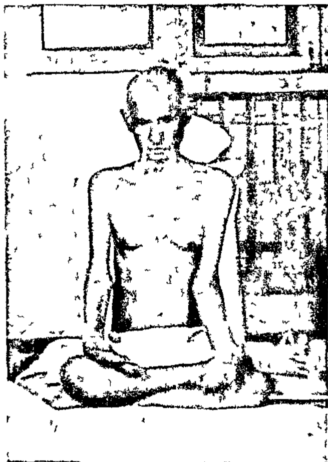
आगमोद्धारक

शासनशार्दूल-सुरतना सागरजी

(अन्तिमपञ्चदशदिनानि यावद्ध्यानलीनाधपद्मासना ।)

निर्याणम्--सूर्यपुरे संवत् २००६ वैशाख कृष्ण पञ्चमी शन्वासरे ता ६-५-१९५०

શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્ધાર ગ્રંથાંક ૯૬

તપાગચ્છીય સમર્થ વિદ્વાન શ્રી રત્નશેખરસૂરિવિરચિત

શ્રી શ્રાદ્ધવિધિ પ્રકરણ

મૂલ અને સ્વોપજ્ઞ 'શ્રી શ્રાદ્ધવિધિ' કૌમુદી નામક ટીકાનો
શુદ્ધ અને સરલ ગુજરાતી અનુવાદ

સંપાદક-સંશોધકો

પૂ. આચાર્યદેવ શ્રી વિજયલબ્ધિસૂરીશ્વરજી ચરણચંચરીકો
પૂ. મુનિરાજશ્રી વિક્રમવિજયજી મહારાજ
પૂ. મુનિરાજશ્રી ભાસ્કરવિજયજી મહારાજ

પ્રસિદ્ધકર્તા
શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ તરફથી
મોતીચંદ મગનભાઈ ચોકસી
મેનેજીંગ ટ્રસ્ટી

શેઠ દે. લા. જૈન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ
બડેખાન ચકલા, ગોપીપુરા-સુરત

વીર સંવત	વિક્રમ સંવત	ઇ. સ.
૨૪૭૮	૨૦૦૮	૧૯૫૨

શેઠ દે૦ લા૦ જૈન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડના ઉપદેશદ્વારા સંસ્થાપક
અને ફંડના પ્રાણસ્વરૂપ ધ્યાનસ્થ

આગમોદ્ધારક શ્રીઆનન્દસાગરસૂરીશ્વરજીના

ગ્રન્થ બહાર પડે તે પૂર્વે થયેલા કાલધર્મ અંગે
આગમોદ્ધારકજીના આત્માને

વંદનાંજલિ

મુદ્રક —

શાહ ગુલાબચંદ લલ્લુભાઈ

શ્રી મહોદય પ્રીંટીંગ પ્રેસ—ભાવનગર

Tapā gacchāchārya His Holiness Shree Vijaya-Siddhisūrīshvar

प्रशमपीयूषपयोनिधि परमतपस्वी परमाराध्यतपोगच्छालङ्कार
शासनसौधस्तम्भायमानसूरिपुरंदर

१००८ श्रीमद्विजयसिद्धिसूरीश्वर

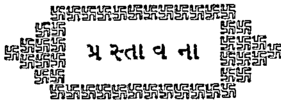
जन्म—वि स १९११ श्रावणशुक्ल १५, क्षत्रपालपोळ अमदावाद

दीक्षा—वि स १९३४ ज्येष्ठकृष्ण २, अमदावाद

गणी—पंन्यासपद वि स १९५७ आषाढशुक्ल ११, सुरत

सूरिपद—वि स १९७५ माघशुक्ल ५, महेसाणा

नि सा प्रेस, मुंबई

પ્રસ્તાવના

અનાદિકાળથી કર્મસંયોગોને આધીન બની અનેક ઉપમાઓ દ્વારા શાસ્ત્રકારોએ ભયંકર તરીકે ઓળખાવેલા દુઃખમય, દુઃખફલક અને દુઃખાનુબંધી એવા આ સંસારમાં નિગોદ આદિ સ્થાનોમાં સુખાભિલાષુક હોવા છતાં દુઃખોને પ્રાપ્ત કરી પરિભ્રમણ કરતા જીવોના એકાન્ત અને નિસ્વાર્થ ઉપકારના અર્થે શાસનની સ્થાપના કરતાં, અનંત ઉપકારી શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતોએ, સર્વવિરતિ ધર્મ અને દેશવિરતિ ધર્મ—શ્રમણ અને શ્રાવક ધર્મનો ઉપદેશ કર્યો છે. સર્વારમ્ભના પરિત્યાગરૂપ અને ષટ્ જીવનિકાયને અભયદાન આપવાસ્વરૂપ શ્રી શ્રમણ ધર્મને અંગીકાર સહુ કોઈ કરી શકે એ દુઃશક્ય છે. આ રીતિએ આરાધના કરવાને અસમર્થ પ્રાણીઓને માટે સર્વવિરતિરૂપ શ્રમણધર્મની ભૂમિકારૂપ સમ્યક્ત્વમૂલ દેશવિરતિરૂપ શ્રાવક ધર્મની પણ તે અનંત ઉપકારીઓએ પ્રરૂપણા કરી છે. મહાન્ પુણ્યોદયે પ્રાપ્ત થતા મનુષ્યભવને પામીને શ્રાવક ધર્મની આરાધના કરવાને ઉત્સુક આત્માઓને તે ધર્મમાં માર્ગદર્શન આપવાને અને ધર્મપાલનમાં સ્થિર કરવાને અહીં રજૂ થતું સ્વોપજ્ઞવૃત્તિ સમલંકૃત શ્રી શ્રાદ્ધવિધિ પ્રકરણ એક અનુપમ સાધન છે. કોઈ પણ ધર્મક્રિયાઓ તેના રહસ્યોને યથાર્થ રીતિએ સમજીને કરવામાં આવે તો અનેકગુણા ફલને અર્પનારી બને છે. આ ગ્રંથરત્નમાં ફરમાવાયેલ જૈનત્વને જીવનારા સકલ જૈનો બની જાય તો સ્વાર્થ પ્રપંચ અને હિંસાના ઝેરીના વાતાવરણથી ખદબદતા આ વિશ્વમાં આદર્શ જીવનનું સર્વોત્કૃષ્ટ ઉદાહરણ પૂરું પડે.

શ્રાદ્ધવિધિ પ્રકરણ અને તેની સ્વોપજ્ઞ ટીકા

શ્રાવક ધર્મને અંગે વિધિવાદનું નિરૂપણ કરતા ગ્રંથરત્નોમાં શ્રાદ્ધવિધિ પ્રકરણ અગ્રસ્થાન ધરાવે છે. તેની રચના પ્રાકૃત ભાષામાં થયેલી છે. તેની ફક્ત સત્તર જ ગાથાઓ છે. આ સત્તર ગાથાઓમાં પણ ગ્રંથકારે પ્રતિપાદ્ય વિષયોને અતિ સંક્ષેપથી છતાં સુસ્પષ્ટપણે સમાવી દીધા છે.

આ પ્રકરણના ઉપર ગ્રન્થકારે પોતે જ 'શ્રાદ્ધવિધિકૌમુદી' નામક ૭ હજાર સાતસો એકસઠ શ્લોકપ્રમાણ અતિ વિસ્તૃત વૃત્તિ સંસ્કૃત ભાષામાં રચી છે. મૂલ ગ્રંથમાં નિર્દિષ્ટ વિષયો અને પ્રસંગાનુસાર પ્રાપ્ત થતા અનેકાનેક અન્ય વિષયોને, ટીકામાં વિસ્તૃત રીતિએ વિવેચવામાં આવ્યા છે. ૧ દિનકૃત્ય ૨ રાત્રિકૃત્ય ૩ પર્વકૃત્ય, ૪ ચાતુર્માસિકકૃત્ય ૫ વર્ષકૃત્ય અને ૬ જન્મકૃત્ય એમ ૭ વિભાગ પાડી શ્રાવકોની કરણીય ધર્મક્રિયાઓનો અને તેને લગતા વિધિવિધાનોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. ક્રિયાઓ આદિને યથાર્થ રીતિએ સમજાવવા માટે, શંકાઓ ઉપસ્થિત કરી, તે શંકાઓના શાસ્ત્રાનુસારી અને યુક્તિપ્રચુર સમાધાનો કરી નિરૂપિત વિષયોને દૃઢતર બનાવ્યા છે. ધર્મવિધિઓ બતાવવાનો જ મુખ્ય ઉદ્દેશ હોવા છતાં, પ્રસંગે વ્યાપારાદિ કેમ કરવાં? સગાસંબંધીઓ મિત્રો, પુત્રાદિ પરિવાર,

માતા પિતા તથા બંધુઓ અને નગરજનો આદિ સાથે કેમ વર્તવું ? ક્યારે કેવું ભોજન લે
મૂત્રાદિ ક્યાં ક્યારે અને કયી રીતિએ કરવાં ? સ્વપ્નોનું ફલવર્ણન સ્વરોદય જ્ઞાન ઇત
વ્યાવહારિક વિષયો પણ પ્રરૂપ્યા છે સ્થળે સ્થળે નીતિવચનો અને વ્યવહાર વચનોનો
કથિતબ્યને અતિ બળવત્તર બનાવવાનો ભગીરથ પ્રયત્ન પણ ગ્રંથકારે કર્યો છે તેમજ
જિનાગમાદિ પંચાંગી, પૂર્વાચાર્યો કૃત પ્રકરણાદિ ગ્રંથો તથા વેદ, સ્મૃતિ, પુરાણ આદિ અનેકાં
પ્રમાણો આપી પોતાની બહુશ્રુતતા, વિદ્વત્તા તથા સ્વપરશાસ્ત્રવેદિતાનો અચ્છો પરિચય પણ
સાથે સાથે તે તે ગ્રંથોના મૂળપાઠોને ઉધ્ધૃત કરી પ્રતિપાદ્ય વિષયોના પ્રામાણ્ય પ્રત્યે ગ્રંકા
વાચકોને નિઃશંક કરી દીધા છે

આ શ્રાદ્ધવિધિ કૌમુદી નામક અતિવિસ્તૃત વૃત્તિની રચના વિ. સં. ૧૫૦૬માં કરવામ
રચનાસ્થળનો નિર્દેશ ગ્રંથકારે કર્યો નથી મૂળના રચનાસમયનો નિર્દેશ પણ મળતો નથ
રચના પૂર્ણ કરતાં એકાદ વર્ષનો સમય ગણીએ તો મૂળનો રચનાસમય વિ સં ૧૫૦૪
સં ૧૫૦૫ અનુમાની શકાય એ પણ સંભવિત છે કે—મૂળની રચના ઘણાં વર્ષો અગા
અને વૃત્તિ પાછળથી રચવામાં આવી હોય વૃત્તિના સંશોધનાદિકમાં જિનહંસગણિ આદિએ સા
ગ્રંથકારે પોતે જ અન્તપ્રશસ્તિમાં ઉલ્લેખ્યું છે

ગ્રંથકાર શ્રી રત્નશેખરસૂરિજી

આ ગ્રંથના કર્તા તપાગચ્છીય શ્રી રત્નશેખરસૂરિજી છે તેઓ શ્રીમદે પોતાના પુનિત
નગર કે ગામને પવિત્ર કર્યું હતું ? કયા માતાપિતાદિના કુલવંશને અલંકૃત કર્યાં હતાં ?
પિતાદિનું પુણ્ય અભિધાન તથા તેમનું સંસારાવસ્થાનું અભિધાન શું હતું ? તે વિગેરે કઇ
ગ્રંથકારે કર્યો નથી આ જિજ્ઞાસાની તૃપ્તિ કરનારાં અન્ય સાધનો પણ ઉપલબ્ધ થતાં નથ
શ્રી ધર્મસાગરજીકૃત સ્વોપજ્ઞ ટીકા વિભૂષિત શ્રી તપાગચ્છપટ્ટાવલી આદિ જે સાધનો
તેના ઉપર જ સંતોષ માનવો પડે છે

તેઓશ્રીનો જન્મ વિ સં ૧૪૫૭માં થયો હતો [1] વિ સં ૧૪૬૩માં દીક્ષા અંગીક
વિ સં ૧૪૮૩માં પંડિતપદ વિ સં ૧૪૯૩માં ઉપાધ્યાયપદ અને વિ સં ૧૫૦૨માં
થયું હતું તેઓશ્રીનો કાલધર્મ (સ્વર્ગ-ગમન) વિ સં ૧૫૧૭ના પોષ વદ છઠના દિવસે
આથી એ ફલિત થાય છે કે ૭ વર્ષની બાલ્યવયે તેઓશ્રીએ દીક્ષા અંગીકાર કરી હતી

---

૧ તપાગચ્છપટ્ટાવલીમાં તેઓના જન્મસમયને અંગે બે મત દર્શાવ્યા છે ૧૪૫૭ અને ૧૪
૧૪૫૭ વાળો મત અધિક પ્રચલિત હોય તેમ લાગે છે કારણ કે, તે પછીના પટ્ટાવલીકારોએ ઉક્ત બે મ
ના એક જ મતનો ઉલ્લેખ કર્યો છે જુઓ ઉપાધ્યાય શ્રી જીવનવિજયકૃત પટ્ટાવલીસારોદ્ધાર (
ભા ૧, પૃ ૧૫૬) અને અજ્ઞાતકર્તૃક શ્રી ગુરુપટ્ટાવલી (પટ્ટાવલીસમુચ્ચય ભા. ૧ પૃ ૧૭૨)

૨ તેમણે કરાવેલ પ્રતિષ્ઠાનો લેખ વિ. સં. ૧૫૨૩ ચૈત્ર સુદિ ...

સાદર સમર્પણ

પ્રશમપીયૂષપયોનિધિ પરમ તપસ્વી પરમારાધ્ય તપાગચ્છાલંકાર શાસનસૌધસ્તંભાયમાન સૂરિપુરંદર ૧૦૦૮ શ્રીમદ્ વિજયસિદ્ધિસૂરીશ્વરજીના કરકમળમાં તપાગચ્છાલંકાર શ્રી રત્નશેખરસૂરિજીવિરચિત શ્રી શ્રાદ્ધવિધિ પ્રકરણ મૂલ અને તેની સ્વોપજ્ઞ શ્રાદ્ધવિધિ કૌમુદી નામક ટીકાનો શુદ્ધ અને સરલ ગુજરાતી અનુવાદ વિનમ્રપણે સમર્પતા કરતા આતરાહ્લાદ અનુભવીએ છીએ.

વસંતપંચમી
૨૦૦૮
તા ૩૧-૧-૫૨

મોતીચંદ મગનભાઈ ચોકસી
તથા અ ૫ માનાર્હ સંચાલકો
શેઠ દે લા જૈ પુ ફંડ સુરત

વયે પંડિતપદ મળ્યું હતું ૩૬ વર્ષની વયે ઉપાધ્યાયપદ અને ૪૫ વર્ષની વયે સૂરિપદારોપણ થયું હતું તેઓશ્રીનો સમગ્ર જીવન-કાલ ૬૦ વર્ષનો હતો

સ્તંભતીર્થ(ખંભાત)માં બાંબી નામના ભટ્ટે તેમને 'બાલસરસ્વતી' એવું બિરુદ આપ્યું હતું [3]

બેદરપુર(દક્ષિણ)માં મહાન્ બ્રાહ્મણ ભટ્ટનો તેમણે પરાજય કર્યો હતો [4]

સોમસૌભાગ્ય કાવ્ય(સર્ગ ૧૦)માં લખ્યું છે કે-તેમને આચાર્યપદ દેવગિરિ(દોલતાબાદ)ના વ્યાપારી મહાદેવે અપાવ્યું હતું તેમજ તેમણે સૂરિપદ-પંડિતપદ-મુનિપદ આપવાના, જિનમન્દિરોની પ્રતિષ્ઠાના, માલારોપણના તથા યોગવિધિ કરાવવા આદિ અનેક શુભ કાર્યો કર્યા હતાં

તેઓ યુગપ્રધાનશ્રી સોમસુન્દરસૂરિજીના શિષ્ય હતા [5] સંતિકર સ્તોત્રના રચયિતા સહસ્રાવધાની શ્રી મુનિસુન્દરસૂરિજીના પટ્ટધર બન્યા હતા શ્રી ભુવનસુન્દરસૂરિજી પાસે તેમણે જ્ઞાનાભ્યાસ કર્યો હતો શ્રી સાધુરત્નસૂરિજીના સદુપદેશથી તેમને વૈરાગ્યરંગ લાગ્યો હતો

તેમના અસ્તિત્વ સમય દરમિયાન વિ. સં ૧૫૦૮માં, જિનપ્રતિમા આદિનું ઉત્થાપન કરનાર લુંકા મત પ્રવર્ત્યો હતો લુંકામતમાં પ્રથમ વેશધારી વિ સં ૧૫૩૩ માં ભાણા નામક થયા હતા

પ્રસ્તુત શ્રી રત્નશેખરસૂરિજી સિવાય બીજા પણ ત્રણ સમાન નામક આચાર્યો થયા છે ૧ શ્રીપાલ ચરિત્ર પ્રાકૃત તથા ગુણસ્થાનકમારોહ ઇત્યાદિ ગ્રન્થોના કર્તા, હેમતિલકસૂરિના શિષ્ય, બૃહદ્ગચ્છીય શ્રી રત્નશેખરસૂરિ, ૨ નાગેન્દ્રગચ્છીય શ્રી રત્નશેખરસૂરિ, ૩ પીપ્પલગચ્છીય શ્રી રત્નશેખરસૂરિ

ગુજરાતી અનુવાદનું પ્રસ્તુત પ્રકાશન

આ ગ્રંથના ગુજરાતી અનુવાદના પ્રકાશનો, આ પહેલાં ૧ સુબાજી રવચંદ જેચંદ જૈનવિદ્યાશાલા, ૨ ચીમનલાલ સાંકળચંદ મારફતીઆ, તથા ૩ ભગુભાઇ ફતેચંદ કારભારી (જૈન પત્રની કચેરી) એમ ત્રણ સ્થલેથી થયાં છે જૈનોને જૈનમાર્ગની આરાધનામાં અનન્ય સાહાય્યક આ ગ્રંથરત્ન તેમ છતા દુષ્પ્રાપ્ય હોવાથી, અનેક મહાનુભાવો તરફથી તેના સુસંસ્કૃત પુન પ્રકાશન માટે ઇચ્છા વ્યક્ત થઇ રહી હતી તેથી આ અનુવાદના સંપાદનને લગતા કાર્યનો આરમ્ભ અમે કર્યો હતો મૂલ સંસ્કૃતગ્રન્થની સાથે શ્રી મારફતીયા અને શ્રી કારભારીના પ્રકાશનોને અર્થસંગતિ આદિની દૃષ્ટિએ અક્ષરશઃ મેલવતા જે અનુવાદ અમને યોગ્ય અને મૂલાનુસારી જણાયો તેનો અમે અહીં સંપાદનમાં ઉપયોગ કર્યો છે

---

૩ આ ઉલ્લેખનું સમર્થન શ્રી દેવવિમલગણિએ હીરસૌભાગ્ય સર્ગ ૪ શ્લોક ૧૨૮મા કર્યું છે

૪ જુઓ સોમસૌભાગ્ય કાવ્ય સર્ગ ૧૦ તથા ગુરુગુણરત્નાકર કાવ્ય સર્ગ ૧

૫ શ્રી રત્નશેખરસૂરિજીએ, પોતાના ગુરુ તરીકે શ્રાદ્ધવિધિ પ્રકરણમા, સોમસુન્દરસૂરિજીનો તથા શ્રાદ્ધપ્રતિક્રમણ સૂત્રવૃત્તિમા ભુવનસુન્દરસૂરિજીનો નામોલ્લેખ કર્યો છે તેમણે કરાવેલ પ્રતિષ્ઠાના અનેકાનેક લેખોમા 'શ્રી સોમસુન્દર સૂરિશિષ્ય શ્રીરત્નશેખરસૂરિ' એવો ઉલ્લેખ પ્રાપ્ત થતો હોવાથી તેમના ગુરુ તરીકે ઉપર અમે શ્રી સોમસુન્દરસૂરિજીનો ઉલ્લેખ કર્યો છે

આ સપાદનમા બને અનુવાદોનુ મિશ્રણ કરવામા આવ્યુ છે આમા આપવામા આવેલા આગમાદિ સાક્ષીપાઠોના અર્થ અગે જયા અમને સગતિ ન જણાઇ ત્યા તેના મૂલગ્રથોનુ પર્યવેક્ષણ કરી તથા ટીકાદિ સાહિત્યને અવલોકી અનુવાદને શુદ્ધ અને પ્રામાણિક બનાવવાનો યથાસાધ્ય પ્રયત્ન કરવામા આવ્યો છે અર્થ કરવામા પણ ઉક્ત બને અનુવાદમા ભૂલો હતી તેનુ પરિમાર્જન આ સપાદનમા કર્યુ છે તદુપરાંત ભાષાનો ઘટતો ફેરફાર કરીને અનુવાદને સુસ્પષ્ટ, સુવાચ્ય અને સરલ બનાવવાનો યથામતિ-યથાશક્ય પ્રયત્ન અમે કર્યો છે તેમ છતા આમા રહેલી ઊણપોનો અમને ખ્યાલ છે અને અમારી ધારણા મુજબનુ સપાદન થઇ શક્યુ નથી તેની અમને દિલગીરી પણ છે જ

આના સપાદન સશોધનમા અમૂલ્ય સહાય્ય કરનાર, પૂ ગુરુદેવ શ્રીમદ્‌વિજયલબ્ધિસૂરીશ્વરજી મહારાજના તો અમે સદાય ઋણી છીએ જ

ગુજરાતી અનુવાદના સપાદન-સશોધનનુ અમારુ આ પ્રથમજ કાર્ય હોઇ, આમા રહેલી અપૂર્ણતાઓ અને અશુદ્ધિઓને દરગુજર કરી વિરતિધર્મની યથાર્થ આરાધનાદ્વારા, ભવ્યાત્માઓ અનન્ત અને શાશ્વત સુખના ભોક્તા બનો એ શુભાભિલાષા સાથે આ પ્રસ્તાવનાને અહિ જ વિરામ આપીયે છીએ

પૂના કેમ્પ
પોષ વદ ૬ ગુરુવાર
વિ સ ૨૦૦૫

પૂ. આચાર્યદેવ શ્રી વિજયલબ્ધિસૂરીશ્વર-ચરણચચરીક
મુનિ વિક્રમવિજય,
મુનિ ભાસ્કરવિજય

નિવેદન

હિંસા જ્યારે તાંડવનૃત્ય કરવાને થનગની રહી છે, સ્વાર્થાન્ધ બની મહા સત્તાઓ જ્યારે શસ્ત્રાશસ્ત્રોના પશુબલનુ પ્રદર્શન કરવામા રોકાઇ રહી છે, માનવ જ્યારે અન્યની સંપત્તિઓને યેન કેન હડપી જવાની નીચ પ્રવૃત્તિમા મશગૂલ બન્યો છે, વિજ્ઞાનના નામે વિનાશની ભયંકર ખીણ તરફ જનતા જ્યારે, જાણે અજાણે પણ ઘસડાઈ રહી છે ત્યારે અહિંસા, સત્ય અને પરોપકારના જ્વલંત આદર્શ સમા જૈનત્વને આરાધવાનો સાચો રાહ બતાવતા અને જીવનની જરૂરીયાતોને અલ્પ કરી, અન્ય જીવોને જરા પણ દુખી કર્યા વગર કેવલ ન્યાય માર્ગે જ જીવવાની પ્રેરણાનુ અમીપાન કરાવતા શ્રાદ્ધવિધિ પ્રકરણ અને તેની ટીકાના ગુજરાતી અનુવાદને, મુમુક્ષુ આત્માઓના હસ્તકમલમા અર્પણ કરતા અતિવ સંતોષ અનુભવાય છે

આ ગ્રન્થના સંપાદન-સંશોધનનુ કાર્ય, પૂ આ શ્રી વિજયલબ્ધિસૂરિજીના શિષ્ય પૂ મુનિરાજશ્રી વિક્રમવિજયજી મહારાજાએ તથા પૂ મુનિરાજશ્રી ભાસ્કરવિજયજી મહારાજાએ અતિ પરિશ્રમ લઇ કરી આપ્યુ છે તે માટે અમે તેમના ઋણી છીએ

વાચકો યથાયોગ્ય લાભ લઈ અમારા પરિશ્રમને સફલ કરે !

માખરીયા હાઉસ,
૩૨૭ સર ૨વલ્લભભાઇ પટેલ રોડ
મુબઇ નં. ૪
સં ૨૦૦૮ વસંત પંચમી
તા ૩૧-૧-૧૯૫૨

લી૦
મોતીચંદ મગનભાઇ ચોકસી

श्राद्धविधि प्रकरण–सटीकना गुजराती अनुवादनी

વિષય-સૂચી.

પ્રથમ-પ્રકાશ દિનકૃત્ય.

ન વાછી કીર્ત્તિ કદા, ન વાછી સૌગ્ભ-કથા, વાછી ના જીવનની કાઇ માયા,
વાછી આત્મદાનને, દેહક્ષય અવગણી, અર્પિયુ સર્વતો ધર્મ-સારે શ્રુત૦ ૧૨

ખલકનો ખેપીઓ, મલકનો મોવડી, જેઠીઓ એ સુણ્યો જગત જૈની;
વીરનો વારીઓ, વાણી વિહારીઓ, શાસ્ત્રની સાખીયે વહત વાચા શ્રુત૦ ૧૩

શ્રુતનો સેવીઓ, ભક્તિનો ભોમિઓ, રાગીઓ નવ કદિ રાગી નિજનો,
સત્યનો સાથિયો સૂરિમા સૂર્યો, આત્મ લસોટતો શુદ્ધ-શૈલે શ્રુત૦ ૧૪

અમર જીવન જીવ્યુ, મૃત્યુ ઊજાળવા, લળી લગી વદના સઘ કરતો!
આગમોદ્ધારક, સૂરિ એ તારક, હર્ષથી મેલતા **અબ્ધિ-આનદમા** શ્રુત૦ ૧૫

(ત્યા તો—)

સુરત ગોપીપરે, વિધિ તો વિફરી, ચેનના બુઝવી, રાહૂ-કાળે ગ્રસી;
ચિદાનદ સાધવા, સમાધિ મહી સાધવા! લીધ તે સત્યનો માર્ગ સાચો શ્રુત૦ ૧૬

એહ, પણ, સઘપે, વિતીયુ કાળસમ, અશ્રુથી ભીંજતી સર્વ આખો,
વીરનો ધર્મ તો, આત્મમા વાસતો, 'વીર હે! વીર હે! વીર!' શ્રુત૦ ૧૭

હેમ, ને હીર અપિ, **યશો** ઉપાધ્યાયકા, તરવરે દૃષ્ટિયે તુજને પેખી!
શતક ત્રણ સો લગી, તુ સમો નવ થયો, **વીરના** ધર્મમા વીરબાહુ! શ્રુત૦ ૧૮

પુણ્યવત **સુર્ત** કે પુણ્યની હીનતા, અકલ એ પ્રશ્ન મમ આત્મ સૂધે
(પણ) કીર્તિ તારી વડે, સૂરત સૌરભ બહુ, તુજ સમા પૂજ્ય ક્યા આત્મ સાધે! શ્રુત૦ ૧૯

સુરતના સઘની વિપુલ એ પુન્યતા, કે તને પામીને આત્મ નર્તે,
બે હજાર છયનો (૨૦૦૬), કૃષ્ણ વૈશાખીઓ, તવ જતા એહની જ્યોત જાયે શ્રુત૦ ૨૦

પક્ષની પચમી, વાસરો મદ તો, છોડીઓ વાસ જે જીર્ણ થાતો,
નિબ-ઉપાશ્રયે, સ્થિર પદ્માસને, ચતુર પહોરે ઘટિ શુભ સાધી શ્રુત૦ ૨૧

ખલકનો–જૈન જગતને શ્રીવીરની વાણીનુ તરત પહોંચાડનાર ખેપીઓ, **વીરનો**–વર્ત્તમાનકાળમા શ્રીવીરના શાસનમાં વીરપુરુષ. **સેવીઓ**–શ્રુતની સેવા કરનારો મહાન્ સેવક **લસોટતો**–કસતો કસી જોતો **શુદ્ધ-શૈલે**–કસોટીયે આત્માને શ્રીવીરઆજ્ઞાની કસોટીયે કસનારો, કસોટી ઘસાય નહિ એવો પાષાણ હોવાથી 'શુદ્ધ-શૈલ' યોજ્યુ છે **હેમ**–આદિ શ્રીહેમચદ્રાચાર્ય શ્રીહીરવિજયસૂરિ, અને શ્રીયશોવિજયજી મહોપાધ્યાયની યાદ, તને દેખતા તાજી થતી **શતક ત્રણસો**–શ્રીયશોવિજયજી મહોપાધ્યાય અને આગમોદ્ધારકના સમયની વચ્ચે પ્રખર શ્રુતજ્ઞાની અને તાર્કિકશક્તિવાલા થયેલ કોઇ જાણવામા નથી આવ્યા.

સુત=સુરત **નર્તે**=નાચે રાચે **કૃષ્ણ વૈશાખીઓ**=વૈશાખનો કૃષ્ણપક્ષ (શ્યામ બનેલો વૈશાખનો શ્યામપક્ષ) **પક્ષની**=કૃષ્ણપક્ષની પચમી. **વાસરો-મદ**=શનિવાર **વાસ**=જીર્ણ થયેલુ શરીર **નિંબ-ઉપાશ્રયે**=ગોપીપરાના માલીફળીઆમાં શ્રી મછુભાઇ દીપચદવાળી, આગળમાં લીંબડો હોવાથી 'લીંમડા-ઉપાશ્રય' નામે ઓળખાતી ધર્મશાળામાં, ગુરુદેવની પદર દિવસની સમાધિમા એ જ નિબવૃક્ષ બારી વાટે સમાધિ તેમજ બાકીની જીવનયાત્રા શાંતિથી પૂર્ણ કરાવવા માટે હોય નહિ તેમ દક્ષિણ દિશામાથી સ્વછાયા ગુરુદેવ ઉપર પ્રસારતો હતો અર્થાત્ દક્ષિણ દિશામાથી એ જ લીંમડાની છાયા બારીવાટે ગુરુદેવના સમાધિસ્થાન ઉપર રેલાતી હતી

મહા પરિઠાવણા, ઈશ માણક સૂરિ, વિજયપ્રીતીશ, ને અન્ય મુનિવર,
ગન્ધજળ સ્નાનને, વાસથી ક્ષેપીને, ગત્રિયે સ્થાપના દર્શ માટે. શ્રુત૦ ૨૨
દર્શને આવતા રાત્રીએ જાગતા, ખિન્નતા ધારતા ચિત્ત ચોટે,
લોક ઉમેગ્તુ, વાસથી પૂજતુ, દ્રમ્મ ચડાવતુ શક્તિયોગુ શ્રુત૦ ૨૩
બાળ ને વૃદ્ધ પણ, ભાવથી આવતા, ખેદથી ઉભતા મોહ ત્યાગી,
ધૂપ પધરાવતા, ધૂપધાણા મહીં, સુરભી રેલાવવા યત્ન કરતા શ્રુત૦ ૨૪
ધૂપ ધૂપાવલિ, ગોટગોટે વહી, બિંદુ વહાવતી ચારુનેણે,
દીપ પ્રકટાવિયા ગન્ધ-ઘૃતે ભર્યા, વાયુએ લહેરતી દીપ જ્યોતો! શ્રુત૦ ૨૫
અસ્થિર એ જ્યોતિઓ, એમ વદતી ફરે, પરિવર્તનીય જગત સઘળુ!
પ્રાત-પ્રભાતમા, ચાર ખડ શિબિકે, શિખર ઉત્તુગ જે પચ આહે! શ્રુત૦ ૨૬
જય નદ! જય ભદ્! નો ઘોષ ઉચ્ચારતા, પરઠવે મડપિ નિસ્સરણ-કાજે,
લરકરી તુરથી, શોકના સૂરથી, હસ્તિયે વિહરતી, ગાભીર્ય-છાયે શ્રુત૦ ૨૭
ગાવતા કીર્તનો ભજનના મડળો, ધૂપની સુરભી ગગન વાહે;
પુષ્પ-સુવર્ણ; ને દ્રમ્મ ઉછાળતા, ધીર-વહતી વહે નિહરણ-જત્તા શ્રુત૦ ૨૮
સુરતના મધ્યમા, ધન્ય ગોપીપરા, જ્યાકણે અજરમા શ્રુત સ્થાપ્યા,
'અદાલત જીર્ણ'મા રચી ચદન-ચિતા, પાર્શ્વ જે તાગ્રના આલયે છે શ્રુત૦ ૨૯
વિપુલ એના જ, ચોપાટમાહે શુચિ, સ્થાપીને શિબિકા દેહ સ્થાપ્યો,
પૂર્વાભિ-શુભ-મુખે, ગ્રામના સન્મુખે, અર્ચિં ચદન અને શુભ-દ્રવ્યે શ્રુત૦ ૩૦
પ્રજળી અગ્નિ-શિખા, સુરભિ ગગને ગતા, દેહ ફરતી રહે રક્ત-જ્વાળા!
મરણ નરવરતણુ, ઉત્સવે દીપતુ, વેરતુ બ્રહ્મના તેજ આગ્રા શ્રુત૦ ૩૧
ઉપન્યુ વિશ્વમા, વિકસિયુ વિશ્વમા, લુપ્ત એ વિશ્વથી આજ થાતુ;
તે છના જીવન-નો-ચદ્ર વિકસાવવા, તેજ તો વેરતુ સ્વર્ગમાથી શ્રુત૦ ૩૨

મહાપરિ૦-પૂજ્યના નિશ્ચેતન દેહની પરઠવણા ઈશ મા૦-માણેકસૂરીશ્વર તથા વિજયપ્રીતિચદ્ર સૂરીશ્વર આદિ મુનિમડળોએ પરઠવણા કરી દ્રમ્મ-દ્રવ્ય ચારુનેણ-સુન્દર નેત્રોવાળી સ્ત્રીઓ પરિવર્તનીય-પરિવતન પામનારુ-અસ્થિર ચાર ખડ-મુખ્ય બેઠકનો એક ખડ તથા આગળ અને બે બાજુ ઉપર એક એક નાના ખડો, પચ-વચલુ શિખર ઘણુ ઊચુ અને અર્ધ ભાગ સુધી ચારે બાજુ અડધા મઢી લીધેલો શિખરો. નિસ્સરણ-નિશ્ચેતન દેહનો નિકાલ કરવા માટે તુર-વાદ્ય હસ્તિયે-પ્રારભમા હાથી અને તે પાછળ ચાલની યાત્રા, ગાભીર્ય-છાયે=ગાભીય તાભરી શોકાતુર છાયાથી

પુષ્પ-સુવર્ણ—સોના રૂપાના ફૂલો અને નાણુ ઉછ ગતા.

નિહરણ-જત્તા—નિકાળયાત્રા અગ્નિપાન માટે લઈ જવાતી યાત્રા

અદાવત—નવાબી સમયની કોર્ટ, જે જૂની અદાલત તરીકે ઓળખાય છે અને શ્રી આગમોદ્ધારક સસ્થાની માલિકીની જમીન છે તે સ્થળે

પૂર્વાભિ—પૂજ્યોના તેજસ્વી શરીરો ચિતાસ્થાન ઉપર ગ્રામ તરફ દૃષ્ટિ રહે તેમ સ્થાપવાની રૂઢી હોઈ શહેરના મોગ ભાગ તરફ પૂર્વના મુખે દેહ સ્થાપ્યો.

જીવનનો-ચદ્ર=જીવનચદ્ર કર્તાનુ નામ કર્તાના જીવનરૂપી ચદ્રને વિકસાવવા

(દોહા)

પ્રણમી સૂરજ-મંડણો, પાર્શ્વપ્રભુ વિખ્યાત,
આનંદ બત્રીશી રચી, આગમોદ્ધારક-ધ્યાન ૧

આગમોદ્ધારક-કાર્યની, રેખા ગૂંથી સંક્ષેપ,
વિજય-વિરહમાંહે કંર્યુ, નિવારવા મુજ ખેદ ૨

સુરત સંઘના ઉપરે, પરમ જેનો ઉપકાર,
રાખવા દીવ્ય-સંભારણું, ગુરુ-મંદિર રચાય ૩

બે હજારી (૨૦૦૭) સાતમા, ગુરુ-ચિતાને સ્થાન;
ગુરુ-મંદિર ત્યાં દીપસે, સંઘ સુરત સુજાણ ૪

માઘમાસ અતિ ઉજળો, ઋતુ શિશિર સોહંત,
શીતપક્ષ જ્યાં ઓપશે, દિન દિન ચંદ્ર ચઢંત ૫

ઉગમણું મુખ સ્થાપીને, પશ્ચિમે ધરી પીઠ,
ગુરુ-છાયા આરોપશે શોભન-પીઠિકા-પીઠ ૬

જે તિથિએ થઇ સ્થાપના, આગમ-તામ્ર-મંદિરે,
એહીજ તિથિ લાભતી, તૃતીયા માઘની સ્થિરે ૭

વાર અસુરાચાર્યનો, દિન ચઢતે અભિરામ,
ગુરુ-મૂર્તિ ત્યાં શોભશે, મંદિર-દિવ્ય-આરામ ૮

આગમ દિવ્ય-પુરુષને, વંદન-અંજલિ એહ,
અર્પું પૂરણ ભાવથી, જીવન-જીતવા હેત ! ૯

મુંબઇ સં. ૨૦૦૭
તા. ૪-૨-૫૧

જીવણચંદ સાકરચંદ ઝવેરી

શીતપક્ષ-શુ. પક્ષ **સૂરજમંડણ**-સુરતની સ્થાપના વેળાયે સ્થપાયેલા પાર્શ્વનાથજી નવાબની મહેરબાનીથી નવાબે બક્ષેલી જમીન ઉપર સૂર્યમંડણ પાર્શ્વનાથજીનું બિંબ બનાવરાવી મંદિર સ્થાપવામાં આવ્યું હતું **ધરીપીઠ**-ગુરુમૂર્તિની પીઠ પશ્ચિમ ભણી રહી મુખ પૂર્વમાં રાખી પધરાવાશે **ગુરુ-છાયા**-ગુરુમૂર્તિ **પીઠિકા-પીઠ**-શોભાયમાન પબાસણની પીઠ ઉપર **જીવન-જીતવા**-ગુરુભક્તિથી જીવન સાફલ્ય કરવાના હેતુથી અને કર્તાનું નામ સૂચન પણ આવી જાય છે

જે તિથિ તામ્રપત્રાગમમંદિરની સ્થાપના માહ શુદ ત્રીજના રોજ થઇ તેજ તિથિ જ્યોતિષની ગણતરીએ ગુરુપ્રતિષ્ઠા માટે પણ આવી છે તામ્રપત્રાગમમંદિરની ત્રીજી સાલગીરીનો દિવસ આવ્યો છે **અસુરાચાર્યનો વાર**-શુક્રવાર **આરામ**-બગીચા યુક્ત મંદિર સુંદર પબાસણ પીઠિકા યુક્ત ભાવુકોને આરામ-આનંદ આપનારુ

આગમગૌરવાંકિત આગમોદ્ધારક સ્વ. આનંદસાગરસૂરિ-મૂર્ત્તિ સ્થાપન.

હીરક—મહોત્સવે

(લેખક—જીવણચંદ સાકરચંદ ઝવેરી)

(અનુષ્ટુપ-લયમા)

મહામૂલુ મહાજૂનુ, ફલિતાર્થ થતું રણુ,
સોણલુ ગુરુ-મૂર્ત્તિનુ, તાપી-સરિત-કાંઠડે ૧

જ્ઞાન ગંગોદકો ઝીલ્યા, આગમોદ્ધારસૂરિના,
હૈયા નવ છીપ્યા તોયે પિપાસા વધતી રહી, ૨

હૃદયમા ઔંધ્યા કે કે, કે કના કર્ણ-માત્રમા
તથાપિ પૂજ્ય-ભાવોમા, શંકા નવ લેશે વસે ૩

સચેત ચેતના મૂર્ત્તિ, જોતા વંતજ ભાવતો,
મહાઋષિ મહામુનિ, દીપનો એ તપોધનો! ૪

રંગે, રંગથી વહેતા, આગમો પૂજ્યપાદની;
નય-તાર્કિક-તુલાયે, પલ્લા સમમમા રહે ૫

સ્મર-હર-સમો સ્વામિ, કામદેવ પ્રજાળતો;
હરહરિ-પ્રદાશક્તિ, રક્ષતો વીરધર્મને! ૬

તાવના અગ્નિયે થાતી, આત્મા કે નવ સ્પર્શતો,
પતાકા ધર્મ લ્હેકાવા, ઓપતો સ્વર્ણ-દંડ શો ૭

વિશ્વાસે ભાસતુ પૂર્ણ, આત્મભાવે વિલોમ્તા,
સમાસે જ્યોતિમા જ્યોતિ, ભવ-નિકટ બ્રહ્મમા ૮

ફલિતાર્થ-ફલતુ સિદ્ધ થતુ સોણુ-સ્વપ્નુ તાપી૰-તાપી કિનારે સુરત શહેરમાં, પિપાસા-તૃષા પૂજ્યભાવોમાં-પૂજ્ય પ્રત્યેની ભક્તિમાં લેશે-જરી પણ સમસમા કક્ષામા પલ્લાં ત્રાજવા ઊંચા નીચાં ન રહેતાં સ્મરહર-શંકર તાવના-અગ્નિપરીક્ષા સ્પર્શતો-ધૈર્યપણુ હોવાથી આત્માને થડકો સ્ફુરણ લાગતુ નહિ પણ સામનો કરી શકતાં, સ્વર્ણ-દંડ-સોનાના દંડ સમો ઊભો રહી ઓપતો આત્મભાવે-મારા પોતાના આત્મભાવોથી વિચારતા, બ્રહ્મમા-સિદ્ધલોકમા

દ્વિતીયપ્રકાશ રાત્રિકૃત્ય

તૃતીયપ્રકાશ પર્વકૃત્ય

ચતુર્થ પ્રકાશ ચાતુર્માસિક કૃત્ય

પચમ પ્રકાશ વર્ષકૃત્ય

બનેલી આર્દ્ર આંસુથી, આનંદાશ્રુ વહાવશે,
ભામિની ભારતિ રાચે, નાચે સંપદ ચંચલા ૯

બે હજાર પરે સાતે, તૃતીયા માઘ શુકલએ,
વિજય મૂર્ત નાધીને, સ્થાપશે ગુરુમૂર્તિને ૧૦

મૂર્ત્તદાતા કુલે સ્માર્ત, કેશવરામ સુતુજ,
સૂરતના જ જ્યોતિષી, સન્મુખરામ નામના ૧૧

મૂર્તસાધક શ્રેષ્ઠીશ્રી, સુત ઉત્તમચંદ્રના,
બાલુભાઇ સુવિખ્યાત, ક્રિયા-મૂર્ત્ત વરોત્તમ ૧૨

ખુશ્બો મંદિર-કેરી જ્યું, પુષ્પો વસન્ત ફાલતા,
પ્રસરશે દિગ્દિગોમા, તાપી–તાતની સાક્ષીયે ૧૩

ભદ્ર ! ભવતુ કલ્યાણ ! આચાર્ય તુજ આત્મને,
શાસને વીરના ભદ્ર ! ભદ્ર વીર-જિનેન્દ્રને ! ૧૪

ભદ્ર સુરત-ભૂમિને, ભદ્ર સકલા સંઘને,
ભદ્ર સંતાનીયાસ્ય ! ભદ્ર જગત સર્વને ! ૧૫

મુંબઇ તા૦ ૪-૨-૫૧
મેરુ ત્રયોદશી ૨૦૦૭

જીવણચંદ સાકરચંદ ઝવેરી.

ભામિની–સ્ત્રીઓ સ્વર્ગગમન વખતે આંસુથી આર્દ્ર બનેલા સ્ત્રીઓના નયનો મૂર્તિ સ્થાપના નિમિત્તે મંગળગીતો અને ગહુલીઓ પ્રસંગે હર્ષાશ્રુ વહાવશે ભારતિ–શ્રુતદેવતા સરસ્વતી, વાગ્–વાણીમા મશગૂલ રહેનાર ગુરુની મૂર્તિ સ્થાપના સમયે શ્રુતદેવી પણ આનંદશે અને ચંચળ લક્ષ્મી શુભ કાર્યોમાં દ્રવ્ય ખર્ચાવાથી સદુપયોગ જાણી નૃત્ય કરશે એવો ભાવ ઉતાર્યો છે પુષ્પો–વસંત ઋતુના પુષ્પો જેમ ફાલતા રહે છે તેમ મંદિરની ખુશ્બો–કીર્તિ ફાલતી રહેશે એવો તથા વસંતના પ્રારંભમા મંદિર સ્થાપન થતુ હોવાથી આવી યુકિત ઉતારી છે તાપી–તાત–સૂર્યની સાક્ષીએ તાપી સૂર્યપુત્રી છે માટે અર્થાત્ જ્યાં લગી વિદ્યમાન છે ત્યાં સુધી એવો આશીર્વાદ દર્શાવ્યો છે

છઠ્ઠો પ્રકાશ જન્મકૃત્ય.

સુરતમા આચાર્ય-ઉપાધ્યાયાદિ-પદપ્રદાન

સુવર્ણ મહોત્સવે ભાવાંજલી

(અનુષ્ટુપ)

આગમોદ્ધારકાસૂરિ-શિષ્ય શ્રી **ચન્દ્રસાગર**, ભૂષિતા પદશાલિત્યે, આચાર્યસૂરિપુંગવ. ૧
આયંબિલ તપે શૂર, શ્રી સિદ્ધચક્ર સાધતા, આયંબિલ વર્ધમાન,-ઓળી તપની સેવતા ૨
ગણિ પંન્યાસના પદે વર્તમાને વિરાજતા, ને સૂરિમંત્ર સાધીને, સૂરિપદ ઉજાગતા ૩
આગમોદ્ધારકાશિષ્ય-ગણિ શ્રી **હેમસાગરે**, ભૂષિતા પરમેષ્ઠિના, પદ આચાર્ય તૃતીયે ૪
સરસ્વતી સિરિમાયા, ને સ્વામિની ત્રિભુવન, સૂરિન્દ્રો ગ્રહ દિગ્પાલા, જક્ષકો ગણિપીટક ૫
સૂરિપટ્ટ અધિષ્ઠાત, દેવતા જિનશાસન, પદલાભ દીપાવા, ધર્મલગ્ને શુભાશિષે ૬
આગમોદ્ધારક-પેરે નિઝરો જ્ઞાનદાનમા ! નિર્મોહી નિર્મમતા ને, નિરાકાંક્ષી બની રહો ૭
ગણિ શ્રી **ચન્દ્રઅભિધના**, શિષ્ય **દેવેન્દ્રસાગર**, રાજતા ગણિ-પંન્યાસે, રાજશે પદપાઠકે ૮
શ્રી **ચંદ્રસાગરા** શિષ્ય, મુનિશ્રી **હંસસાગર**, ગર્જતા પત્ર પાક્ષિકે, બિતા શાસનકટકો ૯
શાસન-રક્ષણકાજે, અર્પતા દેહ નિજનો, મંત્રમુગ્ધે, પદે તંત્રી, "સુધારક-શ્રીશાસન" ૧૦
બુદ્ધિ હંસસમી તીક્ષ્ણ, પામતા ક્ષીર નીરને, રત્નાકર તટે હંસ, ચારુ મૌક્તિક ચુણતો. ૧૧
શાસન-પ્રતિભા-જેવો, બુદ્ધિમતા વિચક્ષણ, સાગર સમૂહે યોદ્ધો, અર્થાનર્થપરીક્ષક ૧૨
માળા ઠવુ હંસના કંઠે, મુક્તાફળ લહેરતી; હંહેરાશે હંસના કંઠે, પદ્વી શાસન શોભતી. ૧૩
"દ્ધારક" શબ્દની પૂર્વે, શોભે "શાસનકટકો" વીરને વીરની પદ્વી, "શાસનકટકોદ્ધારક" ૧૪
માણિક્યસાગરાદેશે, માળ તો સૂરતે રચી પાઠવી તીર્થ શત્રુંજે, વરાવી પાદલિપ્તમાં ૧૫
સૂરીશ્વર ગચ્છાધિપ, પ્રદાતા પદદાનના, સ્વપટ્ટે ચંદ્ર ને હેમ, અભિષેકે સૂરિપદે ૧૬
આગમોદ્ધારક-પટ્ટે, સૂરિ માણિક્યસાગર, અવગાહી શ્રુતો, શાસ્ત્રો, પ્રતીભા-જ્ઞાન દીપતા ૧૭
શાંતમૂર્તિ તપોમૂર્તિ, રંગસંવેગ સંગીત, ગણાધીપ, સૂરિવર્ય, નિશ્રં ધ ગણશાસક ૧૮
સૂરત-સંઘની અર્જ સ્વીકારી બહુમાનથી; સ્થાપશે પદ શાલિત્યે, રોપશે સંઘ-સાક્ષિયે. ૧૯
સૂરતની વિશિષ્ટતા એ, અર્પી **આગમોદ્ધારને**, અર્પતા **ચંદ્ર ને હેમ**, પદવી સૂરિપાદની. ૨૦
અનંતનાથની છાયે, રાજે "વાડી" ઉપાશ્રય સૂરતનુ પરુ "ગોપી", પાર્શ્વે **આગમમંદિર**, ૨૧
સાગરાનંદને અર્પી, અર્પે ત્યાં **ચંદ્ર-હેમને**; મુખ્યે શ્રાવક ગણ તેમા, સૂરતસંઘના પતિ ૨૨
વિક્રમ બે હજારનો, સાતનો માઘ શોભતો, શીત પક્ષ, શીતો ગુણી, શીત વાર-ત્રયોદશી ૨૩
યાવદ્ રશ્મિ દિવાચંદ્ર, પ્રતિબિંબે ઝગાહળા, તાવચ્છ્રીસાગરાનંદ-વહ્નિ વિસ્તાર ભૂમિયે ૨૪
પટાભિષેકના પર્વે, અંજલી ભાવ ભીંજતી, અર્પતો ગુરુભક્તિથી, **જીવન, ચંદ્ર-હેમને** ૨૫

મુંબઈ, તા ૧૧-૨-૫૧
વસંતપંચમી ૨૦૦૭

જીવણચંદ સાકરચંદ ઝવેરી.

શ્રી સિદ્ધચક્ર માસિક વર્ષ ૧૭ અંકો ૫-૬, તા ૧૭-૩-૫૧ માં કેટલોક ભાગ પ્રગટ થયો હતો તે શોધિતવર્ધિત રૂપે આપ્યો છે

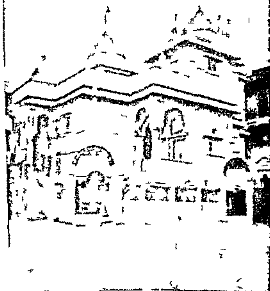
ચૈત્રી પૂર્ણિમા ૨૦૦૭

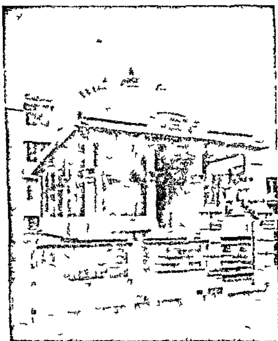
મુંબઈ તા ૨૨ મી એપ્રીલ, ૧૯૫૧

सूर्यपुर्याम्-

श्रीवर्धमान जैन ताम्रपत्रागम मदिर

स २००४ माघशुक्ल तृतीया शुक्रवासरे

आगमोद्धारक-आगमदिव्यपुरुष

श्रीमद् आनदसागरसूरीश्वरस्य गुरुमदिर

वि स २००७ माघशुक्ल तृतीया शुक्रवासरे

सूर्यपुर्याम्।

THE LATE

SHETH DEVCHAND LALBHAI JAVERI

BORN NOVEMBER 185 I I SAT DIED 13TH JANUARY 1906 AT BOMBAY

श्रेष्ठी देवचन्द लालभाई जह्वेरी

जन्म १९०० वैक्रमाब्दे
कार्तिकशुक्लपञ्चम्यां (ज्ञानपञ्चमी पर्ववासरे)
सूरतपुरे

निर्याणम् १९६२ वैक्रमाब्दे
पौषकृष्णतृतीयायाम् (मकरसंक्रान्ति-महोत्सवे)
मोहमयीनगर्याम्.

निर्णयसागर प्रेस-मुंबई

શ્રી ગૌતમાદિ ગણધરો સહિત શ્રી વીર પ્રભુને, જિનવચનને અને સદ્ગુરુઓને પ્રણમીને સ્વરચિત "શ્રાદ્ધવિધિ" પ્રકરણનુ સ્વરૂપ વિવેચન કરુ છુ

ટીકા કરવાનુ પ્રયોજન

(आर्यावृत्तम्)

युगवरतपागणाधिपपूज्यश्रीसोमसुन्दरगुरूणाम् ।
वचनादधिगततत्त्व , सत्त्वहितार्थं प्रवर्तेऽहम् ॥ २ ॥

યુગપ્રધાન એવા તપગચ્છના નાયક પૂજ્ય શ્રી સોમસુંદર ગુરુના વચનથી તત્ત્વને જાણીને ભવ્ય પ્રાણીના હિતને માટે(આ ગ્રંથની રચના માટે)નો પ્રયત્ન હુ કરુ છુ

प्रथम दिनकृत्यप्रकाश

ગ્રંથનુ મંગલાચરણ

(आर्यावृत्तम्)

सिरिवीरजिण पणमिअ, सुआओ साहेमि किमवि सड्ढविहिं ।
रायगिहे जगगुरुणा, जहभणिय अभयपुट्ठेण ॥ १ ॥

કેવલ જ્ઞાન, અશોકાદિ આઠ પ્રાતિહાર્ય, વચનના પાત્રીશ ગુણ, અતિશય વગેરે ઐશ્વર્યથી યુક્ત ચરમ તીર્થંકર શ્રી વીર જિનરાજને ઉત્કૃષ્ટ ભાવપૂર્વક ત્રિકરણ યોગ(મન, વચન અને કાયા)થી નમીને રાજગૃહ નગરીમા શ્રી અભયકુમારના પૂછવાથી શ્રી વીર પ્રભુએ સ્વમુખે પ્રકાશેલા શ્રાવકોના આચારને (શ્રાદ્ધવિધિને) શ્રુતાનુસાર તથા ગુરુપરંપરાએ સાભળેલા ઉપદેશ પ્રમાણે હુ ટૂંકમા કહુ છુ

અહીંયા જે "વીર" પદનુ ગ્રહણ કર્યું છે, તેનાથી કર્મરૂપ શત્રુનો નાશ કરનાર અર્થ ઘટે છે કહ્યું છે કે,—

(अनुष्टुप् वृत्तम्)

विदारयति यत्कर्म, तपसा च विराजते ।
तपोवीर्येण युक्तश्च, तस्माद्वीर इति स्मृत ॥ १ ॥

(તપવડે) કર્મને દૂર કરે છે, તપવડે શોભે છે, અને તપરૂપી વીર્યે (પરાક્રમે) યુક્ત છે, તેટલા માટે "વીર" કહેવાય છે

આગમોદ્ધારક-વિરહ

ગુરુ-વિરહ અતિ દોહ્યલો, મુજથી કેમ સુહાયજી ?
સુરતની સુરત ફરી, દુખ એ નવ ભૂલાયજી ગુરુ૦ ૧

સૂર્યપુરે કરી સ્થિરતા, કારણ શરીર બિમારજી,
પાચ ચોમાસા ત્યા થયા, સ્થાપ્યુ આગમ-મદિરજી ગુરુ૦ ૨

શરીરે શાંતિ નવ આપડી બે હજાર છ એ નિર્વાણજી,
ગ્રન્થો ગ્રન્થ મહતત્ત્વના, સઘ-ભાવિક-કલ્યાણજી ગુરુ૦ ૩

'જૈનગીતા' ભાખી ભાવથી, તનમન ઉલ્લસિત થાયજી,
'સ્વઆરાધન' કરતાથકા,'આરાધનામાર્ગ' રચાયજી ગુરુ૦ ૪

શ્રુત વિષે થઇ લીન ને, સહ્યા કર્મ-વિપાકજી,
મત્ર જપી નવકારનો, ભવભીતિ કરી ખાકજી ગુરુ૦ ૫.

સ્વર્ગગમન નિકટ દેખતા, થઇ અર્ધ-પદ્માસને સ્થિરજી,
દિવસ પદર લગી રહ્યા, 'આનદ-લબ્ધિ' અપારજી ગુરુ૦ ૬

સૂરિસમ્રાટ્ 'આનદસાગરો' સમરે નમસ્કાર એ મત્રજી,
આતમ-ભાવના ભાવતા, છોડે કાયા કઠિણજી ગુરુ૦ ૭

આગમોદ્ધારે કૃપા દાખવી, વરસ ચાલીશ રાખ્યો સાથજી,
શાસ્ત્રોદ્ધાર કીધા ઘણા, શ્રુત-ભક્તિનો ખોલ્યો પાથજી ગુરુ૦ ૮

'આગમોદ્ધારક'-વિરહ કાલમા, સઘ સકળ ન ખમાયજી,
દેહ ત્યજ્યો સ્થિર સમાધિએ, જીવન-ચિત્ત મુઝાયજી ! ગુરુ૦ ૯

મુબઇ ૪
સવત ૨૦૦૬

જીવણચદ સાકરચદ ઝવેરી

આ કાવ્ય આગમોદ્ધારકપ્રણીત આરાધનામાર્ગ ભાગ પહેલામાં છપાયુ છે, એમા કડીઓ બે ૮ પાછળથી વધારી છે

મુબઇ તા ૪-૨-૫૧ જી. સા. ઝવેરી.

રાગાદિક શત્રુઓના જિતવાથી 'જિન' પદ પણ સાર્થક જ છે, વળી ૧ દાનવીર, ૨ યુદ્ધવીર, ૩ ધર્મવીર, એમ ત્રણે પ્રકારનુ 'વીરપણુ' તે તીર્થંકરમા છે જ કહ્યું છે કે,—

(शार्दूलविक्रीडित वृत्तम्)

कृत्वा हाटककोटिभिर्जगदसद्दारिद्र्यमुद्राकषम् ।
हत्वा गर्भशयानपि स्फुरदरीन् मोहादिवंशोद्भवान् ॥
तप्त्वा दुस्तपमस्पृहेण मनसा कैवल्यहेतु तप-
स्त्रेधा वीरयशोदधद्विजयता वीरस्त्रिलोकीगुरु ॥१॥

આ અસાર સસારના દારિદ્રને [વરસીદાન વખતે] કરોડો સોનૈયાના દાનવડે દૂર કરીને, [દાનવીર] તેમજ મોહાદિ વશમા ઉત્પન્ન થયેલા ગર્ભમા–સત્તામા રહેલા પણ કર્મરૂપ બલવાન શત્રુઓને (મૂળમાથી જ) હણીને, [યુદ્ધવીર] તથા મોક્ષહેતુક દુસ્તપ તપને નિસ્પૃહ મનવડે તપીને, [ધર્મવીર] ત્રણ પ્રકારના "વીરયશ" ને ધારણ કરનાર ત્રણ લોકના ગુરુ શ્રી મહાવીરસ્વામી જય પામો

"વીરજિન" પદથી એઓ ચાર મૂલાતિશય–૧ અપાયાપગમ (જેનાથી ઇતિ આદિ રૂપ કષ્ટ દૂર રહે) ૨ જ્ઞાનાતિશય–ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાનવાલા, ૩ પૂજાતિશય–દેવેન્દ્રોને પણ પૂજવા યોગ્ય, અને ૪ વચનાતિશય (વાણી) જીવો સ્વ ભાષામા સમજી શકે એવી ઉત્તમ વાણી–યુક્ત છે, એમ જણાવ્યુ છે

આ ગ્રથમા જે જે દ્વારોનુ વર્ણન કરવાનુ છે, તેના નામ.

दिणरत्तिपव्वचउमासिगवच्छरजम्मकिच्चिदाराइ ।
सड्ढाणणुग्गहट्ठा, ' सड्ढविहिए ' भणिज्जति ॥ २ ॥

૧ દિન–કૃત્ય, ૨ રાત્રિ–કૃત્ય, ૩ પર્વ–કૃત્ય, ૪ ચાતુર્માસિક–કૃત્ય, ૫ વાર્ષિક–કૃત્ય, ૬ જન્મ–કૃત્ય એ છ દ્વારોનુ શ્રાવક જનોના ઉપકારને માટે આ "શ્રાવકવિધિ" નામના ગ્રથમા નિરૂપણ કરવામા આવશે

[ઉપરની] પહેલી ગાથામા મગલ અને બીજીમા ગ્રન્થ વિષયનુ નિરૂપણ કરીને ૧ વિદ્યા, ૨ રાજ્ય, અને ૩ ધર્મ, એ ત્રણે યોગ્ય(મનુષ્ય)ને જ અપાય, એ ન્યાયે શ્રાવકધર્મ યોગ્ય કોણ હોઈ શકે તે જણાવે છે

सड्ढत्तणस्स जुग्गो भद्दगपगई विसेसनिउणमई ।
नयमग्गरई तह दढनिअवयणठिई विणिद्दिट्ठो ॥ ३ ॥

૧ ભદ્રક પ્રકૃતિ, ૨ વિશેષ નિપુણમતિ, ૩ ન્યાયમાર્ગમા પ્રેમ અને ૪ દૃઢ નિજપ્રતિજ્ઞ

આગમોદ્ધારક–વંદનાંજલિ

(પાસ સખેસરા-રાહે ઝુલણા ૭૬)

શ્રુતમય આત્મ જે, જ્ઞાનઘન તેજ જે, છેક દેઈ ગયો ચતુર્સંઘને,
જીવી પચોતેર લગી, સાધના ષષ્ઠી કીધી, ત્યાગ મારગ મહીં જીવન ગાળ્યું   શ્રુત૦

પુદ્ગલ બહુ નાવડું, હલેસું વજ્ર-હાથનું, પાર કરી એ ગયો સાગર-ભવનો,
તરલ તારક ગયો, સંઘ અશ્રુ ઝરે, કોણ વિચ્છેદશે અમ આશંકા?   શ્રુત૦

આગમો પેખતો, છ દર્શને ઘૂમતો, સંઘ શંક ટાળતો આનંદ હૃદયે,
સંઘ-ક્ષિતિજથી દૂરે, પ્રકાશ વિલીન થયો, તિમિરમય ભાસતું વિશ્વ સઘળું   શ્રુત૦

નિ સત્યમાં સત્ય એ, વદત નિઃશંક જે, નિડર યોધ મહાવીર પન્થે,
ત્યાગ ને શ્રુતને ભજત ચેતનવડે, પામવા પદ નિરંજન નિઃશંક   શ્રુત૦

જિનધર્મ-વ્યોમે ઘણી, વાદળી અવનવી આવી ચડતી ઘટા-ટોપરૂપે,
ગર્જતી રાહુશી, ભટકતી સત્યથી, નાશતી પ્રબળ જસ વાણી-વાતે!   શ્રુત૦

રાજયોગેસરી, ત્યાગ યોગે વહી, શાંત શ્રુત ઘોધ સરિતા વહાવી,
સ્થાપી સિદ્ધક્ષેત્રમાં, સુરત સમ બંદરે, અતુલ જે વીરની સત્ય વાણી!   શ્રુત૦

લુપ્તશે આગમો, ગ્રન્થારૂઢ જે રહ્યા, એહ શંકા લહી ચિત્તમાંહે,
અવર વળી ચિંતતા, કાળ તો વહી જતા, પાઠ-પરિવર્તના કેંક થાશે   શ્રુત૦

એહ ચિંતા અતિ, ચિંતવે ચિત્તમહીં, સ્થાપવા અજરમાં યત્ન કીધો,
થાપિયા આરસે, સિદ્ધના ક્ષેત્રમાં, સૂરતે થાપિયા તામ્રપત્રે   શ્રુત૦

શોધી મુદ્રિત કર્યાં, વાચના શુભ દીધી, શાસ્ત્ર ગ્રન્થોતણી એહ મર્મે;
અંતિમી વાચના, વીસમે (૨૦૦૪) ચારમાં, સાધુ શત સન્મુખે સૂર્યપુરે   શ્રુત૦

સાધના સાધના સાધના શ્રુતતણી, ઝળકતો આત્મ જો તત્ત્વ ચિન્તે!
નેક ગ્રંથો લખ્યા, "સમાધિમારગ" રચ્યું, સ્થાપિ 'આગમતણો પુરુષ" મોટો   શ્રુત૦

તોષ નવ પામતો, આત્મ એ મહાત્મનો! કાર્ય કૈં કૈં રહ્યા બાકી ઝાઝા,
શરીર કટુ-ધર્મને, ભજવતું ખૂબ રહે, લેખિની ચલતી રહે હસ્તમાંહે   શ્રુત૦

પચોતેર ૭૫ વર્ષની ઉમરમાં ૬૦ વર્ષનો દીક્ષાપર્યાય પાળ્યો ચતુર્સંઘને ચારે=સંઘસમુદાય... બહુ=નાજુક તરલ તારક=ભવસમુદ્રને તરનાર-તારનાર તારો સંઘ-ક્ષિતિજ=સંઘરૂપી આકાશથી. વ્યોમે... આકાશે નાશતી=નાશ પામતી. વાતે=વાણીરૂપ વાયરાથી રાજયોગે વગેરે-જન્મકાળે રાજ... ત્યાગ એ બે યોગો પ્રચંડ પડેલા તેમાં પહેલો રાજ છોડી ત્યાગ અપનાવ્યો

અજરે-ઘણા કાળ સુધી-અખંડે, ઘસાય નહિ, નાશ પામે નહિ તેવામાં પાષાણ યા ધાતુમાં સ... પુરે-સુરતમાં આગમમંદિરની સ્થાપના વખતે એકત્ર થયેલ મુનિપુંગવોને સવાર બપોર બે સ... વાચના અર્પી હતી ચિન્તે-તત્ત્વના ચિંતનથી પુરુષ-સુરત તામ્રપત્રાગમ મંદિરના ભૂમિગૃહમાં સુ... આગમ પુરુષની તથા આગમમંજૂષાની સહસ્રફણા પાર્શ્વનાથજી સંમુખના રંગમંડપમાં સ્થાપના... તોષ-સંતોષ કટુ-રોગાદિ શરીરધર્મ લેખિની વગેરે-શરીર અશક્ત બનતું તો પણ ગ્રં... શોધવામાં યા નવા રચવામાં હાથમાં લેખિની ચાલતી જ રહેતી

સ્થિતિ—આવા ચારે ગુણયુક્ત હોય તેને શ્રાવક ધર્મને યોગ્ય સર્વજ્ઞોએ જણાવ્યો છે ભદ્રક પ્રકૃતિ એટલે પક્ષપાત કે કદાગ્રહ રાખ્યા વગર મધ્યસ્થ ભાવ ધારણ કરવાનો ગુણ કહ્યું છે કે,—

(आर्यावृत्तम्)

रत्तो दुट्ठो मूढो पुव्वबुग्गाहिओ अ चत्तारि ।
एए धम्माणरिहा अरिहो पुण होइ मज्झथ्थो ॥१॥

૧ રક્ત એટલે [દૃષ્ટિરાગી] એ ધર્મને અયોગ્ય છે

જેમ, ભુવનભાનુ કેવલીનો જીવ પૂર્વ ભવમા [વિશ્વસેન] રાજાનો પુત્ર ત્રિદંડી મતભક્ત હતો, તેને જૈન ગુરુએ અત્યંત કષ્ટથી પ્રતિબોધી દૃઢધર્મી [અંગીકાર કરેલા સમકિત ધર્મમા દૃઢ] કર્યો; છતા પણ પૂર્વપરિચિત ત્રિદંડીના વચનદ્વારા દૃષ્ટિરાગ પ્રગટ થવાથી તે સમ્યક્ત્વ વમીને અનંત ભવમા ભમ્યો

૨ ધર્મદ્વેષી પણ ભદ્રબાહુસ્વામીના ગુરુભાઈ વરાહમિહિરની પેઠે ધર્મને અયોગ્ય છે

૩ મૂર્ખ તે [સિદ્ધાંતના અને ગુરુના] વચનના ભાવાર્થનો અજાણ ગામડાના કુલપુત્રના જેવો

ગામડાના કુલપુત્રનુ દૃષ્ટાંત

કોઈ એક કણબીનો પુત્ર પોતાને ઘેરથી રાજાની ચાકરી કરવાને અર્થે નીકળ્યો ત્યારે તેની માતાએ તેને શિખામણ દીધી કે, "રાજસેવાર્થે વિનય કરવો" ત્યારે તેણે પૂછ્યુ કે— "વિનય એટલે શુ ?" તેણીએ શીખવ્યુ કે, "નીચુ જોઈને ચાલવુ અને રાજાની મરજીને અનુસરવુ, જુહાર કરવા" આ વચન અંગીકાર કરીને તે કણબીનો પુત્ર ગ્રામાતરે ચાકરી માટે ચાલ્યો માર્ગમા મૃગલા પકડવાને છૂપાઈને ઊભા રહેલા શિકારીઓને દૂરથી દેખી તેણે મોટે સ્વરે પ્રણામ કર્યા તેના અવાજથી મૃગલા નાશી ગયા તેથી તેઓએ મળી તેને માર્યો. ત્યારે તે કહેવા લાગ્યો કે, "મારી માતાએ મને શીખવ્યુ હતુ તેથી મેં એમ કર્યું" ત્યારે શિકારીઓ બોલ્યા કે, "તુ મૂર્ખ છે, આવા પ્રસંગે છાના માના આવવુ" તે શિકારીઓના વચનને યાદ રાખીને ત્યાથી આગળ જતા માર્ગમા ધોબી લોકોને જોઈને નીચો વળી છુપાતો છુપાતો ચાલવા લાગ્યો, જેથી ધોબીઓએ તેને ચોરની ભ્રાંતિથી કૂટ્યો ત્યારે તેણે પ્રથમ બનેલી સાચી હકીકત કહી સભળાવ્યાથી તેઓએ તેને શીખવ્યુ કે, "આવા પ્રસંગે તો 'ધોવાઈને સાફ થાઓ' એમ બોલતા જવુ" ત્યાથી આગળ ચાલતા કેટલાક બી વાવનાર ખેડુતો વાદળ સામે જોતા હતા, તેઓને જોઈને તે "ધોવાઈને સાફ થાઓ" એમ બોલ્યો, ત્યારે તેઓએ તેને અપશુકનની

भ्रांतिथी कूट्यो. त्यां पण खरी हकीकत कहेवाथी खेडुतोए शीखव्युं के, "मूर्ख ! आवा प्रसंगे तो 'बहु थाओ-बहु थाओ' एम बोलवुं" आ वचनने मनमां धारी (ग्रहण करी) ते आगळ चाल्यो. आगळ जतां जतां एक गाममां कोइक मरण पामेलाना शबने उपाडी रोता जता लोकोने देखी ते बोल्यो के, 'बहु थाओ-बहु थाओ' ते वखते ते लोकोए पण अपशुकनियाळ समजी तेने कूट्यो. तेमनी पासे पण सर्व बनेली बीना तेणे कही बताव्याथी तेओए शिखामण आपी के, "आवा प्रसंगे तो 'आवुं न थाओ-आवुं न थाओ' एम बोलवुं" तेओनुं बोलवुं मान्य करी आगळ जतां एक ठेकाणे विवाहनो संबंध मेळवता देखी विवाहना मंडपमां जई ते बोल्यो के, 'आवुं न थाओ-आवुं न थाओ' आ शब्दो सांभळी त्यां भेगा मळेला लोकोमांना केटलाके तेने खूब मार्यो जेथी तेणे अगाउ बनेली अने शीखेली सर्व साची वात जणावी. त्यारे तेओए समजाव्युं के, 'मूर्ख ! एवा समय पर तो 'निरंतर थाओ-निरंतर थाओ' एम बोलवुं" ते सांभळी, धारी लई, त्यांथी विदाय थयो. आगळ जतां एक माणसना पगमां बेडी घलाती देखीने ते बोल्यो के, 'निरंतर थाओ-निरंतर थाओ' आ वचनो सांभळतां ज ते पुरुषना संबंधीओए तेने कूट्यो. त्यां पण साचुं बोलवाथी तेओए कह्युं के, "अरे मूर्ख ! आवा प्रसंग उपर तो 'जल्दी छूटा थाओ-जल्दी छूटा थाओ' एम बोलवुं. ते मनमां याद राखीने आगळ वध्यो. रस्तामां बे जणा मैत्री बांधता हता. तेमने देखी नजीक जई ते बोल्यो के, 'जल्दी छूटा थाओ-जल्दी छूटा थाओ' जेथी तेमणे पण मार्यो. तेमनी पासे पण सत्य बोलवाथी छूटीने चाली नीकळी कोइ एक गाममां आवी पहोंच्यो. त्यां कोटवाळना घरमां ते नोकरी करवा रह्यो. एकदा दुष्काळ समये ते कोटवाळना घरमां खावा सारु राब तैयार करेली. ते वखते कोटवाळ चोरे गयेल होवाथी पेलो मूर्ख तेने बोलाववा गयो. त्यां घणा माणसोनी मंडळी बेठी हती. तेओनी समक्ष मोटा शब्दे (घांटो पाडी) बोलवा लाग्यो के, "चालो-चालो राब ठंडी थइ जशे" ते सांभळी कोटवाळ घणो ज शरमाइ गयो अने घेर आवी तेने खूब कूट्यो, अने शीखव्युं के, "मूर्ख ! आवी शरमभरी वात तो खानगी ज कहेवी, कदापि चार जणना सांभळतां बोलवी नहीं" त्यार बाद थोडेक दिवसे घरमां आग लागी ते वखते कोटवाळने बोलाववा माटे ते चोरा उपर आव्यो. आ वखते पण अगाउनी माफक मंडळी बेठेली हती जेथी ते कांइ पण बोल्या विना मूंगो ज ऊभो रह्यो, अने घणी वारे लोकोनो समुदाय वीखराई गया पछी तेणे कह्युं के "स्वामि, आजे आपणा घरमां आग लागी छे" ते सांभळी कोटवाळ गुस्से थइ बोल्यो के, "तारा जेवो मूर्खनो सरदार कोई पण नहीं होय, एमां कहेवा शुं आव्यो ? अने कयारनो मूंगो मूंगो शुं ऊभो रह्यो ? एवा प्रसंगे तो जल्दी जल्दी धूळ, राख, माटी के पाणी नाखवुं के तरत ज आग बोलवाई जाय" एक समये कोटवाळ हजामत करावी मस्तकना वाळ (चोटली) सुगंधी ... हतो, ते समये वाळमांथी धूमाडो

છે કે નાયક વિનાનુ સૈન્ય હાર જ પામે, માટે તારા વિના શત્રુઓને તેઓ શી રીતે જીતી શકે ? વળી આવુ યુદ્ધ મચી રહ્યુ છે, ત્યા આપણે પણ એકદમ શી રીતે જઈ શકીએ ? એ વિચારે જ મનમા ખેદ ધરતો હુ આ વૃક્ષ પર બેઠો છુ અને વૃક્ષ પર બેસી જવાનુ પણ એ જ કારણ છે" આવી હૃદય વિદારનારી વાર્તા સાભળતા જ અતિ ક્ષુબ્ધ થયેલા રાજાના અતઃકરણમા જાણે પ્રવેશ માર્ગ મળ્યો હોય તેમ તીવ્ર સતાપે પ્રવેશ કર્યો. આ વખતે તે પોતાના મનમા વિચાર કરવા લાગ્યો કે, "ધિક્કાર થાઓ આવી દુરાચારિણી સ્ત્રીના દુષ્ટ હૃદયને ! આશ્ચર્ય છે એ ચદ્રશેખરની સાહસિકતાને તેમજ એની નિર્ભયતાને ! પોતાના સ્વામિના રાજ્યની પણ તૃષ્ણા કરી જુઓ તો ખરા, આ કેટલો અન્યાય પણ એમા એનો શો દોષ છે ? સૂનુ રાજ્ય લેવા કોણ ઇચ્છા ન કરે ? ધણી વગરના ક્ષેત્રમાથી દાણા પણ ચોરાઈ જાય છે, તો પછી સૂના રાજ્યનુ શુ કહેવુ ? ધિક્કાર થાઓ મને, કેમકે, હુ પોતે જ વગરવિચારે મોહભ્રસ્ત, તેમ જ અવિવેકી બની રાજ્ય સૂનુ મૂકી ચાલ્યો ગયો પરિણામે આવી આપદામા આવી પડુ એમા શી નવાઈ ! કોઈ પણ બાબતમા વગર વિચારે ઉતાવળ કરાય, કઇ મુકાઈ જાય કે વિશ્વાસ રખાય, અપાય, લેવાય, બોલાય, ખવાય કે વિનાશ કરાય તો પરિણામે પશ્ચાતાપ કરવાનો જ સમય આવે કહ્યુ છે કે, "સારુ કે નરસુ કાઈ પણ કામ કરતા પહેલા જ પડિતોએ તેના પરિણામનો વિચાર કરવો જોઇએ કેમ કે અસ્થિર ચિત્તથી વગર વિચારે ઉતાવળુ કામ કર્યુ હોય તો તેમા એટલી બધી આપત્તિઓ આવી પડે છે કે જેમ મર્મસ્થલમા પેઠેલુ શલ્ય મરણ સુધી દાહ કરનારી પીડા આપે છે, તેમ તેવા વગર વિચારે કરેલા કાર્યોના પરિણામ મરણ પર્યન્ત કલેશ આપે છે" રાજ્ય મળવાની આશા જેણે છોડી દીધી છે એવા પશ્ચાતાપમા પડેલા રાજાને શુકરાજ કહેવા લાગ્યો કે, "પુરુષમા પ્રવર ! હે રાજા ! તુ તારા મનમા ફોકટ ચિતા ન કર વૈદ્યના બતાવ્યા પ્રમાણે વર્ત્તનારનો વ્યાધિ શુ ગયા વિના રહે ? તેમ હુ પણ તને એક ઉપાય બતાવુ છુ, તે ઉપાય અજમાવવાની સાથે જ તારુ શ્રેય થશે. તુ એમ ન જાણીશ કે મારુ રાજ્ય ગયુ હજી તો તુ ઘણા વર્ષ સુધી સુખપૂર્વક રાજ્ય કરશે" આવુ તેનુ બોલવુ સાભળીને નિમિત્તિયાના વચન પર જેમ આશા રાખી શકાય તેમ આ રાજાને પણ તે શુકરાજના વચનથી રાજ્ય પાછુ મળશે એમ આશા બધાઇ તેટલામા અકસ્માત્ જાણે દાવાનલ જ સામે આવતો ન હોય એમ સશસ્ત્ર ચતુરગી સૈન્ય પોતાની સામે ઝડપથી આવતુ દેખીને તે સભય બનીને વિચારવા લાગ્યો કે, જે ચદ્રશેખર રાજાની મારા મનમા ઉદાસી આવી છે એ જ સેના મને હણવાને મારી સામે આવે છે હા ! હા ! ! હવે શુ થશે ! ખરેખર ! આ વખતે આ કમલમાલાનો કેવી રીતે બચાવ કરી શકીશ અને આ શત્રુઓની સામે હુ એકલો કેમ કરી યુદ્ધ કરી શકીશ ? આવી પરિસ્થિતિથી મુઝાયલો તે રાજા સ્તબ્ધ બની વિચાર કરે છે તેટલામા "જયજય ચિરજીવો હે મહારાજ ! જયવતા વર્તો હે મહારાજ ! આ અણીને વખતે તમે ઠીક જ

નીકળતો દેખી મૂર્ખે માન્યુ કે, અરે આગ લાગી, તેથી તરત જ તેના ઉપર ધૂળ અને
નાખવા લાગ્યો

આવી રીતે ખરો ભાવાર્થ (હેતુ) તથા સમયને નહીં જાણી શકનારા પણ
અયોગ્ય જાણવા

૪ પહેલાથી કોઇએ વ્યુદ્ગ્રાહિત કરેલ (ભરમાવેલ) હોય તે પણ ગોશાલાથી
ગયેલા નિયતિવાદી પ્રમુખની પેઠે ધર્મને અયોગ્ય સમજવા એ પ્રકારે ચારે દો
મનુષ્યો ધર્મને અયોગ્ય જાણવા

૧ મધ્યસ્થ વૃત્તિ—સમદૃષ્ટિ; તે આર્દ્રકુમારાદિકના જેવા ધર્મને યોગ્ય મધ્યસ્થ વૃ
જાણવા ૨ વિશેષ નિપુણમતિ—તે વિશેષજ્ઞ, જેમ કે, હેય (છોડવા-યોગ્ય,) જ્ઞેય (
યોગ્ય) અને ઉપાદેય(આદરવા યોગ્ય)નો વિવેક જાણે એવી જેની બુદ્ધિ છે, પણ
બતાવેલા કુલપુત્રના જેવી, વસ્તુ-તત્ત્વના ભાવાર્થ ન સમજી શકે એવી જેની બુદ્ધિ
એવો ગુણી તે ધર્મને યોગ્ય જાણવો ૩ ન્યાયમાર્ગરતિ —ન્યાય (આગળ વ્યવહાર
અધિકારમા કહેવાશે તે) માર્ગમા રતિ (પ્રીતિ) જેને હોય અને અન્યાય માર્ગે જ
રતિ ન હોય તે પણ ધર્મને યોગ્ય જાણવો ૪ દૃઢનિજવચનસ્થિતિ—દૃઢ (આકરી
શિથિલ નહીં, એવી નિજ (પોતાની) વચનસ્થિતિ (પ્રતિજ્ઞા) જેની છે એ પણ
યોગ્ય સમજવો એ રીતે ચાર ગુણ-યુક્ત હોય તે જ ધર્મને યોગ્ય જાણવા વળી
કેટલાક પ્રકરણોમા શ્રાવકને યોગ્ય એકવીશ ગુણ પણ કહ્યા છે તે નીચે મુજબ —

શ્રાવકના એકવીશ ગુણ

धम्मरयणस्स जुग्गो, अक्खुद्दो रूववं पगइसोमो ।
लोगप्पीओ अक्कूरो, भीरू असठो सदक्खिणो ॥ १ ॥
लज्जालुओ दयालू, मज्झथ्थो-सोमदिट्ठि गुणरागी ।
सक्कह सुपक्खजुत्तो, सुदीहदसी विसेसण्णू ॥ २ ॥
वुड्ढाणुगो विणीओ, कयण्णुओ परहिअथ्यकारीअ ।
तह चेव लद्धलक्खो, इगवीस गुणेहिं संजुत्तो ॥ ३ ॥

૧ અક્ષુદ્ર-ઉદાર આશયનો, (ગભીર ચિત્તવાળો હોય છતા તુચ્છ સ્વભાવ ન
એવો), ૨ રૂપવાન-(દેખાવડો), પાચે ઇંદ્રિયોથી સપૂર્ણ, (બોબડો, લૂલો, પાગળો ન
એવો), ૩ પ્રકૃતિસૌમ્ય-સ્વભાવથી જ શાત [અને પાપકર્મથી દૂર રહેનારો તથા
વર્ગને સુખે સેવવા યોગ્ય] હોય (પણ ક્રૂર સ્વભાવ ન હોય), ૪ લોકપ્રિય-દાન, શ
ન્યાય, વિનય અને વિવેકાદિથી યુક્ત હોય, ૫ અક્રૂર-અક્લિષ્ટ ચિત્ત (અદેખાઇ પ્રમુખ

આવી પહોંચ્યા જેમ હાથમાંથી નિધાન ખોઈ બેઠેલાને તે પાછુ આવી મળે, તેમ મહા રાજ! આજે અમને તમારુ દર્શન થયુ હવે અમને આદેશ આપો" સ્વપરિચિત એવા પોતાના સૈનિકોનુ જ આ વચન છે, એમ તેની ખાતરી થઈ ત્યારે તે અત્યંત વિસ્મય પામી પ્રસન્ન ચિત્તે તેઓને પૂછવા લાગ્યો કે, "અરે, આ વખતે તમે અહીંયા ક્યાંથી આવ્યા?" તેઓએ ઉત્તર વાળ્યો કે, "સ્વામિન્! તમે આવ્યા છો એમ જાણીને જ અમો અહીં તમારા દર્શનને માટે તેમજ તમારી પાસે તમારો આદેશ લેવા આવ્યા છીએ આવા અવસર પર આજે અમને તમારુ દર્શન થયુ તે તો ખરેખર ભાગ્યયોગથી જ બન્યુ છે" શ્રોતા, વક્તા અને જોનારને પણ ચમત્કાર ઉત્પન્ન કરે એવા આ સમાચાર સાભળી રાજા વિચાર કરીને બોલવા લાગ્યો કે, "આપ્તવાક્ય અવિસંવાદથી પરસ્પર વિરુદ્ધતાના અભાવથી એટલે કે સત્ય, સર્વ પ્રકારે જેમ માનવા યોગ્ય હોય છે, તેમ આ શુકરાજનુ વાક્ય પણ અનેક પ્રકારના મારા પર ઉપકાર કરવાથી સર્વ પ્રકારે માનવા યોગ્ય છે એ શુકરાજના ઉપકારનો બદલો હુ કેમ વાળી શકીશ? એને શી શી વસ્તુની ઇચ્છા છે, તે કેમ જાણી શકાય? ગમે તેટલો એના પર ઉપકાર કરીએ, પણ એને કરેલા ઉપકારનો બદલો વાળી શકાય એમ નથી કેમકે એણે પ્રથમથી સમયાનુસાર યથાયોગ્ય ઇચ્છિત વસ્તુપ્રાપ્તિ વગેરેના અનેક પ્રકારના ઉપકાર મારા પર કર્યા છે કહ્યુ છે કે,

> प्रत्युपकुर्वन् बह्वपि न भवति पूर्वोपकारिणस्तुल्य ।
> एकोऽनुकरोति कृत निष्कारणमेव कुरुतेऽन्य ॥ ३१ ॥

"પ્રત્યુપકાર ગમે તેટલો કરો પણ પહેલા કરેલા ઉપકારીના ઉપકારની તુલના થતી નથી, કારણ કે તે ઉપકાર કરનારના કાર્યનુ અનુકરણ કરે છે ત્યારે પ્રથમ ઉપકાર કરનારનુ કાર્ય બદલાની આશા વગર કરાયલુ હોય છે

આમ વિચાર કરતો તે રાજા પ્રીતિપૂર્વક તે શુકરાજના સન્મુખ જોવા જાય છે, તેટલામા જેમ સૂર્યોદય થતા બુધનો તારો અદ્રશ્ય થાય તેમ તે અલોપ થઈ ગયો જાણે રાજા પાછો ઉપકારનો બદલો વાળશે, એવા ભયથી જ તે સતાતમા રિસાઈ ગયો હોય તેમ થોડા વખતમા તો તે ક્યાંયેક દૂર નીકળી ગયો કહ્યુ છે કે, "સજ્જન પુરુષોની કોઈક એવી અલૌકિક કઠોર ચિત્તવૃત્તિ છે કે, તેઓ ઉપકાર કરીને પ્રત્યુપકારના ભયથી તરત જ દૂર ખસી જાય છે"

આવો જ્ઞાનનિધિ જો નિરતર મારી પાસે રહે તો, સુરકેની શી વસ્તુ છે એની મને ખબર જ ન પડે, કેમ કે, સર્વ કાર્ય યથાસમય કરવાનુ તે જાણી શકે છે એવા સહાયકારીનો યોગ, પ્રાય સર્વ કાળે સર્વત્ર સર્વને હોય જ નહીં કદાચિત્ કોઈને તેવાનો યોગ મળી જાય તો પણ નિર્ભાગીના હાથમા આવેલા ધનની પેઠે ચિરકાળ રહે નહીં પણ એ ચોપ

હોય એવો, ૬ ભીરુ-પાપથી, લોકનિંદાથી, તેમ જ અપયશથી ડરતો જ રહે એવો, ૭ અશઠ-કપટી [પારકાને ઠગે] નહીં તે, ૮ સદાક્ષિણ્ય-પ્રાર્થનાભંગથી ભીરુ, શરણે આવ્યાને હિત-વત્સલ, ૯ લજ્જાલુ-અકાર્યવર્જક, (અકાર્ય [ન કરવા જેવુ કાર્ય] કરતાં પહેલા જ બીએ), ૧૦ દયાળુ-સર્વ પર કૃપાવત; ૧૧ મધ્યસ્થ-રાગ-દ્વેષ રહિત અથવા સૌમ્યદૃષ્ટિ પોતાના કે પારકાનો વિચાર કર્યા વગર ન્યાયમાર્ગમા સર્વનુ સરખુ હિત કરનાર, યથાર્થ તત્ત્વના જાણપણાથી એક ઉપર રાગ તેમ બીજા ઉપર દ્વેષ રાખે નહીં, માટે મધ્યસ્થ ગણાય છે મધ્યસ્થ અને સૌમ્યદૃષ્ટિ એ બન્ને એક ગુણ છે ૧૨ ગુણરાગી-ગુણવતનો જ પક્ષ કરે અને અવગુણીને ઉવેખે તે, ૧૩ સત્કથ-સત્યવાદી અથવા ધર્મ-સબધી (ઉચિત) જ કથા (વાર્ત્તા) પ્રિય છે જેને, ૧૪ સુપક્ષયુક્ત-ન્યાયનો જ પક્ષ પાતી અથવા સુશીલ, અનુકૂલ અને સભ્ય સમુદાયવત (સુપરિવારયુક્ત), ૧૫ સુદીર્ઘ-દર્શિ-સર્વ કાર્યોમા લાબો વિચાર કરી લાભાલાભ સમજી શકે (બહુ લાભ અને અલ્પ ક્લેશના કાર્યનો કર્તા), ૧૬ વિશેષજ્ઞ-તત્ત્વના અભિપ્રાયનો જાણ (પક્ષપાત રહિત હોવાથી ગુણદોષનુ અતર સમજી શકે એવો), ૧૭ વૃદ્ધાનુગ-વૃદ્ધ સપ્રદાય પ્રમાણે પ્રવર્ત્તક (આચારવૃદ્ધ, જ્ઞાનવૃદ્ધ, વયોવૃદ્ધ એ ત્રણે વૃદ્ધોની શૈલી (પરપરા) પ્રમાણે પ્રવર્ત્તનાર) ૧૮ વિનીત-ગુણીનુ બહુમાન કરનાર, ૧૯ કૃતજ્ઞ-કર્યા ગુણને ભૂલે નહીં એવો; ૨૦ પરહિતાર્થકારી-નિસ્પૃહપણે પર [પારકાના] હિતનો કર્તા; ૨૧ લબ્ધલક્ષ-ધર્માદિ કૃત્યોમા સપૂર્ણ અભ્યાસ કરેલા પુરુષોના પરિચયવાળો (સર્વ [ધર્મ] કાર્યમા સાવધાન હોય)

આ પ્રમાણે એકવીસ ગુણો અન્ય શાસ્ત્રો (બીજા પ્રકરણોમા) વર્ણવેલા છે, પરતુ આ ગ્રથના કર્ત્તાએ જે મુખ્ય ચાર ગુણો ગ્રહણ કર્યા છે તેમા ઘણુ કરીને સર્વ ગુણોનો સમાવેશ થઈ શકે છે તે આ રીતે —

પહેલા ભદ્રકપ્રકૃતિ ગુણમા —૧ અતુચ્છ [અક્ષુદ્ર] પણુ,[1] ૨ પ્રકૃતિસૌમ્ય,[3] ૩ અક્રૂરત્વ,[5] ૪ સદાક્ષિણ્યત્વ,[8] ૫ દયાળુત્વ,[10] ૬ મધ્યસ્થ સૌમ્યદૃષ્ટિત્વ,[11] ૭ વૃદ્ધાનુગત્વ,[17] ૮ વિનીતત્વ,[18] એમ આઠ બીજા વિશેષ નિપુણમતિ ગુણમા—૯ રૂપવતપણુ,[2] ૧૦ સુદીર્ઘદર્શિત્વ,[15] ૧૧ વિશેષજ્ઞત્વ,[16] ૧૨ કૃતજ્ઞત્વ,[18] ૧૩ પરહિતાર્થકૃતત્વ,[20] ૧૪ લબ્ધલક્ષત્વ,[21] એમ છ ત્રીજા ન્યાયમાર્ગરતિ ગુણમા—૧૫ ભીરુત્વ,[6] ૧૬ અશઠત્વ,[7] ૧૭ લજ્જાલુત્વ,[9] ૧૮ ગુણરાગીત્વ,[12] ૧૯ સત્કથત્વ,[13] એમ પાચ ચોથા દ્રઢ-નિજવચનસ્થિતિ ગુણમા—૨૦ લોકપ્રિયત્વ,[4] ૨૧ સુપક્ષયુક્તત્વ,[14] એમ બે. એ પ્રકારે એકવીસ ગુણોનો ચાર ગુણોમા પ્રાયે સમાવેશ થઈ શકે છે માટે જ આ શાસ્ત્રકર્ત્તાએ ચાર જ ગુણ મુખ્ય લીધા છે[1]

---

૧ પ્રકરણ માત્ર સતર ગાથાનુ હોવાથી કર્ત્તાએ માત્ર ચાર ગુણોમા બધા ગુણો સમાવ્યા હોય એમ લાગે છે

કોણ હતો ? તેને આટલુ જ્ઞાન ક્યાથી ? મારા પર આટલી બધી મમતા શા માટે ? એ ક્યાથી આવ્યો ? ને કયા ગયો ? વળી એ વૃક્ષ પરથી વસ્ત્રાલકારાદિકની વૃષ્ટિ કેમ થઈ ? આ સેના કેમ આવી ? ઈત્યાદિક જે મારા મનમા સદેહ છે, તે જેમ ગુફાના અધકારને દીપક જ દૂર કરવાને સમર્થ છે, તેમ જ્ઞાની વિના બીજો કોણ દૂર કરી શકે ?

સર્વ રાજામા મુખ્ય તે મૃગધ્વજ રાજા આ પ્રમાણે વિચારમા વ્યગ્રચિત્ત થયેલો આમ તેમ જુએ છે, તેટલામા સેનાધિપતિએ રાજાને પૂછ્યુ "સ્વામિન્ ! આ બધુ શુ બન્યુ ?" ત્યારે તેણે તે સૈનિકોની પાસે શુકરાજ મળ્યો હતો ત્યાથી માડી છેવટે તે અદશ્ય થયો, ત્યા સુધીની બધી વાર્તા કહી સભળાવી, તે સાભળી લગભગ બધા સૈનિકો આશ્ચર્ય પામીને બોલવા લાગ્યા કે, "મહારાજ ! એ પોપટ તમારા ઉપર અત્યત ભાવ રાખે છે, માટે તે તમને પાછો ક્યારેક પણ જરૂર મળશે અને તમારા મનની ચિતા દૂર કરશે, કારણ કે આવો હિત-વત્સલ છેવટે એમ ઉવેખીને હમેશ માટે જાય જ નહીં વળી તમારા મનનો સદેહ પણ એ જ આવીને દૂર કરશે, કારણ કે એ પોપટ જ્ઞાની જણાય છે, અને જ્ઞાનીને શકા દૂર કરતા કેટલી વાર ? હાલ આપ આ સર્વ ચિન્તા છોડી દઈને આપણા નગરમા પધારી તેને પવિત્ર કરો આપના દર્શન માટે અધીરા બનેલા નગર જનોને આપના દર્શન આપીને આનદિત કરો"

રાજાએ તેમનુ કહેવુ માન્ય કર્યુ સમયોચિત બોલેલુ અને સમય પર કરેલુ કોને સ્વીકારવા યોગ્ય ન થાય ? મહામગલિક વાજિત્રોની મધુર ધ્વનિથી સર્વ દિશાઓને ગજાવનાર મહોત્સવપૂર્વક તે રાજાએ સપરિવાર સ્વનગર તરફ પ્રયાણ કર્યું તે મૃગધ્વજ રાજાને આવતો જોઈને 'મોટી પાખવાળા ગરુડને જોઈને પોતાના દરમા બેઠા બેઠા પણ જેમ સર્પનો ગર્વ ગળી જાય તેમ' ચદ્રશેખરનો સર્વ ગર્વ ગળી ગયો તેણે તે વખતે પોતાનુ સ્વામિદ્રોહીપણુ ઢાકવાને સમયસૂચક બુદ્ધિથી એક દૂતને ભેટ સાથે મૃગધ્વજ રાજાની પાસે તરત જ મોકલ્યો રાજા પાસે આવીને પ્રણામ કરી તે બોલ્યો કે-"હે મહા રાજ ! આપની પ્રસન્નતાને માટે તથા સઘળી વસ્તુસ્થિતિ આપને જણાવવા માટે ચદ્રશેખર રાજાએ મને આપની પાસે મોકલ્યો છે આપ કોઈ ધૂર્તના પ્રપચને પરિણામે રાજ્ય સૂનુ મૂકી, તેની પાછળ પાછળ ચા યા ગયા છો એમ જાણી, અમારા રાજા ચદ્રશેખર, આપના નગરની રક્ષા કરવા સારુ, પોતાના સૈન્ય સહિત આવ્યા અને કેવળ રક્ષણ કર વાની જ મતલબથી નગરની ચારે બાજુથી વિટાઈ વળ્યા આ વસ્તુસ્થિતિને નહિ જાણતા આપના સુભટોએ હથિયાર સજી જેમ કોઈ શત્રુની સાથે કરે તેમ યુદ્ધ શરુ કરી દીધુ મહા રાજ ! અમે તો આપના રાજ્યનો બીજા કોઈ શત્રુથી પરાભવ ન થાય તે હેતુથી રક્ષા કરવા આવેલા તેમ છતા અમારે આપના સૈનિકો તરફથી કેટલાય પ્રહાર સહન કરવા પડ્યા છે તથાપિ સ્વામિનુ કાર્ય સુધારવા જતા મુસીબતો સહન કરવી પડે એમા શુ આશ્ચર્ય

આ ચાર ગુણોમા પણ અનુક્રમથી પહેલાના ત્રણ* ગુણ વિનાનો પુરુષ હઠીલો, અને અન્યાયી હોય છે તેથી તે [શ્રાવક] ધર્મને યોગ્ય જ નથી, અને ચોથા+ વિનાનો માણસ તો ધર્મને અગીકાર કરે ખરો, પણ [જેમ ધૂર્તની મૈત્રી] ૬ (ગાડા) બનેલા માણસનો સુવેષ [સારા વસ્ત્રો] અને વાનરના ગળામા મોતીની જેમ વધારે વખત ટકી ન શકે તેમ તે થોડાજ વખતમા પાછો ધર્મભ્રષ્ટ થઈ જાય ;

જેમ સારી સુધારેલી (લીસી) ભીંત ઉપર ચિત્ર, દઢપીઠ (મજબૂત પાયો) બાધેલુ ઘર, અને સારા ઘડેલા સોના વચ્ચે જડેલુ માણેક ઘણો વખત ટકી શકે છે, દઢ ગુણયુક્ત પુરુષમા જ સમ્યગ્દર્શનાદિ ધર્મ યાવજ્જિવ સુધી ટકી શકે છે જણાવવાથી એ વાત સિદ્ધ જ થાય છે કે, પૂર્વોક્ત ચાર ગુણ યુક્ત જ પુરુષ શ્રાવક (સમ્યકત્વાદિ)ના અધિકારી (યોગ્ય) છે સમ્યગ્દર્શનાદિ શ્રાવક ધર્મ ચુલ્લકાદિ દષ્ટાતે દુર્લભ છતા પણ ગુરુ વગેરેના યોગથી પામી શકાય છે, પણ તેનો આ । પર્યંત નિર્વાહ તો શુકરાજાએ જેમ પૂર્વ ભવમા કર્યો હતો તેમ કરવો તે અત્યત આ' હોવાથી તેમનુ તમામ વૃત્તાત અહીંયા બતાવે છે

અહીં પહેલી ત્રણ ગાથાનો અર્થ પૂરો થાય છે

શુકરાજાની કથા

ધાન્યની સપદાના સ્થાનભૂત આ દક્ષિણાર્ધ ભરતક્ષેત્રમા પૂર્વે ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિત પ્રસિદ્ધ નગર હતુ તે નગરમા નિર્દયપણુ તો ફક્ત તલવારમા જ, કુશીલતા (વા: તો હળમા જ, જડતા તો જળમા જ, અને બધન તો ફક્ત ફૂલની માળામા જ ગા પરન્તુ લોકોમા તો એ કઈ હતુ જ નહીં રૂપમા કામદેવ સમાન અને શત્રુઓને સાક્ષાત્ અગ્નિ સમાન તથા અનુક્રમે એકેક વધતી એવી રાજ્યલક્ષ્મી, ન્યાયલક્ષ્મી ધર્મલક્ષ્મી, એમ ત્રણે પ્રકારની લક્ષ્મી આપસમા હરીફાઇ કરતી ન હોય તેમ પે મેળે જ સ્વયવરા બની જે રાજાને વરી છે એવો ઋતુધ્વજ રાજાનો પ્રતાપી પુત્ર મૃગ નામે રાજા ત્યા રાજ્ય કરતો હતો

એક વખત ક્રીડારસપૂર્ણ વસતઋતુમા તે રાજા પોતાની રાણીઓ સહિત કરવા ઉદ્યાનમા ગયો હાથણી સાથે જેમ હાથી ક્રીડા કરે તેમ રાણીઓ સહ તે જળક્રીડા, પુષ્પક્રીડા વગેરે વિધવિધ પ્રકારની ક્રીડા કરી રહ્યો હતો તે ઉદ્યાનમા પર ભૂમિરૂપ સ્ત્રીને ઓઢવાનુ એક છત્ર જ હોય એવા સુદર આકારવાળા એક આ વૃક્ષને જોઇ તે સર્વ પ્રકારે વર્ણન કરવા યોગ્ય જાણીને વિદ્વાન્ એવો તે મૃગધ્વજ આ પ્રમાણે વર્ણવવા લાગ્યો —

* ત્રણ ગુણ—૧ ભદ્રક પ્રકૃતિ ૨ વિશેષ નિપુણમતિ, ૩ ન્યાયમાર્ગમા રતિ
+ દઢનતિજ્ઞ

છે ? પિતાના કાર્યમા પુત્ર, ગુરુના કાર્યમા શિષ્ય, પતિના કાર્યમા સ્ત્રી અને સ્વામીના કાર્યમા સેવક, પોતાના પ્રાણને પણ તૃણ સમાન ગણે છે તે યોગ્ય જ છે ”

તે દૂતના આવા દાક્ષિક વચન સાભળીને રાજા મૃગધ્વજને તેની વાત વિષે સશય તો ઉત્પન્ન થયો, પરતુ સરળ સ્વભાવથી એ સાચુ કહે છે એમ તે વખતે માની લીધુ કેટલી દક્ષતા, સરળતા અને ગભીરપણુ ! પછી તે રાજાએ પોતાની પાસે આવતા તે ચદ્રશેખર રાજાનો યોગ્ય સત્કાર કર્યો ત્યારપછી લક્ષ્મી સરખી કમલમાલા સાથે વિષ્ણુની જેમ શોભતા મૃગધ્વજ રાજાએ મોટા મહોત્સવપૂર્વક નગર-પ્રવેશ કર્યો અને જેમ અદ્વિતીય એવી ચદ્રકલાને મહાદેવે પોતાના ભાલસ્થળ(કપાળ)પર સ્થાપન કરી તેમ કમલમાલાને પોતાના રાજ્યસિહાસને પોતાની પાસે પટ્ટરાણી પદે બેસાડી

જો કે પુણ્ય જ પુત્રાદિક પ્રાપ્તિનુ મુખ્ય કારણ છે, અને પુણ્યથી જ સગ્રામમા રાજાને જયની પ્રાપ્તિ થાય છે સહાય કરનારા સૈનિકો તો નિમિત્ત માત્ર છે તેમ પુત્રાદિક પ્રાપ્તિમા મત્ર પણ માત્ર સહાય કરે છે, એમ વિચારી, પુત્રપ્રાપ્તિ માટે ગાગીલ ઋષિએ આપેલા મત્રને તે રાજાએ બતાવેલી વિધિ પ્રમાણે સાધ્યો તેના પ્રભાવથી તેની સર્વ રાણીઓને એક એક પુત્ર થયો સર્વ કારણોનો બરાબર યોગ મળી જાય તો કાર્યની જરૂર સિદ્ધિ થઈ શકે છે જો કે ચદ્રાવતી રાણી રાજાને ઘણી માનીતી હતી છતા પણ પ્રથમ પતિદ્રોહ કર્યો હતો તેના પાપે માત્ર તેને પુત્ર થયો નહીં

એક વખત મધ્યરાત્રિએ અર્ધ નિદ્રાવસ્થામા સુખે સૂતેલી કમલમાલા રાણીએ દિવ્ય પ્રભાવથી એક સ્વપ્ન જોયુ રાણી જાગીને પ્રાતઃકાળે રાજા પાસે આવીને કહેવા લાગી કે-‘હે પ્રાણનાથ ! આજે મધ્યરાત્રી વ્યતીત થયા પછી, અર્ધનિદ્રાવસ્થામા હુ સુખે સૂતી હતી તે સમયે મે એક સ્વપ્ન જોયુ તેમા મારા પિતા ગાગીલ ઋષિના તપોવનમા આવેલા પ્રાસાદમા આપણે સાથે પ્રયાણ કરતા પહેલા જેના દર્શન કર્યા હતા તે શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુના દર્શન થયા તેમણે મને કહ્યુ કે-“ હે કલ્યાણિ ! હાલ તુ આ પોપટને લઈ જા, પછી કોઈક વખતે વળી હસ આપીશ ” એટલુ કહીને પ્રભુએ મને હાથોહાથ સર્વાગસુવર્ણ દિવ્ય વસ્તુના જેવો દેદીપ્યમાન પોપટ ભેટ આપ્યો ” પ્રભુના પોતાના હસ્તનો પ્રસાદ પામીને આખા જગતની જાણે ઐશ્વર્યતા પામી હોઉં એમ હુ અત્યત પ્રસન્ન થતી જાગૃત થઈ ગઈ અણધાર્યા આવી મળેલા કલ્પવૃક્ષનુ જ ફળ હોય તેમ હે પ્રાણનાથ ! એ સ્વપ્નનુ શુ ફળ હશે ?” રાણીનુ વચન સાભળીને, આનદરૂપ કદને નવપલ્લવિત કરવાને મેઘરૂપ મીઠી વાણીથી તે રાજા સ્વપ્નના ફળને વિચારી કહેવા લાગ્યો કે, “ હે પ્રિયે ! જેમ દેવ-દર્શન અત્યત દુર્લભ હોય છે, તેમ એવા ઉત્તમ સ્વપ્ન પણ કોઈક ભાગ્યોદયથી જ પામી શકાય છે એવુ દિવ્ય સ્વપ્ન દેખવાથી દિવ્ય રૂપ અને દિવ્ય

छाया कापि जगत्प्रिया दलततिर्दत्तेऽतुल मङ्गल
मञ्जर्युद्गम एष निस्तुलफलस्फातेर्निमित्त परम् ।
आकारश्च मनोहरस्तरुवरश्रेणीषु तन्मुख्यतां
पृथ्व्याः कल्पतरो ! रसालफलद ! ब्रूमस्तवैव ध्रुवम् ॥ १ ॥

ખરેખર આ પોપટ કુવાના દેડકા સમાન મને ગણીને અન્યોક્તિવડે મને જ કહે છે આ આશ્ચર્યકારક હકીકત ઉપરથી ખરેખર આ પોપટ કોઇક જ્ઞાનીની પેઠે મહાવિલક્ષણ માલમ પડે છે રાજા એમ વિચારે છે એટલામા વળી ફરીને પોપટ બોલ્યો કે,

ग्रामीणस्य जडाऽग्रिमस्य नितमा ग्रामीणता कापि यः
स्व ग्राम दिविषत्पुरीयति कुटीं मानी विमानीयति ।
स्वर्भक्ष्यीयति च स्वभक्ष्यमखिल वेष सुवेषीयति
स्व शक्रीयति चात्मनः परिजन सर्वं सुपर्वीयति ॥ २३ ॥

મૂર્ખમા સરદાર એવા ગામડિયા માણસોની કલ્પનાઓ પણ ગામડિયાપણા જેવી જ હોય છે કેમકે, તેઓ પોતાના ગામડાને સ્વર્ગપુરી સમાન માને છે, પોતાની ઝુપડીને વિમાન સરખી માને છે, પોતાના ઘેંસ રાબના ભોજનને જ અમૃત માને છે, પોતાના ગામડિયા વસ્ત્રને દિવ્ય વસ્ત્ર સમાન માને છે, પોતાને જ ઇંદ્ર સમાન ગણે છે અને પોતાના પરિવારને જ સર્વસામાન્ય દેવ સમાન જુએ છે

આટલુ જ માત્ર સાભળીને રાજાએ વિચાર્યું કે, બોલવામા વિચક્ષણ આ પોપટે ખરેખર મને ગામડિયા સમાન ગણ્યો, અને તેથી એમ વિતર્ક થાય છે કે, મારી રાણીઓ કરતા પણ અત્યત સ્વરૂપવતી સ્ત્રી એણે ક્યાય પણ દેખી હોવી જોઇએ, આ પ્રમાણે તે પોતાના મનમા વિચાર કરે છે, તેટલામા અધૂરી વાત કોઇને સતોષી શકતી નથી, એમ ધારી આકાર અને વાણી બનેથી મનોહર એ પોપટ બોલવા લાગ્યો કે, " જ્યા સુધી ગાગીલેય ઋષિની કન્યાને તે જોઇ નથી, ત્યા સુધી જ આ પોતાની રાણીઓને, હે રાજા, તુ ઉત્કૃષ્ટ માને છે સર્વાગસુદર આખા જગતની શોભારૂપ, અને વિધાતાના સૃષ્ટિ-રચનાના પરિશ્રમના એક ફળરૂપ તે કન્યા છે એ કન્યા જેણે જોઇ નથી, તેનુ જીવિત પણ નિષ્ફળ છે, અને કદાચિત્ જોઇ હોય, પણ તેને જો આલિગન ન કર્યું, તો નિશ્ચે કરી તેનુ જીવિત પણ વ્યર્થ જ છે જેમ ભ્રમર નવ-માલતીને દેખીને બીજા પુષ્પોની સુગધીને છોડી દે છે, તેમ એ કન્યાને જે જુએ તે પુરુષ કોઇ પણ બીજી સ્ત્રી સાથે પ્રીતિ કરે જ નહિ એવી સૂર્યની પુત્રી જેવી એ કમલમાલા નામની કન્યાને જોવાની તેમ જ મે[illegible] તને ઇચ્છા હોય તો, હે રાજા, તુ મારી પાછળ પાછળ આવ. "

સ્વભાવવાળા ઉદય થતા ચદ્ર અને સૂર્ય જ ન હોય શુ એવા બે પુત્રો તને અનુક્રમે થશે પક્ષી કુળમા પોપટ અને રાજહસ અત્યુત્તમ છે અને તેની તને સ્વપ્નમા પ્રાપ્તિ થઇ, તો હે સુદરી ! ક્ષત્રિય કુળમા ઉત્કૃષ્ટ એવા બે પુત્રોની આપણને પ્રાપ્તિ થશે પરમેશ્વરે સ્વપ્નમા સ્વહસ્તે જ તને પ્રસન્નતાપૂર્વક પ્રસાદ આપ્યો છે, તો તેમના જેવો જ પ્રતાપી પુત્ર આપણને મળશે, એમા કાંઈ પણ સશય નથી ”

એવા વચન સાભળીને અત્યાનદિત થયેલી તે કમલમાલા રાણી રત્નપ્રભા પૃથ્વી જેમ અમૂલ્ય રત્નોને ધારણ કરે છે, અને આકાશ જેમ જગતચક્ષુ સૂર્યને ધારણ કરે છે, તેમ ગર્ભને ધારણ કરવા લાગી તે દિવસથી ઉત્તમ રસના સિચનથી જેમ મેરુપર્વતની પૃથ્વીમા રહેલો કલ્પવૃક્ષનો કદ પ્રતિદિન વધે, તેમ તે રાણીનો ગર્ભ પ્રતિદિન વધવા લાગ્યો, અને તેના પ્રભાવે ઉત્પન્ન થતા પ્રશસ્ત-શુભ મનોરથોને રાજા સપૂર્ણ સન્માનપૂર્વક પૂર્ણ કરવા લાગ્યો શુભ દિવસે અને શુભ લગ્ન-લગ્નાશે, પૂર્વ દિશા જેમ પુનમના ચદ્રનો પ્રસવ કરે તેમ, તે રાણીએ અત્યુત્તમ એવા પુત્રને સુખ-સમાધિપૂર્વક જન્મ આપ્યો રાજકુલની એવી રીત હોય છે કે, પટ્ટરાણીના પ્રથમ પુત્રનો જન્મ-મહોત્સવ અત્યત વૈભવપૂર્વક કરવો, અને તે પ્રમાણે આ કમલમાલા રાણી પટ્ટરાણીપદે હોવાથી તેના પ્રથમ પુત્રનો જન્મમહોત્સવ અત્યુત્તમ રીતે રાજાએ કર્યો ત્યાર બાદ ત્રીજે દિવસે તે બાલકને ચદ્ર-સૂર્યના દર્શન કરાવવાનો મહોત્સવ તેમણે અત્યત ઉમગથી કર્યો છઠે દિવસે છઠ્ઠી-જાગરણનો મહોત્સવ પોતાની રાજ્યઋદ્ધિને અનુસારે યથોચિત રીતે કરાવ્યો સ્વપ્નાનુસાર પુત્રની પ્રાપ્તિ થઇ માટે તે પુત્રનુ ‘ શુકરાજ ’ એવુ નામ મહોત્સવપૂર્વક આનદથી શુભ દિવસે પાડવામા આવ્યુ પાચ સમિતિથી રક્ષા થયેલો સયમ જેમ વૃદ્ધિ પામે તેમ ધવરાવવા, રમાડવા, હસાવવા, નવડાવવા તથા પાલણ કરવા રાખવામા આવેલી પાચ ધાવમાતાઓથી સ્નેહપૂર્વક રક્ષાયલો શુકરાજ પ્રતિદિન વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો માતાપિતાને આનદ આપનારૂ અન્નપ્રાશન, લક્ષ્મીની સુદૃષ્ટિ સમુ રિખણ (રમવુ), હર્ષ ઉપજાવે તેવુ ક્રમણ (ચાલવુ), શુભ વચન, ચિત્તાકર્ષક વસ્ત્રપરિધાન તથા મેખલાદિના બધન સગી વર્ષગાઠ વગેરે શુભ પ્રસગો અત્યત ધામધૂમથી રાજાએ નિર્વિઘ્ને ઉજવ્યા જુઓ તો ખરા ભાગ્યની દશા ! ભાગ્યશાળીનુ ભાગ્ય એવુ જ હોય છે એ પ્રમાણે ઉલ્લાસપૂર્વક વૃદ્ધિ પામતો શુકરાજકુમાર પાચ વર્ષનો થયો પાચમે વર્ષે જેમ આબો સર્વ રીતે ખીલે-ફળે, તેમ તે કુમાર, રૂપ, સપદા, પરાક્રમ વગેરે સર્વોત્તમ ગુણોવડે જાણે બીજો ઇંદ્રપુત્ર જયત ન હોય ? તેમ શોભવા લાગ્યો બાળક છતા બોલવામા જાણે પ્રૌઢ પુરુષ ન હોય શુ તેવી ચતુરાઈ તથા મીઠાશ તેના વચનમા હોવાથી સર્વને તે પ્રિય થઈ

એકદા વસતઋતુના પુષ્પોની [illegible]હેલા તથા ફલફુલોથી રમ્ય બાગની શોભા જોવાને રાજા પોતાની પટ્ટરાણી શુકરાજ કુમારને સાથે લઈને નગરના

એમ કહીને અત્યત ઉતાવળો તે પોપટ આકાશમાર્ગે ઊડીને જાય છે તેટલા
ઘણી જ ઉત્સુકતાપૂર્વક રાજાએ પોતાના સેવકોને બોલાવી હુકમ કર્યો કે, "અરે ! અરે
સેવકો ! પવનના સમાન ગતિવાળા પવનવેગ નામના ઘોડાને તૈયાર કરીને જ
લાવો, જલ્દી લાવો " નોકરોએ તત્કાળ જ તે અશ્વને સાજસહિત હાજર ક
તેના પર કોઠો રાજાનો આગેવાન તે રાજા સ્વાર થઇ, પોપટની પાછળ પાછળ ચાલ
અહીંયા આટલુ આશ્ચર્ય છે કે, તે પોપટની વાત માત્ર રાજાએ જ સાભળી, પણ
રહેલા માણસો જેમ ન સાભળે, તેમ સમીપ રહેલા તે રાજાના સેવકો, અને રાણી પ્રમુ
બીજા કોઇએ પણ તે વાત સાભળી જ નહીં આ હકીકતથી અજાણ મત્રીવર્ગ રાજા
અકસ્માત્ કહ્યા વગર ચાલ્યા જવાથી આકુળવ્યાકુળ થતો બોલવા લાગ્યો કે, "આજે રાજ
આ શુ થયુ ? અને એ કયા જાય છે, એ જાણવા તે લોકોમાના કેટલાક માણસો અશ્વો
સ્વાર થઈ રાજાની પાછળ દોડ્યા, પરતુ રાજા એટલો તો ઝડપથી આગળ નીકળી ગ
કે તે કયે માર્ગે દૂર નીકળી ગયો, તેનો પતો પણ લાગ્યો નહીં; તેથી અતે રખ
રખડીને તે સર્વે પાછા આવ્યા પેલો પોપટ આગળ અને રાજા પાછળ એમ મ
કાળમા પળવારમા પવનની પેઠે તેઓ પાચસો યોજન ઉલ્લઘન કરી ગયા આ પ્રમ
કોઈ દૈવિ પ્રભાવથી જ રાજા, અશ્વ અને શુકરાજ એ ત્રણે જણ ક્ષણવારમા આ
ભૂમિ ઉલ્લઘન કરી ગયા, તથાપિ તેમને જરા માત્ર થાક લાગ્યો નહીં જેમ કર્મ–સબ
ખેચાયેલો પ્રાણી સમયમાત્રમા ભવાતર જઇ પહોચે છે, તેમ વિઘ્નનિવારક શુકરા
ખેચાયેલો રાજા પણ ક્ષણવારમા એક મહાવિકટ અટવીમા જઈ પહોચ્યો એ પણ
આશ્ચર્ય જ છે કે, પૂર્વભવના સ્નેહસબધ કે સસ્કારથી તે રાજા કમલમાલાની પ્રા
વાસ્તે આટલો બધો માર્ગ ઉલ્લઘી દોડી આવ્યો જો એમ ન હોય તો સ્થાનાદિ
માહિતી વગર તે સ્થાનમા જવા સત્પુરુષ એકાએક પ્રવૃત્તિ જ કેમ કરે ?

તે અટવીના મધ્યમા મનોહર, સૂર્યકિરણથી ઝળકતુ, મેરુપર્વતનુ એક શિખ
હોય શુ ? એવુ ઊચુ, દર્શનથી પણ કલ્યાણકર, રત્નજડિત સુવર્ણમય શ્રી ઋષભદેવસ્વા
એક દેવાલય હતુ તે પ્રાસાદના કલશ ઉપર બેસીને મધુર વાણીથી પેલો શુકરાજ બ
લાગ્યો કે, "હે રાજન્ ! જ મથી માડીને કરેલા પાપની શુદ્ધિને સારુ આ શ્રી ઋષભ
સ્વામીને તુ નમન કર " રાજાએ તે વચન સાભળી, શુકરાજ રખે નાસી જશે, એ
અશ્વ ઉપર બેઠા બેઠા જ પ્રથમ તીર્થંકરની મૂર્તિને નમસ્કાર કર્યો રાજાના મનની
શકાના જાણનાર, સ્વપરહિતાભિલાષી શુકરાજે તત્કાળ કળશ પરથી ઊડીને તે દેવાલ
આવી પરમાત્માની મૂર્તિને નમન કર્યુ તે જોઇ રાજા પણ અશ્વ પરથી ઊતરીને
લયમા આવી તે શુકરાજની પાછળ જ રહીને વિવેકસહિત તે અલૌકિક રત્નમ
શ્રી ઋષભદેવસ્વામીની પ્રતિમાને વદન–નમન કરીને, ચિત્ત પ્રસન્ન થાય, એવી સ્
કરવા લાગ્યો હે પ્રભુ ! હુ તમારી સ્તુતિ કરવા ઉત્સુક છુ, પરતુ તમારી સ

ઉદ્યાનમા આવી આમ્રવૃક્ષની નીચે બેઠો તે સમયે તેને પૂર્વની બનેલી સઘળી બીના યાદ આવવાથી પ્રસન્ન થઇને કમલમાલાને કહેવા લાગ્યો કે, "હે પ્રિયે ! તે જ આ આમ્રવૃક્ષ છે, કે જેની નીચે હુ વસતઋતુમા આવીને બેઠો હતો, અને શુકરાજ-પોપટ ની વાણીથી તારા રૂપનુ વર્ણન સાભળીને અતિશય વેગથી તેની પાછળ પાછળ ચાલી નીકળ્યો અને તારા પિતાના આશ્રમ સુધી જઇ પહોચ્યો ત્યા તારી સાથે લગ્ન કરી હુ કૃતાર્થ થયો " આ બધી વાર્તા પિતાના ખોળામા બેઠો બેઠો કુમાર સાભળતો હતો અને એ સાભળતા જ કલ્પવૃક્ષની શાખા જેમ છેદાવાથી ધરતી પર તૂટી પડે તેમ શુકરાજકુમાર મૂર્છા યુક્ત થઇ નીચે ઢળી પડ્યો માતપિતાના હર્ષ વૃક્ષની શાખા છેદાઇ ઢળી પડી ન હોય તેમ આ જોઇ અતિશય ગભરાઇ ગયેલા માતાપિતાએ કોલાહલ મચાવી મૂકયો, તે સાભળી સર્વે અનુચરો ત્યા ભેગા થઇ ગયા અને કુમારની આવી હાલત જોઇ શોકપૂર્ણ સ્વરે બોલી ઉઠયા "અરે રે ! આ શુ થયુ ?" એમ ઉચે શબ્દે બોલતા સર્વે આકુળવ્યાકુળ થઇ ગયા, કારણ કે મોટાના સુખદુ ખની સાથે સર્વ સામા ય જનોના પણ સુખ દુ ખ સકળાયલા જ હોય છે ચદનનુ શીતળ જળ છાટવાથી તેમજ કેળના પત્રનો પવન વીંઝવાથી તેમજ બીજા યોગ્ય ઉપચારો(ઉપાયો) કરવાથી કેટલોક વખત ગયા બાદ તે શુકરાજ કુમારને ભાન આવ્યુ ચેતના આવવાથી કમળની પાખડીઓની પેઠે પ્રકાશતી નેત્રરૂપ પાખડી ઉઘડી, પણ મુખકમળ વિકસ્વર થયુ નહીં વિચારપૂર્વક તે ચાર બાજુ જોવા લાગ્યો પણ ઘણી રીતે બોલાવવા છતા જરી પણ બોલ્યો નહિ તીર્થંકરદેવ છદ્મસ્થાવસ્થામા જેમ મૌન ધારણ કરે તેમ તે જરીપણ બોલ્યો નહી રાજકુમારનુ આવુ મૌન જોઇ સર્વે જન ધારવા લાગ્યા કે, ખરેખર આને કોઇક દૈવની અવકૃપાથી આમ બ ન્યુ હોવુ જોઇએ તે કાઇક શાત થયો છે પણ અરે રે ! મહાખેદ કરવા લાયક એ છે કે-અમારા કોઇક દુષ્કર્મના ઉદયથી એની જીભ ઝલાઇ ગઇ છે

આમ મહા ચિતામા નિમગ્ન બનેલા તેના માતા પિતા તેને પોતાના મહેલમા લઇ ગયા ત્યા તેમણે કુમારને બોલતો કરવા વિવિધ પ્રકારના ઉપાયો કરાવ્યા, પણ દુર્જન પર કરેલા ઉપકારની પેઠે તે સર્વ ઉપચારો નિષ્ફળ ગયા એ સ્થિતિમા છ માસ વીતિ ગયા છતા પણ કુમારનુ મૌન તૂટ્યુ નહિ, તેમજ તેનુ રહસ્ય પણ કોઇ શોધી શકયુ નહિ અરેરે ! વિધાતાએ રત્નસમાન શ્રેષ્ઠ વસ્તુઓમા પણ કઇ ને કઇ દોષ મૂકયો છે ચદ્રમા કલક, સૂર્યમા ઉગ્ર તેજ, આકાશમા શૂ યતા, વાયુમા ચ ચલપણુ, કૌસ્તુભ મણિમા પાષાણપણુ, કલ્પવૃક્ષમા કાષ્ઠપણુ, પૃથ્વીમા રજકણ, સમુદ્રમા ખારાશ, મેઘમા શ્યામતા, અગ્નિમા દાહકતા, જળમા નીચગતિ, સુવર્ણના મેરુમા કઠોરપણુ, સુવાસિત કર્પૂરમા અસ્થિરતા, કસ્તુરીમા કાળાશ, સજ્જનોમા નિર્ધનતા, ધનિકોમા મૂર્ખતા, રાજાઓમા લોભ હોય તેમ આ રાજકુમારમા મૌન પ્રવેશ્યુ છે મોટા ભાગ્યશાળી પુરુષોની દુર્દશા કયા સજ્જનના મનમા ન ખટકે ? તે સમયે મળેલા સર્વ નગરજનો પણ અત્યત શોક કરવા લાગ્યા

સ્તવના કરવા જેટલી મારામા શક્તિ નથી તમારી ભક્તિ કરવાની અશક્તિને લીધે મારુ ચિત્ત અસ્થિર બને છે, તથાપિ જેમ મચ્છર પોતાની શક્તિ પ્રમાણે આકાશમા ઊદ્યમ કરે છે, તેમ હુ પણ યથાશક્તિ તમારી સ્તવના કરવાને પ્રવર્ત્તમાન થાઉ છુ અગણિત સુખના આપનાર ! હે પ્રભુ ! ગણિત સુખના આપનાર કલ્પવૃક્ષાદિની ઉપમા તમને કેમ આપી શકાય ? તમે કોઇ પર પ્રસન્ન પણ થતા નથી, તેમ કાઇ આપતા પણ નથી, છતા ય સર્વે તમારી સેવા કરે છે, અહો ! તમારી રીતિ આશ્ચર્યકારક છે તમે મમતારહિત છતા પણ જગત્રય-રક્ષક છો, નિ સગી છતા પણ જગત્પ્રભુ છો, લોકોત્તર સ્વરૂપ છતા રૂપરહિત છો, એવા હે પરમેશ્વર ! તમને નમસ્કાર હો " મિષ્ટાન્નના જાણે ઓડકાર જ ન હોય ? એવી પ્રભુની ઉદાર સ્તુતિ દેવાલયની પાસે આવેલા આશ્રમમા વસતા ગાગીલ નામના મહર્ષિ એ સાભળી, પછી પહેલેથી જ જાણે કોઇએ સંકેત કરી રાખ્યો ન હોય ? તેમ શકર સ્વરૂપ, મોટી જટાવાળો, વૃક્ષની છાલને પહેરનાર અને મૃગચર્મ રાખનાર એવો તે ગાગીલ મહર્ષિ, તે દેવાલયમા પ્રવેશી, શ્રી ઋષભદેવસ્વામીની મૂર્તિને ભક્તિપૂર્વક અભિવદન કરીને, નિર્મળજ્ઞાનયુક્ત હૃદયે તત્કાળ પોતે બનાવેલી ગદ્યાત્મક અને દોષરહિત ભગવતની સ્તુતિ કરવા લાગ્યો " ત્રણ જગતના એક જ અને અદ્વિતીય નાથ ! હે પ્રભુ ! ત્રણે જગતનો ઉપકાર કરવામા સમર્થ તથા અનતાતિશયની શોભાએ યુક્ત આપ જયવતા વર્તો ! નાભિરાજાના વિપુલ કુળરૂપ કમળને પ્રફુલ્લિત કરવાને સૂર્ય સમાન તથા ત્રણે ભુવનના જીવોને સ્તવવા યોગ્ય, શ્રી મરુદેવા માતાના કુક્ષીરૂપ મનોહર સરોવરને શોભાવનાર, રાજહસ એવા આપ, જય પામો, ત્રણે જગતના ઘણા ભવ્ય જીવોના ચિત્તરૂપી ચકવાકને શોક રહિત કરવા સૂર્ય સમાન, સર્વ દેવોના ગર્વને સકળ પ્રકારે દૂર કરવાને સમર્થ એવી નિર્મળ, નિ સીમ અને અદ્વિતીય મહિમારૂપ લક્ષ્મીના વિલાસ માટે સરોવર સરખા ! હે પ્રભુ ! તમે જયવતા વર્તો સુદર ભક્તિરસમા લીન બની ગયેલા અને દેદીપ્યમાન તથા સેવનાર્થે સ્પર્ધાયુક્ત બની નમસ્કાર કરવામા તત્પર એવા અમર(દેવતા) અને નર(મનુષ્ય)ના સમૂહના મસ્તકે રહેલા મુકુટના માણિક્યની કાતિરૂપ પાણીની લહેરોથી ધોવાયેલા ચરણ રવિદવાળા હે પ્રભુ ! જયવતા વર્તો. સર્વ રાગ, દ્વેષ, મત્સર, કામ, ક્રોધાદિ દોષરૂપ મલનો નાશ કરનાર અપાર સસારરૂપ સમુદ્રમા ડુબતા પ્રાણીઓને પચમ ગતિ(મોક્ષ)રૂપ તીર પર પહોચાડવાને જહાજ સમાન એવા હે પ્રભુ ! તમે જયવતા વર્તો. સર્વ સ્ત્રીઓમા શ્રેષ્ઠ એવી મુક્તિરૂપી વધુના હે પ્રભુ ! તમે સ્વામી છો; અજર, અમર, અચર (અચળ), અદર (ભયરહિત), અપર (જેથી વધારે બીજો પરોપકારી નહીં એવા), અપરપર (સર્વોત્કૃષ્ટ) પરમેશ્વર, પરમ યોગીશ્વર, હે શ્રી યુગાદિ જિનેશ્વર ! તમને નમસ્કાર થાઓ "

એ પ્રકારે મનોહર ગદ્યાત્મક વાણીવડે હર્ષભર જિનરાજની સ્તુતિ કરીને તે ગાગીલ મહર્ષિ નિષ્કપટપણે મૃગધ્વજ રાજા પ્રત્યે બોલવા લાગ્યો, " ઋતુધ્વજ રાજાના કુળમા ધ્વજા સમાન, હે મૃગધ્વજ રાજા ! તુ યો હે વત્સ ! અકસ્માત્ તારા આગમનથી

એવામા ક્રીડારસના સાગર સમાન અને જગજ્જનના નેત્રોને અત્યત આનદકારી કૌમુદી-મહોત્સવ-શરદ પુનમના ચદ્રનો મહોત્સવ-માલિકકારી પુનમનો દિવસ આવ્યો તે સમયે ફરી નગરજનો સાથે તે રાજા પોતાની કમલમાલા મહારાણી અને શુકરાજને લઈને ઉદ્યાનમા ગયો અને તે જ આબાના વૃક્ષને જોઈને ખિન્ન ચિત્તથી રાણીને કહેવા લાગ્યો કે- "હે દેવિ, જેમ વિષવૃક્ષ સર્વથા દૂરથી જ તજવા યોગ્ય હોય છે, તેમ આપણા આ શુકરાજ કુમારને આવુ વિષમ દુખ આ આમ્રવૃક્ષથી જ ઉત્પન્ન થયુ છે, માટે એ પણ દૂરથી જ તજવા યોગ્ય છે" આટલુ બોલીને તે વૃક્ષ છોડીને બીજે સ્થાનકે જવાને તે તત્પર થાય છે, તેટલામા અકસ્માત તે જ આમ્રવૃક્ષની નીચે અત્યત પ્રમોદકારક દેવદુદુભિનો નાદ થવા લાગ્યો. આવો ચમત્કાર જોઈને રાજા પૂછવા લાગ્યો કે, આ દિવ્ય ધ્વનિ ક્યાથી ઉત્પન્ન થયો? ત્યારે કોઈકે આવીને કહ્યુ કે, "મહારાજેદ્ર! અહીંયા શ્રીદત્ત નામા મુનિ તપશ્ચર્યા કરતા હતા, તેમને હમણા જ કેવળજ્ઞાન થયુ છે અને તેથી દેવતાઓ દિવ્ય વાજિત્રોના નાદથી તેનો મહોત્સવ ઉજવે છે" એ સાભળતા જ રાજા પ્રસન્ન થઈ બોલ્યો "આ મારા પુત્રરત્ને જે મૌન ધારણ કર્યુ છે, તેનુ રહસ્ય કેવળી જ કહી શકશે, માટે ત્યા જવુ યોગ્ય છે" એમ વિચારી તે પુત્ર તથા રાણી અને મોટા પરિવાર સાથે ત્યાં જઈ વદનાદિક ભક્તિ કરીને કેવળી સન્મુખ આવી બેઠો ત્યારે કેવળીએ કલેશનો નાશ કરનારી અમૃત સમાન દેશના દીધી ત્યાર બાદ વિનયપૂર્વક રાજા પૂછવા લાગ્યો કે- "હે પ્રભો! આ શુકરાજ કુમારની વાચા શા કારણથી બધ થઈ?" ઋષિમુખ્ય [illegible] મહારાજે જવાબ આપ્યો કે-"એ બાળક હમણા જ બોલશે" તે સાભળીને [illegible] પૂર્વક રાજા બોલવા લાગ્યો કે-"મહારાજ, અમારે એ બાળક બોલે તો પછી [illegible] અમે એ જ ઇચ્છીએ છીએ" એટલે કેવળી બોલ્યા, "હે શુકરાજ! આ [illegible] અમને વદનાદિક કેમ કરતો નથી?" આ સાભળતા જ તે શુકરાજે [illegible] સમક્ષ તે કેવળી ભગવાનને ઇચ્છામિ ખમાસમણો સૂત્રના ઉચ્ચારપૂર્વક [illegible] વિધિપૂર્વક વદન કર્યુ આ મહા ચમત્કાર દેખીને રાજા પ્રમુખ સર્વ [illegible] લાગ્યા કે-ખરેખર આ મહામુનિનો મોટો મહિમા પ્રગટ જોયો, કારણ કે [illegible] મત્ર તત્રાદિકથી પણ બોલાવવા શક્તિમાન થયા નહીં એવા આ [illegible] વાક્યામૃતથી જ વાચા પ્રગટી અહીંયા ચિત્તને વિષે ચમત્કાર [illegible] ગયેલા લોકોની વચ્ચે રાજા સાશ્ચર્ય પૂછવા લાગ્યો કે, "સ્વામિન્! [illegible] કેવળીએ જણાવ્યુ કે, "આ બાળકને મૌન રહેવાનુ મુખ્ય કારણ [illegible] છે, હે ભવ્યજનો, સાવધાનતા પૂર્વક તે સાભળો —

શુકરાજનો પૂર્વભવનુ વૃત્તાત

પૂર્વે મલય દેશમા ભદ્દીલપુર નામનુ [illegible] નગર હતું [illegible] માહો જિતારિ નામે રાજા રાજ્ય કરતો [illegible] રાજા [illegible]

અને દર્શનથી હું અત્યંત આનંદ પામ્યો છું તું આજે અમારો અતિથિ છે, માટે આ દેવાલયની પાસે આવેલા અમારા આશ્રમમાં ચાલ, એટલે અમે તારો યોગ્ય અતિથિ સત્કાર કરીએ, કેમ કે, તારા જેવા પરોણા ભાગ્યે જ મળે."

કોણ આ મહર્ષિ ? શામાટે મને આટલા આગ્રહપૂર્વક બોલાવે છે ? અને એ મારું નામ પણ કયાથી જાણી શકયા ? એમ વિચાર કરતો વિસ્મિત થએલો મૃગધ્વજ રાજા તે મહર્ષિના આશ્રમે ઘણી ખુશીની સાથે ગયો, કારણ કે ગુણી હોય તે કોઇ સત્પુરુષની પ્રાર્થનાનો ભંગ કરતા નથી પછી મહાપ્રતાપી એવા તે રાજાની તાપસો સર્વ પ્રકારે બરદાસ કરવા લાગ્યા ત્યાર પછી ગાંગીલ ઋષિ બોલ્યા કે, "અહીં આમ અચાનક આજે આવીને તમે અમોને ખરેખર કૃતાર્થ કર્યા છે માટે અમારા કુળમાં ભૂષણ સમાન તથા સમસ્ત વિશ્વના નેત્રોને વશ કરવામાં કામણ સમાન, વળી અમારા સાક્ષાત્ જીવિત સમી, તથા દિવ્ય પુષ્પોની માળા જેવી અમારી કન્યા કમલમાલાને તમે જ યોગ્ય છો, ચક્ષુને પણ એક કામણગારી, અમારા જીવિતના પણ જંગમ જીવિતસમી આ કન્યાનું પાણિગ્રહણ કરીને અમને કૃતાર્થ કરો." આવું તે ગાંગીલ ઋષિનું બોલવું સાંભળીને ભાવતું તું ને વૈદે બતાવ્યું હોય તેમ તે મનગમતી વાત છતાં તે રાજાએ ઘણા આગ્રહ પછી તે કબૂલ કર્યું કેમ કે, સત્પુરુષની રીત એવી જ બહુમાનભરી હોય છે તે પછી ગાંગીલ ઋષિએ પ્રફુલ્લિત થતા નવ યૌવન વાળી પોતાની 'કમલમાલા' કન્યાનું તત્કાળ તે રાજા સાથે પાણિગ્રહણ કરાવ્યું ખરે જ, ઇષ્ટ કાર્યમાં કોણ વિલંબ કરે ? જેમ રાજહંસ કમળની પંકિતને દેખીને પ્રસન્ન થાય, તેમ વન વલ્કલ(વૃક્ષની છાલ)ના વસ્ત્રોને ધારણ કરનારી તે કમલમાલાને પ્રાપ્ત કરવાથી રાજા અત્યંત પ્રસન્ન થયો આનંદપૂર્વક તાપસીઓના વૃંદ ધવલમંગલ ગીતો ગાવા માંડયા અને ગાંગીલ ઋષિએ પોતે જ યોગ્ય વિધિથી કમલ માલાને તે રાજા સાથે પરણાવી ત્યારપછી કરમોચન(હાથ છોડાવવી) વખતે તે રાજાને આપવા યોગ્ય તે ઋષિની પાસે બીજું શું હોય ? તથાપિ તેણે તે દંપતિને પુત્ર થાય એવો મંત્ર સમર્પણ કર્યો લગ્ન થયા પછી મૃગધ્વજ રાજાએ ગાંગીલ મહર્ષિને કહ્યું કે, "અમોને વિદાય કરવાની જે કાંઇ તમારે તૈયારી કરવી હોય, તે સત્વર કરી અમને વિદાય કરો, કારણ કે, હું મારું રાજ્ય કોઇને સોંપ્યા વગર જ આવ્યો છું" તેના જવાબમાં ઋષિ બોલ્યા કે, "દિશારૂપ જ (દિગંબર) વસ્ત્રના પહેરનારા અમો, તમોને વિદાય કરવાની તૈયારી શું કરીએ ? કયાં તમારો દેવતાઈ વેષ અને કયાં અમારો વનવાસ(વૃક્ષની છાલ)નો વેષ ! આ અમારી કંયા પોતાના પિયરના સામાન્ય વેષને દેખીને લજવાતી નથી શું ? વળી આ અમારી કમલમાલાએ, જન્મી ત્યારથી ફકત આ તાપસી પ્રવૃત્તિ જ નજરે દીઠી છે, એટલે આ વૃક્ષોને પાણી સીંચવાની કળા સિવાય બીજી કાંઈપણ કળા તે જાણતી નથી માત્ર તમારા ઉપર અત્યંત સ્નેહ રાખનારી આ ભોળીને શોકયો (તમારી બીજી સ્ત્રીઓ) તરફથી ઈર્ષારૂપ પીડા થવા દેશો નહીં" રાજાએ ઉત્તર વાળ્યો કે, "એને

सुद्धवीर હતો કે તેણે પોતાના સર્વ યાચકોને અલંકારયુક્ત અને સર્વ શત્રુઓને કેદ કર્યા હતા વળી ચાતુર્ય, ઔદાર્ય અને શૌર્યાદિક ગુણોનો તે ભંડાર હતો એક વખતે તે પોતાના રાજ્ય સિંહાસન પર બેઠો હતો, તેવામા છડીદારે આવી એવી વિનતી કરી કે, "મહારાજ ! વિજયદેવ નામના રાજાનો દૂત આપને મળવાની ઇચ્છાથી દરવાજા આગળ આવીને ઊભો છે, આપની આજ્ઞા હોય તો અહીં આવે" રાજાએ તે દૂતને સત્વર બોલાવી લાવવાની દ્વારપાળને આજ્ઞા કરી ત્યારે તે સ્વકર્તવ્યને જાણનારો દૂત રાજા પાસે આવી વિનયપૂર્વક વંદન કરીને કહેવા લાગ્યો કે, "મહારાજ ! સાક્ષાત્ દેવનગરી સમાન દેવપુર નગરમા વિજયદેવ નામે રાજા રાજ્ય કરે છે, તે વાસુદેવના જેવો પરાક્રમી છે જેમ યોગ્ય રાજનીતિથી શામ, દામ, ભેદ અને દંડ એ ચાર ઉપાય પેદા થાય, તેમ તેની પ્રીતિમતી નામે સતી મહારાણીએ ચાર પુત્ર પ્રસવ્યા પછી જેમ હંસલીની બંને પાંખો ઉજ્વળ હોય તેમ માતપિતાના બંને કુળની ઉદ્યોતક 'હંસી' નામે એક કન્યા પ્રસવી છે એ નિયમ છે કે, જે વસ્તુ સ્વલ્પ હોય તે અતિશય પ્રિય લાગે, તેમ આ પુત્રી પણ માતાપિતાને અત્યંત પ્રિય છે તે હંસી બાલ્યાવસ્થાનો ત્યાગ કરીને જ્યારે આઠ વર્ષની થઇ ત્યારે પ્રીતિમતી મહારાણીને 'સારસી' નામે વળી બીજી કંન્યા ઉત્પન્ન થઇ સાક્ષાત્ જળાશયને શોભાવનારી જાણે બીજી સારસી જ ન હોય ને શું ? પૃથ્વીમા જે સાર સાર નિર્મળ પદાર્થો હતા તે જ લઇને જાણે વિધાતાએ તેને ઘડી ન હોય શું ? એવી તે બંને બાળિકાઓ એટલી બધી સ્વરૂપવતી હતી કે, તે બન્નેને પરસ્પર તેમના સિવાય જગતની બીજી ઉપમાઓ આપી શકાય નહી વળી તે બંનેની પરસ્પર એવી તો અલૌકિક પ્રીતિ છે કે, બન્નેના શરીર જુદા દેખાય છે, તે પણ તેમને ખેદકારક થઇ પડ્યા છે કામરૂપ હસ્તિના ક્રીડાવન સમાન યૌવન વયને પ્રાપ્ત થયેલી હંસીએ પોતાની લઘુ બેન સારસીનો વિયોગ થવાના ભયથી પોતાના વિવાહની વાત જ માંડી વાળી જ્યારે સારસી યૌવનાવસ્થાની સન્મુખ આવી પહોચી ત્યારે બન્ને જણીઓએ પ્રીતિપૂર્વક એવી પ્રતિજ્ઞા કરી કે, આપણાથી એક બીજાનો વિયોગ વેઠી શકાશે નહીં, માટે આપણે એક જ વરને વરવું તે બન્નેએ એ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા કરી એટલે માતાપિતાએ તેમને મનગમતો વર મેળવવા માટે ત્યા યથાવિધ સ્વયંવર-મંડપ રચ્યો તેમા એવી તો અલૌકિક મંચ-રચના કરવામા આવી છે કે, જેનું વર્ણન મોટા કવિઓ પણ કરવાને અસમર્થ છે ટૂંકમા એટલું કે ત્યા આપના જેવા બીજા પણ ઘણા રાજાઓ આવશે અને તે નિમિત્તે ત્યા ઘાસ તેમ જ ધાન્યના એવા તો પુંજ ખડકાવ્યા છે, કે જેની આગળ મોટા પર્વતોની પણ શી ગણના ! અંગ, બંગ, કલિંગ, આંધ્ર, જાલંધર, મારવાડ, લાટ, ભોટ, મહાભોટ, મેદપાટ(મેવાડ), વિરાટ, ગૌડ, ચૌડ, મહારાષ્ટ્ર, કુરુ, ગુજરાત, આભીર, કાશ્મીર, ગોયલ્લ, પંચાલ, માલવ, હૂણ, ચીન, મહાચીન, કચ્છ, વચ્છ, કર્ણાટક, કોકણ, નેપાળ, કાન્યકુબ્જ, કુંતલ, મગધ, નૈષધ, વિદર્ભ, સિંધ, દ્રાવિડ, ઇત્યાદિક અનેક દેશોના રાજા ત્યા આવનાર છે; માટે મારા

શોકો તરફથી " પરાભૂતિ " (ઘણી ઋદ્ધિ) થશે પણ " પરાભૂતિ " (તિરસ્કાર) નહિ થાય હુ પણ એનુ વચન ઉત્થાપીશ નહીં અહીંયા તો હુ એને અલકાર(દાગીના) તથા સુવસ્ત્ર વેષવડે શોભાવી શકતો નથી, પરતુ સ્વસ્થાનકે ગયા પછી હુ એના સપૂર્ણ મનોરથોને પૂરા પાડીશ " આવા વચનો સાભળી ગાગીલ ઋષિ ખેદ પામીને બોલવા લાગ્યા કે, " ધિક્કાર છે મને કે હુ આજન્મદરિદ્રીની પેઠે સાસરે વળાવતી વખતે પણ આ મારી પુત્રીને વસ્ત્રવેષ સરખો પણ સમર્પણ કરી શકતો નથી " આમ બોલતા બોલતા ઋષિવરના નેત્રમાથી અશ્રુધારા વહેવા લાગી, એટલામા પાસે રહેલા એક આમ્રવૃક્ષમાથી નિર્મળ(સ્વચ્છ) રેશમી વસ્ત્ર અને અત્યુત્તમ આભૂષણોની પરપરા આકાશમાથી જાણે મેઘવૃષ્ટિ થતી હોય તેમ ચમત્કારિક રીતે પડવા લાગી આ પ્રમાણે આભૂષણાદિકની વૃષ્ટિ થવાથી તમણે અત્યત ચમત્કાર પામી નિશ્ચય કર્યો કે, ખરેખર આ ઉત્કૃષ્ટ ભાગ્યશાળી કન્યાના ભાગ્યોદયથી જ એની ભાગ્યદેવીએ આ વૃષ્ટિ કરી છે ફળદાયક વૃક્ષો ફળ આપી શકે છે, મેઘ જળવૃષ્ટિ કરી શકે છે, પણ આશ્ચર્ય છે કે, આ ભાગ્યશાળી કન્યાના ભાગ્યોદથી વૃક્ષે પણ વસ્ત્રાલકારની વૃષ્ટિ કરી, માટે ધ ય છે એ કન્યાના ભાગ્યને ! કહ્યુ છે કે, " પુણ્યવતના ભાગ્યોદયથી અસભવિત પણ સભવિત થઈ જાય છે જેમ રામચદ્રજીના પુણ્યોદયે સમુદ્રમા પથ્થર પણ તરી શકતા હતા, તો વૃક્ષો વસ્ત્રાલકાર આપી શકે એમા શકા જેવુ શુ છે ? " ત્યાર પછી હર્ષિત થયેલા મહર્ષિને સાથે લઈને મૃગધ્વજ રાજા કમલમાલા સહિત ચિત્તને પ્રસન્ન કરનારા જિનપ્રાસાદ ભણી આવ્યો ત્યા ઋષભદેવસ્વામિને વિધિપૂર્વક વદન કરીને સ્તવના કરવા લાગ્યો કે, " હે પ્રભુ ! જેમ શિલામા કોતરેલી મૂર્તિ તેમા સ્થિર થઈને રહે છે, તેમ મારા હૃદયમા પણ તમારુ સ્વરૂપ સ્થિર થઇ રહ્યુ છે, માટે હે ભગવન્ ! તમારુ પવિત્ર દર્શન મને ફરીને સત્વર થજો " એમ પ્રથમ તીર્થકરને વિનય પૂર્વક વદન-સ્તવન કરીને કમલમાળા સહિત તે રાજા, દેવ પ્રાસાદની બહાર આવીને ગાગીલ ઋષિને માર્ગ પૂછવા લાગ્યો ત્યારે મહર્ષિ બોલ્યા કે, " તમારા નગરનો માર્ગ હુ જાણતો નથી " ત્યારે રાજાએ કહ્યુ-"અમારા નગરનો માર્ગ પણ તમે જાણતા નથી તો તમે મારુ નામ કયાથી જાણ્યુ ?" મહર્ષિએ જવાબ આપ્યો, " સાભળો, એક દિવસ આ મારી નવયૌવના કન્યાને જોઈ હુ વિચારતો હતો કે, આ મારી રૂપવતી કન્યાને યોગ્ય વર કોણ હશે ? તેટલામા આ આમ્રવૃક્ષ ઉપર બેઠેલા કોઇ શુકરાજે મને કહ્યુ, કે, "ઋષિ વર ! એના વર માટે તુ ફોગટ ચિતા કરીશ નહીં, ઋતુધ્વજ રાજાના પુત્ર મૃગધ્વજ રાજાને આજે જ હુ આ ઋષભદેવના પ્રાસાદમા લાવીશ કલ્પવલ્લિને યોગ્ય તો કલ્પવૃક્ષ જ હોય, તેમ આ કન્યાને યોગ્ય તે જ સર્વોત્કૃષ્ટ વર છે, માટે એની ચિતા ન કર " એમ કહીને તે શુકરાજ તત્કાળ ઊડી ગયો, પછી થોડા જ સમયમા આપ અહીં પધાર્યા અનામત થાપણ તરીકે રાખેલી વસ્તુ જેમ [illegible] પાય તેમ મે એના કહેવાથી જ આ કન્યા તમને આપી છે આ સિવાય બીજી [illegible] હુ જાણતો નથી " એમ બોલી

સ્વામિએ આપ(મલય દેશના મ્હારાજા)ને પણ નિમંત્રણ આપવા મને મોકલ્યો છે, તેથી આપ ત્યાં પધારી તે સ્વયંવરને શોભાવશો એવી આશા છે ”

દૂતના આવા વાક્યો સાંભળતાં તેમનું ચિત્ત પ્રસન્ન થયું પણ સ્વયંવરમાં મળેલા ઘણા રાજાઓ વચ્ચે એ કન્યાઓ મને પરણશે કે બીજાને, એવા સંશયરૂપ હિંડોળામાં મનરૂપ માંકડું હિંચકવા લાગ્યું પછી પંચ વચ્ચે મારે પણ જવું એ જ વધારે સારૂં છે એમ ધારી છેવટ તે જવાને તૈયાર થયો પક્ષીઓના શુભ શુકનથી ઉત્સાહિત થયેલો તે દેવપુર નગરમાં જઈ પહોંચ્યો, ત્યાં બીજા પણ ઘણા રાજાઓ આવી પહોંચ્યા વિજયદેવ રાજાએ બહુમાનપૂર્વક તેઓનો નગરપ્રવેશ કરાવ્યો નિર્ધારેલા દિવસે અતિ આદરસહિત યથાયોગ્ય ઉચ્ચ માચડાઓ ઉપર સર્વ રાજાઓએ બેસીને દેવના વિમાનની જેમ તે સ્વયંવર-મંડપને શોભાયુક્ત કર્યો ત્યાર બાદ શુભ સ્નાનપૂર્વક શરીર પર ચંદન વગેરે ચર્ચીને અને સ્વચ્છ વસ્ત્રે વિભૂષિત થઇ, સરસ્વતી અને લક્ષ્મીના જેવી તે બન્ને બેનો હંસી અને સારસી પાલખમાં બેસીને તે સ્વયંવર-મંડપમાં જ્યારે આવી ત્યારે અત્યુત્તમ કરિયાણા પર જેમ ઘણા ગ્રાહકોના દૃષ્ટિ ને મન ખેંચાય તેમ, તે કન્યાઓ પર સર્વે રાજાઓના દૃષ્ટિ અને મન એકાગ્ર થવા લાગ્યા તેમના મન તથા દૃષ્ટિ કન્યાઓ તરફજ દોડવા લાગ્યા, અને કામથી પરવશ બની વિવિધ પ્રકારની ચેષ્ટાઓ દ્વારા પોતાના અંતરના આશયને જણાવવાના કાર્યમાં ગુંથાઈ ગયા જ્યારે વરમાળા લઇને બન્ને કન્યાઓ સ્વયંવર મંડપના મધ્યગત ભાગમાં આવી ઊભી રહી, ત્યારે સુવર્ણ છડીની ધારનારી તથા પ્રથમથી સર્વ વૃત્તાંતની જાણનારી કુલમહત્તરા સર્વ રાજાઓનું વર્ણન કરવા લાગી “હે સખી! આ રાજાધિરાજ રાજગૃહોના સ્વામિ છે, શત્રુના સુખનો ધ્વંસ કરવાના કાર્યમાં અત્યંત કુશળ એવા આ કોશલદેશ (અયોધ્યા)ના રાજા છે, સ્વયંવર-મંડપની શોભા વડે શોભતા આ ગુર્જર દેશના રાજા છે; ઇંદ્રપુત્ર જયંતના વૈભવને પણ ટપી જાય એવા વૈભવથી વિરાજતો આ સિંધુ દેશાધિપતિ છે, શૌર્ય તેમજ ઔદાર્યના ક્રીડાસ્થાન સમા આ અંગાધીશ છે, પોતાના રૂપથી કામદેવના અભિમાનને ચૂર્ણ કરનાર આ વંગ નરેશ છે, આ સદા સૌમ્ય અને મનોહર ઋદ્ધિ યુક્ત કલિંગ દેશના રાજા છે, જેની લક્ષ્મીનો પાર નથી એવા આ માળવા દેશના રાજા છે, પ્રજા પાળવામાં દયાળુ આ નેપાળ દેશના રાજા છે, જેના સદ્ગુણોનું વર્ણન ન થઇ શકે એવા આ કુરુ દેશના રાજા છે, શત્રુની શોભાને નિષેધનાર આ નૈષેધના રાજા છે, યશરૂપ સુગંધિની વૃદ્ધિ કરનાર આ મલય દેશના રાજા છે ”

એવી રીતે સખીઓએ દરેક રાજાઓના નામ તથા ગુણ વર્ણન વડે ઓળખાવ્યા બાદ જેમ ઇંદુમતી અજ રાજાને વરી તેમ આ બન્ને કન્યાઓ હંસી અને સારસીએ જિતારિ રાજાને વરમાળા આરોપી આ વખતે મહેચ્છા, ઉત્સુકતા, સંશય, હર્ષ, વિષાદ, લજ્જા, પશ્ચાત્તાપ, ઇર્ષાપ્રમુખ મનોવિકારથી કેટલાક રાજાઓ વ્યાસ થઇ ગયા આવા

ગાગીલ ઋષિ મૌન રહ્યા હવે શુ કરવુ ? એ ચિંતામા રાજા આમ તેમ જુએ છે, તે અવસરનો જાણ ન હોય શુ ? તેમ પેલો પોપટ ઝટ પાસે આવી બોલવા લાગ્યો "હે રાજન્ ! તુ મારી પાછળ આવ હુ તને માર્ગ દેખાડુ જો કે હુ એક પક્ષી છુ, પણ મારા પર વિશ્વાસ રાખનારને નિરાશ ન કરુ ચદ્રમા સસલાને નિરતર પો પાસે જ નથી રાખતો શુ ? કોઇ સામાન્ય માણસ પણ મારે આશ્રયે આવ્યો હોય તેને નિરાશ ન કરુ, તો તમારા જેવા મહાન્ પુરુષને નિરાશ કેમ કરી શકુ ? હે આર રાજેદ્ર ! હુ ક્ષુદ્ર પ્રાણી છુ, એમ સમજી તમે મને ભૂલી ગયા, પરતુ હુ તો તમને નાર નથી" આવા પ્રિય વાકયો સાભળતા જ રાજા આશ્ચર્ય પામ્યો અને ગાગીલ ઋ રજા લઇ સ્ત્રી સહિત અશ્વ પર ચડીને તે પોપટ પાછળ ચાલ્યો શીઘ્ર ગતિથી પાછળ ચાલતો, પોતાના રાજ્યની ચિંતાથી વ્યગ્ર થયેલો તે રાજા, થોડા જ વખ પોતાના ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિત નામના નગરને દૂરથી દેખી શકાય, તેટલો નજીક આવી પહો અને શુકરાજ ત્યા પાસે રહેલા એક વૃક્ષની ટોચ પર બેસી ગયો તે જોઇ ચિ રાજા તેને આગ્રહપૂર્વક કહેવા લાગ્યો-"જો કે સામે નગરના કીલ્લા, મહેલ પ્રમુખ દે છે, તો પણ નગર હજી ઘણુ દૂર છે, માટે હે શુકરાજ ! રીસાયેલા માણસની પેઠે અ જ કેમ બેસી ગયો ?" હુકારપૂર્વક તેણે પ્રત્યુત્તર આપ્યો "ડાહ્યા પુરુષો જે કઇ કાર્ય છે, તે કઇ કારણ વગર કરતા નથી, તેનુ સબળ કારણ હોય છે આગળ ન જતા અ જ અટકી રહેવાનુ પણ એક સબળ કારણ છે, માટે જ હુ અહીંથી આગળ જતો ન આથી અત્યત ગભરાઇને રાજા પૂછવા લાગ્યો કે "એવુ શુ કારણ છે ? તે સત્વર કહી દે" તેણે કહ્યુ, "સાભળો, મહારાજ ! ચદ્રપુરી નગરીના ચદ્રશેખર રાજાની બેન ચદ્ર નામે તમારી જે વ્હાલામા વ્હાલી રાણી છે, તે બહારથી જ મધુર ભાષણ કરનારી પણ અદરથી કપટી અને તમારા પ્રત્યે દુષ્ટ વૃત્તિ રાખનારી છે ખરેખર ! એ રાણી ગો જેવી છતા વાઘણ જેવી દેખાય છે પાણીની માફક નારીની પણ નીચી જ ગતિ હોય તમે જ્યારે આ કમલમાળાના મેળાપને માટે મારી સાથે રાજ્ય સૂનુ મૂકી આવતા ત્યારે તે રાણીએ ડાકણની પેઠે છલ કરીને પોતાના ભાઇ ચદ્રશેખરને તમારુ રાજ્ય કરવાનો આ અનુકૂલ અવસર છે એમ જણાવ્યુ પોતાના ધારેલા કામને પાર પાડ સ્ત્રીઓમા કપટ એ જ મોટુ બળ હોય છે મફતમા આવી મળતા રાજ્યને લેવા કો ઉત્સુક હોય ? તેમ તે ચદ્રશેખર પોતાનુ ચતુરગ સૈન્ય લઇ તમારુ રાજ્ય લેવાની આશ સત્વર તમારા નગર સમીપ આવી પહોંચ્યો છે પણ અદર રહેલા તમારા પ્રધાનો સેનાપતિ આદિએ ત્વરાથી નગરના દરવાજા બધ કરી દીધા હોવાથી, ખજાના પર સર્પ વીંટાઇ જાય, તેમ આ તમારા નગરને ચોતરફ પોતાના સૈન્યથી ઘેરીને તે નગરની બહાર જ સમુદ્ર સરખી સેના લઇ પડ્યો છે કિલ્લા પર ચડીને તારા વીર તેમ સુભટો અભિમાનપૂર્વક ચદ્રશેખરના સૈન્ય સાથે યુદ્ધ કરી રહ્યા છે પરતુ લોકમા કહે

સ્વયવરમા કોઇ રાજા પોતાના આગમનને, કોઈ દેવને (ભાગ્યને) અને કોઇ અવતારને ધિક્કારવા લાગ્યા

વિજયદેવ રાજાએ જિતારિ રાજા સાથે કન્યાઓનો મહોત્સવ, સન્માન અને દાનપૂર્વક શુભ સમયે લગ્ન સમારભ કર્યો ભાગ્ય વિના મનોવાછિતની પ્રાપ્તિ થાય જ નહીં, એ નક્કી છતા પણ કેટલાય પરાક્રમી રાજા આશા ન ફળતા ઉદાસ થઈ ગયા. કેટલાક રાજાઓ ઈર્ષા ધરીને જિતારિ રાજાને મારી નાખવાના કાર્યોમા પ્રવર્ત્તવા લાગ્યા, પણ તે યથાર્થ નામ વાળા જિતારિનો કોણ પરાભવ કરી શકે? કોઇપણ તેને કાંઈ કરી શક્યુ નહીં રતિ પ્રીતિ જેવી બે સ્ત્રીઓથી કામદેવને પણ શરમાવતો તે જિતારિ રાજા પોતાના શત્રુરૂપ બનેલા સર્વે રાજમડળના ગર્વને પણ જીતતો પોતાની બને સ્ત્રીઓ (હસ, સારસી) સહિત નિર્વિઘ્ને પોતાની રાજધાનીમા જઇ પહોચ્યો પછી અતિ આડબરપૂર્વક તે બે રાણીઓનો દેવીઓની પેઠે રાજ્યાભિષેકનો મહોત્સવ કરી તેમને પોતાની બે ચક્ષુની માફક સમાન માનીને રાજા સુખ ભોગવવા લાગ્યો હસી રાણી પ્રકૃતિથી સરળ-સ્વભાવી હતી, પણ સારસી રાણી તો રાજાને પ્રસન્ન કરવા માટે કોઈ કોઇ વાર કપટ કરતી હતી જો કે તે પોતાના પતિને પ્રસન્ન કરવા માટેજ કપટ કેળવતી હતી, તો પણ તેથી તેણે સ્ત્રી વેદકર્મ દઢપણે બાધ્યુ, અને હસીએ તો પોતાના સરળ સ્વભાવથી સ્ત્રીવેદ વિચ્છેદ કરી નાખ્યો, એટલુ જ નહીં પણ રાજાને અત્યત માન્ય થઇ આશ્ચર્ય છે કે જીવો પોતાની મૂર્ખતાથી ફોકટ પોતાના આત્માને માયા (કપટ) કરવાથી નીચ ગતિમા લઈ જાય છે

એક વખત તે રાજા પોતાની આ બે રાણીઓની સાથે રાજમહેલના ગોખમા ઉભો ઉભો નગરની શોભા જોતો હતો, તેટલામા મનુષ્યના મોટા સમુદાયને નગરમાથી બહાર જતો જોયો તેજ વખતે તેણે તે વિષે તપાસ કરવા સેવકને આજ્ઞા કરી તેણે તપાસ કરી આવી કહ્યુ કે,-રાજેન્દ્ર! શખપુરી નગરથી એક મોટો સઘ આવ્યો છે, તે સિદ્ધાચલ તીર્થની યાત્રા કરવા જાય છે, તે સાભળી કૌતુકથી રાજા સઘના ઉતારે ગયો, અને ત્યા રહેલા શ્રી શ્રુતસાગરસૂરિને વદન કર્યું પછી સરલ આશયવાલા તે રાજાએ આચાર્યશ્રીને પૂછ્યું કે, એ સિદ્ધાચલ તે કયો? તે તીર્થ કેમ? અને તે તીર્થનુ મહાત્મ્ય શુ છે? ક્ષીરાશ્રવલબ્ધિના* ધારક તે આચાર્યશ્રી બોલ્યા કે-રાજન્! આ લોકમા ધર્મથીજ સર્વ ઇષ્ટ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે અને આ વિશ્વમા ધર્મ એ જ સર્વ સારમા સારભૂત છે નામધર્મ [જેનુ માત્ર નામ ધર્મ હોય, પણ જેમા ધર્મત્વ ન હોય તે] તો ઘણા છે પણ અર્હત્-પ્રણીત ધર્મ જ અત્યત શ્રેયસ્કર-કલ્યાણ કરનાર છે, કેમ કે, સમ્યક્ત્વ (તત્ત્વશ્રદ્ધા), એ જ જેનુ મૂળ છે, તેના વિના પ્રાણી જે તપ, જપ, વ્રત, કષ્ટ

* ક્ષીરાશ્રવલબ્ધિ—દૂધપાકના જેવી જેના વચનમા મધુરતા (મીઠાશ) હોય તેવી શક્તિ

ानादिक करे छे, ते सर्वे फळहीन वृक्षनी जेम व्यर्थ छे ते सम्यक्त्व पण त्रण तत्त्वना
ाण करवारूप छे; ते वीतराग देव, शुद्ध प्ररूपक गुरु अने केवलिभाषित धर्मरूप छे
नण तत्त्वमा पण प्रथम 'देवतत्त्व' अरिहत जाणवा अरिहत देवमा पण प्रथम
रहत 'श्री युगादिदेव ऋषभदेव' छे ए अत्यत महिमावत देव जे तीर्थ पर बिराजे
ते "सिद्धाचल" नामनु तीर्थ पण महाप्रभाविक छे ए विमळाचळ तीर्थ सर्वे
ामा मुख्य छे, ए तीर्थना नाम पण जुदा जुदा कारणे अनेक नामो छे जेम के, १
द्धक्षेत्र, २ तीर्थराज, ३ मरुदेव, ४ भगीरथ, ५ विमलाचल, ६ बाहुबलि, ७ सहस्रकमल,
ालध्वज, ९ कदबगिरि, १० शतपत्र, ११ नगाधिराज, १२ अष्टोत्तरशतकुव, १३
सपत्र, १४ ढक, १५ लोहित्य, १६ कपर्दिनिवास, १७ सिद्धिशेखर, १८ पुडरीक, १९
ितनिलय, २० सिद्धिपर्वत, २१ शत्रुजय, एवां एकवीश नाम छे ते पैकी केटलाक
ष्यकृत, केटलाक देवकृत अने केटलाक ऋषिकृत मळी आ २१ नामोमाथी केटलाक आ
सर्पिणीमा थया छे, अने केटलाक हवे पछी थशे आ वर्तमान अवसर्पिणीना जे
वीश नाम मे तने कह्या, तेमानु "शत्रुजय" एवु एकवीशमु जे नाम आवेलु
ते आवता भवे ताराथी ज प्रसिद्ध थशे एम अमे ज्ञानी पासेथी साभळेलु छे वळी
र्मस्वामीना रचेला "महाकल्प" नामना ग्रथमा आ तीर्थना अष्टोत्तरशत (एकसो
) नाम पण कहेला छे ते आ प्रमाणे —

१ विमळाचळ, २ सूरशैल, ३ सिद्धक्षेत्र, ४ महाचळ, ५ शत्रुजय, ६ पुडरीक, ७
राशि, ८ श्रीपद, ९ सुभद्र, १० पर्वतेद्र, ११ दृढशक्ति, १२ अकर्मक, १३ महापद्म,
पुष्पदत, १५ शाश्वत, १६ सर्वकामद, १७ मुक्तिगेह, १८ महातीर्थ, १९ पृथ्वीपीठ,
प्रभुपद, २१ पातालमूळ, २२ कैलास, २३ क्षितिमडन, २४ रैवतगिरि, २५ महागिरि,
श्रीपदगिरि, २७ इंद्रप्रकाश, २८ महापर्व, २९ मुक्तिनिलय, ३० महानद, ३१ कर्म
, ३२ अकलक, ३३ सौदर्य, ३४ विभासन, ३५, अमरकेतु, ३६ महाकर्मसूदन, ३७
दय, ३८ राजराजेश्वर, ३९ ढीक, ४० मालवतोय, ४१ सुरगिरि, ४२ आनदमदिर,
महायश, ४४ विजयभद्र, ४५ अनतशक्ति, ४६ विजयानद, ४७ महाशैल, ४८
कर, ४९ अजरामर, ५० महापीठ, ५१ सुदर्शन, ५२ चर्चगिरि, ५३ तालध्वज, ५४
कर, ५५ अनतगुणाकर, ५६ शिवकर, ५७ केवळदायक, ५८ कर्मक्षय, ५९ ज्योतिस्वरूप,
हिमगिरि, ६१ नगाधिराज, ६२ अचल, ६३ अभिनद, ६४, सुवर्ण, ६५ परमब्रह्म,
महेद्रध्वज, ६७ विश्वाधीश, ६८ कदबक, ६९ महीधर, ७० हस्तगिरी, ७१ प्रियकर,
दुखहर, ७३ जयानद, ७४ आनदधर, ७५ यशोधर, ७६ सहस्रकमल, ७७ विश्वप्रभावक,
तमोकद, ७९ विशालगिरि, ८० हरिप्रिय, ८१ सुरकात, ८२ पुण्यकेश, ८३ विजय,
त्रिभुवनपति, ८५ वैजयत, ८६ जयत, ८७ सर्वार्थसिद्ध, ८८ भवतारण, ८९ प्रियकर,

પોતાના હસ્તમા એવી કાઈ મોટી સત્તા હોય, કે પોતેજ સમર્થ હોય, છતા પણ બીજા મોટા પુરૂષનો આશ્રય લીધા વિના પોતાના મહાન્ કાર્યની સિદ્ધિ અશક્ય છે જેમકે પોતે ગમે તેવો સમર્થ હોય, તો પણ વહાણ કે તેવાજ બીજા કોઇ સાધનનો આશ્રય લીધા વગર શું મોટો સમુદ્ર તરી શકાય છે ?

એમ કહીને તે શેઠ પાચ લાખ દ્રવ્ય સાથે લઇને કોઇક દિશા ભણી શુભ રીતે ચાલ્યો ગયો, કેમકે, પુરૂષો પોતાની સ્ત્રીને વાસ્તે શુ શુ કામ કરતા નથી ? કહ્યુ છે કે,

પ્રાણીઓ પોતાની પ્રાણપ્રિયાને માટે દુષ્કર પણ કાર્યો કરે છે પાડવોએ દ્રૌપદીને માટે શુ સમુદ્ર ઉલ્લઘન કર્યો નથી ?

હવે સોમશેઠ પરદેશ ગયા પછી શ્રીદત્તની સ્ત્રીએ પુત્રીને જન્મ આપ્યો અહો અફસોસ ! દુખ સમયે પણ દૈવ કેવો વાકો થયો ? શ્રીદત્ત અતિ શોકાતુર થઇ વિચારવા લાગ્યો કે, "ધિક્કાર થાઓ મારા દુખની પરપરાને ! કે માતાપિતાનો વિયોગ થયો, લક્ષ્મીની હાનિ થઈ, રાજા દ્વેષી થયો અને છેવટે પુત્રી જન્મી પારકા દુખને દેખી સતોષ માનનાર આ દૈવ ખરેખર મારી ઉપર હજુ શુ શુ કરશે ? શ્રીદત્તે એવી રીતે ચિતામા પોતાના દશ દિવસો નિર્ગમન કર્યા શ્રીદત્તને એક શખદત્ત નામે મિત્ર હતો, તે તેને શિખામણ દઇ કહેવા લાગ્યો કે, હે મિત્ર ! લક્ષ્મીને માટે આટલી બધી ચિતા શુ કરવા કરે છે ? ચાલો આપણે મોટો સમુદ્ર ઓળગી, દ્વીપાન્તર જઈ વ્યાપાર કરી દ્રવ્ય સપાદન કરી અર્દ્ધો અર્દ્ધ વહેચી લઇશુ આવો નિશ્ચય કરી પોતાની સ્ત્રી તેમ પુત્રી પોતાના સગાવહાલાને સોપી શ્રીદત્ત પોતાના મિત્રની સાથે વહાણમા બેસી સિહલ નામના દ્વીપમા ગયો ત્યા બન્ને જણે નવ વર્ષ સુધી વ્યાપાર કરી અતિશય લાભ મેળવી પુષ્કળ દ્રવ્ય સપાદન કર્યું વળી વધારે લાભની આશાએ તેઓ ત્યાથી કટાહ નામે દ્વીપમા ગયા અને ત્યા પણ બે વર્ષ સુધી હર્ષથી રહી પ્રામાણિકપણે ઉદ્યમ કરતા તેમણે આઠ ક્રોડ દ્રવ્ય મેળવ્યુ; કેમકે, કર્મ અને ઉદ્યમ, એ બે કારણ બળવત થયા, તો પછી ધન ઉપાર્જન કરતા શી વાર લાગે ?

તે બન્ને મિત્રો, વહાણોને પર્વત જેવા હાથીઓથી અને સરસ કરીયાણાથી ભરી હર્ષવત થતા પાછા ફર્યા તેમણે વહાણની અટારીમા બેઠા બેઠા દરીયામા તરતી એક પેટી જોઇ, તે ખલાસી પાસેથી મગાવી લઈ વહાણ મધ્યેના સર્વ મનુષ્યોને સાક્ષી રાખી તે પેટીમાનુ દ્રવ્ય બન્ને વચ્ચે અર્દ્ધોઅર્દ્ધ વહેચી લેવાનુ ઠરાવી, તે પેટી ઉઘાડે છે, એટલામા લીંબ(લીંમડા)ના પાનમાં વિંટાયેલી, ઝેરને લીધે લીલુંછમ શરીર થઈ ગયુ છે એવી અને મૂર્છાને લીધે બેભાન થઇ ગયેલી, એવી એક કન્યાને જોઇ સર્વ મનુષ્યો આશ્ચર્ય પામ્યા તેમને શખદત્તે કહ્યું કે, "ખરેખર એ કન્યાને કોઇ દુષ્ટ સર્પે ડસેલી

૯૦ પુરુષોત્તમ, ૯૧ કયણૂ, ૯૨ લોહિતાક્ષ, ૯૩ મણિકાત, ૯૪ પ્રત્યક્ષ, ૯૫ અસીવિ
૯૬ ગુણુકદ, ૯૭ ગજચદ્ર, ૯૮ જગતરણી, ૯૯ અનતગુણાકર, ૧૦૦ નગશ્રેષ્ઠ,
સહજાનદ, ૧૦૨ સુમતિ, ૧૦૩ અભય, ૧૦૪ ભવ્યગિરિ, ૧૦૫ સિદ્ધશેખર, ૧૦૬ અન
લેશ, ૧૦૭ શ્રેષ્ઠગિરિ, ૧૦૮ સિદ્ધાચળ *

આ અવસર્પિણીમા પહેલા ચાર તીર્થંકર ભગવતો(ઋષભદેવ, અજિતનાથ, સ
નાથ અને અભિનદનસ્વામિ)ના સમવસરણ આ તીર્થ ઉપર થયા છે, વળી ઓગ
તીર્થંકરો (સુમતિનાથ, પદ્મપ્રભ, સુપાર્શ્વસ્વામી, ચદ્રપ્રભ, સુવિધિનાથ, શીતલ
શ્રેયાસ, વાસુપૂજ્ય, વિમલનાથ, અનતનાથ, ધર્મનાથ, શાતિનાથ, કુથુનાથ, અર
મલ્લિનાથ, મુનિસુવ્રતસ્વામી, નમિનાથ, પાર્શ્વનાથ અને મહાવીરસ્વામી)ના સમવસરણ
થનાર છે એક નેમિનાથ વિના આ ચોવીસીના બીજા બધા તીર્થંકરો અહીંયા સમો
આ તીર્થ ઉપર અનતા મુનિઓ સિદ્ધિપદને પામ્યા છે-પામશે, માટે આ તીર્થનુ
સિદ્ધક્ષેત્ર પ્રસિદ્ધ થયુ છે વિશ્વમા પ્રશસનીય શ્રી તીર્થંકરભગવતોએ પણ આ તી
પ્રશસા કરી છે, તેમને મહાવિદેહમા રહેલા ભવ્યપ્રાણીઓ જેનુ નિરતર સ્મરણ ક
(જેમ સારી ભૂમિમા વાવેલુ બીજ અત્યુત્તમ ફળ આપે તેમ પ્રાય શાશ્વત એવા આ
ઉપર કરેલા જપ, તપ, પૂજા, સ્નાત્ર, દાનાદિક અનત ફળને આપે છે) કહ્યુ છે

पल्योपमसहस्र च ध्यानाल्लक्षमभिग्रहात् ।
दुष्कर्म क्षीयते मार्गे सागरोपमसम्मीतम् ॥
शत्रुञ्जये जिने दृष्टे दुर्गतिद्वितय क्षिपेत् ।
सागराणा सहस्र च पूजास्नात्रविधानत. ॥

(પોતાના ઘરમા બેઠા પણ) શત્રુજયતીર્થનુ ધ્યાન ધરવાથી એક હજાર પલ્યો
પાપ જતા રહે છે, અને તે તીર્થયાત્રાનો કાઈ અભિગ્રહ ધારણ કરે તો એક લાખ
પમના દુષ્કર્મો ક્ષય થાય છે વળી તે તીર્થની યાત્રા કરવાને નિમિત્તે તે તરફ પ્રયા
તો એક સાગરોપમના પાપ નાશ થાય છે તીર્થ ઉપર ચઢીને મૂળનાયકના દર્શન
તિર્યંચ અને નરક એ બે દુર્ગતિઓનો નાશ થાય છે અને જો ત્યા પૂજા તથા
ભણાવે તો એક હજાર સાગરોપમના અશુભ કર્મો ક્ષય થાય છે એ તીર્થની યાત્રા
તેની સન્મુખ એક એક ડગલુ ભરે તો દરેક ડગલે ડગલે કરોડો ભવના પાપથી

* સિદ્ધગિરિ (શત્રુજય)ના એકસો આઠ નામ મધ્યે ત્રેવીસ નામ ટીકાકારે મૂકેલા છે (અને 'આ
આઠ નામ જાણવા એમ વર્ણવેલ છે] તે જ અનુક્રમે (એ ત્રેવીસ નામો] મણી મહાકલ્પનામા ચય નહી
[બાકીના] નામો ખમાસમણામા નમસ્કાર કરવામા આવતા [illegible]

હોવાથી કોઇએ તેણીને પેટીમા ઘાલી તે પાણીમાં તરતી મૂકેલી હોય એમ જણાય છે ત્યારપછી તેણે પાણી છાંટ્યુ કે તરત જ તે કન્યાની મૂર્ચ્છા વળી તે સ્વસ્થ થઇ શખદત્ત ખુશી થઇ કહેવા લાગ્યો કે, “આ મનોહર સ્વરૂપવતી કન્યાને મે સજીવન કરી માટે હુ તેને પરણીશ ” ત્યારે શ્રીદત્ત તેને કહેવા લાગ્યો કે, “ એમ ના બોલ આ બન્ને જણે પેટીમાથી જે નીકળે તે અર્દ્ધોઅર્દ્ધ વહેચી લેવાનો ઠરાવ કર્યો છે, માટે ભાગ બદલ તુ મારૂ સર્વ દ્રવ્ય ગ્રહણ કર અને કન્યા મને આપ.” એવી રીતે પર વિવાદ કરવાથી જેમ મીંઢળ ખાવાથી પેટનુ અન્ન બહાર નીકળી જાય છે તેમ, આ કન્ય અભિલાષથી બન્નેની અરસ-પરસની પ્રીતિ તૂટી ગઇ કહ્યુ છે કે,

‘જેમ કુંચી વાસેલા તાળાને ઉઘાડી નાખે છે, તેમ ખરા સ્નેહવત પુરુષોના મ પ્રીતિમા સ્ત્રી સિવાય કોઇ ભેદ પડાવી શકતુ નથી ’

આવી રીતે બન્ને મિત્રો વિવાદ કરવા લાગ્યા ત્યારે ખલાસીઓએ તેમને શિખ દીધી કે, “ હમણા ધીરજ ધરો અહીંથી નજીક સુવર્ણકુલ નામનુ બદર છે, ત્યા આ વહાણો બે દિવસે જઇ પહોચશે ને ત્યાના બુદ્ધિવત પુરુષોની પાસે તમારો ન્યાય લેજો ” ખલાસીઓની શિખામણ સાભળી શખદત્ત તો શાત થયો, પરતુ શ્રીદત્ત મ વિચાર કરવા લાગ્યો કે, “ જ્યા ન્યાય કરાવીશુ ત્યાના લોકો એણે (શખદત્તે) સ કરી છે, માટે એને જ અપાવશે, તેથી ત્યા પહોચતા જ હુ એનો ઘાટ ઘડી નાખ એવા દુષ્ટ પરિણામથી કેટલાક પ્રપચ કરી પોતાના ઉપર વિશ્વાસ બેસાડી એક રાત્રીના સમયે શ્રીદત્ત વહાણના ગોખ ઉપર ચઢી શખદત્તને કહેવા લાગ્યો કે, મિત્ર ! જો ! જો ! આ અષ્ટમુખનો મચ્છ જાય છે, આવો મગરમચ્છ તે કયાય દીઠો છે ? ” આ કૌતુક જોવાને શખદત્ત ગોખ ઉપર ચઢે છે, એટલામા તેણે શ પેઠ એવો તો ધક્કો માર્યો કે, તે તત્કાળ મસુદ્રમા જઇ પડ્યો અહો આશ્ચર્ય ! સુ ગણાતી છતા પણ દુર્મુખી સ્ત્રીઓને ધિક્કાર છે ! ધિક્કાર છે ! કેમકે, આ સ્ત્રીને તદ્ભવમોક્ષગામી છતા પણ શ્રીદત્તે મિત્રનો આવો દ્રોહ કર્યો ! પોતાના ઇચ્છિત ક સિદ્ધિ થવાથી તે દુર્બુદ્ધિ શ્રીદત્ત હર્ષવત થઇ પ્રાતકાળે ઉઠી કૃત્રિમ (લોકોને દ રૂપ) પોકાર કરી કહેવા લાગ્યો કે, “ અરે લોકો ! મારો મિત્ર કેમ કયાય પણ દે નથી ?” ઇત્યાદિક અનેક કપટના આડબરો નિર્વિષ સર્પની ફેણના આટોપની માફક કર્યા છેવટ તે સુવર્ણકુલ બદરે આવી પહોચ્યો તેણે મોટા મોટા હાથીઓ તે રાજાને અર્પણ કર્યા તે રાજાએ તેનુ મૂલ્ય આપી બીજા કરિયાણા વિગેરેનુ દાણ દઇ તેનુ સન્માન કર્યુ, તેથી શ્રીદત્ત ત્યા વખારોમા માલ ભરી આનદ સહિત વણજ કરવા લાગ્યો પછી તે કન્યાની સાથે લગ્ન કરવા ધાર્યુ, સુખ વિલાસમા ગુજારતા તે રાજાના દરબારમા નિરતર આવજાવ કરતો હતો. ત્યા તેની

છે કોઇ ભવ્ય જીવ શુદ્ધબુદ્ધિવાલો બીજા સ્થાન પર ક્રોડપૂર્વ વર્ષ સુધી ક્રિયા કરતા
। શુભ ફળને પામે તેટલુ જ ફળ આ તીર્થ પર નિર્મળતાથી કરે તો અતર્મુહૂર્તમા
શકે કહ્યુ છે કે,

ज कोडिए पुण्ण कामिअआहारमोइआए उ ।
त लहइ तिथ्थपुण्ण एगोवासेण सेत्रुजे ॥ २८६ ॥

ક્રોડવાર ઇચ્છિત આહાર ભોજન સાધર્મીને કરાવતા જેટલુ પુણ્ય થાય તેટલુ
શત્રુજય તીર્થ ઉપર એક ઉપવાસ કરવાથી થાય છે

ज किंचि नामतिथ्थ, सग्गे पायालि माणुसे लोए ।
त सवमेव दिट्ठ पुडरिए वदिए सते ॥ २८७ ॥

સ્વર્ગ, પાતાળ અને મનુષ્યલોકમા જેટલાયે તીર્થ નામે છે, તે બધાના દર્શન
રનુ ફળ એક સિદ્ધાચલને વદન કરવાથી પામી શકાય છે

पडिलमते सघ, दिट्ठमदिट्ठे अ साहू सित्तुजे ।
कोडिगुण च अदिट्ठे, दिट्ठे अणतग होइ ॥ २८८ ॥

ભવ્યજીવ શ્રેષ્ઠ એવા શત્રુજયના દર્શન કરે અથવા ન કરે તો પણ શત્રુજયે જતા
, વાત્સલ્ય કરે તો ઘણુ પુણ્ય ઉપાર્જન કરે છે શત્રુજય પર્વતને જોયા વગર જ
જય જતા સઘનુ વાત્સલ્ય કરે તો ક્રોડગુણુ ફળ થાય અને તીર્થયાત્રા કરીને
વાત્સલ્ય કરે તો અનતગુણુ ફળ થાય

नवकारसहिऍ, पुरिमड्ढेगासण च आयाम ।
पुडरिय च समरतो, फलकखी कुणइ अभत्तट्ठ ॥ २८९ ॥
छट्ठट्ठमदसमदुवालसाण मासद्धमासखमणाण ।
तिगरणसुद्धो[1] लहए सत्तुजे[2] समरतो अ ॥ २९० ॥

શ્રી શત્રુજયનુ સ્મરણુ કરતો, મન, વચન અને કાયા એમ ત્રિકરણુ શુદ્ધિવાલો
પ્રાણી નવકારસીથી છઠ્ઠનુ, પોરસીથી અઠ્ઠમનુ, પુરીમઢ્ઢથી ચાર ઉપવાસનુ, એકા
l છ ઉપવાસનુ, આબીલથી પદર ઉપવાસનુ અને ઉપવાસથી માસખમણુ (મહિનાના
ક્ષ) નુ ફળ પામે છે

---

१ पोरसीए २ सुद्धो ३ सित्तुंज

સાક્ષાત્ લક્ષ્મીના જેવી રૂપવાળી મનોહર ગણિકાને દેખી તેણીના ઉપર મોહિત થઈને શ્રીદત્તે કોઈક પુરુષને પૂછ્યુ કે, "આ કોણ છે ?" ત્યારે તેણે જવાબ આપ્યો કે "આ રાજાની રાખેલી સુવર્ણરેખા નામની માનવતી ગણિકા છે, પરંતુ તે અર્દ્ધ લાખ દ્રવ્ય લીધા સિવાય કોઈની સાથે વાતચીત પણ કરતી નથી" ત્યારપછી શ્રીદત્તે અર્દ્ધ લાખ દ્રવ્ય આપીને તે ગણિકાને બોલાવી તેને તથા પોતાની સ્ત્રીને સાથે લઈ વનમા ક્રીડા કરવા ગયો ત્યા બન્નેને પોતાની આજુબાજુ બેસાડી એક ચ પાના વૃક્ષની ઉત્તમ છાયા તળે વિશ્રામ લઈને તે બન્ને સ્ત્રીઓ સાથે કામકેલિ સ્વચ્છદ હાસ્ય વિનોદ કરવા માડે છે, એટલામા અનેક વાનરીઓના ટોળાની સાથે કામકેલિમા રસિક એક વિચક્ષણ વાનર પોતાની વાનરીઓ સાથે યથેચ્છ કામક્રીડા કરતો ત્યા આવ્યો. તેને જોઈ શ્રીદત્ત, ગણિકાને પૂછવા લાગ્યો કે, "શું આ વાનર સાથેની બધી વાનરીઓ એની પોતાની સ્ત્રીઓ હશે ?" ત્યારે ગણિકાએ કહ્યું કે-"તિર્યચોના માટે આમા શું પૂછવુ ? કેમકે આમા કેટલીક તેની માતાઓ છે, કેટલીક બહેનો છે, કેટલીક છોકરીની છોકરીઓ છે અને કેટલીક બીજી પણ છે" ગણિકાનું આવુ વાકય સાભળીને શ્રીદત્ત ઉચ્ચસ્વરે કહેવા લાગ્યો કે, "જો ખરેખર એમ જ હોય તો તેઓ અત્યત નિદવા લાયક ઠરે છે હા! હા! ધિક્કાર! ધિક્કાર!! એ તિર્યચો એટલા બધા અવિવેકી છે કે જેઓને પોતાની માતા, બહેન કે પુત્રીનું પણ ભાન નથી ? અરે એ એટલા બધા મૂર્ખ છે કે જેઓને કૃત્યાકૃત્યનું ભાન પણ નથી ? ત્યારે એવા પાપીઓનો અવતાર કે જન્મ શા કામનો છે ?" શ્રીદત્તના આવા વચન સાભળીને જતા જતા પાછો અચકાઈ જતો હોય એમ વાનરીઓની સાથે જતા, પાછો અટકી પાછુ જોઈને તે વાનર શ્રીદત્તને કહેવા લાગ્યો કે, 'અરે! અરે! દુષ્ટ દુરાચારી! પારકા દૂષણો શોધી કાઢી બોલવામા જ તું વાચાળ જણાય છે, ડુગર ઉપર બળતુ દેખે છે, પણ પોતાના પગ તળે બળતુ દેખતો નથી કહ્યુ છે કે—

રાઈ-સરસવ જેવા પારકા લઘુ છિદ્રો જોવાને મૂર્ખ પ્રાણી યત્ન કરે છે, પણ બીલાના ફળ જેવા પોતાના મોટા મોટા છિદ્રો દેખાતા છતા પણ તે દેખતો નથી

અરે મૂર્ખ, પોતાની જ માતા અને પુત્રીને બે બાજુ પર બેસાડી તેમની સાથે કામક્રીડા કરે છે અને વળી પોતાના મિત્રને પોતે જ સમુદ્રમા નાખી દીધો એવો તુ પોતેજ પાપી છતા અમને નિરપરાધીને કેમ નિંદે છે ? ધિક્કાર છે તને!" આમ કહીને ફાળ મારી તે વાનર પોતાની વાનરીઓ સહિત ચાલતો થયો આ વચનો શ્રીદત્તને છાતીમા વજ્ર વાગ્યુ હોય, તેવા લાગ્યા ત્યારપછી તે પોતાના મનમા વિચારવા લાગ્યો કે, એ વાનર એવા અયોગ્ય વાકય કેમ બોલી ગયો ? એ કન્યા તો મને સમુદ્રમાથી મળી આવેલી છે, ત્યારે એ મારી પુત્રી કેમ થાય! તેમજ આ સુવર્ણરેખા ગણિકા મારી જનેતા પણ શી રીતે થઈ શકે ? મારી માતા સોમશ્રી તો આનાથી

नवि त सुवण्णभूमिभूसणदाणेण अन्नतित्थेसु ।
ज पावइ पुण्णफल, पूआण्हवणेण सत्तुजे ॥ २९१ ॥

શત્રુંજય તીર્થ ઉપર મૂળનાયકને સ્નાત્ર પૂજા નમસ્કાર કરતા જેટલુ પુણ્ય ઉત્પન્ન થાય, તેટલુ પુણ્ય બીજા તીર્થ ઉપર સુવર્ણનુ, ભૂમિનુ તથા આભૂષણનુ દાન કરવાથી પણ પામી શકાતુ નથી

धूवे पक्खुववासो, मासक्खवण कपूरधूवमि ।
कत्तियमासक्खवण, साहू पडिलाभीए लहइ ॥ २९२ ॥

એ તીર્થ ઉપર ધૂપપૂજા કરે તો પદર ઉપવાસનુ ફળ થાય, કપૂરનો ધૂપ કરતા માસખમણનુ ફળ થાય, અને એક પણ સાધુને પડિલાભે (વહોરાવે) તો કેટલાયે માસખમણનુ ફળ થાય છે

તળાવ, સરોવર, નદીઓ વગેરે જેવા પાણીના સ્થાન તો ઘણાયે છે પણ સર્વથી અધિક તો સમુદ્ર જ છે, તેમ બીજા સર્વ તીર્થ લઘુ છે, સર્વથી અધિક તીર્થ તો સિદ્ધક્ષેત્રજ છે જે એ તીર્થની યાત્રા કરી કૃતકૃત્ય થયો નથી તે મનુષ્યના ધન અને જીવિત શા કામના ? તેમનુ કુટુબ ગૌરવ પણ શા કામનુ ? જે મનુષ્યે એ તીર્થની યાત્રા ન કરી તે જન્મ્યો એ ન જન્મ્યા બરાબર સમજવો, જીવ્યો પણ ન જીવ્યો જાણવો અને જ્ઞાની છતા અજ્ઞાની જાણવો દાન, શીલ, તપ વગેરે ધર્મક્રિયા એ સર્વ કષ્ટસાધ્ય છે માટે બને તેટલી યાત્રા કરવા યોગ્ય છે, તથાપિ સુખે કરી થઇ શકે એવી આ તીર્થની યાત્રા શા માટે આદરપૂર્વક ન કરવી ? (જે પુરુષો પોતાને પગે ચાલીને શત્રુજય તીર્થની યથાવિધિ સાત યાત્રાઓ કરે છે તે ધન્ય છે, અને જગતમા સર્વમાન્ય છે) પૂર્વાચાર્યોએ પણ કહેલુ છે કે—

छट्ठेण भत्तेण, अपाणएण तु सत्त जत्ताओ ।
जो कुणइ सित्तुजे, सो तइअभवे लहइ सिद्धिं ॥ २९८ ॥

જે ચોવિહારો છઠ્ઠ કરી શત્રુજય તીર્થની સાત વાર યાત્રા કરે, તે પ્રાણી ત્રીજે ભવે સિદ્ધિપદને પામે છે

તે ગુરુની વાણીએ, જેમ કાળી માટી વર્ષા પડવાથી પલળી જાય, તેમ ભદ્રકત્વાદિ ગુણયુક્ત તે જિતારી રાજાના હૃદયને કોમળ કરી નાખ્યુ જગતમિત્ર સરખા એ ગુરુની વાણી એવી છે કે, જેણે તે રાજાને ક્ષીણકર્મવત કરીને તેજ વખતે સમ્યકત્વ સહિત કર્યો તે સમયે તેના એવા તો શુભ પરિણામ થયા કે, તત્કાળ જ તે તીર્થની યાત્રા કરવાની અભિરૂચિ (ઇચ્છા) ઉત્પન્ન થતા તેણે પોતાના પ્રધાનાદિકને બોલાવીને એવી આજ્ઞા કરી

હોવાથી કોઇએ તેણીને પેટીમા ઘાલી તે પાણીમા તરતી મૂકેલી હોય એમ જણાય
ત્યારપછી તેણે પાણી છાન્ટ્યુ કે તરત જ તે કન્યાની મૂર્ચ્છા વળી તે સ્વસ્થ થઇ
શખદત્ત ખુશી થઇ કહેવા લાગ્યો કે, "આ મનોહર સ્વરૂપવતી કન્યાને મે સજીવન કરી
માટે હુ તેને પરણીશ" ત્યારે શ્રીદત્ત તેને કહેવા લાગ્યો કે, "એમ ના બોલ અ
બન્ને જણે પેટીમાથી જે નીકળે તે અર્દ્ધોઅર્દ્ધ વહેચી લેવાનો ઠરાવ કર્યો છે, માટે
ભાગ બદલ તુ મારૂ સર્વ દ્રવ્ય ગ્રહણ કર અને કન્યા મને આપ" એવી રીતે પર
વિવાદ કરવાથી જેમ મીંઢળ ખાવાથી પેટનુ અન્ન બહાર નીકળી જાય છે તેમ, આ કન
અભિલાષથી બન્નેની અરસ-પરસની પ્રીતિ તૂટી ગઇ કહ્યુ છે કે,

'જેમ કુચી વાસેલા તાળાને ઉઘાડી નાખે છે, તેમ ખરા સ્નેહવત પુરુષોના
પ્રીતિમા સ્ત્રી સિવાય કોઈ ભેદ પડાવી શકતુ નથી'

આવી રીતે બન્ને મિત્રો વિવાદ કરવા લાગ્યા ત્યારે ખલાસીઓએ તેમને શિખ
દીધી કે, "હમણા ધીરજ ધરો અહીંથી નજીક સુવર્ણકૂલ નામનુ બદર છે, ત્યા અ
વહાણો બે દિવસે જઇ પહોચશે ને ત્યાના બુદ્ધિવત પુરુષોની પાસે તમારો ન્યાય
લેજો" ખલાસીઓની શિખામણ સાભળી શખદત્ત તો શાત થયો, પરતુ શ્રીદત્ત
વિચાર કરવા લાગ્યો કે, "જયા ન્યાય કરાવીશું ત્યાના લોકો એણે (શખદત્તે) સ
કરી છે, માટે એને જ અપાવશે, તેથી ત્યા પહોચતા જ હુ એનો ઘાટ ઘડી ના
એવા દુષ્ટ પરિણામથી કેટલાક પ્રપચ કરી પોતાના ઉપર વિશ્વાસ બેસાડી એક
રાત્રીના સમયે શ્રીદત્ત વહાણના ગોખ ઉપર ચઢી શખદત્તને કહેવા લાગ્યો કે,
મિત્ર ! જો ! જો ! આ અષ્ટમુખનો મચ્છ જાય છે, આવો મગરમચ્છ તે કયાય
દીઠો છે ?" આ કૌતુક જોવાને શખદત્ત ગોખ ઉપર ચઢે છે, એટલામા તેણે
પેઠે એવો તો ધક્કો માર્યો કે, તે તત્કાળ સમુદ્રમા જઇ પડ્યો અહો આશ્ચર્ય ! સુ
ગણાતી છતા પણ દુર્મુખી સ્ત્રીઓને ધિક્કાર છે ! ધિક્કાર છે ! કેમકે, આ સ્ત્રીને
તદ્ભવમોક્ષગામી છતા પણ શ્રીદત્તે મિત્રનો આવો દ્રોહ કર્યો ! પોતાના ઇચ્છિત કા
સિદ્ધિ થવાથી તે દુર્બુદ્ધિ શ્રીદત્ત હર્ષવત થઇ પ્રાતઃકાળે ઉઠી કૃત્રિમ (લોકોને દેખ
રૂપ) પોકાર કરી કહેવા લાગ્યો કે, "અરે લોકો ! મારો મિત્ર કેમ કયાય પણ દે
નથી ?" ઇત્યાદિક અનેક કપટના આડબરો નિર્વિષ સર્પની ફણાના આટોપની માફક
કર્યા છેવટ તે સુવર્ણકૂલ બદરે આવી પહોચ્યો તેણે મોટા મોટા હાથીઓ તે ગ
રાજાને અર્પણ કર્યા તે રાજાએ તેનુ મૂલ્ય આપી બીજા કરિયાણા વિગેરેનુ દાણ
દઇ તેનુ સન્માન કર્યું, તેથી શ્રીદત્ત ત્યા વખારોમા માલ ભરી આનદ સહિત વ્ય
વણજ કરવા લાગ્યો પછી તે કન્યાની સાથે લગ્ન કરવા ધારી, સુખ વિલાસમા
ગુજારતા તે રાજાના દરબારમા નિરતર આવજાવ કરતો હતો, ત્યા તેની ચામર વિ

કે, હાલ તરતજ યાત્રા જવાની સામગ્રી તૈયાર કરો. તે વખતે વળી તેણે એવો કઠોર અભિગ્રહ ધારણ કર્યો કે, “જ્યાસુધી એ તીર્થના પગે ચાલતો જઇ દર્શન ન કરી શકુ, ત્યાસુધી મારે અન્ન પાણીનો સર્વથા (બીલકુલ) ત્યાગ છે” રાજાની આવી આકરી પ્રતિજ્ઞા સાભળીને હસી તથા સારસીએ પણ એવીજ કાઇક પ્રતિજ્ઞા તત્કાળ ગ્રહણ કરી જેમ રાજા કરે તેમ પ્રજા પણ કરે એવોજ ન્યાય છે માટે પ્રજાવર્ગમાના કેટલાકે પણ તેવીજ પ્રકારાતરની પ્રતિજ્ઞા ધારણ કરી એવો કોઇ બનવા કાળ કે, લાભો કાઇપણ વિચાર કર્યા વિના આવો અત્યત આકરો અભિગ્રહ તેણે ગ્રહણ કર્યો! અહો અહો! મહાખેદ સરખી આ વાત બની કે, એ સિદ્ધાચળ તીર્થ કયા રહ્યુ ? અને કેટલુ બધુ દૂર છતા આવો અભિગ્રહ રાજાએ કેમ ગ્રહણ કર્યો ? એમ પ્રધાનાદિક શોચ કરવા લાગ્યા મત્રી પ્રમુખ આમ ખેદ કરવા લાગ્યા ત્યારે ગુરુ પણ બોલવા લાગ્યા કે, જે જે અભિગ્રહ ગ્રહણ કરવા તે તે પૂર્વાપર વિચાર કરીને કરવા જ યોગ્ય છે વિચાર્યા વિનાનુ કાર્ય કરતા પાછળથી ઘણો જ પશ્ચાત્તાપ થાય છે, અને તેથી તે કાર્યમા લાભની પ્રાપ્તિ તો ક્યાથીજ થાય ? પણ તેનાથી ઊલટુ નુકશાન ભોગવવુ પડે છે તે સાભળી અતિશય ઉત્સાહી રાજા બોલવા લાગ્યો કે, હે મહારાજ! અભિગ્રહ ધારણ કર્યા પહેલા જ વિચાર કરવાનો હતો, પણ હવે તો જે વિચાર કરવો તે બધો ફોગ્ટ જ છે પાણી પીધા પછી નાતિ જાતિ પૂછવી અથવા મસ્તક મુડન કરાવ્યા પછી તિથિ, વાર, નક્ષત્ર પૂછવા, એ સર્વ ફોકટ જ છે હવે તો જે થયુ તે થયુ, હુ તો પશ્ચાત્તાપ વિના જ એ અભિગ્રહને ગુરુના ચરણ પસાયથી નિર્વાહ કરીશ જોકે સૂર્યનો સારથી પાગળો છે, તો પણ આકાશના અતને તે શુ પામી શકતો નથી ? એમ કહીને શ્રી સઘની સાથે ચતુરગીણી સેના લઇને તે યાત્રાના માર્ગે ચાલવા લાગ્યો. કર્મરૂપ શત્રુનેજ જાણે લૂટવાને જતા હોય શુ ? એમ ઉતાવળે ચાલતા કેટલેક દિવસે કાશ્મીર દેશની એક અટવીમા જઇ પહોચ્યા ક્ષુધા (ભૂખ), તૃષા (તરસ), પગથી ચાલવુ, તેમ માર્ગમા ચાલવાથી થતા પરિશ્રમને લીધે રાજા રાણી અત્યત આકુળ વ્યાકુળ થવા લાગ્યા ત્યારે સિંહ નામે વિચક્ષણ મત્રીશ્વર (દિવાન) ચિતાતુર થયેલો ગુરુ પાસે આવીને કહેવા લાગ્યો કે, મહારાજ! રાજાને હરકોઇ પ્રકારે પણ સમજાવો. ધર્મના કાર્યમા જો સમજણ નહીંજ રાખે તો પછી જૈન શાસનની ઊલટી નિદા થશે એમ બોલતો તે દિવાન ત્યાથી રાજા પાસે આવીને કહેવા લાગ્યો કે, હે રાજન્! લાભા લાભનો તો વિચાર કરો, મહસાત્કાર (ઉતાવળ) થી જે કાઇ કામ અવિચારથી કરવામા આવે તે પ્રાયે અપ્રમાણજ હોય છે ઉત્સર્ગમા પણ અપવાદ માર્ગ સેવન કરવો પડે છે, તેટલા જ માટે “सहस्सागारेण” એવો આગાર (પાઠ) સિદ્ધાતકારોએ દર્શાવેલો છે આવા દિવાનના વચન સાભળીને શરીરથી અતિશય આકુળ થયો છતા પણ મનથી તો સર્વથા અકળાણોજ નથી એવો તે રાજા ગુરુ પ્રત્યે બોલવા લાગ્યો કે, હે પ્રભુ! અસમર્થ પરિણામવત હોય તેનેજ એવો ઉપદેશ આપવો, પણ હુ તો મારૂ બોલેલુ વચન પાળવાને

રતા લીંબપત્ર વચ્ચે વીંટાળીને એક સુદર પેટીમા મૂકી ગગા નદીના પ્રવાહમા તરતી મૂકવી
મે શ્રેયસ્કર છે એમ ધારી તેમણે તેમજ કર્યું, પરતુ ચોમાસાના દિવસને લીધે અતિશય
રસાદ પડવાથી ગગા નદીના પૂરે પવન જેમ વહાણને ખેચી લઇ જાય તેમ કાઠાના
ગોની સાથે તે પેટીને સમુદ્રમા તાણી તે પેટી તરતી તરતી તારે હાથ આવી ત્યાર
છીનો વૃત્તાત તો તુ જાણે છે, માટે ખરેખર એ તારી પુત્રીજ છે "

હવે તારી માતાનુ આશ્ચર્યજનક વૃત્તાત તુ સાવધાન થઇ સાભળ —

"તે સમર નામા પલ્લીપતિના સૈન્યથી જેમ સૂર્યકાતમણિ પાસે આવવાથી દુસહ
વાનળ (વનનો અગ્નિ) પણ ઝાખો પડી જાય તેમ, સૂરકાત રાજા પણ નિસ્તેજ બની
ગો, એટલે તેની સામે યુદ્ધ કરવા સમર્થ ન થઇ શક્યો તેણે પોતાના નગરના દરવાજા
ધ કરીને પર્વત જેટલા ઊંચા ગઢ (કીલ્લા) સજ્જ કરી જળ, ઈંધણ, ધાન્ય, તૃણાદિકનો
ગરમા સગ્રહ કરી લઇ ગઢના ઉપર એવા તો શૂરવીર સુભટો આયુધ સહિત ગોઠવી
ભા રાખ્યા કે, કોઇપણ સાહસિક થઇ ખરેખર નગર સામે હલ્લો કરવા આવી શકે
હિ જો કે આવી રીતનો સૂરકાત રાજાએ પોતાના નગરનો જાપતો રાખ્યો છે, તોપણ
પલ્લીપતિના સુભટો જેમ મહામુનિ મોહરાજાને ભેદવા દાવ તપાસે છે, તેમ તે નગરને
દવા દાવ તકાસવા લાગ્યા યદ્યપિ તે કિલ્લા ઉપર રહેલા સુભટો ઉપરથી બાણનો
રસાદ વરસાવતા હતા, તો પણ જેમ હાથી અકુશને ન ગણકારે તેમ, સમરનુ સૈન્ય
ને (બાણના વરસાદને) તૃણ બરાબર ગણી એકદમ સામા ધસી આવી, જેમ જૂના
ટીના વાસણને એક પથ્થરવડે ભાગી નાખે, તેમ તે નગરના મોટા પણ દરવાજાના
રે લોખડના ઘણવડે તત્કાળ ચૂરેચૂરા કરી નદીના પૂરની પેઠે એકદમ નગરમા પ્રવેશ
રવા લાગ્યુ તે વખતે તારો પિતા સોમ શેઠ પોતાની સ્ત્રીને મેળવવાની ઉત્કઠાને લીધે
ન્યના અગ્ર ભાગમા હોવાથી તેમા પ્રવેશ કરતા જ શત્રુસૈન્ય તરફથી આવતા બાણના
હારથી તત્કાળ મરણ પામ્યો મનમા શુ ધારેલુ હોય, પણ દૈવ કઇનુ કઇ કરી નાખે
સ્ત્રીને માટે આટલો બધો સમારભ (ઉદ્યમ) કર્યો પરતુ તેમાથી પોતાનુ જ મરણ
પજ્યુ કથાસગ્રહમા ગ્રથકારે કહેલુ છે કે,

अन्न गयस्स हियए अन्न वाहस्स उरगस्स ।
अन्न सियालहियए अन्न हियए कयतस्स ॥ १ ॥

હસ્તિ, પારધી, સર્પ અને શિયાળના મનમા ચહાય તે વિચાર ધારેલો હોય, પણ
મના હૃદયમા જુદુ જ હોય છે

હવે ભયથી અત્યન્ત વિહ્વલ હૃદયવાળો સૂરકાત રાજા પણ પોતાનુ નગર છોડીને
રતજ ક્યાક નાશી ગયો, કેમકે પાપીઓનો જય ક્યાથી હોય? જેમ શિકારીના

ખરેખર શૂરવીર છું જો કે કદાચિત્ હું પ્રાણથી રહિત થઇ જઉં તોપણ ભલે, પણ પ્રતિજ્ઞા તો નિશ્ચયથી અભગ જ રહેશે અહિયા પોતાના પતિનો ઉત્સાહ વધારવ વીર પત્ની (રાણીઓ) પણ તેવાજ ઉત્સાહવર્ધક વચનો બોલવા લાગી દપતીના વચન સાભળીને, " અહો મહા આશ્ચર્ય કે આવુ ધર્મમા એકાગ્ર ચિત્ત છે, અહો ઞ કે કેવુ ધર્મી કુટુબ છે? કેવા સાત્વિક છે, " એવી પ્રશસા સર્વ જન કરવા લાગ્યા ઘશે અથવા શું કરવુ ? એવી ઊડી આલોચનામા આકુળ થવાથી જેનુ હૃદયકમળ તસ એવા સિહ નામના દિવાનને, વિમલાચલ તીર્થનો અધિષ્ઠાયક ગોમુખ નામે યક્ષ રાત્રિના ર પ્રગટ થઇ કહેવા લાગ્યો કે, " હે મત્રીશ, તું શા માટે ચિતા કરે છે ? જિતારી ર ધૈર્યથી વશ થયેલો હું પ્રસન્ન થઇને વિમલાચળ તીર્થને અહિયા જ સમીપપણે હ માટે તું તારી ચિતા દૂર કર આવતી કાલે પ્રભાત સમયે વિમળાચળ તીર્થના સ ચાલતા સર્વ શ્રી સઘને વિમળાચળ તીર્થની યાત્રા કરાવીશ, જેથી સર્વના અભિગ્રહ થઇ શકશે "

આવા હર્ષદાયક તેના વચન સાભળીને દિવાન તેને પ્રણામપૂર્વક કહેવા લાગ્ " હે શાસનસરક્ષક, આ વખતે આવીને તમોએ જેમ મને સ્વપ્નમા આનદકારક કહ્યા, તેમ આ સઘમા ગુરુ પ્રમુખ બીજા પણ કેટલાક લોકોને સ્વપ્ન આપીને અ હર્ષદાયક વચનો સભળાવો, કે જેથી સપૂર્ણ લોકને નિશ્ચય થાય " એવા વ ગોમુખયક્ષે તેવી રીતે શ્રી સઘમા તેવાજ સ્વપ્ન આપ્યા ત્યારપછી તેણે તે મહાર અટવીમા જ એક મોટા પર્વત ઉપર કૃત્રિમ વિમળાચળ તીર્થની રચના રચી, કેમકે તાને દૈવિક શક્તિથી શું અસભવિત છે ? દેવતાની વૈક્રિયથી રચિત વસ્તુ માત્ર પ દિવસ રહી શકે છે, પણ ઔદારિક પરિણામથી પરિણમાવેલી હોય તો ગિરનાર તી શ્રી નેમનાથસ્વામીની મૂર્તિની પેઠે અસખ્યાતા કાળપર્યત પણ રહી શકે છે સમયે રાજા, આચાર્ય, દિવાનો તેમજ બીજા પણ ઘણા લોકો પરસ્પર પોતાના સબધી વાતો કરવા લાગ્યા ત્યારપછી ખુશી થયેલા બધા લોકો તીર્થ ભણી ચ થોડા વખતમા રસ્તામા જ વિમલાચળ તીર્થને દેખતા જ અત્યત હર્ષિત થયા પ તીર્થ પર ચડીને દર્શન પૂજા કરીને પોતાના અભિગ્રહ પૂર્ણ કરવા લાગ્યા તેમજ શરીરને રોમાચિત કરતા પોતાના આત્માને પુણ્યરૂપ અમૃતથી પૂર્ણ પુષ્ટ કરવા ત્યા વળી સ્નાત્રપૂજા, ધ્વજપૂજા પ્રમુખ કરણીઓ કરતા માળ પ્રમુખ પહેરીને ધન્ય માનતા ત્યાથી મૂળ (ખરા) શત્રુજય ભણી યાત્રા માટે ચાલવા લાગ્યા રાજા તો ભગવતના ગુણરૂપ ચૂર્ણથી જાણે કાર્મણ જ ન કરાયું હોય! એમ ફરી પાછો ત્યાજ આવીને મૂળનાયકને નમન વદન કરે છે, તેમ કરતા પોતાના આત્માને નરકમા પડતા રોકવાને જ જેમ પ્રવર્ત્યો હોય તેમ તે રાજા સાત વાર તીર્થ પરથી રીને સાતમી વાર ફરીને ચડ્યો ત્યારે મિ...

કાઇક ઉંચી અને શામળી છે વયના અનુમાનથી કદાપિ આ કન્યા મારી પુત્રી થઇ શકે, પરતુ આ ગણિકા તો મારી માતા સર્વથા હોયજ નહીં સશયસાગરમા ડુબેલા તે શ્રીદત્તે ગણિકાને પૂછવાથી તેણીએ ઉત્તર વાળ્યો કે, "તુ તો મૂર્ખ દેખાય છે, મે તો તને આજેજ જોયો છે, અગાઉ કદાપિ તુ મારા જોવામાં આવેલ નથી, છતા પણ આવા પશુના વચનથી શકાશીલ થાય છે, ત્યારે તુ પણ પશુના જેવોજ મુગ્ધ દેખાય છે" ગણિકાના વચન સાભળીને પણ તેના મનનો સશય દૂર ન થયો; કેમકે, "જ્યાસુધી પાણીનુ ગભીરપણુ (ઊડાઇ) જાણી શકાય નહીં, ત્યાસુધી પોતાનુ કલ્યાણ ઇચ્છનાર પુરૂષ તેમા પ્રવેશ કરી શકતો નથી; તેમજ બુદ્ધિવત પુરૂષ કોઇપણ કાર્યનો સશય દૂર ન થાય, ત્યાસુધી તેમા પ્રવૃત્તિ કરી શકતો નથી" આવી રીતે સશયમા ગરક થયેલા શ્રીદત્તે આમતેમ ફરતા તે જ વનમા એક જૈનમુનિને જોઇ નમસ્કાર કરી પૂછ્યુ કે, "મહારાજ! વાનરે મને જે સશયરૂપ સમુદ્રમા નાખેલો છે, તે તમારા જ્ઞાનથી ટાળી મારો ઉદ્ધાર કરો" મુનિમહારાજે કહ્યુ કે, "સૂર્યની માફક ભવ્ય પ્રાણીરૂપી પૃથ્વીમા ઉદ્યોત કરનાર મારા કેવળજ્ઞાની ગુરૂ આ પાસેના પ્રદેશમા છે, તેમની પાસે જઇ તુ તારા સશયથી મુક્ત થા પરતુ તેમની પાસે જવાનુ બની શકે તેમ ન હોય તો હુ મારા અવધિજ્ઞાનના બળથી તને કહુ છુ કે, "જે વાકય વાનરે તને કહ્યુ છે, તે સર્વજ્ઞના વાકયની જેમ સત્ય છે" ત્યારે શ્રીદત્તે પૂછ્યુ કે, "એમ કેમ બ ન્યુ હશે?" મુનિમહારાજે જવાબ દીધો કે, "પહેલા તારી પુત્રીનો સબધ તને કહુ છુ, તે તુ સાવધાન થઇને સાભળ –

"તારો પિતા સોમશેઠ પોતાની સ્ત્રી(સોમશ્રી)ને છોડાવવાને બળવતની મદદ માટે છુપી રીતે જતો હતો, ત્યારે રસ્તામા સગ્રામમા ક્રૂર એવા સમર નામના પલ્લીપતિ (ભીલના રાજા)ને જોઇ, તેને સમર્થ જાણી, સાડા પાચ લાખ દ્રવ્ય આપીને પ્રસન્ન કરી, ઘણા સૈન્ય સહિત તેને સાથે લઇ શ્રીમદિરપુર ભણી પાછો આવ્યો સમુદ્રરૂપ સૈન્ય આવેલુ જોઇ તે નગરના લોકો ભયથી ત્રાસ પામી, જેમ સસારરૂપ કેદખાનામાથી ખેદ પામીને ભવ્ય પ્રાણી મોક્ષે જવાનો ઉદ્યમ કરે તેમ, તેમાથી મુક્ત થવાને નિરૂપદ્રવ સ્થાન ભણી નાસવા લાગ્યા તે વખતે તારી સુમુખી મનોહર સ્ત્રી ગગા મહાનદીના કાંઠે આવેલા સિહપુર નગરને વિષે પોતાની પુત્રી સહિત પોતાના પિતાને ઘેર જઇને રહી કેમકે, પતિવ્રતા સ્ત્રીઓને પોતાના ભર્તારના વિયોગ વખતે ભાઇ કે પિતા સિવાય બીજો કાઇ આશ્રય કરવા યોગ્ય નથી, માટે તે પીયરમા પોતાના દિવસો ગુજારતી હતી એકદા અષાઢ માસમા ધિક્કારવા યોગ્ય દુષ્કર્મના યોગે દુરાત્મા ઝેરી સર્પે તારી પુત્રીને ડસ કર્યો, તેથી ચેતના રહિત બની ગયેલી તે કન્યાને તેની માતા તથા મામા પ્રમુખે ઘણા પ્રકારના ઉપચારો કર્યા છતા પણ જેમ વધ્યા (વાઝણી) સ્ત્રીને પુત્રપ્રાપ્તિ ન થાય તેમ તે ચેતના ન પામી, ત્યારે તેના મામા પ્રમુખોએ વિચાર કર્યો કે, સર્પદશીતો દીર્ઘ આયુષ્યવાળા હોય તો પ્રાયે જીવી શકે છે, માટે આને અકસ્માત અગ્નિદાહ કરવા

વારવાર ઉતરીને પાછા ચડો છો ? રાજાએ જવાબ આપ્યો કે, જેમ માતાને બાળક મૂકી શકતો નથી તેમ આ તીર્થને પણ હું મૂકવા સમર્થ નથી, માટે અહિયા જ નવુ નગર વસાવીને આપણે તો રહીશુ, કેમકે નિધાન સરખુ આ સ્થાન પામીને કોણ પાછું મૂકે ! !

પોતાના સ્વામીની આજ્ઞા, વિચક્ષણ વિવેકી કોણ લોપી સકે ! માટે જ તે દિવાને રાજાની આજ્ઞાથી તેજ પર્વતની પાસે વાસ્તુક શાસ્ત્રની વિધિપૂર્વક નગર વસાવ્યુ "આ નગરમા જે નિવાસ કરશે તેમની પાસેથી કાઇ પણ કર લેવામા આવશે નહીં" એવી વાણી સાભળીને કેટલાક લોભથી, કેટલાક તીર્થ ભક્તિ ભારથી, તેમ કેટલાક સહજ સ્વભાવથી પણ તે સઘ મધ્યેના તેમજ બીજા લોક પણ આવીને વસ્યા પામેજ નવીન વિમલાચલ તીર્થ હોવાથી અને વિમળ(નિર્મળ) પરિણામીનો જ ઘણો ભાગ આવીને નિવાસ કર વાથી જ તે નગરનુ નામ પણ "વિમલપુર" સાર્થક થયુ નવી દ્વારામતી નગરી વસા વીને જેમ શ્રીકૃષ્ણ વાસુદેવ વસ્યા તેમ મોટી રાજ્યઋદ્ધિને ભોગવતો અને શ્રી જિનેશ્વરના ધર્મધ્યાનથી યુક્ત આ રાજા પણ સુખરૂપ ત્યા નિવાસ કરવા લાગ્યો

તે નગરના ચૈત્ય ઉપર જેમ મીષ્ટ સ્વરનો બોલનારો એક પોપટ રાજહસની જેમ તે જિતારી રાજાને પરમાનદકારી ક્રીડાના સ્થાનરૂપ થયો જ્યારે જ્યારે તે રાજા જિના લયમા આવીને અર્હત પ્રભુના દર્શન તથા ધ્યાનમા નિમગ્ન થાય ત્યારે ત્યારે તે શુકના મીષ્ટ વચન સાભળવામા તેનુ મન લાગતુ, તેથી જેમ ચિત્રામણ પર ધુમ લાગવાથી કાળાશ લાગી જાય તેમ, તેના શુભ ધ્યાનમા તે પોપટના મિષ્ટ વચન પર(પ્રીતિ)થવાથી મલિનતા લાગી જતી એમ કેટલોક કાળ ગયા પછી તેણે એક સમયે શ્રી ઋષભસ્વામિના સન્મુખ અણસણ કર્યું, કેમકે એવા વિવેકી પુરુષો છેલ્લી અવસ્થામા સમાધિમરણની જ ચાહના રાખે છે સમયની જાણ અને ધૈર્યવતી તે હસી અને સારસી બન્ને રાણીઓ તે વખતે રાજાને નિર્યામણા કરાવતી નવકાર શ્રવણ કરાવવા લાગી તે સમયે પેલો પોપટ તે જ દેરાસરના શિખર પર ચડીને મીષ્ટ વચનનો ઉચ્ચાર કરવા લાગ્યો જેથી રાજાનુ ધ્યાન તે પોપટ પર જ લાગી ગયુ તેજ સમયે રાજાનુ આયુષ્ય પણ પરિપૂર્ણ થવાથી શુકવચનના રાગને લીધે પોપટની જાતિમા ઉત્પન્ન થયો અહાહા ! ! ભવિતવ્યતા પોતાના શરીરની છાયાની માફક દુર્લંઘ્ય છે છેલ્લા(અત) સમયે જે મતિ હોય તેજ આ આત્માની ગતિ થાય એવી જે પડિત જનની ઉક્તિ તેને આ રાજાએ પોપટની જાતિમા જન્મી સિદ્ધ કરી કે, પોપટ, મેના, હસ અને કુતરા પ્રમુખ ક્રીડા સર્વથા તીર્થ કરોએ અનર્થદડપણે બતાવી છે તે સત્ય જ છે, નહીં તો આવા સમકીતિ રાજાની આવી નીચ ગતિ કેમ થાય ? એ જીવોમા રહેલી વિચિત્રતા સ્યાદ્વાદને જ સિદ્ધ કરે છે તેવા પ્રકારનો આ રાજાને ધર્મનો યોગ છતા પણ જ્યારે આવી દુષ્ટ ગતિ થઇ, નર્ક અને તિર્યચ એ બે ગતિઓ જે દુષ્ટ કર્મથી પ્રાણીએ બાધેલી હોય, તેનો ક્ષય વિમલાચળ તીર્થની યાત્રાથી થઇ જાય

કરતા લીંબપત્ર વચ્ચે વીંટાળીને એક સુદર પેટીમા મૂકી ગગા નદીના પ્રવાહમા તરતી મૂકી એ શ્રેયસ્કર છે એમ ધારી તેમણે તેમજ કર્યું, પરતુ ચોમાસાના દિવસને લીધે અતિશય વરસાદ પડવાથી ગગા નદીના પૂરે પવન જેમ વહાણને એચી લઈ જાય તેમ [illegible] વૃક્ષોની સાથે તે પેટીને સમુદ્રમા તાણી તે પેટી તરતી તરતી તારે હાથ આવી [illegible] પછીનો વૃત્તાત તો તુ જાણે છે, માટે ખરેખર એ તારી પુત્રીજ છે ”

હવે તારી માતાનુ આશ્ચર્યજનક વૃત્તાત તુ સાવધાન થઈ સાભળ —

“તે સમર નામા પલ્લીપતિના સૈન્યથી જેમ સૂર્યકાતમણિ પાસે આવવાથી [illegible] દાવાનળ (વનનો અગ્નિ) પણ ઝાખો પડી જાય તેમ, સૂરકાત રાજા પણ નિસ્તેજ [illegible] ગયો, એટલે તેની સામે યુદ્ધ કરવા સમર્થ ન થઈ શક્યો. તેણે પોતાના નગરના [illegible] બધ કરીને પર્વત જેટલા ઊચા ગઢ (કીલ્લા) સજ્જ કરી જળ, ઈંધણ, ધાન્ય, [illegible] નગરમા સગ્રહ કરી લઈ ગઢના ઉપર એવા તો શૂરવીર સુભટો આયુધ સહિત [illegible] ઊભા રાખ્યા કે, કોઈપણ સાહસિક થઈ ખરેખર નગર સામે હલ્લો કરવા [illegible] નહિ જો કે આવી રીતનો સૂરકાત રાજાએ પોતાના નગરનો જાપતો રાખ્યો [illegible] તે પલ્લીપતિના સુભટો જેમ મહામુનિ મોહરાજાને ભેદવા દાવ તપાસે છે, તેમ [illegible] ભેદવા દાવ તકાસવા લાગ્યા યદ્યપિ તે કિલ્લા ઉપર રહેલા સુભટો [illegible] વરસાદ વરસાવતા હતા, તો પણ જેમ હાથી અકુશને ન ગણકારે તેમ, [illegible] તેને (બાણના વરસાદને) તૃણ બરાબર ગણી એકદમ સામા ધસી [illegible] માટીના વાસણને એક પથ્થરવડે ભાગી નાખે, તેમ તે નગરના મોટા [illegible] બારે લોખડના ઘણવડે તત્કાળ ચૂરેચૂરા કરી નદીના પૂરની પેઠે એકદમ [illegible] કરવા લાગ્યુ તે વખતે તારો પિતા સોમ શેઠ પોતાની સ્ત્રીને મેળવવા [illegible] સૈન્યના અગ્ર ભાગમા હોવાથી તેમા પ્રવેશ કરતા જ શત્રુસેન્ય તરફ [illegible] પ્રહારથી તત્કાળ મરણ પામ્યો મનમા શુ ધારેલુ હોય, પણ દેવ [illegible] છે સ્ત્રીને માટે આટલો બધો સમારભ (ઉદ્યમ) કર્યો પરતુ તેમાંથી [illegible] નિપજ્યુ કથાસગ્રહમા ગ્રથકારે કહેલુ છે કે,

अन्न गयस्स हियए अन्न वाहस्स उरगस्स ।
अन्न सियालहियए अन्न हियए कयतस्स ॥१॥

હસ્તિ, પારધી, સર્પ અને શિયાળના મનમા ચહાય તે [illegible] યમના હૃદયમા જુદુ જ હોય છે

હવે ભયથી અત્યન્ત વિહ્વલ હૃદયવાળો [illegible] તરત જ ક્યાક નાશી ગયો, કેમકે [illegible]

છે, પણ એમા વિશેષ એટલું જ વિચારવા યોગ્ય છે કે, ફરીને પણ તિર્યંચનો બધ પડે તો તેને ભોગવે છે અહિયા એટલું જરૂર યાદ રાખવાનુ છે કે, "તીર્થની ભક્તિસેવાથી દુર્ગતિ નહીં પણ શુભ ગતિજ થાય, એવો આ તીર્થનો મહિમા હોવા છતા પણ આ જિતારી રાજાની તિર્યંચ ગતિ થવારૂપ દુર્ગતિ થઇ તેમા કાંઈ તીર્થના મહિમાની હાનિ થતી નથી, કેમકે એ તો પ્રમાદાચરણનુ લક્ષણ જ છે કે, તુરત દુર્ગતિ પતન થાય જેમકે કોઇપણ રોગીને વૈદ્યે ઔષધાદિકથી નિરોગી કર્યા છતા પણ કુપથ્યાદિકનુ સેવન કરે અને તેથી ફરીને રોગીષ્ટ થાય તેમા વૈદ્યનો કાંઈપણ દોષ નથી, દોષ તો કુપથ્યનો જ છે, તેમ આ રાજાની પણ પ્રમાદના ફળથી દુર્ગતિ થઇ એ કે પૂર્વભવકૃત કર્મયોગથી ઉત્પન્ન થયેલા દુર્ધ્યાનથી કદાચિત તે શુકરૂપ તિર્યંચ થયો, તો પણ સર્વજ્ઞ વાકય એવુ છે કે, એક વાર પણ સમ્યકત્વ લાભ થયો છે તે સર્વોત્કૃષ્ટ સફળ છે, માટે તેનુ ફળ એને મળ્યા વિના રહેનાર નથી "

ત્યારપછી આ જિતારી રાજાની પાછળ સર્વ સરકાર કરાવ્યા પછી તેની બન્ને રાણીઓ (હસી અને સારસી) દીક્ષા અગીકાર કરીને તપશ્ચર્યા કરી સૌધર્મ નામના પ્રથમ દેવલોકમા દેવીઓપણે ઉત્પન્ન થઇ ત્યા દેવલોકમા બન્ને દેવીઓને અવધિ જ્ઞાનથી તપાસ કરતા જણાયુ કે, અમારો પૂર્વભવપતિ તિર્યંચપણે ઉત્પન્ન થયો છે, જેથી તેણીઓએ તે શુક(પોપટ) પાસે આવીને તેને પ્રતિબોધ પમાડ્યો છેવટે તેજ નવિન વિમળાચળ તીર્થના તેજ દેરાસરમા તને તેમજ અણુસણ કરાવ્યુ જેથી તેજ દેવીઓના પતિપણે તે (પોપટ-જિતારી રાજાનો જીવ) તેજ દેવલોકમા દેવતાપણે ઉત્પન્ન થયો તેણે પોતાની બ ને દેવીઓ દેવલોકથી ચવ્યા પહેલા જ કોઇક કેવળીને પૂછ્યુ કે, સ્વામી, હું સુલભબોધી છુ કે દુર્લભબોધી છુ ? કેવળીએ કહ્યુ કે, સુલભબોધી છે તેણે પૂછ્યુ કે, મહારાજ, હું કેવી રીતે સુલભબોધી થઇ શકીશ ? કેવળી બોલ્યા કે, આ તારી દેવીઓ મધ્યેની પહેલી દેવી જે હસીનો જીવ છે તે ચવીને ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિત નગરને વિષે ઋતુધ્વજ રાજાનો મૃગધ્વજ નામે પુત્ર થયો છે, અને બીજી સારસીનો જીવ ચવીને કાશ્મીર દેશમા આવેલા નવિન વિમળાચળ તીર્થની સમીપેજ થયેલા તાપસોના આશ્રમમા પૂર્વભવમા કરેલા કપટના સ્વભાવથી ગાગીલ નામે ઋષિની કમળમાલા નામની કન્યા થઇ છે એ બન્નેના પરણ્યા પછી તુ ચવીને તેમનો જાતિસ્મરણને પામનારો પુત્ર થઇશ કેવલી ભગવતની આ પ્રકારની વાણી સાભળીને દેવતાએ શુકનુ રૂપ બનાવીને મીષ્ટ વાણીથી તને તાપસોના આશ્રમમા લઇ જઇ તને કન્યા અને તને લાયક અલકારો આપ્યા ત્યાથી વળી તને પાછો લાવી તારા સૈન્ય સાથે મેળવીને તે સ્વર્ગમા જતો રહ્યો ત્યારપછી દેવલોકમાથી ચવીને તેજ દેવતા આ તમારો "શુકરાજ" કુમાર ઉત્પન્ન થયો તે પુત્રને લઇને તુ આ આબા નીચે બેસી કમળમાળાની સાથે શુકવાણી સબધી વાત કરવા લાગ્યો, તે સાભળતા તેને (શુકરાજને) જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થવાથી તે વિચારવા લાગ્યો કે, હાલ મારા માતાપિતાપણે છે, પરતુ પૂર્વભવમા તો એ બન્ને મારી સ્ત્રીઓ હતી માટે

તેઓને માતાપિતા કેમ કહી શકાય? તેથી મૌન કરવુ જ શ્રેયસ્કર છે ભૂતાદિક દોષ વિના પણ શુકરાજે એટલા માટે મૌન ધારણ કર્યું હતુ પણ આ મારુ વચન તેનાથી ઉલ્લઘન કરી શકાય નહીં તેથી જ તે અમારા બોલાવવાથી બોલ્યો એ બાળક છતા પણ પૂર્વ ભવના અભ્યાસને લીધે નિશ્ચયથી સમ્યક્ત્વ પામ્યો છે શુકરાજ કુમારે પણ તેમજ સર્વ કબૂલ કર્યું વળી શ્રીદત્ત કેવળી બોલ્યા કે, હે શુકરાજ, એમા શુ આશ્ચર્ય છે? આ સસારરૂપ નાટક એવુ જ છે, કેમકે, આ જીવે અનતા ભવ ભમતા એકેક જીવોની સાથે અનતાનત સબધ કરેલા છે શાસ્ત્રમા કહેલુ છે કે, જે પિતા તે પુત્ર થાય છે, ને પુત્ર છે તે પિતા થાય છે, જે સ્ત્રી છે તે માતા થાય છે, અને જે માતા છે તે સ્ત્રી થાય છે એવી કોઇ જાતિ, જોણી (યોની), સ્થાન, કુળ કાંઇપણ નથી કે જેમા સર્વ જીવો અનતી વાર જન્મેલ કે મરણ પામેલ ન હોય તેટલા માટે કોઇ ઉપર રાગ-દ્વેષ કરવો નહીં સમતાને ધારણ કરી પુરૂષોએ માત્ર વ્યવહાર માર્ગને અનુસરવો ત્યાપછી તે (શ્રીદત્ત કેવળી) કહે છે કે, મારે પણ એવો જ કેવળ વૈરાગ્યના કારણભૂત સબધ બન્યો છે, તે વિશેષથી જેમ બન્યો છે તેમ જ કહી બતાવુ છુ, તે તમે સાભળો

કથાતર્ગત શ્રીદત્ત કેવળીનો પૂર્વભવ

લક્ષ્મીના સ્થાનકરૂપ શ્રીમદિર નામે નગરમા દુખે દમી શકાય એવો લોલપટી અને કપટપ્રિય સુરકાત નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો ત્યા દાનીઓમા અને ધનાઢ્યોમા મુખ્ય એવો રાજમાન્ય સોમશેઠ નામે નગરશેઠ રહેતો હતો તેને લક્ષ્મીના રૂપને પણ પોતાના રૂપથી જીતનારી સોમશ્રી નામની સ્ત્રી હતી તેમને શ્રીદત્ત નામનો પુત્ર અને તેને શ્રીમતી નામે સ્ત્રી હતી એ ચારે જણાનો યોગ ત ખરેખરા પુણ્યના જ સયોગથી થયો હતો કહ્યુ છે કે, "જેને પુત્ર વશ(કહ્યાગરો) અને ભક્તિવત હોય, સ્ત્રી પોતાના ચિત્તને અનુકૂળ પ્રવર્ત્તતી હોય, અને દ્રવ્ય વિષે સતોષ હોય, તેને ખરેખર આ લોકમા જ સ્વર્ગ છે"

એક દિવસ સોમશેઠ પોતાની સોમશ્રી સ્ત્રીને સાથે લઇ ઉદ્યાનમા ક્રીડા કરવા ગયા, તે વખતે સુરકાત રાજા પણ દૈવયોગથી ત્યા આવી ચઢ્યો તે સોમશ્રીને દેખીને તત્કાળ રાગરૂપ સમુદ્રમા તણાવા લાગ્યો, જેથી તેજ વખતે તેણીને બળાત્કારથી તે પોતાના અતપુરમા લઇ ગયો કહ્યુ છે કે,

"યૌવન, ધન-સપદા, મોટાઈ, અવિવેકતા, એ એક એક પણ અનર્થકારક હોય છે, ત્યારે એ ચારે એકઠા મળ્યા હોય તો તે પ્રાણીને શુ ન કરાવે? અર્થાત્ મહા અનર્થ કરાવી શકે છે"

આ સોમશ્રીનું નામ ગણિકાએ બદલાવી બીજુ નામ સુવર્ણરેખા પાડયુ છે, કેમકે સ્રીઓ એક ઘેરથી બીજે ઘેર જાય તો ત્યા પ્રાય તેનું બીજુ નામ પાડવામા આવે છે પોતાની કળા શિખવવામા વિચક્ષણ વિભ્રમવતી ગણિકાએ, સુવર્ણરેખાને થોડા વખતમા ગીત, નૃત્ય, હાવભાવ, કટાક્ષવિક્ષેપાદિક અનેક કળાઓ શિખવી દીધી, કેમકે ગણિકાઓના ઘરમા કે દુકાનમા તેના જ રસિયા લોકો આવે છે જેમ ગણિકાઓના ઘરમા જન્મેલી ને નાનપણુમા જ સસ્કાર થયેલા હોવાથી તે પ્રથમથી જ કુટિલ વિગેરે હોય છે, તેમ નહીં હોવા છતા પણુ આ સુવર્ણરેખા થોડા જ વખતમા જન્મથી જ વેશ્યા ન હોય તેવી થઇ ગઇ કેમકે, પાણીમા જે વસ્તુ મેળવીએ તે તદ્રૂપ જ બની જાય છે ધિક્કાર છે એવી કુસગતિને ! કે જેથી સોમશ્રી તે જ ભવમા પણુ દુષ્ટ દૈવના યોગથી ખરેખરા ગણિકાના વ્યવહારવાળી બની ગઇ તે એવી તો કળાકુશળ નીવડી કે, રાજાએ તેણીના ગીત, નૃત્યાદિક કળાથી અત્યત પ્રસન્ન થઇ તેણીને બહુ સત્કારપૂર્વક પોતાની માનવતી ચામર વીંઝનારી કરી રાખી

મુનિ મહારાજ શ્રીદત્તને કહે છે કે, "હે શ્રીદત્ત ! એ જ તારી માતા છે, કે જે ભવાતરને જ પામી ન હોય તેમ આકાર, રૂપ, રગ વિગેરે સર્વે પ્રકારને લીધે જુદી જણાય છે, પણુ તે તો સર્વ ઔષધીઓનો અચિત્ય મહિમા છે, એમા કાઇ સશય ન રાખીશ તને ઓળખવા છતા પણુ લજ્જા અને લોભને લીધે તેણીએ તે વિષેની તને જાણુ કરી નથી અહો ! આ જગત્મા લોભરાજાનું પણુ ખરેખરુ પ્રબળ બળ વર્તે છે

ખરેખર ધિક્કારવા યોગ્ય છે ગણિકાઓનો વહેવાર કે જેમા માઠા કૃત્યની કઇપણુ મર્યાદા નથી વળી તેમા એવો લોભ છે કે, પોતાના પુત્રની સાથે કુકર્મ કરવા કઈપણુ શરમાતી નથી. અહર્નિશ નિંદવા યોગ્ય અને તજવા યોગ્ય કરણીઓ કરતા પણુ વિશેષ તજવા યોગ્ય વારાગનાઓ છે, એમ પડિત પુરુષોએ તેમના દુરાચરણુ દેખાડીને તેણીઓને અયોગ્ય અને અમર્યાદાવાળી જણાવી છે "

આવા મુનિના વાકયો સાભળીને ખરેખર ખેદયુક્ત વિસ્મય પામીને શ્રીદત્ત પૂછવા લાગ્યો કે, "હે ત્રિકાળજ્ઞાની મહારાજ ! આ વાનર કોણુ હતો અને એને શુ જ્ઞાન હતુ ? કે જેથી તેણે આ મારી પુત્રી અને માતાને જાણી તેણે મારી હાસી કરીને પણુ સહૃ વક્તાની પેઠે વાકયો બોલી ગયો ? કે જે ખરેખર ઉપકારીની પેઠે મને અધ કૂપમા પડતાને બચાવનાર થયો વળી એને મનુષ્યવાચા કયાથી ?" મુનિ મહારાજે જવાબ આપ્યો કે, "હે ભવ્ય ! શ્રીદત્ત ! સાભળ

"સોમશ્રીમા એકાગ્ર ચિત્ત થયેલો તારો પિતા શ્રીમંદિર નગરમા પ્રવેશ

રાજ્યલક્ષ્મીરૂપ લતાને અન્યાયરૂપ અગ્નિ તો ભસ્મકારકજ કહેલી છે, ત્યારે રાજ્યની વૃદ્ધિને ઇચ્છનાર તો પરસ્ત્રી પર આહના પણ કેમ કરે ? બીજા કોઇક લોકો અન્યાયમા પ્રવર્ત્તતા હોય તેઓને અટકાવનારજ રાજા હોય છે, તેમ છતા જ્યારે રાજા પોતેજ અન્યાય પ્રવર્તાવે ત્યારે તો ખરેખર મચ્છગળાગળ ન્યાય* ના જેમજ ગણી શકાય ત્યાર પછી સોમશેઠના કહેવાથી પ્રધાન વિગેરે લોકોએ શાસ્ત્રોક્તિ તેમજ લોકો ક્તિથી રાજાને સમજાવવાને પ્રયત્ન કર્યો, પણ તે અન્યાયી રાજા તેવા વચનથી તો ઉલટો દુર્વાક્યો (ગાળો) બોલવા લાગ્યો, પરંતુ તે સ્ત્રીને પાછી સમર્પણ કરી નહિ ખરેખર રાજાનુ આવુ દુર્ન્યાયીપણુ મહાખેદ કરવા અને ધિક્કારવા યોગ્ય છે અરે ! શિખામણ દેનારના ઉપર પણ છેવટ તે (રાજા) સૂર્યના કિરણની માફક અગ્નિનો વરસાદ વરસાવવા લાગ્યો તેજ વખતે પ્રધાન પ્રમુખ શેઠને કહેવા લાગ્યા કે, "જેમ હસ્તિનો કે સિંહનો કાન ન પકડી શકાય તેમ, આ અન્યાયી રાજાને પણ કાંઇ સમજાવી શકવાનો ઉપાય નથી ચીભડા સાચવવાને માટે જે વાડ કરવામા આવે છે તેજ વાડ ચીભડા ખાય તો પછી તે(ચીભડા) નો કેવી રીતે બચાવ કરી શકાય ? લોકમા પણ કહેવ છે કે,

"માતાજ પોતે પુત્રને વિષ આપે, પિતાજ પુત્રને વેચે અને રાજા સર્વસ્વ લૂટી લે, ત્યારે કયા પોકાર કરવો

શ્રેષ્ઠીમુખ્ય સોમશેઠ ઉદાસ થઇને પોતાના પુત્રની પાસે આવીને કહેવા લાગ્યો કે, ખરેખર આપણુ દુર્ભાગ્ય કે જેથી મોટી વિટંબના આવી પડી છે કહ્યુ છે કે,

सह्यन्ते प्राणिभिर्बाढ, पितृमातृपराभवा ।
भार्यापरिभव सोढु तिर्यञ्चोऽपि न हि क्षमा॰ ॥ ४ ॥

"પ્રાણીઓ પોતાના માતાપિતાના વિયોગ પ્રમુખ ઘણા દુખોને સહન કરી શકે છે, પરંતુ તિર્યંચ સરખા પણ પોતાની સ્ત્રીનો પરાભવ ખમી શકતા નથી, તો પછી પુરૂષ પોતાની સ્ત્રીનો પરાભવ કેમ સહી શકે ?"

હરકોઈ પ્રકારે એ રાજાને શિક્ષા કરીને પણ સોમશ્રીને પાછી મેળવવી જોઇએ, અને તેનો ઉપાય માત્ર એટલોજ છે કે, તેમા કેટલાક દ્રવ્યનો વ્યય થશે આપણી પાસે છ લાખ દ્રવ્ય છે તેમાથી પાચ લાખ દ્રવ્ય લઈ હુ કયાક દૂર જઈ કોઇ અતિશય પરાક્રમી (બળવત) રાજાની સેવા કરી તે રાજાના બળની સહાયતાથી તમારી માતાને જરૂર પાછી છોડાવી લાવીશ

* મચ્છગળાગળ ન્યાય—પાણીમા રહેનારા મચ્છાદિ જીવો (જળચરો) જેમ એક બીજા પોતાની જાતિનાજ પોતાનાથી નાના જીવો(ખાધેલા જીવો)ને ખાઇ (ગળી) જાય છે

त्रासथी मृगली कपायमान थाय, तेम सुभटोना भयथी ध्रूजती सोमश्रीने, जेम स्मशानना कूतराओ मृतक(मडदा)ने झपाटामा पकडी पाडे तेम, पल्लीपतिना सुभटोए पकडी पाडी त्यार पछी समग्र नगरना लोकोने लूटीने सुभगे पोताना देश भणी जवानी तैयारी करता हता त्यारे सोमश्री पण लघुलाघवी कळाथी छटकी जइ दैवयोगथी वनमा नाशी गइ त्या भ्रमण करता नाना प्रकारना वृक्षोना फळोनु भक्षण करवाथी ते थोडा वखतमा नवयौवना अने गौरांगी बनी गइ खरेखर मणिमंत्र औषधीओनो महिमा अचिंत्य (न जाणी शकाय तेवो) छे हवे केटलाएक वटेमार्गु व्यापारीओ ते मार्गथी जता हता, तेमणे सोमश्रीने जोइ आश्चर्य पामी पूछ्यु के, "तु देवांगना, नागकन्या, जळदेवी के स्थळदेवी, के कोण छो? केमके, मनुष्यप्राणीमा तो तारा जेवी मनोहर सौदर्यवान कथा कोई होय ज नहीं" त्यारे तेणीए गदगदित थइने जवाब आप्यो के, "हु देवांगना के नागकन्या नथी, पण हे विचक्षणो, हु तो मनुष्यप्राणी छु दैव ज मारा पर कोपायमान थयो छे, कारण के मारा रूपे ज मने आ दुःखरूपी कूपमा ऊतारी छे खरेखर! नसीब अवळु होय त्यारे गुण पण दोषरूप थइ पडे छे" आवा तेणीना करुणाजनक वचनो सांभळीने ते व्यापारीओए कह्यु के-"ज्यारे तु आवी रूपवती छता दुःखी छे, त्यारे अमारी साथे सुखेथी दिवसो निर्गमन कर" तेणीए तेमनी साथे घणी खुशीनी साथे रहेवानु कबूल कर्या पछी तेओ तेणीने घणा ज यत्नथी रत्ननी पेठे साचवता साथे लइ पोताना धारेला गाम भणी जवा नीकळ्या

जता जता तेणीना रूप, लावण्यतादिक गुणोथी रंजित थएला तेओ तेणीने पोतानी स्त्री करवानी अभिलाषा करवा लाग्या, केमके, भक्षण करवा लायक पदार्थने देखीने कयो भूख्यो माणस भक्षण करवानो वाञ्छा न करे? दरेक जण तेणीना उपर मनमा ने मनमा अभिलाषा करता करता सुवर्णकुल नामना बंदरे आवी पहोच्या ते बंदर व्यापारनु खरेखरु मथक होवाथी तेओ माल लेवा वेचवाना काममा गुंथाइ गया, केमके, तेओ एटलाज माटे त्या अतिशय प्रयास करी आव्या हता जे माल सारो ने सोघो मळवा लाग्यो ते लेवाने तेओ एकदम मंडी पड्या. व्यापारीओनी एज रीति छे के, जे वस्तु मळे तेना उपर घणाना रुचि उत्पन्न थाय छे पूर्वभवमा उपार्जन करेला पुण्य प्रमाणे जेनी पासे जेटलु धन हतु, ते सर्व माल खरीद करता खूटी जवाथी तेमणे विचार कर्यो के, माल तो हजु घणो लेवानो बाकी छे, ने धन तो खूटी गयु, माटे तेनु केम करवु? छेवटे तेओ ए निश्चय पर आव्या के आ सोमश्रीने कोईक गणिकाने घेर वेची तेणीनु जे द्रव्य आवे ते वहेची लइए लोभ ए कोईक अलौकिक वस्तु छे, के जेने वश प्राणी तत्काळ थई जाय छे पछी तेमणे ते नगरमा रहेनारी विभ्रमवती नामनी गणिकाने घेर सोमश्रीने एक लाख द्रव्य लइ वेची नाखी तेओ ते धननो माल लई हर्षभेर पोताना स्वदेश गया

આ સોમશ્રીનું નામ ગણિકાએ બદલાવી બીજુ નામ સુવર્ણરેખા પાડયુ છે, કેમકે સ્ત્રીઓ એક ઘેરથી બીજે ઘેર જાય તો ત્યા પ્રાય તેનું બીજુ નામ પાડવામા આવે છે પોતાની કળા શિખવવામા વિચક્ષણ વિભ્રમવતી ગણિકાએ, સુવર્ણરેખાને થોડા વખતમા ગીત, નૃત્ય, હાવભાવ, કટાક્ષવિક્ષેપાદિક અનેક કળાઓ શિખવી દીધી, કેમકે ગણિકાઓના ઘરમા કે દુકાનમા તેના જ રસિયા લોકો આવે છે જેમ ગણિકાઓના ઘરમા જન્મેલી ને નાનપણમા જ સસ્કાર થયેલા હોવાથી તે પ્રથમથી જ કુટિલ વિગેરે હોય છે, તેમ નહીં હોવા છતા પણ આ સુવર્ણરેખા થોડા જ વખતમા જન્મથી જ વેશ્યા ન હોય તેવી થઇ ગઇ કેમકે, પાણીમા જે વસ્તુ મેળવીએ તે તદ્રૂપ જ બની જાય છે ધિક્કાર છે એવી કુસગતિને ! કે જેથી સોમશ્રી તે જ ભવમા પણ દુષ્ટ દૈવના યોગથી ખરેખરા ગણિકાના વ્યવહારવાળી બની ગઇ તે એવી તો કળાકુશળ નીવડી કે, રાજાએ તેણીના ગીત, નૃત્યાદિક કળાથી અત્યત પ્રસન્ન થઇ તેણીને બહુ સત્કારપૂર્વક પોતાની માનવતી ચામર વીંઝનારી કરી રાખી

મુનિ મહારાજ શ્રીદત્તને કહે છે કે, "હે શ્રીદત્ત ! એ જ તારી માતા છે, કે જે ભવાતરને જ પામી ન હોય તેમ આકાર, રૂપ, રગ વિગેરે સર્વ પ્રકારને લીધે જુદી જણાય છે, પણ તે તો સર્વ ઔષધીઓને અચિત્ય મહિમા છે, એમા કાઇ સશય ન રાખીશ તને ઓળખવા છતા પણ લજ્જા અને લોભને લીધે તેણીએ તે વિષેની તને જાણ કરી નથી અહો ! આ જગત્મા લોભરાજાનું પણ ખરેખરુ પ્રબળ બળ વર્તે છે

ખરેખર ધિક્કારવા યોગ્ય છે ગણિકાઓનો વહેવાર કે જેમા માઠા કૃત્યની કઇપણ મર્યાદા નથી વળી તેમા એવો લોભ છે કે, પોતાના પુત્રની સાથે કુકર્મ કરવા કઇપણ શરમાતી નથી. અહર્નિશ નિંદવા યોગ્ય અને તજવા યોગ્ય કરણીઓ કરતા પણ વિશેષ તજવા યોગ્ય વારાગનાઓ છે, એમ પડિત પુરુષોએ તેમના દુરાચરણ દેખાડીને તેણીઓને અયોગ્ય અને અમર્યાદાવાળી જણાવી છે "

આવા મુનિના વાકયો સાભળીને ખરેખર ખેદયુક્ત વિસ્મય પામીને શ્રીદત્ત પૂછવા લાગ્યો કે, "હે ત્રિકાળજ્ઞાની મહારાજ ! આ વાનર કોણ હતો અને એને શુ જ્ઞાન હતુ ? કે જેથી તેણે આ મારી પુત્રી અને માતાને જાણી તેણે મારી હાસી કરીને પણ સદ્ વક્તાની પેઠે વાકયો બોલી ગયો ? કે જે ખરેખર ઉપકારીની પેઠે મને અધ કૂપમા પડતાને બચાવનાર થયો વળી એને મનુષ્યવાચા કયાથી ?" મુનિ મહારાજે જવાબ આપ્યો કે, "હે ભવ્ય ! શ્રીદત્ત ! સાભળ

"સોમશ્રીમા એકાગ્ર ચિત્ત થયેલો તારો પિતા શ્રીમદિર નગરમા પ્રવેશ

ટે મને ખુશીથી રજા આપો આવા તેના ઉદ્ગારો સાભળીને તેના માતા
હ્યુ કે, "હે પુત્ર, તારા આવા સાહસિક વચનને અમો અમારુ શરીરનુ લુછણુ
ર્થાત્ તારા વચનને વારી જઇએ હે વહાલા પુત્ર! આટલી તારી લઘુવય છતા
તારા સાહસિક વચન કયાથી?" તે વખતે ગાગીલ ઋષીશ્વર બોલ્યા કે,
ારાનુ આવું વીર્ય, અને બાલ્યાવસ્થામા પણ આવુ તેજ એ ખરેખર આશ્ચર્ય
સત્ય જ છે, કારણ કે, સત્પુરુષ કે સૂર્યની મહત્તાની આડે તેની વય આવતી
રાજાએ કહ્યુ કે, "હે મહારાજ, આટલા નાના બાળકને ત્યા કેમ મોકલી
જો કે એ બાળક શક્તિમાન છે, તો પણ માતાપિતાનો જીવ મોકલવાને કેમ
એ તીર્થનું સરક્ષણ કરવામા કાઇ ભય નથી? 'જેમ સિંહણ જાણે છે કે,
માથી મારા બચ્ચાને લઈ જાય એવો બીજો કોઇપણ બળીઓ આવી શકે તેમ
પણ તે પોતાના બચ્ચાને કોઈપણ વખતે બીજુ કોઇ લઇ જશે એવા ભયથી જરા
દૂર મૂકતી નથી, તેમ સ્નેહીઓને સ્નેહી વિષે ખરેખર ડગલે ડગલે ભય
યા વિના રહેતો નથી, માટે આવા લઘુ બાળકને કેમ મોકલી શકાય?"
ાપિતાના વચન સાભળી સમયસૂચક શુકરાજ ઉત્સાહપૂર્વક તેમને કહેવા
"હે પૂજ્ય, મને રજા આપો તો હુ એ તીર્થની રક્ષા સારુ જાઉં નાચનારને
ાળ્દ, ક્ષુધાતુરને ભોજન-નિમત્રણ, નિદ્રાળુ(ઊંઘણસી)ને શય્યા, જેમ મળે
થાય તેમ ત્યા રક્ષણ કરવા જવાનુ મારે માથે આવે છે, એ વાત સાભળતાજ
ાસન્ન થયો છુ; માટે મારા વહાલા માતાપિતા, તમો મને ભક્તિ કરનારને
પી તીર્થભક્તિમા સહાયક થાઓ" આવા વચન સાભળીને રાજા દીવાનની
લાગ્યો, ત્યારે તેણે કહ્યુ કે, આજ્ઞા આપનાર તમો છો, લઇ જનાર ઋષીશ્વર
ણુ તીર્થનીજ કરવી છે, રક્ષણ કરનાર શૂરવીર પરાક્રમી શુકરાજ કુમાર છે,
ક્ષની સમ્મતિ પણ થઇ ચૂકી છે, આ તો ક્ષીરમા ઘી અને સાકર નાખવા
છતા તમે કેમ વાર લગાડો છો? આવું સાભળીને માતાપિતાએ તેને રજા
લે પ્રસન્ન થયેલો શુકરાજ સ્નેહાળા નેત્રથી આસુ ઝરતા માતાપિતાને નમી
મનીને તે ગાગીલ મુનિની સાથે ચાલતો થયો

પરાક્રમી ધનુર્ધર અર્જુનની પેઠે બાણ નાખેલા ભાથાને સ્કધ પાછળ બાધીને
તત્કાળ ત્યા જઇ પહોચી શુકરાજ કુમાર શત્રુજય તીર્થની સેવા, આરાધના
માટે સાવધાન રહેવા લાગ્યો ત્યા તેના મહિમાથી તે ઋષિઓના આશ્રમના
ચામા ઘણા ફૂલફળની વૃદ્ધિ થઇ, એટલુ જ નહિ પણ વાઘ, સૂવર, ચિત્તા,
ાળ આદિ સર્વ પ્રકારના ઉપદ્રવો તેના પ્રભાવથી શાત થઈ ગયા. ખરેખર
કે, પૂર્વભવમા સેવન કરેલા ધર્મના પ્રભાવથી આ શુકરાજનો આવો કોઇ
મહિમા છે તીર્થકરના મહિમાથી જેમ ઉપદ્રવની શાતિ થાય, તેમ આ શુકરાજ

કરતા શત્રુના બાણના પ્રહારથી મરણ પામીને તત્કાળ વ્યતરિક દેવપણે ઉત્પન્ન થયો તે વનમા ભ્રમરની પેઠે ફરતા અહીંયા આવ્યો હતો તેણે તને જોઇ વિભગજ્ઞાનથી ઓળખીને કુકર્મમા ગરક થયેલા તને બચાવતર થયો હતો, તો પણ પોતાના પુત્ર ઉપર પિતા સદા હિતકારક હોય, માટે તારો ઉદ્ધાર કરવાની ઇચ્છાથી તે કોઇ વાનરમા અધિષ્ઠિત થઈ તને આ દેખાવ દેખાડી બોધ કરી જતો રહ્યો છે, પરતુ આ તારી માતા સોમશ્રી ઉપર એને પૂર્વભવનો ઘાડો પ્રેમ હોવાથી હમણાજ એ અત્ર આવી તારી સમક્ષ તેણીને સ્કધ પર બેસાડી ક્યાક લઇ જશે ”

આ વાક્ય મુનિરાજ બોલી રહ્યા કે તરતજ તેજ વાનર ત્યા આવી જેમ સિંહ અબિકાને પોતાના સ્કધ પર ચઢાવી લઇ જાય, તેમ તેણીને સ્કધ ઉપર બેસાડી ચાલતો થયો મોહરાજાનુ કર્ત્તવ્ય કેવુ છે ! આ નજરોનજર જોઇને, અહો સસારની વિટબના ! એમ ખેદયુક્ત બોલતો અને માથુ ધુણાવતો શ્રીદત્ત ત્યાથી મુનિને નમસ્કારાદિ કરીને પોતાની પુત્રીને સાથે લઇ નગરમા ગયો ત્યારબાદ સુવર્ણરેખાની અક્કા(વિભ્રમવતી ગણિકા)એ દાસીઓને પૂછ્યુ કે, આજે સુવર્ણરેખા કયા ગઇ છે ? દાસીઓએ ઉત્તર આપ્યો કે, શ્રીદત્ત શેઠ અર્ધલાખ દ્રવ્ય આપી સુવર્ણરેખાને સાથે લઇ બાગ બગીચામા ફરવા ગયા છે પછી અક્કાએ સુવર્ણરેખાને બોલાવવા માટે શ્રીદત્તને ઘેર દાસી મોકલી તે શ્રીદત્તની દુકાન પર જઇને તેને પૂછવા લાગી કે, અમારી બાઈ સુવર્ણરેખા કયા છે તેણે કહ્યુ કે, શુ અમે તમારા ચાકર છીએ, કે તેની તપાસ રાખીએ ? કોણ જાણે કયા ગઇ હશે ? આ વચનો સાભળીને કોપના ભડાર જેવી દાસીએ જઇ અક્કાને સર્વ વૃત્તાત કહી સભળાવ્યો, કે જેથી તે સાક્ષાત્ રાક્ષસની માફક ક્રોધાયમાન થઈ રાજા પાસે જઇ ખેદ યુક્ત પોકાર કરવા લાગી રાજાએ પૂછ્યુ કે, તુ શા માટે ખેદકારક પોકાર કરે છે ? તેણીએ જવાબ આપ્યો કે, ચોરમા શિરોમણી શ્રીદત્તે સુવર્ણરેખાને ચોરી લીધી છે રાજા વિચારવા લાગ્યો કે, જેમ ઉંટની ચોરી છાની રહે નહીં, તેમ ગણિકાની ચોરી પણ બીલકુલ છુપાવી છુપેજ નહી ! પછી રાજાએ શ્રીદત્તને બોલાવી પૂછ્યુ, ત્યારે તે પણ કાઈ ખરેખરો ઉત્તર ન દેતા ગુચવાડામા પડ્યો કહ્યુ છે કે “ વાનર તાલ સુર સાથે સગીત ગાય છે અને પથ્થરની શિલા પાણીમા તરે છે, તેના જેવુ અસભવિત (કોઈને વિશ્વાસ ન આવે તેવુ) વાકય પ્રત્યક્ષ ખરૂ દેખાતુ હોય તોપણ ન જ બોલવુ ”

ખરેખરો ઉત્તર શ્રીદત્ત આપતો નથી, માટે આમા કાઈ પણ કાવતરૂ હોવુ જ જોઇએ, એવુ મનમા વિચારીને રાજાએ જેમ પરમાધામી પાપીને નરકમા નાખે તેમ, તેને કેદમા પૂર્યો, એટલુજ નહીં પણ ક્રોધાયમાન થયેલા રાજાએ તેની માલ મિલકત જપ્ત કરવા ઉપરાત તેની પુત્રી, દાસ, દાસી પ્રમુખને પોતાના સ્વાધીન કરી લીધા, કેમકે, જેના ઉપર દૈવનો કોપ થયો, તેની ઉપર રાજાની કૃપા પણ ક્યાથી હોય ? નરકાવાસ સમાન કારાગારના દુખ ભોગવતા શ્રીદત્તે વિચાર કર્યો કે, જ્યારે મે ખરેખરો વૃત્તાત જાહેર કર્યો નહીં,

મનુષ્ય હોવા છતા પણ તેનો મહિમા તેમના તુલ્ય જ થવા લાગ્યો. તાપસોની સાથે સુખે દિવસો નિર્ગમન કરતા એકદા રાત્રિના સમયે એક રુદન કરતી સ્ત્રીના શબ્દો સાંભળી દયાના દરિયા અને ધૈર્યના નિધાન તે શુકરાજે તેની પાસે જઇ મધુર વચનથી તેને બોલાવી દુઃખનું કારણ પૂછયું ત્યારે તેણીએ કહ્યું કે,

"ચંપા નગરીમાં નિર્ભયમાં પણ નિર્ભય શત્રુઓને મર્દન કરનાર અરિમર્દન નામે રાજા છે તેની ગુણયુક્ત સાક્ષાત્ લક્ષ્મીના જેવી પદ્માવતી નામની પુત્રીની હું ધાવ માતા છું એ પુત્રીને હું ખોળામાં લઇ રમાડતી હતી, તે વખતે જેમ કેસરી વાછડી સહિત ગાયને લઇ જાય તેમ કોઇક પાપી વિદ્યાધરે વિદ્યાના બળથી પુત્રી સહિત મને ત્યાંથી ઉઠાવી અહિંયા ફૂક્તા મને ફેંકી દઇ જેમ કાગડો ખાવાનું લઇ નાશી જાય તેમ તે પદ્મા રાજપુત્રીને લઇ કોણ જાણે કયાંય નાશી ગયો છે, તેના દુઃખને લીધે હું રુદન કરું છું આ વચન સાંભળી શુકરાજે તેને આશ્વાસન આપીને ત્યાંજ રાખી અને પાછલી રાત્રે પોતે કેટલાક ઘાસના ઝુંપડાઓમાં વિદ્યાધરને શોધવા લાગ્યો, તેટલામાં ત્યાં રુદન કરતા કોઇક પુરુષને દેખી તેની પાસે જઇ દયાથી તેને તેના દુઃખનું કારણ પૂછયું ત્યારે 'દયાળુને કહ્યા વિના દુઃખનો અંત આવનાર નથી' એમ જાણીને તેણે કહ્યું કે, "હે વીરકુમાર! હું ગગનવલ્લભપુર નગરના રાજાનો વાયુ સમાન ગતિવાળો વાયુવેગ નામનો પુત્ર છું કોઇક રાજાની પદ્માવતી નામની કન્યાને હરણ કરી લઈ જતા તીર્થના મંદિર ઉપર આવતા તીર્થના મહિમાને લીધે તે હું ઉલ્લંઘન ન કરી શકયો એટલું જ નહીં પણ મારી વિદ્યા જૂઠી પડી જવાથી હું તત્કાળ ધરતી પર પડી ગયો છું પારકી કન્યા હરણ કરવાના પાપને લીધે હું પુણ્ય પરવારેલાની પેઠે પડયો કે તરતજ મેં તે કન્યાને મૂકી દીધી, ત્યારે જેમ સમળીના મુખમાંથી છૂટી પડેલી પંખીણી જીવ લઈ નાશી જાય તેમ તે નાશી ગઇ ધિક્કાર છે મને પાપીને, કે અઘટિત લાભની વાંછાથી ઉદ્યમ કર્યો તો મૂળ વસ્તુનેજ ખોઇ બેઠો." આ વિદ્યાધરના આવા વચન સાંભળીને સર્વ વૃત્તાંતની માહિતગારી મળવાથી પ્રસન્ન થયેલો શુકરાજ તે કન્યાને ત્યાંજ શોધવા લાગ્યો, એટલામાં તો જાણે કોઈ દેવાંગનાજ ન હોય! એવી તે કન્યા તે મંદિરમાંથીજ તેને મળી ત્યારપછી તે કન્યાને તેની ધાવમાતાનો મેળાપ કરાવી આપ્યો, અને તે વિદ્યાધરને પણ નાના પ્રકારના ઔષધાદિક ઉપચાર કરી સાજો કર્યો વિદ્યાધરે પોતાને જીવિતદાન મળ્યું તેથી પ્રીતિપૂર્વક ઉપકાર માની કહ્યું કે, હું જીવીશ ત્યાંસુધી તમારો ચાકર થઇને રહીશ. ખરેખર પુણ્યનો મહિમા કેવો આશ્ચર્યજનક છે! પછી શુકરાજે પૂછયું કે, તારી પાસે આકાશગામિની વિદ્યા વિદ્યમાન (હયાત) છે કે નહીં? ત્યારે તેણે કહ્યું કે, વિદ્યા તો અક્ષર માત્ર છે, પરંતુ ચાલતી નથી, પણ જે પુરુષે એ વિદ્યા સિદ્ધ કરેલી હોય, તે પુરુષ જો મારે માથે હાથ મૂકી ફરીથી શરૂ કરાવે તો ચાલે, નહિ તો હવે એ મારી વિદ્યા ચાલનારી નથી ત્યારે સમયસૂચક શુકરાજે કહ્યું કે, એવો

ત્યારેજ મારા પર તેના ક્રોધરૂપ અગ્નિનો દુ ખરૂપ વરસાદ વરસી રહ્યો છે, પરતુ જો હુ ખરેખરી હકીકત તેને નિવેદન કરૂ તો તેનો ક્રોધાગ્નિ શમી જઈ મને કારાગારના દુ ખ માથી મુક્ત કરશે આમ ધારીને તેણે કોટવાળ મારફત રાજાને કહેવરાવ્યુ કે, હુ મારી ખરેખરી બીના જણાવવા માગુ છુ રાજાએ તેને બોલાવી પૂછ્યુ, ત્યારે તેણે સર્વ હકીકત જેમ બની હતી તેમ કહી, અને છેવટમા જણાવ્યું કે, સુવર્ણરેખાને વાનર તેના સ્કધ પર ચઢાવીને લઈ ગયો છે આ વાત સાભળીને સભાના લોકો વિસ્મય પામી ખડખડ હસી પડી કહેવા લાગ્યા કે, જુઓ, જુઓ! આ કપટીની સત્યતા! કેવી ચાલાકીથી પોતે છટકી જવા માગે છે? રાજાએ પણ ક્રોધાયમાન થઈ તેનો વધ કરવાની કોટવાળને તત્કાળ આજ્ઞા કરી દીધી, કેમકે, મોટા પુરુષોનો રોષ અને તોષ (મહેરબાની) તત્કાળ ફળ આપનારજ હોય છે જેમ કષાઈ બકરાને વધસ્થાને લઈ જાય તેમ કોટવા ળના દુષ્ટ સુભટો શ્રીદત્તને વધસ્થાને લઈ જાય છે તે વખતે તે વિચારવા લાગ્યો કે, માતા અને પુત્રીની સાથે સયોગ કરવાની ઈચ્છાથી તેમજ મિત્રનો વધ કરવાથી ઉત્પન્ન થયેલા પાપનુજ આ ફળ મને મળે છે, માટે ધિ કાર છે મારા દુષ્કર્મને! વળી આ પણ આશ્ચર્ય છે કે, સત્ય બોલવાથી પણ અસત્યના જેવુ ફળ મળે છે, પરતુ વિચાર કરતા એમ માલમ પડે છે કે, કર્મે જેના પર સમુદ્રની પેઠે ઉછાળો માર્યો તેને રોકવાને કોણ સમર્થ છે? કહ્યુ છે કે, "જેના કલ્લોલથી પર્વતોના મોટા પાષાણો પણ ભાગી જાય આવા સમુદ્રને પણ સામો આવતા પાછો વાળી શકાય, પણ પૂર્વભવમા ઉપાર્જન કરેલા સારા અને નરસાં કર્મોનુ દૈવિક પરિણામ દૂર કરવાને કોઇ સમર્થ થઈ શકતુ નથી"

આ વખતે શ્રીદત્તના પુણ્યથી જ ન ખેચાયા હોય તેમ મુનિચદ્ર નામના કેવલી ભગવત વિહાર કરતા ઉદ્યાનમા પધાર્યા ઉદ્યાનપાલકે રાજાને તે વિષે વધામણી આપવાથી તે પોતાના પરિવાર સહિત કેવલી સ મુખ આવી વદન કરીને બેઠા પછી જેમ ભૂખ્યો માણસ ભોજનની વાચ્છા કરે તેમ, તે દેશનાની યાચના કરવા લાગ્યો જગદ્બધુ કેવલી મહારાજે કહ્યુ કે, "જે પુરુષમા ધર્મ કે ન્યાય નથી તે અન્યાયીને વાદરાની ડોકમા જેમ રત્નની માળા શોભે નહીં તેમ, દેશના શા કામની?" ચકિત થઇ રાજાએ પૂછ્યુ કે, "મને અન્યાયી કેમ કહો છો?" કેવલી મહારાજે ઉત્તર આપ્યો કે, "સત્યવક્તા શ્રીદત્તનો વધ કરવાની આજ્ઞા આપી માટે" આ વચન સાભળીને લજ્જિત થયેલા રાજાએ આદરમાનથી તેને (શ્રીદત્તને) પોતાની પાસે બેસાડીને પૂછ્યુ કે, તુ તારી ખરેખરી હકીકત જાહેર કર તે પોતાની સાચી બીના કહેવા માડે છે, તેટલામા સુવર્ણ રેખા જેના પીઠ પર બેઠેલી છે એવો તેજ વાનર ત્યા આવી તેણીને નીચે ઉતારી કેવલી ભગવાનને નમસ્કારાદિ કરી સભા વચ્ચે બેસવાથી, સર્વ લોકો તેને જોઇ આશ્ચર્ય પામીને પ્રશ સા કરી બોલવા લાગ્યા કે, ખરેખર શ્રીદત્ત સત્યવાદી છે અહિયા આ સર્વ વૃત્તાતમા જે જે સશયો જેને રહ્યા હતા, તે તે કેવલી મહારાજને પૂછીને દૂર કર્યા. આ સમયે

મણુ અહિંયા બીજો કાણુ છે ? માટે એ તારી વિદ્યા પ્રથમ મને શિખવ, પછી તારા તાવ્યા પ્રમાણે તે વિદ્યા સિદ્ધ કરી જેમ કાઇનું કઇ ઉછીતું લીધુ હોય તે પાછુ અપાય મ તને હુ જ પાછી આપીશ, એટલે તને તે જ વિદ્યા ફલિભૂત થશે પછી પ્રસન્ન થઈને વિદ્યા તેણે શુકરાજ કુમારને શિખવી તેણે તે વિદ્યાને વિમળાચળના અને પોતાના પુણ્યબળથી તત્કાળ સિદ્ધ કરીને પાછી તે વિદ્યાધરને શિખવી જેથી તેને તે પાઠસિદ્ધ વિદ્યાની પેઠે તત્કાળ સિદ્ધ થઇ ગઇ પછી તે બન્ને જણુ ખેચર ને ભૂચર સિદ્ધ વિદ્યા વાળા બન્યા. બીજી પણ કેટલીક વિદ્યાઓ વિદ્યાધરે શુકરાજ કુમારને શિખવી અગણિત પુણ્યનો જેને સયોગ થયો તેને શુ દુર્લભ છે ? પછી શુકરાજ કુમાર ગાગીલ ઋષિની જા લઇ નવા રચેલા વિમાનમા તે બ ને સ્ત્રીઓ(રાજકન્યા પદ્માવતી તથા તેની ધાવમાતા)ને બેસાડી વિદ્યાધરને સાથે લઇ ચ પા નગરીએ આવ્યા, અને કન્યાને કોઈ હરણ કરી લઇ ગયુ છે એમ સાભળવાથી ઉત્પન્ન થયેલા ચિંતારૂપ અ ધકારમા રાહુની જેમ વ્યાપ્ત થયેલા રાજાની પાસે જઇ બુધ ને ચ દ્ર સમાન તે બન્ને જણે તેની ચિંતા દૂર કરી તે અરિમર્દન રાજાને સર્વ વૃત્તાત નિવેદન કર્યા પછી તેણે જાણ્યુ કે, શુકરાજ મારા મિત્રરાજાનો પુત્ર છે જ્યોતિષ શાસ્ત્રમા એવું છે કે, મિત્રપુત્ર[શનિને સ સ્કૃતમા મિત્રપુત્ર કહે છે]ના ઉપર રાજા[ચ દ્રનુ સ સ્કૃત નામ]ને દ્વેષ હોય છે પણ આ શુકરાજ મિત્રપુત્ર હોવા છતા તેના ઉપર હુ રાજા હોવા છતા મને અત્યન્ત પ્રેમ ઉત્પન્ન થયો, તે મહાવિચક્ષણ, શૂરવીર અને મહોપકારી શુકરાજને અત્યત હર્ષ અને ઉલ્લાસ સહિત પોતાની પદ્માવતી પુત્રી પરણાવી દીધી કેમકે એમ કરવાથી જ પરમાન દ અને પ્રીતિની વૃદ્ધિ થાય છે લગ્ન વખતે શુકરાજને ઘણું દ્રવ્ય આપી રાજાએ પ્રીતિમા વધારો કર્યો રાજાની પ્રાર્થનાથી ઈંદ્ર સમાન શુકરાજે કેટલાક દિવસ લીલા સહિત પદ્માવતી સાથે સ સારસુખ ભોગવતા ત્યાજ નિર્ગમન કર્યા લૂણ વિના સ્વાદિષ્ટ ભોજન જેમ બેસ્વાદ લાગે છે, તેમ પુણ્યની કરણી વિના આ લોક સ બધી કેવળ સાસારિક કરણીઓ સત્ફળને આપનારી થતી નથી, માટે સાસારિક કરણીઓ કરતા પણ વિવેકી પુરુષે વચ્ચે વચ્ચે ધર્મ કર્તવ્ય કરતા જ રહેવુ એ શ્રેયસ્કર છે આવો મનમા વિચાર કરીને શુકરાજ થોડાક દિવસ પછી રાજાની રજા લઈ અને પોતાની સ્ત્રીને પૂછીને વિદ્યાધરની સાથે જિનપ્રતિમાને વદન કરવા વૈતાઢ્ય પર્વત ઉપર ગયો ત્યાની અલૌકિક રચનાઓ જોતા તેઓ ખુશીની સાથે ગગનવલ્લભ નગરે જઈ પહોચ્યા. ત્યા વાયુવેગ વિદ્યાધરે પોતાના માતાપિતાને શુકરાજે કરેલો ઉપકાર કહ્યો, તેથી તેમણે હર્ષ પામીને તેને પોતાની વાયુવેગા નામની કન્યા પરણાવી જો કે શુકરાજને તીર્થયાત્રા કરવા જવાની ઘણી ઉતાવળ હતી, તોપણ લગ્ન કર્યા પછી અ તર ગ પ્રીતિપૂર્વક ઘણા આગ્રહથી તેને કેટલાક દિવસ સુધી તેમણે પોતાને ઘેર રાખ્યો. કહ્યુ છે કે, ભાગ્યહીન પુરુષો જ્યા જાય ત્યા પગલે પગલે તિરસ્કાર પામે છે, ... બીને પગલે પગલે સત્કાર (માન) મળે છે

સરળપરિણામી શ્રીદત્ત તેમને (કેવલી ભગવાનને) વદન કરી પૂછવા લાગ્યો કે, હે જગદ્બન્ધુ ! મારી પુત્રી અને માતા ઉપર મને સ્નેહરાગ કેમ ઉત્પન્ન થયો તે કૃપા કરી કહેશો. તેમણે કહ્યું કે, પૂર્વભવનો વૃત્તાંત સાભળવાથી સર્વ તને સ્પષ્ટપણે સમજવામા આવશે.

પંચાળ દેશના કપીલપુર નામના નગરમા અગ્નિશર્મા બ્રાહ્મણને ચૈત્ર નામનો પુત્ર હતો. મહાદેવની પેઠે તેને (ચૈત્રને) ગૌરી અને ગંગા નામની બે સ્ત્રીઓ હતી હમેશા બ્રાહ્મણોને ભિક્ષા વિશેષ વ્હાલી હોય છે, માટે એક દિવસ ચૈત્ર પોતાના મૈત્ર નામના બ્રાહ્મણ મિત્રની સાથે કોંકણ દેશમા ભિક્ષા માગવા ગયો ત્યા ઘણા ગામડાઓ ફરી ધન ઉપાર્જન કરી તે બન્ને જણ સ્વદેશ ભણી આવવા નિકળ્યા રસ્તામા લક્ષ્મીથી લોભાઈ માઠા પરિણામથી એક વખત ચૈત્રને સૂતો જોઈ મૈત્ર વિચાર કરવા લાગ્યો કે, આને મારી નાખીને હમણાજ હું સર્વ ધન લઈ લઉં તો ઠીક થાય આમ ધારીને તેનો વધ કરવા તે ઊઠ્યો; કેમકે, જે અર્થ (દ્રવ્ય) છે, તે અનર્થનુ મૂળ છે જેમ દુષ્ટ વાયુ મેઘનો નાશ કરે છે તેમ લોભી પુરુષ તત્કાળ વિવેક, સત્ય, સંતોષ, લજ્જા, પ્રેમ, કૃપા, પ્રમુખનો નાશ કરે છે વળી તેજ વખતે દૈવયોગે તેના હૃદયમાં વિવેકરૂપ સૂર્યોદય થવાથી લોભરૂપી અંધકારનો નાશ થતા તે (મૈત્ર) વિચારવા લાગ્યો કે, ધિક્કાર છે, ધિક્કાર છે મને, કે જે મારા ઉપર સંપૂર્ણ ખરો વિશ્વાસ રાખનાર છે તેને વિષે આવો અત્યંત નિંદનીય અને દુષ્ટ સંકલ્પ કર્યો ! માટે મને તેમજ મારા દુષ્કૃત્યને ધિક્કાર છે એવી રીતે કેટલીક વાર સુધી પશ્ચાત્તાપ કર્યા પછી તેણે પોતાના ઘાતકીપણાની ધારણા ફેરવી નાખી કહ્યુ છે કે, "જેમ જેમ ખરજ (વલુર-ચુટ) ખણીએ તેમ તેમ તે વૃદ્ધિજ પામતી જાય, તેમ જેમ જેમ લાભ મળતો જાય તેમ તેમ લોભ પણ વૃદ્ધિજ પામતો જાય છે" ત્યારપછી બન્ને જણના મનમા કેટલીક વખત ઘાતકીપણું પ્રગટ થાય ને વળી વિરામ પામી જાય એવા વિચારમા ને વિચારમા કેટલાક દિવસ સુધી તેઓ કેટલીક પૃથ્વી ભમ્યા વળી કહ્યું છે કે, "અતિ લોભ એજ ખરેખર આલોકમા પણ કષ્ટકારી જ છે" એમ અતિ લોભમા અંધ થયેલા તે બન્ને જણા છેવટે વૈતરણી નદીના પૂરમા તણાવા લાગ્યા. જોકે પહેલા લોભના પૂરમા તણાયેલા હતા અને પાછળથી વૈતરણી નદીના પૂરમા સપડાયા તેથી તેઓ આર્ત્તધ્યાનને લીધે પરદેશમા જ મૃત્યુ પામી તિર્યંચપણું પામી કેટલાક ભવ સુધી ભમ્યા પછી તમે બન્ને જણ શ્રીદત્ત અને શંખદત્ત ઉત્પન્ન થયા, એટલે મૈત્ર શંખદત્ત અને ચૈત્ર તું (શ્રીદત્ત) થયો પૂર્વભવના મૈત્રે તને પહેલો મારી નાખવાનો સંકલ્પ કરેલ હોવાથી તે આ ભવમા શંખદત્તને પ્રથમથી જ સમુદ્રમા ફેંકી દીધો જેણે જેવા પ્રકારનુ કર્મ કર્યું હોય છે, તેને તેવાજ પ્રકારનુ કર્મ ભોગવવુ પડે છે, એટલુંજ નહીં પણ દેવા યોગ્ય દેવુ હોય તે જેમ વ્યાજ સહિત આપવુ પડે છે તેમ તેના સુખ કે દુઃખ તેથી વધારે ભોગવવા પડે છે તારી પૂર્વભવની ગંગા અને ગૌરી નામની બે સ્ત્રીઓ તારા મરણ પછી તારા વિયોગને લીધે વૈરાગ્ય પામી એવી તો તાપસણીઓ થઈ

એક દિવસ અઠ્ઠાઈમા યાત્રા કરવાનો નિશ્ચય કરીને દેવતાની જેમ શોભતા એવા સાળા બનેવી વિમાનમા બેસી તીર્થ વંદન કરવા નીકળ્યા. રસ્તામા હે શુકરાજ ! હે શુકરાજ ! એવો કોઇ સ્ત્રીનો શબ્દ સાભળીને તે બંને જણે વિસ્મય પામી તેની પાસે જઇ પૂછ્યુ કે, તું કોણુ છે ? ત્યારે તેણીએ જવાબ આપ્યો કે, "હુ ચક્રને ધારણુ કરનારી ચક્રેશ્વરી દેવી છુ ગુરુની શિક્ષાથી જેમ શિષ્ય પ્રવર્તે તેમ ગોમુખ નામના યક્ષના કહેવાથી કાશ્મીર દેશમા રહેલા શત્રુંજય તીર્થની રક્ષા કરવા સારુ હુ જતી હતી, તેવામા વચ્ચે માર્ગમા આવેલા ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિતપુર નગરે આવી પહોચી ત્યારે ઉચ્ચસ્વરે રૂદન કરતી એક સ્ત્રીને જોઇ, તેથી તેના દુ ખે દુ ખી થયેલી હુ આકાશથી હેઠે ઊતરી તેની પાસે ગઇ, કેમકે દુ ખીયાના દુ ખમા જે કોઇ ભાગ ન લે, તે શુ જીવતો છે ? પોતાના મહેલની પાસે આવેલા બાગમા સાક્ષાત્ લક્ષ્મીના જેવી પણ શોકથી આકુળવ્યાકુળ બની ગયેલી તે સ્ત્રીને મે પૂછ્યુ કે, હે કમળાક્ષી ! તને શુ દુ ખ છે ? ત્યારે તેણીએ કહ્યુ કે, "ગાગિલ નામના ઋષિ મારા શુકરાજ નામના પુત્રને શત્રુંજય તીર્થની રક્ષા કરવા સારુ ઘણા દિવસ થયા લઇ ગયા છે, પરતુ તેના કુશળ સમાચાર હજુ સુધી પણ મને કાઇ મળ્યા નથી, તેટલા માટે તેના વિયોગને લીધે હુ રુદન કરૂ છુ" ત્યારે મે કહ્યુ કે, "હે ભદ્રે ! તુ રૂદન કરીશ નહીં હુ ત્યાજ જાઉં છું ત્યાથી પાછા વળતા તારા પુત્રના કુશળ સમાચાર તને હુ કહેતી જઈશ " એમ તેની આશ્વાસના કરીને ત્યાથી હુ કાશ્મીરના શત્રુંજય તીર્થે ગઇ, પરતુ ત્યા તને નહીં દેખવાથી અવધિજ્ઞાનથી તારો વૃત્તાત જાણીને અત્રે કહેવા આવી છુ, માટે હે વિચક્ષણ, તારા વિયોગથી પીડાતી તારી માતાને અમૃતના વર્ષાદની જેમ પોતાના દર્શન રૂપ અમૃતરસથી શાત કર જેમ સેવકો સ્વામીના વિચારને અનુસરીનેજ વર્તે, તેમ સુપુત્ર, સુશિષ્ય અને સારી વહુઓ પણ તેમજ વર્તે છે માતાપિતાને પુત્રો સુખને માટેજ હોય છે, પણ જ્યારે તેમના તરફથી દુ ખ ઉત્પન્ન થાય, તો પછી પાણીમાથી અગ્નિ ઉત્પન્ન થયા જેવુ ગણાય પિતાના કરતા માતા વિશેષ કરીને પૂજવા યોગ્ય છે જ્ઞાનીઓ પણ કહે છે કે, પિતાના કરતા માતા સહસ્રગણી વિશિષ્ટ માનવા યોગ્ય છે કહ્યુ છે કે,

ऊढो गर्भ' प्रसवसमये सोढमत्युग्रशूलं, पथ्याहारै' स्नपनविधिभि. स्तन्यपानप्रयत्नैः ।
विष्ठामूत्रप्रभृतिमलिनैः कष्टमासाद्य सद्यः, त्रात' पुत्र. कथमपि यया स्तूयता सैव माता ॥१॥

"નવ માસ પર્યંત ગર્ભમા ધારણ કર્યો, પ્રસવસમયે અતિશય આકરી શૂળ વિગેરેની દુસ્સહ વેદના સહન કરી, રોગાદિકના વખતે નાના પ્રકારના પથ્ય સેવન કર્યા, નવરા વવામા, ધવરાવવામા અને રડતા છાના રાખવામા ઘણો પ્રયાસ કર્યો, તથા મળમૂત્રાદિ ધોવા વિગેરે ઘણા કષ્ટો સહન કરી જેણે પોતાનો બાળક અહર્નિશ પાળ્યો એવી માતાનીજ ખરેખર સ્તવના કરો "

કે, મહિના મહિનાના ઉપવાસ કરીને પારણા કરતી હતી, કેમકે, કુળવતી સ્ત્રીઓનો તો ખરેખર એજ આચાર છે કે, વિધવાપણુ પામ્યા પછી ધર્મનો જ આશ્રય કરે, કારણકે તેથી તેમના આ ભવ અને પરભવ એમ બન્ને ભવ સુધરે છે, અને તેમ જો ન કરે તો તેમને બન્ને ભવમા દુ ખની પ્રાપ્તિ થાય છે તે બન્ને તાપસણીઓમાથી ગૌરીને એક દિવસે મધ્યાહ્ન સમયે પાણીની આકરી તૃષા લાગવાથી તેણીએ પોતાની કામ કરનારી દાસી પાસે પાણી માગ્યુ, પરતુ મધ્યાહ્ન સમય હોવાથી નિદ્રાવસ્થાને લીધે મીંચાઇ ગયેલા લોચનવાળી દાસી આલસ્યમા પડી રહી, પણ તેને ઉત્તર કે પાણી દુર્વિનયીની પેઠે ન આપી શકી તપસ્વી, વ્યાધિવત(રોગી), ક્ષુધાવત(ભૂખ્યો), તૃષાવત (તરસ્યો) અને દરિદ્રી એટલા જણને પ્રાયે ક્રોધ અધિક હોય છે, તેથી તે દાસી પર ગૌરી એકદમ કોપાયમાન થઇ તેણીને કહેવા લાગી કે, " શું તને કાળા સર્પે કરડી છે, કે તુ મુડદાની પેઠે પડી રહીને પાણી કે જવાબ પણ આપતી નથી ? " ત્યારે તેણીએ તત્કાળ ઉઠીને મીઠા વચન બોલી પ્રસન્નતાપૂર્વક પાણી લાવી આપીને માફી માગી પરતુ ગૌરીએ તેને દુર્વચન કહેવાથી મહાદુષ્ટ(નિકાચિત) કર્મ બાધ્યુ, કેમકે, હાસ્યથી પણ જો કોઇને દુર્વચન કહેલુ હોય તો તેથી પણ ખરેખર દુષ્ટ કર્મ ભોગવવુ પડે છે, તો પછી ક્રોધાવેશમા બોલેલુ હોય તેનુ તો કહેવુજ શુ ? વળી ગગા તાપસણી પણ એક દિવસ પોતાને પઢવા છતા દાસી બહાર ગયેલી હોવાથી તે કામ પોતાને હાથે કરવુ પડ્યાથી પછી જ્યારે દાસી આવી ત્યારે તેને ક્રોધાયમાન થઇ કહેવા લાગી કે, " શુ તને કોઇએ કેદખાનામા ઘાલી હતી, કે કામ વખતે પણ હાજર ન રહી શકી ? " આમ કહેવાથી ગૌરીની ઇર્ષાથીજ જાણે એણે પણ નિકાચિક કર્મ બાધ્યુ હોયની ! એમ ગગાએ પણ મહા અનિષ્ટ કર્મ બાધ્યુ એક સમયે કોઇક ગણિકાને કામી પુરુષની સાથે વિલાસ(કામભોગ) કરતી દેખીને ગગા પોતાના મનમા વિચાર કરવા કરવા લાગી કે, " ધન્ય છે આ ગણિકાને, કે જે અત્યત પ્રશસનીય કામી પુરુષોની સાથે નિરતર ભોગ વિલાસ કરે છે ! ભ્રમરના સેવવાથી જાણે માલતી કેમ શોભનીક દેખાતી હોય ! એમ કેવી આ ગણિકા શોભી રહી છે, અને હુ તો કેવી નિર્ભાગિણીમા પણ નિર્ભાગિણી છુ ! ધિક્કાર છે કે મને, પોતાના ભર્તારથી પણ સપૂર્ણ સુખ ભોગવી શકી નહીં ! અને છેવટે વિધવા બનીને આવી વિયોગાવસ્થા ભોગવુ છુ " આવા દુર્ધ્યાનથી તે દુર્બુદ્ધિ ગગાએ, જેમ વર્ષાઋતુમા લોખડ મલિનતાને પામે* તેમ, દુષ્ટ કર્મ બાધ્યુ અનુક્રમે તે બન્ને સ્ત્રીઓ મરણ પામીને જ્યોતિષી દેવતાના વિમાનમા દેવીઓપણે ઉત્પન્ન થઇ ત્યાથી ચવીને ગૌરી તારી પુત્રી અને ગગા તારી માતાપણે ઉત્પન્ન થયા ગૌરીએ પૂર્વભવમા દાસીને દુર્વચન કહેલુ હતુ તેથી તે આ ભવમા થએલી તારી પુત્રીને સર્પનો ઉપદ્રવ થયો, અને પૂર્વભવમા ગગાએ દુર્વચન કહેલ હતુ, તેથી તે પલ્લીપતિના કબજામા કેટલાક દિવસ સુધી કેદખાનામા રહી

* મલિનતાને પામે-કાટ વળી જાય.

આવા વચન સાભળીને જાણે શોકના કળિયાજ ન હોય એવા આસુ ઝરાવતો
શુકરાજ બોલ્યો કે, "આ અમૂલ્ય તીર્થોની પાસે આવીને તેની યાત્રા કર્યા
કેવી રીતે પાછો ફરી શકુ ? ગમે તેવુ ઉતાવળનુ કામ હોય, તો પણ યથોચિત
ર પર આવેલુ ભોજન નહીંજ મૂકવુ જોઇયે, તેમ યથોચિત ધર્મકાર્ય પણ મૂકવુ
જ જોઈએ વળી માતા તો આ લોકના સ્વાર્થનુ કારણ છે, પરતુ તીર્થસેવન તો
ક અને પરલોકના અર્થનુ કારણ છે, માટે તીર્થયાત્રા કરીને તરત જ મારી માતાને
આવીશ તુ હવે અહિયાથી પાછી વળ હુ તારે પાછલે પગલેજ આવી પહોચીશ
માતાને પણ એમજ કહેજે કે, હમણાજ આવે છે" આમ કહેવાથી તે દેવી ક્ષિતિ
ત ક્ષણી ગઈ, અને શુકરાજ કુમારે તીર્થયાત્રા કરવા જ્યા શાશ્વતી પ્રતિમાઓ છે
જઈ ત્યાના ચૈત્યોને મોટા આશ્ચર્યપૂર્વક વદન પૂજન કરીને પોતાના આત્માને
કર્યો ત્યારપછી ત્યાથી પાછા વળીને સત્વર પોતાની બન્ને સ્ત્રીઓને સાથે લઈ
ના સસરાની તેમજ ગાગીલ ઋષિની રજા લઈને, શ્રી આદીશ્વરપ્રભુને નમીને, અનુપમેય
ય વિશાળ વિમાનમા બેસીને ઘણા વિદ્યાધરોના સમુદાયથી પરિવરેલો શુકરાજ
આડબર સહિત પોતાના નગર સમીપ આવી પહોચ્યો નગરના ઘણા લોકો સામે
પગલે પગલે પોતાના મુખથી જેની પ્રશસા કરી રહ્યા છે એવો, સાક્ષાત્ ઈંદ્રમહા
ા પુત્ર જયત જ નહોય એવો શુકરાજ નગરમા પ્રવેશ કરે છે, ત્યારે તેના પિતાના
ધી નગરવાસીઓએ તેના નગરપ્રવેશ સબધી મહોત્સવ કર્યો, કેમકે, તેનુ આગમન
દની પેઠે સર્વને અત્યાનદકારી થયુ ત્યારપછી શુકરાજ યુવરાજની પેઠે પોતાના
તુ રાજ્ય સભાળવા લાગ્યો શુ એવો સામર્થ્યવાન હોવા છતા પણ પોતાના પિતાની
ધુરા ન સભાળે ? સર્વ લોકને ક્રીડાનદમયસમુદ્રસમાન વસતઋતુ આવી ત્યારે
જા પોતાના બન્ને પુત્રો તેમજ પરિવાર સહિત બાગ બગીચામા ક્રીડાર્થે આવ્યો
ર્વ જન સ્વસમુદાયથી સ્વચ્છદ ક્રીડામા પ્રવર્તવા માડે છે, એટલામા અકસ્માત્
કળકળાટ શબ્દ સાભળવાથી રાજાએ પૂછ્યુ કે, આવો ભયકર શબ્દ કયાથી થયો ?
તે શબ્દ થયાના પ્રયોજનનો માહિતગાર એક સુભટ આવી કહેવા લાગ્યો કે, "હે
ાજ ! સારગપુર નગરના વીરાગ નામના રાજાનો પરાક્રમી સૂર નામનો પુત્ર, પૂર્વ
વૈરભાવને લીધે ક્રોધાયમાન થયેલો જાણે હાથી જ આવતો ન હોય ! એમ બનીને
જ કુમાર સાથે લડાઇ કરવા આવ્યો છે' આ વાત સાભળતા રાજા વિચારવા લાગ્યો
હુ તો માત્ર નામનોજ રાજા છુ, રાજ્યકારભાર અને તેની સારસભાળ તો શુકરાજ
કે, વળી આશ્ચર્ય છે કે એ વીરાગ રાજા તો મારો સેવક છતા તેના પુત્રને મારા પુત્ર
યુ વૈરભાવ ?" પછી તે રાજા હસરાજ તથા શુકરાજને સાથે લઇ તેની સામે ત્વરાથી
ધારે છે, એટલામા એક ભાટ આવી તેને કહેવા લાગ્યો કે, "હે મહારાજ !
વમા હસરાજે એને કઇક પીડા ઉપજાવેલી છે, તેના વૈરભાવથી એ તેની જ

તથા ગણિકાની પ્રશસા કરી હતી તેથી આ ભવમા તારી માતા છતા ગણિકાપણુ પામી, કેમકે કર્મને શુ અસભવિત છે ? કર્મ ધારે તે કરી શકે છે આશ્ચર્ય છે કે, વચન કે મનથી બાધેલુ કર્મ આલોવ્યુ (વોસરાવ્યુ–ખમાવ્યુ) ન હોય તો ભવાતરમા કાયાથી અવશ્ય ભોગવવુ પડે છે તારી પુત્રી અને માતા પૂર્વભવમા તારી સ્ત્રીઓ હતી અને તેણીઓના પર તને ઘણો પ્રેમ હતો, તેથી આ ભવમા પણ તેણીઓને ભોગવવાની તે મનથી વાચ્છા કરી કેમકે, પૂર્વભવમા જે પાપારભ સબધી સસ્કાર હોય, તે જ સસ્કાર ભવાતરમા પણ તેને ઘણુ કરીને ઉદય આવે છે, પરતુ આ વિષયમા વધારે એટલુ સમ જવાનુ કે, ધર્મ સબધી સસ્કારો મદ પરિણામથી થયેલા હોય તો તે કોઇકને ઉદય આવે ને કોઇકને ન પણ આવે, અને તીવ્ર પરિણામથી થયેલા સસ્કારો તો ભવાતરમા સાથે આવે જ છે આવા કેવલી મહારાજના વચન સાભળીને સસાર ઉપર ખેદ અને વૈરાગ્ય પામેલા શ્રીદત્તે તેમને વિનતી કરી કે, હે જગન્નિસ્તારક, જે સસારમા આવી દુર્ઘટ વિટબનાઓ વારવાર ભોગવવી પડે છે, ત્યારે તેવા સ્મશાનરૂપ સસારને વિષે કયો વિચક્ષણ પુરુષ સુખ પામે ? માટે હે જગદુદ્ધારક, સસારરૂપી અધકૂપમા પડતા એવા મને ઉદ્ધરવાના ઉદ્યમરૂપ કાઇ ઉપાય બતાવો ત્યારે કેવલી ભગવાને કહ્યુ કે, પારાવાર એવી સસારરૂપ અટવીનો પાર પામવાની તારી ઇચ્છા હોય તો એક મોટા બળવત ચારિત્રરૂપ સૈન્યનો આશ્રય કર ત્યારે તેણે કહ્યુ કે, હે મહારાજ, તમે જે કહો છો, તે મને ખરેખર પ્રિય છે, પરતુ આ કન્યા કોને આપવી ? કેમકે સસારસમુદ્રથી તરવાની ઉત્કઠાવાળા મને આ કન્યાની ચિતારૂપ પાષાણની શિલા કઠે વળગી છે જ્ઞાની બોલ્યા કે, તારી પુત્રી માટે તુ જે ચિતા કરે છે તે નિરર્થક છે, કેમકે, તારો મિત્ર શખદત્ત જ તારી પુત્રીને પરણનાર છે ત્યારે ખેદ પામતો ગદ્ગદિત કઠે ચક્ષુઓમાથી અશ્રુની ધારા વહાવતો શ્રીદત્ત કહેવા લાગ્યો કે, હે જગદ્બધુ, મે દુષ્ટ, નિર્દયી અને મહાપાપીએ શખદત્તને સમુદ્રમા ફેકી દીધો છે, તો હવે તેને મળવાની શી આશા ? જ્ઞાનીએ કહ્યુ કે, હે ભદ્ર, આમ તુ ખેદ ન કર બહુમાનથી તે બોલાવ્યો જ હોયની ! એમ તે તારો મિત્ર હમણા જ અહિ આવશે આવી વાત સાભળીને તે આશ્ચર્યપૂર્વક વિચાર કરે છે, એટલામા તો શખદત્ત ત્યા તત્કાળ આવ્યો અને શ્રીદત્તને દેખતા જ વિકરાળ વદને ક્રોધાયમાન થતો યમરાજાની પેઠે તેને મારવા દોડ્યો પરતુ રાજા પ્રમુખની મોટી સભા જોઇને તેના નેત્ર ક્ષોભાયમાન થવાથી તે જરા અચક્યો, કે તર્ત જ તેને કેવળી મહા રાજ કહેવા લાગ્યા કે, હે શખદત્ત, આ ક્રોધાગ્નિની તીવ્રતા પરના હૃદયને બાળે તેમા શી નવાઈ ? માટે તુ એવા ક્રોધને દૂર કર ક્રોધી પુરુષ ચડાળના જેવો ગણાય છે, અને ચડાળ સર્વ પ્રાણીઓને સ્પર્શ કરવા યોગ્ય નથી લૌકિક શાસ્ત્રમા પણ એમ જણાવેલુ છે કે, જાતિ ચડાળ ગગામા સ્નાન કરે તો તે કાઇક પવિત્ર થાય, પણ ચડાળ તો બીલકુલ પવિત્ર થઈ શકતો નથી જેમ જાગુલી વિદ્યાના પ્રભાવથી સર્પનુ ઝેર ઉતરી જાય

સાથે યુદ્ધ કરવા માગે છે ” તે સાભળી યુદ્ધ કરવા તત્પર થયેલા પોતાના પિતા તથા ભાઇને અટકાવી વીરશીરોમણી હસરાજ પોતે સન્નદ્ધબદ્ધ થઇને તેની સામે યુદ્ધ કરવા ધસ્યો ક્ષત્રીયપુત્ર કેમ છાનો રહે? તેમ સૂર રાજકુમાર પણ ઘણા શસ્ત્ર જેમા ભરેલા છે એવા સગ્રામના રથ ઉપર બેસીને અભિમાનથી રણભૂમિએ આવ્યો ત્યા સર્વના દેખતા ખરેખર આશ્ચર્યજનક અર્જુન અને કર્ણના સરખુ તે બન્નેનુ શસ્ત્રાશસ્ત્રી યુદ્ધ થયું શ્રાદ્ધના ભોજન કરનારા બ્રાહ્મણોને જેમ ભોજનની તૃપ્તિ ન થાય તેમ તે બન્ને જણાને કેટલાક વખત સુધી યુદ્ધની તૃપ્તિ ન થઇ, કે જેથી બન્ને સમાન બળવાળા મહોત્સાહી ધૈર્યવાન શૂરવીરોની જયશ્રી પણ કેટલાક વખત સુધી સશયપણાને ભજવા લાગી* કેટલીક વાર પછી ઇંદ્ર મહારાજ જેમ પર્વતની પાખો છેદી નાખે તેમ હસરાજે સૂર કુમારના સર્વ શસ્ત્રો છેદી નાખ્યા ત્યારે મદોન્મત્ત હસ્તિની પેઠે મહાક્રોધાયમાન થઇને હસ રાજને મારવાને સૂરકુમાર વજ્રના જેવી કઠણ મુઠી ઉપાડીને તેની સામે ધસ્યો આ વખતે શકિત રાજાએ તત્કાળ શુકરાજની સામે જોયુ, ત્યારે અવસરના જાણ શુકરાજે હસરાજ કુમારના શરીરમા મોટી બળવતી વિદ્યા સક્રમણ કરી × તેના બળથી હસરાજે કદુકની જેમ સૂરકુમારને તિરસ્કાર સહિત ઉડાવી એટલો બધો દૂર ફેકયો કે, તે તેના (સૂરના) સૈન્યનુ ઉલ્લઘન કરીને તેની પેલી તરફની જમીનપર જઇ પડ્યો. તે જાણે તેણે (સૂરે) પોતાના સૈન્યનુ લુછણુ જ કર્યું ન હોય! એમ દેખાવા લાગ્યો પેલી તરફ પડતા જ તેણે એવી તો મૂર્છા ખાધી કે, તેના સેવકોએ કેટલીક વાર સુધી સારવાર કરી ત્યારે જ તે સાવધ થયો પરતુ અતરગ ક્રોધાગ્નિ ન શમવાથી આત્મિક ચેતના(જ્ઞાન) ન પામ્યો છેવટે તેને વિચાર ઉત્પન્ન થયો કે, ધિક્કાર છે મને, કે મે ફોકટ આની સાથે ક્રોધ કર્યો, આવા રૌદ્ર ધ્યાનથી તો હું ખરેખર અનત ભવ રખડીશ પછી તે નિર્મળ બુદ્ધિવાન ક્રોધના વિરોધની (ક્રોધને લીધે થયેલી શ્રવીની) બુદ્ધિ તજી દઇ બે પુત્રો સહિત પાસે ઉભેલા મૃગધ્વજ રાજાની પાસે જઇ પોતાનો અપરાધ ખમાવવા લાગ્યો તેથી ચકિત થઇને રાજાએ પૂછ્યુ કે, “તે પૂર્વભવવૈર શી રીતે જાણ્યુ?” ત્યારે તેણે કહ્યુ કે, જ્યારે જ્ઞાનદિવાકર શ્રીદત્ત કેવળી મારે ગામ પધાર્યા હતા, ત્યારે મે મારો પૂર્વભવ પૂછ્યો હતો, તેથી તેમણે મને કહ્યુ હતું કે —

“હે સૂર! ભદ્દિલપુર નગરમા જિતારી નામનો રાજા હતો તેને હસી તથા સારસી નામની બે રાણીઓ તથા સિહ નામનો પ્રધાન હતો તેમને સાથે લઇ જિતારી રાજા આકરો અભિગ્રહ ધારીને સિદ્ધાચલની યાત્રા કરવા જતા માર્ગમા ગોમુખ નામના યક્ષે કાશ્મીર દેશમા અવતારેલા (બનાવેલા) સિદ્ધાચલની યાત્રા કરી, ત્યા વિમલપુર નગર વસાવીને કેટલોક કાળ સુધી રહી, છેવટે ત્યા જ મૃત્યુ પામ્યો ત્યારપછી સિહ નામનો

* સશયપણાને ભજવા લાગી–સશયમા પડી × સક્રમણ કરી–મૂકી

છે, તેમ કેવળી મહારાજની આવી તત્ત્વ સબધી વાણી સાભળીને તેનો (શખદત્ત) ક્રોધ તરત જ શમી ગયો ત્યાર પછી શ્રીદત્તે, શખદત્તનો હાથ ઝાલીને પોતાની પાસે બેસાડ્યો.

ત્યારબાદ જ્ઞાનમા શ્રેષ્ઠ એવા તે મુનિને શ્રીદત્તે પૂછ્યુ કે, હે પૂજ્ય, આ શખદત્ત સમુદ્રમા પડ્યા પછી કેવી રીતે નીકળીને અહિયા આવ્યો? તે કૃપા કરી કહેશો. મુનિમા શ્રેષ્ઠ જ્ઞાની ગુરુએ તેના ઉત્તરમા જણાવ્યુ કે, આ શખદત્ત સમુદ્રમા પડ્યો કે તરત જ જેમ ક્ષુધાતુરને ખાવાના ફળ મળે તેમ એને હાથ એક પાટિયુ આવ્યુ; કેમકે જેની આયુષ્યરૂપ દોરી ત્રુટી નથી તેને આવુ અકસ્માત્ મૃત્યુ કેમ થાય? અનુકૂળ પવનની પ્રેરણાથી સમુદ્રમા તરતો તરતો, જેમ અનુભવી વૈદ્યના બતાવેલા ઉપાય પ્રમાણે વર્તવાથી રોગ મટી જાય છે તેમ, તે સાતમે દિવસે સમુદ્રનો પાર પામી કાઠે આવ્યો ત્યા નજીક સારસ્વત નામના ગામમા આવી વિશ્રામ લેવાની તૈયારી કરે છે, તેટલામા સમુદ્રના પાણીથી શ્યામ અને નિસ્તેજ શરીરવાળા તે શખદત્તને પોતાના સ્નેહવત સવર નામનો મામો મળ્યો તે તેને ઓળખવાથી તરત જ પોતાના ઘેર લઈ ગયો અને ખાનપાન ઓષધાદિ તેમજ તેલ વિગેરેનુ મર્દન કરી, તેનુ અગ જો કે બળી ગયા જેવુ કે ખવાઇ ગયા જેવુ થએલુ હતુ તો પણ જેમ જડ શિષ્યને ગુરુ ઉપદેશરૂપી ઉપાયથી સુશિક્ષિત કરે તેમ, સાજો કર્યો ત્યાર પછી તેણે પોતાના મામાને પૂછ્યુ કે, અહિથી સુવર્ણકૂલ બદર કેટલુ દૂર છે? ત્યારે તેણે જવાબ આપ્યો કે, વીસ જોજન દૂર છે, અને ત્યા હાલ મોટા ધનવાન વેપારીના કરિયાણા વિગેરે માલભરેલા વહાણો આવેલા છે આવુ સાભળતા માત્ર તે રોષ અને તોષભર્યો પોતાના મામાની રજા લઈ અહીં સત્વર આવ્યો, અને તને દેખીને ક્રોધાયમાન થયો પણ નિશ્ચયે કરી સસારમા સયોગ અને વિયોગ કર્માધીન છે દયાના જ એક મોટા સાગરરૂપ તે કેવલી મહારાજ પૂર્વભવનો સબધ કહી શખદત્તને શાત કરી ફરીથી કહે છે જેમ કોઇ ગાળ દે તેને સામી ગાળ દેવાય તેમ તે પૂર્વભવે તેને હણવાની ઇચ્છા કરી હતી તેથી આ ભવે તેણે તને ધક્કો મારી સમુદ્રમા ફેંકી દીધો હવે પછી બને જણ પરસ્પર એવી પ્રીતિ રાખજો, કે જેથી તમોને આ ભવ અને પરભવ સુખની પ્રાપ્તિ થાય; કેમકે સર્વ પ્રાણી પર મૈત્રી રાખવી એ ખરેખર સર્વાર્થની સિદ્ધિ કરનારી છે

આવા જ્ઞાની ગુરુના વચન સાભળીને તે બને જણ પોતપોતાના અપરાધ ખમાવી નિરપરાધી બનીને તે દિવસ સફળ ગણવા લાગ્યા કેમકે ગુરુના વચનથી શુ ન થાય? કેવલી મહારાજ ધર્મ દેશના આપતા કહેવા લાગ્યા કે, હે ભવ્ય જીવો! જેના પસાયથી સર્વ પ્રકારની ઇષ્ટ સિદ્ધિ પમાય છે, એવા સમ્યક્ત્વ ગુણોનો અભ્યાસ કરો, કેમકે, અન્ય દર્શનીઓની ઉત્કૃષ્ટ ક્રિયાનુ સેવન આબા પ્રમુખના ફળની પેઠે સ્વલ્પ અને સખ્યાબદ્ધ સાસારિક સુખરૂપ ફળ આપે છે, અને જૈન ધર્મ તો કલ્પવૃક્ષના ફળની પેઠે સર્વ પ્રકારના પૌદ્ગલિક અને આત્મિક સુખો આપવાને સમર્થ છે આવી દેશના

પ્રધાન, જનેતા (જન્મ આપનારી-માતા), જન્મભૂમિ, પાછલી રાત્રિની નિદ્રા, વહાલાનો મેળાપ અને સુગોષ્ઠી (સારી વાર્તા) એ પાચે વસ્તુઓ દુખે કરી મૂકાય છે. માટે તે વિમળપુરીના લોકોને સાથે લઇ પોતાના ભદ્દિલપુર નગર તરફ જવા નીકળ્યો અર્દ્ધ માર્ગે જઈ પહોચ્યો ત્યારે કાંઈક સાર વસ્તુ વિસરી ગયેલ યાદ આવવાથી તેણે પોતાના ચરક નામના સેવકને આજ્ઞા આપી કે વિમળપુર નગરે અમુક સ્થાનકે અમુક વસ્તુ આપણે ભૂલી આવ્યા છીએ, તે તુ ત્યા જઇને સત્વર લઇ પાછો આવ ત્યારે તેણે કહ્યુ કે, હે સ્વામિન્ ! હુ એકલો જ તે શૂન્ય સ્થાનકે શી રીતે જઇ શકીશ ? આવુ વાક્ય સાભળીને પ્રધાને તેના પર ક્રોધ કર્યો તેથી તે ત્યા ગયો બતાવેલા સ્થાનકે તે વસ્તુની ઘણીજ તપાસ કરી, પણ કોઈક ભીલ તરત જ લઇ ગયેલ હોવાથી તે વસ્તુ તેને મળી નહીં, તેથી તેણે પાછા આવીને પ્રધાનને કહ્યુ કે, ત્યાથી તે વસ્તુ કોઈક લઇ ગયેલ હોવાથી મને મળી નહીં ત્યારે પ્રધાને ક્રોધ કરી કહ્યુ કે, "તું જ ચોર છે, તે જ લીધી છે" એમ કહી તેને પોતાના સુભટો પાસે ખૂબ માર મરાવ્યો, જેથી તે કેટલાક વખત સુધી અચેતન થઈ ગયો હા ! હા ! જુઓ તો ખરા, લોભની મૂર્ચ્છા કેવી છે ! તે મૂર્ચ્છાવતને ત્યા જ પડતો મૂકી સર્વ લોક પ્રધાનની સાથે ભદ્દિલપુર ભણી ચાલ્યા ગયા જ્યારે તેને શીતલ પવનથી કેટલીક વારે ચેતના આવી ત્યારે સ્વાર્થતત્પર સર્વ સાર્થને ગયેલો જોઈને વિચાર કરવા લાગ્યો કે-ધિક્કાર છે એવા પ્રભુતા(મોટાઇ)ના ગર્વમા ગર્વિત પ્રધાનને ! કહ્યુ છે કે—

चोरा चिल्लकाइ गधिअ, मङ्खा य विज्ज पाहुणया ।
वेसा धूआ नरिंदा, परस्स पीडं न याणंति ॥ १ ॥

"ચોર, બાળક, ગાંધી, માગણ, વૈદ્ય, પરોણા, વેશ્યા, દીકરી, રાજા એટલા જણ પારકી પીડા જાણતા નથી "

એવી રીતે વિચાર કર્યા પછી ચરક ભદ્દીલપુરના માર્ગના અજાણપણાને લીધે માર્ગમા ને માર્ગમા ભમી ભમીને ભૂખ તરસથી પીડાતો આર્ત-રૌદ્ર ધ્યાનથી વનમા ને વનમા મરણ પામીને ભદ્દીલપુર નગરની નજીકના વનમા દેદીપ્યમાન વિષયુક્ત સર્પપણે ઉત્પન્ન થયો તેણે એક વખતે તેજ સિંહ પ્રધાનને પૂર્વભવના વૈરથી દશ કર્યો તેથી તે તત્કાળ મરણ પામ્યો સર્પ પણ મરણ પામીને નર્કમા પડી ત્યા ઘણી દુ સહ વેદનાઓ ભોગવી આવીને વીરા । રાજાનો સૂર નામે તુ પુત્ર થયો છે, અને સિંહ પ્રધાન મરણ પામીને કાશ્મીરના વિમળાચળ તીર્થ ઉપરની વાવમા હંસપણે ઉત્પન્ન થયો ત્યા તેણે જાતિસ્મરણ થવાથી વિચાર્યું કે, "પૂર્વે પ્રધાનના ભવમા શત્રુંજય તીર્થની પૂર્ણ ભાવયુક્ત સેવા ન કરી, તેથી આ તિર્યંચપણે ઉત્પન્ન થયો માટે હવે તીર્થનુ પૂર્ણ સેવન કરુ"

સાભળીને તે બને જણ સહિત રાજા વિગેરે બીજા કેટલાએક પણ મોક્ષાભિલાષી થયેલા સમ્યકૃત્વ મૂળ શ્રાવકના ધર્મને પામ્યા, એટલુ જ નહીં પણ વાનર રૂપે બની આવેલો વ્યતર પણ સમ્યકૃત્વ પામ્યો ત્યાર પછી જ્ઞાનીએ જણાવ્યુ કે, સુવર્ણરેખાનુ ઔદારિક અને વ્યતરનુ વૈક્રિય શરીર છે તો પણ પૂર્વભવના સ્નેહને લીધે તેમને પરસ્પર ઘણા કાળ સુધી સ્નેહભાવ રહેશે ત્યારબાદ રાજાએ પણ જેનુ સ માન કીધુ છે એવા શ્રીદત્તે નગરમા આવી પોતાની અર્દ્ધઋદ્ધિ અને પુત્રી શ ખદત્તને આપીને નિર્મળ બુદ્ધિથી બાકીનુ દ્રવ્ય સાત ક્ષેત્રમા વાવરી(ખરચી)ને તેજ જ્ઞાનીની પાસે આવી મહોત્સવથી દીક્ષા ગ્રહણ કરી, ત્યાર પછી ચારિત્ર પાળવાથી મોહને જીતી હુ કેવળજ્ઞાન પામ્યો છુ, માટે હે શુકરાજ મને પણ પૂર્વભવના માતા અને પુત્રી ઉપર સ્નેહભાવ ઉત્પન્ન થવાથી માનસિક દોષ લાગ્યો હતો તેટલા માટે સ સારમા જે કાઇ આશ્ચર્યકારી સ્વરૂપ હોય, તે મનમા રાખીને વ્યવહારપણે જે સત્ય ગણાતુ હોય તેજ પ્રમાણે વર્તવુ; કેમકે, જગતના વ્યવ હાર છે તે પણ સત્ય છે

સિદ્ધાતમા દશ પ્રકારના સત્ય નીચે પ્રમાણે બતાવેલા છે

जणवय समय ठवणा नामे रूवे पडुच सच्चे अ ॥
ववहार भावयोगे दसमे उवम्म सच्चे अ ॥ १ ॥

(૧) જનપદ સત્ય–કોકણ દેશમા પાણીને પિચ્ચ, નીર અને ઉદક કહે છે, માટે જે દેશમા જે વસ્તુને જે નામથી બોલાવતા હોય તે દેશની અપેક્ષાએ જે બોલાય છે તે સત્યને "જનપદ સત્ય" કહેવાય છે

(૨) સ મત સત્ય–કુમુદ, કુવલય પ્રમુખ અનેક જાતના કમળો કાદવમા ઉત્પન્ન થયેલા હોય છે, તે સર્વે ને પ કજ કહેવા જોઇએ, પરતુ લૌકિક શાસ્ત્રે અરવિંદને પ કજ ગણ્યુ છે, બીજા કમળોને પણ પ કજપણે ગણ્યા નથી તે સત્યને "સમત સત્ય" કહેવાય છે

(૩) સ્થાપના સત્ય–કાષ્ઠ, પાષાણ વિગેરેમા અરિહ ત પ્રમુખની સ્થાપના, અથવા એક, બે, ત્રણ, ચાર વિગેરે આકની સ્થાપના, અથવા પૈ, પૈસા, રૂપિઆ, મોહોર વિગેરેમા રાજા પ્રમુખના સિક્કા, તે સત્યને "સ્થાપના સત્ય" કહેવાય છે

(૪) નામ સત્ય–અપુત્ર છતા કુળવર્ધન નામ ધરાવતો હોય; તે સત્યને "નામ સત્ય" કહેવાય છે

(૫) રૂપ સત્ય–વેષ માત્રના ધરનાર યતિને પણ વ્રતી કહેવાય તે સત્યને "રૂપ સત્ય" કહેવાય છે

એમ ધારી તે ચાંચમા પુષ્પ લઇ પ્રભુજીનુ પૂજન કરતો, વળી બે પાંખોમા પાણ પ્રભુજીને પખાલ કરતો એવી રીતે અનેક પ્રકારે પ્રભુભક્તિ કરી છેવટે મરણ સૌધર્મ દેવલોકે દેવપણે ઉત્પન્ન થયો ત્યાથી ચ્યવીને તે પૂર્વ પુણ્યપ્રભાવથી રાજાનો હસરાજ નામનો પુત્ર થયો છે ”

આ પ્રમાણે કેવળીના વચન સાભળીને પૂર્વભવનો વૈરભાવ યાદ આવવાથી હુ મારી નાખવાની બુદ્ધિ સુઝી હતી તેથી હુ અહિયા આવ્યો હતો જો કે મારા મને ત્યાથી નીકળતા ઘણો વાર્યો હતો, તો પણ હુ વાર્યો ન રહ્યો તેથી છેવટે આ હસરાજ પુત્રે મને સગ્રામમા જીતી લીધો એટલા જ માટે પૂર્વ પુણ્યથી હવે મને ઉત્પન્ન થયો છે, તેથી હુ તેજ શ્રીદત્ત નામના કેવળી ભગવાન પાસે જઇ દીક્ષા કરીશ એમ કહી નમીને અજ્ઞાનરૂપ અધકારથી દૂર થયેલા સૂરકુમારે પોતાને જઈ માતપિતાની રજા લઈ, તત્કાળ દીક્ષા લીધી કહ્યુ છે કે, ' धर्मस्य त्वरिता ધર્મ તરતજ કરવો ”

જેનુ મન જેમા લાગેલુ હોય તેને તેજ વસ્તુ ઉપર અભિરુચિ થાય છે પણ દીક્ષા લેવાની અભિરુચિ છે પણ તેવો ઉત્કટ વૈરાગ્ય મને કેમ ઉત્પન્ન નહીં હોય ! એવી રીતે વિચાર કરતો મૃગધ્વજ રાજા મનમા સમજ્યો કે કેવળીએ કહેલુજ છે કે, “ જ્યારે ચદ્રવતીના પુત્રને જોઇશ કે તત્કાળ વૈરાગ્ય થશે ” પણ તેને તો હજી વાઝણીની પેઠે પુત્ર થયોજ નથી, ત્યા મારે શુ કરવુ ? આમ મનમા ધારે છે, તેવામા એક પુણ્યશાળી યુવાન રાજા પાસે આવી નમસ્કાર કરી ઊભો ત્યારે રાજાએ પૂછ્યુ કે, તુ કોણ પુરુષ રાજાને ઉત્તર આપવા માડે છે, એટલામા તો આકાશવાણી થઈ કે, રાજા ! ખરેખર આ ચદ્રવતીનો જ પુત્ર છે એમા જો તને સશય રહેતો અહિયાથી ઇશાન કોણમા પાચ યોજન ઉપર એક પર્વત છે તેના પર કદલી એક વન છે ત્યા જઇ યશોમતી નામની જ્ઞાનવતી જોગણીને પૂછીશ એટલે સર્વ વૃત્તાત તને કહેશે ” આવી દેવવાણી સાભળીને સાશ્ચર્ય મૃગધ્વજ રાજા તે સાથે લઈ વનમા ગયો. ત્યા જોગણીએ પણ રાજાને કહ્યુ કે, હે રાજન્ ! જે થઈ છે, તે સત્ય જ છે આ સસારરૂપ અટવીનો માર્ગ મહાવિકટ છે, કે જેમા જેવા વસ્તુ સ્વરૂપના જાણ પુરુષો પણ મુઝાઇ જાય છે પહેલેથી છેવટ સુધી વૃત્તાત તુ ધ્યાનપૂર્વક સાભળ —

“ચદ્રપુરી નગરીમા ચદ્ર સમાન ઉજ્વળ યશસ્વી સોમચદ્ર નામા રાજાની નામની રાણીની કુખે હેમવત નામા ક્ષેત્રથી યુગલ સૌધર્મ દેવલોકે જઇ

(६) પ્રતીત્યસત્ય-જેમ ટચલી અગુલિની અપેક્ષાયે અનામિકા લાબી છે, અને અનામિકાની અપેક્ષાયે ટચલી ટૂકી છે, એમ એકેકની અપેક્ષાયે જે વાક્યાર્થ બોલવામા આવે, તે "પ્રતિત્ય સત્ય" કહેવાય છે

(૭) વ્યવહારસત્ય-પર્વતના ઉપર ઘાસ બળતુ હોય, તો પણ પર્વત બળે છે, માટલી માથી પાણી ઝમતુ હોય પણ પાણી ઝમે છે, તેમજ અનુદરા (કન્યા) અલોમિકા (એડકા) કહેવાય છે, એમ જે બોલવાનો વ્યવહાર છે તે "વ્યવહાર સત્ય" કહેવાય છે

(૮) ભાવસત્ય-બગલીને થોડા ઘણા પાચે રગ હોય છે, પરતુ સફેદ રગની અધિકતાથી તે સફેદ ગણાય છે, એમ વર્ણ, ગધ, રસ કે સ્પર્શ જેમા અધિક હોય તેથી તેને તે રૂપે ગણી શકાય તે "ભાવ સત્ય" કહેવાય છે

(૯) યોગસત્ય-જેના હાથમા દડ હોય તે દડી અને જેની પાસે ધન હોય તે ધની કહેવાય, તેમ જેની પાસે જે વસ્તુ હોય તેના ઉપરથી તેને તે નામે બોલાવી શકાતો હોય, તે "યોગ સત્ય" કહેવાય છે

(૧૦) ઔપમ્યસત્ય-આ તળાવ સમુદ્રના જેવુ છે, એમ જેને ઉપમા અપાય, તે "ઉપમા સત્ય" કહેવાય છે

આવા પ્રકારના કેવલી મહારાજના વચન સાભળીને સાવધાન થઇ તે શુકરાજ માર પોતાના માતપિતાને પ્રગટપણે માતા, પિતા કહી બોલવા લાગ્યો, કે જે સાભળીને ા રાજા પ્રમુખ સર્વ પ્રસન્ન થયા હવે રાજા શ્રીદત્ત કેવલીને કહેવા લાગ્યો કે, હે સ્વામિન્! ન્ય છે તમોને કે જેમને આવી યુવાવસ્થામા વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો એવો વૈરાગ્ય અને યારે ઉત્પન્ન થશે? ત્યારે મુનિ શ્રેષ્ઠ કેવલી મહારાજે કહ્યુ કે, હે રાજન્! તારી ચદ્રવતી ાણીનો* પુત્ર તારી દૃષ્ટિએ પડશે કે તત્કાળ તને દૃઢપણે વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થશે પછી કેવલીના ચનને વધાવી, પ્રણામ કરી પોતાના પરિવાર સહિત પ્રસન્નતાપૂર્વક રાજા પોતાના રાજ્ય હેલમા આવ્યો દયા અને સમ્યક્ત્વરૂપ બે નેત્રોથી જાણે અમૃતની વર્ષાજ વર્ષાવતો ન હોય! વો શુકરાજ જ્યારે દશ વર્ષનો થયો, ત્યારે કમલમાળા રાણીએ બીજા પુત્રને પ્રસવ્યો ને તેની માતાને દેવતાએ આપેલા સ્વપ્નને અનુસારે તેનુ નામ રાજાએ મોટા હોત્સવ સહિત 'હસરાજ' પાડ્યુ અમૃતના કિરણજને હોય! એવા ઉજ્વળ જેના માતા પેતારૂપ બન્ને પક્ષ છે એવો હસરાજકુમાર, રૂપ કળા અને વયના સપદારૂપ

* પ્રથમ જે રાણીને પુત્ર થયો નહીં એમ કહેવામા આવેલુ છે તે રાણી

તેમનાં ચંદ્રશેખર અને ચંદ્રવતી નામ આપ્યા શરીરની શોભાની સાથે પરસ્પર સ્પર્ધા કરતા બન્ને વધવા લાગ્યા. યૌવનાવસ્થાને પ્રાપ્ત થયેલા તેઓને પૂર્વભવ યાદ આવ્યો પછી ચંદ્રવતીને તારી સાથે અને ચંદ્રશેખરને યશોમતી સાથે પરણાવ્યા પણ પૂર્વભવના સ્નેહ ભાવથી તે બંને (ચંદ્રશેખર અને ચંદ્રવતી) આ ભવમા ભાઇ બહેનપણે હોવા છતા પણ તેઓનો પરસ્પર રાગ બધાયેલો હતો ધિકાર છે કામને! જીવની ગતિ કોઇક અલૌકિક છે! હાહા!! ભવરૂપ કૂપની કુવાસના! કે જેથી આવી કુપ્રવૃત્તિ એવા ઉત્તમ બન્ને ભાઈ બહેનમા પણ થઇ ગઇ તુ જ્યારે પ્રથમ ગાગીલ ઋષિના આશ્રમે ગયો હતો ત્યારે ચંદ્રવતીએ ચંદ્રશેખરને પોતાનુ વાછિત પાર પાડવાને બોલાવ્યો હતો તે તો તારુ રાજ્ય લેઇ લેવાની જ બુદ્ધિથી આવ્યો હતો પણ તારા પુન્યરૂપ જળથી જેમ અગ્નિ ઓલવાય તેમ તેનુ ધારેલુ પાર ન પડવાથી પોતાનો પ્રયાસ વૃથા ગયો ગણીને ચાલ્યો ગયો વળી તે વખતે તે બંને જણાએ વિચક્ષણ એવા પણ તને કેવી નાના પ્રકારની વચનયુક્તિથી તારો ક્રોધ શમાવવા માટે સમજાવ્યો હતો, તે તુ જાણે છે ત્યાર પછી ચંદ્રશેખરે કામદેવ નામના યક્ષનુ આરાધન કર્યું તેથી તે પ્રત્યક્ષ થઇ પૂછવા લાગ્યો કે, મને તે કેમ બોલાવ્યો? ચંદ્રશેખરે ચંદ્રવતીનો મેલાપ કરાવવા કહ્યુ ત્યારે યક્ષે તેને અદૃશ્ય બનવાનુ અંજન આપ્યુ, અને કહ્યુ કે, "તમારા બંને જણાની ગુપ્ત પ્રીતિ જ્યાસુધી ચંદ્રવતીના પુત્રને મૃગધ્વજ રાજા દેખશે નહીં ત્યાસુધી કોઇપણ જાણશે નહીં જ્યારે તે તેને દેખશે ત્યારે તો તમારી તમામ ગુપ્ત વાત ખુલ્લી થઇ જશે" એવા યક્ષના વચન સાભળીને અત્યત પ્રસન્ન થએલો ચંદ્રશેખર ચંદ્રવતીની પાસે ગયો, અને ઘણા કાળ સુધી તેની સાથે કામક્રીડા કરી, પરતુ અદૃશ્ય અંજનના પ્રભાવથી તે તારા તેમજ બીજા કોઇના, પણ જાણવામા બીલકુલ આવ્યુ નહીં વળી એ ચંદ્રશેખરની સંમતિથી ચંદ્રવતીને ચંદ્રાંક નામનો પુત્ર થયો તથાપિ યક્ષના પ્રભાવથી તેના ગર્ભના ચિન્હ પણ કોઈએ દીઠા નહીં એ બાળકને જાતમાત્ર (જન્મના વખતથીજ) લઇને તેણે પોતાની સ્ત્રી યશોમતીને પાળવા આપ્યો હતો તેણીએ પણ તેને પોતાનાજ બાળકની પેઠે પાળ્યો ખરેખર સ્ત્રીઓનો પ્રેમ પોતાના પતિના વચન ઉપર કોઇક અલૌકિકજ હોય છે પછી પ્રતિદિન દેદીપ્યમાન વિસ્તાર પામતા યૌવનવાળા ચંદ્રાંકને દેખી પતિવિયોગિની તે યશોમતી વિચારવા લાગી કે, "મારો ભર્તાર તો પોતાની બેન ચંદ્રવતીની સાથે એવો આસક્ત થયો છે કે, તેનુ મુખ પણ હુ દેખી શકતી નથી, ત્યારે પોતાના વાવેલા આબાના ફળ પોતાનેજ ચાખવા યોગ્ય જ છે, એમ અતિશય રમણિક એવા આ ચંદ્રાંકની સાથેજ હુ પણ કામક્રીડા કરુ" આમ મનમા વિચારી વિવેકને દૂર મૂકી તેણીએ તેને એક વખત મીષ્ટવચનથી કહ્યુ કે, "હે કલ્યાણકારી પુરુષરત્ન, તું મને આદર (અંગીકાર કર), કે જેથી તું જ આ મોટા રાજ્યનો સ્વામી થઇશ" છાતીમા જાણે કોઇક વજ્રનો ઘાવજ લાગ્યો હોય નહીં? એવા આ વચનો સાભળીને તે તેણીને કહેવા લાગ્યો કે, "હે માતા,

ગુણોથી વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો જ્યારે તે પાચ વર્ષની ઉમરનો થયો, ત્યારે સર્વ
આનદિત કરતો જેમ રામચદ્રજીની સાથે લક્ષ્મણ રમે, તેમ શુકરાજ કુમાર
વિવિધ પ્રકારની ક્રીડા કરતો હતો અર્થવર્ગ અને કામવર્ગની સાથે ક્રીડ
બન્ને પુત્રોએ ધર્મવર્ગ પણ મુખ્યપણે સેવવોજ જોઇએ એમ જણાવવાનેજ
ન હોય એમ એકદા રાજસભામા સિહાસન પર બિરાજમાન થયેલા રાજ
છડીદારે વિનયપૂર્વક આવી કહ્યુ કે, મહારાજ, દરબારના દરવાજા આગળ
નામા ઋષીશ્વર સુશિષ્યની સાથે આપને મળવા માટે પધારેલા છે, તેમને જે
આજ્ઞા હોય તો પ્રવેશ કરાવુ આ સાભળતા ચકિત થયેલા રાજાએ તેને હુ
કે, તેમને પ્રવેશ કરાવ પછી ગાગીલઋષિ રાજસભામા પધાર્યા કે તરત જ
ઉઠી સન્માન આપી આસન પર બેસાડ્યા ને ક્ષેમકુશળ પૂછવા પૂર્વ
અત્યત આનદ પમાડ્યો ત્યાર પછી પુરોહિત જેવા ઋષીશ્વર પણ રાજાને
આપીને કહેવા લાગ્યા કે, તીર્થ, આશ્રમ તેમજ તાપસ પ્રમુખને ક્ષેમકુશળ છે
પૂછ્યુ કે, હે મહારાજ ! અત્રે આપનુ આગમન શા માટે થયુ છે ? ત્યારે ક
પડદાની અદર બોલાવી ગાગીલ ઋષીશ્વર તેને કહેવા લાગ્યા કે, ગોમુખ નામના
આજ રાત્રિએ મને સ્વપ્ન આપીને જણાવ્યુ કે, હુ મૂળ શત્રુજય તીર્થે જાઉ
મે પૂછ્યુ કે, આ કૃત્રિમ શત્રુજય તીર્થનુ કોણ રક્ષણ કરશે ? ત્યારે તેણે
જેમનુ ચરિત્ર લોકોત્તર છે એવા તારા બે દોહીત્રો [દીકરી(કમલમાલા)ના દીક
અને અર્જુન જેવા બળવત શુકરાજ અને હસરાજ નામના છે તેમાથી એકને
લાવી રક્ષણ કરવા રાખીશ તો તેના મહાત્મ્યથી આ તીર્થ નિરુપદ્રવ રહે
લોકોત્તર ચરિત્રવાળા મોટા મહિમાવતનો મહિમા ખરેખર મોટો જ હોય છે
તેને (ગોમુખ યક્ષને) પૂછ્યુ કે, તે ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિત નગરનો માર્ગ ઘણો
મને ત્યા પહોચતા ઘણા દિવસો નીકળી જશે માટે ત્યાથી તેને બોલાવી લાવુ
આ શત્રુજય તીર્થનુ રક્ષણ કોણ કરશે ? ત્યારે ગોમુખ યક્ષે કહ્યુ કે, ત્યા જ
ઘણો વિલબ લાગે તેમ છે, તોપણ તુ સવારે નીકળીને જઇશ તો બપોરે જ મા
(દૈવિક શક્તિ)થી તેને લઇ તુ અહિયા પાછો આવતો રહીશ એમ કહીને
ચાલ્યો ગયો હુ તે વાત સાભળીને અજાયબ થયો પછી આજ સવા
નીકળી હજુ સુધી એક પહોર દિવસ ચઢ્યો નથી એટલામા તો અત્રે આવ
છુ; કેમકે, દેવી મહિમાથી શુ બની શકતુ નથી ? માટે હે દક્ષદ પતિ
આપ્યાની પેઠે આ તમારા બે પુત્રરત્નમાથી એક પુત્ર મને તીર્થ રક્ષણ નિમિ
કે જેથી અમો બપોર થયા પહેલા ઠડા પહોરે વગર પરિશ્રમે અમારા અ
પહોચીએ આ વચન સાભળીને બીજાની અપેક્ષાએ બાળ છે તો પણ પરાક્રમે

નહીં સાભળવા ચોગ્ય વચન મને કેમ સભળાવે છે, અને નહીં બાલવા ચોગ્ય વચન કે
બાલે છે ?" ત્યારે યશોમતી બાલી કે, હે પ્રિય, હુ તારી જનેતા માતા નથી, ત
જણનારી તો મૃગધ્વજ રાજાની રાણી ચદ્રવતી છે આ સત્ય છે કે અસત્ય છે, એ
નિર્ણય કરવાને ઉત્સુક બનેલો ચદ્રાક યશોમતીનુ વચન (કહેલું) નહીં કબૂલ કર
પોતાના માતાપિતાની શોધ સારુ નીકળ્યો હતો તેવામા તે જ તમને મળ્યો. બન્ને
ભ્રષ્ટ થએલી યશોમતી પતિપુત્રના વિયોગથી વૈરાગ્ય પામીને કોઈ જૈની સાધ્વીનો ચોગ
બનવાથી ચોગણુનો વેષ ધારણ કરી ફરનારી હુ પોતેજ (યશોમતી) છુ ખરેખ
ધિક્કારવા ચોગ્ય સ્વરૂપને વિચારવાથી મને કેટલુક જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયુ, તેથી હુ જાણ
કહુ છુ કે, હે મૃગધ્વજ રાજેદ્ર ! આ ચદ્રાક જ્યારે તમને મળ્યો ત્યારે તેજ યક્ષે ત
આકાશથી વાણી કરી કહ્યુ કે, "આ તારોજ પુત્ર છે" વળી તે સબધી સત્ય વાત
વાકેફ થવા માટે તેણે તમને મારી પાસે મોકલ્યા છે, માટે તું નિશ્ચિત જાણ કે એ ત
સ્ત્રી ચદ્રવતીના ઉદરથી પેદા થએલો તારોજ પુત્ર છે"

ચોગિણીના આવા વચન સાભળવાથી તેને અત્યત ક્રોધ અને ખેદ ઉત્પન્ન થ
કેમકે પોતાના ઘરનો દુરાચાર દેખીને કે સાભળીને કોનુ મન ન બળે ! ત્યારપછી
રાજાને પ્રતિબોધવા માટે ચોગિણી ગાયન કરતી બોધક વચનથી ગીત ગાતા બાલી કે

ગીત

કવણુ કેરા પુત્ર મીત્રા રે, કવણુ કેરી નારી,
સુહિયા મોહિઓ મેરી મેરી, મૂઢ ભણુઇ અવિચારી. ૧
જાગિ ન જોગિ હો હો, જાઈન જોગ વિચારા; (એ આચલી)
મલ્હી અમારગ માગ આદરી, જિમ પામીએ ભવ પારા જાગિ૦ ૨
અતિહિ ગહના અતિહિ કૂડા, અતિહિ અથિર સસારા,
ભામઓ છાડી જોગણુ માડી, કીજઇ જિન ધર્મ સારા જાગિ૦ ૩
મોહઇ મોહિઓ કેહિઇ[1] ખોહિઓ[2], લોહિઇ[3] વાહિઓ[4] ધાઇ,
મુસિઆ[5] બિહુ ભવિ અવરાકારણી,[6] મૂરખ દુખીયો[7] થાઇ જાગિ૦ ૪
એકુને[8] જિઇ બિહુને[9] ખેચે[10], ત્રિણી[11] સચે ચારિ[12] વારે,
પાચેઇ[13] પાળે છઇને[14] ટાળે,[15] આપી આપ ઉતારે જાગિ૦ ૫
આવુ વૈરાગ્યમય તેનુ ગાયન સાભળીને વૈરાગ્યવત અને શાતકષાય થઇને તેને જા

---

૧ ક્રોધે ૨ દુખી થયો, ૩ લોભથી ૪ વળગ્યો, ૫ ફોકટ ૬ અજ્ઞાનથી ૭ દુખ
આત્મા શુદ્ધ કરવા ૯ રાગ દ્વેષને, ૧૦ છાંડી દે ૧૧ રત્નત્રયી ૧૨ કષાય ૧૩ મહાવ્રત ૧૪
લોભ, મોહ, હાસ્ય માન હર્ષ, ૧૫ એ અતરગ શત્રુને ટાળવાથી

દ્રાકને સાથે લઇ મૃગધ્વજ રાજા પોતાની નગરીના ઉદ્યાને આવ્યો નગર બહાર
રહીને સસારથી વિરક્ત અને વસ્તુસ્વરૂપમા નિમગ્ન તે રાજા પોતાના બે પુત્રો તથા
પ્રધાનને ચદ્રાકને મોકલી ઉદ્યાનમાજ બોલાવી કહેવા લાગ્યો કે, “ મારુ ચિત્ત
સસારથી ઉદ્વિગ્ન થયુ છે, અને તેનાથી હુ ઘણો પીડાયો છુ, માટે મારુ આ
રાજ્ય શુકરાજ કુમારને આપજો અને હુ તો અહિયાથી જ દીક્ષા લઇને ચાલતો થઇશ
ઘેર હુ આવનારજ નથી ” આવી વાણી સાભળી દીવાન પ્રમુખ બોલવા લાગ્યા કે,
‘ સ્વામિન્, આપ ઘેર તો પધારો, ઘરે આપનો શો દોષ (ગુન્હો) કર્યો છે ? કેમકે,
મદ્ય તો પરિણામથીજ થાય છે, જેમકે, નિર્મોહી પરિણામવાળાને ઘર પણ અરણ્ય (વન)
સમાન છે, અને મોહવતને તો અરણ્ય પણ ઘર સમાન જ છે ” આવા તે લોકોના
આગ્રહથી રાજા પોતાના પરિવાર તથા ચદ્રાક સહિત નગરમા આવ્યો રાજાની સાથે
ચદ્રાકને આવેલો દેખીને કામદેવ યક્ષે કહેલુ વચન યાદ આવવાથી કોઇપણ જાણી શકે
નહીં એમ સભય પ્રચ્છન્નપણે ચદ્રવતી પાસે અદૃશ્ય અજને કરી રહેલો ચદ્રશેખર છીવ
લકને તત્કાળ ત્યાથી પોતાના નગરે નાશી ગયો મોટા મહોત્સવ સહિત મૃગધ્વજ રાજાએ
શુકરાજને રાજ્યાભિષેક કર્યો, અને તેની પાસે પોતે દીક્ષા લેવાની રજા માગી હા ના
થતા પણ જેમ તેમ કરીને તેની રજા મળ્યાથી જેમ રાત્રિ ગયાથી પ્રાત કાળે સૂર્યનો
ઉદય થાય તેમ તે અલૌકિકજ શોભાને પામવા લાગ્યો જો કે રાત્રિના ગયા પછી સૂર્ય
ઉદય થાય તેમા કાઈ આશ્ચર્યરૂપ નથી, પરતુ આ મૃગધ્વજ રાજાને તો રાત્રિને સમયે
પણ દીક્ષાના અધ્યવસાયરૂપ હૃદયમા જ્ઞાનરૂપ એવો સૂર્યોદય થયો છે કે જેની શોભા એક
અપૂર્વજ બની રહી છે તે પોતાના મનમા વિચાર કરે છે કે, કયારે પ્રાત કાળ થશે અને
કયારે દીક્ષા અગીકાર કરીશ, વળી કયારે હુ નિરતિચાર ચારિત્રવત બનીને વિચરીશ,
અને કયારે આ સર્વ કર્મનો ક્ષય કરીશ એમ ઉત્કૃષ્ટ શુભ ધ્યાનના ચઢતા પરિણામના
એક તાનમા એવી કોઇક અલૌકિક ભાવના ભાવવા લાગ્યો કે, જેમ પ્રાત કાળ થતા રાત્રિ
ગઇ તેની સાથે સ્પર્દ્ધાથીજ ગયા ન હોય ! એમ પ્રાત કાળ થતાજ તેને ભાવનારૂપ લીલાથી
કઠિન ચાર ઘાતિકર્મના ક્ષયથી કેવળ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયુ આશ્ચર્ય છે કે, આ લોકને માટે
કરેલો મહાન્ યત્ન પણ નિષ્ફળ જાય છે ત્યારે ધર્મના સકલ્પમાત્રથી આ મૃગધ્વજ
રાજાને કૈવલ્યની પ્રાપ્તિ થઇ લોકાલોક સમસ્ત વસ્તુના જાણનારા મૃગધ્વજ કેવળીને
તત્કાળ કેવળજ્ઞાનના મહિમા(મહોત્સવ) કરનારા દેવોએ મોટા હર્ષથી સાધુ વેષ લાવીને
આપ્યો તે સાભળીને આશ્ચર્ય અને હર્ષ પામતા શુકરાજ પ્રમુખ સર્વ પરિવાર
આવીને તત્કાળ તેઓને વદન કરવા લાગ્યા તે વખતે તેઓને કેવળી મહારાજ અમૃત
સમાન દેશના દેવા લાગ્યા કે, “ હે ભવ્ય જીવો, સાધુ અને શ્રાવકનો ધર્મ, એ
બે સસારરૂપ સમુદ્રથી તરીને પેલે પાર પહોચવાને એક પૂલ સમાન છે, સાધુનો માર્ગ

કરવા ધારેલો બાકી રહેલો પ્રહાર પણ સુદર શેઠે આ વખતે માડી વાળ્યો) એમ પાચે સ્ત્રીઓને મુનિએ પાચે વ્રત ઉચ્ચરાવ્યા, જેથી તેઓના ભર્તારે પાચે દડ પ્રહાર બધ કર્યા અને વળી વિચારવા લાગ્યો કે, હા ! હા ! હુ મહાપાપી થયો, કેમકે જે મારા ઉપકારી તેનાજ ઉપર મે આવી વાત ચિતવી એમ પશ્ચાત્તાપ કરતો તત્કાળ તે મુનિ પાસે આવી નમસ્કાર કરીને પોતાનો અપરાધ ખમાવી પાચે સ્ત્રીઓ સહિત સયમ લઇ સ્વર્ગે ગયો

આ દૃષ્ટાતમા સમજવાનુ એ છે કે, પાચે સ્ત્રીઓએ પાચે વ્રત અગીકાર કર્યા તેથી ભર્તારે પણ વ્રત લીધા એ પ્રમાણે જે વ્રત અગીકાર કરે તે " વ્રત શ્રાવક " સમજવા

૩ ઉત્તરગુણ શ્રાવક તે, વ્રત શ્રાવકના અધિકારમા બતાવ્યા મુજબના પાચ અણુવ્રત, છઠ્ઠુ દિક્પરિમાણ વ્રત, સાતમુ ભોગોપભોગ વ્રત, આઠમુ અનર્થદડપરિહાર વ્રત, (એ ત્રણ ગુણવ્રત કહેવાય છે) નવમુ સામાયિક વ્રત, દશમુ દેશાવગાસિક વ્રત, અગીઆરમુ પૌષધોપવાસ વ્રત, બારમુ અતિથિસવિભાગ વ્રત, (એ ચાર શિક્ષાવ્રત કહેવાય છે) એમ બારે વ્રત એટલે પાચ અણુવ્રત, ત્રણ ગુણવ્રત અને ચાર શિક્ષાવ્રત સમ્યકત્વ સહિત ધારણ કરે તે સુદર્શનના જેમ " ઉત્તરગુણ શ્રાવક " કહેવાય છે

અથવા ઉપર કહેલા બાર વ્રત મધ્યેના સમ્યકત્વ સહિત એક, બે, અગર ગમે તેથી વધારે લેવા હોય તેટલા કે તમામ બારે વ્રત ધારણ કરે તેને " વ્રત શ્રાવક " સમજવા, અને " ઉત્તરગુણ શ્રાવક " તો નીચે લખ્યા મુજબ સમજવા

સમ્યકત્વ સહિત બાર વ્રતધારી, સર્વથા સચિત્ત પરિહારી, એકાહારી, (એકજ વાર ભોજન કરે) તિવિહાર, ચઉવિહાર પચ્ચખાણ કરનાર, બ્રહ્મચારી, ભૂમિશયનકારી, શ્રાવકની અગિયાર પડિમા* (પ્રતિમા) વહનાર, તેમજ બીજા પણ કેટલાક અભિગ્રહના ધારણ કરનાર, આનદ કામદેવ અને કાર્તિક શેઠાદિ જેવાને " ઉત્તરગુણ શ્રાવક " સમજવા

" વ્રત શ્રાવક " મા વિશેષ બતાવે છે કે, દ્વિવિધ એટલે કરુ નહીં, કરાવુ નહીં, ત્રિવિધ એટલે મનથી, વચનથી અને કાયાથી; એમ ભગની યોજના કરતા, તેમજ ઉત્તર ગુણ અવિરતિના ભાગાથી યોજન કરતા, એક સયોગી, દ્વિક સયોગી, ત્રિક સયોગી અને ચતુષ્ક સયોગી, એમ શ્રાવકના બારે વ્રતના મળી નીચે મુજબ ભાગા થાય છે

---

* શ્રાવકની પડિમા (પ્રતિમા) એટલે શ્રાવકપણામા અનુક્રમપણે અભિગ્રહ વિશેષનુ પાલન કરવુ તેના અગિયાર પ્રકાર છે ૧ સમકિત પ્રતિમા ૨ વ્રતપ્રતિમા ૩ સામાયિક પ્રતિમા ૪ પૌષધ પ્રતિમા ૫ કાઉસગ્ગ પ્રતિમા ૬ અબ્રહ્મ વર્જક પ્રતિમા (બ્રહ્મચર્ય પાળે) ૭ સચિત્ત વર્જક પ્રતિમા (સચિત્ત આહાર ન કરે) ૮ આરભ વર્જક પ્રતિમા ૯ પ્રેષ્ય વર્જક પ્રતિમા, ૧૦ ઉદ્દિષ્ટ વર્જક પ્રતિમા ૧૧ શ્રમણભૂત પ્રતિમા

સરળ, અને શ્રાવકનો માર્ગ વક્ર છે સાધુ ધર્મ કઠિન અને શ્રાવક ધર્મ સુકોમળ છે; માટે એ બે ધર્મ(માર્ગ)માંથી જેનાથી જે બની શકે તેના ઉપર આદર કરો આવી પવિત્ર વાણી સાંભળીને કમળમાળા રાણી, હંસ સમાન સ્વચ્છ સ્વભાવવાળો હંસરાજ, અને ચંદ્રાંક, એ ત્રણે જણ ઉત્કટ (તીવ્ર) વૈરાગ્ય પામીને તત્કાળ તેમની પાસે દીક્ષા લઇને આયુ પૂર્ણ થયે મોક્ષે ગયા શુકરાજ પ્રમુખ સર્વ પરિવારે પણ સાધુ ધર્મ ઉપર પ્રીતિ રાખી સમ્યકત્વ મૂળ શ્રાવકના બાર વ્રત અંગીકાર કર્યા દુરાચારિણી ચંદ્રાવતીનો દુરાચાર મૃગધ્વજ કેવળી અને તેવા વૈરાગી ચંદ્રાંક મુનિએ પણ પ્રકાશ્યો નહીં, કારણ કે પારકા દૂષણ પ્રગટ કરવાનો સ્વભાવ ખરેખર ભવાભિનંદીનોજ છે, માટે એવા વૈરાગ્યવંત અને જ્ઞાની છતા તે પારકા દૂષણ કેમ પ્રગટ કરે? કહ્યું છે કે, "સ્વશ્લાઘા (પોતાની મોટાઇ) અને પરનિંદા કરવી એ લક્ષણ નિર્ગુણીના અને પરશ્લાઘા (પારકી પ્રશંસા) અને સ્વનિંદા એ લક્ષણ સદ્ગુણીના છે " ત્યારપછી સૂર્ય જેમ પોતાના કિરણે કરી પૃથ્વીને પવિત્ર કરે છે તેમ તે મૃગધ્વજ કેવળી પોતાના ચરણથી પૃથ્વીને પવિત્ર કરતા અન્યત્ર વિચરવા લાગ્યા અને ઇંદ્ર સમાન પરાક્રમી શુકરાજ પોતાના રાજ્યને પાળવા લાગ્યો

ધિક્કાર છે કામી પુરુષોના કદાગ્રહને! કેમકે ત્યારપછી પણ ચંદ્રાવતી ઉપર અત્યંત સ્નેહરાગ રાખનાર અન્યાયીશિરોમણી ચંદ્રશેખર શુકરાજ કુમારના ઉપર દ્રોહ કરવાને પોતાની કુળદેવી પાસે ઘણા કષ્ટો કરીને વળી પણ યાચના કરવા લાગ્યો દેવીએ પ્રસન્ન થઇ પૂછયુ કે, તુ શુ માગે છે? તણે કહ્યુ-શુકરાજનુ રાજ્ય મને આપ ત્યારે તે કહેવા લાગી કે, શુકરાજ દૃઢ સમ્યક્ત્વધારી છે તેથી સિંહનો વિનાશ જેમ મૃગલી કરી શકે નહીં તેમ હુ પણ તેનુ રાજ્ય આપવા સમર્થ નથી તે બોલ્યો કે, તુ અચિંત્ય શક્તિમાન દેવી છો તો બળથી કે છળથી પણ એનુ રાજ્ય મને જરુર આપ આવા અત્યંત ભક્તિના વચનથી સુપ્રસન્ન થયેલી દેવી બોલી કે, "છળ કરીને એનુ રાજ્ય લેવાનો એક ઉપાય છે, પણ બળથી લેવાનો ઉપાય એકેય નથી જો શુકરાજ કોઇ કામના પ્રસંગથી બીજે સ્થાનકે જાય તો તે વખતે તુ ત્યાં જઈ એના સિંહાસન પર ચઢી બેસજે એટલે મારી દેવી શક્તિથી શુકરાજના સરખુ તારુ રૂપ બની જશે પછી ત્યા સુખેથી સ્વેચ્છાચારી સુખ ભોગવજે" એમ કહીને દેવી અલોપ થઈ ગઈ ત્યારપછી ચંદ્રશેખરે ચંદ્રવતીને આ તમામ વાતથી વાકેફ કરી એકદા શુકરાજને શત્રુંજય તીર્થની યાત્રા કરવા જવાની ઉત્કંઠા થવાથી તે પોતાની રાણીઓને કહેવા લાગ્યો કે, "હુ શત્રુંજય તીર્થની યાત્રા કરવા તે મુનિઓના આશ્રમે જઉં છુ" ત્યારે રાણીઓ બોલી કે, "અમો પણ તમારી સાથે આવીશુ, કેમકે, અમારે તો વળી 'એક પંથ દો કાજ' ના જેમ તીર્થની યાત્રા અને વળી અમારા માતા પિતાનો મેળાપ થશે." પછી પ્રધાન પ્રમુખ બીજા કોઇને પણ કહ્યા વગર પોતાની સ્ત્રીઓને સાથે લઈ શુકરાજ વિમાનમા બેસીને તીર્થયાત્રા કરવા નીકળ્યો આ વૃત્તાંત ચંદ્રવતીને

तेरस कोडी सयाइ, चुलसीइ जुयाइ बारस य लक्खा।
सत्तासीइ सहस्सा, दुन्नि सया तह दुग्गाय ॥

તેરસે ચોરાસી કરોડ, બાર લાખ, સત્યાસી હજાર, બસે ને બે ભાગા જાણવા

અહિં કોઈકને કદાચ એવી શકા ઉત્પન્ન થાય કે, મનથી, વચનથી, કાયાથી, કરૂ નહીં, કરાવુ નહીં, કરતા પ્રત્યે અનુમોદુ નહીં, એવો નવ કોટીનો ભાગો ઉપરના કોઈપણ ભાગામા કેમ કહ્યો નહીં? તેને ઉત્તર બતાવે છે શ્રાવકને દ્વિવિધ ત્રિવિધ ભાગે પચ્ચખાણ હોય છે પણ ત્રિવિધ ત્રિવિધ ભાગે પચ્ચખાણ હોય નહીં કેમકે વ્રત લીધા પહેલા જે જે કાર્ય જોડી રાખેલા હોય તથા દીકરા પ્રમુખે વ્યાપારમા ઘણો લાભ મેળવ્યો હોય તેમજ કોઈએ એવો મોટો અલક્ષ્ય લાભ મેળવ્યો હોય તો શ્રાવકથી અતર્જલ્પરૂપ અનુમોદન થયા વિના રહેતુ નથી માટે ત્રિવિધ ત્રિવિધ ભાગો નિષેધ્યો છે, છતા પણ "પ્રજ્ઞપ્તિ" ગ્રથમા ત્રિવિધે ત્રિવિધે શ્રાવક માટે પચ્ચખાણ કહેલા છે, તે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ આશ્રીને વિશેષ પચ્ચખાણ ગણાવેલા છે મહાભાષ્યમા પણ કહ્યુ છે કે—

केइ भणति गीहिणो तिविह तिविहेण नत्थि सवरण।
त न जओ निद्दिह, पन्नत्तीए विसेसोउ ॥ १ ॥

કેટલાક આચાર્યો એમ કહે છે કે, ગૃહસ્થને ત્રિવિધ ત્રિવિધ પચ્ચક્ખાણ નથી પણ "પન્નતી" મા નીચે લખેલા કારણે શ્રાવકને 'ત્રિવિધ' પચખાણ કરવાની જરૂર હોય તો કરવા કહ્યા છે

पुत्ताइ सतति निमित्तमत्तमेक्कारसिं पवण्णस्स।
जपति केइ गीहिणो, दिक्खाभिमुहस्स तिविहंपि ॥ २ ॥

કેટલાક આચાર્યો એમ કહે છે કે, ગૃહસ્થને દીક્ષા લેવાની ઈચ્છા થઇ હોય પણ કોઈક કારણથી કે કોઇકના આગ્રહથી પુત્રાદિક સતતિ પાળવા માટે જો કાળ વિલબ કરવો પડે એમ હોય તો શ્રાવકની અગિયારમી પ્રતિમા વહે ત્યારે વચલા કાળમા જો કાઇપણ ત્રિવિધ ત્રિવિધ પચ્ચખાણ લેવા હોય તો લેવાય છે

जइ किंचिदप्पओअण-मप्पप्प वा विसेसवथ्थु।
पचक्खेज्ज न दोसो, सयभूरमणादि मच्छुव्व ॥ ३ ॥

જે કાઇ અપ્રયોજનીય વસ્તુ એટલે કાગડા પ્રમુખના માસનુ પચ્ચખાણ, તેમજ અપ્રાપ્ય વસ્તુ, જેમકે મનુષ્ય ક્ષેત્રથી બહાર રહેલા હાથીઓના દાત કે ત્યાના ચિત્તા પ્રમુખના ચર્મ વાપરવાનુ કે સ્વયભૂરમણ સમુદ્રમા ઉત્પન્ન થયેલા મચ્છોના માસનુ ભક્ષણ

માલૂમ પડતા તરત જ તેણીએ તે ચદ્રશેખરને જણાવ્યો કે તત્કાળ તે ત્યા આવીને રાજ્યસિહાસન પર પરકાયપ્રવેશવિદ્યામાન બેસે તેમ ચઢી બેઠો રામચદ્રના વખતમા ચક્રાક વિદ્યાધરનો પુત્ર સાહસગતિ જેમ સુગ્રીવ બન્યો હતો તેમ આ વખતે આ ચદ્રશેખર શુકરાજના રૂપે બન્યો બધા લોકો પણ એમજ જાણે છે કે, એજ શુકરાજ રાજા છે તે એક રાત્રે અકસ્માત એવો પોકાર કરી ઊઠ્યો કે-"અરે સુભટો, ધાઓ-ધાઓ, આ કોઇક વિદ્યાધર મારી રાણીઓને લઇ નાશી જાય છે" તે સાભળી સુભટો આમતેમ દોડવા લાગ્યા, પણ પ્રધાન પ્રમુખ તો તેમની જ પાસે આવીને બોલવા લાગ્યા કે-"સ્વામિન્! તમારી તે બધી વિદ્યાઓ કયા ગઇ?" ત્યારે તે કૃત્રિમ શુકરાજ ખેદ કરતો કહેવા લાગ્યો કે, હા હા!! શુ કરીએ! એ દુષ્ટ વિદ્યાધર મારી સ્રીઓની સાથે પ્રાણના જેવી મારી વિદ્યાઓ પણ હરી ગયો તે વખતે તેઓએ કીધુ કે, મહારાજ, તમારી સ્રીઓ સહિત વિદ્યાઓ ગઇ તો ખેર જવા દ્યો, તમારા પોતાના અગને કુશળ છે તો બસ છે આમ તે કપટીએ સર્વ રાજ્યમડળ પોતાના પ્રપચથી વશ કરી લીધુ, અને ચદ્રવતીની સાથે પૂર્વવત્ રમણ ક્રીડા કરતો રાજ્ય કરવા લાગ્યો

ત્યારબાદ કેટલેક દિવસે ખરો શુકરાજ તે તીર્થની યાત્રા કરીને વળતા પોતાના સસરા વિગેરેને મળીને પાછો પોતાના નગરના ઉદ્યાનમા સ્રીઓ સહિત આવ્યો. આ વખતે પોતે કરેલા કુકર્મથી શકા પામતો ચદ્રશેખર પોતાના ગવાક્ષમા બેઠો હતો, તે ખરા શુકરાજને આવતો જોઇ કપટથી અકસ્માત્ વ્યાકુળ બનીને કોલાહલ (પોકાર) કરવા લાગ્યો કે, અરે સુભટો, પ્રધાનો, દરબારીઓ જુઓ-સાભળો-જે દુષ્ટ મારી વિદ્યાઓ અને સ્રીઓનુ હરણ કરી ગયો છે તેજ દુષ્ટ વિદ્યાધર મારુ રૂપ બનાવીને (ધારણ કરીને) મને ઉપદ્રવમા નાખવા આવે છે, માટે તમે તેની પાસે જલ્દી જાઓ અને પ્રથમ જ તેને શામ વચનથી સમજાવી પાછો વાળો કેમકે, કોઇક કાર્ય સુસાધ્ય હોય છે અને કોઇક કાર્ય દુસાધ્ય પણ હોય છે, માટે આવા અવસરે તો ઘણાજ યત્નથી કે યુક્તિથી જ લાભ મેળવી શકાય છે તેણે પ્રધાનાદિકને આવા વચનો કહીને તેની સામે મોકલ્યા તેઓને આવતા જોઇ ખરા શુકરાજે પોતાના મનમા ધાર્યુ કે, આ પ્રધાન પ્રમુખ બધા મારા માનને ખાતર આવે છે તો તેઓને મારે પણ માન આપવુ ઉચિત છે, તેથી તે તત્કાળ પોતાના વિમાનમાથી ઉતરીને એક આમ્ર વૃક્ષની તળે જઇ બેઠો તેની પાસે જઇ પ્રધાન પ્રમુખ નમી સ્તવીને કહેવા લાગ્યા કે, "હે વિદ્યાધર! વાદકારકના જેવી તમારી વિદ્યાશક્તિ હવે રહેવા દ્યો અમારા સ્વામીની વિદ્યા અને સ્રીઓ પણ તમે જ હરી ગયા છો તે સબધે હાલ અમો તમોને કાઇ કહેતા નથી તો અમારા ઉપર દયા કરીને તત્કાળ પોતાના સ્થાને ચાલ્યા જાઓ" આ શુ કાઇક વહેમમા પડ્યા છે? શૂન્યચિત્ત બન્યા છે? વાયુ થયો છે? કે ભૂત પ્રેત પિશાચથી છલાણા છે? કે શુ? આવા અનેક પ્રકારના સકલ્પ કરતો વિસ્મય પામીને શુકરાજ બોલવા લાગ્યો કે, "હાહા! પ્રધાન, હુ પોતેજ

કરવાનુ પચ્ચખાણ જો ત્રિવિધે ત્રિવિધે કરે તો તે કરવાની છુટ છે કેમકે, એ વિશેષ પચ્ચખાણ ગણાય છે, માટે તે કરવા કલ્પે (કરી શકાય) વળી આગમમા બીજા પણ કેટલાક પ્રકારના શ્રાવકો કહ્યા છે

શ્રાવકના પ્રકાર

ઠાણાગ (સ્થાનાગ) સૂત્રમા કહ્યુ છે કે —

चउव्विहा समणोवासगा पन्नता त जहा ।
१ अम्मापिइसमाणे २ भायसमाणे ३ मित्तसमाणे ४ सवत्तिसमाणे ॥

૧ માતા પિતા સમાન, એટલે માતાપિતા જેમ પુત્ર ઉપર હિતકારી હોય તેમ સાધુ ઉપર હિતકર્ત્તા, ૨ ભાઇ સમાન, એટલે સાધુને ભાઈની પેઠે સર્વ કાર્યમા સહાયક હોય; ૩ મિત્ર સમાન, એટલે મિત્ર જેમ મિત્રથી કઇપણ અતર ન રાખે તેમ સાધુથી કઈપણ અતર ન રાખે, અને ૪ શોકય સમાન, એટલે સોકય જેમ શોકયની સાથે સર્વ વાતે ઇર્ષા જ કર્યા કરે તેમ એવા પણ શ્રાવક હોય છે કે, સાધુના સર્વ પ્રકારે છળ-છિદ્ર તાકયા જ કરે

વળી પણ પ્રકારાતરે શ્રાવક ચાર પ્રકારના કહ્યા છે

चउव्विहा समणोवासगा पन्नता त जहा ।
१ आयसमाणे २ पडागसमाणे ३ थाणुसमाणे ४ खरटयसमाणे ॥

૧ દર્પણ સમાન શ્રાવક-"તે, જેમ દર્પણમા સર્વ વસ્તુ સાર દેખાય" તેમ સાધુનો ઉપદેશ સાભળી પોતાના ચિત્તમા ઉતારી લે; ૨ પતાકા સમાન શ્રાવક-તે, જેમ પતાકા પવનથી હાલતી હોય તેમ દેશના સાભળતા પણ જેનુ ચિત્ત સ્થિર ન હોય, ૩ ખાણુ સમાન શ્રાવક-તે ખીલા જેવા, જેમ ખીલો કાઢી ન શકીયે તેમ સાધુને કોઈક એવા કદાગ્રહમા નાખી દે કે તેમાથી પાછુ નીકળવુ મુશ્કેલ થાય, અને ૪ ખરટક સમાન એટલે અશુચિ સરખો શ્રાવક-તે, પોતાના કદાગ્રહરૂપ અશુચિને છાડે નહીં અને ગુરુને દુર્વચનરૂપ અશુચિથી ખરડે

આ ચાર પ્રકારના શ્રાવકો કયા નયમા ગણી શકાય? એમ જો કોઇ પૂછે તો તેને આચાર્ય ઉત્તર આપે છે કે, વ્યવહાર નયમતે તો તેવા પ્રકારનો વ્યવહાર હોવાથીએ ચારે ભાવ શ્રાવકપણે ગણાય છે, અને નિશ્ચય નયને મને તો શોકય સમાન તથા ખરટક સમાન

શુકરાજ છુ, અને મને આ તુ શુ કહે છે ” પ્રધાન બોલ્યો, “ મને પણ ઠગવા કે શુ ? મૃગધ્વજ રાજાના વશરૂપ સહકારમા રમણ કરનાર શુકરાજ (પોપટ અમારો સ્વામી શુકરાજ રાજા તો આ નગરમા રહેલા મહેલમા છે, અને તમે શુકરાજનુ રૂપ ધારણ કરનાર કોઇક વિદ્યાધર છો વધારે શુ કહીયે ? પ૯ શુકરાજ તો બીલાડીને દેખીને જેમ પોપટ ભય પામે તેમ તમારા દર્શન મા: ભય રાખે છે, માટે હે વિદ્યાધરશ્રેષ્ઠ, હવે ઘણુ થયુ, તમો તમારે સ્થાન જે તેમ ચાલ્યા જાઓ ”

આવા પ્રધાનના વચનો સાભળી ચિત્તમા ખેદ પામતો ખરો શુકરાજ લાગ્યો કે, ખરેખર કોઇક કપટી મારુ રૂપ ધારણ કરીને શૂન્યનો સ્વામી ૦ દેખાય છે રાજ્ય, ભોજન, શય્યા, સુદર સ્ત્રી, સુદર મહેલ, અને ધન, એ શૂન્ય રાખવાની શાસ્ત્રમા મનાઇ કરી છે, કેમકે એ વસ્તુ જો સૂની રહે તો ત કોઇક પણ દબાવી સ્વામી બની બેસે છે પણ હવે મારે શુ કરવું ? ખરેખર એ મારુ રાજ્ય પાછુ લેવુ યોગ્ય છે, કેમકે જો એમ નહીં કરુ તો લોકમા મા અપવાદ થશે કે, “ મૃગરાજના પુત્ર શુકરાજને કોઇક પાપી ધૂતારાએ મારી ના રાજ્ય પોતે પોતાના બળથી લઇ લીધુ, તો તે મારાથી કેમ સાભળી શકાશે ? આ વિકટ સકટનો વખત આવી પહોચ્યો છે; કેમકે મે તથા મારી બન્ને સ્ત્રીએ નિશાનીઓ આપી, પરતુ તે કોઇ પણ પ્રધાને માન્ય કરી નહીં હાહા ! ધિ કપટીની કપટજાળને ! આમ વિચારતો કાઇક બીજો મનસૂબો મનમા ધારીને ખે શુકરાજ પોતાના વિમાનમા બેસીને આકાશમાર્ગે પાછો ક્યાક ચાલ્યો ગયો નગરમા રહેલા શુકરાજને પ્રધાન કહેવા લાગ્યો કે, સ્વામી, આ કપટી વિદ્યાધર બેસી પાછો જાય છે એમ સાભળીને તે કામમા વ્યાપેલો પોતાના ચિત્ત પ્રસન્ન થયો ઉદાસ ચિત્તવાળો (ખરો) શુકરાજ શુડાની પેઠે વનમા ભ્રમ તેને તેની સ્ત્રીઓએ ઘણી પ્રેરણા કરી તો પણ તે પોતાના સસરાને ઘેર ગ કેમકે, પોતાને કાઇક પણ દુખ પડ્યુ હોય ત્યારે પડિત પુરુષોએ પોતા સ્વજન વર્ગીને ત્યા જવુ જ ન જોઇએ, અને સસરાને ઘેર તો આડબર જ નહીં, એમ નીતિશાસ્ત્રમા કહ્યુ છે માટે કેમ જવાય વળી કહેલ છે કે, વ્યાપારીઓમા, દુશ્મનોમા, સસરાને ઘેર, સ્ત્રીમડળમા અને રાજદરબારમા સ્થાનકે) આડબર વિના માન ન પામીએ ”

શૂન્ય વનના વાસમા પણ વિદ્યાબળથી સર્વ સુખભોગની સામગ્રી રૈ લીધી છે તો પણ પોતાનુ રાજ્ય પારકો પચાવી પડ્યાની ચિતામા શુકરાજે મહાદુખમા ને દુખમા નિર્વાહ કર્યો. અતિ ખેદકારક વાત છે કે, આવા મહા

એ બે પ્રકારના શ્રાવકો મિથ્યાત્વી પ્રાય ગણાવ્યાથી દ્રવ્ય શ્રાવક જાણવા અને બીજા બે પ્રકારના શ્રાવકોને ભાવશ્રાવક સમજવા કહ્યુ છે કે —

चिंतइ जइ कज्जाइ, न दिट्ठ खलिओ न होई निनेहो ।
एगत वच्छलो जइ, जणस्स जणणि समो सड्ढो ॥ १ ॥

સાધુના કામ (સેવાભક્તિ) કરે, સાધુનુ પ્રમાદાચરણ દેખી સ્નેહ રહિત થાય નહીં, તેમજ સાધુ લોકો ઉપર સદાય હિતવત્સલ રહે તે "માતા સમાન શ્રાવક" જાણવો

हियए ससिणेहोच्चिअ, मुणिजणमदायरो विणयकम्मे ।
भायसमो साहूण, पराभवे होई सुसहाओ ॥ २ ॥

સાધુનો વિનય વૈયાવચ્ચ કરવામા અનાદર હોય પણ હૃદયમા સ્નેહવત હોય અને કષ્ટ વખતે ખરેખર સહાયકારી થાય એવા શ્રાવકને "ભાઈ સમાન શ્રાવક" જાણવા

मित्तसमाणो माणा, इसिं रूसई अपुच्छिओ कज्जे ।
मन्नतो अप्पाण, मुणीण सयणाओ अब्भहिअ ॥ ३ ॥

સાધુ ઉપર ભાવ (પ્રીતિ) રાખે, સાધુ અપમાન કરે તથા વગર પૂછયે કામ કરે તો તેમનાથી રીસાય ખરો પણ પોતાના સગાવહાલા કરતા પણ તેમને (સાધુને) અધિક ગણે તેને "મિત્ર સમાન શ્રાવક" સમજવો

थद्धो छिद्दप्पेही, पमायखलियाइ निच्चमुच्चरइ ।
सड्ढो सवत्ति कप्पो, साहूजण तणसम गणइ ॥ ४ ॥

પોતે અભિમાની હોય, સાધુના છિદ્ર જોતો રહે અને જરા માત્ર પણ છિદ્ર દીઠુ હોય તો સર્વ સાભળે તેમ બોલતો રહે, સાધુને તૃણ સમાન ગણે તે "શોક્ય સમાન શ્રાવક" સમજવો

બીજા ચતુષ્કમા કહેલા આદર્શ શ્રાવકનુ વર્ણન—

गुरुभणिओ सुत्तत्थो, विंविज्जइ अवितहे मणे जस्स ।
सो आयस समाणो, सुसावओ वन्निओ समए ॥ १ ॥

ગુરુએ દેશનામા સૂત્ર અથવા અર્થ જે કહેલો હોય તે હૃદયમા ખરેખરો ધારે, ગુરુ ઉપર સ્વચ્છ હૃદય રાખે, એવા જે શ્રાવક હોય તેને જૈન શાસનમા "દર્પણ સમાન સુશ્રાવક" કહ્યો છે

પણ મોટો ઉપદ્રવ ભોગવવો પડ્યો. કયા પુરુષને સર્વ દિવસ સરખા સુખમય હશે! કહ્યું છે કે,

कस्य वक्तव्यता नास्ति, को न जातो मरिष्यति ।
केन न व्यसन प्राप्तम्, कस्य सौख्य निरन्तरम् ॥ १ ॥

"કોને કહેણી નથી, જન્મેલો કોણ મરણ પામતો નથી, કોણ કષ્ટ (દુખ) નથી પામ્યો, અને કોને સદાય સુખ હોય છે?"

એક દિવસ સોરઠ દેશમા વિચરતા જેમ નદીનુ પૂર પર્વતથી અટકે તેમ તેનુ (શુકરાજનુ) વિમાન આકાશે જતા અટકયુ, ત્યારે બળ્યાનો ફોલ્લો, દાઝયા ઉપર ડામ, પડ્યા ઉપર પાટુ, ઘાવ ઉપર ક્ષારક્ષેપ, જેમ દુખદાયી હોય તેમ તેથી તેનુ ચિત્ત શૂન્ય બની ગયુ પછી તે પરાક્રમી તત્કાળ નીચે ઉતરીને વિમાન ચાલતુ અટકવાનુ કારણ શુ છે, તે તપાસવા લાગ્યો કે, તરત જ ત્યાની જમીન પર જેમ મેરુપર્વત ઉપર કલ્પવૃક્ષ શોભતુ હોય તેમ સુવર્ણકમળ ઉપર બેઠેલા દેવતાઓએ સેવિત પોતાના પિતા મૃગધ્વજ નામા કેવળીને તેણે દીઠા. તત્કાળ જ ખરી ભક્તિથી તેમને પ્રણામ કરીને તેણે આશ્રિત જનનુ દુખ માતા, પિતા, વ્હાલા મિત્ર કે સ્વામીને નિવેદન કરવાથી એક વાર (કાઈક) શાત થાય છે માટે પોતાનુ રાજ્ય ગયા સબધી વૃત્તાત જણાવ્યો કેવળી મહારાજે કહ્યું કે, એ પણ તને પૂર્વભવના પાપકર્મનો વિપાક ઉદય થવાથીજ થયુ છે મને કયા કર્મનો વિપાક ઉદય આવ્યો છે, એમ તેણે પૂછ્યાથી ઉત્તર આપતા ગુરુ બોલ્યા કે, "હે શુકરાજ સાભળ —

તારા પૂર્વના જીતારીના ભવથી પણ પહેલા કોઇક ભવમા તુ ભદ્રિક પ્રકૃતિવાન્ ન્યાયનિષ્ઠ શ્રીનામના ગામમા એક ઠાકોર હતો તને તારા પિતાએ પોતાનુ રાજ્ય સોપ્યુ હતુ, અને તારાથી નાનો આતકનિષ્ઠ નામે તારો ઓરમાન ભાઇ પ્રકૃતિયે ક્રૂર હતો તેને કેટલાએક ગામ આપ્યા હતા પોતાના ગામથી બીજે ગામ જતા એક વખત આતકનિષ્ઠ તને તારા નગરમા મળવા આવ્યો તે તેને પ્રેમપૂર્વક બહુમાન આપી કેટલાક દિવસ પોતાની પાસે રાખ્યો દરમ્યાન એક દિવસ હાસીમા તે તેને એમ કહ્યું કે, "તુ કેવો મારી પાસે કેદીની જેમ પકડાયો છે! હવે તારે મારા બેઠા શી રાજ્યની ચિતા છે? હાલ તું અહિયાજ રહે, કેમકે મોટા ભાઇ બેઠા નાના ભાઇએ શા માટે કલેશકારક રાજ્યની ખટપટ રાખવી જોઇએ! ઓરમાન ભાઇના આવા વચન સાભળતા તે બીકણ હોવાથી મનમા વિચારવા લાગ્યો કે, "અરે! આ મારુ રાજ્ય તો ગયુ કે શુ! હાહા! મહાખેદની વાત બની કે હું અહિયા આવ્યો હાય! હાય!! હવે હુ કેમ કરીશ? મારુ રાજ્ય મારે હાથ રહેશે કે જતુ રહેશે?" એમ આકુળવ્યાકુળ થઇને વારવાર તે

पवणेण पडागा इव, भामिज्जइ जो जणेण मूढेण ।
अविणिच्छिअ गुरुवयणो, सो होइ पडाइआ तुल्लो ॥ २ ॥

પવનવડે જેમ ધ્વજા હાલ્યા કરે તેમ જે મૂઢ માણસોથી ફરમાઈ જાય અને ગુરુના કહેલા વચનનો વિશ્વાસ રાખે નહીં તે "પતાકા સમાન શ્રાવક" જાણવો.

पडिवन्नमसग्गाह, न मुअइ गीयथ्थसमणुसिठ्ठो वि ।
थाणु समाणो एसो, अपओसि मुणिजणे नवर ॥ ३ ॥

આમા એટલુ વિશેષ છે કે, ગીતાર્થે ઘણો સમજાવ્યો થકો પણ પોતે લીધેલો કદાગ્રહ (હઠ) કદી છોડેજ નહીં તે "ખીલા સરખો શ્રાવક" સમજવો. વિશેષ એ છે કે મુનિજન ઉપર દ્વેષ ન કરે

उमग्गदेसओ निह्नवोसि, मूढोसि मदधम्मोसि ।
इय सम्मपि कहत, खरटए सो खरटसमो ॥ ४ ॥

ગુરૂ જો કે ખરો અર્થ કહેતા હોય તોપણુ તે ન માનતા છેવટ તેમને (ગુરૂને) એમ પણુ બોલવા મડી પડે કે "તુ ઉન્માર્ગદર્શક છે, નિન્હવ છે, મૂર્ખ છે, ધર્મથી શિથિલપરિણામી છે" એમ દુર્વચનરૂપ મળથી ગુરૂને ખરડે તે "ખરટક શ્રાવક" સમજવો.

जह सिढिलमसूईं दव्व, छुप्प त पिहु नर खरटेई ।
एवमणुसासगपिहु, दुसतो भन्नई खरंटो ॥ ५ ॥

જેમ પ્રવાહી (નરમ) અશુચિ પદાર્થને અડકતા ખરેખર પણ માણસ ખરડાય છે તેમ શિખામણને આપનારને જ જે દુર્વચન બોલે તે "ખરટક શ્રાવક" સમજવો.

निच्छयओ मिच्छत्ती, खरटतुल्लो सवित्ति तुल्लोवि ।
ववहारओ य सड्ढा, वयति जिणवरा ईसु ॥ ६ ॥

ખરટક અને સપત્ની (શોકય સમાન) શ્રાવક એ બન્નેને શાસ્ત્રકારે તો નિશ્ચય નયમતથી મિથ્યાત્વી જ કહ્યા છે, પરતુ જિનેશ્વર ભગવતના દહેરાસર પ્રમુખની સાર સભાળ રાખે છે તેથી તેને વ્યવહારે શ્રાવક કહેવા

શ્રાવક શબ્દનો અર્થ

દાન, શીલ, તપ અને ભાવનાદિક શુભ યોગે કરીને અષ્ટ પ્રકારના કર્મ સમયે સમયે નિર્જરાવે (પાતળા કરે, કે ઓછા કરે, કે નિર્બળ કરે) તેને અને યતિ (સાધુ)

મોટા ભાઇ પાસે પોતાને ગામ જવાની રજા માગવા લાગ્યો કેટલીક વાર પછી તેણે જ્યારે જવાની રજા આપી ત્યારે જાણે જીવતોજ રહ્યો હોય નહીં (નવે અવતારે જ આવ્યો હોય નહીં) એમ પોતાના આત્માને માની તે ત્યાથી જીવ લઇને નાઠો જ્યારે તે એને એવા વચનો હાસ્યથી કહ્યા ત્યારે (એ પૂર્વભવને વિષે) તે એ નિકાચિત કર્મ બાધ્યુ તેના ઉદયથી જ રાજ્યથી ભ્રષ્ટ થયો, જેમ વાનરો ફાળ ચૂકવાથી દીન બની જાય છે તેમ પ્રાણી સસારી ક્રિયા કરી કર્મબધન કરે છે તે વખતે ગર્વિત હોય છે, પણ જ્યારે તેનો ઉદય આવે છે ત્યારે ખરેખર દીન બની જાય છે

જો કે, તે ચદ્રશેખર રાજાનુ દુરાચરણ કેવળી મહારાજ સર્વ જાણે છે, તેણે પૂછેલ ન હોવાથી તેઓએ કાઇપણ કહ્યુ નહીં એવો કોઇનો પણ દુરાચાર કેવળી પ્રકટ કરેજ નહીં સાસારિક કાર્યોમા સ્વભાવથીજ ઉદાસ હોવાને લીધે અને જ્ઞાનનુ એ જ ફળ ગણ્વાને લીધે કેવળી પોતાની જ્ઞાનશક્તિથી અનેક જનોના દુરાચાર સાક્ષાત્‌પણે જાણતા છતા પણ વગરપૂછયે કોઇને કહેતાજ નથી

બાળકની જેમ પોતાના પિતા મૃગધ્વજ કેવળીના પગે વળગીને શુકરાજ કહેવા લાગ્યો કે, “હે સ્વામિન્‌! તમારા દેખતા આ રાજ્ય કેમ જાય? ધન્વતરી વૈદ્ય મળવા છતા રોગનો ઉપદ્રવ કેમ ટકે? આગણા આગળ કલ્પવૃક્ષની હયાતિમા ઘરમા દારિદ્ર ક્યાથી થાય? સૂર્ય ઉદય થયે અધકાર ક્યા સુધી ટકે? માટે એવો કોઇક ઉપાય બતાવો કે જેથી આ મારુ કષ્ટ દૂર થાય” એવી અનેક પ્રાર્થના કરી ત્યારે કેવળી બોલ્યા કે, “ગમે તે દુસાધ્ય કાર્ય હોય તોપણુ ધર્મ ક્રિયાથી સુસાધ્ય બની શકે છે, માટે અહિયા નજીકમા આવેલા વિમળાચળ નામના તીર્થ ઉપર રહેલા શ્રીઋષભદેવસ્વામીની યાત્રા ભક્તિ સહિત કરીને એજ પર્વતની ગુફામા સર્વ કાર્યની સિદ્ધિ આપવામા સમર્થ એવા પચ પરમેષ્ઠી નવકાર મત્રનુ છ મહિના પર્યંત ધ્યાન કર, કે જેથી જેમ સિહને દેખી શિયાળ નાસે તેમ તારો શત્રુ પોતાનુ કપટ ખુલ્લુ થઈ જવાથી પોતાની મેળે જ નાસી જશે ગુફામા રહીને ધ્યાન ધરતા જ્યારે વિસ્તાર પામતુ મોટુ તેજ પ્રગટ થાય ત્યારે તારુ કાર્ય સિદ્ધ થયુ (શત્રુ નાસી ગયો) એમ જાણજે દુર્જય એવા પણ શત્રુને જીતવાનો ખરો ઉપાય એજ છે” અપુત્રિયો પુત્રની પ્રાપ્તિ સાભળી પ્રસન્ન થાય તેમ શુકરાજ કેવળી મહારાજના વચનો સાભળી પ્રસન્ન થયો ત્યાર પછી તેમને વિનયપૂર્વક વદન કરીને વિમાનમા બેસી તે વિમળાચળ તીર્થે ગયો ત્યા પ્રથમ તીર્થનાથ શ્રીઋષભસ્વામીની ઘણી ભક્તિ સહિત યાત્રા કરીને સર્વ પાપનો ઉચ્છેદક નવકાર મત્ર યોગીની જેમ નિશ્ચલ વૃત્તિથી તેમના બતાવ્યા પ્રમાણે એવો જપવા લાગ્યો કે, અનુક્રમે છ માસે અકસ્માત્‌ જાણે પોતાનુ જ તેજ ન હોય એમ વિસ્તાર પામતુ તેજ પ્રગટ થવા લાગ્યુ એવા અવસરે ચદ્રશેખરની ગોત્રદેવી તેની પાસે આવી કહેવા લાગી કે, “હે ચદ્રશેખર, હવે ઘણુ થયુ, તુ તારા સ્થાનકે ચાલ્યો જા કેમકે મારા પ્રભાવથી શુકરાજના જેવુ જે

પાસેથી સમ્યક્ સમાચારી સાભળે તેને " શ્રાવક " કહીએ અહિયા " શ્રાવક " શબ્દને અભિપ્રાય (અર્થ) પણ " ભાવ શ્રાવક "મા જ ઘટે છે કહેલુ છે કે —

श्रवन्ति यस्य पापानि, पूर्वबद्धान्यनेकश ।
आवृतश्च व्रतैर्नित्य, श्रावक सोऽभिधीयते ॥ १ ॥

પૂર્વના બાંધેલા ઘણા પાપને શ્રવે (ઓછા કરે), અને વ્રત પચ્ચખાણથી નિરતર પરિવર્યો જ (વીંટાએલો જ) રહે તે શ્રાવક કહેવાય છે

सम्मत्तदसणाइ, पइदीअह जई जणा सुणेइ अ ।
सामायारी परम, जो खलु त सावग बिंति ॥ २ ॥

સમ્યક્ત્વાદિવાળો અને પ્રતિદિન સાધુજનોની સમાચારી સાભળનારો ભાવ શ્રાવક કહેવાય છે

श्रद्धालुता श्राति पदार्थचिन्तनाद्धनानि पात्रेषु वपत्यनारतम् ।
कृन्तत्यपुण्यानि सुसाधुसेवनादतोऽपि त श्रावकमाहुरुत्तमाः ॥ ३ ॥

નવે તત્વના ચિતવનથી શ્રદ્ધાને પાકી કરે, આત્મ સ્વરૂપનુ ચિતવન કરે, પાત્રમા નિરતર ધન વાપરે, સુસાધુની સેવા કરી પાપને કાપી નાખે, (એટલા આચરણ કરે) તેને પણ શ્રાવક કહેવાય છે

श्रद्धालुता श्राति शृणोति शासनम्, दान वपत्याशु वृणोति दर्शनम् ।
कृन्तत्यपुण्यानि करोति सयमम्, त श्रावक प्राहुरमी विचक्षणाः ॥ ४ ॥

શ્રદ્ધા પાકી કરે, પ્રવચન સાભલે, દાન દે, દર્શનને વરે પાપને કાપે અને સયમ કરે તેને વિચક્ષણો શ્રાવક કહે છે

ધર્મમા સારી રીતે શ્રદ્ધા એ શ્રાદ્ધ શબ્દનો વ્યુત્પત્તિ અર્થ છે અને તે પણ ભાવ શ્રાવકની અપેક્ષાએ છે તેથી જ અહિ ભાવ શ્રાવકનો અધિકાર છે તેમ કહ્યુ છે

એવી રીતે " શ્રાવક "નુ સ્વરૂપ જણાવ્યા પછી દિનકૃત્યાદિ છ કૃત્યમાથી પ્રથમ દિન કૃત્ય કહે છે

પ્રથમ દિનકૃત્ય

नवकारेण विबुद्धो, सरेई सो सकुल-धम्म-निअमाई ।
पडिकमिअ सुई पूईअ, गिहे जिण कुणइ सवरण ॥ ५ ॥

રૂપ બનેલુ હતુ, તેવું રૂપ રાખી શકુ, એવી હવે મારામા શક્તિ રહી નથી હુ
પણ નિ શક્તા બની જવાથી મારે સ્થાને જઉ છુ, અને તું પણ ઘણું થયુ માટે
વળો તારા સ્થાનકે ચાલ્યો જા હવે તત્કાળ જ તારુ મૂળ રૂપ બની જશે ”
કહીને જેટલામા દેવી જાય છે એટલામા તો તરત જ તેનુ રૂપ બદલાઇ ગયુ
ા વચન સાભળનાર ચદ્રશેખર લક્ષ્મીથી ભ્રષ્ટ થએલાની પેઠે હર્ષ રહિત ચિતામા
લો ચોરની માફક જેવામા ત્યાથી નાઠો એવામા તો તત્કાળ ત્યા શુકરાજ
ી પહોચ્યો પહેલાના શુકરાજના જ જેવુ આ ખરા શુકરાજનુ રૂપ દેખીને દીવાન
ખ સર્વે તેને બહુમાન આપીને તેના વધારે સ્વરૂપથી વાકેફ ન હોવા છતા પણ
થી વિચારવા લાગ્યા કે, ખરેખર કોઇક કપટી જ આ શુકરાજનુ રૂપ ધારણ કરી
રેલો હતો તે હમણાં જ જતો રહ્યો

શુકરાજને પોતાનુ રાજ્ય પ્રાપ્ત થયુ એટલે તે નિશ્ચિત થઇને પૂર્વની પેઠે
ાની પ્રજાને પાળવા લાગ્યો પછી પ્રગટપણે પોતે (શત્રુજયસેવનનુ) ફળ જોયેલ
ાથી રાજ્ય કરતા તે ઇંદ્ર જેવો સપત્તિવાન્ બનીને દૈવિક કાતિવાળા નવા બનાવેલા
ાવાદાદિકના આડબર સહિત સર્વ સામત, પ્રધાન, વિદ્યાધરો વગેરેના મોટા પરિવાર
ળને સાથે લઇ મહોત્સવપૂર્વક વિમળાચળ તીર્થ ઉપર યાત્રા કરવાને આવ્યો તેની
સદાચાર સેવવાથી જાણે કોઈએ મારો દુરાચાર તો જાણ્યો જ નથી, એમ ધારતો
ા રહિત ચદ્રશેખર પણ વિમળાચળની યાત્રા કરવા આવ્યો હતો શુકરાજ સિદ્ધાચળે
ી તીર્થનાયક(શ્રીઋષભદેવસ્વામી)ને નમી, સ્તવી, પૂજીને મોટા મહોત્સવ કરી સર્વ
ક્ષ એમ બોલવા લાગ્યો કે, “ આ તીર્થ ઉપર પચપરમેષ્ઠિનુ ધ્યાન ધરવાથી મને
નો જય થયો (હુ શત્રુથી મુક્ત-ભય રહિત થયો) માટે આ તીર્થનુ “ શત્રુજય ”
નામ અર્થ સહિત જ છે એ નામથી આ તીર્થ મહામહિમાવત થશે ” ત્યાર
એ તીર્થ એ (શત્રુજય) નામથી પૃથ્વીમા ઘણું જ પ્રસિદ્ધ થયુ છે આવા
સરે ચદ્રશેખર પણ શીતળ પરિણામથી તીર્થનાયકને દેખીને અત્યત ઉલ્લસાયમાન
ામાચિત) થવાથી પોતે કરેલા કપટ અને પાપને નિદવા લાગ્યો ત્યારે તેને
દય પદધારી મૃગધ્વજ કેવળી મહારાજ મળ્યા ત્યારે તેમને મોક્ષાર્થી તે
વા લાગ્યો કે, “ સ્વામિન્ ! કોઇ પણ પ્રકારે કર્મથી મારો છુટકો થશે કે કેમ ? ”
ર કેવળી મહારાજે જણાવ્યુ કે, “ આ તીર્થ ઉપર મન, વચન, કાયાની શુદ્ધિથી
ોયણ લઇ, પશ્ચાત્તાપ કરી ઘણા આકરા તપ કરીશ તો તારા પણ પાપ તીર્થમહિમાથી
રહેશે કહ્યુ છે કે —

जन्मकोटिकृतमेकहेलया, कर्म तीव्रतपसा विलीयते ॥
किं न दाह्यमतिबह्वपि क्षणादुच्छिखेन शिखिनाऽत्र दह्यते ॥ १ ॥

'નમો અરિહંતાણુ' ઈત્યાદિ પદોથી જાગ્રત થયેલો શ્રાવક પોતાના કુળને યોગ્ય ધર્મકૃત્ય નિયમાદિક યાદ કરે. અહિંયા એમ સમજવું કે-પ્રથમથી જ શ્રાવકે સ્વલ્પ નિદ્રાવત થઈને રહેવું જોઈએ પાછલી એક પહોર રાત્રી રહે ત્યારે અથવા સવાર થતા પહેલા ઉઠવું એમ કરવાથી આ લોકમા યશ, કીર્તિ, બુદ્ધિ, શરીર, ધન, વ્યાપારાદિકનો અને પારલૌકિક ધર્મકૃત્ય, વ્રત, પચ્ચખાણુ, નિયમ પ્રમુખનો દેખીતો જ લાભ થાય છે જો તેમ ન કરે તો ઉપરોક્ત લાભની હાનિ થાય છે

લૌકિક શાસ્ત્રમા પણુ એમ જ કહ્યુ છે —

कम्मीणा धनसपडइ, धम्मीणा परलोअ ।।
जिहिं सूता रवि उग्गमई, तिहिं नर आओ न होय ।।

"કામકાજ કરનારા લોકો જો વહેલા ઊઠે તો તેઓને ધનની પ્રાપ્તિ થાય, અને ધર્મી પુરુષ જો વહેલા ઊઠે તો તેઓને પોતાના પારલૌકિક કૃત્યો શાતિથી બની શકે છે જે પ્રાણીને ઊંઘતા જ સૂર્ય ઉદય થાય છે તેમને બુદ્ધિ, ઋદ્ધિ અને આયુષ્યની હાનિ થાય છે"

કોઈકથી નિદ્રા ઘણી હોવાને લીધે કે બીજા કઇ કારણથી જો પાછલી પહોર રાત્રી રહેતા ઊઠી ન શકાય તોપણુ તેણે છેવટ ચાર ઘડી રાત્રી બાકી રહે ત્યારે નવકાર ઉચ્ચાર કરતા ઊઠીને પ્રથમથી દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવનો ઉપયોગ કરવો એટલે દ્રવ્યથી વિચારવું કે, "હું કોણ છુ, શ્રાવક છુ કે કેમ ?" ક્ષેત્રથી વિચાર કરે કે, "શું હું પોતાને ઘેર છું કે પરઘેર છુ? દેશમા છુ કે પરદેશમા છુ? માળ ઉપર સૂતો છુ કે નીચે સૂતો છુ ?" કાળથી વિચાર કરે કે, "અવશેષ રાત્રિ કેટલી છે, સૂર્ય ઊગ્યો છે કે નહીં ?" ભાવથી વિચાર કરે કે, લઘુનીતિ વડીનીતિની પીડાયુક્ત થયો છુ કે કેમ ?" એમ વિચાર કરવાપૂર્વક નિદ્રા રહિત થાય આ પ્રમાણે વિચારવા છતા જો નિદ્રા ન રોકાય તો નાકના શ્વાસને રોકીને નિદ્રામુક્ત બને ત્યારપછી દરવાજો કઇ દિશાએ છે, લઘુનીતિ કરવાનું કયા છે ? એવો વિચાર કર્યા પછી વડીનીતિ લઘુનીતિ-ઝાડો પેશાબ કરે

સાધુ આશ્રયી ઓઘનિર્યુક્તિમા કહ્યુ છે કે:—

दव्वाइ उवओग उस्सासनिरूमणालोय ।।

લઘુનીતિ પાછલી રાત્રે કરવી હોય ત્યારે જાગૃત થઈને દ્રવ્યાદિક(દ્રવ્ય ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ)નો ઉપયોગ દીધા પછી નાસિકા બધ કરીને શ્વાસોશ્વાસ દબાવે જેથી નિદ્રા વિચ્છિન્ન થયા પછી લઘુનીતિ [illegible] જો કાઇપણુ કાર્ય કોઈ [illegible]

"તીવ્ર (આકરા) તપ કરવાથી કરોડો ભવમા કરેલા કર્મ(પાપ) લીલા માત્રમા જતા રહે છે છાચી અગ્નિની શિખામા શુ મોટા કાષ્ઠ (લાકડા) બળ્યા વિના રહે છે ?" (અર્થાત્ નથી રહેતા એટલે બળી જાય છે તેમ જ તપથી પાપ નાશ પામે છે)

આવા વચન સાભળીને તે જ મૃગધ્વજ કેવળીની પાસે પોતાના સર્વ પાપની આલોયણ લઈ, માસખમણ વગેરે ઘણા આકરા તપ તપીને તે જ તીર્થે ચદ્રશેખર મોક્ષપદ પામ્યો

નિષ્કટક રાજ્યસુખ ભોગવતો શુકરાજ રાજા પરમાર્હત પુરુષોમા એક જ દષ્ટાતરૂપ થયો વળી તેણે બાહ્ય (રાજાઓ) અભ્યતર (ક્રોધાદિક) બે પ્રકારના શત્રુઓને જીત્યા, રથયાત્રા, તીર્થયાત્રા, સઘયાત્રા, એમ ત્રણ પ્રકારની યાત્રા ઘણી વાર કરી; સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા, એમ ચાર પ્રકારના શ્રી સઘની સમયે સમયે ભક્તિ કરી એમ અનેક પ્રકારે વારવાર તેણે ધર્મસેવન કર્યું પદ્માવતી પટરાણી, વાયુવેગા લઘુ પટરાણી, એમ જ બીજી પણ ઘણી વિદ્યાધરની પુત્રીઓ તેને રાણીઓપણે થઈ (અર્થાત તે ઘણી સ્ત્રીઓનો સ્વામી થયો) પદ્માવતી પટરાણીની કુખે પદ્માકર નામનો લક્ષ્મીના સ્થાન સમાન અને વાયુવેગાની કુખે વાયુસાર નામે પુત્ર પેદા થયો તે બન્ને જણા કૃષ્ણના પુત્ર સામ્બ અને પ્રદ્યુમ્નકુમારની જેમ પોતાના ગુણે કરીને પોતાના પિતા(શુકરાજ)ના જેવા જ થયા તેથી શુકરાજે પદ્માકરને રાજ્ય અને વાયુસારને યુવરાજપદ ખુશીથી સોપ્યા પછી બન્ને રાણીઓ સહિત દીક્ષા લેઈને તે ભાવ શત્રુનો જય અને ચિત્તને સ્થિર કરવા માટે શત્રુજય તીર્થે આવ્યો પણ આશ્ચર્ય છે કે, તે મહાત્મા (શુકરાજ) જેમ પર્વત પર પગથિયા ચઢવા લાગ્યો, તેમ જ શુક્લ ધ્યાનમા આગલ વધતા કેવળજ્ઞાન પામ્યો ત્યારપછી ઘણા કાળ સુધી પૃથ્વી પર વિચરતો અનેક પ્રાણીઓના અજ્ઞાન અને મોહરૂપ અધકાર દૂર કરીને અનુક્રમે બન્ને સાધ્વીઓ સહિત શુકરાજ કેવળી મોક્ષસપદા પામ્યા

ભદ્રક પ્રકૃતિ, ન્યાયમાર્ગરતિ, વિશેષનિપુણમતિ, દઢનિજવચનસ્થિતિ, એ ચારે ગુણ પ્રથમથી જ પામ્યાને લીધે સમ્યક્ત્વારોહણ કરીને શુકરાજે તેનો નિર્વાહ કર્યો, જેવડે તે પરપરાએ શિવવધૂ વર્યો

આ આશ્ચર્યકારક શુકરાજનુ ચરિત્ર સાભળીને હે ભવ્ય પ્રાણીઓ ! પૂર્વોક્ત ચાર ગુણ પાળવાને ઉદ્યમવત થાઓ

ઇતિ ભદ્રકતાદિગુણેષુ શુકરાજ કથા સમાપ્તા

પ્રયોજન પડે તો મદસ્વરે (હળવેથી) બોલે વળી રાત્રે ખાસી ખાવી કે ખુખારો ખાવો કે હુંકારો કરવો પડે તોપણ ધીમેથી જ કરવું, મોટા અવાજથી કરવું નહીં કેમકે, એમ કરવાથી જાગેલા ઘરોળી, પ્રમુખ હિંસક જીવો માખી પ્રમુખને હણવાનો ઉદ્યમ કરે; પાડોસી જાગે તો પોતાનો આરભ આચરે, પાણીવાળી, રાધનારી, વ્યાપાર કરનાર, મુસાફરો, ખેતી ખેડનારા, વનમા જઈ પાન, ફૂલ, ફળ છેદનારા, રહેંટના વહેનારા, કોસના વહેનારા, ઘાણી પીલનારા, શીલાવટ, રેંટિયા ફેરવનારા, ધોબી, કુભાર, સુથાર, જુગારી, શસ્ત્રકાર, દારૂની ભઠ્ઠી કરનારા, માછી, ખાટકી, વાઘરી-મૃગજાળ નાખનારા, પારધી, વાટપાડા, લૂટારા, પારદારિક તસ્કર, ધાડ પાડનાર વગેરે એક એકની પરપરાથી જાગૃત થઈ પોતાના હિંસાના કામમા પ્રવર્તે; તેથી પરપરાએ આ બધા દોષોના ભાગી બનાય છે અને એ રીતે અનર્થદડની પ્રાપ્તિ થાય છે

શ્રી ભગવતી સૂત્રમા કહેલું છે કે —

जागरिआ धम्मीण, अधम्मीण तु सुत्तया सेया ॥
वच्छाहिव भयणीए, अकहिंसु जिणो जयतीए ॥ १ ॥

વચ્છ દેશના અધિપતિની બહેન જયતી શ્રાવિકાને શ્રી વર્દ્ધમાનસ્વામીએ કહ્યુ કે, "ધર્મવત પ્રાણીઓનુ જાગવું અને પાપી પ્રાણીઓનુ ઊંઘવું કલ્યાણકારી હોય છે"

નિદ્રામાથી જાગતા જ તપાસવું કે, કયા તત્ત્વના ચાલતા નિદ્રા વિચ્છેદ થાય છે? કહ્યુ છે કે —

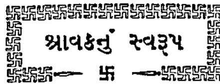
अम्भोभूतत्त्वयोर्निद्रा विच्छेद शुभहेतवे ॥
व्योमवाय्वग्नितत्त्वेषु स पुनर्दुःखदायक ॥ १ ॥

જળ અને પૃથ્વીતત્ત્વમા નિદ્રા વિચ્છેદ થાય તો સારુ, અને આકાશ, વાયુ ને અગ્નિતત્ત્વમા નિદ્રાવિચ્છેદ થાય તો દુઃખદાયી જાણવું

वामा शस्तोदये सिते कृष्णे तु दक्षिणा ॥
त्रीणि त्रीणि दिनानीदुसूर्ययोरुदय शुभः ॥ २ ॥

શુકલપક્ષમા પડવેથી ત્રણ દિન પ્રાતકાળે સૂર્યોદય વખતે ચદ્રનાડી સારી અને કૃષ્ણપક્ષમા પડવેથી ત્રણ દિન સૂર્યોદય વખતે સૂર્યનાડી સારી જાણવી

शुक्लप्रतिपदो वायुश्चन्द्रेऽथार्के त्र्यह त्र्यहम् ॥
वहन् शस्तोऽनया वृत्त्या, विपर्यासे तु दुःखद ॥ ३ ॥

શ્રાવકનું સ્વરૂપ

नामाई चउभेओ सड्ढो भावेण इच्य अहिगारो ॥
तिविहो अ भावसड्ढो दसण--वय--उत्तरगुणेहिं ॥ ४ ॥

શ્રાવક ચાર પ્રકારના છે ૧ નામ શ્રાવક, ૨ સ્થાપના શ્રાવક, ૩ દ્રવ્ય શ્રાવક અને ૪ ભાવ શ્રાવક (આ ચાર નિક્ષેપા* ગણાય છે)

૧ લો—નામ શ્રાવક શ્રાવક શબ્દના અર્થથી રહિત, જે કેવલ ‘ શ્રાવક ’ એવા નામને ધારણ કરનારો હોય તે, જેમ કોઈનુ ઈશ્વર નામ હોય પણ તે દરિદ્ર હોય તેમ તે નામ નિક્ષેપો ગણાય છે

૨ જો—સ્થાપના શ્રાવક કોઇક ગુણવત શ્રાવકની કાષ્ઠ કે પાષાણાદિકની પ્રતિમા કે છબી બનાવી હોય તે સમજવી અર્થાત્ તેવી પ્રતિમા કે છબીને સ્થાપના શ્રાવક સમજવા એ સ્થાપના નિક્ષેપો ગણાય છે

૩ જો—દ્રવ્ય શ્રાવક ભાવ ન હોવા છતા, શ્રાવકની ક્રિયા કરનારો દ્રવ્ય શ્રાવક કહેવાય છે જેમ ચડપ્રદ્યોત રાજાની આજ્ઞાથી અભયકુમારને બાધવા માટે વેશ્યાઓએ શ્રાવિકા ધર્મની ક્રિયા કરી હતી આ દ્રવ્યનિક્ષેપો ગણાય છે

૪ થો—ભાવ શ્રાવક ભાવપૂર્વક શ્રાવકની ક્રિયામા તત્પર હોય તે ભાવ શ્રાવક કહેવાય છે આ ભાવનિક્ષેપો ગણાય છે

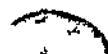
જેમ નામ ગાય, સ્થાપના ગાય અને દ્રવ્ય ગાયથી દૂધની પ્રાપ્તિ થતી નથી તેમ નામ શ્રાવક, ભાવ શ્રાવક અને દ્રવ્ય શ્રાવકપણુ મુક્તિનુ સાધક થતુ નથી આ ગ્રથમા ભાવ શ્રાવકનો અધિકાર કથન કરવામા આવશે (ભાવ શ્રાવકપણુ પ્રાપ્ત કરવાના ઉપાય રૂપ આ ગ્રથ છે)

ભાવ શ્રાવકના ત્રણ ભેદ.

ભાવ શ્રાવકના ત્રણ ભેદ છે ૧ દર્શન શ્રાવક, ૨ વ્રત શ્રાવક અને ૩ ઉત્તરગુણ શ્રાવક

---

* નિક્ષેપ—અતિશયે કરીને વસ્તુનુ સ્થાપન કરવુ, એટલે ઉપચાર ઘટના અર્થાત ઉપચારે કરીને વસ્તુને ઘટાવવી

પડવેથી ત્રણ ત્રણ દિવસ શુક્લ પક્ષે સૂર્યોદયે ચંદ્રનાડી વહે અને કૃષ્ણ પક્ષે સૂર્યનાડી વહે, તે વખતે જો વાયુતત્ત્વ હોય તો તે દિવસ શુભકારી જાણવા અને તેથી વિપરીત હોય તો દુઃખદાયી સમજવા

शशाङ्केनोदयो वाय्वोः सूर्येणास्त शुभावहम् ॥
उदये रविणा त्वस्य, शशिनास्त शुभावहम् ॥ ४ ॥

વાયુતત્ત્વમા ચંદ્રનાડી વહે ને સૂર્યોદય અને સૂર્યનાડી વહે ને સૂર્યાસ્ત થાય, તેમજ સૂર્યનાડી વહે ને સૂર્યોદય અને ચંદ્રનાડી વહે ને સૂર્યાસ્ત થાય તો સુખકારી સમજવું

કેટલાએક શાસ્ત્રકારોએ તો વારનો પણ અનુક્રમ બાંધેલો છે તે આવી રીતે — રવિ, મંગળ, ગુરુ અને શનિ એ ચાર સૂર્યનાડીના વાર અને સોમ, બુધ અને શુક્ર એ ત્રણ ચંદ્રનાડીના વાર સમજવા

કેટલાક શાસ્ત્રકારોએ સંક્રાંતિનો પણ અનુક્રમ બાંધેલો છે મેષ સંક્રાંતિ સૂર્યનાડીની અને વૃષ સંક્રાંતિ ચંદ્રનાડીની, એમ અનુક્રમથી બારે સંક્રાંતિ સાથે સૂર્ય અને ચંદ્ર નાડીની ગણના કરવી

सार्द्धघटीद्वय, नाडिरेकैकार्कोदयाद्वहेत् ॥
अरघट्टघटीभ्रान्तिन्यायो नाड्यो पुन पुन ॥ ५ ॥

સૂર્યોદય વખતે જે નાડી વહેતી હોય તે અઢી ઘડી પછી બદલાઈ જાય છે ચંદ્રથી સૂર્ય અને સૂર્યથી ચંદ્ર, એમ કુવાના રેંટની જેમ આખો દિવસ નાડી ફર્યા કરે છે

षट्त्रिंशद्गुरुवर्णाना या वेला भणने भवेत् ॥
सा वेला मरुतो नाड्या नाड्यो सञ्चरतो लगेत् ॥ ६ ॥

છત્રીસ ગુરુ અક્ષર ઉચ્ચાર કરતા જેટલો વખત લાગે છે તેટલો વખત એક નાડીથી બીજી નાડીમા વાયુને જતા લાગે છે

પાચ તત્ત્વની સમજ

ऊर्ध्वं वह्निरधस्तोय, तिरश्चीन समीरण ॥
भूमिर्मध्यपुटे व्योम, सर्वग वहते पुन ॥ ७ ॥

ઊંચો પવન ચડે ત્યારે અગ્નિતત્ત્વ, નીચો પવન ઊતરે ત્યારે જળતત્ત્વ, તિરછો પવન

૧ દર્શન શ્રાવક તે, કેવળ સમ્યક્ત્વધારી ચતુર્થ ગુણસ્થાનકવર્તી; શ્રેણિક તથા કૃષ્ણાદિકના જેવા પુરુષો સમજવા

૨ વ્રત શ્રાવક તે, સમ્યક્ત્વમૂળ સ્થૂળ અણુવ્રતધારી (પાચ અણુવ્રત ધરનારા ૧ પ્રાણાતિપાત ત્યાગ, ૨ અસત્ય ત્યાગ, ૩ ચોરી ત્યાગ, ૪ મૈથુન ત્યાગ, ૫ પરિગ્રહ ત્યાગ, એ પાચે સ્થૂળથી તજાય છે માટે એને અણુવ્રત કહેવાય, તેના ત્યાગી તે વ્રત શ્રાવક) આ વ્રત શ્રાવક સબધમા સુરસુદરકુમારની પાચ સ્ત્રીઓનુ વૃત્તાન્ત જાણવા યોગ્ય હોવાથી તે દૃષ્ટાત રૂપે બતાવે છે

સુરસુદરકુમાર શેઠની પાચ સ્ત્રીઓના દૃષ્ટાત

સુરસુદરકુમાર એક વખત પોતાની પાચ સ્ત્રીઓની પરીક્ષા માટે ગુપ્ત રહીને છિદ્ર માથી તેઓના ચરિત્ર જોતો હતો તેવામા ત્યા ગોચરી કરતા એક મુનિ આવ્યા તેમણે ઉપદેશ કરતા તેણીઓને કહ્યુ કે, " તમે અમારા પાચ વચન અગીકાર કરો તો તમારા સર્વ દુ ખ દૂર થશે " આ વખતે ગુપ્તપણે રહેલા સુરસુદરકુમાર આ હકીકત સાભળી પોતાના મનમા વિચાર કર્યો કે, " આ કોઈક ઉદ્ધત મુનિ માલમ પડે છે, કેમકે, જ્યારે મારી સ્ત્રીઓએ તેને પોતાનુ દુ ખ મટાડવાનો ઉપાય પૂછયો ત્યારે તે તેણીઓને વચનમા બાધી લેવા ધારે છે, માટે એ ઉદ્ધતને હુ પાચે અગે પાચ પાચ દડના પ્રહાર કરીશ સ્ત્રીઓએ પૂછયુ કે તમો કયા પાચ વચન અગીકાર કરાવવા માગો છો ? મુનિએ કહ્યુ—પહેલુ, તમારે કોઇ પણ ત્રસ (હાલીચાલી શકે એવા) જીવને યાવજ્જીવ સુધી મારવો નહીં, એવુ દૃષ્ટાન્તપૂર્વક કહેવાથી તે પાચે સ્ત્રીઓએ એ પહેલુ વ્રત અગીકાર કર્યુ આ જાણી સુદરકુમાર વિચારવા લાગ્યો કે, ખરેખર આ કાઇ ઉદ્ધત દેખાતો નથી, આ તો મારી સ્ત્રીઓને કાંઈક શિખામણ આપે છે આથી તો મને પણ ફાયદો મળશે, કેમકે તેઓ રિસાવાથી કોઇ પણ વખતે મને મારી શકે નહીં માટે એણે મને ઉપકાર કર્યો, તેના બદલામા મે જે તેને પાચ દડના પ્રહાર કરવા ધારેલા છે તેમાથી એક ઓછો એટલે ચાર મારીશ બીજુ મુનિ બોલ્યા કે, " તમારે કોઇ પણ વખતે જૂઠુ બોલવુ નહીં, એવુ પચ્ચખાણ લો તેણીઓએ તે કબૂલ કીધુ (આ વખતે શેઠે પણ પહેલાની યુકિત પૂર્વક એક એક દડ પ્રહાર ઓછો કરી ત્રણ ત્રણ મારવા ધાર્યુ) ત્રીજુ મુનિએ કહ્યુ કે તમારે ચોરી-અદત્ત લેવુ નહીં આનુ પણ પચ્ચખાણ તે સ્ત્રીઓએ કર્યુ (ત્યારે વળી સરસુદરકુમારે એક એક પ્રહાર ઓછો મારવાનુ ધારી બે બે બાકી રાખ્યા) ચોથુ, શીયળ પાળવા વિષે મુનિએ કીધુ, તે પણ તેણીઓએ સ્વીકાર્યુ (આ સાભળી શેઠે એક એક પ્રહાર ઓછો કરી ફક્ત એક એક કરવા નક્કી કર્યુ) પાચમુ પરિગ્રહનુ (દ્રવ્યાદિક વિગેરે હરેક વસ્તુ પ્રમાણથી વધારે ન રાખવાનુ) પચ્ચખાણ કરવાનુ મુનિએ જણાવ્યુ તે પણ તેણીઓએ અગીકાર કર્યુ (એક એક

વહે ત્યારે વાયુતત્ત્વ, નાસિકાના બે પડખા પવન વહે ત્યારે પૃથ્વીતત્ત્વ અને સર્વ દિશા જ્યારે પવન ફેલાઇ જાય ત્યારે આકાશ તત્ત્વ સમજવું

તત્ત્વોનો અનુક્રમ

वायोर्वह्नेरपां पृथ्व्या-व्योम्नस्तत्त्व वहेत् क्रमात् ॥
वहन्त्योरुभयोर्नाड्यो ज्ञातव्योऽय क्रम सदा ॥ ८ ॥

સૂર્યનાડી અને ચદ્રનાડીમા વાયુ, અગ્નિ, જળ, પૃથ્વી અને આકાશ એ અનુક્રમ તત્ત્વો નિરતર વહે છે

તત્ત્વોનો કાળ

पृथ्व्या पलानि पञ्चाशच्चत्वारिंशत्तथाऽम्भस ॥
अग्नेस्त्रिंशत्पुनर्वायोर्विंशतिर्नभसो दश ॥ ९ ॥

પૃથ્વીતત્ત્વ પચાસ પળ, જળતત્ત્વ ચાલીસ પળ, અગ્નિતત્ત્વ ત્રીસ પળ, વાયુતત્ત્વ વી પળ, આકાશતત્ત્વ દશ પળ એમ તત્ત્વો અદલબદલ થયા કરે છે

તત્ત્વમા કરવાના કાર્યો.

तत्त्वाभ्या भूजलाभ्या स्याच्छान्ते कार्ये फलोन्नति ॥
दीप्तास्थिरादिके कृत्ये तेजो वाय्वम्बरै शुभम् ॥ १० ॥

પૃથ્વી અને જળતત્ત્વમા શાતિ કાર્યો કરતા ફળની પ્રાપ્તિ થાય છે, અને અ વાયુ ને આકાશતત્ત્વમા તીવ્ર-તેજસ્વી, અસ્થિર અને સ્થિર કાર્ય કરવા સારા છે

તત્ત્વોનુ ફળ.

जीवितव्ये जये लाभे सस्योत्पत्तौ च वर्षणे ॥
पुत्रार्थे युद्धप्रश्ने च गमनागमने तथा ॥ ११ ॥
पृथ्व्यप्तत्त्वे शुभे स्याता वह्निवातौ च नो शुभौ ॥
अर्थसिद्धिस्थिरोर्व्यां तु शीघ्रमम्भसि निर्दिशेत् ॥ १२ ॥

જીવિતવ્ય, જય, લાભ, વર્ષા, ધાન્યની ઉત્પત્તિ, પુત્રપ્રાપ્તિ, યુદ્ધ, ગમન, આગ વિગેરેના પ્રશ્ન વખતે જો પૃથ્વી કે જળતત્ત્વ હોય તો શ્રેયકારી અને જો વાયુ, અગ્નિ આકાશતત્ત્વ હોય તો અશુભ સમજવા વળી અર્થસિદ્ધિ કે સ્થિર કાર્યમા પૃથ્વીતત્ત્વ

ચન્દ્રનાડી વહેતે કરવા યોગ્ય કાર્યો.

पूजाद्रव्यार्जनोद्वाहे दुर्गादिसरिदागमे ॥
गमागमे जीविते च, गृहे क्षेत्रादिसङ्ग्रहे ॥ १३ ॥
क्रयविक्रयणे वृष्टौ, सेवाकृपीद्विषज्जये ॥
विद्यापट्टाभिषेकादौ, शुभेऽर्थे च शुभः शशी ॥ १४ ॥

દેવપૂજન, દ્રવ્યોપાર્જન-વ્યાપાર, લગ્ન, રાજ્યકિલ્લા લેવા, નદી ઉતરવી, જવા આવ ના પ્રશ્ન, જીવિતના પ્રશ્ન, ઘર ક્ષેત્ર લેવા, બાધવા, કોઇ વસ્તુ લેવા વેચવાના પ્રશ્ન, વર્ષા ાવવાના પ્રશ્ન, નોકરી, ખેતીવાડી, શત્રુનો જય કરવો, વિદ્યાભ્યાસ, પટ્ટાભિષેક-પદપ્રાપ્તિ એવા ભ કાર્યો વખતે ચન્દ્રનાડી વહેતી હોય તો લાભકારી સમજવી

प्रश्ने आरम्भणे चापि कार्याणा वामनासिका ॥
पूर्णा वायो प्रवेशश्चेत्तदा सिद्धिरसशयम् ॥ १५ ॥

કોઇપણ કાર્યનો પ્રારભ કરતા કે પ્રશ્ન કરતા જો પોતાની ચન્દ્રનાડી વહેતી હોય કે સિકામા પવન પ્રવેશ કરતો હોય તો તે કાર્યની તત્કાળ નિ સશય સિદ્ધિજ સમજવી

સૂર્યનાડી વહેતે કરવા યોગ્ય કાર્યો

वद्धाना रोगिताना च, प्रभ्रष्टाना निजात्पदात् ॥
प्रश्ने युद्धविधौ वैरिसङ्गमे सहसा भये ॥ १६ ॥
स्नाने पानेऽशने नष्टान्वेषपुत्रार्थमैथुने ॥
विवादे दारूणेऽर्थे च, सूर्यनाडी प्रशस्यते ॥ १७ ॥

કેદમા પડવાના, રોગીના, પોતાના પદ ખોવામા, ભ્રષ્ટ-થવામા, યુદ્ધ કરવામા, શત્રુને ાવામા, અકસ્માત ભયમા, સ્નાન કરવામા, પાણી પીવામા, ભોજન કરવામા, ગઇ વસ્તુ ાળવામા, પુત્રને વાસ્તે મૈથુન કરવામા, વિવાદ કરવામા, કષ્ટ પામવામા એટલા ઠામે ર્યનાડી સારી સમજવી

કેટલાક આચાર્યો એમ પણ કહે છે કે –

विद्यारम्भे च दीक्षाया, शस्त्राभ्यासविवादयोः ॥
राजदर्शनगीतादौ, मन्त्रयन्त्रादि साधने ॥ १८ ॥ (सूर्यनाडी शुभा)

વિદ્યારભ, દીક્ષા, શસ્ત્રાભ્યાસ, વિવાદ, રાજદર્શન, ગાયનારભ, મત્ર, યત્રાદિ ધનમા સૂર્યનાડી શુભ છે

થાય છે, માટે દરરોજ વૃદ્ધવંદન કરવુ જેમનાથી વૃદ્ધ પુરુષોની સેવા કરતા નથી તેઓ ધર્મ, જેણે રાજાની સેવા કરી નથી તેનાથી સપદા, અને ઘણા માણસોએ સત્કારેલી વેશ્યાની મિત્રતા રાખતા નથી તેમનાથી આનન્દ દૂર રહે છે

પ્રતિક્રમણ કરનારને પચ્ચખ્ખાણ કર્યા પહેલા ચૌ. નિયમ ધારવાના હોય છે તે ધારે તેમજ પ્રતિક્રમણ ન કરતો હોય તેણે પણ સૂર્યોદયથી પહેલા ચૌદ નિયમ ગ્રહણ કરવા શક્તિ પ્રમાણે નમુક્કાર સહિ આદિ ગઠસહિ, એકાસણુ, બેયાસણુ પચખ્ખાણ કરવા, ચૌદ નિયમ ધારેલા હોય તેણે દેસાવગાસીકનુ પચખ્ખાણ કરવુ વિવેકી પુરુષે સદ્ગુરુની પાસે સમ્યક્ત્વમૂળ શ્રાવકના યથાશક્તિ બાર વ્રત અગીકાર કરવા એ બારવ્રતને અગીકાર કરવાથી સર્વ પ્રકારથી વિરતીપણુ મળવાનો સભવ રહે છે વિરતીને મહા ફળની પ્રાપ્તિ થાય છે અવિરતીને તો નિગોદીયા જીવોની પેઠે મન, વચન, કાયાના વ્યાપાર ન હોવા છતા પણ બહુ કર્મબધાદિ મહાદોષનો સભવ થાય છે કહ્યુ છે કે –"જે ભાવવાળા મનુષ્ય પ્રાણીએ થોડી પણ વિરતી કરી છે તેને દેવતા પણ ચાહે છે, કેમકે તે વિરતી (પચખ્ખાણ) દેવતા પોતે કરી શકતા નથી એકેદ્રિય જીવો કવળાહાર નથી કરતા પણ વિરતી પરિણામના અભાવથી તેઓને ઉપવાસનુ ફળ મળતુ નથી મન, વચન, કાયાથી પાપ કરતા નથી તો પણ અનત કાળ સુધી એકેદ્રિય જીવો એકેદ્રિયપણે જે રહે છે તે પણ અવિરતીનુજ ફળ છે તિર્યચો (અશ્વાદિક) કોરડા, માર, ભારવહન, વધ, બધન વિગેરે સેકડો દુખ પામે છે, તે જો પૂર્વ ભવમા વિરતી કરી હોત તો પામતજ નહીં "

અવિરતી નામકર્મના ઉદયથી દેવતાઓની પેઠે ગુરૂ ઉપદેશાદિકનો યોગ છતા પણ નવકારસી માત્રનુ પચખાણ ન કીધુ એવા શ્રેણિક રાજાએ ક્ષાયિક સમકિત હોવા છતા અને વળી ભગવત મહાવીરસ્વામીની વારવાર વાણી સાભળવા છતા પણ કાગડા પ્રમુખના માસ માત્રનુ પચખ્ખાણ ન કીધુ પચખ્ખાણ કરવાથીજ અવિરતિને જીનાય છે પચખ્ખાણ વગી અભ્યાસથી થાય છે અભ્યાસથીજ સર્વ ક્રિયામા કુશળપણુ આવે છે અનુભવસિદ્ધ છે કે, લેખનકળા, પઠનકળા, ગણિતકળા, ગીતકળા, નૃત્યકળા પ્રમુખ સર્વ કળાઓ અભ્યાસ વિના સિદ્ધ થતી નથી; માટે અભ્યાસ કરવો શ્રેયસ્કર છે કહેલુ છે કે —

अभ्यासेन क्रिया सवाअभ्यासात्सकला कला ॥
अभ्यासाद्ध्यानमौनादिः, किमभ्यासस्य दुष्करम् ? ॥ १ ॥

અભ્યાસથી સર્વ ક્રિયા, સર્વકળા અને ધ્યાન મૌનાદિક સિદ્ધ થાય છે અભ્યાસને શુ દુષ્કર છે ?

નિરતર વિરતી પરિણામનો અભ્યાસ રાખ્યો હોય તો પરલોકમા પણ તે પાછળ આવે છે કહેલ છે કે —

સૂર્ય ચદ્રનાડીમા વિશેષ કરવા યોગ્ય કાર્યો.

दक्षिणे यदि वा वामे, यत्र वायु निरन्तरम् ॥
त पादमग्रत कृत्वा, नि सरेन्निजमन्दिरात् ॥ १९ ॥

ડાબી નાશિકાને પવન ચાલતો હોય તો ડાબો પગ, અને જમણી નાસિકાને પવન ચાલતો હોય તો જમણો પગ પ્રથમ ઉપાડી પોતાના ઘરથી નીકળે

अधमर्णारिचौराद्या विग्रहोत्पातिनोऽपि च ॥
शून्याङ्गे स्वस्य कर्त्तव्याः सुखलाभजयार्थिभि ॥ २० ॥

દેવાદાર, શત્રુ-ચોર વિગેરે અને લડાઈ કરનારને શૂન્યાગ (ડાબા) કરવાથી પોતાને સુખ, લાભ અને જયની પ્રાપ્તિ થાય છે

स्वजनस्वामिगुर्वाद्या ये चान्ये हितचिंतका ॥
जीवाङ्गे ते ध्रुव कार्या, कार्यसिद्धिमभीप्सुभि ॥ २१ ॥

સ્વજન, સ્વામી, ગુરુ, માતા, પિતા પ્રમુખ જે આપણા હિતચિતક હોય તેમને કાર્યસિદ્ધિના ઇચ્છુકે જમણી તરફ રાખવા જોઇએ

प्रविशत्पवनापूर्णनासिकापक्षमाश्रितम् ॥
पाद शय्योत्थितो दद्यात्प्रथम पृथिवीतले ॥ २२ ॥

શુક્લપક્ષ હોય કે કૃષ્ણપક્ષ હોય પણ દક્ષિણ કે વામ (જમણી કે ડાબી) જે નાસિકા પવનથી ભરાઈ પૂર્ણ થતી હોય, તેજ પગ ધરતી ઉપર પહેલા મૂકીને શય્યાથી ઉઠવુ

ઉપર બતાવેલી રીતિ પ્રમાણે નિદ્રા તજીને શ્રાવક અત્યત બહુમાનથી પરમમગળકારી નવકાર મત્ર મનમા સ્મરણ કરે કહ્યુ છે કે —

परमिट्ठिचिंतण माणसमि, सिज्जागएण कायव्व ।
सुत्ता विणयपवित्ती, निवारिया होइ एव तु ॥

શય્યામા રહ્યા રહ્યા નવકાર મત્ર ગણવો હોય તો, સૂત્રનો અવિનય નિવારવાને માટે મનમાજ ચિતવનરૂપે ગણવો

કેટલાક આચાર્ય તો એમ કહે છે કે, કોઈપણ એવી અવસ્થા નથી કે જેમા નવકાર મત્ર ગણવાનો અધિકાર ન હોય, માટે (એમ માનીને) જયારે ત્યારે વગર અચકાયે નવકારનો પાઠ કરવો શ્રેયકારી છે (આવા બે મત પહેલા પચાશકની વૃત્તિમા લખેલા છે)

जं अब्भसेइ जीवो, गुण च दोस च एत्थ जम्ममि ॥
तं पावइ परलोए, तेणय अब्भासजोएण ॥ १ ॥

ગુણ અથવા દોષનો જેવો અભ્યાસ જીવ આ ભવમા કરે તે ગુણ અને દોષ અભ્ય
ના લીધે પરભવમા પણ આવે છે આ સ્થળને વિષે શ્રાવકે અને શ્રાવિ
પોતાની ઈચ્છાથી પરિમાણ કેટલુ રાખવુ ? તેની સવિસ્તર વ્યાખ્યા કરવી જો
જેથી સારી પેઠે જાણી, ઇચ્છા માફક પરિમાણ રાખી નિયમનો સ્વીકાર કરે
તેનો ભગ ન થાય, નિયમ તો વિચાર કરીને એવી રીતે જ લેવો કે, જે રીતે આપણે
શકીએ, સર્વ નિયમોમા [1]સહસાનાભોગાદિ ચાર આગાર છે એ ધ્યાનમા રાખવા,
અનુપયોગથી અથવા સહસાગારાદિકથી નિયમમા રાખેલી વસ્તુ નિયમથી વધારે લેવાય
પણ નિયમનો ભગ થતો નથી, પણ અતિચાર માત્ર થાય છે જાણી જોઈને નિયમ
વધારે લેશ માત્ર પણ ગ્રહણ કરે તો નિયમનો ભગ થાય છે કોઇ સમયે પાપક
વશે જાણતા નિયમનો ભગ થાય, તો પણ ધર્માર્થી જીવે આગળ નિયમ અવશ્ય પા
પાચમ અને ચોદશ ઇત્યાદિ પર્વતિથીએ જેણે ઉપવાસ કરવાનો નિયમ લીધો હોય,
કોઇ સમયે તપસ્યાની તિથીએ બીજી તિથીની ભ્રાતિ વિગેરે થવાથી, જો સચિત્ત
પાન, તાબૂલભક્ષણ, કાઇક ભોજન વગેરે થાય, અને પછી તપસ્યાનો દિવસ જણાય
મુખમા કોળીયો હોય તે ગળી જવો નહિ પણ તે કાઢી નાખીને પ્રાસુક જળથી
શુદ્ધિ કરવી અને તપસ્યાની રીતિ પ્રમાણે રહેવુ જો કદાચિત્ ભ્રાતિથી તપસ્યાને
પૂરેપુરુ ભોજન થયુ હોય તો બીજે દિવસે દડનિમિત્તે તપસ્યા કરવી, અને સમા
અવસરે તે તપ વર્ધમાન (જેટલા દિવસ પડયા હોય તેટલા વધારે કરીને) કરવુ
કરે તો અતિચાર માત્ર લાગે, પણ નિયમનો ભગ થાય નહીં ' આજે તપસ્યાનો
છે ' એમ જાણવા છતા જો એક પણ દાણો ગળી લેવામા આવે તો નિયમ ભગ
નરકગતિનુ કારણ થાય છે આજે તપસ્યાનો દિવસ છે કે નહીં ? અથવા એ વસ્તુ
કે નહીં ? એવો મનમા સશય આવે અને એ વસ્તુ લે તો નિયમભગાદિ દોષ
ઘણો મદવાડ, ભૂત પિશાચાદિકના ઉપદ્રવ થવાથી થયેલુ પરવશપણુ અને સર્પ દ
કથી અસમાધિપણુ થવાને લીધે તપ ન થાય તો પણ ચોથા આગારનો ઉચ્ચા
છે તેથી નિયમનો ભગ થાય નહિ એવી રીતે સર્વે નિયમને વિષે જાણવુ જો નિ
ભગ થાય તો મ્હોટો દોષ લાગે છે માટે થોડો નિયમ લઇને તે બરાબર પાળવ
ઘણો ગુણ છે ધર્મના સબધમા તારતમ્ય અવશ્ય જાણવુ જોઇએ માટે જ પચ્ચક
આગાર રાખેલા છે

જો કે કમલશ્રેષ્ઠીએ સમીપમા રહેલા કુભારના માથાની ટાલ જોયા વિના

---

૧ અનત્થણાભોગેણ, સહસાગારેણ મહત્તરાગારેણ સવ્વસમાહિવત્તિયાગારેણ

श्राद्धदिनकृत्यमा तो એમ કહ્યું છે કે —

सिज्जाट्ठाण पमत्तुण चिट्ठिज्जा धरणियले ।
भाववधु जगन्नाह नमुक्कार तओ पढे ॥

શય્યાસ્થાનકને મૂકી દઈ ભૂમિ પર બેસીને પછી ભાવધર્મબંધુ, જગન્નાથ, નવકાર મંત્ર ભણવો

યતિદિનચર્યામા વળી એમ લખેલુ છે કે —

जामिणिपच्छिमजामे, सव्वे जग्गति बालवुड्ढाइ ।
परमिट्ठिपरममत, भणति सत्तट्ठ वाराओ ॥

રાત્રિના પાછલા પહોરે બાળ, વૃદ્ધ વિગેરે સર્વ લોકો જાગે છે ત્યારે પરમેષ્ઠી પરમ મંત્રને સાત આઠ વાર ભણે (ગણે)

નવકાર ગણવાની રીતિ.

મનમા નવકાર મંત્રને યાદ કરતો ઊઠીને (પલંગ) વિગેરેથી નીચે ઉતરી, પવિત્ર ભૂમિએ ઊભો રહીને કે પદ્માસન વિગેરે આસને અથવા જેમ સુખે બેસી શકાય એવા સુખાસને બેસીને પૂર્વ અગર ઉત્તર દિશાયે જિનપ્રતિમા કે સ્થાપનાચાર્યની સન્મુખ મનની એકાગ્રતા નિમિત્તે કમળબંધે અને કરજાપ આદિથી નવકાર ગણવો

કમળબંધ ગણવાની રીત.

આઠ પાંખડીવાળા કમળની કલ્પના હૃદય ઉપર કરે, તેમા વચલી કર્ણિકા ઉપર "નમો અરિહંતાણ" પદ સ્થાપન કરે, પૂર્વાદિ ચાર દિશામા "નમો સિદ્ધાણ, નમો આયરિઆણ, નમો ઉવજ્ઝાયાણ, નમો લોએ સવ્વસાહૂણ" એ પદ સ્થાપે અને ચાર ચૂલિકાના પદો (એસો પંચ નમુક્કારો, સવ્વપાવપ્પણાસણો, મંગલાણ ચ સવ્વેસિ, પઢમ હવઈ મંગલ) ચાર કોણ (વિદિશા) મા સ્થાપીને ગણે એવી રીતે ગણવાથી કમળબંધ જાપ કર્યો કહેવાય છે

શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે યોગશાસ્ત્રના અષ્ટમ પ્રકાશમા પણ ઉપર પ્રમાણેજ બતાવી એટલું વિશેષ કહેલું છે કે —

त्रिशुद्ध्या चिन्तयन्नस्य शतमष्टोत्तरं मुनिः ।
भुञ्जानोऽपि लभेतैव चतुर्थतपस फलम् ॥

મન, વચન, કાયાની એકાગ્રતાથી જે મુનિ એ નવકારનો એક સો આઠ વાર જાપ કરે તે ભોજન કરતા છતાં પણ ઉપવાસ તપનુ ફળ પામે છે

ન કરવું એવો નિયમ, માત્ર કૌતુકથી જ લીધો હતો તો પણ તેથી તેને અર્ધ નિધાનની પ્રાપ્તિ થઈ અને તેથી નિયમ સફળ થયો. જો પુણ્યને અર્થે નિયમ લે તો તેનુ કેટલુ ફળ કહેવું? કહ્યુ છે કે પુણ્યની ઇચ્છા કરનાર પુરુષે ગમે તે નિયમ પણ અવશ્ય ગ્રહણ કરવો. તે ગમે તેટલો નાનો હોય તો પણ કમલશ્રેષ્ઠીની માફક ઘણા લાભને માટે થાય છે. પરિગ્રહ પરિમાણ વ્રતને વિષે દૃઢતા રાખવા ઉપર રત્નસાર શ્રેષ્ઠીનુ દૃષ્ટાન્ત આગળ કહીશુ.

નિયમ લેવાની વિધિ

પ્રથમથી મિથ્યાત્વનો ત્યાગ કરવો, જૈન ધર્મ સત્ય કરી માનવો, દરરોજ યથાશક્તિ ત્રણ વાર કે બે વાર કે એક વાર જિનપૂજા કે જિનેશ્વર ભગવતના દર્શન કરવા કે આઠે થોયે કે ચારે થોયે ચૈત્યવદન કરવા વિગેરેનો નિયમ લેવો. એવી રીતે કરીને જો ગુરુની જોગવાઇ હોય તો તેમને વૃદ્ધવદન, *લઘુવદનથી વાદવા અને ગુરુની જોગવાઈ ન હોય તો પણ પોતાના ધર્માચાર્ય (જેનાથી ધર્મનો બોધ થયેલો હોય તે)ને તેમનું નામ દઇ દરરોજ વદન કરવાનો નિયમ રાખવો. ચોમાસામા, પાચ પર્વણીમા અષ્ટ પ્રકારી પૂજા અથવા સ્નાત્ર પૂજા કરવાનો, યાવજ્જીવ દર વર્ષે નવુ અન્ન આવે તેનું નૈવેદ્ય કરી પ્રભુ આગળ ધરી પછીથી ખાવાનો, તેમજ દરવર્ષે જે નવા ફળફૂલ આવે તે પ્રભુને ચડાવ્યા પછી વાપરવાનો, દરરોજ સોપારી બદામ વિગેરે ફળ (ચડાવવાનો); આષાઢી, કાર્તિકી અને ફાગણની પુનમ તથા દીવાળી પર્યુષણ વિગેરે મોટી પર્વણીમા પ્રભુ આગળ અષ્ટ મગલિક (અક્ષતની ઢગલીઓ) કાઢવાનો, નિરતર પર્વણીમા કે વર્ષમા કેટલીક વાર હરેક માસે ખાદિમ, સ્વાદિમાદિક ઉત્તમ વસ્તુઓ જિનરાજની પાસે ચડાવીને કે ગુરુને વહોરાવીને પછીજ ભોજન કરવાનો, દરમાસે કે દરવર્ષે કે દેરાસરની વર્ષગાઠ કે પ્રભુના જન્મ કલ્યાણકાદિકે દેરાસરે મોટા આડબર મહોત્સવપૂર્વક ધ્વજા ચડાવવાનો, પ્રતિવર્ષે સ્નાત્ર પૂજા, અષ્ટ પ્રકારી તથા મોટી પૂજા (અષ્ટોત્તરી પ્રમુખ) ભણાવવાનો, તેમજ રાત્રિજાગરણ કરવાનો; નિરતર કે ચોમાસામા કેટલીક વાર દેરાસરમા પ્રમાર્જન કરાવવાનો, ચુનો ધોળાવવાનો, તથા ચિત્રામણ કરાવવાનો, પ્રતિવર્ષે કે પ્રતિમાસે દેરાસરમા અગલુછણા, દીવા માટે સુતર કે રૂની પુણી, દેરાસરના ગભારાની બહારના કામ માટે તેલ, ગભારાના અદરના માટે ઘી અને દીવાઢાકણા, પુજણી, ધોતીયા, અતરાસણ, વાળાકુચી, ચદન, કેસર, અગર, અગરબત્તી વિગેરે કેટલીક વસ્તુઓ સર્વ જનના સાધારણ ઉપયોગ માટે મૂકવાનો, પોષધશાળા ઉપાશ્રયમા કેટલાક ધોતીયા, અતરાસણ, કટાસણા (મુહપત્તિ), નવકારવાળી, ચરવળા, સુતર, કદોરા, રૂ, કાળગી પ્રમુખ મૂકવાનો, વરસાદના વખતે શ્રાવક વિગેરેને બેસવા માટે કેટલાક પાટ, પાટલા, બાજોઠ કરી શાળામા મૂકવાનો, પ્રતિવર્ષે વસ્ત્ર આભૂષણાદિકથી કે વધારે ન બની શકે તો છેવટે સુતરની નવકારવાળીથી

*ગુરુનો વદન વિધિ આ ગ્રથમા આગળ કહેવામા આવશે.

"नंद्यावर्त" "शंखावर्त" આદિથી વાંછિત સિદ્ધિ વિગેરે ઘણા લાભ આપનારો છે કહ્યું છે કે —

करआवत्ते जो पंचमंगल, साहूपडिम संखाए ।
नववारा आवत्तइ, छलंति तं नो पिसायाई ॥

કર આવર્તે (આંગુલીથી) નવકારને બારની સંખ્યાથી નવ વાર ગણે તેને પિશાચાદિક છળી શકે નહીં

શંખાવર્ત, નંદાવર્ત, વિપરીતાક્ષર, વિપરીત પદ, અને વિપરીત નવકાર લક્ષ વાર ગણે તો બંધન, શત્રુભય પ્રમુખ કષ્ટ સત્વર જાય છે

જેનાથી કરજાપ ન થઇ શકે તેણે સૂતર, રત્ન, રૂદ્રાક્ષ, વિગેરેની જપમાળા પોતાના હૃદય પાસે સમશ્રેણીયે રાખી શરીરને કે પહેરેલા વસ્ત્રને સ્પર્શે નહિ તે રીતે તેમજ મેરૂને નહીં ઉલ્લંઘન કરતા જપવાથી મહાલાભ થાય છે કહ્યું છે કે —

अङ्गुल्यग्रेण यज्जप्तम्, यज्जप्तं मेरुलङ्घने ।
व्यग्रचित्तेन यज्जप्तम्, तत्प्रायोऽल्पफलं भवेत् ॥ १ ॥

આંગળીના અગ્રભાગથી, મેરુ ઉલ્લંઘન કરવાથી, અને વ્યગ્રચિત્તથી કરાયેલો જાપ પ્રાયે અલ્પ ફલ આપનાર હોય છે

सङ्कुलाद्विजने भव्य, सशब्दान्मौनवान् शुभः ।
मौनजान्मानसः श्रेष्ठो, जापः श्लाघ्यपरः परः ॥ २ ॥

ઘણા માણસ વચ્ચે બેસી જાપ કરવા કરતા એકાંતે કરવો શ્રેયકારી છે બોલતા જાપ કરવા કરતા મૌન જાપ કરવો શ્રેયસ્કર છે મૌન જાપ કરતા માનસિક જાપ શ્રેયસ્કર છે એમ એક એકથી અધિક ફળદાયી છે

जापश्रान्तो विशेद्ध्यानम्, ध्यानश्रान्तो विशेज्जपम् ।
द्वाभ्यां श्रान्तः पठेत्स्तोत्र–मित्येवं गुरुभिः स्मृतम् ॥ ३ ॥

જાપ કરતા થાકે તો ધ્યાન કરે, ધ્યાન કરતા થાકે તો જાપ કરે, અને બંનેથી થાકે તો સ્તોત્ર ગણે એમ ગુરુએ કહેલું છે

શ્રીપાદલિપ્તસૂરિ મહારાજે કરેલી પ્રતિષ્ઠાપદ્ધતિમાં કહ્યું છે કે —

જાપ ત્રણ પ્રકારના છે ૧ માનસજાપ, ૨ ઉપાંસુજાપ, ૩ ભાષ્યજાપ માનસજાપ એટલે મૌનપણે પોતાના મનમાં જ વિચારણારૂપ જાપ, ઉપાંસુ જાપ એટલે બીજો કોઇ સાંભળી ન શકે પણ અંતર્જલ્પરૂપ (અંદરથી બોલતો હોય એવો) જાપ અને ભાષ્યજાપ

પણ સંઘપૂજા કરવાનો, પ્રતિવર્ષે પ્રભાવના કરીને કે ચોમાસી જમાડીને કે કેટલ શ્રાવકને જમાડીને યથાશક્તિ સાધર્મિક વાત્સલ્ય કરવાનો,—કે પ્રતિવર્ષે દીન હીન દુખી શ્રાવકને યથાશક્તિ ઉદ્ધરવાનો, દરરોજ કેટલાક લોગસ્સનો કાયોત્સર્ગ કરવાનો, નવા જ્ઞાન અભ્યાસ કરવાનો કે તેમ ન બની શકે તો ત્રણસે પ્રમુખ સ્વાધ્યાય કરવાનો; નિર દિવસે નવકારસી પ્રમુખ અને રાત્રે દિવસચરિમ (ચોવીહાર) વિગેરે પચ્ચખાણ કરવાનો, બે ટકના પ્રતિક્રમણ કરવાનો, એ વિગેરે નિયમો શરૂમાં લેવા જોઈએ

ત્યારપછી યથાશક્તિ શ્રાવકના બાર વ્રત અંગીકાર કરવા, તેમાં સાતમા ભોગોપભે વ્રતમાં સચિત્ત અચિત્ત મિશ્ર વસ્તુનું યથાર્થ જાણપણું રાખવું

સચિત્ત, અચિત્ત અને મિશ્ર વસ્તુઓનું સ્વરૂપ.

પ્રાય સર્વ ધાન્ય ધાણા, જીરૂ, અજમો, વરીયાળી, સુવા, રાઈ, ખસખસ, આ સર્વ જાતિના દાણા સર્વ જાતિના ફળ, પત્ર, લુણ, ખારી (ધુળીઓ ખારો), પાપડખ રાતો સિંધવ, સંચળ (ખાણમા પાકેલો પણ બનાવટનો નહીં), માટી, ખડી [1]રમ લીલા દાતણ એ બધા વ્યવહારથી સચિત્ત જાણવા પાણીમા પલાળેલા ચણા ઘઉં વિ કણ તથા મગ, અડદ, ચણા આદિકની દાળ પણ જો પાણીમા પલાળી હોય તો [illegible] જાણવા; કેમકે, કેટલીક વાર પલાળેલી દાળ વિગેરેમા થોડા વખત પછી ફણગા ફૂટે તેમજ પહેલા લુણ દીધા વિના કે બાફ પ્રમુખ દીધા વિના કે રેતી વગર સેકેલા ચ ઘઉં, જવાર વિગેરે ધાન્ય, ખાર વિગેરે દીધા વિનાના ફક્ત શેકેલા તલ, ઓ (પોપટા-લીલા ચણા) પોહોંક, સેકેલી ફળી, પાપડી, તેમજ મરી, રાઇ, હીંગ પ્રમુ વધારવા માટે રાંધેલા ચીભડા, કાકડી તથા સચિત્ત બીજ જેમા હોય એવા સર્વ જાતિ પાકેલા ફલ, એ બધા મિશ્ર જાણવા જે દિવસે તલપાપડી કરી હોય તે દિવસે [illegible] જાણવી પણ રોટલી, રોટલા, પુરી વિગેરેમા જો તલપાપડી નાખી હોય તો તે રો પ્રમુખ બે ઘડી પછી અચિત્ત સમજવા વળી દક્ષિણ દેશ માળવા વિગેરે દેશોમા [illegible] ગોળ નાખીને તલપાપડી બનાવે છે તેથી તેને અચિત્ત ગણવાનો વ્યવહાર છે વૃક્ષથી તત્કાળ લીધેલા ગુંદ, લાખ, છાલ, તથા નાળિયર, લીંબુ, જાંબુ, આંબા, નાર દાડમ, સેલડી વિગેરેનો તત્કાળનો કાઢેલો રસ કે પાણી, તત્કાળ કાઢેલું તલ વિગેરેનું [illegible] તત્કાળ ભાગેલ નાળિયેર, સીંગોડા, સોપારી પ્રમુખ ફળ, બીજ તત્કાળ કાઢી નાં પાકેલા ફળ, ઘણા દબાવીને કળીયા રહિત કરેલ જીરૂ, અજમો વિગેરે, બે ઘડી સુધી મિશ્ર જાણવા, ત્યારપછી અચિત્ત થાય એવો વ્યવહાર છે બીજા પણ કેટલાક પ્ર પ્રબળ અગ્નિના યોગ વિના જે પ્રાયે અચિત્ત કીધેલા હોય તે પણ બે ઘડી સુધી [illegible] અને ત્યારપછી અચિત્ત જાણવા એવો વ્યવહાર છે જેમકે, કાચું પાણી, કાચા

---

૧ કેટલેક સ્થળોએ, ગામડાઓમા પશુઓને શણગારવા જે લાલ માટીનો ઉપયોગ થાય [illegible]

એટલે બીજા બધા સાંભળી શકે એવો જાપ આ ત્રણ પ્રકારના જાપમાં ભાષ્યથી ઉપાંસુ અધિક અને ઉપાંસુથી માનસ અધિક છે એવીજ રીતે તે શાંતિક, પુષ્ટિક, આકર્ષણાદિક કાર્યોની સિદ્ધિ કરાવે છે માનસજાપ ઘણા પ્રયાસથી સાધી શકાય એવો છે, અને ભાષ્યજાપ સંપૂર્ણ ફળ આપી શકતો નથી માટે ઉપાંસુ જાપ સહેલાઇથી બની શકે એવો હોવાને લીધે તે કરવામાં ઉદ્યમ કરવો શ્રેયકારી છે

નવકારની પાંચ પદની કે નવપદની અનુપૂર્વી ચિત્તની એકાગ્રતા રાખવા માટે સાધનભૂત હોવાથી ગણવી કહેલી છે યોગપ્રકાશના આઠમા પ્રકાશમાં કહેલું છે કે —

गुरुपञ्चकनामोत्था, विद्या स्यात् षोडशाक्षरा ॥
जपन् शतद्वयं तस्या–श्चतुर्थस्याप्नुयात्फलम् ॥ १ ॥

" અરિહંત, સિદ્ધ, આયરિય, ઉવજ્ઝાય, સાહુ, " એ સોળ અક્ષરની વિદ્યા બસેવાર જપે તો એક ઉપવાસનું ફળ પામે છે

शतानि त्रीणि षड्वर्णं, चत्वारि चतुरक्षरम् ॥
पञ्चाऽवर्णं जपन् योगी, चतुर्थफलमश्नुते ॥ २ ॥

" અરિહંત, સિદ્ધ " એ છ અક્ષરનો મંત્ર ત્રણસેવાર અને " અરિહંત " એ ચાર અક્ષરનો મંત્ર ચારસે વાર અને ' અવર્ણ ' એટલે કેવલ (અરિહંતમાં રહેલો પ્રથમવર્ણ) ' अ ' ને પાંચસો વાર ગણનારો યોગી એક ઉપવાસનું ફળ પામે છે

प्रवृत्तिहेतुरेवैत–दमीषां कथितं फलम् ॥
फलं स्वर्गापवर्गौ, तु वदन्ति परमार्थतः ॥ ३ ॥

આ બધા જાપનું આ ફલ પ્રવૃત્તિ થાય તે હેતુએજ કહેવાયું છે ખરી રીતે તો તેનું ફલ સ્વર્ગ અને મોક્ષ પ્રાપ્તિ છે

પાંચ અક્ષરનો મંત્ર ગણવાનો વિધિ.

नाभिपद्मे स्थितं ध्यायेदकारं विश्वतोमुखम् ॥
सिवर्णं मस्तकाम्भोजे, आकारं वदनाम्बुजे ॥ ४ ॥
उकारं हृदयाम्भोजे, साकारं कण्ठपञ्जरे ॥
सर्वकल्याणकारीणि, बीजान्यन्यानपि स्मरेत् ॥ ५ ॥

નાભિકમલમાં સ્થાપેલા ' અ ' કારને ધ્યાવો, મસ્તકરૂપ કમળમાં વિશ્વમાં મુખ્ય એવા ' સિ ' અક્ષરને ધ્યાવો, અને મુખરૂપ કમળમાં ' આ ' કારને ધ્યાવો

કાચા ધા ય, એઓને ઘણું ઝીણું વાટેલુ મીઠુ દઇ ખુબ મર્દન કીધેલ હોય તો પણ પ્રાયે અગ્નિ વિગેરે પ્રબળ શસ્ત્ર વિના અચિત્ત નથી થતા જે માટે ભગવતી સૂત્રના એકવીશમા શતકે ત્રીજા ઉદ્દેશામા કહેલ છે કે, "વજ્રમય શિલા ઉપર વજ્રમય વાટવાના પથ્થરથી પૃથ્વીકાયનો ખડ (કાચી માટી વિગેરેનો કટકો) બળવત પુરુષ એકવીસ વાર જોરથી વાટે તોપણ કેટલાક જીવ ચપાણા ને કેટલાક જીવને ખબર પણ પડી નથી" (એવું સૂક્ષ્મપણું હોય છે, માટે પ્રબળ અગ્નિના શસ્ત્ર વિના અચિત્ત થતા નથી) વળી સો યોજનથી આવેલ હરડે, ખારેક, લાલ દ્રાક્ષ, કીસમીસ, (ઝીણી દ્રાક્ષ), ખજુર, મરી, પીપર, જાય ફળ, બદામ, વાવડગ, અખોડ, તીમજા, જળદાળુ, પીસ્તા, ચણકબાબા (કબાબચીની), સ્ફટિક જેવો ઉજ્વળ સિધવ પ્રમુખ ખાર, સાજીખાર, બોડવણ (ભઠ્ઠીમા પાકેલુ લુણ) બનાવટથી બનાવેલ હરકોઈ જાતિનો ખાર, કુભારે મર્દન કરેલી માટી, એલચી, લવગ, જાવત્રી, સુકેલી મોથ, કુકણ દેશના પાકેલા કેળા, ઉકાળેલ સીંગોડા અને સોપારી પ્રમુખ સર્વ અચિત્ત સમજવા એવો વ્યવહાર છે

બૃહત્કલ્પસૂત્રમા પણ કહેલ છે કે —

जोयणसय तु गतु, अणहारेण तु भडसक्ती ॥
वायागणिधूमेण य, विद्धत्थ होइ लोणाई ॥ १ ॥

"લુણ વિગેરે સચિત્ત વસ્તુઓ જ્યા ઉત્પન્ન થઇ હોય ત્યાથી એકસો યોજન ઉપરાત જમીન ઉલ્લઘન કરી જાય ત્યારે પોતાની મેળે અચિત્ત બની જાય છે" અહિયા કોઇ એવી શકા કરે કે, કોઈ પ્રબળ અગ્નિના શસ્ત્ર વિના માત્ર સો યોજન ઉપરાત ગમન કરવાથી જ સચિત્ત વસ્તુઓ અચિત્ત કેમ થઇ શકે? તેને ઉત્તર આપતા કહે છે—જે સ્થાનકે જે જે જીવો ઉપજેલા છે તે તે તે દેશમા જ જીવે છે, ત્યાના હવા પાણી બદલાવાથી તેઓ વિનાશ પામે છે વળી માર્ગમા આવતા આહારનો અભાવ થવાથી અચિત્ત થાય છે તેના ઉત્પત્તિ સ્થાનકે તેને જે પુષ્ટિ મળે છે તેવી તેને માર્ગમા મળતી નથી તેથી અચિત્ત થાય છે વળી એક સ્થાનકેથી બીજે સ્થાનકે નાખતા પછાડતા અથડાવા પછડાવાથી ખરેખર અચિત્ત થાય છે, અથવા એક વખારથી બીજી વખારમા નાખતા ઉથલપાથલ થવાથી અચિત્ત થાય છે વળી સો યોજન ઉપરથી આવતા વચમા ઘણા ઘણા પવનથી, તાપથી તથા ધૂમાડા વિગેરેથી અચિત્ત થાય છે 'લવણાદિ' એ પદમા આદિ શબ્દનુ ગ્રહણ કર્યું છે તેથી હરતાલ, મણસીલ, પીપર, ખજુર, દ્રાક્ષ, હરડા એ વસ્તુ પણ સો યોજન ઉપરાતથી આવી હોય તો અચિત્ત થાય છે એમ જાણવુ, પણ તેમા કેટલાક અનાચીર્ણ છે પીપર, હરડે વિગેરે આચીર્ણ અને ખજુર, દ્રાક્ષ વિગેરે અનાચીર્ણ છે

હૃદયરૂપ કમળમા ' ઉ ' કાર ચિતવવો અને કઠ પિંજરમા ' સા 'કાર ચિતવવો સર્વ કલ્યાણકારી ' અસિઆઉસા ' આવા બીજાક્ષર મત્ર તથા બીજા ' સર્વસિદ્ધેભ્યઃ ' એવા પણ મત્રાક્ષર સ્મરણ કરવા

मन्त्र प्रणवपूर्वोऽय, फलमैहिकमिच्छुभि ॥
ध्येय प्रणवहीनस्तु, निर्वाणपदकाङ्क्षिभि ॥ ६ ॥

આ લોકના ફળની વાછા રાખનાર સાધક પુરુષે નવકાર મત્રની આદિમા ॐ અક્ષર ઉચ્ચાર કરવો અને મોક્ષપદની આકાક્ષા રાખનારે ૐકાર રહિત જાપ કરવો

एव च मन्त्रविधाना, वर्णेषु च पदेषु च ॥
विश्लेष क्रमश कुर्याल्लक्ष्यभावोपपत्तये ॥ ७ ॥

એવી રીતે મત્રવિધાના વર્ણમા અને પદમા ક્રમથી વિશ્લેષ અરિહતાદિકના ધ્યાનમા લીન થવા માટે કરવો

જાપાદિક કરવાથી મહાલાભની પ્રાપ્તિ થાય છે કહેલુજ છે કે —

पूजाकोटिसम स्तोत्र, स्तोत्रकोटिसमो जप ॥
जपकोटिसम ध्यान, ध्यानकोटिसमो लय ॥ १ ॥

પૂજા કરતા ક્રોડગણો લાભ સ્તોત્ર ગણવામા, સ્તોત્રથી ક્રોડગણો લાભ જાપ કરવામા, જાપથી ક્રોડગણો લાભ ધ્યાનમા અને ધ્યાનથી ક્રોડગણો વધારે લાભ લય [લીન થવા]મા છે

ધ્યાનની સિદ્ધિ માટે જ્યા જિનેશ્વર ભગવાનના જન્મકલ્યાણક થયા હોય તે રૂપ તીર્થસ્થાન તથા હરકોઇ સ્થાન કે જ્યા ધ્યાન સ્થિર થાય એવા એકાત સ્થાનકે જઈ ધ્યાન કરવુ

ધ્યાનશતકમા કહેલુ છે કે—" ધ્યાનના સમયે સાધુપુરુષે નિશ્ચયથી ખરેખર સ્ત્રી, પશુ, નપુસક, કુશીલ (વેશ્યા, રડા, નટ, વિટ, લપટ)વર્જિત એકાંત સ્થાનનો આશ્રય લેવો જેણે યોગ સ્થિર કીધા છે એવા નિશ્ચળ મનવાળા મુનિએ જનાકીર્ણ હોય એવા ગામ, અટવી, [રણ] વન અને શૂન્ય સ્થાનક જે ધ્યાન કરવા યોગ્ય હોય તેનો આશ્રય લેવો જ્યા પોતાના મનની સ્થિરતા થતી હોય, યોગ* સ્થિર રહેતા હોય, વળી જ્યાં ઘણા જીવોનો ઘાત થતો ન હોય એવા સ્થાને રહીને ધ્યાન કરવુ ધ્યાન કરવાનો વખત પણ એજ છે કે, જે વખતે પોતાનો યોગ સ્થિર રહે, બાકી ધ્યાન કરનારને મનની સ્થિરતા રાખવા માટે રાત્રિદિવસનો કાઇ કાળ

* યોગ–મનથી વચનથી અને કાયાથી એમ ત્રણ પ્રકારે છે

સર્વ વસ્તુને સામાન્યથી પરિણમવા(બદલાવા)ના કારણ.

आरुहणे ओरुहणे, निसिअण गोणाईण च गाउ हा ॥
भूमाहारच्छेए, उवक्कमेण च परिणामो ॥ १ ॥

ગાડા ઉપર કે પોઠીયાની પીઠ ઉપર વારવાર ચડાવવાથી, ઉતારવાથી અથવા તે કરીયાણા ઉપર બીજા ભાર થવાથી કે તેના ઉપર બીજા માણસોના ચડવા બેસવાથી તેમજ તે પોઠીયાના શરીરના બાફથી અથવા તેઓના આહારનો વિચ્છેદ થવાથી તે કરીયાણા રૂપ વસ્તુઓનુ પરિણામ (બદલાવુ) થાય છે

જ્યારે જેને કોઈપણ ઉપક્રમ (શસ્ત્ર) લાગે ત્યારે પરિણામાતર થાય છે તે શસ્ત્ર ત્રણ પ્રકારના હોય છે ૧ સ્વકાય શસ્ત્ર, ૨ પરકાય શસ્ત્ર, ૩ ઉભયકાય શસ્ત્ર સ્વકાય શસ્ત્ર જેમકે, ખારૂ પાણી મીઠા પાણીનુ શસ્ત્ર, કાળી માટી તે પીળી માટીનુ શસ્ત્ર, પરકાય શસ્ત્ર–જેમકે, પાણીનુ શસ્ત્ર અગ્નિ અને અગ્નિનુ શસ્ત્ર પાણી ઉભયકાય શસ્ત્ર–જેમકે, માટીમા મળેલ પાણી નિર્મળ જળનુ શસ્ત્ર એવી રીતે સચિત્તને અચિત્ત થવાના કારણ જાણવા વળી પણ કહેલ છે કે —

उप्पल पउमाई पुण, उण्हे दिन्नाइ जाम न धरंति,
मोग्गरग जुहिआओ, उण्हेच्छूढा चिर हुंति ॥ १ ॥
मगदंति अ पुप्फाइ, उदयेच्छूढाइ जाम न धरंति,
उप्पल पउमाइपुण, उदयेच्छूढा चिर हुंति ॥ २ ॥

ઉત્પલ કમળ ઉદકયોનીય હોવાથી એક પ્રહર માત્ર પણ આતપ(તડકા)ને સહન કરી શકતા નથી કિંતુ એક પ્રહરની અદરજ અચિત્ત થઇ જાય છે (કરમાય છે) મોગરો, મચકુદ, જુઇના ફૂલ ઉષ્ણ યોનીક હોવાથી આતપમા ઘણી વાર રહી શકે છે (સચિત્ત રહે છ) મોગરાના ફૂલ પાણીમા નાખ્યા હોય તો પ્રહર માત્ર પણ રહેતા નથી, કરમાઇ જાય છે ઉત્પલ કમલ (નીલ કમળ) પદ્મ કમળ (ચદ્રવિકાસી) પાણીમા નાખ્યા હોય તો ઘણા વખત સુધી રહે છે (સચિત્ત રહે છે પણ કરમાતા નથી) લખેલ છે કે —

पत्ताण पुप्फाण सरडु फलाण तहेव हरिआण ॥
विंटमि मिलाणमि नायव्व जीव विप्पजढ ॥

પત્રના, પુષ્પના, સરડુફળ(જેની કાતલી, ગોટલી, છાલ કઠણ બધાણી ન હોય એવા ફળ)ના તેમજ વાથુલા પ્રમુખ સર્વ ભાજીઓના, અને સામાન્યથી સર્વ વનસ્પતિ ઓના બીંટ (ડાલમાથી ઊગતો ફણગો), મૂળ નાળ (વચલી થડની દાડી) કરમાઇ એટલે જાણવુ કે હવે આ વનસ્પતિ અચિત્ત થઇ

નિયમ નથી શરીરની જે અવસ્થાએ જિનેશ્વર ભગવાનનુ ધ્યાન કરી શકાય એમ હોય તે અવસ્થામા ધ્યાન કરવુ સૂતા, બેઠા કે ઊભાનો કાંઈ ખરેખરો નિયમ નથી દેશ, કાળની ચેષ્ટાથી સર્વે અવસ્થાએ મુનિઓ ઉત્તમ કેવળજ્ઞાનાદિકનો લાભ કરી પાપ રહિત થયા, માટે ધ્યાન કરવામા દેશકાળનો કાંઈ ખરેખર નિયમ નથી જ્યા જે સમયે ત્રિકરણ યોગ સ્થિર હોય ત્યા તે વખતે ધ્યાનમા વર્ત્તવુ શ્રેયસ્કર છે ”

નવકારનો મહિમા અને ફળ.

નવકાર મત્ર આ લોક અને પરલોક એમ બન્ને લોકમા અત્યત ઉપકારી છે મહા નિશીથ સૂત્રમા કહેલુ છે કે —

नासेइ चोर सावय विसहर जल-जलण वधण भयाइ ।
चिंतिज्जतो रक्खस रण राय भयाइ भावेण ॥ १ ॥

ભાવથી નવકાર ગણુતા ચોર, સિહ, સર્પ, પાણી, અગ્નિ, બધન, રાક્ષસ, સગ્રામ, રાજ ભય વિગેરે ભયો જતા રહે છે

બીજા ગ્રથોમા પણ કહેલુ છે કે —“ પુત્રાદિકના જન્મવખતે પણ નવકાર ગણવો કે જેથી તે નવકારના ફળથી ઋદ્ધિવત થાય, અને મરણવખતે પણ નવકાર સભળાવવો કે જેથી મરનાર જરૂર સદ્ગતિ જાય છે આપદા વખતે પણ નવકાર ગણવો કે જેથી સેકડો આપદાઓ જતી રહે છે ધનવતે પણ નવકાર ગણવો કે જેથી તેની ઋદ્ધિ વિસ્તાર પામે નવકારનો એક અક્ષર સાત સાગરોપમનુ પાપ દૂર કરે છે, નવકારના એક પદથી પચાસ સાગરો પમમા કરેલા પાપનો ક્ષય થાય છે અને આખો નવકાર ગણવાથી પાચસો સાગરોપમનુ પાપ નાશ પામે છે વિધિપૂર્વક જિનેશ્વર ભગવતની પૂજા કરીને જે ભવ્ય જીવ એક લાખ નવકાર ગણે તો તે પ્રાણી વગર શકાએ તીર્થંકરનામગોત્રબાધે છે, આઠ ક્રોડ આઠ લાખ આઠ હજાર આઠસે આઠ (૮૦૮૦૮૮૦૮) નવકાર ગણે તે પ્રાણી ખરેખર ત્રીજે ભવે મોક્ષપદને પામે છે ”

નવકારથી થતા આ લોકના ફળ ઉપર શિવકુમારનુ દૃષ્ટાત.

જુગાર આદિ વ્યસનમા આસક્ત થયેલા શિવકુમારને તેના પિતાએ પોતાના મૃત્યુ સમયે શિખામણ દીધી કે—“ કષ્ટ પડે ત્યારે નવકાર ગણજે ” પછી પિતાના મરણ પામ્યા બાદ તે પોતાના દુર્વ્યસનથી નિર્ધન થયેલો ધનાર્થી કોઈક દુષ્ટ પરિણામવાળા યોગીના કહેવાથી તેનો ઉત્તરસાધક બનીને કાળી ચઉદશની રાત્રે તેની સાથે સ્મશાનમા આવી, હાથમા ખડ્ગ લઇ ત્યા તે યોગીએ તૈયાર રાખેલા મડદાના પગને મસળતો હતો; તે વખતે પોતાના મનમા ભય લાગતા તે નવકારનુ સ્મરણ કરવા લાગ્યો બે ત્રણ વાર તે

વળી શાલી પ્રમુખ ધાન્ય વાસ્તે તો ભગવતીસૂત્રના છઠ્ઠા શતકે પાચમા ઉદ્દેશમા સચિત્ત અચિત્તના વિભાગ બતાવતા એમ કહેલ છે કે—

(ભગવતને ગૌતમે પૂછ્યુ કે) "હે ભગવાન, શાલિ કમોદના ચોખા કલમશાળી ચોખા, વ્રીહિ એટલે સામાન્યથી સર્વ જાતિના ચોખા, ઘઉ, જવ એટલે નાના જવ, જવજવ એટલે મોટા જવ, એ ધાન્યને કોઠારમા ભરી રાખ્યા હોય, કોઠીમા ભરી રાખ્યા હોય, માચા ઉપર બાધી રાખ્યા હોય, માળા બાધીને તેમા ભરી રાખ્યા હોય, કોઠીમા ઘાલી કોઠીના મુખ લીંપી લીધા હોય, ચોતરફથી લીંપી લીધેલ હોય, ઢાકણાથી મજબૂત ઢીધેલા હોય, મોહોર કરી મૂકયા હોય, કે ઉપર નિશાન કીધા હોય, એવા સચય કરી રાખેલા ધાન્યની યોનિ (ઉગવાની શકિત) કેટલા વખત સુધી રહે છે ?" (ત્યારે ભગવતે ઉત્તર આપ્યો કે) "હે ગૌતમ ! જઘન્યથી (ઓછામા ઓછી) અતર્મુહૂર્ત (કાચી બે ઘડી વાર) યોનિ રહે, અને ઉત્કૃષ્ટથી ત્રણ વર્ષ સુધી કોઇકમા યોનિ રહે છે ત્યારપછી યોનિ કરમાઈ જાય છે, નાશ પામે છે, બીજ અબીજરૂપ બની જાય છે" વળી પૂછે છે કે—

अह भते कलार्य-मसूर-तिल-मुग्ग-मास-निप्फाव-कुलथ्थ-अलिसदग-सइण-पलिमथग-माइण-एएसिण-धन्नाण-जहा सालीण तहा पयाणवि णवर पच सवच्छराइ सेस त चेव ॥

"હે ભગવન્, વટાણા, મસુર, તલ, મગ, અડદ, વાલ, કલથી, ચોળા, તુવેર, ચણા, એટલા ધાન્યને પૂર્વોકત રીતે રાખી મૂકયા હોય તો કેટલો કાળ એઓની યોનિ રહે છે ?" ઉત્તર-જઘન્યથી અતર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટથી પાચ વર્ષ સુધી રહે છે ત્યાર પછી પૂર્વોક્તવત અચિત્ત થઈ જાય છે

હે ભગવન્ ! અળસી, કુસુબો, કોદરા, કાગ, બટી, રાલો, કોડુસગ, સણ, સરસવ, મૂળાના બીજ એ વિગેરે ધાન્યની યોનિ કેટલાક વર્ષ રહે છે ? ઉત્તર—હે ગૌતમ ! જઘન્યથી અતર્મુહૂર્ત અને વધારેમા વધારે રહે તો સાત વર્ષ સુધી યોનિ સચિત્ત રહે છે ત્યારપછી બીજ અબીજરૂપ થાય છે (આ વિષયમા પૂર્વાચાર્યોએ પણ ઉપર પ્રમાણેનાજ અર્થની ત્રણ ગાથાઓ બનાવેલી છે)

કપાસના બીજ (કપાસીયા) ત્રણ વર્ષ સુધી સચિત્ત રહે છે એ માટે બૃહત્કલ્પના ભાષ્યમા લખેલ છે કે, सेडुग तिवारिसाइय निण्हति सेडुके त्रियपातीत विध्वस्तयोनिकमेव प्रदितु कल्पते । सेडुक' कर्प्पास इति तद्वृत्तौ ॥

૧ પ્રાકૃત કલાય શબ્દનો પર્યાય લખનાર શ્રાદ્ધવિધિના ટીકાકારે 'त्रिपुट' એવો પર્યાય લખ્યો છે એનો અર્થ મકાઈ થાય છે

શબ ઊભુ થઇ તેને મારવા આવ્યુ પણ નવકાર મંત્રના પ્રભાવથી તેને મારી શક્યું નહીં છેવટે ત્રીજી વારે તે શબે પેલા યોગીનો જ વધ કર્યો કે જેથી તે યોગી જ સુવર્ણ પુરુષ બની ગયો, તેથી તેણે ઘણી રિદ્ધિ મેળવી તેવડે તેણે જિનચૈત્યાદિ ઘણા ધર્મકૃત્ય કર્યા

નવકારથી થતા પરલોકના ફળ ઉપર વડની સમળીનુ દૃષ્ટાંત.

ભરૂચની પાસે આવેલા વનમા વડના ઝાડ ઉપર બેઠેલી કોઇક સમળીને પારધીએ બાણથી વીંધી નાખી હતી તેને પાસે રહેલા કોઇક સાધુએ નવકાર સંભળાવ્યો તેથી તે મરણ પામ્યા પછી સિંહલ દેશના રાજાની માનવતી પુત્રીપણે ઉત્પન્ન થઇ તે તરુણ અવસ્થા પામી તે વખતે એકદા તેને છીંક આવતા પાસે રહેલા કોઇકે " નમો અરિહંતાણં " એવો ઉચ્ચાર કર્યો, જેથી તે રાજકુમારીને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયુ તેથી તેણીએ પોતાના પિતાને કહી પાચસો વહાણ માલના ભરીને આવી ભરૂચ નગરીની પાસે આવેલા વનમા, તેજ વડના ઝાડ આગળ (જ્યા પોતે મરણ પામી હતી ત્યાંજ) " સમળીવિહાર ઉદ્ધાર " એવા નામનુ શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામીનુ મોટુ દેવાલય કરાવ્યુ એમ જે પ્રાણી મરણ પામતી વખતે પણ નવકારનુ સ્મરણ કરે છે તેને પરલોકમા પણ સુખની ને ધર્મની પ્રાપ્તિ થાય છે

તે માટે સૂતા ઊઠીને તત્કાળ નવકાર મંત્રનુ ધ્યાન કરવુ શ્રેયસ્કર છે વળી ધર્મ જાગરિકા કરવી (પાછલી રાત્રે વિચાર કરવો) તે પણ મહાલાભકારક છે કહેલુ છે કે —

कोहं का मम जाई, किं च कुलं देवया च के गुरुणो ।
को मह धम्मो के वा अभिग्गहा का अवत्था मे ॥ १ ॥
किं मे कडं किच्च मे किच्च च किं सेसं, किं सक्कणिज्जं न समायरामि ।
किं मे परो पासइ किं च अप्पा, किं वाहं खलिअं न विवज्जयामि ॥ २ ॥

હુ કોણ છુ, મારી કઇ જાત છે ? મારુ કયું કુળ છે ? મારે દેવ કોણ છે ? ગુરુ કોણ છે ? મારો ધર્મ કયો છે ? મારો અભિગ્રહ કયો ? મારી અવસ્થા શુ છે ? શુ મે મારુ કર્ત્તવ્ય કર્યું કે નહી ? કાઇ ન કરવા યોગ્ય કર્યું કે શુ ? મારે કાઈ કર્ત્તવ્ય કરવાનું બાકી રહ્યુ છે કે શુ ? કરવાની શક્તિ છતા પ્રમાદથી હુ કરતો નથી શુ ? અન્ય જન મારુ સારુ કે ખરાબ શુ જુવે છે ? અને હુ પોતાનુ સારુ ખરાબ શુ જોઉં છુ ? મારામા રહેલો હુ કયો દોષ છોડતા નથી ?

એમજ આજે કયી તિથી છે અથવા અરિહંત ભગવંતના કલ્યાણકોમા કયુ કલ્યાણક છે ? અથવા આજે મારે શુ શુ કરવુ જોઇએ ઈત્યાદિ વિચાર કરે

આ ધર્મજાગરિકામા આવથી પોતાનુ કુળ, ધર્મ, વ્રત ઈત્યાદિકનુ ચિંતવન દ્રવ્યથી સદ્ગુરુ આદિનુ ચિંતવન, ક્ષેત્રથી હુ કયા દેશમા ? પુરમા ? ગામમા ? અથવા સ્થાનમા છુ ? કાલથી હમણા પ્રભાત કે રાત્રિ બાકી છે ? ઈત્યાદિ વિચાર કરવો પ્રસ્તુત

કપાસિયા ત્રણ વર્ષના થયા પછી અચિત્ત થાય છે ત્યારપછી ગ્રહણ કરાય

આટો (લોટ) મિશ્ર થવાની રીતિ.

"નહિ ચાળેલો આટો શ્રાવણ અને ભાદરવા માસમા પાચ દિવસ સુધી, આસો અને કાર્તિકમા ચાર દિવસ સુધી, માગસર અને પોસમા ત્રણ દિવસ સુધી, મહા અને ફાગણમા પાચ પોહોર સુધી, ચૈત્ર અને વૈશાખમા ચાર પ્રહર સુધી, જેઠ ને અષાઢમા ત્રણ પ્રહર સુધી મિશ્ર રહે, ત્યારપછી અચિત્ત ગણાય છે અને ચાળેલો આટો તો બે ઘડી વાર પછી અચિત્ત થઈ જાય છે "

અહિયા કોઈ શકાકાર એમ પૂછે કે, અચિત્ત થયેલ આટો અચિત્ત ભોજન કરનારને કેટલાક દિવસ સુધી કલ્પે ? (ઉત્તર આપતા ગુરુ શ્રાવક આશ્રયી કહે છે કે) એમા દિવસનો કાઈ નિયમ નથી, પણ સિદ્ધાતોમા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ આશ્રયી નીચે મુજબ વ્યવહાર બતાવેલ છે 'દ્રવ્યથી નવા જૂના ધાન્ય, ક્ષેત્રથી સારા નરસા ક્ષેત્રમા ઊગેલા ધા ય, કાળથી વર્ષા, શીત, ઉષ્ણ કાળમા ઉત્પન્ન થયેલા ધા ય, ભાવથી વસ્તુના તે તે પરિણામથી પક્ષમાસાદિકની અવધિ જ્યા સુધી વર્ણ, ગ ધ, રસ આદિમા ફેરફાર થાય નહી અને ઈયલ વિગેરે જીવો પડે નહી ત્યા સુધી છે આ અવધિના પહેલા પણ જો વર્ણાદિનો ફેરફાર થાય તો ન કલ્પે અને અવધિ પૂરી થયા છતા, વર્ણાદિ ન ફર્યા હોય તો પણ કલ્પે નહી

સાધુને આશ્રીને સાથવાની (શેકેલા ધાન્યના લોટ ની) યતના કલ્પવૃત્તિના ચોથા ખડમા આ પ્રમાણે કહી છે જે દેશ નગર ઈત્યાદિકમા સાથવામા જીવોત્પત્તિ થતી હોય ત્યા તે લેવો નહીં લીધા વિના નિર્વાહ ન થતો હોય તો તે દિવસનો કરેલો લેવો તેમ છતા પણ નિર્વાહ ન થાય તો બે ત્રણ દિવસનો કરેલો ને ચાર પાચ દિવસનો કરેલો હોય તો તે સર્વ ભેગો લેવો તે લેવાનો વિધિ આ પ્રમાણે છે ઝીણુ કપડુ નીચે પાથરીને તે ઉપર પાત્ર કબલ નાખી તેના ઉપર સાથવાને વિખેરવો પછી ઊંચા મુખે પાત્ર બધન કરીને, એક બાજુ જઈને જે જીવવિશેષ જ્યા વળગ્યુ હોય તે ઉપાડીને ઠીકરામા મૂકવુ એમ નવ વાર પ્રતિલેખન કરતા જો જીવ ન દેખાય તો તે સાથવો વાપરવો અને જો જીવ દેખાય તો ફરી નવ વાર પ્રતિલેખન કરવુ તો પણ જીવ દેખાય તો ફરી નવ વખત પ્રતિલેખન કરવુ એ રીતે શુદ્ધ થાય તો વાપરવો અને ન થાય તો પરઠવવો તેમ છતા નિર્વાહ ન થતો હોય તો, જ્યા સુધી શુદ્ધ ન થાય ત્યા સુધી પ્રતિલેખન કરવુ અને શુદ્ધ થતા વાપરવો કાઢી નાખેલી ઇયળ વિગેરે જીવ ઘરટ્ટ વિગેરેની પાસે ફોતરાનો મ્હોટો ઢગલો હોય ત્યા મૂકવા, તેવો ઢગલો ન હોય તો, ઠીકરામા થોડો સાથવો નાખી બાધા ન થાય તેમ મૂકવા

ગાથાના 'सकुत्धम्मनियमाइ' એ પદમા આદિ શબ્દ છે તેથી ઉપર કહેલ વિચારનો અહિ સગ્રહ કર્યો છે

એવી ધર્મજાગરિકા કરવાથી પોતાનો જીવ સાવધાન થાય છે પોતાના કરેલા પાપ, દોષ યાદ આવવાથી તેને તજવાની તથા પોતે ગ્રહણ કરેલા નિયમને પાલન કરવાની અને નવા ગુણ તથા ધર્મને ઉપાર્જન કરવાની બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે, એમ કરતા મહાલાભની પ્રાપ્તિ થાય છે સભળાય છે કે, આનદ, કામદેવાદિક શ્રાવકો પણ પાછલી રાત્રે ધર્મ-જાગરિકા કરતા પ્રતિબોધ પામીને શ્રાવકની પડિમા વહેવાની વિચારણા કરવાથી તેના લાભને પણ પામ્યા માટે "ધર્મજાગરિકા" જરૂર કરવી ધર્મ જાગરિકા કર્યા પછી જો પડિક્કમણુ કરતો હોય તો તે કરે, પડિક્કમણુ ન કરતો હોય તેણે પણ "રાગ" એટલે મોહ, માયા અને લોભથી ઉત્પન્ન થયેલા તે "કુસ્વપ્ન" અને "દ્વેષ" એટલે ક્રોધ, માન, ઈર્ષ્યા અને વિષાદથી ઉત્પન્ન થયેલ તે "દુસ્વપ્ન" તથા ખરાબ ફળનુ સૂચક સ્વપ્ન એ ત્રણમા પહેલાના પરિહાર માટે એકસો આઠ શ્વાસોશ્વાસનો અને બાકીના બેના પરિહાર માટે સો શ્વાસો શ્વાસનો કાઉસ્સગ્ગ કરવો. વ્યવહારભાષ્યમા કહ્યુ છે કે,-પ્રાણાતિપાત, મૃષાવાદ, અદત્તા દાન, અને પરિગ્રહ આ સબધી સ્વપ્ન આવ્યુ હોય તો સપૂર્ણ સો શ્વાસોશ્વાસ પ્રમાણ કાઉસ્સગ્ગ કરવો તેમજ જો સ્વપ્નમા મૈથુન સેવ્યુ હોય તો એક સો આઠ શ્વાસોશ્વાસ પ્રમાણ કાઉસગ્ગ કરવો.

કાયોત્સર્ગ કરવાની રીતિ

"ચદેસુ નિમ્મલયરા" સુધી એક લોગસ્સના પચીસ શ્વાસોશ્વાસ ગણાય છે એવા ચાર લોગસ્સનો કાયોત્સર્ગ કરવાથી એક સો શ્વાસોશ્વાસનો કાયોત્સર્ગ કર્યો ગણાય છે એક સો આઠ શ્વાસોશ્વાસનો કાયોત્સર્ગ કરવો હોય તો લોગસ્સ ચાર વાર 'સાગરવરગભીરા' સુધી ગણવો જોઇએ "

અથવા દસવૈકાલિક સૂત્રના ચોથા અધ્યયનમા કહેલા પાચ મહાવ્રત ચિતવવા અથવા હરકોઇ પણ સજ્ઝાય કરવા યોગ્ય પચીસ શ્લોકનુ ધ્યાન કરવુ એ પ્રમાણે વ્યવહાર ભાષ્યની વૃત્તિમા લખેલુ છે પહેલા પચાશકની વૃત્તિમા તો એમ લખેલુ છે કે—કદાચિત મોહના ઉદયથી સ્રી સેવવારૂપ કુસ્વપ્ન આવ્યુ હોય તો તત્કાળ ઊઠીને ઇર્યાવહી પડિક્કમી ને એક સો આઠ શ્વાસોશ્વાસ પ્રમાણ કાઉસગ્ગ કર્યા પછી અને રાત્રિ પ્રતિક્રમણની વેલા થાય ત્યા સુધી ઘણી નિદ્રા વિગેરે પ્રમાદ થાય તો ફરીવાર કાઉસગ્ગ કરવો કદાપિ દિવસે સૂતા જો કુસ્વપ્ન થયુ હોય તો પણ કાયોત્સર્ગ કરવો પણ તે જ વખતે કરવો કે સધ્યાના

પકવાન આશ્રયી કાળ નિયમ.

"સર્વ જાતિના પકવાન વર્ષાઋતુ(ચોમાસા)મા બનાવ્યાથી પદર દિવસ સુધી, શીત ઋતુ(શીયાળા)મા એક મહિનો અને ઉષ્ણ કાળ(ઉનાળા)મા વીસ દિવસ સુધી કલ્પે એવો વ્યવહાર છે " આ ગાથા કયા ગ્રથની છે એનો નિશ્ચય ન થવાથી કેટલાક આચાર્ય તો એમ કહે છે કે-જ્યા સુધી વર્ણ, ગધ, રસ, સ્પર્શ બદલાય નહીં ત્યાસુધી કલ્પનીય છે, બાકી દિવસનો કાઇપણ નિયમ નથી

દહિ, દૂધ અને છાશનો વિનાશકાળ

જો કાચા (ઉકાલ્યા વગરના) ગોરસ (દૂધ, દહિ, છાશ) મા મગ, અડદ, ચોળા, વટાણા, વાલ, વિગેરે દ્વિદલ પડે તો તત્કાળ તેમા ત્રસ જીવની ઉત્પત્તિ થાય છે અને દહીં તો બે દિવસ ઉપરાતનુ થયુ કે તેમા ત્રસ જીવની ઉત્પત્તિ થાય છે આ ગાથામા 'दुदिणुवरि' (બે દિવસ ઉપરાત) ને બદલે 'तिदुणवरि' (ત્રણ દિવસ ઉપરાત) એવો પાઠ કવચિત છે પણ તે ઠીક નથી તેમ જણાય છે, કારણ કે, 'दध्यहर्द्वितयातीतमिति' એવુ શ્રીમદ્ હેમચન્દ્રાચાર્યનુ વચન છે

દ્વિદળ કોને કહેવુ ?

જે ધાન્યને પીલવાથી તેલ ન નીકળે અને સરખા બે ફાડચા થઇ જાય તેને દ્વિદળ કહે છે બે ફાડચા થતા હોય પણ જેમાથી ચીકણો રસ (તેલ) નીકળે તે દ્વિદળ ન કહેવાય

અભક્ષ્ય કોને કહેવાં ?

વાસી અન્ન, દ્વિદળ, નરમ પુરી, વિગેરે એકલા પાણીથી રાધેલો ભાત વિગેરે બીજે દિવસે, બીજા સર્વ જાતિના કોહેલા અન્ન જેમા ફુગ વળી ગઇ હોય તેવા ઓદન પકવાન્નાદિ બાવીસ અભક્ષ્ય, બત્રીસ અનતકાય-એ સર્વનુ સ્વરૂપ અમારી કરેલી વદિત્તા સૂત્રની વૃત્તિથી જાણવુ

વિવેકવત પ્રાણીએ જેમ અભક્ષ્ય વર્જવા, તેમજ ઘણા જીવથી વ્યાપેલા બહુબીજ વાળા વેગણ, કાચ., માટી., ટીંબરૂ, જાબુ, બીલા. પીલુ, પાકા. ફણસ., ખિલીફળ, ગુદા, પીચુ, મહુડા, આબા વિગેરેના મહોર, શેકેલા ઓળા, મોટા બોર, કાચા કોઠીંબડા, ખસખસ, તલ, સચિત્ત લુણ પણ વર્જન કરવા; તેમજ લાલ વિગેરે હોવાથી જેના ઉપર બરાબર તેજ નથી એવા પાકા ગોલા, પાકા કકોડા, ફણસ ફળ, વળી જે દેશમા જે જે વિરુદ્ધ કહેવાતા હોય, કડવા તુબડા, કોહલા, વિગેરે પણ તે દેશમા વર્જવા તે લોકમા ન વર્જે

प्रतिक्रमण वखत करवो तेनो निर्णय कोई ग्रंथमां न देखवाथी (लख्यो नथी) तेथी ते बहुश्रुतो पासे जाणवा योग्य छे

विवेकविलासमां तो वळी स्वप्नविचार विषे एम लखेलुं छे के—

"सारुं स्वप्न देखवामां आव्या पछी सूवुं नहीं ने दिवस ऊग्या पछी उत्तम गुरुनी पासे जईने स्वप्न कहेवुं; अने नठारुं स्वप्न देखीने पाछुं तरत सूई जवुं ने ते कोईने पण कहेवुं नहीं समधातु (वायु, पित्त, कफ ए त्रणे जेने बरोबर) होय, प्रशांत (शीतळ परिणामी) होय, धर्मप्रिय होय, नीरोगी होय, जितेंद्रिय होय, एवा पुरुषने सारा के नठारा स्वप्नो फळ आपे छे १ अनुभवेलुं, २ सांभळेलुं, ३ दीठेलुं, ४ प्रकृतिना बदलावाथी, ५ स्वभावथी, ६ घणी चिंताथी, ७ देवना प्रभावथी, ८ धर्मना महिमाथी, ९ पापनी अधिकताथी, एम नव प्रकारना स्वप्न आवे छे आ नव प्रकारना स्वप्नो माथी पहेलाना छ प्रकारना स्वप्नो शुभ होय के अशुभ होय पण ते बधा निरर्थक समजवा अने पाछळना त्रण प्रकारना स्वप्नो फळ आपे छे रात्रिना पहेला प्रहरे स्वप्न जोयुं होय तो बार मासे फळ आपे, बीजे प्रहरे जोयुं होय तो छ मासे फळ आपे; त्रीजे प्रहरे जोयुं होय तो त्रण मासे फळ आपे; अने चोथे प्रहरे जोयुं होय तो एक मासे फळ आपे छे पाछली बे घडी रात्रे स्वप्न जोयुं होय तो खरेखर दश दिवसमां फळ आपे, अने सूर्योदय वखते आव्युं होय तो तत्काळ फळ आपे एकी साथे घणा स्वप्न जोया होय, दिवसे स्वप्न जोयुं होय, चिंता अथवा व्याधिथी जोयुं होय अने मळमूत्रादिकनी पीडाथी उत्पन्न थयुं होय तो ते सर्व (स्वप्न) निरर्थक जाणवा. पहेलां अशुभ देखीने पछी शुभ अथवा पहेलां शुभ अने पाछळथी अशुभ स्वप्न देखे तो तेमां पाछळनुं ज स्वप्न फळ आपे छे अशुभ स्वप्न दीठुं होय तो शांतिक कृत्य करवां" स्वप्नचिंतामणि शास्त्रमां पण एम लखेलुं छे के—'नठारुं स्वप्न देखीने थोडी रात्रि होय तो पण पाछुं सूई जवुं अने ते कोईनी पासे कोईपण वखते कहेवुं नहीं, तेथी ते फळतुं नथी" स्वप्न दीठा पछी तरत ज ऊठीने जिनेश्वर भगवाननुं ध्यान करे अथवा नवकार गणे तो ते सारुं फळ आपे भगवाननी पूजा रचावे, गुरुभक्ति करे, शक्ति प्रमाणे निरंतर धर्ममां तत्पर थईने तप करे तो नठारुं स्वप्न होय तोपण सारुं स्वप्न थाय छे (अर्थात् तेनुं शुभ स्वप्न जेवुं फळ थाय छे). देव, गुरु, तीर्थ अने आचार्यनुं नाम दई स्मरण करी जे निरंतर सूवे ते कोई दिवसे पण नठारुं स्वप्न देखे नहीं पोताने दादर (Ringworm) विगेरे थयुं होय तो थूंक घसवुं अने शरीरना अवयवो दृढ थाय ते माटे बे हाथथी अंगमर्दन करवुं प्रातःकाळे पुरुष पोतानो जमणो हाथ अने स्त्री पोतानो डाबो हाथ पुण्य प्रकाशक होवाथी जुए"

माता, पिता अने वृद्ध भाई प्रमुखने जे नमस्कार करे तेने तीर्थयात्रानुं फळ

તો દોકટ જૈનધર્મની નિંદા થાય, અને અનંતકાય તો પારકે ઘેર રધાઇ અચિત્ત થયા હોય તો પણ નિ શૂકતાના પ્રસંગની અથવા ખાનારા લોકોની વૃદ્ધિ થવાના ભયથી ન જ ગ્રહણ કરવા જૈનધર્મની નિંદા ન થવા દેવા માટે રાધેલું સૂરણ, આદુ, વેગણ વિગેરે જો કે અચિત્ત થયા હોય અને પોતાને પચ્ચખાણ ન હોય તો પણ વર્જન જ કરવા, અને વળી મૂળો તો પંચાગથી તજવા યોગ્ય છે સુંઠ, હળદર તો નામ સ્વાદના બદલવાથી સુકાયા પછી કલ્પે છે

ઉકાળેલા પાણીની રીતિ.

ઉનું પાણી ત્રણ વાર ઉકાળા ન આવે ત્યાં સુધી તો મિશ્ર ગણાય છે એટલા માટે પિંડનિર્યુક્તિમા કહેલ છે કે —

જ્યાં સુધી ત્રણ વાર ઉકાળા આવ્યા ન હોય ત્યાંસુધીનું ઊનું પાણી પણ મિશ્ર ગણાય છે (ત્યારપછી અચિત્ત ગણાય) જ્યાં ઘણા માણસોની આવજાવ થયા કરતી હોય એવી ભૂમિ ઉપર પડેલું વરસાદનું પાણી જ્યાંસુધી ત્યાંની જમીનની સાથે ન પરિણમે, ત્યાં સુધી તે પાણી મિશ્ર ગણાય ત્યારપછી અચિત્ત થઇ જાય છે, અને અરણ્ય ભૂમિ (વગડાની જમીન) ઉપર વરસાદનું જળ પડતાં માત્ર મિશ્ર છે પછી પડતું વર્ષાનું પાણી સચિત્ત બની જાય છે ચોખાના ધોવણમા આદેશ ત્રિક(આગળ કહેવાશે તે)ને મૂકીને તંદુલોદક જ્યાં સુધી ડહોળું હોય ત્યાં સુધી મિશ્ર ગણાય છે, પણ જ્યારે નિર્મળ થાય ત્યારથી અચિત્ત ગણાય છે, (આદેશત્રિક બતાવે છે) કોઇ આચાર્ય એમ કહે છે કે, ચોખાનું ધોવણ એક વાસણમાથી બીજા વાસણમા નાખતાં જે છાંટા ઊડે છે, તે બીજા વાસણને લાગે તે છાંટા જ્યાંસુધી ન સુકાય ત્યાંસુધી ચોખાનું ધોવણ મિશ્ર ગણવું બીજા કોઇક આચાર્ય એમ કહે છે કે તે ધોવણ એક વાસણમાથી બીજા વાસણમા ઊંચેથી નાખતાં પરપોટા વળે છે તે જ્યાંસુધી ન ફુટી જાય ત્યાંસુધી મિશ્ર ગણવું ત્રીજા કોઇ આચાર્ય એમ કહે છે કે, જ્યાંસુધી તે ચોખા ચડે નહીં ત્યાંસુધી ચોખાનું મિશ્ર ગણાય છે એ ત્રણે આદેશ પ્રમાણ ગણાય એમ નથી જણાતાં; કેમકે કોઇ વાસણ કોરું હોય તો તેને સુકાતાં વધારે વાર લાગે નહિ, તેમજ કોઇ વાસણ પવનમાં કે અગ્નિ પાસે રાખેલું હોય તો તત્કાળ સુકાઇ જાય અને બીજું વાસણ પણ તેમ ન હોય તો ઘણીવારે સુકાઇ શકે, માટે એ પ્રમાણે અસિદ્ધ ગણાય છે ઘણા ઊંચેથી ધોવણ વાસણમા નાખે તો પરપોટા ઘણા થાય, નીચેથી નાખે તો થોડા થાય, તે થોડા વખતમા ફુટી જાય કે ઘણા વખતે ફુટે તેથી એ હેતુ પણ સિદ્ધ થઇ શકતો નથી તેમજ ચૂલામા અગ્નિ પ્રબળ હોય તો થોડી વારમા ચોખા ચડે ને મંદ હોય તો ઘણી વારે ચોખા ચડે તેથી એ હેતુ પણ અસિદ્ધ છે, કેમકે એ ત્રણે હેતુમા કાળનો નિયમ નથી રહી શકતો; માટે એ ત્રણે અસિદ્ધ સમજવા ખરો હેતુ તો એજ છે કે,—જ્યાંસુધી ચોખાનું ધોવણ અતિ નિર્મળ ન થાય

ત્યાસુધી મિશ્ર ગણવુ ને ત્યારબાદ તેને અચિત્ત ગણવુ ઘણા આચાર્યોનો એ જ મત હોવાથી એજ વ્યવહારશુદ્ધ છે

ધૂમાડાથી ધૂમ્ર વર્ણ થયેલા અને સૂર્યના કિરણોથી ગરમ થયેલા નેવાના સંપર્કથી અચિત્ત થયેલા નેવાના પાણીને ગ્રહણ કરવામા કઇ વિરાધના થતી નથી કેટલાક આચાર્ય એમ કહે છે કે-ઉપર લખેલુ પાણી પોતાના પાત્રમા ગ્રહણ કરવું આ વિષયમા ઘણા વિચાર હોવાથી આચાર્ય ઉત્તર આપે છે કે, પાણીમા અશુચિપણું છે માટે પોતાના પાત્રમા લેવાનો નિષેધ છે, એટલા માટે ગૃહસ્થની કુંડી વિગેરે ભાજનમા લેવું વળી વરસાદ વરસતો હો તે વખતે મિશ્ર ગણવાથી તે પાણી લેવું નહીં, પરતુ વરસાદ રહી ગયા પછી પણ અતર્મુહૂર્ત કાળ વીત્યા પછી ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે જે પાણી નિકેવળ પ્રાસુક થયેલું છે (અચિત્ત થયેલુ છે) પણ ચોમાસામા ત્રણ પ્રહર ઉપરાત ફરીને સચિત્ત થઇ જાય છે એટલા માટે તે ત્રણ પ્રહરની અદર પણ તે અચિત્ત જળમા ક્ષાર વિગેરે નાખવું કે જેથી પાણી પણ નિર્મળ થઇ રહે છે

ચોખાનું ધોવણ પહેલુ, બીજુ, ત્રીજુ, તત્કાળનું હોય તો અચિત્ત થાય છે, પરતુ ચોથુ, પાચમુ વિગેરે ધોવણ ઘણા કાળનુ હોવા છતાય સચિત્ત રહે છે

અચિત્ત જળ કયાસુધી રહે તેનુ કાળમાન.

"ત્રણ ઉકાળે ઉકાળેલું પાણી અને પ્રાસુક જળ સાધુજનને કલ્પે છે, પણ ઉષ્ણકાળ ઘણો લૂખો હોવાથી ઉનાળાના દિવસોમા પાચ પ્રહર ઉપરાત કાળ થતા તે જળ પાછુ સચિત્ત થઇ જાય છે, પણ કદાપિ રોગાદિકના કારણથી પાચ પ્રહર ઉપરાત પણ સાધુને રાખવુ પડે તો રખાય અને શીતકાળ સ્નિગ્ધ હોવાથી ચોમાસામા તે ત્રણ પ્રહર ઉપરાત સચિત્ત થાય છે, માટે ઉપર લખેલા કાળ ઉપરાત કોઇને અચિત્ત જળ રાખવાની ઇચ્છા હોય તો તેમા ખારપદાર્થ નાખી રાખવો, કે જેથી તે સચિત્ત થઇ શકે નહીં " કોઇપણ બાહ્ય શસ્ત્ર લાગ્યા વિના સ્વભાવથીજ અચિત્ત જળ છે એમ જો કેવળી, મન પર્યવજ્ઞાની, અવધિજ્ઞાની, કે શ્રુતજ્ઞાની પોતાના જાણપણાથી જાણતા હોય તો પણ તે અવ્યવસ્થા પ્રસગના (મર્યાદા તૂટવાના) ભયથી વાપરતા નથી, તેમ બીજા કોઇને પણ વાપરવાની આજ્ઞા આપતા નથી વળી સભળાય છે કે, ભગવાન વર્દ્ધમાનસ્વામીએ " આ દ્રહ સ્વભાવથી અચિત્ત જળ ભરેલ છે અને વળી સેવાળ કે મત્સ્ય, કચ્છપાદિક ત્રસ જીવથી પણ રહિત છે " કેવલજ્ઞાનથી એમ જાણવા છતા પણ પોતાના કેટલાક શિષ્યો તૃષા પીડિત થયેલા પ્રાણ સશયમા હતા તોપણ તે વાપરવાની આજ્ઞા ન આપી એમજ કોઇક વખતે શિષ્યો ભૂખની પીડાથી પીડિત થયા હતા તે વખતે અચિત્ત (તલના ગાડા) નજીક છતા પણ અનવસ્થાદોષરક્ષા (બંદોબસ્ત રાખવા) માટે તેમજ શ્રુતજ્ઞાનનુ પ્રમાણિક

મળમૂત્ર કરવાના સ્થાન

રાખનો કે છાણનો ઢગલો પડયો હોય તેના ગાયને બેસવા બાધવાના ઠેકાણામા રાફડા ઉપર, ઘણા માણસે જ્યા મળમૂત્ર કીધા હોય તેમા, આબા ગુલાબ પ્રમુખના થડમા, અગ્નિમા, સૂર્ય સામે, માર્ગ વચ્ચે, પાણીના સ્થાનમા સ્મશાન પ્રમુખ ભયકર સ્થાનમા, નદીને કાંઠે, નદીમા, સ્ત્રી તથા પોતાના પૂજ્યના દેખતા, એટલા ઠેકાણા મૂકીને મળમૂત્ર કરવા, પરતુ આકરી પીડા થઈ હોય તો એટલા ઠેકાણે પણ મળમૂત્ર કરવા

ઓઘનિર્યુક્તિ પ્રમુખ આગમમા પણ સાધુ આશ્રયીને એમ કહેલું છે કે —

જ્યા બીજા કોઇ આવી ન ચડે તેમજ બીજો કોઈ દેખી ન શકે એવા સ્થાનકે, જ્યા બેસતા નિંદા ન થાય કે કોઇ સાથે લડાઇ ન થાય એવા સ્થાનકે, સરખી ભૂમિમા એટલે પડી ન જવાય એવા સ્થાનકે; ઘાસ પ્રમુખે ઢાંકેલી ભૂમિ વર્જિત સ્થાને કેમકે એવી ભૂમિમા બેસતા ઘાસ વિગેરેમા જો કદાપિ વીંછી, સર્પ, કીડા, પ્રમુખ હોય તો વ્યાઘાતનો સભવ થાય; અને કીડી વિગેરે હોય તો મરી જાય થોડા કાળની કરેલી ભૂમિકામા; વિસ્તીર્ણ ભૂમિમા જઘન્યથી પણ એક હાથની જમીનમા, જઘન્યથી પણ ચાર અગુલ જમીન અગ્નિ તાપાદિકથી અચિત્ત થઇ હોય એવા સ્થાનમા, અતિશય આસન (પાસે) નહીં (દ્રવ્યથી ધવળ ઘર આરામાદિકને નજીક નહીં અને ભાવથી આકરી પીડા થઈ હોય તો તેવા સ્થાન પાસે પણ વોસરાવે), બીલ વર્જિત સ્થાનકે; બીજ, લીલોતરી, ત્રસ જીવ રહિત સ્થાનકે, એવા સ્થાનકે મળમૂત્ર વોસરાવે (ત્યાગ કરે)

દિશી, પવન, ગામ, સૂર્ય, છાયા પ્રમુખના સન્મુખ વર્જીને તેમજ ત્રણ વાર પ્રમાર્જીને ત્રણવાર अणुजाणह जस्सग्गो એવો પાઠ કહીને શરીરની શુદ્ધિ થવા માટે વોસરાવે અને શુદ્ધિ કરે

ઉત્તર અને પૂર્વ દિશા પૂજ્ય છે માટે તેના સન્મુખ મળમૂત્ર ન કરવો દક્ષિણ દિશા સામે બેસતા ભૂત પિશાચાદિકનો ભય થાય છે પવન સન્મુખ બેસતા નાસિકામા પવન આવવાથી અર્શ થાય છે સૂર્ય તથા ગામના સમુખ બેસવાથી તેની નિન્દા થાય છે

જેને કૃમિ નિકલતા હોય તે છાયામા મલ ત્યાગ કરે પણ જો તડકામા બેસવું પડે તો, બે ઘડી પર્યન્ત છાયા કરી ત્યા ઊભો રહે

મૂત્ર રોકવાથી ચક્ષુ જાય, મલ રોકવાથી જીવિતવ્યથી રહિત થાય, [illegible] ને રોકવાથી કોઢ થાય અને એ ત્રણેને રોકવાથી ગ્લાન(મદવાડ)ની પ્રાપ્તિ [illegible]

મળ, મૂત્ર, થૂક, બળખો, સલેખમાદિ જ્યા નાખવા હોય ત્યા પહેલા [illegible] जस्सग्गो એમ કહીને વોસરાવવો, અને વોસરાવ્યા પછી તત્કાળ વોસિરે [illegible]

પણું બતાવવા માટે તે તે વાપરવાની આજ્ઞા ન આપી જેમકે, પૂર્વધર વિના સામાન્ય શ્રુતજ્ઞાની બાહ્યશસ્ત્રના સ્પર્શ થયા વિના પાણી પ્રમુખ અચિત્ત થયુ છે એમ જાણી શકતા નથી એટલાજ માટે બાહ્યશસ્ત્રના પ્રયોગથી વર્ણ, ગધ, રસ, સ્પર્શ પરિણામાતર પામ્યા પછી પાણી પ્રમુખ અચિત્ત થયા પછીજ વાપરવા વળી કોરડુ મગ, હરડેના ઠળિયા વિગેરે જો નિર્જીવ છે તો પણ તેની યોનિ નષ્ટ થઇ નથી તેને રાખવા માટે કે નિ શુકતા પરિણામ નિવારવા માટે તેઓને દાત વિગેરેથી (મુખમા ઘાલી) ભાગવા નહીં જે માટે ઓઘનિર્યુક્તિની પચોતેરમી ગાથાની વૃત્તિમા કોઇકે પ્રશ્ન કરેલ છે કે, મહારાજ, અચિત્ત વનસ્પતિની યતના કરવાનુ શા માટે કહો છો ? ત્યારે આચાર્યે ઉત્તર આપ્યો કે,–એ પણ અચિત્ત વનસ્પતિ છે તોપણ કેટલીક વનસ્પતિઓની યોનિ અવિનષ્ટ હોય છે કેમકે ગળો, કોરડુ મગ આદિને અવિનષ્ઠ યોનિ કહ્યા માટે (ગળો સુકેલી હોય તો પણ તે ઉપર પાણી સીંચીએ તો પાછી લીલી થઇ શકે છે) યોની રક્ષા નિમિત્તે અચિત્ત વનસ્પતિની યતના પાળવી પણ ફળવતી છે

એમ સચિત્ત અચિત્તનુ સ્વરૂપ સમજીને પછી સપ્તમ વ્રત ગ્રહણ કરવાના વખતે બધાના જુદા જુદા નામ દઇ સચિત્તાદિ જે જે વસ્તુ ભોગવવા યોગ્ય હોય તેનો નિશ્ચય કરીને, પછી જેમ આનદ કામદેવાદિક શ્રાવકોએ ગ્રહણ કર્યુ તેમ સપ્તમ વ્રત અગીકાર કરવુ કદાપિ તેમ કરવાનુ બની શકે નહીં, તો પણ સામા યથી દરરોજ એક બે ચાર સચિત્ત, દશ બાર પ્રમુખ દ્રવ્ય, એક બે ચાર વિગય પ્રમુખનો નિયમ કરવો એમ દરરોજ સચિત્તાદિકનો અભિગ્રહ રાખતા જુદા જુદા દિવસે દરરોજ ફેરવવાથી સર્વ સચિત્તના ત્યાગનુ પણ ફળ મળી શકે છે એકદમ સર્વ સચિત્તનો ત્યાગ થઈ શકતો નથી, પણ થોડા થોડા અદલબદલ ત્યાગ કરવાથી યાવજ્જીવ સર્વ સચિત્તના ત્યાગનુ ફળ પામી શકાય છે

ફૂલ ફળના રસને, માસ મદિરાદિકના સ્વાદને તથા સ્રીસેવનની ક્રિયાને જાણતા છતા જે વૈરાગી થયા એવા દુષ્કરકારકને વદન કરુ છુ

સચિત્ત વસ્તુઓમા પણ નાગરવેલના પાન દુસ્ત્યાજ્ય છે, બીજા બધા સચિત્તને અચિત કર્યા હોય તોપણ તેના સ્વાદ પામી શકીએ છીએ વળી કેરીનો સ્વાદ પણ સુકાયા પછીએ પામી શકીયે છીએ, પરતુ નાગરવેલના પાન તો નિરતર પાણીમા લાગેલા જ રહેવાથી નીલ ફુલ કથુવાદિકની વિરાધના ઘણી જ થાય છે, માટે પાપથી ભય રાખનારા પ્રાણીએ રાત્રિએ પાન સર્વથા ખાવા નહીં કદાપિ કોઇને વાપરવાની જરૂર હોય તો, તેણે આગળથી દિવસે શુદ્ધ કર્યા સિવાય વાપરવા નહીં વળી પાન તો કામદેવને ઉત્પન્ન થવા માટે એક અગરૂપ હોવાથી અને તેઓના પ્રત્યેક પત્રમા અસખ્ય જીવની વિરાધના

ચિતવવું વળી સલેખમાદિને તો તત્કાળ ધૂળ, રાખ, વિગેરેથી યતનાપૂર્વક દાકવા જો એમ ધૂળ વિગેરેથી ઢાકે નહીં ને ખુલ્લા પડયા રહે તો તેમા અસખ્ય સમૂચ્છિર્મ (માતા પિતા સચોગ વિના ઉપજનારા નવ પ્રાણુવાળા મનુષ્ય) જીવ ઉત્પન્ન થાય અને તેનો નાશ થવાનો દોષ લાગે છે જે માટે પન્નવણા સૂત્રના પ્રથમ પદમા કહેલુ છે કે, "હે ભગવાન્ ! સમૂચ્છિમ મનુષ્ય કયા ઉપજે ? (ઉત્તર) હે ગોતમ, મનુષ્યક્ષેત્રમા; પીસ્તા લીસ લાખ યોજનમા અઢીદ્વીપમા જે દ્વીપ સમુદ્રો છે તેમા આવેલા પદર કર્મભૂમિ (જ્યા અસી, મસી, કૃષિ કર્મ કરી લોકો આજીવિકા કરે છે) મા, છપ્પન અતરદ્વીપ મનુષ્ય (યુગલીયા), ગર્ભજ મનુષ્યના મળમા, પેશાબમા, મેલમા, બળખામા, નાશિકામા, વમન-(ઓકેલા)મા, પિત્તમા, વીર્યમા, વીર્ય અને રૂધિર ભેગા મળેલા હોય તેમા, બહાર કાઢી નાખેલ વીર્યના પુદ્દગલમા, નિર્જીવ કલેવરમા, સ્રીપુરુષના સયોગમા, નગરના ખાળમા, સર્વ અપવિત્ર સ્થાનમા, સમૂર્ચ્છિમ મનુષ્ય ઉત્પન્ન થાય છે (પણ તે કેવા ઉત્પન્ન થાય ? તેનો ઉત્તર) એક અગુળના અસખ્ય ભાગ માત્ર શરીરની અવગાહના(દેખાવ)વાળા, અસજ્ઞી (મનવગરના), મિથ્યાત્વી, અજ્ઞાની, સર્વ પર્યાપ્તીથી અપર્યાપ્તા અને અતર્મુહુર્તનુ આયુષ્ય ભોગવી કાળ કરનારા એવા સમૂર્ચ્છિમ જીવ ઉપજે છે, માટે બળખા, શલેખમ ઉપર ધૂળ કે રાખ નાખીને તેને જરૂર ઢાકવા"

દાતણુ વિગેરે કરવુ હોય તો નિર્દોષ સ્થાનમા જાણીતા વૃક્ષના પ્રાસુક અને કોમલ દતકાષ્ઠથી, અથવા દાતનો દ્રઢતા કરનાર તર્જની આગલીથી કરવુ દાત આદિના મલ ઉપર ધૂળ નાખવી

વ્યવહારશાસ્રમા આ પ્રમાણે કહેલુ છે કે —

"દાત દ્રઢ કરવા માટે દાતની પીઠિકા(પેઢીયા-પેઢા) પ્રથમ તર્જની અગુલીથી ઘસવી, પછી આદરપૂર્વક (જરૂર) દાતણુ કરવુ"

દાતણુ કરતા શુભસૂચક અગમચેતી.

દાતણુ કરતી વખતે જે પાણીના કોગળા કરવામા આવે છે તેમા પહેલો કોગળો કરતા તેમાથી જો એક બિદુ ગળામા ઊતરી જાય તો તે દિવસે તુરત ઉત્તમ ભોજન પામે

દાતણુનુ પ્રમાણુ અને તે કરવાની રીતિ

વાકુ નહીં, વચ્ચે ગાઠ વિનાનુ, જેનો કૂચો સારો થઇ શકે એવુ, જેની અણી પાતળી હોય, દશ આગળ લાબુ, પોતાની ટચલી આગુલીના અગ્રભાગ જેટલુ જાડુ, જાણીતા ઝાડનુ, સારી જમીનમા ઉત્પન્ન થએલા દાતણુથી ટચલી અને દેવપૂજણી અગુલી ની વચ્ચે રાખીને પહેલા ઉપલી જમણી દાઢ અને પછીથી ઉપલી ડાબી દાઢને ઘસીને પછી બન્ને નીચેની દાઢને ઘસવી ઉત્તર કે પૂર્વ દિશા સામે સ્થિર આસને દાતણ

હોવાથી બ્રહ્મચારીઓને તો ખરેખર ત્યજવા યોગ્ય છે જે માટે આગમમા પણ એમ લખેલુ છે કે —

"જે એમ કહેલુ છે કે, પર્યાપ્તાની નિશ્રાયે (સાથે જ) અપર્યાપ્તા ઉપજે છે, તે પણ જ્યા એક પર્યાપ્તો ઉપજે ત્યા અસખ્યાતા અપર્યાપ્તા થાય છે" જ્યારે બાદર એકેદ્રિયમા એમ કહેલુ છે તેમજ સૂક્ષ્મ એકેદ્રિયમા જ્યા તેની નિશ્રાએ એક અપર્યાપ્તો હોય ત્યા તે નિશ્રામા અસખ્યાત પર્યાપ્ત હોય છે એમ આચારાગ સૂત્રની વૃત્તિમા કહેલુ છે એમ એક પત્રાદિકથી અસખ્ય જીવની વિરાધના થાય છે, એટલુ જ નહીં પણ તે પાનને આશ્રયે રહેલા જળમા નીલ ફૂલનો સભાવ હોવાથી અનત જીવનો વિઘાત પણ થઇ શકે છે કેમકે, જળ, લવણાદિક અસખ્ય જીવાત્મક જ છે, તેમા જો સેવાળ પ્રમુખ હોય તો અનત જીવાત્મક પણ સમજવા જે માટે સિદ્ધાતોમા કહેલુ છે કે —

એક પાણીના બિદુમા તીર્થંકરે જેટલા જીવ કહ્યા છે તે જીવો જો સરસવ પ્રમાણે શરીર ધારણ કરે તો આખા જબૂદ્વીપમા સમાઈ શકે નહીં

લીલા આમળા પ્રમાણે પૃથ્વીકાયના ખડમા જેટલા જીવ હોય છે તે કદાપિ પારેવા જેવડા શરીર કરે તો આખા જબૂદ્વીપમા સમાઈ શકે નહીં

પૃથ્વીકાય અને અપ્કાયમા એવા સૂક્ષ્મ જીવ રહેલા છે માટે પાન ખાવાથી અસખ્યાતા જીવોની વિરાધના થાય છે માટે વિવેકી પુરુષે પાન સર્વથા ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે

સર્વ સચિત્તનો ત્યાગ કરવા ઉપર અબડ પરિવ્રાજક(તાપસ)ના સાતસો શિષ્યનુ દૃષ્ટાત.

અબડ નામ પરિવ્રાજકને સાતસો શિષ્યો હતા તેમણે શ્રાવકના બાર વ્રત અગીકાર કરતા એવો નિયમ લીધો હતો કે-અચિત્ત અને કોઇએ આપેલ હોય એવા અન્નપાણી વાપરવા, પણ સચિત્ત અને કોઇએ આપ્યુ ન હોય એવુ અન્નજળ લેવુ નહીં તેઓ એક વખત ગગાનદીના કિનારે થઇ ઊનાળાના દિવસમા ચાલતા કોઇક ગામ જતા હતા, તે વખતે બધાઓની પાસે પાણી ખૂટી ગયુ તેથી પાણીની ઘણી આકરી તૃષાથી પીડાયા પણ નદીકિનારે તડકાથી તપેલા પાણી અચિત્ત થયેલા હતા છતા કોઇના આપ્યા સિવાય તેમણે ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે વાપરવાનો નિયમ હતો તેથી તે કેમ વાપરી શકાય? અર્થાત્ ન વાપરતા તે તમામ સાતસો પરિવ્રાજકોએ ત્યા જ અણસણ કર્યા એ પ્રમાણે અદત્ત કે સચિત્ત કોઇએ વાપર્યું નહીં. છેવટે ત્યા જ તે બધા કાળ કરી બ્રહ્મદેવલોકે (પાચમે દેવલોકે) ઇન્દ્રના સામાનિકપણે ઉત્પન્ન થયા એમ જે પ્રાણી સર્વ સચિત્તનો ત્યાગ કરે છે તે મહાત્મા મહાસુખને પામે છે

કરવામા જ ચિત્ત સ્થાપીને દાતને કાઈ પીડા ન થાય તેમ મૌન રહી દાતણુ કરવુ દુર્ગન્ધવાળુ, પોલુ, સુકુ, મીઠુ, ખાટુ અને ખારુ દાતણુ ઉપયોગમા લેવુ નહીં

દાતણુ ન કરવા વિષે.

વ્યતિપાતમા, રવિવારે, સક્રાતિને દિને, ગ્રહણ દિને અને પડવો, પાચમ, આઠમ, નવમી, પુનમ, અમાવાસ્યા એ છ તિથિઓએ દાતણુ ન કરવુ

વગર દાતણે મુખશુદ્ધિ કરવાની રીતિ.

દાતણુ ન હોય તો મુખશુદ્ધિ કરવાનો વિધિ એવો છે કે, બાર કોગળા પાણીના કરવા અને જીભની ઊલ તો જરૂર દરરોજ ઉતારવી જીભ ઉપરથી ઊલ ઉતારવાની દાતણુની ચીર, જીભને ધીરે ધીરે ઘસીને, તે ચીર, પોતાની સન્મુખ પવિત્ર જગ્યાએ ફેકવી

દાતણુની ચીરી ફેકવાથી જણાતી અગમચેતી

જો દાતણુની ચીર પોતાની સામે પડે તો સર્વ દિશાઓમા સુખશાતિ પામે. વળી દાતણુની ચીર ઊભી રહે તો સુખ માટે થાય, એથી વિરુદ્ધ હોય તો દુઃખદાયી સમજવુ ક્ષણુવાર ઊભી રહીને પછી જો દાતણુની ચીર પડી જાય તો શાસ્ત્ર જાણુનારે એમ કહેવુ કે આજે જરૂર મીષ્ટ આહાર મળશે

દાતણુ કરવાના નિષેધ વિષે.

ખાસી, શ્વાસ, અજીર્ણુ, શોક, તૃષા, મોઢુ આવવુ, મસ્તક, નેત્ર, હૃદય, કર્ણુ એટલા રોગવાળાઓએ દાતણુ કરવુ નહીં

વાળ સમારવા વિષે.

માથાના વાળ નિત્ય સ્થિર થઈને કોઈની પાસે સાફ કરાવવા, પણુ પોતે એક સાથે બે હાથવડે વાળ સમારવા નહીં

દર્પણુ જોવાથી અગમચેતી.

તીલક કરવાને કે મગળ માટે દરરોજ દર્પણુ જોવુ, પણુ દર્પણુમા જે દિવસે પોતાના મસ્તક વિનાનુ પોતાનુ ધડ દેખાય તે દિવસથી પદર દિવસે પોતાનુ મૃત્યુ જાણુવુ

જે દિવસે ઉપવાસ, આબીલ અને એકાસણુાદિકનુ પચ્ચખાણુ કરેલ હોય તે દિવસે મોઢુ, દાતણુ કે મુખશુદ્ધિ કીધા વિના પણુ શુદ્ધજ સમજવુ, કેમકે, તપ એ જ મહાફળ

ચૌદ નિયમ ધારવાની વિગત.

જેણે ચોદ નિયમ પહેલા અંગીકાર કર્યા હોય તેણે દરરોજ સક્ષેપ કરવા જોઇએ અને જેણે ચોદ નિયમ લીધેલા ન હોય તેણે પણ ધારીને દરરોજ સક્ષેપ કરવા, તેની રીતિ નીચે મુજબ છે

૧ સચિત્ત–મુખ્ય વૃત્તિએ સુશ્રાવકે સચિત્તનો સર્વથા ત્યાગ કરવો જોઇએ. તેમ ન બની શકે તો સામાન્યથી એક બે ત્રણ પ્રમુખ સચિત્ત વાપરવાની છૂટ રાખીને બાકીના સર્વ સચિત્તનો દરરોજ ત્યાગ કરે કેમકે, શાસ્ત્રમા લખેલુ જ છે કે, " પ્રમાણુવત નિર્જીવ પાપ રહિત આહાર કરવાથી પોતાના આત્માનો ઉદ્ધાર કરવામા તત્પર એવા સુશ્રાવકો હોય છે "

૨ દ્રવ્ય સચિત્ત (માસ) ખાવાની ઇચ્છાથી માછલા (તદુલીઓ આદિ) સાતમી નારકીમા જાય છે એટલે સચિત્ત (માસ) આહાર મનથી પણ ઇચ્છનીય નથી સચિત્ત વિગય(માસ) છોડીને જે કાઇ મુખમા નખાય તે સર્વ દ્રવ્યમા ગણાય છે જેમકે, ખીચડી, રોટલી, રોટલો, નીવીયાતાનો લાડુ, લાપસી, પાપડી, ચુરમુ, કરંબો, પુરી, ક્ષીર, દુધપાક, એમ ઘણા પદાર્થ મળવાથી પણ જેનુ એક નામ ગણાતુ હોય તે એકદ્રવ્ય ગણાય છે વળી એક ધાન્યના ઘણા પદાર્થ બનેલા હોય તો પણ તે જુદા જુદા દ્રવ્ય ગણાય છે જેમકે, રોટલો, રોટલી, પોળી, માડા, ખાખરા, ઘુઘરી, ઢોકળા, થુલી, બાટ, કણુક, આટો, એક જાતિના ધાન્યના હોય છતા પણ જુદા જુદા સ્વાદ અને નામ હોવાથી જુદા જુદા દ્રવ્ય ગણાય છે વળી ફુલા, ફુલીકા, એવા નામ એક છે પણ સ્વાદની ભિન્નતાથી કે પરિણામાતર થવાથી જુદા જુદા દ્રવ્ય ગણાય છે એમ દ્રવ્ય ગણવાની રીતિ નિયમ લેનારના અભિપ્રાય તથા સપ્રદાયના પ્રસગથી ભિન્ન ભિન્ન હોય છે તે ગુરુપરપરાથી જાણી લેવી ધાતુની સળી તથા હાથની આગલી દ્રવ્યમા ગણાતા નથી (એ દ્રવ્યમાથી એક બે ચાર જે વાપરવા હોય તેની છૂટ રાખી બીજા બધાનો ત્યાગ કરવો)

૩ વિગઇન (વિગય)–વિગઇઓ ખાવા યોગ્ય છ પ્રકારની છે ૧ દુધ, ૨ દહીં, ૩ ઘી, ૪ તેલ, ૫ ગોળ, ૬ કઢા વિગય (એ છ પ્રકારની વિગઇમાથી જે જે વિગઇ વાપરવી હોય તે છૂટી રાખી બીજીનો દરરોજ ત્યાગ કરવો)

૪ ઉવાણહ (ઉપાનહ)–પગમા પહેરવાના જોડા તથા કપડાના મોજા કાષ્ઠની પાવડી તો ઘણા જીવની વિરાધના થવાના ભયથી શ્રાવકને પહેરવી જ યોગ્ય નથી

૫ તબોલ (તાબુલ)–પાન, સોપારી, ખેરસાર કે કાથો વિગેરે સ્વાદીય વસ્તુઓનો નિયમ કરવો

૬ વથ્થ (વસ્ત્ર)—પાચે અગે પહેરવાના વેષ–વસ્ત્રનુ પરિમાણ કરવુ, ઉપરાતનો ત્યાગ કરવો. એમા રાત્રે પોતીઆ કે ધોતીઆ અને રાત્રિના પહેરવાના વસ્ત્રાદિ ગણાતા નથી

કારી છે લૌકિકમા પણ એજ વ્યવહાર છે કે, "ઉપવાસાદિક તપમા દાતણ કીધા વિન પણ દેવપૂજા કરવી" ઉપવાસાદિકમા દાતણનો નિષેધ લૌકિકશાસ્ત્રમા પણ કહેલ છે વિષ્ણુભક્તિચન્દ્રોદયમા કહેલુ છે કે —

પડવો, અમાવાસ્યા, છઠ્ઠ, મધ્યાહ્ન, નવમી અને સક્રાતિને દહાડે દાતણ કરવુ નહિ ઉપવાસમા કે શ્રાદ્ધમા દાતણ ન કરવુ, કેમકે દાતને દાતણનો સયોગ સાત કુળને હણે છે બ્રહ્મચર્ય, અહિસા, સત્ય, માસત્યાગ, એ ચાર વાના કોઇપણ વ્રતમા જરૂર પાળવ વારવાર પાણી પીવાથી, તાબૂલ ખાવાથી, દિવસે સુવાથી અને મૈથુન સેવવાથી ઉપવાસન ફળ હણાય છે સ્નાન કરવુ હોય તોપણ જ્યા કીડીનુ દર, નીલફૂલ, સેવાલ, કુથુ જી વિગેરે ઘણા થતા ન હોય, જ્યા વિષમ ભૂમિ ન હોય, જ્યા જમીનમા પોલાણ ન હોય એવી જમીન ઉપર, ઉપરથી ઊડીને આવી પડતા જીવોની યતનાપૂર્વક ગળણાથી ગળેલ પરિમિત પાણીથી સ્નાન કરવુ શ્રાવકદિનકૃત્યમા કહેલ છે કે —

ત્રસાદિક જીવરહિત પવિત્ર ભૂમિ ઉપર અચિત્ત કે સચિત્ત અને ગળેલા પ્રમાણવર પાણીથી વિધિપૂર્વક સ્નાન કરે

વ્યવહારમા કહેલુ છે કે —

નગ્ન થઇને, રોગી હોય ત્યારે પરદેશથી આવીને, બધા વસ્ત્ર સહિત, ભોજન કીધ પછી, આભૂષણ પહેરીને, અને ભાઇ પ્રમુખ સગાવહાલાને મગળ માટે વળાવી આવીને તરત સ્નાન ન કરવુ અજાણ્યા પાણીથી, જેમા પ્રવેશ કરવો મુશ્કેલ હોય એવા પાણીમ પેસીને, મલિન લોકોએ મલિન કરેલા પાણીમા, અને સેવાળ કે ઝાડના ગુચ્છથી ઢકાયલ પાણીમા પેસીને સ્નાન કરવુ એ યોગ્ય નથી શીતળ જળથી સ્નાન કરીને તરત ઉષ્ણ ભોજન, તેમજ ઉષ્ણ જળથી સ્નાન કરીને તરત શીતળ અન્ન ખાવુ નહીં અને સ્નાન કરીને તેલ માલીસ કરવુ નહીં

સ્નાન કરતા જણાતી અગમચેતીઓ.

સ્નાન કરીને ઊઠ્યા પછી તરતજ પોતાના શરીરની કાતિ બદલાઇ જાય, માહોમાહે દાત ઘસવા લાગી જાય, અને શરીરમાથી મૃતકના જેવી ગધ છૂટે તો તે પુરુષ ત્રીજે દિવસે મરણ પામે સ્નાન કરી રહ્યા કે તરતજ જો હૃદય અને બે પગ એકદમ સુકાઇ જાય તો તે છઠ્ઠે દિવસે મરણ પામે એમા સદેહ નથી

સ્નાન કરવાનો જરૂરી સમય

મૈથુન સેવ્યા પછી, ઉલટી કર્યા પછી, સ્મસાનના ધૂમ્રનો સ્પર્શ થયા પછી, નઠારુ સ્વપ્ન દીઠા પછી અને ક્ષૌરકર્મ (હજામત કરાવ્યા) પછી શુદ્ધ નિર્મળ પવિત્ર જળથી જરૂર સ્નાન કરવુ

७ कुसुम-અનેક જાતિના ફૂલ સુંઘવાનો, માળા પહેરવાનો, કે મસ્તક ઉપર ઘાલવાનો, કે શય્યામા રાખવાનો નિયમ કરવો ફૂલનો પોતાના સુખભોગને માટે નિયમ થાય છે, પણ દેવપૂજામા વાપરવાનો નિયમ કરાતો નથી

૮ વાહણ-રથ, અશ્વ, પોઠીયો, પાલખી, વિગેરે ઉપર બેસીને જવા-આવવાનો નિયમ કરવો [1]

૯ સયણ (શય્યા)-ખાટલા, પલગ, ખુરસી, કોચ, બાક વિગેરે ઉપર બેસવાનો નિયમ રાખવો

૧૦ વિલેવણ (વિલેપન)-પોતાના શરીરને શોભાવવા માટે ચદન, જવા, ચુઓ, કસ્તૂરી વિગેરેનો નિયમ કરવો નિયમ કીધા ઉપરાત પણ દેવપૂજામા તિલક, હસ્ત, કકણ, ધૂપ વિગેરે કલ્પે છે

૧૧ બભ (બ્રહ્મચર્ય)-દિવસે કે રાત્રે સ્રીસેવનનો ત્યાગ

૧૨ દિસિ (દિશાપરિમાણ)-અમુક અમુક દિશાએ આટલા કોશ અથવા યોજનથી આગલ ન જવાનો નિયમ કરવો

૧૩ ન્હાણ (સ્નાન)-તેલ ચોળીને ન્હાવુ તે કેટલી વાર સ્નાન કરવુ તેની મર્યાદા બાધવી

૧૪ ભાત-રાધેલ ધાન્ય અને સુખડી વિગેરે ત્રણ અથવા ચાર શેર આદિનુ પરિમાણ કરવું આમા ખડણુય આદિ લેવામા આવે તો ઘણા શેર થાય પ્રમુખનો શેર-બશેર નિયમ રાખવો

અહિયા સચિત્ત કે અચિત્ત વસ્તુઓ ખાવાની જુદા જુદા નામ લઈ છૂટ રાખીને જેમ બની શકે એમ યથાશક્તિ નિયમ રાખવો ઉપલક્ષણથી બીજા પણ ફળ, શાક વિગેરેનો યથાશક્તિ નિયમ કરવો

પચ્ચખ્ખાણ કરવાની રીતિ

એવી રીતે નિયમ ધાર્યા પછી પચ્ચકખાણ કરવા તે નવકારશી પોરશી વિગેરે કાલપચ્ચકખાણ જો સૂર્યોદય પહેલા ઉચ્ચર્યું હોય તો શુદ્ધ થાય, નહી તો નહી બાકીના પચ્ચખાણ સૂર્યોદય પછી પણ કરાય છે નવકારસહી જો સૂર્યા૦ ઉદય પહેલા ઉચ્ચરેલી હોય તો તે પૂરો થયા પછી પણ પોરસી સાઢપોરસી પ્રમુખ કાળપચ્ચખાણ પણ જે જે પચ્ચખાણનો જેટલો જેટલો કાળ છે તેની અદર કરાય છે નમુક્કારસી ઉચ્ચાર કર્યા વગર

[1] રેલ્વે મોટર, વિમાન, ટ્રામ બસ સાયકલ વિગેરે આધુનિક વાહનો પણ આ નિયમમાં આવી જાય છે

હજામત ન કરાવવા વિષે.

તૈલાદિ મર્દન કીધા પછી, સ્નાન કીધા પછી, ભોજન કીધા પછી, વસ્ત્રાભૂષણ પહેર્યા પછી, પ્રયાણ કરવાને દિવસે, રણમા જવા વખતે, વિદ્યા યત્ર મત્રાદિકનો પ્રારભ કરવા વખતે, રાત્રે, સધ્યાકાળે, પર્વને દિવસે અને નવમે દિવસે (જે દિવસે હજામત કરાવી હોય તે દિવસથી નવમે દિવસે) હજામત કરાવવી નહીં

ઉત્તમ પુરુષે દાઢી અને મુછના વાળ તથા નખ એક પક્ષમા એક જ વાર લેવરાવવા (ઉતરાવવા), અને પોતાના દાતવડે કે હાથવડે પોતાના નખ ચાવવા કે ઉચ્છેદ કરવા નહીં

સ્નાન વિષે.

સ્નાન એ શરીરને પવિત્રતાનુ અને સુખનુ, તેમજ પરપરાએ ભાવશુદ્ધિનુ કારણ છે બીજા અષ્ટક પ્રકરણમા કહેલુ છે કે —

પાણીથી કેવલ શરીરની ચામડીની જ થોડા સમય પૂરતી શુદ્ધિ થાય છે અને તેના સ્નાનથી એકાતે શુદ્ધિ જ થાય છે એવુ પણ નથી, કારણ કે-તેવા પ્રકારના રોગીઓને જરાપણ શુદ્ધિ હોતી નથી શરીરમા રહેલા અન્ય કાન, નાક આદિમા રહેલા મેલને દૂર ન કરતુ હોવાથી, અથવા તો પાણીમા રહેલા અપ્કાય સિવાયના બીજા જીવોને ઉપદ્રવ કરનાર ન હોવાથી જલસ્નાન દ્રવ્યસ્નાન (બાહ્યસ્નાન) કહેવાય છે

જે ગૃહસ્થ ઉપર લખેલી વિધિવડે દેવગુરુની પૂજા કરવા માટે જ દ્રવ્ય સ્નાન કરે છે તેને તે પણ શોભનીય છે દ્રવ્ય સ્નાન શોભનીય છે, તેનો હેતુ બતાવે છે

દ્રવ્યસ્નાન એ ભાવશુદ્ધિનુ નિમિત્ત છે એ અનુભવસિદ્ધ છે અપ્કાયની વિરાધનાનો દોષ હોવા છતા, સમ્યકત્વશુદ્ધિ આદિ ગુણો પ્રાપ્ત થતા હોવાથી શુભ છે

પૂજા કરવામા અપ્કાયાદિનો વધ થાય છે એટલા જ માટે પૂજા ન કરવી એવી શકા રાખનારાઓને ઉત્તર આપતા ગુરુ કહે છે કે, "પૂજા એ સમકિતની શુદ્ધિ કરનારી છે, માટે "પૂજા" એ ભાવનયથી દોષ રહિત જ સમજવી "

ઉપર લખ્યા પ્રમાણે દેવપૂજા માટે ગૃહસ્થને દ્રવ્ય સ્નાન કરવાની આજ્ઞા છે, તેથી "દ્રવ્યસ્નાન પુણ્યને માટે છે " એવુ બોલવાવાળા લોકોનો મત અસત્ય છે

તીર્થ ઉપર સ્નાન કર્યું હોય તો ફક્ત દેહની કાંઈક શુદ્ધિ થાય છે, પરતુ આત્માની તો એક અશ માત્ર પણ શુદ્ધિ થતી નથી જે માટે સ્કદપુરાણના કાશીખડમા છઠ્ઠા અધ્યાયમા કહેલુ છે કે —

હજારો ભાર માટીથી, પાણીના ભરેલા સેકડો ઘડાથી, કે સેકડો તીર્થના સ્નાન કરવાથી પણ દુરાચારી પુરુષો શુદ્ધ થતા નથી જળજતુઓ (મચ્છાદિક) જળમા જ-ઉત્પન્ન

સૂર્યના ઉદય પછી કાળપચ્ચખાણ શુદ્ધ થતુ નથી જો સૂર્યના ઉદય પહેલા નમુકારસહી વિના પૌરસી આદિ પચ્ચખાણ કર્યા હોય તો તે પચ્ચખાણની પૂર્તિ ઉપર બીજુ કાળપચ્ચખાણ શુદ્ધ થતુ નથી, અને તેની અદર તો શુદ્ધ થાય છે એવી રીતે વૃદ્ધવ્યવહાર છે નવકારસહી પચખ્ખાણનુ પ્રમાણ તેના આગાર થોડા હોવાથી મુહૂર્તમાત્ર(બે ઘડી)નુ છે અને બે ઘડી કાળ વિત્યા પછી પણ જો નવકાર ગણ્યા વિના ભોજન કરે છે તો તેના પચ્ચખાણનો ભગ થાય છે કેમકે "उग्गए सुरे नमुक्कारसहिअ" એમ પાઠમા નવકાર ગણવાનુ અગીકાર કરેલુ છે

પ્રમાદનો ત્યાગ કરવાવાળાએ ક્ષણમાત્ર પણ પચકખાણ વિના નહીં જ રહેવું નવકારશી પ્રમુખ કાળપચકખાણ પૂરુ થાય તે વખતે જ ગ્રથીસહિતાદિ પચ્ચખાણ કરવા ગ્રથીસહિત પચ્ચખાણ બહુ વાર ઔષધ ખાનારા તથા બાળગ્લાનાદિક(માદા વિગેરે)થી પણ સુખે બની શકે એવુ છે વળી નિરતર અપ્રમાદપણાનુ નિમિત્ત હોવાથી મહાલાભકારક છે જેમકે, નિત્ય માસાદિકમા આસક્ત એવા વણકરે માત્ર એક વાર ગ્રથીસહિત પચ્ચખાણ કર્યું હતુ તેથી તે કપર્દિક નામનો યક્ષ થયો કહેલુ છે કે—"જે પ્રાણી નિત્ય અપ્રમાદી ગણાતા ગ્રથીસહિત પચ્ચખાણ પારવા માટે ગ્રથી બાધે છે તે પ્રાણીએ સ્વર્ગ અને મોક્ષનુ સુખ પોતાની ગાઠે બાધ્યુ છે જે પ્રાણીઓ અચૂક નવકાર ગણીને ગઠસહિત પચ્ચખાણ પાળે છે (પારે છે) તેઓને ધ ય છે, કેમકે તેઓ ગઠસહિત પચ્ચખાણને પાળતા પોતાના કર્મની ગાઠને પણ છોડે છે જો મુક્તિ નગરે જવાના ઉદ્યમને વાછતો હોય તો ગ્રથી સહિત પચખાણ કર કેમકે, જૈન સિદ્ધાતના જાણ પુરુષો ગ્રથીસહિત પચ્ચખાણનુ અણસણના જેટલુ પુણ્ય પામવાનુ બતાવે છે"

રાત્રે ચાર પ્રકારના આહારનો ત્યાગ કરનાર એક આસને બેસી ભોજન સાથે જ તાબુલ કે મુખવાસ વાપરી વિધિપૂર્વક મુખશુદ્ધિ કીધા પછી જે ગ્રથી સહિત પચ્ચખાણ પાળવા ગ્રથી બાધે છે, તેમા દરરોજ એક વાર ભોજન કરનારને દર માસે ઓગણત્રીસ અને બેવાર ભોજન કરનારને અઠાવીસ ચોવિહારા ઉપવાસનુ ફળ મળે એવો વૃદ્ધવાદ છે (ભોજન સાથે તાબુલ, પાણી વિગેરે વાપરતા દરરોજ ખરેખર બે ઘડી વાર લાગે છે તેથી એક વાર ભોજન કરનારને દરેક માસે ઓગણત્રીસ ઉપવાસનુ ફળ મળે છે, અને બેવાર ભોજન કરનારને દરરોજ ચાર ઘડી વાર જમતા લાગવાથી દરેક માસે અઠાવીસ ઉપવાસનો લાભ થાય, એમ વૃદ્ધ પુરુષો ગણાવે છે) જે માટે 'પઉમચરિય' મા કહેલ છે કે—

"જે પ્રાણી સ્વભાવથી નિરતર બે વાર જ ભોજન કરે છે તેને દર માસે અઠાવીસ ઉપવાસનું ફળ મળે છે જે પ્રાણી દરરોજ એક મુહૂર્ત (બે ઘડીવાર) માત્ર ચાર પ્રકારના આહારનો ત્યાગ કરે છે તેને દર માસે એક ઉપવાસનું ફળ મળે છે અન્ય દેવોનો

થાય છે અને તેમા જ પાછા મરણ પામે છે, પણ તેઓ, મનનો મેલ દૂર થયો ન હોવા
સ્વર્ગમા જતા નથી ગગાના સ્નાન વિના પણ શમ, દમ, સતોષાદિકથી મન નિર્મળ થ
છે, સત્ય બોલવાથી મુખ શુદ્ધ થાય છે, બ્રહ્મચર્યાદિકથી શરીર શુદ્ધ થાય છે રાગાદિક
મન મલિન થાય છે, અસત્ય બોલવાથી મુખ મલિન થાય છે, અને જીવહિંસાદિકથી કા
મલિન થાય છે, તો તેથી ગગા પણ દૂર જ રહે છે ગગા પણ એમ જ કહે છે કે-પ
સ્ત્રીથી, પરદ્રવ્યથી અને પરદ્રોહથી દૂર રહેનારા પુરુષો મારી પાસે આવીને મને પાવન કર

ગગા કોને શુદ્ધ કરે છે તેનુ ઉદાહરણ.

કોઈક કુળપુત્ર ગગા પ્રમુખ તીર્થે કરવા જવા લાગ્યો ત્યારે તેની માતાએ
કહ્યુ કે-હે પુત્ર! આ મારુ તુબ(તુબડુ) તુ સાથે લઈ જા, અને જ્યા જ્યા
સ્નાન કરે, ત્યા ત્યા તેને પણ નવરાવજે કુળપુત્રે માતુ કહેલું મા ય કરી, જે જે તી
ગયો, તે તે તીર્થે તુબડાને નવરાવ્યું છેવટ ગગા પ્રમુખ તીર્થની યાત્રા કરી, પોતાને
આવ્યો અને માતાનુ તુબ તેને પાછુ સમર્પણ કર્યું ત્યારે તેણીએ તે જ તુબડાનુ
કરીને પુત્રને જ પીરસ્યું મુખમા નાખતા તે તરત જ બોલ્યો, અરે! આટલું બધુ
શાક કયાથી કહ્યુ ? માતાએ કહ્યુ કે-શું હજી એની કડવાશ ગઈ નહીં ? તે તો
ખર સ્નાન કરાવ્યુ જ નહીં હોય પુત્ર બોલ્યો કે-નહીં, નહીં, મે તો એને
તીર્થ ઉપર મારી જેમ જ નવરાવ્યુ હતુ માતા બોલી કે-જો એટલા બધા
ઉપર એને સ્નાન કરાવવા છતા એની કડવાશ ગઈ નહીં, ત્યારે તો ખરેખર તારુ
પણ કેવી રીતે ગયુ ? પાપ તો ખરેખર ધર્મક્રિયા અને જપ તપવડે જ જાય છે
એમ ન હોય તો આ તુબડાનુ કડવાપણું કેમ ગયું નહીં ? ત્યારે તે પણ પ્રતિ
પામ્યો અને જપ તપ કરવા શ્રદ્ધાવત થયો

સ્નાન કરવામા અસખ્ય જીવમય જળની અને શેવાળ પ્રમુખ જો હોય તો અ
જતુની વિરાધના અને અણગળ જળમા રહેલા પોરા પ્રમુખ ત્રસ જીવની વિરાધ
સભવ હોવાથી સ્નાન કરવામા દોષ પ્રખ્યાતજ છે

જળ એ જીવમયજ છે એ વિષે ઉત્તરમીમાસામા કહ્યુ છે કે -

કરોળીઆના મુખમા જે તતુ છે, તે તતુમા પડેલા પાણી મધ્યેના એક બિ
જેટલા જીવો છે, તે જીવોની સૂક્ષ્મ ભ્રમરના પ્રમાણે કલ્પના કરી હોય તો ત્રણે જગ
પણ સમાઈ શકે નહીં.

ભાવસ્નાનનુ સ્વરૂપ.

ધ્યાનરૂપ જળે કરીને જીવને સદાય જે શુદ્ધિનુ કારણ થાય અને જેનો આ
લઈને કર્મરૂપ મેલ ધોવાય તેને ભાવસ્નાન કહે છે

ભક્ત જે તપ દ્વારા દસ હજાર વર્ષની આયુ -સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરે છે, તેટલાજ તપથી જિન વરનો ભક્ત, પલ્યોપમ કોટી પ્રમાણ આયુ સ્થિતિને દેવલોકમા પ્રાપ્ત કરે છે એમ દરરોજ એક, બે કે ત્રણ મુહૂર્તની વૃદ્ધિ કરવાથી એક ઉપવાસ, બે ઉપવાસ અને ત્રણ ઉપવાસનુ ફળ બતાવ્યુ છે ”

એવી રીતે યથાશક્તિ જે તપ કરે તેને તેવુ ફળ બતાવ્યુ છે એ યુક્તિપૂર્વક ગ્રથીસહિત પચકખાણનુ ફળ ઉપર પ્રમાણે સમજવુ

જે જે પચકખાણ કરેલા હોય તે તે વારવાર યાદ કરવા તેમજ જે જે પચ્ચખાણ હોય તેનો વખત પૂરો થવાથી આ અમુક પચકખાણ પૂરુ થયુ એમ વિચારવુ વળી ભોજન વખતે પણ યાદ કરવુ જો ભોજન વખતે પચકખાણને યાદ ન કરે તો કદાપિ પચ્ચખાણનો ભગ થઇ જાય છે

અશન, પાન, ખાદિમ, સ્વાદિમનુ સ્વરૂપ.

૧ અશન-અન્ન, પકવાન, માડા, સાથુઓ વિગેરે જે ખાવાથી ક્ષુધા (ભૂખ) શમે તે અશન કહેવાય ૨ પાન-છાસ, મદિરા, પાણી તે પાણી કે પાન કહેવાય ૩ ખાદિમ (ખાદ્ય)-સર્વ જાતિના ફળ, મેવા, સુખડી, સેલડી, પોખ, વીગેરે ખાદિમ ગણાય છે ૪ સ્વાદિમ (સ્વાદ્ય)-સુઠ, હરડે, પીંપર, મરી, જીરૂ, અજમો, જાયફળ, જાવત્રી, કસેલો, કાથો, ખેરસાર, જેઠીમધ, તજ, તમાલપત્ર, એલચી, લવગ, કુડ, વાવડગ, બીડલવણ, અજમોદ, કુલિજન (પાનની જડ), પીપરીમુળ, ચણુકબાબ, કચુરો, મોથ, કાટાસેળીઓ, કપુર, સચળ, હરડા, બેહેડા, કુભઠ (કુમઠીયા), બાવળ, ધવ (ધાવડી), ખેર, ખીજડો, પુકરમૂળ, જવાસો, બાવચી, તુળસી, કપુર, સોપારી, વિગેરે વૃક્ષોની છાલ અને પત્ર એ ભાષ્ય તથા પ્રવચનસારોદ્ધારાદિકના અભિપ્રાયથી સ્વાદીમ ગણાય છે અને કલ્પવ્યવહારની વૃત્તિના અભિપ્રાયથી ખાદિમ ગણાય છે કેટલાક આચાર્ય એમ જ કહે છે કે અજમો એ ખાદિમ જ છે

સર્વ જાતિના સ્વાદિમ, એલચી કે કપુરથી વાસિત કરેલ પાણી દુવિહારના પચ્ચખાણમા કલ્પે (વાપરી શકાય) વેસણ, વરીયાળી, શોવા (સુઆ) આમલગઠી, આબાગોટી, કોઠાપત્ર, લીંબુપત્ર, પ્રમુખ ખાદિમ હોવાથી પણ દુવિહારમા કલ્પે નહીં તિવિહારમા તો ફક્ત પાણી જ કલ્પે છે પણ ફુકારેલ પાણી, ઓમેલ પાણી, તથા કપુર, એલચી, કાથો, ખેરસાર, સેહક, વાળો, પાડળ વીગેરેથી વાસેલ પાણી નીતરેલ (સ્વચ્છ થયેલ) ગાળેલુ હોય તો કલ્પે, પણ ગાળેલ ન હોય તો ન કલ્પે

યદ્યપિ શાસ્ત્રોમા મધ, ગોળ, સાકર, ખાડ, પતાસા સ્વાદિમપણે ગણાવેલા છે, અને દ્રાક્ષનુ પાણી, સાકરનુ પાણી, અને છાસ પાનકમા (પાણીમા) ગણાવેલ છે; પણ દુવિહાર પ્રમુખમા ન કલ્પે એવો વ્યવહાર છે નાગપુરીયગચ્છના ભાષ્યમા કહેલ છે કે—

પૂજા વિષે.

જે કોઈક પ્રાણીને સ્નાન કરવાથી પણ જો ગુમડુ, ચાઠું, ઘાવ વિગેરેમાથી પરૂ કે રસી ઝરતા બધ ન થવાને લીધે દ્રવ્યશુદ્ધિ ન થાય તો તે પુરુષે અગપૂજા માટેના પોતાના ફૂલ ચદનાદિક બીજા કોઇને આપીને તેની પાસે ભગવાનની પૂજા કરાવવી, અને પોતે દૂરથી અગ્રપૂજા (ધૂપ, અક્ષત, ફળ ચડાવીને) તથા ભાવપૂજા કરવી કેમકે, શરીર અપવિત્ર હોય ત્યારે પૂજા કરે તો લાભને બદલે આશાતનાનો સભવ થાય છે, માટે તેને અગપૂજા કરવાનો નિષેધ છે કહ્યુ છે કે —

આશાતના થવાનો ભય ન રાખતા અપવિત્ર અગે (શરીરના કોઈપણ ભાગમાથી પરુ કે રસી વિગેરે વહેતી હોય તો) દેવપૂજા કરે, અથવા જમીન ઉપર પડી ગયેલા ફૂલથી પૂજા કરે, તો તે ભવાતરમા ચડાળની ગતિને પામે

આશાતના કરવાથી થતા નુકશાન વિષે દ્દષ્ટાત.

કામરૂપ નગરમા કોઈક ચડાળને ઘેર એક પુત્ર ઉત્પન્ન થયો તેનો જન્મ થતા જ, તેના પૂર્વભવના વૈરી વ્યતર દેવતાએ, ત્યાથી હરણ કરીને તેને વનમા મૂકયો એ વખતે કામરૂપ પટ્ટણનો રાજા, વનમા ફરવા નીકળેલો હતો, તેણે તે બાળકને વનમા પડેલો દેખી પોતે અપુત્રીઓ હોવાથી, તેને પોતાના દરબારમા લાવીને, પુણ્યસાર એવુ નામ આપી, પાળીપોષીને યૌવનાવસ્થા સુધી પહોચાડ્યો. છેવટે તેને રાજ્ય આપી, રાજાએ દીક્ષા લીધી અને સજમ પાળતા વિચરીને, કેટલેક કાળે તે કેવળજ્ઞાન પામી, પાછા કામરૂપ પટ્ટણે આવ્યા ત્યારે પુણ્યસાર રાજા તેમજ નગર લોકો તેમને વદન કરવા આવ્યા આ અવસરે પુણ્યસારને જન્મ આપનારી, જે તેની ચડાળણી માતા હતી, તે પણ ત્યા આવી સર્વ સભા સમક્ષ રાજાને દીઠો કે, તરત જ તેણીના સ્તનમાથી દૂધની ધારા છૂટી, ધરતી પર પડવા લાગી આ જોઈ રાજાના મનમા ઘણુ આશ્ચર્ય લાગવાથી, તે કેવળી મહારાજને પૂછવા લાગ્યો કે-હે મહારાજ ! આ ચડાળણીના સ્તનમાથી મને દેખીને દૂધની ધારા કેમ છૂટી ? કેવળીએ કહ્યુ કે-રાજન્ ! એ તારી માતા છે, મે તો તને વનમા પડેલો દેખી ત્યાથી ઉઠાવી લીધો હતો રાજા પૂછવા લાગ્યો કે-સ્વામિન્ ! શા કર્મથી હુ ચડાળના કુળમા ઉત્પન્ન થયો ? ઉત્તર આપતા કેવળીએ જણાવ્યુ કે-પૂર્વભવમા તુ વ્યાપારી હતો તે એકદા જિનેશ્વરની પૂજા કરતા પુષ્પ જમીન ઉપર પડેલુ હતુ તે ચડાવવા લાયક નથી એમ જાણતા છતા પણ એમા શું થયુ ? એમ અવજ્ઞા કરીને પ્રભુને તે ચડાવ્યુ હતુ, તેથી તુ ચડાલ થયો છે કહેલુ છે કે —અયોગ્ય ફળફુલ કે નૈવેદ્ય ભગવાનને ચડાવે તો તે આય પરલોકમા નીચ કુળમા ઉત્પન્ન થવાનુ કર્મ બાધે છે

તારા પૂર્વભવની જે માતા હતી તેણીએ એક દિવસ સ્રીધર્મ(રજસ્વળા)મા આવેલી છતા પણ દેવપૂજા કરી, તે કર્મથી મરણ પામ્યા પછી ચડાળણી થઈ છે આવા

દ્રાક્ષનુ પાણી તે પાણી (પાન), અને ગોળ વિગેરેને સ્વાદિમ એમ સિદ્ધાતમાં કહેલ છે તોપણ તૃપ્તિ કરનાર હોવાથી વાપરવાની આજ્ઞા નથી આપી

ઔસલોગ કરવાથી ચોવિહાર ભાગતો નથી પણ બાળક પ્રમુખના હોઠના ચર્વણથી ચોવિહાર[1] ભાગે છે દુવિહારવાળાને કલ્પે છે કેમકે, પચ્ચખાણ જે છે તે લોમ આહાર (શરીરની ત્વચાથી શરીરમા આહારનુ પ્રવેશ થવુ) થી નવી પણ ફક્ત કવળ આહાર (કોળીયા કરી મુખમા આહાર પ્રવેશ કરાવાય છે તે) નુ જ પચકખાણ કરાય છે જો એમ ન હોય તો ઉપવાસ, આંબિલ અને એકાસણમા પણ શરીર ઉપર તેલ મર્દન કરવાથી કે ગાઠ ગુમડા ઉપર આટાની પોટીસ પ્રમુખ બાધવાથી પણ પચકખાણ ભગ થવાનો પ્રસગ આવશે, પણ તેવો તો વ્યવહાર નથી વળી લોમ આહારનો તો નિરતર સભવ થયા જ કરે છે, ત્યારે પચ્ચખાણ કરવાના અભાવનો પ્રસગ આવશે

અણાહાર ચીજોના નામ.

લીંબડાનુ પચાગ (મૂળ, પત્ર, ફૂલ, ફળ અને છાલ), પેસાબ, ગળો, કડુ, કરિયાતુ, અતિવિષ, કુડો, ચીડ, ચદન, રાખ, હળદર, રોહિણી (એક જાતની વનસ્પતિ છે), ઉપલેટ, ઘોડા, વજ, ત્રિફળા, બાવળીઆની છાલ (કોઇક આચાર્ય કહે છે), ધમાસો, નાવ્ય (કોઇક દવા છે), આસધ, રીંગણી (ઉભી બેઠી), એળીયો, ગુગળ, હરડેદળ, વણ (કપાસનુ ઝાડ), બોરડી, કથેરી, કેરડા મૂળ, પુઆડ, બોડથોડી, આછી, મજીઠ, બોળ, બીઓ (કાઇ), કુઆર, ચિત્રો, કદરૂ, વિગેરે કે જેનો સ્વાદ મુખને ગમે નહીં એવો હોય તે અણાહાર જાણવા, તે ચઉવિહારમા પણ રોગાદિક કારણે વાવરવા કલ્પે છે કલ્પની વૃત્તિના ચોથા ખડમા કહેલ છે કે—

સર્વથા એકલો જે ભૂખને શમાવે તેને આહાર કહે છે તે અશન, પાન, ખાદિમ અને સ્વાદિમ એમ ચાર પ્રકારનો છે તથા તે આહારમા લૂણ વિગેરે જે નખાય તે પણ આહાર કહેવાય છે

કૂર (ભાત) સર્વ પ્રકારે ક્ષુધા શમાવે છે, છાસ મદિરાદિક તે પાન (પાણી), ખાદિમ તે ફળ માસાદિક, સ્વાદિમ તે મધ, એ ચાર પ્રકારનો આહાર સમજવો

વળી ક્ષુધા શમાવવા અસમર્થ આહારમા મળેલ કે નહીં મળેલ હોય એવા જે લૂણ, હીંગ, જીરૂ વિગેરે સર્વ હોય તે આહાર સમજવા

પાણીમા કપુરાદિક, કેરી વિગેરે ફળમા, સુત્ત આદિ અને સુઠમા ગોળ નાખેલ હોય તે કાઇ ક્ષુધા શમાવી શકતા નથી પણ આહારને ઉપકાર કરનાર હોવાથી આહારમા ગણાવેલ છે

---

૧ તિવિહાર પણ ઓષ્ઠચર્વણથી ભાગે છે ૨ ગોળનો વિકાર ઢીલો ગોળ ઉકાળેલો શેરડીનો રસ

વચન સાભળીને રાજાએ વૈરાગ્ય પામી દીક્ષા ગ્રહણ કરી અપવિત્રતામા અને જમીન પ
પડેલા પુષ્પથી પૂજા કરવાને લીધે નીચ ગોત્ર બાધ્યુ તે ઉપર માતગની કથા કહી

ઉપરના દૃષ્ટાતમા બતાવ્યા મુજબ નીચ ગોત્ર બધાય છે, માટે પડી ગયેલ પુષ
સુગધીયુક્ત હોય તોપણુ પ્રભુને ચડાવવુ નહીં જરા માત્ર પણ અપવિત્રતા હોય,
પ્રભુપૂજા કરવી નહીં ખાસ કરીને સ્રીધર્મમા આવેલી સ્રીએ મોટી આશાતનાઓનો દે
હોવાથી પૂજા કરવી નહીં

પૂજા કરતી વખતે કેવા વસ્ત્ર જોઇએ

પૂર્વોક્ત રીતે સ્નાન કર્યા પછી, પવિત્ર, સુકુમાળ, સુગધી, રેશમી કે સુતરાઉ સુંદ
વસ્ત્ર, રૂમાલ પ્રમુખથી અગલુહણુ કરી, બીજુ શુદ્ધ વસ્ત્ર પહેરતા ભીનુ વસ્ત્ર યુક્તિપૂર્
ઉતારીને ભીના પગથી મલિન જમીનને નહીં ફરસતા પવિત્ર સ્થાનકે આવીને ઉત્તર દિશ
સામે ઊભા રહીને મનોહર, નવા, ફાટેલા નહીં, સાધેલા નહીં, તેમજ પહોળા અ
સફેદ બે વસ્ત્ર પહેરવા

શાસ્રમા કહેલુ છે કે—યથાયોગ નિર્મળ જળથી શરીરને શુદ્ધ કરીને પછી નિર્મ
ધૂપથી ધૂપેલા અને ધોએલા બે વસ્ત્ર પહેરે લૌકિકમા પણુ કહેલુ છે કે–હે રાજન
દેવપૂજાના કાર્યમા સાધેલુ, બળેલુ, ફાટેલુ કે પારકુ વસ્ત્ર પહેરવુ નહીં એક વાર પ
પહેરેલુ, જે પહેરીને વડીનીતિ, લઘુનીતિ કે મૈથુન સેવ્યુ હોય તેવુ વસ્ત્ર ન પહેરવુ
એકજ વસ્ત્ર પહેરીને ભોજન કરવુ નહીં, તેમજ દેવની પૂજા પણુ કરવી નહીં સ્રીઓએ
પણુ કચુકી(કાચળી) પહેર્યા વિના પૂજા ન કરવી

એવી રીતે પુરૂષને બે અને સ્રીને ત્રણુ વસ્ત્ર પહેર્યા વિના પૂજા કરવી કલ્પે નહ
દેવપૂજા પ્રમુખમા ધોએલા વસ્ત્ર મુખ્ય વૃત્તિએ અતિવિશિષ્ટ (સારા) ક્ષીરોદકાદિક જે
ધોળાજ વાપરવા ઉદયન રાજાની રાણી પ્રભાવતી આદિના સફેદ અને ધોળા જ વસ
નિશીથ આદિમા કહેલા છે " सेअवच्छनिअसणो " સફેદ વસ્ત્ર પહેરીને (પૂજા કરવી
એમ શ્રાવકદિનકૃત્યમા પણુ કહેલુ છે

ક્ષીરોદક વસ્ત્ર પહેરવાની શક્તિ ન હોય તો રેશમી ધોતીયા સુંદર વાપરવા
પૂજાષોડશકમા પણુ 'सितशुभवस्त्रेण " " સફેત શુભ વસ્રો " એમ લખ્યું છે તે
(પૂજાષોડશકની) વૃત્તિમા કહ્યુ છે કે, सितवस्त्रेण शुभवस्त्रेण च शुभमिह सितादन्यदपि
पट्टयुग्मादिरक्तपीतादिवर्ण परिगृह्यते સફેત અને શુભ વસ્રો વાપરવા, શુભ અહિ
કોને ગણુવા ? તો કે, સફેત કરતા જુદાં પણુ પટોળા વિગેરે કલ્પે રાતા પીળા વિગે
વર્ણવાળા પણુ ગ્રહણુ કરાય છે

અથવા ભૂખથી પીડાયેલો જીવ જે કાંઈ કાદવ સરખી ચીજ પેટમા નાખે તે સર્વ આહાર જાણવો. ઓષધ વિગેરેની ભજના છે ઓષધાદિક કોઈ આહારરૂપ છે અને કોઈક અણાહારરૂપ છે

ઓષધાદિકમા કેટલાક સાકર પ્રમુખ હોય છે તે આહાર ગણાય છે અને સર્પ કરડેલાને માટીઆદિક ઓષધ અપાય છે તે અણાહાર છે

અથવા જે પદાર્થ ક્ષુધાવતને પોતાની મરજીથી ખાતા સ્વાદ આપે છે તે સર્વે આહાર ગણાય છે, અને ક્ષુધાવતને જે ખાતા પોતાના મનને અપ્રિય લાગે છે તે અણાહાર કહેવાય છે

મૂત્ર, નીંબડાની છાલ અને મૂળ તે પચ મૂળનો કાઢો (ઘણો કડવો હોય છે તે), ફળ તે આમળા, હરડે, બહેડાદિક, એ સર્વ અણાહાર ગણવા, એમ ચૂર્ણીમા કહેલ છે નીશીથ ચૂર્ણીમા એવી રીતે લખેલ છે કે, "મૂળ, છાલ, ફળ અને પત્ર એ સર્વ લીંબડાના અણાહાર સમજવા"

પચ્ચખાણના પાચ સ્થાન (ભેદ.)

પચ્ચખાણમા પાચ સ્થાન (ભેદ) કહેલા છે તેમા પહેલા સ્થાનમા નવકારસહિ, પોરસી વિગેરે કાળ પચ્ચખાણ પ્રાય ચોવિહાર કરવા બીજા સ્થાનમા વિગઈનુ, આબિલનુ, નીવીનુ, પચ્ચખાણ કરવુ, તેમા જેને વિગઇનો ત્યાગ ન કરવો હોય તેણે પણ વિગઈનુ પચ્ચખાણ લેવુ, કેમકે, પચ્ચખાણ કરનારને પ્રાયે મહાવિગઈ (દારૂ, માસ, માખણ, મધ,) નો ત્યાગજ હોય છે, તેથી વિગઈનુ પચ્ચખાણ સર્વને લેવા યોગ્ય જ છે ત્રીજા સ્થાનમા એકાસણુ, બીયાસણુ (બેસણુ), દુવિહાર, તિવિહાર, ચોવિહારનુ પચ્ચખાણ કરવુ ચોથા સ્થાનમા પાણસ પાણસ [પાણીના આગારો (પાઠ) લેવા] નુ પચ્ચખાણ કરવુ પાચમા સ્થાનમા પહેલા ગ્રહણ કરેલા સચિત્તાદિક ચોદ નિયમ સાઝ સવારે સક્ષેપ કરવારૂપ દેશાવગાસિકનુ પચ્ચખાણ લેવુ ઉપવાસ, આબિલ, નીવી પ્રાયે તિવિહાર ચોવીહાર થાય છે, પણ અપવાદથી તો નીવી પ્રમુખ પોરસી પ્રમુખના પચ્ચખાણ દુવિહારા પણ થાય છે કહેલુ છે કે —

સાધુને રાત્રિએ ચોવિહાર હોય અને નવકારશી ચોવિહાર હોય ભવચરિમ, ઉપવાસ અને આયબિલ તિવિહાર અને ચોવિહાર બન્ને હોય છે બાકીના પચ્ચકખાણો દુવિહાર, તિવિહાર અને ચોવિહાર હોય છે

નીવી અને આયબિલ આદિનો કલ્પ્યાકલ્પ્ય વિભાગ, સિદ્ધાન્તના અનુસારે પોત પોતાની સમાચારીવડે જાણવો તેમજ પચ્ચખાણ ભાષ્યથી अनाभोग (અજાણતા મુખમા પડેલ) सहस्सागारेण (અકસ્માત મુખમા પડેલ) એવા પાઠનો આશય સમજવો એમ

ઉત્તરાસણ કેવુ વાપરવુ.

एगसाडिअ उत्तरासग करेइ એવા આગમના પ્રમાણથી ઉત્તરાસણ અખડ એકજ કરવુ પણ બે ખડ જોડીને કરેલું ન જોઇએ રેશમી વસ્ત્ર ભોજનાદિ કરવા છતા પણ હમેશા પવિત્ર જ છે એ લોકોક્તિ જિનપૂજામા અપ્રામાણિક છે રેશમી વસ્ત્રો પણ બીજા વસ્ત્રોની માફક, ભોજન, મલમૂત્ર, અશુચીસ્પર્શવર્જન આદિથી સાચવવા દેવપૂજામા વાપરવાના વસ્ત્ર વારવાર ધોવા ધુપવા વિગેરેથી સાફ રાખવા થોડી વારજ વાપરવા તેમજ પરસેવો, સલેખમ, થુક, બળખો એ વસ્ત્રથી ન લુછવા, તેમજ વળી હાથ, પગ, નાક, મસ્તક પણ નહીંજ લુછવા, તેમજ પોતાના સસારિક કામના વસ્ત્રની સાથે કે પારકા બાળ, વૃદ્ધ, સ્ત્રી પ્રમુખના વસ્ત્રની સાથે ન મૂકવા, તથા પ્રાયે પારકા વસ્ત્ર પહેરવા જ નહીં જો વારવાર એમ યુક્તિથી ન સાચવે તો અપવિત્ર થવાના દોષનો સભવ થાય છે

બીજાનુ વાપરેલુ વસ્ત્ર ન વાપરવાનુ દૃષ્ટાત.

સભળાય છે કે, કુમારપાલ રાજાના પૂજા માટેના વસ્ત્રો બાહડ મત્રીના નાના ભાઇ ચાહડે વાપર્યા ત્યારે રાજાએ કહ્યુ કે-નવું વસ્ત્ર મને આપ, ત્યારે તેણે કહ્યુ કે, મહારાજ, એવું સાફ નવું રેશમી વસ્ત્ર તો અહિયા મળતું જ નથી પણ સવાલાખ દ્રવ્યના મૂલથી નવા વસ્ત્ર બબેરા નગરીમા બને છે, પરતુ ત્યાનો રાજા તે એક દિવસ પહેરીને પછીજ અહિયા મોકલાવે છે આવા વચન સાભળીને કુમારપાળ રાજાએ બબેરા નગરીના અધિપતિને સવાલાખ દ્રવ્ય આપવાનુ જણાવી તદ્દન નવુ પહેર્યા વગરનું વસ્ત્ર મોકલવાને કહેવરાવ્યું તેણે તે આપવાની ના પાડી, તેથી કુમારપાળ રાજા તેના પર કોપાયમાન થયો, જેથી તેણે ચાહડને બોલાવી કહ્યુ કે, આપણું મોટુ સૈન્ય લઇને તું બબેરા નગરે જઇ જય કરીને ત્યાના પટોળા અને પટોળાના કારીગરોને અહિયા લઇ આવ. તું દાન આપવામા ઉદાર છે તે ખરૂ પણ વિશેષ ખરચ ન કરતો તે વચન અગીકાર કરીને ત્યાથી મોટુ સૈન્ય લઇ ત્રીજે પ્રયાણે ચાહડ બબેરે જઇ પહોચ્યો બબેરાના સ્વામીએ તેની પાસે લાખ દ્રવ્ય માગ્યુ પરતુ કુમાળપાળે ના પાડેલી હોવાથી તેણે આપ્યું નહીં, અને છેવટે રાજાના ભડારના દ્રવ્યનો વ્યય કરીને (જેણે જેમ માગ્યુ તેને તેમ આપીને) ચૌદસે ઉટડીઓ ઉપર ચડેલ બે બે શસ્ત્રધારી સુભટોને સાથે લઇ અકસ્માત્ રાત્રિને સમયે બબેરા નગરને વીંટીને સગ્રામ કરવા ધાર્યુ પણ તે રાતે ત્યાના લોકોમા સાતસો કન્યાઓના લગ્ન હતા તે સાભળીને તેઓને વિઘ્ન થાય નહીં માટે રાત્રે વિલબ કરી સવારના પહોરમા પોતાના સૈનિક બળથી તેણે ત્યાના કીલ્લાના ચુરેચુરા કરી નાખીને અદર પેસી ત્યાના અધિપતિનો-દરબારનો ગઢ તાબે કર્યો પછી પોતાના રાજા કુમારપાળની આણ મનાવીને ત્યાના ખજાનામાથી સાત કરોડ સોના મહોર અને અગીઆરસે ઘોડા તથા ત્યાના સાતસો સાળવીઓને સાથે લઇ તે મોટા મહોત્સવ સહિત પાટણ નગરે

જો ન કરે તો પચ્ચખાણની નિર્મળતા ન થાય એમ પડિક્કામિય એ પદનુ પ્રાસગિક વ્યાખ્યાન કર્યુ હવે "સુદ્દ પુદ્દસ" એ પદનુ વ્યાખ્યાન બતાવે છે

જિનપૂજા કરવા માટે દ્રવ્યશુદ્ધિ.

શુચિ એટલે મળોત્સર્ગ (લઘુનીતિ વડીનીતિ) કરવા, દાતણ કરવુ, જીભની ઉલ ઉતારવી, કોગળા કરવા, સર્વ સ્નાન દેશસ્નાનાદિકે કરી પવિત્ર થવુ, આ અનુવાદવાકય છે, કારણ કે-મલમૂત્રત્યાગ વિગેરે પ્રકાર લોકપ્રસિદ્ધ હોવાથી શાસ્ત્ર તે કરવા માટે ઉપદેશ કરતુ નથી, જે વસ્તુ લોકસજ્ઞાથી પ્રાપ્ત થતી નથી, તે જ વસ્તુનો ઉપદેશ કરવો એમા જ શાસ્ત્રનુ સાફલ્ય છે મલિન પુરુષે ન્હાવુ, ભુખ્યાએ ખાવુ એમા શાસ્ત્ર ઉપદેશની આવશ્યકતા નથી લોકસજ્ઞાથી અપ્રાપ્ત એવા ઇહ-પરલોક હિતકારી ધર્મમાર્ગને ઉપદેશ વાથી જ તેની સફલતા છે એ મુજબ અ ય સ્થલોએ પણ જાણવુ શાસ્ત્રકારને સાવદ્ય આરભમા વાચિક અનુમોદના કરવી યોગ્ય નથી કહેલુ છે કે —

પાપ વર્જિત વચનનુ અધિકુ ઓછુ અતર સમજી શકે નહીં એટલે આ બોલવાથી મને પાપ લાગશે કે નહીં લાગે એવુ સમજી શકે નહીં તેને બોલવુ પણ યોગ્ય નથી તો પછી ઉપદેશ આપવો કેમ યોગ્ય હોય ?

મલોત્સર્ગનો ત્યાગ મૌનધારી થઈને નિર્દૂષણ યોગ્ય સ્થાનકે વિધિપૂર્વક કરવો ઉચિત છે કહેલુ છે કે —

લઘુનીતિ, વડીનીતિ, મૈથુન, સ્નાન, ભોજન, સધ્યાદિકની ક્રિયા, પૂજા અને જાપ, એટલા મૌન થઈને કરવા

વિવેકવિલાસમા પણ કહ્યુ છે કે —

લઘુ નીતિ વડીનીતિ કરવાની દિશા

વસ્ત્ર પહેરી મૌનપણે દિવસે અને બન્ને સધ્યા વખતે (સવાર સાઝે) જો મળ મૂત્ર કરવા હોય તો ઉત્તર દિશા સન્મુખ કરવા અને રાત્રે કરવા હોય તો દક્ષિણ દિશા સામે કરવા

પ્રભાતની સધ્યાનુ લક્ષણ.

સર્વ નક્ષત્ર તેજ રહિત બની જાય અને જ્યાસુધી સૂર્યનો અર્ધ ઉદય ન થાય ત્યાસુધી પ્રભાતની સધ્યાનો કાળ ગણાય છે

સાયકાળની સધ્યાનુ લક્ષણ.

જે વખતે અધ સૂર્ય અસ્ત થયો હોય અને આકાશતળમા જ્યાસુધી બે ત્રણ નક્ષત્રો દેખાતા ન હોય ત્યાસુધી સાયકાળ (સધ્યા) ગણાય છે

આવી કુમારપાળ રાજાને નમ્યો કુમારપાળ બોલ્યો કે, તારી નજર મોટી તે મોટીજ રહી કેમકે તે તો મારા કરતા પણ ઘણો ખરચ કીધો, એટલો ખરચ તો હુ પોતે ગયો હોત તોપણ થાત નહીં આવા વચન સાભળીને ચાહડ બોલ્યો કે, મહારાજ, જે ખરચ થયુ તે તમારીજ મોટાઇ છે મે જે ખર્ચ કર્યું છે, તે તમારાજ બળથી કીધુ છે; કેમકે, મોટા સ્વામીના કામ પણ મોટા ખર્ચથીજ થાય છે જે ખર્ચ થાય તે મોટાનીજ મોટાઈ છે મે જે ખર્ચ કર્યું તે મારા માથે મોટા સ્વામી છે ત્યારેજ થયું ને? આવા વચન સાભળીને રાજા ઘણોજ ખુશી થયો અને 'રાજયઘરટ્ટ' એવું બિરદ આપી મોટો માનશાળી કર્યો

પૂજામા દ્રવ્ય શુદ્ધિ.

અને પોતેજ સારા સ્થાનથી અથવા જેના ગુણ જાણતો હોય એવા સારા માણસ પાસેથી પાત્ર, ઢાકણું, લાવનાર માણસ અને માર્ગ એ બધા ની પવિત્રતાની યતના રાખી વિધિપૂર્વક પાણી, ફુલ આદિ વસ્તુ લાવવી ફુલો વિગેરે આપનારને સારૂ મૂલ્ય આપી ખુશ કરવો સારો મુખકોશ બાધી પવિત્ર ભૂમિ જોઇ, જીવાદિરહિત સારૂ કેશર કપુર વિગેરે વસ્તુથી મિશ્ર કરેલુ ચદન ઘસવુ, વીણેલા અને ઉચા આખા ચોખા, શોધેલો ધૂપ અને દીપ, સરસ નૈવેદ્ય તથા મનોહર ફ્લો ઇત્યાદિ સામગ્રી એકઠી કરવી એ રીતિએ દ્રવ્યશુદ્ધિ કહી છે

પૂજા માટે ભાવશુદ્ધિ.

કોઇ ઉપર રાગ, દ્વેષ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, ઇર્ષા, આલોક-પરલોકના સુખની ઇચ્છા, યશ અને કીર્તિની વાછા, કૌતુક, વ્યાકૂલતા, વિગેરે ટાળીને ચિત્તની એકાગ્રતા રાખીને જે પૂજા કરવી તે ભાવશુદ્ધિ કહેવાય છે કહ્યુ છે કે-

મનની શુદ્ધિ, વચનની શુદ્ધિ, કાયાની શુદ્ધિ, વસ્ત્રની શુદ્ધિ, ભૂમિની શુદ્ધિ, પૂજાના ઉપકરણની શુદ્ધિ, સ્થિતિ શુદ્ધિ એમ ભગવતની પૂજાના અવસરે સાત પ્રકારની શુદ્ધિ કરવી એમ દ્રવ્યથી અને ભાવથી શુદ્ધિ કરીને પવિત્રપણે દેરાસરમા પ્રવેશ કરે આ વિધિ ગૃહચૈત્ય માટે પણ સમજવી

દેરાસરમા પ્રવેશ કરવાનો ક્રમ.

દેરાસરની જમણી દિશાની શાખાને આશ્રયીને (જમણા પડખાથી) પુરૂષે દેરાસરમા પ્રવેશ કરવો, અને ડાબી બાજુની શાખાને આશ્રયીને સ્ત્રીએ દેરાસરમા પ્રવેશ કરવો પણ દેરાસરના દરવાજા આગળના પહેલા પગથીયા ઉપર સ્ત્રી અથવા પુરૂષે જમણો જ પગ મુકીને ઉપર ચઢવુ

પૂર્વદિશા કે ઉત્તરદિશા સામે બેસીને ચદ્રનાડી વહેતા સુગ ધવાળા મીઠા પદાર્થોથી દેવની પૂજા કરે સમુચ્ચયથી કેવી યુક્તિપૂર્વક દેવની પૂજા કરવી તે વિધિ બતાવે છે– ત્રણ નિસ્સહિ ચિતવવી, ત્રણ પ્રદક્ષિણા ફરવી, ત્રિકરણ (મન વચન, કાયા) શુદ્ધિ કરવી એ વિધિથી શુદ્ધ પવિત્ર પાટલા પ્રમુખપર પદ્માસનાદિક સુખે બેસી શકાય એવા આસને બેસીને ચદનના વાસણમાથી બીજા વાસણ (વાટકી) વિગેરેમા કે હાથની હથેળીમા ચદન લઈને કપાળમા તિલક કરી હાથમા કકણ કે નાડાછડી બાધીને હાથની હથેલી વળી ચદનના રસથી વિલેપનવાળી કરી ધૂપથી ધૂપી પછી ભગવતની (આ પુસ્તકમા આગળ કહેવાશે તે વિધિપૂર્વક પૂજાત્રિક (અગપૂજા, અગ્રપૂજા, ભાવપૂજા) કરીને પહેલા કર્યું હોય ન કર્યું હોય પણ પ્રભુ સાક્ષીએ પચ્ચકખાણ કરે

(મૂળ ગ્રથ ગાથા ૬ટ્ઠી)

विहिणा जिण जिणगेहे गंतु अच्चेइ उचियचिंतरओ ॥
उच्चरइ पच्चक्खाणं दढपचाचारगुरुपासे ॥ ६ ॥

વિધિપૂર્વક જિનેશ્વર ભગવતને દેરે જઈ વિધિપૂર્વક ઉચિત ચિતવણા કરીને (દેરાસરની દેખરેખ કરીને) વિધિપૂર્વક જિનની પૂજા કરે એમ સામાન્ય અર્થ બતાવી વિશેષ અર્થ બતાવે છે

જિનમન્દિર જવાનો વિધિ.

મન્દિર જનાર જો રાજા પ્રમુખ મહર્દ્ધિક હોય તો સર્વ ઋદ્ધિથી, સર્વ ઐશ્વર્યથી સર્વ યુક્તિથી, સર્વ બળથી, સર્વ પરાક્રમથી, જૈન શાસનનો મહિમા વધારવા માટે મોટી ઋદ્ધિપૂર્વક મન્દિર જાય જેમ દશાર્ણભદ્ર રાજા શ્રી વીતરાગને વદન કરવા ગયો હતો તેવી રીતે જાય

દશાર્ણભદ્ર રાજાનુ દ્દષ્ટાત

દશાર્ણભદ્ર રાજાએ અભિમાનથી એવો વિચાર કર્યો કે, જેવી રીતે કોઈએ પણ મહાવીરને વાદ્યા ન હોય એવા ઠાઠમાઠથી હુ વાદવા જાઉં એમ ધારી તે પોતાની સર્વ ઋદ્ધિ સહિત, પોતાના સર્વ પુરૂષોને યથાયોગ્ય શૃગાર પહેરાવીને તથા દરેક હાથીના દતૂશળ ઉપર સોના રૂપાના શગાર પહેરાવીને ચતુરગિની સેના સહિત પોતાની અતેઉરીઓને સોના રૂપાની પાલખીઓ કે અબાડીઓમા બેસારીને સર્વને સાથે લેઇ

(સેનાપતિ)—[1]ખાડઉ તાસુ સમપ્પિઇ, જસુ ખાડેઇ અબ્યાસ;
જિણુહા ઇકકુ સમપ્પિઇ તેલા ચેલઉ કપ્પાસ ૧

(જીણહો)—[2]અસિધર ધનુધર કુતધર, સત્તીધરાય છે બહુઆ,
શત્રુશલ્ય રણી સૂરનર, જણણીઅ વિરલ પસુય ૩

ઘોડો, શસ્ત્ર, શાસ્ત્ર, વીણા, વાણી, પુરૂષ, નારી એટલા વાના સારા પાસે આવે તો સારા બને છે, અને નઠારા પાસે આવે તો નઠારા બને આવા તેના વચન સાભળીને પ્રસન્ન થઈને રાજાએ જીણહાકને આખા દેશની કોટવાળની પદવી આપી તેણે પણ એવું પરાક્રમ બતાવ્યુ કે–આખા ગુજરાત દેશમા 'ચોર' એવુ નામ પણ ન રહ્યું એક વખતે સોરઠ દેશનો ચારણ જીણહાકની પરીક્ષા કરવા પાટણ આવ્યો તેણે તે જ ગામમાથી ઉંટની ચોરી કરી તેને પોતાના ઘાસના ઝુપડા આગળ બાધ્યુ છેવટે કોટવાળનો સુભટ તેને પકડી જીણહાકની પાસે લાવ્યો તે વખતે જીણહાક દેવ–પૂજા કરવા લાગેલો હોવાથી મુખથી બોલ્યો નહીં પણ પોતાના હાથમા ફૂલ લઇ તેને મચાળી નાખી સુભટોને જણાવ્યું કે–એને મારી નાખો સુભટો તેને લઈ જવા લાગ્યા ત્યારે ચારણ બોલવા લાગ્યો કે—

જીણહાનઈ, જીણવરહ, ન મિલઇ તારોતાર,
જિણી કરી જિનવર પુજિઇ, તે કિમ મારણહાર ૧

ચારણનુ આવું બોલવુ સાભળીને જીણહાક લજવાઇ ગયો, અને તેનો ગુન્હો માફ કરી છોડી દઇને તેને કહ્યુ કે, હવે પછી આવી ચોરી કરીશ નહીં તે સાભળી ચારણ બોલ્યો કે,

એકા ચોરી સા કીયા, જા ખોલડઈ ન માઇ;
બીજી ચોરી કિમ કરેઇ, ચારણ ચોર ન થાઇ ૨

આવા તેના વાકય સાભળીને, આ તો ચારણ છે એમ ધારી તત્કાળ તેને બહુમાન આપીને પૂછયુ કે, આ તુ શુ બોલે છે તેણે જણાવ્યુ કે ચોર હોય તે ઊંટની ચોરી કરે ? કદાપિ કરે તો શુ તેને પોતાને ખોલડઇ એટલે ઝુપડે બાધે ? આ તો મે તારી પાસે દાન લેવાને જ યુક્તિ કરી છે ત્યારે તેણે ખુશી થઇને તેને દાન આપી વિદાય કર્યો ત્યારપછી જીણહાકે તીર્થયાત્રા, ચૈત્ય, પુસ્તકભડાર પ્રમુખ ઘણા શુભ કૃત્યો કર્યા એ વિગેરે વાત હજી સુધી લોકમા ચાલે છે

૧ ખાંડુ તેને જ આપવુ જોઇએ જેને ખાંડાનો અભ્યાસ હોય જિણહાને તો તેલ કુલડાં અને કપાસજ આપવો જોઇએ

૨ તલવાર, ધનુષ્ય અને ભાલાને પકડનાર તો જગમા ઘણા પુરૂષો હોય છે પણ શત્રુઓને શલ્ય રૂપ અને રણમાં શૂરવીર પુરૂષોને જણનારી તો કોઇ વિરલ માતાજ હોય છે

ઘણાજ ઠાઠથી ભગવતને વાદવા આવ્યો તે વખતે તેને ઘણુંજ અભિમાન થયેલ જાણી તેનો મદ ઉતારવા માટે સૌધર્મેદ્રે શ્રીવીરને વાદવા આવના દિવ્ય ઋદ્ધિની રચના કરી તે વૃદ્ધ ઋષિમડળ સ્તોત્રવૃત્તિથી અહિયા બતાવે છે

પાચસે ને બાર મસ્તકવાલા, એવા ચોસઠ હજાર હાથી બનાવ્યા તેના એકેક મસ્તકે (કુભસ્થળે) આઠ આઠ દતુશળ, એકેક દતુશળે આઠ આઠ વાવડીઓ, એકેકી વાવમા લાખ પાખડીવાળા આઠ આઠ કમળ, અને દરેક પાખડીમા બત્રિસ દિવ્ય નાટક, દરેક કર્ણિકામા એકેક દિવ્ય પ્રાસાદ અને દરેક પ્રાસાદમા અગ્રમહિષીની સાથે ઇ દ્ર ભગવાનના ગુણ થાય છે, એવી ઋદ્ધિથી ઐરાવત હાથી ઉપર બેસી આવતા ઇન્દ્રને જોઇ, દશાર્ણ-ભદ્ર રાજાએ દીક્ષા ગ્રહણ કરી પોતાની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરી

શક્રેન્દ્રે બનાવેલા હાથીઓના મુખની, કમળની, તેમજ કમળની પાખડીની સખ્યા પૂર્વાચાર્યોએ આવી રીતે બતાવી છે

તે એક હાથીને ચાર હજાર ને છનુ દતુશળ, બત્રીસ હજાર સાતસે ને અડસઠ વાવો, બે લાખ બાસઠ હજાર એકસો ચુમાલીસ કમળ, અને તેટલીજ સખ્યા કર્ણિકામા રહેલા પ્રાસાદાવતસકમા થતા નાટકની છે ૨૬ અબજ, એકવીસ કરોડ, ચુમાલીસ લાખ કમળની પાખડીઓ જાણવી એવા ચોસઠ હજાર ઐરાવણ હાથી હતા, તેમના મુખ વિગેરેની સર્વ સખ્યા આ મુજબ છે તેના કુલ ત્રણ કરોડ, સત્તાવીસ લાખ ને અડસઠ હજાર મુખની સખ્યા સમજવી અને છવીસ કરોડ, એકવીસ લાખ, ચુમાલીશ હજાર કુલ દાતની સખ્યા જાણવી કુલ વાવો -બસો નવ કરોડ, ઇકોતેર લાખ, બાવન હજાર; કુલ કમળ બારસે સીત્તોતેર કરોડ, બહોતર લાખ, સોળ હજાર, કર્ણિકા નાટક અને પાખડી-સોળ કોડાકોડી, સીત્તોતેર લાખ કરોડ, બહોતર હજાર કરોડ, એકસો સાઠ કરોડ, અને કુલ નાટકમા બનેલા રૂપની સખ્યા પાચસે કોડાકોડી, છત્રીસ કોડાકોડી, સત્યાસી લાખ કોડી, નવ હજાર કોડી, સો કોડી વીસ કરોડ જાણવી એમ આવશ્યક સૂત્રની ચૂર્ણીમા કહેલું છે વળી એકેકા પ્રાસાદાવતસકમા આઠ આઠ અગ્રમહિષીની સાથે તે સર્વ ઇંદ્રની સખ્યા સર્વ કમળના બરાબર સમજવી, અને સર્વ ઇંદ્રાણીની સખ્યા તેર હજાર, ચારસે એકવીસ કરોડ, સીત્તોતેર લાખ, અઠાવીસ હજાર જાણવી અને એકેક નાટકમા સર્વ સરખા શૃગારના ધારણ કરનારા એકસો આઠ દેવકુમાર, ને એકસો આઠ દેવકુમારી જાણવી.

વાજિત્રની જાત તથા સખ્યા —૧ શખ, ૨ શૃગિમ (સીંગડી), ૩ શખિકા, ૪ પેયા, ૫ પરિપરિકા, ૬ પણુવ, ૭ પટહ, ૮ ભભા, ૯ હોરભા, ૧૦ ભેરી, ૧૧ ઝલરી, ૧૨ દુદુભિ, ૧૩ મુરજ ૧૪ મૃદગ ૧૫ નાદી મૃદગ ૧૬ આલિગ, ૧૭ કુસ્તુમ્બ, ૧૮ ગોમુખ, ૧૯ મરદલ, ૨૦ વિપચી, ૨૧ વહકી, ૨૨ ભ્રામરી, ૨૩ ષડ્ ભ્રામરી, ૨૪ પરિવાદિની, ૨૫ બબ્બી વિશા, ૨૬ સુઘોષા, ૨૭ નદિઘોષા, ૨૮ મહતી, ૨૯ કચ્છપી, ૩૦ ચિત્રવીણા, ૩૧ આમોટ,

મૂળ બિબની વિસ્તારપૂર્વક પૂજા પછી અનુક્રમે જેને જેમ ઘટે તેમ યથાશક્તિ
સર્વ બિબની પૂજા કરવી

દ્વાર બિબ અને સમવસરણ બિબપૂજા.

દ્વાર બિબ અને સમવસરણ બિબ(દરવાજા ઉપરની અને ચોમુખ પ્રતિમા)ની પૂજા મૂળનાયકની અને બીજા બિબોની પૂજા કીધા પછીજ કરવી સભવે છે, પણ ગભારામા પ્રવેશ કરતા સભવતી નથી કદાપિ ગભારામા પ્રવેશ કરતા જ દ્વાર બિબની પૂજા કરે અને ત્યારપછી જેમ જેમ પ્રતિમાઓ અનુક્રમે હોય તેમ તેમ તેમની પૂજા કરતે જાય તો મોટા દેરાસરમા ઘણો પરિવાર હોય તેથી ઘણા બિબની પૂજા કરતા પુષ્પ ચદન, ધૂપાદિક સર્વ પૂજન સામગ્રી સમાપ્ત થઇ જાય, ત્યારે મૂળનાયકની પ્રતિમાની પૂજા તો પૂજનની દ્રવ્ય સામગ્રી રહી (બચી) હોય તો થાય અને થઇ રહી હોય તો રહી પણ જાય તેમ જો શત્રુજય, ગિરનાર પ્રમુખ તીર્થે એમ કરવામા આવે એટલે જે જે દેરાસર આવે ત્યા ત્યા પૂજા કરતો આગળ જાય તો છેવટે તીર્થનાયકના દેરાસરે પહોચતા સર્વ સામગ્રી ખલાસ થઇ જાય, ત્યારે તીર્થનાયકની પૂજા રહી જાય અને એ યુક્ત નથી માટે મૂળનાયકની પૂજા કરીને યથાયોગ્ય પૂજા કરતા જેવુ યોગ્ય છે જે પહેલા આવે તેની પૂજા પ્રથમ કરવી એમ માનીએ તો ઉપાશ્રયમા પ્રવેશતા ગુરૂને વદતા કરતા પહેલા નજીક આવેલ સાધુઓને પ્રથમ વદન કરવું પડે, માટે નજીકમા આવતી પ્રતિમાઓને પ્રણામ કરી મૂલનાયકની પૂજા પ્રથમ કરી પછી અન્ય પ્રતિમાઓનુ પૂજન યોગ્ય છે કેમકે, જીવાભિગમ સૂત્રમા કહેલી રીતિ પ્રમાણે જ સઘાચારમા કહેલી વિજયદેવનો વક્તવ્યતાને વિષે પણ દ્વારબિબની અને સમવસરણ બિબની પૂજા સર્વથી છેલ્લીજ બતાવેલી છે તે બતાવે છે કે—

(ત્યારપછી) સુધર્મા સભામા જઇ ત્યા જિનેશ્વર ભગવતની દાઢાઓને દેખી પ્રણામ કરીને પછી ડાબડા ઉઘાડી મોરપીંછીથી પ્રમાર્જન કરે 'ત્યારપછી સુગધ જળથી એકવીશ વાર પખાળીને ગોશીર્ષચદનનો લેપ કરી ફૂલથી પૂજા કરે એમ પાચે સભામા પૂજા કરીને પછી ત્યાની દ્વાર પ્રતિમાની પૂજા કરે એમ જીવાભિગમ સૂત્રમા સ્પષ્ટાક્ષરથી કહેલુ છે માટે દ્વારપ્રતિમાની પૂજા જેમ સર્વથી છેલ્લી કરવી તેમ મૂળનાયકની પૂજા સર્વથી પહેલા અને સર્વથી વિશેષ કરવી–કહેલુ છે કે–

પૂજા કરતા વિશેષ પૂજા તો મૂળનાયક બિબની ઘટે છે કેમકે, દેરાસરમા પેસતા પ્રથમથી જ મૂળનાયક પર સર્વ લોકની દૃષ્ટિ અને મનની એકતા થાય છે

મૂળનાયકની પ્રથમ પૂજા કરવા સબધે શકાકારનો પ્રશ્ન.

શકાકાર પ્રશ્ન કરતા પુછે છે કે, જો મૂળનાયકની પૂજા પ્રથમ કરવી અને બીજા પરિવારની પૂજા પછી કરવી એમ છે તો, બધા તીર્થંકર તો સરખા જ છે, ત્યારે પ્રતિમામા

૩૨ ઝઝા, ૩૩ નકુલ, ૩૪ તૂણા, ૩૫ તુંબવીણા, ૩૬ મુકુંદ ૩૭ હુડુક્કા, ૩૮ ચિરચિકી, ૩૯ કરટી, ૪૦ ડિંડિમ, ૪૧ કિણિત, ૪૨ કડબ, ૪૩ દર્દરક, ૪૪ દર્દરિકા, ૪૫ કુસ્તુંબર, ૪૬ કળશિકા, ૪૭ તળ, ૪૮ તાળ, ૪૯ કરતાલ, ૫૦ રિંગીશીકા, ૫૧ મકરિકા ૫૨ શિશુ મારિકા, ૫૩ વશ, ૫૪ વાલી, ૫૫ વેણુ, ૫૬ પરીલી, ૫૭ બધુકા, એ આદિક વાજિત્રોની સમજુતી નીચે મુજબ જાણવી દરેક વાજિત્રના વજાડનારા એકસો ને આઠ આઠ સમજવા

૧ શખ એ તીક્ષ્ણ સ્વરનુ વાજિત્ર છે, મોટો શખ સમજવો ૨ શૃગીકા (સીંગડી)—એ વાજિત્ર પ્રસિદ્ધ છે ૩ શખિકા—નાનો શખ—એ ગભીર સ્વરનુ વાજિત્ર છે ૪ પેયા—મોટી કાહલા વાજિત્ર વિશેષ છે ૫ પરિપરિકા—એ કરોળીઆના પડની પેઠે બહારથી ચામડુ મઢેલુ અને પાછળથી ખાલી એવુ વાજિત્ર, જે લોકોમાં ડફ નામથી ઓળખાય છે ૬–૭ પણવ તથા પટહ એ બન્ને એકજ જાતિના છે, નાનો તે પણવ અને મોટો તે પટહ ગણાય છે પાલી જેવા-લાબા ભાજન ઉપર ચર્મવેષ્ટિત હોય છે એને પડો વાજિત્ર કહે છે ૮–૯–૧૦—ભભા હોરભા ભેરી એ ત્રણ વાદિત્ર એકજ સરખા હોય છે, ઢોલના આકારે હોય છે ૧૧ ઝલ્લરી તે ચર્મથી વેષ્ટિત વિસ્તીર્ણ વલયાકાર ગોળ આકારે હોય છે ૧૨ દુદુભી—તે ઢોલને આકારે સાકડે મુખે હોય છે એ દેવ વાજિત્ર છે ૧૩ મુરજ તે મોટો મર્દલ ૧૪ મૃદગ તે લઘુ મર્દલ ૧૫ નાદિ મર્દલ તે એક તરફ સાકડુ મુખ અને બીજી તરફ પહોળુ મુખ હોય છે, એને લોકોમા મૃદગ કહે છે ૧૬ આલીંગ તે મોટો મૃદગ સમાન છે ૧૭ કુસ્તુંબ તે ચર્મ વેષ્ટિત ગુડ નામનુ વાજિત્ર છે ૧૯ મર્દલ તે બન્ને તરફ સરખુ હોય છે ૨૦ વિપચી તે ત્રણ તતુવાળી વીણા સમજવી ૨૧ વલ્લકી તે સામાન્ય વીણા ૨૪ પરિવાદિની તે સાત તતુવાળી વીણા ૨૮ મહતીત સોતતુવાળી વીણા, ૩૫ કુસ્તુમ્બ—તુબ વીણા—તબુરો તુબ યુક્ત વીણા ૩૬ મુકુદ તે મુરજ વિશેષ છે, કે જે પ્રાય અતિલીન થવાય તે પ્રમાણે વગાડાય છે ૩૭ હુડુક્કા એવા નામનુ વાજિત્ર વિશેષ છે ૪૦ ડિંડિમ તે અવસરને જણાવનાર પણવ જેવો છે ૪૨ કડબા, કરટિકા, ૪૩ દર્દરક, એ પ્રસિદ્ધ ૪૪ નાના દર્દરકને દર્દરિકા કહેવાય છે ૪૭ તળ એ હાથથી વગાડવાનુ એક જાતિનુ તાલ છે ૫૪ વાલી એ મુખથી વગાડવાનુ તુણવિશેષ વાજિત્ર છે ૫૭ બધુક એ પણ તુણને મળતુ વાજિત્ર મુખથી ફુકીને વગાડવાનુ છે બાકીના ભેદો લોકથી જાણી લેવા વધારે નામ ગણાવેલા છતા પણ ઓગણપચાસ વાજિંત્રોમા સર્વનો સમાવેશ થઈ જાય છે જેમ વેણુ, વીણા, વાલી, પરલી, બધુકા એ બધાનો શખમા સમાવેશ થાય છે શખ, શખિકા, શૃગી, ખરમુખી, પેયા, પરપરીકા એ બધા ફુકવાથી વાગે છે પટહ, પણવ એ દાડીથી વગાડવામા આવે છે ભભા, હોરભા એ બન્ને અફાળતા (ઘાવ કરતા) વાગે છે ભેરી, ઝલ્લરી, દુદુભી તાડના કરતા વાગે છે મુરજ, મૃદગ, નાદિ, મૃદગ એ આલાપ કરતા આગળીઓથી વાગે છે આલીંગ કુસ્તુમ્બ, ગોમુખી, મર્દલ એ જોરથી તાડતા આગળીથી વાગે છે વિપચી, વીણા અને

સ્વામી સેવકભાવ કેમ હોવો જોઇએ ? જેમકે, એક બિંબની આદર, ભક્તિ, બહુમાનથી પૂજા કરવી અને બીજા બિંબની થોડી પૂજા કરવી જો એમજ હોય તો આ મોટી આશાતના છે; એમ નિપુણ બુદ્ધિવાળાના મનમા આવ્યા વિના રહે જ નહીં જો એમ કોઇ સમજે તો તેને ગુરુ ઉત્તર આપે છે

મૂળનાયકની પહેલી પૂજા કરવામા દોષ ન હોવા સબંધી ઉત્તર.

સર્વ જિનપ્રતિમાઓના પ્રાતિહાર્ય વિગેરે પરિવાર સરખા જ છે બુદ્ધિવંત પ્રાણીને સ્વામી સેવકભાવની બુદ્ધિ થતી જ નથી નાયક ભાવે તો સર્વ તીર્થંકરો સમાન છતા પણ સ્થાપન સમયે એવી કલ્પના કરી છે કે, આ તીર્થંકરને મૂળનાયક ગણવા, ત્યારે એજ વ્યવહારથી મૂળનાયક પ્રથમ પૂજાય છે, પરંતુ બીજા તીર્થંકરોની અવજ્ઞા કરવાની બુદ્ધિ બીલકુલ છે જ નહીં એક તીર્થંકરની વંદના, સ્તવન, પુજા કરવાથી કે નૈવેદ્ય ચઢાવવાથી પણ ઉચિત પ્રવૃત્તિમા પ્રવર્તતા પુરૂષોની આશાતના કાંઇ જ્ઞાનીએ દીઠી નથી જેમ માટીની પ્રતિમાની પૂજા ખરેખર અક્ષત, પુષ્પાદિકથી જ કરવી ઉચિત સમજાય છે, પણ જળ, ચંદનાદિકથી કરવી ઉચિત સમજાતી નથી અને સોનારૂપાદિક ધાતુની કે રત્ન પાષાણની પ્રતિમાની પુજા જળ, ચંદન, પુષ્પાદિકથી કરવી સમુચિત સમજાય છે, તેવાજ પ્રકારે મૂળનાનાયકની પ્રતિમાની પુજા પ્રથમ કરવી પણ સમુચિત સમજાય છે જેમ ધર્મવંત પ્રાણીની પૂજા કરતા બીજા લોકોનુ અપમાન કર્યું ગણાતુ નથી તેમ જે ભગવંતનુ જે દિવસે કલ્યાણક હોય તે દિવસે તે ભગવંતની વિશેષ પૂજા કરતા કાંઇ બીજા ભગવંતની પ્રતિમાઓનુ અપમાન થતુ નથી; કેમકે, બીજાની આશાતના કરવાનો પરિણામ નથી ઉચિત પ્રવૃત્તિ કરતા બીજા લોકોનુ અપમાન ગણાતુ નથી તેમ મૂળનાયકની વિશેષ પૂજા કરતા બીજા જિનબિંબની અવજ્ઞા થતી નથી

ભગવંતના દેરાસર તથા બિંબની પૂજા જે કરે છે તે તેઓને માટે નથી પણ શુભભાવનાના નિમિત્ત માટેજ કરે છે જિનભવનાદિ નિમિત્તથી આત્માનુ ઉપાદાન યાદ આવે છે વળી અબોધ જીવને બોધની પ્રાપ્તિ થાય છે વળી કેટલાક પ્રાણી દેરાસરની સુંદર રચના દેખી બોધ પામે છે કેટલાક જિનેશ્વર ભગવંતની પ્રશાંત મુદ્રા દેખી બોધ પામે છે કેટલાએક પૂજા આંગીનો મહિમા દેખીને અને સ્તવનાદિક સ્તવવાથી અને કેટલાએક ઉપદેશની પ્રેરણાથી પ્રતિબોધ પામે છે

"સર્વ પ્રતિમાઓ એકસરખી પ્રશાંત મુદ્રાવાળી હોતી નથી, પણ મૂળનાયકની પ્રતિમા તો વિશેષે કરી પ્રશાંત મુદ્રાવાળી જ હોય છે તેથી ઝટ બોધ પામી શકાય છે માટે પ્રથમ મૂળનાયકની જ પૂજા કરવી એજ યોગ્ય છે " એટલા જ માટે ચૈત્ય (દેરાસર) કે ઘરદેરાસરની પ્રતિમા દેશકાળની અપેક્ષાએ જેમ બને તેમ યથાશક્તિયે અતિશય વિશિષ્ટ સુંદરાકારવાળા જ ભરાવવી ... માટે તો પીતળ, તાંબા, રૂપા

વક્ષકી મૂર્ચ્છના કરતા વાગે છે ભ્રામરી, ષડ્ ભ્રામરી, પરિવાદિની એ ત્રણ હલાવતાં વાગે છે બબ્બીસા, સુઘોષા, નંદિઘોષા, તારના ફેરવવાથી વાગે છે મહતી, કચ્છપી, ચિત્રવીણા એ તારને કુટતા વાગે છે આમોટ, ઝઝા, નકુલ, એ વાજિત્ર તારને મરડતા વાગે છે તુણ, તુંબવીણા એ સ્પર્શ કરતા વાગે છે મુકુંદ, હુડુક્કા, ચિચ્ચિકી એ મુર્ચ્છના કરતા વાગે છે કરટી, ડિંડિમ, કિણિત, કડંબ વગાડતા વાગે છે દર્દર, દર્દરી, કુસ્તુંબર, કલશિકા એ ઘણુ તાડન કરતા વાગે છે તળ તાળ, કાંસા તાળ એ વગાડતા વાગે છે રીંગિસિકા, લત્તિકા, મકરિકા, શિશુમારિકા એ ઘસવાથી વાગે છે વંશ, વેણુ, વાલી, પિરીલી, બધુક એ ફુંકતા વાગે છે આ સર્વ વાજિંત્ર દેવકુમાર અને દેવકુમારીઓ એકી સાથે વગાડે છે અને ગાય છે

બત્રીસબદ્ધ નાટકના નામ.

અષ્ટ મંગળિક પ્રવિભક્તિચિત્ર (સ્વસ્તિકને આકારે નાચવું, એમજ શ્રી વચ્છ, નંદાવર્ત્ત, સરાવસંપુટ, ભદ્રાસન, કળસ, મત્સ્ય અને દર્પણ, એઓના આકારે નાટક કરવું, એને અષ્ટ મંગળિક પ્રવિભક્તિચિત્ર નામા નાટક કહે છે) ૨ વાસંતી લતા પદ્મલતા પ્રવિભક્તિચિત્ર (આવવું, જવુ, પાછુ જવું, હારબંધ થવું, સામસામા હારબંધ થવું, સ્વસ્તિકને આકારે બની જવું, પુષ્પમાન, સરાવ સંપુટ, મત્સ્યનું ઈંડુ, મઘર મત્સ્યનું ઈંડુ, જારમાર, પુષ્પશ્રેણિ, કમળપત્ર, સાગરતરંગ) ૩ ઇહા મૃગ, વૃષભ, તુરગ, નર, મકર, પક્ષી, સર્પ, કિન્નર, રૂરૂ, ચમરી, અષ્ટાપદ, કુંજર, વનલતા, પદ્મલતા, પ્રવિભક્તિચિત્ર નામા નાટક, ૪ એક તરફ વક્ર, બીજી તરફ ખડગ, એક તરફ ચક્રવાળ, દ્વિધા ચક્રવાળ, ચક્રાર્દ્ધ ચક્રવાળ પ્રવિભક્તિચિત્ર નામા નાટક ૫ ચંદ્રાકાર, સૂર્યાકાર, વલયાકાર, તારાકાર, હંસાકાર, મુક્તાકાર, હારાકાર, કનકાવળી, રત્નાવળી, અભિનયાત્મક આવલી પ્રવિભક્તિચિત્ર નામનું નાટક ૬ ચંદ્ર ઊગવાના આકારનો દેખાવ, સૂર્ય ઊગવાના આકારનો દેખાવ તે ચંદ્ર સૂર્યોદય પ્રવિભક્તિચિત્ર નામા નાટક, ૭ ચંદ્રના અને સૂર્યના આગમનની રચના તે ગમનાગમન પ્રવિભક્તિ નામનું નાટક ૮ ચંદ્ર સૂર્ય અવતરણ પ્રવિભક્તિચિત્ર નામા નાટક ૯ ચંદ્ર અને સૂર્યના અસ્તના આકારના દેખાવરૂપ પ્રવિભક્તિચિત્ર નામા નાટક ૧૦ ચંદ્ર, સૂર્ય, નાગ, યક્ષ, ભૂત, રાક્ષસ, મહોરગ, ગાંધર્વ, મંડળાકાર પ્રવિભક્તિચિત્ર નામા નાટક ૧૧ વૃષભ સિંહના લલિત, ગજ અશ્વના વિલસિત, મદોન્મત્ત હાથી ઘોડાના વિલસિત, મદોન્મત્ત હાથી ઘોડાના વિલંબિત, રૂપ દ્રુત વિલંબિત પ્રવિભક્તિચિત્ર ૧૨ સાગર નાગર પ્રવિભક્તિ ચિત્ર. ૧૩ નંદા ચંપા પ્રવિભક્તિચિત્ર ૧૪ મત્સ્યાડક, મકરાડક, જારમાર પ્રવિભક્તિચિત્ર ૧૫ ક ખ ગ ઘ ઙ પ્રવિભક્તિચિત્ર ૧૬ ચ છ જ ઝ ઞ પ્રવિભક્તિચિત્ર ૧૭ ટ ઠ ડ ઢ ણ પ્રવિભક્તિચિત્ર ૧૮ ત થ દ ધ ન પ્રવિભક્તિચિત્ર ૧૯ પ ફ બ ભ મ પ્રવિભક્તિચિત્ર ૨૦ અશોક આમ્ર, જંબુ, કોશબ, પલ્લવ પ્રવિભક્તિચિત્ર ૨૧ પદ્મલતા, નાગલતા,

જિનઘર(સિહાસન) હમણા પણ કરાવી શકાય છે, પણ તેમ ન બની શકે તો હાથી
દાતના કે આરસના ઘણા જ શોભાયમાન લાગે એવી કોરણી ચિત્રામણવાળા કરાવવા તે
ન બને તો પણ પીતળની જાળી પટીવાળી, હીંગળોક પ્રમુખ વિચિત્ર રગચિત્રામણથ
અત્યત શોભાયમાન, અત્યુત્તમ કાષ્ઠના પણ કરાવવા તેમજ દેરાસર તથા ઘરદેરાસ
વારવાર પ્રમાર્જના કરાવવી, ચુનો ધોળાવવો, રગરોગાન કરાવવા, જિનેશ્વર ભગવતન
ચરિત્રો વિગેરેના વિચિત્ર ચિત્રામણ કરાવવા, પૂજાના ઉપકરણો ઘણી ઘણી જાતિના સમ
રેલા સ્વચ્છ રાખવા તેમજ પડદા, ચદરવા, પુઠીયા પ્રમુખ એવા બાધવા કે જેથી વિશિ
શોભાની અધિકતા થાય ઘરદેરાસર ઉપર પોતાના પહેરવાના ધોતીયા કે વાપરવાના વસ
પ્રમુખ મૂકવા નહીં મોટા દેરાસરની પેઠે ઘર દેરાસરની પણ ચોરાશી આશાતના ટાળવ
જોઈએ, પીતળ, પાષાણુની પ્રતિમાઓના અભિષેક કીધા પછી એક અગલુછણેથી લુછ
પછી (નિર્જળ કીધા પછી) પણ બીજી વાર કોમલ સ્વચ્છ અગલુછણાથી સર્વ પ્રતિમાને
લુછવા એમ કરતા સર્વ પ્રતિમાઓ ઉજ્વળ રહે જે જગ્યાએ જરામાત્ર પણ પાણી રહ
જાય તો પ્રતિમાને શ્યામતા લાગે છે, માટે સર્વથા નિર્જળ કરીને પછી જ કેસર ઘણુ અ
ચદન થોડુ એવા ચદનથી વારવાર પુજા કરતા પણ પ્રતિમાની અધિક ઉજ્વળતા થાય છે

વળી એમ ધારવુ જ નહીં કે ચોવીશવટો અને પચતીર્થી પ્રતિમાના સ્નાત્ર કરત
સ્નાત્રજળનો અરસપરસ સ્પર્શ થવાથી કાઈ દોષ લાગે છે, કેમકે, જો એમ દોષ લાગતે
હોય તો ચોવીશવટામા કે પચતીર્થીમા ઉપર નીચેની પ્રતિમાઓના અભિષેક કરતા એ
બીજાના જળનો જરૂર સ્પર્શ થાય જ છે રાયપસેણી સૂત્રમા કહ્યુ છે કે —

राइप्पसेणाइज्जे, सोहम्मे सुरियाभदेवस्स, जीवाभिगमे विजयापूरीइ विजयाइ देवाण
१ भिंगार लोमहथ्थय, लुहया धूव दहण माइअ, पडिमाण मकहाणय पूआए इथय
भणिय २ निव्वुअ जिणद सकहा, सग्ग समुग्गेसु तिसुविलोएसु, अनोन्न संलग्गा,
नवण जलाइट्ठि सपुट्ठा ३ पुव्वधर कालविहिआ, पडिमाई सति केसुविपुरेसु, वत्तव्वा
खेतव्वा, महव्वया गथ दिट्ठाय ४ मालधराइआणवि, धुवण जलाइ फुसेइ जिण
बिंबे, पुथ्थय पत्ताइणवि, उवरुवरिं फरिसणाइअ ५ ता नज्जइ नो दोसो, करणे
चउव्विस वट्ठयाइण, आयरणाजुत्तीओ, गथेसु अदिस्समाणत्ता ६

રાયપસેણીસૂત્રમા સૂર્યાભદેવનો અધિકાર છે, અને જીવાભિગમસૂત્ર તથા જબૂદ્વીપપન્નતિ
સૂત્રમા વિજયાપુરી રાજધાની પોળીયાદેવનો અને વિજયાદિક દેવતાનો અધિકાર છે (ત્યા) નાન
કળશ, મોરપીછી, અગલુછણા, ધૂપધાણા વિગેરે ઉપકરણ સર્વ જિનપ્રતિમા અને સર્વ જિનન
દાઢાઓની પૂજા કરવા માટે એકેકાજ કહ્યા છે મોક્ષ પામ્યા જે જિનવર, તેઓની દાઢા ઇંદ્ર લઇને
દેવલોકમા રહેલા સીગમા ડાબડાઓ અને વળી ત્રણ લોકમા જ્યા ત્યા [illegible]

અશોકલતા, ચ પકલતા, આમ્રલતા, વનલતા, અતિમુક્તલતા, શ્યામલતા પ્રવિભક્તિચિત્ર ૨૨ દ્રુત પ્રવિભક્તિચિત્ર ૨૩ વિલબિત પ્રવિભક્તિચિત્ર ૨૪ દ્રુતવિલબિત પ્રવિભક્તિચિત્ર ૨૫ અચિત પ્રવિભક્તિચિત્ર ૨૬ રિભિત પ્રવિભક્તિચિત્ર ૨૭ અચિત્ત રિભિત પ્રવિભક્તિચિત્ર ૨૮ આરભટ પ્રવિભક્તિચિત્ર ૨૯ ભશોળ પ્રવિભક્તિચિત્ર ૩૦ આરભટ ભશોળ પ્રવિભક્તિ ચિત્ર ૩૧ ઉત્પાત, નિપાત, પ્રવૃત્ત, સકુચિત, પ્રસારિત, રૈચક, રચિત, ભ્રાત, સભ્રાત પ્રવિભક્તિચિત્ર ૩૨ તીર્થકરાદિ મહાપુરૂષ ચરિત્રાભિનય નિબદ્ધ પ્રવિભક્તિચિત્ર એ પ્રકારે બત્રીસબદ્ધ નાટકના નામ જાણુવા એ પ્રમાણે રાયપ્પસેણીય સૂત્રમા છે

ઋદ્ધિવત હોય તે ઉપર બતાવેલી રીતિ પ્રમાણે પોતાના આડબર સહિત દેરાસરે દર્શન કરવા જાય

સામાન્ય પુરૂષોને દેરાસરે જવાની વિધિ.

સામાન્ય સપદાવાળા પુરૂષો ઉદ્ધતાઈને ત્યજી લોકો હાસી ન કરે એવા પોતાના કુળાચારને કે પોતાના સપદાને અનુસરતા વેષ(વસ્ત્રઆભૂષણ)નો આડબર કરીને પોતાના ભાઈ, મિત્ર, પુત્ર, સ્વજન સમુદાયને સાથે લઇ દેરે દર્શન કરવા જાય

શ્રાવકના પચાભિગમ

૧ પુષ્પ, તાબુળ, સરસવ, દૂર્વા, છરી વિગેરે સર્વ જાતિના શસ્ત્ર, મુકુટ, પાદુકા, પગમા પહેરવાના બુટ, હાથી, ઘોડા, ગાડી, વિગેરે સચિત્ત અચિત્ત વસ્તુઓ છોડીને ૨ મુકુટ મૂકીને બાકીના બીજા સર્વ આભૂષણ પ્રમુખ અચિત્ત દ્રવ્યને સાથે રાખીને, ૩ એક પનાના વસ્ત્રનુ ઉત્તરાસણ કરીને, ૪ ભગવતને દેખતા તત્કાળ બે હાથ જોડી કાઇક મસ્તક નમાવતા **नमो जिणाण** એમ બોલતો ૫ મનની એકાગ્રતા કરતો ઉપર જણાવ્યા મુજબ પાચ પ્રકારના અભિગમ સાચવતો "નિસિહિ" એ પદને ઉચ્ચારતો દેરામા પેસે મહર્ષિઓએ પણ એમ જ કહેલુ છે

રાજાના પચાભિગમ.

રાજા જ્યારે દેરાસરમા જાય ત્યારે રાજ્યના પાચ ચિહ્ન–૧ ખડ્ગાદિ સર્વ શસ્ત્ર, ૨ છત્ર, ૩ વાહન, ૪ મુકુટ, ૫ બે ચામર, બહાર મૂકે

અહિયા એમ સમજવાનુ છે કે, દેરાસરને દરવાજે શ્રાવક આવ્યો ત્યારે મન, વચન, કાયાથી પોતાના ઘરના વ્યાપાર (ચિતવન) છોડી દે છે એમ જણાવવા (સમજવા) દેહેરાસરના દરવાજા આગળ ચઢતા જ પ્રથમ નિસિહિ ત્રણ વાર કહેવી એવો વિધિ છે, પણ તેને એક જ (નિસિહિ) ગણાય છે, કેમકે, આ પ્રથમ નિસિહિથી ગૃહસ્થનો ફક્ત ઘરનો જ વ્યાપાર ત્યજાય છે, માટે બોલાય ત્રણ વાર પણ આ નિસિહિ એક જ ગણાય

सर्व ઉપરાઉપર મુકાય છે, એક બીજા માહેમાહે સલગ્ન છે તેઓને એક બીજાઓને જળાદિકનો સ્પર્શ, અગલુહણાનો સ્પર્શ એક બીજાને થયા પછી થાય છે (ઉપરની દાઢાને સ્પર્શેલુ પાણી નીચલી દાઢાને લાગે છે) પૂર્વધર પૂર્વાચાર્યોએ પૂર્વકાળમા પ્રતિષ્ઠા કરેલી એવી પ્રતિમા કેટલાએક ગામ, નગર, તીર્થાદિક ઉપર છે તેમા કેટલીક વખતા (એકજ અરિહતની) નામે, અને બીજી ક્ષેત્રા (એક પાષાણ કે ધાતુમય પટ્ટક ઉપર ચોવીસ પ્રતિમા ભરત ક્ષેત્ર, ઐરાવર્ત્ત ક્ષેત્રની પ્રતિમાઓ કરી હોય તે) નામે, વળી મહાખ્યા (ઉત્કૃષ્ટ કાળની અપેક્ષાયે એકસો સીત્તેર પ્રતિમાઓ એકજ પટ્ટક ઉપર કરી હોય તે) નામે, એમ ત્રણે પ્રકારની પ્રતિમાઓ શાસ્ત્રોમા પ્રસિદ્ધ જ છે વળી પચતીર્થી પ્રતિમાઓમા ફૂલની વૃષ્ટિ કરનારા માળાધર દેવતાના રૂપ કરેલા હોય છે, તે પ્રતિમાઓનો અભિષેક કરતા માળાધર દેવતાના રૂપ કરેલા હોય છે, તે પ્રતિમાઓનો અભિષેક કરતા માળાધર દેવતાને સ્પર્શેલુ પાણી જિનબિબ ઉપર પડે છે, વળી પુસ્તકમા પાના ઉપરાઉપરી રહે છે, પરસ્પર સલગ્ન હોય છે, તેનો પણ દોષ લાગવો જોઇયે, પણ તેમ કાઈ દોષ લાગતો નથી તે માટે માળાધર દેવનુ સ્પર્શેલુ પાણી જિન ઉપર પડે તોપણ દોષ નથી લાગતો, એમ ચોવીસ વટ્ટામા પણ ઉપરના જિનબિબને સ્પર્શેલુ પાણી નીચેના જિનબિબને સ્પર્શે છે, તેમા કાઈ પૂજા કરનારને કે પ્રતિમા ભરાવનારને નિર્માલ્યતા પ્રમુખનો દોષ લાગતો નથી એમ આચરણા અને યુક્તિઓ શાસ્ત્રોમા દેખાય છે વૃહત્ ભાષ્યમા પણ કહેલુ છે કે —

કોઇક ભક્તિવત શ્રાવક જિનેશ્વર ભગવતની ઋદ્ધિ દેખાડવા અને દેવતાઓના આવાગમનનો પણ દેખાવ દેખાડવા માટે અષ્ટ મહાપ્રાતિહાયના ચિત્ર સહિત પ્રતિમા ભરાવે છે વળી કોઇક દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રના આરાધન નિમિત્તે એક પટ્ટકમા ત્રણ પ્રતિમા ભરાવે છે કોઇક પચપરમેષ્ઠીના આરાધન નિમિત્તે એક પટ્ટક ઉપર પાચ જિનની પ્રતિમા ભરાવે છે કોઇક વળી ચોવીસ તીર્થંકરના કલ્યાણક તપના આરાધન નિમિત્તે એક પટ્ટક ઉપર ચોવીસે તીર્થંકરની ચોવીસી ભરાવે છે કોઇક વળી અત્યત ભક્તિની તીવ્રતાથી અઢીદ્વીપમા ઉત્કૃષ્ટ કાળે વર્ત્તતા એકસો સીત્તેર તીર્થંકરની પ્રતિમા એકજ પટ્ટક ઉપર ધનવત હોય તે ભરાવે છે

તે માટે ત્રણ તીર્થી, પચતીર્થી, ચોવીસી પ્રમુખમા ઘણા તીર્થંકરોની પ્રતિમા હોય તે ન્યાયયુક્ત છે એ અગપૂજાનો અધિકાર સમાપ્ત થયો

અગ્રપૂજા અધિકાર.

સોના રૂપાના અક્ષત કરાવીને તેથી, કે ઉજ્વળ શાળી પ્રમુખના અખડ ચોખાથી અથવા સફેત સરસવથી પ્રભુ આગળ અષ્ટ મગલિક કરવા જેમ શ્રેણિક રાજા હરરોજ સોનાના યવથી શ્રીવીર પ્રભુના સન્મુખ જઇ સ્વસ્તિક કરતા હતા અથવા રત્નત્રયી (જ્ઞાન,

ત્યારપછી મૂળનાયકને પ્રણામ કરીને જેમ વિચક્ષણ પુરૂષો હરકોઈ પણ શુભ કાર્ય કરવું હોય તે ઘણું કરીને તેને (જેથી લાભ મેળવવો હોય તેને) જમણે હાથે રાખીને કરે છે, તેમ પોતાને જમણે અંગે પ્રભુને રાખીને જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રની પ્રાપ્તિ માટે પ્રભુને ત્રણ પ્રદક્ષિણા આપે શાસ્ત્રોમા પણ કહેલુ છે કે —

ત્યારપછી नमो जिणाणं બોલીને અર્ધો અવનત (જરા નીચો વળી) પ્રણામ કરીને અગર પચાગ નમસ્કાર કરીને ભક્તિના સમુદાયથી અત્યત ઉલ્લસિત મનવાલો બની પચાગ પ્રણામ કરીને પૂજાના ઉપકરણ જે કેસર, ચદનાદિક તે સર્વ સાથે લઈને ઘણી વાર ગભીર મધુર ધ્વનિથી જિનેશ્વર ભગવતના ગુણના સમુદાયથી બધાયેલા એવા મગળ સ્તુતિસ્તોત્ર બોલતો બે હાથ જોડીને પગલે પગલે જીવરક્ષાનો ઉપયોગ રાખતો જિનેશ્વર ભગવતના ગુણમા એકાગ્ર મનવાળો થઈને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દે જોકે પ્રદક્ષિણા પોતાના ઘર દેરાસરમા ભમતી ન હોવાને લીધે ન બની શકે અથવા બીજા દેરાસરમા પણ કોઈ કાર્યની ઉતાવળથી પ્રદક્ષિણા કરી ન શકે તો બુદ્ધિમાન પુરૂષ સદાય તેવો વિધિ કરવાના પરિણામને તો છોડે જ નહી

પ્રદક્ષિણા દેવાની રીત.

પ્રદક્ષિણા દેતા સમવસરણમા રહેલા ચાર રૂપે શ્રી વીતરાગને ધ્યાવતો, ગભારામા રહેલા પાછળ તેમજ જમણા ડાબા પાસામા ત્રણ દિશે રહ્યા ત્રણ બિબને વદન કરે. એટલા જ માટે સમવસરણના સ્થાનભૂત સર્વ દેરાસરના મૂળ ગભારાના બહારના ભાગમા ત્રણ દિશાએ મૂળનાયકના નામના બિબ ઘણું કરી સ્થાપન કરેલા હોય છે 'वर्जयेदर्हत पृष्ट' ભગવાનની પીઠ વર્જવી જોઈએ એવુ જે શાસ્ત્રવાક્ય છે તે પણ જો ભમતીમા ત્રણે દિશાએ બિબ સ્થાપન કરેલા હોય તો તે દોષ ચારે દિશામાથી ટળે છે

ત્યારપછી દેરાસરનુ પ્રમાર્જન, પોતીયા વિગેરેનુ નામુ લખવુ, તે વિગેરે આગળ કહેવાશે, તે પ્રમાણે યથાયોગ્ય ચિતાપૂર્વક પૂજા વિગેરે સામગ્રી તૈયાર કરી, દેરાસરના કામકાજ ત્યજવારૂપ બીજી "નિસિહિ" દેરાસરના મુખ્ય મડપ આદિમા કહે ત્યારપછી મૂળનાયકને ત્રણ વાર પ્રણામ કરી પૂજા કરે ભાષ્યમા કહેલુ છે કે —

"ત્યારપછી નિસિહિ કહીને દેરાસરમા પ્રવેશ કરીને મૂળ મડપમા આવી પ્રભુ આગળ પચાગ નમાવીને વિધિપૂર્વક ત્રણ વાર પ્રણામ કરે ત્યારપછી હર્ષના વશથી ઉલ્લાસ પામતો મુખકોશ બાધીને જિનરાજની પ્રતિમાના આગલા દિવસના ચડેલા નિર્માલ્ય ઉતારે ત્યારપછી મોરપીછીથી પ્રભુને પ્રમાર્જના કરે ત્યારપછી જિનેશ્વર ભગવતના દેરાસરની પ્રમાર્જના પોતે કરે તથા બીજા પાસે કરાવીને વિધિપૂર્વક યથાયોગ્ય અષ્ટપટ મુખકોશ બાધીને જિનબિબની પૂજા કરે " મુખનો શ્વાસ નિશ્વાસ દુર્ગધ તથા

દર્શન, ચારિત્ર)ના આરાધન નિમિત્તે પ્રભુ આગળ ત્રણ ઢગલી કરીને ઉત્તમ
ઉપર ઉત્તમ અક્ષત ચઢાવવા

તેમજ વિવિધ પ્રકારના ભાત પ્રમુખ રાંધેલા અશન, સાકરનુ પાણી, ગોળનુ
વીગેરે પાણી, પકવાન, ફળાદિક ખાદિમ, તબોળ પાનના બીડા પ્રમુખ સ્વાદિમ, એ
પ્રકારના આહાર પવિત્ર હોય તે દરરોજ પ્રભુ આગળ ધરવા તેમજ ગોશીર્ષ
રસ કરી પચાગુળીના મડળ તથા ફૂલના પગર ભરવા, આરતી ઉતારવી, મગળ
કરવો, એ સર્વે અગ્રપૂજામા ગણાય છે ભાષ્યમા કહેલ છે કે –ગાયન કરવુ, નાટ
વાજિત્ર વગાડવા, લુણ ઉતારવુ, પાણી ઉતારવુ, આરતી ઉતારવી, દીવા કરવા,
કરણીઓ છે તે સર્વ અગ્રપૂજામા અવતરે (ગણાય) છે

નૈવેદ્ય પૂજા દરરોજ પોતાને ઘેર રાંધેલા અન્નથી પણ કરવા વિષે.

નૈવેદ્ય પૂજા દરરોજ કરવી, કેમકે, એ સુખથી પણ થઈ શકે છે અને મહા
છે રાધેલુ અન્ન આખા જગતનુ જીવન હોવાથી સર્વથી ઉત્કૃષ્ટ રત્ન ગણાય છે,
માટે વનવાસથી આવીને શ્રી રામચદ્રજીએ પોતાના મહાજનને અન્નનુ કુશળપણુ
વળી કલહની નિવૃત્તિ અને પ્રીતિની પરસ્પર વૃદ્ધિ પણ રાધેલા અન્નના ભોજનથી
રાધેલા અન્નના નૈવેદ્યથી દેવતા પણ પ્રાયે પ્રસન્ન થાય છે સભળાય છે કે,
વૈતાળ દેવતા દરરોજના સોમુડા નૈવેદ્યના આપવાથી રાજા વિક્રમાદિત્યને વશ થયે
ભૂતપ્રેતાદિક પણ રાધેલા ખીર, ખીચડા, વડા પ્રમુખના ભોજન કરવા માટેજ ઉત્તા
યાચના કરે છે તેમજ દિક્પાળાદિકને જે બળી દેવાય છે તે તથા તીર્થંકરની દેશ
રહ્યા પછી જે બળી દેવાય છે તે પણ અન્નથી જ થાય છે

નૈવેદ્ય પૂજાના ફળ ઉપર દૃષ્ટાત.

એક સાધુના ઉપદેશથી એક નિર્ધન ખેડુને એવો નિયમ લીધો હતો કે,
રની નજીક આવેલા દેરાસરમા દરરોજ નૈવેદ્ય ચઢાવ્યા પછીજ ભોજન કરીશ
કાળ પોતાના દૃઢ નિયમથી વિત્યા પછી એક દિવસ નૈવેદ્ય ચઢાવવાને મોડુ થઈ
અને ભોજનનો સમય થઈ જવાથી તેને ઉતાવળથી નૈવેદ્ય ચઢાવવા આવતા
સિહરૂપથી ત્રણ ભિક્ષુ દેખાડી અધિષ્ઠાયકે પરીક્ષા કરી પણ તે ખેડુત પોતાના દૃઢ
ચળ્યો નહીં, તે દેખીને તે અધિષ્ઠાયક તેના પર તુષ્ટમાન થઈ બોલવા લાગ્યો
તને આજથી સાતમે દિવસે રાજ્યની પ્રાપ્તિ થશે ” સાતમે દિવસે તે ગામના
કન્યાનો સ્વયવર મડપ હતો, તેથી તે ખેડુત ત્યા ગયો એટલે દૈવિક પ્રભાવથી
રાએ તેનેજ વર્યો તેથી ઘણા રાજાઓ તેની સાથે

નાસિકાના શ્વાસ નિશ્વાસ દુર્ગંધ રોકવા નિમિત્તે અષ્ટપટ મુખકોશ બાધવાની આવશ્યકતા છે આગલા દિવસના નિર્માલ્ય જે ઉનાર્યા હોય તે પવિત્ર નિર્જીવ સ્થાનકે નખાવવા વર્ષા રૂતુમા કુથુ પ્રમુખની ઘણી ઉત્પત્તિ થાય છે, તેથી નિર્માલ્ય તથા સ્નાત્રજળ જુદા જુદા ઠેકાણે એકાન્ત અને પવિત્ર જગ્યાએ નખાવવાનો ઉપયોગ કરવો કે જેથી આશાતનાનો સભવ ન થાય

ઘર દેરાસરે પૂજા કરવી હોય તો પ્રતિમાને પવિત્ર ઉચ્ચ સ્થાનકે સ્થાપીને ભોજન પ્રમુખમા ન વપરાતા હોય એવા પવિત્ર વાસણ–રકેબી પ્રમુખમા પ્રભુને સ્થાપીને સન્મુખ ઊભો રહી હાથમા કળશ ધારીને શુભ પરિણામથી નીચે લખેલી ગાથા પ્રમાણે ચિતવના કરતો અભિષેક કરે

वालत्तणमि सामिअ सुमेरुसिहरंमि कणयकलसेहिं ।
तिअसासुरेहिं न्हवीओ ते धन्ना जेहिं दीट्ठोसि ॥

" હે સ્વામી ! બાલ્યાવસ્થામા મેરુશિખર ઉપર સોનાના કળસોથી સુરઅસુરોએ તમને અભિષેક કર્યો તે વખતે જેણે તમારા દર્શન કીધા છે તેને ધન્ય છે " ઉપર લખેલી ગાથા બોલી તેનો અભિપ્રાય ચિતવી મૌનપણે ભગવતને અભિષેક કરવો. અભિષેક કરતા પોતાના મનમા જન્માભિષેક સબંધી સર્વ ચિતાર ચિતવવો, ત્યારપછી ઘણા યત્નથી વાળાકુચીથી ચદન કેસર આગલા દિવસના હોય તે સર્વ ઉતારવા વળી બીજી વાર પણ જળથી પખાળીને બે સુવાળા અગલુછણાથી પ્રભુનુ અગ નિર્જળ કરવુ સર્વાગ નિર્જળ કરીને એક અગ પછી બીજે અગે એમ નીચે મુજબ અનુક્રમે પૂજા કરવી

નવ અગની ચદનાદિકથી પૂજા.

બે અગુઠા, બે ઢીંચણ, બે હાથ, બે ખભા, એક મસ્તક એમ નવ અગે, જમણી બાજુથી ભગવતની કેસર, ચદન, બરાસ, કસ્તુરીથી પૂજા કરે કેટલાક આચાર્ય એમ કહે છે કે, પ્રથમ ભાળસ્થળે તિલક કરી પછી બીજે અગે પૂજા કરવી શ્રી જિનપ્રભસૂરિ કૃત પૂજાવિધિમા તો નીચે લખેલી ગાથા પ્રમાણે અભિપ્રાય છે

" સરસ સુગધીવત ચદનાદિકે કરી દેવાધિદેવને પ્રથમ જમણા ઢીંચણે પૂજા કરવી, ત્યારપછી જમણે ખભે, ત્યારપછી ભાળસ્થળે, પછી ડાબે ખભે, પછી ડાબે ઢીંચણે, એ પાચે અગે તથા હૃદયે તિલક કરે તો છ અગે એમ સર્વાગે પૂજા કરીને તાજા વિકસ્વર પુષ્પથી સુગધીવાલા વાસથી પ્રભુની પૂજા કરે "

પહેલાની કરેલી પૂજા કે આગી ઉતારી પૂજા થાય કે નહીં ?

જો કોઈકે પહેલા પૂજા કીધેલી હોય કે આગીની રચના કીધેલી હોય અને તેવી

છે કે, ધૂપપૂજાથી પાપ બળી જાય છે, દીપપૂજાથી અમર થાય છે, નૈવેદ્યથી રાજ્ય પામે છે, અને પ્રદક્ષિણાથી સિદ્ધિ પમાય છે ”

અન્નાદિક સર્વ વસ્તુની ઉત્પત્તિના કારણરૂપ અને પકવાનાદિક ભોજનથી પણ અધિક અતિશયવાળુ પાણી પણ જરૂર દરરોજ પ્રભુ આગળ બની શકે તો વાસણમા ભરીને ચઢાવવુ

નૈવેદ્ય અને આરતિ આદિ માટે આગમમા પણ કહેલુ છે, નૈવેદ્ય ચઢાવવા સબધી શાસ્ત્રોના પ્રમાણ.

આવશ્યકનિર્યુક્તિમા કહેલ છે કે, “ कीरइ बली ” બળી (નૈવેદ્ય) કરાય છે શ્રીનિશીથમા પણ કહેલુ છે કે—“ (ત્યારપછી) પ્રભાવતી રાણીએ સર્વ બળી આદિક નૈવેદ્ય વિગેરે આદિ શબ્દના ગ્રહણથી ધૂપ, દીપ, જળ, ચદન તૈયાર કરાવીને (તે કાષ્ઠની પેટી સન્મુખ મૂકીને) ‘ દેવાધિદેવ વર્દ્ધમાનસ્વામીની પ્રતિમા પ્રગટ થાઓ ’ એમ કહીને ત્રણ વાર (પેટી પર) કુહાડો માર્યો ત્યારપછી તે પેટીના બે ભાગ થવાથી સર્વાલકાર વિભૂષિત ભગવતની પ્રતિમા જુવે છે ”

નિશીથ સૂત્રની પીઠિકામા પણ કહેલ છે કે, તે બળી કહેવાય છે, જે અશિવની ઉપશાતિ નિમિત્તે રાધેલા ચોખા કરાય છે

નિશીથની ચૂર્ણિમા પણ કહેલ છે કે —सपइराया रहग्गओ विविहफले खज्जग भुज्जगेय वयडग वत्थमाइ उक्किरणे करेइ સપ્રતિ રાજા તે રથયાત્રા આગળ વિવિધ પ્રકારના ફળ, ખાદ્ય, શેકેલા ધાન્ય, કવડક(કોડા) વસ્ત્ર આદિનુ ભેટણુ કરે

વૃહતકલ્પમા પણ કહેલ છે કે, તીર્થ કરો સાધુના સાધર્મિક નથી તે કારણથી તીર્થ કરને અર્થે કરેલો આહાર સાધુને જ્યારે કલ્પે, ત્યારે પ્રતિમાને માટે કરેલા બળી વિઘની તો શી વાત ?

પ્રતિષ્ઠાપાહુડથી શ્રી પાદલિપ્તસૂરિએ ઉદ્ધરેલી પ્રતિષ્ઠાપદ્ધતિમા કહેલ છે કે—“ આરતી ઉતારીને મગળ દીવો કર્યા પછી ચાર ઉત્તમ સ્ત્રીઓએ મળી નિત્ય વિધિથી નૈવેદ્ય કરવો ”

મહાનિશીથના ત્રીજા અધ્યયનમા પણ કહેલ છે કે, “ અરિહત ભગવતને બરાસ, ફૂલમાળા, દીવો, મોરપીંછીથી પ્રમાર્જન, ચદનાદિકે વિલેપન, વિવિધ પ્રકારના બલિ (નૈવેદ્ય), વસ્ત્ર, ધૂપાદિ પૂજા સત્કારે કરીને, પ્રતિદિન પૂજા કરતા પણ તીર્થની ઉન્નતિ કરીએ ” આ મુજબ અગ્રપૂજાનો અધિકાર સમાપ્ત થયો

પૂજા કે આગી બની શકે એવી પૂજાની સામગ્રી પોતાની પાસે ન હોય તો તે આગીના દર્શનનો લાભ લેવાથી ઉત્પન્ન થતા પુણ્યાનુબંધી પુણ્યના અતરાય થવાના કારણે તે પૂર્વ ની આગી ઉતારે નહીં પણ તે આગી પૂજાની વિશેષ શોભા બની શકે એમ હોય તો પૂર્વપૂજા ઉપર વિશેષ રચના કરે પણ પૂર્વપૂજા વિચ્છિન્ન કરે નહીં. જે માટે બૃહદ્ ભાષ્યમા કહેલુ છે કે —

"હવે કોઈ ભવ્યજીવે ઘણો દ્રવ્યવ્યય કરી દેવાધિદેવની પૂજા કરેલી હોય તો તેજ પૂજાને વિશેષ શોભા થાય તેમ જો હોય તો તેમ કરે" અહિયા કોઇ એમ શકા કરે કે, પૂર્વની આગી ઉપર બીજી આગી કરે તો પૂર્વની આગી નિર્માલ્ય થઇ તેનો ઉત્તર આપતા બતાવે છે કે,—

"નિર્માલ્યના લક્ષણનો અહિયા અભાવ હોવાથી પૂર્વની આગી ઉપર બીજી આગી કરે તો તે પૂર્વની આગી નિર્માલ્ય ન ગણાય નિર્માલ્ય કોને ગણાય તે બતાવે છે—જે દ્રવ્ય પૂજા કીધા પછી વિનાશ પામ્યુ, પૂજા કરવા યોગ્ય ન રહ્યુ તે નિર્માલ્ય ગણાય છે, એમ સૂત્રના અર્થને જાણનારા ગીતાર્થો કહે છે"

"જેમ એક દિવસે ચડાવેલા વસ્ત્ર, આભૂષણાદિક કુડળ જોડી તેમજ કડા વિગેરે બીજે દિવસે પણ ફરીથી આરોપણ કરાય છે, તેમજ આગીની રચના કે પુષ્પાદિક પણ એક વાર ચડાવેલી હોય તે ઉપર ફરીથી બીજા ચડાવવા હોય તો પણ ચડાવાય છે અને તે ચડાવતા છતા પણ પૂર્વના ચડાવેલા પુષ્પાદિક નિર્માલ્ય ગણાતા નથી જો એમ ન હોય તો એકજ રેશમી વસ્ત્રથી એકસો આઠ જિનેશ્વર ભગવતની પ્રતિમાને અગલુછન કરનારા વિજયાદિક દેવતા જબુદ્વીપપન્નતીમા કેમ વર્ણન કરેલા હોય?

નિર્માલ્યનુ લક્ષણ.

જે કોઇ વસ્તુ એક વાર ચડાવેલી શોભા રહિત થઇ જાય, અથવા ગધરહિત અને કાન્તિ રહિત થયેલી હોય, દેખનારા ભવ્ય જીવોને આનદાયક ન થઇ શકતી હોય તેને નિર્માલ્ય ગણવી એમ બહુશ્રુત પૂર્વાચાર્યોએ સઘાચારની વૃત્તિમા કહેલું છે વળી પ્રદ્યુમ્ન સૂરિ મહારાજે કરેલા વિચારસારપ્રકરણમા તો એમ પણ કહેલ છે કે —

"દેવદ્રવ્યના બે ભેદ હોય છે ૧ પૂજા માટે કલ્પેલુ ૨ નિર્માલ્ય થયેલુ ૧ જિનપૂજા કરવા માટે ચદન, કેસર, પુષ્પ, પ્રમુખ તૈયાર કીધેલુ દ્રવ્ય પૂજા માટે કલ્પેલું કહેવાય છે, એટલે પૂજા માટે કલ્પ્યા પછી બીજા ઉપયોગમા વપરાય નહીં, પણ દેવની પૂજામા ઉપયોગી છે ૨ અક્ષત, ફળ (બદામ), નૈવેદ્ય, વસ્ત્રાદિક જો એક વાર પૂજાના ઉપયોગમા આવી ગયુ એવો દ્રવ્યનો સમુદાય તે પૂજા કીધા પછી નિર્માલ્ય ગણાય છે, અને તે દ્રવ્યનો દેરાસરમા ઉપયોગ થાય છે

ભાવપૂજાનો અધિકાર

ભાવપૂજા તો જિનેશ્વર ભગવતની દ્રવ્યપૂજાના વ્યાપાર નિષેધરૂપ ત્રીજી "નિસિહિ" કરવાપૂર્વક કરવી જિનેશ્વર ભગવતથી જમણી તરફ પુરુષોએ અને ડાબી તરફ સ્ત્રીઓએ આશાતના દૂર કરવા માટે ઓછામા ઓછુ ઘર દેરાસરમા એક હાથ કે અર્ધ હાથ અને મોટા દેરાસરમા નવ હાથ અને વિશેષથી તો સાઠ હાથ તેમજ મધ્યમ ભેદ તો દશ હાથથી માડી ઓગણસાઠ હાથનો અવગ્રહ રાખીને (દૂર રહીને) ચૈત્યવદન કરવા બેસવુ શાસ્ત્રમા કહેલુ છે કે —

ત્રીજી ભાવપૂજામા ચૈત્યવદન કરવાના ઉચિત પ્રદેશે (અવગ્રહ રાખી) બેસીને યથાશક્તિ સ્તુતિ, સ્તોત્ર, સ્તવને કરી ચત્યવદન કરે

નિશીથસૂત્રમા કહેલ છે કે—"તે ગધાર શ્રાવક સ્તવન સ્તુતિઓને ભણતો તે ગિરિ ગુફામા શતદિવસ રહ્યો "

વસુદેવહિડીમા પણ કહેલુ છે કે –"સમ્યક્ત્વને ધારણ કરનાર વસુદેવ પ્રાત કાળે શ્રાવકના સામાયિકાદિક પચ્ચખ્ખાણ લઇને, કર્યા છે કાઉસગ્ગ સહિત થુઇ વદન (દેવવદન) જેણે એવો " એમ અનેક ઠેકાણે શ્રાવકાદિકે કાયોત્સર્ગ સ્તુતિ કરીને ચૈત્યવદન કર્યા છે એમ ઘણે સ્થલે કહ્યુ છે

ચૈત્યવદનના ભેદ.

જઘન્યાદિ ભેદથી ચૈત્યવદનના ભેદ ત્રણ કહ્યા છે ભાષ્યમા કહેલુ છે કે,—

બે હાથ જોડી શિરનમન આદિ સ્વરૂપ નમસ્કાર માત્રથી नमो जिणाण એમ કહી પ્રભુને નમસ્કાર કરવો તે, અથવા नमो अरिहताण એમ આખો નવકાર કહીને, અથવા એક શ્લોક, સ્તવન વિગેરે કહેવાથી, નાના જાતિના શ્લોક કહેવાથી ઘણા નમસ્કારો પણ થાય, અથવા પ્રણિપાત એવુ નામ नमुथ्थुणनु હોવાથી એક વાર नमुथ्थुण જેમા આવે એવુ ચૈત્યવદન (સર્વ સામાન્ય શ્રાવકો જેમ કરે છે તેમ) એ જઘન્ય ચૈત્યવદન કહેવાય છે

મધ્યમ ચૈત્યવદન તે પ્રથમથી अरिहतचेइयाण થી માડી કાઉસ્સગ્ગ કરી એક થોઇ પહેલી પ્રગટપણે કહેવી ફરીને ચૈત્યવદન કરીને એક થોઇ છેલ્લી કહેવી તે મધ્યમ ચૈત્યવદન કહેવાય છે

પચદડક તે, ૧ શક્રસ્તવ (નમુથ્થુણ), ૨ ચૈત્યસ્તવ (અરિહતચેઇયાણ), ૩ નામસ્તવ (લોગસ્સ), ૪ શ્રુતસ્તવ (પુખ્ખરવરદીવડ્ઢે), ૫ સિદ્ધસ્તવ (સિદ્ધાણ બુદ્ધાણ), એ પાચ દડક જેમા આવે એવુ જય વીયરાય સહિત જે પ્રણિધાન (સિદ્ધાતોમા બતાવેલી રીતિ પ્રમાણે બનેલુ અનુષ્ઠાન) તે ઉત્કૃષ્ટ ચૈત્યવદન કહેવાય છે

કેટલાક આચાર્યો એમ કહે છે કે, એક શક્રસ્તવે કરી જઘ ય ચત્યવદના કહેવાય છે;

અહિંયા પ્રભુ આગળ ચડાવેલા ચોખા, બદામ પણ નિર્માલ્ય થાય એમ કહ્યું, પણ બીજા કોઇપણ આગમમા કે પ્રકરણમા કે ચરિત્રોમા કથાય પણ એવો આશય બતાવેલ નથી, તેમજ વૃદ્ધ પુરુષોનો સપ્રદાય પણ તેવો કોઇપણ ગચ્છમા દેખાતો નથી જે કોઈ ગામમા આવકનો ઉપાય ન હોય, ત્યા અક્ષત, બદામ, ફળાદિકથી ઉત્પન્ન થયેલ દ્રવ્યથી પ્રતિમાની પૂજા કરાવવાનો પણ વિધિ છે જો અક્ષતાદિક પણ નિર્માલ્ય સિદ્ધ થતા હોય તો તેનાથી ઉત્પન્ન થયેલા દ્રવ્યથી જિનપૂજા પણ કેમ થાય? માટે અમો આગળ લખી ગયા છીએ કે, જે વાપરવા ચોગ્ય ન રહ્યુ, તે જ નિર્માલ્ય છે, એજ ઉક્તિ ખરી ઠરે છે, કેમકે શાસ્ત્રોમા લખેલ જ છે કે, 'भोगविणट्ठ दव्व निम्मल्ल बिंति गीयत्था,' એ પાઠ ઉપરથી દેખાય છે કે, જે વાપરવા ચોગ્ય ન રહ્યુ તે નિર્માલ્ય એ ઉપરાત વિશેષ તત્ત્વ તો સર્વજ્ઞ જાણે

કેસર, ચદન, પુષ્પાદિક પૂજા પણ એવી રીતે જ કરવી કે જેથી ચક્ષુ, મુખ, પ્રમુખ આચ્છાદન ન થાય અને શોભાની વૃદ્ધિ થાય વળી દર્શન કરનારને અત્યત આહ્‌લાદ થવાથી પુણ્યવૃદ્ધિનુ કારણ બની શકે

પૂજાના ત્રણ પ્રકાર.

અગપૂજા, અગ્રપૂજા, ભાવપૂજા એમ ત્રણ પ્રકારની પૂજા કરવી તેમા પ્રથમથી નિર્માલ્ય દૂર કરવા, પ્રમાર્જના કરવી, પ્રભુના અગ પખાળવા, વાળાકુચી કરવી, ત્યારપછી પૂજન કરવુ, સ્નાત્ર કરતા કુસુમાજલિ મૂકવી, પચામૃત સ્નાત્ર કરવુ, નિર્મળ જળધારા દેવી, ધૂપિત સ્વચ્છ મૃદુ ગધ કાષાયિકાદિક વસ્ત્રે કરી અગલુછણા કરવા, કેસર, ચાદી, કપૂર આદિથી મિશ્ર ગોશીર્ષ ચદનનુ વિલેપન અને પ્રભુની આગી કરવી, ગોચદન, કસ્તુરી પ્રમુખે કરી તિલક કરવા, પત્રરચના કરવી, વચમા નાના પ્રકારની ભાતોની રચના કરવી, બહુ મૂલ્યવાળા રત્ન, સુવર્ણ, મોતીના આભૂષણ અને સોના રૂપાના ફૂલથી આગીની શોભનિક રચના કરવી; જેમકે, વસ્તુપાળ મત્રીએ પોતાના ભરાવેલા સવા લાખ જિન બિબને તેમજ શત્રુજય તીર્થ ઉપર રહેલા સર્વ જિનબિબોને રત્ન તથા સોનાના આભૂષણ કરાવ્યા હતા વળી દમયતીએ પૂર્વભવમા અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર રહેલા ચોવીસે તીર્થકરો માટે રત્નના તિલક કરાવ્યા હતા એવી રીતે જેમ ભાવવૃદ્ધિ થાય તેમ કરવું એ શ્રેયસ્કારી છે કહેલુ છે કે—

ઉત્તમ કારણથી પ્રાયે કરી ઉત્તમ ભાવ થાય છે, તેમ દ્રવ્ય પૂજાની રચના અન્યુત્તમ હોય તો ઘણા ભવ્ય પ્રાણીઓને ભાવની અધિકતા થાય છે એના સિવાય બીજો કાંઈ બેહતર ઉપયોગ નથી માટે એવા કારણનો સદાય ખપ કરવો જેથી પુષ્ટતર પુણ્ય બધાય છે

અને બે ત્રણ વાર શક્રસ્તવ જેમા આવે ત્યારે તે મધ્યમ ચૈત્યવદના કહેવાય, તેમજ ચાર વાર કે પાચ વાર શક્રસ્તવ આવે ત્યારે તે ઉત્કૃષ્ટ ચૈત્યવદના કહેવાય છે ઇરિયાવહી પહેલી પડિક્કમીને ચૈત્યવદન કરે અને છેડે જય વીયરાય તે પ્રણિધાન, નમુથ્થુણ કહી, પછી બમણુ ચૈત્યવદન કરે, ફરી ચૈત્યવદન કહી નમુથ્થુણ કહે, વળી અરિહતચેઇયાણુ કહી ચાર થુઇયે દેવ વાદે, એટલે ફરી નમુથ્થુણ કહે તેમા ત્રણ વાર નમુથ્થુણ આવે એ મધ્યમ ચૈત્યવદન કહેવાય છે એક વાર દેવ વાદે તેમા શક્રસ્તવ બે વાર આવે, એક પહેલુ અને એક છેલ્લુ, એમ સર્વ મળી ચાર શક્રસ્તવ થયા એમ બે વાર કરવાથી તો આઠ શક્રસ્તવ આવે છે, પણ ચાર જ ગણાય છે એ પ્રમાણે ચૈત્યવદન કરવાથી ઉત્કૃષ્ટ ચૈત્યવદના કરી કહેવાય છે શક્રસ્તવ કહેવુ, વળી ઇરિયાવહી પડિક્કમીને એક શક્રસ્તવ, એ બે વાર ચૈત્યવદના કરે ત્યા ત્રણ શક્રસ્તવ થાય, ફરી ચૈત્યવદન કહી, નમુથ્થુણ કહી, અરિહતચેઇયાણુ કહી, ચાર થોઇ કહે ફરી ચૈત્યવદન નમુથ્થુણ કહી, ચાર થોઇ કહી, એમ નમુથ્થુણ કહી સ્તવન કહીને જય વીયરાય કહે, એમ પાચ શક્રસ્તવ થવાથી ઉત્કૃષ્ટ ચૈત્યવદના કહેવાય છે

સાત વખત કરાતા ચૈત્યવદન.

ચૈત્યવદન સાત વાર દરરોજ સાધુને કરવાનુ મહાનિશીથ સૂત્રમા કહેલુ છે તેમજ શ્રાવકને પણ સાત વારનુ ભાષ્યમા કહેલ છે, તે બતાવે છે

(૧) રાઇપડિક્કમણુામા, (૨) મન્દિરમા, (૩) ભોજન પહેલા (પચખ્ખાણ પારવાનુ), (૪) દિવસચરિમનુ, (ગૌચરી કર્યા પછી) (૫) દેવસીપડિક્કમણુામા, (૬) શયનસમયે (સથારા પોરસી ભણાવતા) (૭) જાગીને, એમ દરરોજ સાધુને સાત વાર ચૈત્યવદન કરવા કહ્યા છે તેમજ શ્રાવકને પણ સાત વાર સમજવા તે નીચે મુજબ –જે શ્રાવક બે વાર પ્રતિક્રમણ કરનાર હોય તેને ઉપર લખેલી રીતિ પ્રમાણે અથવા બે વખતના આવશ્યકના બે સુવા જાગ વાના તથા ત્રિકાળ દેવવદના થાય, સૂવાની વખતે ન કરે તેને પાચ વાર થાય, અને જાગ વાની વખતે પણ ન કરે તેને ચાર વાર થાય ઘણા દેરાસરના જુહાર કરનારને તો વળી ઘણીવાર ચૈત્યવદના થાય છે જેનાથી બીજા ન બને તથા જિનપૂજા પણ કરવાની જે દિવસે અડચણ હોય તોપણ ત્રિકાળ દેવ તો જરૂર વાદવા શ્રાવકને માટે આગમમા કહેલુ છે કે —

"હે દેવાનુપ્રિયો ! આજથી માડીને જાવજીવ સુધી ત્રિકાળ અચૂક, નિશ્ચલ અને એકાગ્ર ચિત્તે કરી દેવ વાદવા હે પ્રાણીઓ ! અપવિત્ર, અશાશ્વત, ક્ષણભગુર, એવા આ મનુષ્ય શરીરથી આ જ સાર છે તેમા પહેલા પહોરે જ્યાસુધી દેવને અને સાધુને વદાય નહીં ત્યાસુધી પાણી પણ પીવુ નહીં તેમજ મધ્યાહ્ને જ્યાસુધી દેવ ન વાદ્યા હોય ત્યાસુધી ભોજન પણ ન કરવુ તેમજ પાછલે પહોરે ખરેખર તેમજ કરવુ જ્યાસુધી દેવ ન વાદ્યા હોય ત્યાસુધી રાત્રિયે શય્યા ઉપર સૂવુ પણ નહીં "

વળી દેરાસરમા પૂજા વખતે વિચિત્ર (નાના પ્રકારના) ચદરવા બાધવા. ગ્રથિમ (ફૂલની સાથે ગુથેલા), વેષ્ટિમ (સુતરથી વીંટીને હાર પ્રમુખ બનાવેલા), પુરિમ (પરોવેલા), સઘાતિમ(ઢગલા કરવા)રૂપ ચાર પ્રકારના વિકસ્વર, કરમાયેલા નહીં એવા, વિધિપૂર્વક યુક્તિથી મગાવેલા સેવનરા (સેવતી), કમળ, જાઇ, જુઈ, કેતકી, ચપા પ્રમુખના ફૂલથી માળા, મુકુટ, શેખરા, પુષ્પ પગર (ફૂલના ઘર) વિગેરેની રચના કરવી જિનેશ્વર ભગવતના હાથમા સોનાના બીજોરા, નારીયળ, સોપારી, નાગરવેલના પાન, સોનામહોર, રૂપામહોર, વીંટી, મોદક પ્રમુખ મૂકવા, ધૂપ ઉખેવવો, સુગધવાસ પ્રક્ષેપ કરવો, એવા સર્વ કારણ છે, તે બધા અગપૂજામા ગણાય છે બૃહત્ ભાષ્યમા પણ કહેલુ છે કે —

"સ્નાત્ર, વિલેપન, આભરણ, વસ્ત્ર, બરાસ, ગધ, ધૂપ, પુષ્પ આદિથી પૂજા કરવી તે અગપૂજામા ગણાય છે ત્યા આ વિધિ છે વસ્ત્રે કરીને નાસિકાને બાધી જેમ ચિત્ત સ્થિર રહે તેમ વર્તવુ વળી દેરાસરમા પૂજા વખતે પોતાના અગને ખરજ પણ ખણવી નહીં" બીજા ઠેકાણે પણ કહેલુ છે કે —

"જગદ્ગુરુની પૂજા કરતા કે સ્તુતિ સ્તોત્ર ભણતા, પોતાના શરીરે ખરજ ખણવી કે મુખથી થુક, બળખો નાખવા પ્રમુખ આશાતનાના કારણ વર્જે"

દેવ-પૂજાની વખતે મુખ્ય વૃત્તિયે તો મૌન જ રહેવુ, જો તેમ બની શકે નહીં તો પણ પાપહેતુક વચન તો સર્વથા ત્યજવુ; કેમકે, નિસ્સીહી કહી ત્યાથી ઘરના વ્યાપાર પણ ત્યાગ કરેલા છે, તેથી દોષ લાગે, માટે પાપ-હેતુક (પાપ લાગે એવી) કાયિક સજ્ઞા (હાથનો લહેકો કે આખનુ મચકાવવુ આદિ ક્રિયા) પણ વર્જવી કેમકે, તેથી અનુચિતતાનો પ્રસગ આવવાનો સભવ રહે છે

દેવ-પૂજા વખતે સજ્ઞા કરવાથી પણ પાપ લાગે છે તે ઉપર જીણહાકનુ દૃષ્ટાત

ધોળકાનો વાસી જીણહાક નામનો શ્રાવક દરિદ્રપણાથી ઘીના કુડલા અને કપાસાદિનો ભાર વહીને ગુજરાન ચલાવતો હતો તે ભક્તામરસ્તોત્ર ભણવાનો પાઠ એકાત ચિત્તે કરતો હતો તેની લયલીનતા દેખીને ચક્રેશ્વરી દેવીએ પ્રસન્ન થઇ તેને એક વશીકરણ કરનારુ રત્ન આપ્યું, તેથી તે સુખી થયો તેને એક દિવસે પાટણ જતા માર્ગમા ત્રણ પ્રસિદ્ધ ચોર મળ્યા તેઓને રત્નના પ્રભાવથી વશ કરી હણીને તે પાટણ આવ્યો ત્યારે ત્યાના ભીમદેવ રાજાએ તે આશ્ચર્ય સરખી વાત સાભળીને તેને બોલાવી પ્રસન્ન થઈને બહુમાન આપી દેહની રક્ષા નિમિત્તે તેને એક ખડ્ગ આપ્યુ તે દેખી અદેખાઇથી શત્રુશલ્ય નામનો સેનાપતિ બોલ્યો કે, મહારાજ—

બીજે સ્થલે પણ કહ્યુ છે કે, "સવારે ચૈત્ય તથા સાધુઓને વિધિપૂર્વક વંદન કર્યા વગર પાણી પીવુ, મધ્યાન્હે ફરીવાર વંદન કર્યા વગર બપોરનુ ભોજન અને સાંજના વંદન કર્યા વગર શયન કલ્પતુ નથી "

ગીત, નૃત્ય, વાજિંત્ર, સ્તુતિ, સ્તોત્ર, એ અગ્રપૂજામા ગણાવેલા ભાવપૂજામા પણ અવતરે છે વળી એ મહાફળદાયી હોવાથી ઉદયનરાજા અને પ્રભાવતી રાણીની જેમ બને ત્યાસુધી પોતેજ કરવા

નિશીથ ચૂર્ણિમા કહેલુ છે કે —"સ્નાન કરીને કર્યા છે કૌતુકમંગળ જેણે એવી પ્રભાવતી રાણી સફેદ વસ્ત્ર પહેરીને, યાવત્ આઠમ ચૌદશના દિવસે ભક્તિ રાગે કરી પોતેજ નાટક કરતી હતી અને રાજા પણ તેની મરજી પ્રમાણે હોવાથી મૃદંગ વગાડતો "

જિનપૂજા કરવાના અવસરે અરિહંતની છદ્મસ્થ, કેવળી અને સિદ્ધ, એવી ત્રણ અવસ્થા ભાવવી જે માટે ભાષ્યમા કહેલુ છે કે —

ભગવતને સ્નાન કરાવનારે, ભગવતના પાસે રહેલા પરિકરમા ઘડેલા હાથી ઉપર ચઢેલા દેવના હાથમા રહેલા કળશના દેખાવથી, તથા વળી પરિકરમા રહેલા માળાધારી દેવના રૂપે કરી, ભગવતની છદ્મસ્થાવસ્થા ભાવવી (છદ્મસ્થાવસ્થા એટલે કેવળજ્ઞાન પામ્યા પહેલાની અવસ્થા)

છદ્મસ્થાવસ્થા ત્રણ પ્રકારે છે (૧) જન્મની અવસ્થા, (૨) રાજ્ય અવસ્થા, (૩) સાધુપણાની અવસ્થા તેમા ન્હવણ કરતી વખતે જન્માવસ્થા ભાવવી, માળાધારક દેવતાના રૂપ દેખી ફૂલમાળા પહેરવાના રૂપ દેખવાથી રાજ્યાવસ્થા ભાવવી, કેશ રહિત મસ્તક અને મુખ દેખવાથી સાધુપણાની અવસ્થા ભાવવી, પ્રાતિહાર્યમા પરિકરના ઉપરના ભાગે કળશના બે તરફ રહેલા પત્રના આકારને દેખી અશોકવૃક્ષની ભાવના, માળાધારી દેવના દેખવાથી પુષ્પવૃષ્ટિ ભાવવી પ્રતિમાની બે પાસે રહેલા બન્ને દેવતાના હાથમા રહેલી બસી વીણાના આકાર દેખી દિવ્ય ધ્વનિની ભાવના કરવી એમ બીજી પણ યથાયોગ્ય સર્વ ભાવના પ્રગટપણેજ થઈ શકે એમ છે માટે તેની ભાવના કરવી ભાવપૂજાનો વિચાર સંપૂર્ણ થયો

સામગ્રીના ભેદે પૂજાના પ્રકાર

(૧) પંચ ઉપચારિકી પૂજા, (૨) અષ્ટ ઉપચારિકી પૂજા (૩) ઋદ્ધિવતને કરવા યોગ્ય સર્વોપચારિકી પૂજા, એમ ત્રણ પ્રકારની પૂજા શાસ્ત્રોમા ગણાવી છે

પંચોપચારિકી પૂજા.

"પુષ્પપૂજા, અક્ષતપૂજા, ગંધપૂજા ધૂપપૂજા, દીપપૂજા, એમ ૫ ઓપચારિકી પૂજા સમજવી "

અષ્ટોપચારિકી પૂજા.

"જળપૂજા, ચંદનપૂજા, પુષ્પપૂજા, દીપપૂજા, ધૂપપૂજા, ફળપૂજા, નૈવેદ્યપૂજા, અક્ષતપૂજા, એ અષ્ટ પ્રકારના કર્મને હણનારી હોવાથી અષ્ટોપચારિકી પૂજા ગણાય છે"

સર્વોપચારિકી પૂજા.

"જળપૂજા, ચંદનપૂજા, વસ્ત્રપૂજા, આભૂષણપૂજા, ફળપૂજા, નૈવેદ્યપૂજા, દીપપૂજા, નાટકપૂજા, ગીતપૂજા, આરતી ઉતારવી, તે સર્વોપચારિકી પૂજા સમજવી એમ વૃહતભાષ્યમા ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે ત્રણ પ્રકારની પૂજા કહેવી છે" કહેલુ છે કે —

પોતે પોતાના હાથે પૂજાના ઉપગરણો લાવે તે પ્રથમ પૂજા, બીજા પાસે પૂજાના ઉપગરણ મગાવે તે બીજી પૂજા, અને મનથી પોતે ફળ ફૂલ પ્રમુખ પૂજા કરવાને મગાવવાનો વિચાર કરવારૂપે ત્રીજી પૂજા સમજવી અથવા એ મન, વચન અને કાયાના યોગથી કરવી કરાવવી અને અનુમોદવી, એમ પણ ત્રણ પ્રકાર થાય છે તથા પુષ્પથી, નૈવેદ્યથી, સ્તુતિથી અને આજ્ઞાપાલન એમ ચાર પ્રકારની પૂજા યથાશક્તિ કરવી

લલિતવિસ્તરામા કહેલુ છે કે —પૂજામા પુષ્પપૂજા, આમિષ (નૈવેદ્ય) પુજા, સ્તુતિ (ગાયન), પ્રતિપત્તિ (આરાધન અથવા વિધિ પ્રતિપાલના), એ ચાર વસ્તુઓ યથોત્તર અનુક્રમથી પ્રધાન છે એમા આમિષ શબ્દથી પ્રધાન અશનાદિ ભોગ્ય વસ્તુ સમજવી જે માટે ગૌડકોશમા લખેલ છે કે, 'આમિષ શબ્દથી ભોગવવા યોગ્ય અશનાદિક વસ્તુ સમજવી'

प्रतिपत्ति पुनरविकलाप्तोपदेशपरिपाल्ना પ્રતિપત્તિ એટલે "સર્વજ્ઞના વચનનુ યથાર્થ પાલન કરવુ તે" એમ આગમોક્ત પૂજાના ચાર ભેદ સપૂર્ણ થયા

જિનેશ્વર ભગવતની પૂજા બે પ્રકારની છે એક દ્રવ્યપૂજા અને બીજી ભાવપૂજા તેમા દ્રવ્યપૂજા તે શુભ દ્રવ્યથી પૂજા કરવી અને ભાવપૂજા તે જિનેશ્વર ભગવતની આજ્ઞા પાળવી ફૂલ ચડાવવા, સુગધ વાસ ચડાવવો, એ આદિક સત્તર ભેદ, સ્નાત્ર પૂજા, એ આદિક એકવીસ પ્રકારની પૂજાના ભેદો વળી અગપૂજા, અગ્રપૂજા, ભાવપૂજા, એમ પૂજાના ત્રણ ભેદમા સર્વ પૂજાના ભેદ અતર્ભૂત થાય છે

પૂજાના સત્તર ભેદ.

૧ સ્નાત્રપૂજા, વિલેપનપૂજા, ૨ વાસપૂજા, ચક્ષુ જુગલપૂજા, (ચક્ષુયુગલ ચઢાવવા) ૩ ફૂલપૂજા, ૪ પુષ્પમાળ પૂજા, ૫ પચરગી છૂટા ફૂલ ચઢાવવાની પૂજા, ૬ ચૂર્ણપૂજા (બરાસનુ ચૂર્ણ ચઢાવવુ), ધ્વજપૂજા, ૭ આભરણ (મુગટ) પૂજા, ૮ પુષ્પગૃહપૂજા, (ફૂલનુ ઘર ચઢાવવુ), ૯ પુષ્પ ફલપ્રગરપૂજા (છુટાનો ઢગલો કરવો), ૧૦ આરતી ઊતારવી, મગળ દીવો કરવો, અષ્ટ મગલિક સ્થાપવા, ૧૧ દીપકપૂજા, ૧૨ ધૂપપૂજા, ૧૩ નૈવેદ્યપૂજા, ૧૪ ફળપૂજા, ૧૫ ગીત પૂજા, ૧૬ નાટકપૂજા, ૧૭ વાજિત્રપૂજા

જ્યારે સાધુએ પણ ઉવેખવા નહીં ત્યારે શ્રાવકની શી વાત અર્થાત્ શ્રાવકોએ દેરાસરોની પૂરતી સારસંભાળ રાખવી જ જોઈએ અને તેમા કોઈ પણ પ્રકારની આશાતના થવા દેવી જોઈએ નહીં કેમકે ઉપર બતાવ્યા મુજબ સાધુને પણ શ્રાવક પ્રમુખના અભાવે છૂટ આપવામા આવેલી છે તો તે કૃત્ય શ્રાવકનું છતા શ્રાવકે કદી પણ વિસારી મૂકવુ નહીં જરૂર યથાશક્તિ દેરાની સારસંભાળ કરવી જોઈએ આ બધો પૂજાનો અધિકાર હોવાથી પ્રસંગથી આવલો અધિકાર બનાવ્યો છે

ઉપર લખેલી સ્નાત્રાદિકની વિધિનો વિસ્તાર તો ધનવાન શ્રાવકથી જ બની શકે એવો છે પણ ધન રહિત શ્રાવક તો સામાયિક લઈને જો કોઈની પણ સાથે તકરાર પ્રમુખ કે પોતાને માથે ઋણ (કરજ) ન હોય તો ઇર્યાસમિતિ પ્રમુખના ઉપયોગ સહિત સાધુની પેઠે ત્રણ નિસીહિ પ્રમુખ ભાવપૂજાની રીતિ પ્રમાણે દેરે આવે ત્યા જો કદાચિત્ કોઈ ગૃહસ્થનુ દેવપૂજાની સામગ્રીનુ કાર્ય હોય તો સામાયિક પારીને તે ફુલ ગુંથવા પ્રમુખ કાર્યમાં પ્રવર્તે કેમકે, એવી દ્રવ્યપૂજાની સામગ્રી પોતાની પાસે હોય નહીં અને એટલો ખર્ચ પોતાના નિર્ધનપણાને લીધે થઈ શકે એમ નથી તો પારકી સામગ્રીથી તેનો લાભ લઈ લે અહિયા કોઈ એવો પ્રશ્ન કરે કે, સામાયિક ત્યાગીને દ્રવ્યસ્તવ કરવુ કેમ ઘટમાન હોય ? તેનો ઉત્તર એમ છે કે –સામાયિક તો પોતાને સ્વાધીન છે તે તો જ્યારે ધારે ત્યારે બની શકે એમ છે, પરતુ દેરાસરમા આ ફુલ પ્રમુખ કૃત્ય તો પરાધિન છે, સામુદાયિક કામ છે, પોતાને સ્વાધીન નથી, અને કોઈક વખત બીજો કોઈક દ્રવ્ય ખરચ કરનાર હોય, ત્યારે જ બની શકે એમ છે માટે સામાયિક કરતા પણ એના આશયથી મહાલાભની પ્રાપ્તિ થતી હોવાથી સામાયિક પારીને પણ દ્રવ્ય સ્તવમા પ્રવર્તવાથી કાઈ દોષ લાગતો નથી તે માટે શાસ્ત્રમા કહેલ છ કે—

સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવને બોધીબીજની પ્રાપ્તિ થાય, સમ્યક્ત્વને હિતકારી થાય, આજ્ઞાનુ પાલન થાય, ભગવતની ભક્તિ થાય, જૈનશાસનની ઉન્નતિ થાય એમ અનેક ગુણની પ્રાપ્તિ થાય છે, માટે નિર્ધન શ્રાવકે સામાયિક પારીને પણ દ્રવ્યસ્તવ કરવું

દિનકૃત્યસૂત્રમા પણ કહેલુ છે કે –" એવા પ્રકારે આ સર્વ વિધિ ઋદ્ધિવતને માટે કહી અને ધન રહિત શ્રાવક પોતાના ઘરમા સામાયિક લઈ જો કોઈ માર્ગમા લેણદાર કે કોઈની સાથે તકરાર ન હોય તો સુસાધુની જેમ ઉપયોગવત થઈને જિનમદિરે જાય ત્યા જિનમદિરમા જો કાઈક કાયાથીજ બની શકે એવું દ્રવ્યસ્તવરૂપ કામ હોય તો સામાયક મૂકીને તે દ્રવ્યસ્તવરૂપ કરણી કરે "

આ શ્રાદ્ધવિધિની મૂળ ગાથામા " विहिणा " (વિધિપૂર્વક) એ પદથી દશ ત્રિક, પચ અભિગમ પ્રમુખ ચોવીસ મૂળદ્વારે કરી બે હજાર ચુમ્મોતેર ભાગતો જે ભાષ્યમા ગણાવી છે, ત સર્વ ભાગતો ધારવી

એકવીશ પ્રકારી પૂજાનો વિધિ.

ઉમાસ્વાતી વાચકે પૂજા પ્રકરણમા એકવીસ પ્રકારી પૂજાનો વિધિ નીચે મુજબ લખેલ છે

" પૂર્વદિશા સન્મુખ સ્નાન કરવુ, પશ્ચિમદિશા સન્મુખ દાતણ કરવુ, ઉત્તર દિશા સન્મુખ શ્વેત વસ્ત્ર પહેરવા, પૂર્વ કે ઉત્તર દિશા સન્મુખ ઊભા રહી ભગવતની પૂજા કરવી ઘરમા પેસતા ડાબે ભાગે શલ્ય રહિત પોતાના ઘરના ઓટલાથી દોઢ હાથ ઊચી જમીન ઉપર ઘરદેરાસર કરવુ પોતાના ઘરથી નીચી જમીન ઉપર ઘરદેરાસર કે દેરાસર કરે તો દિન પર દિન તેના વશની અને સતતિ-પુત્રપૌત્રાદિકની પરપરા પણ સદાય નીચી પદ્ધતિને પામે છે પૂજા કરનાર પુરુષ પૂર્વ કે ઉત્તર દિશા સન્મુખ ઉભા રહી પુજા કરે દક્ષિણદિશા વર્જન કરવી અને વિદિશા તો સર્વથા વર્જનજ કરવી યોગ્ય છે જો પશ્ચિમદિશા સમુખ ઉભા રહી ભગવતની મૂર્ત્તિની પૂજા કરે તો ચોથી સતતિથી (ચોથી પેઢીથી) વશનો ઉચ્છેદ થાય, અને દક્ષિણદિશા સમુખ ઊભા રહી પૂજા કરે તો તેને સતતિજ ન થાય (નિર્વશ થાય) અગ્નિકોણમા ઊભા રહી પૂજા કરે તો દિનદિન ધનની હાનિ થાય, વાયવ્યકોણમા ઊભા રહી પૂજા કરે તો તેને પુત્રજ ન હોય (થાય), નૈઋત્યકોણમા ઊભા રહી પૂજા કરવાથી કુળનો ક્ષય થાય, અને ઇશાનકોણમા ઊભા રહી પૂજા કરે તો તે એક સ્થાનકે સુખે ઠરીને બેસી શકે નહીં

બે પગે બે ઢીંચણે, બે હાથે, બે ખભે, એક મસ્તકે, એમ નવે અગે પૂજા કરવી ચદન વિના કોઇપણ વખતે પૂજા કરવી નહીં કપાળે, કઠે હૃદયકમળે, ઉદરે, એ ચાર સ્થાનકે તિલક કરવા નવસ્થાનકે (૧ બે અગુઠા, ૨ બે ઢીંચણ, ૩ બે હાથ, ૪ બે ખભે, ૫ મસ્તકે ૬ કપાળે, ૭ કઠે, ૮ હૃદયકમળે, ૯ ઉદરે) તિલક કરીને દરરોજ પૂજા કરવી વિચક્ષણ પુરુષે પ્રભાતે વાસપૂજા, મધ્યાહ્નકાળે ફૂલપૂજા અને સધ્યાકાળે ધૂપ દીપપૂજા કરવી ભગવતની ડાબી તરફ ધૂપ કરવો અને જલપાત્ર સન્મુખ મૂકવુ તથા જમણી તરફ દીવો મૂકવો, અને ચૈત્યવદન કે ધ્યાન પણ ભગવતથી જમણી તરફ બેસીને કરવા

" હાથથી લેતા અથડાઇને પડી ગયેલુ, જમીન ઉપર પડેલુ, પગ પ્રમુખ કોઇપણ અશુચિ અગે લાગી ગયેલુ, માથા ઉપર ઉપાડેલુ, મલિન વસ્ત્રમા રાખેલુ, નાભિથી નીચે રાખેલુ, દુષ્ટ લોક કે હિસા કરનાર કોઇપણ જીવે સ્પર્શેલુ, ઘણાક ઠેકાણે હણાયેલુ (ચુથાયેલુ), કીડા પ્રમુખે કરડેલુ, એવુ ફૂલ, ફળ કે પત્ર ભક્તિવત પ્રાણીએ ભગવતને ચઢાવવુ નહીં એક ફૂલના બે ભાગ કરવા નહીં, કળીને પણ છેદવી નહીં, ચપાના કે કમળના ફૂલને જો ભાગે તો તેથી પણ મોટો દોષ લાગે છે ગધ, ધૂપ, અક્ષત, ફૂલ, માળા, દીપ, નૈવેદ્ય, જળ અને ઉત્તમ ફળથી ભગવતની પૂજા કરવી

" શાતિક કાર્યમા શ્વેત, લાભકારી કાર્યમા પીળા, શત્રુના જયમા શ્યામ, મગળ કાર્યમા રક્ત અને પાચે વર્ણના કાર્યસિદ્ધિ માટે વાપરવા; પચામૃતનો અભિષેક કરવો,

પૂજામા ધારવા યોગ્ય બે હજાર ચુમોતેર બાબતો

(૧) ત્રણ ઠેકાણે ત્રણ વાર નિસીહિનુ કહેવું, (૨) ત્રણ વાર પ્રદક્ષિણા દેવી, (૩) ત્રણ વાર પ્રણામ કરવા, (૪) ત્રણ પ્રકારની પૂજા કરવી, (૫) જિનની ત્રણ પ્રકારની અવસ્થા વિચારવી, (૬) ત્રણ દિશામા જેવાનો ત્યાગ કરવો, (૭) પગ મૂકવાની ભૂમિ ત્રણ વાર પુજવી, (૮) વર્ણાદિક ત્રણ આલબવા, (૯) ત્રણ પ્રકારની મુદ્રાઓ કરવી, (૧૦) ત્રણ પ્રકારનુ પ્રણિધાન, એ દશત્રિક ગણાય છે ઇત્યાદિક સમજવુ વિધિપૂર્વક કરાતુ ધર્માનુષ્ઠાન મહાફળને આપનાર છે અને જે કોઇ વખત અવિધિથી કરાય તો અલ્પફલ આપનાર બને છે કષ્ટની પ્રાપ્તિનો હેતુ પણ થાય છે જે માટે શાસ્ત્રમા કહેલ છે કે —

જેમ ઔષધ અપથ્યથી ખાવામા આવે તો તેથી મરણાદિક મહાકષ્ટની રૂપીતી પ્રાપ્તિ થાય છે, તેમ ધર્માનુષ્ઠાન પણ જે વિપરીત કરવામા આવે તો તેથી ભયકર મહાકષ્ટ થાય છે

ચૈત્યવદનાદિક જે અવિધિથી થાય તો તેને ઊલટુ પ્રાયશ્ચિત આવે છે જે માટે મહાનિશીથ સૂત્રના સાતમા અધ્યયનમા કહેલુ પણ છે કે —

"અવિધિથી ચૈત્યોને વાદતા બીજા ભવ્ય જીવોને અશ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરે છે, એજ કારણ માટે અવિધિથી ચૈત્યને વાદે, તેને પ્રાયશ્ચિત્ત આપવુ "

દેવતા, વિદ્યા અને મત્રાદિક પણ વિધિપૂર્વક આરાધે તોજ તેનુ ફળ સિદ્ધ થાય અન્યથા તેને તત્કાળ અનર્થની પ્રાપ્તિનો હેતુ થાય છે

ચિત્રકારનુ દૃષ્ટાત.

અયોધ્યા નગરીમા સુરપ્રિય નામા યક્ષ હતો, તેની દર વર્ષે વર્ષગાઠની યાત્રા ભરાતી હતી તેમા એટલુ આશ્ચર્ય હતુ કે, જે દિવસે તેની યાત્રા ભરાવવાની હોય, તે દિવસે એક ચિતારો તેના મન્દિરમા જઇ તેની મૂર્ત્તિ આલેખે, કે તત્કાળ તે ચિતારો મરણ પામે જે કોઇ વરસે યાત્રાના દિવસે કોઈપણ ચિતારો ત્યા મૂર્ત્તિ ચિતરવા ન જાય તો તે વર્ષે તે ગામના ઘણા લોકોને મરણ પમાડે એથી કેટલાક ચિતારા તે ગામ મૂકી નાસવા લાગ્યા, તેથી જેમ સાકળમા બાધી જ રાખ્યા ન હોય શુ ? એમ તે રાજાએ બધા ચિતારાઓને પકડી અનુક્રમથી તેમના નામ ઉતારી લઇ તે દરેકના નામની ચીઠી કરી એક ગોળામા ભરી રાખી અને એવો ઠરાવ કર્યો કે, દર વર્ષે એક ચીઠી કાઢવી તેમા જે નામની ચીઠી આવે, તે ચિતારો તે વર્ષે ચિતરવા જાય એમ કરતા કેટલાક વર્ષ વીતી ગયા બાદ એક વર્ષે એક વૃદ્ધા સ્ત્રીને એક જ પુત્ર હતો, તેના નામની ચીઠી નીકળવાથી તેને જવાનો વારો આવ્યો ત્યારે તે વૃદ્ધા કકળવા લાગી, જેથી તે વૃદ્ધા સ્ત્રીને ઘેર એક ચિત્રકાર કે જે તેના ધણીનીજ પાસે ચિત્રકારની કળા શીખેલો હોવાથી તે વૃદ્ધાના પુત્રને પોતાના ભાઇ સમાન ગણીને તેને ફક્ત મળવા માટે જ આવેલો હતો

ઘી તથા ગોળનો દીવો કરવો, અગ્નિમા લુણનિક્ષેપ કરવુ એ શાતિક પૌષ્ટિક કાર્યમા ઉત્તમ જાણુવા ફાટેલા, સાધેલા, છેદેલા, રાતા રગવાળા, દેખીતા ભયકર વસ્ત્ર પહેરવાથી દાન, પુજા, તપ, જપ, હોમ, સામાયિક, પ્રતિક્રમણ પ્રમુખ સાધ્ય કૃત્ય નિષ્ફળ થાય છે પદ્માસને સુખે બેસી શકાય એવા સુખાસને બેસી નાસિકાના અગ્રભાગે નયન સ્થાપી વસ્ત્રથી (મુખકોશથી) મુખ ઢાકીને મૌનપણે ભગવતની પૂજા કરવી

એકવીશ પ્રકારી પૂજાના નામ.

" ૧ સ્નાત્ર પૂજા, ૨ વિલેપન પૂજા, ૩ આભૂષણ પૂજા, ૪ પુષ્પ પૂજા, ૫ વાસક્ષેપ પૂજા, ૬ ધૂપ પૂજા, ૭ દીપ પૂજા, ૮ ફળ પૂજા, ૯ તદુલ (અક્ષત) પૂજા, ૧૦ નાગર વેલના પાનની પૂજા, ૧૧ સોપારી પૂજા, ૧૨ નૈવેદ્ય પૂજા, ૧૩ જળ પૂજા, ૧૪ વસ્ત્ર પૂજા, ૧૫ ચામર પૂજા, ૧૬ છત્ર પૂજા, ૧૭ વાજિત્ર પૂજા, ૧૮ ગીત પૂજા, ૧૯ નાટક પૂજા, ૨૦ સ્તુતિ પૂજા, ૨૧ ભડારવર્ધન પૂજા "

" એમ એકવીશ પ્રકારની જિનરાજની પૂજા, સુરાસુરના સમુદાયે કરેલી સદાય પ્રસિદ્ધ છે, તેને કલિકાલના યોગથી કુમતિ લોકે ખડન કરી છે, પણ જે જે વસ્તુ જેને પ્રિય હોય તેને ભાવની વૃદ્ધિ માટે પૂજામા યોજવી "

તેમજ ઈશાન દિશાએ દેવગૃહ હોય એમ વિવેકવિલાસમા કહેલુ છે વળી વિવેક વિલાસમા કહ્યું છે કે —

" વિષમાસને બેસી, પગ ઉપર બેસી, ઉત્કટ આસને બેસી, ડાબો પગ ઊચો રાખી ડાબા હાથથી પૂજા કરવી નહીં, સુકેલા, જમીન પર પડેલા, પાખડીઓ જેની વીખરાઇ ગઈ હોય, જેને નીચ લોકો સ્પર્શેલા હોય, વિકસ્વર થયેલા ન હોય, એવા પુષ્પથી પૂજા કરવી નહીં કીડા પડેલ, કીડે ખાધેલ, ડાડાથી છૂટુ પડેલ, એક બીજાના લાગવાથી વિધાયેલ, સડેલ, વાસી, કરોળીઓ લાગેલ, નાભિને સ્પર્શેલુ, હીન જાતિનુ, દુર્ગધવાળુ, સુગધ વિનાનુ, ખાટી ગધવાળુ, મળમૂત્રવાળી જમીનમા ઉત્પન્ન થયેલ, બીજા કોઈ પદાર્થથી અપવિત્ર થયેલ હોય એવા ફૂલ વર્જવા "

વિસ્તારથી પૂજાના અવસરે અથવા દરરોજ અને વિશેષથી પર્વ દિવસે ત્રણ, પાચ, સાત કુસુમાજલી ચઢાવવાપૂર્વક ભગવતની સ્નાત્ર પૂજા ભણાવવી

સ્નાત્ર પૂજા ભણાવવાની રીતિ.

સવારમા પહેલા નિર્માલ્ય ઉતારવા, પખાલ કરવો, આરતી, મગળ દીવો કરવો એ સક્ષેપથી પૂજા છે ત્યારપછી સ્નાત્રાદિ સવિસ્તર બીજી પૂજાના પ્રારભમા દેવની આગલ કેસરવાસિત જળે ભરેલો કળશ સન્મુખ સ્થાપન કરવો ત્યાર પછી હાથ જોડીને નીચે પ્રમાણે કહેવુ—

તેણે તે કારણ જાણીને વિચાર કર્યો કે, ખરેખર આ બધા ચિત્રકાર અવિધિથી યક્ષની મૂર્ત્તિ ચિતરે છે કે જેથી તેના પર કોપાયમાન થઇને તે યક્ષ તેને પ્રાણ લે છે, માટે આ વર્ષને વારે હુ જ ત્યા જઉ અને તે યક્ષની મૂર્ત્તિ યથાવિધિ કરૂ, જેથી મારા આ ગુરૂ ભાઈને બચાવી શકીશ અને જો મારી કલ્પના ખરી ઠરશે તો હુ પણ બચીશ અને વળી તેથી આ ગામના બધા ચિતારાઓનુ ચિરકાળનુ કષ્ટ કાપી નાખીશ એમ ધારીને વૃદ્ધ સ્રીને કહેવા લાગ્યો કે, હે માતા! જો તને તારા પુત્ર માટે આટલુ બધુ દુખ થાય છે, તો આ વર્ષે તારા પુત્રને બદલે હુ જ પોતે યક્ષની મૂર્ત્તિ ચિતરવા જઇશ તેણીએ તેને ઘણુ સમજાવ્યો, પરતુ તેણે માન્યુ નહીં છેવટે જ્યારે ચિતરવાનો દિવસ આવ્યો, ત્યારે તે ચિતારાએ પ્રથમથી છઠ્ઠ તપ કર્યો અને શરીર સ્નાન કરી શુદ્ધ કર્યું વળી શુદ્ધ વસ્ત્ર પહેરી ધૂપ, દીપ, નૈવેદ્ય, બલિદાન, રગ, રોગાન, પીંછી, બધા શુદ્ધ લઇ ત્યા ગયો અષ્ટપટનો મુખકોશ બાધી પ્રથમથી દેરાસરની જમીનને નિર્મળ જળથી ધોવરાવી, પવિત્ર મૃતિકા(માટી) અને ગોના છાણથી લીંપાવીને તેને ઉત્તમ ધૂપથી ધૂપીને મન, વચન, કાયા સ્થિર કરી શુભ નિમિત્ત કરીને પછી યક્ષને નમસ્કાર કરી સન્મુખ બેસીને યક્ષની મૂર્ત્તિ આલેખી ત્યારપછી ફળ, ફૂલ, નૈવેદ્ય, ધૂપ, દીપ પ્રમુખથી પૂજા કરી નમસ્કાર કરતો ખમાવવા લાગ્યો કે, "હે યક્ષરાજ! આ તમારી મૂર્ત્તિ આલેખતા જો કાઇ મારી ભૂલ થઇ હોય તો ક્ષમા કરશો" તે વખતે યક્ષે આશ્ચર્ય પામીને પ્રસન્ન થઈ તેને કહ્યુ કે, 'માગ, માગ, હુ તારા ઉપર તુષ્ટમાન છુ,' ત્યારે તે હાથ જોડીને બોલ્યો કે, 'યક્ષરાજ, જો તમે મારા ઉપર તુષ્ટમાન છો, તો આજ પછી કોઈપણ ચિતારાને મારવો નહીં' તેણે તે કબૂલ કરી કહ્યુ કે, 'એ તો તે પરોપકાર માટે માગ્યુ, પણ હવે તુ તારા માટે કાઇ માગ' તેણે ફરીથી કાઇ માગ્યુ નહીં ત્યારે પ્રસન્ન થઈને યક્ષે કહ્યુ કે, જેનુ તે એક અશ અગ દીઠુ હશે, તેનુ આખુ અગ તું ચીતરી શકીશ એવી કળાની શક્તિ તને આપુ છુ ત્યારપછી ચિતારો તેને પ્રણામ કરીને પોતાને સ્થાનકે ગયો એક વખતે તે કોશબીના રાજાની સભામા ગયેલો તે વખતે રાજાની રાણીનો એક અગુઠો જાળી વિગેરે માથી દીઠેલ હતો, તેથી તેણે તે મૃગાવતી રાણીનુ આખુ રૂપ ચીતર્યું રાજા તે જોઇ ખુશી થયો, પણ છબી તપાસતા રાણીની જઘા ઉપર તિલક હતું, તે પણ તેમા દેખીને તત્કાળ શકા ઉત્પન્ન થવાથી તેને મારી નાખવાની આજ્ઞા આપી ત્યારે તે ગામના સર્વ ચીતારા ભેગા થઇ રાજા પાસે આવી કહેવા લાગ્યા કે, સ્વામી, એને યક્ષે વરદાન આપ્યું છે, તેથી જેનુ એક અશ અગ તેણે દીઠુ હોય, તેનુ આખુ અગ ચીતરી આપે છે પછી રાજાએ તેની પરીક્ષા કરવા સારૂ એક કુબડી દાસીનો પડદામાથી પગનો અગુઠો દેખાડી તેનુ ચિત્ર કરી લાવવા કહ્યુ તેણે તે ચીતરી આપ્યુ, તો પણ રાજાએ તેનો જમણો હાથ કાપી નાખવાની આજ્ઞા આપી, જેથી તે જમણા હાથ રહિત થયો પછી તેણે તેજ યક્ષની પાસે જઇ ડાબા હાથે ચીતરવાની કળા માગી યક્ષે તેને તે પણ આપી ત્યારે

"અલંકારના સબંધ વિના અને ક્રોધાદિકના વિના સારભૂત સૌમ્ય કાન્તિથી મનોહર અને પોતાના સ્વાભાવિકરૂપવડે ત્રણ જગતને જીતનારૂ જિનબિંબ રક્ષણ કરો."

'ઉતાર્યા છે કુસુમ અને આભૂષણ જેના એવુ, અને વળી સહજ સ્વભાવથી પ્રગટ થયેલ છે ભવ્ય જીવના મનને હરનારી મનોહર છે શોભા જેની એવુ સ્નાત્ર કરવાના બાજોઠ ઉપર રહેલુ વીતરાગનુ રૂપ તમને મોક્ષ આપો' એમ કહીને નિર્માલ્ય ઉતારવુ ત્યારપછી પ્રથમથી તૈયાર રાખેલો કળશ કરવો, અગલુછણુ કરી સક્ષિપ્તથી પૂજા કરવી ત્યારપછી નિર્મળ જળથી ધોયેલા અને ધૂપથી ધુપેલા કળશમા સ્નાત્ર કરવા યોગ્ય સુગધી જળ ભરી તે કળશોને શ્રેણીબધ પ્રભુની સમુખ શુદ્ધ નિર્મળ વસ્ત્ર ઢાકીને પાટલા ઉપર સ્થાપન કરવા ત્યાર પછી પોતાનુ ચદન હાથમા લઇને તિલક કરી, હાથ ધોઇ, પોતાના ચદનથી હાથ લેપીને, હાથે કકણ બાધી, હાથ ધૂપીને શ્રેણીબદ્ધ સ્નાત્ર કરનાર શ્રાવક કુસુમાજલિ (કેસરથી વાસિત છૂટા ફૂલ) ભરેલી રકેબી હાથમા લઇ ઊભો રહી કુસુમાજલિનો પાઠ ઉચ્ચાર કરે

"સેવત્રા, મચકુદ, માલતી વિગેરે પચવર્ણા ઘણા પ્રકારના ફૂલની કુસુમાજલિ સ્નાત્રના અવસરે દેવાધિદેવને હર્ષિત થયેલા દેવતા સમર્પણ કરે છે" એમ કહીને પરમેશ્વરને મસ્તકે ફૂલ ચઢાવવા

"સુગધના લોભથી ખેચાઈ આવેલા ભમરાઓના ઝકાર શબ્દથી ગાયન થતી જિનેશ્વર ભગવતના ચરણ ઉપર મૂકેલી કુસુમાજલિ તમારા પાપને દૂર કરો" એમ દરેક ગાથા ભણીને પ્રભુના ચરણકમળે શ્રાવક કુસુમાજલિ પ્રક્ષેપ કરે એવી રીતે કુસુમાજલિએ તિલક, ધુપ, પાન, પ્રમુખનો આડબર કરવો ત્યારપછી મધુર અને ઉચ્ચ સ્વરે જે જિનેશ્વર પધરાવ્યા હોય તેમના નામનો જન્માભિષેકના કળશનો પાઠ બોલવો ત્યારપછી ઘી, શેલડીનો રસ, દૂધ, દહીં, સુગધી જળ, એ પચામૃતથી અભિષેક કરવો સ્નાત્ર કરતા વચમા ધૂપ દેવો અને સ્નાત્ર કરતા ભગવતનુ મસ્તક ફૂલથી ઢાકેલુ રાખવુ, પણ ઉઘાડુ રાખવુ નહીં, જે માટે વાદીવૈતાળ શ્રી શાતિસૂરિએ કહેલ છે કે, "સ્નાત્રજળની ધારા જ્યાસુધી પડે ત્યાસુધી મસ્તક શૂન્ય ન રખાય, માટે મસ્તક ઉપર પુષ્પ ઢાકી રાખવુ" સ્નાત્ર કરતા (પખાલ કરતા) ચામર વીંઝવા, ગીત વાજિત્રનો આડબર સર્વ શક્તિથી કરવો સ્નાત્ર કીધા પછી જો ફરીને સ્નાત્ર ન કરવુ હોય તો શુદ્ધ જળથી ધારા દેવી અને આ પાઠ બોલવો

"ધ્યાનરૂપ મડળના અગ્ર ભાગની ધારા હોય જ નહીં શુ ? એવી ભગવતના અભિષેકના જળની જે ધારા છે તે સસારરૂપ ઘરની ભીંતિના ભાગને ફરીને પણ ભેદ કરો" એમ કહીને ધારા દેવી ત્યારપછી અગલુછણા કરી વિલેપન આભૂષણ પ્રમુખથી આગીની રચના કરી પહેલા પૂજા કરી હતી તેથી પણ અધિક કરવી સર્વ પ્રકારના ધાન્ય, પકવાન,

પછી તેણે પોતાનો હાથ કાપવાનુ વેર વાળવા માટે ડાબા હાથથી મૃગાવતી રાણીની છબી ચીતરીને ચડપ્રદ્યોત રાજાને દેખાડી તે જોઇ તેને વશ થઇને તેણે કૌસાબીના શતાનીક રાજાને દૂત મોકલી કહેવરાવ્યુ કે, તારી મૃગાવતી રાણી મને આપ, નહીં તો જબરજસ્તીથી લઇશ તેણે તે ન માન્યુ છેવટે ચડપ્રદ્યોત રાજા લશ્કર લઇ આવી કૌસાબી નગરીને વીંટીને પડ્યો, પછી શતાનીક રાજા મરણ પામ્યો, ત્યારે ચડપ્રદ્યોતને મૃગાવતી રાણીએ કહેવરાવ્યુ કે, 'હવે તું મારી સાથે પ્રીતિ કર' તેણીએ કહેવરાવ્યુ કે, "હુ તારે વશજ છુ, પણ તારા સૈનીકોએ મારી નગરીનો કીલ્લો તોડી નાખ્યો છે, તે ઉજ્જયિની નગરીથી ઇંટો મગાવીને પાછો તૈયાર કરી આપે અને મારી નગરીમા અન્ન પાણીની સગવડ કરી આપે તો હુ તારી પાસે આવુ" ત્યારે તેણે બહાર રહી તેમ કરી આપ્યુ એવામા ભગવાન મહાવીર સ્વામી ત્યા સમોસર્યા તે જાણી મૃગાવતી રાણી, ચડપ્રદ્યોતન રાજા પ્રમુખ વાદવા આવ્યા આ વખતે એક ભીલે આવી ભગવતને પુછ્યુ કે, "યા સા" ભગવતે ઉત્તર વાળ્યો કે, "સા સા" ત્યારપછી આશ્ચર્ય પામી તેણે સબધ પુછ્યો ભગવતે યથાવસ્થિત સબધ કહ્યો તે સાભળી વૈરાગ્ય પામી મૃગાવતી, અગારવતી, તથા પ્રદ્યોતનની આઠે રાણીઓએ ભગવત પાસે દીક્ષા લીધી

જ્યારે અવિધિથી કરવાથી આવો અનર્થ થાય છે, ત્યારે તો તેના કરતા ન કરવુ એજ સારૂ છે એમ ધારવુ નહીં કેમકે શાસ્ત્રમા કહેલું છે કે,

અવિધિથી કરવુ તેના કરતા ન કરવુ એ સારૂ છે, એમ જે બોલે છે, તેણે જૈન શાસ્ત્રનો અભિપ્રાય જાણ્યો નથી તેથીજ એમ બોલે છે કેમકે, પ્રાયશ્ચિત્ વિધાનમા તો એમ છે કે, જેણે બીલકુલ નથી કીધુ, તેને ભારે પ્રાયશ્ચિત્ આવે છે અને જેણે કીધુ, પણ અવિધિથી કીધુ છે, તો તેને હલકુ પ્રાયશ્ચિત્ આવે છે, માટે સર્વથા ન કરવુ તેના કરતા અવિધિથી પણ કરવુ સારૂ છે માટે ધર્માનુષ્ઠાન દરરોજ કરતા જ રહેવુ અને કરતા કરતા એમ બને તેમ વિધિયુક્ત થાય તેવો ઉદ્યમ કરવો એ શ્રેયસ્કર છે એજ શ્રદ્ધાવતનુ લક્ષણ છે જે માટે શાસ્ત્રમા કહેલ છે કે,

"શ્રદ્ધાવત શ્રાવક યથાશક્તિ વિધિમાર્ગને સેવવાના ઉદ્યમથી અનુષ્ઠાન કરતો રહે, નહિ તો કોઈક દ્રવ્યાદિક દોષથી હણાયો થકો ધર્મક્રિયામા શત્રુભાવ પામે છે "

જેની ક્રિયા વિધિસયુક્ત હોય તેમને ધન્ય છે, વિધિસયુક્ત કરવા ધારતા હોય તેમને ધન્ય છે, વિધિમાર્ગના ઉપર આદર બહુમાન રાખનારને ધન્ય છે, વિધિમાર્ગને નિદે નહીં એવા પુરૂષોને પણ ધન્ય છે

થોડા ભવમા મોક્ષપદ પામનારને વિધિ સયુક્ત કરવાનો પરિણામ સદાકાળ હોય છે, અને અભવ્ય તથા દુર્ભવ્ય (ઘણા ભવે મોક્ષપદ પામનાર) ને વિધિમાર્ગનો ત્યાગ અને અવિધિમાર્ગનુ આસેવન સદા જ પ્રિય હોય છે

શાક, વિગય, ઘી, ગોળ, સાકર, ફળાદિક બલિ ચઢાવવુ જ્ઞાનાદિક રત્નત્રયીની આરાધના નિમિત્તે અક્ષતની ત્રણ ઢગલી કરવી સ્નાત્ર કરવામા લઘુ વૃદ્ધ વ્યવહાર ઉલ્લઘન કરવો નહીં વૃદ્ધ પુરુષ પ્રથમ સ્નાત્ર કરે, ત્યારપછી બીજા સર્વ કરે અને સ્ત્રીઓ શ્રાવક પછી કરે કેમકે, જિનેશ્વર ભગવતના જન્માભિષેક વખતે પણ પ્રથમ અચ્યુતેદ્ર, ત્યારપછી યથાનુક્રમથી છેલ્લો સૌધર્મેદ્ર અભિષેક કરે છે સ્નાત્ર થયા પછી અભિષેક જળ શેષની પેઠે મસ્તકે લગાડે તો તેમા કાંઈપણ દોષ લાગવાનો સભવ થતો નથી જે માટે હેમચદ્રાચાર્યે શ્રી વીરચરિત્રમા કહેલુ છે કે-દેવ, મનુષ્ય, અસુર અને નાગકુમાર દેવતાઓ પણ અભિષેક જળને વદના કરીને વારવાર પોતાને સર્વે અગે હર્ષ સહિત સ્પર્શ કરાવતા હતા

રામના ચરિત્રના ઓગણત્રીસમા ઉદ્દેશામા અશાડ સુદ ૮ થી આરભીને દશરથ રાજાએ કરાવેલા અષ્ટાહ્નિકા (અટ્ઠાઈ) મહોત્સવના અધિકારમા કહેલ છે કે-તે ન્હવણ શાતિજળ, રાજાએ પોતાને મસ્તકે લગાડીને પછી તે તરુણ સ્ત્રીઓ સાથે પોતાની રાણીઓને મોકલાવ્યુ અને તે રાણીઓએ પોતાના મસ્તકે ચઢાવ્યુ પણ પટરાણીને વૃદ્ધ કચુકી સાથે મોકલાવ્યાથી તેને જતા વાર લાગવાને લીધે પટરાણી શોક અને ક્રોધ પામવા લાગી એટલામા ઘણી વારે પણ વૃદ્ધ કચુકીએ નમણ જળ લાવીને પટરાણીને આપ્યુ, અને કહેવા લાગ્યો કે, હુ વૃદ્ધ છુ તેથી વાર લાગી; તે માફ કરો ત્યારપછી તે પટરાણીએ તે શાતિજળ પોતાને મસ્તકે લગાવ્યુ, તેથી તેનો માનરૂપી અગ્નિ શમી ગયો અને ત્યારપછી હૃદયમા પ્રસન્નભાવને પામી

વળી મોટી શાતિમા પણ કહેલ છે કે, शातिपानीय मस्तके दातव्य શાતિજળ મસ્તકે લગાડવુ વળી પણ સભળાય છે કે, પ્રતિવાસુદેવ જરાસધે મૂકેલી જરાના ઉપદ્રવથી પોતાના સૈન્યને મુકાવવા શ્રી નેમિનાથના વચનથી શ્રીકૃષ્ણ મહારાજે અટ્ઠમનો તપ કરી આરાધન કરેલા ધરણેદ્ર પાસે પાતાળલોકમાથી શ્રી પાર્શ્વનાથજીની પ્રતિમા શખેશ્વર ગામમા મગાવી અને તે પાર્શ્વનાથના ન્હવણ જળથી ઉપદ્રવ શાત થયો વળી જિનેશ્વર ભગવતની દેશના થઇ રહ્યા પછી તે ભૂમિના અધિપતિ પ્રમુખે ત્યા ઉછાળેલી કૂરરૂપ બલિ અરધી ધરતી ઉપર નહીં પડતા જ પ્રથમથી દેવતા લઈ જાય છે અને તેમાથી અર્ધ રાજા લે છે, બાકીની સર્વ જન લે છે બળિ મસ્તક ઉપર નાખવાના પ્રભાવથી પણ રોગોપદ્રવની શાતિ થાય છે, એટલુ જ નહિ પણ આવતા છ માસ સુધી તેને નવો રોગ ઉત્પન્ન થતો નથી એમ આગમમાં પણ પ્રસિદ્ધ છે તે માટે સદ્ગુરુ પ્રતિષ્ઠિત મોટા મહોત્સવ કરી લાવેલા રેશમી ધ્વજપતાકાને દેરાસરને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દેવરાવી દિક્પાળાદિકને બલિદાન આપી ચતુર્વિધ શ્રીસઘ સહિત વાજતે ગાજતે ધ્વજ ચઢાવવો પછી બધાએ યથાશક્તિ પહેરામણી કરવી હવે આરતી ઉતારવા પ્રથમથી મગળદીવો પ્રભુની સન્મુખ પ્રગટાવવો મગળદીવાની પાસે એક અગ્નિનુ પાત્ર ભરીને મૂકવુ તેમા લવણ જળ નાખવુ ફૂલ લઈ ત્રણ વાર પ્રદક્ષિણા ભ્રમણ કરાવતા નીચે પ્રમાણે બોલવુ

ખેતીવાડી, વ્યાપાર, નોકરી, ભોજન, શયન, ઉપવેશન, ગમન, આગમન, વચન વિગેરે પણ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ ભાવ પ્રમુખથી વિચારીને વિધિપૂર્વક (રીતિ મુજબ) સેવન કરે તો સંપૂર્ણ ફળદાયક થાય છે, અને જો વિધિ ઉલ્લંઘન કરીને સેવન કરે તો કેટલીક વખત અલ્પ લાભકારી થાય છે

અવિધિથી થતા અલ્પ લાભ ઉપર દષ્ટાંત.

સંભળાય છે કે, દ્રવ્યાર્થી કોઇ બે પુરૂષ દેશાંતરે જઇ કોઇક સિદ્ધપુરૂષની સેવા કરતા હતા ઘણી સેવાથી તેઓના ઉપર તુષ્ટમાન થઇને સિદ્ધપુરૂષે તેઓને દેવાધિષ્ઠિત મહિમાવંત તુંબ ફળના બીજ આપી તેનો આમ્નાય બતાવી કે, નો વાર ખેડેલા ખેતરમાં મંડપની છાયા કરી અમુક નક્ષત્ર, વાર, યોગે એને વાવવા જ્યારે તેનો વેલો ઉત્પન્ન થાય ત્યારે પ્રથમથી ફળના બીજ લઇ સંગ્રહ કરી રાખવો અને પછી પત્ર, પુષ્પ, ફળ, ડાખળી સહિત તે વેલાને ખેતરમાં જ એમ ને એમ રાખી નીચે એનો કાંઇક સંસ્કાર કરવો કે જેથી એના ઉપર પડેલી રાખ વ્યર્થ ન જાય પછી તે સૂકેલા વેલાને બાળી નાખવો તેની જે રાખ થાય તે સિદ્ધ ભસ્મ ગણાય છે ચોસઠ તોલા તામ્ર ગાળી તેમાં એક રતી સિદ્ધભસ્મ નાખવી કે જેથી તે તત્કાળ સુવર્ણ બની જશે એમ બન્ને જણને સરખી રીતે શિખવી રજા આપી તે બન્ને જણ પોતપોતાને ઘેર ગયા તે બેમાથી એક જણે યથાવિધિ કરવાથી તેને તેના કહ્યા પ્રમાણે સુવર્ણ થયું અને બીજાએ તેની વિધિમાં કાંઇક ચૂક કરી તેથી તેને સુવર્ણને બદલે ચાંદી થઇ, પણ સુવર્ણ ન થયું, માટે યથાવિધિ થાય તોજ સંપૂર્ણ ફળદાયક નીવડે છે

હરકોઇ પણ ધર્માનુષ્ઠાન પોતાની શક્તિ પ્રમાણે યથાવિધિ કરીને છેવટે અજાણતા બનેલી અવિધિ આશાતનાનો દોષ દૂર કરવા માટે 'અવિધિ આશાતના મિચ્છામિ દુક્કડં' એમ બોલવું કે જેથી તેનો વધારે દોષ લાગતો નથી

ત્રણ પ્રકારની પૂજાનું ફળ

પહેલી અંગપૂજા વિઘ્નોપશામની (વિઘ્ન હરનારી), બીજી અગ્રપૂજા અભ્યુદય પ્રસાધની (મોટો લાભ આપનારી), અને ત્રીજી ભાવપૂજા નિર્વૃતિકારિણી (મોક્ષપદ આપનારી), એમ ત્રણેના અનુક્રમે નામથી ગુણ યથાર્થ જાણવા

અહિં આગળ કહી ગયા છીએ કે, અંગપૂજા, અગ્રપૂજા, દેરાસર કરાવવા, બિંબ ભરાવવા, સંઘયાત્રા પ્રમુખનું કરવું એ બધા દ્રવ્યસ્તવ છે એ વિષે શાસ્ત્રમાં લખેલ છે કે –

સૂત્રમાં બતાવેલી વિધિ પ્રમાણે દેરાસર કરાવવા, બિંબ ભરાવવા, પ્રતિષ્ઠા સ્થાપના

"તીર્થ પ્રવર્તનના અવસરે જિનેશ્વર ભગવતના સન્મુખ ઝકાર શબ્દ કરતી ભ્રમરની પક્તિ જેમા છ એવી દેવતાની મૂકેલી (આકાશથી પડતી) કુસુમવૃષ્ટિ (ફૂલની વૃષ્ટિ) શ્રી સઘને મગળ પમાડો"

એમ કહીને પ્રભુના સન્મુખ પ્રથમ પુષ્પવૃષ્ટિ કરવી ત્યારપછી લવણ, જળ, ફૂલ, હાથમા લઈ પ્રદક્ષિણા ભ્રમણ કરાવતા આ નીચે પ્રમાણે બોલવુ

"સર્વ પ્રકારે ભાગ્યો છે સસારનો પ્રસાર જેથી એવી પ્રદક્ષિણા કરી શ્રી જિનરાજ ભગવતના શરીરની અનુપમ લાવણ્યતા દેખીને લજવાયુજ હોય નહીં! એવુ લુણ અગ્નિમા પડી બળી મરે છે તે જુવો"

ઉપર પ્રમાણે કહીને જિનેશ્વર ભગવતને ત્રણ વાર પુષ્પ સહિત લવણ જળ ઉતારવુ ત્યારપછી આરતી અને તે વખતે ધૂપ કરવો બે બાજુએ ઊંચી અને અખડ જલધારા કરવી તે પછી શ્રાવકોએ ફૂલના પગર વિખેરવા, પછી શ્રેષ્ઠ પાત્રમા રાખેલી આરતિ આ પાઠ બોલવાપૂર્વક ઉત્સવ સહિત ત્રણ વાર ઉતારવી

'મરકતરત્નના ઘડેલા વિશાળ થાળમા માણેકના મડિત મગળ દીવાને સ્નાન કરનારના હાથથી જેમ ભમાડાય છે, તેમ ભવ્ય પ્રાણી–જીવોની ભવની આરતી (ચિતા) ભમો (દૂર થાઓ)"

ત્રિષષ્ટી શલાકા પુરુષના ચરિત્રમા પણ કહેલુ છે કે—"કરવા યોગ્ય કરણી કરીને કૃતકૃત્ય થઈને ઇંદ્રે હવે કાઇક પાછા ખસીને વળી ત્રણ જગતના નાથની આરતી ઉતારવા માટે હાથમા આરતી ગ્રહણ કરી જ્યોતિવત ઓષધીઓના સમુદાયવાળા શિખરથી જેમ મેરુપર્વત શોભે તેમ તે આરતીના દીપકની કાન્તિથી ઇંદ્ર પણ પોતે દીપવા લાગ્યો શ્રદ્ધાળુ એવા જે બીજા ઇંદ્રોએ જે વખતે છૂટા ફૂલોનો સમુદાય વિખેર્યો છે તે વખતે સૌધર્મેન્દ્રે પોતે ત્રણ જગતના નાયકની ત્રણ વાર આરતી ઉતારી"

ત્યારપછી મગળદીવો પણ આરતીની પેઠે પૂજવો, અને નીચે લખેલી ગાથાઓ બોલવી

"ચદ્ર સમાન સૌમ્ય છે દર્શન જેનુ એવા હે નાથ! તમે જ્યારે કોસાબી નગરીયે વિચરતા હતા, ત્યારે સકોચાઈ ગયો છે પ્રતાપ જેનો એવો સૂર્ય પોતાના શાશ્વત વિમાન સહિત આપના દર્શન કરવા આવ્યો ત્યારે તમને જેમ પ્રદક્ષિણા કરતો હતો તેમ આ મગળદીવો પણ તમારી પ્રદક્ષિણા કરે છે મેરુપર્વતને પ્રદક્ષિણા કરતા જેમ સૂર્ય શોભે છે તેમ હે નાથ! સુરસુદરીએ સચરિત (પ્રદક્ષિણા કરતા ભમાડેલો) આ મગળદીપક પણ પ્રદક્ષિણા કરતો શોભે છે"

એમ પાઠ ઉચ્ચાર કરતા ત્રણ વાર મગળદીવો ઉતારી, પ્રભુના ચરણકમળ આગળ દીપાયમાન લાગે એમ સન્મુખ મૂકવો મગળદીવો ઉતારતા આરતી જો

કરાવવી, તીર્થયાત્રા કરવી, પૂજા કરવી, એ દ્રવ્યસ્તવ છે એમ જાણવું કેમકે એ સર્વ ભાવસ્તવના કારણ છે, માટે દ્રવ્યસ્તવ ગણાય છે

જો દરરોજ સંપૂર્ણ પૂજા ન કરી શકાય તો પણ તે દિવસે અક્ષતપૂજા કરીને પણ તે પૂજાનું આચરણ કરવું

જો મહાસમુદ્રમાં એક પાણીનું બિંદુ નાખ્યું હોય તો તે અક્ષયપણે રહે છે, તેમ વીતરાગની પૂજા પણ જો ભાવથી થોડી પણ કરી હોય તો પણ લાભકારી થાય છે

એ જિનપૂજાના કારણથી સંસારરૂપ અટવીમાં દુઃખાદિક ભોગવ્યા વિના ઉદાર ભોગોને ભોગવીને સર્વ જીવ સિદ્ધિને પામે છે

પૂજા કરવાથી મન શાંત થાય છે, મન શાંત થવાથી વળી ઉત્તમ ધ્યાન થાય છે, ઉત્તમ ધ્યાનથી મોક્ષ મળે છે, અને મોક્ષમાં નિરાબાધિત સુખ છે

पुष्पाद्यर्चा तदाज्ञा च, तद्द्रव्यपरिरक्षणं ॥
उत्सवा तीर्थयात्रा च, भक्ति पंचविधा जिने ॥ ६ ॥

પુષ્પાદિકથી પૂજા કરવી, તીર્થંકરની આજ્ઞા પાળવી, દેવદ્રવ્યનું રક્ષણ કરવું, ઉત્સવ કરવા, તીર્થયાત્રા કરવી, એમ પાંચ પ્રકારે તીર્થંકરની ભક્તિ થાય છે

દ્રવ્યસ્તવના બે ભેદ.

દ્રવ્યસ્તવ બે પ્રકારે છે આભોગ દ્રવ્યસ્તવ અને અનાભોગ દ્રવ્યસ્તવ કહ્યું છે કે—

વીતરાગના ગુણને જાણીને તે ગુણને યોગ્ય ઉત્તમ વિધિએ કરીને જે વીતરાગની પૂજા આચરવામાં આવે તે "આભોગ દ્રવ્યસ્તવ" ગણાય છે એ આભોગ દ્રવ્યસ્તવથી ચારિત્રનો લાભ થાય છે, અને સકલ કર્મનું નિર્દલન જલ્દી થાય છે માટે 'આભોગ દ્રવ્યસ્તવ' કરવામાં સમ્યગ્દૃષ્ટિ પુરુષોએ સારી રીતે ઉદ્યમ કરવો

પૂજાની વિધિ જાણતો નથી તેમજ જિનેશ્વર ભગવંતમાં રહેલા ગુણના સમુદાયને પણ જાણતો નથી, એવા જે શુભ પરિણામથી જિનપૂજા કરે છે તે 'અનાભોગ દ્રવ્યસ્તવ' કહેવાય છે એ રીતે કરેલી અનાભોગ દ્રવ્યસ્તવ પૂજા પણ ગુણસ્થાનકનું સ્થાનક હોવાથી ગુણકારી જ છે, કારણ કે એથી અનુક્રમે શુભ, શુભતર પરિણામ થાય છે અને સમ્યક્ત્વનો લાભ થાય છે અશુભ કર્મના ક્ષય થવાથી આવતા ભવમાં કલ્યાણ (મોક્ષ) પામનારા કેટલાક ભવ્ય જીવોને વીતરાગના ગુણ જાણેલા નથી તોપણ પોપટના જોડલાને જિનબિંબ ઉપર પ્રીતિ ઉત્પન્ન થઈ તેમ ગુણ ઉપર પ્રીતિ ઉત્પન્ન થાય છે

ઓલવાઇ જાય તો કાંઇ દોષ લાગતો નથી આરતી મંગળદીવામાં મુખ્ય વૃત્તિએ (ઘણું કરી) ઘી, ગોળ, કપૂર મૂકવો જેથી મહાલાભ પમાય

લૌકિક શાસ્ત્રમાં કહેલ છે કે —

'પરમેશ્વરની પાસે કપૂરથી દીવો કરે તો અશ્વમેધ યજ્ઞનું ફળ પામે, અને તેના કુળનો પણ ઉદ્ધાર થાય છે'

"શ્રીહરિભદ્રસૂરિએ કરેલા સમરાદિત્ય કેવળીના ચરિત્રની આદિમાં 'उवणेउ मंगलं वो' એવો પાઠ દેખાય છે તેથી આ સ્નાત્ર વિધાનમાં દર્શાવેલી ' मुक्तालंकार ' એ ગાથા તેમની (શ્રીહરિભદ્રસૂરિની) કરેલી સંભવે છે " આ સ્નાત્રવિધાનમાં જે જે ગાથા આવેલી છે તે બધી તપાગચ્છમાં પ્રસિદ્ધ છે તે માટે લખી નથી, પણ સ્નાત્રપૂજાના પાઠથી જોઇ લેવી

વળી સ્નાત્રાદિકમાં સામાચારીના ભેદથી વિવિધ પ્રકારનો વિધિમાં પણ ભેદ દેખાય છે તો પણ તેમાં કાંઇ મુંઝાઇ જવું નહીં કેમકે અરિહંતની ભક્તિથી સર્વને સામાન્ય મોક્ષફળનું સાધ્ય એક જ છે વળી ગણધરાદિકની સામાચારીમાં પણ ઘણા ભેદ હોય છે તે માટે જે જે કાર્ય ધર્મથી અવિરુદ્ધ હોય અને અર્હંત ભગવંતની ભક્તિનું પોષક હોય તે કોઇ આચાર્યને અસંમત નથી, એમ સર્વ ધર્મકૃત્યમાં સમજી લેવું

અહિંયા જિનપૂજાના અધિકારમાં આરતી ઉતારવી, મંગળદીવો ઉતારવો, લુણ ઉતારવું એ વિગેરે કેટલીક કરણીઓ કેટલાક સંપ્રદાયથી સર્વ ગચ્છોમાં અને પરદર્શનમાં પણ જમણી બાજુથી કરાય છે

શ્રી જિનપ્રભસૂરિકૃત પૂજાવિધિમાં તો એવી રીતે સ્પષ્ટાક્ષરથી લખેલું છે કે —

लवणाइ उत्तारण पायलित्तसूरियाईं पुव्वपुरिसेहिं संहारेण अणुन्नयपि संपय सिट्ठिए कारिज्जई ।

લવણ આરતીનું ઉતારવું પાદલિપ્ત સૂરિ આદિક પૂર્વપુરુષોથી સંહારથી કરવું અનુજ્ઞાત છે, પણ હમણાં તો જમણી બાજુથી કરાય છે '

સ્નાત્ર કરવામાં સર્વ પ્રકારે વિસ્તારથી પૂજા-પ્રભાવનાદિકના સંભવથી પરલોકના ઉત્તમ ફળની પ્રાપ્તિ સ્પષ્ટપણે દેખાય છે વળી જિનજન્માદિ સ્નાત્ર ચોસઠ ઇંદ્રો પણ કરતા હતા તેમની જેમ આપણે પણ કરીએ તે તેમને અનુસારે કર્યું કહેવાય તેથી આલોકના ફળની પણ પ્રાપ્તિ જરૂર થાયજ છે એમ સમજવું

કેવી પ્રતિમા પૂજવી

પ્રતિમાઓ વિવિધ પ્રકારની હોય છે તેના ભેદ પૂજાવિધિ સમ્યક્ત્વ પ્રકરણમાં કહેલ છે

કેટલાક આચાર્યો એમ કહે છે કે 'ગુરુકારિતા'—ગુરુ જે માતાપિતા દાદા પડ

જેમ દ્વેષ ઉપજે છે, તેમ ભારેકર્મી કે ભવાભિનંદી (જેને સંસાર વધારે હોય એવા) જીવોને ધર્મ ઉપર પણ આકરો દ્વેષ હોય છે એટલા જ માટે ખરેખર તત્ત્વના જાણ પુરુષો જિનબિંબ ઉપર કે જિનપ્રણીત ધર્મ ઉપર અનાદિકાળના અશુભ અભ્યાસના ભયથી દ્વેષનો લેશ પણ વર્જે છે

પારકી પૂજા ઉપર દ્વેષ રાખવા સબંધી કુંતલા રાણીનું દૃષ્ટાંત.

પૃથ્વીપુર નામે નગરમા જિતશત્રુ રાજા રાજ્ય કરતો હતો તેને કુંતલા રાણી નામે પટરાણી હતી તે જિનધર્મમા દૃઢ હતી અને વળી બીજી રાણીઓને પણ વારવાર ધર્મના કામમા યોજનારી હતી તેના ઉપદેશથી તેની સર્વ શોક્યો પણ ધર્મીષ્ઠ થઇને તેનુ બહુમાન કરતી હતી

એક વખતે રાણીઓએ પોતપોતાના નામના દેરા, દેરીઓ, પ્રતિમાઓ ભરાવીને તેની પ્રતિષ્ઠાના મહોત્સવ કરવા શરૂ કર્યા તેમા દરરોજ ગીત, ગાયન, પ્રભાવના, સ્વામી વાત્સલ્ય ઘણી ઘણી અધિકતાથી થવા લાગ્યા તે દેખી પટરાણી શોક્ય સ્વભાવથી પોતાના મનમા ઘણી અદેખાઇ કરવા લાગી પોતે પણ નવીન દેરાસર સર્વથી અધિક રચનાવત કરાવેલ હોવાથી તેનો સર્વથી અધિક ઠાઠમાઠ કરાવે છે, પણ જ્યારે કોઇપણ શોક્યોના દેરા, દેરીઓના બહુમાન કે પ્રશસા કરે ત્યારે તે ઘણી અદેખાઇ કરે છે પોતાના દેરાની પ્રશસા કરે તે સાભળી પ્રમોદ(હર્ષ) પામે પણ શોક્યોના દેરાની કે મહોત્સવની કોઈપણ પ્રશસા કરે તો તેથી તે બળી મરે છે અહોહો! મત્સરની દુરતતા! ધર્મ ઉપર પણ આટલો બધો દ્વેષ! આવા દ્વેષનો પાર પણ પામવો અતિ દુસહ છે એટલા જ માટે પૂર્વાચાર્યોએ શાસ્ત્રોમા કહ્યુ છે કે —

ઇર્ષ્યારૂપ સમુદ્રમા વહાણ પણ ડુબી જાય છે ત્યારે તેમા બીજા પાષાણ જેવા ડૂબે તેમા શુ નવાઈ છે? વિદ્યામા, વ્યાપારમા, વિશેષ જ્ઞાનની વૃદ્ધિમા, સપદામા, રૂપાદિક ગુણોમા, જાતિમા, પ્રખ્યાતિમા, ઉન્નતિમા, મોટાઇમા, એટલામા લોકોને મત્સર હોય છે પણ ધિક્કાર છે કે ધર્મના કાર્યમા પણ મત્સર છે!

બીજી રાણીઓ તો બિચારી સરળ સ્વભાવની હોવાથી પટરાણીના કૃત્યની અનુમોદના વારવાર કરે છે, પણ આના (પટરાણીના) મનમાથી ઈર્ષ્યા સ્વભાવ જતો નથી ઇર્ષ્યામા ને ઇર્ષ્યામા રહેતા તેને એવો કોઈક દુર્નિવાર રોગ ઉત્પન્ન થયો કે જેથી તે સર્વથા જીવવાની આશાથી નિરાશ થઇ છેવટે રાજાએ પણ તેના સર્વ આભૂષણ લીધા તેથી શોક્યો ઉપરના દ્વેષભાવથી અત્યત દુર્ધ્યાનમા મરણ પામીને શોક્યોના દેરા, પ્રતિમા, મહોત્સવ, ગીતાદિકના ઇર્ષ્યા કરવાથી પોતાના બનાવેલા દેરાસરના બારણા આગળ ઉત્પન્ન થઈ તે પૂર્વના અભ્યાસથી દેરાના દરવાજા આગળ જ બેસી રહે તેને દેરાના

"તીર્થ પ્રવર્તનના અવસરે જિનેશ્વર ભગવતના સન્મુખ ઝકાર શબ્દ કરતી ભ્રમરની પક્તિ જેમા છે એવી દેવતાની મૂકેલી (આકાશથી પડતી) કુસુમવૃષ્ટિ (ફૂલની વૃષ્ટિ) શ્રી સઘને મગળ પમાડો"

એમ કહીને પ્રભુના સમુખ પ્રથમ પુષ્પવૃષ્ટિ કરવી ત્યારપછી લવણ, જળ, ફૂલ, હાથમા લઈ પ્રદક્ષિણા ભ્રમણ કરાવતા આ નીચે પ્રમાણે બોલવુ

"સર્વ પ્રકારે ભાગ્યો છે સસારનો પ્રસાર જેથી એવી પ્રદક્ષિણા કરી શ્રી જિનરાજ ભગવતના શરીરની અનુપમ લાવણ્યતા દેખીને લજવાયુજ હોય નહીં! એવુ લુણ અગ્નિમા પડી બળી મરે છે તે જુવો"

ઉપર પ્રમાણે કહીને જિનેશ્વર ભગવતને ત્રણ વાર પુષ્પ સહિત લવણ જળ ઉતારવું ત્યારપછી આરતી અને તે વખતે ધૂપ કરવો બે બાજુએ ઊચી અને અખડ જલધારા કરવી તે પછી શ્રાવકોએ ફૂલના પગર વિખેરવા, પછી શ્રેષ્ઠ પાત્રમા રાખેલી આરતિ આ પાઠ બોલવાપૂર્વક ઉત્સવ સહિત ત્રણ વાર ઉતારવી

'મરકતરત્નના ઘડેલા વિશાળ થાળમા માણિક્યે મડિત મગળ દીવાને સ્નાત્ર કરનારના હાથથી જેમ ભમાડાય છે, તેમ ભગ્ય પ્રાણી-જીવોની ભવની આરતી (ચિતા) ભમો (દૂર થાઓ)"

ત્રિષષ્ટી શલાકા પુરુષના ચરિત્રમા પણ કહેલુ છે કે —"કરવા યોગ્ય કરણી કરીને કૃતકૃત્ય થઈને ઈદ્રે હવે કાઇક પાછા ખસીને વળી ત્રણ જગતના નાથની આરતી ઉતારવા માટે હાથમા આરતી ગ્રહણ કરી જ્યોતિવત ઓષધીઓના સમુદાયવાળા શિખરથી જેમ મેરુપર્વત શોભે તેમ તે આરતીના દીપકની કાતિથી ઈદ્ર પણ પોતે દીપવા લાગ્યો શ્રદ્ધાળુ એવા જે બીજા ઈદ્રોએ જે વખતે છૂટા ફૂલોનો સમુદાય વિખેર્યો છે તે વખતે સૌધર્મેદ્રે પોતે ત્રણ જગતના નાયકની ત્રણ વાર આરતી ઉતારી"

ત્યારપછી મગળદીવો પણ આરતીની પેઠે પૂજવો, અને નીચે લખેલી ગાથાઓ બોલવી

"ચદ્ર સમાન સૌમ્ય છે દર્શન જેનુ એવા હે નાથ! તમે જ્યારે કૌસાબી નગરીયે વિચરતા હતા, ત્યારે સકોચાઇ ગયો છે પ્રતાપ જેનો એવો સૂર્ય પોતાના શાશ્વતા વિમાનથી આપના દર્શન કરવા આવ્યો ત્યારે તમને જેમ પ્રદક્ષિણા કરતો હતો તેમ આ મગળદીવો પણ તમારી પ્રદક્ષિણા કરે છે મેરુપર્વતને પ્રદક્ષિણા કરતા જેમ સૂર્ય શોભે છે તેમ હે નાથ! સુરસુદરીયે સચરિત (પ્રદક્ષિણા કરતા ભમાડેલો) આ મગળદીપક પણ પ્રદક્ષિણા કરતો શોભે છે"

એમ પાઠ ઉચ્ચાર કરતા ત્રણ વાર મગળદીવો ઉતારી, પ્રભુના ચરણકમળ આગળ દીપાયમાન લાગે એમ સમુખ મૂકવો મગળદીવો ઉતારતા આરતી જો

નાકરો મારે કૂટે તો પણ દેરાસર મૂકે નહીં પાછી ફરી ફરીને ત્યાં ને ત્યા જ આ
બેસે આમ કેટલોક કાળ વીત્યા પછી ત્યા કોઇક કેવળજ્ઞાની આવ્યા, ત્યારે તેમને
રાણીઓએ મળી પૂછ્યું કે, કુંતલા મહારાણી મરણ પામી ક્યા ઉત્પન્ન થયા ? ૯
કેવળી મહારાજે યથાસ્થિત સ્વરૂપ કહ્યુ તે સાભળી સર્વ રાણીઓ પરમ વૈરાગ્ય પા
તે કૂતરીને દરરોજ ખાવાનું નાખી પરમ સ્નેહથી કહેવા લાગી કે, હે મહાભાગ્યા
પૂર્વભવે અમારી ધર્મદાત્રી, મહાધર્માત્મા હતી હા હા ! તે ફોકટ અમારી કરણી
દ્વેષ કર્યો, તેથી તું અહીં કુતરી તરીકે ઉત્પન્ન થઇ છે તે સાભળીને ચૈત્યાદિક દેખ
તેને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થવાથી તે કુતરી વૈરાગ્ય પામી સિદ્ધાદિકની સમક્ષ પોતે પો
દ્વેષભાવના કર્મને ખપાવી આલોવીને, અણુસણ આદરી, છેવટે શુભ ધ્યાનથી મરણ
વૈમાનિક દેવી થઇ માટે ધર્મ ઉપર દ્વેષ ન કરવો

ભાવસ્તવનો અધિકાર

અહિ યા પૂજાના અધિકારમા ભાવપૂજા-જિનાજ્ઞા પાળવી, એ ભાવસ્તવમા ગણાય
જિનાજ્ઞા બે પ્રકારની છે-(૧)સ્વીકારરૂપ, (૨) પરિહારરૂપ સ્વીકારરૂપ એટલે શુભ કરા
આસેવન કરવું (આચરવું) અને પરિહારરૂપ એટલે નિષિદ્ધનો ત્યાગ કરવો સ્વીકા
કરતા નિષિદ્ધપક્ષ ઘણો લાભકારી છે કેમકે, જે જે તીર્થંકરે નિષેધ કરેલા કારણો
તેને સેવન કરતા ઘણા સુકૃતનું આચરણ કરે તો પણ વિશેષ લાભકારી થતું નથી ન
વ્યાધિ દૂર કરવાના ઉપાય સ્વીકાર અને પરિહાર એમ બે પ્રકારના છે એટલે કે
ઔષધાદિકના સ્વીકારથી અને કેટલાક કુપથ્યોને દૂર કરવાથી રોગ જાય છે તેમા અ
કરતા પણ કુપથ્યનો ત્યાગ ન કરે તો કાઇ રોગ જઇ શકતો નથી, તેમ શુભ
ચાહે તેટલી કરે, પણ જ્યાં સુધી ત્યજવા યોગ્ય કરણીઓ ત્યાગે નહીં ત્યા સુધી
જોઇએ તેવુ લાભકારક ફળ મળી શકતું નથી

ઔષધ વગર પણ વ્યાધિ ફક્ત કુપથ્યના ત્યાગ કરવાથી જઈ શકે છે, પણ કુપ
ત્યાગ કર્યા વગર સેકડો ઔષધો કરે, તો પણ તે રોગની શાતિ થતી નથી

એવી રીતે ભક્તિ ચાહે તેટલી કરે, તો પણ નિષેધ કરાયેલા આચરણને અ
નારને વિશેષ લાભ પ્રાપ્ત થતો નથી એટલે પથ્ય અને ઔષધ જેમ બન્ને ભેગા
રોગને નાબૂદ કરે છે તેમ સ્વીકાર અને પરિહાર એ બન્ને આજ્ઞાઓનુ પાલન થાય
સપૂર્ણ સિદ્ધિ થાય છે શ્રી હેમચદ્રાચાર્યે પણ કહેલું છે કે —

હે વીતરાગ, તારી પૂજા કરતા પણ તારી આજ્ઞા પાળવી મહાલાભકારી છે,
તારી આજ્ઞા પાળવી અને વિરાધવી એ અનુક્રમે મોક્ષ અને સસાર માટે થાય છે
હમેશા તમારી આજ્ઞા હેય અને ઉપાદેય ને વિષય કરનારી હોય છે આશ્રવ

ઓલવાઇ જાય તો કાઇ દોષ લાગતો નથી આરતી મગળદીવામા મુખ્ય વૃત્તિએ (ઘણુ કરી) ઘી, ગોળ, કપૂર મૂકવો જેથી મહાલાભ પમાય

લૌકિક શાસ્ત્રમા કહેલ છે કે —

'પરમેશ્વરની પાસે કપૂરથી દીવો કરે તો અશ્વમેધ યજ્ઞનુ ફળ પામે, અને તેના કુળનો પણ ઉદ્ધાર થાય છે'

"શ્રીહરિભદ્રસૂરિએ કરેલા સમરાદિત્ય કેવળીના ચરિત્રની આદિમા 'उवणेउ मगल वा' એવો પાઠ દેખાય છે તેથી આ સ્નાત્ર વિધાનમા દર્શાવેલી 'मुक्तालंकार' એ ગાથા તેમની (શ્રીહરિભદ્રસૂરિની) કરેલી સભવે છે " આ સ્નાત્રવિધાનમા જે જે ગાથા આવેલી છે તે બધી તપાગચ્છમા પ્રસિદ્ધ છે તે માટે લખી નથી, પણ સ્નાત્રપૂજાના પાઠથી જોઇ લેવી

વળી સ્નાત્રાદિકમા સામાચારીના ભેદથી વિવિધ પ્રકારનો વિધિમા પણ ભેદ દેખાય છે તો પણ તેમા કાઇ મુઝાઇ જવુ નહીં કેમકે અરિહતની ભક્તિથી સર્વને સામાન્ય મોક્ષફળનુ સાધ્ય એક જ છે વળી ગણધરાદિકની સામાચારીમા પણ ઘણા ભેદ હોય છે તે માટે જે જે કાર્ય ધર્મથી અવિરુદ્ધ હોય અને અર્હત ભગવતની ભક્તિનુ પોષક હોય તે કોઇ આચાર્યને અસમત નથી, એમ સર્વ ધર્મકૃત્યમા સમજી લેવુ

અહિયા જિનપૂજાના અધિકારમા આરતી ઉતારવી, મગળદીવો ઉતારવો, લુણ ઉતારવુ એ વિગેરે કેટલીક કરણીઓ કેટલાક સપ્રદાયથી સર્વ ગચ્છોમા અને પરદર્શનમા પણ જમણી બાજુથી કરાય છે

શ્રી જિનપ્રભસૂરિકૃત પૂજાવિધિમા તો એવી રીત સ્પષ્ટાક્ષરથી લખેલુ છે કે —

लवणाई उतारण पायलित्तसूरियाई पुव्वपुरिसेहिं सहारेण अणुन्नयपि संपय सिट्ठिए कारिज्जई ।

લવણ આરતીનુ ઉતારવુ પાદલિપ્ત સૂરિ આદિક પૂર્વપુરુષોથી સહારથી કરવુ અનુજ્ઞાત છે, પણ હમણા તો જમણી બાજુથી કરાય છે '

સ્નાત્ર કરવામા સર્વ પ્રકારે વિસ્તારથી પૂજા-પ્રભાવનાદિકના સભવથી પરલોકના ઉત્તમ ફળની પ્રાપ્તિ સ્પષ્ટપણે દેખાય છે વળી જિનજન્માદિ સ્નાત્ર ચોસઠ ઇંદ્રો પણ કરતા હતા તેમની જેમ આપણે પણ કરીએ તે તેમને અનુસારે કર્યું કહેવાય તેથી આલોકના ફળની પણ પ્રાપ્તિ જરૂર થાયજ છે એમ સમજવુ

કેવી પ્રતિમા પૂજવી

પ્રતિમાઓ વિવિધ પ્રકારની હોય છે તેના ભેદ પૂજાવિધિ સમ્યક્ત્વ પ્રકરણમા કહેલ છે

કેટલાક આચાર્યો એમ કહે છે કે 'ગુરુકારિતા'—ગુરુ જે માતાપિતા દાદા પડ

દ્રવ્ય અને ભાવસ્તવનુ ફળ.

ઉત્કૃષ્ટ દ્રવ્યસ્તવની આરાધના કરનારો વધારેમા વધારે બારમા દેવલોકે જાય, અને ભાવસ્તવથી તો પ્રાણી અતર્મુહૂર્ત્તમા પણ નિર્વાણપદને પામે છે

દ્રવ્યસ્તવમાં થતો આશ્રવ ગણવા લાયક નથી.

દ્રવ્યસ્તવમા જો કે ષટ્કાયના ઉપમર્દનરૂપ કોઈક વિરાધનાનો સભવ છે પણ કૂવાના દૃષ્ટાતથી તે દ્રવ્યસ્તવ કરવો ઉચિત જ છે, કેમકે તેમા કરનાર, જોનાર અને સાભળનારને અગણિત પુણ્ય થાય છે જેમ કોઈક નવા વસેલા ગામમા સ્નાનપાનને માટે લોકોને કૂવો ખોદતા તરસ, થાક, અગમલિન થવુ, ઈત્યાદિક થાય, પણ કૂવામાથી પાણી નીકળ્યા પછી તેમને કે બીજા લોકોને તે કુવો સ્નાન, પાન, અગશુચિ, તરસ થાક, અગની મલી નતા વિગેરે ઉપશમાવી સર્વ કાળ સર્વ પ્રકારના સુખનો આપનાર થઇ પડે છે, તેમ દ્રવ્યસ્તવથી પણ સમજવું તેમજ આવશ્યકનિર્યુક્તિમા પણ કહેલ છે કે –'સપૂર્ણ માર્ગ સેવન નહીં કરી શકનારા, વિરતાવિરતી જે દેશવિરતિ (શ્રાવક) તેઓને કૂવાના દૃષ્ટાતથી સસારને પાતળો કરનાર એ દ્રવ્યસ્તવ કરવો યુક્ત છે ' બીજે ઠેકાણેપણ કહેલ છે કે – 'આરભમા પ્રસક્ત (આરભને વળગી રહેલા), છ કાયના જીવના વધનો ત્યાગ કરી શકેલા નહીં એવા, સસારરૂપ અટવીમા પડેલા ગ્રહસ્થોને દ્રવ્યસ્તવ જ આલબન (આધાર) છે '

વાયુના જેવા ચપળ, મોક્ષપદનો અતરાય કરનાર, ઘણા છે સ્વામી જેના, એવા સાર વગરના થોડા ધનથી, સ્થિર ફલને આપનારી, નિર્વાણને સાધનારી, પોતાને આધીન એવી જિનેશ્વર ભગવતની પૂજા કરીને જે વાણિયો સારમા સાર, નિર્મળ પુણ્ય ગ્રહણ કરે છે, તેજ વાણિયો વ્યાપારના કામમા નિપુણ ગણાય છે

પૂજાના મનોરથથી પણ થતા પુણ્ય

દેરે પૂજા કરવા જઉં એવુ ચિતવન કરતા ચોથભક્ત(એક ઉપવાસ)નું ફળ, અને જવાને ઊઠે તો છઠ્ઠનું ફળ, ત્યાથી ઊઠી પગલુ ભરતા અઠ્ઠમનું ફળ, માર્ગમા ચાલતા શ્રદ્ધાળુને દશમ(ચાર ઉપવાસ)નું ફળ, દેરાસરને દરવાજે આવે ત્યારે પાચ ઉપવાસનું ફળ, દેરાસરમા આવે ત્યારે પાક્ષિક(પદર ઉપવાસ)નુ ફળ, અને જિનેશ્વર ભગવતને પોતાની દૃષ્ટિથી દેખતા (દર્શન કરતા) એક મહિનાના ઉપવાસનું ફળ પ્રાણી પામે છે

પદ્મચરિત્રમા પણ ઉપર પ્રમાણે કહેલુ છે અને વિશેષ એટલું જ છે કે –જિનેશ્વર ભગવતના દેરાસરમા ગયાથી છ માસના ઉપવાસનું ફળ, ગભારાના દરવાજા આગળ ઉભા રહેતા એક વર્ષના ઉપવાસનું ફળ, પ્રદક્ષિણા કરતા સો વર્ષના ઉપવાસનુ ફળ, અને

દાદા પ્રમુખ તેણે ભરાવેલી (કરાવેલી) પ્રતિમા પૂજવી, " કોઇક આચાર્ય એમ કહે છે કે " પોતે વિધિપૂર્વક પ્રતિમા ભરાવીને પ્રતિષ્ઠા કરાવીને પૂજવી, " વળી કેટલાક આચાર્ય એમ કહે છે કે " વિધિપૂર્વક પ્રતિષ્ઠા થઇ હોય એવી પ્રતિમાની પૂજા કરવી " એવી પ્રતિમાની પૂજા કરવાની રીતિમા બતાવેલી વિધિપૂર્વક પૂજા કરવી

માતાપિતા પ્રમુખે કરાવેલી પ્રતિમાજ પૂજવી એવો વિચાર ચિત્તમા ધરવો નહીં મમકાર કે આગ્રહ રાખીને અમુકજ પ્રતિમા પૂજવી એવો આશય રાખવો નહીં જ્યા જ્યા પ્રભુમુદ્રા સમ આકારવાળી દેખાય ત્યા ત્યા તે પ્રતિમા પૂજવી કેમકે સર્વ પ્રતિમામા તીર્થંકરનો આકાર દેખવાથી પરમેશ્વરની બુદ્ધિ ઉપજે થાય છે માટે, અને જો એમ ન હોય તો ખરેખર પોતાનો હઠવાદ કરવાથી અર્હત્ બિબની અવગણના કરવાથી અનત સસાર પરિભ્રમણ કરવાનો બળાત્કારથી તેના ઉપર આવી પડે વળી કોઇના મનમા એવો વિચાર આવે કે, અવિધિકૃત પ્રતિમાપૂજનથી ઉલટો દોષ લાગે છે, પણ એમ ધારવુ નહીં કે અવિધિની અનુમોદનાના પ્રકારથી આનાભગનો દોષ લાગે અવિધિકૃત પ્રતિમા પૂજનથી પણ કાંઇ દોષ લાગતો નથી એમ આગમમા લખેલ છે જે માટે કલ્પભાષ્યમા કહેલ છે કે —

નિશ્રાકૃત તે કોઇક ગચ્છનુ ચૈત્ય, અનિશ્રાકૃત તે ગચ્છ વગરનુ (સર્વને સાધારણ) ચૈત્ય, એવા બને પ્રકારના ચૈત્યે ત્રણ સ્તુતિ કહેવી એમ કરતા જો ઘણી વાર લાગે અને તેટલી વાર ટકી શકાય એમ ન હોય તો એકેક થોય (સ્તુતિ) કહેવી પણ જે જે દેરે ગયા ત્યા સ્તુતિ કહ્યા વિના પાછુ ન ફરવુ માટે વિધિકૃત હોય કે ન હોય પણ જરૂર પૂજવા.

જે દેરાસરની સારસભાળ કરનારા શ્રાવક પ્રમુખ ન હોય એવા દેરાસરને અસવિજ્ઞ દેવકુલિકા કહીએ તેમા (અસવિજ્ઞ દેવકુલિકા—દેરાસરમા) જો કરોળીયાએ જાળ બાંધેલ હોય, ધૂળ જામી ગઇ હોય, તો તે દેરાસરના સેવકોને સાધુ પ્રેરણા કરે કે મખ ચિત્રામણના પાટીયા પેટીમા રાખીને તે ચિત્રામણના પાટીયા બાળકોને દેખાડીને પૈસા લેનાર લોકોની જેમ તેના પાટીયા રગબેરગી વિચિત્ર દેખાવના હોવાથી તેની આજીવિકા સુખે ચાલે છે તેમ તમે પણ જો દેરાસરની સાર સભાળ સારી રાખીને વર્તશો તો તમારુ માનસત્કાર થશે વળી તે સેવકો એટલે દેરાસરના ચાકરો જો દેરાનો પગાર ખાતા હોય તો તથા તે દેરાસરની પાછળ ગામની લાગત (લાગી) ખાતા હોય કે ગામ ગરાસ જમીન ભોગવતા હોય તો તેને નિર્ભર્ત્સના પણ કરે (ઠપકો આપે) કે તમે દેરાસરની લાગત ખાઓ છો છતા પણ તેની (દેરાસરની) સારસભાળ સારી રાખતા નથી એમ ઠપકો આપે [illegible] તેની યતના ન કરે તો તેમા દેખીતા જ્યારે જીવ ન હોય ત્યારે [illegible] પડને [illegible] પોતાને હાથે ઉખેડી નાખે તો તેમા તેને દોષ [illegible]

ત્યારપછી ભગવતની પૂજા કરતા એક હજાર વર્ષના ઉપવાસનુ ફળ અને સ્તવન કહેવા
અનત પુણ્ય પુરુષને મળે છે એમ ગણાવેલ છે

પ્રભુને નિર્માલ્ય ઉતારી પ્રમાર્જના કરતા સો ઉપવાસનુ, ચદનાદિકથી વિલેપન કર
હજાર ઉપવાસનુ, માળાનુ આરોપણ કરવાથી લાખ ઉપવાસનુ ફળ પમાય છે ગીતવાજિ
કરતા અનત ઉપવાસનુ ફળ થાય છે

જિનેશ્વર ભગવતની પૂજા ત્રણ સધ્યાએ કરવી કહી છે કહ્યુ છે કે —

પ્રાત કાળે જિનેશ્વર ભગવતની વાસક્ષેપથી કરેલી પૂજા રાત્રીમા કરેલા પાપને હણે
મધ્યા હ્નકાળે ચદનાદિકથી કરેલી પૂજા આ જન્મથી કરેલા પાપો હણી નાખે છે, રાત્રિ
સમયમા ધૂપ દીપાદિકવડે કરેલી પૂજા સાત જન્મના પાપ દૂર કરે છે જળપાન, આહા
શયન, વિદ્યા, મળમૂત્રનો ત્યાગ, ખેતીવાડી, એ સર્વે કાળ પ્રમાણે સેવન કરેલા હોય તો
સત્ફળના આપનાર હોય છે, તેમજ જિનેશ્વર ભગવતની પૂજા પણ કાળે કરી હોય
ફળ આપે છે

જિનેશ્વર ભગવતની પૂજા ત્રણે સધ્યાયે કરતા પ્રાણી સમ્યકત્વને શોભાવે
તેમજ તીર્થંકરનામ ગોત્રકર્મ શ્રેણિક રાજાની જેમ બાધે છે ગયા છે દોષ જેના એ
જિનેશ્વર ભગવતની સદા ત્રિકાળ પૂજા કરે છે, તે પ્રાણી ત્રીજે ભવે અથવા સાતમે
આઠમે ભવે સિદ્ધિપદને પામે છે સર્વ આદરથી પૂજા કરવાને કદાપિ દેવેદ્ર પ્રવર્તે તો
પૂજી ન શકે, કેમકે તીર્થંકરના અનત ગુણ છે એક એક ગુણને જુ । જુદા ગણીને પ
કરે તો આયુષ્ય સમાપ્તિપર્યત પણ પૂજાનો કે ગુણનો અત આવે નહીં, માટે સ
પ્રકારથી પૂજા કરવા કોઇ સમર્થ નથી, પણ યથાશક્તિ સર્વજન પૂજા કરે એમ બ
શકે છે હે પ્રભુ! તમે અદશ્ય છો એટલે આખથી દેખાતા નથી, સર્વ પ્રકારે તમારી પ
કરવા ચાહિયે તો બની શકતી નથી, ત્યારે તો અત્યત બહુમાનથી તમારા વચ
પરિપાલન કરવુ એજ શ્રેયકારી છે

પૂજામા વિધિ બહુમાન ઉપર ચોભગી.

જિનેશ્વર ભગવતની પૂજામા યથાયોગ્ય બહુમાન અને સમ્યક્ વિધિ એ બન્ને
તોજ તે પૂજા મહાલાભકારી થાય છે તે ઉપર ચોભગી બતાવે છે

૧ સાચુ રૂપુ અને સાચી મોહોર છાપ, ૨ સાચુ રૂપુ અને ખોટી મોહોર છ
૩ સાચી મોહોર છાપ, પણ ખોટુ રૂપુ, ૪ ખોટી મોહોર છાપ અને રૂપુ પણ ખોટુ

૧ દેવપૂજામા પણ (૧) સાચુ બહુમાન અને (૨) સાચી વિધિ એ પહેલો ભાગો સમજ

૩ સાચી વિધિ છે, પણ સમ્યગ્ બહુમાન નથી, આદર નથી એ ત્રીજો ભાગો સમજવો
૪ સાચી વિધિ પણ નથી અને સમ્યગ્ બહુમાન પણ નથી એ ચોથો ભાગો સમજવો

ઉપર લખેલા ભાગામાથી પ્રથમ અને દ્વિતીય યથાનુક્રમ લાભકારી છે અને ત્રીજો તથા ચોથો ભાગો બીલકુલ સેવન કરવા લાયક નથી

એટલા જ માટે બૃહત્‌ભાષ્યમા કહેલ છે કે-વાદણાના અધિકારમા (ભાવપૂજામા) રૂપા સમાન મનથી બહુમાન સમજવુ અને મોહોર છાપ સમાન સર્વ બહારની ક્રિયાઓ સમજવી બહુમાન અને ક્રિયા એ બન્નેના સયોગ મળવાથી વદના સત્ય જાણવી; જેમ રૂપુ અને મોહોર સત્ય હોય તે રૂપીઓ બરોબર ચાલે છે, તેમ વદના પણ બહુમાન અને ક્રિયા એ બન્ને હોવાથી સત્ય સમજવી બીજા ભાગા સરખી વદના પ્રમાદિની ક્રિયા તેમા બહુમાન અત્યત હોય પણ ક્રિયા શુદ્ધ નથી તે પણ માનવા યોગ્ય છે બહુમાન છે, ક્રિયા શુદ્ધ કરાવી શકે છે એ બીજા ભાગા સરખી સમજવી કોઇક વસ્તુના લાભના નિમિત્તથી ક્રિયા અખડ કરે, પણ અતરગ બહુમાન નથી તેથી ત્રીજા ભાગાની વદના કશા કામની નથી કેમકે ભાવ વિનાની કેવળ ક્રિયા શા કામની છે ? એ તો કેવળ લોકોને દેખાડવા રૂપજ ગણાય છે, એ નામનીજ ક્રિયા છે, તેથી આત્માને કાંઈ ફળીભૂત થતી નથી ચોથો ભાગો પણ કશા કામનો નથી, કેમકે અતરગ બહુમાન પણ નથી અને ક્રિયા પણ શુદ્ધ નથી એ ચોથા ભાગાને તત્ત્વથી વિચારીએ તો વદના જ ન ગણાય દેશ કાળને આશ્રયીને થોડા અથવા ઘણો વિધિ અને બહુમાન સયુક્ત એવો ભાવસ્તવ કરવો વળી જિન શાસનમા ૧ પ્રીતિઅનુષ્ઠાન, ૨ ભક્તિઅનુષ્ઠાન, ૩ વચનઅનુષ્ઠાન, ૪ અસગઅનુષ્ઠાન, એમ ચાર પ્રકારના અનુષ્ઠાન કહેલા છે ભદ્રકપ્રકૃતિ સ્વભાવવાળા જીવને જે કાંઇ કામ કરતા પ્રીતિનો સ્વાદ ઉત્પન્ન થાય છે, બાળકાદિકને જેમ રત્ન ઉપર પ્રીતિ ઉપજે છે, તેમ પ્રીતિઅનુષ્ઠાન સમજવુ શુદ્ધ વિવેકવત ભવ્ય જીવને જે ક્રિયા ઉપર અધિક બહુમાન થવાથી ભક્તિ સહિત પ્રીતિ ઉત્પન્ન થાય છે, તેને ભક્તિ અનુષ્ઠાન પૂર્વાચાર્યો કહે છે બન્નેમા (પ્રીતિ અને ભક્તિ અનુષ્ઠાનમા) પરિપાલણા (લેવા દેવાની ક્રિયા) સરખી છે, પણ જેમ સ્ત્રીમા પ્રીતિરાગ અને માતામા ભક્તિરાગ એમ બન્નેમા રાગ ભિન્ન ભિન્ન જાતિનો હોય છે, તેમ પ્રીતિ અને ભક્તિ અનુષ્ઠાનમા પણ એટલો જ તફાવત સમજવો સૂત્રમા કહેલી વિધિ પ્રમાણેજ જિનેશ્વર ભગવતના ગુણ જાણે તથા વખાણે, ચૈત્યવદન, દેવવદન, પ્રમુખ સર્વ સૂત્રમા કહેલી રીતિ મુજબ કરે, તેને વચનાનુષ્ઠાન કહેવાય; પણ આ વચનાનુષ્ઠાન ચારિત્રવતને નિયમથી હોય છે પણ પાર્શ્વસ્થાદિને નહીં ફલની આશા ન રાખનારો ભવ્યજીવ શ્રુતના આલબન વગર કેવલ પૂર્વના અભ્યાસના રસથીજ જે અનુષ્ઠાન કરે તે નિપુણ પુરૂષોએ અસગ અનુષ્ઠાન જાણુ અને તે જિનકલ્પી વિગેરે ને હોય છે જેમ કુભારના ચક્રનુ ભ્રમણ પ્રથમ દડથી થાય છે તેમ વચન અનુષ્ઠાન આગમથી પ્રવર્તે છે અને જેમ દ ...ા પછી પણ પૂર્વ પ્રયોગથી ચક્ર ભમ્યા કરે.

દેવતાનુ એવું વચન સાભળી ધર્મદત્તે વિચાર કરી કહ્યુ કે, "હે દેવ! જ્યારે તને યાદ કરૂ ત્યારે તુ પાછો આવી જે હુ કહુ તે મ્હારૂ કાર્ય કરજે "

પછી તે દેવ "એ ધર્મદત્ત અદ્‌ભુત ભાગ્યનો નિધિ ખરો કારણ કે, એણે મને એ રીતે તદ્દન વશ કરી લીધો." એમ કહેતો ધર્મદત્તનુ વચન સ્વીકારી તેજ વખતે ત્યાથી તે જતો રહ્યો પછી "મને હવે મ્હારા રાજભુવનની પ્રાપ્તિ વગેરે શી રીતે થશે?" એવા વિચારમા છે એટલામા તેણે પોતાને પોતાના મહેલમા જોયો ત્યારે ધમદત્તે વિચાર્યું કે, "હમણા મે દેવતાનુ સ્મરણ નહીં કર્યું હતુ, તો પણ તેણે પોતાની શક્તિથી મને મ્હારે સ્થાનકે લાવી મૂકયો અથવા પ્રસન્ન થએલા દેવતાને એટલુ કાર્ય કરવું એમા શું કઠણ છે?" હવે ધનદત્ત રાજપુત્રે પોતાના મેળાપથી માબાપને, બીજા સગાવહાલાને તથા પોતાના ચાકરોને આનદ પમાડયો પુણ્યનો મહિમા અદ્‌ભુત છે પછી રાજપુત્રે પારણાને અર્થે ઘણી ઉત્સુકતા ન રાખતા જિન પ્રતિમાની પૂજા તે દિવસે પણ વિધિસર કરી, અને તે પછી પારણુ કર્યું ધર્મનિષ્ઠ પુરૂષોનો આચાર ઘણો આશ્ચર્યકારી હોય છે

હવે તે ચારે કયાઓના જીવ પૂર્વ, પશ્ચિમ, દક્ષિણ અને ઉત્તર એ ચારે દિશાઓમા આવેલા દેશના ચાર રાજાઓની સર્વેને માન્ય એવી ઘણા પુત્ર ઉપર અનુક્રમે પુત્રીઓ થઇ તેમા પહેલીનુ નામ ધર્મરતિ, બીજીનુ ધર્મમતિ, ત્રીજીનુ ધર્મશ્રી અને ચોથીનુ ધર્મણી આ નામ પ્રમાણે તેમનામા ગુણ પણ હતા, તે ચારે કયાઓ વખત જતા તરૂણ અવસ્થામા આવી ત્યારે જાણે લક્ષ્મીદેવીએ જ પોતાના ચાર રૂપ બનાવ્યા હોયની! એવી રીતે તેઓ દેખાવા લાગી એક દિવસે તે કન્યાઓ અનેક સુકૃતકારી ઉત્સવનુ સ્થાનક એવા જિનમદિરમા આવી અને અરિહતની પ્રતિમા જોઇને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન પામી તેથી "જિનપ્રતિમાની પૂજા કર્યા વગર અમારે ભોજન કરવુ ન કલ્પે" એવો નિયમ લઇ હમેશા જિનભક્તિ કરતી રહી વળી તે ચારે કન્યાઓએ એક દિલ થઇ એવો નિયમ કર્યો કે, "આપણા પૂર્વભવનો મિલાપી ધનનો મિત્ર જ્યારે મળે ત્યારે તેનેજ આપણે વરીશું અને બીજા કોઇને વરીશ નહીં તે જાણી પૂર્વ દેશના રાજાએ પોતાની પુત્રી ધર્મરતિને અર્થે મ્હોટો સ્વયવર મડપ કરાવ્યો, અને તેમા તમામ રાજાઓને તેડાવ્યા પુત્ર સહિત રાજધર રાજાને આમત્રણ આપ્યુ હતું તો પણ ધર્મદત્ત ત્યા ગયો નહીં, કારણ કે તેણે વિચાર્યું કે જ્યા ફળ પ્રાપ્તિ થાય કે નહીં? તેનો નિશ્ચય નથી એવા કાર્યમા કોણ સમજુ માણસ દોડતો જાય?" એટલામા વિચિત્રગતિ નામા વિદ્યાધરનો રાજા ચારિત્રવત થએલા પોતાના પિતાના ઉપદેશથી પચ મહાવ્રત આદરવા તૈયાર થયો તેને એક પુત્રી હતી, માટે તેણે પ્રજ્ઞપ્તિ વિદ્યાને પૂછ્યુ કે "મ્હારી પુત્રીને પરણી મ્હારુ રાજ્ય ચલાવવા યોગ્ય કોણ પુરુષ છે?" પ્રજ્ઞપ્તિએ કહ્યુ "તુ ત્હારી પુત્રી અને રાજ્ય સુપાત્ર એવા ધર્મદત્ત

તેમ અભ્યાસના રસથી આગમની અપેક્ષા વગર અસગ અનુષ્ઠાન થાય છે એમ આ બે (વચન અને અસગ) અનુષ્ઠાન આ દષ્ટાતથી ભિન્ન ભિન્ન સમજી લેવા બાળકની પેઠે પ્રથમથી પ્રીતિભાવ આવવાથી પ્રથમ પ્રીતિ અનુષ્ઠાન થાય છે, પછી ભક્તિ અનુષ્ઠાન, પછી વચનાનુષ્ઠાન, ત્યાર પછી અસગાનુષ્ઠાન થાય એમ એક એકથી અધિક ગુણની પ્રાપ્તિ થવાથી અનુષ્ઠાન પણ થાય છે તેટલા માટે ચાર પ્રકારનુ અનુષ્ઠાન પણ પ્રથમ રૂપીયાના સરખુ સમજવુ વિધિ અને બહુમાન એ બન્નેના સયોગથી અનુષ્ઠાન પણ સમજવા, જે માટે મુનિ મહારાજે એ અનુષ્ઠાન પરમપદ પામવા કારણપણે બતાવેલ છે બીજા ભાગના રૂપીયા સમાન (સાચુ રૂપુ પણ ખોટી મોહોર) અનુષ્ઠાન પણ સત્ય છે, તેટલા માટે પૂર્વાચાર્યોએ તેને એકાતે દુષ્ટ ગણ્યુ નથી જ્ઞાનવત પુરુષોની ક્રિયા જો કે અતિચારથી મલિન હોય તો પણ શુદ્ધતાનુ કારણ છે જેમકે, રત્ન ઉપર મેલ લાગેલો હોય, પણ જો અદરથી શુદ્ધ છે, તો બહારનો મેલ સુખે કરી દૂર કરી શકાય છે ત્રીજા ભાગા સરખી ક્રિયા (મોહોર છાપ સાચી પણ રૂપુ ખોટુ) માયામૃષાદિક દોષથી બનેલી છે જેમકે ભોળા લોકને ઠગવા માટે કોઇ ધૂર્તે શાહુકારનો વેષ લઇ વચના જાળ માડી હોય, તેની ક્રિયા બહારથી દેખાવમા ઘણીજ આશ્ચર્યકારક હોય, પણ મનમા અધ્યવસાય અશુદ્ધ હોય તેથી કદાપિ ઈહલોકમા માન, યશ, કીર્તિ, ધન પ્રમુખનો તેને (ધૂર્તને) લાભ થાય પણ તે પરલોકમા દુર્ગતિનેજ પામે છે, માટે એ ક્રિયા બહારના દેખાવરૂપ જ હોવાથી ગ્રહણ કરવા યોગ્ય જ નથી ચોથા ભાગા જેવી ક્રિયા (બને ખોટા) પ્રાયે અજ્ઞાનપણાથી, અશ્રદ્ધાનપણાથી, કર્મના ભારેપણાથી, ભવાભિનદી જીવોને હોય છે શુદ્ધ અને અશુદ્ધ એ બન્નેથી રહિત એવી ક્રિયા ખરેખર આરાધના વિરાધના એ બન્નેથી શૂન્ય છે, પણ ધર્મના અભ્યાસ કરવાના ગુણથી કોઇક વખત શુભ નિમિત્તપણે થાય છે, જેમકે, કોઇ શ્રાવકનો પુત્ર ઘણીવાર જિનબિબના દર્શન કરવાના ગુણથી, જોકે તે ભવમા કાઇ સુકૃત્ય કર્યા નહોતા, તો પણ મરણ પામીને મત્સ્યના ભવમા સમકિત પામ્યો

ઉપર બતાવેલી રીતિ પ્રમાણે એકાગ્ર ચિત્તથી બહુમાનપૂર્વક જો દેવની પૂજા થાય તો યથોક્ત ફળની પ્રાપ્તિ થાય છે માટે ઉપર જણાવેલા કારણમા જરૂર ઉદ્યમ કરવો આ નિયમ ઉપર ધર્મદત્ત નૃપની કથા બતાવે છે

વિધિ અને બહુમાન ઉપર ધર્મદત્ત નૃપની કથા.

રૂપાના જિનમદિરોથી શોભતા એવા રાજપુર નગરમા ચદ્રમાની પેઠે શીતકર અને ×કુવલયવિકાસી એવો રાજધર નામે રાજા હતો જેમની પાસે દેવાગનાઓએ પોતાની રૂપ સપદા જાણે થાપણજ મૂકી હોયની ! એવી તે રાજાની પ્રીતિમતી પ્રમુખ પાચસે પરણેલી

× કમળને ખીલવનાર, પૃથ્વીને આનદ પમાડનાર

કુમારને આપજે ” વિદ્યાના એવા વચનથી વિચિત્રગતિ ઘણો હર્ષ પામ્યો, અને ધર્મદત્તને બોલાવવાને અર્થે રાજપુર નગરે આવ્યો ત્યાં ધર્મદત્તના મુખથી ધર્મરતિ કન્યાના સ્વયંવરના સમાચાર જાણી, તે વિચિત્રગતિ ધર્મદત્તને સાથે લઇ દેવતાની પેઠે અદૃશ્ય થઇ કૌતુકથી ધર્મરતિના સ્વયંવરમંડપે આવ્યો અદૃશ્ય રહેલા તે બન્ને જણાએ આશ્ચર્યકારી તે સ્વયંવરમંડપમાં જોયું તો કન્યાએ અંગીકાર ન કરવાથી ઝાંખા પડી ગયેલા અને જાણે લૂંટાઇ ગયા હોયની! એવા નિસ્તેજ થયેલા સર્વ રાજાઓ જોવામાં આવ્યા સર્વ લોકો “હવે શું થશે ?” એમ મનમાં આકુળ વ્યાકુળ થઇ ગયા એટલામાં વિચિત્રગતિએ અરુણ સહિત સૂર્ય જેમ પ્રાતઃકાળે પ્રગટ થાય છે, તેમ પોતે અને ધર્મદત્ત ત્યાં શીઘ્ર પ્રકટ થયા ધર્મરતિ રાજકન્યા ધર્મદત્તને જોતાંવાર જ સંતોષ પામી, અને જેમ રોહિણી વસુદેવને વરી, તેમ તેણે ધર્મદત્તને વરમાળ આરોપી પૂર્વભવનો પ્રેમ અથવા દ્વેષ એ બન્ને પોતપોતાને ઉચિત એવા કૃત્યોને વિષે જીવને પ્રેરણા કરે છે બાકી ત્રણે દિશાઓના રાજાઓ ત્યાં આવ્યા હતા તેમણે વિદ્યાધરની સહાયથી પોતાની ત્રણે પુત્રીઓને વિમાનમાં બેસારી ત્યાં તેડાવી, અને ઘણા હર્ષથી તે જ સમયે ધર્મદત્તને આપી પછી ધર્મદત્તે, વિદ્યાધરે કરેલા દિવ્ય ઉત્સવમાં તે ચારે કન્યાઓનું પાણિગ્રહણ કર્યું તે પછી વિચિત્રગતિ વિદ્યાધર ધર્મદત્તને તથા સર્વ રાજાઓને વૈતાઢ્ય પર્વત લઇ ગયો ત્યાં વિવિધ પ્રકારના ઉત્સવ કરી તેણે પોતાની પુત્રી અને રાજ્ય ધર્મદત્તને અર્પણ કર્યું તથા તે જ સમયે વિદ્યાધરે આપેલી એક હજાર વિદ્યાઓ ધર્મદત્તને સિદ્ધ થઇ એ રીતે વિચિત્રગતિ પ્રમુખ વિદ્યાધરોએ પાંચસે કન્યાઓનું વૈતાઢ્ય પર્વત ઉપર પાણિગ્રહણ કરી ધર્મદત્ત અનુક્રમે પોતાને નગરે આવ્યો અને ત્યાં પણ રાજાઓની પાંચસે કન્યાઓ પરણ્યો તે પછી રાજધર રાજાએ આશ્ચર્યકારી ઘણો ઉત્સવ કરીને જેમ વેલડી સારા ક્ષેત્રમાં વાવવી, તેમ પોતાની સમસ્ત રાજ્યસંપદા પોતાના સદ્‌ગુણી પુત્ર ધર્મદત્તને માથે વૃદ્ધિને અર્થે સોંપી, અને ચિત્રગતિ સદ્‌ગુરુની પાસે પોતાની પટ્ટરાણી પ્રીતિમતીની સાથે દીક્ષા લીધી પોતાનો સુપુત્ર રાજ્ય ચલાવવા યોગ્ય થયા પછી કોણ પોતાના આત્માનું હિત ન કરે ? વિચિત્રગતિએ પણ ધર્મદત્તને પૂછીને દીક્ષા લીધી અનુક્રમે ચિત્રગતિ, વિચિત્રગતિ, રાજધર રાજા અને પ્રીતિમતી રાણી એ ચારે મોક્ષે ગયા

ધર્મદત્તે રાજ્યની લગામ હાથમાં લીધા પછી હજારો રાજાઓને સહજમાં જીતી લીધા અને તે દસ હજાર રથ, દસ હજાર હાથી, એક લાખ ઘોડા અને એક ક્રોડ પાયદળ એટલા સૈન્યનો માલધણીવાળો થયો ઘણા પ્રકારની વિદ્યાનો મદ ધરનારા હજારો વિદ્યાધરોના રાજાઓ ધર્મદત્તના તાબે થયા એ રીતે ઘણા કાળ સુધી ઇંદ્રની પેઠે તેણે ઘણું રાજ્ય ભોગવ્યું સ્મરણ કરતાં જ આવનારો જે પૂર્વે પ્રસન્ન થએલ દેવતા તેની સહાયથી ધર્મદત્તે પોતાના દેશને દેવકુરુ ક્ષેત્રની પેઠે મારી, દુર્ભિક્ષ વગેરેનું જેમાં નામ પણ ન જણાય એવો કર્યો પૂર્વે ભગવાનની સહસ્રદળ કમળથી પૂજા કરી, તેથી એટલી

રાણીઓ હતી એક પ્રીતિમતી રાણી વર્જીને બાકી સર્વે રાણીઓ જગતને આનંદકારી પુત્રના લાભથી ચિત્તમાં સંતોષ પામી પુત્ર ન હોવાથી વંધ્યા જેવી પ્રીતિમતી રાણી મનમાં ઘણોજ ખેદ પામી પતિખેદ સહન કરવો કઠણ છે, અને તેમાં પણ પ્રમુખ માણસને જો પતિખેદ થાય તો તેનાથી તે સહન કરાય એ ઘણી જ કઠણ વાત છે અથવા જે વસ્તુ દૈવના આધીનમાં રહી, તે વસ્તુની બાબતમાં મુખ્ય, અમુખ્યનો વિચાર કરવાથી શું લાભ થવાનો? એમ છતાં મનમાં તે વાતથી દુઃખ ધારણ કરનારા મૂઢ હૃદયવાળા લોકોની મૂઢતાને ધિક્કાર થાઓ દેવતાઓને કરેલી વિવિધ પ્રકારની માનતાઓ પણ જ્યારે નિષ્ફળ નીવડી, ત્યારે તો પ્રીતિમતીનું દુઃખ ઘણું વૃદ્ધિ પામ્યું ઉપાય નિષ્ફળ Cતરે ત્યારે આશા સફળ ન થાય એમ જાણવું એક સમયે એક હંસનું બચ્ચું ઘરમાં બાળકની પેઠે રમતું હતું, તે તેણે હાથ ઉપર લીધું તો પણ મનમાં ભય ન રાખતા હંસે મનુષ્ય વાણીથી તે રાણીને કહ્યું કે—" હે ભદ્રે! હું અહિં યથેચ્છ છૂટથી રમતો હતો, તે મને તું નિપુણ છતાં કેમ રમાડવાના રસથી પકડે છે? યથેચ્છ વિહાર કરનાર જીવોને બંધનમાં રહેવું નિરંતર મરણ સમાન છે તું પોતે વંધ્યાપણું ભોગવતી છતી પાછું વળી એવું અશુભ કર્મ કેમ કરે છે? શુભ કર્મથી ધર્મ થાય છે અને ધર્મથી પોતાનું વાંછિત સફળ થાય છે " પછી પ્રીતિમતીએ મનમાં ચમત્કાર અને ડર પામી હંસને કહ્યું કે, " હે ચતુરશિરોમણે! તું મને એમ કહે છે? તને હું થોડી વારમાં મૂકી દઉં પણ તે પહેલાં એક વાત તને પૂછું છું કે, અનેક દેવતાઓની પૂજા, વિવિધ પ્રકારના દાન આદિ ઘણાં શુભ કર્મ હું હમેશાં કરૂં છું, તો પણ શાપ પામેલી સ્ત્રીની પેઠે મને સંસારમાં સુખકર પુત્ર કેમ નથી થતો! પુત્ર વિના હું દુઃખી છું, તે તું શી રીતે જાણે છે, અને મનુષ્યની વાણી શી રીતે બોલે છે? " હંસ બોલ્યો " મ્હારી વાતચિત પૂછવાનું તને શું કારણ છે? હું તને લાભકારી વચન કહું છું ધન, પુત્ર, સુખ આદિ સર્વે વસ્તુની પ્રાપ્તિ પૂર્વભવે કરેલા કર્મની આધીનતામાં છે આ લોકમાં કરેલું શુભ કર્મ તો વચ્ચે આવતા અંતરાયોને દૂર કરે છે બુદ્ધિહીન મનુષ્યો જે તે દેવતાની પૂજા કરે છે, તે મિથ્યા છે અને તેથી મિથ્યાત્વ લાગે છે એક જિનપ્રણીત ધર્મજ જીવોને આ લોકમાં તથા પરલોકમાં વાંછિત વસ્તુનો દાતાર છે જો જિનધર્મથી વિઘ્નની શાંતિ વગેરે ન થાય, તો તે બીજા ઉપાયથી ક્યાંથી થવાની? જે અંધકાર સૂર્યથી દૂર થઇ શકે નહીં, તે કાંઇ બીજા ગ્રહથી દૂર થાય? માટે તું કુપથ્ય સરખા મિથ્યાત્વને છોડી દે, અને રૂડા પથ્ય સમાન અર્હદ્ધર્મની આરાધના કર તેથી આ લોકમાં તથા પરલોકમાં પણ ત્હારા મનોરથ ફળીભૂત થશે "

હંસ આટલું કહી પારાની પેઠે ઝટ ક્યાંય ઊડી ગયો પછી ચમત્કાર પામેલી પ્રીતિમતી રાણી પુત્રની આશા પાછી ઉત્પન્ન થવાથી હાસ્યમુખી થઇ ચિત્તમાં કાંઇ પીડા થઇ હોય તો ધર્મ, ગુરૂ આદિ વસ્તુ ઉપર બહુ સ્થિર આસ્થા રહે છે જીવનો એવો

સપદા પામ્યો ’ પણ યથાવિધિ ત્રિકાળ પૂજા કરવામા તે ઘણો તત્પર હતો “ પોતાના ઉપર ઉપકાર કરનારનુ પોષણ અવશ્ય કરવું જોઈએ ” એમ વિચારી તે ધર્મદત્તે નવા ચૈત્યમા પ્રતિમા બેસારી તથા તીર્થયાત્રા, સ્નાત્રમહોત્સવ આદિ શુભ કૃત્ય કરીને પોતાની ઉપર ઉપકાર કરનારી જિનભક્તિનુ ઘણું જ પોષણ કર્યું તે ધર્મદત્તના રાજ્યમા અઢારે વર્ણ “ જેવો રાજા તેવી પ્રજા ” એવી કહેવત પ્રમાણે ઘણાખરા જૈનધર્મી થયા તે જૈન ધર્મથી જ આ ભવે તથા પરભવે ઉદય થાય છે તે ધર્મદત્તે અવસર ઉપર પુત્રને રાજ્ય આપી પોતે રાણીઓની સાથે દીક્ષા લીધી, અને મનની એકાગ્રતાથી તથા અરિહત ઉપર દઢ ભક્તિથી તીર્થંકર નામકર્મ બાધ્યુ અહીં બે લાખ પૂર્વનુ આયુષ્ય ભોગવીને સહસાર દેવલોકે દેવતા થયો તથા તે ચારે રાણીઓ જિનભક્તિથી ગણધર કર્મ બાધીને તે જ દેવલોકે ગઈ પછી ધર્મદત્તનો જીવ ચારે રાણીઓના જીવની સાથે સ્વર્ગથી ચ્યવ્યો ધર્મદત્તનો જીવ મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા તીર્થંકર દેવ થયો અને ચારે રાણીઓના જીવ તેના ગણધર થયા ધર્મદત્તનો જીવ તીર્થંકર નામકર્મ વેદીને અનુક્રમે ગણધર કર્મ સહિત મુક્તિએ ગયો આ ધર્મદત્તનો અને ચારે રાણીઓનો સયોગ કેવો આશ્ચર્યકારી છે ? સમજુ જીવોએ આ રીતે જિનભક્તિનું ઐશ્વર્ય જાણી ધર્મદત્ત રાજાની પેઠે જિનભક્તિ તથા બીજા શુભ કૃત્ય કરવાને અર્થે હમેશા તત્પર રે'વુ આ રીતે વિધિપૂર્વક જિનપૂજા કરવાથી ઉત્તમ ફળ પ્રાપ્ત થાય છે અને તે ઉપર આ ધર્મદત્ત રાજાની કથા છે

દેરાસરની ઉચિત ચિતા–સારસભાળ.

હવે “ उचिअचिंतरओ ” (ઉચિત ચિતામા રક્ત રહે) એ પદનુ વ્યાખ્યાન બતાવે છે દેરાસરની ઉચિત ચિતા એટલે દેરાસરની પ્રમાર્જના કરવી કરાવવી, વિનાશ પામતા દેરાના ખુણા–ખોચરા તથા પૂજાના ઉપકરણ, થાળી, વાટકા, રકેબી, કુડી, લોટા, કળશ વિગેરેને સમારવા, મજાવવા, શુદ્ધ કરાવવા, પ્રતિમા, પ્રતિમાના પરિકરને નિર્મળ કરવા; દીવા દીવીઓ પ્રમુખ ચોખ્ખા (સાફ) કરાવવા, આગળ કહેવાશે એવી આશાતના વર્જન કરવી; દેરાસરના બદામ, ચોખા, નૈવેદ્યને સભાળવા, રાખવા, વેચવાની યોજના કરવી; ચદન, કેશર, ધૂપ, ઘી, તેલ પ્રમુખનો સગ્રહ કરવો; આગળ યુક્તિ કહેવાશે એવી ચૈત્યદ્રવ્યની રક્ષા(સભાળ) કરવી; ત્રણ ચાર અગર તેથી અધિક શ્રાવકને વચ્ચે સાક્ષી રાખીને દેરાસરના નામા લેખા અને ઉઘરાણી કરવી કરાવવી, તે દ્રવ્ય યતનાથી સર્વને સમત થાય એવા ઉત્તમ સ્થાનકે સ્થાપન કરવુ; તે દેવદ્રવ્ય ની આવક અને ખર્ચ વિગેરેનુ સાફ ચોખ્ખી રીતે નામુ લેખુ કરવુ કરાવવુ; પોતે જઈને કરવુ તથા દેવના કામ માટે રાખેલા ચાકરોને મોકલી દેવદ્રવ્ય વસુલ કરાવવા, તેમા દેવદ્રવ્ય ખોટુ ન થાય તેમ યતના કરવી; તે કામમા યોગ્ય પુરુષોને રાખવા; ઉઘરાણીના યોગ્ય, દેવદ્રવ્ય સાચવવા યોગ્ય, દેવના કામ કરવા યોગ્ય પુરુષોને રાખી તેની તપાસ કરવી એ સર્વે દેરાસરની ઉચિત

સ્વભાવ હોવાથી પ્રીતિમતી રાણીએ સદ્‌ગુરૂ પાસેથી શ્રાવક ધર્મ અંગીકાર કર્યો. સમ્યક્ત્વ ધારણ કરનારી અને ત્રિકાળ જિનપૂજા કરનારી પ્રીતિમતી રાણી અનુક્રમે સુલસા શ્રાવિકા જેવી થઈ હંસની વાણીનો એ કોઇ મ્હોટો ચમત્કારી ગુણ જાણવો એક વખતે રાજધર રાજાના ચિત્તમા એવી ચિંતા ઉત્પન્ન થઈ કે-"હજી પટ્ટરાણીને એકે પુત્ર થયો નથી, અને બીજી રાણીઓને તો સેંકડો પુત્ર છે એમા રાજ્યને યોગ્ય પુત્ર કોણ હશે ?" રાજા એવી ચિંતામા છે, એટલામા રાત્રે સ્વપ્નમા જાણે સાક્ષાતજ હોયની ! એવા કોઇ દિવ્ય પુરૂષે આવી રાજાને કહ્યુ "હે રાજન્ ! પોતાના રાજ્યને યોગ્ય પુત્રની તુ ફોકટ ચિંતા ન કર દુનિયામા કલ્પવૃક્ષ સમાન ફળદાયક એવા એક જિનધર્મનીજ વિધિપૂર્વક તુ આરાધના કર, તેથી આ લોક પરલોકમા ત્હારી ઇષ્ટ સિદ્ધિ થશે" એવુ સ્વપ્ન જોવાથી રાજધર રાજા પવિત્ર થઇ હર્ષથી જિનપૂજા આદિ કરવાથી જિનધર્મની આરાધના કરવા લાગ્યો. એવુ સ્વપ્ન જોયા પછી કોણ આળસ્યમા રહે ? પછી કોઇ ઉત્તમ જીવ હંસ જેમ સરોવરમા અવતરે છે, તેમ પ્રથમ અરિહંતની પ્રતિમા સ્વપ્નમા દેખાડી પ્રીતિમતીની કૂખમા અવતર્યો તેથી સર્વે લોક આનંદ પામ્યા ગર્ભના પ્રભાવથી તે પ્રીતિમતી રાણીને મણિરત્નમય જિનમંદિર અને જિનપ્રતિમા કરાવવી તથા તેની પૂજા કરવી ઈત્યાદિ દોહલો ઉત્પન્ન થયો. મૂલ ફળને અનુસરતુ થાય તેમા શી નવાઇ ? દેવતાઓની કાર્યસિદ્ધિ મનમા ચિંતવતાજ થઇ જાય છે, રાજાઓ ॥ કાર્યસિદ્ધિ મુખમાથી વચન નિકળતા થાય છે, ધનવંત લોકોની કાર્યસિદ્ધિ ધનથી તત્કાળ થાય છે, અને બાકી રહેલા મનુષ્યોની કાર્યસિદ્ધિ તે પોતે અંગમેહેનત કરે ત્યારે થાય છે પ્રીતિમતિનો દોહલો દુઃખથી પૂર્ણ કરાય એવો હતો, તો પણ રાજાએ ઘણા હર્ષથી તેનો સંપૂર્ણ દોહલો તત્કાળ પૂર્ણ કર્યો. જેમ મેરુપર્વત ઉપરની ભૂમિ પારિજાત કલ્પવૃક્ષને પ્રસવે, તેમ પ્રીતિમતી રાણીએ આગળથીજ શત્રુને નાશ કરનારો પુત્ર પ્રસવ્યો તે પુત્ર અનુક્રમે મહિમાવંત થયો.

રાજધર રાજાને પુત્રજન્મ માઙગી ઘણોજ હર્ષ થયો, તેથી તેણે પૂર્વે કોઇ સમયે નહિ કરેલો એવો તે પુત્રના જન્મોત્સવ વગેરે કાર્યો તે સમયે કર્યા, અને તે પુત્રનુ શબ્દાર્થને અનુસરતુ ધર્મદત્ત એવુ નામ રાખ્યુ એક દિવસે નવનવા ઉત્સવ કરીને આનંદથી તે પુત્રને જિનમંદિરે લઇ જઇ અરિહંતની પ્રતિમાને નમસ્કાર કરાવી ભગવાન્ આગળ ભેટણા માફક મૂક્યો, ત્યારે ઘણી સંતુષ્ટ થએલ પ્રીતિમની રાણીએ પોતાની સખીને કહ્યુ કે, "હે સખી ! તે ચતુર હંસે ચિત્તમા ચમત્કાર ઉત્પન્ન કરે એવો ઘણોજ ઉપકાર મ્હારા ઉપર કર્યો તે હંસના વચન પ્રમાણે કરવાથી નિર્ધન પુરૂષ જેમ દૈવયોગથી પોતાથી મેળવી ન શકાય એવો નિધિ પામે, તેમ મ્હારાથી મેળવી ન શકાય એવુ જિનધર્મરૂપ એક રત્ન અને બીજુ આ પુત્રરત્ન હુ પામી પ્રીતમતિ આમ બોલે છે, એટલામા માદા માણસની પેઠે તે બાળક એકાએક આવેલી મૂર્છાથી તત્કાળ બેભાન થઇ ગયુ, અને તેની

ચિંતા ગણાય છે, તેમા નિરંતર યત્ન કરવો એ ચિંતા(સારસભાળ) અનેક પ્રકારની છે જે સંપદાવંત શ્રાવક હોય તે પોતે તથા પોતાના દ્રવ્યથી તેમજ પોતાના નોકરોથી સુખે કરી તપાસ રખાવે અને દ્રવ્ય રહિત જે શ્રાવક હોય તે પોતાના શરીરથી દેરાસરના જે કાંઈપણ કામ બની શકે તે કરે અથવા પોતાના કુટુબમાથી કોઇકની પાસે કરાવવા યોગ્ય હોય તો તેની પાસે કરાવી આપે જેવુ સામર્થ્ય હોય તે પ્રમાણે કરીને કામ કરાવી આપે પણ યથાશક્તિને ઉલ્લઘન ન કરે થોડા વખતમા બની શકે એવુ કાંઇ કામ દેરાસરનુ હોય તો તે બીજી નિસીહિ પહેલા કરી લે, અને થોડા વખતમા બની શકે એમ ન હોય તો બીજી નિસિહીની ક્રિયા કરી લીધા પછી યથાયોગ્ય યથાશક્તિ કરે એવી જ રીતે ધર્મશાળા, પૌષધશાળા, ગુરુ, જ્ઞાન વિગેરેની સારસભાળ પણ દરરોજ યથાશક્તિયે કરવામા ઉદ્યમ કરવો કેમકે દેવ ગુરુ, ધર્મના કામની સારસભાળ શ્રાવક વિના બીજો કોણ કરી શકે એમ છે? માટે શ્રાવકે જ જરૂર કરવી પણ ચાર બ્રાહ્મણ વચ્ચે મળેલી એક સારણીની પેઠે આળસમા ઉવેખવાપણુ કરવુ નહીં કેમકે દેવ, ગુરુ, ધર્મના કામને ઉવેખી નાખે અને તેની બનતી મહેનતે સારસભાળ ન કરે તો સમકિતમા પણ દૂષણ લાગે છે જ્યારે ધર્મના કામમા આશાતના થતી હોય તોપણ તેને ટાળવા તૈયાર ન થાય અથવા આશાતના થતી જોઇને તેનુ મન દુખાય નહીં, ત્યારે તેને અર્હંત ઉપર ભક્તિ છે એમ કેમ કહેવાય? લૌકિકમા પણ એક દષ્ટાંત સભળાય છે કે, "કોઇક મહાદેવની મૂર્ત્તિ હતી તેમાથી કોઈકે આખ કાઢી નાખેલી, તેના ભક્ત ભીલે તે દેખી, મનમા અત્યત દુખ લાવીને તત્કાળ પોતાની આખ કાઢીને તેમા ચોઢી" તે માટે પોતાના સગાવહાલાના કામ હોય તેના કરતા પણ અત્યત આદરપૂર્વક દેરાસર પ્રમુખના કામમા નિત્ય પ્રવૃર્તમાન રહેવુ યોગ્ય છે કહેલ છે કે —

શરીર ઉપર, દ્રવ્ય ઉપર અને કુટુબ ઉપર, સર્વ પ્રાણીઓને સાધારણ પ્રીતિ રહે છે; પણ મોક્ષાભિલાષી પુરુષોને તો તીર્થંકર ઉપર, જિનશાસન ઉપર અને સઘ ઉપર અત્યત પ્રીતિ હોય છે

આશાતનાના પ્રકાર.

જ્ઞાનની, દેવની અને ગુરૂની, એ ત્રણેની આશાતના જઘન્ય, મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ એમ ત્રણ પ્રકારની છે

જ્ઞાનની આશાતના.

જ્ઞાનની જઘન્ય આશાતના-પુસ્તક, પાટી, ટીપણુ, જપમાળા પ્રમુખને મુખમાથી નિકળેલુ થુંક લગાડવાથી, અક્ષરોના હીનાધિક ઉચ્ચાર કરવાથી, જ્ઞાન ઉપકરણ પોતાની પાસે છતા અપીવાયુ સરવાથી થાય છે એ સર્વ પ્રકારની જ્ઞાનની જઘન્ય આશાતના

પાછળ તેની માતા પણ આકરા દુઃખથી મૂર્ચ્છા ખાઈ બેભાન થઈ જમીન પર ઢળી પડી તુરત પરિવારના તથા આસપાસના લોકોએ 'દૃષ્ટિદોષ અથવા કોઈ દેવતાની પીડા વગેરે હશે,' એમ મનમા કલ્પના કરી ઘણા ખેદથી ઊંચે સ્વરે પોકાર કર્યો કે " હાય હાય !! માતા અને પુત્ર એ બન્નેને એકદમ આ શુ થયુ ? " ક્ષણમાત્રમા રાજા, પ્રધાન પ્રમુખ લોકોએ ત્યા આવી બન્ને માતા પુત્રને શીતળ ઉપચાર કર્યા, તેથી થોડી વારમા જ બાળક અને તેની પાછળ તેની માતા પણ સચેતન થઇ પૂર્વકર્મનો યોગ ઘણો આશ્ચર્યકારી છે, તે જ સમયે, સર્વત્ર આ વાતની વધામણી ગઈ રાજપુત્રને ઉત્સવ સહિત લઈ ગયા તે દિવસે રાજપુત્રની તબિયત સારી રહી તેણે વારવાર દૂધપાન વગેરે કર્યું પણ બીજે દિવસે શરીરની પ્રકૃતિ સારી છતા અરુચિવાળા માણસની માફક તે બાળકે દુધ પીધુ નહીં, અને ચઉવિહાર પચ્ચખાણ કરનારની પેઠે ઔષધ વગેરે પણ ન લીધુ તેથી તે બાળકના માતાપિતા મત્રી નગરના લોકો એ સર્વ ઘણા દુઃખી થયા અને શુ કરવુ ? તે કોઇને સૂઝ પડતી નથી ત્યારે જાણે બાળકના પુણ્યથી ખેચાયલાજ હોયની! એવા એક મુનિરાજ મધ્યાહ્ન સમયે આકાશમાથી ઉતરયા પ્રથમ પરમ પ્રીતિથી બાળકે અને તે પછી રાજા આદિ લોકોએ મુનિરાજને વદના કરી રાજાએ બાળકે દૂધ વગેરે ત્યાગ કરવાનુ કારણ પૂછયુ, ત્યારે મુનિરાજે સ્પષ્ટ કહ્યુ કે, "હે રાજન્! આ બાળકને રોગાદિકની અથવા બીજી કાંઈ પણ પીડા નથી એને તમે જિનપ્રતિમાના દર્શન કરાવો એટલે એ હમણા દૂધપાન વગેરે કરશે " મુનિરાજના વચન પ્રમાણે તે બાળકને જિનમદિરે લઈ જઈ દર્શન નમસ્કાર આદિ કરાવ્યુ ત્યારે પૂર્વની માફક દૂધ પીવા લાગ્યો અને તેથી સર્વ લોકો આશ્ચર્ય અને સતોષ પામ્યા ફરીથી રાજાએ મુનિરાજને પૂછયુ કે, "આ શુ ચમત્કાર ? " મુનિરાજે કહ્યુ હે રાજન્! તને એ વાત એના પૂર્વભવથી માડીને કહુ છુ તે સાભળ

ધર્મદત્તનો પૂર્વભવ.

જેમા નિદ્ય પુરુષ થોડા અને ઉત્તમ પુરુષ ઘણા એવી પુરિકા નામે નગરીમાં દીન જીવ ઉપર દયા અને શત્રુ ઉપર ક્રૂરદૃષ્ટિ રાખનારો કૃપ નામે રાજા હતો બુદ્ધિથી બૃહસ્પતિની બરાબરી કરી શકે એવો તે રાજાનો ચિત્રમતિ નામે રાજા હતો, અને દ્રવ્યથી કુબેરની બરાબરી કરનારો વસુમિત્ર નામે શેઠી તે મત્રીનો મિત્ર હતો નામથીજ એક અક્ષર ઓછો, પણ ઋદ્ધિથી બરાબરીનો એવો સુમિત્ર એક ધનાઢ્ય વણિકપુત્ર વસુમિત્રનો મિત્ર હતો વણિક પુત્ર પણ અનુક્રમે શેઠીની બરાબરીનો અથવા તેના કરતા અધિક ચઢતો પણ થાય છે સારા કુળમા જન્મ્યાથી પુત્ર સરખો મા ય એવો એક ધન્ય નામે સુમિત્રનો સેવક હતો તે ધ ય એક દિવસે ન્હાવાને અર્થે ન્હાવા લાયક સરોવરે ગયો સારા કમળ, સારી શોભા અને સારૂ જળ ધરાવનારા તે સરોવરમા હાથીના બચ્ચાની જેમ જળક્રીડા કરતા તે ધન્યને દિવ્ય કમળ સરખુ ઘણ સુગધી હજાર પાખડીવાળુ કમળ મળ્યું પછી તે ધ ય સરોવરમાથી બહાર નીકળી ઘણા હર્ષથી ચાલતો થયો અનુક્રમે

રવી જ્ઞાનની મધ્યમ આશાતના-અકાળે પઠન, પાઠન, શ્રવણુ, મનન કરવુ; ઉપધાન, વહ્યા વિના સૂત્રનુ અધ્યયન કરવુ; ભ્રાંતિથી અશુદ્ધ અર્થની કલ્પના કરવી; પુસ્ત કને પ્રમાદથી પગ પ્રમુખનુ લગાડવુ, જમીન ઉપર પાડવુ; જ્ઞાનના ઉપકરણ પોતાની છતા આહાર ભોજન કરવુ કે લઘુનીતિ કરવી; એ સર્વ પ્રકારની મધ્યમ આશાતના ની જાણવી જ્ઞાનની ઉત્કૃષ્ટ આશાતના-પાટી ઉપર લખેલા અક્ષરોને થુક લગાડી ભી નાખવા, જ્ઞાનના ઉપકરણ ઉપર બેસવુ, સુવુ; જ્ઞાન અથવા જ્ઞાનના ઉપકરણ ાની પાસે છતા વડીનીતિ કરવી; જ્ઞાનની અથવા જ્ઞાનીની નિંદા કરવી, તેના સામા ; જ્ઞાનનો જ્ઞાનીનો નાશ કરવો; ઉત્સૂત્ર ભાષણ કરવુ; એ સર્વ જ્ઞાનની ઉત્કૃષ્ટ ાતના ગણાય છે

દેવની આશાતના.

દેવની જઘન્ય, મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ, એમ ત્રણ પ્રકારની આશાતના છે જઘન્ય ાતના તે વાસક્ષેપની, બરાસની અને કેસરની ડબી તથા રકેબી, કળશ પ્રમુખ વતને અફાળવા અથવા નાશિકા મુખને ફરસેલા વસ્ત્ર પ્રભુને અડકાડવા, મધ્યમ ાતના તે ઉત્તમ નિર્મળ ધોતીયા પહેર્યા વિના પ્રભુની પૂજા કરવી, પ્રભુની પ્રતિમા ીન ઉપર પાડવી, અશુદ્ધ પૂજનદ્રવ્ય પ્રભુને ચડાવવા, પૂજાની વિધિનો અનુક્રમ ઉલ્લંઘન ા. ઉત્કૃષ્ટ આશાતના તે પ્રભુની પ્રતિમાને પગ લગાડવો; શલેખમ, બળખો, થુક ારેનો છાંટો ઉડાડવો; નાશિકાના સલેખમથી મલિન થયેલા હાથ પ્રભુને લગાડવા; ામા પોતાના હાથેથી ભાગવી, ચોરવી, ચોરાવવી, વચનથી પ્રતિમાના અવર્ણવાદ ાવા વિગેરે

બીજી રીતે દેરાસરની જઘન્યથી ૧૦ ભેદે, મધ્યમથી ૪૦ ભેદે અને ઉત્કૃષ્ટથી ૮૪ આશાતના વર્જવી તે બતાવે છે

દેવની જઘન્ય ૧૦ આશાતના.

૧ દેરાસરમા તંબોળ (પાન સોપારી) ખાવુ, ૨ પાણી પીવુ, ૩ ભોજન કરવુ જોડા-બુટ પહેરીને જવુ, ૫ સ્ત્રીભોગ કરવો, ૬ શયન કરવુ, ૭ થુકવુ, ૮ પેશાબ ો, ૯ વડીનીતિ કરવી, ૧૦ જુગાર વિગેરે રમત કરવી એ પ્રકારે દેરાસરની અંદરની જઘન્ય આશાતના વર્જવી

દેવની મધ્યમ ૪૦ આશાતના.

૧ દેરાસરમા પેશાબ કરવો, ૨ વડીનીતિ કરવી, ૩ જોડા બુટ પહેરવા, ૪ પાણી ૂ, ૫ ભોજન કરવુ, ૬ શયન કરવુ ૭ સ્ત્રીસભોગ કરવો, ૮ તંબોળ ખાવુ, ૯ થુકવું,

માર્ગે જતા ફૂલ ઉતારીને જતી માલીની ચાર કન્યાઓ તેને મળી પૂર્વનો ઘણો પરિચય હોવાથી તે કન્યાઓએ કમળના ગુણ જાણી ધન્યને કહ્યુ કે, "હે ભદ્ર! ભદ્રશાલ વનમાના વૃક્ષનુ ફૂલ જેમ અહિં દુર્લભ છે, તેમ આ કમળ પણ દુર્લભ છે આ ઉત્તમ વસ્તુ ઉત્તમ પુરૂષને માટે છે, માટે એનો ઉપયોગ જેવા તેવા પાત્રને વિષે કરીશ નહીં" ધન્યે કહ્યુ "આ કમળનો ઉત્તમ પુરૂષને વિષેજ મુકુટ સમાન ઉપયોગ કરીશ"

પછી ધન્યે વિચાર કર્યો કે, "સુમિત્ર જ સર્વ સજ્જનોમા શ્રેષ્ઠ છે, અને તેથીજ તે મ્હારે પૂજ્ય છે" જેની આજીવિકા જે માણસથી ચાલતી હોય, તેને તે માણસ કરતા બીજો કોણ વધુ સારો લાગે? હવે, ભોળા સ્વભાવના ધન્યે એમ વિચારી, જેમ કોઈ દેવતાને ભેટણુ આપવુ હોય, તેમ સુમિત્રની પાસે જઇ વિનયથી નમસ્કાર કરી અને યથાર્થ વાત હતી તે કહી, પેલુ કમળ ભેટ કર્યું ત્યારે સુમિત્રે કહ્યુ કે, "મ્હારા શેઠ વસુમિત્ર સર્વ લોકોમા ઉત્તમ હોવાથી તેમનેજ આ ઉત્તમ વસ્તુ વાપરવા યોગ્ય છે તેમના મ્હારા ઉપર એટલા બધા ઉપકાર છે કે, હુ અહોનિશ તેમનુ દાસપણું કરૂ તોપણ તેમના ઋણમાથી હુ મુક્ત ન થઉં" સુમિત્રે એમ કહ્યાથી ધન્યે તે કમળ વસુમિત્રને ભેટ આપ્યું ત્યારે વસુમિત્રે પણ કહ્યુ કે–"આ લોકમા મ્હારા સર્વ કાર્ય સફળ કરનારો એક ચિત્રમતી મત્રીજ સર્વમા ઉત્તમ છે વસુમિત્રના એવા વચનથી ધન્યે તે કમળ ચિત્રમતિ મત્રીને નજરાણા તરીકે આપ્યુ ત્યારે ચિત્રમતિએ પણ કહ્યુ કે–"મ્હારા કરતા શ્રેષ્ઠ ફૂપ રાજા છે, કારણ કે તે પૃથ્વીનો અને પ્રજાનો અધિપતિ હોવાથી તેની દૃષ્ટિનો પ્રભાવ પણ દેવ ગતિની પેઠે ઘણો અદ્ભુત છે તેની ક્રૂરદૃષ્ટિ જે કોઈની ઉપર પડે તે ઘણો માતબર હોય તોપણ કગાળ જેવો થઇ જાય, અને તેની કૃપાદૃષ્ટિ જેની ઉપર પડે તે કગાળ હોય તો પણ માતબર થાય" ચિત્રમતિના એવા વચનથી ધન્યે તે કમળ ફૂપ રાજાને આપ્યુ ફૂપ રાજા પણ જિનેશ્વર ભગવાનની અને સદ્ગુરૂની સેવા કરવામા તત્પર હતો, તેથી તેણે કહ્યુ કે, "જેના ચરણકમળને વિષે મ્હારા જેવા રાજાઓ ભ્રમરની પેઠે તલ્લીન રહે છે, તેજ સદ્ગુરૂ સર્વમા શ્રેષ્ઠ છે, પણ તેમનો યોગ સ્વાતિ નક્ષત્રના જળની પેઠે સ્વલ્પ મળે"

ફૂપ રાજા એમ કહે છે, એટલામા સર્વ લોકોને આશ્ચર્ય પમાડનાર કોઈ ચારણ મુનિ દેવતાની પેઠે ત્યા આકાશમાથી ઉતર્યા ઘણી આશ્ચર્યની વાત છે કે, આશારૂપ વેલડી કેવી રીતે સફળ થાય છે! ફૂપ રાજા આદિ લોકો મુનિરાજને બહુમાનપૂર્વક આસન દઇ, વદના આદિ કરી પોતપોતાને ઉચિત સ્થાનકે બેઠા પછી ધન્યે વિનયથી તે કમળનું મુનિરાજ આગળ ભેટણું મૂકયુ ત્યારે ચારણ મુનિએ કહ્યુ કે, "જો તારતમ્યતાથી કોઇ પણ મનુષ્યને વિષે ઉત્કૃષ્ટપણું આવતું હોય તો તેનો છેડો અરિહતને વિષેજ આવવો યોગ્ય છે, કારણ કે, અરિહત ત્રણે લોકમા પૂજ્ય છે માટે ત્રણ જગતમા ઉત્તમ એવા અરિહતનેજ આ કમળ ધારણ કરવુ ઉચિત છે આ લોકમા અને પરલોકમા વાછિત વસ્તુ આપનારી તે અરિહતની પૂજા એક નવી ઉત્પન્ન થએલી કામધેનુ સમાન છે" ભદ્રક

१० जुगार रमवुं, ११ जु माकड जोवा वीणवा, १२ विकथा करवी, १३ पलाठीवाळीने बेसवु, १४ जुदा जुदा पग लाबा करीने बेसवु, १५ परस्पर विवाद करवो, (लडाई करवी) १६ कोइ।। हासी(मश्करी) करवी, १७ कोई पर ईर्षा करवी, १८ सिंहासन पाट, बाजोठ विगेरे ऊंचा आसन उपर बेसवु, १९ केश शरीरनी विभूषा(शोभा) करवी, २० छत्र धारवु, २१ तलवार राखवी, २२ मुगट राखवो, २३ चामर धरावबा, २४ धरणु नाखवु (कोइनी पासे मागता होइये तेने देरासरमा पकडवो), २५ स्त्रीओनी साथे कामविकार तथा हास्यविनोद करवा (मात्र वचनथी हास्य करवो), २७ कोइपण जातिनी क्रीडा करवी (पाना, गञ्जीफा वीगेरे रमवा), २७ मुखकोश बाध्या विना पूजा करवी, २८ मलिन वस्त्रे के शरीरे पूजा करवी, २९ भगवतनी पूजा वखते पण चित्तने चपळ राखवु, देरामा प्रवेश करती वखते सचित्त वस्तुने दूर छोडे नहीं, ३१ अचित्त पदार्थे शोभा करी होय तेने दूर मूकवा (निरतर पहेरवाना दागीना उतारी नाखवा), ३२ एकसाटिक(अखड वस्त्र)नु उत्तरासग कर्या विना देरामा जवु, ३३ प्रभुनी प्रतिमा दीठे थके पण बे हाथ न जोडवा, ३४ छती शक्तिए प्रभुनी पूजा न करे, ३५ प्रभुने चढावचा योग्य न होय एवा पदार्थ प्रभुने चडावचा, ३६ पूजा करे पण तेमा अनादर पण राखे, भक्तिबहुमान न राखवा, ३७ भगवतनी निंदा करनार पुरुषोने अटकावे नहीं, ३७ देवद्रव्यनो विनाश थतो देखी उवेखे, ३८ छती शक्तिए देरे जता वाहनमा बेसे, ४० देरामा वडेराथी पहेला चैत्यवंदन के पूजा करे जिनभवनमा रहेता उपर लखेला कारणमाथी हरकोई पण कारणने सेवे तो मध्यम आशातना थाय छे ते वर्जवी

देवनी उत्कृष्ट ८४ आशातना

१ खेल ते नाशिकानु लींट देरासरमा नाखे, २ जुगार, गञ्जीफा, शेत्रंज, चोपाट विगेरेनी रमत देरामा करे, ३ देरामा लडाई करे, ४ कळा ते धनुष विगेरेनी (कळा) देरामा शीखे, ५ कोगळा करे, ६ तबोळ खाय, ७ तबोळ खायने कूचो देरामा नाखे, ८ देरामा कोईने गाळ आपे, ९ देरामा लघुनीति वडीनीति करे, १० हाथ पग मुख शरीर देरामा धुवे, ११ केश समारे, १२ नख उतारे, १३ लोही पाडे, १४ सुखडी विगेरे देरामा खाय, १५ गुमडा चाठा विगेरेनी छाल चामडी उखेडी देरामा नाखे, १६ मुखमाथी नीकळेलु पित्त देरामा नाखे, १७ देरामा ऊलटी करे, १८ दात पडी जाय ते देरामा पडवा दे, १९ देरामा विश्राम करे (विसामो ले), २० गाय, भेस, ऊंट, घोडा, बकरा, घेटा, विगेरे उपर मंदिरमा दमन करे, २१ दातनो मेल पाडे, २२ आखनो मेल पाडे, २३ नख पाडे, २४ गालनो मेल नाखे, २५ नाशिकानो मेल नाखे, २६ मस्तकनो मेल नाखे, २७ काननो मेल नाखे, २८ शरीरनो मेल नाखे, २९ मत्र ते भूतादिक निग्रहना मत्र साधन देरामा करे, अथवा राज्यना प्रमुख कार्यनो विचार करवा देरासरमां

સ્વભાવનો ધન્ય, ચારણ મુનિના વચનથી હર્ષ પામ્યો, અને પવિત્ર થઈ જિનમંદિરે જઈ તેણે તે કમળ ભાવથી ભગવાનને મસ્તકે છત્રની માફક ચઢાવ્યું તે કમળથી ભગવાનનું મસ્તક જેમ મુકુટ પહેરવાથી શોભે, તેમ શોભવા લાગ્યું તેથી ધન્યના મનમાં ઘણોજ આનંદ ઉત્પન્ન થયો પછી તે ધન્ય સ્વસ્થ મન કરી ક્ષણ માત્ર શુભ ભાવના ભાવવા લાગ્યો એટલામાં તે માળીની ચારે કન્યાઓ ત્યાં ફૂલ વેચવા આવી ત્યારે ધન્યે અરિહંતને મસ્તકે મૂકેલું તે કમળ તેમના જોવામાં આવ્યું તે શુભ કર્મને અનુમોદના દઈ તે ચારે કન્યાઓએ જાણે સંપત્તિનું બીજજ હોયના ! એવું એક એક ઉત્કૃષ્ટ ફૂલ ભગવાનની પ્રતિમા ઉપર સમકાળે ચઢાવ્યું ઠીકજ છે, શુભ અથવા અશુભ કર્મ કરવું, ભણવું, ગણવું, દેવું, લેવું, કોઈને માન આપવું, શરીર સંબંધી અથવા ઘર સંબંધી કાંઈ કાર્ય કરવું, ઈત્યાદિ કૃત્યને વિષે ભવ્ય જીવની પ્રવૃત્તિ પ્રથમ ભગવાનનું દર્શન કરીને થાય છે

પછી પોતાના જીવને ધન્ય માનતો ધન્ય અને તે ચાર કન્યાઓ પોતપોતાને ઘેર ગયા તે દિવસથી માંડી ધંય ભગવાનને બનતા સુધી દરરોજ વંદના કરવા આવે, અને એવી ભાવના ભાવે કે "રાંક જાનવરની પેઠે અહોરાત્ર પરતંત્રતામાં રહેવાથી દરરોજ ભગવાનને વાંદવાનો નિયમ પણ લેવાતો નથી, એવો મને ધિક્કાર થાઓ "! ફૂપ રાજા, ચિત્રમતિ મંત્રી, વસુમિત્ર શ્રેષ્ઠી અને સુમિત્ર વણિકપુત્ર એ ચારે જણાએ ચારણ મુનિના ઉપદેશથી શ્રાવક ધર્મ આદર્યો, અને અનુક્રમે તેઓ સૌધર્મ દેવલોકે ગયા ધન્ય પણ અરિહંત ઉપર ભક્તિ રાખવાથી સૌધર્મ દેવલોકે મહર્દ્ધિક દેવતા થયો, અને તે ચારે માળીની કંયાઓ તેના (ધન્યના) મિત્રદેવતા થઈ ફૂપ રાજાનો જીવ દેવલોકથી ચ્યવી જેમ સ્વર્ગમાં દેવતાઓનો રાજા ઇંદ્ર છે, તેમ વૈતાઢ્ય પર્વત ઉપર આવેલા ગગન વલ્લભ નગરમાં તે ચિત્રગતિ નામે વિદ્યાધરનો રાજા થયો મંત્રીનો જીવ દેવલોકથી ચ્યવીને ચિત્રગતિ વિદ્યાધરનો પુત્ર થયો. તેની ઉપર માતાપિતા ઘણી જ પ્રીતિ કરવા લાગ્યા બાપથી વધારે તેજસ્વી એવા તે પુત્રનું વિચિત્રગતિ નામ રાખ્યું વિચિત્રગતિએ યૌવન અવસ્થામાં આવી એક વખતે રાજ્યના લોભથી પોતાના બાપને મારી નાખવા માટે મજબૂત અને ગુપ્ત વિચાર કર્યો, લોભાંધ થઈ પિતાનું અનિષ્ટ કરવા ધારનાર એવા કુપુત્રને ધિક્કાર થાઓ ! સારા દૈવયોગથી ગોત્રદેવીએ તે સર્વ ગુપ્ત વિચાર ચિત્રગતિને કહ્યો એકાએક ઘણો ભય આવવાથી ચિત્રગતિ તે જ સમયે ઉજ્વલ વૈરાગ્ય પામ્યો અને વિચાર કરવા લાગ્યો કે, "હાય હાય ! હવે હું શું કરું ? કોને શરણ જાઉં ? કોને શું કહું ? પૂર્વભવે પુણ્ય ઉપાર્જ્યું નહીં, તેથી પોતાના પુત્રથી જ મ્હારા ભાગ્યમાં પશુની માફક મરણ અને માઠી ગતિ પામવાનો પ્રસંગ આવ્યો, તો હજી પણ હું ચેતી જઉં" એમ ચિંતવી મનના અધ્યવસાય નિર્મળ થવાથી તેણે તે જ વખતે પંચમુષ્ટિ લોચ કર્યો દેવતાઓએ આવી સાધુનો વેષ આપ્યો ત્યારે ઉત્તમ બુદ્ધિવાળા તે ચિત્રગતિએ પંચ મહાવ્રત આદર્યાં પછી પશ્ચાત્તાપ પામેલા વિચિત્રગતિએ ચિત્રગતિને ખમાવ્યા, અને

પચ ભેળા થઇ બેસે, ૩૦ વિવાહ વિગેરેના સાસારિક કાર્ય માટે દેરાસરમા પચ મળે, ૩૧ દેરાસરમા બેસીને પોતાના ઘરના કે વેપારના નામા લેખા લખે, ૩૨ રાજાના વિભાગનો કર અથવા પોતાના સગાવહાલાઓને આપવા યોગ્ય વિભાગની વહેચણી દેરાસરમા કરે, ૩૩ પોતાના ઘરનુ દ્રવ્ય દેરાસરમા મૂકે અથવા દેરાસરના ભડારમા પોતાનુ દ્રવ્ય સાથે રાખે, ૩૪ પગ ઉપર પગ રાખી (ચડાવો) દેરાસરમા બેસે, ૩૫ દેરાસરની ભીંત ઓટલા, જમીન ઉપર છાણા થાપે સુકાવે, ૩૬ પોતાના વસ્ત્ર દેરામા સુકાવે, ૩૭ મગ, ચણા, મઠ, તુઅેરની દાળ કરવા દેરાસરમા સુકાવે, ૩૮ પાપડ, ૩૯ વડી, બેરા, શાક, અથાણા વિગેરે કરવા હરકોઇ પણ પદાર્થ સુકાવે, ૪૦ રાજા વિગેરેના ભયથી દેરાસરના ગભારા, ભોયરા, ભડાર વિગેરેમા સતાવુ, ૪૧ દેરાસરમા બેઠા હોય ત્યારે પોતાના કોઈ પણ સબધીનુ મરણ સાભળી રૂદન કરવુ, ૪૨ સ્ત્રીકથા, રાજકથા, દેશકથા, ભોજનકથા વિકથા દેરાસરમા કરવી, ૪૩ પોતાના ઘર કામ સારૂ કોઇ પ્રકારના યત્ર, ઘાણી વિગેરે શસ્ત્ર અસ્તરા વિગેરે દેરાસરમા ઘડાવવા તૈયાર કરાવવા, ૪૪ ગૌ, ભેસ, બળદ, ઘોડા, ઉંટ વિગેરે દેરાસરમા રાખવા, ૪૫ ટાઢ પ્રમુખના કારણથી દેરાસરમા બેસી તાપણી પ્રમુખનુ સેવન કરવુ, ૪૬ દેરાસરમા પોતાના સાસારિક કાર્ય માટે રૂધન કરવુ, ૪૭ દેરાસરમા બેસી રૂપીયા, મોહોર, ચાદી, સોનુ, રત્ન વિગેરેની પરીક્ષા કરવી, ૪૮ દેરાસરમા પેસતા નિકળતા નિસીહિ અને આવસહિ કહેવુ ભૂલી જવુ, ૪૯ છત્ર, ૫૦ પગરખા, ૫૧ શસ્ત્ર ચામર એ વસ્તુઓ દેરાસરમા લાવવી, ૫૨ મનને એકાગ્ર ન રાખવુ, ૫૩ તેલ પ્રમુખ દેરાસરમા ચોળાવવુ, સચિત્ત ફૂલ વિગેરે જે કાઇ હોઇ તે દેરાસરથી બહાર ન કાઢી નાખવા, ૫૫ દરરોજ પહેરવાના દાગીના દેરે જતા ન પહેરવા, જેથી આશાતના થાય કેમકે લોકમા પણ નિદા થાય કે જુઓ આ કેવો ધર્મ કે દરરોજ પહેરવાના દાગીના પણ દેરે જતા પહેરવાની મનાઇ છે, ૫૬ જિનપ્રતિમા દેખીને બે હાથ ન જોડવા, ૫૭ એક પનાવાળા ઉત્તમ વસ્ત્રનુ ઉત્તરાસણ કીધા વિના દેરામા જાય, ૫૮ મુકુટ મસ્તકે બાધી રાખે ૫૯ માથા ઉપર પાઘડીમા કપડુ વીંટવુ, ૬૦ માથામા પાઘડી વિગેરે ઉપર ઘાલેલુ ફૂલ કાઢી ન નાખે, ૬૧ હોડ પાડે(શરત કરે) જેમકે મુઠીએ નાગીયેર ભાગી આપે તો અમુક આપુ, ૬૨ દેરાસરમા દડાગેડીથી રમત કરવી, ૬૩ દેરાસરમા કોઇ પણ મોટા માણસને જુહાર(સલામ) કરવી, ૬૪ દેરાસરમા જેમ લોક હસી પડે એવી કોઈ પણ જાતની ભાડચેષ્ટા કરવી જેમકે કે કાખ વગાડવી વિગેરે, ૬૫ કોઇને તિરસ્કાર વચન બોલવુ જેમકે અરે! અત્યા, દુષ્ટ ચોર એમ બોલવુ, ૬૬ કોઈની પાસે લેહેણુ હોય તેને દેરાસર વિગેરેમા પકડવો અથવા દેરાસરમા લઘન કરી તેની પાસેથી દ્રવ્ય લેવુ, ૬૭ દેરાસરે રણસગ્રામ કરવો, ૬૮ દેરાસરમા ચોટલી વાળ ઓળવા, ૬૯ દેરાસરમા પલાઠી બાધીને બેસવુ, ૭૦ પગ સાફ રાખવા માટે દેરાસરમા કાષ્ઠની પાવડી પહેરવી, ૭૧ દેરાસરમા બીજા લોકોની અડચણની અવગણના કરીને પગ લાબા કરી બેસવુ, ૭૨ શરીરના સુખ માટે પગે પુડપુડી

ફરીથી રાજ્ય ઉપર બેસવા ઘણી વિનતી કરી ચિત્રગતિએ ચારિત્ર લેવાની વાત જેવી રીતે બની, તે સર્વ કહી પવનની પેઠે અપ્રતિબદ્ધ વિહાર કર્યો સાધુના કલ્પને અનુસરી વિહાર કરતા અને દુખથી આચરાય એવી તપસ્યા આચરતા તે ચિત્રગતિ મુનિરાજને અવધિજ્ઞાન અને તેની પછવાડે તેની સ્પર્ધાથી જ કે શું ! મન પર્યવજ્ઞાન પણ ઉત્પન્ન થયું

(ચિત્રગતિ મુનિ રાજા પ્રત્યે કહે છે કે,) તે હુ જ્ઞાનથી લાભ થાય એમ જાણીને તમારો મોહ દૂર કરવા માટે અહિ આવ્યો હવે બાકીનો સમગ્ર સબધ કહુ છુ વસુમિત્રનો જીવ દેવલોકથી ચ્યવીને તું રાજા થયો, અને સુમિત્રનો જીવ ચ્યવીને ત્હારી પ્રીતિમતી નામે રાણી થયો એ રીતે તમારી બ નેની પ્રીતિ પૂર્વભવથી દૃઢ થયેલી છે પોતાનું ઉત્કૃષ્ટ શ્રાવકપણું જણાવવાને અર્થે કોઇ કોઇ વખત સુમિત્રે કપટ કર્યું, તેથી તે સ્ત્રીપણું પામ્યો ઘણી ખેદની વાત છે કે, સમજુ મનુષ્યો પણ પોતાનુ હિત અને અહિત જાણવામા મુંઝાઇ જાય છે " મ્હારા કરતા પહેલા મ્હારા ન્હાના ભાઈને પુત્ર ન થાઓ " એમ ચિતવ્યું, તેથી આ ભવમા ઘણા વખત પછી પુત્ર થયો એક વાર કોઇનુ ખોટુ ધાર્યું હોય તો પણ તે પોતાનુ ઘણું જ આકરૂ ફળ આપ્યા વગર રહે નહીં ધન્યના જીવે દેવતાના ભવમા એક દિવસે સવિધ જિનેશ્વરને પૂછયું કે, " હુ અહિથી ચ્યવીને કયા ઉત્પન્ન થઇશ ? " ત્યારે તે ભગવાને તમારા બન્નેના પુત્ર થવાની વાત ધ ન્યના જીવને કહી પછી ધન્યના જીવે વિચાર કર્યો કે, " માતા પિતા ધર્મ પામ્યા ન હોય, તો પુત્રને ધર્મની સામગ્રી ક્યાથી મળે ? મૂળ કૂવામા જો પાણી હોય, તો જ પાસેના હવાડામા સહજથી મળી આવે " એમ વિચારી પોતે બોધિબીજનો લાભ થવા માટે હસનુ રૂપ ધારણ કરી રાણીને પ્રસ્તાવને ઉચિત વચનથી અને તેને સ્વપ્ન દેખાડીને બોધ કર્યો એ રીતે ભવ્ય જીવો દેવતાના ભવમા છતા પણ પરભવે બોધિલાભ થવાને અર્થે ઉદ્યમ કરે છે બીજા કેટલાએક લોકો મનુષ્ય ભવમા છતા પણ પૂર્વે પામેલા ચિતામણિરત્ન સમાન બોધિરત્નને (સમ્યક્ત્વને) ખોઇ બેસે છે

તે સમ્યક્ત્વધારી દેવતા (ધ ન્યનો જીવ) સ્વર્ગથી ચ્યવીને તમારો બન્ને જણાનો પુત્ર થયો હવે એની માતાને સારા સ્વપ્ન આવ્યા અને સારા દોહલા ઉત્પન્ન થયા, તેનુ કારણ એ જ છે કે, જેમ શરીર પછવાડે છાયા, પતિની પછવાડે પતિવ્રતા સ્ત્રી, ચદ્રની પછવાડે ચદ્રિકા, સૂર્યની પછવાડે તેનો પ્રકાશ, અને મેઘની પછવાડે વીજળી જાય છે, તેમ એની પછવાડે પૂર્વભવથી જિનભક્તિ આવેલી છે તેથી દોહલા અને સ્વપ્ના સારા આવ્યા ગઇ કાલે એને જિનમદિરે લઇ ગયા ત્યારે ફરી ફરીને જિનપ્રતિમાને જોવાથી તથા હસના આગમનની વાત સાભળવાથી એને મૂર્છા આવી અને તત્કાળ જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયુ તેથી પૂર્વભવનુ સર્વ કૃત્ય એની યાદમા આવ્યુ ત્યારે એણે પોતાના મનથીજ એવો નિયમ લીધો કે, " જિનેશ્વર ભગવાનનુ દર્શન અને વદના કર્યા વિના મ્હારે યાવજ્જીવ સુધી મુખમા કાઇ પણ નાખવુ ન કલ્પે, "

હેલરાવે (પગચપી કરાવે), ૭૩ હાથ પગ ધોવા વિગેરે કારણથી દેરાસરમા ઘણું પાણી ઢાળી દેરામા જતા જવાના માર્ગમા કીચડ કરે, ૭૪ ધૂળવાળા પગથી આવી દેરાસરમાં પગ ઝાટકે જેથી દેરામા ધૂળ પૂળ કરે-ધૂળ ઉડાડે, ૭૫ દેરાસરમા મૈથુન સેવે-કામકેલી કરે, ૭૬ માથા ઉપર પહેરેલી પાઘડીમાથી કે લુગડામાથી માકણ જૂ પ્રમુખ વીણીને દેરામા નાખે અથવા વીણે, ૭૭ દેરાસરમા બેસી ભોજન કરે, ૭૮ ગુહ્યસ્થાન બરોબર ઢાકયા વિના જેમ તેમ બેસી લોકને (ગુહ્યસ્થાન) દેખાડે તથા દેરામા દૃષ્ટિયુદ્ધ તથા બાહુયુદ્ધ કરે, ૭૯ દેરામા બેસી વૈદુ કરે (ઔષધ વિગેરે દેરામા કોઈને બતાવે), ૮૦ દેરાસરમા વેચાણ અથવા સાટુ કરે, ૮૧ દેરામા શય્યા કરી સુવે, ૮૨ દેરાસરમા પાણી પીયે અથવા દેરાસરની અગાશી યા પરનાળવી પડતા પાણી ઝીલે, ૮૩ દેરાસરમા સ્થાન કરે, ૮૪ દેરાસરમા સ્થિતિ કરે (રહે)

વૃહત્‌ભાષ્યમા બતાવેલી પાચ આશાતના

૧ કોઈપણ પ્રકારે દેરાસરમા અવજ્ઞા કરવી, ૨ પૂજામા આદર ન રાખવો, ૩ ભોગ, ૪ દુષ્ટ પ્રણિધાન કરવા, ૫ અનુચિત પ્રવૃત્તિ કરવી એમ પાચે પ્રકારથી આશાતના થાય છે

૧ અવજ્ઞા આશાતના તે-પલાઠી બાધીને બેસવુ, પ્રભુને પુઠ કરવી, પુડપુડી દેવી (પગચપી કરવી), પગ પસારવા, પ્રભુની સામે દુષ્ટ આસને બેસવુ

૨ આદર ન રાખવા (અનાદર આશાતના) તે-જેવા તેવા વેષથી પૂજા કરવી, જેવે તેવે વખતે પૂજા કરવી, શૂન્યચિત્તે પૂજા કરવી

૩ ભોગ આશાતના તે-દેરાસરમા તબોળ ખાવો જેથી અવશ્ય પ્રભુની આશાતના કરી કહેવાય, કેમકે તબોળ ખાતા જ્ઞાનાદિકના લાભનો નાશ કીધો માટે આશાતના કહેવાય છે

૪ દુષ્ટ પ્રણિધાન-તે રાગદ્વેષ મોહથી મનોવૃત્તિ મલીન થઇ હોય એવા વખતે જે ક્રિયા કરવામા આવે તેવુ કાર્ય પ્રભુપૂજામા ન કરવુ

૫ અનુચિત પ્રવૃત્તિ તે-કોઈના ઉપર ધરણું નાખવુ, સગ્રામ કરવો, રૂદન કરવું, વિકથા કરવી, જનાવર બાધવા, રાધવુ, ભોજન કરવુ, ઘરની કાર્યપણ ક્રિયા કરવી, ગાળ દેવી, વૈદુ કરવુ, વ્યાપાર કરવો એટલા વાનામાથી હરકોઇ કામ કરવુ તેને અનુચિત પ્રવૃત્તિ નામની આશાતના કહેવાય છે તે તજવા યોગ્ય છે

ઉપર લખેલી સર્વ પ્રકારની આશાતના અત્યન્ત હમેશા અવિરતિ દેવતા પણ નિત્ય વર્જે છે જે માટે કહેલુ છે કે —

નિયમ રહિત ધર્મ કરતા નિયમ સહિત ધર્મનુ અનતગુણ અધિક ફળ છે કહ્યું છે કે—નિયમ સહિત અને નિયમ રહિત એવા બે પ્રકારનો ધર્મ છે તેમા પહેલો ધર્મ થોડો ઉપાર્જ્યો હોય, તો પણ નિશ્ચયથી બીજા કરતા અનતગુણું ફળ આપે છે અને બીજો ધર્મ ઘણો ઉપાર્જ્યો હોય તો પણ પ્રમાણવાળુ અને અનિશ્ચિત ફળ આપે છે જો કાઇ પણ ઠરાવ કર્યા વગર કોઇને ઘણા કાળ સુધી અને ઘણુ જ દ્રવ્ય ધીર્યું હોય, તો તેથી કિંચિત્માત્ર પણ વ્યાજ ઉત્પન્ન ન થાય અને જો ધીરતી વખતે ઠરાવ કર્યો હોય તો ધીરેલા દ્રવ્યની પ્રતિદિન વૃદ્ધિ થતી જાય છે એમ ધર્મના વિષયમા પણ નિયમ કરવાથી વિશેષ ફળવૃદ્ધિ જાણવી તત્ત્વોનો જાણ પુરૂષ હોય તો પણ અવિરતિનો ઉદય હોય તો શ્રેણિક રાજાની પેઠે તેનાથી નિયમ લેવાતો નથી અને અવિરતિનો ઉદય ન હોય તો લેવાય છે તો પણ કઠણ વખત આવતા દઢતા રાખી નિયમનો ભગ ન કરવો એ વાત તો આમનસિદ્ધિ જીવથી બની શકે છે એ ધર્મદત્તે પૂર્વભવથી આવેલી ધર્મ રૂચિથી અને ભક્તિથી પોતાની એક મહિનાની ઉમ્મરે ગઇ કાલે નિયમ ગ્રહણ કર્યો ગઇ કાલે જિનદર્શન અને જિનવદના કર્યા હતા, માટે એણે દૂધ વગેરે પીધુ આજે ક્ષુધા તૃષાથી પીડાયો તો પણ દર્શનનો અને વદનાનો યોગ ન મળવાથી એણે મન દઢ રાખી દૂધ ન પીધુ અમારા વચનથી એનો અભિગ્રહ પૂર્ણ થયો, ત્યારે એણે દૂધપાન વગેરે કર્યું પૂર્વભવે જે શુભ અથવા અશુભ કર્મ કર્યું હોય અથવા કરવા ધાર્યું હોય, તે સર્વ પરભવે પૂર્વભવની પેઠે મળી આવે છે એ મહિમાવત પુરૂષને પૂર્વભવે કરેલી જિનેશ્વર ભગવાનની અપ્રકટ ભક્તિથી પણ ચિત્તને ચમત્કાર ઉત્પન્ન કરનારી પરિપૂર્ણ સમૃદ્ધિ મળશે માળીની ચારે કન્યાઓના જીવ સ્વર્ગથી ચ્યવીને જૂદા જૂદા મ્હોટા રાજકુળમા અવતરી એની રાણીઓ થશે સાથે સુકૃત કરનારાઓનો યોગ પણ સાથેજ જ રહે છે ”

મુનિરાજની એવી વાણી સાભળી તથા બાળકના નિયમની વાત પ્રત્યક્ષ જોઇ રાજા આદિ લોકો નિયમ સહિત ધર્મનો સ્વીકાર કરવામા અગ્રેસર થયા “પુત્રને પ્રતિબોધ કરવાને અર્થે વિહાર કરૂ છુ ” એમ કહી તે મુનિરાજ ગરૂડની પેઠે વૈતાઢ્ય પર્વતે ઊડી ગયા જગતને આશ્ચર્યકારી પોતાની રૂપ સપત્તિથી કામદેવને પણ લજાવનાર એવો જાતિસ્મરણ પામેલો ધર્મદત્ત, ગ્રહણ કરેલા નિયમને મુનિરાજની પેઠે પાળતો દિવસ જતા વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો તેના સર્વોત્કૃષ્ટ શરીરની વૃદ્ધિ થતી હોવાથી તેના રૂપ, લાવણ્ય પ્રમુખ લોકોત્તર સદ્‌ગુણ જાણે માહોમાહે સ્પર્ધાથીજ વધતા હોય તેમ પ્રતિદિન વધવા લાગ્યા તે ધર્મદત્તના સદ્‌ગુણોને ધર્મ કરવાથી વિશેષ શોભા આવી કારણ કે, એણે ત્રણ વર્ષની ઉમ્મરેજ “ જિનેશ્વર ભગવાનની પૂજા કર્યા વગર જમવુ નહીં ” એવો અભિગ્રહ લીધો. નિપુણ ધર્મદત્તને લખવુ, ભણવુ આદિ બહોતેર કળાઓ જાણે પૂર્વે લખેલી ભણેલીજ હોયની ! તેમ સહજમાત્ર લીધાથીજ શીઘ્ર આવડી ગઇ પુણ્યનો મહિમા ઘણો

"વિષયરૂપ વિષથી મોહિત થઇ ગયેલ દેવતા પણ દેવાલયમા કોઇપણ વખતે અપ્સરાઓની સાથે હાસ્યવિનોદ પણ, આશાતના થવાના ભયથી કરતા નથી"

ગુરૂની તેત્રીશ આશાતના

૧ ગુરૂની આગળ ચાલે તો આશાતના થાય, કેમકે માર્ગ દેખાડવા વિગેરે કોઈ પણ કામ વિના ગુરૂની આગળ ચાલવાથી અવિનયનો દોષ લાગે છે, માટે યોગ્ય નથી
૨ ગુરૂના બે પાસે બરોબર ચાલે તો અવિનયીજ ગણાય માટે આશાતના થાય છે
૩ ગુરૂની નજીક પછવાડે ચાલતા પણ ખાસી, છીંક વગેરે આવે તો તમાથી ઉછળેલા સલેખમ બળખાનો છાંટો ગુરૂને લાગવાની દોષનો સભવ થવાથી આશાતના થાય છે
૪ ગુરૂને પીઠ કરી બેસે તો અવિનય દોષ લાગવાથી આશાતના સમજવી
૫ ગુરૂને બે પડખે બરોબર બેસે તોપણ અવિનયનો દોષ લાગવાથી આશાતના સમજવી
૬ ગુરૂની પાછળ બેસવાથી થુક બળખાના દોષનો સભવ હોવાથી આશાતના થાય છે
૭ ગુરૂની આગળ ઊભા રહે તો દર્શન કરનારને અડચણ થવાથી આશાતના સમજવી
૮ ગુરૂની બે બાજુમા ઊભા રહેવાથી સમાસન થાય તે અવિનય છે માટે આશાતના સમજવી
૯ ગુરૂની પાછળ ઊભા રહેવાથી થુક બળખો લાગવાનો સભવ થવાથી આશાતના થાય છે
૧૦ આહારપાણી કરતા ગુરૂથી પહેલા ચળુ કરી ઊઠી જાય તો આશાતના ગણાય
૧૧ ગુરૂથી પહેલા ગમનાગમનની આલોયણા લે તો આશાતના સમજવી
૧૨ રાતે સૂતા પછી ગુરૂ બોલે કે, કોઈ જાગે છે ? એમ પૂછે થકે પોતે કાઇક જાગતો હોય પણ આળસથી ઉત્તર ન અપાય તો આશાતના લાગે
૧૩ ગુરૂ કાંઈક કહેતાજ હોય તે પહેલા પોતે બોલી ઊઠે તો આશાતના લાગે
૧૪ આહારપાણી લાવી પ્રથમ બીજા સાધુઓને કહી પછી ગુરૂને કહે તો આશાતના લાગે
૧૫ આહારપાણી લાવી પ્રથમ બીજા સાધુઓને દેખાડી પછી ગુરૂને દેખાડે તો આશાતના સમજવી
૧૬ આહારપાણીની નિમત્રણા પ્રથમ બીજા સાધુઓને કરી પછી ગુરૂને કરે તો આશાતના લાગે
૧૭ ગુરૂને પૂછ્યા વિના પોતાની મરજીથી સ્નિગ્ધ મધુર આહાર બીજા કોઈને આપે તો આશાતના લાગે
૧૮ ગુરૂને આપ્યા પછી સ્નિગ્ધાદિક આહાર વગર પૂછે ભોજન કરે તો આશાતના લાગે
૧૯ ગુરૂનુ બોલ્યુ, સાભળ્યું અણસાભળ્યું કરી જવાબ ન આપે તે આશાતના સમજવી
૨૦ ગુરૂના સામે કઠણ કે ઉચ્ચ સ્વરથી બોલે-જવાબ આપે તે આશાતના લાગે
૨૧ ગુરૂએ બોલાવ્યા છતા પણ પોતાને સ્થાનકેજ બેઠા ઉત્તર આપે તે આશાતના

ચમત્કારી છે ! પછી ધર્મદત્ત "પુણ્યાનુબંધી પુણ્યથી પરભવે પણ પુણ્યની પ્રાપ્તિ સુખે થાય છે" એમ વિચારી સદ્ગુરૂ પાસેથી પોતે સારા શ્રાવકધર્મનો સ્વીકાર કર્યો

"ધર્મકૃત્ય વિધિ વિના સફળ થતુ નથી" એમ વિચારી તેણે ત્રિકાળ દેવપૂજા વગેરે શુભ કૃત્ય શ્રાવકની સામાચારીને અનુસરી કરવા માંડયુ હમેશા ધર્મ ઉપર ઉત્કૃષ્ટ ભાવ રાખનારો તે ધર્મદત્ત, અનુક્રમે મધ્યમ વય પામ્યો ત્યારે જાડી શેલડીની પેઠે તેનામા લોકોત્તર મીઠાશ આવી એક દિવસે કોઇ પરદેશી પુરૂષે ધર્મદત્તને અર્થે ઇંદ્રના અશ્વ સરખા લક્ષણવાળા એક અશ્વનુ રાજાને ભેટણુ કર્યું ! જગતમા તે અશ્વ પણ પોતાની માફક અસાધારણ છે, એમ જાણી યોગ્ય વસ્તુનો યોગ કરવાની ઇચ્છાથી તેજ સમયે પિતાની આજ્ઞા લઇને ધર્મદત્ત તે અશ્વ ઉપર ચઢ્યો સમજુ માણસને પણ મોહ વશ કરી લે છે, એ ઘણી ખેદની વાત છે ! ધર્મદત્તના ઉપર ચઢતા જ પોતાનો અલૌકિક વેગ આકાશમા પણ દેખાડવાને અર્થેજ હોય કે શું ! અથવા ઇંદ્રના અશ્વને મળવાની ઉત્સુકતાથીજ કે શું ! તે અશ્વ એકદમ આકાશમા ઊડી ગયો થોડી વારમા દેખાતો હતો, તે ક્ષણમાત્રમા અદૃશ્ય થયો, અને હજારો યોજન ઉલ્લંઘી તે ધર્મદત્તને ઘણી વિકટ અટવીમા મૂકી ક્યાય ચાલ્યો ગયો સર્પના ફૂતકારથી, વાનરાના બુત્કારથી, સૂઅરના ધુત્કારથી, દીપડાના ચીત્કારથી, ચમરી ગાયના ભોકારથી, રોઝના ત્રટકારથી અને ખરાબ શિયાળીયાના ફેત્કારથી ઘણીજ ભયકર એવી તે અટવીમા પણ સ્વભાવથીજ ભય રહિત એવા ધર્મદત્તે લેશમાત્ર પણ ભય મનમા રાખ્યો નહીં એ તો ખરૂ છે કે સારા પુરૂષ વિપત્તિના વખતે ઘણીજ ધીરજ રાખે છે, અને સુખ આવે ત્યારે ગર્વ બિલકુલ કરતા નથી હાથીની પેઠે અટવીમા યથેષ્ટ ફરનારો ધર્મદત્ત તે શુન્ય અટવીમા પણ શુન્ય ન રાખતા જેમ પોતાના રાજમંદિરના ઉદ્યાનમા રહેતો હોય, તેમ ત્યા સ્વસ્થપણે રહ્યો પરતુ જિનપ્રતિમાનુ પૂજન કરવાનો યોગ ન મળવાથીજ માત્ર દુખી થયો તો પણ સમતા રાખી તે દિવસે ફળ આદિ વસ્તુ પણ તેણે ન ખાતા પાપને ખપાવનારો નિર્જલ ચઉવિહારો ઉપવાસ કર્યો શીતળ જળ અને જાતજાતના ફળ ઘણા હોવા છતા પણ ક્ષુધા તૃષાથી અતિશય પીડાયલા ધર્મદત્તને એ રીતે ત્રણ ઉપવાસ થયા પોતાના આદરેલા નિયમ સહિત ધર્મને વિષે એ કેવી આશ્ચર્યકારી દૃઢતા છે ! લૂ લાગવાથી અતિશય કરમાઇ ગએલી ફૂલની માળાની પેઠે ધર્મદત્તનુ સર્વ શરીર કરમાઇ ગયુ હતુ, તો પણ ધર્મની દૃઢના હોવાથી તેનુ મન ઘણુજ પ્રસન્ન જણાતુ હતુ આથી એક દેવ પ્રકટ થઇ તેને કહેવા લાગ્યો "અરે સત્યપુરૂષ ! બહુ સારૂ ! કોઈથી સધાય નહીં એવુ કાર્ય તે સાધ્યુ આ તે કેવુ ધૈર્ય ! પોતાના જીવિતની અપેક્ષા ન રાખતા આદરેલા નિયમને વિષેજ ત્હારી દૃઢના નિરૂપમ છે શક્રેન્દ્રે ત્હારી પ્રકટ પ્રશસા કરી તે યોગ્ય છે તે વાત મ્હારાથી ખમાઈ નહિ, તેથી મે અહિં અટવીમા લાવીને ત્હારી ધર્મ મર્યાદાની પરીક્ષા કરી છે હે સુજાણ ! ત્હારી દૃઢતાથી હુ પ્રસન્ન થયો છુ, માટે મુખમાથી એક વચન કાઢીને ત્હારે જે ઇષ્ટ માગવું હોય તે માગ"

૨૨ ગુરૂએ કંઇ કામ માટે બોલાવ્યા છતા શું કહો છો ? એમ ઉત્તર કરે તો આશાતના લાગે.
૨૩ ગુરૂએ કંઇ કહે થકે તેજ વચનથી જવાબ કરે કે તમેજ કરોને ? તો આશાતના લાગે.
૨૪ ગુરૂનું વ્યાખ્યાન સાભળીને મનમા રાજી ન થતા ઉલટો મનમા દુ ખ પામે તો આશાતના લાગે
૨૫ ગુરૂ કઇક કહેતા હોય તે વચ્ચે બોલવા લાગી જાય કે એ એમ નથી, હુ કહું છુ તેમ છે, એમ કહી ગુરૂ કરતા અધિક વિસ્તારથી બોલવા મ ડી જાય તો આશાતના લાગે.
૨૬ ગુરૂ કથા કહેતા હોય તેમા ભ ગાણુ પાડીને પોતે વાત કહેવા મ ડી જાય તો આશાતના લાગે
૨૭ ગુરૂની પર્ષદા (પરખદા) ભાગી નાખે, જેમકે હવે ગોચરીનો વખત થયો કે પડિલેહણ વેળા થઇ એમ કહી સર્વને ઉઠાડી મૂકે તો ગુરૂનું અપમાન કર્યું કહેવાય તેથી પણ આશાતના લાગે
૨૮ ગુરૂએ કથા કહ્યા પછી સભા બરખાસ્ત થઇ હોય ત્યારે પોતાનું ડહાપણ જણાવવા માટે તે તે કથાને વિસ્તાર કરીને પોતે બોલવા મ ડી જાય તો પણ અપમાન કીધુ ગણાવાથી આશાતના સમજવી
૨૯ ગુરૂની શય્યા(આસન)ને પગ લગાડવાથી આશાતના થાય
૩૦ ગુરૂના સ થારા(સુવાના બીછાના)ને પગ લગાડવાથી આશાતના થાય છે
૩૧ ગુરૂના આસન ઉપર પોતેજ બેસી જાય તો પણ આશાતના ગણાય છે
૩૨ ગુરૂથી ઊંચા આસને બેસે તો આશાતના થાય
૩૩ ગુરૂથી સરખે આસને બેસે તોપણ આશાતના થાય

આવશ્યક ચૂર્ણીમા તો " ગુરૂ કહેતા હોય તે સાભળી વચમા જ પોતે બોલે કે હા એમ છે " તોપણ આશાતના થાય એ એક આશાતના વધી પણ તેના બદલામા તેમા ઉચ્ચાસન અને સમાસન (બત્રીસ અને તેત્રીસમી) એ બે આશાતનાને એક ગણાવી તેત્રીસજ રાખી જણાય છે

ગુરૂની વળી જઘ ય, મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ એમ ત્રણ પ્રકારની આશાતના છે

૧ ગુરૂને પગ પ્રમુખથી સ ઘટ્ટન કરવુ તે જઘ ય આશાતના, ૨ સળેખમ, બળખો અને શુકનો છાટો અડકાડવો એ મધ્યમ આશાતના, અને ૩ ગુરૂનો આદેશ માને નહીં, અથવા મા ય કરે તોપણ વિપરીત કરે, કહેલુ સાભળે જ નહીં, અને સાભળ્યું હોય તો પાછો ઉત્તર વાળે કે અપમાનપૂર્વક બોલે તે ઉત્કૃષ્ટ આશાતના

સ્થાપનાચાર્યની આશાતના

સ્થાપનાચાર્યની આશાતના પણ ત્રણ પ્રકારની છે જ્યા સ્થાપેલ હોય ત્યાથી આમ તેમ ફેરવતા વસ્ત્રસ્પર્શ કે અ ગસ્પર્શ કે પગનો સ્પર્શ કરવો તે જઘન્ય આશાતના, ૨

ભૂમિ પર [illegible] ચોરી
૩ સ્થાપનાચાર્ય [illegible] ત્રકરણ
[illegible] ે દેવ
વર્જવી જેમકે [illegible] ારે તો
“અથવા [illegible] ા સર્વ
રાખે તો [illegible] ઁ, પણ
મૂકવા નહીં, કેમકે [illegible]
પડે છે જે [illegible] વદ્રવ્યનો
(કપડું), [illegible] મગઉધાર
માટે શ્રાવકે [illegible] ી દેવદ્રવ્ય
સ્થાનકે રાખ [illegible] ના કારણથી
કરણની અવજ્ઞા [illegible] ણરો વિચાર
વિવેકપૂર્વક વિચા [illegible] થાય છે

[illegible] પછી આપેજ

આશાતના [illegible] રિક્ષમણ કરે છે
અરિહંતની કે ગુરુની [illegible] ાની વૃદ્ધિ કરાવ
જેમકે ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપક [illegible] ારી થાય છે દેવદ્રવ્ય
જીવોએ સંસાર વધાર્યો કે [illegible] સંભવ છે ત્યાં મુનિ
છે અને અનંત સંસારી [illegible] પ્રવચનની વૃદ્ધિ થાય
બોલતા નથી [illegible]
એઓ પણ આશાતના [illegible] નાર એવુ જે દેવદ્રવ્ય છે

દેવદ્રવ્ય [illegible] ર થાય છે

એવી જ રીતે દેવદ્રવ્ય [illegible] ાવનાર એવુ જે દેવદ્રવ્ય છે
નાશ કરવાથી કે દેવ [illegible] કરવી એટલે જૂનાનું રક્ષણ

દેવદ્રવ્યનો વિનાશ [illegible] ત્તિમા લખેલ છે કે, દેવદ્રવ્યના
ચોથુ વ્રત ભાંગે [illegible] ને તીર્થંકર ગોત્ર બંધાય છે
દેવદ્રવ્યાદિકનો નાશ [illegible]

શ્રાવકદિનકૃત્ય [illegible] ે કરવી ?

દેવદ્રવ્ય અને [illegible] ધીરધાર કરવી નહીં, પણ ખરા
જાણતો નથી અને [illegible] ા રાખી તે ર દેવ [illegible] વ્યાજે

હતો તે કોઇ પર્વ આવતા મદિરે ગયો પાસે દ્રવ્ય ન હોવાથી ઉધાર ખાતે પહેરામણીનુ દ્રવ્ય આપવાનુ કબૂલ કર્યું જૂદા જૂદા કામમા વળી જવાથી તેનાથી કબૂલ કરેલુ દેવદ્રવ્ય શીઘ્ર અપાયુ નહી એક સમયે દુર્દૈવથી તેના ઘર ઉપર ધાડ પડી શસ્ત્રધારી ચોરોએ ઘરમા હતુ તેટલું સર્વ દ્રવ્ય લૂટી લીધુ, અને "શેઠ આગળ જતા આપણે રાજદડ વગેરે કરાવશે" એવો મનમા ભય ઉત્પન્ન થવાથી તેમણે શસ્ત્રપ્રહારથી રૂષભદત્ત શ્રેષ્ઠીનો પ્રાણ લીધો રૂષભદત્તનો જીવ મરણ પામી તેજ મહાપુર નગરમા નિર્દય, દરિદ્રી અને કૃપણ એવા એક પખાલીના ઘરે પાડો થયો તે નિત્ય જળાદિક ભાર ઘેર ઘેર ઉપાડે છે તે નગર ઊંચુ હતું, અને નદી ઘણી ઊંડાણમા હતી તેથી ઊંચી ભૂમિ ચઢવાની, અહોરાત્ર ભાર ઉપાડવાનો અને આકરી ક્ષુધા તથા પીઠ ઉપર પડતો માર સહવાનો એવા એવા કારણથી તે પાડાએ ઘણા કાળ સુધી મહાવેદના સહન કરી એક દિવસે નવા બનાવેલા જિનમદિરનો કોટ બધાતો હતો, તેને માટે પાણી ઉપાડતા જિનમદિર તથા જિનપ્રતિમા આદિ જોઇ તે પાડાને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયુ તેથી તે કોઇ પણ રીતે જિનમદિર છોડીને જાય નહીં પછી પૂર્વભવના પુત્રોએ જ્ઞાની ગુરૂના વચન ઉપરથી ઓળખીને દ્રવ્ય આપીને પાડાને છોડાવ્યો, અને તેણે પૂર્વભવે જેટલું દેવદ્રવ્ય આપવા કબૂલ કર્યું હતુ, તે કરતા હજારગણું દ્રવ્ય આપી પૂર્વભવના પોતાના પિતાને ઋણમાથી મુક્ત કર્યો. પછી તે પાડો અનશન કરી સ્વર્ગે ગયો અને અનુક્રમે મુક્તિ પામ્યો આ રીતે દેવદ્રવ્યાદિ આપતા વિલબ કરવા ઉપર રૂષભદત્ત શ્રેષ્ઠીનું દૃષ્ટાંત કહ્યુ

આમ કબૂલ કરેલુ દેવાદિદ્રવ્ય ક્ષણમાત્ર પણ ઘરમા ન રાખવું વિવેકી પુરૂષો બીજા કોઇનું દેવુ હોય, તો પણ વ્યવહાર સાચવવાને અર્થે આપવાને વિલબ નથી લગાડતા, તો પછી દેવાદિદ્રવ્ય આપવાને વિલબ શી રીતે લગાડાય? તે કારણ માટે દેવ, જ્ઞાન, સાધારણ આદિ ખાતામા, માળ, પહેરામણી વગેરેનું જેટલુ દ્રવ્ય જે ખાતે આપવા કબૂલ કર્યું હોય, તેટલું દ્રવ્ય તે ખાતાનુ થયું માટે તે શી રીતે ભોગવાય? અથવા તે રકમથી ઉત્પન્ન થયેલુ વ્યાજ આદિ પણ શી રીતે લેવાય? કારણ કે, તેમ કરે તો ઉપર કહેલો દેવાદિ દ્રવ્યોપભોગનો દોષ માથે આવે, માટે દેવાદિકનુ દ્રવ્ય તત્કાળ આપવાનુ ન બની શકે, તેણે પ્રથમથીજ પખવાડિયાની અથવા અઠવાડિયાની મુદત બાધવી, અને મુદતની અદર ઉઘરાણીની વાટ ન જોતા પોતેજ આપી દેવુ મુદત વીતી જાય તો દેવાદિદ્રવ્યોપભોગનો દોષ લાગે દેવદ્રવ્યાદિકની ઉઘરાણી પણ તે કામ કરનાર લોકોએ પોતાના પૈસાની ઉઘરાણીની માફક તાબડતોબ અને બરાબર મન દઈ કરવી તેમ ન કરે અને આળસ કરે તો વખતે દુર્દૈવના યોગથી દુર્ભિક્ષ, દેશનો નાશ, દારિદ્ર પ્રાપ્તિ ઇત્યાદિક થાય, તો પછી ગમે તેટલું કરે તોપણ થાય અને તેથી મ્હોટો દોષ લાગે આ વિષય ઉપર એવુ દૃષ્ટાંત છે કે —

સાધારણ દ્રવ્યનુ લક્ષણ.

દેવદ્રવ્ય તો પ્રસિદ્ધ જ છે, પણ સાધારણ દ્રવ્ય તે-દેરુ પુસ્તક, આપત્ગ્રસ્ત શ્રાવક વિગેરેને ઉદ્ધરવાને (સહાય કરવાને) યોગ્ય દ્રવ્ય ઋદ્ધિવત શ્રાવકોએ મળી મેલ્યુ હોય તેનો વિનાશ કરવો અથવા વ્યાજ કે વ્યાપાર આદિવડે તેનો ઉપભોગ કરવો તે સાધારણ દ્રવ્યનો વિનાશ કર્યો કહેવાય છે કહેલું છે કે —

જેના બે બે પ્રકારના ભેદની કલ્પના કરાય છે, એવા દેવદ્રવ્યનો નાશ થતો દેખી સાધુ પણ જો ઉવેખણા કરે તો અનત સસારી થાય છે અહિયા દેવદ્રવ્યના બે બે ભેદની કલ્પના કેમ કરવી તે બતાવે છે દેવદ્રવ્ય, કાષ્ઠ, પાષાણ, ઇંટ, નળીયા વિગેરે જે હોય (જે દેવદ્રવ્ય કહેવાય) તેનો વિનાશ, તેના પણ બે ભેદ છે એક યોગ્ય અને બીજો અતીતભાવ યોગ્ય તે નવા લાવેલા અને અતીતભાવ તે દેરાસરમા લગાડેલા તેના પણ મૂળ અને ઉત્તર નામના બે ભેદ છે મૂળ તે થભ કુભી વિગેરે, ઉત્તર તે છાજ નળીયા વિગેરે, તેના પણ સ્વપક્ષ અને પરપક્ષ નામના બે ભેદ છે સ્વપક્ષ તે શ્રાવકાદિકોએ કરેલો વિનાશ, અને પરપક્ષ તે મિથ્યાત્વી વિગેરે લોકોએ કરેલો વિનાશ એમ દેવદ્રવ્યના બે બે ભેદની કલ્પના અનેક પ્રકારની થાય છે ઉપર લખેલી ગાથામા "અપિ" ગ્રહણ કરેલ છે તેથી શ્રાવક પણ ગ્રહણ કરવા એટલે શ્રાવક કે સાધુ જો દેવદ્રવ્યનો વિનાશ થતો ઉવેખે તો અનત સસારી થાય છે

અહિયા કોઈક એમ પૂછે કે, મન, વચન, કાયાથી સાવદ્ય કરવા, કરાવવા, અનુમોદવાનો પણ જેને ત્યાગ છે એવા સાધુઓએ દેવદ્રવ્યની રક્ષા શા માટે કરવી જોઈએ? ઉત્તર આપતા આચાર્ય કહે છે કે, સાધુ જો કોઇક રાજા, દીવાન, શેઠ પ્રમુખની પાસેથી યાચના કરી ઘર, હાટ, ગામ ગરાસ લઇ તેના દ્રવ્યથી જો નવું દેરાસર બધાવે, તો તમે કહો છો તેમ દોષ લાગે, પણ કોઈક ભદ્રિક જીવોએ ધર્મના માટે પહેલા આપેલું જિન દ્રવ્યનુ અથવા બીજા કોઇ ચૈત્ય દ્રવ્યનુ સાધુ રક્ષણ કરે તો કાઇ દોષ નથી પરતુ ચારિત્રની પુષ્ટિ છે, કારણ કે, જિનેશ્વરોની આજ્ઞાનુ આરાધન થાય છે જો દેરાસર નવીન બધાવતા ન હોય પણ પૂર્વ કરાવેલાનો કે દેરાસર ઢેષીનો તેને કષ્ટ આપીને પણ બચાવ કરવો તેમા કાઇ પ્રાયશ્ચિત્ત આવતુ નથી તેમ કાઇ પ્રતિજ્ઞા પણ ભગ થતી નથી આગમમા પણ એમ જ કહેલુ છે કે —

દેરાસરના કામને માટે દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરતા ખેતર, સુવર્ણ, ચાદી, ગામ, ગરાસ, ગાય, બળદ, વિગેરે દેરાસરના નિમિત્તે ઉપજાવનાર સાધુને ત્રિકરણ યોગ (મન, વચન, કાયા)ની શુદ્ધિ ક્યાથી હોય? એમ પ્રશ્ન કરવાથી આચાર્ય ઉત્તર આપે છે કે, ઉપર લખેલા કારણ જો પોતે કરે એટલે દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ માટે પોતે યાચના કરે તો તેને

દેવદ્રવ્યના સભાલનારને લાગતા દોષ અગે દૃષ્ટાત

મહેદ્ર નામા નગરમા એક સુંદર જિનમદિર હતું તેમા ચદન, બરાસ, ફૂલ, ચોખા, ફળ, નૈવેદ્ય, દીવો, તેલ, ભડાર, પૂજાની સામગ્રી, પૂજાની રચના, મદિરનુ સમારવુ, દેવદ્રવ્યની ઉઘરાણી, તેનુ નામું લખવુ, સારી યતનાથી દેવદ્રવ્ય રાખવુ, તેના જમે ખરચનો વિચાર કરવો, એટલા કામ કરવાને અર્થે શ્રીસઘે દરેક કામમા ચાર ચાર માણસ રાખ્યા હતા તે લોકો પોતપોતાનુ કામ બરાબર કરતા એક દિવસે ઉઘરાણી કરનાર પૈકીનો મુખ્ય માણસ એક ઠેકાણે ઉઘરાણી કરવા ગયો, ત્યા ઉઘરાણી ન થતાં ઉલટા દેણદારના મુખ માથી નીકળેલી ગાળો સાભળવાથી તે મનમા ઘણો ખેદ પામ્યો અને તે દિવસથી તે ઉઘ રાણીના કામમા આલસ કરવા લાગ્યો, "જેવો ઉપરી તેવા તેના હાથ નીચેના લોકો હોય છે," એવો લોક વ્યવહાર હોવાથી તેના હાથ નીચેના લોકો પણ આળસ કરવા લાગ્યા તેટલામા દેશનો નાશ વગેરે થવાથી ઉધાર રહેલુ ઘણું દેવદ્રવ્ય નાશ પામ્યુ પછી તે કર્મના દોષથી ઉઘરાણી કરનારનો ઉપરી અસખ્યાતા ભવ ભમ્યો આ રીતે દેવદ્રવ્યની ઉઘરાણી કરવાના કામમા આલસ કરવા ઉપર દૃષ્ટાત કહ્યું છે

તેમજ દેવદ્રવ્ય આદિ જે આપવાનુ હોય તે સારૂ આપવુ ઘસાયેલુ અથવા ખોટું નાણું વગેરે ન આપવુ કારણ કે, તેમ કરવાથી કોઇ પણ રીતે દેવદ્રવ્યાદિકનો ઉપભોગ કર્યાનો દોષ માથે આવે છે તેમજ દેવ, જ્ઞાન તથા સાધારણ દ્રવ્ય સબધી ઘર, દુકાન, ક્ષેત્ર, વાડી, પાષાણ, ઈંટ, કાઇ, વાસ, નળીયા, માટી, ખડી આદિ ચીજો તથા ચદન, કેશર, બરાસ, ફૂલ છાબડીઓ, ચગેરીઓ, ધૂપધાણું, કળશ, વાળાકુચી, છત્રસહિત સિંહાસન, ચામર, ચદરવાઓ ઝલ્લરી, ભેરી આદિ વાજિત્ર, તબુ કોડિયા, પડદા, કાબળ, સાદડી, કબાટ, પાટ, પાટલા, પાટલીઓ, કુડી, ઘડા, ઓરસીઓ, કાજળ, જળ અને દીવા આદિ વસ્તુ તથા મદિરની શાળામા થઇને પરનાળાના માર્ગે આવેલુ જળ વગેરે પણ પોતાના કામને માટે ન વાપરવુ કારણ કે, દેવદ્રવ્યની પેઠે તેના ઉપભોગથી પણ દોષ લાગે છે ચામર, તબુ આદિ વસ્તુ નો વાપરવાથી કદાચિત્ મલિન થવાનો તથા તૂટવાફાટવાનો પણ સભવ છે, તેથી ઉપભોગ કરતા પણ અધિક દોષ લાગે કહ્યુ છે કે ભગવાન્ આગળ દીવો કરીને તેજ દીવાથી ઘરના કામ ન કરવા તેમ કરે તો તિર્યંચ યોનિમા જાય એ ઉપર એવુ દૃષ્ટાત છે કે —

મન્દિરનો દીવો વાપરવા અગે ઊંટડીનુ દૃષ્ટાત

ઇંદ્રપુર નગરમા દેવસેન નામે એક વ્યવહારી હતો અને ધનસેન નામે એક ઊંટસ્વાર તેનો સેવક હતો ધનસેનના ઘરથી દરરોજ એક ઊંટડી દેવસેનને ઘેર આવતી ધનસેન તેને મારીકૂટીને પાછી લઇ જાય, તો પણ તે સ્નેહને લીધે પાછી દેવસેનને ઘેર જ આવીને રહે. એમ થવા લાગ્યુ ત્યારે દેવસને તેને વેચાતી લઇને પોતાના ઘરમા રાખી અને

ચારિત્રની શુદ્ધિ ન કહેવાય, પણ તે દેવદ્રવ્યની (ક્ષેત્ર ગામ ગરાસ વિગેરેની) કોઈ ચોરી કરે, તે ખાઇ જાય, કે લઇ લેતો હોય તો તેને ઉવેખે (અવગણના કરે) તો ત્રિકરણ વિશુદ્ધિ ન કહેવાય, છતી શક્તિયે જો ન નિવારે તો અભક્તિ ગણાય છે, માટે જો દેવ દ્રવ્યનો કોઇ વિનાશ કરતો હોય તો તેને સાધુ અવશ્ય નિવારે-અટકાવે; ન નિવારે તો દોષ લાગે છે દેવદ્રવ્યના ભક્ષણ કરનાર પાસેથી દ્રવ્ય પાછુ લેવાના કાર્યમા કદાપિ સર્વ સઘનુ કામ પડે તો સાધુ શ્રાવકે પણ તે કાર્યમા લાગીને (તે કાર્ય) પાર પાડવુ, પણ ઉવેખવું નહીં વળી બીજા ગ્રથોમા પણ કહેલુ છે કે —

દેવદ્રવ્યનુ ભક્ષણ કરે કે ભક્ષણ કરનારને ઉવેખે તથા પ્રજ્ઞાહીનપણાથી દેવદ્રવ્યનો ઉપયોગ કરે તોપણ પાપકર્મથી લેપાય છે પ્રજ્ઞાહીનપણું એટલે દેવદ્રવ્ય કોઇક અગડધાર આપે, થોડા મૂલ્યવાળા દાગીના રાખી વધારે દેવદ્રવ્ય આપે, આ પુરૂષ પાસેથી દેવદ્રવ્ય પાછુ અમુક કારણથી વસુલ કરાવી શકીશુ એવો વિચાર કર્યા વિનાજ આપે આ કારણથી દેવદ્રવ્યના છેવટ વિનાશ થાય તે પ્રજ્ઞાહીનપણુ ગણાય છે પ્રજ્ઞાહીનપણુ તે ખરેખરો વિચાર કીધા વિના આપે તે જેથી છેવટ દેવદ્રવ્યનો વિનાશ થાય તે પ્રજ્ઞાહીન કહેવાય છે

જે શ્રાવક દેરાસરની આવકને ભાગે, દેવદ્રવ્યમા આપવું કબૂલ કરીને પછી આપેજ નહીં, દેવદ્રવ્યનો નાશ થતો દેખી ઉવેખી નાખે તો તે પણ સસારમા પરિભ્રમણ કરે છે

જિન પ્રવચનની વૃદ્ધિ કરાવનારૂ, જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર વિગેરે ગુણોની વૃદ્ધિ કરાવનારૂ એવુ જે દેવદ્રવ્ય છે તેનું જે પ્રાણી ભક્ષણ કરે તે અનત સસારી થાય છે દેવદ્રવ્ય હોય તો મન્દિરનુ સમારકામ તથા મહાપૂજા, સત્કાર આદિ થવાનો સભવ છે ત્યા મુનિ રાજનો પણ યોગ મલી આવે છે વ્યાખ્યાન સાભળવા આદિ જિન પ્રવચનની વૃદ્ધિ થાય છે એવી રીતે જ્ઞાન દર્શન ગુણની પ્રભાવના થાય છે

જિન પ્રવચનની વૃદ્ધિ કરાવનારૂ, જ્ઞાનદર્શન ગુણને દીપાવનારૂ એવુ જે દેવદ્રવ્ય છે તેનુ જે પ્રાણી રક્ષણ કરે છે તે અલ્પભવમા મોક્ષપદને પામનાર થાય છે

જિન પ્રવચનની વૃદ્ધિ કરાવનારૂ, જ્ઞાનદર્શનગુણને દીપાવનારૂ એવુ જે દેવદ્રવ્ય છે તેની જે પ્રાણી વૃદ્ધિ કરે છે તે તીર્થંકરપદને પામે છે વૃદ્ધિ કરવી એટલે જૂનાનુ રક્ષણ અને નવું પ્રાપ્ત કરવુ દર્શનશુદ્ધિ પ્રકરણમા એ પદની વૃત્તિમા લખેલ છે કે, દેવદ્રવ્યના વધારનારને અર્હત ઉપર ઘણીજ ભક્તિ હોય છે તેથી તેને તીર્થંકર ગોત્ર બધાય છે

દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ કેવી રીતે કરવી ?

પદર કર્માદાનના કુવ્યાપાર છે, તેમા દેવદ્રવ્યની ધીરધાર કરવી નહીં, પણ ખરા માલની લેવડદેવડ કરનારા સદ્વ્યાપારીઓના દાગીના રાખી તે ઉપર દેવદ્રવ્ય વ્યાજે

પરસ્પર બને પ્રીતિવાલા થયા કોઇ સમયે જ્ઞાની મુનિરાજને ઊંટડીના સ્નેહનું કારણ પૂછતા તેમણે કહ્યું કે, " એ ઊંટડી પૂર્વભવે તારી માતા હતી, એણે ભગવંત આગળ દીવો કરીને તેજ દીવાથી ઘરના કામ કર્યા ધુપધાણામા રહેલા અગારાથી ચૂલો સળગાવ્યો તે પાપકમથી એ ઊંટડી થઇ કહ્યુ છે કે—જે મૂઢ મનુષ્ય ભગવાનને અર્થે દીવો તથા ધૂપ કરીને તેથીજ પોતાના ઘરના કામ મોહથી કરે છે, તે વારવાર તિર્યંચપણું પામે છે આ રીતે તમારો બન્નેનો સ્નેહ પૂર્વભવના સબધથી આવેલો છે એ રીતે ભગવાન્ આગળ કરેલો દીવો વાપરવા ઉપર દૃષ્ટાત છે

માટે દેવની આગળ કરેલા દીવાના પ્રકાશમા કાગળ ન વચાય, [illegible] કામ ન કરાય, તથા નાણું ન પરખાય, દેવ આગળ કરેલા દીવાથી [illegible] દીવો પણ સળગાવવો નહીં ભગવાનના ચદનથી પોતાના કપાળાદિક [illegible] ભગવાનના જળથી હાથ પણ ધોવાય નહીં દેવની શેષ (નમણ) [illegible] પડતું સ્વલ્પ માત્ર લેવું પરતુ પ્રભુના શરીરથી પોતાના હાથે લેવું નહીં [illegible] ઉહરી વગેરે વાજિંત્ર પણ ગુરૂને અથવા સઘને કામે વગાડાય નહીં [illegible] એવો છે કે કાઇ તેવું જરૂરતુ કામ હોય તો દેવના ભેરી આદિ વાજિંત્ર [illegible] વાપરતા પહેલા તેના બદલામા દેવદ્રવ્ય ખાતે મ્હોટો નકરો આપવો [illegible] પુરૂષ જિનેશ્વર મહારાજના ચામર, છત્ર, કળશ આદિ [illegible] આપ્યા વિના વાપરે, તે દુખી થાય આ નકરો આપીને [illegible] ચિત્ ભાગી તૂટી જાય તો પોતાના પૈસાથી તે સમારી [illegible] દર્શન કરવાને અર્થેજ જો જિનેશ્વર ભગવાનની પ્રતિમા [illegible] તો તે તેટલા કારણથી દેવદીપ થતો નથી પૂજાને અર્થેજ [illegible] તો, તે દેવદીપ થાય મુખ્યમાર્ગથી તો દેવદીપને અર્થે [illegible] પોતાને કામે ન વાપરવા કોઇ માણસે પૂજા કરનાર લોકોને [illegible] મંદિરે [illegible] જળ નાખ્યુ હોય, તો તે જળથી હાથ પગ ધોવાને [illegible] ઓરસીયા આદિ તથા ચદન, કેશર, કપૂર, કસ્તૂરી [illegible] નિશ્રાએ ન રાખવી. કારણ કે, દેવની નિશ્રાએ ન રાખી હોય તો [illegible] પડે તો તે વાપરી શકાય છે એજ રીતે ભેરી, ઝલરી આદિ [illegible] રાખ્યુ તો તે સર્વ ધર્મકૃત્યોમા વાપરી શકાય છે [illegible] વસ્તુ દેવમદિર વગેરેમા વાપરવાને અર્થે [illegible] કારણથી તે વસ્તુ દેવદ્રવ્યમા ગણાય નહીં [illegible] એમ ન હોય તો, પોતાના પાત્રમા રહેલુ [illegible] મૂકે છે, પણ દેવદ્રવ્ય ગણવુ જોઇએ [illegible] જ્ઞાનખાતાની વસ્તુ ભાડુ આપીને પણ

આપીને વૃદ્ધિ વિધિપૂર્વક કરવી જેમ તેમ અથવા વગર દાગીના રાખે કે પદર કર્માદાનના વ્યાપારના કરનારને આપી દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરવી નહીં જે માટે શાસ્ત્રકારે લખેલ છે કે–

જિનેશ્વર ભગવતની આજ્ઞાનુ ખડન જેમા થાય એવી રીતે દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરનારા પણ કેટલાક મૂર્ખ મોહમા મુઝાએલા અજ્ઞાની જીવો ભવસમુદ્રમા ડૂબે છે

કેટલાક આચાર્ય તો એમ કહે છે કે, શ્રાવક વગર બીજા કોઇને દેવદ્રવ્યની દ્રવ્યનુ ધીરવું હોય તો સમાન અથવા અધિક મૂલ્યવાળા દાગીના રાખીને જ દેવદ્રવ્ય ની વૃદ્ધિ કરવી, ઉચિત છે વળી સમ્યક્ત્વ પચીશીની વૃત્તિમા આવેલી શકાસ શેઠની કથામા પણ દાગીના ઉપર દેવદ્રવ્ય વૃદ્ધિ કરવાનુ લખેલ છે

દેવદ્રવ્યના ભક્ષણ રક્ષણ ઉપર સાગરશ્રેષ્ઠીનુ દૃષ્ટાત.

સાકેતપુર નામના નગરમા અરિહતનો ભક્ત એવો સાગરશ્રેષ્ઠી નામનો એક સુશ્રાવક રહેતો હતો ત્યાના બીજા સર્વ શ્રાવકોએ સાગરશ્રેષ્ઠીને સુશ્રાવક જાણી સર્વ દેવદ્રવ્ય સોપ્યુ, અને કહ્યું કે “ મદિરનુ કામ કરનારા સૂતાર આદિને આ દ્રવ્ય આપતા રહેજો ” પછી સાગરશ્રેષ્ઠીએ લોભથી દેવદ્રવ્ય વાપરીને ધાન્ય, ગોળ, ઘી, તેલ, કપડા આદિ ઘણી ચીજો વેચાતી લઇ મૂકી, અને તે સૂતાર વગેરેને રોકડનાણું ન આપતા તેના બદલામા ધાન્ય, ગોળ, ઘી આદિ વસ્તુ મોંઘે ભાવે આપે, અને એમ કરતા લાભ મળે તે પોતે રાખે એમ કરતા તેણે રૂપિયાના એશીમા ભાગરૂપ એક હજાર કાકણીનો લાભ લીધો, અને તેથી મહાઘોર પાપકર્મ ઉપાર્જ્યું તેની આલોચના ન કરતા મરણ પામી સમુદ્રની અદર જળમનુષ્ય થયો ત્યા જાત્ય રત્નના ગ્રાહકોએ જળના અને જલચર જીવોના ઉપદ્રવને ટાળનાર અડગોલિકાનુ ગ્રહણ કરવાને અર્થે તને વજ્રઘરટ્ટમા પીલ્યો તે મહાવ્યથાથી મરણ પામી ત્રીજી નરકે નારકી થયો વેદાતમા પણ કહ્યુ છે કે–દેવદ્રવ્યથી તથા ગુરુ દ્રવ્યથી થએલી દ્રવ્યની વૃદ્ધિ પરિણામે સારી નથી કેમકે, તેથી ઇહલોકે કુલ નાશ અને મરણ પછી નરક ગતિ થાય છે નરકમાથી નીકળીને પાચસે ધનુષ્ય લાબો મહામત્સ્ય થયો તે ભવે કોઇ મ્લેચ્છે તેના સર્વાંગે છેદ કરી મહાકદર્થના કરી તેથી મરણ પામી ચોથી નરકે નારકી થયો એમ એકેક અથવા બે બે ભવ વચ્ચે કરીને સાતે નરકોમા બે બે વાર ઉત્પન્ન થયો પછી તે સાગરશ્રેષ્ઠીના જીવે એક હજાર કાકણી જેટલા દેવદ્રવ્યનો ઉપભોગ કર્યો હતો, તેથી લાગટ તથા આતરાથી શ્વાન, ભૂડ, ભેસ, બોકડો, ઘેટો, હરિણ સસલો, સાબર, શિયાળિયો, બિલાડી, ઉંદર, નોળિયો, કોલ, ગિરોલી, સર્પ, વીંછી, વિષ્ટાના કૃમિ, પૃથ્વીકાય, અપ્કાય, તેઉકાય, વાયુકાય, વનસ્પતિકાય, શખ, છીપ, જળો, કીડી, કીડા, પતગ, માખી, ભમરો, મચ્છર, કાચબો, ગર્દભ, પાડો, બળદ, ઉંટ, ખચ્ચર, ઘોડો, હાથી વગેરે જીવયોનિમા પ્રત્યેક જીવયોનિએ એકેક હજાર વાર ઉત્પન્ન થઇ સર્વ મળી લાખો ભવ સસારમા ભમતા પૂરા કર્યા પ્રાયે સર્વ ભવે શસ્ત્રઘાત આદિ

પ્રાપ્તિ થાય છે સાધારણ ખાતાની વસ્તુ સંઘની અનુમતિથી વાપરવી, તોપણ લોકવ્યવહારની રીતને અનુસરી ઓછું ન પડે એટલું ભાડું આપવું અને તે પણ કહેલી મુદતની અંદર પોતેજ જઈને આપવું તેમાં જો કદાચિત્ તે ઘરની ભીંત, કરા, આદિ પૂર્વના હોય, તે પડી જવાથી પાછા સમારવા પડે તો તેમાં જે કાંઇ ખરચ થયું હોય, તે ભાડામાં વાળી લેવું કારણ કે, તેવો લોકવ્યવહાર છે; પરંતુ જે પોતાના અર્થે એકાદ માળ નવો ચણાવ્યો અથવા તે ઘરમાં બીજું કાંઈ નવું કર્યું હોય તો તેમાં જે ખરચ થયું હોય, તે ભાડામાં વાળી લેવાય નહીં કારણ કે તેથી સાધારણ દ્રવ્યનો ઉપયોગ કરવાનો દોષ આવે છે કોઇ સાધર્મીભાઇ સીદાતો હોય, તો તે સંઘની સમ્મતિથી સાધારણ ખાતાના ઘરમાં વગર ભાડે રહી શકે તેમજ બીજું સ્થાનક ન મળવાથી તીર્થાદિકને વિષે તથા જિન મંદિરમાંજ જો ઘણી વાર રહેવું પડે તથા નિદ્રા આદિ લેવી પડે તો જેટલું વાપરવામાં આવે, તે કરતા પણ વધારે નકરો આપવો, થોડો નકરો આપે તો સાક્ષાત્ દોષજ છે આ રીતે દેવ, જ્ઞાન અને સાધારણ એ ત્રણે ખાતના વસ્ત્ર, નાળીયેર, સોના રૂપાની પાટી, કળશ, ફુલ, પક્વાન્ન, સુખડી વગેરે વસ્તુ ઉજમણામાં, નંદિમાં અને પુસ્તકપૂજા વગેરે કૃત્યોમાં સારો નકરો આપ્યા વિના ન મૂકવી 'ઉજમણા આદિ કૃત્યોમાં પોતાના નામથી મ્હોટા આડંબરે માંડયા હોય તો લોકમાં ઘણી પ્રશંસા થાય' એવી ઇચ્છાથી થોડા નકરો આપીને ઘણી વસ્તુ મૂકવી એ યોગ્ય નથી આ વાત ઉપર લક્ષ્મીવતીનું દૃષ્ટાંત છે જે નીચે લખ્યું છે —

થોડા નકરાથી ઉજમણામાં વસ્તુઓ મૂકવા અંગે લક્ષ્મીવતીનું દૃષ્ટાન્ત.

કોઈ લક્ષ્મીવતી નામે શ્રાવિકા ઘણી દ્રવ્યવાન, ધર્મિષ્ઠ અને પોતાની મ્હોટાઇ ઇચ્છનારી હતી તે હમેશા થોડો નકરો આપીને ઘણા આડંબરથી વિવિધ પ્રકારના ઉજમણા આદિ ધર્મકૃત્યો કરે અને કરાવે, તથા મનમાં એમ જાણે કે, "હું દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ તથા પ્રભાવના કરૂં છું" એવી રીતે શ્રાવકધર્મ પાળીને તે મરણ પામીને સ્વર્ગે ગઇ, તો પણ બુદ્ધિપૂર્વક અપરાધના દોષથી ત્યાં નીચ દેવીપણે ઉત્પન્ન થઇ કાળ થતા સ્વર્ગથી ચ્યવી કોઇ ધનવાન તથા પુત્ર રહિત શેઠને ત્યાં માગ્ય પુત્રીપણે ઉત્પન્ન થઇ પણ તે ગર્ભમાં આવી ત્યારે ઓચિંતો પરચક્રનો મ્હોટો ભય આવ્યાથી તેની માતાનો સીમંતનો ઉત્સવ ન થયો, તથા જન્મોત્સવ, છઠ્ઠીનો જાગરિકોત્સવ, નામ પાડવાનો ઉત્સવ આદિ ઉત્સવ પિતાએ મ્હોટા આડંબરથી કરવાની તૈયારી કરી હતી, તો પણ રાજા તથા મંત્રી આદિ મ્હોટા લોકના ઘરમાં શોક ઉત્પન્ન થવાથી તે ન થયા તેમજ શેઠે રત્નજડિત સુવર્ણના સર્વ અંગે પહેરાય એટલા અલંકાર ઘણા આદરથી કરાવ્યા હતા, તો પણ ચોરાદિકના ભયથી તે પુત્રી એક દિવસ પણ પહેરી શકી નહીં તે માબાપને તથા બીજા લોકોને પણ ઘણી માન્ય હતી તો પણ પૂર્વકર્મના દોષથી તેને ખાવા પીવાની તથા પહે

મહાવ્યથા સહન કરીને તે મરણ પામ્યો. પછી ઘણું ખરૂ પાપ ક્ષીણ થયુ ત્યારે વસતપુર નગરમા ક્રોડપતિ વસુદત્ત શ્રેષ્ઠીથી તેની સ્ત્રી વસુમતિની કુખે પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો તે ગર્ભમા છતા જ વસુદત્તશ્રેષ્ઠીનુ સર્વ દ્રવ્ય નાશ પામ્યુ પુત્ર અવતર્યો તે જ દિવસે વસુદત્તશ્રેષ્ઠી મરણ પામ્યો, અને તેને પાચમું વર્ષ બેસતા વસુમતી પણ દેવગત થઈ તેથી લોકોએ તેનુ "નિષ્પુણ્યક" એવુ નામ પાડયુ કોઇ રાકની પેઠે જેમ તેમ નિર્વાહ કરી તે વૃદ્ધિ પામ્યો

એક દિવસે તેનો મામો તેને સ્નેહથી પોતાને ઘેર લઈ ગયો દૈવયોગે તે જ રાત્રિએ મામાનુ ઘર પણ ચોરોએ લૂટયુ એમ જેને જેને ઘેર તે એક દિવસ પણ રહ્યો તે સર્વને ત્યા ચોર, ધાડ, અગ્નિ વગેરે ઉપદ્રવ થયા કોઇ ઠેકાણે ઘરધણી જ મરણ પામ્યો "આ પારેવાનુ બચ્ચુ છે ? કે બળતી ગાડરી છે ? અથવા મૂર્તિમાન્ ઉત્પાત છે ?" એવી રીતે લોકો તેની નિદા કરવા લાગ્યા તેથી ઉદ્વેગ પામી તે નિષ્પુણ્યક નામા સાગર શ્રેષ્ઠીનો જીવ બહુ દેશાતરે ભ્રમતા તામ્રલિપ્તિ નગરીએ ગયો ત્યા વિનયધર શ્રેષ્ઠીને ત્યા ચાકરપણે રહ્યો તે જ દિવસે વિનયધર શ્રેષ્ઠીનું ઘર સળગ્યું તેથી તેણે પોતાના ઘરમાથી હડકાયતા શ્વાનની પેઠે તેને કાઢી મૂકયો પછી શું કરવુ ? તે ન સૂઝવાથી પૂર્વભવે ઉપાર્જેલા દુષ્કર્મની નિદા કરવા લાગ્યો કહ્યુ છે કે—સર્વે જીવ સ્વવશપણે કર્મ કરે છે, પણ તે ભોગવવાનો અવસર આવે ત્યારે પરવશ થઇને ભોગવે છે, જેમ માણસ પોતાની સ્વતત્રતાથી વૃક્ષ ઉપર ચઢી જાય છે, પણ પડવાનો સમય આવે ત્યારે પરવશ થઇને નીચે પડે છે નિષ્પુણ્યક "યોગ્ય સ્થાનનો લાભ ન થવાથી ભાગ્યના ઉદયને હરકત આવે છે" એમ વિચારી સમુદ્રતીરે ગયો, અને ધનાવહ શ્રેષ્ઠીની ચાકરી કરવી કબૂલ કરી તે દિવસે વહાણ ઉપર ચઢ્યો શ્રેષ્ઠીની સાથે ક્ષેમ કુશળથી પરદ્વીપે ગયો, અને મનમા વિચાર કરવા લાગ્યો કે, મ્હારૂ ભાગ્ય ઉઘડયુ કારણ કે, હુ અદર બેઠા પછી પણ વહાણ ભાગ્યુ નહીં અથવા મ્હારૂ દુર્દૈવ આ વખતે પોતાનું કામ ભૂલી ગયુ રખેને પાછા વળતા તેને તે યાદ આવે !" નિષ્પુણ્યકના મનમા આવેલી કલ્પના ખરી કરવાને અર્થેજ કે શુ ? તેના દુર્દૈવે લાકડીનો પ્રહાર કરીને જેમ ઘડાના સેકડો કડકા કરે, તેમ પાછા વળતા તે વહાણના કકડા કર્યા. દૈવયોગથી નિષ્પુણ્યકને હાથે પાટિયુ આવી ગયુ તેની મદદથી તે સમુદ્રકાઠાના એક ગામે આવ્યો, અને ત્યાના ઠાકોરના આશ્રય તળે રહ્યો

એક દિવસે ચોરોએ ઠાકોરના ઘર ઉપર ધાડ પાડી અને નિષ્પુણ્યકને ઠાકોરનો પુત્ર જાણી પકડી બાધીને તેઓ પોતાની પલ્લીએ લઈ ગયા તે જ દિવસે બીજા કોઈ પલ્લીપતિએ ધાડ પાડી તે પલ્લીનો મૂળથી નાશ કર્યો પછી તે ચોરોએ પણ તે નિષ્પુણ્યકને કમનશીબ જાણીને કાઢી મૂકયો કહ્યુ છે કે—એક માથે ટાલવાળો પુરૂષ માથે તડકો લાગવાથી ઘણોજ તપી ગયો, અને શીતળ છાયાની ઇચ્છાથી દૈવયોગે બિલ્લાના ઝાડ નીચે જઇ

રવા ઓઢવાની વસ્તુ ઘણે ભાગે એવી મળની હતી કે, સામાન્ય માણસને પણ સુખે મળી શકે કહ્યુ છે કે સાગર ! તુ રત્નાકર કહેવાય છે, અને તેથી તુ રત્નથી ભરેલો છે, છતા મ્હારા હાથમા દેડકો આ યો ! એ ત્હારો દોષ નથી પણ મ્હારા પૂર્વકર્મનો દોષ છે પછી શેઠે "એ પુત્રીનો એકે ઉત્સવ થયો નથી માટે મ્હોટા આડબરથી તેનો લગ્ન મહોત્સવ કરવા માડયો લગ્ન દિવસ નજીક આવ્યો, ત્યારે તે પુત્રીની માતા અકસ્માત મરણ પામી ! ત્યારે બિલકુલ ઉત્સવ ન થતા વરવહુનો હસ્તમેળાપ માત્ર રૂઢી પ્રમાણે કર્યો મ્હોટા ધનવાન અને ઉદાર શેઠને ઘેર પડી હતી, અને સાસરા આદિ સર્વ લોકને માનીતી હતી, તો પણ પૂર્વની પેઠે નવા નવા ભય, શોક, માદગી આદિ કારણ ઉત્પન્ન થવાથી તે પુત્રીને પોતાના મનગમતા વિષયસુખ, તથા ઉત્સવ ભોગવવાનો યોગ પ્રાયે ન જ મળ્યો તેથી તે મનમા ઘણી ઉદ્વિગ્ન થઈ, અને સવેગ પામી એક દિવસે તણે કેવળી મહારાજને એ વાતનુ કારણ પૂછવાથી તેમણે કહ્યુ છે કે, "પૂર્વભવે તે થોડો નકરો આપીને મદિર આદિની ઘણી વસ્તુ વાપરી અને મ્હોટો આડબર દેખાડયો તે જે દુષ્કર્મ ઉપાર્જ્યુ તેનુ આ ફળ છે" કેવળીના એવા વચન સાભળી તે પ્રથમ આલોયણ અને પછી દીક્ષા લઇ અનુક્રમે નિર્વાણ પામી એ રીતે લક્ષ્મીવતીની કથા છે

માટે ઉજમણા આદીમા મૂકવા પાટલીઓ, નાળિએર, લાડુ, આદી વસ્તુ જેનુ મૂલ્ય હોય, તથા તે તૈયાર કરતા, લાવતા જે દ્રવ્ય બેઠુ હોય તેથી પણ કાઇક વધારે રકમ આપવી, એમ કરવાથી શુદ્ધ નકરો કહેવાય છે કોઇએ પોતાના નામથી ઉજમણા વગેરે માડયુ હોય, પરતુ અધિક શક્તિ આદિ ન હોવાથી માડેલા ઉજમણાની રીત બરાબર સાચવવાને અર્થે કોઇ બીજો માણસ કાઈ મૂકે, તો તેથી કોઇ દોષની પ્રાપ્તિ થતી નથી

ઘરદેરાસરમા ચઢાવેલ અક્ષતાદિની વ્યવસ્થા

પોતાના ઘરદેરાસરોમા ભગવાન આગળ મૂકેલા ચોખા, સોપારી, નૈવેદ્ય આદિ વસ્તુ વેચવાથી નિપજેલી રકમમાથી પુષ્પ, ભોગ (કેસર, ચદન) વસ્તુ પોતાના ઘરદેરા સરમા ન વાપરવી; અને બીજા જિનમદિરમા પણ પોતે ભગવાન્ ઉપર ન ચઢાવવી પરતુ ખરી વાત કહીને તે પૂજક લોકોના હાથથી ચઢાવે જિનમદિરે પૂજકનો યોગ ન હોય તો સર્વે લોકોને તે વસ્તુનુ સ્વરૂપ પ્રકટ કહીને પોતે જ તે વસ્તુ ભગવાન ઉપર ચઢાવે એમ ન કરે તો, ગાઠનુ ન ખરચતા ફોગટ લોકો પાસેથી પોતાની પ્રશસા કરાવ્યાનો દોષ માથે આવે છે ઘરદેરાસરની નૈવેદ્ય આદિ વસ્તુ માળીને આપવી, પણ તે તેના માસિક પગારની રકમમા ગણવી જો પ્રથમથી માસિક પગારને બદલે નવેદ્ય આદિ આપવાનો ઠરાવ કર્યો હોય, તો કાઇ દોષ નથી મુખ્યમાર્ગે જોતા માળીને માસિક પગાર જૂદો જ આપવો ઘરદેરાસરમા ભગવાન્ આગળ ધરેલા નૈવેદ્ય આદિ વસ્તુ મ્હોટા જિનમદિરે મૂકવી

પહોચ્યો ત્યારે ત્યા પણ ઉપરથી પડતા એક મ્હોટા ગિલીના ફળથી તેનું માથુ "કડાક" શબ્દ કરી ભાગ્યુ મતલબ એ છે કે, કમનસીબ પુરૂષ જ્યા જાય ત્યાં આપદા પણ તેની સાથે જ આવે છે આ રીતે જૂના જૂદા નવસો નવાણું સ્થળોના વિષે ચોર, જળ, અગ્નિ સ્વચક્ર, પરચક્ર, મરકી આદિ અનેક રોગ થવાથી તે નિષ્પુણ્યકને લોકોએ કાઢી મૂકયો ત્યારે તે મહા દુખી થઇ એક મ્હોટી અટવીમા આરાધક જનોને પ્રત્યક્ષ ફળ આપનારા સેલક નામા યક્ષને મદિરે આવ્યો પોતાનુ સર્વ દુખ યક્ષ આગળ કહી એકચિત્તથી તેની આરાધના કરવા લાગ્યો એક વીસ ઉપવાસ કરવાથી પ્રસન્ન થએલા યક્ષે તેને કહ્યું કે, "દરરોજ" સધ્યા સમયે મ્હારી આગળ સુવર્ણમય એક હજાર ચદ્રકને ધારણ કરનારો મોર નૃત્ય કરશે તેના દરરોજ પડી ગએલા પિચ્છા ત્હારે લેવા " યક્ષના આવા વચનથી ખુશી થયેલા નિષ્પુણ્યકે કેટલાક પિચ્છા સધ્યા સમયે પડી ગયા, તે એકઠા કર્યા એમ દરરોજ એકઠા કરતા નવસો પિચ્છા ભેગા થયા એકસો બાકી રહ્યા પછી નિષ્પુણ્યકે દુર્દૈવની પ્રેરણાથી મનમા વિચાર્યુ કે, "બાકી રહેલા પિચ્છા લેવાને માટે હવે કેટલાક દિવસ આ જગલમા રહેવું ? માટે બધા પિચ્છા સામટા એક મૂઠીથી પકડીને ઉખેડી લેવા એ ઠીક " એમ વિચારી તે દિવસે મોર નાચવા આવ્યો, ત્યારે એક મૂઠીથી તેના પિચ્છા પકડવા ગયો એટલામા મોર કાગડાનુ રૂપ કરીને ઉડી ગયો, અને પૂર્વે એકઠા કરેલા નવસો પિચ્છા પણ જતા રહ્યા ! ખરૂ છે કે—દેવની મર્યાદા ઉલ્લઘીને જે કાર્ય કરવા જઈએ, તે સફળ થાય નહીં જુઓ, ચાતકે ગ્રહણ કરેલુ સરોવરનું જળ પેટમા ન ઉતરતા ગળામા રહેલા છિદ્રથી બહાર જતું રહે છે માટે "ધિક્કાર થાઓ મને ! કેમકે મે ફોગટ એટલી ઉતાવળ કરી " એમ દીલગીરી કરતા નિષ્પુણ્યકે આમ તેમ ભમતા એક જ્ઞાની ગુરૂને દીઠા તેમની પાસે જઈ વદના કરી તેણે તેમને પોતાના પૂર્વકર્મનું સ્વરૂપ પૂછ્યું જ્ઞાનીએ પણ તેના પૂર્વભવનું સ્વરૂપ જેવું હતું તેવું પ્રકટપણે કહી દીધું તે સાભળી પૂર્વે દેવદ્રવ્ય ઉપર પોતાની આજીવિકા કરી તેનું પ્રાયશ્ચિત મુનિરાજ પાસે માગ્યું મુનિ મહારાજે કહ્યુ કે, "જેટલુ દેવદ્રવ્ય તે પૂર્વભવે વાપર્યું, તે કરતા વધારે દ્રવ્ય દેવદ્રવ્ય ખાતામા આપ, અને દેવદ્રવ્યની રક્ષા તથા તેની વૃદ્ધિ વગેરે યથાશક્તિ કર એટલે ત્હારૂ દુષ્કર્મ ટળશે તથા પરિપૂર્ણ ભોગ, રૂદ્ધિ અને સુખનો લાભ થશે " તે સાભળી નિષ્પુણ્યકે જ્ઞાની ગુરુ પાસે નિયમ લીધો કે, "મે પૂર્વભવે જેટલુ દેવદ્રવ્ય વાપર્યું હોય, તે કરતા હજારગુણું દ્રવ્ય દેવદ્રવ્ય ખાતે મ્હારાથી ન અપાય, ત્યા સુધી અન્ન વસ્ત્ર ચાલે, તે કરતા વધારે દ્રવ્યનો સગ્રહ ન કરવો " એવા નિયમની સાથે શુદ્ધ શ્રાવક ધર્મ પણ તેણે ગુરુની સાખે આદર્યો તે દિવસથી માડી તેણે જે જે વ્યવહાર કર્યો, તે સર્વમા તેને બહુ દ્રવ્યનો લાભ થયો જેમ જેમ લાભ થયો, તેમ તેમ તે માથે રહેલુ દેવદ્રવ્ય ઉતારતો ગયો પૂર્વભવે વાપરેલી એક હજાર કાકિણીના બદલામા દસ લાખ કાકિણી તેણે થોડા દિવસમા દેવદ્રવ્ય ખાતે આપી દેવદ્રવ્યના ઋણમાથી છૂટ્યા પછી ઘણું દ્રવ્ય ઉપાર્જીને તે પોતાને નગરે આવ્યો સર્વ મ્હોટા શેઠોમા શેઠ થવાથી તે

નહીં તો " ઘર દેરાસરની વસ્તુથી જ ઘરદેરાસરની પૂજા કરી, પણ ગાઠના દ્રવ્યથી ન કરી " એમ થાય અને અનાદર, અવજ્ઞા આદિ દોષ પણ લાગે એમ થવુ યોગ્ય નથી

પોતાના શરીર, કુટુબ વગેરેને અર્થે ગૃહસ્થ માણુસ ગમે તેટલો દ્રવ્યવ્યય કરે છે માટે જિનમદિરે જિનપૂજા પણ શક્તિ પ્રમાણે પોતાના દ્રવ્યથી જ કરવી પણ પોતાના ઘરદેરાસરમા ભગવાન્ આગળ ધરેલી નૈવેદ્ય આદિ વસ્તુ વેચીને નિપજેલા દ્રવ્યથી અથવા દેવદ્રવ્ય સબધી ફૂલ આદિ વસ્તુથી ન કરવી કારણ કે, તેમ કરવાથી ઉપર કહેલા દોષ આવે છે તેમજ જિનમદિરે આવેલી નૈવેદ્ય, ચોખા, સોપારી આદિ વસ્તુની પોતાની વસ્તુની માફક સભાળ લેવી સારૂ મૂલ્ય ઉત્પન્ન થાય એવી રીતે વેચવી, પણ જેમ તેમ રખડતી રાખવી નહીં કારણ કે, તેમ કરવાથી દેવદ્રવ્યનો વિનાશ આદિ કર્યાનો દોષ આવે છે સર્વ પ્રયત્નથી રક્ષણ આદિ ફીકર કરતા છતા પણ જો કદાચિત્ ચોર, અગ્નિ આદિના ઉપદ્રવથી દેવદ્રવ્યાદિકનો નાશ થઇ જાય, તો સારસભાળ કરનારને માથે કાઇ દોષ નથી; કારણ કે, અવશ્ય થનારી વાત ભવિષ્ય આગળ કોઇનો ઉપાય નથી

પારકુ દ્રવ્ય ન વાપરવુ.

યાત્રા-તીર્થની અથવા સઘની પૂજા, સાધર્મિક વાત્સલ્ય, સ્નાત્ર, પ્રભાવના, પુસ્તક લખાવવુ, વાચન આદિ ધર્મકૃત્યોમા જો બીજા કોઇ ગૃહસ્થના દ્રવ્યની મદદ લેવાય તો, તે ચાર પાચ પુરુષોને સાક્ષી રાખીને લેવી અને તે દ્રવ્ય ખરચવાને સમયે ગુરુ, સઘ આદિ લોકોની આગળ તે દ્રવ્યનુ ખરૂ સ્વરૂપ યથાસ્થિત કરી દેવુ, એમ ન કરે તો દોષ લાગે તીર્થ આદિ સ્થળને વિષે દેવપૂજા, સ્નાત્ર, ધ્વજારોપણ, પહેરામણી આદિ અવશ્ય કરવા યોગ્ય ધર્મકૃત્યો ગાઠના દ્રવ્યથી જ કરવા અને તેમા બીજા કોઇનુ દ્રવ્ય ભેગુ ન લેવુ

ઉપર કહેલા ધર્મકૃત્યો ગાઠના દ્રવ્યથી કરીને પછી બીજા કોઇએ ધર્મકૃત્યોમા વાપરવા દ્રવ્ય આપ્યુ હોય તો, તે મહાપૂજા, ભોગ, અગપૂજા આદિ કૃત્યોમા સર્વની સમક્ષ જૂદુ વાપરવુ જ્યારે ઘણા ગૃહસ્થ ભેગા થઇને યાત્રા, સાધાર્મિક વાત્સલ્ય, સઘપૂજા આદિ કૃત્ય કરે ત્યારે જેનો જેટલો ભાગ હોય, તેનો તેટલો ભાગ વગેરે સર્વ સમક્ષ કહી દેવો એમ ન કરે તો પુણ્યનો નાશ, તથા ચોરી આદિનો દોષ માથે આવે

પુણ્યાર્થે કાઢેલુ દ્રવ્ય કેમ વાપરવુ ?

તેમજ માતા પિતા આદિ લોકોની આયુષ્યની છેલ્લી ઘડી આવે, ત્યારે જો તેના પુણ્યને અર્થે દ્રવ્ય ખરચવાનુ હોય તો, મરનાર માણુસ શુદ્ધિમા છતા ગુરૂ તથા સાધર્મિક વગેરે સર્વ લોકોની સમક્ષ મરનારને કહેવુ કે, " તમારા પુણ્યને અર્થે આટલા દિવસની અદર આટલુ દ્રવ્ય હુ ખરચીશ તેને તમે અનુમોદના કરો " એમ કહી તે દ્રવ્ય કહેલી મુદતમા સર્વ લોકો જાણે એવી રીતે ખરચવુ પોતાના નામથી તે દ્રવ્યનો વ્યય

પછી તે પોતે કરાવેલા તથા બીજા પણ સર્વ જિનમંદિરોની સારસંભાળ પોતાની શક્તિથી કરે, દરરોજ કરે, દરરોજ મ્હોટી પૂજા તથા પ્રભાવના કરાવે, અને દેવ નુ ઉત્તમ પ્રકારે રક્ષણ કરી તેની યુક્તિથી વૃદ્ધિ કરે એવા સત્કૃત્યથી ચિરકાલ પુણ્ય ર્જીને છેવટ તેણે જિનનામકર્મ બાંધ્યું પછી તે નિષ્પુણ્યકે અવસરે દીક્ષા લઈ, ગીતાર્થ યથાયોગ્ય ઘણી ધર્મદેશના આદિ દેનાથી જિનભક્તિરૂપ પ્રથમ સ્થાનકની આરાધના અને તેથી પૂર્વે બાંધેલું જિનનામકર્મ નિકાચિત કર્યું તે ઉપરાંત સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાને દેવતાપણું તથા અનુક્રમે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા અરિહંતની ઋદ્ધિ ભોગવી મોક્ષે એમ સાગરશ્રેષ્ઠીની કથા કહી

જ્ઞાનદ્રવ્ય અને સાધારણ દ્રવ્ય ઉપર કર્મસાર પુણ્યસારનુ દ્રષ્ટાંત

ભોગપુર નગરમા ચોવીસ ક્રોડ સોનૈયાનો ધણી ધનાવહ નામે શેઠ હતો, તથા વતી નામે તેની સ્ત્રી હતી તે દંપતિને પુણ્યસાર અને કર્મસાર નામે બે સુંદર પુત્ર સાથે જન્મ્યા હતા એક દિવસ ધનાવહ શ્રેષ્ઠીએ કોઈ નિમિત્તિયાને પૂછ્યું કે, "મ્હારા પુત્રો આગળ જતા કેવા નીવડશે ?" નિમિત્તિયાએ કહ્યુ "કર્મસાર જડ સ્વભાવનો અને જ મંદમતિ હોવાથી ઘણુ અવળુ ડહાપણ વાપરીને ઘણા ઉદ્યમ કરશે, પણ પિતાનું દ્રવ્ય ખોઈ દેવાથી અને નવું ન મેળવવાથી તે ઘણા કાળ સુધી દુઃખી અને દરિદ્રી પુણ્યસાર પણ પિતાનુ તથા પોતે નવુ કમાએલુ સર્વ દ્રવ્ય વારંવાર જતુ રહેવાથી સાર જેવોજ દુઃખી થશે, તથાપિ પુણ્યસાર વેપાર વગેરે કળામા બહુ ડાહ્યો થશે બન્ને ને પાછલી અવસ્થામા ધન, સુખ, સંતતિ વગેરેની ઘણી સમૃદ્ધિ થશે "

શેઠે બન્ને પુત્રોને એક પછી એક સર્વ વિદ્યા તથા કળામા નિપુણ એવા ઉપાધ્યાય ભણવાને મૂકયા પુણ્યસાર સુખથી સર્વે વિદ્યાઓ ભણ્યો કર્મસારને તો ઘણો પરિ કરે, પણ વાચતા એક અક્ષર આવડે નહીં ઘણું શું કહીએ ? લખતા વાચતા વગેરે પણ આવડે ત્યારે વિદ્યાગુરૂએ પણ "એ સર્વથા પશુ છે" એવો નિશ્ચય કરી તેને ભણા ડું મૂકી દીધુ પછી બન્ને પુત્ર યુવાવસ્થામા આવ્યા ત્યારે માબાપે ધન ઘણુ હોવાથી મળેલી બે શેઠની પુત્રીઓની સાથે બન્ને જણાને ગાજતે વાજતે પરણાવ્યા "માહો કલહ ન થવો જોઇએ" એમ વિચારી ધનાવહ શેઠે એકેક પુત્રને બાર બાર ક્રોડ યા જેટલો ભાગ વહેચી આપી બન્ને પુત્રોને જૂદા રાખ્યા, અને ધનાવહ શેઠ ની પત્ની સાથે દીક્ષા લઈ સ્વર્ગે ગયો

હવે કર્મસાર પોતાના સ્વજન સંબંધીનું વચન ન માનતા પોતાની કુબુદ્ધિથી એવા વ્યાપાર કરવા લાગ્યો કે, જેમા તેને પૈસે ટકે નુકશાન જ થયું થોડા દિવસમા પિતાએ લા બાર ક્રોડ સોનૈયા તે ખોઈ બેઠો પુણ્યસારના બાર ક્રોડ સોનૈયા તો ચોરોએ ખાતર

કરે તો પુણ્યને સ્થાનકે પણ ચોરી આદિ કર્યાનો દોષ આવે પુણ્ય સ્થાનકે ચોરી વગેરે કરવાથી મુનિરાજને પણ હીણતા આવે છે કહ્યુ છે કે—જે માણસ (સાધુ) તપ, વ્રત, રૂપ, આચાર અને ભાવ એની ચોરી કરે તે કિલ્બિષી દેવનાનુ આયુષ્ય બાધે

સાધારણ દ્રવ્ય વાપરવામા વિવેક.

મુખ્યવૃત્તિએ વિવેકી પુરૂષે ધર્મખાતે કાઢેલુ દ્રવ્ય સાધારણ રાખવુ તેમ કરવાથી ધર્મસ્થાન બરાબર જોઇને તે ઠેકાણે તે દ્રવ્યનો વ્યય કરી શકાય છે સાતે ક્ષેત્રમા જે ક્ષેત્ર સીદાતુ હોય તેને સહાય આપવામા બહુ લાભ દેખાય છે કોઈ શ્રાવક જ માઠી અવસ્થામા હોય અને તેને જો તે દ્રવ્યથી સહાય કરાય, તો તે શ્રાવક આશ્રય મળવાથી ધનવાન થઇ સાતે ક્ષેત્રોની વૃદ્ધિ કરે એવો સભવ રહે છે લૌકિકમા પણ કહ્યું છે કે—હે રાજેદ્ર ! તુ દરિદ્ર માણસનુ પોષણ કર, પણ ધનવાન પુરુષનુ કરીશ નહીં કારણ કે, રોગી માણસને જ ઓષધ આપવુ હિતકારી છે પણ નીરોગી માણસને ઓષધ આપવાથી શુ લાભ થવાનો ? માટે જ પ્રભાવના, સઘની પહેરામણી, દ્રવ્ય યુક્ત મોદક (લાડુ) અને લ્હાણા આદિ વસ્તુ સાધર્મિકોને આપવી હોય, ત્યારે નિર્ધન સાધર્મિકને સારામા સારી વસ્તુ હોય તે જ આપવી યોગ્ય છે એમ ન કરે તો ધર્મની અવજ્ઞા આદિ કર્યાનો દોષ આવે યોગ હોય તો ધનવાન્ કરતા નિર્ધન સાધર્મિકને વધારે આપવુ; પણ યોગ ન હોય તો સર્વને સમાન આપવુ સભળાય છે કે, યમુનાપુરમા જિનદાસ ઠક્કુરે ધનવાન્ સાધર્મિને આપેલા સમકિત મોદકમા એક એક સોનૈયો અદર નાખ્યો હતો, અને નિર્ધન સાધર્મિકને આપેલા મોદકમા બે બે સોનૈયા નાખ્યા હતા ધર્મખાતે વાપરવા કબૂલ કરેલુ સર્વ દ્રવ્ય તેજ ખાતે વાપરવુ જોઇએ

માતાપિતાદિ અગે તો પુણ્ય જીવતા જ કરવુ.

મુખ્યમાર્ગે જોતા તો, પિતા આદિ લોકોએ પુત્ર વગેરે લોકોની પાછળ અથવા પુત્ર આદિ લોકોએ પિતા આદિની પાછળ જે પુણ્યમાર્ગે ખરચવુ હોય, તે પ્રથમથી જ સર્વની સમક્ષ કરવુ કારણ કે, કોણ જાણે, કોનુ કયા અને શી રીતે મરણ થશે ? માટે પ્રથમ નક્કી કરીને જેટલુ કબૂલ કર્યું હોય, તેટલુ અવસર ઉપર જૂદુ જ વાપરવુ, પણ પોતે કરેલા સાધર્મિક વાત્સલ્ય વગેરે કૃત્યોમા ન ગણવુ કારણ કે, તેથી ધર્મસ્થાનને વિષે વ્યર્થ દોષ આવે છે

તીર્થયાત્રા અગે કાઢેલુ દ્રવ્ય.

એમ છતા કેટલાક લોકો યાત્રાને અર્થે 'આટલુ દ્રવ્ય ખરચીશુ' એમ કબૂલ કરીને તે કબૂલ કરેલી રકમમાથીજ ગાડી ભાડુ, ખાવુપીવુ, મોકલવુ વગેરે માર્ગ આદિ સ્થાનકે લાગેલુ ખરચ તે દ્રવ્યમા ગણે છે, તે મૂઢલોકો કોણ જાણે કે, કઇ ગતિ પામશે? યાત્રાને

પાડીને લુટી લીધા બન્ને ભાઈ દરિદ્રી થયા સ્વજન સબંધી આદિ લોકોએ તેમનું નામ પણ મૂકી દીધું બન્ને જણાની સ્ત્રીઓ અન્ન વસ્ત્ર પણ ન મળવાથી પોતાને પિયર ગઇ કહ્યું છે કે—લોકો ધનવત પુરૂષની સાથે પોતાનુ ખોટું પણ સગપણ જગતમા દેખાડે છે, અને કોઇ નિર્ધન પુરૂષની સાથે ખરેખર અને નજીકનું સગપણ હોય તે કહેતા પણ શરમાય છે. ધન જતું રહે છે, ત્યારે ગુણવાન્ પુરૂષને પણ તેના પરિવારના લોકો તજી દે છે અને ધનવાન પુરૂષોના ગીત ગાય છે "તમે બુદ્ધિહીણ તથા ભાગ્યહીણ છો" એમ લોકો ઘણી નિદા કરવા લાગ્યા ત્યારે લજ્જા પામીને તે બન્ને ભાઈ દેશાતર ગયા બીજો કાઇ ઉપાય ન હોવાથી બન્ને જણા કોઇ મ્હોટા શેઠને ઘેર જૂદા જૂદા ચાકરી કરવા રહ્યા જેને ઘેર કર્મસાર રહ્યો હતો તે શેઠ કપટી અને અતિ કૃપણ હતો ઠરાવેલો પગાર પણ આપે નહીં "ફલાણે દિવસે આપીશ" એમ વારવાર ઠગ્યા કરે આમ હોવાથી કર્મસારે ઘણો વખત થયા છતા કાઇ પણ પૈસા એકઠા કર્યા નહીં પુણ્યસારે તો થોડા ઘણા પૈસા ભેગા કર્યા અને તેનુ પ્રયત્નથી રક્ષણ પણ કર્યું હતું, છતા ધૂર્ત લોકો તે સર્વ હરણ કરી ગયા પછી કર્મસાર જૂદા જૂદા ઘણા શેઠીઆની પાસે ચાકરીએ રહ્યો, તથા કિમિયા-ભૂમિમાથી દ્રવ્ય કાઢવાની વિદ્યા, સિદ્ધ રસાયન, રોહણાચલે ગમન કરવાને અર્થે મત્રસાધન, રુદતી આદિ ઔષધીની શોધખોળ વગેરે કૃત્યો તેણે મ્હોટા આરભથી અગીઆર વાર કર્યા, તો પણ પોતાની કુબુદ્ધિથી તથા વિધિવિધાનમા વિપરીતપણું હોવાથી તે કિચિત્માત્ર પણ ધન સપાદન કરી શક્યો નહીં ઊલટું ઉપર કહેના કામ કરતા તેને નાનાવિધ દુ ખો ભોગવવા પડ્યા

પુણ્યસારે તો અગીઆર વાર ધન મેળવ્યું અને તેટલી જ વાર પ્રમાદાદિકથી ખોયુ છેવટ બન્ને જણા બહુ ખેદ પામ્યા અને એક વહાણ ઉપર ચઢી રત્નદ્વીપે ગયા ત્યાની ભક્ત જનોને સાક્ષાત્ ફળ દેખાડનારી એક દેવી આગળ મૃત્યુ અગીકાર કરી બન્ને જણા બેઠા એમ કરતા સાત ઉપવાસ થયા, ત્યારે આઠમે દિવસે દેવીએ કહ્યુ કે, "તમે બન્ને ભાગ્યશાલી નથી" દેવીનું વચન સાભળી કર્મસાર ઊઠયો એકવીસ ઉપવાસ થયા ત્યારે દેવીએ પુણ્યસારને તો ચિતામણિ રત્ન આપ્યું કર્મસાર પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યો ત્યારે પુણ્યસારે કહ્યુ "ભાઇ ખેદ કરીશ નહીં આ ચિતામણિરત્નથી તારી કાર્યસિદ્ધિ થશે" પછી બન્ને ભાઇ આનદ પામી પાછા વળ્યા અને એક વહાણ ઉપર ચઢયા રાત્રે પૂર્ણ ચદ્રમાનો ઉદય થયો ત્યારે મ્હોટા ભાઇએ કહ્યુ, "ભાઈ! ચિતામણિરત્ન કાઢ આપણે જોઇએ કે, તે રત્નનુ તેજ વધારે છે કે, ચદ્રમાનુ તેજ વધારે છે?" પછી વહાણના કાઠા ઉપર બેઠેલા ન્હાના ભાઇએ દુર્દૈવની પ્રેરણાથી ચિતામણિરત્ન હાથમા લીધુ, અને ક્ષણમાત્ર રત્ન ઉપર તથા ક્ષણમાત્ર ચદ્રમા ઉપર એમ આમતેમ દૃષ્ટિ ફેરવતા તે રત્ન સાગરમા પડ્યુ તેથી પુણ્યસારના સર્વ મનોરથનો ભગ થયો પછી એક સરખા દુખી થએલા બ ને ભાઇ પોતાને ગામે આવ્યા

અથે જેટલુ દ્રવ્ય માન્યુ હોય, તેટલુ દેવ, ગુરુ આદિનુ દ્રવ્ય થયુ તે દ્રવ્ય જો પોતા ઉપભોગમા વાપરે તો દેવાદિ દ્રવ્ય ભક્ષણ કર્યાનો દોષ કેમ ન લાગે?

એવી રીતે જાણતા અથવા અજાણતા જે કોઈ પ્રસગે દેવાદિ દ્રવ્યનો ઉપભોગ થ હોય, તેની આલોયણા તરીકે, જેટલા દ્રવ્યનો ઉપભોગ અનુમાનથી ધ્યાનમા આવતો હો તેના પ્રમાણમા પોતાની ગાઠનુ દ્રવ્ય દેવાદિ દ્રવ્યમા નાખે એ આલોયણા મરણસમ નજીક આવે ત્યારે તો અવશ્ય કરવી વિવેકી પુરૂષે પોતાની અલ્પ શકિત હોય તો ધર્મ સાત ક્ષેત્રોને વિષે પોતાની શકિત પ્રમાણે અલ્પ દ્રવ્ય વાપરવુ, પણ માથે કોઈનુ ઋ રાખવુ નહીં પાઇએ પાઇ ચૂકતી કરવી તેમા પણ દેવ, જ્ઞાન અને સાધારણ એ ત્ર ખાતાનુ ઋણ તો બિલકુલ ન જ રાખવુ કહ્યુ છે કે—શ્રેષ્ઠ પુરૂષે કોઈનુ ઋણ એક ક્ષ માત્ર પણ કોઈ કાળે ન રાખવુ, તો પછી અતિ દુસહ દેવાદિકનુ ઋણ કોણ માથે રાખે માટે બુદ્ધિમાન્ પુરૂષે ધર્મનુ સ્વરૂપ જાણીને સર્વ ઠેકાણે ચોખ્ખો વ્યવહાર રાખવો ક છે કે—જેમ કમઠ પડનેના ગદ્ધને, નોળિયો નોળિયણને, હસ પાણીમા રહેલા દૂધને અ પક્ષી ચિત્રાવેલને જાણે છે, તેમ બુદ્ધિમાન્ પુરૂષ સૂક્ષ્મધર્મ જાણે છે હવે આ વિષય આ કરતા વધારે વિસ્તારની જરૂર નથી

પચ્ચક્ખાણની વિધિ.

હવે ગાથાના ઉત્તરાર્દ્ધની વ્યાખ્યા વિષે કહીએ છીએ આ રીતે જિનપૂજા કરી જ્ઞાનાદિ પાચ આચારને દ્રઢપણે પાળનાર એવા ગુરૂની પાસે જઈ પોતે પૂર્વે કરેલુ પચ્ ખાણ અથવા તેમા કાઇક વધારીને ગુરૂ પાસે ઉચ્ચરવુ જ્ઞાનાદિ પાચ આચારની વ્યાખ અમારા રચેલા આચારપ્રદીપ ગ્રથથી જાણવી પચ્ચખાણ ત્રણ પ્રકારનુ છે એક આ સાક્ષિક, બીજુ દેવસાક્ષિક અને ત્રીજુ ગુરૂસાક્ષિક, તેનો વિધિ આ પ્રમાણે —જિનમ દેવવદનને અર્થે, સ્નાત્રમહોત્સવના દર્શનને અથે અથવા દેશના આદિ કારણથી આવે સદ્ગુરૂની પાસે વદના વગેરે કરી વિધિપૂર્વક પચ્ચખાણ લેવુ મદિરે ન હોય તો ઉ શ્રયમા જિનમદિરની પેઠે ત્રણ નિસિહી તથા પાચ અભિગમ વગેરે યથાયોગ્ય વિધિ પ્રવેશ કરી દેશનાથી પહેલા અથવા તે થઇ રહ્યા પછી સદ્ગુરૂને પચ્ચીશ આવશ્યકથી શુ એવી દ્વાદશાવર્ત્ત વદના કરે

ગુરૂવન્દનનુ ફલ

એ વદનાનુ ફળ બહુ મ... કે—માણસ શ્રદ્ધાથી વદના કરે
...નીચગોત્ર કર્મને ખપાવે, ઉચ્ચ... ...ની દ્રઢગ્રથિ શિથિલ કરે ...
...થી સાતગીને ...કરનામકર્મ બાધ્યુ, ...
રાત્રીએ બહ

એક સમયે તેમણે બન્ને જણાએ જ્ઞાની મુનિરાજને પોતાનો પૂર્વભવ પૂછયો ત્યારે જ્ઞાનીએ કહ્યું "ચદ્રપુર નગરમા જિનદત્ત અને જિનદાસ નામે પરમ શ્રાવક શેઠ રહેતા હતા એક સમયે શ્રાવકોએ ઘણું એકઠુ થએલુ જ્ઞાનદ્રવ્ય જિનદત્ત શેઠને અને સાધારણ દ્રવ્ય જિનદાસ શેઠને રાખવા માટે સોંપ્યુ તે બન્ને શેઠો સોપેલા દ્રવ્યની ઉત્તમ પ્રકારે રક્ષા કરતા હતા એક દિવસે જિનદત્ત શેઠે પોતાને માટે કોઈ લખનાર પાસે પુસ્તક લખાવ્યું અને પાસે બીજુ દ્રવ્ય ન હોવાથી 'એ પણ જ્ઞાનનુંજ કામ છે' વિચારી જ્ઞાનદ્રવ્યમાથી બાર *દ્રમ્મ લખનારને આપ્યા

જિનદાસ શેઠે તો એક દિવસે વિચાર કર્યો કે, "સાધારણ દ્રવ્ય તો સાતે ક્ષેત્રે વપરાય છે, તેથી શ્રાવકથી પણ એ વાપરી શકાય એમ છે, અને હુ પણ શ્રાવક છુ માટે હુ મારા કામને અર્થે વાપરૂ તો શી હરકત છે ?" એમ વિચારી કાઇ ઘણું જરૂરનું કામ પડવાથી અને પાસે બીજુ નાણું ન હોવાથી તેણે સાધારણ દ્રવ્યમાના બાર દ્રમ્મ ઘર કામમા વાપર્યા પછી તે બન્ને જણા કાળક્રમે મરણ પામી તે પાપથી પહેલી નરકે ગયા વેદાંતીઓએ પણ કહ્યુ છે કે—પ્રાણ કઠગત થાય, તો પણ સાધારણ દ્રવ્યનો અભિલાષ ન કરવો અગ્નિથી બળી ગયેલ ભાગ રૂઝે છે, પણ સાધારણ દ્રવ્યના ભક્ષણથી જે દઝાણો તે પાછો રૂઝતો નથી સાધરણ દ્રવ્ય, દરિદ્રીનુ ધન, ગુરૂની સ્ત્રી અને દેવદ્રવ્ય એટલી વસ્તુ ભોગવનારને તથા બ્રહ્મહત્યા કરનારને સ્વર્ગમાથી પણ નીચે ઉતારે છે નરકમાથી નીકળીને તે બન્ને જણા સર્પ થયા ત્યાથી નીકળી બીજી નરકે નારકી થયા ત્યાથી નીકળી ગીધ પક્ષી થયા પછી ત્રીજી નરકમા ગયા એ રીતે એક અથવા બે ભવ આતરામા કરીને સાતે નરકમા ગયા પછી એકેદ્રિય, બેઇંદ્રિય, તેઇંદ્રિય, ચૌરેદ્રિ અને પચેદ્રિય તથા તિર્યંગ્યોનિમા બાર હજાર ભવ કરી તેમા ઘણું જ અશાતાવેદનીય કર્મ ભોગવી ઘણુંખરૂ પાપ ક્ષીણ થયુ, ત્યારે જિનદત્તનો જીવ કર્મસાર અને જિનદાસનો જીવ પુણ્યસાર એવા નામથી તમે ઉત્પન્ન થયા બાર દ્રમ્મ દ્રવ્ય વાપર્યું હતુ, તેથી તમારે બન્ને જણાને બાર હજાર ભવમા ઘણું દુખ ભોગવવુ પડયુ આ ભવમા પણ બાર ક્રોડ સોનૈયા જતા રહ્યા બાર વાર ઘણો ઉદ્યમ કર્યો તોપણ એકને બિલકુલ ધનલાભની પ્રાપ્તિ થઈ નહીં, અને બીજાને જે દ્રવ્ય મળ્યુ હતુ, તે પણ જતુ રહ્યુ, તેમજ પારકે ઘેર દાસપણું તથા ઘણું દુખ ભોગવવું પડયુ કર્મસારને તો પૂર્વભવે જ્ઞાનદ્રવ્ય વાપરવાથી બુદ્ધિની ઘણીજ મદતા વગેરે માઠુ ફળ થયુ"

મુનિરાજનુ એવું વચન સાભળી બન્ને જણાએ શ્રાવકધર્મનો અગીકાર કર્યો અને જ્ઞાનદ્રવ્ય તથા સાધારણ દ્રવ્ય લીધાના પ્રાયશ્ચિત તરીકે કર્મસારે બાર હજાર દ્રમ્મ જ્ઞાન ખાતે તથા પુણ્યસારે બાર હજાર દ્રમ્મ સાધારણખાતે જેમ ઉત્પન્ન થતા જાય, તેમ

* વીશ કોડીયે એક કાકિણી, ચાર કાકિણીયે એક પણ, અને તેવા સોળ પણે એક દ્રમ્મ થાય

રહેલા અને રાત્રે કેવળજ્ઞાન પામેલા પોતાના (શીતલાચાર્યના) ચાર ભાણેજોને પહેલા ક્રોધથી દ્રવ્ય વદના કરી અને પછી તેમના વચનથી ભાવવદના કરી ત્યારે તેમને કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયુ

ગુરૂવન્દનના પ્રકાર અને વિધિ.

ગુરૂવદન પણ ત્રણ પ્રકારના છે ભાષ્યમા કહ્યું છે કે—ગુરૂવદન ત્રણ પ્રકારના છે એક ફેટાવદન, બીજુ થોભવદન અને ત્રીજુ દ્વાદશાવર્ત વદન એકલું માથુ નમાવે, અથવા બે હાથ જોડે તે ફેટા વદન જાણવું, બે ખમાસમણા દે તે બીજુ થોભવદન જાણવું, અને બાર આવર્ત્ત, પચ્ચીશ આવશ્યક વગેરે વિધિ સહિત બે ખમાસમણા દે, તે ત્રીજુ દ્વાદશાવર્ત્ત વદન જાણવુ તેમા પ્રથમ ફેટા વદન સર્વ સઘે માહોમાહે કરવુ બીજુ થોભવદન ગચ્છમા રહેલા રૂડા મુનિરાજને અથવા કારણથી લિગમાત્રધારી સમકિતીને પણ કરવું ત્રીજુ દ્વાદશાવર્ત્ત વદન તો આચાર્ય, ઉપાધ્યાય આદિ પદે રહેલા મુનિરાજનેજ કરવું જે પુરૂષે પ્રતિક્રમણ કર્યુ નથી, તેણે વિધિથી વદના કરવી ભાષ્યમા કહ્યુ છે કે—પ્રથમ ઇરિયાવહી પ્રતિક્રમીને "कुसुमिण दुसुमिण" ટાળવાને માટે ચાર લોગસ્સનો અથવા સો ઉચ્છ્વાસનો કાઉસ્સગ્ગ કરે, દુસ્વપ્નાદિ પોતે અનુભવ્યા હોય તો એકસો આઠ ઉચ્છ્વાસનો કાઉસ્સગ્ગ કરવો પછી આદેશ માગીને ચૈત્યવદન કરે, પછી આદેશ માગી મુહપત્તિ પડિલેહે, પછી બે વાદણા દેઈ, રાઈઅ આલોવે, પછી ફરીથી બે વાદણા દે, અબ્ભિતર રાઈઅ ખમાવે, પછી વાદણા દેઈ, પચ્ચખાણ કરે, પછી भगवानहं ઇત્યાદિ ચાર ખમાસમણા દેઈ, પછી સજ્ઝાય સદિસાહુ? અને સજ્ઝાય કરૂ? એ બે ખમાસમણે બે આદેશ માગી સજ્ઝાય કરે એ પ્રમાણે પ્રભાત વખતનો વદન વિધિ કહ્યો છે

સધ્યા સમયે વન્દનનો વિધિ પ્રથમ ઇરિયાવહિ પ્રતિક્રમીને આદેશ માગી ચૈત્યવદન કરે, પછી મુહપત્તિ પડિલેહે, બે વાદણા દે, પછી દિવસચરિમ પચ્ચખાણ કરે, પછી બે વાદણા દેઈ દેવસિઅ આલોવે, પછી બે વાદણા દેઈ દેવસિઅ ખમાવે, પછી ચાર ખમાસમણા દેઈ આચાર્યાદિકને વાદીને આદેશ માગી દેવસિપાયચ્છિત્ત વિસોહણને અર્થે (ચાર લોગસ્સનો) કાયોત્સર્ગ કરે, પછી સજ્ઝાય સદિસાહુ? અને સજ્ઝાય કરૂ? એ પ્રમાણે આદેશ માગી બે ખમાસમણ દેઈ સજ્ઝાય કરે એ સધ્યાસમયનો વદન વિધિ કહ્યો છે ગુરૂ કાઈ કામમા વ્યગ્ર હોવાથી જો દ્વાદશાવર્ત વદના કરવાનો યોગ ન આવે તો, થોભ વદનથીજ ગુરૂને વદના કરવી એની રીતે વદના કરી ગુરૂ પાસે પચ્ચખાણ કરવું કહ્યુ છે કે—પોતે જે પહેલા પચ્ચખાણ કર્યું હોય તેજ અથવા તેથી વધારે ગુરૂ સાક્ષિએ ગ્રહણ કરવું કારણ કે, ધર્મના સાક્ષી ગુરૂ છે ધર્મકૃત્ય ગુરૂ સાક્ષિએ કરવામા આટલા લાભ છે એક તો (ગુરૂ સાક્ષિએ ધર્મ હોય છે) એ જિનેશ્વર ભગવાનની આજ્ઞાનુ પાલન થાય છે બીજો, ગુરૂના વચનથી શુભ પરિણામ ઉત્પન્ન થવાથી અધિક ક્ષયોપશમ થાય છે ત્રીજો, પૂર્વે

આપવા એવો નિયમ લીધો પછી પૂર્વભવના પાપનો ક્ષય થવાથી તે બન્ને જણાને પુષ્કળ નાણું મળ્યું તેમણે જ્ઞાનદ્રવ્ય તથા સાધારણ દ્રવ્ય કબૂલ કર્યું હતું તેટલું આપ્યું તે ઉપરાંત બન્ને ભાઈની પાસે થોડા વખતમાં બાર ક્રોડ સોનૈયા જેટલું ધન થયું, તેથી તે મ્હોટા શેઠ અને સુશ્રાવક થયા તેમણે જ્ઞાનદ્રવ્યની તથા સાધારણ દ્રવ્યની સારી રક્ષા તથા વૃદ્ધિ વગેરે કરી આ રીતે ઉત્તમ પ્રકારે શ્રાવકધર્મની આરાધના કરી તથા અંતે દીક્ષા લઈ તે બન્ને જણા સિદ્ધ થયા આ રીતે જ્ઞાનદ્રવ્ય ઉપર કર્મસારની અને પુણ્યસારની કથા કહી

જ્ઞાનદ્રવ્ય, દેવદ્રવ્યની પેઠે શ્રાવકને ન જ કલ્પે સાધારણદ્રવ્ય પણ સંઘે આપ્યું હોય તોજ વાપરવું કલ્પે, નહિ તો નહીં સંઘે પણ સાધારણ દ્રવ્ય સાત ક્ષેત્રોને વિષેજ વાપરવું, પણ યાચકાદિકને આપવું નહીં હાલના વ્યવહારથી તો જે દ્રવ્ય ગુરૂના * લુંછનાદિકથી સાધારણ ખાતે એકઠું કરેલું હોય, તે શ્રાવક-શ્રાવિકાઓને આપવામાં કાંઈ પણ યુક્તિ દેખાતી નથી અર્થાત્ તે દ્રવ્ય શ્રાવક શ્રાવિકાને અપાય નહીં ધર્મશાળાદિકના કાર્યમાં તો તે શ્રાવકથી વપરાય એવી રીતે જ્ઞાનદ્રવ્યમાંથી સાધુને આપેલા કાગળ પત્રાદિક શ્રાવકે પોતાના કામમાં ન વાપરવા તેમજ અધિક નકરો આપ્યા વિના તેમાંથી પોતાને માટે પણ પુસ્તક ન લખાવવું સાધુ સંબંધી મુહપત્તિ વગેરેનું વાપરવું પણ યોગ્ય નથી કારણ કે, તે ગુરૂદ્રવ્ય છે માટે સ્થાપનાચાર્ય અને નોકારવાળી આદિ તો પ્રાયે શ્રાવકોને આપવા માટેજ ગુરૂએ વહોરી હોય છે, અને તે ગુરૂએ આપી હોય તો તે વાપરવાનો વ્યવહાર દેખાય છે ગુરૂની આજ્ઞા વિના સાધુ, સાધ્વીને, લેખક પાસે લખાવવું અથવા વસ્ત્ર સૂત્રાદિકનું વહોરવું પણ ન કલ્પે ઇત્યાદિક વાત જાણવી આ રીતે દેવદ્રવ્ય, જ્ઞાનદ્ર૦ આદિ થોડું પણ જો પોતાની આજીવિકાને અર્થે ઉપયોગમાં લે તો, તેનું પરિણામ દ્રવ્યના અંક પ્રમાણ કરતાં ઘણુંજ મ્હોટું અને ભયંકર થાય છે તે જાણીને વિવેકી લોકોએ થોડા પણ દેવદ્રવ્ય, જ્ઞાનદ્રવ્ય અને સાધારણ દ્રવ્યનો ઉપભોગ સર્વ પ્રકારે વર્જવો માટેજ માળ પહેરાવવી, પહેરામણી, લુંછન ઇત્યાદિકનું કબૂલ કરેલું દ્રવ્ય તેજ વખતે આપવું કદાચિત્ તેમ ન થઈ શકે તો જેમ શીઘ્ર અપાય તેમ અધિક ગુણ છે વિલંબ કરે તો વખતે દુર્દૈવથી સર્વ દ્રવ્યની હાનિ અથવા મરણ વગેરે થવાનો સંભવ છે, અને તેમ થાય તો સુશ્રાવકને પણ અવશ્ય નરકાદિ દુર્ગતિએ જવું પડે આ વિષય ઉપર એવી વાત કહેવામાં આવે છે કે —

દેણું રાખવાથી લાગતા દોષ અંગે ઋષભદત્તનું દૃષ્ટાંત

મહાપુર નામે નગરમાં અરિહંતનો ભક્ત એવો ઋષભદત્ત નામે મ્હોટો શેઠી રહેતો

* ગુરૂની સન્મુખ ઉભા રહી તેમના ઉપરથી ઉતારી ભેટ તરીકે મૂકેલું

અથૅ જેટલુ દ્રવ્ય ખા યુ હોય, તેટલુ દેવ, ગુરુ આદિનુ દ્રવ્ય થયુ તે દ્રવ્ય જો પોતાના ઉપયોગમા વાપરે તો દેવાદિ દ્રવ્ય ભક્ષનુ કર્યાનો દોષ કેમ ન લાગે?

એવી રીતે જાણતા અથવા અજાણતા જે કોઈ પ્રસગે દેવાદિ દ્રવ્યનો ઉપયોગ થયો હોય, તેની આલોયણા તરીકે, જેટલા દ્રવ્યનો ઉપયોગ અનુમાનથી ધ્યાનમા આવતો હોય, તેના પ્રમાણમા પોતાની ગાઠનુ દ્રવ્ય દેવાદિ દ્રવ્યમા નાખે એ આલોયણા મરણસમય નજીક આવે ત્યારે તો અવશ્ય કરવી વિવેકી પુરુષે પોતાની અલ્પ શક્તિ હોય તો ધર્મના સાત ક્ષેત્રોને વિષે પોતાની શક્તિ પ્રમાણે અલ્પ દ્રવ્ય વાપરવુ, પણ માથે કોઈનુ ઋણ રાખવુ નહીં પાઇએ પાઇ ચૂકતી કરવી તેમા પણ દેવ, જ્ઞાન અને સાધારણ એ ત્રણ ખાતાનુ ઋણ તો બિલકુલ ન જ રાખવુ કહ્યુ છે કે—વિવેકી પુરુષે કોઈનુ ઋણ એક ક્ષણ માત્ર પણ કોઇ કાળે ન રાખવુ, તો પછી અતિ દુસહ દેવાદિકનુ ઋણ કોણ માથે રાખે? માટે બુદ્ધિમાન્ પુરુષે ધર્મનુ સ્વરૂપ જાણીને સર્વ ઠેકાણે યોગ્ય વ્યવહાર રાખવો. કહ્યુ છે કે—જેમ કમલ પડવાના દિવસને, નોળિયો નોળિવેલને, હંસ પાણીમા રહેલા દૂધને અને પક્ષી ચિત્રાવેલને જાણે છે, તેમ બુદ્ધિમાન્ પુરુષ સૂક્ષ્મધર્મ જાણે છે હવે આ વિષયને આ કરતા વધારે વિસ્તારની જરૂર નથી

પચ્ચક્ખાણની વિધિ.

હવે ગાથાના ઉત્તરાર્દ્ધની વ્યાખ્યા વિષે કહીએ છીએ આ રીતે જિનપૂજા કરીને જ્ઞાનાદિ પાચ આચારને દૃઢપણે પાળનાર એવા ગુરુ પાસે જઈ પોતે પૂર્વે કરેલું પચ્ચખાણ અથવા તેમા કાઇક વધારીને ગુરુ પાસે ઉચ્ચરવું જ્ઞાનાદિ પાચ આચારની વ્યાખ્યા અમારા રચેલા આચારપ્રદીપ ગ્રથથી જાણવી પચ્ચખાણ ત્રણ પ્રકારનુ છે એક આત્મસાક્ષિક, બીજુ દેવસાક્ષિક અને ત્રીજુ ગુરુસાક્ષિક, તેનો વિધિ આ પ્રમાણે —જિનમદિરે દેવવદનને અર્થે, સ્નાત્રમહોત્સવના દર્શનને અર્થે અથવા દેશના આદિ કારણથી આવેલા સદ્ગુરુની પાસે વદના વગેરે કરી વિધિપૂર્વક પચ્ચખાણ લેવુ મદિર ન હોય તો ઉપાશ્રયમા જિનમદિરની પેઠે ત્રણ નિસિહી તથા પાચ અભિગમ વગેરે યથાયોગ્ય વિધિથી પ્રવેશ કરી દેશનાથી પહેલા અથવા તે થઇ રહ્યા પછી સદ્ગુરુને પચ્ચીસ આવશ્યકથી શુદ્ધ એવી દ્વાદશાવર્ત્ત વદના કરે

ગુરુવન્દનનુ ફલ

એ વદનાનુ ફળ બહુ મ્હોટુ છે વળી કહ્યુ છે કે—માણસ શ્રદ્ધાથી વદના કરે તો, નીચગોત્ર કર્મને ખપાવે, ઉચ્ચગોત્ર કર્મ બાધે, અને કર્મની દૃઢગ્રથિ શિથિલ કરે કૃષ્ણે ગુરુવદનાથી સાતમીને બદલે ત્રીજી નરકનુ આયુષ્ય અને તીર્થંકરનામકર્મ બાધ્યુ, તથા તે ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ પામ્યો શીતળાચાર્યને વદના કરવા માટે આવેલા, રાત્રીએ બહાર

પહોચી એક વખત આમલકલ્પા નગરીમા શ્રીવીરભગવાન્ સમવસર્યા ત્યારે સૂર્યાભદેવતા ડાબા તથા જમણા હાથથી એકસો આઠ કુવર તથા કુવરીઓ પ્રકટ કરવા વગેરે પ્રકારથી ભગવાન્ આગળ આશ્ચર્યકારી દિવ્ય નાટક કરી સ્વર્ગે ગયો, ત્યારે ગૌતમસ્વામીના પૂછવાથી શ્રી વીરભગવાને સૂર્યાભ દેવતાનો પૂર્વભવ તથા દેવના ભવથી ચ્યવી મહાવિદેહ ક્ષેત્રે સિદ્ધિ પામશે વગેરે વાત કહી આ રીતે પ્રદેશી રાજાનુ દષ્ટાત છે આમરાજા બપ્પભટ્ટસૂરિના અને કુમારપાળરાજા શ્રી હેમચદ્રસૂરિના સદુપદેશથી બોધ પામ્યા એ વાત પ્રસિદ્ધ છે હવે થાવચ્ચાપુત્રની કથા સક્ષેપથી નીચે લખી છે —

થાવચ્ચાપુત્રની કથા.

દ્વારિકા નગરીમા કોઇ સાર્થવાહની થાવચ્ચા નામે સ્ત્રી ઘણી ધનવતી હતી થાવચ્ચાપુત્ર એ નામે ઓળખાતો તેનો પુત્ર બત્રીશ કન્યા પરણ્યો હતો એક સમયે શ્રી નેમિનાથ ભગવાનની દેશનાથી તે પ્રતિબોધ પામ્યો થાવચ્ચા માતાએ ઘણો વાર્યો, તો પણ તેણે દીક્ષા લેવાનો વિચાર મૂકી વાળ્યો નહિ ત્યારે તે થાવચ્ચા માતા, પુત્રના દીક્ષા ઉત્સવને અર્થે કેટલાક રાજચિહ્ન કૃષ્ણ પાસે માગવા ગઇ કૃષ્ણે પણ થાવચ્ચાને ઘેર આવી તેના પુત્રને કહ્યું કે, "તુ દીક્ષા લઇશ નહીં વિષયસુખ ભોગવ" થાવચ્ચા પુત્રે કહ્યુ કે, "ભય પામેલા માણસને વિષયભોગ ગમતા નથી" કૃષ્ણે પૂછ્યુ "મ્હારા છતા તને ભય શાનો?" થાવચ્ચાપુત્રે કહ્યુ "મૃત્યુનો" પછી કૃષ્ણે પોતે તેનો દીક્ષા ઉત્સવ કર્યો. થાવચ્ચાપુત્રે એક હજાર શ્રેષ્ઠી આદિની સાથે દીક્ષા લીધી અનુક્રમે તે ચૌદ પૂર્વી થયો, અને સેલક રાજાને તથા તેના પાચસે મત્રીઓને શ્રાવક કરી સોગધિકા નગરીમા આવ્યો. તે સમયે વ્યાસનો પુત્ર શુક નામે એક પરિવ્રાજક ત્યા પોતાના એક હજાર શિષ્ય સહિત હતો તે ત્રિદડ, કમડલુ, છત્ર, ત્રિકાષ્ઠી, અકુશ, પવિત્રક અને કેસરી નામા વસ્ત્ર એટલી વસ્તુ હાથમા રાખતો હતો તેના વસ્ત્ર ગેરૂથી રગેલાં હતા તે સાખ્ય શાસ્ત્રના સિદ્ધાત પ્રમાણે ચાલનારો હોવાથી પ્રાણાતિપાતવિરમણાદિ પાચ વ્રત અને શૌચ(પવિત્રતા), સતોષ, તપ, સ્વાધ્યાય તથા ઇશ્વરપ્રણિધાન એ પાચ નિયમ મળીને દશ પ્રકારના શૌચમૂળ પરિવ્રાજક ધર્મની તથા દાનધર્મની પ્રરૂપણા કરતો હતો તેણે પૂર્વે સુદર્શન નામે નગરશેઠ પાસે પોતાનો શૌચમૂળ ધર્મ લેવરાવ્યો હતો થાવચ્ચાપુત્ર આચાર્યે તેનેજ ફરી પ્રતિબોધ કરી વિનયવાળા જિનધર્મનો અગીકાર કરાવ્યો પછી સુદર્શન શેઠના દેખતા શુક પરિવ્રાજકને તથા થાવચ્ચાપુત્ર આચાર્યને એક બીજાને નીચે લખ્યા પ્રમાણે પ્રશ્નોત્તર થયા.—

છતી શક્તિયે આજ્ઞાભગ કરનારને નિશ્ચયથી નહીં ઉવેખતા મીઠા વચનથી અથવા કઠણુ વચનથી પણુ તેઓને શિખામણુ આપવી

જેમ અભયકુમારે પોતાની બુદ્ધિથી જૈનમુનિ પાસે દીક્ષા લેનાર એક ભીખારીની નિંદા કરનારાઓને નિવાર્યા હતા તેમ વારવા

સાધ્વીને સુખશાતા પૂછવી.

જેમ સાધુને સુખશાતા પૂછવાનુ બતાવ્યુ તેમજ (સાધુની પેઠે) સાધ્વીને પણુ સુખશાતા પૂછવી વળી સાધ્વીમા એટલુ વિશેષ વિચારવાનુ છે કે, તેમને કુશીળીયા અને નાસ્તિકોથી રક્ષણુ આપવુ પોતાના ઘરની પાસે ચોતરફથી ગુપ્ત અને ગુપ્ત દરવાજાવાળા ઘરમા વસવાને ઉપાશ્રય આપવો પોતાની સ્ત્રીઓ પાસે સાધ્વીની સેવા-ભક્તિ કરાવવી પોતાની દીકરીઓ પ્રમુખને તેમની પાસે નવા અભ્યાસ વિગેરે કરવા રાખવી, તથા વ્રતની સન્મુખ થયેલી સ્ત્રી, પુત્રી, ભગિની પ્રમુખને તેઓની પાસે શિષ્યારૂપે સમર્પવી વિસ્મૃત થઇ ગયેલી કરણીઓ તેઓને સ્મરણુ કરાવી આપવી અન્યાયની પ્રવૃત્તિથી તેઓને બચાવવા એક વાર અયોગ્ય વર્તણુક થયાનુ જાણ્યુ કે તત્કાળ તેમને શિખામણુ આપીને વારવા, બીજી વાર અયોગ્ય વર્તણુક થાય તો કઠણુ નિષ્ઠુર વચન કહીને ધમકાવવા, તેમ કરતા પણુ જો ન માને તો પછી કઠોર વચન કહીને પણુ તાડના તર્જના કરવી ઊચિત સેવા-ભક્તિમા ઉચિત વસ્તુઓ આપીને તેમને સદાય વિશેષ પ્રસન્ન રાખવા

ગુરૂ પાસે અભ્યાસ કરવો

ગુરૂ પાસે નિત્ય અપૂર્વ અભ્યાસ કરવો જે માટે શાસ્ત્રમા કહ્યુ છે કે,

આખમાથી અજન ગયુ તથા રાફડાનુ વધવુ દેખીને (એટલે સવાર થયો જાણીને), દાન આપવુ, અને નવો અભ્યાસ કરવો, એવી કરણીયો કરવામા દિવસ વાઝીયો ન કરવો

પોતાની સ્ત્રી, ભોજન અને ધન, એ ત્રણુ પદાર્થમા સતોષ કરવો પણુ દાન, અધ્યયન, અને તપમા સતોષ કરવો જ નહીં ધર્મસાધન કરવા વખતે એવી બુદ્ધિ રાખવી કે, જાણે યમરાજે મારા મસ્તકના કેશ પકડી લીધા છે તે છોડનાર નથી માટે જેટલુ થાય તેટલુ ત્વરાથી કરી લઉં, અને વિદ્યા તથા દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરવા વખતે એવી બુદ્ધિ રાખવી કે, હુ તો અજર અને અમર છુ માટે જેટલુ શીખાય એટલુ શીખે જ જવુ એવી બુદ્ધિ ન રાખે તો શીખી જ શકાય નહીં

અતિશય રસના વિસ્તારથી ભરેલા અને આગળ કોઇ દિવસ શીખેલા નહીં એવા નવીન જ્ઞાનના અભ્યાસમા જેમ જેમ પ્રવેશ કરે છે તેમ તેમ તે નવા અભ્યાસનો કરનાર મુનિ નવા નવા પ્રકારના સવેગ (વૈરાગ) અને શ્રદ્ધાથી આનદિત થાય છે જે

કારણ કે ધર્મ વિગેરે જગતમા સર્વથા છેજ નહિ, મ્હારી માતા શ્રાવિકા હતી અને પિતા નાસ્તિક હતો મરણ સમયે મે એમને કહ્યુ કે, "મરણ થયા પછી સ્વર્ગમા તમને જે સુખ અથવા નરકમા દુખ થાય, તે મને જણાવજો" પણ મરણ પામ્યા પછી માતાએ સ્વર્ગ સુખ આદિ તથા પિતાએ નરક દુખ આદિ કાઇ પણ મને જણાવ્યુ નહીં એમ ચોરના મે નખ જેવડા કટકા કર્યા તો પણ ક્યાય પણ મને જીવ દેખાયો નહીં તેમજ જીવતા તથા મરણ પામેલા માણસને તોલતા ભારમા કાઇ પણ ફેર જણાયો નહીં વળી મે છિદ્ર વિનાની કોઠી અદર એક માણસને પૂર્યો, અને તે કોઠી ઉપર સજ્જડ ઢાકણુ ઢાકયુ અદર તે માણસ મરી ગયો તેના શરીરમા પડેલા અસખ્ય કીડા મે જોયા, પણ તે માણસનો જીવ બહાર જવાને તથા તે કીડાના જીવોને અદર આવવાને વાળના અગ્રભાગ જેટલો પણ માર્ગ મારા જોવા આવ્યો નહીં એવી રીતે ઘણી પરીક્ષા કરીને હુ નાસ્તિક થયો છુ"

શ્રી કેશિ ગણધરે કહ્યુ "ત્હારી માતા સ્વર્ગસુખમા નિમગ્ન હોવાથી તને કહેવા આવી નહીં તથા ત્હારો પિતા પણ નરકની ઘોર વેદનાથી આકુળ હોવાથી અહિ આવી શકયો નહીં અરણીના કાષ્ઠની અદર અગ્નિ છતા તેના ગમે તેટલા ઝીણા કટકા કરીએ, તો પણ તેમા અગ્નિ દેખાય એમ નથી તેમજ શરીરના ગમે તેટલા ઝીણા કટકા કરો, તો પણ જીવ કયા છે તે દેખાય નહીં લુહારની ધમણ વાયુથી ભરેલી અથવા ખાલી તોળો, તથાપિ તોલમા રતિમાત્ર પણ ફેર જણાશે નહીં તેમજ શરીરની અદર જીવ છતા અથવા તે નીકળી ગયા પછી શરીર તોળશો, તો તોલમા કાઇ ફેર જણાશે નહીં કોઠીની અદર પૂરેલો માણસ અદર શખ આદિ વગાડે તો શબ્દ બહાર સભળાય, પણ તે શબ્દ કયે માર્ગે બહાર આવ્યો? તે જણાય નહીં તેમજ કુભની અદર પૂરેલા માણસનો જીવ શી રીતે બહાર ગયો? અને કુભીની અદર થએલા કીડાના જીવ શી રીતે અદર આવ્યા? તે પણ જણાય નહીં"

એવી રીતે શ્રીકેશિ ગણધરે યુક્તિથી બરાબર બોધ કર્યો, ત્યારે પ્રદેશી રાજાએ કહ્યુ "આપ કહો છો તે વાત ખરી છે પણ કુળપરપરાએ આવેલુ નાસ્તિકપણુ શી રીતે છોડુ?" શ્રી કેશિ ગણધરે કહ્યુ "જેમ કુળ પરપરાથી આવેલા દારિદ્ર, રોગ, દુખ આદી મૂકાય છે, તેમ નાસ્તિકપણુ પણ મૂકી દેવુ જ" આ સાભળી પ્રદેશી રાજા સુશ્રાવક થયો તે રાજાની સૂર્યકાતા નામે એક રાણી હતી તેણે પરપુરુષને વિષે આસકત થઇ એક દિવસે પૌષધને પારણે પ્રદેશી રાજાને ઝેર ખવરાવ્યુ તે વાત તુરત તે રાજાના ધ્યાનમા આવી, ને તેણે ચિત્રસારથીને કહી તે પછી તેણે ચિત્રસારથી મત્રીના વચનથી પોતાનુ મન સમાધિમા રાખ્યુ, અને આરાધના તથા અનશન કરી તે સૌધર્મ દેવલોકે સૂર્યાભ વિમાનની અદર દેવતા થયો વિષપ્રયોગની વાત ખબર પડવાથી સૂર્યકાતા ઘણી શરમાઇ, અને બીકથી જગલમા નાસી ગઇ, અને ત્યા સર્પના દશથી મરણ પામી નરકે

પ્રાણી આ લોકમા અપૂર્વ અભ્યાસ નિરતર કરે છે તે પ્રાણી આવતા ભવમા તીર્થંકરપદને પામે છે, અને જે પોતે બીજા શિષ્યાદિકને સમ્યક્ જ્ઞાન ભણાવે છે તેને તેથી કેટલો બધો લાભ થશે તેનુ શુ કહેવાય ?

ઘણીજ થોડી બુદ્ધિ હોય તો પણ નવો અભ્યાસ કરવામા ઉદ્યમ રાખવાથી માષતુષાદિક મુનિઓની પેઠે તે જ ભવમા કેવળજ્ઞાનાદિકનો લાભ પામી શકાય છે, માટે નવા અભ્યાસમા નિરતર પ્રવૃત્તિ રાખવી એજ શ્રેયસ્કર છે

દ્રવ્ય ઉપાર્જન વિધિ.

જિનપૂજા કરી ભોજન કર્યા પછી જો રાજા પ્રમુખ હોય તો કચેરીમા, દીવાન પ્રમુખ મ્હોટો હોદ્દાદાર હોય તો રાજસભામા, વ્યાપારી પ્રમુખ હોય તો બજાર કે દુકાને, અથવા પોતપોતાના યોગ્ય સ્થાનકે આવી ધર્મમા વિરોધ ન પડે એવી રીતે દ્રવ્ય ઉપાર્જનનો વિચાર કરે રાજાઓએ આ દરિદ્રી છે કે ધનવાન છે, આ મા ય છે કે અમાન્ય છે, તથા ઉત્તમ, મધ્યમ, અધમ, જાતિકુળ સ્વભાવનો વિચાર કરીને (સર્વની સાથે એકસરખો ખરેખર) ન્યાય કરવો

ન્યાય ઉપર દૃષ્ટાત

કલ્યાણકટકપુર નગરને વિષે યશોવર્મા રાજા રાજ્ય કરતો હતો તે ન્યાયમા ખરો ન્યાય આપનાર છે એવી ખ્યાતિવાળો હોવાથી તેણે પોતાના ન્યાય કરવાના મહેલની આગળ એક ન્યાયઘટો બાધ્યો હતો એક વખતે તેની રાજ્યઅધિષ્ઠાયકા દેવીને એવો વિચાર ઉત્પન્ન થયો કે, " આ રાજાએ જે ન્યાયઘટા બાધ્યો છે, તે ખરો છે કે ખોટો છે તેની પરીક્ષા કરવી જોઇએ " એમ ધારીને પોતે જ ગાયનુ રૂપ ધારણ કરી તત્કાળ ઉત્પન્ન થયેલા વત્સની સાથે ક્રીડા કરતી રાજમાર્ગ વચ્ચે ઊભી રહી એવા અવસરમા તેજ રાજાનો પુત્ર દોડતા ઘોડાવાળી ગાડીમા બેસી અતિશય ઉતાવળ કરતો તેજ માર્ગે આવ્યો ઘણા જ વેગથી આવતી ઘોડાગાડીનુ ચક્ર ફરી જવાથી તે વાછડો તત્કાળ ત્યાજ મરણ પામ્યો, જેથી ગાય પોકાર કરવા લાગી અને જેમ રોતી હોય એમ આમતેમ જોવા લાગી તેને આવજા કરતા કોઇક પુરુષે કહ્યુ કે, રાજદરબારમા જઇ તારો ન્યાય કરાવ ત્યારે તે ગાય ચાલતી ચાલતી દરબાર આગળ જ્યા ન્યાયઘટા બાધેલી છે ત્યા આવી, અને પોતાના શીંગડાના અગ્રભાગથી તે ઘટાને હલાવીને વગાડી આ વખતે રાજા ભોજન કરવા બેસતો હતો, છતા તે ઘટાનો શબ્દ સાભળીને બોલ્યો કે, અરે ! કોણ ઘટા વગાડે છે ? નોકરોએ તપાસ કરી કહ્યુ કે, સ્વામી, કોઈ નથી, તમો સુખેથી ભોજન કરો રાજા બોલ્યો, આ વાતનો નિર્ણય થયા વિના કેમ ભોજન કરાય ? એમ કહી ભોજન કરવાનો થાળ એમજ પડતો મૂકી પોતે ઊઠીને દરવાજા આગળ આવી જુવે છે તો ત્યા બીજા કોઇને ન દેખતા

લોલુપતાથી વિહાર ન કરતા તે ત્યાજ રહ્યા પછી પથક નામે એક સાધુને શેલક મુનિરાજની વૈયાવચ્ચ કરવા માટે રાખીને બીજા સર્વ સાધુઓએ વિહાર કર્યો

એક સમયે કાર્તિક ચોમાસીને દિવસે શેલક મુનિરાજ યથેચ્છ સ્નિગ્ધ આહાર કરી સૂઇ રહ્યા. પ્રતિક્રમણને સમય આવ્યો, ત્યારે પથકે ખમાવવાને અર્થે તેમને પગે પોતાનુ માથુ અડાડયુ, તેથી તેમની (શેલક મુનિરાજની) નિદ્રા ઊડી ગઈ પોતાના ગુરુને રોષમાન થએલા જોઇને પથકે કહ્યું "ચાતુર્માસમા થએલા અપરાધ ખમાવવાને અર્થે મે આપ સાહેબના ચરણને સ્પર્શ કર્યો." પથકનુ એવુ વચન સાભળી શેલક મુનિરાજ વૈરાગ્ય પામ્યા, અને મનમા વિચાર કરવા લાગ્યા કે, "રસવિષયમા લોલુપ થએલા મને ધિક્કાર થાઓ!" એમ વિચારી તેમણે તુરત વિહાર કર્યો પછી બીજા શિષ્યો પણ શેલક મુનિરાજને મળ્યા. તેઓ શત્રુંજય પર્વત ઉપર પોતાના પરિવાર સહિત સિદ્ધ થયા આ રીતે થાવચ્ચાપુત્રની કથા છે

ક્રિયા અને જ્ઞાન વિષે.

તે માટે હંમેશ ગુરૂ પાસે ધર્મોપદેશ સાભળે સાભળીને તેજ પ્રમાણે યથાશક્તિ ઉદ્યમ કરવામા પ્રવૃત્ત થવુ કેમકે, ઔષધ કે ભોજનના જ્ઞાન માત્રથી આરોગ્ય અથવા તૃપ્તિ નથી થતી પણ તેનો ઉપયોગ કરાય તો જ આરોગ્ય કે તૃપ્તિ થાય છે કહેલુ છે કે, ક્રિયાજ ફળદાયક થાય છે, કેવળ જાણપણુ ફળદાયક થઈ શકતુ નથી જેમકે, સ્ત્રી, ભક્ષ્ય, અને ભોગને જાણવાથી (મનુષ્ય) તેના સુખનો ભાગી થઇ શકતો નથી પણ ભોગ વવાથી થાય છે તરવાની ક્રિયા જાણનાર હોય તોપણ નદીમા જો હાથ હલાવે નહીં તો તે ડુબી જાય છે અને પાછળથી પશ્ચાત્તાપ પામે છે, એમ જ્ઞાની પણ ક્રિયા વિના એવો બની જાય છે દશાશ્રુતસ્કધની ચૂર્ણિમા પણ કહેલ છે કે જે અક્રિયાવાદી છે તે ભવી કે અભવી હોય તો પણ નિશ્ચયથી કૃષ્ણપક્ષીય ગણાય છે ક્રિયાવાદી તો નિશ્ચયથી ભવીજ હોય, નિશ્ચયથી શુકલપક્ષીજ હોય, ને સમ્યકત્વ હોય કે મિથ્યાત્વી હોય પણ એક પુદ્ગળપરાવર્તમાજ સિદ્ધિપદને પ્રાપ્ત થાય છે માટે ક્રિયા કરવી શ્રેયકારી છે

જ્ઞાન વિના ક્રિયા પણ પરિણામે ફળદાયક નીવડતી નથી જે માટે કહેલુ છે કે,

અજ્ઞાનથી કર્મક્ષય થયો હતો તે મડુક(દેડકા)ના ચૂર્ણ સરખો જાણવો (જેમ કોઇ દેડકો મરણ પામ્યા પછી સુકાઇ ગયેલો છતા તેના કલેવરનુ જો ચૂર્ણ કીધુ હોય તો તેનાથી હજારો દેડકા થઇ શકે છે તે ચૂર્ણ પાણીમા નાખવાથી હજારો દેડકા તત્કાળ ઉત્પન્ન થઇ જાય છે એટલે અજ્ઞાનથી કર્મક્ષય થાય તેમા ભવપરપરા વધી જાય છે), અને સમ્યક્ જ્ઞાન સહિત ક્રિયા તો મડુકના ચૂર્ણની રાખ સરખી છે (એટલે તેનાથી પાછી ભવ પરપરાની વૃદ્ધિ થઇ શકતી નથી)

ગાયને દેખી, તેને કહેવા લાગ્યો કે શું કોઈએ તને પીડા ઉપજાવી છે? તેણીએ માથુ ધુણાવીને હા કહ્યાથી રાજા બોલ્યો–ચાલ મને તે દેખાડ, કોણ છે? આવુ વચન સાભળી ગાય ચાલવા લાગી રાજા પણ તેની પાછળ પાછળ ચાલવા લાગ્યો જે જગાએ વાછડાનુ કલેવર પડેલુ હતુ ત્યા આવી ગાયે તે બતાવ્યુ, ત્યારે તેના પર ચક્ર ફરી ગયેલુ દેખી રાજાએ નોકરોને હુકમ કર્યો કે, જેણે આ વાછડા ઉપર ગાડીનુ ચક્કર ચલાવ્યુ હોય તેને પકડી લાવો આ હકીકત કેટલાક લોકો જાણતા હતા પરતુ તે (વાછડા ઉપર ગાડીનુ ચક્કર ચલાવનાર) રાજપુત્ર હોવાથી તેને રાજા પાસે કોણ લાવી આપે? એવુ સમજી કોઈ બોલ્યુ નહીં તેથી રાજા બોલ્યો કે, જ્યારે આ વાતનો નિર્ણય અને ન્યાય થશે ત્યારેજ હુ ભોજન કરનાર છુ, તો પણ કોઈ બોલ્યુ નહીં જ્યારે રાજાને ત્યા ને ત્યા જ ઊભા એક લાઘણ થઈ તથાપિ કોઇ બોલ્યુ નહીં ત્યારે રાજપુત્ર પોતેજ આવી રાજાને કહેવા લાગ્યો કે, "સ્વામી, હુ એના ઉપર ચક્કર ચલાવનાર છુ માટે જે દડ કરવાનો હોય તે મારો કરો" રાજાએ તેજ વખતે સ્મૃતિઓના જાણનારાઓને બોલાવી પૂછ્યુ કે, આ શુ હાનો શો દડ કરવો? તેઓ બોલ્યા કે, સ્વામી, રાજપદના યોગ્ય એકજ આ પુત્ર હોવાથી એને શો દડ દેવાય? રાજા બોલ્યો કે, કોનુ રાજ્ય? કોનો પુત્ર? મારે તો ન્યાયની સાથે સબધ છે મારે એ ન્યાયજ પ્રાધાન્ય છે હુ કઈ પુત્રને કે રાજ્યને માટે અચકાઉં એમ નથી નીતિમા કહ્યુ છે કે, દુષ્ટનો દડ, સજ્જનનો સત્કાર, ન્યાયમાર્ગથી ભડારની વૃદ્ધિ, અપક્ષપાત, શત્રુઓથી પોતાના રાજ્યની રક્ષા, એ પાચ પ્રકારના જ યજ્ઞ રાજાઓને માટે કહેલા છે

સોમનીતિમા પણ કહેલુ છે કે, "અપરાધના જ જેવો દડ પુત્ર ઉપર પણ કરવો" માટે આને શુ દડ આપવો યોગ્ય લાગે છે તે કહો? તો પણ તે કાયદાના જાણ પુરુષો કાઈ પણ બોલ્યા નહીં—અણબોલ્યા રહ્યા રાજા બોલ્યો-આમા કોઇનો કઈ પણ પક્ષપાત રાખવાની જરૂર નથી, ન્યાયથી જેણે જેવો અપરાધ કીધેલો હોય તેને તેવો દડ આપવો જોઇએ માટે આપણે આ વાછડા ઉપર ચક્કર ફેરવ્યું છે તો એના ઉપર પણ ચક્કર ફેરવવુ યોગ્ય છે એમ કહી રાજાયે ત્યા ઘોડાગાડી મગાવી પુત્રને કહ્યુ કે, અહિયા તુ સુઈ જા ત્યારે તેણે વિનીત હોવાથી તેમજ કર્યું ઘોડાગાડી હાકનારને રાજાએ કહ્યુ કે, એના ઉપર ગાડીનુ ચક્કર ચલાવો પણ તેણે ગાડી ચલાવી નહીં; ત્યારે બધા લોકો ના પાડતા છતા પણ રાજા પોતે તે ગાડી હાકનારને દૂર કરી ગાડી ઉપર ચડીને તે ગાડીને ચલાવવા માટે ઘોડાને ચાબુક મારીને તેના ઉપર ચક્કર લાવવા ઉદ્યમ કરે છે તેજ વખતે તે ગાય બદલાઇ ગઈ અને રાજ્યાધિષ્ઠાયકા દેવી બની (બનેલી ગાયને બદલે ખરી દેવીયે) જય જય શબ્દ કરતા તેના ઉપર પુષ્પોની વૃષ્ટિ કરી કહ્યુ કે, રાજન્! ધન્ય છે તને–તે આવો ન્યાય અધિક પ્રિયતમ ગણ્યો માટે ધન્ય છે તને, તુ ચિરકાળ પર્યંત નિર્વિઘ્ન રાજ્ય કર હું ગાય કે

શુક પરિવ્રાજક —"હે ભગવાન્ ! *સરિસવય ભક્ષ્ય છે, કે અભક્ષ્ય છે ?" થાવચ્ચા પુત્ર—"હે શુક પરિવ્રાજક ! સરિસવય ભક્ષ્ય છે, અને અભક્ષ્ય પણ છે તે આ રીતે — સરિસવય બે પ્રકારના છે મિત્ર સરિસવય (સરખી ઉમ્મરના) અને બીજા ધાન્ય સરિસવય (શર્ષપ, શર્શવ) મિત્ર સરિસવય ત્રણ પ્રકારના છે, એક સાથે ઉત્પન્ન થયેલા, બીજા સાથે વૃદ્ધિ પામેલા અને ત્રીજા બાલ્યાવસ્થામા સાથે ધૂળમા રમેલા એ ત્રણે પ્રકારના મિત્ર સરિસવય સાધુઓને અભક્ષ્ય છે, ધાન્ય સરિસવય બે પ્રકારના છે એક શસ્ત્રથી પરિણમેલા અને બીજા શસ્ત્રથી ન પરિણમેલા શસ્ત્ર પરિણમેલાથી સરિસવય બે પ્રકારના છે એક પ્રાસુક અને બીજા અપ્રાસુક પ્રાસુક સરિસવય પણ બે પ્રકારના છે એક જાત અને બીજા અજાત જાત સરિસવય પણ બે પ્રકારના છે એક એષણીય અને બીજા અનેષણીય એષણીય સરિસવય પણ બે પ્રકારના છે એક લબ્ધ અને બીજા અલબ્ધ ધાન્ય સરિસવયમા અશસ્ત્રપરિણમેલા, અપ્રાસુક, અજાત, અનેષણીય અને અલબ્ધ એટલા પ્રકારના અભક્ષ્ય છે, અને બાકી રહેલા સર્વ પ્રકારના ધાન્ય સરિસવય સાધુઓને ભક્ષ્ય છે એવી રીતે જ [1]કુલત્થ અને [2]માસ પણ જાણવા તેમા એટલો જ વિશેષ કે માસ ત્રણ પ્રકારના છે એક કાલ માસ (મહિનો), બીજો અર્થ માસ (સોના રૂપાના તોલમા આવે છે તે) અને ત્રીજો ધાન્યમાસ (અડદ)

એવી રીતે થાવચ્ચાપુત્ર આચાર્યે બોધ કર્યો ત્યારે પોતાના હજાર શિષ્યના પરિવાર સહિત શુક પરિવ્રાજકે દીક્ષા લીધી થાવચ્ચાપુત્ર આચાર્ય પોતાના હજાર શિષ્યના પરિવાર સહિત શત્રુંજય તીર્થે સિદ્ધિ પામ્યા, પછી શુકાચાર્યે શેલકપુરના શેલક નામે રાજાને તથા તેના પાચસો મત્રીને પ્રતિબોધ કરી દીક્ષા આપી પોતે સિદ્ધિપદ પામ્યા શેલક મુનિ અગિયાર અગના જાણ થઇ પોતાના પાચસો શિષ્યોની સાથે વિચરવા લાગ્યા એટલામા હમેશા લુખો આહાર ખાધામા આવવાથી શેલક મુનિરાજને ખસ, પિત્ત આદિ રોગ થયા પછી તે વિહાર કરતા પરિવાર સહિત શેલકપુરે આવ્યા, ત્યા તેમનો ગૃહસ્થપણાનો પુત્ર મડુક રાજા હતો, તેણે તેમને પોતાની વાહનશાળામા રાખ્યા પ્રાસુક ઔષધનો અને પથ્યનો સારો યોગ મળવાથી શેલક મુનિરાજ રોગ રહિત થયા, તો પણ સ્નિગ્ધ આહારની

---

* "सरिसवय" આ માગધી શબ્દ છે "सदृशवय" અને "सर्षप" એ બે સસ્કૃત શબ્દનુ માગધીમા "सरिसवय" એવુ રૂપ થાય છે સદૃશવય એટલે સરખી ઉમરનો અને સર્ષપ એટલે સરસવ

૧ "कुलत्थ" શબ્દ માગધી છે "કુલત્થ' (કલથી) અને ' કુલસ્થ" એ બે સસ્કૃત શબ્દોનુ 'કુલત્થ" એવુ માગધીમા એકજ રૂપ થાય છે

૨ માસ (મહિનો), માષ (અડદ) અને માસ (તોલવાનુ એક કાટલુ) એ ત્રણે શબ્દનુ માગધીમા "मास" એવુ એક જ રૂપ થાય છે

વાછડો કંઈ નથી પણ તારા રાજ્યની અધિષ્ઠાયકા દેવી છુ તારા ન્યાયની પરીક્ષા કરવા આવી હતી તુ એવુજ ચિરકાળ રાજ્ય નિર્વિઘ્ન ચલાવજે એમ કહી દેવી અદૃશ્ય થઈ

રાજાના કારભારીએ તો જેમ રાજા અને પ્રજાનો અર્થ સાધન થઇ શકે અને ધર્મમા પણ વિરોધ ન આવે તેમ અભયકુમાર તથા ચાણક્ય આદિની જેમ ન્યાય કરવો કહ્યું છે કે,

રાજાનુ હિત કરતા લોકોથી વિરોધ થાય, લોકોનુ હિત કરતા રાજા રજા આપી દે, એમ બન્નેને રાજી રાખવામા મ્હોટો વિરોધ થાય પણ રાજા અને પ્રજા, એ બન્નેના હિતના કાર્યનો કરનાર મળવો મુશ્કેલ છે એમ બન્નેના હિતકારક બની પોતાનો ધર્મ સાચવીને ન્યાય કરવો

વ્યાપાર વિધિ

વ્યાપારીઓને ધર્મનો અવિરોધ તે વ્યવહારશુદ્ધિ વિગેરેથી થાય છે વ્યાપારમા નિર્મળતા હોય (સત્યતાથી વ્યાપાર કરવામા આવે) તો તેના ધર્મમા વિરોધ થતો નથી તેજ વાત મૂલગાથામા કહે છે —

ववहारसुद्धि–देसाइ–विरुद्धचाय–उचिअचरणेहिं ।
तो कुणइ अत्थचिंत, निव्वाहिंतो निअं धम्मं ॥ ७ ॥

વ્યવહારશુદ્ધિથી, દેશાદિકના વિરૂદ્ધના ત્યાગ કરવાથી, ઉચિત આચરણના આચરણ કરવાથી, પોતાના ધર્મનો નિર્વાહ કરતા દ્રવ્યોપાર્જનની ચિંતા કરે

વ્યવહારશુદ્ધિમા ખરેખર વિચારતા મન વચન કાયાની નિર્મળતા (સરળતા) છે તેજ નિર્દોષ વ્યાપારમા મનથી, વચનથી, અને કાયાથી કપટ રાખવું નહીં, અસત્યતા રાખવી નહીં, અદેખાઈ રાખવી નહીં આથી વ્યવહારશુદ્ધિ થાય છે તેથી તે રાખવા નહી વળી દેશાદિક વિરૂદ્ધનો ત્યાગ કરીને વ્યાપાર કરતા પણ જે દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરાય છે તે પણ ન્યાયોપાર્જિત વિત્ત ગણાય છે ઉચિત આચારના સેવન કરવાથી એટલે લેવડ દેવડમા જરામાત્ર કપટ ન રાખતા જે દ્રવ્ય ઉપાર્જન થાય તે પણ ન્યાયોપાર્જિતવિત્ત ગણાય છે ઉપર લખેલા ત્રણ કારણથી પોતાનો ધર્મ બચાવીને એટલે પોતે અંગીકાર કરેલા વ્રત પચ્ચખાણ અભિગ્રહનો બચાવ કરતા ધન ઉપાર્જન કરવુ, પણ ધર્મને દૂર મૂકીને ધન ઉપાર્જન કરવું નહીં લોભમા મુંઝાઇ જઇને પોતે લીધેલા નિયમ વ્રત પચ્ચખાણ ભૂલી જતા ધન કમાવાની દૃષ્ટિ રાખવી નહીં, કેમકે ઘણા જણને પ્રાયે વ્યાપાર વખતે એમજ વિચાર આવી જાય છે કે,

એવુ જગતમા કંઈ નથી, કે જે ધનથી સાધી શકાતુ ન હોય, તેટલા જ માટે બુદ્ધિવાન પુરૂષે ઘણાજ પ્રયત્નથી એક માત્ર દ્રવ્ય જ ઉપાર્જન કરવું

લોલુપતાથી વિહાર ન કરતા તે ત્યાજ રહ્યા પછી પથક નામે એક સાધુને શેલક મુનિરાજની વૈયાવચ્ચ કરવા માટે રાખીને બીજા સર્વ માધુઓએ વિહાર કર્યો

એક સમયે કાર્તિક ચોમાસીને દિવસે શેલક મુનિરાજ યથેચ્છ સ્નિગ્ધ આહાર કરી સુઇ રહ્યા. પ્રતિક્રમણનો સમય આવ્યો, ત્યારે પથકે ખમાવવાને અર્થે તેમને પગે પોતાનુ માથુ અડાડ્યુ, તેથી તેમની (શેલક મુનિરાજની) નિદ્રા ઊડી ગઇ પોતાના ગુરુને રોષમાન થએલા જોઇને પથકે કહ્યું "ચાતુર્માસમા થએલા અપરાધ ખમાવવાને અર્થે મે આપ સાહેબના ચરણને સ્પર્શ કર્યો." પથકનુ એવુ વચન સાભળી શેલક મુનિરાજ વૈરાગ્ય પામ્યા, અને મનમા વિચાર કરવા લાગ્યા કે, "રસવિષયમા લોલુપ થએલા મને ધિક્કાર થાઓ!" એમ વિચારી તેમણે તુરત વિહાર કર્યો. પછી બીજા શિષ્યો પણ શેલક મુનિરાજને મળ્યા તેઓ શત્રુજય પર્વત ઉપર પોતાના પરિવાર સહિત સિદ્ધ થયા આ રીતે થાવચ્ચાપુત્રની કથા છે

ક્રિયા અને જ્ઞાન વિષે.

તે માટે દરરોજ ગુરૂ પાસે ધર્મોપદેશ સાભળે સાભળીને તેજ પ્રમાણે યથાશક્તિ ઉદ્યમ કરવામા પ્રવૃત્ત થવુ કેમકે, ઔષધ કે ભોજનના જ્ઞાન માત્રથી આરોગ્ય અથવા તૃપ્તિ નથી થતી પણ તેનો ઉપયોગ કરાય તો જ આરોગ્ય કે તૃપ્તિ થાય છે કહેલુ છે કે, ક્રિયાજ ફળદાયક થાય છે, કેવળ જાણપણુ ફળદાયક થઇ શકતુ નથી જેમકે, સ્ત્રી, ભક્ષ્ય, અને ભોગને જાણવાથી (મનુષ્ય) તેના સુખનો ભાગી થઇ શકતો નથી પણ ભોગ વવાથી થાય છે તરવાની ક્રિયા જાણનાર હોય તોપણ નદીમા જો હાથ હલાવે નહીં તો તે ડુબી જાય છે અને પાછળથી પશ્ચાત્તાપ પામે છે, એમ જ્ઞાની પણ ક્રિયા વિના એવો બની જાય છે દશાશ્રુતસ્કધની ચૂર્ણિમા પણ કહેલ છે કે જે અક્રિયાવાદી છે તે ભવી કે અભવી હોય તો પણ નિશ્ચયથી કૃષ્ણપક્ષીય ગણાય છે ક્રિયાવાદી તો નિશ્ચયથી ભવીજ હોય, નિશ્ચયથી શુક્લપક્ષીજ હોય, ને સમ્યકત્વ હોય કે મિથ્યાત્વી હોય પણ એક પુદ્ગળપરાવર્તમાજ સિદ્ધિપદને પ્રાપ્ત થાય છે માટે ક્રિયા કરવી શ્રેયકારી છે

જ્ઞાન વિના ક્રિયા પણ પરિણામે ફળદાયક નીવડતી નથી જે માટે કહેલુ છે કે,

અજ્ઞાનથી કર્મક્ષય થયો હતો તે મડુક(દેડકા)ના ચૂર્ણ સરખો જાણવો (જેમ કોઇ દેડકો મરણ પામ્યા પછી સુકાઇ ગયેલો છતા તેના કળેવરનુ જો ચૂર્ણ કીધુ હોય તો તેનાથી હજારો દેડકાં થઇ શકે છે તે ચૂર્ણ પાણીમા નાખવાથી હજારો દેડકા તત્કાળ ઉત્પન્ન થઇ જાય છે એટલે અજ્ઞાનથી કર્મક્ષય થાય તેમા ભવપરપરા વધી જાય છે), અને સમ્યક્ જ્ઞાન સહિત ક્રિયા તો મડુકના ચૂર્ણની રાખ સરખી છે (એટલે તેનાથી પાછી ભવની પરપરાની વૃદ્ધિ થઇ શકતી નથી)

ધન ઉપાર્જન કરવા કરતા પણ પહેલા ધર્મ ઉપાર્જન કરવાની જરૂર.

અહી અર્થચિન્તા કરવી એમ આગમ કહેતુ નથી, કારણ કે, માણસ માત્ર અનાદિ કાલની પરિગ્રહની સજ્ઞાથી પોતાની મેળેજ અર્થચિન્તા કરે છે કેવલિભાષિત આગમ તેવા સાવદ્ય વ્યાપારમા નિર્વાહની પ્રવૃત્તિ શામાટે કરાવે ? અનાદિ કાલની સજ્ઞાથી સુશ્રાવકને અર્થચિન્તા કરવી પડે, ત્યારે તેણે ધર્મ વિગેરેને બાધ ન આવે તેવી રીતે એ કરવી, એટલીજ આગમની આજ્ઞા છે લોકો જેમ સાસારિક કાર્યોના આરભ કરીને અહોરાત્ર ઉદ્યમ કરે છે, તેના એક લાખમા ભાગ જેટલો પણ ઉદ્યમ જો ધર્મમા કરે તો શું મેલ વવાનું બાકી રહે ?

આજીવિકાના સાત ઉપાય.

માણસની આજીવિકા ૧ વ્યાપાર, ૨ વિદ્યા, ૩ ખેતી, ૪ ગાય બકરા આદિ પશુનું રક્ષણ, ૫ કળાકૌશલ્ય, ૬ સેવા અને ૭ ભિક્ષા એ સાત ઉપાયથી થાય છે તેમા વણિક લોકો વ્યાપારથી, વૈદ્ય આદિ લોકો પોતાની વિદ્યાથી, કણબી લોકો ખેતીથી, ગોવાળ તથા ભરવાડ લોકો ગાય આદિના રક્ષણથી, ચિત્રકાર, સૂતાર વગેરે લોકો પોતાની કારીગરીથી, સેવક લોકો સેવાથી અને ભિખારી લોકો ભિક્ષાથી પોતાની આજીવિકા કરે છે તેમા ધાન્ય, ઘૃત, તેલ, કપાસ, સૂતર, કાપડ, તાબા, પિતળ આદિ ધાતુ, મોતી, ઝવેરાત, નાણું વગેરે કરિયાણાના ભેદથી અનેક પ્રકારના વ્યાપાર છે " ત્રણસો સાઠ પ્રકારના કરિયાણા છે " એવી લોકોમા પ્રસિદ્ધિ છે પેટાના ભેદ જાણવા જોઈએ નહિ તો સખ્યાનો પાર આવે એમ નથી વ્યાજે ધીરવું એ પણ વ્યાપારની અદરજ સમાય છે

ઔષધ, રસ, રસાયન, ચૂર્ણ, અજન, વાસ્તુ, શકુન, નિમિત્ત, સામુદ્રિક, ધર્મ, અર્થ, કામ, જ્યોતિષ, તર્ક વગેરે ભેદથી નાના પ્રકારની વિદ્યાઓ છે તેમા વૈદ્યવિદ્યા અને ગાધીપણું એ બે વિદ્યાથી પ્રાયે માઠુ ધ્યાન થવાનો સભવ હોવાથી વિશેષ ગુણકારી નથી કોઇ ધનવાન્ પુરુષ માંદો પડી જાય અથવા બીજા કોઈ એવા જ પ્રસગે વૈદ્યને તથા ગાધીને ઘણો લાભ થાય છે, ઠેકાણે ઠેકાણે બહુમાન મળે છે કેમકે શરીરે રોગ થાય ત્યારે વૈદ્ય પિતા સરખો છે, તથા રોગિના મિત્ર વૈદ્ય, રાજાના મિત્ર હાજી હાજી કરી મીઠા વચન બોલનારા, સસારી દુખથી પીડાયલા માણસના મિત્ર મુનિરાજ અને લક્ષ્મી ખોઈને બેઠેલા પુરુષોના મિત્ર જોશી જાણવા

વ્યાપારમા વ્યાપાર ગાધીનોજ સરસ છે, કારણ કે, તે વ્યાપારમા એક ટકે ખરીદેલી વસ્તુ સો ટકે વેચાય છે આ સર્વ વાત સાચી છે વૈદ્યને તથા ગાધીને લાભ તથા માન ઘણું મળે છે, પરતુ એમ છે કે, જેને જે કારણથી લાભ થાય છે, તે માણસ તેવું કારણ

શુક પરિવ્રાજક —"હે ભગવાન્ ! *સરિસવય ભક્ષ્ય છે, કે અભક્ષ્ય છે ?" થાવચ્ચા પુત્ર—"હે શુક પરિવ્રાજક ! સરિસવય ભક્ષ્ય છે, અને અભક્ષ્ય પણ છે તે આ રીતે —સરિસવય બે પ્રકારના છે મિત્ર સરિસવય (સરખી ઉમ્મરના) અને બીજા ધાન્ય સરિસવય (શર્ષપ, શર્ષવ) મિત્ર સરિસવય ત્રણ પ્રકારના છે, એક સાથે ઉત્પન્ન થયેલા, બીજા સાથે વૃદ્ધિ પામેલા અને ત્રીજા બાલ્યાવસ્થામા સાથે ધૂળમા રમેલા એ ત્રણે પ્રકારના મિત્ર સરિસવય સાધુઓને અભક્ષ્ય છે, ધાન્ય સરિસવય બે પ્રકારના છે એક શસ્ત્રથી પરિણમેલા અને બીજા શસ્ત્રથી ન પરિણમેલા શસ્ત્ર પરિણમેલાથી સરિસવય બે પ્રકારના છે એક પ્રાસુક અને બીજા અપ્રાસુક પ્રાસુક સરિસવય પણ બે પ્રકારના છે એક જાત અને બીજા અજાત જાત સરિસવય પણ બે પ્રકારના છે એક એષણીય અને બીજા અનેષણીય એષણીય સરિસવય પણ બે પ્રકારના છે એક લબ્ધ અને બીજા અલબ્ધ ધાન્ય સરિસવયમા અશસ્ત્રપરિણમેલા, અપ્રાસુક, અજાત, અનેષણીય અને અલબ્ધ એટલા પ્રકારના અભક્ષ્ય છે, અને બાકી રહેલા સર્વ પ્રકારના ધાન્ય સરિસવય સાધુઓને ભક્ષ્ય છે એવી રીતે જ [1]કુલત્થ અને [2]માસ પણ જાણવા તેમા એટલો જ વિશેષ કે માસ ત્રણ પ્રકારના છે એક કાલ માસ (મહિનો), બીજો અર્થ માસ (સોના રૂપાના તોલમા આવે છે તે) અને ત્રીજો ધાન્યમાસ (અડદ)

એવી રીતે થાવચ્ચાપુત્ર આચાર્યે બોધ કર્યો ત્યારે પોતાના હજાર શિષ્યના પરિવાર સહિત શુક પરિવ્રાજકે દીક્ષા લીધી થાવચ્ચાપુત્ર આચાર્ય પોતાના હજાર શિષ્યના પરિવાર સહિત શત્રુંજય તીર્થે સિદ્ધિ પામ્યા, પછી શુકાચાર્યે શેલકપુરના શેલક નામે રાજાને તથા તેના પાંચસો મંત્રીને પ્રતિબોધ કરી દીક્ષા આપી પોતે સિદ્ધિપદ પામ્યા શેલક મુનિ અગિયાર અંગના જાણ થઇ પોતાના પાંચસો શિષ્યોની સાથે વિચરવા લાગ્યા એટલામા હમેશા લૂખો આહાર ખાધામા આવવાથી શેલક મુનિરાજને ખસ, પિત્ત આદિ રોગ થયા પછી તે વિહાર કરતા પરિવાર સહિત શેલકપુરે આવ્યા, ત્યા તેમનો ગૃહસ્થપણાનો પુત્ર મંડુક રાજા હતો, તેણે તેમને પોતાની વાહનશાળામા રાખ્યા પ્રાસુક ઔષધનો અને પથ્યનો સારો યોગ મળવાથી શેલક મુનિરાજ રોગ રહિત થયા, તો પણ સ્નિગ્ધ આહારની

---

* "सरिसवय" આ માગધી શબ્દ છે "सदशवय" અને "सर्षप" એ બે સંસ્કૃત શબ્દનુ માગધીમાં "सरिसवय" એવુ રૂપ થાય છે સદશવય એટલે સરખી ઉમરનો અને સર્ષપ એટલે સરસવ

1 "कुलत्थ" શબ્દ માગધી છે "કુલત્થ" (કળથી) અને કુલસ્થ" એ બે સંસ્કૃત શબ્દોનુ 'કુલત્થ" એવુ માગધીમાં એકજ રૂપ થાય છે

2 માસ (મહિનો) માષ (અડ) અને માસ (તોલવાનુ એક કાટલુ) એ ત્રણે શબ્દનુ માગધીમાં "मास" એવુ એક જ રૂપ થાય છે

હમેશા બની આવવાની ઇચ્છા રાખે છે કહ્યુ છે કે— સુભટો રણસગ્રામની, વૈદ્યો મ્હોટા મ્હોટા ધનવત લોકોની માદગીની, બ્રાહ્મણો ઘણા મરણોની અને નિર્ગ્રંથ મુનિઓ લોકોમા સુભિક્ષની તથા ક્ષેમકુશળની ઇચ્છા કરે છે મનમા ધન ઉપાર્જવાની ઇચ્છા રાખનાર જે વૈદ્ય લોકો માદા પડવાની ઇચ્છા કરે છે, રોગી માણસના રોગને ઔષધથી સાજા થતા અટકાવી દ્રવ્યલોભથી ઉલટી તેની હાનિ કરે છે, એવા વૈદ્યના મનમા દયા ક્યાથી હોય ? કેટલાક વૈદ્ય તો પોતાના સાધર્મી, દરિદ્રી, અનાથ, મરણને કાઠે આવેલા એવા લોકો પાસેથી પણ બળાત્કારે દ્રવ્ય લેવાને ઇચ્છે છે, અભક્ષ્ય વસ્તુ પણ ઔષધમા નાખી રોગીને ખવરાવે, અને દ્વારિકાના અભવ્ય વૈદ્ય ધન્વતરિની પેઠે જાત જાતના ઔષધ આદિના કપટથી લોકોને ઠગે છે હવે થોડો લોભ રાખનારા, પરોપકારી, સારી પ્રકૃતિના જે વૈદ્યો છે તેમની વૈદ્યવિદ્યા રૂષભદેવ ભગવાનના જીવ જીવાનદ વૈદ્યની પેઠે ઇહલોકે તથા પરલોકે ગુણકારી જાણવી

હવે, ખેતી ત્રણ પ્રકારની છે એક વરસાદના પાણીથી થનારી, બીજી કૂવા આદિના પાણીથી તથા ત્રીજી બ ને-વર્ષાદ તથા કૂવાના પાણીથી-થનારી ગાય, ભેસ, બકરી, ઉંટ, બળદ, ઘોડા હાથી વગેરે જાનવરો પાળીને પોતાની આજીવિકા કરવી તે પશુરક્ષાવૃત્તિ કહેવાય છે તે પાળવાના જાનવર જાતજાતના હોવાથી અનેક પ્રકારની છે ખેતી અને પશુરક્ષાવૃત્તિ એ બ ને વિવેકી માણસને કરવા યોગ્ય નથી વળી કહ્યુ છે કે-હાથીના દાતને વિષે રાજાઓની લક્ષ્મી, બળદના ખધ ઉપર પામર લોકોની, ખડગની ધારા ઉપર સુભટોની લક્ષ્મી તથા શૃગારેલા સ્તન ઉપર વેશ્યાઓની લક્ષ્મી રહે છે કદાચિત બીજી કાઈ વૃત્તિ ન હોય, અને ખેતીજ કરવી પડે તો વાવવાનો સમય વગેરે બરાબર ધ્યાનમા રાખવો. તથા પશુરક્ષાવૃત્તિ કરવી પડે તો મનમા ઘણી દયા રાખવી કેમકે જે ખેડુત વાવવાનો વખત ભૂમિનો ભાગ કેવો છે ? તે, તથા તેમા કયો પાક આવે ? તે જાણે, અને માર્ગમા આવેલુ ખેતર મૂકી દે, તેનેજ ઘણો લાભ થાય તેમજ જે માણસ દ્રવ્યપ્રાપ્તિને અર્થે પશુરક્ષાવૃત્તિ કરતો હોય, તેણે પોતાના મનની અદર રહેલો દયાભાવ છોડવો નહી તે કામમા સર્વ ઠેકાણે પોતે જાગૃત રહી છવિચ્છેદ વગેરે વર્જવુ

હવે શિલ્પકળા સો જાતની છે, કહ્યુ છે કે—કુભાર, લુહાર, ચિત્રકાર, સુતાર અને હજામ એ પાચના પાચ શિલ્પજ (કારીગરી) મુખ્ય છે પાછા એક એક શિલ્પના વીસ વીસ પેટાભેદ ગણતા સર્વ મળી સો ભેદ થાય છે પ્રત્યેક માણસની શિલ્પકળા એકની બીજાથી જૂદી પડનારી હોવાથી જૂદી ગણીએ તો ઘણા જ ભેદ થાય આચાર્યના ઉપદેશથી થએલુ તે શિ ૫ કહેવાય છે ઉપર કહેલા પાચ શિલ્પ ઋષભદેવ ભગવાનના ઉપદેશથી ચાલતા આવેલા છે આચાર્યના ઉપદેશ વિના જે કેવળ લોકપરપરાથી ચાલતુ આવેલુ ખેતી વ્યાપાર વિગેરે તે કર્મ કહેવાય છે સિદ્ધાતમા કહ્યુ છે કે—આચાર્યના ઉપદેશથી

લોલુપતાથી વિહાર ન કરતા તે ત્યાજ રહ્યા પછી પથક નામે એક સાધુને શેલક મુનિરાજની વૈયાવચ્ચ કરવા માટે રાખીને બીજા સર્વ સાધુઓએ વિહાર કર્યો

એક સમયે કાર્તિક ચોમાસીને દિવસે શેલક મુનિરાજ યથેચ્છ સ્નિગ્ધ આહાર કરી સૂઇ રહ્યા. પ્રતિક્રમણનો સમય આવ્યો, ત્યારે પથકે ખમાવવાને અર્થે તેમને પગે પોતાનુ માથુ અડાડયુ, તેથી તેમની (શેલક મુનિરાજની) નિદ્રા ઊડી ગઇ પોતાના ગુરુને રોષમાન થએલા જોઇને પથકે કહ્યુ "ચાતુર્માસમા થએલા અપરાધ ખમાવવાને અર્થે મે આપ સાહેબના ચરણને સ્પર્શ કર્યો." પથકનુ એવુ વચન સાભળી શેલક મુનિરાજ વૈરાગ્ય પામ્યા, અને મનમા વિચાર કરવા લાગ્યા કે, "રસવિષયમા લોલુપ થએલા મને ધિક્કાર થાઓ!" એમ વિચારી તેમણે તુરત વિહાર કર્યો પછી બીજા શિષ્યો પણ શેલક મુનિરાજને મળ્યા. તેઓ શત્રુજય પર્વત ઉપર પોતાના પરિવાર સહિત સિદ્ધ થયા આ રીતે થાવચ્ચાપુત્રની કથા છે

ક્રિયા અને જ્ઞાન વિષે.

તે માટે દરરોજ ગુરૂ પાસે ધર્મોપદેશ સાભળે સાભળીને તેજ પ્રમાણે યથાશક્તિ ઉદ્યમ કરવામા પ્રવૃત્ત થવુ કેમકે, ઔષધ કે ભોજનના જ્ઞાન માત્રથી આરોગ્ય અથવા તૃપ્તિ નથી થતી પણ તેનો ઉપયોગ કરાય તો જ આરોગ્ય કે તૃપ્તિ થાય છે કહેલુ છે કે, ક્રિયાજ ફળદાયક થાય છે, કેવળ જાણપણુ ફળદાયક થઇ શકતુ નથી જેમકે, સ્ત્રી, ભક્ષ્ય, અને ભોગને જાણવાથી (મનુષ્ય) તેના સુખનો ભાગી થઇ શકતો નથી પણ ભોગ લવાથી થાય છે તરવાની ક્રિયા જાણનાર હોય તોપણ નદીમા જો હાથ હલાવે નહીં તો તે ડુબી જાય છે અને પાછળથી પશ્ચાત્તાપ પામે છે, એમ જ્ઞાની પણ ક્રિયા વિના એવો બની જાય છે દશાશ્રુતસ્કધની ચૂર્ણિમા પણ કહેલ છે કે જે અક્રિયાવાદી છે તે ભવી કે અભવી હોય તો પણ નિશ્ચયથી કૃષ્ણપક્ષીય ગણાય છે ક્રિયાવાદી તો નિશ્ચયથી ભવીજ હોય, નિશ્ચયથી શુકલપક્ષીજ હોય, ને સમ્યક્ત્વ હોય કે મિથ્યાત્વી હોય પણ એક પુદ્ગળપરાવર્તમાજ સિદ્ધિપદને પ્રાપ્ત થાય છે માટે ક્રિયા કરવી શ્રેયકારી છે

જ્ઞાન વિના ક્રિયા પણ પરિણામે ફળદાયક નીવડતી નથી જે માટે કહેલુ છે કે,

અજ્ઞાનથી કર્મક્ષય થયો હતો તે મડુક(દેડકા)ના ચૂર્ણ સરખો જાણવો (જેમ કોઇ દેડકો મરણ પામ્યા પછી સુકાઇ ગયેલો છતા તેના કળેવરનુ જો ચૂર્ણ કીધુ હોય તો તેનાથી હજારો દેડકા થઇ શકે છે તે ચૂર્ણ પાણીમા નાખવાથી હજારો દેડકા તત્કાળ ઉત્પન્ન થઇ જાય છે એટલે અજ્ઞાનથી કર્મક્ષય થાય તેમા ભવપરપરા વધી જાય છે), અને સમ્યક્ જ્ઞાન સહિત ક્રિયા તો મડુકના ચૂર્ણની રાખ સરખી છે (એટલે તેનાથી પાછી ભવની પરપરાની વૃદ્ધિ થઇ નથી)

થએલુ શિલ્પ અને ઉપદેશથી ન થએલુ તે કર્મ કહેવાય છે કુભારનુ, લુહારનુ, ચિત્ર કારનુ વિગેરે શિલ્પના ભેદ છે, અને ખેતી, વ્યાપાર આદિ કર્મના ભેદ છે ખેતી, વ્યાપાર અને પશુરક્ષાવૃત્તિ એ ત્રણ કર્મ અહિ પ્રત્યક્ષ કહ્યા, બાકી રહેલા કર્મ પ્રાયે શિલ્પ વગે રેમા સમાઇ જાય છે પુરૂષોની તથા સ્ત્રીઓની કળાઓ કેટલીક વિદ્યામા અને કેટલીક શિલ્પમા સમાઇ જાય છે કર્મના સામાન્યથી ચાર પ્રકાર છે કહ્યુ છે કે—બુદ્ધિથી કર્મ (કાર્ય) કરનારા ઉત્તમ, હાથથી કર્મ કરનારા મધ્યમ, પગથી કર્મ કરનારા અધમ અને મસ્તકથી (ભાર ઉપાડીને) કર્મ કરનારા અધમમા અધમ જાણવા બુદ્ધિથી કર્મ કરવા ઉપર નીચે પ્રમાણે એક દૃષ્ટાત છે —

બુદ્ધિથી કમાનારનુ દૃષ્ટાત.

ચપાનગરીમા મદન નામે ધનશ્રેષ્ઠીનો પુત્ર હતો તેમણે બુદ્ધિ આપનારા લોકની દુકાને જઇ પાચસો રૂપૈયા આપી એક બુદ્ધિ લીધી કે બે જણા લઢતા હોય ત્યા ઊભા રહેવુ નહીં" ઘેર આવ્યો ત્યારે મિત્રોએ પાચસો રૂપૈયે બુદ્ધિ લીધી સાભળી તેની ઘણી મશ્કરી કરી, તથા પિતાએ પણ ઘણો ઠપકો આપ્યો તે મદન બુદ્ધિ પાછી આપી પોતાના નાણા લેવા દુકાનવાળા પાસે આવ્યો ત્યારે દુકાનદારે કહ્યુ કે "જ્યા બે જણાની લઢાઇ ચાલતી હોય ત્યા અવશ્ય ઉભા રહેવુ " એમ તુ કબૂલ કરતો હોય તો મ્હારા રૂપૈયા પાછા આપુ તે વાત કબુલ કરવાથી દુકાનદારે મદનને પાચસો દ્રમ્મ પાછા આપ્યા હવે એક સમયે માર્ગમા બે સુભટોનો કાઇ વિવાદ થતો હતો, ત્યારે મદન તેમની પાસે ઉભો રહ્યો બન્ને સુભટોએ મદનને પોતાની સાક્ષી તરીકે કબુલ કર્યો ન્યાય કરવાનો સમય આવ્યો ત્યારે રાજાએ મદનને સાક્ષી તરીકે બોલાવ્યો ત્યારે બન્ને સુભટોએ મદનને કહ્યુ કે, "જો મ્હારી તરફેણમા સાક્ષી નહીં પૂરે, તો મ્હારૂ આવી બન્યુ એમ જાણજે " એવી ધમકીથી આકુળવ્યાકુળ થએલા ધનશ્રેષ્ઠીએ પોતાના પુત્રના રક્ષણ માટે ક્રોડ દ્રમ્મ આપીને બુદ્ધિ દેનારની પાસેથી એક 'બુદ્ધિ લીધી કે, " તુ મ્હારા પુત્રને ગાડો કર " એમ કરવાથી ધનશ્રેષ્ઠી સુખી થયો એ બુદ્ધિકર્મ ઉપર દૃષ્ટાત કહ્યુ છે

વ્યાપાર આદિ કરનારા લોકો હાથથી કામ કરનારા જાણવા દૂતપણુ વગેરે કામ કરનારા લોકો પગથી કામ કરનારા જાણવા ભાર ઉપાડનારા વગેરે લોકો મસ્તકથી કામ કરનારા જાણવા ૧ રાજાની, ૨ રાજાના અમલદાર લોકની, ૩ શ્રેષ્ઠીની અને ૪ બીજા લોકોની મળી ચાર પ્રકારની સેવા છે રાજાદિકની સેવા અહોરાત્ર પરવશતા આદિ ભોગ વવુ પડતુ હોવાથી જેવા તેવા માણસથી થાય તેમ નથી કહ્યુ છે કે—જો સેવક કાઇ ન બોલે તો મૂગો કહેવાય, જો છૂટથી બોલે તો બકનારો કહેવાય, જો આઘો બેસે તો બુદ્ધિહીન કહેવાય, જો સહન કરે તો હલકા કુળનો કહેવાય માટે યોગીઓથી પણ ન જાણી શકાય

જેટલા કર્મ ઘણા ક્રોડો વર્ષ તપ કરવાથી અજ્ઞાની ખપાવે છે, એટલા (કર્મ) મન વચન કાયાની ગુપ્તિવાળો જ્ઞાની એક શ્વાસોશ્વાસમા ખપાવી દે છે એટલા જ માટે તામલી, પૂરણાદિક તાપસ વિગેરેને ઘણો તપકલેશ કરતા પણ ઇશાનેન્દ્ર અને ચમરેન્દ્રપણારૂપ અલ્પ ફળનીજ પ્રાપ્તિ થઇ તેમજ શ્રદ્ધા વિના એકલા જ્ઞાનવાળા અગારમર્દકાચાર્યની પેઠે સમ્યગ્ ક્રિયાની પ્રવૃત્તિ થાય નહીં જે માટે કહેવાય છે કે,

જ્ઞાન રહિત પુરૂષની ક્રિયા કરવાની શકિત, ક્રિયા કરવાને અસમર્થ પુરૂષનુ જ્ઞાન અને મનમા શ્રદ્ધા નથી એવા પુરૂષની ક્રિયા કરવાની શક્તિ અને જ્ઞાન, એ સર્વ નિષ્ફલ છે અહિ ચાલવાની શક્તિ ધરાવનાર પણ માર્ગના અજાણ આંધલાનુ, માર્ગના જાણ તેમ ચાલવાની શક્તિ નહી ધરાવનાર પાગળાનુ અને માર્ગનુ જ્ઞાન અને ચાલવાની શક્તિ ધરાવવા છતા પણ ખોટે માર્ગે ચાલવા ઇચ્છા રાખનાર પુરૂષનુ, એમ ત્રણ દૃષ્ટાન્ત એક પછી એક જાણવા, કારણ કે, દૃષ્ટાન્તમા કહેલ ત્રણે પુરૂષો અતરાય રહિત કોઇ ઠેકાણે જઈ શકતા નથી

ઉપર બતાવેલા કારણ પ્રમાણે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, એ ત્રણનો સચોગ થવાથી જ મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે, માટે એ ત્રણની આરાધના કરવાનો ઉદ્યમ કરવો એ રહસ્ય છે

સાધુને સુખશાતા પૂછવી તથા વહોરવા વિગેરે વિષે.

એવી રીતે ગુરૂની વાણી સાભળીને ઉઠતી વખતે સાધુના કાર્યનો નિર્વાહ કરનાર શ્રાવક એમ પૂછે કે–હે સ્વામી, આપને સયમયાત્રા સુખે વર્તે છે ? અને ગઇ રાત્રી નિરાબાધ સુખે વરતી ? આપના શરીરમા કાઇ પીડા તો નથી ? આપના શરીરમા કઇ વ્યાધિ તો નથી ને ? કાઇ વૈદ્ય કે ઔષધાદિકનુ પ્રયોજન છે ? આજે આપને કાઇ આહાર વિષયમા પથ્ય રાખવા જેવુ છે ? એમ પ્રશ્ન કરવાથી (પૂછવાથી) મહાનિર્જરા થાય છે કહેલુ છે કે,

ગુરૂને સામા જવુ, વદન કરવો, નમસ્કાર કરવો, સુખશાતા પૂછવી, એ પ્રમાણે કરવાથી ઘણા વર્ષના કરેલા પણ કર્મ એક ક્ષણ વારમા વિખરાઇ જાય છે ગુરૂવન્દનાવસરે પૂર્વમા ‘ ઇચ્છકાર સુહરાઇ ’ ઇત્યાદિ પાઠવડે સુખશાતા પૂછેલી હોવા છતા પણ, અહિ સમ્પૂર્ણપણે જાણવા માટે અને તેનો ઉપાય કરવા માટે પૂછાય છે તેથી ગુરૂને પગે લાગીને નીચે પ્રમાણે પાઠ બોલવો

ગુરૂને પહેલી વદના બતાવ્યા પ્રમાણે સામાન્યથી કીધા પછી વિશેષથી કરવી જેમકે, “ સુહરાઇ સુહદેવસી સુખતપ નિરાબાધ ઇત્યાદિક ” બોલી શાતા પૂછવાથી વિશેષ લાભ થાય છે આ પ્રશ્ન ગુરૂના સમ્યક્ સ્વરૂપ જાણવા માટેનુ છે તથા તેના ઉપાયની યોજના કરનાર શ્રાવકને માટે છે ત્યારપછી પગે લાગીને, इच्छकारी भगवन् पसाय करी फासु पण एसणिज्जेण असण पाण खाइम साइमेण [illegible]

એવો સેવાધર્મ બહુજ કઠણ છે જે પોતાનાથી ઉન્નતિ થવાને અર્થે નીચુ માથુ નમાવે, પોતાની આજીવિકાને અર્થે પ્રાણ આપવા પણ તૈયાર થાય અને સુખપ્રાપ્તિને અર્થે દુખી થાય એવા સેવક કરતા બીજો કોણ મૂર્ખ હશે ?

પારકી સેવા કરવી તે શ્વાનવૃત્તિ સમાન છે, એમ કહેનારા લોકોએ બરાબર વિચાર કર્યો જણાતો નથી, કારણ કે, શ્વાન ધણીની ખુશામત માથુ નમાવી નમાવીને કરે છે ત્યારે માણસને બહુ બહુ કરવુ ને સહેવુ પડે છે, માટે સેવકની વૃત્તિ શ્વાન કરતા પણ નીચ છે એમ છતા પણ બીજી કોઈ રીતે નિર્વાહ કરવો કેમકે—મ્હોટો શ્રીમાન્ હોય તેણે વ્યાપાર કરવો, અલ્પ ધનવાન્ હોય તેણે ખેતી કરવી અને સર્વ ઉદ્યમ જ્યારે ખૂટી પડે ત્યારે છેવટ સેવા કરવી

સેવા કોની કરવી ?

સમજુ, ઉપકારનો જાણ તથા જેનામા બીજા એવાજ ગુણ હોય, તે ધણીની સેવા કરવી કેમકે—જે કાનનો કાચો ન હોય, તથા શૂરવીર, કરેલા ઉપકારનો જાણ, પોતાનુ સત્વ રાખનારો, ગુણી, દાતા, ગુણ ઉપર પ્રીતિ રાખનારો એવો ધણી સેવકને ભાગ્યથીજ મળે છે ક્રૂર, વ્યસની, લોભી, નીચ, ઘણા કાળનો રોગી, મૂર્ખ અને અ યાયી એવા માણસને કદિ પણ પોતાનો અધિપતિ ન કરવો જે માણસ અવિવેકી રાજા પાસેથી પોતે ઋદ્ધિવત થવાને ઇચ્છે છે, તે પગુ છતા પોતાને ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત થવાને અર્થે સો યોજન પગે જવાની ધારણા કરે છે, અર્થાત્ તે નકામી એમ સમજવુ કામદકીય નીતિસારમા વળી કહ્યુ છે કે—વૃદ્ધ પુરૂષોની સમ્મતિથી ચાલનારો રાજા સત્પુરૂષોને માન્ય થાય છે, કારણ કે, ખરાબ ચાલના લોકો કદાચિત તેને ખોટે માર્ગે દોરે, તો પણ તે જાય નહીં ધણીએ પણ સેવકના ગુણ પ્રમાણે તેનો આદરસત્કાર કરવો જોઇએ કહ્યુ છે કે—જ્યારે રાજા સારા તથા નરસા સર્વે સેવકોને સરખી પક્તિમા ગણે ત્યારે ઉદ્યમ કરવાને સમર્થ એવા સેવકોનો ઉત્સાહ ભાગી જાય છે

સેવકે પણ પોતાને વિષે ભક્તિ, ચતુરતા વગેરે અવશ્ય રાખવાજ જોઇએ કેમકે—સેવક ધણી ઉપર ઘણી પ્રીતિ રાખનારો હોય, તો પણ તે જો બુદ્ધિહીન અને કાયર હોય તો તેથી ધણીને શુ લાભ થવાનો ? તથા સેવક બુદ્ધિશાલી અને પરાક્રમી હોય, તો પણ તે જો ધણી ઉપર પ્રીતિ રાખનારો ન હોય તો તેથી પણ શુ લાભ થવાનો ? માટે જેમ નામા બુદ્ધિ, શૂરવીરપણુ, અને પ્રીતિ એ ત્રણ ગુણ હોય, તેજ રાજાના સપત્કાળમા તથા વિપત્તિકાળમા ઉપયોગી થઇ પડે એવા જાણવા, અને જેમનામા એવા ગુણ ન હોય, તે સેવક સ્ત્રી સમાન સમજવા કદાચિત રાજા પ્રસન્ન થાય તો તે સેવકને માનપત્ર આપે છે, પણ સેવકો તો તે માનના બદલામા વખતે પોતાના પ્રાણ આપીને પણ રાજા ઉપર

द्दारिअपीठफलगसिज्जासथारएण ओसहभेसज्जेण भयव अणुग्गहो कायव्वो हे ઇચ્છાકારી ભગવન્ ! મારા ઉપર દયા કરી, અચિત્ત અને સુઝતા આહાર, પાણી, ખાદિમ (સુખડી વિગેરે), સ્વાદિમ (મુખવાસ), વસ્ત્ર, પાત્ર, કબળ, પાયપુછણુ પ્રાતિહાર્ય તે સર્વ કામમા વાપરવા યોગ્ય બાજોઠ, પાછળ મૂકવાનુ પાટિયુ, શય્યા (જેમા પગ પસારીને સુવાય તે), સથારો (શય્યાથી કાંઇક નાનો), ઓષધ (એક વસાણાનુ), ભેષજ (ઘણા વસાણાવાળુ), તેણે કરીને હે ભગવન્ ! મારા ઉપર અનુગ્રહ કરવો (મારી પાસેથી લેવુ જોઇએ), એમ પ્રગટપણે નિમત્રણા કરવી આવી નિમત્રણા તો વર્ત્તમાનકાળે વૃહત્વદન કીધા પછી શ્રાવકો કરે છે, પણ જેણે ગુરૂની સાથે પ્રતિક્રમણ કર્યું હોય તે તો સૂર્ય ઊગ્યા પછી જ્યારે પોતાને ઘેર જાય ત્યારે નિમત્રણા કરે જેને ગુરૂની પાસે પ્રતિક્રમણ કરવાનો યોગ બન્યો ન હોય તેણે તો જ્યારે ગુરૂને વાદવા આવવાનુ બની શકે ત્યારે આવી ઉપર લખ્યા પ્રમાણે નિમત્રણા કરવી ઘણેભાગે તો જ્યારે દેરાસરમા જિનપૂજા કરી નૈવેદ્ય ચઢાવી ઘેર ભોજન કરવા જવાના અવસરે ફરી ગુરૂ પાસે ઉપાશ્રયે આવી નિમત્રણા કરવી; એમ શ્રાદ્ધદિનકૃત્યમા લખેલ છે પછી યથાવસરે વૈદ્યાદિકની પાસે ચિકિત્સા (રોગની પરીક્ષા) કરાવી આપે, ઓષધાદિક આપે જેમ યોગ્ય હોય એમ પથ્યાદિક વહોરાવે. જે જે કાંઇ કાર્ય હોય તે કરાવી આપે. જે માટે કહેલુ છે કે,

જ્ઞાનાદિક ગુણવાળા સાધુઓને સહાયભૂત આહારાદિક, ઓષધ અને વસ્ત્ર વિગેર જે જે જેમ યોગ્ય લાગે તેમ આપવુ

જ્યારે પોતાને ઘેર સાધુ વહોરવા આવે ત્યારે હમેશા તેમના યોગ્ય જે જે પદાર્થો તૈયાર હોય તે નામ દઇ દઇને વહોરાવે જો એમ ન કરે તો ઉપાશ્રયે કરેલી નિમત્રણા નિષ્ફલ થાય છે, અને નામ દઇને વહોરાવતા પણ જો સાધુ વહોરે નહીં તો પણ લાભ છે એમ કહ્યું છે કે—

મનથી પણ પુન્ય થાય છે, વળી વચનથી (નિમત્રણા કરવાથી) વધારે પુ ય થાય છે, અને કાયાએ તેની જોગવાઇ મેળવી આપવાથી પણ પુન્ય થાય છે, માટે દાન તો કલ્પવૃક્ષની જેમ ફળદાયકજ છે

ગુરૂને જો નિમત્રણા ન કરીયે તો આપણા ઘરમા તે પદાર્થ નજરે દેખવા છતા પણ સાધુ તેને લોભી જાણી યાચતા નથી, માટે નિમત્રણા ન કરવાથી મ્હોટી હાનિ થાય છે

દરરોજ સાધુને નિમત્રણા કરતા પણ જો આપણે ઘેર વહોરવા ન આવે તો પણ તેથી પુ યજ થાય છે વળી ભાવની અધિકતાથી અધિક પુન્ય થાય છે

દાનની નિમત્રણા ઉપર જીર્ણશેઠનુ દ્દષ્ટાત

જેમ વિશાળા નગરીમા છદ્મસ્થ અવસ્થામા ચાર મહીનાના ઉપવાસ ધારણ

ઉપકાર કરે છે સેવકે રાજાદિકની સેવા ઘણી ચતુરાઇથી કરવી કેમકે—સેવકે સર્પ, વ્યાઘ્ર, હાથી અને સિંહ એવા ક્રૂર જીવોને પણ ઉપાયથી વશ કરેલા જોઈને મનમા વિચારવુ કે, બુદ્ધિશાળી અને ડાહ્યા પુરૂષોએ "રાજાને વશ કરવો" એ વાત સહેજ છે

રાજાને વશ કરવાની રીતિ

રાજાદિકને વશ કરવાના પ્રકાર નીતિશાસ્ત્ર આદિ ગ્રંથોમા કહ્યા છે, તે એ છે કે — ડાહ્યા સેવકે ધણીની બાજૂએ બેસવુ, તેના મુખ તરફ દૃષ્ટિ રાખવી, હાથ જોડવા અને ધણીનો સ્વભાવ જાણીને સર્વ કાર્યો સાધવા સેવકે સભામા ધણીની પાસે બહુ નજીક ન બેસવુ, તથા બહુ દૂર પણ ન બેસવુ, ધણીના આસન જેટલા અથવા તેથી વધારે ઊંચા આસન ઉપર પણ ન બેસવુ ધણીની આગળ તેમ પાછળ પણ ન બેસવુ, કારણ કે, બહુ પાસે બેસે તો ધણીને અકળામણ થાય, બહુ દૂર બેસે તો બુદ્ધિહીન કહેવાય, આગળ બેસે તો બીજા કોઇ માણસને ખોટુ લાગે, અને પાછળ બેસે તો ધણીની દૃષ્ટિ ન પડે, માટે ઉપર કહ્યા પ્રમાણે બેસવુ

સ્વામી આદિને વિનતિ કયારે કરવી ?

થાકી ગએલો, ક્ષુધાથી તથા તૃષાથી પીડાયલો, ક્રોધ પામેલો, કોઈ કાર્યમા રોકાયલો, સુવાનો વિચાર કરનારો, તથા બીજા કોઈની વિનતી સાભળવામા રોકાયલો એવી અવસ્થામા ધણી હોય, તે સમયે સેવકે તેને કાઇ વાત કહેવાની હોય તો કહેવી નહીં. સેવકે જેમ રાજાની સાથે તેમજ રાજમાતા, પટ્ટરાણી, પાટવી કુમાર, મુખ્યમંત્રી, રાજગુરૂ અને દ્વારપાળ એટલા માણસોની સાથે પણ વર્તવુ 'પૂર્વે મે જ એ સળગાવ્યો છે, માટે હુ એની અવહીલના કરૂ, તો પણ એ મને બાળશે નહીં" એવી ખોટી સમજથી જો કોઈ માણસ પોતાની આગળી દીવા ઉપર ધરે, તો તે તત્કાળ બાળી નાખે છે તેમ "મે જ એને હિકમતથી રાજપદવીએ પહોચાડયો છે, માટે ગમે તે કરૂ તો પણ મ્હારા ઉપર એ રૂષ્ટ થાય નહીં એવી ખોટી સમજથી જો કોઇ માણસ રાજાને આગલી અડાડે, તો પણ તે રૂષ્ટ થયા વગર રહે નહીં માટે તે રૂષ્ટ ન થાય તેમ ચાલવુ કોઇ પુરૂષ રાજાને ઘણો માન્ય હોય, તો પણ મનમા તેણે તે વાતનો ગર્વ ન કરવો કારણ કે, "ગર્વ વિનાશનુ મૂળ છે" એમ કહ્યું છે આ વિષય ઉપર એક વાત એવી સભળાય છે કે —

દિલ્હી શહેરના બાદશાહના મ્હોટા પ્રધાનને ઘણો ગર્વ થયો તે મનમા એમ સમજવા લાગ્યો કે, "રાજ્ય મ્હારા આધાર ઉપરજ ટકી રહ્યુ છે" એક સમયે કોઇ મ્હોટા માણસ આગળ તેણે તેવી ગર્વની વાત પણ કહી દીધી તે વાત બાદશાહને કાને પડતાજ

કરી કાઉસગ્ગે ઊભા રહેલા ભગવાન મહાવીરસ્વામીને દરરોજ પારણાની નિમત્રણા કરનાર જીર્ણશેઠ ચોમાસીને પારણે આજે તો જરૂરજ પારણુ કરશે એમ ધારી ઘણી નિમત્રણા કરી પોતાને ઘેર આવી, ઘરઆગણે બેસી ભાવના ભાવવા લાગ્યો કે, અહો ધન્ય છુ હુ, આજે મારે ઘેર સ્વામી પધારશે, પારણુ કરશે, ઇત્યાદિક ભાવના ભાવતાજ તેણે અચ્યુતસ્વર્ગનુ આયુષ્ય બાધ્યું, અને પારણુ તો પ્રભુએ મિથ્યાદષ્ટિ કોઈક (પુર્ણશેઠ)ને ઘેર ભીક્ષાચરની રીતે દાસીને હાથે અપાયેલા અડદના બાકળાથી કીધુ ત્યા પચદીવ્ય થયા, એટલેજ માત્ર તેને લાભ થયો બાકી તે વખતે જો જીર્ણશેઠ દેવદુદુભિનો શબ્દ ન સાભળત તો તેને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાત, એમ જ્ઞાનીયે કહ્યુ માટે ભાવનાથી અધિકતર ફળની પ્રાપ્તિ થાય છે

આહારાદિક વહોરાવવા ઉપર શાળીભદ્રનુ દષ્ટાત તથા ઔષધના દાન ઉપર મહાવીર સ્વામીને ઔષધ આપવાથી તીર્થંકર ગોત્રની બાધનારી રેવતી શ્રાવિકાનુ દષ્ટાત જાણવુ

ગ્લાન-સાધુની વૈયાવચ્ચ વિષે.

ગ્લાન(માદા) સાધુની વૈયાવચ્ચ કરવામા મહાલાભ છે જે માટે આગમમા કહેલુ છે કે, હે ગૌતમ! જે ગ્લાન સાધુની સેવા કરે છે, તે મારા દર્શનને અગીકાર કરે છે, જે મારા દર્શનને અગીકાર કરે છે તે ગ્લાનની સેવા કર્યા વગર રહેજ નહીં અર્હતના દર્શનનો સાર એ છે કે, જિનઆણા પાળવી

ગ્લાનની સેવા કરવા ઉપર કીડા અને કોઢથી પીડિત થયેલા સાધુનો ઉપાય કરનાર ઋષભદેવના જીવ જીવાનદ નામા વૈદ્યનુ દષ્ટાત સમજવુ તેમજ સુસ્થાનકે સાધુને ઊતરવા માટે ઉપાશ્રય વિગેરે આપે જે માટે શાસ્ત્રમા લખેલ છે કે,

વસતિ (ઉપાશ્રય), સૂવાનુ આસન, ભાત, પાણી, ઔષધ, વસ્ત્ર, પાત્રાદિક, જો અધિક ધનવાન ન હોય તોય થોડામાથી થોડુ પણ આપે તપનિયમના જોગથી યુક્ત મુનિવરોને જે ઉપાશ્રય આપે છે, તેણે વસ્ત્ર, અન્ન, પાન, શયણ અને આસન વિગેરે પણ આપ્યા જ છે

સાધુને ઉપાશ્રય આપવાથી જયતી શ્રાવિકા, વકચૂલ, અવતીસુકુમાલ, કોશા શ્રાવિકા, વિગેરે સસારરૂપ સમુદ્રને તર્યા છે

જૈનના દ્વેષી અને સાધુનિદકને આપવાની શિક્ષા

શ્રાવક સર્વ પ્રકારના ઉદ્યમથી જિનપ્રવચનના પ્રત્યનીકો(જૈનના દ્વેષી)ને નિવારે અથવા સાધુ વિગેરેની નિદા કરનારાઓને પણ યથાયોગ્ય શિક્ષા આપે, જે માટે કહેલુ છે કે—

તેણે મુખ્ય પ્રધાનને પ૦ ઉપરથી ઉતારી મૂકયો, અને તેની જગ્યા ઉપર હાથમા રાપડી રાખનારો એક નજીકમા મોચી હતો, તેને રાખ્યો તે કામકાજના કાગળ ઉપર સહીની નીશાની તરીકે રાપડી લખતા હતો તેનો વંશ હજી દિલ્હીમા હયાત છે

રાજસેવાની શ્રેષ્ઠતા.

આ રીતે રાજાદિક પ્રસન્ન થાય તો ઐશ્વર્ય આદિનો લાભ થવો અશકય નથી કહ્યું છે કે—શેલડીનુ ખેતર, સમુદ્ર, યોનિપોષણ અને રાજાનો પ્રસાદ એટલા વાના તત્કાળ દારિદ્રપણું દૂર કરે છે સુખની વાછા કરનારા અભિમાની લોકો રાજ આદિ લોકોની સેવા કરવાની ભલે નિંદા કરો, પણ રાજસેવા કર્યા વગર સ્વજનનો ઉદ્ધાર અને શત્રુનો સહાર થાય નહી કુમારપાળ નાશી ગયો, ત્યારે વોસિરી બ્રાહ્મણે તેને સહાયતા આપી, તેથી તેણે પ્રસન્ન થઇ અવસર આવતા તે બ્રાહ્મણને લાટદેશનુ રાજ્ય આપ્યું કોઈ દેવરાજ નામે રાજપુત્ર જિતશત્રુ રાજાને ત્યા પોલિયાનુ કામ કરતો હતો તેણે એક સમયે સર્પનો ઉપદ્રવ દૂર કર્યો, તેથી પ્રસન્ન થએલા જિતશત્રુ રાજા, તે દેવરાજને પોતાનુ રાજ્ય આપી પોતે દીક્ષા લઇ સિદ્ધ થયો મત્રી, શ્રેષ્ઠી, સેનાપતિ આદિના સર્વ કામો પણ રાજસેવા માજ સમાઈ જાય છે એ મત્રી આદિના કામો ઘણા પાપમય છે, અને પરિણામે કડવા છે માટે ખરેખર જોતા શ્રાવકે તે વર્જવા કહ્યુ છે કે જે માણસને જે અધિકાર ઉપર રાખીએ, તેમા તે ચોરી કર્યા વગર રહે નહી જુઓ, ધોબી પોતાના પહેરવાના વસ્ત્ર વેચાતા લઇને પહેરે છે કે શું? મનમા અધિક અધિક ચિંતા ઉત્પન્ન કરનારા અધિકાર કારાગૃહ સમાન છે રાજાના અધિકારીઓને પ્રથમ નહીં પણ પરિણામે બધન થાય છે

હવે સુશ્રાવક સર્વથા રાજાઓનુ કામકાજ કરવાનુ મૂકી ન શકે, તો પણ ગુપ્તિપાળ, કોટવાલ, સીમાપાળ વગેરેના અધિકાર તો ઘણા પાપમય અને નિર્દય માણસથી બની શકે એવા છે, માટે શ્રદ્ધાવત શ્રાવકે તે જરૂર તજવા કેમકે—તલાર, કોટવાલ, સીમાપાળ, પટેલ આદિ અધિકારી કોઇ માણસને પણ સુખ દેતા નથી બાકીના અધિકાર કદાચિત્ કોઇ શ્રાવક સ્વીકારે તો, તેણે મત્રી વસ્તુપાળ તથા પૃથ્વીધરની પેઠે શ્રાવકોની સુકૃતની કીર્તિ થાય તેવી રીતે તે અધિકાર ચલાવવા, કેમકે—જે માણસોએ પાપમય એવા રાજકાર્યો કરવા છતા, તેની સાથે ધર્મના કૃત્યો કરીને પુણ્ય ઉપાર્જ્યું નહીં, તે માણસોને દ્રવ્યને અર્થે ધૂળ ધોનારા લોકો કરતા પણ હું મૂઢ જાણું છું પોતાની ઉપર રાજાની ઘણી કૃપા હોય તો પણ તે શાશ્વતપણું ધારી રાજાના કોઇ પણ માણસને કોપાવવો નહી તથા રાજા આપણને કાઇ કાર્ય કરવા સોપે તો રાજા પાસે તે કામ ઉપર ઉપરી માણસ માગવો સુશ્રાવકે આ રીતે રાજસેવા કરવી તે બનતા સુધી શ્રાવક રાજાની જ કરવી એ ઉચિત છે કહ્યુ છે કે—જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રથી યુક્ત એવો હુ, કોઈ શ્રાવકને ઘેર દાસ થાઉં તો પણ સારૂ, પણ મિથ્યાત્વથી મોહિત મતિવાળો રાજા કે ચક્ર

વર્તિને થાઉં હવે કદાચિત્ બીજું કાંઇ નિર્વાહનું સાધન ન હોય, તો સમકિતના પચ્ચખાણમાં "विचीक्तारेण" એવો આગાર રાખ્યો છે, તેથી કોઇ શ્રાવક જો મિથ્યાદૃષ્ટિની સેવા કરે, તો પણ તેણે પોતાની શક્તિ અને યુક્તિથી કરી શકાય તેટલી સ્વધર્મની પીડા ટાળવી તથા બીજા કોઇ પ્રકારે થોડો પણ શ્રાવકને ઘેર નિર્વાહ થવાનો યોગ મળે, તો મિથ્યાદૃષ્ટિની સેવા મૂકી દેવી એ પ્રકારે સેવાવિધિ કહ્યો છે

સોનું વગેરે ધાતુ, ધાન્ય, વસ્ત્ર ઇત્યાદિ વસ્તુના ભેદથી ભિક્ષા અનેક પ્રકારની છે તેમાં સર્વસંગપરિત્યાગ કરનારા મુનિરાજના ધર્મકાર્યના રક્ષણને અર્થે આહાર, વસ્ત્ર, પાત્ર વગેરે વસ્તુની ભિક્ષા ઉચિત છે, કેમકે—હે ભગવતિ ભિક્ષે ! તું પ્રતિદિન પરિશ્રમ વિના મળી શકે એવી છે, ભિક્ષુક લોકોની માતા સમાન છે, સાધુ મુનિરાજની તો કલ્પવલ્લી છે, રાજાઓ પણ તને નમે છે, તથા તું નરકને ટાળનારી છે, માટે હું તને નમસ્કાર કરૂં છું બાકી સર્વ પ્રકારની ભિક્ષા માણસને અતિશય લઘુતા ઉત્પન્ન કરનારી છે કેમકે માણસ જ્યાં સૂધી મ્હોડેથી "આપો" એવો શબ્દ બોલે નહીં, એટલી માગણી કરે નહી, ત્યાં સૂધી તેનામાં રૂપ, ગુણ, લજ્જા, સત્યતા, કુલીનતા અને અહંકાર રહેલા છે એમ જાણવું તૃણ બીજી વસ્તુ કરતાં હલકું છે, રૂ તૃણ કરતાં હલકું છે, અને યાચક તો રૂ કરતાં પણ હલકો છે, ત્યારે એને પવન કેમ ઉડાડીને લઇ જતો નથી ? તેનું કારણ એ છે કે, પવનના મનમાં એવો ભય રહે છે કે, હું એને (યાચકને) લઇ જઉં તો મારી પાસે એ કાંઇ માગશે, રોગી, ઘણા કાળ સુધી પ્રવાસ કરનાર, નિત્ય પારકું અન્ન ભક્ષણ કરનાર અને પારકે ઘેર સુઈ રહેનાર એટલા માણસોનું જીવિત મરણ સમાન છે એટલુંજ નહીં પણ મરણ પામવું તે એમને સારી વિશ્રાંતિ છે ભિક્ષા માગીને નિર્વાહ કરનારો માણસ નિષ્કાળજી, બહુ ખાનારો, આળસુ અને ઘણી નિદ્રા લેનારો હોવાથી જગતમાં તદ્દન નકામો થાય છે વળી એમ પણ વાર્તા કહેવાય છે કે—

ભીક્ષાનું ખાવાથી થતો અનર્થ.

કોઇ કાપાલિકના ભિક્ષા માગવાના ઠીકરામાં એક ઘાચીના બળદે મ્હોડું ઘાલ્યું ત્યારે ઘણો કોલાહલ કરીને કાપાલિકે કહ્યું કે, "મને બીજી ઘણી ભિક્ષા મળશે, પણ એ બળદે ભિક્ષાના વાસણમાં મ્હોડું ઘાલ્યું, તેથી રખેને એનામાં ભિક્ષાચરના આળસ, બહુ નિદ્રા આદિ ગુણ આવેથી, આ નકામો થઈ પડે માટે મને બહુ દિલગીરી થાય છે

ભિક્ષાના ત્રણ ભેદ

શ્રીહરિભદ્રસૂરિએ પાંચમા અષ્ટકમાં ત્રણ પ્રકારની ભિક્ષા કહી છે તે એ કે—તત્વના

સાથે તો કદાપિ પણ ન જ કરવો. કહ્યું છે કે-જેને ખાંસીનો વિકાર હોય, તેણે ચોરી ન કરવી, જેને ઘણી નિદ્રા આવતી હોય, તેણે જારકર્મ ન કરવું, જેને રોગ થયો હોય તેણે મધુરાદિ રસ ઉપર આસક્તિ ન કરવી, પોતાની જીભ સ્વાધીનતામાં રાખવી, અને જેની પાસે ધન હોય તેણે કોઈની સાથે કલેશ ન કરવો. અધિકારી રાજા, ગુરુ અને તપસ્વી એમની સાથે તથા પક્ષપાતી, બલિષ્ટ, ક્રૂર અને નીચ એવા પુરુષની સાથે વિવેકી પુરુષે વાદ ન કરવો. કદાચિત્ કોઈ મ્હોટા પુરુષની સાથે દ્રવ્ય આદિનો વ્યવહાર થયો હોય, તો વિનયથીજ પોતાનું કાર્ય સાધવું બળાત્કાર, કલેશ આદિ ન કરવો. પંચોપાખ્યાનમાં પણ કહ્યું છે કે-ઉત્તમ પુરુષને વિનયથી, શૂર પુરુષને ફિતુરીથી, નીચ પુરુષને અલ્પ દ્રવ્યાદિકના દાનથી અને આપણી બરાબરીનો હોય તેને પોતાનું પરાક્રમ દેખાડીને વશ કરવો.

ધનનો અર્થી અને ધનવાન્ એ બન્ને પુરુષોએ વિશેષે કરી ક્ષમા રાખવી જોઈએ; કારણ કે, ક્ષમા કરવાથી લક્ષ્મીની વૃદ્ધિ અને રક્ષણ થાય છે. કહ્યું છે કે-'બ્રાહ્મણનું બળ હોમમંત્ર, રાજાનું બળ, નીતિશાસ્ત્ર, અનાથ પ્રજાઓનું બળ રાજા અને વણિકપુત્રનું બળ ક્ષમા છે.' મીઠું વચન અને ક્ષમા એ બે ધનનાં કારણ છે. ધન, શરીર અને યૌવન અવસ્થા એ ત્રણ કામનાં કારણ છે. દાન, દયા અને ઇંદ્રિય નિગ્રહ એ ત્રણ ધર્મનાં કારણ છે, અને સર્વસંગ પરિત્યાગ કરવો એ મોક્ષનું કારણ છે. વચનકલેશ તો સર્વ ઠેકાણે સર્વથા વર્જવો. શ્રી દારિદ્રસંવાદમાં કહ્યું છે કે—(લક્ષ્મી કહે છે) હે ઇંદ્ર! જ્યાં મ્હોટા પુરુષોની પૂજા થાય છે, ન્યાયથી ધન ઉપાર્જે છે અને લેશમાત્ર પણ વચનકલહ નથી, ત્યાં હું રહું છું. (દરિદ્ર કહે છે) હમેશાં દ્યૂત (જુગાર) રમનાર, સ્વજનની સાથે દ્વેષ કરનાર, ધાતુર્વાદ(કિમિયા) કરનાર, સર્વ કાળ આળસમાં ગુમાવનાર, અને પેદાશ તથા ખરચ તરફ દૃષ્ટિ ન રાખનાર એવા પુરુષની પાસે હું હમેશાં રહું છું.

ઉઘરાણી કેમ કરવી?

વિવેકી પુરુષે પોતાના લહેણાની ઉઘરાણી પણ કોમળતા રાખી, નિંદા ન થાય તેવી રીતે કરવી, એ જ યોગ્ય છે. એમ ન કરે તો દેવાદારની દાક્ષિણ્યતા, લજ્જા વગેરેનો લોપ થાય અને તેથી પોતાના ધન, ધર્મ અને પ્રતિષ્ઠા એ ત્રણેની હાનિ થવાનો સંભવ છે, માટે જ પોતે કદાચિત્ લાંઘણ કરે તો પણ બીજાને લાંઘણ ન કરાવવી, પોતે ભોજન કરીને બીજાને લાંઘણ કરાવવી, એ સર્વથા અયોગ્ય જ છે. ભોજન આદિનો અંતરાય કરવો, એ ઢંઢણકુમારાદિકની પેઠે બહુ દુઃસહ છે.

સર્વ પુરુષોએ તથા ઘણું કરી વણિકજનોએ સર્વથા સંપ-સલાહથી જ પોતાનું સર્વ કામ સાધવું ... ભેદ અને દંડ એ કાર્ય સાધન કરવાના ચાર

જાણ પુરૂષોએ ૧ સર્વસંપત્કરી, ૨ પોરૂષઘ્રી, અને ૩ વૃત્તિભિક્ષા આ રીતે ત્રણ
ભિક્ષા કહી છે ગુરુની આજ્ઞામા રહેલા ધર્મધ્યાન આદિ શુભ ધ્યાન કરનારા
જજીવ સર્વ આરભથી નિવૃત્તિ પામેલા સાધુઓની ભિક્ષા સર્વસંપત્કરી કહેવ
પુરુષ પચ મહાવ્રતને અગીકાર કરીને યતિધર્મને વિરોધ આવે એવી રીતે
ગૃહસ્થની પેઠે સાવદ્ય આરભ કરનારા સાધુની ભિક્ષા પોરુષઘ્રી કહેવાય છે કારણ
લઘુતા ઉત્પન્ન કરનારો તે મૂઢ સાધુ, શરીરે પુષ્ટ છતા દીન થઈ ભિક્ષા માગીને
કરે, તેથી તેનો કેવળ પુરૂષાર્થ નાશ પામે છે દરિદ્રી, આધળા, પાગળા તથા
જેમનાથી કાઈ ધધો થઇ શકે એમ નથી, એ લોકો જે પોતાની આજીવિકાને અ
માગે છે તે વૃત્તિભિક્ષા કહેવાય છે વૃત્તિભિક્ષામા બહુ દોષ નથી, કારણ કે તેના
દરિદ્રી આદિ લોકો ધર્મને લઘુતા ઉપજાવતા નથી, મનમા દયા લાવી લોકો તે
આપે છે માટે ગૃહસ્થે અને વિશેષ કરી ધર્મી શ્રાવકે ભિક્ષા માગવી વર્જવી

બીજુ કારણ એ છે કે, ભિક્ષા માગનાર પુરૂષ ગમે તેટલુ શ્રેષ્ઠ ધર્મી
તો પણ જેમ દુર્જનની મૈત્રીથી દોષો છે તેમ તેનાથી લોકમા અવજ્ઞા, નિદા વગેરે
જે જીવ ધર્મની નિદા કરાવનારો થાય, તેને સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિ આદિ થવુ
ઓઘનિર્યુક્તિમા સાધુ આશ્રયી કહ્યુ છે કે, ષટ્જીવનિકાય ઉપર દયા રાખના
પણ, આહાર નિહાર કરતા તથા ગોચરીએ અન્ન ગ્રહણ કરતા જો કાઇ ધર્મ
ઉપજાવે, તો બોધિલાભ દુર્લભ થાય ભિક્ષા માગવાથી કોઇને લક્ષ્મી અને સુખ
પ્રાપ્તિ થતી નથી કહ્યુ છે કે—પૂર્ણ લક્ષ્મી વ્યાપારની અદર વસે છે, થોડી
સેવામા નહીં જેવી છે અને ભિક્ષામા તો બિલકુલ છે જ નહી ઉદરપોષણ માત્ર તે
પણ થાય છે તેથી અધ પ્રમુખને તે આજીવિકાનુ સાધન થઇ પડે છે
ચોથા અધ્યાયમા કહ્યુ છે કે—ૠત, અમૃત, મૃત, પ્રમૃત અને સત્યાનૃત એટલા
પોતાની આજીવિકા કરવી, પરતુ નીચ સેવા કરી પોતાનો નિર્વાહ કદી પણ
ચોટામા પડેલા દાણા વીણવા તે ૠત કહેવાય છે યાચના કર્યા વગર મળેલુ
અને યાચના કરવાથી મળેલુ તે મૃત કહેવાય છે પ્રમૃત તે ખેતી અને સત્યાન
વેપાર જાણવો વણિક લોકોને તો દ્રવ્ય સપાદન કરવાનો મુખ્ય માર્ગ વ્યાપ
કહ્યુ છે કે—લક્ષ્મી વિષ્ણુના વક્ષસ્થળે અથવા કમળ વનમા રહેતી નથી, પણ
ઉદ્યમરૂપ સમુદ્રમા તેનુ મુખ્યસ્થાન છે વિવેકી પુરુષે પોતાનો અને પોતાન
ધન, બળ, ભાગ્યોદય, દેશ, કાળ આદિનો વિચાર કરીને જ વ્યાપાર કરવો, નહી
વગેરે આવવાનો સભવ રહે છે અમે કહ્યુ છે કે—બુદ્ધિશાળી પુરુષે પોતાની
તે પ્રમાણેજ કાર્ય કરવુ તેમ ન કરે તો લોકમા કાર્યની અસિદ્ધિ, લજ્જા, લે
હાસ, હીલના તથા લક્ષ્મીની અને બળની હાનિ થાય અન્ય ગ્રથકારોએ પણ
દેશ કયો છે ? મ્હારા સહાય્યકારી કેવા છે ? કાળ કેવો છે ? મ્હારે આવક તથા

ઉપાય પ્રસિદ્ધ છે, તો પણ સામથી જ સર્વત્ર કાર્યસિદ્ધિ થાય છે, અને બાકીના ઉપાય નો કેવળ નામના જ છે કોઇ નીકણ તથા ઘણા ક્રૂર હોય, તો પણ તે સામથી વશ થાય છે જુઓ, જિહ્વામા ઘણી મીઠાશ હોવાથી કઠોર દાંત પણ દાસની પેઠે તેની (જીભની) સેવા કરે છે લેણદેણના સબધમા જો ભ્રાંતિથી અથવા વિસ્મરણ વગેરે થવાથી કાંઈ વાંધો પડે તો માહોમાહે નકામો વિવાદ (ઝઘડો) ન કરવો, પરંતુ ચતુર, લોકમા પ્રતિષ્ઠા પામેલા, હિતકારી અને ન્યાય કરી શકે એવા ચાર પાચ પુરુષો નિષ્પક્ષ પાતથી જે કાંઈ કહે તે મા ય કરવું તેમ ન કરે તો ઝગડો ન પતે વળી કહ્યું છે કે-સગા ભાઈઓમા વિવાદ હોય તો પારકા પુરુષો જ મટાડી શકે કારણ કે, ગુચાઈ ગએલા વાળ કાંસકીથી જ જૂદા થઈ શકે છે ન્યાય કરનારા પુરુષોએ પણ પક્ષપાત મુકી મધ્યસ્થ વૃત્તિ રાખીને જ યાય કરવો અને તે પણ સ્વજનનું અથવા સ્વધર્મી આદિનું કાર્ય હોય તો જ સારી પેઠે સર્વ વાતનો વિચાર કરીને કરવો જ્યા ત્યા ન્યાય કરવા ન બેસવું કારણ કે લોભ ન રાખતા સારી પેઠે ન્યાય કરવામા આવે, તો પણ તેથી જેમ વિવાદનો ભગ થાય છે અને ન્યાય કરનારને મ્હોટાઇ મળે છે, તેમ તેથી એક મ્હોટો દોષ ઉત્પન્ન થાય છે ત આ કે,-વિવાદ ભાગતા ન્યાય કરનારના ધ્યાનમા વખતે ખરી બીના ન આવવાથી કોઈનુ દેવુ ન હોય તો તે માથે પડે છે, અને કોઇનુ ખરૂ દેવું હોય તો તે ભાગી જાય છે પ્રસ્તુત વિષય ઉપર એક વાત સભળાય છે, તે એ છે કે —

શેઠની પુત્રીનુ દૃષ્ટાંત.

એક ઋદ્ધિવત શ્રેષ્ઠી લોકમા બહુ પ્રખ્યાત હતો તે મ્હોટાઇના અને બહુમાનના અભિમાનથી જ્યા ત્યા ન્યાય કરવા જાય તેની વિધવા પણ ઘણી સમજુ એવી એક પુત્રી હતી; તે હમેશા શ્રેષ્ઠીને તેમ કરતા વારે, પણ તે તેનું કહ્યુ માને નહીં એક વખત શેઠીને બોધ કરવાને અર્થે પુત્રીએ ખોટો ઝગડો માડ્યો. તે એ રીતે કે, " પૂર્વે થાપણ મૂકેલા મ્હારા બે હજાર સોનૈયા આપો તો જ હુ ભોજન કરુ " એમ કહીને તે શ્રેષ્ઠી પુત્રી લાઘણ કરવા લાગી કોઇ પણ રીતે માને નહીં "પિતાજી વૃદ્ધ થયા તો પણ મ્હારા ધનનો લોભ કરે છે " ઇત્યાદિ જેવા તેવા વચન બોલવા લાગી પછી શ્રેષ્ઠીએ લજવાઇને ન્યાય કરનાર લોકોને બોલાવ્યા તેમણે આવીને વિચાર કર્યો કે, "આ શ્રેષ્ઠીની પુત્રી છે, અને બાળવિધવા છે, માટે એની ઉપર દયા રાખવી જોઇએ " એમ વિચારી ન્યાય કરનાર પચોએ શ્રેષ્ઠી પાસેથી બે હજાર સોનૈયા પુત્રીને અપાવ્યા તેથી શ્રેષ્ઠી " એ પુત્રીએ ફોગટ મ્હારૂ ધન લીધુ અને લોકમા ખમાય નહીં એવો અપવાદ ફેલાવ્યો " એવો વિચાર કરી મનમા બહુ ખે૦ પામ્યો થોડીવાર પછી પુત્રીએ પોતાના સર્વ અભિપ્રાય શ્રેષ્ઠીને સારી પેઠે કહી સમજાવી સોનૈયા પાછા આપ્યા તેથી શ્રેષ્ઠીને હર્ષ થયો, અને ન્યાય કરવાના પરિણામ ધ્યાનમા ઉતરવાથી જ્યા ત્યા ન્યાય કરવા જવાનુ તેણે છોડી દીધુ આ રીતે ન્યાય કરનારનુ દૃષ્ટાંત કહ્યું છે

શીઘ્ર હાથ આવનારા, વિઘ્ન વિનાના, પોતાની સિદ્ધિને અર્થે ઘણા સાધનો ધરાવનારા એવા કારણો પ્રથમથી જ શીઘ્ર કાર્યની સિદ્ધિ સૂચવે છે યત્ન વગર પ્રાપ્ત થનારી અને યત્નથી પણ પ્રાપ્ત ન થનારી લક્ષ્મી પુણ્ય અને પાપમા કેટલો ભેદ છે ? તે જણાવે છે

વ્યાપારમા વ્યવહારશુદ્ધિ અને તેના ભેદ

વ્યાપારના વ્યવહારની શુદ્ધિ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવ એ ભેદથી ચાર પ્રકારની છે

દ્રવ્યશુદ્ધિ

તેમા દ્રવ્યશુદ્ધિ તે પદર કર્માદાન આદિનુ કારણ એવુ કરિયાણુ સર્વથા વર્જવુ કહ્યુ છે કે—ધર્મને પીડા કરનારૂ તથા લોકમા અપયશ ઉત્પન્ન કરનારૂ કરિયાણુ ઘણો લાભ થતો હોય, તો પણ પુણ્યાર્થી લોકોએ કદિ ન લેવુ કે ન રાખવુ તૈયાર થએલા વસ્ત્ર, સૂતર, નાણુ, સુવર્ણ અને રૂપુ વિગેરે વ્યાપારની ચીજ પ્રાયે નિર્દોષ હોય છે વ્યાપારમા જેમ આરભ ઓછો થાય, તેમ હમેશા ચાલવુ દુર્ભિક્ષ આદિ આવે છતે બીજી કોઈ રીતે નિર્વાહ ન થતો હોય તો, ઘણા આરભથી થાય એવો વ્યાપાર તથા ખરકર્મ વગેરે પણ કરે તથાપિ ખરકર્મ વગેરે કરવાની ઇચ્છા મનમા ન રાખવી તેવો પ્રસગ આવે કરવુ પડે તો પોતાના આત્માની અને ગુરૂની સાખે તેની નિદા કરવી તથા મનમા લજ્જા રાખીને જ તેવા કાર્ય કરવા

સિદ્ધાતમા ભાવ શ્રાવકના લક્ષણમા કહ્યુ છે કે—સુશ્રાવક તીવ્ર આરભ વર્જે, અને તે વિના નિર્વાહ ન થતો હોય તો મનમા તેવા આરભની ઇચ્છા ન રાખતા કેવળ નિર્વાહને અર્થેજ તીવ્ર આરભ કરે; પણ આરભ પરિગ્રહ રહિત એવા ધન્યવાનને લાયક જીવોની સ્તુતિ કરવી તથા સર્વ જીવ ઉપર દયાભાવ રાખવો જે મનથી પણ કોઈ જીવને પીડા ઉપજાવતા નથી અને જે આરભના પાપથી વિરતિ પામેલા છે એવા ધન્ય મહામુનિઓ ત્રણકોટિએ શુદ્ધ આહાર ગ્રહણ કરે છે

કેવા માલનો વ્યાપાર ન કરવો ?

નહીં દીઠેલુ તથા નહીં પારખેલુ કરિયાણુ ગ્રહણ ન કરવુ તથા જેને વિષે લાભ થાય કે ન થાય ? એવી શકા હોય, અથવા જેમા બીજી ઘણી વસ્તુ ભેગી થએલી હોય એવુ કરિયાણુ ઘણા વ્યાપારીઓએ પાતિથી લેવુ એટલે વખતે ખોટ આવે તો સર્વેને સરખે ભાગે આવે, કેમકે—વ્યાપારી પુરૂષ વ્યાપારમા ધન મેળવવા ઇચ્છતો હોય તો, તેણે કરિયાણા દીઠા વિના બાનુ ન આપવુ, અને આપવુ હોય તો બીજા વ્યાપારીઓની સાથે આપવુ

કોઈની ઇર્ષ્યા ન કરવી.

માટે ન્યાય કરનાર પચોએ જ્યા ત્યા જેવો તેવો ન્યાય ન કરવો સાધર્મીનુ, સઘનુ, મ્હોટા ઉપકારનુ અથવા એવુ જ યોગ્ય કારણ હોય તો ન્યાય કરવો તેમજ કોઈ જીવની સાથે મત્સર પણ ન કરવો લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિ કર્માધીન છે, માટે નકામો મત્સર કરવામા શુ લાભ છે? તેથી બન્ને ભવમા દુખપાત્ર થાય છે અમે કહ્યુ છે કે—જેવુ બીજાને ચિતવે, તેવુ પોતે પામે. એમ જાણતા છતા કયો માણસ બીજાની લક્ષ્મીની વૃદ્ધિ જોઇને મત્સર કરે? તેમજ ધાન્યના વેચાણમા લાભ થવાને અર્થે દુર્ભિક્ષની, ઓષધમા લાભ થવાને અર્થે રોગવૃદ્ધિની તથા વસ્ત્રમા લાભ થવાને અર્થે અગ્નિ આદિથી વસ્ત્રના ક્ષયની ઈચ્છા ન કરવી, કારણ કે, જેથી લોકો સકટમા આવી પડે એવી ઈચ્છા કરવાથી કર્મબધન થાય છે દુર્દૈવના યોગથી કદાચિત્ દુર્ભિક્ષાદિ આવે તો પણ વિવેકી પુરૂષે "ઠીક થયુ" એમ કહી અનુમોદના પણ ન કરવી કારણ કે, તેથી વૃથા પોતાનુ મન મલિન થાય છે આ વિષય ઉપર ટૂકમા એક દૃષ્ટાત છે, ત એ કે —

મન મલિન અગે બે મિત્રોનુ દૃષ્ટાત

બે મિત્ર હતા, તેમા એક ઘૃતની અને બીજો ચામડાની ખરીદી કરવા જતા હતા માર્ગમા એક વૃદ્ધ સ્ત્રીને ત્યા ભોજન કરવા રહ્યા વૃદ્ધ સ્ત્રીએ તેમનો ભાવ જાણી ઘૃતના ખરીદનારને ઘરની અદર અને બીજાને બહાર બેસારીને જમાડ્યા બન્ને જણા ખરીદી કરીને પાછા તેજ વૃદ્ધ સ્ત્રીને ત્યા આવ્યા ત્યારે તે સ્ત્રીએ ચામડા ખરીદનારને અદર અને બીજાને બહાર બેસારી જમાડ્યા પછી તે બન્નેના પૂછવાથી વૃદ્ધ સ્ત્રીએ કહ્યુ કે, જેનુ મન શુદ્ધ હતુ તેને અદર બેસાર્યો, અને જેનુ મન મલિન હતુ તેને બહાર બેસાર્યો. આ રીતે મનની મલિનતા ન રાખવા ઉપર દૃષ્ટાત કહ્યુ છે

કહ્યું છે કે—

> उचिअ मुत्तूण कल, दव्वाइकमागय च उक्करिस ॥
> निवडिअमविआणतो, परस्स सत न गिण्हिज्जा ॥ १ ॥

એની વ્યાખ્યા —સો રૂપિયે ચાર પાચ ટકા સુધી ઉચિત વ્યાજ અથવા "વ્યાજમા બમણુ મૂળ દ્રવ્ય થાય" એવુ વચન છે, તેથી ધીરેલા દ્રવ્યની બમણી વૃદ્ધિ અને ધીરેલા ધાન્યની ત્રમણી વૃદ્ધિ થાય તેટલો લાભ વિવેકી પુરુષે લેવો તથા જે ગણિમ, ધરિમાદિ વસ્તુનો સર્વત્ર કાઈ કારણથી ક્ષય થઈ ગયો હોય, અને આપણી પાસે હોય તો તેનો ચઢને ભાવે જેટલો તેટવો લેવો, પણ એ વિના બીજો લાભ

ક્ષેત્રશુદ્ધિ

ક્ષેત્રથી તો જ્યા સ્વચક્ર, પરચક્ર, માદગી અને વ્યસન આદિનો ઉપદ્રવ ન હોય તથા ધર્મની સર્વ સામગ્રી હોય, તે ક્ષેત્રમા વ્યાપાર કરવો. બીજે બહુ લાભ થતો હો તો પણ ન કરવો

કાલશુદ્ધિ.

કાળથી તો બાર માસનની અદર આવની ત્રણ અઠ્ઠાઇઓ, પર્વતિથિ વ્યાપારમા વર્જવ અને વર્ષાદિ ઋતુ આશ્રયી જે જે વ્યાપારનો સિદ્ધાતમા નિષેધ કર્યો છે, તે તે વ્યાપા પણ વર્જવો કઇ ઋતુમા કયો વ્યાપાર વર્જવો? તે આ ગ્રથમાજ કહીશુ

ભાવશુદ્ધિ

ભાવથી તો વ્યાપારના ઘણા ભેદ છે તે આ રીતે—ક્ષત્રિય જાતના વ્યાપારી તથ રાજા વગેરે એમની સાથે થોડો વ્યવહાર કર્યો હોય તો પણ પ્રાયે તેથી લાભ થત નથી પોતાને હાથે આપેલુ દ્રવ્ય માગતા પણ જે લોકોથી ડર રાખવો પડે, તેવા શસ્ત્ર ધારી આદિ લોકોની સાથે થોડો વ્યવહાર કરવાથી પણ લાભ કયાથી થાય? કહ્યુ કે—ઉત્તમ વણિકે ક્ષત્રિય વ્યાપારી, બ્રાહ્મણ વ્યાપારી તથા શસ્ત્રધારી એમની સાથે કો કાળે પણ વ્યવહાર ન રાખવો તથા પાછળથી આડુ બોલનાર લોકોની સાથે ઉધારને વ્યાપાર પણ ન કરવો, કેમકે—વસ્તુ ઉધાર ન આપતા સગ્રહ કરી રાખે, તો પણ અવ સર આવે તેના વેચવાથી મૂળ કિમ્મત જેટલુ નાણુ તો ઉપજશે પણ આડુ બોલનાર લોકોને ઉધાર આપ્યુ હોય તો તેટલુ દ્રવ્ય પણ ઉત્પન્ન ન થાય તેમા વિશેષે કરી નટ વિટ (વેશ્યાના દલાલ), વેશ્યા તથા દ્યૂતકાર (જુગારી) એમની સાથે ઉધારનો વ્યાપા થોડો પણ ન કરવો કારણ કે, તેથી મૂળ દ્રવ્યનો પણ નાશ થાય છે વ્યાજ વટાવને વ્યાપાર પણ જેટલુ દ્રવ્ય આપવુ હોય, તે કરતા અધિક મૂલ્યની વસ્તુ ગિરવી રાખીને કરવો ઉચિત છે તેમ ન કરે તો, ઉઘરાણી કરતા ઘણો કલેશ તથા વિરોધ થાય વળ ધર્મની હાનિ થાય, તથા લાઘવા બેસવા આદિ અનેક અનર્થ પણ ઉત્પન્ન થાય આ વિષ ઉપર એક વાત એવી સભળાય છે કે —

મુગ્ધશેઠનુ દૃષ્ટાત

જિનદત્ત નામે એક શ્રેષ્ઠી તથા તેનો મુગ્ધ નામે એક પુત્ર હતો મુગ્ધ પોતાન નામ પ્રમાણે ઘણો ભોળો હતો પોતાના બાપની મહેરબાનીથી તે સુખમા લીલાલહે કરતો હતો અવસર આવતા જિનદત્ત શ્રેષ્ઠીએ દસ પેઢીથી શુદ્ધ કુળમા ઉત્પન્ન થએલ

ન લેવાય તાત્પર્ય એ છે કે-જો કોઈ સમયે ભાવિભાવથી સોપારી આદિ વસ્તુનો ન
થવાથી પોતાની પાસે સગ્રહ કરેલી તે વસ્તુ વેચતા બમણો અથવા તેથી વધારે લ
થાય, તે મનના પરિણામ શુદ્ધ રાખીને લેવો, પણ "સોપારી આદિ વસ્તુનો જ્યા
નાશ થયો એ ઠીક થયુ" એમ મનમા ન ચિતવે તેમજ કોઈ પણ ઠેકાણે પડેલી વ
પારકી છે, આપણી નથી, એમ જાણતા છતા ઉપાડવી નહીં વ્યાજવટાવ અથવા ક
વિક્રય આદિ વ્યાપારમા દેશ, કાળ વગેરેની અપેક્ષાએ ઉચિત તથા સિષ્ટ જનોને નિદા
ન થાય તેવી રીતે જેટલો લાભ મળે તેટલો જ લેવો એમ પ્રથમ પચાશકની વૃત્તિમા કહ્યુ

ખોટા માપ-તોલ ન રાખવા.

તેમજ ખોટા કાટલા અથવા ખોટા માપ રાખીને, ન્યૂનાધિક વ્યાપાર કરીને રસ
અથવા બીજી વસ્તુની ભેળસેળ કરીને, મર્યાદા કરતા અધિક અયોગ્ય મૂલ્ય વધારી
અયોગ્ય રીતે વ્યાજ વધારીને, લાચ આપીને અથવા લઇને, કૂડકપટ કરીને, ખોટુ અથ
ઘસાયલુ નાણુ આપીને, કોઈના ખરીદ વેચાણનો ભગ કરીને, પારકા ગ્રાહકો ભરમ
ખેચી લઇને, નમૂનો એક બતાવી બીજો માલ આપીને, જ્યા બરાબર દેખાતુ ન હ
એવા સ્થાનકે વસ્ત્રાદિકનો વ્યાપાર કરીને, લેખમા ફેરફાર કરીને તથા બીજા એવાજ પ્ર
રથી કોઇને પણ ઠગવુ નહીં કહ્યુ છે કે—જે લોકો વિવિધ પ્રકારે કપટ કરીને પરને
છે, તે લોકો મોહજાળમા પડી પોતાના જીવને જ ઠગે છે, કારણ કે, તે લોકો કૂડ-ક
ન કરત તો વખતે સ્વર્ગના તથા મોક્ષના સુખ પામત આ ઉપરથી એવો કુતર્ક ન કર
કે—કૂડ-કપટ કર્યા વિના દરિદ્રી તથા ગરીબ લોકો વ્યાપાર ઉપર શી રીતે પોતાની આ
વિકા કરે ? આજીવિકા તો કર્મને આધીન છે, તો પણ વ્યવહાર શુદ્ધ રાખે તો ઊ
ગ્રાહકો વધારે આવે અને તેથી વિશેષ લાભ થાય આ વિષય ઉપર એક દૃષ્ટાત
તે એ કે—

વ્યવહારશુદ્ધિ અગે હેલાક શેઠનુ દૃષ્ટાત

એક નગરમા હેલાક નામે શેઠ હતો તેને ચાર પુત્ર હતા તથા તેનો બીજો પરિવ
પણ મ્હોટો હતો હેલાક શ્રેષ્ઠીએ ત્રણ શેર, પાચ શેર આદિ ખોટા કાટલા વગેરે રાખ
હતા તથા ત્રિપુષ્કર, પચપુષ્કર આદિ સજ્ઞા કહી પુત્રને ગાળ દેવાના બહાનાથી ખો
તોલ માપ વાપરીને તે લોકોને ઠગતો હતો તેના ચોથા પુત્રની સ્રી બહુ સમજુ હત
તેણે તે વાત જાણી એક સમયે શ્રેષ્ઠીને ઘણો ઠપકો દીધો ત્યારે શ્રેષ્ઠીએ કહ્યુ કે, "
કરીએ ? એમ ન કરીએ તો નિર્વાહ શી રીતે થાય ? કહ્યુ છે કે—ભૂખ્યો માણસ શું પા
ન કરે ?" તે સાભળી પુત્ર‍ી સ્રીએ કહ્યુ કે, "હે તાત ! એમ ન કહો કારણ કે, વ્યવહ

દેવર્ધન શ્રેષ્ઠીની કન્યાની સાથે મ્હોટા ઉત્સવથી પોતાના પુત્રને પરણાવ્યો આગળ જતા
ની ભલમનસાઇ જેવી અગાઉ હતી તેવીજ જોવામા આવી, ત્યારે જિનદત્ત શ્રેષ્ઠીએ
અર્વના વચનથી તેને આ રીતે ઉપદેશ કર્યો " હે વત્સ! ૧ સર્વ ઠેકાણે દાતની વાડ
વી ૨ કોઇને વ્યાજે દ્રવ્ય ધીર્યા પછી તેની ઉઘરાણી ન કરવી ૩ બધનમા પડેલી સ્રીને
વી ૪ મીઠુ જ ભોજન કરવુ ૫ સુખેજ નિદ્રા લેવી ૬ ગામે ગામ ઘર કરવુ ૭ દરિદ્રાવસ્થા
વે તો ગગાતટ ખોદવો ૮ ઉપર કહેલી વાતમા કાઇ શકા પડે તો પાટલિપુત્ર નગરે જઇ
સોમદત્ત શ્રેષ્ઠી નામે મ્હારો સ્નેહી રહે છે તેને પૂછવુ મુગ્ધશ્રેષ્ઠીએ પિતાનો આ ઉપદેશ
ભળ્યો પણ તેનો ભાવાર્થ તેના સમજવામા આવ્યો નહી આગળ જતા તે મુગ્ધશ્રેષ્ઠી ઘણો
ખી થયો ભોળપણમા સર્વ નાણું ખોયું સ્રી આદિ લોકોને તે અપ્રિય લાગવા લાગ્યો " એકે
ર એનુ પાર પડતુ નથી એની પાસેનુ નાણું પણ ખૂટી ગયુ એ મહામૂર્ખ છે "
ી રીતે લોકમા તેની હાસી થવા લાગી

પછી તે (મુગ્ધ શ્રેષ્ઠી) પાટલીપુત્ર નગરે ગયો સોમદત્ત શ્રેષ્ઠીને પિતાના ઉપદેશનો
વાર્થ પૂછ્યો સોમદત્તે કહ્યુ " સર્વ ઠેકાણે દાતની વાડ રાખવી એટલે મુખમાથી ખોટુ
ન બોલવુ નહી અર્થાત્ સર્વ લોકને પ્રિય લાગે એવુ વચન બોલવું ૨ કોઇને વ્યાજે
ા ધીર્યા પછી તેની ઉઘરાણી ન કરવી એટલે પ્રથમથીજ અધિકાર મૂકવાળી વસ્તુ
રવી રાખીને દ્રવ્ય ધીરવુ કે, જેથી દેણદાર પોતે આવીને વ્યાજ સહિત નાણું પાછુ
પી જાય ૩ બધનમા પડેલી સ્રીને મારવી એટલે પોતાની સ્રીને જો પુત્ર અથવા પુત્રી
હોય, તો જ તેની તાડના કરવી તેમ ન હોય તો તે તાડના કરવાથી રોષ કરીને
પર અથવા બીજે કોઈ સ્થળે જાય અથવા કૂવામા પડીને કિવા બીજી કોઇ રીતે આપ
ત કરે ૪ મીઠુ જ ભોજન કરવુ, એટલે જ્યા પ્રીતિ તથા આદર દેખાય ત્યાજ ભોજન
વું કારણ કે, પ્રીતિ તથા આદર એજ ભોજનની ખરેખર મીઠાશ છે અથવા ભૂખ
ગે ત્યારેજ ખાવું એટલે સર્વ મીઠુ જ લાગે ૫ સુખેજ નિદ્રા કરવી એટલે જ્યા કોઇ
ારની શકા ન હોય, ત્યાજ રહેવુ એટલે ત્યા સુખે નિદ્રા આવે અથવા આખમા નિદ્રા
વે ત્યારેજ સૂઇ રહેવુ, એટલે સુખે નિદ્રા આવે ૬ ગામે ગામ ઘર કરવુ એટલે
મે ગામે એવી મૈત્રી કરવી કે, જેથી પોતાના ઘરની પેઠે ત્યા ભોજનાદિક સુખે મળી
ક ૭ દરિદ્રાવસ્થા આવે તો ગગાતટ ખોદવો એટલે ત્હારા ઘરમા જ્યા ગગા નામે
ય બધાય છે, તે ભૂમિ ખોદવી જેથી પિતાએ દાટી રાખેલુ નિધાન તને ઝટ મળે "
મદત્ત શ્રેષ્ઠીના મુખથી એ ભાવાર્થ સાભળી મુગ્ધશ્રેષ્ઠીએ તે પ્રમાણે કર્યું, તેથી તે દ્રવ્ય
ન, સુખી અને લોકમા માન્ય થયો એ રીતે પુત્રશિક્ષાનુ દૃષ્ટાત કહ્યું છે

માટે ઉધારનો વ્યવહાર ન જ રાખવો. કદાચિત તે વિના ન ચાલે તો સત્ય બોલનાર
કોની સાથેજ રાખવો વ્યાજ પણ દેશ, કાળ આદિનો વિચાર કરીનેજ એક, બે, ત્રણ,

શુદ્ધ રાખવામા જ સર્વ લાભ રહ્યો છે કહ્યું છે કે—લક્ષ્મીના અર્થી સારા માણસો ધર્મને તથા નીતિને અનુસરીને ચાલે તો તેમના સર્વ કાર્ય ધર્મથી જ સિદ્ધ થાય છે ધર્મ વિના કોઇ પણ રીતે કર્મની સિદ્ધિ થતી નથી, માટે હે વાત ! પરીક્ષા જોવાને અર્થે છ માસ સુધી શુદ્ધ વ્યવહાર કરો તેથી ધનની વૃદ્ધિ થશે અને તેટલામા સાત્રિનિ થાય તો આગળ પણ તેમજ ચલાવજો " પુત્રની સ્ત્રીના એવા વચનથી શ્રેષ્ઠીએ તેમ કરવા માડયુ

વખત જતા ગ્રાહક ઘણા આવવા લાગ્યા, આજીવિકા સુખે થઇ અને ગાઠે ચાર તોલા સોનુ થયુ પછી "ન્યાયથી ઉપાર્જન કરેલુ દ્રવ્ય ખોવાય તો પણ તે પાછુ હાથ આવે છે " એ વાતની પરીક્ષા કરવાને અર્થે પુત્રની સ્ત્રીના વચનથી શ્રેષ્ઠીએ ચાર તોલા સોના ઉપર લોઢુ મઢાવીને તેનુ એક કાટલુ પોતાના નામનુ બનાવ્યુ અને છ માસ સુધી તે વાપરીને એક નદીમા નાખી દીધુ એક માછલી "કાઇ ભક્ષ્ય વસ્તુ છે" એમ જાણી તે ગળી ગઇ ધીવરે તે માછલી પકડી ત્યારે તેના પેટમાથી પેલુ કાટલુ નીકળ્યુ નામ ઉપરથી ઓળખીને ધીવરે તે કાટલુ શ્રેષ્ઠીને આપ્યુ તથી શ્રેષ્ઠીને તથા તેના પરિવારના સર્વ માણસોને શુદ્ધ વ્યવહાર ઉપર વિશ્વાસ ઉત્પન્ન થયો આ રીતે શ્રેષ્ઠીને બોધ થયો ત્યારે તે સમ્યક્ પ્રકારે શુદ્ધ વ્યવહાર કરી મ્હોટો ધનવાન થયો રાજદ્વારમા તેને માન મળવા લાગ્યુ અને તે શ્રાવકોમા અગ્રેસર અને સર્વ લોકોમા એટલો પ્રખ્યાત થયો કે- તેનુ નામ લીધાથી પણ વિઘ્ન-ઉપદ્રવ ટળવા લાગ્યા હાલના વખતમા પણ ચલાવનારા લોકો વહાણ ચલાવવાની વખતે "હેલા હેલા" એમ કહે છે તે સભળાય છે આ રીતે વ્યવહારશુદ્ધિ ઉપર દૃષ્ટાત કહ્યુ છે

અવશ્ય ત્યા જય પામો.

વિવેકી પુરુષે સર્વ પાપકર્મ તજવા, તેમા પણ પોતાના સ્વામી, મિત્ર, આપણા ઉપર વિશ્વાસ રાખનાર, દેવ, ગુરુ, વૃદ્ધ તથા બાળક એટલાની સાથે વેર કરવુ, અથવા તેમની થાપણ ઓળવવી એ તેમની હત્યા કરવા સમાન છે, માટે એ તથા બીજા મહાપાતકો વિવેકી પુરુષે અવશ્ય વર્જવા કહ્યું છે કે—ખોટી સાક્ષી પૂરનાર, ઘણા કાળ સુધી રોષ રાખનાર, વિશ્વાસઘાતી અને કૃતઘ્ન એ ચાર કર્મચાડાળ કહેવાય છે અને પાચમો જાતિ ચાડાળ જાણવો અહિ વિસેમોરાનો સબધ કહીએ છીએ, તે એ કે—

વિશ્વાસઘાત ઉપર વિશ્વમેગનુ દૃષ્ટાત

વિશાલા નગરીમા નદ નામે રાજા, ભાનુમતી નામે રાણી, વિજયપાળ નામે પુત્ર અને બહુશ્રુત નામે દિવાન હતા નદરાજા ભાનુમતી રાણીને વિષે ઘણો મોહિત હોવાથી તે રાજ્યસભામા પણ રાણીને પાસે બેસાડતો હતો જે રાજાના વૈદ્ય, ગુરુ અને દિવાન પ્રસન્નતા

ચાર, પાચ અથવા એથી વધારે ટકા લેવું, પણ તે એવી રીતે કે, જેથી શ્રેષ્ટ લોકોમા આપણી હાસી ન થાય દેવાદારે પણ કહેલી મુદતની અદરજ દેવું પાછુ આપવું કારણ કે, માણસની પ્રતિષ્ટા મુખમાથી નીકળેલુ વચન પાળવા ઉપરજ આધાર રાખે છે, કેમકે —જેટલા વચનનો નિર્વાહ કરી શકો, તેટલાજ વચન તમે મુખમાથી બહાર કાઢો અર્ધા માર્ગમા મૂકવો ન પડે, તેટલોજ ભાર પ્રથમથી ઉપાડવો કદાચિત્ કાઇ ઓચિતા કારણથી ધનની હાની થઇ જાય, અને તેથી કરેલી કાળ મર્યાદામા ઋણ પાછું ન વાળી શકે, તો કટકે કટકે લેવાનું કબુલ કરાવી લેણદારને સતોષ કરવો એમ ન કરે તો વિશ્વાસ ઉઠી જવાથી વ્યવહારમા વાધો પડે

વિવેકી પુરૂષે પોતાની સર્વ શક્તિથી ઋણ ઉતારવાનો પ્રયત્ન કરવો આ ભવે અને પર ભવે દુખ દેનારૂ ઋણ ક્ષણ માત્ર પણ માથે રાખે એવો કોણ મૂઢમતિ હશે? કહ્યુ છે કે—ધર્મનો આરભ, ઋણ ઉતારવું, કન્યાદાન, ધન મેળવવું, શત્રુનો ઉચ્છેદ, અને અગ્નિનો તથા રોગનો ઉપદ્રવ મટાડવો એટલા વાના જેમ બને તેમ જલદીથી કરવા શરીરે તેલનું મર્દન કરવું, ઋણ ઉતારવુ અને કન્યાનું (દીકરીનું) મરવુ એ ત્રણ વાના પ્રથમ દુખ દઇને પાછળથી સુખ આપે છે પોતાનુ ઉદરપોષણ કરવાને પણ અસમર્થ હોવાથી જો ઋણ પાછુ આપી ન શકાય તો, પોતાની યોગ્યતા માફક શાહુકારની સેવા કરીને પણ ઋણ ઉતારવું એમ ન કરે તો આવતે ભવે શાહુકારને ત્યા સેવક, પાડો, બળદ, ઉંટ, ગર્દભ, ખચ્ચર, અશ્વ આદિ થવું પડે

ઉત્તમ લેણદાર કોણ ?

શાહુકારે પણ ઋણ પાછુ વાળવા અસમર્થ હોય તેની પાસે માગવું નહીં કારણ કે, તેથી ફોગટ સક્લેશ તથા પાપની વૃદ્ધિ માત્ર થવાનો સભવ રહે છે માટે એવા નાદારને શાહુકારે કહેવુ કે, "તને આપવાની શક્તિ આવે ત્યારે મ્હારૂ ઋણ આપજે અને ન આવે તો મ્હારૂ એટલુ દ્રવ્ય ધર્મખાતે થાઓ" દેવાદારે ઘણા કાળ સુધી ઋણનો સબધ માથે ન રાખવો, કારણ કે, તેમ કરવાથી વખતે આયુષ્ય પૂરુ થઇ જાય તો, આવતે ભવે પાછો એ ઋણનો સબધ હોઇ વૈર વગેરે વધે છે ભાવડ શ્રેષ્ઠીને પૂર્વભવના ઋણના સબધથીજ પુત્ર થયા એવી વાત સભળાય છે, તે નીચે લખી છે —

ભાવડશેઠનુ દૃષ્ટાંત

ભાવડ નામે એક શ્રેષ્ઠી હતા તેની સ્ત્રીને પેટે એક જીવ અવતર્યો તે વખતે ખોટા સ્વપ્ન આવ્યા, તથા શ્રેષ્ઠીની સ્ત્રીને દોહલા પણ ઘણા જ માઠા ઉત્પન્ન થયા બીજા પણ ઘણા અપશુકન થયા સમય પૂર્ણ થયે શ્રેષ્ઠીને મૃત્યુયોગ ઉપર દુષ્ટ પુત્ર થયો તે ઘરમા રખાય નહીં, તેથી માહટી નદીને કાઠે એક સૂકાયલા વૃક્ષની નીચે તે બાળકને મૂકયો

રાણવાને અર્થે કેવળ મધુર વચન બોલનારા જ હોય, રાજાનો કોપ થાય એવા ભયથી સત્ય વાત પણ કહે નહીં, તે રાજાના શરીરનો, ધર્મનો અને ભંડારનો વખત જતા નાશ થાય એવુ નીતિશાસ્ત્રનુ વચન હોવાથી રાજાને સત્ય વાત કહેવી એ આપણુ કર્તવ્ય છે, એમ વિચારી દિવાને રાજાને કહ્યુ કે, " મહારાજ! સભામા રાણી સાહેબને પાસે રાખવા એ ઘટિત નથી કેમકે—રાજા, અગ્નિ, ગુરુ અને સ્ત્રીઓ એ ચાર વસ્તુ બહુ પાસે હોય તો વિનાશ કરે છે, અને બહુ દૂર હોય તો તે પોતાનુ ફળ બરાબર આપી શકતી નથી; માટે ઉપર કહેલી ચારે વસ્તુ બહુ પાસે અથવા બહુ દૂર ન રાખતા સેવવી માટે રાણીની એક સારી છબી ચિતરાવી તે પાસે રાખો " નદરાજાએ દીવાનની વાત સ્વીકારી એક છબી ચિતરાવી શારદાનદન નામે એક પોતાના ગુરુને દેખાડી શારદાનદને પોતાની વિદ્વત્તા બતાવવાને અર્થે કહ્યુ કે, " રાણીના ડાબા સાથળ ઉપર તલ છે તે આ ચિત્રમા બતાવ્યો નથી " ગુરુના આ વચનથી રાજાના મનમા રાણીના શીલને વિષે શક આવ્યો, અને તેથી તેણે શારદાનદને મારી નાખવા દિવાનને હુકમ આપ્યો

લાબી નજરવાળા દિવાને વિચાર કર્યો કે કોઈ સહસા કાર્ય ન કરવું વિચાર ન કરવો એ મ્હોટા સકટોનુ સ્થાનક છે સદ્‌ગુણોથી લલચાયેલી સપદાઓ પ્રથમ પૂર્ણ વિચાર કરીને પછી કાર્ય કરનાર પુરુષને પોતે આવીને વરે છે પડિત પુરુષોએ શુભ અથવા અશુભ કાર્ય કરતા પહેલા તેના પરિણામનો યત્નથી નિર્ણય કરવો, કારણ કે, અતિશય ઉતાવળથી કરેલા કામનુ પરિણામ શલ્યની પેઠે મરણ સુધી હૃદયમા વેદના ઉત્પન્ન કરનારૂ થાય છે

એવા નીતિશાસ્ત્રના વચન તેને યાદ આવ્યા, તેથી તેણે પોતાના ઘરમા શારદા નદનને છાનો રાખ્યો એક વખતે વિજયપાળ રાજપુત્ર શિકાર રમતા એક સૂઅરની પછ વાડે બહુ દૂર ગયો સધ્યાસમયે એક સરોવરનુ પાણી પીને રાજપુત્ર વાઘના ભયથી એક ઝાડ ઉપર ચઢ્યો ત્યા વ્યતરાધિષ્ઠિત વાનર હતો, તેના ખોળામા પહેલા રાજપુત્ર સુઇ રહ્યો અને પછી રાજપુત્રના ખોળામા વાનર સૂતો હતો, એટલામા ભૂખથી પીડાયેલા વાઘના વચનથી રાજપુત્રે વાનરને નીચે નાખ્યો વાનર વાઘના મુખમા પડયો હતો, પણ વાઘ હસ્યો, ત્યારે તે મુખમાથી બહાર નીકળ્યો અને રૂદન કરવા લાગ્યો વાઘે રૂદન કરવાનુ કારણ પૂછવાથી વાનરે કહ્યુ કે, "હે વાઘ! પોતાની જાતિ મૂકીને જે લોકો પરજાતિને વિષે આસક્ત થાય, તેમને ઉદ્દેશીને હુ એટલા માટે રૂદન કરૂ છુ કે, તે જડ લોકોની શી ગતિ થશે?"

પછી એવા વચનથી તથા પોતાના કૃત્યથી શરમાયેલા રાજપુત્રને તેણે ગાડો કર્યો. ત્યારે રાજપુત્ર વિસ્રમેરા, વિસ્રમેરા એમ કહેતો જગતમા ભટકવા લાગ્યો રાજપુત્રનો

ત્યારે તે બાળકે પ્રથમ રૂદન કરી અને પાછળથી હસીને કહ્યુ કે, "એક લાખ સોનૈયા હુ તમારી પાસે માગુ છુ, તે આપો, નહીં તો તમારા ઉપર ઘણા અનર્થ આવી પડશે" તે સાભળી ભાવડ શ્રેષ્ટીએ પુત્રનો જન્મોત્સવ કરી છઠ્ઠે દિવસે એક લાખ સોનૈયા વાવર્યા ત્યારે તે બાળક મરણ પામ્યો એ જ રીતે બીજો પુત્ર પણ ત્રણ લાખ સોનયા આપ્યા ત્યારે મરણ પામ્યો ત્રીજો પુત્ર થવાને અવસરે સ્વપ્ન તથા શકુન પણ સારા થયા પુત્ર ઉત્પન્ન થયા પછી તેણે કહ્યુ કે, "મ્હારે ઓગણીશ લાખ સોનૈયા લેવાના છે" એમ કહી તેણે માબાપ પાસેથી ઓગણીસ લાખ સોનયા ધર્મખાતે કઢાવ્યા પછી તે નવ લાખ સોનૈયા ખ ચીને કાશ્મીર દેશમા થી ઋષભદેવ ભગવાન્, શ્રી પુડરીક ગણધર અને ચક્રેશ્વરી દેવી એ ત્રણની પ્રતિમા લઇ ગયો દસ લાખ સોનૈયા ખરચીને ત્યા પ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા કરાવી પછી ઉપાર્જન કરેલુ અસખ્ય સુવર્ણ અઢાર વહાણમા ભરીને તે શત્રુ-જયે ગયો ત્યા લેપ્યમય પ્રતિમાઓ હતી, તે કાઢીને તેને ઠેકાણે તેણે મમ્માણી રત્નની પ્રતિમાઓ સ્થાપન કરી આ રીતે ઋણ ભવાતરે વાળવુ પડે, એ વિષય ઉપર ભાવડ શ્રેષ્ઠીની કથા કહી

ઋણના સબધમા પ્રાયે કલહ તથા વેરની વૃદ્ધિ વગેરે થાય છે, તે લોકમા પ્રસિદ્ધ છે માટે ઋણનો સબધ ચાલતા ભવમા જ ગમે તે ઉપાય કરીને વાળી નાખવો બીજુ, વ્યવહાર કરતા જો દ્રવ્ય પાછુ ન આવે, તો મનમા એમ જાણવુ કે, તેટલુ દ્રવ્ય મે ધર્માર્થે વાપર્યુ આપેલુ દ્રવ્ય ઉઘરાણી કરતા પણ પાછુ ન મળે તો, તે ધર્માર્થે ગણુ વાનો માર્ગ રહે, તે માટે જ વિવેકી પુરૂષે સાધર્મિક ભાઇઓની સાથેજ મુખ્ય માર્ગે વ્યવહાર કરવો, એ યોગ્ય છે મ્લેચ્છ આદિ અનાર્ય લોકો પાસે લેણુ હોય, અને તે જો પાછુ ન આવે તો તે દ્રવ્ય ધર્માર્થે છે એવુ ચિતવવાને કાઇ પણ રસ્તો નથી, માટે તેનો કેવળ ત્યાગ કરવો અર્થાત તેના ઉપરથી પોતાની મમતા છોડી દેવી કદાચિત ત્યાગ કર્યા પછી તે દ્રવ્ય દેણદાર આપે તો તે શ્રીસઘને ધર્માર્થે વાપરવાને અર્થે સોપવુ તેમજ દ્રવ્ય, શસ્ત્ર આદિ આયુધ અથવા બીજી પણ કોઇ વસ્તુ ખોવાઇ જાય, અને પાછી મળ વાનો સભવ ન રહે, ત્યારે તેનો પણ ત્યાગ કરવો જોઇએ એમ કરવાથી જો ચોર આદિ ચોરાઇ ગએલી વસ્તુનો ઉપયોગ પાપકર્મમા કરે, તો તે દ્વારા થતા, પાપના ભાગીયા આપણે થતા નથી એટલો લાભ છે વિવેકી પુરુષે પાપનો અનુબધ કરનારી, અનતા ભવ સબધી શરીર, ગૃહ, કુટુબ, દ્રવ્ય શસ્ત્ર, આદિ વસ્તુનો આ રીતે ત્યાગ કરવો એમ ન કરે તો અનતા ભવ સુધી તેમના (તે વસ્તુના) સબધથી થનારા માઠા ફળ ભોગવવા પડે

આ અમારુ વચન સિદ્ધાતથી વિરુદ્ધ છે, એમ નથી શ્રી ભગવતી સૂત્રના પાચમા શતકના છઠ્ઠા ઉદ્દેશામા શિકારીએ હરિણને માર્યો, ત્યારે જે ધનુષ્યથી, બાણથી, ધનુષ્યની

ઘોડો એકલો જ નગરમા જઈ પહોચ્યો તે ઉપરથી નદરાજાએ શોધખોળ કરાવી પોતાના પુત્રને ઘેર આણ્યો ઘણા ઉપાય કર્યા, તો પણ રાજપુત્રને લેશમાત્ર પણ ફાયદો થયો નહીં ત્યારે નદરાજાને શારદાનદન યાદ આવ્યો “ જે રાજપુત્રને સાજો કરે તેને હુ મ્હારૂ અર્ધ રાજ્ય આપીશ ” એવો ઢઢેરો પીટાવવાનો રાજાએ વિચાર કર્યો, ત્યારે દીવાને કહ્યુ, “ મહારાજ ! મ્હારી પુત્રી થોડુ ઘણુ જાણે છે ” તે સાભળી નદરાજા પુત્ર સહિત દીવાનને ઘેર આવ્યો ત્યારે પડદાની અદર બેઠી રહેલા શારદાનદને કહ્યુ કે, “ વિશ્વાસ રાખનારને ઠગવો એમા શી ચતુરાઇ ? તથા ખોળામા સૂનેલાને મારવો એમા પણ શુ પરાક્રમ ? ”

શારદાનદનનુ એ વચન સાભળી રાજપુત્રે “ વિસેમિરા ” એ ચાર અક્ષરમાથી પ્રથમ વિ મૂકયો “ સેતુ (રામે બધાવેલી સમુદ્રની પાળ) જોવાથી તથા ગગાના અને સાગરના સગમને વિષે સ્નાન કરવાથી બ્રહ્મહત્યા કરનાર પોતાના પાપથી છૂટે છે, પણ મિત્રને હણવાની ઇચ્છા કરનાર માણસ પાળને જોવાથી અથવા સગમ સ્નાનથી શુદ્ધ થતો નથી ” આ બીજુ વચન સાભળી રાજપુત્રે બીજો સે અક્ષર મૂકી દીધો “ મિત્રને હણવાની ઇચ્છા કરનાર, કૃતઘ્ન, ચોર અને વિશ્વાસઘાત કરનાર એ ચારે જણા જ્યા ચદ્ર સૂર્ય છે ત્યા સુધી નરકગતિમા રહે છે ” આ ત્રીજુ વચન સાભળી રાજપુત્રે ત્રીજો મિ અક્ષર મૂકયો “ રાજન્ ! તુ રાજપુત્રનુ કલ્યાણ ઇચ્છતો હોય તો સુપાત્રે દાન આપ કારણ કે, ગૃહસ્થ માણસ દાન આપવાથી શુદ્ધ થાય છે ” એ ચોથુ વચન સાભળી રાજપુત્રે ચોથો રા અક્ષર મૂકયો પછી સ્વસ્થ થયેલા રાજપુત્રે વાઘ અને વાનર આદિનુ સર્વ વૃત્તાત કહ્યુ રાજા પડદાની અદર રહેલા શારદાનદનને દીવાનની પુત્રી સમજતો હતો, તેથી તેણે તેને પૂછ્યું કે, “ હે બાળા ! તુ ગામમા રહે છે, તેમ છતા જગલમા થયેલી વાઘની, વાનરની અને માણસની વાત શી રીતે જાણે છે ? ” રાજાએ એમ પૂછ્યું ત્યારે શારદાનદને કહ્યુ કે, “ હે રાજન્ ! દેવગુરુના પ્રસાદથી મારી જીભની અણી ઉપર સરસ્વતી વસે છે, તેથી જેમ મે ભાનુમતી રાણીનો તલ જાણ્યો તેમ આ વાત પણ હું સમજુ છુ ”

આ સાભળી રાજા અજાયબ થયો અને કહેવા લાગ્યો કે, “ શું શારદાનદન ! ” સામે હાનો જવાબ મળતા બન્નેનો મેળાપ થયો, અને તેથી બન્ને જણાને ઘણો આનદ થયો. આ રીતે વિશ્વાસઘાત ઉપર દષ્ટાન કહ્યુ છે

પાપના પ્રકાર

આ લોકમા પાપ બે પ્રકારનુ છે એક ગુપ્ત અને બીજુ જાહેર ગુપ્ત પાપ પણ

દોરીથી તથા લોઢાથી હરિણ હણાયો તે ધનુષ્ય, બાણ વગેરેના મૂળ જીવોને પણ હિંસાદિ પાંચ ક્રિયા લાગે એમ કહ્યું છે વિવેકી પુરુષે કોઈ ઠેકાણે કાંઈ ધનહાનિ આદિ થાય તો, તેથી મનમાં દિલગીર ન થવું કારણ કે દિલગીરી ન કરવી એ જ લક્ષ્મીનું મૂળ છે કહ્યું છે કે-દૃઢ નિશ્ચયવાળો કુશળ, ગમે તેટલા કલેશને ખમનારો અને અહોરાત્ર ઉદ્યમ કરનારો માણસ પાછળ લાગે તો લક્ષ્મી કેટલી દૂર જવાની? જ્યાં ધનનું ઉપાર્જન કરાય ત્યાં થોડું ઘણું પણ ધન તો નાશ પામે જ ખેડૂતને વાવેલા બીજથી ઉત્પન્ન થએલા ધાન્યના પર્વત સરખા ઢગલા મળે, તો પણ વાવેલું બીજ તેને પાછું મળતું નથી તેમ જ્યાં ઘણો લાભ થાય, ત્યાં થોડી પણ ખોટ ખમવીજ પડે કોઈ સમયે દુર્દૈવથી ધનની ઘણી હાનિ થાય, તો પણ વિવેકી પુરુષે દીનતા ન કરવી; પણ ઉપર કહેલી રીત પ્રમાણે ખોટ ગએલું દ્રવ્ય ધર્માર્થે ચિંતવવું તેમ કરવાને માર્ગ ન હોય તો તેનો મનથી ત્યાગ કરવો, અને લેશ માત્ર પણ ઉદાસીનતા ન રાખવી કહ્યું છે કે—કરમાયેલું વૃક્ષ પાછું નવપલ્લવિત થાય છે, અને ક્ષીણ થએલો ચંદ્રમા પણ પાછો પરિપૂર્ણ દશામાં આવે છે એમ વિચાર કરનારા સત્પુરુષો આપત્કાળ આવે મનમાં ખેદ કરતા નથી સંપત્તિ અને વિપત્તિ એ બન્ને મ્હોટા પુરુષોને ભોગવવી પડે છે જુઓ ચંદ્રમાને વિષે જ ક્ષય અને વૃદ્ધિ દેખાય છે, પણ નક્ષત્રોને વિષે દેખાતી નથી હે આમ્રવૃક્ષ! "ફાગણ માસે મ્હારી સર્વ શોભા એકદમ હરણ કરી" એમ જાણી તું શા માટે ઝાંખો પડે છે? થોડા સમયમાં વસંતઋતુ આવતાં પાછી પૂર્વે હતી તેવીજ ત્હારી શોભા તને અવશ્ય મળશે આ વિષય ઉપર દૃષ્ટાંત કહેવાય છે, જે નીચે પ્રમાણે છે-

આભડ શેઠનું દૃષ્ટાંત.

પાટણમાં શ્રીમાળી નામનો નાગરાજ નામે એક કોટિધ્વજ શ્રેષ્ઠી હતો, અને મેલાદેવી નામે તેની સ્ત્રી હતી એક સમયે મેલાદેવી ગર્ભવતી હતી ત્યારે નાગરાજ શ્રેષ્ઠી કોલેરાના રોગથી મરણ પામ્યો. 'શ્રેષ્ઠીને પુત્ર નથી' એમ જાણી રાજાએ તેનું સર્વ ધન પોતાના કબજામાં લઈ લીધું ત્યારે મેલાદેવી પોતાને પિયર ધોળકે ગઈ ગર્ભના સુલક્ષણથી મેલાદેવીને અમારી પડ્હ વજડાવવાનો દોહલો ઉત્પન્ન થયો તે તના પિતાએ પૂર્ણ કર્યો. અવસર આવ્યે પુત્ર થયો તેનું અભય એવું નામ રાખ્યું તે લોકોમાં "આભડ" એવા નામે પ્રખ્યાત થયો પાંચ વર્ષનો થયો ત્યારે તેને નિશાળે ભણવા મોકલ્યો એક વખતે સાથે ભણનાર બીજા બાળકોએ એને ઉપહાસથી "નબાપો, નબાપો" એમ કહ્યું તેણે ઘેર આવી ઘણા આગ્રહથી માતાને પિતાનું સ્વરૂપ પૂછ્યું માતાએ સત્ય વાત બની હતી તે આભડને કહી પછી આભડ ઘણા આગ્રહથી અને હર્ષથી પાટણ ગયો, અને ત્યાં વ્યાપાર કરવા લાગ્યો અનુક્રમે તે આભડ લાછલદેવી નામે કન્યા પરણ્યો પિતાએ દાટેલું નિધાન આદિ મળવાથી તે પણ કોટીધ્વજ થયો તેને ત્રણ પુત્ર થયા

પ્રકારનુ છે એક લઘુ પાપ અને બીજુ મહાપાપ ખોટા ત્રાજવા તથા ખોટા માપ વગેરે રાખવા એ ગુપ્ત લઘુ પાપ અને વિશ્વાસઘાત વગેરે કરવો એ ગુપ્ત મહાપાપ કહેવાય છે જાહેર પાપના પણ બે પ્રકાર છે એક કુળાચારથી કરવું તે અને બીજુ લોકલજ્જા મૂકીને કરવું તે ગૃહસ્થ લોકો કુળાચારથી આરંભસમારંભ કરે છે, તથા મ્લેચ્છ લોકો કુળાચારથી જ હિંસા આદિ કરે છે, તે જાહેર લઘુ પાપ જાણવું અને સાધુનો વેષ પહેરી નિર્લજ્જપણાથી હિંસા આદિ કરે તે જાહેર મહાપાપ જાણવુ લજ્જા મૂકીને કરેલા જાહેર મહાપાપથી અનંતસંસારીપણું વગેરે થાય છે, કારણ કે, જાહેર મહા પાપથી શાસનનો ઉડ્ડાહ આદિ થાય છે કુળાચારથી જાહેર લઘુ પાપ કરે તો થોડો કર્મબંધ થાય અને જો ગુપ્ત લઘુ પાપ કરે તો તીવ્ર કર્મબંધ થાય છે કારણકે, તેવુ પાપ કરનાર માણસ અસત્ય વ્યવહાર કરે છે મન-વચન-કાયાથી અસત્ય વ્યવહાર કરવો એ ઘણુંજ મ્હોટુ પાપ કહેવાય છે, અને અસત્ય વ્યવહાર કરનારા માણસો ગુપ્ત લઘુ પાપ કરે છે

અસત્યનો ત્યાગ કરનાર માણસ કોઈ સમયે પણ ગુપ્ત પાપ કરવાને પ્રવૃત્ત થાય નહીં જેની પ્રવૃત્તિ અસત્ય તરફ થઇ તે માણસ નિર્લજ્જ થાય છે અને નિર્લજ્જ થએલો માણસ શેઠ, દોસ્ત, મિત્ર અને પોતાના ઉપર વિશ્વાસ રાખનારનો ઘાત કરવો આદિ ગુપ્ત મહાપાપ કરે છે એ જ વાત યોગશાસ્ત્રમા કહી છે તે એ કે-એક બાજુએ ત્રાજવામા અસત્ય રાખીએ અને બીજી બાજુએ સર્વ પાતક મૂકીએ તો તે બેમા પહેલુ જ તોલમા વધારે ઉતરશે તેથી કોઇને ઠગવો એ અસત્યમય ગુપ્ત લઘુ પાપની અંદર સમાય છે માટે કોઈને ઠગવાનુ સર્વથા તજવુ

ન્યાયમાર્ગનેજ અનુસરો

ન્યાયમાર્ગે ચાલવુ એ જ દ્રવ્યની પ્રાપ્તિ કરાવનાર એક ગુપ્ત મહામંત્ર છે હમણા પણ જણાય છે કે-ન્યાયમાર્ગને અનુસરનારા કેટલાક લોકો થોડુ થોડુ ધન ઉપાર્જન કરે, તો પણ તેઓ ધર્મસ્થાનકે નિત્ય ખરચે છે તેમ છતા જેમ કૂવાનુ પાણી નીકળે થોડુ, પણ કોઇ વખત બંધ પડે નહિ, તેમ તેમનો પૈસો નાશ પામતો નથી બીજા પાપકર્મ કરનારા લોકો ઘણા પૈસા પેદા કરે છે તથા બહુ ખરચ કરતા નથી, તો પણ મરુદેશના સરોવર થોડા વખતમા સૂકાઈ જાય છે, તેમ તે લોકો થોડા વખતમા નિર્ધન થાય છે, કેમકે પારકા છિદ્ર કાઢીને સ્વાર્થ સાધવાથી પોતાની ઉન્નતિ થતી નથી, પણ ઊલટો પોતાનો નાશજ થાય છે જુઓ, રહેંટના ઘડા છિદ્રથી પોતામા જળ ભરી લે છે, તેથી તેમા જળ ભરાએલુ રહેતુ નથી, પણ વારંવાર ખાલી થઇને તેને જળમા ડુબવુ પડે છે

શંકા —ન્યાયવાન એવા પણ કેટલાક લોકો નિર્ધનતા આદિ દુખથી ઘણા પીડાયેલા

અનુક્રમે સમય જતા માહા કર્મના ઉદયથી તે આભડ નિર્ધન થયો પોતાના ત્રણ પુત્રો સહિત તેણે સ્રોને પિયર મોકલી દીધી અને પોતે મણિહારની દુકાન ઉપર મણિ આદિ ઘસવાના કામ ઉપર રહ્યો તેને એક માપ જવ મળતા હતા તેને તે પોતે દળીને તથા રાંધીને ખાતો હતો લક્ષ્મીની અતિ એવી વિચિત્ર છે કહ્યુ છે કે-જે લક્ષ્મી સ્નેહથી ખોળામા બેસારનાર સમુદ્રના અને કૃષ્ણના રાજમહેલમા સ્થિર ન રહી, તે લક્ષ્મી બીજા ઉડાઉ લોકોના ઘરમા શી રીતે સ્થિર રહે ? એક સમયે આભડ શ્રીહેમાચાર્યજી પાસેથી પરિગ્રહ પરિમાણ વ્રત લેવા ઊભો થયો દ્રવ્ય પરિમાણનો બહુ જ સક્ષેપ કરેલો જોઇ શ્રી હેમાચાર્યજીએ તેને તેમ કરતા વાર્યો ત્યારે નવ લાખ દ્રમ્મનુ અને તેના અનુસારથી બીજી વસ્તુનુ પણ તેણે પરિમાણ રાખ્યુ પરિમાણ કરતા ધન આદિ વૃદ્ધિ પામે તો તેણે ધર્મકાર્યમા વાપરવાનો નિશ્ચય કર્યો. આગળ જતા પાચ દ્રમ્મ એકઠા થયા

એક સમયે આભડે પાચ દ્રમ્મ આપી એક બકરીના ગળામા મણિ બાંધ્યો હતો, તે આભડે ઓળખ્યો તેના કટકા કરી એકેકનુ લાખ લાખ મૂલ્ય ઉત્પન્ન થાય એવા મણિ તૈયાર કરાવ્યા તેથી અનુક્રમે તે પૂર્વે હતો તેવો દ્રવ્યવાન થયો ત્યારે આભડના કુટુબના સર્વે માણસો ભેગા થયા તેના ઘરમાથી દરરોજ સાધુ મુનિરાજને એક ઘડા જેટલુ ઘૃત વહોરાવતા પ્રતિદિન સાધર્મિવાત્સલ્ય, સદાવ્રત તથા મહાપૂજા આદિ આભડને ઘેર થતુ હતુ વર્ષે વર્ષે સર્વ સઘની પૂજા બે વાર થતી હતી તથા નાના પ્રકારના પુસ્તક લખાતા, તેમજ જીર્ણમદિરના જીર્ણોદ્ધાર થતા હતા, તથા ભગવાનની મનોહર પ્રતિમાઓ પણ તૈયાર થતી હતી એવા ધર્મકૃત્ય કરતા આભડની ચોરાશી વર્ષની અવસ્થા થઇ અતસમય નજદીક આવ્યો ત્યારે આભડે ધર્મખાતાનો ચોપડો વચાવ્યો, તેમા ભીમરાજાના સમયના અઠાણુ લાખ દ્રમ્મનો વ્યય થએલો તેના સાભળવામા આવ્યો તેથી આભડે દિલગીર થઇને કહ્યુ કે-" મે કૃપણે એક ક્રોડ દ્રમ્મ પણ ધર્મકાર્યે વાપર્યા નહીં " તે સાભળી આભડના પુત્રોએ તે જ સમયે દશલાખ દ્રમ્મ ધર્મકૃત્યમા વાપર્યા તેથી સર્વ મળી એક ક્રોડ અને આઠ લાખ દ્રમ્મ ધર્મખાતે થયા વળી બીજા આઠ લાખ દ્રમ્મ ધર્મને માટે વાપરવાનો આભડના પુત્રોએ નિશ્ચય કર્યો પછી કાળ-સમય આવે આભડ અનશન કરી સ્વર્ગે ગયો આ રીતે આભડનો પ્રબધ કહ્યો છે

•

પૂર્વ ભવે કરેલા દુષ્કૃતના ઉદયથી પૂર્વના સરખી અવસ્થા ફરીથી ન આવે, તો પણ મનમા ધીરજ રાખવી, કારણ કે આપત્કાળરૂપ સમુદ્રમા ડુબતા જીવને ધીરજ વહાણ સમાન છે સર્વે દિવસ સરખા કોના રહે છે ? કહ્યુ છે કે-આ જગતમા સદાય સુખી કોણ છે ? લક્ષ્મી કોની પાસે સ્થિર રહી ? સ્થિર પ્રેમ કયા છે ? મૃત્યુના વશમા કોણ નથી ? અને વિષયાસક્ત કોણ નથી ? માઠી અવસ્થા આવે ત્યારે સર્વ સુખનુ મૂળ

દેખાય છે, તેમજ બીજા અન્યાયથી ચાલનારા લોકો પણ ઐશ્વર્ય આદિ ઘણું હોવાથી સુખી દેખાય છે ત્યારે ન્યાયથી સુખ થાય એમ આપ કહો છો. તે પ્રમાણભૂત કેમ મનાય ?

સમાધાન—ન્યાયથી ચાલનારા લોકોને દુખ અને અન્યાયથી ચાલનારા લોકોને સુખ દેખાય છે, તે પૂર્વભવના કર્મના ફળ છે, પણ આ ભવમા કરેલા કર્મના ફળ નથી પૂર્વકૃત કર્મના ચાર પ્રકાર છે શ્રી ધર્મઘોષસૂરિજીએ કહ્યુ છે કે-૧ પુણ્યાનુબધી પુણ્ય, ૨ પાપાનુબધી પુણ્ય, ૩ પુણ્યાનુબધી પાપ અને ૪ પાપાનુબધી પાપ, એવા પૂર્વકર્મના ચાર પ્રકાર છે જિનધર્મની વિરાધના ન કરનારા જીવો ભરત ચક્રવર્તીની પેઠે સસારમા દુખ રહિત નિરૂપમ સુખ પામે છે, તે પુણ્યાનુબધી પુણ્ય જાણવુ અજ્ઞાન કષ્ટ કરનારા જીવો કોણિક રાજાની પેઠે મ્હોટી ઋદ્ધિ તથા રોગ રહિત કાયા આદિ ધર્મસામગ્રી છતા પણ ધર્મકૃત્ય કરે નહિ, અને પાપકર્મને વિષે રક્ત થાય, તે પાપાનુબધી પુણ્ય જાણવું જે જીવો દ્રમક મુનિની પેઠે પાપના ઉદયથી દરિદ્રી અને દુખી છતા પણ લેશ માત્ર દયા આદિ હોવાથી જિનધર્મ પામે છે, તે પુણ્યાનુબધી પાપ જાણવુ જે જીવો કાલ શૌકરિકની પેઠે પાપી, ઘાતકી કર્મ કરનારા, અધર્મી, નિર્દય, કરેલા પાપનો પસ્તાવો ન કરનાર અને જેમ જેમ દુખી થતા જાય, તેમ તેમ અધિક અધિક પાપકર્મ કરતા જાય એવા છે, તે પાપાનુબધી પાપનુ ફળ જાણવુ પુણ્યાનુબધી પુણ્યથી બાહ્ય ઋદ્ધિ અને અતરગ ઋદ્ધિ પણ પમાય છે તે બે ઋદ્ધિમા એક પણ ઋદ્ધિ જે માણસ ન પામ્યો તેના મનુષ્યભવને ધિક્કાર થાઓ । જે જીવો પ્રથમ શુભ પરિણામથી ધર્મકૃત્યનો આરભ કરે પણ પાછળથી શુભ પરિણામ ખડિત થવાથી પરિપૂર્ણ ધર્મ કરે નહીં, તે જીવો પરભવે આપદા સહિત સપદા પામે આ રીતે કોઇ જીવને પાપાનુબધી પુણ્યના ઉદયથી આ લોકમા દુખ જણાતુ નથી, તો પણ તેને આવતા ભવમા પરિણામે નિશ્ચયથી પાપકર્મનુ ફળ મળવાનુ એમા કાઈ શક નથી કેમકે-દ્રવ્ય સપાદન કરવાની બહુ ઇચ્છાથી અધ થએલો માણસ પાપકર્મ કરીને જે કાઇ દ્રવ્ય વગેરે પામે, તે દ્રવ્ય આદિ વસ્તુ માસમા પરોવેલા લોઢાના કાટાની પેઠે તે માણસનો નાશ કર્યા વગર પચતી નથી, માટે જેથી સ્વામિદ્રોહ થાય એવા દાણચોરી વગેરે અકાર્ય સર્વથા તજવા કેમકે, તેથી આ લોકમા તથા પરલોકમા અનર્થ પેદા થાય છે જેથી કોઇને સ્વ૮૫ માત્ર પણ તાપ ઉત્પન્ન થતો હોય તે વ્યવહાર, તથા ઘર, હાટ કરાવવા, તથા લેવા તથા તેમા રહેવુ વગેરે સર્વ છોડવુ; કારણ કે, કોઈને તાપ ઉત્પન્ન કરવાથી પોતાની સુખાદિ ઋદ્ધિ વધતી નથી કેમકે-જે લોકો મૂર્ખતાથી મિત્રને, કપટથી ધર્મને, સુખથી વિદ્યાને અને ક્રૂરપણાથી સ્ત્રીને વશ કરવા તથા પરને તાપ ઉપજાવી પોતે સુખી થવા ઇચ્છતા હોય, તે મૂર્ખ જાણવા

વિવેકી પુરુષે જેમ લોકો આપણા , કરે તેમ પોતે વર્તવુ કહ્યુ છે કે-

એવો સંતોષ જ નિત્ય મનમાં રાખવો. તેમ ન કરે તો ચિંતાથી આ લોકના તથા પરલોક પણ તેના કાર્ય વિનાશ પામે. કહ્યું છે કે-ચિંતા નામે નદી આશારૂપ પાણીથી ભરા ભરેલી વહે છે. હે મૂઢ જીવ! તું નદીમાં તું ડૂબે છે, માટે તને એમાંથી વારનાર સંતોષરૂ જહાજનો આશ્રય લે. નાના પ્રકારના ઉપાય કર્યા પછી પણ જો એમ જણાય કે, "પોતા ભાગ્યદશા જ હીણ છ" તો કોઇ ભાગ્યશાળી પુરુષનો સારી યુક્તિથી કોઇપણ રી આશ્રય કરવો. કારણ કે કાષ્ઠનો આધાર મળે તો લોહું અને પથ્થર આદિ વસ્તુ પ પાણીમાં તરે છે. એવી વાત સાંભળવામાં છે કે—

ભાગીદારના ભાગ્યથી થતા લાભનું દૃષ્ટાન્ત

એક ભાગ્યશાળી શેઠ હતો. તેનો વણિકપુત્ર (મુનીમ) ઘણો જ વિચક્ષણ હતો પોતે ભાગ્યહીણ છતાં શેઠના સંબંધથી દ્રવ્યવાન થયો. અનુક્રમે શેઠ મરણ પામ્યો, ત્યા તે પણ નિર્ધન થયો. પછી તે શેઠના પુત્રોની પાસે રહેવાની ઇચ્છા કરતો હતો, પ નિર્ધન જાણી તેની સાથે શેઠના પુત્રો એક અક્ષર પણ બોલતા નહોતા ત્યારે તેણે ત્રણ સારા માણસોને સાક્ષી રાખીને યુક્તિથી શેઠના જૂના ચોપડામાં પોતાના હા અક્ષરથી લખ્યું કે, "શેઠના બે હજાર ટંક મ્હારે દેવા છે" આ કામ તેણે ઘણી છૂપી રીતે કર્યું. એક વખતે શેઠના પુત્રોના જોવામાં તેના હાથ અક્ષર આવ્યા, ત્યા તેમણે મુનીમ પાસે બે હજાર ટંકની માગણી કરી. તેણે કહ્યું, "વ્યાપારને અર્થે થો ધન મને આપો તો હું થોડા દિવસમાં તમારું દેવું આપું" પછી શેઠના પુત્રોએ તે વ્યાપારને અર્થે દ્રવ્ય આપ્યું. અનુક્રમે મુનીમે ઘણું દ્રવ્ય સંપાદન કર્યું. ત્યારે શેઠન પુત્રોએ પોતાનું લહેણું તેની પાસે માગ્યું. મુનીમે સાક્ષી સહિત યથાર્થ વાત હતી કહી. આ રીતે શેઠના પુત્રોના આશ્રયથી તે મુનીમ ધનવાન્ થયો.

અહંકાર ન કરવો

નિર્દયપણું, અહંકાર, ઘણો લોભ, કઠોર ભાષણ અને નીચ વસ્તુ ઉપર પ્રીતિ રાખવ એ પાંચ વાનાં લક્ષ્મીની સાથે નિરંતર રહે છે. એવું એક વચન પ્રસિદ્ધ છે, પણ તે સજ્જન પુરુષોને લાગુ પડતું નથી. હલકા સ્વભાવના લોકોને ઉદ્દેશીને ઉપરનું વચન પ્રવૃત્ત થયું છે. માટે વિવેકી પુરુષે દ્રવ્ય આદિ ઘણું મળે તો પણ અહંકાર વગેરે ન કરવો. કેમકે-જે સત્પુરુષોનું ચિત્ત આપદા આવે દીન થતું નથી, સંપદા (લક્ષ્મી) આવે અહં કાર પામતું નથી, પારકું દુઃખ જોઇને દુઃખી થાય, અને પોતે સંકટમાં આવે તો સુખી થાય, તેમને નમસ્કાર થાઓ. સામર્થ્ય છતાં પારકા ઉપદ્રવ ખમે, ધનવાન્ છતાં ગર્વ ન કરે અને વિદ્વાન્ છતાં પણ વિનય કરે, એ ત્રણ પુરુષો પૃથ્વીના ઉત્તમ અલંકાર છે. વિવેકી પુરુષે કોઇની સાથે ક્લેશ...

ઇંદ્રિયો જીતવાથી વિનય ગુણ ઉત્પન્ન થાય છે, વિનયથી ઘણા સદ્‌ગુણોની પ્રાપ્તિ થાય છે, ઘણા સદ્‌ગુણોથી લોકોના મનમા પ્રીતિ ઉત્પન્ન થાય છે અને લોકોના અનુરાગથી સર્વ સંપત્તિ ઉત્પન્ન થાય છે વિવેકી પુરુષે પોતાના ધનની હાનિ, વૃદ્ધિ અથવા કરેલો સગ્રહ વગેરે વાત કોઇની આગળ ખુલ્લી ન કરવી, કેમકે-જાણ પુરુષે સ્ત્રી, આહાર, પુણ્ય, ધન, ગુણ, દુરાચાર, મર્મ અને મત્ર એ આઠ પોતાની વસ્તુ ગુપ્ત રાખવી. કોઇ અજાણ્યો માણસ ઉપર કહેલી આઠ વસ્તુનુ સ્વરૂપ પૂછે તો, અસત્ય ન બોલવુ; પણ એમ કહેવુ કે, "એવા સવાલનું શુ કારણ છે?" વગેરે જવાબ ભાષાસમિતિથી આપવો રાજા, ગુરુ વગેરે મ્હોટા પુરુષો ઉપર કહેલી આઠ વસ્તુ વિષે પૂછે તો, પરમાર્થથી જે વસ્તુ જેવી હોય તેવી કહી દેવી કેમકે-મિત્રોની સાથે સત્ય વચન બોલવુ, સ્ત્રીની સાથે મધુર વચન બોલવું, શત્રુની સાથે અસત્ય પણ મધુર વચન બોલવુ અને પોતાના સ્વામીની સાથે તેને અનુકૂળ પડે એવુ સત્ય વચન બોલવુ સત્ય વચન એ એક માણસને મ્હોટો આધાર છે કારણ કે સત્ય વચનથી જ વિશ્વાસ આદિ ઉત્પન્ન થાય છે આ વિષય ઉપર એક દૃષ્ટાંત સભળાય છે, તે એ કે—

સત્યવચન ઉપર મહણસિહનુ દૃષ્ટાંત

દિલ્હી નગરીમા મહણસિહ નામે એક શેઠ રહેતો હતો તેની સત્યવાદીપણાની કીર્તિ સઘળે સ્થળે જાહેર હતી બાદશાહે એક દિવસે મહણસિહની પરીક્ષા કરવાને અર્થે તેને પૂછ્યુ કે, "ત્હારી પાસે કેટલુ ધન છે?" ત્યારે મહણસિંહે કહ્યું કે—"હુ ચોપડામા લેખ જોઇને પછી કહીશ" એમ કહી મહણસિહે સર્વ લેખ સમ્યક્ પ્રકારે જોઇ બાદશાહને સાચે સાચુ કહ્યુ કે, "મ્હારી પાસે આશરે ચોરાશી લાખ ટક હશે" "મે થોડુ ધન સાભળ્યુ હતુ અને એણે તો બહુ કહ્યુ" એમ વિચાર કરી બાદશાહ ઘણો પ્રસન્ન થયો અને તેણે મહણસિહને પોતાનો ભડારી બનાવ્યો

ભીમ સોનીનુ દૃષ્ટાંત.

આવી જ રીતે ખભાત નગરમા વિષમ દશામા આવે તો પણ સત્ય વચનને ન છોડે એવો શ્રી જગચ્ચદ્રસૂરિનો શિષ્ય ભીમ નામે સોની રહેતો હતો એક વખતે શસ્ત્રધારી યવનોએ શ્રી મલ્લિનાથજીના મદિરમાથી ભીમને પકડી બદીખાનામા રાખ્યો ત્યારે ભીમના પુત્રોએ પોતાના પિતાજીને છોડાવવાને માટે ચાર હજાર ખોટા ટકનુ તે લોકોને ભેટણુ કર્યું યવનોએ તે ટકની પરીક્ષા ભીમ પાસે કરાવી ત્યારે ભીમે જે હતુ તે કહ્યું તેથી પ્રસન્ન થઇ તેમણે ભીમને છોડી દીધો

મિત્ર કેવો કરવો?

વિવેકી પુરુષે આપત્તિ વખતે મદદ મળે તે સારુ એવો એક મિત્ર કરવો કે જે

ધર્મથી, ધનથી, પ્રતિષ્ઠાથી તથા બીજા એવા જ સદ્ગુણોથી આપણી બરાબરીનો, બુદ્ધિશાળી તથા નિર્લોભી હોય રઘુકાવ્યમા કહ્યું છે કે—રાજાનો મિત્ર તદ્દન શકિત વિનાનો હોય તો પ્રસગ આવે રાજા ઉપર ઉપકાર કરી ન શકે તથા તે મિત્ર રાજાથી વધારે શક્તિમાન હોય તો તે રાજાની સાથે સ્પર્ધાથી વેર વગેરે કરે, માટે રાજાના મિત્ર મધ્યમ શક્તિના ધારણ કરનારા જોઈએ બીજા એક સ્થળને વિષે પણ કહ્યુ છે કે—આવેલી આપદાને દૂર કરનાર મિત્ર, માણસને એવી અવસ્થામા સહાય્ય કરે છે કે જે અવસ્થામા માણસનો સગો ભાઇ, પ્રત્યક્ષ પિતા અથવા બીજા સ્વજન પણ તેની પાસે ઊભા રહી ન શકે હે લક્ષ્મણ ! આપણા કરતા મ્હોટા-સમર્થની સાથે પ્રીતિ રાખવી એ મને ઠીક લાગતુ નથી, કેમકે તેને ઘેર આપણે જઈએ, તો આપણો કાઇ પણ આદર સત્કાર થાય નહીં, અને તે જો આપણે ઘેર આવે તો આપણે શકિત કરતા વધારે ધન ખરચીને તેની પરોણાગત કરવી પડે એવી રીતે આ વાત યુકિતવાળી છે ખરી, તો પણ કોઈ પ્રકારે જો મ્હોટાની સાથે પ્રીતિ થાય તો તેથી બીજાથી ન સધાય એવા આપણા કાર્યો બની શકે છે, તથા બીજા પણ કેટલાક લાભ થાય છે કેમકે-ભાષામા પણ કહેલુ છે કે—પોતે જ સમર્થ થઇને રહેવુ અગર કોઈ મ્હોટો પોતાને હાથ કરી રાખવો. આમ કરવાથી ધારેલુ કામ પાર પડી શકાય છે, કામ કાઢી લેવાનો આ ઉત્તમ ઉપાય છે

મ્હોટા પુરૂષે હલકા માણસની સાથે પણ મૈત્રી કરવી, કારણ કે, મ્હોટા પુરૂષ ઉપર કોઇ વખત આવે હલકા માણસ પણ સહાય્ય કરી શકે છે પચાખ્યાનમા કહ્યુ છે કે—બળવાન્ અને દુર્બળ એવા બન્ને પ્રકારના મિત્રો કરવા જુઓ, અટવીની અદર બધનમા પડેલા હાથીના ટોળાને ઉંદરડે છોડાવ્યુ ક્ષુદ્ર જીવથી થઇ શકે એવા કામો સર્વે મ્હોટા લોકો એકત્ર થાય, તો પણ તેમનાથી તે થઈ શકે નહીં સોયનુ કાર્ય સોયજ કરી શકે, પણ તે ખડ્ગ આદિ શસ્ત્રોથી થાય નહીં. તૃણનુ કાર્ય તૃણજ કરી શકે, પણ તે હાથી વગેરેથી થાય નહીં તેમજ કહ્યુ છે કે—તૃણ, ધાન્ય, મીઠુ, અગ્નિ, જળ, કાજળ, છાણ, માટી, પત્થર, રક્ષા, લોહુ, સોય, ઔષધીચૂર્ણ અને કૂચી વગેરે વસ્તુઓ પોતાનુ કાર્ય પોતે જ કરી શકે, પણ બીજી વસ્તુથી થાય નહીં.

દુર્જનો સાથે કેવી રીતે વર્તવુ ?

દુર્જનની સાથે પણ વચનની સરળતા આદિ દાક્ષિણ્યતા રાખવી કહ્યુ છે કે—મિત્રને શુદ્ધ મનથી, બાધવોને સ માનથી, સ્ત્રીઓને પ્રેમથી, સેવકોને દાનથી અને બીજા લોકોને દાક્ષિણ્યતાથી વશ કરવા

કોઈ વખતે પોતાની કાર્યસિદ્ધિને અર્થે ખળ પુરુષોને પણ અગ્રેસર કરવા કેમકે—કોઇ સ્થળે ખળ પુરુષોને પણ અગ્રેસર કરીને જાણ પુરુષે સ્વકાર્ય સાધવુ રસને ચાખ

અર્થની સારી રીતે રક્ષા કરી હશે તો કામ-ઇચ્છા સુખેથી પૂર્ણ થઇ શકશે વળી અર્થ અને કામ એ બન્નેને બાધા થાય તો પણ સર્વ પ્રકારે ધર્મની રક્ષા કરવી, કેમકે અર્થનુ અને કામનુ મૂળ ધર્મ છે કેમકે—ગમે તો કોપરીમા ભિક્ષા માગીને પોતાની આજીવિકા ચલાવતો હોય, તો પણ માણસ જો પોતાના ધર્મને બાધા ન ઉપજાવે, તો તેણે એમ જાણવુ કે, "હુ મ્હોટો ધનવાન્ છુ" કારણ કે, ધર્મ તે જ સત્પુરુષોનુ ધન છે જે માણસ મનુષ્યભવ પામીને ધર્મ, અર્થ અને કામ એ ત્રણેનુ સાધન ન કરે, તેનુ આયુષ્ય પશુના આયુષ્યની પેઠે વૃથા જાણવુ તે ત્રણમા પણ ધર્મ શ્રેષ્ઠ ગણાય છે, કારણ કે તે વિના અર્થ અને કામ ઉત્પન્ન થતા નથી

આવક મુજબ ખર્ચનુ પ્રમાણ.

દ્રવ્યની પ્રાપ્તિના પ્રમાણમા ઉચિત ખરચ કરવુ નીતિશાસ્ત્રમા કહ્યુ છે કે —જેટલી નાણાની પેદાશ હોય તેના ચોથા ભાગનો સચય કરવો, બીજો ચોથો ભાગ વ્યાપારમા અથવા વ્યાજે લગાડવો, ત્રીજો ચોથો ભાગ ધર્મકૃત્યમા તથા પોતાના ઉપભોગમા લગાડવો; અને ચોથો ચતુર્થ ભાગ કુટુબના પોષણને અર્થે ખરચવો કેટલાક એમ કહે છે કે— પ્રાપ્તિનો અર્ધો અથવા તે કરતા પણ અધિક ભાગ ધર્મકૃત્યમા વાપરવો અને બાકી રહેલા દ્રવ્યમા બાકીના સર્વ કાર્યો કરવા, કારણ કે, એક ધર્મ વિના બાકીના કાર્યો નકામા છે

કેટલાક લોકો કહે છે કે—ઉપર આપેલા બે વચનોમા પહેલુ વચન ગરીબ ગૃહસ્થને તથા બીજુ ધનવાન્ ગૃહસ્થને માટે કહ્યુ છે એમ સમજવુ તથા જીવિત અને લક્ષ્મી કોને વલભ નથી ? પણ અવસર આવે સત્પુરુષો તે બન્નેને તણખલા કરતા પણ હલકા ગણે છે ૧ યશનો ફેલાવ કરવો હોય, ૨ મિત્રતા કરવી હોય, ૩ પોતાની પ્રિય સ્ત્રીને માટે કાઇ કરવુ હોય, ૪ પોતાના નિર્ધન બાધવોને સહાય કરવી હોય, ૫ ધર્મકૃત્ય કરવુ હોય, ૬ વિવાહ કરવો હોય, ૭ શત્રુનો ક્ષય કરવો હોય અથવા ૮ કાઇ સકટ આવ્યુ હોય તો ડાહ્યા પુરુષો (એ આઠ કૃત્યોમા) ધનના ખરચની ગણત્રી રાખતા નથી જે પુરુષ એક કાકિણી (પૈસાનો ચોથો ભાગ) પણ ખોટે માર્ગે જાય તો એક હજાર સોનયા ગયા એમ સમજે છે, તે જ પુરુષ યોગ્ય અવસર આવે, જો ક્રોડો ધનનુ છુટા હાથથી ખરચ કરે, તો લક્ષ્મી તેને કોઇ વખતે પણ છોડે નહીં આ વિષય ઉપર એક દૃષ્ટાન નીચે પ્રમાણે છે —

નવી વહુનુ દૃષ્ટાત

એક શેઠના પુત્રની વહુ નવી ૧તેણે એક દિવસે પોતાના દીવામાથી નીચે પડેલા તેલના છાટાવડે પડતા જોયો તે જોઇને તે

નારી જિહ્વા કલહ કલેશ કરવામા નિપુણ એવા દાતોને અગ્રેસર કરી પોતાનુ કાય
છે કાટાનો સબધ કર્યા વિના પ્રાય નિર્વાહ થતો નથી જુઓ, ક્ષેત્ર, ગ્રામ, ગૃહ,
આદિ વસ્તુની રક્ષા કાટાવડે જ થાય છે

પ્રીતિ હોય ત્યા લેણુ–દેણુ ન કરવી

જ્યા પ્રીતિ હોય ત્યા દ્રવ્ય સબધ આદિ રાખવા જ નહીં જ્યા મૈત્રી
ઇચ્છા ન હોય ત્યા દ્રવ્ય સબધ કરવો અને પોતાની પ્રતિષ્ઠાનો ભગ થાય એવા
જ્યા ત્યા ઊભા ન રહેવુ સોમનીતિને વિષે પણ કહ્યુ છે કે–જ્યા દ્રવ્યસબધ
સહવાસ એ બે હોય ત્યા કલહ થયા વિના રહે નહીં પોતાના મિત્રને ઘેર પ
સાક્ષી રાખ્યા વિના થાપણ મૂકવી નહીં તેમજ પોતાના મિત્રને હાથે દ્રવ્ય મોકલ
નહીં; કારણ કે–અવિશ્વાસ ધનનુ મૂલ છે અને વિશ્વાસ અનર્થનુ મૂલ છે કહ્યુ છે કે–
તથા અવિશ્વાસુ બન્ને માણસો ઉપર વિશ્વાસ ન રાખવો, કારણ કે–વિશ્વાસથી
થએલો ભય મૂળથી નાશ કરે છે એવો કોણ મિત્ર છે કે જે ગુપ્ત થાપણ મૂ
તો તેનો લોભ ન કરે? કહ્યું છે કે–શેઠ પોતાના ઘરમા કોઈની થાપણ આવી પ
તે પોતાના દેવનાની સ્તુતિ કરીને કહે કે–" જો એ થાપણનો સ્વામી શીઘ્ર મરણ
તો તને માનેલી વસ્તુ આપીશ " વળી એમ પણ કહ્યુ છે કે–ધન અનર્થનુ
પણ જેમ અગ્નિ વિના, તેમ તે ધન વિના ગૃહસ્થનો નિર્વાહ કોઇ પણ રીતે થાય
માટે વિવેકી પુરુષે ધનનુ અગ્નિની પેઠે રક્ષણ કરવુ આ વિષય ઉપર ધનેશ્વર
દૃષ્ટાત નીચે આપ્યું છે

ધનેશ્વર શેઠનુ દૃષ્ટાત.

ધનેશ્વર નામે એક શેઠ હતો તેણે પોતાના ઘરમાની સર્વ સાર વસ્તુ એક
તેનુ રોકડુ નાણુ કરી એકેકનુ ક્રોડક્રોડ સોનૈયા દામ ઉપજે, એવા આઠ રત્ન
લીધા, અને કોઈ ન જાણે તેવી રીતે પોતાના એક મિત્રને ત્યા અનામત મૂક્ય
પોતે ધન મેળવવા માટે પરદેશ ગયો ત્યા બહુ કાળ રહ્યા પછી દુર્દૈવના યોગથી એ
શરીરે માદગી થઇ અને મરણ પામ્યો કહ્યુ છે કે–પુરૂષ સુચકુદના ફૂલ
શુદ્ધ મનમા કાઇ જૂદુ જ ચિતવે છે, અને દૈવયોગથી કાઇ જુદુ જ થ
ધનેશ્વર શ્રેષ્ઠીનો અતસમય સમીપ આવ્યો ત્યારે પાસે સ્વજન સબધી હતા
શ્રેષ્ઠીને દ્રવ્ય આદિનુ સ્વરૂપ પૂછ્યુ શ્રેષ્ઠીએ કહ્યુ કે–" પરદેશે ઉપાર્જન
બહુ દ્રવ્ય છે, તો પણ તે જ્યા ત્યા વિખરાયેલુ હોવાથી મ્હારા પુત્રો
લેવાય તેમ નથી, પણ મ્હારા એક મિત્રની પાસે મે આઠ રત્ન અનામત રાખ્યા

વિચારવા લાગી કે, "મ્હારા સસરાની એ કૃપણુતા છે કે ઘણી કરકમર છે?" એવો સશય આવ્યાથી તેણે સસરાની પરીક્ષા કરવાનુ ધાર્યું એક દિવસે "મ્હારૂ માથુ દુખે છે" એવા બહાનાથી તે સૂઇ રહી, અને ઘણી ઘણી બૂમો પાડવા લાગી. સસરાએ ઘણા ઉપાય કર્યા ત્યારે તેણે કહ્યુ "મને પહેલા પણ કોઇ કોઇ વખતે એવો દુખાવો થતો હતો ત્યારે ઊંચા મોતીના ચુર્ણના લેપથી તે મટતો" તે સાભળી સસરાને ઘણો હર્ષ થયો તેણે તુરત ઊંચા મોતી મગાવી વાટવાની તૈયારી કરી, એટલામા વહુએ જે ખરી વાત હતી તે કહી

ધર્મકૃત્યમા ખરચ કરવુ એ એક લક્ષ્મીનુ વશીકરણ છે કારણ કે તેમ કરવાથીજ તે સ્થિર થાય છે કહ્યુ છે કે—દાનથી ધનનો નાશ થાય છે, એમ તુ કોઇ કાળે પણ સમજીશ નહીં જુઓ કુવા, બગીચા, ગાય વગેરે જેમ જેમ દેતા જાય છે, તેમ તેમ તેમની સપદા વૃદ્ધિ પામે છે આ વિષય ઉપર નીચે પ્રમાણે દૃષ્ટાંત છે —

વિદ્યાપતિનુ દૃષ્ટાત

વિદ્યાપતિ નામે એક શ્રેષ્ઠી ઘણો ધનવાન્ હતો લક્ષ્મીએ સ્વપ્નમા આવી તેને કહ્યું કે, "હું આજથી દશમે દિવસે ત્હારા ઘરમાથી નીકળી જવાની છુ" પછી શ્રેષ્ઠીએ પોતાની સ્ત્રીના કહેવાથી સર્વ ધન તેજ દિવસે ધર્મના સાત ક્ષેત્રોમા વાપર્યું, અને તે ગુરૂ પાસેથી પરિગ્રહનુ પ્રમાણ કરીને રાત્રે સુખે સુઇ રહ્યો પ્રભાત સમયે જોયુ તો પાછુ ઘરમા પહેલાની માફક પરિપૂર્ણ ધન તેના જોવામા આવ્યુ ત્યારે ફરીથી તેણે સર્વ ધન ધર્મકૃત્યમા વાપર્યું એમ કરતા નવ દિવસ ગયા દશમે દિવસે ફરી સ્વપ્નમા આવી લક્ષ્મીએ કહ્યુ કે, "ત્હારા પુણ્યને લીધે હુ ત્હારા ઘરમાજ ટકી રહી છુ" લક્ષ્મીનુ આ વચન સાભળી વિદ્યાપતિ શ્રેષ્ઠી પરિગ્રહ પરિમાણ વ્રતનો કદાચ ભગ થાય, એવા ભયથી નગર મૂકી બહાર જઇ રહ્યો એટલામા કોઇ એક રાજા પાછવાડે પુત્ર ન મૂકતા મરી ગયો હતો, તેની ગાદીએ યોગ્ય પુરૂષને બેસારવાને માટે પટ્ટહસ્તીનો શુઢમા મત્રી વગેરે લોકોએ અભિષેક કળશ રાખ્યો હતો તે હાથીએ આવી આ વિદ્યાપતિ શ્રેષ્ઠીને અભિષેક કર્યો પછી આકાશવાણી થવા પ્રમાણે વિદ્યાપતિએ રાજા તરીકે જિનપ્રતિમાની સ્થાપના કરી રાજ્ય ચલાવ્યુ, અને છેવટ તે પાચમે ભવે મોક્ષ પામ્યો

ન્યાયથી પ્રાપ્ત કરેલા ધનથી થતા લાભ.

ન્યાયથી ધનનુ ઉપાર્જન કરનાર માણસ ઉપર કોઇ શક રાખતુ નથી, પણ જ્યા ત્યા તેની પ્રશસા થાય છે પ્રાયે તેની કોઇ પ્રકારની હાનિ થતી નથી, અને તેની સુખ સમૃદ્ધિ વગેરે દિવસે દિવસે વૃદ્ધિ પામે છે માટે ધનનુ ઉપાર્જન કરવુ તે ઉપર કહેલી

ાવી ધનેશ્વર શેઠના પુત્રાદિકને એ વાત કહી ત્યારે તેમણે પોતાના પિતાના મિત્રને નયથી, પ્રેમથી અને બહુમાનથી ઘેર બોલાવ્યો અને અભયદાનાદિ અનેક પ્રકારની ક્તિથી રત્નોની માગણી કરી, તો પણ લોભી મિત્રે તે વાત માની નહીં અને રત્ન પણ ાપ્યા નહીં પછી તે વિવાદ ન્યાયસભામા ગયો સાક્ષી, લેખ વગેરે પુરાવો નહીં ાવાથી રાજા, મત્રી વગેરે ન્યાયધીશો રત્નો અપાવી શકયા નહીં આ રીતે સાક્ષી રાખીને ્ય આપવા ઉપર ધનેશ્વર શેઠનુ દ્દષ્ટાત કહ્યુ છે

ધન આપતા સાક્ષી રાખવાથી થતો લાભ.

માટે કોઇને પણ સાક્ષી રાખીને દ્રવ્ય આપવુ સાક્ષી રાખ્યો હોય તો ચોરને ાપેલું દ્રવ્ય પણ પાછુ મળે છે એ ઉપર એક દ્દષ્ટાત કહે છે —

એક વણિક ધનવાન તેમજ બહુ ઠગ હતો. પરદેશ જતા માર્ગમા તેને ચોરોની ધાડ ી ચોરોએ જુહાર કરીને તેની પાસે દ્રવ્ય માગ્યુ વણિકે કહ્યુ "સાક્ષી રાખીને આ ર્વ દ્રવ્ય તમે ગ્રહણ કરો અને અવસર આવે પાછુ આપજો, પણ મને મારશો નહીં" ી ચોરોએ "આ કોઇ પરદેશી મૂર્ખ માણસ છે" એમ ધારી એક જ ગલી કાબરચિત્ર ર્ણના બિલાડાને સાક્ષી રાખી સર્વ દ્રવ્ય લઇ વણિકને છોડી દીધો તે વણિક અનુક્રમે સ્થાન બરાબર ધ્યાનમા રાખીને પાછો પોતાને ગામ ગયો કેટલોક વખત જતા એક વસે તે ચોરો વણિકના ગામના કેટલાક ચોરોની સાથે ઘણી વસ્તુ લઇને (વણિકના ામમા) આવ્યા તે વણિકે ચોરોને ઓળખી પોતાના દ્રવ્યની માગણી કરી તેથી કલહ યો, અને છેવટ તે વાત રાજદ્વારે ચઢી ન્યાયાધીશોએ વણિકને પૂછયુ "દ્રવ્ય આપ્યુ વખતે કોઇ સાક્ષી હતુ ?" વણિકે પાજરામા રાખેલા એક કાળા બિલાડાને આગળ રીને કહ્યુ "આ મ્હારો સાક્ષી છે" ચોરોએ કહ્યુ "ત્હારો કેવો સાક્ષી છે તે દેખાડ" ણિકે દેખાડયો ત્યારે ચોરોએ કહ્યુ "તે આ નથી તે કાબરચિત્ર વર્ણનો હતો અને ા તો કાળો છે" આ રીતે પોતાને મુખે જ ચોરોએ કબૂલ કર્યું ત્યારે ન્યાયાધીશોએ મની પાસેથી વણિકને તેનુ સર્વ ધન પાછુ અપાવ્યુ એ પ્રકારે સાક્ષી રાખવા પર દ્દષ્ટાત છે

થાપણ કેમ રાખવી અને કેમ વાપરવી ?

માટે થાપણ મૂકવી તથા લેવી હોય તો છાની મૂકવી નહીં, તેમ લેવી પણ નહીં ણ સ્વજનોને સાક્ષી રાખીનેજ મૂકવી તથા લેવી ધણીની સમ્મતિ વિના થાપણ હલાવવી લાવવી પણ નહીં તો પછી વાપરવાની તો વાત જ શી ? કદાચિત્ થાપણ મૂકનાર માણસ રદેશે મરણ પામે તો તે થાપણ તેના પુત્રોને આપવી તેને પુત્ર આદિ ન હોય તો

રીતે આ લોકમા તથા પરલોકમા લાભકારી છે કેમકે—પવિત્ર પુરૂષો પોતાની શુદ્ધ ચાલ ચલગતના બળની મગરૂરી હોવાથી સર્વ ઠેકાણે ધીરજથી વર્તે છે, પણ પાપી પુરૂષો પોતાના કુકર્મથી હણાયેલા હોવાને લીધે સર્વ ઠેકાણે મનમા શકા રાખીને ચાલે છે આ વિષય ઉપર નીચે પ્રમાણે એક કથા છે —

દેવ અને યશ શેઠનુ દષ્ટાત.

દેવ અને યશ નામે શેઠ બહુ પ્રીતિથી સાથે ફરતા હતા. કોઇ નગરને વિષે માર્ગમા પડેલું રત્નજડિત કુડલ તેમના જોવામા આવ્યું દેવશ્રેષ્ઠી સુશ્રાવક, પોતાના વ્રતને દઢ વળગી રહેલો અને પરધનને સર્વ અનર્થ સમાન ગણનારો હોવાથી પાછો વળ્યો યશ શ્રેષ્ઠી પણ તેની સાથે પાછો વળ્યો, પણ " પડેલી વસ્તુ લેવામા બહુ દોષ નથી " એમ વિચારી તેણે દેવશ્રેષ્ઠીની નજર ચૂકાવીને કુડલ ઉપાડયુ અને પાછું મનમા વિચાર્યું કે, " એવા (દેવશ્રેષ્ઠી) મ્હારા મિત્રને ધન્ય છે, કારણ કે, એનામા એવી અલૌકિક નિર્લોભતા વસે છે તો પણ યુક્તિથી હુ એને આ કુડલમા ભાગીદાર કરીશ " આમ વિચારી યશશ્રેષ્ઠીએ કુડલ છુપુ રાખ્યુ અને બીજે શહેરે જઇ તે કુડલના દ્રવ્યથી ઘણું કરીયાણું ખરીદ્યુ અનુક્રમે બ ને શેઠી પોતાને ગામે આવ્યા લાવેલા કરીયાણાની વહેચણી કરવાનો અવસર આવ્યો ત્યારે ઘણું કરીયાણું જોઇ દેવશેષ્ઠીએ ઘણા આગ્રહથી તેનું કારણ પૂછયુ યશશ્રેષ્ઠીએ પણ જે વાત હતી તે કહી પછી દેવશ્રેષ્ઠીએ કહ્યું " અન્યાયથી મેળવેલુ એ કોઇ પણ રીતે સઘરવા યોગ્ય નથી; કેમકે, જેમ ખાટી કાજી અદર પડે તો દૂધનો નાશ થાય છે, તેમ એ ધન લીધાથી પોતાનું ન્યાયથી ઉપાર્જેલુ ધન પણ એની સાથે અવશ્ય નાશ પામે છે " એમ કહી દેવશ્રેષ્ઠીએ તે સર્વ અધિક કરિયાણું હતું તે જુદુ કરી યશશ્રેષ્ઠીને આપ્યુ "પોતાની મેળે ચાલ્યુ આવેલુ ધન કોણ મૂકે ?" એવા લોભથી યશશ્રેષ્ઠી તે સર્વ કરીયાણું પોતાની વખારે લઇ ગયો તે જ દિવસની રાત્રિએ ચોરોએ યશશ્રેષ્ઠીની વખારે ધાડ પાડી સર્વ કરિયાણુ લઈ ગયા પ્રભાતકાળમા કરીયાણાના ગ્રાહક ઘણા આવ્યા, તેથી બમણું તથા તેથી પણ વધારે મૂલ્ય મળવાથી દેવશ્રેષ્ઠીને લાભ થયો પછી યશશ્રેષ્ઠી પણ પસ્તાવો થવાથી સુશ્રાવક થયો, અને શુદ્ધ વ્યવહારથી ધન ઉપાર્જીને સુખ પામ્યો આ રીતે ન્યાયથી તથા અ યાયથી ધન ઉપાર્જન કરવા ઉપર બે મિત્રોની કથા કહી છે

આ વિષય ઉપર લૌકિક શાસ્ત્રમા કહેલી એક વાર્તા નીચે પ્રમાણે છે

સોમરાજાનુ દષ્ટાત.

ચ પાનગરીમા સોમ નામે રાજા હતો તેણે " સુપર્વને વિષે દાન આપવા યોગ્ય

સર્વ સઘના સમક્ષ તે ધર્મસ્થાને વાપરવી ઉધાર થાપણ આદિની નોધ તે જ વખતે કરવામા, લેશમાત્ર પણ આળસ ન કરવી કહ્યુ છે કે—ગાઠમા દ્રવ્ય રાખવામા, વસ્તુની પરીક્ષા કરવામા, ગણવામા, છાનુ રાખવામા, ખરચ કરવામા અને નામુ રાખવામા જે માણસ આળસ કરે તે શીઘ્ર વિનાશ પામે છે પાછળથી માણસના ધ્યાનમા સર્વ વાત રહેતી નથી, બહુ ભૂલી જવાય છે, અને ભૂલી જવાથી વૃથા કર્મબધ આદિ દોષ માથે આવે છે પોતાના નિર્વાહને અર્થે ચદ્રમા જેમ રવિને અનુસરે છે તેમ રાજા તથા મત્રી આદિને અનુસરવુ નહીં તો વખતે વખતે પરાભવ આદિ થવાનો સભવ છે કહ્યુ છે કે—ડાહ્યા પુરુષો પોતાના મિત્રજન ઉપર ઉપકાર કરવાને માટે તથા શત્રુજનનો નાશ કરવાને માટે રાજાનો આશ્રય માગે છે, પણ પોતાના ઉદરપોષણને અર્થે નહિ, કારણ કે રાજાના આશ્રય વિના કોણ પોતાનુ ઉદરપોષણ કરતુ નથી? ઘણા કરે છે વસ્તુપાળ મત્રી, પેથડશ્રેષ્ઠી આદિ લોકોએ પણ રાજાના આશ્રયથી જિનમદિર આદિ અનેક પુણ્યકૃત્ય કર્યા છે

ધર્માદિના સોગન ન ખાવા.

હવે, વિવેકી પુરુષે જુગાર, કિમિયા આદિ વ્યસનોનો દૂરથી જ ત્યાગ કરવો કહ્યું છે કે—દૈવનો કોપ થાય ત્યારેજ દ્યૂત, ધાતુર્વાદ, અજનસિદ્ધિ, રસાયન અને યક્ષિણીની ગુફામા પ્રવેશ–એટલા વાના કરવાની બુદ્ધિ થાય છે તેમજ સહજ કામમા જેમ તેમ સોગન વગેરે પણ ન ખાવા, અને તેમા પણ વિશેષે કરીને દેવ, ગુરૂ, જ્ઞાન આદિના તો નજ ખાવા કહ્યુ છે કે–જે મૂઢ પુરુષ ચૈત્ય(દેવ)ના સાચા અથવા જૂઠા સમ ખાય તે બોધિબીજ વમે અને અનતસસારી થાય જાણુ પુરુષે કોઇના જામીન થવા વગેરેના સકટમા ન પડવુ કાર્પાસિકે કહ્યુ છે કે–દરિદ્રીને બે સ્ત્રીએ, માર્ગમા ક્ષેત્ર, બે પ્રકારની ખેતી, જામીનપણુ અને સાક્ષીપણુ એ પાચ અનર્થ માણસોએ પોતે ઉત્પન્ન કરેલા હોય છે

પરદેશ આદિમા વ્યાપાર કરવા અગે.

તેમજ વિવેકી પુરુષે બનતા સુધી જે ગામમા પોતાનુ રહેવાનુ સ્થળ હોય તેજ ગામમા વ્યાપાર આદિ કરવો, તેથી પોતાના કુટુબના માણસોનો વિયોગ થતો નથી, ઘરના તથા ધર્મના કામો યથાસ્થિત થાય છે આ આદિ ગુણ પોતાના ગામમાજ વ્યાપાર વગેરે કરવામા છે પોતાના ગામમા નિર્વાહ ન થતો હોય તો પોતાના દેશમા વ્યાપાર વગેરે કરવો, પણ પરદેશે ન જવુ પોતાના દેશમા વ્યાપાર કરવાથી શીઘ્ર તથા વારે વારે પોતાને ગામે જવાય છે, તથા ઘરના કામો વિગેરે પણ જેવાય છે કોણ દરિદ્રી માણસ પોતાના ગામમા અથવા દેશમા નિર્વાહ થવાનો સભવ છતા પરદેશે જવાનો કલેશ માથે લે? કહ્યુ છે કે–હે અર્જુન! દરિદ્રી, રોગી, મૂર્ખ, મુસાફર અને નિત્ય સેવા કરનારો

સારૂ દ્રવ્ય ઠયુ ? અને દાન લેવાને સુપાત્ર કોણ ?" એવું મત્રીને પૂછયુ મત્રીએ કહ્યું આ નગરમા એક સુપાત્ર બ્રાહ્મણ છે, પણ ન્યાયથી ઉપાર્જન કરેલા શુભ દ્રવ્યનો યોગ મળવો સર્વ લોકોને અને વિશેષે કરી રાજાને દુર્લભ છે કેમ કે—જેમ સારા બીજનો અને સારા ક્ષેત્રનો યોગ મળવો કઠણ છે, તેમ શુદ્ધ મનનો દાતા અને યોગ્ય ગુણને ધરાવનાર પાત્ર એ બન્નેનો યોગ મળવો પણ દુર્લભ છે તે સાભળી સોમ રાજાએ પર્વ ઉપર પાત્રે દાન દેવાના હેતુથી કોઇ ન જાણે તેવી રીતે વેષ બદલીને રાત્રિને સમયે વણિક લોકોની દુકાને જઈ સાધારણ વણિક પુરુષને કરવા યોગ્ય કામ આઠ દિવસ સુધી કર્યું, અને તેના બદલામા આઠ દ્રવ્ય ઉપાર્જન કર્યા પર્વ આવેથી સર્વ બ્રાહ્મણોને નિમત્રણ કરી સુપાત્ર બ્રાહ્મણને બોલાવવા સારુ મત્રીને મોકલ્યો મત્રીએ તે બ્રાહ્મણને બોલાવતા તેને કહ્યુ કે, "જે બ્રાહ્મણ લોભથી મોહમા સપડાઇને રાજા પાસેથી દાન લે, તે તમિસ્રાદિક ઘોર નરકમા પડી દુ ખી થાય રાજાનું દાન મધમા મિશ્ર કરેલા ઝેર સરખુ છે અવસર આવ્યે ભલે પોતાના પુત્રનુ માસ ખાવુ તે સારુ પણ રાજા પાસેથી દાન ન લેવુ દસ કસાઇ સમાન કુભાર છે દસ કુભાર સમાન કલાલ છે દસ કલાલ સમાન વેશ્યા છે અને દસ વેશ્યા સમાન રાજા છે એવા સ્મૃતિના તથા પુરાણ આદિના વચનોમા રાજા પાસેથી દાન લેવામા દોષ કહ્યો છે માટે હુ રાજદાન નહીં લઉં" પછી મત્રીએ કહ્યું, "રાજા પોતાના ભુજાબળથી ન્યાયમાર્ગે મેળવેલુ સારૂ નાણું તમને આપશે, માટે તે લેવામા કાંઈ પાપ નથી" વગેરે વચનોથી ઘણું સમજાવી મત્રી તે સુપાત્ર બ્રાહ્મણને રાજાની પાસે લઇ ગયો તેથી રાજાએ ઘણા હર્ષથી બ્રાહ્મણને બેસવા સારુ આસન આપ્યુ પગ ધોઇ વિનયથી તેની પૂજા કરી, અને ન્યાયથી ઉપાર્જેલા આઠ દ્રમ્મ તેને દક્ષિણા તરીકે કોઇ ન જોઇ શકે એવી રીતે તેની મૂઠીમા આપ્યા બીજા બ્રાહ્મણો તે જોઇ થોડા ગુસ્સે થયા તેમના મનમા એવો વહેમ આવ્યો કે, "રાજાએ કાંઈ સાર વસ્તુ છાની રીતે એને આપી" પછી રાજાએ સુવર્ણ વગેરે આપી બીજા બ્રાહ્મણોને સતુષ્ટ કર્યા સર્વની રાજા તરફથી વિદાયગીરી થઇ બીજા સર્વે બ્રાહ્મણોનુ રાજાએ આપેલુ ધન કોઈનુ છ માસમા, તો કોઇનુ તેથી થોડી વધુ મુદતમા ખપી ગયુ પણ સુપાત્ર બ્રાહ્મણને આપેલા આઠ દ્રમ્મ, અન્ન, વસ્ત્ર આદિ કાર્યમા વાપર્યા, તો પણ ન્યાયથી ઉપાર્જેલા તેથી ખુટયા નહીં પણ અક્ષય નિધિની પેઠે તથા ક્ષેત્રમા વાવેલા સારા બીજની પેઠે લક્ષ્મીની વૃદ્ધિ ઘણા કાળ સુધી થતી રહી આ રીતે ન્યાયાર્જિત ધન ઉપર સોમ રાજાની કથા છે

દાન આપતા થતી ચોભગી.

૧ ન્યાયથી મેળવેલુ ધન અને સુપાત્રે દાન એ બેના સબધથી ચઉભગી (ચાર ભાગા) થાય છે તેમા ૧ ન્યાયથી મેળવેલુ ધન અને સુપાત્ર દાન એ બેના યોગથી પ્રથમ ભાગો થાય છે, એ પુણ્યાનુબધિ પુણ્યનુ કારણ હોવાથી એથી ઉત્કૃષ્ટ દેવતાપણુ

એ પાચ જણા જીવના છતા પણ મરણ પામ્યા જેવા છે, એમ શાસ્ત્રમા સભળાય છે હવે જો પરદેશ ગયા વિના નિર્વાહ ન ચાલતો હોય, તેથી પરદેશમા વ્યાપાર કરવો પડે તો પોતે વ્યાપાર ન કરવો, તથા પુત્રાદિક પાસે પણ ન કરાવવો, પરતુ સમ્યક્ પ્રકારે પરીક્ષા કરવાથી વિશ્વાસપાત્ર થએલા મુનિમો પાસે વ્યાપાર ચલાવવો જો કોઈ સમયે પોતાને પરદેશે જવુ પડે તો સારૂ મુહૂર્ત, સારા શકુન આદિ જોઇ તથા ગુરુવદન વગેરે માગલિક કરી ભાગ્યશાળી પુરુષોની સાથેજ જવુ અને સાથે પોતાની જ્ઞાતિના કેટલાએક ઓળખીતા લોકો પણ લેવા અને માર્ગમા નિદ્રાદિ પ્રમાદ લેશમાત્ર પણ કરવો નહિ તથા ઘણા યત્નથી જવુ પરદેશમા વ્યાપાર કરવો પડે અથવા રહેવુ પડે તો પણ આ રીતેજ કરવુ, કારણ કે, એક ભાગ્યશાળી સાથે હોય તો સર્વ લોકોનુ વિઘ્ન ટળે છે આ વિષય ઉપર દષ્ટાત છે, તે આ રીતે —

અન્યના ભાગ્યથી ઉપદ્રવ દૂર થવા અગે દષ્ટાત

એકવીસ માણસો ચોમાસામા કોઈ ગામે જતા હતા તેઓ સધ્યાસમયે એક મદિરે Cતર્યા ત્યા વારે વારે વિજળી મદિરના બારણા સુધી આવે ને જાય તે સર્વ જણાએ મનમા ભય થવાથી કહ્યુ કે, "આપણામા કોઈ અભાગી પુરુષ છે, માટે એકેક જણાએ મદિરને ફરતી પ્રદક્ષિણા દઈને પાછુ અહિ જ આવવુ" તેમ કરતા વીસ જણાએ એક પછી એક એમ પ્રદક્ષિણા દઇ મદિરમા પાછો પ્રવેશ કર્યો એકવીશમો પુરુષ બહાર નીકળતો નહોતો તેને વીશ જણાએ બળાત્કારથી ખેચીને બહાર કાઢ્યો ત્યારે વીસ જણા ઉપર વીજળી પડી તેઓમા એક જ ભાગ્યશાળી હતો આ રીતે ભાગ્યવાન પુરુષની સાથે જવા ઉપર દષ્ટાત છે

માટે ભાગ્યશાળી પુરુષોની સગાથે જવુ, તથા જે કાઇ લેણદેણ હોય, અથવા નિધિ આદિ રાખ્યો હોય તો તે સર્વ પિતા, ભાઈ અથવા પુત્ર આદિને નિત્ય જણાવવુ તેમા પણ પરગામ જતી વખતે તો અવશ્ય જણાવવુ જ તેમ ન કરે તો દુર્દૈવના યોગથી જો કદાચિત્ પરગામમા અથવા માર્ગમા પોતે મરણ પામે તો ધન છતા પિતા, ભાઈ, પુત્ર વગેરેને વૃથા દુખ ભોગવવુ પડે

પરદેશ આદિમા ધ્યાન રાખવા લાયક નીતિવચનો

વિવેકી પુરુષે પરગામ જતી વખતે ધનાદિકની યથાયોગ્ય ચિતા કરવાને અર્થે કુટુબના સર્વ લોકોને સારી શિખામણ દેવી, તથા બહુમાનથી સર્વ સ્વજનોની સાથે વાત કરી વિદાય થવુ કહ્યુ છે કે–જેને જગતમા જીવવાની ઇચ્છા હોય, તે માણસે પૂજ્ય

એક વખતે કોઈ પર્વ આવે કાકૂયાકના ઘરમા પાકવિશેષ વસ્તુ તૈયાર કરવાની હોવાથી ચુલા ઉપર તાવડી મૂકી તે તાવડી ઉપર પેલા તુંબડીના કાણામાથી એક ટપકુ પડી ગયું હતું અગ્નિનો સયોગ થતા જ તે તાવડી સુવર્ણમય થએલી જોઇ કાકૂયાકે નિશ્ચયથી જાણ્યુ કે, "આ તુંબડીમા કલ્યાણરસ છે" પછી તેણે ઘરમાની સર્વ સાર વસ્તુ અને તે તુંબડી બીજે કોઇ સ્થળે રાખી તે ઝુપડુ સળગાવી દીધું, અને બીજે ગોપુરે એક ઘર બધાવીને રહ્યો ત્યા રહેતા છતા એક સ્ત્રી ઘી વેચવા આવી તેનું ઘી તોળી લેતા કાકૂયાકની નજરમા એમ આવ્યુ કે, "ગમે તેટલું ઘી કાઢતા પણ એ ઘીનું પાત્ર ખાલી થતું નથી" તે ઉપરથી કાકૂયાકે નિશ્ચય કર્યો કે, "એ પાત્રની નીચે ઉઢાણી છે, તે કાગી ચિત્રવેલીની છે" પછી તેણે કોઈ બહાનુ કરીને તે કુડલિકા લીધી આ રીતે જ કપટ કરી તેણે ખોટા ત્રાજવાથી અને ખોટા માપથી વ્યાપાર કર્યો. પાપાનુબધિ પુણ્ય જોરાવર હોવાથી તેવા વ્યાપારમા પણ રકશ્રેષ્ઠીને ઘણા ધનનો લાભ થયો એક સમયે કોઇ સુવર્ણસિદ્ધિ કરનાર પુરુષ તેને મળ્યો ત્યારે તેણે છળભેદ કરી તેને ઠગીને સુવર્ણસિદ્ધિ ગ્રહણ કરી આ રીતે ત્રણ પ્રકારની સિદ્ધિ હાથ આવવાથી રક શ્રેષ્ઠી કેટલાક કરોડો ધનનો માલીક થયો પોતાનુ ધન કોઇ તીર્થે, સુપાત્રે તથા અનુકપા દાનમા યથેચ્છ વાપરવાનુ દૂર રહ્યું પણ અન્યાયથી મેળવેલા ધન ઉપર નિર્વાહ કરવાનુ તથા પૂર્વની ગરીબ સ્થિતિ અને પાછળથી મળેલી ધનસપદાનો પાર વિનાનો અહકાર એવા કારણોથી રકશ્રેષ્ઠીએ, સર્વ લોકોને ઊખેડી નાખ્યા, નવા નવા કર વધારવા, બીજા ધનવાન લોકોની સાથે હરીફાઇ તથા મત્સર વગેરે કરવા વગેરે દુષ્ટ કામો કરી પોતાની લક્ષ્મી લોકોને પ્રલયકાળની રાત્રી સરખી ભયકર દેખાડી

એક સમયે રકશ્રેષ્ઠીની પુત્રીની રત્નજડિત કાસકી બહુ સુદર હોવાથી રાજાએ પોતાની પુત્રી માટે માગી, પણ તે શેઠે આપી નહી ત્યારે રાજાએ બળાત્કારથી તે કાસકી લીધી તેથી રાજા ઉપર રોષ કરી રકશ્રેષ્ઠી મ્લેચ્છ લોકોના રાજ્યમા ગયો, અને ત્યાં ક્રોડો સોનૈયા ખરચી મોગલ લોકોને વલ્લભીપુર ઉપર ચઢાઇ કરવા લઈ આવ્યો મોગલોએ વલ્લભી પુરના રાજ્યના તાબાનો દેશ ભાગી નાખ્યો, ત્યારે રકશ્રેષ્ઠીએ સૂર્યમડળથી આવેલા અશ્વના રખવાળ લોકોને છાનુ દ્રવ્ય આપી તેમને ફોડી કપટક્રિયાનો પ્રપચ કરાવ્યો પૂર્વે વલ્લભીપુરમા એવો નિયમ હતો કે,-સગ્રામનો પ્રવેશ આવે એટલે રાજા સૂર્યના વચ નથી આવેલા ઘોડા ઉપર ચઢે, અને પછી પહેલેથી જ તે કામ માટે ઠરાવી રાખેલા લોકો પચવાજિત્રો વગાડે, એટલે તે ઘોડો આકાશમા ઊડી જાય પછી ઘોડા ઉપર સ્વાર થયેલો રાજા શત્રુઓને હણે, અને સગ્રામની સમાપ્તિ થાય ત્યારે ઘોડો પાછો સૂર્યમડળે જાય આ પ્રસગે રકશ્રેષ્ઠીએ પચવાજિત્રો વગાડનાર લોકોને ફોડયા હતા, તેથી તેમણે રાજા ઘોડા ઉપર ચઢયા પહેલા જ પચવાજિત્રો વગાડયા એટલે ઘોડો આકાશમા ઊડી ગયો શિલાદિત્ય રાજાને તે સમયે શુ કરવુ તે સૂજ્યુ નહીં ત્યારે શત્રુઓએ શિલાદિત્યને

પુરુષોનુ અપમાન કરી, પોતાની સ્રીને કટુ વચન કહી, કોઈને તાડના કરી તથા
રોવરાવી પરગામે ગમન ન કરવુ પરગામ જવાનો વિચાર કરતા જો પાસે ક
અથવા ઉત્સવ આદિ આવ્યો હોય તો તે કરીને જવુ કહ્યુ છે કે-ઉત્સવ, ભોજન
પર્વ તથા બીજા પણ સર્વ મગળ કાર્યની ઉપેક્ષા કરીને તથા જન્મના અને
મળી બે પ્રકારના સૂતક હોય તો અને પોતાની સ્રી રજસ્વલા હોય તો પરગા
ન કરવુ એમજ બીજી વાતોનો પણ શાસ્રાનુસારથી વિચાર કરવો વળી કહ્
દૂધનુ ભક્ષણ, સ્રીસભોગ, સ્નાન, પોતાની સ્રીને તાડના, વમન તથા
એટલા વાના કરીને તથા આક્રોશ વચન સાભળીને પરગામે ન જવુ
કરાવીને, નેત્રમાથી આસુ ગાળીને તથા સારા શકુન થતા ન હોય તો પરગામે
પોતાના સ્થાનકથી કાઇ કાર્યને અર્થે બહાર જતા જે ભાગની નાડી વહે
તે બાજુનો પગ આગળ મૂકવો તેમ કરવાથી માણસના વાછિત કાર્ય
થાય છે જાણ પુરુષે માર્ગે જતા સામા આવેલા રોગી, વૃદ્ધ, બ્રાહ્મણ
ગાય, પૂજ્ય પુરુષ, રાજા, ગર્ભિણી સ્રી અને માથે ભાર હોવાથી નમી
માણસ એટલા લોકોને પ્રથમ માર્ગ આપીને પછી પોતે જવુ પક્વ અથવ
ધા ય, પૂજવા યોગ્ય મત્રનુ મડળ, નાખી દીધેલ ઉવટણુ, સ્નાનનુ ઉદક, રુ
મડદુ એટલા વાના ઉલ્લઘીને ગમન ન કરવુ થૂક, શ્લેષ્મ, વિષ્ઠા, મૂત્ર, પ્રજ્વલિ
સર્પ, માણસ અને આયુધ એટલા વાના બુદ્ધિશાળી પુરુષે કોઇ કાળે પણ
કરવા વિવેકી પુરુષે નદીના કાઠા સુધી, ગાયો બાધવાના સ્થાનક સુધી, વડ અ
તળાવ, સરોવર, કૂવા, આરામ વગેરે આવે ત્યા સુધી પોતાના બધુને વળાવવા

કલ્યાણના અર્થી પુરુષે રાત્રિને વખતે ઝાડની નીચે રહેવુ નહીં ઉત્સવ
સમાપ્ત થયા પહેલા કોઈ દૂર પ્રદેશે જવુ નહીં જાણ પુરુષે એકલા અજાણ્યા
સાથે અથવા દાસની સાથે ગમન ન કરવુ તથા મધ્યાહ્ન સમયે અથવા મ
પણ માર્ગે ગમન ન કરવુ ક્રૂર પુરુષ, રખવાળ, ચાડીયા, કારુ લોક અને અ
એટલાની સાથે ઘણી વાતો ન કરવી તથા અકાળે એમની સાથે ક્યાય પણ ગમ
લક્ષ્મીની ઇચ્છા કરનાર માણસે માર્ગમા ગમે તેટલો થાક લાગે તો પણ પા
અને ગાય એમની ઉપર બેસવુ નહિ માણસે માર્ગે જતા હસ્તિથી એક હજા
પાચ, તથા શિંગડાવાળા પશુથી અને અશ્વથી દશ હાથને છેટે ચાલવુ બુદ્ધિ
ભાતુ લીધા વિના માર્ગે ગમન ન કરવુ મુકામ કર્યો હોય ત્યા ઘણી નિદ્રા ન
સાથે આવનારા લોકો ઉપર વિશ્વાસ ન રાખવો સેકડો કાર્ય હોય તો પણ ક
ન જવુ જુઓ-એકલા કાકીડા સરખા તિર્યંચ જીવે બ્રાહ્મણની રક્ષા કરી એક

૪ અન્યાયથી મેળવેલું ધન અને કુપાત્ર દાન એ બેના યોગથી ચોથો ભાગો થાય છે એથી માણસ આ લોકમા સત્પુરુષોને ધિક્કારવા યોગ્ય થાય છે, અને પરલોકમા નરકાદિક દુર્ગતિમા જાય છે માટે એ ચોથો ભાગો વિવેકી પુરુષોએ અવશ્ય તજવો. કેમકે- અન્યાયથી મેળવેલા ધનનું દાન આપવામા બહુ દોષ છે ગાયને મારી તેના માસથી કાગડાને તૃપ્ત કરવા જેવી આ વાત છે અન્યાયે મેળવેલા ધનથી લોકો જે શ્રાદ્ધ કરે છે, તેથી ચડાલ, ભિલ્લ અને એવા જ (બુક્કસ) હલકી જાતના લોકો ધરાઇ રહે છે ન્યાયથી મેળવેલુ થોડુ પણ ધન જો સુપાત્રે આપે તો, તેથી કલ્યાણ થાય છે પરતુ અન્યાયથી મેળવેલું ઘણું ધન આપે તો પણ તેથી કાઇ ખરૂ ફળ નીપજવાનું નથી અન્યાયે મેળવેલા ધનથી જે માણસ પોતાના કલ્યાણની ઇચ્છા રાખતો હોય તે કાલકૂટ નામે ઝેર ભક્ષણ કરી જીવવાની આશા રાખે છે અન્યાયે મેળવેલા ધન ઉપર પોતાનો નિર્વાહ ચલાવનાર ગૃહસ્થ પ્રાયે અન્યાય માર્ગે ચાલનારો, કલહ કરનારો, અહકારી અને પાપકર્મી હોય છે અહિં રકશ્રેષ્ઠી વગેરેના દૃષ્ટાત જાણવા રકશ્રેષ્ઠીની કથા નીચે પ્રમાણે છે

અન્યાયથી મેળવેલ ધનથી દુખી થનાર રકશેઠનુ દૃષ્ટાત.

મારવાડ દેશમા પાલી ગામમા કાકૂયાક અને પાતાક નામે બે ભાઈ હતા તેમા ન્હાનો ભાઈ પાતક ધનવત અને મ્હોટો ભાઇ કાકૂયાક બહુ દરિદ્રી હતો મ્હોટો ભાઇ દરિદ્રી હોવાથી ન્હાનાને ઘેર ચાકરી કરી પોતાનો નિર્વાહ કરે એક સમયે વર્ષાકાળમા દિવસે બહુ મહેનત કરવાથી થાકી ગએલો કાકૂયાક રાત્રિએ સૂઇ રહ્યો એટલામા પાતાકે ઓલભા દઈને કહ્યું કે, "ભાઇ! આપણા ખેતરોના ક્યારામા પાણી ઘણું ભરાઇ ગયાથી ફાટી ગયા, છતા તને કાઇ તેની ચિતા નથી ?" એવો ઠપકો સાભળી તુરત પોતાની પથારી છોડી કાકૂયાક દરિદ્રી પારકે ઘેર ચાકરી કરનાર પોતાના જીવની નિદા કરતો છતો કોદાળા લઇ ખેતરે ગયો, અને કેટલાક લોકોને ફાટી ગએલા ક્યારડાને ફરીથી સમા કરતા જોઇ તેણે પૂછ્યું કે, "તમે કોણ છો ?" તેના જવાબમા તેમણે કહ્યુ કે "અમે ત્હારા ભાઇના ચાકર છીએ" પાછુ કાકૂયાકે પૂછ્યું કે, "મ્હારા ચાકર કોઇ ઠેકાણે છે ?" તેમણે કહ્યું કે, "વલભીપુરમા છે" અનુક્રમે કેટલોક સમય ગયા પછી અવસર મળતા જ કાકૂયાક પોતાનો પરિવાર સાથે લઇ વલભીપુરે ગયો ત્યા ગોપુરમા ભરવાડ લોકો રહેતા હતા, તેમની પાસે એક ઘાસનું ઝુંપડુ બાધી તથા તે લોકોની મદદથી જ એક ન્હાની દુકાન કાઢીને રહ્યો કાકૂયાક શરીરે બહુ દુબળો હોવાથી ભરવાડ લોકો તેને "રકશ્રેષ્ઠી" એવા નામથી કહેવા લાગ્યા એક સમયે કોઈ કાર્પટિક શાસ્ત્રમા કહેલા કલ્પ પ્રમાણે ગિરનાર પર્વત ઉપર સિદ્ધ કરેલો કલ્યાણરસ તુંબડીમા લઈ આવતો હતો એટલામા વલભીપુરના નજદીક ભાગમા આવતા "કાકૂ તુંબડી" એવી વાણી કલ્યાણરસમાથી નીકળી તે સાભળી ડરી ગએલા કાર્પટિકે વલભીપુરના પરામા કપટી એવા કાકૂયાકના ઘરમાં કલ્યાણરસની તુંબડી થાપણ મૂકી, અને તે પોતે સોમનાથની યાત્રાએ ગયો

બુદ્ધિમાન્ પુરુષે જીર્ણ નાવમા ન બેસવુ, એકલાએ નદીમા પ્રવેશ ન કરવો અને સગા ભાઈની સાથે માર્ગે જવુ નહીં વિવેકી પુરુષે પોતાની પાસે સાધન ન હોય તો જળના અને સ્થળના વિષમ પ્રદેશ, ઘોર અટવી તથા ઊંડુ જળ એટલા વાનાનુ ઉલ્લઘન ન કરવુ જેમા ઘણાખરા લોકો ક્રોધી, સુખના અભિલાષી અને કૃપણ હોય, તે સમુદાય પોતાનો સ્વાર્થ ખોઇ બેસે છે જેમાના સર્વે લોકો નાયકપણુ ધરાવે છે, સર્વે પોતાને પડિત માને છે અને મ્હોટાઇ ઈચ્છે છે, તે સમુદાય ખરાબ અવસ્થામા આવી પડે છે જ્યા બદીવાનોને તથા ફાસીની શિક્ષા પામેલા લોકોને રાખતા હોય, જ્યા જુગાર રમાતો હોય, જ્યા પોતાનો અનાદર થતો હોય ત્યા તથા કોઇના ખજાનામા અને અત પુરમા ગમન ન કરવુ, જાણુ પુરુષે મનને ગમે નહીં તેવા સ્થળે, સ્મશાન, શૂન્ય સ્થાન, ચઉટુ, ફોતરા તથા જ્યા સૂકુ ઘાસ ઘણુ પથરાયેલુ હોય, જ્યા પ્રવેશ કરતા ઘણુ દુ ખ થાય, તથા જ્યા કચરો નખાતો હોય એવુ સ્થાનક, ખારી ભૂમિ, વૃક્ષનો અગ્રભાગ, પર્વતની ટૂક, નદીનો તથા કુવાનો કાઠો અને જ્યા ભસ્મ, કોયલા, વાળ અને માથાની ખોપરીઓ પડેલી હોય એટલી જગ્યાએ ઘણીવાર ઊભા ન રહેવુ, ઘણો પરિશ્રમ થાય તો પણ જે જે કૃત્ય કરવાનુ હોય તે ન મૂકવુ કલેશને વશ થએલો પુરુષ પુરુષાર્થના ફળરૂપ ધર્મ, અર્થ અને કામ એ ત્રણે મેળવી શકતો નથી

સત્કાર્યોના મનોરથો કરવા જોઇએ.

માણસ છેક આડબર રહિત હોય તો તેનો જ્યા ત્યા અનાદર થાય છે, માટે બુદ્ધિશાળી પુરુષે કોઈ પણ સ્થળે વિશેષ આડબર છોડવો નહીં વિવેકી પુરુષે પરદેશ ગયા પછી પોતાની યોગ્યતા માફક સર્વાગે વિશેષ આડબર તથા સ્વધર્મને વિષે પરિપૂર્ણ નિષ્ઠા રાખવી, કારણ કે તેમ કરવાથીજ મ્હોટાઈ, બહુમાન તથા ધારેલા કાર્યની સિદ્ધિ આદિ થવાનો સભવ છે પરદેશે, બહુ લાભ થાય તો પણ ઘણા કાળ સુધી ન રહેવુ, કારણ કે તેમ કરવાથી ગૃહકાર્યની અવ્યવસ્થા આદિ દોષ ઉત્પન્ન થાય છે કાષ્ઠ શ્રેષ્ઠિ આદિની પેઠે લેવા વેચવા આદિ કાર્યના આરભમા, વિઘ્નનો નાશ અને ઇચ્છિત લાભ વગેરે કામ સિદ્ધ થવાને અર્થે પચ પરમેષ્ઠીનુ સ્મરણ કરવુ, ગૌતમાદિકનુ નામ ઉચ્ચારવુ તથા કેટલીએક વસ્તુ દેવના, ગુરુના અને જ્ઞાન આદિના ઉપયોગમા આવે એવી રીત રાખવી કારણ કે, ધર્મની પ્રધાનતા રાખવાથી જ સર્વ કાર્ય સફળ થાય છે ધનનુ ઉપાર્જન કરવાને અર્થે જેને આરભસમારભ કરવો પડે તે શ્રાવકે સાત ક્ષેત્રમા ધન વાપરવાના તથા બીજા એવાજ ધર્મકૃત્યના નિત્ય મ્હોટા મનોરથ કરવા કહ્યુ છે કે—વિચારવાળા પુરુષે નિત્ય મ્હોટા મ્હોટા મનોરથ કરવા, કારણ કે પોતાનુ ભાગ્ય જેવા મનોરથ હોય તે પ્રમાણે કાર્યસિદ્ધિ કરવામા યત્ન કરે છે ધન, કામ અને યશ એ ત્રણ વસ્તુની પ્રાપ્તિને અર્થે કરેલો યત્ન વખતે નિષ્ફળ થાય છે, પરતુ ધર્મકૃત્ય કરવાનો કેવળ મનમા કરેલો સકલ્પ પણ નિષ્ફળ જતો નથી

એક વખતે કોઇ પર્વ આવે કાકૂયાકના ઘરમા પાકવિશેષ વસ્તુ તૈયાર કરવાની હોવાથી ચુલા ઉપર તાવડી મૂકી તે તાવડી ઉપર પેલા તુંબડીના કાણામાથી એક ટપકુ પડી ગયું હતું અગ્નિનો સચોગ થતા જ તે તાવડી સુવર્ણમય થએલી જોઇ કાકૂયાકે નિશ્ચયથી જાણ્યુ કે, "આ તુંબડીમા કલ્યાણરસ છે" પછી તેણે ઘરમાની સર્વ સાર વસ્તુ અને તે તુંબડી બીજે કોઇ સ્થળે રાખી તે ઝુપડુ સળગાવી દીધું, અને બીજે ગોપુરે એક ઘર બધાવીને રહ્યો ત્યા રહેતા છતા એક સ્ત્રી ઘી વેચવા આવી તેનું ઘી તોળી લેતા કાકૂયાકની નજરમા એમ આવ્યુ કે, "ગમે તેટલું ઘી કાઢતા પણ એ ઘીનું પાત્ર ખાલી થતું નથી" તે ઉપરથી કાકૂયાકે નિશ્ચય કર્યો કે, "એ પાત્રની નીચે ઉઢાણી છે, તે કાળી ચિત્રવેલીની છે" પછી તેણે કોઇ બહાનુ કરીને તે કુડલિકા લીધી આ રીતે જ કપટ કરી તેણે ખોટા ત્રાજવાથી અને ખોટા માપથી વ્યાપાર કર્યો પાપાનુબધિ પુણ્ય જોરાવર હોવાથી તેવા વ્યાપારમા પણ રકશ્રેષ્ઠીને ઘણા ધનનો લાભ થયો એક સમયે કોઇ સુવર્ણસિદ્ધિ કરનાર પુરુષ તેને મળ્યો ત્યારે તેણે છળભેદ કરી તેને ઠગીને સુવર્ણસિદ્ધિ ગ્રહણ કરી આ રીતે ત્રણ પ્રકારની સિદ્ધિ હાથ આવવાથી રક શ્રેષ્ઠી કેટલાક કરોડો ધનનો માલીક થયો પોતાનુ ધન કોઇ તીર્થે, સુપાત્રે તથા અનુકપા દાનમા યથેચ્છ વાપરવાનુ દૂર રહ્યુ પણ અન્યાયથી મેળવેલા ધન ઉપર નિર્વાહ કરવાનુ તથા પૂર્વની ગરીબ સ્થિતિ અને પાછળથી મળેલી ધનસપદાનો પાર વિનાનો અહકાર એવા કારણોથી રકશ્રેષ્ઠીએ, સર્વ લોકોને ઊખેડી નાખ્યા, નવા નવા કર વધારવા, બીજા ધનવાન લોકોની સાથે હરીફાઇ તથા મત્સર વગેરે કરવા વગેરે દુષ્ટ કામો કરી પોતાની લક્ષ્મી લોકોને પ્રલયકાળની રાત્રી સરખી ભયકર દેખાડી

એક સમયે રકશ્રેષ્ઠીની પુત્રીની રત્નજડિત કાસકી બહુ સુદર હોવાથી રાજાએ પોતાની પુત્રી માટે માગી, પણ તે શેઠે આપી નહી ત્યારે રાજાએ બળાત્કારથી તે કાસકી લીધી તેથી રાજા ઉપર રોષ કરી રકશ્રેષ્ઠી મ્લેચ્છ લોકોના રાજ્યમા ગયો, અને ત્યા ક્રોડો સોનૈયા ખરચી મોગલ લોકોને વલ્લભીપુર ઉપર ચઢાઇ કરવા લઈ આવ્યો મોગલોએ વલ્લભી પુરના રાજ્યના તાબાનો દેશ ભાગી નાખ્યો, ત્યારે રકશ્રેષ્ઠીએ સૂર્યમડળથી આવેલા અશ્વના રખવાળ લોકોને છાનુ દ્રવ્ય આપી તેમને ફોડી કપટક્રિયાનો પ્રપચ કરાવ્યો પૂર્વે વલ્લભીપુરમા એવો નિયમ હતો કે,-સગ્રામનો પ્રવેશ આવે એટલે રાજા સૂર્યના વચ નથી આવેલા ઘોડા ઉપર ચઢે, અને પછી પહેલેથી જ તે કામ માટે ઠરાવી રાખેલા લોકો પચવાજિત્રો વગાડે, એટલે તે ઘોડો આકાશમા ઊડી જાય પછી ઘોડા ઉપર સ્વાર થયેલો રાજા શત્રુઓને હણે, અને સગ્રામની સમાપ્તિ થાય ત્યારે ઘોડો પાછો સૂર્યમડળે જાય. આ પ્રસગે રકશ્રેષ્ઠીએ પચવાજિત્રો વગાડનાર લોકોને ફોડયા હતા, તેથી તેમણે રાજા ઘોડા ઉપર ચઢયા પહેલા જ પચવાજિત્રો વગાડયા એટલે ઘોડો આકાશમા ઊડી ગયો શિલાદિત્ય રાજાને તે સમયે શુ કરવુ તે સૂઝયુ નહીં ત્યારે શત્રુઓએ શિલાદિત્યને

લાભ થાય ત્યારે પૂર્વે કરેલા મનોરથ લાભના અનુસારથી સફળ કરવા, કેમ કે— ઉદ્યમનુ ફળ લક્ષ્મી છે, અને લક્ષ્મીનુ ફળ સુપાત્રે દાન દેવુ એ છે; માટે જો સુપાત્રે દાન ન કરે તો ઉદ્યમ અને લક્ષ્મી બન્ને દુર્ગતિના કારણ થાય છે સુપાત્રે દાન દે, તો જ પોતે ઉપાર્જન કરેલી લક્ષ્મી તે ધર્મની ઋદ્ધિ કહેવાય, નહીં તો પાપની ઋદ્ધિ કહેવાય કહ્યુ છે કે—ઋદ્ધિ ત્રણ પ્રકારની છે એક ધર્મઋદ્ધિ, બીજી ભોગઋદ્ધિ અને ત્રીજી પાપ ઋદ્ધિ તેમા જે ધર્મકૃત્યને વિષે વપરાય છે તે ધર્મઋદ્ધિ, જે શરીર સુખને અર્થે વપરાય તે ભોગઋદ્ધિ અને જે દાનના તથા ભોગના કામમા આવતી નથી તે અનર્થ ઉત્પન્ન કરનારી પાપઋદ્ધિ કહેવાય છે પૂર્વભવે કરેલા પાપકર્મથી અથવા ભાવી પાપથી પાપઋદ્ધિ પમાય છે આ વિષય ઉપર નીચેનુ દૃષ્ટાત વિચારો —

પાપઋદ્ધિ અંગે દૃષ્ટાત

વસતપુર નગરમા એક બ્રાહ્મણ, એક ક્ષત્રિય, એક વણિક્ અને એક સોની—એ ચાર જણા મિત્ર હતા તેઓ દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરવાને અર્થે સાથે પરદેશ જવાને નીકળ્યા રાત્રિએ એક ઉદ્યાનમા રહ્યા ત્યા વૃક્ષની શાખાએ લટકતો એક સુવર્ણ પુરુષ તેમણે દીઠો ચાર માથી એક જણે કહ્યુ "દ્રવ્ય છે" સુવર્ણપુરુષે કહ્યુ, "દ્રવ્ય અનર્થ આપનારૂ છે" તે સાભળી સર્વે જણાએ ભયથી સુવર્ણપુરુષને તજ્યો પણ સોનીએ સુવર્ણપુરુષને કહ્યુ "નીચે પડ" ત્યારે સુવર્ણપુરુષ નીચે પડયો પછી સોનીએ તેની એક આગળી કાપી લીધી અને બાકી સર્વ સુવર્ણપુરુષને એક ખાડામા ફેકયો તે સર્વેએ દીઠો પછી તે ચાર જણામાથી બે જણા ભોજન લાવવાને અર્થે ગામમા ગયા અને બે જણા બહાર રહ્યા. ગામમા ગએલા બે જણા બહાર રહેલાને મારવાને અર્થે વિષ મિશ્રિત અન્ન લાવ્યા બહાર રહેલા બે જણાએ ગામમાથી આવતા બે જણાને ખડ્ગપ્રહારથી મારી નાખી પોતે વિષ મિશ્રિત અન્ન ભક્ષણ કર્યુ આ રીતે ચાર જણા મરણ પામ્યા એ પાપઋદ્ધિ ઉપર દૃષ્ટાત છે

માટે દરરોજ દેવપૂજા, અન્નદાન આદિ પુણ્ય તથા સઘપૂજા, સાધર્મિકવાત્સલ્ય વગેરે અવસરે પુણ્ય કરીને પોતાની લક્ષ્મી ધર્મકૃત્યે લગાડવી સાધર્મિકવાત્સલ્ય વગેરે અવસરના પુણ્યો ઘણા દ્રવ્યનો વ્યય કરવાથી થાય છે અને તેથી તે શ્રેષ્ઠ પણ કહેવાય છે અને દરરોજ થતા પુણ્યો ન્હાના કહેવાય છે એ વાત સત્ય છે, તો પણ દરરોજના પુણ્યો નિત્ય કરતા રહીએ તો તેથી પણ મ્હોટુ ફળ ઉત્પન્ન થાય છે માટે દરરોજના પુણ્ય કરીને જ અવસરના પુણ્ય કરવા એ ઉચિત છે ધન અલ્પ હોય તથા બીજા એવા જ કારણ હોય તો પણ ધર્મકૃત્ય કરવામા વિલબાદિક ન કરવો કહ્યુ છે કે—થોડુ ધન હોય તો થોડામાથી થોડુ પણ આપવુ, પણ મ્હોટા ઉદય ની અપેક્ષા ન રાખવી ઇચ્છા માફક દાન આપવાની શક્તિ કયારે કોને મળવાની ? આવતી કાલે કરવા ધારેલુ ધર્મકાર્ય આજેજ કરવુ પાછલે પહોરે કરવા ધારેલુ ધર્મકાર્ય બપોર પહેલા જ કરવુ, કારણ કે મૃત્યુ

૪ અન્યાયથી મેળવેલું ધન અને કુપાત્ર દાન એ એના યોગથી ચોથો ભાગો થાય છે એથી માણુસ આ લોકમા સત્પુરુષોને ધિક્કારવા યોગ્ય થાય છે, અને પરલોકમા નરકાદિક દુર્ગતિમા જાય છે માટે એ ચોથો ભાગો વિવેકી પુરુષોએ અવશ્ય તજવો. કેમકે- અન્યાયથી મેળવેલા ધનનું દાન આપવામા બહુ દોષ છે ગાયને મારી તેના માસથી કાગડાને તૃપ્ત કરવા જેવી આ વાત છે અન્યાયે મેળવેલા ધનથી લોકો જે શ્રાદ્ધ કરે છે, તેથી ચડાલ, ભિલ્લ અને એવા જ (બુક્કસ) હલકી જાતના લોકો ધરાઇ રહે છે ન્યાયથી મેળવેલું થોડુ પણ ધન જો સુપાત્રે આપે તો, તેથી કલ્યાણ થાય છે પરતુ અન્યાયથી મેળવેલું ઘણું ધન આપે તો પણ તેથી કાઇ ખરૂ ફળ નીપજવાનું નથી અન્યાયે મેળવેલા ધનથી જે માણુસ પોતાના કલ્યાણની ઇચ્છા રાખનો હોય તે કાલકૂટ નામે ઝેર ભક્ષણ કરી જીવવાની આશા રાખે છે અન્યાયે મેળવેલા ધન ઉપર પોતાનો નિર્વાહ ચલાવનાર ગૃહસ્થ પ્રાયે અન્યાય માર્ગે ચાલનારો, કલહ કરનારો, અહકારી અને પાપકર્મી હોય છે અહિ રકશ્રેષ્ઠી વગેરેના દષ્ટાત જાણુવા રકશ્રેષ્ઠી કથા નીચે પ્રમાણે છે

અન્યાયથી મેળવેલ ધનથી દુખી થનાર રકશેઠનુ દષ્ટાત.

મારવાડ દેશમા પાલી ગામમા કાકૂયાક અને પાતાક નામે બે ભાઈ હતા તેમા ન્હાનો ભાઈ પાતક ધનવત અને મ્હોટો ભાઇ કાકૂયાક બહુ દરિદ્રી હતો મ્હોટો ભાઈ દરિદ્રી હોવાથી ન્હાનાને ઘેર ચાકરી કરી પોતાનો નિર્વાહ કરે એક સમયે વર્ષાકાળમા દિવસે બહુ મહેનત કરવાથી થાકી ગએલો કાકૂયાક રાત્રિએ સૂઇ રહ્યો. એટલામા પાતાકે ઓલભા દઈને કહ્યુ કે, "ભાઇ! આપણા ખેતરોના ક્યારામા પાણી ઘણું ભરાઇ ગયાથી ફાટી ગયા, છતા તને કાઇ તેની ચિતા નથી ?" એવો ઠપકો સાભળી તુરત પોતાની પથારી છોડી કાકૂયાક દરિદ્રી પારકે ઘેર ચાકરી કરનાર પોતાના જીવની નિદા કરતો છતો કોદાળો લઇ ખેતરે ગયો, અને કેટલાક લોકોને ફાટી ગએલા ક્યારડાને ફરીથી સમા કરતા જોઇ તેણે પૂછ્યું કે, "તમે કોણ છો ?" તેના જવાબમા તેમણે કહ્યુ કે "અમે ત્હારા ભાઇના ચાકર છીએ" પાછું કાકૂયાકે પૂછ્યું કે, "મ્હારા ચાકર કોઇ ઠેકાણે છે!" તેમણે કહ્યું કે, "વલભીપુરમા છે" અનુક્રમે કેટલોક સમય ગયા પછી અવસર મળતા જ કાકૂયાક પોતાનો પરિવાર સાથે લઇ વલભીપુરે ગયો ત્યા ગોપુરમા ભરવાડ લોકો રહેતા હતા, તેમની પાસે એક ઘાસનું ઝુપડુ બાધી તથા તે લોકોની મદદથી જ એક ન્હાની દુકાન કાઢીને રહ્યો કાકૂયાક શરીરે બહુ દુબળો હોવાથી ભરવાડ લોકો તેને "રકશ્રેષ્ઠી" એવા નામથી કહેવા લાગ્યા એક સમયે કોઇ કાર્પટિક શાસ્ત્રમા કહેલા કલ્પ પ્રમાણે ગિરનાર પર્વત ઉપર સિદ્ધ કરેલો કલ્યાણુરસ તુંબડીમા લઇ આવતો હતો એટલામા વલભીપુરના નજીક ભાગમા આવતા "કાકૂ તુંબડી" એવી વાણી કલ્યાણુરસમાથી નીકળી તે સાભળી ડરી ગએલા કાર્પટિક વલભીપુરના પરામા કપટી એવા કાકૂયાકના ઘરમાં કલ્યાણુરસની તુંબડી થાપણુ મૂકી, અને તે પોતે સોમનાથની યાત્રાએ ગયો

આવશે ત્યારે એમ નહીં વિચાર કરે કે, "એણે પોતાનું કર્તવ્ય કેટલુ કર્યું છે અને કેટલુ બાકી રાખ્યુ છે?"

દ્રવ્યોપાર્જનનો યત્ન નિરંતર કરવો.

દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરવાનો પણ યથાયોગ્ય ઉદ્યમ પ્રતિદિન કરવો, કેમકે—વણિક, વેશ્યા, કવિ, ભટ્ટ, ચોર, ઠગારા, બ્રાહ્મણ એટલા લોકો જે દિવસે કાંઈ પણ લાભ ન થાય તે દિવસ નકામો માને છે થોડી લક્ષ્મી મળવાથી ઉદ્યમ છોડી ન દેવો. માઘ કવિએ કહ્યુ છે કે-જે પુરુષ થોડા પૈસા મળવાથી પોતાને સારી સ્થિતિમા આવેલો માને, તેનુ દૈવ પણ પોતાનુ કર્તવ્ય કર્યું એમ જાણી તેની સંપત્તિ વધારતુ નથી એમ મને લાગે છે

અતિલોભ પણ ન કરવો.

અતિ લોભ પણ ન કરવો લોકમા પણ કહ્યુ છે કે-અતિ લોભ ન કરવો તથા લોભનો સમૂળ ત્યાગ પણ ન કરવો અતિ લોભને વશ થએલો સાગરશ્રેષ્ઠી સમુદ્રમા બૂડીને મરણ પામ્યો

હદ વિનાની ઈચ્છા જેટલુ ધન કોઈને પણ મળવાનો સંભવ નથી રંક પુરુષ ચક્રવર્તિપણુ વગેરે ઉચ્ચ પદવીની ઈચ્છા કરે, તો પણ તે તેને કોઇ વખતે મળવાનુ નથી, ભોજન, વસ્ત્ર આદિ તો ઇચ્છા પ્રમાણે મળી શકે કહ્યુ છે કે—ઇચ્છા માફક ફળ મેળવનાર પુરુષે પોતાની યોગ્યતા માફક ઈચ્છા કરવી લોકમા પણ પરિમિત (પ્રમાણવાળી) વસ્તુ માગે તો મળે છે અને અપરિમિત (પ્રમાણ વિનાની) માગે તો મળતી નથી માટે પોતાના ભાગ્ય આદિના અનુસારથી જ ઇચ્છા રાખવી જે માણસ પોતાની યોગ્યતા કરતા અધિક ને અધિકજ ઈચ્છા કર્યા કરે, તેને ઇચ્છિત વસ્તુનો લાભ ન થવાથી હમેશા દુખી જ રહેવુ પડે છે નવાણુ લાખ ટકનો અધિપતિ છતા ક્રોડપતિ થવાને અર્થે અહોનિશ ઘણી ચિંતા કરનાર ધનશ્રેષ્ઠીના તથા એવા જ બીજા દૃષ્ટાંત અહિં જાણવા વળી કહ્યું છે કે—માણસોના મનોરથ જેમ જેમ પૂર્ણ થતા જાય તેમ તેમ તેનુ મન વધુ લાભને માટે દુખી થતું જાય છે જે માણસ આશાનો દાસ થયો તે ત્રણે જગતનો દાસ સમજવો, અને જેણે આશાને પોતાની દાસી કરી તેણે ત્રણે જગતને પોતાના દાસ કર્યા

ધર્મ, અર્થ અને કામનુ સેવન

ગૃહસ્થ પુરુષે ધર્મ અર્થ અને કામ એ ત્રણેનુ એક બીજાને બાધ ન થાય તેવી રીને સેવન કરવુ કેમકે-ધર્મ, અર્થ અને કામ એ ત્રણ પુરુષાર્થ લોકમા મુખ્ય ગણાય છે ડાહ્યા પુરુષો અવસર જોઇ ત્રણેનુ સેવન ...મા જંગલી હાથીની પેઠે ધર્મનો

એક વખતે કોઇ પર્વ આવે કાકૂયાકના ઘરમા પાકવિશેષ વસ્તુ તૈયાર કરવાની હોવાથી ચુલા ઉપર તાવડી મૂકી તે તાવડી ઉપર પેલા તુંબડીના કાણામાથી એક ટપકુ પડી ગયું હતું અગ્નિનો સયોગ થતા જ તે તાવડી સુવર્ણમય થએલી જોઇ કાકૂયાકે નિશ્ચયથી જાણ્યુ કે, "આ તુંબડીમા કલ્યાણરસ છે" પછી તેણે ઘરમાની સર્વ સાર વસ્તુ અને તે તુંબડી બીજે કોઇ સ્થળે રાખી તે ઝુંપડુ સળગાવી દીધું, અને બીજે ગોપુરે એક ઘર બધાવીને રહ્યો ત્યા રહેતા છતા એક સ્ત્રી ઘી વેચવા આવી તેનું ઘી તોળી લેતા કાકૂયાકની નજરમા એમ આવ્યુ કે, "ગમે તેટલું ઘી કાઢતા પણ એ ઘીનું પાત્ર ખાલી થતું નથી." તે ઉપરથી કાકૂયાકે નિશ્ચય કર્યો કે, "એ પાત્રની નીચે ઉઢાણી છે, તે કાળી ચિત્રવેલીની છે" પછી તેણે કોઇ બહાનુ કરીને તે કુડલિકા લીધી આ રીતે જ કપટ કરી તેણે ખોટા ત્રાજવાથી અને ખોટા માપથી વ્યાપાર કર્યો પાપાનુબધિ પુણ્ય જોરાવર હોવાથી તેવા વ્યાપારમા પણ રકશ્રેષ્ઠીને ઘણા ધનનો લાભ થયો એક સમયે કોઇ સુવર્ણસિદ્ધિ કરનાર પુરુષ તેને મળ્યો ત્યારે તેણે છળભેદ કરી તેને ઠગીને સુવર્ણસિદ્ધિ ગ્રહણ કરી આ રીતે ત્રણ પ્રકારની સિદ્ધિ હાથ આવવાથી રક શ્રેષ્ઠી કેટલાક કરોડો ધનનો માલીક થયો પોતાનુ ધન કોઇ તીર્થે, સુપાત્રે તથા અનુકપા દાનમા યથેચ્છ વાપરવાનુ દૂર રહ્યું પણ અન્યાયથી મેળવેલા ધન ઉપર નિર્વાહ કરવાનુ તથા પૂર્વની ગરીબ સ્થિતિ અને પાછળથી મળેલી ધનસપદાનો પાર વિનાનો અહકાર એવા કારણોથી રકશ્રેષ્ઠીએ, સર્વ લોકોને ઊખેડી નાખ્યા, નવા નવા કર વધારવા, બીજા ધનવાન લોકોની સાથે હરીફાઇ તથા મત્સર વગેરે કરવા વગેરે દુષ્ટ કામો કરી પોતાની લક્ષ્મી લોકોને પ્રલયકાળની રાત્રી સરખી ભયકર દેખાડી

એક સમયે રકશ્રેષ્ઠીની પુત્રીની રત્નજડિત કાસકી બહુ સુદર હોવાથી રાજાએ પોતાની પુત્રી માટે માગી, પણ તે શેઠે આપી નહી ત્યારે રાજાએ બળાત્કારથી તે કાસકી લીધી તેથી રાજા ઉપર રોષ કરી રકશ્રેષ્ઠી મ્લેચ્છ લોકોના રાજ્યમા ગયો, અને ત્યા ક્રોડો સોનૈયા ખરચી મોગલ લોકોને વલ્લભીપુર ઉપર ચઢાઇ કરવા લઇ આવ્યો મોગલોએ વલ્લભી પુરના રાજ્યના તાબાનો દેશ ભાગી નાખ્યો, ત્યારે રકશ્રેષ્ઠીએ સૂર્યમડળથી આવેલા અશ્વના રખવાળ લોકોને છાનુ દ્રવ્ય આપી તેમને ફોડી કપટક્રિયાનો પ્રપચ કરાવ્યો પૂર્વે વલ્લભીપુરમા એવો નિયમ હતો કે,-સગ્રામનો પ્રવેશ આવે એટલે રાજા સૂર્યના વચ નથી આવેલા ઘોડા ઉપર ચઢે, અને પછી પહેલેથી જ તે કામ માટે ઠરાવી રાખેલા લોકો પચવાજિત્રો વગાડે, એટલે તે ઘોડો આકાશમા ઊડી જાય પછી ઘોડા ઉપર સ્વાર થયેલો રાજા શત્રુઓને હણે, અને સગ્રામની સમાપ્તિ થાય ત્યારે ઘોડો પાછો સૂર્યમડળે જાય આ પ્રસગે રકશ્રેષ્ઠીએ પચવાજિત્રો વગાડનાર લોકોને ફોડયા હતા, તેથી તેમણે રાજા ઘોડા ઉપર ચઢયા પહેલા જ પચવાજિત્રો વગાડયા એટલે ઘોડો આકાશમા ઊડી ગયો શિલાદિત્ય રાજાને તે સમયે શુ કરવુ તે સૂઝ્યુ નહીં ત્યારે શત્રુઓએ શિલાદિત્યને

અર્થનો ત્યાગ કરીને ક્ષણિક વિષયસુખથી આસક્ત થયેલો કયો માણસ આપદામા નથી પડતો ? જે માણસ વિષયસુખને વિષે ઘણી આસક્તિ રાખે છે તેના ધનની, ધર્મની અને શરીરની પણ હાનિ થાય છે ધર્મને અને કામને છોડી દઇને મળેલુ ધન પારકા લોકો ભોગવે છે અને મેળવનાર પોતે હાથીને મારનાર સિંહની પેઠે માત્ર પાપનો ભાગી થાય છે અર્થ અને કામ છોડીને એકલા ધર્મની જ સેવા કરવી એ તો સાધુ મુનિરાજનો ધર્મ છે, પણ ગૃહસ્થનો નથી ગૃહસ્થે પણ ધર્મને બાધા ઉપજાવીને અર્થનુ તથા કામનુ સેવન ન કરવુ; કારણ કે-બીજભોજી (વાવવાને અર્થે રાખેલા દાણા ભક્ષણ કરનાર) કણબીની પેઠે અધાર્મિક પુરુષનુ પરિણામે કાઇ પણ કલ્યાણ થતુ નથી સોમનીતિમા પણ કહ્યુ છે કે—જે માણસ પરલોકના સુખને બાધા ન આવે તેવી રીતે આ લોકનુ સુખ ભોગવે તે જ સુખી કહેવાય તેમજ અર્થને બાધા ઉપજાવીને ધર્મનુ અને કામનુ સેવન કરનારને સંસારી સુખનો લાભ ન થાય આ રીતે ક્ષણિક વિષયસુખને વિષે આસક્ત થએલા, મૂળભોજી (મૂળને ખાઇ જનાર) અને કૃપણ એ ત્રણે પુરૂષના ધર્મ, અર્થ તથા કામને બાધા ઉપજે છે

જે માણસ કાઇ પણ એકઠુ નહીં કરતા જેટલુ ધન મળે તેટલુ વિષય સુખને અર્થે જ ખરચે, તે ક્ષણિક વિષયસુખને વિષે આસક્ત કહેવાય જે માણસ પોતાના બાપદાદાનુ કરેલુ નાણુ અન્યાયથી ભક્ષણ કરે તે બીજભોજી કહેવાય અને જે માણસ પોતાના જીવને, કુટુબને તથા સેવક વર્ગને દુખ દઇને દ્રવ્યનો સંગ્રહ કરે, પણ યોગ્ય-જેટલુ ખરચવુ જોઇએ તેટલુ પણ ન ખરચે તે કૃપણ કહેવાય તેમા ક્ષણિક વિષયસુખને વિષે આસક્ત થએલા અને મૂળભોજી એ બ ને જણાનુ નાણુ નાશ પામે છે, તેથી તેમનાથી ધર્મ અને કામ સચવાતા નથી, માટે એ બન્ને જણાનુ કલ્યાણ થતુ નથી હવે કૃપણે કરેલો દ્રવ્યનો સંગ્રહ પારકો કહેવાય છે રાજા, ભાયાત, ભૂમિ, ચોર આદિ લોકો કૃપણના ધનના ધણી થાય છે, તેથી તેનુ ધન ધર્મના અથવા કામના ઉપયોગમા આવતુ નથી કેમકે—જે ધનને ભાઇ ઇચ્છે, ચોર લૂટે, કાઇ છળભેદ કરી રાજાઓ હરણ કરે, ક્ષણ માત્રમા અગ્નિ ભસ્મ કરી નાખે, જળ ડુબાવે, ભૂમિમા દાટ્યુ હોય તો યક્ષ હરણ કરે પુત્રો દુરાચારી હોય તો બલાત્કારથી ખોટે માર્ગે ઉડાડે, તે ધણીના તાબામા રહેલ ધનને ધિક્કાર થાઓ પોતાના પુત્રને લાડ લડાવનાર પતિને જેમ દુરાચારિણી સ્ત્રી હ[illegible] છે તેમ મૃત્યુ શરીરની રક્ષા કરનારને અને પૃથ્વી ધનની રક્ષા કરનારને હસે છે કીડિ[illegible] ઓએ સંગ્રહ કરેલું ધાન્ય, મધમાખીઓએ ભેગુ કરેલુ મધ અને કૃપણે મેળવેલુ ધ[illegible] એ ત્રણે વસ્તુ પારકાના ઉપભોગમા જ આવે છે, માટે ધર્મ, અર્થ અને કામને બા[illegible] ઉત્પન્ન કરવી એ વાત ગૃહસ્થને ઉચિત નથી જ્યારે પૂર્વકર્મના યોગથી તેમ થાય ત્યારે ઉત્તરોત્તરથી બાધા થાય તો પણ પૂર્વ પૂર્વનુ રક્ષણ કરવુ તે આ રીતે—

કામને બાધા થાય તો પણ ધર્મનુ અને અર્થનુ રક્ષણ કરવુ કારણ, કે ધર્મ અ[illegible]

૪ અન્યાયથી મેળવેલું ધન અને કુપાત્ર દાન એ બેના યોગથી ચોથો ભાગો થાય છે એથી માણુસ આ લોકમા સત્પુરુષોને ધિક્કારવા યોગ્ય થાય છે, અને પરલોકમા નરકાદિક દુર્ગતિમા જાય છે માટે એ ચોથો ભાગો વિવેકી પુરુષોએ અવશ્ય તજવો. કેમકે- અન્યાયથી મેળવેલા ધનનું દાન આપવામા બહુ દોષ છે ગાયને મારી તેના માસથી કાગડાને તૃપ્ત કરવા જેવી આ વાત છે અન્યાયે મેળવેલા ધનથી લોકો જે શ્રાદ્ધ કરે છે, તેથી ચડાલ, ભિલ્લ અને એવા જ (બુક્કસ) હલકી જાતના લોકો ધરાઇ રહે છે ન્યાયથી મેળવેલું થોડુ પણ ધન જો સુપાત્રે આપે તો, તેથી કલ્યાણ થાય છે પરતુ અન્યાયથી મેળવેલું ઘણું ધન આપે તો પણ તેથી કાઇ ખરૂ ફળ નીપજવાનું નથી અન્યાયે મેળવેલા ધનથી જે માણુસ પોતાના કલ્યાણુની ઇચ્છા રાખતો હોય તે કાલકૂટ નામે ઝેર ભક્ષણુ કરી જીવવાની આશા રાખે છે અન્યાયે મેળવેલા ધન ઉપર પોતાનો નિર્વાહ ચલાવનાર ગૃહસ્થ પ્રાયે અ યાય માર્ગે ચાલનારો, કલહ કરનારો, અહકારી અને પાપકર્મી હોય છે અહિ રકશ્રેષ્ઠી વગેરેના દષ્ટાત જાણુવા રકશ્રેષ્ઠી ની કથા નીચે પ્રમાણે છે

અન્યાયથી મેળવેલ ધનથી દુખી થનાર રકશેઠનુ દષ્ટાત.

મારવાડ દેશમાં પાલી ગામમા કાકૂયાક અને પાતાક નામે બે ભાઈ હતા. તેમાં ન્હાનો ભાઈ પાતક ધનવત અને મ્હોટો ભાઇ કાકૂયાક બહુ દરિદ્રી હતો મ્હોટો ભાઈ દરિદ્રી હોવાથી ન્હાનાને ઘેર ચાકરી કરી પોતાનો નિર્વાહ કરે એક સમયે વર્ષાકાળમા દિવસે બહુ મહેનત કરવાથી થાકી ગએલો કાકૂયાક રાત્રિએ સૂઇ રહ્યો. એટલામા પાતાકે ઓલભા દઈને કહ્યું કે, "ભાઇ! આપણુા ખેતરોના કયારામા પાણી ઘણું ભરાઇ ગયાથી ફાટી ગયા, છતા તને કાઇ તેની ચિતા નથી?" એવો ઠપકો સાભળી તુરત પોતાની પથારી છોડી કાકૂયાક દરિદ્રી પારકે ઘેર ચાકરી કરનાર પોતાના જીવની નિદા કરતો છતો કોદાળા લઇ ખેતરે ગયો, અને કેટલાક લોકોને ફાટી ગએલા કયારડાને ફરીથી સમા કરતા જોઇ તેણે પૂછ્યું કે, "તમે કોણુ છો?" તેના જવાબમા તેમણે કહ્યુ કે "અમે ત્હારા ભાઇના ચાકર છીએ" પાછુ કાકૂયાકે પૂછ્યું કે, "મ્હારા ચાકર કોઇ ઠેકાણે છે?" તેમણે કહ્યું કે, "વલભીપુરમા છે" અનુક્રમે કેટલોક સમય ગયા પછી અવસર મળતા જ કાકૂયાક પોતાનો પરિવાર સાથે લઈ વલભીપુરે ગયો ત્યા ગોપુરમા ભરવાડ લોકો રહેતા હતા, તેમની પાસે એક ઘાસનું ઝુંપડુ બાધી તથા તે લોકોની મદદથી જ એક ન્હાની દુકાન કાઢીને રહ્યો કાકૂયાક શરીરે બહુ દુબળો હોવાથી ભરવાડ લોકો તેને "રકશ્રેષ્ઠી" એવા નામથી કહેવા લાગ્યા એક સમયે કોઈ કાર્પટિક શાસ્ત્રમા કહેલા કલ્પ પ્રમાણે ગિરનાર પર્વત ઉપર સિદ્ધ કરેલો કલ્યાણુરસ તુંબડીમા લઇ આવતો હતો એટલામા વલભીપુરના નજદીક ભાગમા આવતા "કાકૂ તુંબડી" એવી વાણી કલ્યાણુરસમાથી નીકળી તે સાભળી ડરી ગએલા કાર્પટિકે વલભીપુરના પરામા કપટી એવા કાકૂયાકના ઘરમા કલ્યાણુરસની તુબડી થાપણુ મૂકી, અને તે પોતે સોમનાથની યાત્રાએ ગયો

એક વખતે કોઇ પર્વ આવે કાકૂયાકના ઘરમા પાકવિશેષ વસ્તુ તૈયાર કરવાની હોવાથી ચુલા ઉપર તાવડી મૂકી તે તાવડી ઉપર પેલા તુંબડીના કાણામાથી એક ટપકું પડી ગયું હતું અગ્નિનો સયોગ થતા જ તે તાવડી સુવર્ણમય થએલી જોઇ કાકૂયાકે નિશ્ચયથી જાણ્યુ કે, "આ તુંબડીમા કલ્યાણરસ છે" પછી તેણે ઘરમાની સર્વ સાર વસ્તુ અને તે તુંબડી બીજે કોઇ સ્થળે રાખી તે ઝુપડુ સળગાવી દીધુ, અને બીજે ગોપુરે એક ઘર બધાવીને રહ્યો ત્યા રહેતા છતા એક ઓ ઘી વેચવા આવી તેનું ઘી તોળી લેતા કાકૂયાકની નજરમા એમ આવ્યુ કે, "ગમે તેટલું ઘી કાઢતા પણ એ ઘીનું પાત્ર ખાલી થતું નથી" તે ઉપરથી કાકૂયાકે નિશ્ચય કર્યો કે, "એ પાત્રની નીચે ઉઢાણી છે, તે કાળી ચિત્રવેલીની છે" પછી તેણે કોઇ બહાનુ કરીને તે કુડલિકા લીધી આ રીતે જ કપટ કરી તેણે ખોટા ત્રાજવાથી અને ખોટા માપથી વ્યાપાર કર્યો. પાપાનુબધિ પુણ્ય જોરાવર હોવાથી તેવા વ્યાપારમા પણ રકશ્રેષ્ઠીને ઘણા ધનનો લાભ થયો એક સમયે કોઇ સુવર્ણસિદ્ધિ કરનાર પુરુષ તેને મળ્યો ત્યારે તેણે છળભેદ કરી તેને ઠગીને સુવર્ણસિદ્ધિ ગ્રહણ કરી આ રીતે ત્રણ પ્રકારની સિદ્ધિ હાથ આવવાથી રક શ્રેષ્ઠી કેટલાક કરોડો ધનનો માલીક થયો પોતાનુ ધન કોઇ તીર્થે, સુપાત્રે તથા અનુકપા દાનમા યથેચ્છ વાપરવાનુ દૂર રહ્યું પણ અન્યાયથી મેળવેલા ધન ઉપર નિર્વાહ કરવાનુ તથા પૂર્વની ગરીબ સ્થિતિ અને પાછળથી મળેલી ધનસપદાનો પાર વિનાનો અહકાર એવા કારણોથી રકશ્રેષ્ઠીએ, સર્વ લોકોને ઊખેડી નાખ્યા, નવા નવા કર વધારવા, બીજા ધનવાન લોકોની સાથે હરીફાઇ તથા મત્સર વગેરે કરવા વગેરે દુષ્ટ કામો કરી પોતાની લક્ષ્મી લોકોને પ્રલયકાળની રાત્રી સરખી ભયકર દેખાડી

એક સમયે રકશ્રેષ્ઠીની પુત્રીની રત્નજડિત કાસકી બહુ સુદર હોવાથી રાજાએ પોતાની પુત્રી માટે માગી, પણ તે શેઠે આપી નહી ત્યારે રાજાએ બળાત્કારથી તે કાસકી લીધી તેથી રાજા ઉપર રોષ કરી રકશ્રેષ્ઠી મ્લેચ્છ લોકોના રાજ્યમા ગયો, અને ત્યા ક્રોડો સોનૈયા ખરચી મોગલ લોકોને વલ્લભીપુર ઉપર ચઢાઇ કરવા લઇ આવ્યો મોગલોએ વલ્લભી પુરના રાજ્યના તાબાનો દેશ ભાગી નાખ્યો, ત્યારે રકશ્રેષ્ઠીએ સૂર્યમડળથી આવેલા અશ્વના રખવાળ લોકોને છાનુ દ્રવ્ય આપી તેમને ફોડી કપટક્રિયાનો પ્રપચ કરાવ્યો પૂર્વે વલ્લભીપુરમા એવો નિયમ હતો કે,-સગ્રામનો પ્રવેશ આવે એટલે રાજા સૂર્યના વચ નથી આવેલા ઘોડા ઉપર ચઢે, અને પછી પહેલેથી જ તે કામ માટે ઠરાવી રાખેલા લોકો પચવાજિત્રો વગાડે, એટલે તે ઘોડો આકાશમા ઊડી જાય પછી ઘોડા ઉપર સ્વાર થયેલો રાજા શત્રુઓને હણે, અને સગ્રામની સમાપ્તિ થાય ત્યારે ઘોડો પાછો સૂર્યમડળે જાય આ પ્રસગે રકશ્રેષ્ઠીએ પચવાજિત્રો વગાડનાર લોકોને ફોડયા હતા, તેથી તેમણે રાજા ઘોડા ઉપર ચઢયા પહેલા જ પચવાજિત્રો વગાડયા એટલે ઘોડો આકાશમા ઊડી ગયો શિલાદિત્ય રાજાને તે સમયે શુ કરવુ તે સૂઝ્યુ નહીં ત્યારે શત્રુઓએ શિલાદિત્યને

ભાઇના સ્ત્રી પુત્ર વગેરેના જ્ઞાન વગેરે સર્વ ઉપચાર તો પોતાના સ્ત્રી, પુત્ર કરતા પણ વધુ કરવા કારણ કે, સાવકા ભાઇના સબધમા થોડો પણ ભેદ રાખવામા આવે તો તેમના મન બગડે છે, અને લોકમા પણ અપવાદ થાય છે એ રીતે પોતાના પિતા સમાન, માતા સમાન તથા ભાઇ સમાન લોકોના સબધમા પણ ઉચિત આચરણ તેમની યોગ્યતા પ્રમાણે ધ્યાનમા લેવું કેમ કે— ૧ ઉત્પન્ન કરનાર, ૨ ઉછેરનાર, ૩ વિદ્યા આપનાર, ૪ અન્ન વસ્ત્ર દેનાર અને ૫ જીવને બચાવનાર, એ પાચે **પિતા** કહેવાય છે ૧ રાજાની સ્ત્રી, ૨ ગુરુની સ્ત્રી, ૩ પોતાની સ્ત્રીની માતા, ૪ પોતાની માતા અને ૫ પોતાની ધાવમાતા એ પાચે **માતા** કહેવાય છે ૧ સગો ભાઈ, ૨ સાથે ભણનાર, ૩ મિત્ર, ૪ માદગીમા માવજત રાખનાર અને ૫ માર્ગમા વાતચીત કરી મૈત્રી કરનાર એ પાચે ભાઇ કહેવાય છે ભાઇઓએ માહોમાહે ધર્મકરણીની એક બીજાને સારી પેઠે યાદ કરાવવી કેમ કે—જે પુરૂષ, પ્રમાદ રૂપ અગ્નિથી સળગેલા સસારરૂપ ઘરમા મોહનિદ્રાથી સૂતેલા માણસને જગાડે તે તેનો પરમ બધુ કહેવાય ભાઈઓની માહોમાહે પ્રીતિ ઉપર ભરતનો દૂત આવે શ્રીઋષભદેવ ભગવાનને સાથે પૂછવા ગયેલા અઠાણું ભાઈઓનુ દષ્ટાત જાણવુ ભાઇ માફક દોસ્તની સાથે પણ ચાલવુ

સ્ત્રીનુ ઉચિત

આ રીતે ભાઈના સબધમા ઉચિત આચરણ કહ્યું હવે સ્ત્રીની બાબતમા પણ કાઇક કહીએ છીએ પુરુષે પ્રીતિવચન કહી, સારૂ માન રાખી પોતાની સ્ત્રીને સ્વકાર્યમા ઉત્સાહવત રાખવી પતિનુ પ્રીતિવચન તે એક સજીવની વિદ્યા છે તેથી બાકીની સર્વ પ્રીતિઓ સજીવ થાય છે યોગ્ય અવસરે પ્રીતિવચનનો ઉપયોગ કર્યો હોય તો તે દાનાદિકથી પણ ઘણુંજ વધારે ગૌરવ પેદા કરે છે કેમકે-પ્રીતિવચન જેવુ બીજુ વશીકરણ નથી, કળાકૌશલ જેવુ બીજુ ધન નથી, અહિસા જેવો બીજો ધર્મ નથી અને સતોષ સમાન બીજુ સુખ નથી

પુરુષ પોતાની સ્ત્રીને ન્હવરાવવુ, પગ દબાવવા વગેરે પોતાની કાયસેવામા પ્રવર્તાવે દેશ, કાળ, પોતાનુ કુટુબ, ધન વગેરેનો વિચાર કરી ઉચિત એવા વસ્ત્ર, આભૂષણ આદિ તેને આપે, તથા જ્યા નાટક, નૃત્ય વગેરે જોવાય છે, એવા ઘણા લોકોના મેળાવડામા તેને જતા અટકાવે પોતાની કાયસેવામા સ્ત્રીને જોડવાનુ કારણ એ છે કે-તેમ કરવાથી તેનો પતિ ઉપર સારો વિશ્વાસ રહે છે, તેના મનમા સ્વાભાવિક રીતે પ્રેમ ઉપજે છે અને તેથી તે કોઈ સમયે પણ પતિને અણગમતુ લાગે તેવુ કામ કરે નહીં આભૂષણ આદિ આપવાનુ કારણ એ છે કે-સ્ત્રીઓ આભૂષણ વગેરેથી શોભતી હોય તો તેથી ગૃહસ્થની લક્ષ્મી વધે છે કેમકે-લક્ષ્મી સારા કાર્ય કરવાથી પેદા થાય છે, ધીરજથી વધે છે, દક્ષતાથી પોતાનુ જડમૂળ કરીને રહે છે, અને ઇંદ્રિયો વશ રાખવાથી સ્થિર રહે છે નાટક વગેરેના મેળાવડામા સ્ત્રીઓને જતા અટકાવવાનુ કારણ એ છે કે-ત્યા

મારી નાખ્યો અને સુખે વલ્લભીપુરનો ભંગ કર્યો. કહ્યું છે કે—વિક્રમ સંવત્ ૩૭૫ વરસ ગયા પછી વલ્લભીપુર ભાગ્યું. રંકશ્રેષ્ઠીએ મોગલોને પણ જળ વિનાના પ્રદેશમાં પાડીને મારી નાખ્યા. એ રીતે રંકશ્રેષ્ઠીનો સંબંધ કહ્યો.

વ્યવહારશુદ્ધિનું સ્વરૂપ.

અન્યાયથી મેળવેલા ધનનું એવું પરિણામ ધ્યાનમાં લઈ ન્યાયથી ધન મેળવવાને સારૂ ઉદ્યમ કરવો. કેમકે—સાધુઓના વિહાર, આહાર, વ્યવહાર અને વચન એ ચારે વાનાં શુદ્ધ છે કે નહીં તે જોવાય છે. પણ ગૃહસ્થનો તો માત્ર એક વ્યવહારજ શુદ્ધ છે કે નહિ તે જોવાય છે. વ્યવહાર શુદ્ધ હોય તો સર્વે ધર્મકૃત્યો સફળ થાય છે. દિનકૃત્યકારે કહ્યું છે કે,–વ્યવહાર શુદ્ધ રાખવો એ ધર્મનું મૂળ છે. કેમકે વ્યવહાર શુદ્ધ હોય તો તેથી મેળવેલું ધન શુદ્ધ હોય છે. ધન શુદ્ધ હોય તો આહાર શુદ્ધ હોય છે. આહાર શુદ્ધ હોય તો દેહ શુદ્ધ હોય છે, અને દેહ શુદ્ધ હોય તો માણસ ધર્મકૃત્ય કરવાને ઉચિત થાય છે, તથા તે માણસ જે જે કાંઈ કૃત્ય કરે છે, તે તે કૃત્ય તેનું સફળ થાય છે. પરંતુ વ્યવહાર શુદ્ધ ન હોય તો, માણસ જે જે કાંઈ કૃત્ય કરે તે સર્વ તેનું નકામું છે. કેમકે, વ્યવહાર શુદ્ધ ન રાખનાર માણસ ધર્મની નિંદા કરાવે છે, અને ધર્મની નિંદા કરાવનાર માણસ પોતાને તથા પરને અતિશય દુર્લભબોધિ કરે છે, એમ સૂત્રમાં કહ્યું છે. માટે વિચક્ષણ પુરૂષે બની શકે તેટલો પ્રયત્ન કરી એવાં કૃત્યો કરવાં કે,–જેથી મૂર્ખજનો ધર્મની નિંદા કરે નહીં. લોકમાં પણ આહાર માફક શરીરપ્રકૃતિ બંધાય છે, એ વાત પ્રકટ દેખાય છે. જેમ પોતાની બાલ્યાવસ્થામાં ભેંશનું દૂધ પીનારા ઘોડાઓ જળમાં સુખે પડયા રહે છે, અને ગાયનું દૂધ પીનારા ઘોડાઓ જળથી દૂર રહે છે. તેમ માણસ પણ નાનપણ આદિ અવસ્થામાં જેવો આહાર ભોગવે છે, તેવી તેમની પ્રકૃતિ બંધાય છે. માટે વ્યવહાર શુદ્ધ રાખવાને માટે સારો પ્રયત્ન કરવો. આ રીતે વ્યવહારશુદ્ધિનું સ્વરૂપ કહ્યું છે.

દેશવિરૂદ્ધ.

વળી દેશાદિ વિરૂદ્ધ વાતનો ત્યાગ કરવો. એટલે જે વાત દેશવિરૂદ્ધ (દેશની રૂઢીને મળતી ન આવે એવી) અથવા સમયને અનુસરતી ન હોય એવી કિંવા રાજાદિકને ન ગમે એવી હોય, તે છોડી દેવી. હિતોપદેશમાળામાં કહ્યું છે કે, જે માણસ દેશ, કાળ, રાજા, લોક તથા ધર્મ એટલામાં કોઈને પણ પ્રતિકૂળ આવે તેવી વાત જો વર્જે, તો તે સમકિત અને ધર્મ પામે. તેમાં સિંધ દેશમાં ખેતી અને લાટ દેશમાં દારૂ નિપજાવવો એ દેશવિરૂદ્ધ છે. બીજું પણ જે દેશમાં શિષ્ટ લોકોએ જે વર્જ્યું હોય તે તે દેશમાં દેશવિરૂદ્ધ જાણવું. અથવા જાતિ, કુળ વગેરેની રીતભાતને જે અનુચિત હોય તે દેશ વિરુદ્ધ કહેવાય. જેમ બ્રાહ્મણે મદ્યપાન કરવું, તથા તલ, લવણ

હલકા લોકોના અટકચાળા, મર્યાદા વગરના હલકા વચન તથા બીજી પણ ખરાબ ચેષ્ટાઓ જોવાથી મૂળથી નિર્મળ એવુ પણ સ્ત્રીઓનુ મન વરસાદના પવનથી શુદ્ધ આરિસાની પેઠે પ્રાયે બગડે છે માટે નાટક જોવા વગેરે કામો તજવા

પુરુષ પોતાની સ્ત્રીને રાત્રિએ બહાર રાજમાર્ગે અથવા કોઈને ઘેર જતા અટકાવે, કુશીલની તથા પાખંડીની સોબતથી દૂર રાખે, દેવુ લેવુ, સગા વહાલાનું આદરમાન કરવું, રસોઇ કરવી વગેરે ગૃહકાર્યમા તેને અવશ્ય જોડે, તથા આપણાથી છૂટી-એકલી ને જૂદી ન રાખે સ્ત્રીને રાત્રિએ બહાર જતા અટકાવવાનુ કારણ એ છે કે, મુનિરાજની પેઠે કુલીન સ્ત્રીઓને પણ રાત્રિએ ફરવુહરવુ ઘણુ નુકશાનકારી છે ધર્મ સબધી આવશ્યક વગેરે કામને અર્થે મોકલવી હોય તો મા, બ્હેન વગેરે સુશીલ સ્ત્રીઓના સમુદાયની સાથેજ જવાની આજ્ઞા આપવી સ્ત્રીઓએ ઘરમા કયા કયા કામ કરવા એ વિષે કહે છે કે-પથારી વગેરે ઉપાડવી, ઘર સાફ કરવુ, પાણી ગળવુ, ચૂલો તૈયાર કરવો, થાળી આદિ વાસણ ધોવા, ધાન્ય દળવા તથા ખાડવા, ગાયો દોહવી, દહીં વલોવવુ, પાક કરવો, જમનારાઓને ઉચિતપણે અન્ન પિરસવુ, વાસણ વગેરે ચોખ્ખા કરવા, તથા સાસુ, ભરથાર, નણંદ, દીઅર વગેરેનો વિનય સાચવવો એ રીતે કુલવધુના ગૃહકૃત્યો જાણવા સ્ત્રીને ગૃહકૃત્યોમા અવશ્ય જોડવાનુ કારણ એ છે કે, તેમ ન કરે તો સ્ત્રી સર્વદા ઉદાસ રહે. સ્ત્રી ઉદાસીન હોય તો ગૃહકૃત્યો બગડે છે સ્ત્રીને કાઇ ઉદ્યમ ન હોય તો તે ચપળ સ્વભાવથી બગડે છે ગૃહકૃત્યોમા સ્ત્રીઓનુ મન વળગાડવાથી જ તેમનુ રક્ષણ થાય છે શ્રી ઉમાસ્વાતિવાચકજીએ પ્રશમરતિ ગ્રથમા કહ્યુ છે કે-પુરુષે પિશાચનુ આખ્યાન સાભળીને કુળસ્ત્રીનુ હમેશા રક્ષણ કરવુ, અને પોતાનો આત્મા સયમ યોગવડે હમેશા ઉદ્યમમા રાખવો સ્ત્રીને આપણાથી છૂટી ન રાખવી એમ કહ્યુ એનુ કારણ એ છે કે-પ્રાયે માહોમાહે જોવા ઉપર જ પ્રેમ રહ્યો છે કહ્યુ છે કે-જોવાથી, વાર્તાલાપ કરવાથી, ગુણના વખાણ કરવાથી, સારી વસ્તુ આપવાથી, અને મન માફક કામ કરવાથી પુરુષને વિષે સ્ત્રીનો દૃઢ પ્રેમ થાય છે ન જોવાથી, અતિશય જોવાથી, ભેગા થયે ન બોલવાથી, અહ કારથી અને અપમાનથી એ પાચ કારણથી પ્રેમ ઘટે છે પુરુષ હમેશા મુસાફરી કરતો રહે તો સ્ત્રીનુ મન તેના ઉપરથી ઉતરી જાય, અને તેથી કદાચ વિપરીત કામ પણ કરે; માટે સ્ત્રીને આપણાથી બહુ દિવસ છૂટી ન રાખવી

પુરુષ વગર કારણે ક્રોધાદિકથી પોતાની સ્ત્રીની આગળ "ત્હારા ઉપર બીજી પર ણીશ" એવા અપમાન વચન ન કહે કાઇક અપરાધ થયો હોય તો તેને એકાતમા એવી શિખામણ દે કે, પાછો તે એવો અપરાધ ન કરે ઘણી ક્રોધે ભરાણી હોય તો તેને સમજાવે, ધનના લાભની અથવા નુકશાનની વાત તથા ઘરમાની ગુપ્ત મસલતો તેની આગળ કહે નહીં " "ત્હારા ઉપર બીજી પરણી લાવીશ" એવા વચન ન બોલવા,

વગેરે વસ્તુનો વિક્રય કરવો એ દેશવિરુદ્ધ છે તેમના શાસ્ત્રમા કહ્યું છે કે—તલનો વ્યાપાર કરનારા બ્રાહ્મણો જગતમા તલ માફક હલકા તથા કાળુ કામ કરનારા હોવાથી કાળા ગણાય છે, તથા પરલોકે તલની પેઠે ઘાણીમા પીલાય છે કુળની રીતભાત પ્રમાણે તો ચૌલુક્ય વગેરે કુળમા થએલા લોકોને મદ્યપાન કરવું તે દેશવિરુદ્ધ છે, અથવા પરદેશી લોકો આગળ તેમના દેશની નિંદા કરવી વગેરે દેશવિરુદ્ધ કહેવાય છે

કાલવિરૂદ્ધ

હવે કાળવિરૂદ્ધ આ રીતે—શિયાળામા હિમાલય પર્વતના આસપાસના પ્રદેશમા જ્યા ઘણી ટાઢ પડતી હોય ત્યા, અથવા ગરમીની મોસમમા મારવાડ જેવા અતિશય નિર્જળ દેશમા, અથવા વર્ષાકાળમા જ્યા ઘણું પાણી, ભેજ અને ઘણોજ ચીકણો કાદવ રહે છે, એવા પશ્ચિમ તથા દક્ષિણ સમુદ્રને કાંઠે આવેલા કોકણ વગેરે દેશોમા પોતાની સારી શક્તિ તથા કોઇની સારી સહાય્ય વગેરે ન છતા જવું, તથા ભયકર દુકાળ પડ્યો હોય ત્યા, બે રાજાઓની માહોમાહે તકરાર ચાલતી હોય ત્યા, ધાડ વગેરે પડવાથી માર્ગ બધ પડ્યો હોય ત્યા, અથવા પાર ન જઈ શકાય એવા મ્હોટા જગલમા, તથા સમીસાઝ વગેરે ભયકર સમયમા પોતાની તેવી શક્તિ વિના તથા કોઇની તેવી સહાય્ય વગેરે વિના જવુ, કે જેથી પ્રાણુની અથવા ધનની હાનિ થાય, નહીં તો બીજો કોઈ અનર્થ સામો આવે, તે કાળવિરૂદ્ધ કહેવાય અથવા ફાગણ માસ ઉતરી ગયા પછી તલ પિલવા, તિલનો વ્યાપાર કરવો, અથવા તિલ ભક્ષણ કરવા વગેરે, વર્ષાકાળમા તાદલજા વગેરેની ભાજી લેવી વગેરે, તથા જ્યા ઘણી જીવાકુળભૂમિ હોય ત્યા ગાડી ગાડા ખેડવા વગેરે એવો મ્હોટો દોષ ઉપજાવનાર કૃત્ય કરવું તે કાળવિરૂદ્ધ કહેવાય

રાજવિરૂદ્ધ.

હવે રાજવિરૂદ્ધ આ રીતે—રાજા વગેરેના દોષ કાઢવા, રાજાના માનનીક મત્રી વગેરેનું આદરમાન ન કરવું, રાજાથી વિપરીત એવા લોકોની સોબત કરવી, વેરીના સ્થાનકમા લોભથી જવું, વેરીના સ્થાનકથી આવેલાની સાથે વ્યવહાર વગેરે રાખવો, રાજાની મહેરબાની છે એમ સમજી રાજાના કરેલા કામમા પણ ફેરફાર કરવો, નગરના આગેવાન લોકોથી વિપરીત ચાલવું, પોતાના ધણીનો સાથે નીમકહરામી કરવી, વગેરે રાજવિરૂદ્ધ કહેવાય છે તેનું પરિણામ ઘણું દુસહ છે જેમ ભુવનભાનુ કેવળીના જીવરૂપ રોહિણીનુ થયુ તેમ તે રોહિણી નિષ્ઠાવાળી તથા ભણેલી, સ્વાધ્યાય ઉપર લક્ષ રાખનારી એવી હતી, તોપણ વિકથાના રસથી વૃથા રાણીનુ કુશળપણું વગેરે દોષો બોલવાથી રાજાને તેના ઉપર રોષ ચઢ્યો, તેથી ઉત્તમ શેઠીની પુત્રી હોવાથી માનીતી એવી રોહિણીની જીભના

એનુ કારણ એ છે કે, કોણ એવો મૂર્ખ છે કે, જે સ્ત્રી ઉપર ક્રોધ વગેરે આવ્યાથી બીજી સ્ત્રી પરણવાના સંકટમા પડે ! કેમકે-બે સ્ત્રીના વશમા પડેલો પુરુષ ઘરમાથી ભૂખ્યો બહાર જાય, ઘરમા પાણીનો છાટો પણ ન પામે, અને પગ ધોયા વિના જ સુઈ રહે પુરુષ કારાગૃહમા ન ખાય, દેશાતરમા ભટકતો રહે, અથવા નરકાવાસ ભોગવે તે કાઈક ઠીક, પણ તેણે બે સ્ત્રીઓનો ભર્તાર થવુ, એ ઠીક નથી કદાચ કાંઈ યોગ્ય કારણથી પુરુષને બે સ્ત્રીઓ પરણવી પડે, તો તે બ નેને વિષે તથા બન્નેના પુત્રાદિકને વિષે સમદૃષ્ટિ વગેરે રાખવી, પરતુ બેમાથી કોઈનો વારો ખડિત ન કરવો કારણ કે શોકયનો વારો તોડાવીને પોતાના પતિની સાથે કામસભોગ કરનાર સ્ત્રીને ચોથા વ્રતનો બીજો અતિચાર લાગે છે એમ કહ્યુ છે ઘણી ક્રોધે ભરાણી હોય તો તેને સમજાવવાનુ કારણ એ છે કે, તેમ ન કરે તો તે કદાચ સોમભદ્રની સ્ત્રીની પેઠે સહસાત્કારથી કૂવામા પડે, અથવા બીજુ એવુ જ કાંઈ અકૃત્ય કરે, માટે સ્ત્રીઓની સાથે હમેશા નરમાશથી વર્તવુ કોઈ કાળે પણ કઠોરપણું ન બતાવવુ કેમકે, पाञ्चाल स्त्रीषु मार्दवम् પાચાલ ઋષિ કહે છે કે, સ્ત્રીઓને વિષે નરમાશ રાખવી, નરમાશથી જ સ્ત્રીઓ વશ થાય છે, અને તે રીતે જ તેમનાથી સર્વત્ર સર્વ કામ સિદ્ધ થએલા દેખાય છે અને નરમાશ ન હોય તો કાર્યસિદ્ધિને બદલે કાર્યમા બગાડ થએલો પણ અનુભવમા આવે છે નગુણી સ્ત્રી હોય તો બહુ જ નરમાશથી કામ લેવાની કાળજી રાખવી જોઈએ દેહમા જીવ છે ત્યા સુધી મજબૂત બેડી સરખી વળગેલી તે નગુણી સ્ત્રીથી જ કોઈ રણ રીતે પોતાનુ ગૃહસૂત્ર ચલાવવું અને સર્વ પ્રકારનો નિર્વાહ કરી લેવો કારણ કે "ગૃહિણી તે જ ઘર" એવું શાસ્ત્રનું વચન છે "ધનના લાભની અથવા નુકશાનની વાત ન કરવી." એમ કહેવાનું કારણ એ છે કે, પુરુષ ધનનો લાભ સ્ત્રી આગળ કરે, તો તે તુચ્છપણાથી જ્યા ત્યા તે વાત કરે અને તેથી ભર્તારની ઘણા કાળથી મેળવેલી મ્હોટાઈ ગુમાવે, તથા ઘરમાની છાની વાતો તેની આગળ નહીં કહેવાનું કારણ એ છે કે, સ્ત્રી સ્વભાવથી જ કોમળ હૃદયની હોવાથી તેના મુખમા છાની વાત ટકે નહીં તે પોતાની બ્હેનપણીઓ વગેરેની આગળ તે વાત જાહેર કરે, અને તેથી આગળથી ધારેલા કાર્યો નિષ્ફળ કરી નાખે કદાચ કોઈ છાની વાત તેને મુખે જાહેર થવાથી રાજદ્રોહનો વાક પણ ઊભો થાય, માટે જ ઘરમા સ્ત્રીનુ મુખ્ય ચલણ ન રાખવું કહ્યુ છે કે—" स्त्री पुवच्च प्रभवति यदा तद्धि गेह विनष्टम् " સ્ત્રી, પુરુષ જેવી પ્રબળ થાય તો તે ઘર ધૂળ બરાબર મળી ગયુ એમ સમજવું આ વિષય ઉપર નીચે લખેલી એક કથા છે

મથર કોળીનુ દૃષ્ટાત.

કોઈ નગરમા મથર નામનો એક કોળી તે વણવાનો દાંડો વગેરે કરવાને

રાજાએ કટકે કટકા કર્યા, અને દેશ બહાર કાઢી મૂકી તેથી દુખી થએલી રોહિણીએ અનેક ભવોમા જિહ્વાછેદ વગેરે દુખો સહ્યા

પરનિંદા અને સ્વસ્તુતિ ન કરવી.

લોકની તથા વિશેષે કરીને ગુણી જનોની નિંદા ન કરવી, કેમકે લોકની નિંદા કરવી અને પોતાના વખાણ કરવા એ બન્ને લોકવિરૂદ્ધ કહેવાય છે કેમકે-ખરા ખોટા પારકા દોષ બોલવામા શું લાભ છે? તેથી ધનનો અથવા યશનો લાભ થતો નથી, એટલુંજ નહીં પણ જેના દોષ કાઢિયે, તે એક પોતાનો નવો શત્રુ ઉત્પન્ન કર્યો એમ થાય છે ૧ પોતાની સ્તુતિ, ૨ પારકી નિંદા, ૩ વશ ન રાખેલી જીભ, ૪ સારા વસ્ત્ર અને ૫ કષાય આ પાચ વાના સયમ પાળવાને અર્થે સારો ઉદ્યમ કરનારા એવા મુનિરાજને પણ ખાલી કરે છે જો પુરુષમા ખરેખરા ઘણા ગુણ હોય, તો તે ગુણો વગર કહ્યે પોતાનો ઉત્કર્ષ કરશેજ, અને જો તે (ગુણો) ન હોય તો ફોગટ પોતાના પોતે કરેલા વખાણથી શું થાય? પોતે પોતાના બહુ વખાણ કરનારા સારા માણસને તેના મિત્ર હસે છે, બાધવજનો નિંદા કરે છે, મ્હોટા લોકો તેને કોરે મૂકે છે, અને તેના માબાપ પણ તેને બહુ માનતા નથી બીજાનો પરાભવ અથવા નિંદા કરવાથી તથા પોતાની મ્હોટાઇ પોતે પ્રકટ કરવાથી ભવે ભવે નીચ ગોત્ર કર્મ બધાય છે તે કર્મ કરોડો ભવ થએ પણ છૂટવું મુશ્કેલ છે પારકી નિંદા કરવી એ મહા પાપ છે કારણ ઘણી ખેદની વાત છે કે, નિંદા કરવાથી પારકા પાપો વગર કરે માત્ર નિંદા કરનારને ખાડામા ઉતારે છે એક નિંદક વૃદ્ધ ડોશીનુ દૃષ્ટાંત નીચે પ્રમાણે છે —

પર નિંદા કરનાર વૃદ્ધ ડોશીનુ દૃષ્ટાંત.

સુગ્રામ નામના ગામમા સુદર નામનો એક શ્રેષ્ઠી હતો તે મ્હોટો ધર્મી અને મુસાફર વગેરે લોકોને ભોજન, વસ્ત્ર, રહેવાનુ સ્થાનક વગેરે આપી તેમના ઉપર મ્હોટો ઉપકાર કરતો હતો તેની પડોશમા એક વૃદ્ધ બ્રાહ્મણી રહેતી હતી તે શેઠની હમ્મેશા નિંદા કર્યા કરે અને કહે કે, "મુસાફર લોકો પરદેશમા મરણ પામે છે, તેમની થાપણ વગેરે મળવાની લાલચથી એ શ્રેષ્ઠી પોતાની સચ્ચાઇ બતાવે છે વગેરે" એક વખતે ભૂખ તરસથી પીડાએલો એક કાર્પટિક આવ્યો તેને ઘરમા ન હોવાથી ભરવાડણ પાસે છાશ મગાવીને પાઇ, અને તેથી તે મરી ગયો કારણકે ભરવાડણે માથે રાખેલા છાશના વાસણમા ઉપરથી જતી સમડીએ મોઢામા પકડેલા સર્પના મુખમાથી ઝેર પડ્યુ હતુ કાર્પટિક મરણ પામ્યો તથી ઘણી ખુશી થએલી બ્રાહ્મણીએ કહ્યુ કે, "જુઓ, આ કેવુ ધર્મિપણુ!!" તે સમયે આકાશમા ઉભી રહેલી હત્યાએ વિચાર કર્યો કે, "દાતાર

અર્થે લાકડા લાવવા જંગલમા ગયો ત્યા એક ભીસમના ઝાડને કાપતા તેના અધિષ્ઠાયક વ્યંતરે ના પાડી, તો પણ તે સાહસથી તોડવા લાગ્યો ત્યારે વ્યંતરે કોળીને કહ્યુ "વર માગ" તે કોળીના ઘરમા તેની સ્ત્રીનુ જોર હોવાથી તે સ્ત્રીને પૂછવા ગયો માર્ગમા તેનો એક (ધાયજો) દોસ્ત મળ્યો, તેણે કહ્યુ "તું રાજ્ય માગ" તો પણ તેણે સ્ત્રીને પૂછ્યુ સ્ત્રી તુચ્છ સ્વભાવની હતી, તેથી એક વચન તેની યાદમા આવ્યુ કે—

"પુરુષ લક્ષ્મીના લાભથી ઘણો વધી જાય ત્યારે પોતાના જૂના દોસ્ત, સ્ત્રી અને ઘર એ ત્રણ વસ્તુને છોડી દે છે એમ વિચારી તેણે ભર્તારને કહ્યુ કે, "ઘણું દુઃખદાયી રાજ્યને લઈને શું કરવું છે? બીજા બે હાથ અને એક મસ્તક માગ એટલે ત્હારાથી બે વસ્ત્ર સાથે વણાશે" પછી કોળીએ સ્ત્રીના કહ્યા પ્રમાણે માગ્યુ અને વ્યંતરે આપ્યુ પણ લોકોએ તેવા વિચિત્ર સ્વરૂપે ગામમા પેસનારા તે કોળીને રાક્ષસ સમજી લાકડાથી અને પથ્થરથી મારી નાખ્યો અર્થાત્-જેને પોતાને અક્કલ નથી, તથા જે મિત્રનું કહેલુ પણ માને નહિ અને સ્ત્રીના વશમા રહે, તે મંથર કોળીની પેઠે નાશ પામે ઉપર કહેલો પ્રકાર કવચિત્ બને છે, માટે સુશિક્ષિત અને બુદ્ધિશાળી સ્ત્રી હોય તો તેની સલાહ લેવાથી ઉલટો ઘણો ફાયદો જ થાય છે આ વાતમા અનુપમાદેવી અને વસ્તુપાળ તેજપાલનું દૃષ્ટાંત જાણવું

સારા કુળમા પેદા થએલી, પાકી વયની, કપટ વિનાની, ધર્મકરણી કરવામા તત્પર, પોતાની સાધાર્મિક અને પોતાના સગા વહાલામા આવેલી એવી સ્ત્રીઓની સાથે પોતાની સ્ત્રીની પ્રીતિ કરાવવી સારા કુળમા પેદા થયેલી સ્ત્રીની સાથે પ્રીતિ કરવાનુ કારણ એ છે કે-ખરાબ કુળમા પેદા થયેલી સ્ત્રીની સાથે સોબત કરવી એ કુળવાન સ્ત્રીઓને અપવાદનુ મૂળ છે સ્ત્રીને રોગાદિક થાય તો તેની ઉપેક્ષા પુરુષ ન કરે, તપસ્યા, ઉજમણું દાન, દેવપૂજા, તીર્થયાત્રા આદી ધર્મકૃત્યોમા સ્ત્રીને તેનો ઉત્સાહ વધારી ધન વગેરે આપીને સહાય્ય કરે, પણ અંતરાય ન કરે કારણ કે પુરુષ સ્ત્રીના પુણ્યનો ભાગ લેનારો છે; તથા ધર્મકૃત્ય કરાવવુ એજ પરમ ઉપકાર છે પુરૂષનુ સ્ત્રીના સંબધમા આ વિગેરે ઉચિત આચરણ પ્રાયે જાણવું

પુત્રનુ ઉચિત.

હવે પુત્રના સંબંધમા પિતાનુ ઉચિત આચરણ કહીએ છીએ પિતા બાલ્યાવસ્થામા પૌષ્ટિક અન્ન, સ્વેચ્છાથી હરવુ ફરવુ, ભાતભાતના રમકડા વગેરે ઉપાયથી પુત્રનુ લાલન-પાલન કરે, અને તેના બુદ્ધિના ગુણ ખીલી નીકળે ત્યારે તેને કલામા કુશળ કરે બાલ્યાવસ્થામા પુત્રનુ લાલનપાલન કરવાનુ કારણ એ છે કે, તે અવસ્થામા તેનુ શરીર જો સંકડાએલુ અને દુર્બળ રહે તો તે કોઈ કાળે પણ પુષ્ટ ન થાય માટે જ કહ્યુ છે કે, પુત્ર

(શ્રેષ્ઠી) નિરપરાધી છે સર્પ અજ્ઞાની તથા સમડીના મોઢામા સપડાયેલો હોવાથી પરવશ છે, સમડીની જાત જ સર્પને ભક્ષણ કરનારી છે, અને ભરવાડણ પણ એ વાતમા અજાણ છે માટે હવે હુ કોને વળગુ ! " એમ વિચારી છેવટે તે હત્યા વૃદ્ધ બ્રાહ્મણીને વળગી તેથી તે કાળી કૂબડી અને કોઢ રોગવાળી થઇ આ રીતે પારકા ખોટા દોષ બોલવા ઉપર લોકપ્રસિદ્ધ દષ્ટાત છે

સાચા દોષો પણ ન બોલવા અગે ત્રણ પુતળીનુ દષ્ટાત.

હવે કોઈ રાજાની આગળ કોઈ પરદેશીએ લાવેલી ત્રણ પુતળીઓની પડિતોએ પરીક્ષા કરી તે એમ કે —એકના કાનમા દોરો નાખ્યો, તે તેના મુખમાથી બહાર નીકળ્યો તે સાભળ્યુ હોય તેટલુ મોઢે બકનારી-પુતળીની કિમ્મત ફુટી કોડીની કરી બીજી પુતળીના કાનમા નાખેલો દોરો તેના બીજા કાનમાથી બહાર નીકળ્યો તે એક કાને સાભળી બીજે કાને બહાર નાખી દેનારીની કિમ્મત લાખ સોનૈયા કરી ત્રીજીના કાનમા નાખેલો દોરો તેના ગળામા ઉતર્યો તે સાભળેલી વાત મનમા રાખનારીની કિમ્મત પડિતો કરી શકયા નહીં એ સાચા દોષો પણ ન કહેવા ઉપર દષ્ટાત છે

લોકવિરૂદ્ધ આચરવુ નહી.

તેમજ સરળ લોકોની મશ્કરી કરવી, ગુણવાન લોકોની અદેખાઇ કરવી, કૃતઘ્ન થવુ, ઘણા લોકની સાથે વિરોધ રાખનારની સોબત કરવી, લોકમા પૂજાએલાનુ અપમાન કરવું, સદાચારી લોકો સકટમા આવે રાજી થવુ, આપણામા શક્તિ છતા આફતમા સપડાયલા સારા માણસને મદદ ન કરવી, દેશ વગેરેની ઉચિત રીતભાત છોડવી, ધનના પ્રમાણથી ઘણો ઉજળો અથવા ઘણો મલિન વેષ વગેરે કરવો એ સવ લોકવિરૂદ્ધ કહેવાય છે એથી આ લોકમા અપયશ વગેરે થાય છે વાચકશિરોમણિ શ્રીઉમાસ્વાતિ વાચકજીએ કહ્યુ છે કે, સર્વ ધર્મી લોકોના આધાર લોક છે, માટે જે વાત લોકવિરૂદ્ધ અને ધર્મવિરૂદ્ધ હોય તે સર્વથા છોડવી લોકવિરૂદ્ધ તથા ધર્મવિરૂદ્ધ વાત છોડવામા લોકની આપણા ઉપર પ્રીતિ ઉપજે છે, સ્વધર્મ સચવાય છે, અને સુખે નિર્વાહ થાય છે, વગેરે ગુણ રહેલા છે કહ્યુ છે કે—લોકવિરૂદ્ધ છોડનાર માણસ સર્વ લોકને પ્રિય થાય છે અને લોકપ્રિય થવુ એ સમકિત વૃક્ષનુ મૂળ છે

ધર્મવિરૂદ્ધ.

હવે ધર્મવિરૂદ્ધ કહીએ છીએ મિથ્યાત્વ કૃત્ય કરવુ, મનમા દયા ન રાખતા બળદ વગેરેને મારવો, બાંધવો વગેરે. જૂ તથા માકડ વગેરે તડકે નાખવા, માથાના વાળ

પાચ વર્ષનો થાય ત્યા સુધી તેનુ લાલનપાલન કરવુ, તે પછી દસ વર્ષ સુધી અર્થાત પદર વર્ષનો થાય ત્યા સુધી તાડના કરવી, અને સોળમું વર્ષ બેઠા પછી પિતાએ પુત્રની સાથે મિત્રની પેઠે વર્તવુ પિતાએ પુત્રને ગુરુ, દેવ, ધર્મ, સુખી, તથા સ્વજન એમનો હમેશા પરિચય કરાવવો તથા સારા માણસોની સાથે તેને મૈત્રી કરાવવી ગુરુ આદિકનો પરિચય બાલ્યાવસ્થાથી જ હોય તો વલ્કલચીરિની પેઠે હમેશા મનમા સારી વાસના જ રહે છે ઉત્તમ જાતના, કુલીન તથા સુશીલ લોકોની સાથે મૈત્રી કરી હોય તો કદાચ નસીબના વાકથી ધન ન મળે તો પણ આવનારા અનર્થ તો ટળી જાય જ એમા શક નથી અનાર્ય દેશમા થએલા એવા પણ આર્દ્રકુમારને અભયકુમારની મૈત્રી તે જ ભવમા સિદ્ધિને અર્થે થઇ

પિતાએ પુત્રને કુળથી, જન્મથી અને રૂપથી બરાબર હોય એવી કન્યા પરણાવવી તેને ઘરના કાર્યભારમા જોડવો, તથા અનુક્રમે તેને ઘરની માલકી સોપવી "કુળથી, જન્મથી અને રૂપથી બરાબર હોય એવી કન્યા પરણાવવી" એમ કહેવાનુ કારણ એ છે કે-કજોડાવાળી સ્ત્રી સાથે ભર્તારનો યોગ થાય તો તેમનો તે ગૃહવાસ નથી, પણ માત્ર વિટબણા છે; તથા એક બીજા ઉપરનો રાગ ઉતરી જાય તો કદાચ બન્ને જણા અનુચિત કૃત્ય કરે એવો પણ સભવ છે આ વિષય ઉપર એક દષ્ટાત સભળાય છે તે એ કે —

કજોડાનુ દષ્ટાત

ભોજરાજાના રાજ્યમા આવેલી ધારાનગરીની અદર એક ઘરમા ઘણો કુરૂપ અને નિર્ગુણી એવો પુરૂષ તથા અતિ રૂપવતી અને ગુણવાન એવી સ્ત્રી હતી બીજા ઘરમા તેથી ઉલટુ એટલે પુરૂષ સારો અને સ્ત્રી બેશીકલ હતી એક સમયે બન્ને જણાના ઘરમા ચોરે ખાતર પાડ્યું, અને બન્ને કજોડાને જોઇ કાઇ ન બોલતા સુરૂપ સ્ત્રી સુરૂપ પુરૂષ પાસે, અને કુરૂપ સ્ત્રી કુરૂપ પુરૂષ પાસે ફેરવી નાખી જ્યા સુરૂપનો યોગ થયો, તે બન્ને સ્ત્રી પુરૂષ પ્રથમ ઘણા ઉદ્વિગ્ન રહેતા હતા તે હર્ષ પામ્યાં, પણ જેને કુરૂપ સ્ત્રીનો યોગ થયો, તેણે રાજસભામા વિવાદ ચલાવ્યો રાજાએ ઢ ઢેરો પીટાવ્યો ત્યારે ચોરોએ આવીને કહ્યું કે, "હે મહારાજ! રાત્રિને વિષે પરદ્રવ્યનો અપહાર કરનારા અમે વિધાતાની ભૂલ સુધારી, એક રત્નનો બીજા રત્નની સાથે યોગ કર્યો." ચોરનુ વચન સાભળી હસનારા રાજાએ તેજ વાત પ્રમાણ કરી

વિવાહના ભેદ વગેરે આગળ કહેવાશે "તેને ઘરના કાર્યભારમા જોડવો" એમ કહેવાનુ કારણ એ છે કે, ઘરના કારભારમા જોડાયલો પુત્ર હમેશા ઘરની ચિંતામા રહેવાથી સ્વચ્છદી અથવા મદોન્મત્ત ન થાય તેમજ ઘણા દુખ સહન કરી ધન કમાવવુ પડે છે, એ વાતનો જાણ થઇ અનુચિત વ્યય કરવાનુ મનમા ન લાવે "ઘરની માલકી

મ્હોટી કાચકીથી સમારવા, લીંબો વગેરે ફોડવી, ઉષ્ણકાળમા ત્રણ વાર અને બાકીના કાળમા બે વાર મજબૂત મ્હોટા જાડા ગળણાથી સખારો વગેરે સાચવવાની યુક્તિ પાણી ગાળવામા તથા ધાન્ય, છાણા, શાક, ખાવાના પાન ફળ વગેરે તપાસવામા સમ્યક્ પ્રકારે ઉપયોગ ન રાખવો આખી સોપારી, ખારેક, વાલોળ, ફળી, વગેરે મોઢામા એમની એમ નાખવી, નાળવાનુ અથવા ધારાનુ જળ વગેરે પીવુ, ચાલતા, બેસતા, સુતા, ન્હાતા, કાંઈ વસ્તુ મૂકતા અથવા લેતા, રાધતા, ખાડતા, દળતા અને મળમૂત્ર, બડખો, કોગળો, વગેરેનુ પાણી તાબુલ, નાખતા બરાબર યત્ના ન રાખવી ધર્મમાં આદર ન રાખવો દેવ, ગુરૂ તથા સાધર્મિ એમની સાથે દ્વેષ કરવો, દેવદ્રવ્ય વગેરે સારા લોકોની મશ્કરી કરવી, કષાયનો ઉદય બહુ રાખવો, બહુ દોષથી ભરેલુ ખરીદ વેચાણ કરવુ, ખરકર્મ તથા પાપ મય અધિકાર આદિ કાર્ય વિષે પ્રવર્તવું એ સર્વ ધર્મવિરૂદ્ધ કહેવાય છે ઉપર આવેલા મિથ્યાત્વ વગેરે ઘણાખરા પદોની વ્યાખ્યા અર્થદીપિકામા કરી છે ધર્મી લોકો દેશવિરૂદ્ધ, કાળવિરૂદ્ધ, રાજવિરૂદ્ધ અથવા લોકવિરૂદ્ધ આચરણ કરે તો તેથી ધર્મની નિંદા થાય છે, માટે તે સર્વ ધર્મવિરૂદ્ધ સમજવુ ઉપર કહેલુ પાચ પ્રકારનુ વિરુદ્ધકર્મ શ્રાવકે છોડવું આ રીતે દેશાદિ પાચ વિરુદ્ધકર્મનો ત્યાગ કરવાનુ કહ્યુ છે

ઉચિત આચારો અને તેના નવ ભેદ

હવે ઉચિતકર્મ કહીએ છીએ ઉચિતાચરણના પિતા સબધી, માતા સબધી વગેરે નવ પ્રકાર છે ઉચિતાચરણથી આ લોકમા પણ સ્નેહની વૃદ્ધિ તથા યશ વગેરેની પ્રાપ્તિ થાય છે તે હિતોપદેશમાળામા જે ગાથાઓવડે દેખાડયુ છે, તે અહીં લખીએ છીએ માણસ માત્રનુ માણસપણું સરખુ છતા કેટલાક માણસોજ આ લોકમા યશ પામે છે, તે ઉચિત આચરણનો મહિમા છે એમ નક્કી જાણવું

તે ઉચિત આચરણના નવ પ્રકાર છે, તે એ કે —૧ પોતાના પિતા સબધી, ૨ માતા સબધી, ૩ સગા ભાઇ સબધી, ૪ સ્ત્રી સબધી, ૫ પુત્ર પુત્રો સબધી, ૬ સગા વહાલા સબધી, ૭ વડીલ લોકો સબધી, ૮ શહેરના રહીશ લોકો સબધી, તથા ૯ અ યદર્શની સબધી એ નવ પ્રકારનુ ઉચિત આચરણ દરેક માણસે કરવુ જોઇએ

હવે પિતાના સબધમા મન વચન કાયાથી ત્રણ પ્રકારે ઉચિત આચરણ કરવું પડે છે, તે સબધે હિતોપદેશમાળાના કર્તા કહે છે કે—

પિતાનુ ઉચિત.

પિતાની શરીર સેવા ચાકરની પેઠે પોતે વિનયથી કરવી તે એમ કે–તેમના પગ ધોવા તથા દાબવા, વૃદ્ધ અવસ્થામા તેમને ઉઠાડવા તથા બેસાડવા, દેશના અને કાળના

સોપવી " એમ કહ્યું તેનું કારણ એ છે કે મ્હોટા લોકોએ યોગ્ય કાર્ય ન્હાનાને માથે નાખવાથી ન્હાનાની પ્રતિષ્ઠા થાય છે ઘરનો કાર્યભાર સારી પરીક્ષા કરીને ન્હાનો પુત્ર યોગ્ય હોય તો તેને માથે જ નાખવો કારણ કે, તેમ કરવાથી જ નિર્વાહ થવાનો, તથા તેથી શોભા વગેરે વધવાનો પણ સભવ છે પ્રસેનજિત રાજાએ પહેલા સર્વે પુત્રોની પરીક્ષા કરી સોમો પુત્ર જે શ્રેણિક તેને માથે જ રાજ્ય સોપ્યું પુત્રની પેઠેજ પુત્રી, ભત્રીજા વગેરેના સબધમા પણ યોગ્યતા માફક ઉચિત આચરણ કરવાનુ જાણવુ તેમજ પુત્રની વહુના સબધમા પણ સમજવુ જેમ ધનશ્રેષ્ઠીએ ચોખાના પાચ દાણા આપી પરીક્ષા કરી, ચોથી વહુ રોહિણીનેજ ઘરની સ્વામિની કરી, તથા ઉજ્ઝિના, ભોગવતી અને રક્ષિતા એ ત્રણે મ્હોટી વહુઓને અનુક્રમે છાણુ વગેરે કાઢવાનુ, રાધવાનુ તથા ભડારનુ કામ સોપ્યું

પિતા પુત્રની તેના દેખતા પ્રશસા ન કરે, કદાચ પુત્ર વ્યસનમા સપડાય એમ હોય તો તેને દ્યૂતાદિ વ્યસનથી થતો ધનનો નાશ, લોકમા અપમાન, તર્જના, તાડના આદિ દુર્દશા સભળાવે, તેથી તે વ્યસનમા સપડાતો અટકે છે તથા લાભ, ખરચ અને શિલક એ ત્રણે પુત્ર પાસેથી તપાસી લે તેથી તે સ્વચ્છદી થતો નથી, તથા પોતાની મહોટાઈ રહે છે " પુત્રની પ્રશસા જ ન કરે " એમ કહેવાનુ કારણ એ છે કે, પહેલા તો પુત્રની પ્રશસા જ ન કરવી કહ્યુ છે કે—ગુરૂની તેમના મુખ આગળ, મિત્રોની તથા બાધવોની પછવાડે, દાસની તથા ચાકરની તેમનુ કામ સારુ નીવડે ત્યારે, તથા સ્ત્રીઓની તેઓ મરી ગયા પછી સ્તુતિ કરવી પણ પુત્રની તો બિલકુલ સ્તુતિ કરવી જ નહીં એમ છતા તે વગર ન ચાલે તો સ્તુતિ કરવી; પણ પ્રત્યક્ષ ન કરવી કારણ કે, તેથી તેના ગુણ આગળ વધતા અટકે છે અને વૃથા અહકાર વગેરે આવે છે

પિતાએ પુત્રને રાજસભા દેખાડવી, તથા પરદેશના આચાર અને વ્યવહાર પણ પ્રકટપણે દેખાડવા પિતાનુ પુત્રના સબધમા આ વગેરે ઉચિત આચરણ જાણવુ રાજસભા દેખાડવાનુ કારણ એ છે કે-રાજસભાનો પરિચય ન હોય તો કોઈ વખતે દુર્દૈવથી ઓચિંતુ કાઈ દુ ખ આવી પડે ત્યારે તે કાયર થાય, તથા પારકી લક્ષ્મી જોઈ અદેખાઈ કરનારા શત્રુઓ તેને નુકશાનમા નાખે કેમ કે—રાજદરબારમા જવુ, રાજાના માનીતા લોકો જોવા, તેથી કાઈ અર્થલાભ ન થાય તો પણ અનર્થનો નાશ તો થાય જ માટે રાજસભાનો અવશ્ય પરિચય કરાવવો પરદેશના આચાર તથા વ્યવહાર દેખાડવાનુ કારણ એ છે કે, પરદેશના આચાર વ્યવહારનુ જ્ઞાન ન હોય, અને કારણ પડેથી ત્યા જવુ પડે તો ત્યાના લોકો એને પરદેશી જાણીને સહજ વારમા વ્યસનના ખાડામા નાખી દે, માટે પરદેશના આચાર વ્યવહાર દેખાડવા પિતાની પેઠે માતાએ પણ પુત્રના સબધમા તથા પુત્રની વહુના સબધમા સભવ માફક ઉચિત આચરણ સાચવવુ માતાએ ઓરમાન પુત્રના સબધમાં વિશેષ ઉચિત આચરણ સાચવવુ, કારણ કે, તે પ્રાયે સહજમા પોતાને કાઈ ઓછું

અનુસારથી તેમને સદે એવુ ભોજન, બિછાનુ, વસ્ત્રો, ઉવટણુ વગેરે ચીજો આપવી એ તથા એવા બીજા પિતાજીના કામ સુપુત્રે વિનયથી કરવા, પણ કોઇના કહેવાથી પરાણે અથવા કચવાતા મને તિરસ્કાર વગેરેથી ન કરવા અને તે પોતે કરવા, પણ ચાકર વગેરે પાસે ન કરાવવા કહ્યું છે કે–પુત્ર પિતા આગળ બેઠો હોય ત્યારે તેની જે શોભા દેખાય છે, તે શોભાનો સોમો ભાગ પણ તે ઊંચા સિહાસન ઉપર બેસે તો પણ ક્યાથી આવે ? તથા મુખમાથી બહાર પડ્યુ ન પડ્યુ એટલામા પિતાનુ વચન ઉઠાવી લેવું એટલે પિતાનુ વચન સત્ય કરવાને અર્થે રાજ્યાભિષેકને અવસરેજ વનવાસને અર્થે નીકળેલા રામચદ્રજીની પેઠે સુપુત્રે પિતાના મુખમાથી વચન નીકળતાજ “ હાજી, આપની આજ્ઞા પ્રમાણ છે આજ્ઞા માફક હમણાજ કરૂ છુ ” એમ કહી ઘણા માનથી તે વચન સ્વીકારવુ; પણ સાભળ્યુ ન સાભળ્યુ કરી, માથુ ધુણાવી, કહ્યા માફક કરતા ઘણીવાર લગાડવી અથવા કહેલુ કામ અધુરૂ મૂકીને પિતાના વચનની અવજ્ઞા કરવી નહીં

સુપુત્રે દરેક કામમા હરેક રીતે પિતાના મનને પસદ પડે તેમ કરવુ, કેમકે પોતાની બુદ્ધિથી કાઈ ખાસ કરવા જેવુ કામ ધાર્યુ હોય તો પણ તે પિતાને મનગમતુ હોય તોજ કરવુ તથા સેવા, ગ્રહણ આદિ તથા લૌકિક અને અલૌકિક સર્વ વ્યવહારમા આવનારા બીજા સર્વ જે બુદ્ધિના ગુણો તેમનો અભ્યાસ કરવો બુદ્ધિનો પહેલો ગુણ માબાપ વગેરેની સેવા કરવી એ છે બહુ જાણ એવા માબાપ વગેરેની સારી સેવા કરી હોય તો, તેઓ દરેક કાર્યના રહસ્ય અવશ્ય પ્રકટ કરે છે કહ્યુ છે કે-જ્ઞાનવૃદ્ધ લોકોની સેવા ન કરનારા અને પુરાણ તથા આગમ વિના પોતાની બુદ્ધિથી જૂદી જૂદી કલ્પના કરનારા લોકોની બુદ્ધિ ઘણી પ્રસન્ન થતી નથી એક અનુભવી વૃદ્ધ જે જાણે છે, તે કરોડો તરૂણ લોકો પણ જાણી શકતા નથી જુઓ, રાજાને લાત મારનાર માણસ વૃદ્ધના વચનથી પૂજાય છે વૃદ્ધ પુરુષોનુ વચન સાભળવુ તથા કામ પડે બહુશ્રુત એવા વૃદ્ધનેજ પૂછવુ જુઓ, વનમા હસનુ ટોળુ બધનમા પડયુ હતુ તે વૃદ્ધના વચનથી છૂટયું તેમજ પોતાનો મનમાનો અભિપ્રાય પિતાની આગળ જાહેર રીતે કહેવો

પિતાને પૂછીને જ દરેક કામને વિષે પ્રવર્ત્તે જો કદાચ પિતા કોઈ કામ કરવાની ના કહે તો તે ન કરે, કોઈ ગુન્હો થયે પિતાજી કઠણ શબ્દ બોલે તો પણ પોતાનું વિનીતપણું ન મૂકે, અર્થાત્ મર્યાદા મૂકીને ગમે તેમ દુરુત્તર ન કરે

જેમ અભયકુમારે શ્રેણિક રાજાના તથા ચિલ્લણા માતાના મનોરથ પૂર્ણ કર્યા તેમ સુપુત્રે પિતાના સાધારણ લૌકિક મનોરથ પણ પૂર્ણ કરવા તેમા પણ દેવપૂજા કરવી, સદ્ગુરુની સેવા કરવી, ધર્મ સાભળવો, વ્રત પચ્ચખાણ કરવુ, ષડાવશ્યક વિષે પ્રવર્ત્તવુ, સાત ક્ષેત્રમા ધન વાપરવુ, તીર્થયાત્રા કરવી, અને દીન તથા અનાથ લોકોનો ઉધ્ધાર કરવો,

પડયુ એમ માનનારો હોય છે આ વિષયમા સાવકી માએ આપેલી અડદની રાબડી ઓકનાર પુત્રનો દાખલો જાણવો

સગા સબધીઓનુ ઉચિત

પિતાના, માતાના તથા સ્ત્રીના પક્ષના લોકો સ્વજન કહેવાય છે તેમના સબધમા પુરૂષનુ ઉચિત આચરણ આ રીતે છે પોતાના ઘરમા પુત્રજન્મ તથા વિવાહ સગાઇ આદિ મગળકાર્ય હોય ત્યારે તેમનો હમેશા આદરસત્કાર કરવો તેમજ તેમને માથે કાંઇ નુકસાન આવી પડે તો તેમને પોતાની પાસે રાખવા સ્વજનોને માથે કાંઇ સકટ આવે, અથવા તેમને ત્યા કાંઇ ઉત્સવ હોય તો પોતે પણ હમેશા ત્યા જવુ તથા તેઓ નિર્ધન અથવા રોગાતુર થાય તો તેમનો તે સકટમાથી ઉદ્ધાર કરવો કેમકે-રોગ, આપદા-દુકાળ તથા શત્રુનુ સકટ માથે આવે છતે તથા રાજદ્વારે અને સ્મશાને જવાને અવસરે જે સાથે રહે તે બાધવ કહેવાય સ્વજનનો ઉદ્ધાર કરવો તે ખરેખર જોતા પોતાનોજ ઉદ્ધાર કરવા બરાબર છે, કેમકે રહેટના ઘડા જેમ ભરાય છે અને ખાલી થાય છે તેમજ માણસ પણ પૈસાદાર અને દરિદ્રી થાય છે કોઇની દરિદ્રી અથવા પૈસાવાળી અવસ્થા ચિરકાળ ટકતી નથી, માટે કદાચ દુર્દૈવથી આપણે માથે માઠી અવસ્થા આવી પડે તો પૂર્વે આપણે જેમના ઉપર ઉપકાર કર્યો હોય, તેઓ જ આપણો આપદાથી ઉદ્ધાર કરે માટે અવસર આવે સ્વજનોનો સકટમાથી ઉદ્ધાર કરવો જ

પુરુષે સ્વજનોની પૂઠે નિંદા ન કરવી; તેમની સાથે મશ્કરી વગેરેમા પણ વગર કારણે શુષ્ક વાદ ન કરવો, કારણ કે તેથી ઘણા કાળની પણ પ્રીતિ તુટી જાય છે તેમના શત્રુની સાથે દોસ્તી ન કરે, તથા તેમના મિત્રની સાથે મૈત્રી કરે પુરૂષે સ્વજન ઘરમા ન હોય અને તેના કુટુબની એકલી સ્ત્રીઓજ ઘરમા હોય, તો તેના ઘરમા પ્રવેશ ન કરવો, તેમની સાથે પૈસાનો વ્યવહાર ન કરવો, તથા દેવનુ, ગુરુનુ અથવા ધર્મનુ કાર્ય હોય તો તેમની સાથે એકદિલ થવુ સ્વજનોની સાથે પૈસાનો વ્યવહાર ન કરવાનુ કારણ એ છે કે તેમની સાથે વ્યવહાર કરતા પ્રથમ જરાક એમ લાગે છે કે, એથી પ્રીતિ વધે છે, પણ પરિણામે તેથી પ્રીતિને બદલે શત્રુપણુ વધે છે કહ્યુ છે કે-જ્યા ઘણી પ્રીતિ રાખવાની ઇચ્છા હોય ત્યા ત્રણ વાના ન કરવા એક વાદવિવાદ, બીજો પૈસાનો વ્યવહાર અને ત્રીજુ તેની પછવાડે તેની સ્ત્રીની સાથે ભાષણ ધર્માદિક કાર્યમા એકદિલ થવાનુ કારણ એ છે કે-સસારી કામમા પણ સ્વજનોની સાથે એકદિલપણુ રાખવાથીજ પરિણામ સારૂ આવે છે, તો પછી જિનમદિર આદિ દેવાદિકના કાર્યમા તો જરૂર એકદિલપણુ હોવુ જ જોઇએ, કેમ કે, તેવા કાર્યોનો આધાર સર્વ સઘના ઉપર છે અને તે સર્વ સઘના કાર્યો એકદિલથી થાય તેમા જ [illegible] શોભા વગેરેનો સભવ છે, માટે તે કાર્યો

વગેરે જે ઈચ્છા થાય તે ધર્મ મનોરથ કહેવાય છે પિતાના ધર્મ મનોર
આદરથી પૂર્ણ કરવા, કેમકે, આ લોકમા મોટા એવા માબાપના સગધમા
કર્ત્તવ્ય જ છે કોઇ પણ રીતે જેમના ઉપકારનો માથે રહેલો ભાગ ઉતારી
એવા માબાપ વગેરે ગુરુજનોને કેવલિભાષિત સદ્ધર્મને વિષે જોડ્યા વિના બી
ભાર હલકો કરવાનો ઉપાય જ નથી

શ્રીસ્થાનાગસૂત્રમા કહ્યુ છે કે, ત્રણ જણના ઉપકાર ઉતારી ન શકાય એ

માતાપિતાદિના ઉપકારનો બદલો

તે આ રીતે—૧ માબાપના, ૨ ધણીના અને ૩ ધર્માચાર્યના

કોઇ પુરુષ જાવજ્જીવ સુધી પ્રભાત કાળમા પોતાના માબાપને શતપાક
પાક તેલવડે અભ્યગન કરે, સુગધી પીઠી ચોળે, ગધોદક, ઉષ્ણોદક, અને
ત્રણ જાતના પાણીથી ન્હવરાવે, સર્વ વસ્ત્ર પહેરાવી સુશોભિત કરે, પાકશા
રીત પ્રમાણે બરોબર રાધેલુ, અઢાર જાતિના શાક સહીત મનગમતુ અન્ન જ
જાવજ્જીવ પોતાના ખભા ઉપર ધારણ કરે તો પણ તેનાથી પોતાન
ઉપકારનો બદલો વાળી ન શકાય, પરતુ જો તે પુરુષ પોતાના માબાપને
ધર્મ સભળાવી, મનમા બરોબર ઉતારી તથા ધર્મના મૂળ ભેદની અને
પ્રરૂપણા કરી તે ધર્મને વિષે સ્થાપન કરનારો થાય તો જ તે પુરુષથી પોતા
ઉપકારનો બદલો વાળી શકાય.

સ્વામિના ઉપકારનો બદલો.

કોઈ મહાન ધનવાન પુરુષ એકાદ દરિદ્રી માણસને ધન વગેરે આપીને
સ્થામા લાવે, અને તે માણસ સારી અવસ્થામા આવ્યો તે વખતની પેઠે
ધણી ભોગ્ય વસ્તુના સગ્રહનો ભોગવનારો એવો રહે પછી તે માણસને સા
લાવનાર ધનવાન પુરુષ કોઇ વખતે પોતે દરિદ્રી થઈ પૂર્વે જે દરિદ્રી હતે
પાસે શીઘ્ર આવે ત્યારે તે માણસ પોતાના તે ધણીને જો સર્વસ્વ આપે, તો
તે ધણીના ઉપકારનો બદલો વાળી શકાય નહીં, પરતુ જો તે માણસ પોત
કેવલિભાષિત ધર્મ કહી, સમજાવી અને અતર્ભેદ સહિત પ્રરૂપીને તે
સ્થાપન કરનારો થાય, તો જ તેનાથી ધણીના ઉપકારનો બદલો વાળી શકા

ધર્માચાર્યના ઉપકારનો બદલો.

સર્વની સમતિથી કરવા સ્વજનોની સાથે એકદિલ રાખવા ઉપર પાચ આગળીઓનો દાખલો છે, તે નીચે પ્રમાણે છે —

સપ ઉપર પાચ આગળીઓનુ દૃષ્ટાત.

પ્રથમ તર્જની (અગૂઠાની જોડેની) આગળી લખવામા તથા ચિત્રકલા વગેરે સર્વ કાર્યોમા પ્રથમ હોવાથી તથા વસ્તુ દેખાડવામા, ઉત્તમ વસ્તુના વખાણ કરવામા, વાળવામા અને ચપટી વગેરે ભરવામા ડાહી હોવાથી અહકાર પામી મધ્યમા (વચલી) આગળીને કહે છે "ત્હારામા શા ગુણ છે ?" મધ્યમાએ કહ્યુ "હુ સર્વે આગળીઓમા મુખ્ય, મ્હોટી અને મધ્ય ભાગમા રહેનારી છુ તત્રી, ગીત, તાલ, વગેરે કળામા કુશળ છુ કાર્યની ઉતાવળ જણાવવા માટે અથવા દોષ, છળ વગેરેનો નાશ કરવાને માટે ચપટી વગાડુ છુ અને ટચકારાથી શિક્ષા કરનારી છુ" એમજ ત્રીજી આગળીને પૂછ્યુ ત્યારે તેણે કહ્યું, "દેવ, ગુરુ, સ્થાપનાચાર્ય, સાધર્મિક વિગેરેની નવાગ ચદનપૂજા, મગલિક, સ્વસ્તિક, નદ્યાવર્ત વગેરે કરવાનુ; તથા જળ, ચદન, વાસક્ષેપ, ચૂર્ણ વગેરેનુ અભિમત્રણ કરવું મ્હારા તાબામા છે" પછી ચોથી આગળીને પૂછ્યુ ત્યારે તેણે કહ્યુ કે, "હુ પાતળી હોવાથી કાનની અદર ખણવા આદિ ઝીણા કામો કરી શકુ છુ, શરીરે દુ ખ આવે છે.ાદિ પીડા સહુ છુ, શાકિની વગેરેના ઉપદ્રવ દૂર કરુ છુ, જપ સખ્યા વગેરે કરવામા પણ અગ્રેસર છુ" તે સાભળી ચારે આગળીઓએ માહેમાહે મિત્રતા કરી અગૂઠાને પૂછ્યુ કે, "ત્હારામા શા ગુણ છે?" અગૂઠે કહ્યુ, "અરે ઓ ! હુ તો તમારો ધણી છુ ! જુઓ લખવુ, ચિત્રામણ કરવું, કોળીયો વાળવો, ચપટી વગાડવી, ટચકારો કરવો, મૂઠી વાળવી, ગાઠ વાળવી, હથિયાર વગેરે વાપરવા, દાઢી મૂછ સમારવી, તથા કાતરવી, કાતરવું, લોચ કરવો, પીંજવું, વણવુ, ધોવુ, ખાડવુ દળવુ, પિરસવુ, કાટો કાઢવો, ગાયો વગેરે દોહવી, જપની સખ્યા કરવી, વાળ અથવા ફૂલ ગૂથવા, પુષ્પપૂજા કરવી, વગેરે કાર્યો મ્હારા વિના થતા નથી તેમજ વૈરીનુ ગળુ પકડવુ, તિલક કરવુ, શ્રીજિનામૃતનુ પાન કરવુ, અગૂઠ પ્રશ્ન કરવો વગેરે કાર્યો એકલા મ્હારાથી જ થાય છે" તે સાભળી ચારે આગળીઓ અગૂઠાનો આશ્રય કરી સર્વ કાર્યો કરવા લાગી

ગુરૂનુ ઉચિત.

સ્વજનના સબધમા ઉપર કહ્યું વગેરે ઉચિત આચરણ જાણવુ હવે ધર્માચાર્યના સબધમા ઉચિત આચરણ કહીએ છીએ પુરૂષે દરરોજ ત્રણ ટક ભક્તિથી તથા શરીરવડે અને વચનવડે બહુમાનથી ધર્માચાર્યને વદના કરવી ધર્માચાર્યે દેખાડેલી રીત પ્રમાણે આવશ્યક વગેરે કામો કરવા, તથા તેમની પાસે શુદ્ધ શ્રદ્ધાથી ધર્મોપદેશ સાભળવો

સબધી ઉત્તમ એક જ વચન સાભળી મનમા તેનો બરાબર વિચાર કરી મરણનો સમય આવે મરણ પામી કોઇ દેવલોકને વિષે દેવતાપણે પેદા થાય પછી તે દેવના પોતાના તે ધર્માચાર્યને જો દુર્ભિક્ષવાળા દેશમાથી સુભિક્ષ દેશમા લાવી મૂકે, વિકરાલ જગલમાથી પાર ઉતારે, અથવા કોઇ દીર્ઘકાળના રોગથી પીડાતા તે ધર્માચાર્યને તેમાંથી મૂકાવે, તો પણ તેનાથી તે ધર્માચાર્યના ઉપકારનો બદલો વાળી ન શકાય, તો પણ તે પુરૂષ કેવળિ ભાષિત ધર્મથી ભ્રષ્ટ થએલા તે પોતાના ધર્માચાર્યને કેવળિભાષિત ધર્મ કહી સમજાવી, અત્તર્ભેદ સહિત પ્રરૂપી ફરી વાર તે ધર્મને વિષે સ્થાપન કરનારો થાય, તો જ તે પુરૂષથી તે ધર્માચાર્યના ઉપકારને બદલો વાળી શકાય "

માતપિતાની સેવા કરવા ઉપર, પોતાના આધળા માબાપને કાવડમા બેસારી કાવડ પોતે ઉપાડી તેમને તીર્થયાત્રા કરાવનાર શ્રવણનુ દૃષ્ટાત જાણવુ માબાપને કેવળી ભાષિત ધર્મને વિષે સ્થાપન કરવા ઉપર પોતાના પિતાજીને દીક્ષા દેનાર શ્રી આર્યરક્ષિત સૂરિનુ અથવા કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થએ છતે પણ માબાપને પ્રતિબોધ થાય ત્યા સુધી નિરવદ્ય વૃત્તિએ ઘરમા રહેલા કૂર્માપુત્રનુ દૃષ્ટાત જાણવુ પોતાના શેઠને ધર્મને વિષે સ્થાપન કરવા ઉપર પ્રથમ કોઇ મિથ્યાત્વી શ્રેષ્ઠીના મુનીમપણાથી પોતે મ્હોટો શેઠ થએલો, અને વખત જતા દુર્ભાગ્યથી દરિદ્રી થએલા તે મિથ્યાત્વી શેઠને પૈસા વગેરે આપીને ફરીથી તેને મ્હોટો શેઠ બનાવનાર અને શ્રાવક ધર્મને વિષે સ્થાપન કરનાર જિનદાસ શેઠનુ દૃષ્ટાત જાણવુ પોતાના ધર્માચાર્યને ફરીથી ધર્મને વિષે સ્થાપન કરવા ઉપર નિદ્રા વિગેરે પ્રમાદમા પડેલા સેલકાચાર્યને બોધ કરનાર પથક શિષ્યનુ દૃષ્ટાત જાણવુ આ વગેરે પિતા સબધી ઉચિત આચરણ છે માતા સબધી ઉચિત આચરણ પણ પિતાની પેઠેજ સમજવુ

માતાના ઉચિતની વિશેષતા.

હવે માતા સબધી ઉચિત આચરણમા કહેવા યોગ્ય છે તે કહે છે

માતા સબધી ઉચિત આચરણ પિતા સરખુ છે છતા પણ તેમા એટલુ વિશેષ છે કે, માતા જાતે સ્ત્રી હોય છે અને સ્ત્રીનો સ્વભાવ એવો હોય છે કે, નજીવી બાબતમા તે પોતાનુ અપમાન થયુ એમ માની લે છે માતા પોતાના મનમા સ્ત્રીસ્વભાવથી કાંઈ પણ અપમાન ન લાવે એવી રીતે સુપુત્રે તેમની ઇચ્છા પ્રમાણે પિતાજી કરતા પણ વધારે ચાલવુ વધારે કહેવાનુ કારણ એ છે કે, માતા, પિતાજી કરતા અધિક પૂજ્ય છે મનુએ કહ્યું છે કે—ઉપાધ્યાયથી દસગણો શ્રેષ્ઠ આચાર્ય છે, આચાર્યથી સોગણો શ્રેષ્ઠ પિતા છે, અને પિતાથી હજારગણી શ્રેષ્ઠ માતા છે બીજાઓએ પણ કહ્યું છે કે—પશુઓ દૂધ પાન કરવુ હોય ત્યા સુધી માતાને માને છે, અધમ પુરૂષો સ્ત્રી મળે ત્યા સુધી માને છે, મધ્યમ પુરૂષો ઘરનુ કામકાજ તેને હાથે ચાલતુ હોય ત્યા સુધી માને છે અને સારા

ધર્માચાર્યના આદેશનુ બહુમાન કરે, એમની મનથી પણ અવજ્ઞા ન કરે અધર્મી લોકોએ કરેલા ધર્માચાર્યના અવર્ણવાદને પોતાની શકિત માફક રોકે, પણ ઉપેક્ષા ન કરે કહ્યુ છે કે—મ્હોટાઓની નિંદા કરનારજ કેવળ પાપી નથી, પણ તે નિંદા સાભળનાર પણ પાપી છે તથા ધર્માચાર્યનો સ્તુતિવાદ હમેશા કરે, કારણ કે, સમક્ષ અથવા પાછળ ધર્માચાર્યની પ્રશસા કરવાથી પુણ્યાનુબધી પુણ્ય બધાય છે ધર્માચાર્યના છિદ્ર ન જોવા, સુખમા તથા દુ ખમા મિત્રની પેઠે તેમને અનુવર્તવુ, તથા પ્રત્યનીક લોકોએ કરેલા ઉપદ્રવને પોતામા જેટલી શકિત હોય, તેટલી શકિતથી વારવા અહીં કોઇ શકા કરે કે, " પ્રમાદથી રહિત એવા ધર્માચાર્યમા છિદ્રો જ ન હોય, ત્યારે તે ન જોવા એમ કહેવુ વ્યર્થ છે તથા મમતા રહિત ધર્માચાર્યની સાથે મિત્રની પેઠે શી રીતે વર્તવુ ? " ખરી વાત છે, ધર્માચાર્ય તો પ્રમાદથી અને મમતાથી રહિત જ છે, પણ જૂદી જૂદી પ્રકૃતિના શ્રાવકોને પોતાની પ્રકૃતિના અનુસારથી ધર્માચાર્યને વિષે પણ જૂદો જૂદો ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે સ્થાનાગ સૂત્રમા કહ્યું છે કે—" હે ગૌતમ ! ચાર પ્રકારના શ્રાવક કહ્યા છે, એક માતાપિતા સમાન, બીજા ભાઈ સમાન, ત્રીજા મિત્ર સમાન, ચોથા શોકય સમાન " વગેરે આ ગ્રથમા પૂર્વે કહી ગયા છીએ પ્રત્યનીક લોકોએ કરેલો ઉપદ્રવ દૂર કરવાના સબધમા કહ્યું છે કે, સાધુઓનો, જિનમદિરનો તથા વિશેષે કરી જિનશાસનનો કોઈ વિરોધી હોય, અથવા કોઇ અવર્ણવાદ બોલતો હોય, તો તેને સર્વ શકિતથી વારવો " આ વિષય ઉપર ભગીરથ નામના સગર ચક્રવર્તીના પૌત્ર જયકુમાર, કે જેણે પ્રાત ગામના રહીશ સાઠ હજાર લોકોએ કરેલા ઉપદ્રવથી પીડાયેલા યાત્રાએ જનાર સઘનો ઉપદ્રવ ટાળ્યો હતો તેનો દાખલો જાણવો

પુરુષે પોતાનો કાઇ અપરાધ થએ છતે ધર્માચાર્ય શિખામણ દે ત્યારે " આપ કહો તે યોગ્ય છે " એમ કહી સર્વ કબૂલ કરવુ કદાચ ધર્માચાર્યની કઈંક ભૂલ જણાય તો તેમને એકાતમા " મહારાજ, આપ જેવા ચારિત્રવતને આ વાત ઉચિત છે કે ? " એમ કહે શિષ્યે સામું આવવુ, ગુરુ આવે ત્યારે ઉઠવુ, આસન આપવુ, પગચપી કરવી, તથા શુદ્ધ એવા વસ્ત્ર, પાત્ર, આહાર આદિનુ દાન વગેરે સમયને ઉચિત એવો સર્વ વિનય સબધી ઉપચાર ભકિતથી કરવો અને પોતાના હૃદયમા ધર્માચાર્યને વિષે દઢ તથા કપટ રહિત અનુરાગ ધારણ કરવો. પુરુષ પરદેશમા હોય તો પણ ધર્માચાર્યે કરેલા સમ્યકત્વ દાન આદિ ઉપકારને નિરતર સભારે ધર્માચાર્યના સબધમા ઈત્યાદિ ઉચિત આચરણ જાણવું

સ્વનગરનિવાસીઓનુ ઉચિત

પુરુષ જે નગરમા પોતે રહેતો હોય, તેજ નગરમા બીજા જે વણિકવૃત્તિએ આજીવિકા કરનારા લોકો રહેતા હોય, તે " નાગર " એવા નામથી કહેવાય છે નાગર લોકોના

પુરૂષો તો જાવજ્જીવ તીર્થની પેઠે માને છે પશુઓની માતા પુત્રને જીવતો જોઇને ફક્ત સતોષ માને છે, મધ્યમ પુરૂષોની માતા પુત્રની કમાઇથી રાજી થાય છે, ઉત્તમ પુરૂષોની માતા પુત્રના શૂરવીરપણાના કૃત્યોથી સતોષ થાય છે અને લોકોત્તર પુરૂષોની માતા પુત્રના પવિત્ર આચરણથી ખુશી થાય છે

હવે ભાઈભાડુ સબધી ઉચિત આચરણ કહે છે

ભાઇઓનુ ઉચિત.

પોતાના સગા ભાઈના સબધમા યોગ્ય આચરણ એ છે કે–તેને પોતાની માફક જાણવો, ન્હાના ભાઈને પણ મ્હોટા ભાઇ માફક સર્વ કાર્યમા બહુ માનવો "મ્હોટા ભાઈ માફક" એમ કહેવાનુ કારણ એ છે કે, "ज्येष्ठो भ्राता पितुः समः" એટલે મ્હોટા ભાઇ પિતા સમાન છે, એમ કહ્યુ છે માટે મ્હોટા ભાઇ માફક એમ કહ્યુ જેમ લક્ષ્મણ શ્રી રામને પ્રસન્ન રાખતો હતો, તેમ સાવકા એવા ન્હાના ભાઇએ પણ મ્હોટા ભાઈની મરજી માફક ચાલવુ એ રીતે જ હાના મ્હોટા ભાઇઓના સ્ત્રી પુત્ર વગેરે લોકોએ પણ ઉચિત આચરણ ધ્યાનમા રાખવું ભાઇ પોતાના ભાઇને જૂદો ભાવ ન દેખાડે, મન માનો સારો અભિપ્રાય પૂછે, તેને વ્યાપારમા પ્રવર્તાવે, તથા થોડુ પણ ધન છાનુ ન રાખે. વ્યાપારમા પ્રવર્તાવે એટલે જેથી તે વ્યાપારમા હોશિયાર થાય, તથા ઠગ લોકોથી ઠગાય નહીં ધન છાનુ ન રાખે એટલે મનમા દગો રાખીને ધન ન છુપાવે, પણ ભવિષ્યમા કાંઈ દુખ પડશે ત્યારે ઉપયોગી થશે તે ખ્યાલથી કાઇ ધનનો સગ્રહ કરવો જોઈએ એમ ધારી જો કાઇ છુપુ ધન રાખે તો તેમા કાઇ દોષ નથી

ભાઇને શિખામણ

હવે નઠારી સોબતથી પોતાનો ભાઇ ખરાબ રસ્તે ચડે તો શું કરવુ તે વિષે કહે છે

વિનય રહિત થએલા પોતાના ભાઇને તેના દોસ્તો પાસે સમજાવે, પછી પોતે એકા તમા તેને તેના કાકા, મામા, સસરો, સાળા, વગેરે લોકો પાસે શીખામણ દેવરાવે, પણ પોતે તેનો તિરસ્કાર કરે નહી કારણ કે તેમ કરવાથી તે કદાચ બેશરમ થાય અને મર્યાદા મૂકી દે હૃદયમા સારો ભાવ હોય તો પણ બહારથી તેને પોતાનું સ્વરૂપ ક્રોધી જેવુ દેખાડે, અને જ્યારે તે ભાઇ વિનય માર્ગ સ્વીકારે ત્યારે તેની સાથે ખરા પ્રેમથી વાત કરે ઉપર કહેલા ઉપાય કર્યા પછી પણ જો તે ભાઇ ઠેકાણે ન આવે તો "તેનો એ સ્વભાવજ છે" એવુ તત્ત્વ સમજી તેની ઉપેક્ષા કરે.

ભાઈની સ્ત્રી, પુત્ર વગેરેને વિષે દાન, આદર વગેરે બાબતમા સમાન દૃષ્ટિ રાખવી, એટલે પોતાના સ્ત્રી, પુત્ર વગેરેની માફક તેમની પણ આમના વાસના કરવી તથા સાવકા

સબધમા યોગ્ય આચરણ આ રીતે જાણવુ પુરુષે તમને–નગરમા રહેનાર લોકોને દુ
આવે પોતે દુ ખી થવુ, તથા સુખ આવે પોતે સુખી થવુ તેમજ તેઓ સકટમા હો
તો પોતે પણ સકટમા પડ્યા હોય એમ વર્તવુ તથા તઓ ઉત્સવમા હોય તો પો
પણ ઉત્સવમા રહેવુ એમ ન કરતા એક નગરમા રહેલા સરખા ધધાના લોકો
કુસપમા રહે, તો રાજાના અધિકારીઓ તેમન, શીકારીઓ જેમ મૃગલાઓને જાળમ
ફસાવે છે, તેમ સકટમા ઉતારે મ્હોટુ કાય હોય તો પણ પોતાની મ્હોટાઈ વધારવ
સારૂ સર્વે નાગરોએ રાજાની ભેટ લેવા જૂદા જૂદા ન જવુ કાઈ કામની છાની મસલ
કરી હોય તો તે ઉઘાડી ન પાડવી તથા કોઈએ કોઈની ચાડી ન કરવી એકેક જ
જૂદો જૂદો રાજાને મળવા જાય તો તેથી બીજાના મનમા વેર વગેરે પેદા થાય છે, મા
સર્વેએ ભેગા થઈને જવુ તથા સર્વેની યોગ્યતા સરખી હોય તો પણ વચનની પે
કોઇને પણ મુખ્ય કરી સર્વેએ તેની પછવાડે રહેવુ; પણ રાજાના હુકમથી મત્રીએ પરીક્ષ
કરવાને અર્થે આપેલી એક શય્યા ઉપર સર્વે સુવાને માટે વિવાદ કરનારા પાચસે
મૂર્ખની પેઠે કુસપથી રાજાની ભેટ લેવા અથવા તને વિનતિ વગેરે કરવા ન જવુ કેમ
ગમે એવી અસાર વસ્તુ હોય તો પણ તે જો ઘણી ભેગી થાય, તો તેથી જય થાય છે
જુઓ તૃણના સમુદાયથી બનેલુ દોરડુ હાથીને પણ બાધે છે મસલત બહાર પાડવાથ
કાર્ય ભાગી પડે છે, તથા વખતે રાજાનો કોપ વગેરે પણ થાય છે, માટે ગુપ્ત મસલ
બહાર ન પાડવી માહોમાહે ચાડી કરવાથી રાજા આદિ અપમાન તથા વખતે દડ વગે
પણ કરે તથા સરખા ધધાવાળા લોકોનુ કુસપમા રહેવુ નાશનુ કારણ છે કહ્યુ છે કે
એક પેટવાળા, બે ડોકવાળા અને જૂદા જૂદા ફળની ઈચ્છા કરનારા ભારડ પક્ષીની પે
કુસપમા રહેનારા લોકોનો નાશ થાય છે જે લોકો એક બીજાના મર્મોનુ રક્ષણ કરત
નથી તે રાફડામા રહેલા સર્પની પેઠે મરણ પર્યંત દુખ પામે છે

કાઈ વિવાદ ઉત્પન્ન થાય તો ત્રાજુઆ સમાન રહેવુ; પણ સ્વજન સબધી તથ
પોતાની જ્ઞાતિના લોકો ઉપર ઉપકાર કરવાની અથવા લાચ ખાવાની ઇચ્છાએ ન્યાયમાર્ગ
ઉલ્લઘન ન કરવુ પ્રબળ લોકોએ દુર્બળ લોકોને ઘણા દાણ, કર, રાજદડ વગેરેથી સતા
વવા નહીં તથા થોડો અપરાધ હોય તો એકદમ તેનો દડ ન કરવો દાણ, કર વગેરેથ
પીડાયેલા લોકો માહોમાહે પ્રીતિ ન હોવાથી સપ મૂકી દે છે સપ ન હોય તો ઘણ
બલિષ્ટ લોકો પણ વગડામાથી જૂદા પડેલા સિહની પેઠે જ્યા ત્યા પરાભવ જ પામે
માટે માહેમાહે સપ રાખવો એજ સારૂ છે કેમકે—માણસોનો સપ સુખકારી છે તેમ
પણ પોતપોતાના પક્ષમા તો અવશ્ય સપ હોવો જ જોઈએ જુઓ ફોતરાથી પણ જૂદ
પડેલા ચોખા ઊગતા નથી જે પર્વતોને ફોડી નાખે છે તથા ભુમિને પણ વિદારે છે, તે
જળના પ્રવાહને તૃણનો સમુદાય રોકે છે એ સપનો મહિમા છે

પોતાનુ હિત ઇચ્છનારા લોકોએ ધનનો વ્યય કરનારા, રાજાના, દેવસ્થાનના અથવા ધર્મખાતાના અધિકારી તથા તેમના હાથ નીચેના લોકોની સાથે લેણદેણનો વ્યવહાર ન કરવો, અને જ્યારે આમ છે તો રાજાની સાથે વ્યવહાર ન જ કરવો એમા તો કહેવુ જ શુ ? રાજાના અધિકારીઓ વગેરેની સાથે વ્યવહાર ન કરવાનુ કારણ એ છે કે, તે લોકો ધન લેવુ હોય તે વખતે માત્ર પ્રાયે પ્રસન્ન મુખથી વાર્તાલાપ કરી તથા તેમને ત્યા ગએ બેસવા આસન, પાનબીડા આદિ આપી ખોટો-દેખાડવાનો ભભકો દેખાડે છે, અને ભલાઈ ઉઘાડી કરે છે પણ અવસર આવે ખરૂ લહેણુ માગીએ, ત્યારે "અમે ફલાણુ તમારૂ કામ નહોતુ કર્યું ?" એમ કહી પોતે કરેલો તલના ફોતરા સરખો યત્કિંચિત્ માત્ર ઉપકાર પ્રકટ કરે છે, અને પૂર્વના દાક્ષિણ્યને તેજ વખતે મૂકી દે છે એવો તેમનો સ્વભાવ જ છે કહ્યુ છે કે—૧ બ્રાહ્મણમા ક્ષમા, ૨ માતામા દ્વેષ, ૩ ગણિકામા પ્રેમ અને ૪ અધિકારીઓમા દાક્ષિણ્યપણુ એ ચારે અનિષ્ટ જાણવા એટલુ જ નહીં, પણ તે ઉલટા લેણદારને ખોટા તહોમતમા લાવી રાજા પાસે શિક્ષા કરાવે છે કહ્યુ છે કે—લોકો પૈસાદાર માણસ ઉપર ખોટા તહોમત મૂકી તેને હેરાન કરે છે, પણ નિર્ધન માણસ અપરાધી હોય તો પણ તેને કોઇ ઠેકાણે નુકસાન થતુ નથી રાજાની સાથે ધનનો વ્યવહાર ન રાખવાનુ કારણ એ કે, કોઇ સામાન્ય ક્ષત્રિય પાસે પણ લહેણુ માગીએ તો તરવાર દેખાડે છે, તો પછી સ્વભાવથી જ ક્રોધી એવા રાજાઓની શી વાત કહેવી ? આ રીતે સરખો ધંધો કરનારા નાગર લોકના સબંધમા ઉચિત આચરણ કહ્યુ સરખો ધધો ન કરનારા નાગર લોકોની સાથે પણ ઉપર કહ્યા પ્રમાણે જ યથાયોગ્ય રીતે વર્તવુ

અન્યધર્મીઓનુ ઉચિત.

નાગર લોકોએ એક બીજાની સાથે શી રીતે ઉચિત આચરણ કરવુ, તે કહ્યુ હવે, અન્યદર્શની લોકોની સાથે શી રીતે ઉચિત આચરણ કરવુ તે કહીએ છીએ

અન્યદર્શની ભિક્ષુકો આપણે ઘેર ભિક્ષાને અર્થે આવે તો તેમને યથાયોગ્ય દાન આદિ આપવુ તેમા પણ રાજાના માનનીય એવા અન્યદર્શની ભિક્ષાને અર્થે આવે તો તેને વિશેષે કરી દાન અવશ્ય આપવુ

જો કે શ્રાવકના મનમા અન્યદર્શનીને વિષે ભક્તિ નથી, તેના ગુણને વિષે પક્ષપાત નથી તો પણ ઘેર આવેલાનુ યોગ્ય આદરમાન કરવુ એ ગૃહસ્થનો ધર્મ છે

આચાર.

ઘેર આવેલાની સાથે ઉચિત આચરણ ...) જેની જેવી યોગ્યતા હોય તે

શત્રુને એક વાર વધારીને પછી તેનો તદ્દન નાશ કરે છે, કારણ કે, પ્રથમ ગોળ ખાઈને સારી પેઠે વધારેલો કફ, સુખે બહાર કાઢી શકાય છે જેમ સમુદ્ર વડવાનળને દરરોજ નિયમિત જળ આપે છે, તેમ બુદ્ધિશાળી પુરુષો સર્વસ્વ હરણ કરવા સમર્થ એવા શત્રુને અલ્પ અલ્પ દાન કરીને પ્રસન્ન કરે છે લોકો પગમા લાગેલા કાટાને જેમ હાથમાના કાટાથી કાઢી નાખે છે, તેમ ડાહ્યો પુરુષ એક તીક્ષ્ણ શત્રુથી બીજા તીક્ષ્ણ શત્રુને છતી શકે છે જેમ અષ્ટાપદ પક્ષી મેઘનો શબ્દ સાભળી તેની તરફ કૂદકા મારી પોતાનુ અગ ભાગી નાખે છે, તેમ પોતાની તથા શત્રુની શક્તિનો વિચાર ન કરતા જે મનુષ્ય શત્રુ ઉપર દોડે છે તે નાશ પામે છે જેમ કાગડીએ સુવર્ણસૂત્રથી કૃષ્ણ સર્પને નીચે પાડ્યો, તેમ ડાહ્યા પુરુષે બળથી નહી થઇ શકે એવુ કાર્ય યુક્તિથી કરવુ નખવાળા અને શીંગડા વાળા જાનવરો, નદીઓ, શસ્ત્રધારી પુરુષો, સ્ત્રીઓ અને રાજાઓ એમનો વિશ્વાસ કોઇ કાળે કરવો નહીં

પશુ અને પખીઓથી લેવાના ગુણો

સિહથી એક, બગલાથી એક, કૂકડાથી ચાર, કાગડાથી પાચ, કૂતરાથી છ અને ગધેડાથી ત્રણ શિખામણો લેવી સિહ જેમ સર્વ શક્તિવડે એક ફાળ મારી પોતાનુ કામ સાધે છે તેમ ડાહ્યા પુરુષે થોડુ અથવા ઘણું જે કામ કરવુ હોય તે સર્વ શક્તિથી કરવુ બગલાની પેઠે અર્થનો વિચાર કરવો, સિહની પેઠે પરાક્રમ કરવુ, વરુની માફક લૂટવુ, અને સસલાની પેઠે નાસી જવુ ૧ સૌના પહેલા ઊઠવુ, ૨ લઢવુ, ૩ બધુવર્ગમા ખાવાની વસ્તુ વહેચવી અને ૪ સ્ત્રીને પ્રથમ તાબામા લઇ પછી ભોગવવી, એ ચાર શિખામણો કૂકડા પાસેથી લેવી ૧ એકાતમા સ્ત્રીસભોગ કરવો, ૨ ધિઠાઈ રાખવી, ૩ અવસર આવે ઘર બાધવુ, ૪ પ્રમાદ ન કરવો અને ૫ કોઇ ઉપર વિશ્વાસ ન રાખવો, એ પાચ શિખામણો કાગડા પાસેથી લેવી ૧ મરજી માફક ભોજન કરવુ, ૨ અવસરે અલ્પ માત્રમા સતોષ રાખવો, ૩ સુખે નિદ્રા લેવી, ૪ સહજમા જાગૃત થવુ, ૫ સ્વામી ઉપર ભક્તિ રાખવી અને ૬ શૂરવીર રહેવુ એ છ શીખામણો કૂતરા પાસેથી લેવી ૧ ઉપાડેલો ભાર વહેવો, ૨ તાઢની તથા તાપની પરવા રાખવી નહીં અને ૩ હમેશા સતુષ્ટ રહેવુ, એ ત્રણ શિખામણો ગધેડા પાસેથી લેવી ”

આ વગેરે નીતિશાસ્ત્રમા કહેલા સર્વ ઉચિત આચરણનો સુશ્રાવકે સમ્યક્ પ્રકારે વિચાર કરવો કહ્યુ છે કે—જે માણસ હિત કયુ ? અહિત કયુ ? ઉચિત વાત કઇ ? અનુચિત કઇ ? વસ્તુ કઇ ? અવસ્તુ કઈ ? એ પોતે જાણી શકતો નથી, તે શિગડા વિનાનો પશુ, સસારરૂપી વનમા ભટકે છે જે માણસ બોલવામા, જોવામા, રમવામા, પ્રેરણા કરવામા, રહેવામા પરીક્ષા કરવામા, વ્યવહાર કરવામા, શોભવામા, પૈસા મેળવવામા, દાન દેવામા,

પ્રમાણે તેની સાથે મધુર ભાષણ કરવું, તેને બેસવા આસન આપવું, આસનાદિકને માટે નિમંત્રણ કરવું, કયા કારણથી આવવું થયું ? તે પૂછવું તથા તેનું કામ કરવું, વગેરે યોગ્ય આચરણ જાણવું તથા સંકટમાં પડેલા લોકોને તેમાંથી કાઢવા અને દીન, અનાથ, આંધળા, બહેરા, રોગી વગેરે દુખી લોકો ઉપર દયા કરવી, તથા તેમને પોતાની શક્તિ પ્રમાણે મદદ કરી તે દુખમાંથી કાઢવા એ ધર્મ સર્વ દર્શનીઓને સમ્મત છે અહિં શ્રાવકોને એ લૌકિક ઉચિત આચરણ કરવાનું કહ્યું, એનું કારણ એ છે કે—જે માણસો ઉપર કહેલું લૌકિક ઉચિત આચરણ કરવામાં પણ કુશળ નથી, તેઓ લોકોત્તર પુરુષની સૂક્ષ્મ બુદ્ધિથી ગ્રહણ કરાય એવા જૈનધર્મને વિષે શી રીતે કુશળ થાય ? માટે ધર્માર્થી લોકોએ અવશ્ય ઉચિત આચરણ કરવામાં નિપુણ થવું બીજે સ્થળે પણ કહ્યું છે કે,–સર્વ ઠેકાણે ઉચિત આચરણ કરવું, ગુણ ઉપર અનુરાગ રાખવો, દોષને વિષે મધ્યસ્થપણું રાખવું અને જિનવચનને વિષે રુચિ રાખવી, એ સમ્યગ્દૃષ્ટિના લક્ષણ છે સમુદ્રો પોતાની મર્યાદા મૂકતા નથી, પર્વતો ચલાયમાન થતા નથી, તેમ ઉત્તમ પુરુષો પણ કોઈ વખતે ઉચિત આચરણો છોડતા નથી, માટે જગતના ગુરુ એવા તીર્થંકરો પણ ગૃહસ્થપણામાં માતાપિતાના સંબંધમાં અભ્યુત્થાન (મ્હોટા પુરુષ આવે ત્યારે આદરથી ઊભું રહેવું) વગેરે કરે છે ” આ રીતે નવ પ્રકારનું ઉચિત આચરણ કહ્યું

અવસરોચિત વચનથી થતો લાભ

અવસરે કહેલા યોગ્ય વચનથી ઘણો લાભ થાય છે જેમ આંબડ મંત્રીએ મલ્લિકાર્જુનને જીતીને ચૌદ કરોડ મૂલ્યના મોતીના ભરેલા છ મૂડા, એકેક તોલમાં ચૌદ ભાર જેટલો એવા ધનના બત્રીશ કુંભ, શણગારના રત્નજડિત ક્રોડ વસ્ત્ર, તથા વિષને હરણ કરનાર શુક્તિ (છીપ) વગેરે વસ્તુ કુમારપાળના ભંડારમાં ઉમેરી, તેથી તેણે (રાજાએ) સંતુષ્ટ થઇ આંબડ મંત્રીને राजपितामह એ બિરૂદ, ક્રોડ દ્રવ્ય, ચોવીશ સારા જાતિવંત અશ્વ વગેરે ઋદ્ધિ આપી ત્યારે આંબડ મંત્રીએ પોતાના ઘર સુધી પહોંચતા પહેલા જ માર્ગમાં તે સર્વ ઋદ્ધિ યાચક જનોને આપી એ વાતની રાજા પાસે કોઇએ ચાડી ખાધી ત્યારે મનમાં માઠા અધ્યવસાય આવ્યાથી કુમારપાળ રાજાએ ક્રોધથી આંબડ મંત્રીને કહ્યું કે,–“કેમ તું મ્હારા કરતા પણ વધારે દાન આપે છે ?” આંબડે કહ્યું, “મહારાજ ! આપના પિતાજી દશ ગામડાના ધણી હતા અને આપ તો અઢાર દેશના ધણી છો, એમાં આપ તરફથી પિતાજીનો કાંઇ અવિનય થએલો ગણાય ?” વગેરે ઉચિત વચનથી રાજાએ રાજી થઇ આંબડને રાજપુત્ર એવો ખિતાબ અને પૂર્વે આપી હતી તે કરતા બમણી ઋદ્ધિ આપી ગ્રંથાંતરમાં કહ્યું છે કે,—દાન દેતા, ગમન કરતા, સૂતા, બેસતા, ભોજન પાન કરતા, બોલતા તથા બીજે સર્વ સ્થાનકે અવસર હોય તોજ તે મહારસમય લાગે છે માટે સમયનો જાણ પુરુષ સર્વ ઠેકાણે ઉચિત આચરણ કરે છે કેમકે–એક તરફ

હાલચાલ કરવામા, અભ્યાસ કરવામા, ખુશી થવામા અને વૃદ્ધિ પામવામા કાંઇ જાણતો નથી, તે બેશરમ શિરોમણિ દુનિયામા શા માટે જીવતો હશે ? જે માણસ પોતાને અને પારકે ઠેકાણે બેસવુ, સૂવુ, ભોગવવુ, પહેરવુ, બોલવુ, એ સર્વ બરાબર જાણે તે ઉત્તમ વિદ્વાન્ જાણવો આ સબધી વિસ્તારથી લખવાની કાંઇ વિશેષ જરૂર જણાતી નથી

વ્યવહાર શુદ્ધિ ઉપર ધનમિત્રની કથા.

વ્યવહારશુદ્ધિ વગેરે ત્રણ શુદ્ધિથી પૈસા મેળવવા સબધી આ પ્રમાણે દૃષ્ટાત છે — વિજયપુર નગરમા ધનવાન એવો વસુદત્તનો ધનમિત્ર નામનો પુત્ર હતો નાનપણમા તેના માતપિતા મરણ પામવાથી તે ઘણો દુ ખી તથા ધનની હાનિ થવાથી ઘણો દરિદ્રી થયો તરૂણ અવસ્થામા પણ તેને કન્યા મળી નહીં ત્યારે તે શરમાઇને ધન મેળવવા માટે પરદેશ ગયો જમીનમા દાટેલુ ધન કાઢવાના ઉપાય, કિમિયા, સિદ્ધરસ, મત્ર, જળની તથા સ્થળની મુસાફરી, જાતજાતના વ્યાપાર, રાજાદિકની સેવા વગેરે ઘણા ઉપાય કર્યા, તો પણ તે ધનમિત્રને ધન મળ્યુ નહીં તેથી તેણે અતિશય ઉદ્વિગ્ન થઇ, ગજપુર નગરમા કેવળી ભગવાનને પોતાના પૂર્વભવ પૂછયો કેવળી ભગવાને કહ્યુ, " વિજયપુર નગરમા ઘણો કૃપણ એવો ગગદત્ત નામનો ગૃહપતિ રહેતો હતો તે ઘણો મત્સરી તથા બીજાને દાન મળતુ હોય અથવા બીજા કોઇને લાભ થતો હોય તો તેમા પણ અતરાય કરતો હતો એક વખતે સુદર નામનો શ્રાવક તેને મુનિરાજ પાસે લઇ ગયો કાંઇક ભાવથી તથા કાંઇક દાક્ષિણ્યથી તેણે દરરોજ ચૈત્યવદન કરવાનો અભિગ્રહ બરાબર પાળ્યો તે પુણ્યથી હે ધનમિત્ર ! તુ ધનવાન વણિકનો પુત્ર થયો અને અમને મળ્યો તથા પૂર્વભવે કરેલા પાપથી ઘણો દરિદ્રી અને દુ ખી થયો જે જે રીતે કર્મ કરાય છે, તે જ તેના કરતા હજારગણુ તેજ રીતે ભોગવવુ પડે છે, એમ જાણીને ઉચિત હોય તે આચરવુ "

કેવળીના એવા વચનથી પ્રતિબોધ પામેલા ધનમિત્રે શ્રાવકપણુ સ્વીકાર્યુ તથા રાત્રિના અને દિવસના પહેલા પહોરમા ધર્મ જ આચરવો, એવો અભિગ્રહ પણ ગ્રહણ કર્યો. પછી એક શ્રાવકને ઘેર તે ઉતર્યો પ્રભાતકાળમા માળીની સાથે બાગમા ફૂલ ભેગા કરીને તે ઘરદેરાસરમા ભગવાનની પરમ ભક્તિથી પૂજા કરતો હતો તથા બીજા, ત્રીજા વગેરે પહોરમા દેશવિરૂદ્ધ, રાજવિરૂદ્ધ વગેરેને છોડી દઇને વ્યવહારશુદ્ધિથી તથા ઉચિત આચરણથી શાસ્ત્રોક્ત રીતિ પ્રમાણે તે ધનમિત્ર વ્યાપાર કરતો હતો તેથી તેને નિર્વાહ જેટલુ સુખે મળવા લાગ્યુ એમ કરતા જેમ જેમ તેનો ધર્મને વિષે દૃઢતા થઇ તેમ તેમ તેને વધુ ને વધુ ધન મળવા લાગ્યુ, અને ધર્મકરણીમા વધુ ને વધુ વ્યય કરવા લાગ્યો આગળ જતા ધનમિત્ર જૂદા ઘરમા રહ્યો અને ધર્મિષ્ટ જાણીને કોઇ શેઠે તેને પોતાની કન્યા પણ આપી એક વખતે ગાયોનો સમુદાય વગડામા જવા નીકળ્યો ત્યારે ગોળ, તેલ

એક ઉચિત આચરણ અને બીજી તરફ બીજા ક્રોડો ગુણો છે એક ઉચિત આચરણ ન હોય તો સર્વ ગુણોનો સમુદાય ઝેર માફક છે, માટે પુરુષે સર્વ અનુચિત આચરણ છોડી દેવુ તેમજ જે આચરવાથી પોતાની મૂર્ખમા ગણતરી થાય તે સર્વે અનુચિત આચરણમા સમાય છે તે સર્વ લૌકિક શાસ્ત્રમા કહ્યુ છે, તે ઉપકારનુ કારણ હોવાથી અહિ દેખાડીએ છીએ

મૂર્ખના સો લક્ષણ.

"રાજા! સો મૂર્ખ કયા? તે સાભળ, અને તે તે મૂર્ખપણાના કારણ મૂક તેમ કરવાથી તુ આ જગતમા નિર્દોષ રત્નની પેઠે શોભા પામીશ ૧ છતી શક્તિએ ઉદ્યમ ન કરે, ૨ પડિતોની સભામા પોતાના વખાણ કરે, ૩ ગણિકાના વચન ઉપર વિશ્વાસ રાખે, ૪ દભ તથા આડબર ઉપર ભરોસો રાખે, ૫ જુગાર, કિમિયા વગેરેથી ધન મેળવવાની આશા રાખે, ૬ ખેતી આદિ લાભના સાધનોથી લાભ થશે કે નહીં? એવો શક રાખે, ૭ બુદ્ધિ નહીં છતા મ્હોટુ કામ કરવા ધારે, ૮ વણિક થઇ એકાતવાસ કરવામા રુચિ રાખે, ૯ માથે દેવુ કરી ઘરબાર વગેરે ખરીદે, ૧૦ પોતે વૃદ્ધ થઇ કન્યા પરણે, ૧૧ ગુરુ પાસે ન ધારેલા ગ્રથની વ્યાખ્યા કરે, ૧૨ ખુલ્લી વાત ઢાકવાનો પ્રયત્ન કરે, ૧૩ ચચળ સ્ત્રીનો ભર્તાર થઇ ઈર્ષ્યા રાખે, ૧૪ શત્રુ સમર્થ છતા મનમા તેની શકા ન રાખે, ૧૫ પ્રથમ ધન આપીને પાછળથી પશ્ચાત્તાપ કરે, ૧૬ અભણ છતા મ્હોટા સ્વરથી કવિતા બોલે, ૧૭ અવસર નહીં છતા બોલવાની ચતુરતા દેખાડે, ૧૮ બોલવાનો અવસર આવે મૌન રાખે, ૧૯ લાભને અવસરે કલહ-કલેશ કરે, ૨૦ ભોજનને સમયે ક્રોધ કરે, ૨૧ મ્હોટા લાભની આશાથી ધન વિખેરે, ૨૨ સાધારણ બોલવામા ક્લિષ્ટ એવા સસ્કૃત શબ્દ વાપરે, ૨૩ પુત્રના હાથમા સર્વ ધન આપી પોતે દીન થાય, ૨૪ સ્ત્રી પક્ષના લોકો પાસે યાચના કરે, ૨૫ સ્ત્રીની સાથે ટટો થવાથી બીજી સ્ત્રી પરણે, ૨૬ પુત્ર ઉપર ક્રોધ કરી તેનું નુકશાન કરે, ૨૭ કામી પુરુષોની સાથે હરીફાઇ કરી ધન ઉડાવે, ૨૮ યાચકોએ કરેલી સ્તુતિથી મનમા અહકાર લાવે, ૨૯ પોતાની બુદ્ધિના અહકારથી બીજાના હિત વચન ન સાભળે, ૩૦ અમારુ મ્હોટુ કુળ એવા અહકારથી કોઇની ચાકરી ન કરે, ૩૧ દુર્લભ એવું દ્રવ્ય આપીને કામભોગ સેવે, ૩૨ મૂલ્ય આપીને ખરાબ માર્ગે જાય, ૩૩ રાજા લોભી છતા તેની પાસેથી લાભ થવાની આશા રાખે, ૩૪ અધિકારી દુષ્ટ છતા ન્યાયની આશા રાખે, ૩૫ કાયસ્થને વિષે સ્નેહની આશા રાખે, ૩૬ મત્રી ક્રૂર છતા ભય ન રાખે, ૩૭ કૃતઘ્ન પાસે ઉપકારના બદલાની આશા રાખે, ૩૮ અરસિક પુરુષ આગળ પોતાના ગુણ જાહેર કરે, ૩૯ શરીર નિરોગી છતા વહેમથી દવા ખાય, ૪૦ રોગી છતા પરેજી ન પાળે, ૪૧ લોભથી સ્વજનને છોડી દે, ૪૨ મિત્રના મનમાથી રાગ ઉતરી જાય એવા વચન બોલે, ૪૩ લાભનો અવસર આવે આળસ કરે,

આદિ વસ્તુ વેચવા તે જતો હતો ગાયોના સમુદાયનો ધણી ગોવાળિયો 'આ અગારા છે' એમ સમજીને સોનાનો નિધિ નાખી દેતો હતો, તેને જોઇ ધનમિત્રે કહ્યુ "સોનુ છે, કેમ નાખી દ્યો છો ?" ગોકુળના ધણીએ કહ્યુ, "પૂર્વે પણ અમારા પિતાજીએ 'આ સોનુ છે' એમ કહી અમને ઠગ્યા, તેમ તુ પણ અમને ઠગવા આવ્યો છે" ધનમિત્રે કહ્યુ "હુ ખોટુ કહેતો નથી" ગોકુળના ધણીએ કહ્યું, "એમ હોય તો અમને ગોળ વગેરે આપીને તુ જ આ સોનુ લે" પછી ધનમિત્રે તે પ્રમાણે કર્યુ અને તેથી તેને ત્રીશ હજાર સોનૈયા મળ્યા તથા બીજુ પણ તેણે ઘણુ ધન મેળવ્યું તેથી તે મ્હોટો શેઠ થયો તે જ ભવમા ધર્મનુ માહાત્મ્ય કેટલુ સાક્ષાત્ દેખાય છે ? એક દિવસે ધનમિત્ર કર્મને વશ થઇ સુમિત્ર શેઠને ઘેર એકલો જ ગયો ત્યારે સુમિત્ર શેઠ ક્રોડ મૂલ્યનો રત્નનો હાર બહાર મૂકીને કાઇ કાર્યને અગે ઘરમા ગયો અને તુરત પાછો આવ્યો એટલામા રત્નનો હાર ક્યાય જતો રહ્યો ત્યારે "અહિ બીજો કોઇ આવ્યો નથી માટે તે જ લીધો" એમ કહી સુમિત્ર, ધનમિત્રને રાજસભામા લઇ ગયો ધનમિત્રે જિનપ્રતિમાના અધિષ્ઠાયક સમકિતી દેવતાનો કાઉસ્સગ કરી પ્રતિજ્ઞા કરવા માડી એટલામા સુમિત્રની ઓટીમાથી જ રત્નનો હાર નીકળ્યો તેથી સર્વ લોકોને અજાયબી થઇ આ વાત જ્ઞાનીને પૂછતા તેમણે યથાયોગ્ય રીતે કહ્યું, "ગગદત્ત નામનો ગૃહપતિ અને મગધા નામની તેની સ્ત્રી હતી ગગદત્તે પોતાના શેઠની સ્ત્રીનુ એક લાખ રૂપિયાની કિમ્મતનુ રત્ન કોઇ ન જાણે એવી ગુપ્ત રીતે મેળવ્યું શેઠની સ્ત્રીએ ઘણી માગણી કરી, તો પણ પોતાની સ્ત્રીને વિષે મોહ હોવાથી ગગદત્તે તેને "ત્હારા સગાવ્હાલાઓએ જ તે રત્ન ચોર્યું છે," એમ કહી ખોટુ આળ દીધુ પછી શેઠની સ્ત્રી બહુ દિલગીર થઈ તાપસી થઇ અને મરણ પામી વ્યતર થઇ મગધા મરણ પામી સુમિત્ર થઇ, અને ગગદત્ત મરણ પામીને ધનમિત્ર થયો તે વ્યતરે ક્રોધથી સુમિત્રના આઠ પુત્ર મારી નાખ્યા હમણા રત્નનો હાર હરણ કર્યો. હજી પણ સર્વસ્વ હરણ કરશે અને ઘણા ભવ સુધી વેરનો બદલો વાળશે અરે રે ! વેરનુ પરિણામ કેવું પાર વિનાનુ અને અસહ્ય આવે છે ? આળ દીધાથી ધન મિત્રને માથે આળ આવ્યુ ધનમિત્રના પુણ્યથી સમ્યગ્દૃષ્ટિ દેવતાએ વ્યતર પાસેથી રત્ના વળી હાર બળાત્કારથી છોડાવ્યો"

જ્ઞાનીના એવા વચન સાભળી સવેગ પામેલો રાજા તથા ધનમિત્ર મ્હોટા પુત્રને પોતાની ગાદીએ બેસાડી દીક્ષા લઇ સિદ્ધ થયો આ રીતે વ્યવહારશુદ્ધિ આદિ ઉપર ધનમિત્રની કથા છે

मज्झण्हे जिणपूआ, सुपत्तदाणाइजुत्ति भुंजित्ता ॥
पच्चक्खाइ अ गीअत्थअंतिए कुणइ सज्झाय ॥ ८ ॥

મધ્યાન્હે પૂર્વોક્ત વિધિએ વળી વિશેષથી ઉત્તમ ભાત પાણી વિગેરે જેટલા પદાર્થ

પ્રમાણે તેની સાથે મધુર ભાષણ કરવુ, તેને બેસવા આસન આપવું, આસનાદિકને માટે નિમંત્રણ કરવું, કયા કારણથી આવવુ થયુ ? તે પૂછવુ તથા તેનુ કામ કરવુ, વગેરે યોગ્ય આચરણ જાણવુ તથા સંકટમા પડેલા લોકોને તેમાથી કાઢવા અને દીન, અનાથ, આંધળા, બહેરા, રોગી વગેરે દુખી લોકો ઉપર દયા કરવી, તથા તેમને પોતાની શક્તિ પ્રમાણે મદદ કરી તે દુખમાથી કાઢવા એ ધર્મ સર્વ દર્શનીઓને સમ્મત છે અહિં શ્રાવકોને એ લૌકિક ઉચિત આચરણ કરવાનું કહ્યુ, એનુ કારણ એ છે કે—જે માણસો ઉપર કહેલુ લૌકિક ઉચિત આચરણ કરવામા પણ કુશળ નથી, તેઓ લોકોત્તર પુરુષની સૂક્ષ્મ બુદ્ધિથી ગ્રહણ કરાય એવા જૈનધર્મને વિષે શી રીતે કુશળ થાય ? માટે ધર્માર્થી લોકોએ અવશ્ય ઉચિત આચરણ કરવામા નિપુણ થવુ બીજે સ્થળે પણ કહ્યુ છે કે,-સર્વ ઠેકાણે ઉચિત આચરણ કરવુ, ગુણ ઉપર અનુરાગ રાખવો, દોષને વિષે મધ્યસ્થપણુ રાખવુ અને જિનવચનને વિષે રુચિ રાખવી, એ સમ્યગ્દૃષ્ટિના લક્ષણ છે સમુદ્રો પોતાની મર્યાદા મૂકતા નથી, પર્વતો ચલાયમાન થતા નથી, તેમ ઉત્તમ પુરુષો પણ કોઈ વખતે ઉચિત આચરણો છોડતા નથી, માટે જગતના ગુરુ એવા તીર્થંકરો પણ ગૃહસ્થપણામા માતાપિતાના સબધમા અભ્યુત્થાન (મ્હોટા પુરુષ આવે ત્યારે આદરથી ઊભુ રહેવુ) વગેરે કરે છે " આ રીતે નવ પ્રકારનુ ઉચિત આચરણ કહ્યુ

અવસરોચિત વચનથી થતો લાભ

અવસરે કહેલા યોગ્ય વચનથી ઘણો લાભ થાય છે જેમ આબડ મંત્રીએ મલ્લિકાર્જુનને જીતીને ચો૦ કરોડ મૂલ્યના મોતીના ભરેલા છ મૂડા, એકેક તોલમા ચો૦ ભાર જેટલો એવા ધનના બત્રીશ કુભ, શૃગારના રત્નજડિત કોડ વસ્ત્ર, તથા વિષને હરણ કરનાર શુક્તિ (છીપ) વગેરે વસ્તુ કુમારપાળના ભંડારમા ઉમેરી, તેથી તેણે (રાજાએ) સંતુષ્ટ થઇ આબડ મંત્રીને રાજપિતામહ એ બિરૂદ, કોડ દ્રવ્ય, ચોવીશ સારા જાતિવંત અશ્વ વગેરે ઋદ્ધિ આપી ત્યારે આબડ મંત્રીએ પોતાના ઘર સુધી પહોચતા પહેલા જ માર્ગમા તે સર્વ ઋદ્ધિ યાચક જનોને આપી એ વાતની રાજા પાસે કોઇએ ચાડી ખાધી ત્યારે મનમા માઠા અધ્યવસાય આવ્યાથી કુમારપાળ રાજાએ ક્રોધથી આબડ મંત્રીને કહ્યુ કે,- "કેમ તુ મ્હારા કરતા પણ વધારે દાન આપે છે ?" આબડે કહ્યુ, "મહારાજ ! આપના પિતાજી દશ ગામડાના ધણી હતા અને આપ તો અઢાર દેશના ધણી છો, એમા આપ તરફથી પિતાજીનો કાંઇ અવિનય થએલો ગણાય ?" વગેરે ઉચિત વચનથી રાજાએ રાજી થઈ આબડને રાજપુત્ર એવો કિતાબ અને પૂર્વે આપી હતી તે કરતા બમણી ઋદ્ધિ આપી ગ્રંથાતરમા કહ્યુ છે કે,—દાન દેતા, ગમન કરતા, સૂતા, બેસતા, ભોજન પાન કરતા, બોલતા તથા બીજે સર્વ સ્થાનકે અવસર હોય તોજ તે મહારસમય લાગે છે માટે સમયનો જાણ પુરુષ સર્વ ઠેકાણે ઉચિત આચરણ કરે છે કેમકે-એક તરફ

ભોજન માટે નીપજાવેલા હોય તે સપૂર્ણ પ્રભુની આગળ ચઢાવવાની યુક્તિનો અનુક્રમ ઉલ્લઘન નહી કરતા પછી ભોજન કરવું અહિં ભોજન કરવું એ અનુવાદ છે મધ્યાન્હની પૂજા અને ભોજનના કાળનો કઇ નિયમ નથી, કેમકે ખરેખરી ક્ષુધા લાગે એ જ ભોજન નો કાળ છે એ જ રૂઢી છે મધ્યાહ્ન થયા પહેલા પણ જો પ્રત્યાખ્યાન પારીને દેવ પૂજાપૂર્વક ભોજન કરે તો તેમા કઇ બાધ આવતો નથી આયુર્વેદમા તો વળી આવી રીતે બતાવેલું છે કે પહેલા પહોરમા ભોજન કરવું નહીં, બે પહોર ઉલ્લઘન કરવા નહીં (ત્રીજો પહોર થયા પહેલા ભોજન કરી લેવુ) પહેલા પહોરમા ભોજન કરે તો રસની ઉત્પત્તિ થાય છે અને બે પહોર ઉલ્લઘન કરે તો બળની હાનિ થાય છે

સુપાત્રે દાન આદિ કરવાની રીત આ પ્રમાણે છે

શ્રાવકે ભોજનને અવસરે પરમ ભક્તિથી મુનિરાજને નિમત્રી તેમને પોતાને ઘેર લાવવા અથવા શ્રાવકે પોતાની ઇચ્છાએ આવતા મુનિરાજને જોઇ તેમની આગળ જવું પછી ક્ષેત્ર સવેગીનુ ભાવિત છે કે અભાવિત છે ? કાળ સુભિક્ષનો છે કે દુર્ભિક્ષનો છે ? આપવાની વસ્તુ સુલભ છે કે દુર્લભ છે ? તથા પાત્ર (મુનિરાજ) આચાર્ય છે, અથવા ઉપાધ્યાય, ગીતાર્થ, તપસ્વી, બાળ, વૃદ્ધ, રોગી, સમર્થ કિંવા અસમર્થ છે ? ઇત્યાદિ વિચાર મનમા કરવો અને હરીફાઇ, મ્હોટાઇ, અદેખાઈ, પ્રીતિ, લજ્જા, દાક્ષિણ્ય, "બીજા લોકો દાન આપે છે માટે મ્હારે પણ તે પ્રમાણે કરવું જોઇએ" એવી ઇચ્છા, ઉપકારનો બદલો વાળવાની ઇચ્છા, કપટ, વિલબ, અનાદર, કડવું ભાષણ, પશ્ચાત્તાપ વગેરે દાનના દોષ તજવા પછી કેવળ પોતાના જીવ ઉપર અનુગ્રહ કરવાની બુદ્ધિથી બેતાળીસ તથા બીજા દોષથી રહિત એવી પોતાની સપૂર્ણ અન્ન, પાન, વસ્ત્ર આદિ વસ્તુ; પ્રથમ ભોજન, પછી બીજી વસ્તુ એવા અનુક્રમથી પોતે મુનિરાજને વિનયથી આપવી, અથવા પોતે પોતાના હાથમા પાત્ર વગેરે ધારણ કરી પાસે ઊભો રહી પોતાની સ્ત્રી વગેરે પાસેથી અપાવવુ આહારના બેતાળીશ દોષ પિંડવિશુદ્ધિ નામના ગ્રથમા જોઇ લેવા દાન દીધા પછી મુનિરાજને વદના કરી તેમને પોતાના ઘરના બારણા સુધી પહોચાડી પાછુ વળવું મુનિરાજનો યોગ ન હોય તો, "મેઘ વિનાની વૃષ્ટિ માફક જો કદાચ મુનિરાજ કયાયથી પધારે તો હુ કૃતાર્થ થઉ" એવી ભાવના કરી મુનિરાજની આવવાની દિશા તરફ જોવું કેમકે—જે વસ્તુ સાધુ મુનિરાજને ન અપાઇ, તે વસ્તુ કોઇપણ રીતે સુશ્રાવકો ભક્ષણ કરતા નથી, માટે ભોજનનો અવસર આવે દ્વાર તરફ નજર રાખવી

મુનિરાજનો નિર્વાહ બીજી રીતે થતો હોય તો અશુદ્ધ આહાર આપનાર ગૃહસ્થ તથા લેનાર મુનિરાજને હિતકારી નથી; પરતુ દુર્ભિક્ષ આદિ હોવાથી જો નિર્વાહ ન થતો હોય, આતુરના દષ્ટાતથી તેજ આહાર બન્નેને હિતકારી છે તેમજ માર્ગ કાપવાથી થાકી ગએલા, ગ્લાન થએલા, લોચ કરેલા એવા આગમ શુદ્ધ વસ્તુનુ ગ્રહણ કરનાર મુનિરાજને

એક ઉચિત આચરણ અને બીજી તરફ બીજા ક્રોડો ગુણો છે એક ઉચિત આચરણ ન હોય તો સર્વ ગુણોનો સમુદાય ઝેર માફક છે, માટે પુરુષે સર્વ અનુચિત આચરણ છોડી દેવુ તેમજ જે આચરવાથી પોતાની મૂર્ખમા ગણતરી થાય તે સર્વે અનુચિત આચરણમા સમાય છે તે સર્વ લૌકિક શાસ્ત્રમા કહ્યુ છે, તે ઉપકારનુ કારણ હોવાથી અહિ દેખાડીએ છીએ

મૂર્ખના સો લક્ષણ.

"રાજા ! સો મૂર્ખ કયા ? તે સાભળ, અને તે તે મૂર્ખપણાના કારણ મૂક તેમ કરવાથી તુ આ જગત્મા નિર્દોષ રત્નની પેઠે શોભા પામીશ ૧ છતી શક્તિએ ઉદ્યમ ન કરે, ૨ પડિતોની સભામા પોતાના વખાણ કરે, ૩ ગણિકાના વચન ઉપર વિશ્વાસ રાખે, ૪ દભ તથા આડબર ઉપર ભરોસો રાખે, ૫ જુગાર, કિમિયા વગેરેથી ધન મેળવવાની આશા રાખે, ૬ ખેતી આદિ લાભના સાધનોથી લાભ થશે કે નહીં ? એવો શક રાખે, ૭ બુદ્ધિ નહીં છતા મ્હોટુ કામ કરવા ધારે, ૮ વણિક થઇ એકાતવાસ કરવામા રુચિ રાખે, ૯ માથે દેવુ કરી ઘરબાર વગેરે ખરીદે, ૧૦ પોતે વૃદ્ધ થઇ ક યા પરણે, ૧૧ ગુરુ પાસે ન ધારેલા ગ્રથની વ્યાખ્યા કરે, ૧૨ ખુલ્લી વાત ઢાકવાનો પ્રયત્ન કરે, ૧૩ ચચળ સ્ત્રીનો ભર્તાર થઇ ઈર્ષ્યા રાખે, ૧૪ શત્રુ સમર્થ છતા મનમા તે ી શકા ન રાખે, ૧૫ પ્રથમ ધન આપીને પાછળથી પશ્ચાત્તાપ કરે, ૧૬ અભણ છતા મ્હોટા સ્વરથી કવિતા બોલે, ૧૭ અવસર નહીં છતા બોલવાની ચતુરતા દેખાડે, ૧૮ બોલવાનો અવસર આવે મૌન રાખે, ૧૯ લાભને અવસરે કલહ-કલેશ કરે, ૨૦ ભોજનને સમયે ક્રોધ કરે, ૨૧ મ્હોટા લાભની આશાથી ધન વિખેરે, ૨૨ સાધારણ બોલવામા ક્લિષ્ટ એવા સસ્કૃત શબ્દ વાપરે, ૨૩ પુત્રના હાથમા સર્વ ધન આપી પોતે દીન થાય, ૨૪ સ્ત્રી પક્ષના લોકો પાસે યાચના કરે, ૨૫ સ્ત્રીની સાથે ટટો થવાથી બીજી સ્ત્રી પરણે, ૨૬ પુત્ર ઉપર ક્રોધ કરી તેનુ નુકશાન કરે, ૨૭ કામી પુરુષોની સાથે હરીફાઇ કરી ધન ઉડાવે, ૨૮ યાચકોએ કરેલી સ્તુતિથી મનમા અહકાર લાવે, ૨૯ પોતાની બુદ્ધિના અહકારથી બીજાના હિત વચન ન સાભળે, ૩૦ અમારુ મ્હોટુ કુળ એવા અહ કારથી કોઇની ચાકરી ન કરે, ૩૧ દુર્લભ એવું દ્રવ્ય આપીને કામભોગ સેવે, ૩૨ મૂ ય આપીને ખરાબ માર્ગે જાય, ૩૩ રાજા લોભી છતા તેની પાસેથી લાભ થવાની આશા રાખે, ૩૪ અધિકારી દુષ્ટ છતા ન્યાયની આશા રાખે, ૩૫ કાયસ્થને વિષે સ્નેહની આશા રાખે, ૩૬ મત્રી ક્રૂર છતા ભય ન રાખે, ૩૭ કૃતઘ્ન પાસે ઉપકારના બદલાની આશા રાખે, ૩૮ અરસિક પુરુષ આગળ પોતાના ગુણ જાહેર કરે, ૩૯ શરીર નિરોગી છતા વહેમથી દવા ખાય, ૪૦ રોગી છતા પરેજી ન પાળે, ૪૧ લોભથી સ્વજનને છોડી દે, ૪૨ મિત્રના મનમાથી રાગ ઉતરી જાય એવા વચન બોલે, ૪૩ લાભનો અવસર આવે આળસ કરે,

ઉત્તરવારણાને વિષે દાન આપ્યુ હોય, તે દાનથી બહુ ફળ મળે છે આ રીતે શ્રાવક દેશ તથા ક્ષેત્ર જાણીને પ્રાસુક અને એષણીય એવો આહાર જેને જે યોગ્ય હોય તે તેને આપે અશન, પાન, ખાદિમ, સ્વાદિમ, ઔષધ (એક વસ્તુથી બનેલું) અને ભૈષજ્ય ઘણા દ્રવ્યના મિશ્રણથી બનેલું એ સર્વે વસ્તુ પ્રાસુક અને એષણીય હોય તે મુનિરાજને આપે મુનિરાજને શી રીતે નિમત્રણા કરવી ? તથા ગોચરી શી રીતે આપવી ? ઈત્યાદિક વિધિ મે બનાવેલ શ્રાદ્ધપ્રતિક્રમણ વૃત્તિથી જાણી લેવો એ સુપાત્ર દાનજ અતિથિસવિભાગ વ્રત કહેવાય છે કહ્યુ છે કે–ન્યાયથી ઉપાર્જન કરેલા તથા કલ્પનીય એવા અન્ન પાન આદિ વસ્તુનુ દેશ, કાળ, શ્રદ્ધા, સત્કાર અને ક્રમ સાચવીને પરમ ભક્તિએ પોતાના આત્મા ઉપર અનુગ્રહ કરવાની બુદ્ધિએ સાધુ મુનિરાજને દાન આપવું, તેજ અતિથિસવિભાગ કહેવાય છે સુપાત્રદાનથી દિવ્ય તથા ઔદારિક વગેરે વાછિત ભોગની પ્રાપ્તિ થાય છે, સર્વ સુખની સમૃદ્ધિ થાય છે, તથા ચક્રવર્ત્તિ વગેરેની પદવી પણ મળે છે, અને અતે થોડા સમયમા જ નિર્વાણ સુખનો લાભ થાય છે કહ્યુ છે કે—૧ અભયદાન, ૨ સુપાત્રદાન, ૩ અનુકપાદાન, ૪ ઉચિતદાન અને ૫ કીર્તિદાન એવા દાનના પાચ પ્રકાર છે તેમા પહેલા બે પ્રકારના દાનથી ભોગ અને સુખપૂર્વક મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે, અને છેલ્લા ત્રણ પ્રકારના દાનથી માત્ર ભોગ સુખાદિક વગેરે મળે છે સુપાત્રનુ લક્ષણ આ રીતે કહ્યું છે ઉત્તમ પાત્ર સાધુ, મધ્યમ પાત્ર શ્રાવકો અને જઘન્ય પાત્ર અવિરતિ સમ્યગ્દૃષ્ટિ જાણવા તેમજ કહ્યુ છે કે–હજારો મિથ્યાદૃષ્ટિ કરતા એક બાર વ્રતધારી શ્રાવક ઉત્તમ છે, અને હજારો બાર વ્રતધારી શ્રાવકો કરતા એક પચ મહાવ્રતધારી મુનિરાજ ઉત્તમ છે હજારો મુનિરાજ કરતા એક તત્ત્વજ્ઞાની ઉત્તમ છે તત્ત્વજ્ઞાની જેવું પાત્ર થયુ નથી અને થશે પણ નહીં સત્પાત્ર, મ્હોટી શ્રદ્ધા, યોગ્ય કાળ, ઉચિત એવી આપવાની વસ્તુ, એવી ધર્મસાધનની સામગ્રી ઘણા પુણ્યથી મેળવાય છે ૧ અનાદર, ૨ વિલબ, ૩ પરાઙ્મુખપણું, ૪ કડવું વચન અને ૫ પશ્ચાત્તાપ એ પાચ વાના શુદ્ધ દાનને પણ દૂષિત કરે છે ૧ ભમર ઊંચી ચઢાવવી, ૨ દૃષ્ટિ ઊંચી કરવી, ૩ અતર્વૃત્તિ રાખવી, ૪ પરાઙ્મુખ થવું, ૫ મૌન કરવું અને ૬ કાળવિલબ કરવો, એ છ પ્રકારનો નાકારો કહેવાય છે ૧ આખમા આનદના આસુ, ૨ શરીરના રૂવાટા ઊંચા થવા, ૩ બહુમાન, ૪ પ્રિય વચન અને ૫ અનુમોદના એ પાચ પાત્રદાનના ભૂષણ કહેવાય છે સુપાત્રદાન ઉપર અને પરિગ્રહ પરિમાણવ્રત પાળવા ઉપર નીચે પ્રમાણે રત્નસાર કુમારની કથા છે —

સુપાત્રદાન અને પરિગ્રહ પરિમાણ ઉપર રત્નસારની કથા

સપત્તિના મ્હોટા નિવાસસ્થાનરૂપ રત્નવિશાળા નામની નગરી હતી તેમા સમરસિહ એવુ યથાર્થ નામ ધારણ કરનારો રાજા રાજ્ય કરતો હતો માઠી અવસ્થામા આવી પડેલા લોકોના દુ ખોને હરણ કરનારો વસુસાર નામનો એક મ્હોટો ધનાઢ્ય વ્યાપારી તે

૪૪ મ્હોટો ઋદ્ધિવત છતા કલહ-કલેશ કરે, ૪૫ જોષીના વચન ઉપર ભરોસો રાખી રાજ્યની ઇચ્છા કરે, ૪૬ મૂર્ખની સાથે મસલત કરવામા આદર રાખે, ૪૭ દુર્બળ લોકોને ઉપદ્રવ કરવામા શૂરવીરપણું બતાવે, ૪૮ જેના દોષ જાહેર દેખાય છે, એવી સ્ત્રી ઉપર પ્રીત રાખે, ૪૯ ગુણનો અભ્યાસ કરવામા ક્ષણ માત્ર રુચિ ન રાખે, ૫૦ બીજાએ સચય કરેલુ ધન ઉડાવે, ૫૧ માન રાખી રાજા જેવા ડોળ ઘાલે, ૫૨ લોકમા રાજાદિકની જાહેર નિદા કરે, ૫૩ દુઃખ આવે દીનતા બતાવે, ૫૪ સુખ આવે ભાવિ કાળે થનારી દુર્ગતિ ભૂલી જાય, ૫૫ થોડા બચાવને અર્થે ઘણો વ્યય કરે, ૫૬ પરીક્ષાને અર્થે ઝેર ખાય, ૫૭ કિમિયામા ધન હોમે, ૫૮ ક્ષય રોગ છતા રસાયન ખાય, ૫૯ પોતે પોતાની મ્હોટાઇનો અહકાર રાખે, ૬૦ ક્રોધથી આત્મઘાત કરવા તૈયાર થાય, ૬૧ નિરતર વગર કારણે આમ તેમ ભટકતો રહે, ૬૨ બાણના પ્રહાર થયા હોય તો પણ યુદ્ધ જુએ, ૬૩ મ્હોટાની સાથે વિરોધ કરી નુકશાનમા ઉતરે, ૬૪ થોડુ ધન છતા આડબર મ્હોટો રાખે, ૬૫ હુ પડિત છું એમ સમજી બહુ બકબકાટ કરે, ૬૬ પોતાને શૂરવીર સમજી કોઇની બીક ન રાખે, ૬૭ ઘણા વખાણ કરી સામા માણસને ત્રાસ ઉપજાવે, ૬૮ હાસી કરતા મર્મ વચન બોલે, ૬૯ દરિદ્રીના હાથમા પોતાનુ ધન આપે, ૭૦ લાભ નક્કી નહીં છતા ખરચ કરે, ૭૧ પોતાના ખરચનો હિસાબ રાખવાનો પોતે કટાળો કરે, ૭૨ નશીબ ઉપર ભરોસો રાખી ઉદ્યમ ન કરે, ૭૩ પોતે દરિદ્રી થઇ વાતો કરવામા વખત ગુમાવે, ૭૪ વ્યસનાકત થઇ ભોજન કરવાનુ પણ ભૂલી જાય, ૭૫ પોતે નિર્ગુણી છતા પોતાના કુળની ઘણી પ્રશસા કરે, ૭૬ કઠોર સ્વર છતા ગીત ગાય, ૭૭ સ્ત્રીના ભયથી યાચકને દાન આપે નહીં, ૭૮ કૃપણતા કરવાથી માઠી અવસ્થા પામે, ૭૯ જેના દોષ ખુલ્લા દેખાતા હોય તેના વખાણ કરે, ૮૦ સભાનુ કામ પૂરુ થયા વિના ઘરમાથી ઉઠી જાય, ૮૧ દૂત થઇ સદેશો ભૂલી જાય, ૮૨ ખાસીનો રોગ છતા ચોરી કરવા જાય, ૮૩ યશને અર્થે ભોજનનુ ખર્ચ મ્હોટુ રાખે, ૮૪ લોક વખાણ કરે એવી આશાથી થોડો આહાર કરે, ૮૫ જે વસ્તુ થોડી હોય તે ઘણી ભક્ષણ કરવાની મરજી રાખે, ૮૬ કપટી અને મીઠા બોલા લોકોના પાસમા સપડાય, ૮૭ વેશ્યાના યારની સાથે કલહ કરે, ૮૮ બે જણા કાંઇ મસલત કરતા હોય તો વચ્ચે ત્રીજો જાય, ૮૯ આપણા ઉપર રાજાની મહેરબાની હમેશા રહેશે એવી ખાત્રી રાખે, ૯૦ અન્યાયથી સારી અવસ્થામા આવવાની ઇચ્છા કરે, ૯૧ ધન પાસે નહીં છતા ધનથી થનારા કામો કરવા જાય, ૯૨ લોકમા ગુપ્ત વાત જાહેર કરે, ૯૩ યશને અર્થે અજાણ્યા માણસનો જામીન થાય, ૯૪ હિતના વચન કહેનારની સાથે વેર કરે, ૯૫ બધે ભરોસો રાખે, ૯૬ લોક વ્યવહાર ન જાણે, ૯૭ યાચક થઇ ઉનુ ભોજન જમવાની ટેવ રાખે, ૯૮ મુનિરાજ થઇ ક્રિયા પાળવામા શિથિલતા રાખે, ૯૯ કુકર્મ કરતા શરમાય નહીં, અને બોલતા બહુ હસે, ૧૦૦ તે મૂર્ખ જાણવો ” આ રીતે સો પ્રકારના મૂર્ખ કહ્યા છે

રત્નવિશાળામા રહેતો હતો તેની વસુધરા નામે સ્ત્રી હતી તેમને રત્ન સરખા ઉત્કૃષ્ટ ગુણોને ધારણ કરનાર રત્નસાર નામે એક પુત્ર હતો તે એક વખતે પોતાના દોસ્તો સાથે વનમા ગયો વિચક્ષણ રત્નસારે ત્યા વિનયધર આચાર્યને જોઈ વદન કરી તેમને પૂછ્યુ કે, "હે મહારાજ ! આલોકમા પણ સુખ શી રીતે મળે છે ?" વિનયધર આચાર્યે કહ્યુ, "હે દક્ષ ! જીવ સતોષની વૃદ્ધિ રાખવાથી આ લોકમા સુખી થવાય છે, પરતુ બીજી કોઈ રીતે નથી થતો સતોષ દેશથી અને સર્વથી એવા બે પ્રકારનો છે તેમાં દેશ સતોષથી ગૃહસ્થ પુરૂષોને સુખ મળે છે પરિગ્રહપરિમાણ વ્રતના અગીકારથી ગૃહસ્થ પુરુષોને દેશથી સતોષ વૃદ્ધિ પામે છે; કારણ કે, પરિગ્રહ પરિમાણ કરવાથી પાર વિનાની આશા મર્યાદામા આવી રહે છે સર્વથી સતોષની વૃદ્ધિ તો મુનિરાજથી જ કરી શકાય છે, તેથી અનુત્તર વિમાનવાસી દેવતા કરતા પણ સારૂ સુખ આલોકમા જ મળે છે

ભગવતી સૂત્રમા કહ્યુ છે કે—"એક માસ સુધી દીક્ષાપર્યાય પાળનારા સાધુ આદરેલા ચારિત્રના વિશુદ્ધ પરિણામથી વાણમતર ની, બે માસ સુધી પાળનારા ભવનપતિની, ત્રણ માસ સુધી પાળનારા અસુરકુમારની, ચાર માસ સુધી પાળનારા જ્યોતિષીની, પાચ માસ સુધી પાળનારા ચદ્ર સૂર્યની, છ માસ સુધી પાળનારા સૌધર્મ તથા ઇશાન દેવતાની, સાત માસ સુધી પાળનારા સનત્કુમારવાસી દેવતાની, આઠ માસ સુધી પાળનારા બ્રહ્મવાસી તથા લાતકવાસી તથા મહેન્દ્ર દેવતાની, નવ માસ સુધી પાળનારા શુક્રવાસી તથા સહસ્રારવાસી દેવતાની, દશ માસ સુધી પાળનારા આનત આદિ ચાર દેવલોકમા રહેનાર દેવતાની, અગી આર માસ સુધી પાળનારા ગ્રૈવેયકવાસી દેવતાની તથા બાર માસ સુધી પાળનારા અનુત્ત રોપપાતિક દેવતાની મનમા ઉત્પન્ન થયેલી સુખની પ્રાપ્તિનુ ઉલ્લઘન કરે છે"

જે માણસ સતોષી નથી, તેને ઘણા ચક્રવર્તિ રાજ્યોથી, અખૂટ ધનથી, તથા સર્વ ભોગોપભોગના સાધનોથી પણ સુખ પ્રાપ્ત થતું નથી સુભૂમ ચક્રવર્તી, કોણિક રાજા, મમ્મણ શેઠ, હાસા પ્રહાસાનો પતિ વગેરે મનુષ્યો સતોષ ન રાખવાથીજ દુખી થયા કેમકે—અભયકુમારની પેઠે સતોષ રાખનારને જે કાંઈ સુખ મળે છે, તે સુખ અસતોષી એવા ચક્રવર્તીને તથા ઇંદ્રને પણ મળી શકતું નથી ઉપર ઉપર જોનારા સર્વે દરિદ્રી થાય છે, પણ નીચે નીચે જોનાર કયા માણસની મ્હોટાઇ વૃદ્ધિ ન પામી ? માટે સુખને પુષ્ટિ આપનાર એવા સતોષને સાધવાને અર્થે તું પોતાની ઈચ્છા માફક ધન ધા ય આદિ પરિ ગ્રહનું પરિમાણ કર ધર્મ, નિયમપૂર્વક લેશ માત્ર આચર્યો હોય, તો પણ તેથી પાર વિનાનુ ફળ મળે છે, પરતુ નિયમ લીધા વિના ઘણો ધર્મ આચર્યો હોય છે, તો પણ તેથી સ્વલ્પ માત્ર ફળ મળે છે જુઓ ! કૂવામા સ્વલ્પ માત્ર ઝરણું હોય છે, તો પણ તે નિયમિત હોવાથી તેનુ જળ કોઇ કાળે ખૂટતુ નથી, અને સરોવરનુ જળ કાઠા સુધી ભર્યું હોય તો પણ તે નિયમ વિનાનુ હોવાથી ખૂટે છે માણસે નિયમ લીધો હોય તો સકટ

અન્ય હિતવચનો.

વળી જેથી આપણો અપયશ થાય તે છોડવુ વિવેકવિલાસ નામના ગ્રથમા કહ્યું છે કે—વિવેકી પુરૂષે સભામા બગાસુ, છીંક, ઓડકાર, હાસ્ય વિગેરે કરવા પડે તો મો આગળ લુગડુ ઢાંકીને કરવા, તથા સભામા નાક ખોતરવુ નહીં અને હાથ મરડવા નહીં. પલાઠી ન વાળવી, પગ લાબા ન કરવા, તથા નિદ્રા, વિકથા અને ખરાબ ચેષ્ટા ન કરવી અવસર આવે કુલીન પુરૂષોનું હસવુ માત્ર હોઠ પહોળા થાય એટલુ જ હોય છે, પણ ખડખડ હસવુ અથવા ઘણું હસવું સર્વથા અનુચિત છે બગલમા સીસોટી વગાડવા આદિ અગવાધ, વગર પ્રયોજને તૃણના કટકા કરવા, પગે અથવા હાથે જમીન ખોતરવી, નખથી નખ અથવા દાત ઘસવા, એટલી ચેષ્ટાઓ કરવી નહીં, વિવેકી પુરૂષે ભાટ, ચારણ અને બ્રાહ્મણ વગેરે લોકોએ કરેલી પોતાની પ્રશસા સાભળી મનમા અહકાર ન લાવવો તથા સમજુ લોકો વખાણ કરે તો તે ઉપરથી આપણામા ગુણ છે એટલો નિશ્ચય ફક્ત કરવો, પણ અહકાર ન કરવો વિચક્ષણ પુરૂષોએ પારકા વચનનો અભિપ્રાય બરાબર ધારવો તથા નીચ માણસ હલકા વચન બોલે તો તેનો બદલો વાળવા તેવા વચન મુખમાંથી કાઢવા નહીં ડાહ્યા પુરૂષે જે વાત અતીત, અનાગત તથા વર્તમાન કાળમા ભરોસો રાખવા યોગ્ય ન હોય, તે વાતમા એ એમજ છે એવો સ્પષ્ટ પોતાનો અભિપ્રાય ન જણાવવો વિવેકી પુરૂષોએ પારકા માણસ પાસેથી શરૂ કરાવવા ધારેલુ કામ તે માણસ આગળ પહેલેથીજ કાઇ દાખલાદલીલથી અથવા વિશેષ વચનથી જણાવવુ આપણા ધારેલા કાર્યને અનુકૂળ એવુ કોઇનુ વચન હોય તો તે આપણા કાર્યની સિદ્ધિને અર્થે અવશ્ય કબૂલ કરવુ જેનુ કાર્ય આપણાથી ન બની શકે એમ હોય તેને પહેલેથીજ તેમ કહી દેવુ, પણ મિથ્યા વચન કહીને ખાલી કોઇને ધક્કા ન ખવરાવવા

સમજુ લોકોએ કોઇએ કડવા વચન ન સભળાવવા પોતાના શત્રુઓને તેવા વચન સભળાવવા પડે તો તે પણ અન્યોક્તિથી અથવા બીજા કોઇ બહાનાથી સભળાવવા જે પુરૂષ માતા, પિતા, રોગી, આચાર્ય, પરોણા, ભાઇ, તપસ્વી, વૃદ્ધ, બાળક, દુર્બળ માણસ, વૈદ્ય, પોતાની સતતિ, ભાઇયાત, ચાકર, બ્હેન, આશ્રિત લોકો, સગાસબધી અને મિત્ર એટલાની સાથે જે કલહ ન કરે તે ત્રણે જગતને વશ કરે છે એક સરખુ સૂર્ય તરફ ન જોવુ તેમજ ચદ્ર સૂર્યનું ગ્રહણ, મ્હોટા કૂવાનુ પાણી અને સધ્યા સમયે આકાશ ન જોવુ સ્ત્રી પુરૂષનો સભોગ, મૃગયા, તરૂણ અવસ્થામા આવેલ નગ્ન સ્ત્રી, જાનવરોની ક્રીડા અને કન્યાની યોની એટલા વાના ન જોવા વિદ્વાન્ પુરૂષ પોતાના મુખનો પડછાયો તેલમા, જળમા, હથિયારમા, મૂત્રમા તથા લોહીમા ન જુએ કારણ કે, એમ કરવાથી આયુષ્ય ઘટે છે સારા માણસે કબૂલ કરેલ વચનનો ભગ, ગઇ વસ્તુનો શોક તથા કોઇનો નિદ્રાભગ કોઇ કાળે પણ ન કરવો ઘણાની સાથે વૈર ન કરતા ઘણા મતમા પોતાનો

સમય આવે પણ તે ન મૂકાય અને નિયમનુ બધન ન હોય તો સારી અવસ્થામા હોવા છતા પણ કદાચ ધર્મકૃત્ય મૂકાય છે તેમજ નિયમ લીધો હોય તો જ માણસની ધર્મને વિષે દઢતા થાય છે જુઓ! દોરડુ બાધવાથી જ જાનવરો પણ ઊભા રહે છે ધર્મનુ જીવિત દઢતા, વૃક્ષનુ જીવિત ફળ, નદીનુ જીવિત જળ, સુભટનુ જીવિત બળ, ઠગ માણસ નુ જીવિત જૂઠ, જળનુ જીવિત શીતળપણું અને ભક્ષ્યનુ જીવિત ધૃત છે, માટે ડાહ્યા પુરૂષોએ ધર્મકરણીનો નિયમ લેવામા તથા લીધેલા નિયમને વિષે દઢતા રાખવામા ઘણો જ મજબૂત પ્રયત્ન કરવો, કારણ કે, તેમ કરવાથી વાછિત સુખની સુખે પ્રાપ્તિ થાય છે ”

રત્નસાર કુમારે સદ્‌ગુરૂની એવી વાણી સાભળીને સમ્યકત્વ સહિત પરિગ્રહ પરિમાણ વ્રત લીધુ તે એ રીતે કે—“મ્હારે મ્હારી માલિકીમા એક લાખ રત્ન, દસ લાખ સુવર્ણ, મોતીના અને પરવાળાના એમ એકેકના આઠ આઠ મૂડા, નાણાબધ આઠ ક્રોડ સોનૈયા, દસ હજાર ભાર રૂપુ વગેરે ધાતુઓ, સો મૂડા ધાન્ય, એક લાખભાર બાકીના કરી યાણા, ૬૦ હજાર ગાયો, પાચસો ઘર તથા દૂકાનો, ચારસો વાહન, એક હજાર ઘોડા અને સો હાથી રાખવા એથી વધારે સગ્રહ ન કરવો તથા મ્હારે રાજ્ય અને રાજ્યનો વ્યાપાર પણ ન સ્વીકારવો શ્રદ્ધાવત એવો તે રત્નસાર કુમાર આ રીતે પાચ અતિચારથી રહિત એવા પાચમા અણુવ્રતનો અગીકાર કરી શ્રાવક ધર્મ પાળવા લાગ્યો

બીજે કોઈ વખતે તે પાછો પોતાના શુદ્ધ મનવાળા દોસ્તોની સાથે ફરતા ફરતા “રોલબોલ” નામના બગીચામા આવ્યો બગીચાની શોભા જોતો તે ક્રીડા પર્વત ઉપર ગયો ત્યા કુમારે દિવ્ય રૂપ અને દિવ્ય વેષ ધારણ કરનારૂ તથા દિવ્ય ગાયન કરી રહેલુ એક કિન્નરનુ જોડલુ જોયુ તે બન્નેનુ મુખ ઘોડા જેવું અને બાકીના શરીરનો તમામ ભાગ માણસ સરખો એવું કોઇ દિવસે ન જોએલુ સ્વરૂપ જોઇ ચમત્કાર પામેલા કુમારે હાસ્ય કરીને કહ્યુ કે, “જો એ માણસ અથવા દેવતા હોત તો એનુ મુખ ઘોડા જેવુ કેમ હોય? માટે એ માણસ નથી, અને દેવતા પણ નથી પરતુ કોઇ બીજા દ્વીપમા ઉત્પન્ન થએલો કોઇ દેવતાનુ એ વાહન હશે” તે કુમારનુ કાનને કડવુ લાગે એવુ વચન સાભળી દુખ પામેલા કિન્નરે કહ્યુ “હે કુમાર! તુ કુકલ્પના કરીને મ્હારી ફોગટ વિડબના શું કરવા કરે છે? જગત્‌મા પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે કામવિલાસ કરનારો હુ વ્યન્તર દેવતા છુ, પણ તું માત્ર તિર્યંચ સરખો છે, કારણ કે, ત્હારા પિતાએ તને દેવતાઓને પણ ન મળી શકે એવી એક દિવ્ય વસ્તુથી એકાદ ચાકરની માફક દૂર રાખ્યો છે

અરે કુમાર! સમરાધકાર નામનો એક નીલવર્ણ ધારણ કરનારો ઉત્તમ ઘોડો ત્હારા પિતાને કોઈ દૂર દ્વીપાતરમા પૂર્વે મળ્યો જેમ ખરાબ રાજા કૃશ અને વક્ર મુખને ધારણ કરનારો, હલકા કાનનો, ઠેકાણા વગરનો, પગે પગે દડ કરનારો અને ક્રોધી હોય છે,

મત આપવો જેમા સ્વાદ નથી એવા કાર્યો પણ સમુદાયની સાથે કરવા સુજ્ઞ પુરૂષોએ સર્વે સારા કાર્યમા અગ્રેસર થવુ માણસો કપટથી પણ નિસ્પૃહપણું દેખાડે તો પણ તેથી ફળ નીપજે છે પુરૂષોએ જે કૃત્ય કરવાથી કોઇનુ નુકસાન નીપજે એવુ કામ કરવા તત્પર ન થવુ તથા સુપાત્ર માણસોની કોઇ કાળે અદેખાઇ કરવી નહીં પોતાની જાતિ ઉપર આવેલા સકટની ઉપેક્ષા ન કરવી, પણ ઘણા આદરથી જાતિનો સપ થાય તેમ કરવુ, કારણ કે એમ ન કરે તો માન્ય પુરૂષોની માનખડના અને અપયશ થાય પોતાની જાતિ છોડીને પરજાતિને વિષે આસક્ત થએલા લોકો કુકર્દમ રાજાની પેઠે મરણ પર્યત દુખ પામે છે જ્ઞાતિયો માહોમાહે કલહ કરવાથી પ્રાયે નાશ પામે છે, અને સપમા રહે તો, જેમ જળમા કમળિની વધે છે તેમ વૃદ્ધિ પામે સમજુ માણસે દરિદ્રી અવસ્થામા આવેલો પોતાનો મિત્ર, સાધર્મી, જ્ઞાતિનો આગેવાન, મ્હોટા ગુણી તથા પુત્ર વિનાની પોતાની વ્હેન એટલા લોકોનુ અવશ્ય પોષણ કરવુ જેને મ્હોટાઇ ગમતી હોય, એવા પુરૂષે સારથિનું કામ, પારખી વસ્તુનું ખરીદ વેચાણ તથા પોતાના કુળને અનુચિત કાર્ય કરવા તૈયાર ન થવુ

મહાભારત વગેરે ગ્રંથોમા પણ કહ્યુ છે કે-પુરૂષે બ્રાહ્મ મુહૂર્ત્તને વિષે ઉઠવુ અને ધર્મનો તથા અર્થનો વિચાર કરવો સૂર્યને ઊગતા તથા આથમતા કોઈ વખતે પણ ન જોવો પુરૂષે દિવસે ઉત્તર દિશાએ તથા રાત્રિએ દક્ષિણ દિશાએ અને કાંઇ હરકત હોય તો ગમે તે દિશાએ મુખ કરીને મળમુત્રનો ત્યાગ કરવો. આચમન કરીને દેવની પૂજા વગેરે કરવી, ગુરૂને વદના કરવી, તેમજ ભોજન કરવુ હે રાજા ! જાણુ પુરૂષે ધન સપાદન કરવાને પ્રયત્ન અવશ્ય કરવોજ, કારણ કે તે હોય તોજ ધર્મ, કામ વગેરે થાય છે જેટલો ધનનો લાભ હોય તેનો ચોથો ભાગ ધર્મકૃત્યમા, ચોથો ભાગ સગ્રહમા અને બાકી રહેલા બે ચોથા ભાગમા પોતાનુ પોષણ ચલાવવુ અને નિત્ય નૈમિત્તિક ક્રિયાઓ કરવી વાળ સમારવા, આરિસામા મુખ જોવું, તથા દાતણ અને દેવની પૂજા કરવી એટલા વાના બપોર પહેલા જ કરવા પોતાના હિતની વાછા કરનાર પુરૂષે હમેશા ઘરથી આઘે જઇ મળ મૂત્ર કરવુ, પગ ધોવા, તથા એઠવાડ નાખવો જે પુરુષ માટીના ગાગડા ભાગે, તૃણના કટકા કરે, દાતવડે નખ ઉતારે, તથા મળ મૂત્ર કર્યા પછી બરાબર શુદ્ધિ ન કરે તે આ લોકમા લાબુ આયુષ્ય ન પામે ભાગેલા આસન ઉપર ન બેસવુ, ભાગેલુ કાસાનુ પાત્ર રાખવુ નહીં વાળ છુટા મૂકી ભોજન ન કરવુ તથા નગ્ન થઇને ન ન્હાવુ, નગ્નપણે સુઇ ન રહેવુ, ઘણી વાર એઠા હાથ વગેરે ન રાખવા, મસ્તકના આશ્રયતળે સર્વ પ્રાણ રહે છે, માટે એઠા હાથ ન લગાડવો, માથાના વાળ ન પકડવા, તથા મસ્તકને વિષે પ્રહાર પણ ન કરવો પુત્ર તથા શિષ્ય વિના શીખામણને અર્થે કોઇને તાડના પણ ન કરવી પુરૂષોએ કોઇ કાળે પણ બે હાથે મસ્તક ન ખણવુ, તથા વગર કારણે વારવાર માથે ન્હાવુ નહીં ગ્રહણ વિના રાત્રીએ ન્હાવુ

તેમ તે અશ્વ પણ કૃશ અને વાકા મુખને ધારણ કરનારો, ટુકા કાનને ધારણ કરનારો, બહુજ ચપળ, સ્કધને વિષે બેડીરૂપ ચિન્હ ધારણ કરનારો અને પ્રહાર ન ખમી શકે એવો છે આ રીતે ખરાબ રાજા સરખો તે અશ્વ છે ખરો તો પણ એ આશ્ચર્ય છે કે-તે સર્વ લોકોના મનને ખેચનારો તથા પોતાની અને પોતાના ધણીની સર્વ પ્રકારે ઋદ્ધિને વધારનારો છે કેમકે—કૃશ મુખવાળા, નહીં બહુ જાડા તથા નહી બહુ પાતળા એવા, મધ્ય ભાગને ધારણ કરનારા ટુકા કાનવાળા ઉંચા ખધને અને પહોળી છાતીને ધારણ કરનારા, સ્નિગ્ધ રોમરાજીવાળા પુષ્ટ એવા પાછલા બે પાસાને ધારણ કરનારા, પૃષ્ઠભાગને ઘણા જ વિશાળ, અને ઘણા વેગવાળા એવા સર્વ ઉત્તમ ગુણોને ધારણ કરનાર ઘોડા ઉપર રાજાએ બેસવુ " પવન કરતા પણ ચપળ એવો તે ઘોડો " અસવારનુ મન વધારે આગળ દોડે છે કે, હુ દોડુ છુ " એવી હરીફાઈથી જ કે શું ? એક દિવસમા સો ગાઉ જાય છે જાણે લક્ષ્મીનો અકુર જ હોયની ! એવા બેસવા લાયક ઘોડા ઉપર જે પુરૂષ અસવાર થાય, તે સાત દિવસમા જગત્‌મા શ્રેષ્ઠ એવી વસ્તુ મેળવે છે, એ ઘણી આશ્ચર્યની વાત છે ! અરે કુમાર ! તુ પોતાના ઘરમાની છાની વાત જાણતો નથી, અને પોતે પડિતાઈનો મ્હોટો અહકાર ધારણ કરી માત્ર અજ્ઞાનથી મ્હારી વગર કારણે નિદા કરે છે ! જો તુ તે ઘોડો મેળવીશ, તો ત્હારૂ ધૈર્ય, શૂરવીરપણુ અને ડહાપણ જણાશે " એમ કહી કિન્નર, કિન્નરી ની સાથે આકાશમા ઉડી ગયો

રત્નસાર કુમાર ઘણી અપૂર્વ વાત સાભળી ઘેર આવ્યો, અને પોતાને ઘણોજ ઠગા યલો માની આમણોદૂમણો થઈ શોક કરવા લાગ્યો પછી ઘરના મધ્ય ભાગમા જઈ બારણા દઈ પલગ ઉપર બેઠો ત્યારે દીલગીર થએલા પિતાએ આવી તેને કહ્યું કે, " હે વત્સ ! તને શું દુખ થયું ? કાઇ મનને અથવા શરીરને પીડા તો થઇ નથી ? આના ઉત્તરમા તેણે કહ્યુ કે, જો કાઇ તેવુ હોય તો હુ તેનો અવશ્ય ઉપાય કરૂ જે હોય તે વાત મને કહે, કેમકે મોતીની પણ કિમ્મત વિધ્યા વિના થતી નથી " પિતાના એવા વચનથી સતોષ પામેલા રત્નસારે શીઘ્ર બારણા ઉઘાડયા, અને જે વાત બની ગઇ હતી અને જે મનમા હતો, તે સર્વ પિતાજીને કહી પિતાએ ઘણું આશ્ચર્ય પામીને કહ્યુ કે, " હેવત્સ ! એ અમારો પુત્ર આ સર્વોત્તમ અશ્વ ઉપર બેસી ભૂતળને વિષે ચિરકાલ ફરતા રખે અમને પોતાના વિયોગથી દુખ કરે " એવી કલ્પનાથી મે આજ સુધી તે ઘોડો ઘણી મહેનતે ગુપ્ત રાખ્યો, પણ તે હવે ત્હારા હાથમા સોપવોજ પડશે, પરતુ તને યોગ લાગે તે જ કર એમ કહી પિતાએ હર્ષથી રત્નસાર કુમારને તે ઘોડો આપ્યો માગ્યા પછી પણ ન આપવું એ પ્રીતિ ઉપર અગ્નિ મૂકવા સરખુ છે જેમ નિધાન મળવાથી નિર્ધનને આનદ થાય છે, તેમ રત્નસાર કુમારને ઘોડો મેળવવાથી ઘણો આનદ થયો એષ્ટ વાછિત વસ્તુ મળે ત્યારે કોને આનદ ન થાય ? પછી ઘણો અદ્ધિગાળી કમાર સર્વ જેમ

સારૂ નથી, તથા ભોજન કરી રહ્યા પછી અને ઊંડા ઘરમા પણ ન ન્હાવુ ગુરૂનો દોષ ન કહેવો, ગુરૂ ક્રોધ કરે તો તેમને પ્રસન્ન કરવા તથા બીજા લોકો આપણા ગુરૂની નિંદા કરતા હોય તો તે સાભળવી પણ નહીં

હે ભારત! ગુરૂ, સતી સ્ત્રીઓ, ધર્મી પુરૂષો તથા તપસ્વીઓ, એમની મશ્કરીમા પણ નિંદા ન કરવી કોઇ પણ પારકી વસ્તુ ચોરવી નહીં, કિંચિત્માત્ર પણ કડવુ વચન ન બોલવુ, મધુર વચન પણ વગર કારણે બોલવુ નહીં પારકા દોષ ન કહેવા મહાપાપ કરવાથી પતિત થએલા લોકોની સાથે વાર્તાલાપ પણ ન કરવો, તેમના હાથનુ અન્ન ન લેવુ, તથા તેમની સાથે કાઇ પણ કામ કરવુ નહી એક આસન ઉપર ન બેસવુ, ડાહ્યા માણસે લોકમા નિંદા પામેલા, પતિત, ઉન્મત્ત, ઘણા લોકની સાથે વૈર કરનારા, અને મૂર્ખ એટલાની દોસ્તી કરવી નહીં તથા એકલા મુસાફરી કરવી નહીં હે રાજા! દુષ્ટ વાહનમા ન ચઢવુ, કિનારા ઉપર આવેલી છાયામા ન બેસવુ, તથા આગળ પડી જળના પ્રવાહની સામા જવુ નહીં, સળગેલા ઘરમા દાખલ થવુ નહીં, પર્વતની ટુક ઉપર ન ચડવુ, મુખ ઢાકયા વિના બગાસુ, ઉધરસ તથા શ્વાસ ખાવા નહીં ડાહ્યા માણસે ચાલતા ઊંચી, આડીઅવલી અથવા દૂર દૃષ્ટિ ન રાખવી, પણ આગળ ચાર હાથ જેટલી ભૂમિ ઉપર નજર રાખીને ચાલવુ ડાહ્યા માણસે ખડખડ હસવુ નહીં, સીસોટી ન વગાડવી, દાત તથા નખ ન છેદવા, તથા પગ ઉપર પગ ચઢાવીને બેસવુ નહીં દાઢી મૂછના વાળ ચાવવા નહીં, હોઠ દાતમા વારવાર ન પકડવા, એઠુ હોય તે કાઇ ભક્ષણ ન કરવુ, તથા કોઈ પણ ઠેકાણે દ્વાર ન હોય તો ચોરમાર્ગે જવુ નહીં ઉનાળાની તથા ચોમાસાની રૂતુમા છત્ર લઇને તથા રાત્રીએ અથવા વગડામા જવુ હોય તો લાકડી લઈને જવુ પગરખા, વસ્ત્ર અને માળા એ ત્રણ વાના કોઇએ પહેરેલા હોય તો પહેરવા નહીં સ્ત્રીઓને વિષે ઇર્ષ્યા કરવી નહીં, તથા પોતાની સ્ત્રીનુ પ્રયત્નથી રક્ષણ કરવુ ઇર્ષ્યા કરવાથી આયુષ્ય ઘટે છે માટે ઇર્ષ્યા કરવી નહીં

હે મહારાજ! રાત્રીએ જળનો વ્યાપાર, દહી અને સાથનો તેમજ મધ્યરાત્રિએ ભોજન કરવુ નહીં ડાહ્યા માણસે ઘણીવાર સુધી ઢીંચણ ઊંચા કરીને ન સૂવુ ગોદોહિકા આસને ન બેસવુ, તથા પગે આસન ખેચીને પણ ન બેસવુ પુરૂષે તદ્દન પ્રાત કાળમા તદ્દન સધ્યાને વિષે તથા તદ્દન બપોરમા તથા એકાકીપણે અથવા ઘણા અજાણ લોકોની સાથે જવુ નહીં હે મહારાજ! બુદ્ધિશાળી પુરૂષોએ મલિન દર્પણમા પોતાનુ મુખ વગેરે ન જોવુ તથા દીર્ઘાયુષ્યની વાન્છા કરનાર પુરૂષે રાત્રિએ પણ દર્પણમા પોતાનુ મો જોવુ નહીં હે રાજા! પડિત પુરૂષે એક કમળ અને કુવલય* વર્જીને રાતી માળા ધારણ

* રાતું કમળ

ચઢ્યો, અને વયથી તથા શીળથી સરખા એવા શોભતા ઘોડા ઉપર બેઠેલા શ્રેષ્ઠ મિત્રોની સાથે નગરથી બહાર નીકળ્યો ઇંદ્ર જેમ પોતાના ઉચ્ચૈઃશ્રવા નામના અશ્વને ચલાવે છે, તેમ તે કુમાર, જેની બરાબરીનો અથવા જેથી ચઢિયાતા લક્ષણવાળો ઘોડો જગતમા પણ નથી, એવા ઉચ્ચૈઃશ્રવા સમાન તે ઘોડારૂપી રત્નને ઘોડા ફેરવવાના મેદાનમા ફેરવવા લાગ્યો

ડાહ્યા એવા કુમારે તે ઘોડાને આક્ષેપથી અનુક્રમે ધોરિત, વલ્ગિત, પ્લુત, અને ઉત્તેજિત એ ચાર ગતિમા (ચાર પ્રકારની ચાલમા) ચલાવ્યો પછી શુક્લધ્યાન જીવને પાચમી ગતિએ પહોચાડે છે ત્યારે તે જીવ જેમ બીજા સર્વ જીવને પાછળ મૂકે છે, તેમ કુમારે તે ઘોડાને આસ્કદિત નામની પાચમી ગતિએ પહોચાડ્યો, ત્યારે તે ઘોડાએ બીજા સર્વ ઘોડાને પાછળ મૂકયા એટલામા શેઠના ઘરને વિષે પાજરામા રાખેલો એક બુદ્ધિશાળી પોપટ હતો, તેણે કાર્યનો પાર ધ્યાનમા લઇ વસુસાર શેઠને કહ્યુ કે, "હે તાત ! આ મ્હારો ભાઈ રત્નસાર કુમાર હાલમા અશ્વરત્ન ઉપર બેસીને ઘણા વેગથી જાય છે કૌતુકનો ઘણો રસિક એવો કુમાર ચાલાક મનનો છે, ઘોડો પણ હરિણ સરખો ઘણો ચાલાક અને ચાલતા જબરા કૂદકા મારનારો છે, અને દૈવની ગતિ વીજળીના ચમકારા કરતા પણ ઘણી વિચિત્ર છે, તેથી અમે જાણી શકતા નથી કે, આ કામનુ પરિણામ કેવુ આવશે ? સારા ભાગ્યનો જાણે એક સમુદ્ર જ હોયની ! એવા મ્હારા ભાઈનુ અશુભ તો કોઇ ઠેકાણે થાય જ નહીં, તથાપિ સ્નેહવાળા લોકોના મનમા પોતાની જેના ઉપર પ્રીતિ હોય, તેવી બાબતમા અશુભ કલ્પનાઓ આવ્યા વિના રહેતી નથી સિહ જ્યા જાય ત્યા પોતાની પ્રભુતા જ ચલાવે છે, તથાપિ તેની માતા સિહણીનુ મન પોતાના પુત્રના સબધમા અશુભ કલ્પના કરી અવશ્ય દુખી થાય છે એમ છતા પણ પહેલાથી જ પોતાની શક્તિ પ્રમાણે યત્ના રાખવી એ બહુ સારી વાત છે તળાવ મજબૂત હોય, તેવામા જ પાળ બાધવી, એ યુક્તિથી બહુ સારૂ દેખાય છે, માટે હે તાત ! હે સ્વામિન્ ! આપની આજ્ઞા થાય તો હુ કુમારની ખોળ માટે એક પાળાની માફક તુરત જઉ દેવ ન કરે, અને કદાચ કુમાર ઉપર કાઈ આપદા આવી પડે તો, હુ હર્ષ ઉત્પન્ન કરનારા વચનો વગેરે સભળાવી તેને સહાય પણ કરૂ "

પછી શેઠના મનમા જે અભિપ્રાય હતો તેને મળતી વાત કરનાર પોપટને શેઠે કહ્યુ કે, "હે ભલા પોપટ ! તે બહુ સારૂ કહ્યુ ત્હારૂ મન બહુ શુદ્ધ છે, માટે હે વત્સ ! હવે તુ શીઘ્ર જા અને ઘણા વેગથી ગમન કરનાર એવા રત્નસાર કુમારને વિકટ માર્ગમા સહાય કર લક્ષ્મણ સાથે હોવાથી રામ જેમ સુખે પાછા આવ્યા, તેમ ત્હારા જેવા પ્રિય મિત્ર સાથે હોવાથી તે કુમાર પોતાની વાછા પૂર્ણ કરીને સુખે નિશ્ચયથી પાછો પોતાને સ્થાનકે આવશે " શેઠના એવા વચન સાભળી પોતાને કૃતાર્થ માનનારો તે માનવત

કરવી નહીં, પણ સફેદ ધારણ કરવી હે રાજન્! સૂતા, દેવપૂજા કરતા તથા સભામા જતા પહેરવાના વસ્ત્ર જૂદા જૂદા રાખવા બોલવાની તથા હાથપગની ચપળતા, અતિશય ભોજન, શય્યા ઉપર દીવો, તથા અધમ પુરૂષની અને થાભલાની છાયા એટલા વાના અવશ્ય તજવા નાક ખોતરવુ નહીં, પોતે પોતાના પગરખા ન ઉપાડવા, માથે ભાર ન ઉપાડવો, તથા વરસાદ વરસતો હોય ત્યારે દોડવું નહીં પાત્ર ભાગે તો પ્રાયે કલહ થાય છે, અને ખાટ ભાગે તો વાહનનો ક્ષય થાય જ્યાં શ્વાન અને કુકડો વસતા હોય ત્યા પિતરાઈઓ પોતાનો પિડ લેતા નથી

ગૃહસ્થે તૈયાર કરેલા અન્નથી પહેલા સુવાસિની સ્ત્રી, ગર્ભિણી, વૃદ્ધ, બાળક અને રોગી એમને જમાડવા અને પછી જમવુ હે પાડવ ! શ્રેષ્ઠ ગાય, બળદ આદિ ઘરમા બધમા રાખી તથા જોનારા માણસોને કાંઈક ભાગ ન આપી પોતે જ એકલો જે માણસ ભોજન કરે, તે કેવળ પાપ ભક્ષણ કરે છે ગૃહની વૃદ્ધિ વાછનાર ગૃહસ્થે પોતાની જ્ઞાતિનો ઘરડો થએલો માણસ અને પોતાનો દરિદ્રી થએલો મિત્ર એમને ઘરમા રાખવા ડાહ્યા માણસે અપમાન આગળ કરી તથા માન પાછળ રાખી સ્વાર્થ સાધવો, કારણ કે, સ્વાર્થથી ભ્રષ્ટ થવું એ મૂર્ખતા છે થોડા લાભને અર્થે ઘણું નુકશાન ખમવું નહી થોડુ ખરચી ઘણાનો બચાવ કરવો એમા જ ડહાપણ છે લેણુ, દેણુ તથા બીજા કર્તવ્ય કર્મ જે સમયે કરવા જોઇએ, તે સમયે જો શીઘ્ર ન કરાય તો તેની અદર રહેલો રસ કાળ ચૂસી લે છે જ્યા જતા આદર સત્કાર ન મળે, મધુર વાર્તાલાપ ન થાય, ગુણ દોષની પણ વાત ન થાય, તેને ઘેર જવુ નહીં હે અર્જુન ! વગર બોલાવે ઘરમા પ્રવેશ કરે, વગર પૂછે બહુ બોલે, તથા ન આપેલા આસને પોતે જ બેસે, તે પુરુષ અધમ જાણવો અગમા શક્તિ નહીં છતા કોપ કરે, નિર્ધન છતા ધનને વાછે, અને પોતે નિર્ગુણી છતા ગુણીનો દ્વેષ કરે, એ ત્રણે પુરુષ જગતમા લાકડી સમાન સમજવા.

માતાપિતાનુ પોષણ ન કરનારો, ક્રિયાને ઉદ્દેશીને યાચના કરનારો અને મૃત પુરુષનુ શય્યાદાન લેનારો એ ત્રણે જણાને ફરીથી મનુષ્યનો અવતાર દુર્લભ છે કોઇ કાળે પાછી ન જાય એવી લક્ષ્મીની ઇચ્છા કરનાર પુરુષે પોતે બલિષ્ઠ પુરુષના સપાટામા આવતા નેતરની પેઠે નમ્ર થવુ, પણ સર્પની પેઠે કદાપિ ધસી ન જવું નેતર માફક નમ્ર રહેનારો પુરુષ અવસર આવે અનુક્રમે ફરીથી મ્હોટી લક્ષ્મી પેદા કરે છે, પણ સર્પની પેઠે ધસી જનાર માણસ કેવળ વધ માત્ર પામવા યોગ્ય થાય છે બુદ્ધિશાળી પુરુષે અવસર આવે કાચબાની પેઠે અગોપાગનો સકોચ કરી તાડનાઓ સહન કરી, અને તેવો અવસર આવે કાળા સાપની માફક ધસી જવું એક સપમા રહેલા ગમે તેવા તુચ્છ લોકો હોય તો પણ તેમને બલિષ્ટ લોકો ઉપદ્રવ કરી શકતા નથી જુઓ, સામો પવન હોય તો પણ એક જથામા રહેલી વેલડીઓને તે કાંઈ પણ બાધા ઉત્પન્ન કરી શકતો નથી વિદ્વાન્ પુરુષો

પોપટ શેઠની આજ્ઞા મળતા જ, સંસારમાથી જેમ સદ્બુદ્ધિ માણસ બહાર નીકળે છે, તેમ શીઘ્ર પાંજરામાથી બહાર નીકળ્યો બાણની પેઠે ગમન કરનાર તે પોપટ તુરત જ કુમારને આવી મળ્યો કુમારે પોતાના ન્હાના ભાઇની પેઠે પ્રેમથી બોલાવી ખોળામા બેસાર્યો. જાણે મનુષ્ય રત્નની (રત્નસારની) પ્રાપ્તિ હોવાથી પ્રમાણ વિનાના અહંકારમા આવ્યો હોયની ! એવા તે અશ્વરત્ને વેગથી ગમન કરતા રત્નસારના મિત્રના અશ્વોને નગરની પાછળ ભાગોળના ભાગમા જ મૂકયા બુદ્ધિશાળી પુરુષ મતિમંદ પુરુષોને જેમ પાછળ મૂકે છે, તેમ કુમારના અશ્વરત્ને પાછળ મૂકેલા બાકીના ઘોડા પ્રથમથી જ નિરુત્સાહ હતા, તે થાકી ત્યા જ ઊભા રહ્યા

હવે અતિશય કૂદકા મારનારો, શરીરથી પ્રાયે અદ્ધર ચાલનારો કુમારનો ઘોડો જાણે શરીરે રજ લાગવાની બીકથી જ કે શું ભૂમિને સ્પર્શ પણ કરતો નહોતો. તે સમયે નદીઓ, પર્વતો, જંગલની ભૂમીઓ વગેરે સર્વ વસ્તુ જાણે કુમારના અશ્વની સાથે હરી ફાઈથી જ કે શુ ! વેગથી ચાલતી હોય એવી ચારે તરફ દેખાતી હતી ! ઝડપથી ભૂમિનુ ઉલ્લંઘન કરનાર તે શ્રેષ્ઠ ઘોડો કૌતુકથી ઉત્સુક થએલા કુમારના મનની પ્રેરણાથી જ કે શુ ! પોતાને થતા શ્રમ તરફ કોઈ સ્થળે પણ બિલકુલ ધ્યાન નહીં પહોચાડયુ એમ કરતા તે ઘોડો અનુક્રમે વારંવાર ફરતી ભિલ્લની સેનાથી ઘણી ભયંકર એવી શબર સેના નામની મ્હોટી અટવીમા આવ્યો તે મ્હોટી અટવી સંભાળનારને ભય અને ઘેલછા ઉત્પન્ન કરનાર, તથા ન સંભળાય એવા જંગલી ક્રૂર જાનવરોની ગર્જનાઓના બહાનાથી જાણે "હુ સર્વ અટવીઓમા અગ્રેસર છુ" એવા અહંકારવડે ગર્જના જ કરતી ન હોય ! એમ લાગતું હતુ ગજ, સિંહ, વાઘ, સૂઅર, પાડા વગેરે જાનવરો કુમારને કૌતુક દેખા ડવાને અર્થે જ કે શુ ! ચારે તરફ પરસ્પર લડતા હતા તે મહા અટવી શિયાળીઆના શબ્દના બહાનાથી "અપૂર્વ વસ્તુના લાભની તથા કૌતુક જોવાની ઇચ્છા હોય તો શીઘ્ર આમ આવ" એમ કહી કુમારને બોલાવતી જ ન હોય ? એવી દેખાતી હતી તે મ્હોટી અટવીમાના વૃક્ષ ધ્રૂજતી શાખાઓના ઢુંકના બહાનાથી જાણે તે અશ્વરત્નનો વેગ જોઇ, ચમત્કાર પામી પોતાના મસ્તક ધુણાવતા ન હોય ? એવા દેખાતા હતા તે મહાઅટવીમા ભિલ્લની સ્ત્રીઓ જાણે કુમારનું મનરંજન કરવાને અથે જ કે શુ ! કિન્નરીની પેઠે મધુર સ્વરથી ઉદ્ભટ ગીતો ગાતી હતી

આગળ જતા રત્નસાર કુમારે હિંડોળા ઉપર હિંચકા ખાતા એક તાપસ કુમારને સ્નેહવાળી નજરથી જોયો તે તાપસ કુમાર મર્ત્યલોકમા આવેલા નાગકુમાર જેવો સુંદર હતો, પ્રિય બાંધવ સરખી તેની દૃષ્ટિ જોતાવેંત જ સ્નેહવાળી દેખાતી હતી, અને તેને જોતાજ એમ જણાતુ હતુ કે, હવે જોવા જેવું કાંઇ પણ રહ્યુ નથી તે તાપસ કુમાર પણ કામદેવ સરખા સુંદર રત્નસાર કુમારને જોઇને, જેમ વરને જોવાથી કન્યાના મનમા

લજ્જા વગેરે પેદા થાય છે, તેમ તે તાપસ કુમારના મનમા લજ્જા, ઉત્સુકતા, હર્ષ વગેરે મનોવિકાર ઉત્પન્ન થયા ઘણા મનોવિકારથી ઉત્તમ એવો તાપસ કુમાર મનમા શૂન્ય જેવો થયો હતો, તથાપિ કોઇપણ રીતે ધૈર્ય પકડીને તેણે હિંડોળા ઉપરથી ઉતરી રત્નસાર કુમારને આ રીતે સવાલ કર્યો "હે જગતવલ્લભ ! હે સૌભાગ્યનિધે ! અમારા ઉપર કૃપા દૃષ્ટિ રાખ, સ્થિરતા ધારણ કર, પ્રમાદ ન કર, અને અમારી સાથે વાતચીત કર ત્હારા નિવાસથી કયો દેશ અને કયુ નગર જગતમા ઉત્તમ અને પ્રશસા કરવા યોગ્ય થયુ ? ત્હારા જન્મથી કયુ કુળ ઉત્સવથી પરિપૂર્ણ થયુ ? ત્હારા સબધથી કઇ જાતિ જાઇના પુષ્પ પેઠે સુગધીવાળી થઇ ? કે જેની અમે પ્રશસા કરીએ ? એવો ત્રૈલોક્યને આનદ પમાડનારો ત્હારો પિતા કયો ? તને પણ પૂજવા યોગ્ય એવી ત્હારી માન્ય માતા કોણ ? સમગ્ર સુદર વસ્તુમા શ્રેષ્ઠ એવો તુ જેમની સાથે સગાઈ સબધ રાખે છે, તે સજ્જનની પેઠે જગતને આનદ પમાડનારા ત્હારા સ્વજન કયા ? જે વડે જગતમા તુ ઓળખાય છે, તે મ્હોટાઇનુ સ્થાનક એવું ત્હારૂ નામ કયુ ? ત્હારે પોતાના ઇષ્ટ માણસને દૂર રાખવાનુ શું કારણ બન્યુ ? કેમકે, તુ કોઈ પણ મિત્ર વિના એકલો જ દેખાય છે બીજાનો તિરસ્કાર કરનારી એવી આ અતિશય ઉતાવળ કરવાનુ પ્રયોજન શું ? અને મ્હારી સાથે તું પ્રીતિ કરવા ઇચ્છે છે, તેનુ પણ કારણ શું ?"

તાપસ કુમારનુ એવુ મનોહર ભાષણ પૂર્ણપણે સાભળતા એકલો રત્નસાર જ નહીં, પરતુ ઘોડો પણ ઉત્સુક થયો તેથી કુમારનુ મન જેમ ત્યા સ્થિર થયુ, તેમ તે અશ્વ પણ ત્યા સ્થિર ઉભો રહ્યો ઉત્તમ અશ્વોનુ વર્તન અસવારની મરજી માફક જ હોય છે રત્નસાર તાપસ કુમારના સોદર્યથી અને બોલવાની ચતુરાઇથી મોહિત થવાથી તથા ઉત્તર આપવા જેવી બાબત ન હોવાથી કાઇ ઉત્તર આપી શકયો નહીં એટલામા તે ભલો પોપટ વાચાળ માણસની માફક ઉચ્ચ સ્વરે બોલવા લાગ્યો જે સર્વ અવસરનો જાણ હોય, તે અવસર મળે કાઇ વિલબ કરે ? પોપટ કહે છે "હે તાપસ કુમાર ! કુમારનુ કુળ વગેરે પૂછવાનુ પ્રયોજન શુ છે ? હાલમા તે અહિ કાઇ વિવાહ માડ્યો નથી ઉચિત આચરણ આચરવામા તુ ચતુરજ છે, તથાપિ તે તને કહું છુ સર્વે મતધારીઓને ઘેર આવેલો અતિથી સર્વ પ્રકારે પૂજવા લાયક છે લૌકિક શાસ્ત્રકારોએ કહ્યુ છે કે—ચારે વર્ણોનો ગુરુ બ્રાહ્મણ છે, અને બ્રાહ્મણનો ગુરુ અગ્નિ છે, સ્ત્રીઓનો ભરથાર એ જ એક ગુરુ છે, અને સર્વે લોકોનો ગુરૂ ઘેર આવેલો અતિથિ છે, માટે હે તાપસ કુમાર ! જો ત્હારૂ ચિત્ત આ કુમાર ઉપર હોય તો, એની ઘણી પરોણાગત કર બીજા સર્વ વિચાર કોરે મૂકી દે" પોપટની એવી ચતુર ઉક્તિથી રાજી થએલા તાપસ કુમારે રત્નના હાર સરખી પોતાની કમળમાળા ઝટ પોપટના ગળામા પહેરાવી અને રત્નસારને કહ્યુ કે— "હે શ્રેષ્ઠ કુમાર ! તુજ જગતમા વખાણવા લાયક છે, કારણકે, ત્હારો પોપટ પણ વચન ચાતુરીમા ઘણોજ નિપુણ છે ત્હારૂ સૌભાગ્ય સર્વે કરતા ઉત્તમ છે; માટે હે કુમાર !

વિયોગથી શરણુ વિનાના અને ચારે બાજુથી બાણવડે વીંધાયલા જેવા થએલા હવે શી રીતે ટકી શકશે ? હે તાત ! હુ જીવતી રહી એ કરતા બીજી શી ખરાબ વાત છે ? સહન કરી ન શકાય એવો મ્હારી બ્હેનનો વિયોગ હુ હવે શી રીતે સહન કરૂ ? " એવો વિલાપ કરનારી તિલકમજરી ઘેલી થયાની માફક ધૂળમા આળોટવા અને જળમા માછલીની માફક ઉછળવા લાગી

જેમ દવના સ્પર્શથી વેલડી સૂકાઇ જાય છે, તેમ તે ઉભીને ઉભી જ એટલી સૂકાઈ ગઇ કે, કોઇને પણ તેના જીવવાની આશા ન રહી એટલામા તેની માતા પણ ત્યા આવીને આ રીતે વિલાપ કરવા લાગી " હે દુર્દૈવ ! તે નિર્દય થઇ એવુ દુખ મને શા સારૂ આપ્યુ ? તુ એક મ્હારી પુત્રીને હરણુ કરી ગયો અને આ બીજી પુત્રી તેના વિરહથી દુખી થઇ મ્હારા દેખતા મરણુ પામશે ! હાય હાય ! નિર્ભાગી એવી હુ હણાણી ! ! ! હે ગોત્રદેવીઓ ! વનદેવીઓ ! આકાશદેવીઓ ! તમે હવે તુરતજ પાસે આવો, અને એ મ્હારી પુત્રીને કોઇ પણ રીતે લાબા આયુષ્યવાળી કરો " રાણીની સખીઓ, દાસીઓ અને નગરની સતી સ્ત્રીઓ ત્યા આવી રાણીના દુખથી પોતે દુખી થઇ ઉચ્ચસ્વરે અતિશય વિલાપ કરવા લાગી તે વખતે ત્યાના સર્વ લોકોને શોક થયો એમા શુ કહેવુ ? અશોક એવુ નામ ધરાવનારા ઝાડો પણ ચારે તરફથી શોક કરતા હોય એમ લાગ્યુ તે વખતે તે લોકોના દુખથી જાણે અતિશય દુખી થઇ ત્યા રહી ન શકતો ન હોય ! એવો સૂર્ય પણ પશ્ચિમ સમુદ્રમા ડુબી ગયો પૂર્વદિશા તરફથી ફેલાતા અધકારને અશોકમજરીના વિરહથી થએલા શોકે માર્ગ દેખાડયો તેથી તે સુખે ઝડપથી ત્યા સર્વ ઠેકાણે પ્રસરી રહ્યો મનની અદર શોક હોવાથી પ્રથમથી જ ઘણા આકુળવ્યાકુળ થએલા સર્વ લોકો, બહાર અધકાર થઇ ગયો ત્યારે ઘણાજ અકળાણા મલિન વસ્તુના કૃત્ય એવા જ હોય છે પછી અમૃત સરખા સુખદાયી છે કિરણ જેના એવો ચદ્રમા ત્રૈલોક્યને મલિન કરનારા અધકારને દૂર કરતો છતો જાહેર થયો જેમ સજળ મેઘ વેલડીને તૃપ્ત કરે છે, તેમ ચદ્રમાએ મનમા દયા લાવીનેજ કે શુ ! પોતાની ચદ્રિકારૂપ અમૃતરસની વૃષ્ટિથી તિલકમજરીને પ્રસન્ન કરી

પછી રાત્રિને પાછલે પહોરે જેમ માર્ગની જાણ પથિક મુસાફર સ્ત્રી ઊઠે છે, તેમ જાણમા ઉત્તમ એવી તિલકમજરી મનમા કાઇક વિચાર કરીને ઊઠી, અને મનમા કપટ ન રાખતા સખીઓનો પરિવાર સાથે લઇ ઉદ્યાનની અદર આવેલા ગોત્રદેવી ચક્રેશ્વરીના મદિરમા શીઘ્ર ગઇ મહિમાનુ સ્થાનક એવી ચક્રેશ્વરી દેવીની પરમ ભક્તિવડે સારા કમળોની માળાઓથી પૂજા કરીને તિલકમજરીએ તેને નીચે પ્રમાણે વિનતિ કરી —" હે સ્વામિનિ ! મે જો મનમા કપટ રહિત ભક્તિ રાખીને સર્વ કાળ ત્હારી પૂજા, વદના અને સ્તુતિ કરી હોય, તો આજ મ્હારા ઉપર પ્રસાદ કરી પોતાની પવિત્ર વાણીથી દીન મ્હારી

હવે ઘોડા ઉપરથી ઉતર, મ્હારો ભાવ ધ્યાનમા લઈ મ્હારો પરોણો થા, અને અમને કૃતાર્થ કર વિકાસ પામેલા કમળોથી શોભતુ અને નિર્મળ જળને ધારણ કરનારૂ એવુ આ ન્હાનુ સરખુ એક તળાવ છે આ સઘળો સુદર વનનો સમુદાય છે, અને અમે ત્હારા તાબેદાર છીએ. મ્હારા જેવા તાપસથી ત્હારી પરોણાગત તે શી થવાની ? નગ્ન તપસ્વીના મઠમા રાજાની આસનાવાસના તે શી થાય ? તથાપિ હું મ્હારી શક્તિ પ્રમાણે તને કાઇક ભક્તિ દેખાડુ કોઈ સ્થળે વરખડાનું ઝાડ પોતાની છાયાથી નીચે બેસનારને વિશ્રાંતિ સુખ નથી આપતું ? માટે શીઘ્ર મહેરબાની કરી આજ મ્હારી વિનતિ કબૂલ કર. મુસાફરી કરનારા સત્પુરુષો કોઈની વિનતિ કોઇ પણ વખતે ફોગટ જવા દેતા નથી ”

રત્નસારના મનમા ઘોડા ઉપરથી ઉતરવાનો વિચાર પહેલેથી જ આવ્યો હતો પાછળથી જાણે સારા શકુનો જ ન હોય એવા તાપસ કુમારના વચનથી તે નીચે ઉતર્યો. પછી તે બન્ને કુમારો જાણે જન્મથી માડીને જ મિત્ર ન હોય ! તે રીતે પ્રથમ મનથી મળ્યા હતા; તે હમણા પ્રીતિથી એક બીજાને સુખ ઉત્પન્ન કરનાર શરીરવડે પણ માહો માંહે આલિંગન કરીને મળ્યા પછી માહોમાંહે દૃઢ થએલી પ્રીતિ તેવી ને તેવી જ રાખવાને અર્થે તે બન્ને જણા એક બીજાનો હાથ પકડી થોડી વાર ત્યા આમતેમ ફરવા લાગ્યા પ્રીતિથી માહોમાહે હસ્તમેલાપ કરનારા બન્ને કુમાર જગલની અદર ક્રીડા કરનાર બે હાથીના બચ્ચાની પેઠે શોભવા લાગ્યા તાપસ કુમારે જેમ પોતાનું સર્વસ્વ દેખાડ્યુ, તેમ તે અટવીમા પર્વત, નદીઓ, તળાવો, ક્રીડા કરવાના સ્થાનકો વગેરે સર્વ રત્નસારને દેખાડ્યા ફળોની તથા ફૂલોની ઘણી સમૃદ્ધિ થવાથી નમી ગએલા એવા, પૂર્વે કોઇ સમયે જોવામા ન આવેલા કેટલાક વૃક્ષો નામ દઇ દઇને તાપસ કુમારે રત્નસારને પોતાના ગુરુ માફક ઓળખાવ્યા પછી રત્નસાર, તાપસ કુમારના કહેવાથી થાક દૂર કરવાને માટે અને કૌતુકને અર્થે હાથીની પેઠે એક ન્હાના સરોવરમા ન્હાયો તાપસ કુમારે રત્નસારને સારી પેઠે ન્હાયાની વાત પૂછીને તેની આગળ ફૂલફળાદિ લાવી મૂકયા તે આ પ્રમાણે – જાણે પ્રત્યક્ષ અમૃત જ ન હોય ! એવી પાકી તથા કાઇક કાચી દ્રાક્ષ, વ્રતધારી લોકોના મન પણ જેમને નજરે જોતા જ ભક્ષણ કરવાને અર્થે અધીર થઇ જાય એવા પાકેલા સુદર આમ્રફળો, ઘણા નાળીયેર, કેળા, પાકા ક્ષુધાકરીના ફળો, ખજૂરના ફળો, મીઠાશનુ માપ જ ન હોય ! એવા ઘણા રાયણના ફળો, પાકા ક્ષીરામલકીના ફળો, જેની અદર સ્નિગ્ધ બીજ છે એવા હારબધ ચારોળીના ફળ, સારા બીજવાળા સુદર બીજફળો, સારા મધુર બીજોરા, સુદર નારગીઓ, સર્વોત્કૃષ્ટ દાડમો, પાકા સાકરનિબૂ, જાબૂડા, બોર, ગૂદા, પીલુ, ફણસ, શીંગોડા, સકરટેટી, ચીભડા, પાકા તથા કાચા એવા જૂદા જૂદા વાલુક વગેરે ફળો, કમળપત્રના દડાથી પીવાય એવા દ્રાખ વગેરેના સરસ શરબતો, નાળિયેરનુ તથા સ્વચ્છ સરોવરનુ જળ, શાકને ઠેકાણે કાચા આમ્લવેતસ, આમલી, નિબૂ વિગેરે, સ્વાદિમને ઠેકાણે કાઇક લીલી તથા કાઇક સૂકી હારબધ સોપારીઓ, પહોળા અને નિર્મળ

બ્હેનની શુદ્ધિ કહે હે માતાજી! એ વાત ત્હારાથી ન બને તો, " મે ભોજનને આ જન્મ છે ત્યાસુધી ત્યાગ કર્યો એમ માનજે કેમકે નીતિને જાણ માણસ પોતાના ઇષ્ટ માણસના અનિષ્ટની કલ્પના મનમા આવે તો શુ ભોજન કરે?"

તિલકમજરીની ભક્તિ, શક્તિ અને બોલવાની યુક્તિ જોઇ ચક્રેશ્વરી દેવી પ્રસન્ન થઇ શીઘ્ર જાહેર થઇ માણસ મનની એકાગ્રતા કરે તો શુ ન થાય? ચક્રેશ્વરીએ હર્ષથી કહ્યુ કે, " હે તિલકમજરી! ત્હારી બ્હેન સારી પેઠે છે હે વત્સે! તુ મનમા ખેદ કરે છે તે છોડી દે, અને ભોજન કર અશોકમજરીની શુદ્ધિ એક માસમા તને એની મેળે મળશે, અને તેજ વખતે દૈવયોગે તેના અને ત્હારા મેળાપ પણ થશે " મ્હારા મ્હારી બ્હેનની સાથે મેળાપ કયા, કયારે અને કેવી રીતે થશે?" એમ જો તુ પૂછતી હોય તો સાભળ વૃક્ષોની બહુ ભીડ હોવાને લીધે કાયર માણસથી ઉલ્લઘન ન કરી શકાય એવી એક મ્હોટી અટવી આ નગરીની પશ્ચિમ દિશાએ દૂર આવેલી છે તે સમૃદ્ધ અટવીમા કોઇ ઠેકાણે પણ રાજાના હાથ પેસી શકતો નથી તથા સૂર્યના કિરણ પણ પ્રવેશ કરી શકતા નથી ત્યાના (શિયાળીઆ) પણ અત પુરમા રહેલી રાણીઓની પેઠે સૂર્યને કોઇ કાળે જોઇ શકતા નથી ત્યા જાણે સૂર્યનુ વિમાન જ પૃથ્વી ઉપર ઉતર્યું ન હોય! એવુ શ્રી રૂષભદેવ ભગવાનનુ શોભીતુ એક રત્નજડિત મ્હોટુ મદિર છે આકાશમા જેમ પૂર્ણ ચદ્રમા શોભતો રહે છે, તેમ તે મદિરમા શ્રેષ્ઠ ચદ્રકાત મણિની જિનપ્રતિમા શોભે છે વિધાતાએ કલ્પવૃક્ષ, કામધેનુ, કામકુભ વગેરે વસ્તુથી મહિમાને સાર લઇને તે પ્રતિમા ઘડી કે શુ કોણ જાણે! હે તિલકમજરી! તુ તે પ્રશસ્ત અને અતિશયથી જાગતી પ્રતિમાની પૂજા કર, તેથી ત્હારી બ્હેનને પત્તો મળશે અને મેળાપ પણ થશે તેમજ તારૂ બીજુ પણ સર્વ સારૂજ થશે દેવાધિદેવ જિનેશ્વર મહારાજની સેવાથી શુ ન થાય? જો તુ એમ કહીશ કે " તે દૂર મદિરે પૂજા કરવા દરરોજ હુ શી રીતે જઉં? અને પાછી શી રીતે આવુ?" તો હે સુદરી! હુ તેને પણ ઉપાય કહુ છુ તે તુ સાભળ કાર્યને ઉપાય ગડબડમા પૂરેપૂરા ન કહ્યો હોય તો કાર્ય સફળ થતુ નથી શક રની પેઠે ગમે તે કાર્ય કરવા સમર્થ અને કહેલુ ગમે તે કાર્ય કરવા તૈયાર એવો એક મ્હારા ચદ્રચૂડ નામે સેવક દેવતા છે જેમ બ્રહ્માના આદેશથી હસ સરસ્વતીને લઇ જાય છે, તેમ મ્હારા આદેશથી તે દેવ મયૂરપક્ષીનુ રૂપ કરીને તને વાછિત જગ્યાએ લઇ જશે "

ચક્રેશ્વરી દેવીએ એમ કહેતાની સાથે જ જાણે આકાશમાથી જ પડયો કે શુ ? કોણ જાણે એવો મધુર કેકારવ કરનારો એક સુદર પિછાવાળો મયૂરપક્ષી કયાકથી પ્રકટ થયો જેની ગતિની કોઇ બરોબરી ન કરી શકે એવા તે દિવ્ય મયૂરપક્ષી ઉપર બેસીને તિલક મજરી દેવીની પેઠે જિનમહારાજની પૂજા કરવા ક્ષણમાત્રમા આવે છે અને પાછી જાય છે, જ્યા તિલકમજરી આવે છે, તેજ આ મનને આનદ ઉત્પન્ન કરનારી આની ...

પાન, એલચી, લવિંગ, લવલીફળ, જાયફળ વગેરે, તથા ભોગ સુખને અર્થે શતપત્ર બકુલ, ચ પક, કેતકી, માલતી, મોગરા, કુંદ, મુચકુંદ, ઘણા જ સુગ ધી જાતજાતના કમળો, હર્ષ ઉત્પન્ન કરનારા ડમરો આદિ પુષ્પો તથા પત્રો, તેમજ કર્પૂરવૃક્ષથી ઉત્પન્ન થએલા કપૂરના રજકરણ અને જેટલી મળી તેટલી કસ્તૂરી, વગેરે તાપસ કુમારે ઉપર કહેલી સર્વ ઉત્તમ વસ્તુઓ બરોબર ગોઠવીને રત્નસાર કુમારની આગળ મૂકી એટલી બધી વસ્તુઓ મૂકવાનુ કારણુ એમ છે કે, તે અટવીમા સર્વે ઋતુના ફળ ફૂલ હમેશા સુખે મળતા હતા તથા પ્રત્યેક માણુસના મનની રુચિ ભિન્ન ભિન્ન હોય છે, માટે વિસ્તારથી સર્વે વસ્તુ તાપસ કુમારે મૂકી

પછી મ્હોટા મનને ધારણુ કરનારા રત્નસાર કુમારે તાપસ કુમારે કરેલી ભક્તિની રચના અ ગીકાર કરવાને માટે તે સર્વે વસ્તુઓ ઉપર ઘણા આદરથી એક વાર નજર ફેરવી, અને જાણે પૂર્વે કોઈ વખતે ભક્ષણુ કરી જ ન હોય ! એવી તે સર્વ વસ્તુઓ ઉપયોગમા આવી તે રીતે થોડી થોડી ભક્ષણુ કરી દાતાર પુરુષની એવી જ મહેરબાની હોય છે ! પછી તાપસ કુમારે, રાજા ભોજન કરી રહ્યા પછી જેમ તેના સેવકને જમાડવો તેમ તે પોપટને તેની જાતને ઉચિત એવા ફળોથી તૃપ્ત કર્યો ઘોડાને પણુ તેની જાતિને લાયક આસનાવાસ્રના કરી, તથા યોગ્ય વસ્તુ ખવરાવી તાપસ કુમારે થાક વિનાના તથા તૃપ્ત કર્યો. ઠીક જ છે મ્હોટા મનવાળો પોપટ રત્નસાર કુમારનો અભિપ્રાય મમ્યક્ પ્રકારે જાણી પ્રીતિથી તાપસ કુમારને પૂછવા લાગ્યો કે–હે તાપસ કુમાર ! જેને જોતા જ રોમરાજી વિકસ્વર થાય એવા આ નવયૌવનમા કલ્પના પણુ ન કરી શકાય એવું આ વ્રત તે કેમ આદર્યુ ? સર્વે સ પદાઓનો જાણે એક સુરક્ષિત કોટ જ ન હોય ! એવુ આ ત્હારૂ સ્વરૂપ કયા, અને સ સાર ઉપર તિરસ્કાર ઉત્પન્ન કરનારૂ એવુ આ તાપસ વ્રત તે કયા ? જેમ અરણ્યમા માલતીનુ પુષ્પ કોઇના ભોગમા ન આવતા વ્યર્થ સૂકાઈ જાય છે, તેમ તે ત્હારૂ આ ચાતુર્ય અને સૌંદર્ય પ્રથમથીજ તાપસ વ્રત લઈ નિષ્ફળ કેમ કરી નાખ્યુ ? દિવ્ય અલ કાર અને દિવ્ય વેષ પહેરવા લાયક એવુ આ કમળ કરતા પણુ કોમળ શરીર અતિશય કઠોર એવા વલ્કલોને શી રીતે સહન કરી શકે ? જોનારની નજરે મૃગજળ પેઠે બ ધનમા નાખનાર એવો આ ત્હારો કેશપાશ ક્રૂર એવા જટાબ ધનો સ બ ધ સહેવા લાયક નથી આ ત્હારૂ સુદર તારૂણ્ય અને પવિત્ર લાવણ્ય તેને યોગ્ય એવા નવનવા ભોગોપભોગે શૂન્ય હોવાથી હાલમા અમને ઘણી દયા ઉત્પન્ન કરે છે, માટે હે તાપસ કુમાર ! વૈરાગ્યથી, કપટ કરવામા ડહાપણુ હોવાથી, ભાગ્યયોગથી, માઠા કર્મથી, કોઇના બલાત્કારથી, કોઇ મહાતપસ્વીનો શાપ હોવાથી અથવા કોઇ બીજા કારણથી આ કઠણુ તપસ્યાનો સ્વીકાર કર્યો તે–કહે, ”

પોપટ આ રીતે પ્રશ્ન કરી રહ્યા ... કુમાર એક સરખી નેત્રમાથી ઝરતી

આ મદિર, તે જ હુ તિલકમજરી અને તે જ એ મ્હારો વિવેકી મયૂરપક્ષી છે હે કુમાર ! આ મ્હારો વૃતાત મે તને કહ્યો હે ભાગ્યશાળી ! હવે હુ શુદ્ધ મનથી તને કાઇક પૂછુ છુ આજ એક માસ પૂરો થયો હુ દરરોજ અહિ આવુ છુ મારવાડ દેશમા જેમ ગગા નદીનુ નામ પણ ન મળે, તેમ મે મ્હારી બ્હેનનુ હજી સુધી નામ પણ સાભળ્યુ નહીં હે જગતમા શ્રેષ્ઠ ! હે કુમાર ! રૂપ વગેરેથી મ્હારા સરખી એવી કોઇ કન્યા જગતની અદર ભ્રમણ કરતા કોઇ સ્થળે ત્હારા જોવામા આવી ? "

તિલકમજરીએ એવો પ્રશ્ન કર્યો ત્યારે રત્નસાર કુમારે વશ થયાની પેઠે મધુર સ્વરથી કહ્યુ કે, " બીક પામેલી હરણીની પેઠે ચચળ નેત્રવાળી ત્રૈલોકયની અદર રહેલી સર્વ સ્ત્રીઓમા શિરોમણી એવી હે તિલકમજરી ! જગતમા ભ્રમણ કરતા મે તદ્દન ત્હારા જેવી તો કયાથી ? પરતુ એક અશથી પણ ત્હારા જેવી કન્યા જોઇ નહિ, અને જોવામા આવશે પણ નહીં કેમકે, જગતમા જે વસ્તુ હોય, તે જ જોવામા આવે, ન હોય તે કયાથી આવે ? તથાપિ હે સુદરી ! દિવ્ય દેહને ધારણ કરનારો, હિંડોળા ઉપર ચઢી બેઠેલો, શોભતી ભરજવાનીની અવસ્થામા આવી પહોચેલો, લક્ષ્મી દેવી સરખો મનોહર એવો એક તાપસકુમાર શબરસેના અટવીમા મ્હારા જોવામા આવ્યો તે માત્ર વચનની મધુરતા, રૂપ, આકાર વગેરેથી ત્હારા જેવો જ હતો મ્હોટા મનવાળી હે તિલકમજરી ! તે તાપસ કુમારે સ્વાભાવિક પ્રેમથી જે મ્હારો આદરસત્કાર કર્યો, તે સર્વ વાતનો સ્વપ્ન માફક વિરહ થયો એ વાત જ્યારે જ્યારે યાદ આવે છે ત્યારે ત્યારે મ્હારૂ મન હજી પણ કટકે કટકા થતુ હોય, અથવા બળતુ હોય એમ મને લાગે છે તે તાપસ કુમારજ તુ છે અથવા તો તમારી બ્હેન હશે, એમ મને લાગે છે, કેમ કે, દૈવની ગતિ મુખથી કહી ન શકાય એવી હોય છે " કુમાર એમ કહે છે એટલામા બોલવામા ચતુર એવો પોપટ કલકલ શબ્દ કરી કહેવા લાગ્યો કે, " હે કુમાર ! એ વાત પહેલેથી જ મે જાણી હતી અને તને કહી પણ હતી હુ નિશ્ચયથી કહુ છુ કે તે તાપસકુમાર ખરેખર કન્યા જ છે છે અને તે પણ એની બ્હેન જ છે મ્હારી સમજ પ્રમાણે માસ પૂર્ણ થયો છે, તેથી આજ કોઇ પણ રીતે તેનો મેળાપ થશે " તિલકમજરીએ પોપટના એવા વચન સાભળી કહ્યું કે, " હે શુક ! ! જગતમા સારભૂત એવી મ્હારી બ્હેનને જો હુ આજે જોઇશ, તો હુ નિમિત્તના જાણ એવા ત્હારી કમળવડે પૂજા કરીશ "

આ રીતે તિલકમજરીએ અને કુમારે પણ આદરથી " હે ચતુર બહુ સારૂ વચન કહ્યુ " આ પ્રમાણે તે પોપટના વખાણ કર્યા એટલામા મધુર શબ્દ કરનારા નૂપુરથી શોભતી, જાણે આકાશમાથી ચદ્રમડળી જ પડતી ન હોય ! એવી ભ્રાતિ ઉત્પન્ન કરનારી, અતિશય લાબો આકાશપથ કાપવાથી થાકી ગએલી તથા બીજી હસીઓ અદેખાઇથી, હસો અનુરાગ દષ્ટિથી અને કુમાર વગેરે લોકો આશ્ચર્યથી તથા પ્રીતિથી જેની તરફ જોતા રહ્યા છે, એવી એક દિવ્ય હસી રત્નસાર કુમારના

આસુધારાના બહાનાથી અંદર રહેલા દુઃખને વમતો ન હોય! તેવી રીતે ગદ્‌ગદ સ્વરથી કહેવા લાગ્યો-" હે ભલા પોપટ! હે ઉત્તમ કુમાર! તમારી બરાબરી કરી શકે એવો જગતમા કોણ છે? કારણ કે અનુકંપાપાત્ર એવા મ્હારે વિષે એવી તમારી દયા સાક્ષાત્ દેખાય છે પોતાને અથવા પોતાના કુટુંબીઓને દુઃખી જોઈ દુઃખી થયેલા કોણ દેખાતા નથી? પણ પારકા દુઃખથી દુઃખી થનારા પુરૂષો ત્રણે જગત્મા હશે તો માત્ર બે ત્રણજ હશે કહ્યુ છે કે-શૂરવીર, પંડિત તથા પોતાની લક્ષ્મીથી કુબેરને પણ ખરીદ કરે એવા ધનાઢ્ય લોકો, પૃથ્વી ઉપર પગલે પગલે હજારો જોવામા આવશે, પણ જે પુરૂષનુ મન પારકા દુઃખી માણસને પ્રત્યક્ષ જોઈ અથવા કાને સાભળી તેના દુઃખથી દુઃખી થાય એવા સત્પુરૂષો જગત્મા પાચ કે છ જ હશે સ્રીઓ, અનાથ, દીન, દુઃખી અને ભયથી પરાભવ પામેલા એમને સત્પુરૂષ સિવાય બીજો કોણ રક્ષણ કરનારો છે? માટે હે કુમાર! મ્હારી જે હકીકત છે તે હુ ત્હારી આગળ કહુ છુ મનથી ખરેખર પ્રેમ રાખનાર માણસ આગળ છાનુ રખાય એવુ તે શુ હોય?" તાપસ કુમાર આમ બોલે છે, એટલામા મદોન્મત્ત હાથીની પેઠે વનને વેગથી સમૂળ ઉખેડી નાખનારો, એક સરખી ઉછળતી ધૂળના ઢગલાથી ત્રણે જગતને કોઈ વખતે જોવામા ન આવેલા ઘનઘોર ધૂમાડામા અતિશય ગર્ક કરનારો, ન સભળાય એવા મહાભયકર ધુત્કાર શબ્દથી દિશાઓમા રહેનારા માણસોના કાનને પણ જર્જર કરનારો, તાપસ કુમારના પોતાનો વૃત્તાંત કહેવાના મનોરથરૂપ રથને બળાત્કારથી ભાગી નાખી પોતાના પ્રભજન એવા નામને યથાર્થ કરનારો, અકસ્માત્ ચઢી આવેલા મહાનદીના પૂરની પેઠે સમગ્ર વસ્તુને ડુબાડનારો તથા તોફાની દુષ્ટ ઉત્પાત પવનની પેઠે ખમી ન શકાય એવો પવન સખત વેગથી વાવા લાગ્યો પછી કાબેલ ચોરની માફક મંત્રબીજ કે શુ! રત્નસારની અને પોપટની આખ ધૂળવડે બંધ કરીને તે પવને તાપસ કુમારને હરણ કર્યો ત્યારે પોપટે અને રત્નસાર કુમારે કાને ન સભળાય એવો તાપસ કુમારનો વિલાપ માત્ર સાભળ્યો તે નીચે પ્રમાણે —

" હાય હાય! ઘણી વિપત્તિ આવી પડી!! સકળ લોકોના આધાર, અતિશય સુંદર સંપૂર્ણ લોકોના મનનુ વિશ્રાંતિ સ્થાનક, મ્હોટા પરાક્રમી, જગત્‌ની રક્ષા કરવામા દક્ષ એવા હે કુમાર! આ દુઃખમાથી મને બચાવ, બચાવ!" ક્રોધથી યુદ્ધ કરવા સનદ્ધ થએલો રત્નસાર "અરે પાપી! મ્હારા જીવિતના જીવન એવા તાપસ કુમારને હરણ કરીને ક્યા જાય છે?" એમ ઉચ્ચ સ્વરે કહી તથા દૃષ્ટિવિષ સર્પ સરખી વિકરાળ તરવાર મ્યાનમાથી કાઢીને હાથમા લઈ વેગથી તેની પછવાડે દોડયો ભલે, પોતાને શૂરવીર સમજનાર લોકોની રીતિ એવી જ છે વીજળીની પેઠે અતિશય વેગથી રત્નસાર થોડાક દૂર ગયો, એટલામા રત્નસારના અદ્‌ભૂત ચરિત્રથી અજાયબ થયેલા પોપટે કહ્યુ કે, "હે રત્નસાર કુમાર! તુ ચતુર છતા મુગ્ધ માણસની પેઠે ...

ખોળામા પડી આળોટવા લાગી, અને ઘણી પ્રીતિથી જ કે શું ? કુમારના મો તરફ ન જોતા તથા ભયથી ધ્રૂજતી છતા મનુષ્ય ભાષાએ બોલવા લાગી "સત્વશાલી લોકોની પંકિતમા માણિકયરત્ન સમાન, શરણે આવેલા જીવો ઉપર દયા કરનાર અને તેમની રક્ષા કરનાર એવા હે કુમાર ! તુ મારી રક્ષા કર શરણુની અર્થી એવી હુ શરણે જવા યોગ્ય એવા ત્હારા શરણે આવી છુ કેમકે, મ્હોટા પુરુષો શરણે આવેલા લોકોને વજ્રના પાંજરા સમાન છે કોઇ વખતે અથવા કોઈ સ્થળે પવન સ્થિર થાય, પર્વત હાલે, જળ તપાવ્યા વગર સ્વાભાવિક રીતે અગ્નિની માફક બળવા લાગે, અગ્નિ બરફ સરખો શીતળ થાય, પરમાણુનો મેરુ થાય, મેરુનો પરમાણુ થાય, આકાશમા અદ્ધર કમળ ઊગે, તથા ગર્દભને શીંગડા આવે, તથાપિ ધીર પુરુષો શરણે આવેલા જીવને કલ્પાત થયે પણ છોડતા નથી ધીર પુરુષો શરણે આવેલા જીવોની રક્ષા કરવાના માટે વિશાલ રાજ્યને રજકણ જેવા ગણે છે, ધનનો નાશ કરે છે, અને પ્રાણને પણ તણખલા જેવો ગણે છે" પછી રત્નસાર કુમાર કમળ સરખા કોમળ એવા તે હંસીના પિચ્છ ઉપર હાથ ફેરવી કહેવા લાગ્યો "હે હંસિ ! બીકણની માફક મનમા બીક ન રાખ કોઇ મનુષ્યોનો રાજા, વિદ્યાધરોનો રાજા, તથા વૈમાનિક દેવતાનો અથવા ભવનપતિનો ઇંદ્ર પણ મ્હારા ખોળામા બેઠેલી તને હરણ કરવા સમર્થ નથી હે હંસિ ! મ્હારા ખોળામા બેઠી છતા ધ્રૂજનારી તુ શેષનાગની કાચળી જેવા સફેદ એવા પોતાના પિચ્છના જોડાને કેમ ધ્રૂજાવે છે ?" એમ કહી દયાળુ રત્નસાર કુમારે આકુળવ્યાકુળ થએલી હંસીને સરોવરમાથી નિર્મળ જળ અને સરસ કમળતંતુ મગાવી આપીને સંતુષ્ટ કરી

આ કોણ છે ? કયાથી આવી ? કોનાથી ભય પામી ? અને મનુષ્ય વાણીથી શી રીતે બોલે છે ? એવો સંશય કુમાર વગેરે લોકોના મનમા આવે છે, એટલામા શત્રુના કોડો સુભટોના ભયંકર વચન તેમને કાને પડ્યાં તે એવી રીતે કે-"કોણ ત્રૈલોકયનો અંત કરનારા યમને કોપાવે ? કોણ પોતાના જીવિતની દરકાર ન રાખતા શેષનાગના મસ્તકે રહેલા મણિને સ્પર્શ કરે ? તથા કોણ પ્રલય કાળના અગ્નિની જ્વાળાઓમા વગર વિચારે પ્રવેશ કરે ?" એવા વચન સાંભળતા જ ચતુર પોપટના મનમા શંકા આવી, અને તે શીઘ્ર મંદિરના દ્વારમા આવી શું બનાવ બને છે, તે જોવા લાગ્યો એટલામા ગંગા નદીના પૂરની માફક આકાશમાર્ગે આવતી વિદ્યાધર રાજાની ઘણી શૂરવીર સેના તેના જોવામા આવી. તીર્થના પ્રભાવથી, કાંઇ દૈવિક પ્રભાવથી, ભાગ્યશાળી રત્નસારના આશ્ચર્યકારી ભાગ્યથી અથવા રત્નસારના પરિચયથી કોણ જાણે કયા કારણથી પોપટ શૂરવીર પુરુષોનુ વ્રત પાળવામા અગ્રેસર થયો તેણે ગંભીર અને ઉચ્ચ સ્વરથી શત્રુની સેનાને હોકારો કરીને કહ્યુ કે, "અરે વિદ્યાધર સુભટો ! દુષ્ટ બુદ્ધિથી કયા દોડો છો ? દેવતાથી પણ ન જીતાય એવો કુમાર આગળ બેઠો છે તેને નથી જોતા ? સુવર્ણ સરખી તેજસ્વી કાયાને ધારણ કરનાર એ કુમાર જેમ ગરૂડ ચારે તરફ દોડનારા સર્પનો મદ ઉતારે છે, તેમ મદોન્મત્ત

ક્યા અને આ તોફાની પવન ક્યા? યમ જેમ જીવિત લઇ જાય તેમ આ તોફાની તાપસ કુમારને હરણ કરી, કૃતાર્થ થઇ કોણ જાણે તેને પવન ક્યા અને કેવી રીતે લઇ ગયો? હે કુમાર! એટલી વારમા તે પવન તાપસ કુમારને અસખ્ય લક્ષ યોજન દૂર લઇ જઇને ક્યાય સતાઇ ગયો, માટે તુ હવે શીઘ્ર પાછો ફર"

ઘણા વેગથી કરવા માડેલુ કામ નિષ્ફળ જવાથી શરમાયેલો રત્નસાર પોપટના વચનથી પાછો આવ્યો, અને ઘણો ખિન્ન થઇ વિલાપ કરવા લાગ્યો કે—"હે પવન! મ્હારા પ્રેમનુ સર્વસ્વ એવા તાપસ કુમારને હરણ કરી તે દાવાગ્નિ સરખુ ક્રૂર વર્તન કેમ કર્યુ? હાય હાય! તાપસ કુમારનો મુખચદ્રમા જોઇ મ્હારા નેત્રરૂપ નીલકમળો ક્યારે વિકસ્વર થશે? અમૃતની લહેરી સરખા સ્નિગ્ધ, મુગ્ધ અને મધુર એવા તે મનને પ્રસન્ન કરનારા દૃષ્ટિવિલાસ ફરીથી અને શી રીત મળશે? રાક સરખો હુ તેના કલ્પવૃક્ષના પુષ્પ સરખા, અમૃતને પણ તુચ્છ કરનારા વારવાર મોમાથી નીકળતા મધુર વચન હવે શી રીતે સાભળીશ?" સ્રીના વિયોગથી દુખી થએલા પુરૂષની માફક એવા નાનાવિધ વિલાપ કરનાર રત્નસાર કુમારને પોપટે યથાર્થ જે વાત હતી તે આ રીતે કહી—"હે રત્ન સાર! જેને માટે તુ શોક કરે છે, તે નક્કી તાપસ કુમાર નથી, પણ કોઇ પુરૂષે પોતાની શક્તિથી રૂપાતર ફેરવી નાખેલી એ કાઇક વસ્તુ છે, એવુ મ્હારી ધારણામા આવે છે તેના દેખાયલા જૂદા જૂદા મનોવિકારથી, મનોહર વચન બોલવાના પ્રકારથી, કટાક્ષવાળી ખેચાયલી નજરથી અને બીજા એવા જ લક્ષણોથી હુ તો નક્કી એમ અનુમાન કરૂ છુ કે, તે એક કન્યા છે એમ ન હોત તો તે પૂછ્યુ ત્યારે તેના નેત્ર આસુથી કેમ પૂરેપૂરા ભરાઇ ગયા? એ તો સ્રીજાતિનુ લક્ષણ છે ઉત્તમ પુરૂષને વિષે એવા લક્ષણનો સભવ જ નથી તે ઘનઘોર પવન નહોતો, પણ તે કાઇક દિવ્ય સ્વરૂપ હતુ એમ ન હોત તો તે પવને પેલા તાપસ કુમારને જ હરણ કર્યો, અને આપણ બે જણાને કેમ છોડી દીધા? હુ તો નક્કી કહી શકુ છુ કે, તે કોઇક બિચારી ભલી કન્યા છે, અને તેને કોઇ પાપી દેવતા, પિશાચ વગેરે હેરાન કરે છે ખરે એમજ છે દુષ્ટ દેવ આગળ કોનુ ચાલે એમ છે? તે કન્યા દુષ્ટ પિશાચના હાથમાથી છૂટશે, ત્યારે જરૂર તને જ વરશે કેમ કે, કલ્પવૃક્ષ જોયુ છે, તેની બીજા ઝાડ ઉપર પ્રીતિ શી રીતે રહે? જેમ સૂર્યનો ઉદય થએ રાત્રિરૂપ પિશાચિકાના હાથમાથી કમલિની છૂટે છે, તેમ તે કન્યા પણ ત્હારા શુભ કર્મનો ઉદય થએ દુષ્ટ પિશાચના હાથમાથી છૂટશે, એમ હુ ધારૂ છુ પછી સારા ભાગ્યના વશથી તે કન્યા તને ક્યાય પણ શીઘ્ર મળશે કેમ કે, ભાગ્યશાળી પુરૂષોને જોઇતી ચીજની પ્રાપ્તિ જરૂર થાય છે હે કુમાર! હુ જો કલ્પના કરીને કહુ છુ તો ત્હારે તે કબૂલ રાખવી. એ તો સત્યપણુ અથવા અસત્યપણુ થોડા કાળમા જણાઇ જશે, માટે હે કુમાર! તું ઉત્તમ વિચારવાળો છતા સુખમાથી ન ઉચ્ચરાય એવો આ વિલાપ કેમ કરે છે? આ વાત વીર પુરૂષને કામની નથી"

એવા તમારો અહંકાર ક્ષણમાત્રમા ઉતારશે આ કુમારને જો ક્રોધ ચઢશે તો યુદ્ધની વાર્તા તો દૂર રહી! પણ તમને નાસતા નાસતા પણ ભૂમિનો છેડો નહીં આવે" વિદ્યાધરના સુભટો વીરપુરુષ સરખો પોપટનો એવો હોકારો સાભળીને વિવળા થયા, આશ્ચર્ય પામ્યા, ડરી ગયા, અને મનમા વિચારવા લાગ્યા કે, "એ કોઇ દેવતા અથવા ભવનપતિ પોપટના રૂપે બેઠો છે એમ ન હોય તો એ આ રીતે વિદ્યાધરોને પણ હોકારથી શી રીતે બોલાવે? આગળ રહેલો કુમાર કેવો ભયકર છે? કોણ જાણે આજ સુધી વિદ્યાધરોના ઘણા સિંહનાદ પણ અમે સહન કર્યા છે એમ છતા આજ આ એક પોપટનો તુચ્છ હોકારો અમારાથી કેમ સહન કરાતો નથી? વિદ્યાધરોને પણ ભય ઉત્પન્ન કરે એવો જેનો પોપટ પણ શૂરવીર છે, તો આગળ રહેલો કુમાર કોણ જાણે કેવો હશે? યુદ્ધ કરવામા નિપુણ હોય તો પણ અજગરયાની સાથે કોણ યુદ્ધ કરે! કાઈ તરવાનો અહંકાર રાખતો હોય તો પણ તે પાર વિનાના સમુદ્રને તરી શકે કે શું?"

બીક પામેલા, આકુળવ્યાકુળ થએલા અને પરાક્રમથી ભ્રષ્ટ થએલા સર્વે વિદ્યાધરના સુભટો પોપટનો હોકારો સાભળતા જ ઉપર પ્રમાણે વિચારી શિયાળિયાની માફક એકદમ ભાગી ગયા! જેમ બાળકો પિતા પાસે જઇને કહે, તેમ તે સુભટોએ પોતાના રાજા પાસે જઈ યથાર્થ વાત હતી તે કહી ઠીક જ છે, પોતાના સ્વામી આગળ કાઇ ગુપ્ત રખાય? સુભટોનુ વચન સાભળતા જ વિદ્યાધર રાજાના નેત્ર રોષથી રક્તવર્ણ થયા, અને વિજળીની પેઠે આમનેમ ચમકારા મારવા લાગ્યા, અને તેનુ મુખ લલાટ ઉપર ચઢાવેલ ભ્રમરથી ભયકર દેખાવા લાગ્યું પછી સિંહ સરખા બલિષ્ટ અને કીર્તિમાન તે રાજાએ કહ્યુ કે, "અરે સુભટો! શૂરવીરતાનો અહંકાર ધારણ કરનારા પણ ખરેખર જોતા કાયર અને વગર કારણે ડર રાખનારા તમને ધિક્કાર થાઓ! પોપટ, કુમાર અથવા બીજો કોઇ દેવતા કે ભવનપતિ તે શું? અરે રાક સુભટો! તમે હવે મ્હારૂ પરાક્રમ જોતા રહો" આ રીતે ઉચ્ચ સ્વરથી ધિક્કારયુક્ત વચન કહી વિદ્યાધર રાજાએ દશ મુખવાળુ અને વીશ હાથવાળુ રૂપ પ્રગટ કર્યું એક જમણા હાથમા શત્રુના બખતરને સહજમા કાપી નાખનાર ખડ્ગ, અને એક ડાબા હાથમા ઢાલ, એક હાથમા મણિધર સર્પ સરખો બાણનો સમુદાય અને બીજા હાથમા યમના બાહુદંડની માફક ભય ઉત્પન્ન કરનારૂ ધનુષ્ય, એક હાથમા જાણે પોતાનો મૂર્તિમત યશ જ ન હોય! એવો ગભીર સ્વરવાળો શખ અને બીજા હાથમા શત્રુના યશરૂપ નામને બધનમા નાખનારો નાગપાસ, એક હાથમા યમરૂપ હાથીના દત સરખો શત્રુનો નાશ કરનાર ભાલો અને બીજા હાથમા શત્રુથી દેખી ન શકાય એવી ફરસી, એક હાથમા પર્વત સરખો મ્હોટો મુદ્ગર અને બીજા હાથમા ભયકર પત્રપાળ, એક હાથમા બળતી કાંતિવાળો ભિંદિપાળ, અને બીજા હાથમા તીક્ષ્ણપણાથી જેની કોઇ બરોબરી ન કરી શકે એવુ શલ્ય, એક

કર્તવ્યના જાણ એવા રત્નસાર કુમારે એવી યુક્તિથી પરિપૂર્ણ ભરેલી પોપટની
મનમા ધારીને શોક કરવો મૂકી દીધો જાણ પુરૂષનુ વચન શુ ન કરી શકે ? પછ
સાર કુમાર અને પોપટ તાપસ કુમારને ઇષ્ટદેવની પેઠે સભારતા છતા અશ્વરત્ન
બેસી પૂર્વની પેઠે માર્ગે ચાલવા લાગ્યા તે બન્ને જણાએ એક સરખુ પ્રયાણ
અનુક્રમે હજારો મ્હોટા વનો, પર્વતો, ખીણો, નગરો, સરોવરો અને નદીઓ ઉલ્લઘી
આવેલુ એક અતિશય મનોહર ઝાડોથી શોભતુ ઉધાન જોયુ તે ઉધાન, બીજે
ન મળી શકે એવા સુગધી પુષ્પોને વિષે ભમતા ભ્રમરોના ઝકાર શબ્દવડે જાણે
કુમારને ઘણા આદરથી માન ન આપતુ હોય ! એવુ દેખાતુ હતુ પછી બન્ને
ઉધાનમા જતા ઘણો હર્ષ પામ્યા, એટલામા નવનવા રત્નોથી શોભતુ શ્રીઆ
મદિર તેમણે જોયુ એ મદિર પોતાની ધ્રૂજતી ધ્વજાથી ' હે કુમાર ! આ ઠેકા
આ ભવની તથા પરભવની ઇષ્ટ વસ્તુનો લાભ થશે " એમ કહી રત્નસાર કુમારને
દૂરથી બોલાવતુજ ન હોય ! એવુ લાગતુ હતુ કુમાર અશ્વ ઉપરથી ઉતરી, તેને
વૃક્ષને થડે બાધી, તથા કેટલાક સુગધી પુષ્પ ભેગા કરી પોપટની સાથે મદિરમ
પૂજાવિધિના જાણ એવા રત્નસાર કુમારે શ્રી આદિનાથ ભગવાનની જાતજાતના
યથાવિધિ પૂજા કરીને જાગૃત બુદ્ધિથી આ રીતે સ્તુતિ કરવા માડી "સપૂર્ણ
જાણનારા અને દેવતાઓ પણ જેમની સેવા કરવા ઘણા તત્પર થઇ રહે છે, એ
દેવાધિદેવ શ્રીઆદિનાથ ભગવાનને મ્હારો નમસ્કાર થાઓ પરમ આનદકદ
પરમાર્થનો ઉપદેશ કરનારા, પરબ્રહ્મ સ્વરૂપવાન, અને પરમ યોગી એવા શ્રી ય
ભગવાનને નમસ્કાર થાઓ પરમાત્મ સ્વરૂપ, પરમ આનદના દાતાર, ત્રણે જગતન
અને ભવ્ય જીવના રક્ષક એવા શ્રી યુગાદિ દેવને મ્હારો નમસ્કાર થાઓ
વદન કરવા યોગ્ય, લક્ષ્મીનુ અને મગળનુ સ્થાનક તથા યોગિઓને પુરુષે
જેમના સ્વરૂપનુ જ્ઞાન થતુ નથી એવા શ્રી આદિનાથ ભગવાનને મ્હારો
થાઓ " ઉલ્લાસથી જેના શરીર ઉપર કદબના ફળ માફક રોમરાજી વિકસ્વર
એવા રત્નસાર કુમારે જિનેશ્વર ભગવાનની આ રીતે સ્તુતિ કરી, તત્વાર્થની પ્રાપ્તિ
એમ માન્યું કે " મને મુસાફરીનુ પૂરેપૂરુ ફળ આજે મળ્યું "

પછી રત્નસાર કુમારે કૃપાથી મદિરના આગલા ભાગમા રહેલી શોભારૂપ
માણસની પેઠે ઉત્તમ અમૃતનુ વારવાર પાન કરીને તૃપ્તિ સુખ ભોગવ્યુ તે ક઼
શોભાનુ સ્થાનક એવા મદિરના ઓટલા ઉપર બેઠેલો રત્નસાર, મદોન્મત્ત ઐરા
ઉપર બેઠેલા ઇંદ્રની પેઠે શોભવા લાગ્યો પછી રત્નસાર કુમારે પોપટને કહ્યુ કે,
કુમારની હર્ષ ઉત્પન્ન કરનાર કાઇ પણ શુદ્ધિ હજી કેમ નથી મળતી ? " પોપટે
" હે મિત્ર ! વિષાદ ન કર હર્ષ ધારણ કર આગલા ભાગમા શકુન દેખાય છે, તે

હાથમા મ્હોટું ભયકર તોમર અને બીજા હાથમા શત્રુને શૂળ ઉત્પન્ન કરનારૂ ત્રિશૂળ, એક હાથમા પ્રચડ લોહદડ અને બીજા હાથમા મૂતિમત પોતાની શક્તિ જ ન હોય ! એવી શક્તિ, એક હાથમા શત્રુનો નાશ કરવામા ઘણો નિપુણ એવો પટ્ટીશ અને બીજા હાથમા કોઇ પણ રીતે ફૂટી ન શકે એવો દુસ્ફોટ, એક હાથમા વૈરી લોકોને વિઘ્ન કર નારી શતઘ્ની અને બીજા હાથમા પરચક્ર ને કાળચક્ર સમાન ચક્ર; આ રીતે વીસ હાથમા અનુક્રમે વીસ આયુધો ધારણ કરી તે વિદ્યાધર રાજા જગતને ભય ઉત્પન્ન કરનારો થયો તેવી જ રીતે એક મુખથી સાઠ જેમ ત્રાટકાર શબ્દ કરે તેમ હોકારો કરતો, બીજા મુખથી તોફાની સમુદ્રની પેઠે ગર્જના કરતો, ત્રીજા મુખથી સિંહ સરખો સિહનાદ કરતો, ચોથા મુખથી અટ્ટહાસ્ય કરનાર પુરુષની માફક શત્રુને ભય પેદા કરનારુ અટ્ટહાસ્ય કરતો, પાચમા મુખથી વાસુદેવની માફક મ્હોટો શખ વગાડતો, છઠ્ઠા મુખથી મત્રસાધક પુરુષની પેઠે દિવ્ય મત્રોનો જાપ કરતો, સાતમા મુખથી મ્હોટો વાનરો જેમ બુક્કારવ કરે છે, તેમ બુક્કારવ કરતો, આઠમા મુખથી પિશાચની પેઠે ઉચ્ચ સ્વરે ભયકર કિલકિલ શબ્દ કરતો, નવમા મુખથી ગુરૂ જેમ કુશિષ્યોને તર્જના કરે છે, તેમ પોતાની સેનાને તર્જના કરતો, તથા દશમા મુખથી વાદી જેમ પ્રતિવાદીનો તિરસ્કાર કરે, તેમ રત્નસાર કુમારનો તિરસ્કાર કરતો એવો તે વિદ્યાધર રાજા જૂદી જૂદી ચેષ્ટા કરનારા દશ મુખથી જાણે દશે દિશાઓને સમકાળે ભક્ષણ કરવા જ તૈયાર ન થયો હોય ! એવો દેખાતો હતો એક જમણી અને એક ડાબી એવી બે આખોવડે પોતાની સેના તરફ અવજ્ઞાથી અને ધિક્કારથી જોતો, બે આખવડે પોતાની વીસ ભુજાઓને અહકારથી અને ઉત્સાહથી જોતા, બે આખ વડે પોતાના આયુધોને હર્ષથી અને ઉત્કર્ષથી જોતો, બે આખવડે પોપટને આક્ષેપથી અને દયાથી જોતો, બે આખવડે હસી તરફ પ્રેમથી અને સમજાવટથી જોતો, બે આખવડે તિલકમજરી તરફ અભિલાષથી અને ઉત્સુકતાથી જોતો, બે આખવડે મયૂરપક્ષી તરફ ઈચ્છાથી અને કૌતુકથી જોતો, બે આખવડે જિનેશ્વર ભગવાનની પ્રતિમા તરફ ઉલ્લાસથી અને ભક્તિથી જોતો, બે આખવડે કુમારને અદેખાઇથી અને રોષથી જોતો, બે આખવડે કુમારના તેજ તરફ ભયથી અને આશ્ચર્યથી જોતો એવો તે વિદ્યાધર રાજા પોતાની વીસ ભુજાની હરિફાઇથી જ કે શુ ! પોતાની વીસ આખવડે ઉપર કહ્યા મુજબ જૂદા જૂદા વીસ મનોવિકાર પેદા કરતો હતો પછી તે વિદ્યાધર રાજા યમની માફક કોઇને વશ ન થાય એવો, પ્રલય કાળની પેઠે કોઇથી ન ખમાય એવો અને ઉત્પાતની પેઠે જગતને ક્ષોભ ઉત્પન્ન કરનાર એવો થઇ આકાશના ઉછળ્યો વાનર સરખો પોપટ ભયકરમા ભયકર અને જોઇ ન શકાય એવા સાક્ષાત્ રાવણ સરખા વિદ્યાધર રાજાને જોઇને શીઘ્ર બીક પામ્યો.

ઠીક જ છે, તેવા ક્રૂર સ્વરૂપ આગલ કોણ સામો ઊભો રહે ? કોણ પુરૂષ દાવાગ્નિની બળતી જ્વાલાને પીવા ઇચ્છે ? હશે. બીક પામેલો પોપટ શ્રીરામ સરખા રત્નસાર કુમાર

સુથી સર્વે દિશાઓને પ્રકાશિત કરતી એક સુદર સ્ત્રી સામી આવી મસ્તકે રત્ન સરખી શિખા ધારણ કરનાર, જોનાર લોકોને ઘણો આનદ પેદા કરનાર, મનોહર પિચ્છના સમુદાયથી શોભાને ધારણ કરનાર, મુખે મધુર કેકારવ કરનાર, બીજા મયૂરોને પોતાની અલૌકિક શોભાથી હરાવનાર અને ઈંદ્રના અશ્વને પણ પોતાના વેગથી તુચ્છ ગણનાર એવા એક દિવ્ય મયૂરપક્ષી ઉપર તે સ્ત્રી બેઠી હતી તેના શરીરની કાતિ દીવ્ય હતી શ્રીધર્મની આરાધના કરવામા નિપુણ એવી તે સ્ત્રી પ્રજ્ઞપ્તિ દેવી માફક દેખાતી હતી કમલિનીની પેઠે પોતાના સર્વ શરીરમાથી તે કમળ પુષ્પ જેવી સુગધીની વૃષ્ટિ કરતી હતી તેની સુદર તરુણ અવસ્થા દીપતી હતી, અને તેનુ લાવણ્ય અમૃતની નીક સરખુ જણાતુ હતુ જાણે રભા જ પૃથ્વી ઉપર આવેલી ન હોય ! એવો તે સ્ત્રીએ આદિનાથ ભગવાનને ભક્તિથી વદના કરી, મયૂર ઉપર બેસીને જ નૃત્ય કરવા લાગી એકાદ નિપુણ નર્તકી માફક તેણે મનને આકર્ષણ કરનારા હસ્તપ-લવના કપાવવાથી, અનેક પ્રકારના અગવિક્ષેપથી, મનનો અભિપ્રાય વ્યક્ત કરનારી અનેક ચેષ્ટાથી તથા બીજા પણ નૃત્યના જુદા જુદા પ્રકારથી મનોહર નૃત્ય કર્યું જાણે સર્વ વાત ભૂલી જઇ તન્મય જ થઇ ગયા ન હોય ! એવી રીતે કુમારનું અને પોપટનું ચિત્ત તે નૃત્યથી ચકિત થયું હરણી જેવા ચાલાક નેત્રને ધારણ કરનારી તે સ્ત્રી પણ આ સુદર કુમારને જોઇને ઉલ્લાસથી વિલાસ કરતી અને ઘણા કાળ સુધી ચમત્કાર પામેલી હોય તેવી દેખાઇ પછી રત્નસાર કુમારે તે સ્ત્રીને કહ્યુ, "હે સુદર સ્ત્રી ! જો ત્હારા મનને કાઇ પણ ખેદ ન થતો હોય તો હુ કાઇક પૂછુ છુ " તે સ્ત્રીએ "પૂછો, કાઇ હરકત નથી " એમ કહ્યુ ત્યારે કુમારે તેની સર્વ હકીકત પૂછી બોલવામા ચતુર એવી તે સ્ત્રીએ મૂળથી છેડા સુધી પોતાનો મનોવેધક વૃત્તાત નીચે પ્રમાણે કહ્યો —

"ઘણા સુવર્ણની શોભાથી અલૌકિક શોભાને ધારણ કરનારી કનકપુરી નગરીમા પોતાના કુળને દીપાવનાર સુવર્ણની ધ્વજા જેવો કનકધ્વજ નામે રાજા હતો તે રાજાએ પોતાની અમી નજરથી તણખલાને પણ અમૃત સમાન કર્યા એમ ન હોત તો તેના શત્રુઓ દાતમા તણખલા પકડી તેનો સ્વાદ લેવાથી શી રીતે મરણ ટાળીને જીવતા રહેત ? પ્રશસા કરવા જેવા ગુણોને ધારણ કરનારી અને સ્વરૂપથી ઇદ્રાણી જેવી સુદર એવી કુસુમસુદરી નામે ઉત્તમ રાણી કનકધ્વજના અતપુરમા હતી તે સુદર સ્ત્રી એક વખતે સુખનિદ્રામા સૂતી હતી, એટલામા જાગૃત અવસ્થામા સ્પષ્ટ દેખાતું એવું કન્યાની પ્રાપ્તિ કરાવનારૂ સ્વપ્ન તેના જોવામા આવ્યુ મનમા રતિ અને પ્રીતિ ઉત્પન્ન કરનારૂ, રતિ અને પ્રીતિ એ બન્નેનુ જોડુ કામદેવના ખોળામાથી ઉઠીને પ્રીતિથી મ્હારા ખોળામા આવીને બેઠુ તેના સ્વપ્નમા એવો સબધ હતો શીઘ્ર જાગૃત થયેલી કુસુમસુદરીએ વિકસ્વર કમળ સરખા પોતાના નેત્ર ઉઘાડ્યા જેમ મ્હોટા પૂરથી નદી ભરાય છે તેમ કહી

ને શરણે ગયો તેવો ભય આવે બીજો કોણ શરણ લેવા યોગ્ય છે ? પછી વિદ્યાધર રાજાએ આ રીતે હોકારો કરી બોલાવ્યો " અરે કુમાર ! છેટે ચાલ્યો જા, નહિ તો હમણા નાશ પામીશ અરે દુષ્ટ ! નિર્લજ્જ ! અમર્યાદ ! નિરકુશ ! તુ મારા જીવિતનુ સર્વસ્વ એવી હસીને ખોળામા લઇને બેઠો છે ? અરે ! તને બિલકુલ કોઇની બીક કે શકા નથી ? જેથી તુ મ્હારા આગળ હજી ઊભો છે હે મૂર્ખ ! હમેશા દુખી જીવની માફક તુ તરત જ મરણને શરણ થઇશ "

આ પ્રમાણે વિદ્યાધર રાજા તિરસ્કાર વચન બોલી રહ્યો, ત્યારે પોપટ શકાથી, મયૂરપક્ષી કૌતુકથી, કમળ સમા નેત્ર ધારણ કરનારી તિલકમજરી ત્રાસથી અને હસી સશયથી કુમારના મુખ તરફ નીહાળતી હતી એટલામા કુમારે કિચિત હાસ્ય કરીને કહ્યુ " અરે ! તું વગર પ્રયોજને કેમ બ્હીવરાવે છે ? એ બ્હીવરાવવુ કોઇ બાળક આગળ ચાલશે, પણ શૂરવીર આગળ નહિ ચાલે બીજા પક્ષીઓ તાળી વગાડવાથી ડરે છે, પરતુ પડહ વાગે તો પણ ધીઠાઇ રાખનારો મઠમાનો કપોતપક્ષી બિલકુલ નહીં બીએ એ શરણે આવેલી હસીને કલ્પાત થાય તો પણ હુ નહીં મૂકી દઉ એમ છતા સાપના માથામા રહેલા મણિ ની પેઠે તુ એની ઇચ્છા કરે છે માટે તને ધિક્કાર થાઓ અરે ! એની આશા છોડીને તુ શીઘ્ર અહિથી દૂર થા નહીં તો હુ ત્હારા દશ મસ્તકથી દસ દિક પાળોને બળી આપીશ "

એટલામા રત્નસાર કુમારને પોતે સહાય્ય કરવાની ઇચ્છા કરનારા ચદ્રચૂડ દેવતાએ મયૂરપક્ષીનુ રૂપ મૂકી શીઘ્ર પોતાનુ દેવતાઇ રૂપ લીધુ, અને હાથમા જાતજાતના આયુધ ધારણ કરીને જાણે કુમારે બોલાવ્યો જ ન હોય ! તેમ કુમારની પાસે આવ્યો પૂર્વભવે કરેલા પુણ્યોની બલિહારી છે ! પછી ચદ્રચૂડે કુમારને કહ્યુ કે, " હે કુમાર ! તુ ત્હારી મરજી પ્રમાણે લડાઇ કર, હુ તને હથિયાર પૂરા પાડુ, અને ત્હારા શત્રુના ચૂરેચૂરા કરી નાખુ " ચદ્રચૂડનુ એવુ વચન સાભળી લોઢાનુ કવચ તથા કુબેરનો પક્ષ મળવાથી તક્ષકાદિકની માફક કુમાર બમણો ઉત્સાહ પામ્યો, અને તિલકમજરીના હાથમા હસીને આપી પોતે તૈયાર થઇ વિષ્ણુ જેમ ગરૂડ ઉપર ચઢે છે તેમ સમરાધકાર અશ્વ ઉપર ચઢયો ત્યારે ચદ્રચૂડે શીઘ્ર એકાદ ચાકરની માફક કુમારને ગાડીવને તુચ્છ કરનારૂ ધનુષ્ય અને બાણના ભાથા આપ્યા તે વખતે રત્નસાર કુમાર દેદીપ્યમાન કાળની માફક પ્રચડ ભુજા દડને વિષે ધારણ કરેલા ધનુષ્યોનો મ્હોટો ટકાર શબ્દ કરતો આગળ આવ્યો પછી બન્ને મહાન યોદ્ધાઓએ ધનુષ્યના ટકારથી દશે દિશાઓને બ્હેરી કરી નાખે એવુ બાણ યુદ્ધ ચલાવ્યુ બ ને જણા ચાલાક હસ્તવાળા હોવાથી તેમનુ બાણનુ ભાથામાથી કાઢવુ, ધનુષ્યે જોડવુ અને છોડવુ દક્ષ પુરૂષોથી પણ દેખાયુ નહીં માત્ર બાણની વૃષ્ટિ એક સરખી થતી હતી તે પોપટ વગેરે સર્વના જોવામા આવી

શકાય એવા આનદપૂરથી તે પરિપૂર્ણ ભરાઇ ગઈ પછી તેણે કનકધ્વજ રાજા પાસે જઇને જેવુ જોયુ હતુ, તેવુ સ્વપ્ન કહ્યુ સ્વપ્નવિચારના જાણ એવા રાજાએ પણ સ્વપ્નનુ ફળ કહ્યુ તે નીચે પ્રમાણે —

"હે સુદરી ! વિધાતાની સૃષ્ટિને શ્રેષ્ઠ પક્તિએ ચઢાવનારૂ અને જગતમા સારભૂત એવુ એક કન્યાનુ જોડુ તને થશે " એવુ વચન સાભળી કન્યાનો લાભ થવાનો છતા પણ કુસુમસુદરીને ઘણો જ હર્ષ થયો. ઠીકજ છે, પુત્ર અથવા પુત્રી ગમે તે બીજા સર્વ કરતા ઉત્તમ હોય તો કોને ન ગમે ? પછી કુસુમસુદરી ગર્ભવતી થઈ વખત જતા ગર્ભના પ્રભાવથી તેનુ શરીર ફીકુ થઇ ગયુ જાણે ગર્ભ પવિત્ર હોવાને લીધે પાડુવર્ણના મિષથી તે નિર્મળ થઈ ન હોય ! ગર્ભમા જડને રાખનારી કાદબિની (મેઘની પક્તિ) જો કૃષ્ણવર્ણ થાય છે, તો ગર્ભમા મૂઢને ન રાખનારી કુસુમસુદરી પાડુવર્ણ થઇ તે ઠીક જ છે સારી નીતિ જેમ કીર્તિ અને લક્ષ્મીરૂપ જોડાને પ્રસવે છે, તેમ અવસર આવે કુસુમ સુદરીને એક વખતે બે પુત્રીનુ જોડુ અવતર્યું રાજાએ પહેલી પુત્રીનુ અશોકમજરી અને બીજીનુ તિલકમજરી એવુ નામ રાખ્યુ જેમ મેરૂપર્વત ઉપર કલ્પલતાઓ વૃદ્ધિ પામે છે, તેમ પાચ ધાવમાતાઓએ લાલનપાલન કરાતી બન્ને કન્યાઓ ત્યા મોટી થવા લાગી તે બન્ને થોડા દિવસમા સર્વે કળાઓમા નિપુણ થઈ બુદ્ધિશાળી મનુષ્યોને બુદ્ધિથી બની શકે એવુ કાર્ય કરતા શી વાર ? પહેલેથી તે કન્યાઓની રૂપસપદામા કાઇ ખામી નહોતી, તથાપિ સ્વભાવથીજ સુદર વનશ્રી જેમ વસતઋતુ આવે ત્યારે વિશેષ શોભે છે, તેમ તે નવી યૌવનદશા આવ્યે વધારે શોભવા લાગી કામદેવે જગતને જીતવા માટે બે હાથમા પકડવાના બે ખડગજ ઉજ્જવળ કરી રાખ્યા ન હોય ! એવી તે કન્યાઓની શોભા દેખાતી હતી સર્પણી બે જિહ્વા માફક અથવા ક્રૂર ગ્રહના બે નેત્ર માફક જગતને કામ વિકાર કરનારી તે કન્યાઓની આગળ પોતાનુ મન વશ રાખવામા કોઇનુ ધૈર્ય ટકી ન રહ્યુ સુખમા, દુખમા, આનદમા અથવા વિષાદમા એક બીજીથી જૂદી ન પડનારી, સર્વે કાર્યોમા અને સર્વ વ્યાપારોમા સાથે રહેતી, રૂપ તથા શીલથી માહોમાહે સરખી એવી તે કન્યાઓની જન્મથી બધાયલી પરસ્પર પ્રીતિને જો કદાચ ઉપમા આપી શકાય તો બે આખની જ આપી શકાય કહ્યુ છે કે—" સાથે જાગનારી, સાથે સૂઇ રહેનારી, સાથે હર્ષ પામનારી અને સાથે શોક કરનારી બે આખોની પેઠે જન્મથી માડીને નિશ્ચળ પ્રેમને ધારણ કરનારાઓને ધન્ય છે "

કન્યાઓ યૌવનદશામા આવી ત્યારે કનકધ્વજ રાજા મનમા વિચારવા લાગ્યો કે,— " એમને એમના જેવો વર કોણ મળશે ? રતિ પ્રીતિનો જેમ એક કામદેવ વર છે, તેમ એ બન્નેનો એક જ વર શોધી કાઢવો જોઇએ જો કદાચ એમને જૂદા વર થશે, તો માહોમાહે બન્નેનો વિરહ થવાથી મરણાત કષ્ટ થશે એમને ...

ઠીક જ છે જળથી ભરેલો નવો મેઘ વૃષ્ટિ કરે, ત્યારે વૃષ્ટિ ધારાનો પૂર્વાપર ક્રમ કયાથી જણાય ? બાણ ફેંકવામા સ્વાભાવિક હસ્તચાતુર્ય ધારણ કરનારા અને કોઈ કાળે પણ આકુળવ્યાકુળ ન થાય એવા તે બન્ને વીરોના બાણ જ માહોમાહે એક બીજાને પ્રહાર કરતા હતા, પરંતુ તેમને શરીરે એક પણ બાણ લાગ્યુ નહીં ઘણો ક્રોધ પામેલા તે બન્ને મહાયોદ્ધાઓનુ ઘણા કાળ સુધી સેલ્લ, ભાવલ્લ, તીરી, તોમર, તબલ, અર્ધચંદ્ર, અર્ધનારાચ, નારાચ વગેરે-જાતજાતના તીક્ષ્ણ બાણોથી યુદ્ધ ચાલ્યુ સંગ્રામ કરવામા કુશળ એવા તે બન્ને જણા ઘણો કાળ સંગ્રામ થયો તો પણ થાક્યા નહીં સરખે સરખા બે જબર જુગારી હોય તો તેમનામા માહોમાહે કોણ કોને જીતે ? તેનો જેમ સંશય રહે છે, તેમ તે બંને જણામા કોણ જીતશે ? તેનો સંશય રહ્યો. ઠીક જ છે, એક વિદ્યાના બળથી અને બીજો દેવતાના બળથી બલિષ્ટ થએલા, વાલિ અને રાવણ સરખા તે બન્ને યોદ્ધાઓમા કોનો જય થાય, તે શીઘ્ર શી રીતે નક્કી કરાય ? સારી નીતિથી ઉપાર્જન કરેલુ ધન જેમ વખત જતા ચઢતી દશામા આવે છે, તેમ નીતિનુ અને ધર્મનુ બળ ઘણુ હોવાથી રત્નસાર કુમારનો અનુક્રમે જય થયો તેથી વિલખા થએલા વિદ્યાધર રાજાએ પોતાનો પરાજય થયો એમ જાણીને સંગ્રામ કરવાની સીધી રીતિ છોડી દીધી, અને તે પોતાની સર્વ શક્તિથી કુમાર ઉપર ધસી આવ્યો વીસ ભુજાઓમા ધારણ કરેલા વિવિધ પ્રકારના શસ્ત્રોથી કુમારને પ્રહાર કરનારો તે વિદ્યાધર રાજા, સહસ્રાર્જુન માફક કોઈથી ન ખમાય એવો થયો મનમા શુદ્ધ વિચાર રાખનારો રત્નસાર કુમાર "અન્યાયથી સંગ્રામ કરનાર કોઈપણ પુરુષની કોઈ કાળે જીત ન થાય" એમ ધારી ઘણો ઉત્સાહવંત થયો

વિદ્યાધર રાજાએ કરેલા સર્વે પ્રહારથી અશ્વરત્નની ચાલાકીવડે પોતાનો બચાવ કરનારા કુમારે તુરતજ ક્ષુરપ્ર નામે બાણ હાથમા લીધુ શસ્ત્રો શી રીતે તોડવા ? તેનો મર્મ જાણનાર કુમારે, અસ્રાવડે જેમ વાળ કાપે તેમ તેના સર્વ શસ્ત્રો તોડી નાખ્યા પછી કુમારે સંગ્રામમા એક બારીક અર્ધચંદ્ર બાણવડે વિદ્યાધર રાજાના ધનુષ્યના પણ શીઘ્ર બે કટકા કર્યા અને બીજા અર્ધચંદ્ર બાણવડે કોઈથી ન ભેદાય એવા વિદ્યાધર રાજાની છાતીમા પ્રહાર કર્યો ઘણું અજાયબ છે કે, એક વણિક્કુમારમા પણ એવુ અલૌકિક પરાક્રમ હતુ લાખના રસ સરખો લોહીનો ઝરનારો અને છાતીમા થએલા પ્રહારથી દુખી થએલો વિદ્યાધર રાજા હથિયાર વિનાનો હોવાથી પાનખર ઋતુમા પાંદડા વિનાના થએલા પીપળાના ઝાડ જેવો થયો વિદ્યાધર રાજા તેવી સ્થિતિમા હતો, તો પણ ક્રોધાંધ થઈ તેણે વેગ બહુ હોવાને લીધે કોઈથી પકડાય નહીં એવા અનેક જાતના રૂપ બહુરૂપિણી વિદ્યાવડે કર્યા વિદ્યાધર રાજાએ આકાશમા પ્રકટ કરેલા તે લાખો રૂપો પવનના તોફાનની માફક સંપૂર્ણ જગતને ભયકારી થયા તે સમયે પ્રલયકાળના ભયંકર વાદળા સરખા તે રૂપોથી સર્વ પ્રદેશ રોકાયેલો હોવાથી આકાશ ન જોવાય એવુ ભયંકર થયુ રત્નસાર

શાળી તરૂણ વર ઉચિત છે ? એક કલ્પલતાને ધારણ કરી શકે એવુ એક પણ કલ્પવૃક્ષ નથી, તો બન્નેને ધારણ કરનારો ક્યાથી મળી શકે ? જગતમા એમાથી એકને પણ પરણવા જેવો એવો વર નથી હાય હાય ! હે કનકધ્વજ ! તુ એ કન્યાઓનો પિતા થઈને હવે શુ કરીશ ? યોગ્ય વરનો લાભ ન થવાથી આધાર વિનાની કલ્પલતા જેવી થએલી આ કન્યાઓની શી ગતિ થશે ?" એવી રીતે અતિશય ચિતાના તાપથી તપી ગયેલો કનકધ્વજ રાજા મહિનાઓને વર્ષ માફક અને વર્ષોને યુગ માફક કાઢવા લાગ્યો શકરની દૃષ્ટિ સામા પુરૂષને જેમ દુખદાયક થાય છે, તેમ કન્યા કેટલીય સારી હોય, તો પણ તે પોતાના પિતાને દુખ આપનારી તો ખરીજ ! કહ્યુ છે કે-પિતાને કન્યા ઉત્પન્ન થતા જ કન્યા થઈ એવી મ્હોટી ચિતા મનમા રહે છે પછી હવે તે કોને આપવી ? એવી ચિતા મનમા રહે છે લગ્ન કર્યા પછી પણ "ભર્ત્તારને ઘેર સુખે રહેશે કે નહીં" એવી ચિતા રહે છે, માટે કન્યાના પિતા થવુ એ ઘણુ કષ્ટકારી છે, એમા સશય નથી હવે કામદેવ રાજાનો મહિમા જગતમાં અતિશય પ્રસિદ્ધ કરવાને અર્થે પોતાની પરિપૂર્ણ ઋદ્ધિ સાથે લઈ વસતઋતુ વનની અદર ઉતરી તે વસતઋતુ જેનો અહકાર સર્વત્ર પ્રસરી રહ્યો છે, એવા કામદેવ રાજાનો ત્રણ જગતને જિતવાથી ઉત્પન્ન થએલો જશ મનોહર ત્રણ ગીતોવડે ગાતી જ ન હોય ! એમ લાગતી હતી ત્રણ ગીતોમા મલયપર્વત ઉપરથી આવતા પવનનો સત્કાર શબ્દ એ પહેલુ ગીત, ભ્રમરોના ઝકાર શબ્દ એ બીજુ ગીત અને કોકિલ પક્ષીઓના મધુર શબ્દ એ ત્રીજુ ગીત જાણવુ

તે સમયે ક્રીડા કરવાના રસવડે ઘણી ઉત્સુક થએલી તે બન્ને રાજકન્યાઓ મનનુ આકર્ષણ થવાથી હર્ષ પામી વનમા ગઇ કોઇ હાથીના બચ્ચા ઉપર તો કોઈ ઘોડા ઉપર, કોઇ ખચ્ચર જાતિના ઘોડા ઉપર, તો કોઇ પાલખી અથવા રથ વગેરેમા એવી રીતે જાતજાતના વાહનમા બેસી ઘણો સખીઓનો પરિવાર તેમની સાથે નીકળ્યો પાલખીમા સુખે બેઠેલી સખીઓના પરિવારથી બન્ને રાજકન્યાઓ, વિમાનમા બેઠેલી અને દેવીઓના પરિવારથી શોભતી એવી લક્ષ્મી અને સરસ્વતી માફક શોભવા લાગી શોકનો સમૂળ નાશ કરનારા ઘણા અશોકવૃક્ષો જેમા સર્વત્ર વ્યાપી રહ્યા છે, એવા અશોકવન નામના ઉદ્યાનમા તે રાજકન્યાઓ આવી પહોચી અદર કીકી સરખા ભ્રમર હોવાથી નેત્ર સમાન દેખાતા પુષ્પોની સાથે જાણે પ્રીતિથી જ કે શું ! પોતાના નેત્રોનો મેળાપ કરનારી રાજ કન્યાઓ ઉદ્યાનમા જાવા લાગી યૌવનદશામા આવેલી અશોકમજરી ક્રીડા કરનાર સ્ત્રીના ચિત્તને ઉત્સુક કરનારી, રક્ત અશોકવૃક્ષની શાખાએ મજબૂત બાધેલા હિડોળા ઉપર ચઢી અશોકમજરી ઉપર દૃઢ પ્રેમ રાખનારી સુદર તિલકમજરીએ પ્રથમ હિડોળાને હિચકા નાખ્યા સ્ત્રીના વશમા પડેલો ભર્તાર જેમ સ્ત્રીના પાદપ્રહારથી હર્ષ પામી શરીરે વિકસ્વર થયેલા રોમાચ ધારણ કરે છે, તેમ અશોકમજરીના પાદપ્રહારથી સતુષ્ટ થએલો અશોક વૃક્ષ વિકસ્વર પુષ્પોના મિષથી પોતાની વિકસ્વર કરવા લાગ્યો કે શું ! એમ

કુમારે જ્યા જ્યા પોતાની નજર ફેરવી, ત્યા ત્યા ભયકર ભુજાના સમુદાયથી ન જોવાય એવો વિદ્યાધર રાજા જ તેના જોવામા આવ્યો એટલુ થયુ તો પણ કુમારને અજાયબ ન લાગ્યુ, અને કિંચિત્માત્ર પણ ભય ન લાગ્યો ધીર પુરુષો ક પાતકાળ આવી પડે તો પણ કાયર થતા નથી

પછી કુમારે નિશાન કર્યા વિના ચારે તરફ બાણની વૃષ્ટિ શરૂ કરી ઠીક જ છે, સકટનો વખત આવે ધીર પુરુષો અધિક પરાક્રમ પ્રકટ કરે છે કુમારને ભયકર સકટમા સપડાયલો જોઇને ચદ્રચૂડ દેવતા હાથમા મ્હોટો મુદ્દગર લઇ વિદ્યાધર રાજાને પ્રહાર કરવા ઊઠ્યો હાથમા ગદા ધારણ કરનાર ભીમસેનની માફક ભયકર સ્વરૂપ ધારણ કરીને આવતા ચદ્રચૂડને જોઇ દુ શાસન સરખો વિદ્યાધર રાજા શીઘ્ર ક્ષોભ પામ્યો તથાપિ તે ઘણું ધૈર્ય પકડી પોતાના સર્વ રૂપથી, સર્વ ભુજાઓથી, સર્વ શક્તિથી અને બધી તરફથી દેવતાને પ્રહાર કરવા લાગ્યો દેવતાની શક્તિ અચિત્ય અને કુમારનુ ભાગ્ય અદ્ભુત હોવાથી ચદ્રચૂડ ઉપર થયેલા શત્રુના સર્વે પ્રહાર, કૃતઘ્ન માણસ ઉપર કરેલા ઉપકારની માફક નિષ્ફળ ગયા જેમ ઇદ્ર વજ્રવડે પર્વતને તોડી પાડે, તમ ક્રોધથી દુર્ધર થએલા ચદ્રચૂડે મુદ્દગરવડે વિદ્યાધર રાજાના મુખ્ય સ્વરૂપ ઉપર પ્રહાર કર્યો. ચદ્રચૂડે પોતાની સર્વ શક્તિથી વિદ્યાધર રાજા ઉપર પ્રહાર કર્યો ત્યારે કાયર માણસના પ્રાણ નીકળી જાય એવો ભયકર અવાજ થયો વિદ્યબળથી અહકારી થએલા, ત્રૈલોક્યને જીતવાની સત્તા રાખનારા એવા વાસુદેવ જેવા વિદ્યાધર રાજાનુ વજ્ર સરખુ મજબૂત માથુ તે પ્રહારથી છેદાયુ નહિ તથાપિ તેની બહુરૂપ ધારણ કરનારી મહોવિદ્યા ભય પામીનેજ કે શુ ! કાગડાની પેઠે શીઘ્ર નાસી ગઈ દેવતાનુ સહાય્ય આશ્ચર્યકારી હોય એમા શક નથી

“ આ કુમાર સ્વભાવથી જ શત્રુઓને રાક્ષસ સરખો ભયકર લાગતો હતો, અને તેમા અગ્નિને સહાય્યકારી જેમ વાયુ મળે, તેમ તેને જેનો પરાભવ ન કરાય એવો દેવતા સહાય્યકારી મળ્યો ” એમ વિચારી બીકણની માફક વિદ્યાધર રાજા નાસી ગયો કહ્યુ છે કે–જે ભાગે તે જીવે પાયદળનો સ્વામી તે વિદ્યાધર રાજા પોતાની ભાગી ગએલી ઇષ્ટ વિદ્યાને લેવાને અર્થે તેની પાછળ શીઘ્ર વેગથી દોડતો ગયો સનિયોગ શિષ્ટ (પરસ્પર સયોગથી બની ગએલા) બે કાર્યોમા જેમ એકનો નાશ થવાથી બીજાનો પણ નાશ થાય છે, તેમ વિદ્યાનો લોપ થતા જ વિદ્યાધર રાજાનો પણ લોપ થયો સુકુમાર કુમાર ક્યા ? અને કઠોર વિદ્યાધર ક્યા ? તથાપિ કુમારે વિદ્યાધરને જીત્યો એનુ કારણ કે, જ્યા ધર્મ હોય, ત્યા જય છે વિદ્યાધર રાજાના સેવક જે વિદ્યાધરો હતા, તે પણ તેની સાથે જ નાસી ગયા ! ઠીક જ છે, દીવો બુઝાઈ ગયા પછી તેનો પ્રકાશ પાછળ શુ રહે ? જેમ રાજા સેવકની સાથે મહેલમા આવે, તેમ કુમાર દુર્જય શત્રુને જીતવાથી ઉત્કર્ષ પામેલા દેવત ... મહેલમા આવ્યો અતિશય ચમત્કાર

લાગ્યુ આશ્ચર્યની વાત એ છે કે-હિંડોળા ઉપર બેસી હીંચકા ખાનારી અશોકમજ
તરુણ પુરુષોના મનમા નાનાવિધ વિકાર ઉત્પન્ન કરી તેમના મનને અને નેત્રોને પા
હિંડોળે ચઢ્યા હોય તેમ હીંચકા ખવરાવવા લાગી તે વખતે રણઝણ શબ્દ કરના
અશોકમજરીના રત્નજડિત મેખળા આદિ આભૂષણો જાણે પોતે ત્રુટી જશે એવા ભય
રુદન કરવા લાગ્યા કે શું ! એમ લાગ્યુ

ક્રીડારસમા નિમગ્ન થએલી અશોકમજરી તરફ તરુણ પુરુષો વિકસ્વર રોમરાજીવા
થઇ અને તરુણ સ્ત્રીઓ મનમા ઈર્ષ્યા આણી ક્ષણ માત્ર જોતા હતા, તેટલામા દુર્ભાગ્ય
પ્રચડ પવનના વેગવડે હિંડોળો ત્રટ ત્રટ શબ્દ કરી અકસ્માત્ ત્રુટી ગયો, અને તે
સાથે લોકોના મનમાનો ક્રીડારસ પણ જતો રહ્યો. શરીરમાની નાડી તૂટતા જેમ લો
આકુળવ્યાકુળ થાય છે, તેમ હિંડોળો તૂટતા જ સર્વે લોકો "આનુ હવે શુ થશે ?
એમ કહી આકુળવ્યાકુળ થઈ હાહાકાર કરવા લાગ્યા એટલામા જાણે કૌતુકથી આકાશ
ગમન કરતી ન હોય ! એવી તે અશોકમજરી હિંડોળા સહિત આકાશમા વેગથી જ
વ્યાકુળ થએલા સર્વે લોકોના જોવામા આવી તે વખતે લોકોએ, "હાય હાય ! કો
યમ સરખો અદૃશ્ય પુરુષ એને હરણ કરી જાય છે ! !" એવા ઉચ્ચ સ્વરે ઘણો કોલ
હલ કર્યો. પ્રચડ ધનુષ્યો અને બાણના સમુદાયોને ધારણ કરનારા શત્રુને આગળ ટક
ન દેનારા એવા શૂરવીર પુરુષો ઝડપથી ત્યા આવી પાસે ઉભા રહી અશોકમજરીનુ હર
ઊંચી દૃષ્ટિએ જોતા હતા, પરતુ તેઓ કાંઇ પણ કરી શકયા નહીં ઠીક જ છે અદૃશ્
અપરાધીને કોણ શિક્ષા કરી શકે ?

કનકધ્વજ રાજા કાનમા શૂળ પેદા કરે એવું કન્યાનુ હરણ સાભળીને ક્ષણ મા
વજ્રપ્રહાર થયાની માફક ઘણો દુખી થયો "હે વત્સે ! તું કયા ગઇ ! તું મને કે
પોતાનુ દર્શન દેતી નથી ? હે શુદ્ધ મનવાળી ! પૂર્વનો અતિશય પ્રેમ તે છોડી દી
કે શું ? હાય હાય ! !" કનકધ્વજ રાજા વિરહાતુર થઇ આ રીતે શોક કરતો હતે
એટલામા એક સેવકે આવીને કહ્યું કે, "હાય હાય ! હે સ્વામિન્ ! અશોકમજરીન
શોકથી જર્જર મનવાળી થએલી તિલકમજરી જેમ વૃક્ષની મજરી પ્રચડ પવનથી પ
છે, તેમ જબરી મૂર્ચ્છા ખાઇને પડી, તે જાણે કઠમા પ્રાણ રાખી શરણ વિનાની થઇ ગ
ન હોય ! એવી જણાય છે" કનકધ્વજ રાજા ઘા ઉપર ખાર નાખ્યા જેવું અથ
શરીરના બળી ગએલા ભાગ ઉપર ફોલ્લો થાય તેવુ આ વચન સાભળી કેટલાક માણસો
સાથે શીઘ્ર તિલકમજરી પાસે આવ્યો પછી તિલકમજરી ચદનનો રસ છાટવા આદિ ક
ઉપચારો કરવાથી મહામહેનતે સચેતન થઇ, અને વિલાપ કરવા લાગી "મદોન્મત્ત હસ્તિ પે
ગમન કરનારી મ્હારી સ્વામિનિ ! તુ કયા છે ? તુ મ્હારા ઉપર ઘણો પ્રેમ રાખના
છતા મને અહિ મૂકીને કયા ગઈ ? હાય હાય ! ભાગ્ય વિનાની મ્હારા પ્રાણ રહા

ઉત્પન્ન કરનારૂ કુમારનુ એવુ ચરિત્ર જોઇને તિલકમજરી હર્ષથી વિકસ્વર થએલી રોમરાજીને ધારણ કરતી છતી મનમા વિચાર કરવા લાગી કે, " ત્રણે લોકમા શ્રેષ્ઠ એવો એ તરૂણ કુમાર પુરૂષમા એક રત્ન છે, માટે ભાગ્યથી જો મ્હારી બ્હેન હમણા મળે તો એવા ભર્થારનો લાભ થાય " એમ વિચારી મનમા ઉત્સુકતા, લજ્જા અને ચિતા ધારણ કરનારી તિલકમજરી પાસેથી કુમારે બાળકની માફક હસીને ઉપાડી લીધી, અને તેથી હસી કહે છે કે —" ધીર પુરૂષોમા અગ્રેસર, કાર્યભાર ચલાવવા સમર્થ, વીર પુરૂષોની ગણતરીમા મુખ્ય એવા હે કુમારરાજ ! તુ ચિરકાળ જીવતો અને જયવતો રહે હે ક્ષમાશીળ કુમાર ! દીન, રાક, અતિશય બીકણ અને અકાર્ય એવી મે મ્હારે માટે તને ઘણો ખેદ આપ્યો, તેની ક્ષમા કર ખરેખર જોતા વિદ્યાધર રાજા જેવો મ્હારા ઉપર ઉપકાર કરનારો બીજો કોઈ નથી કેમકે, જેની બીકથી હુ અનત પુણ્યેથી પણ ન મળી શકે એવા ત્હારા ખોળામા આવીને બેઠી ધનવાન પુરૂષના પ્રસાદથી જેમ નિર્ધન પુરૂષ સુખી થાય છે, તેમ અમારા જેવા પરાધીન અને દુખી જીવ ત્હારા યોગથી ચિરકાળ સુખી થાઓ " કુમારે કહ્યુ " મીઠુ બોલનારી હે હસી ! તુ કોણ છે ? વિદ્યાધરે તને શી રીતે હરણ કરી ? અને આ મનુષ્યની વાણી તુ શી રીતે બોલે છે તે કહે " પછી તે ઉત્તમ હસી કહેવા લાગી —

" મ્હોટા જિનમદિરથી શોભતા વૈતાઢ્ય પર્વતના ઉચ્ચ શિખરને અલકારભૂત એવા રથનૂપુરચક્રવાળ નામે નગરની રક્ષા કરનારો અને સ્ત્રીઓને વિષે આસક્ત એવા તરૂણીમૃગાક નામે વિદ્યાધર રાજા છે એક વખત તેણે આકાશમાર્ગે જતા કનકપુરીમા મનોવેધક અગચેષ્ટા કરનારી અશોકમજરી નામે રાજકન્યા જોઇ સમુદ્ર ચદ્રમાને જોતા જ જેમ ખળભળે છે, તેમ હિડોળા ઉપર ક્રીડા કરનારી સાક્ષાત્ દેવાગના સરખી તે કન્યાને જોઈ વિદ્યાધર રાજા ક્ષોભ પામ્યો પછી તેણે તોફાની પવન વિકુર્વીને હિડોળા સાથે રાજકન્યાને હરણ કરી અથવા પોતાની મતલબ સાધવા યથાશક્તિ કોણ પ્રયત્ન કરતો નથી ? વિદ્યાધર રાજાએ રાજકન્યાને હરણ કરી શબરસેના નામે મ્હોટી અટવીમા મૂકી ત્યા તે હરિણીની પેઠે બીક પામવા લાગી, અને ટીગેડીની માફક આક્રદ કરવા લાગી વિદ્યાધર રાજાએ તેને કહ્યુ " હે સુદર સ્ત્રી ! તુ કેમ બીકથી ધ્રૂજે છે ? દિશાઓને વિષે નજર કેમ ફેકે છે ? અને હે સુદરિ ! આક્રદ પણ કેમ કરે છે ? હુ કોઇ બદીખાનામા રાખનારો કે પરસ્ત્રીલપટ નથી, પણ ત્હારા પાર વિનાના ભાગ્યથી તને વશ થએલો એક વિદ્યાધર રાજા છુ હુ ત્હારો દાસ થઇ ત્હારી પ્રાર્થના કરૂ છુ માટે મ્હારી સાથે પાણિગ્રહણ કર, અને તમામ વિદ્યાધરોની તુ સ્વામિની થા " " અગ્નિની માફક બીજાને ઉપદ્રવ કરનારા કામાધ લોકો એવી દુષ્ટ અને અનિષ્ટ ચેષ્ટા કરીને પાણિગ્રહણ કરવા ઇચ્છે છે, એમને અતિશય ધિક્કાર થાઓ ! ! " મનમા એવો વિચાર કરનારી અશોકમજરીએ વિદ્યાધર રાજાને [illegible]

ચેષ્ટા પ્રકટ દેખાતી હોય તે પુરૂષને કોણુ સત્પુરૂષ મોઢે ના હા નો જવાબ સરખો આપે! "માતા પિતા તથા સ્વજનના વિરહથી હાલમા એને નવુ દુઃખ થયુ છે, તથાપિ અનુક્રમે સુખેથી એ મ્હારી ઇચ્છા ફળીભૂત કરશે" મનમા એવી આશા રાખીને વિદ્યાધર રાજાએ શાસ્ત્રી જેમ પોતાના શાસ્ત્રનુ સ્મરણુ કરે છે, તેમ પોતાનુ સર્વ કામ પરિપૂર્ણ કરનારી સુદર વિદ્યાને સભારીને તેનુ સ્મરણુ કર્યુ

કન્યાનુ સ્વરૂપ ગુપ્ત રાખવા માટે વિદ્યાના પ્રભાવથી તે વિદ્યાધર રાજાએ રાજકન્યાને નટની માફક એક તાપસ કુમારના સ્વરૂપમા પ્રકટ કરી જેનામા બિલકુલ સત્ત્વ નથી, તથા બાળક જેવી બુદ્ધિવાળો એવો વિદ્યાધર રાજા કેટલીક વાર સુધી અશોકમજરીને મનાવતો હતો મનાવતા તેણે જે આદરસત્કારના વચન કહ્યા, તે અશોકમજરીને તિરસ્કારરૂપ લાગ્યા બીજા સારા ઉપચાર કર્યા તે આપદાની પ્રાપ્તિ જેવા લાગ્યા અને પ્રેમપૂર્વક આલાપ કર્યા તે પાપની વાણી સરખા લાગ્યા રાખમા હોમ કરવો, જળના પ્રવાહમા પેશાબ કરવો અથવા ખારી ભૂમિમા વાવવું, સીંચવું, વગેરે જેમ નકામું છે, તેમ વિદ્યાધર રાજાના સર્વ મનાવવાના પ્રકાર અશોકમજરીને વિષે નકામા થયા, તો પણુ વિદ્યાધર રાજાએ મનાવવાના નિષ્ફળ પ્રકાર બધ કર્યા નહીં ચિત્તભ્રમ રોગવાળા પુરૂષની માફક કામી પુરૂષોનો દુરાગ્રહ કહી ન શકાય એવા હોય છે તે પાપી વિદ્યાધર રાજા એક વખતે કાઇ કાર્યને બહાને પોતાને શહેર ગયો ત્યારે વેષધારી તાપસ કુમારે હિંડોળાની ક્રીડા કરતા તને જોયો તે તાપસ કુમાર ત્હારા ઉપર ભરૂસો રાખી, પોતાની હકીકત કહે છે, એટલામા વિદ્યાધર રાજા ત્યા આવી, પવન જેમ આકડાના કપાસને હરણુ કરે છે, તેમ તેને હરણુ કરી ગયો, અને મણિરત્નોથી દેદીપ્યમાન પોતાના દિવ્ય મદિરમા લઇ જઇ તેણે ક્રોધથી તેને કહ્યું કે, "અરે દેખાતી ભોળી! ખરેખર ચતુર! અને બોલવામા ડાહી! એવી હે સ્ત્રી! તુ કુમારની તથા બીજા કોઈની સાથે પ્રેમથી વાર્તાલાપ કરે છે, અને ત્હારા વશમા પડેલા મને ઉત્તર સરખો પણુ આપતી નથી! હજી મ્હારી વાત કબૂલ કર, દુરાગ્રહ મૂકી દે, નહીં તો દુઃખદાયી યમ સરખો હું ત્હારા ઉપર રૂષ્ટ થયો એમ સમજ"

એવું વચન સાભળી, મનમા ધૈર્ય પકડી અશોકમજરીએ કહ્યુ "અરે વિદ્યાધર રાજા! છળબળથી શું લાભ થાય! છળવત તથા બળવત લોકોથી કદાચ રાજ્યઋદ્ધિ આદિ સધાય, પરતુ કોઈ કાળે પણુ છળબળથી પ્રેમ ન સધાય બન્ને જણાના ચિત્ત પ્રસન્ન હોય તોજ ચિત્તરૂપ ભૂમિમા પ્રેમરૂપ અકુર ઉત્પન્ન થાય છે જેમ ઘી વિના લાડવા બાધવા, તેમ સ્નેહ વિનાનો સ્ત્રી પુરૂષોનો પ્રેમ શા કામનો? એવો સ્નેહ વિનાનો સબધ તો જગત મા બે લાકડાઓનો પણુ માહોમાહે થાય છે, માટે મૂર્ખ વિના બીજો કોણુ પુરૂષ સ્નેહ રહિત બીજા માણુસની મનવાર કરે? સ્નેહનું સ્થાનક જોયા વિના દુરાગ્રહ પકડનારા મતિ મદ માણુસને ધિક્કાર થાઓ"

હતા સરોવર જેમ સરસ જળવાળુ હોય છે, તેમ કોઈ ઠેકાણે સરસ લાડવાવાળી એવી કંદોઇની દુકાનોની શ્રેણિ હતી, કોઇ ઠેકાણે સફેદ કિરણવાળા ચદ્રમાની માફક સફેદ કપડાવાળી કાપડિયાની દુકાનો હતી; કોઈ ઠેકાણે સોના રૂપા આદી ઉત્તમ વસ્તુવાળા નિધિની માફક કપૂર આદિ સુગધી વસ્તુવાળી સુગધીની દુકાનો હતી કોઇ ઠેકાણે હિમવત પર્વતની માફક જાતજાતની ઔષધીનો સગ્રહ રાખનારી ગાંધીની દુકાનો હતી અભવ્ય જીવોની ધર્મક્રિયા જેમ ભાવવિનાની હોય છે, તેમ કોઇ ઠેકાણે ભાવ વિનાની અફલની દુકાનો હતી, સિદ્ધાતના પુસ્તક જેમ સુવર્ણથી (અક્ષરથી) ભરેલા હોય છે, તેમ કોઈ ઠેકાણે સુવર્ણથી (સોનાથી) ભરેલી સરાફોની દુકાનો હતી, મુક્તિપદ જેમ અનત મુક્તાઢ્ય (અનતા સિદ્ધોથી શોભતુ) છે, તેમ કોઈ ઠેકાણે અનત મુક્તાઢ્ય (પાર વિનાના મોતીથી શોભતી) એવી મોતીની દુકાનો હતી, વનો જેમ વિદ્રુમપૂર્ણ (સારા વૃક્ષથી વ્યાપ્ત) હોય છે, તેમ કોઈ ઠેકાણે વિદ્રુમપૂર્ણ (પરવાળાથી વ્યાપ્ત) એવી પરવાળાની દુકાનો હતી, કોઈ ઠેકાણે રોહણ પર્વતની માફક ઉત્તમ રત્નવાળી જવેરાતની દુકાનો હતી, કોઈ ઠેકાણે આકાશની માફક દેવતાધિષ્ઠિત એવા કુત્રિકાપણ હતા; સુતેલા અથવા પ્રમાદી પુરૂષનું ચિત્ત જેમ શૂન્ય દેખાય છે તેમ તે નગરીમા સર્વ ઠેકાણે શૂન્ય દેખાય છે, તેમ તે નગરીમા સર્વ ઠેકાણે શૂન્યતા દેખાતી હતી, પણ વિષ્ણુ જ્યા જાય ત્યા જેમ તેની સાથે લક્ષ્મી હોય છે, તેમ ત્યા સર્વ ઠેકાણે ઘણી લક્ષ્મી દેખાતી હતી

બુદ્ધિશાળી રત્નસાર કુમાર સર્વ રત્નમય નગરીને અનુક્રમે જોતો હતો ઇંદ્ર જેમ પોતાના વિમાનમા જાય તેમ રાજમહેલમા ગયો એક પછી એક ગજશાળા, અશ્વશાળા, શસ્ત્રશાળા વગેરેને ઉલ્લઘન કરતો કુમાર ચક્રવર્તીની માફક ચદ્રશાળાએ (છેલ્લે મજલે) ગયો પછી તેણે ત્યા એક ઇંદ્રની શય્યા સરખી ઘણી જ મનોહર રત્નજડિત શય્યા દીઠી ઇંદ્ર સરખો સાહસી અને ભય રહિત એવો કુમાર ઘણી નિદ્રા આવતી હોવાથી તથા થાક દૂર કરવાને માટે શય્યા ઉપર પોતાના ઘરની માફક હર્ષવડે સૂઇ રહ્યો એટલામા રાક્ષસ માણસના પગની હાલચાલ જાણી ક્રોધ પામ્યો, અને મ્હોટો વ્યાઘ્ર જેમ સિંહની પાછળ જાય, તેમ કુમારની પાસે આવ્યો અને કુમાર સુખે સુતો છે એમ જોઈ તેણે મનમા વિચાર્યુ કે, "જે વાત બીજો કોઈ મનમા પણ આણી ન શકે, તે વાત એણે સહજ લીલાથી કરી ધિઠાઇનાં કામ કાંઈ વિચિત્ર પ્રકારના હોય છે આ મ્હારા વૈરીને હવે કયા મારથી મારૂ ? જેમ નખથી ફળ તોડે છે, તેમ એનું મસ્તક નખથી તોડુ કે કેમ ? અથવા એને ગદાવડે મારી એકદમ ચૂરેચૂરા કરી નાખુ ? કિવા છરીવડે ચીભડાની માફક એના કટકા કરી નાખુ ? અથવા ભગના નેત્રથી નીકળેલા અગ્નિથી શકર જેમ કામદેવને બાળી નાખ્યો, તેમ એને બાળી નાખુ ? કિવા આકાશમા જેમ દડો ફેકે છે, તેમ એને ઊચો ફેકી દઉ ? અથવા મહેલમા સૂતા છતા જ એને ઉપાડી સ્વયભૂરમણ સમુદ્રમા

અંકુશ વિનાનો વિદ્યાધર રાજા અશોકમંજરીના એવા વચન સાંભળી ઘણો રોષ પામ્યો અને મ્યાનમાંથી શીઘ્ર ખડ્ગ બહાર કાઢી કહેવા લાગ્યો કે "અરેરે! હમણાં હું તને મારી નાખું! મ્હારી પણ નિંદા કરે છે!" અશોકમંજરીએ કહ્યું "અનિષ્ટ માણસની સાથે સંબંધ કરવા કરતાં મરવું એ મને વધુ પસંદ છે જો મને છોડવાની ત્હારી ઈચ્છા ન હોય તો તું બીજો કાંઈ પણ વિચાર ન કરતાં અત્યારેજ મને મારી નાખ"

પછી અશોકમંજરીના પુણ્યના ઉદયથી વિદ્યાધર રાજાના મનમાં વિચાર આવ્યો કે "હાય હાય! ધિક્કાર થાઓ!! આ શું મેં દુષ્ટ બુદ્ધિનું કામ માંડ્યું? પોતાનું જીવિત જેના હાથમાં હોવાથી જે જીવિતની માલીક કહેવાય છે, તે પ્રિય સ્ત્રીને માટે કયો પુરુષ ક્રોધથી એવું ઘાતકીપણાનું આચરણ કરે? શમોપચારથી જ સર્વ ઠેકાણે પ્રેમ ઉત્પન્ન થવાનો સંભવ છે તેમાં પણ સ્ત્રીને વિષે એ નિયમ વિશેષે કરી લાગુ પડે છે પાંચાળ નામે નીતિશાસ્ત્રના કર્તાએ કહ્યું છે કે—"સ્ત્રીઓની સાથે ઘણી સરળતાથી કામ લેવું" કૃપણને સરદાર જેમ પોતાનું ધન ભંડારમાં રાખે છે, તેમ વિદ્યાધર રાજાએ એમ વિચારી, મનમાં ઉલ્લાસ લાવી પોતાનું ખડ્ગ પાછું શીઘ્ર મ્યાનમાં રાખ્યું; અને નવી સૃષ્ટિકર્તા જેવો ઘ... કામકરી વિદ્યાથી અશોકમંજરીને મનુષ્યની ભાષા બોલનારી હંસી બનાવી પછી માણિ... કયરત્નમય મજબૂત પાંજરામાં હંસીને રાખી તે પૂર્વની માફક આદરથી તેને સારી રીતે પ્રસન્ન કરતો રહ્યો વિદ્યાધર રાજાની કમળા નામે સ્ત્રી હતી તેના મનમાં કાંઈક શંકા આ... તેથી, તેણે સાવચેત રહી એક વખતે પોતાના ભર્તારને હંસીની સાથે ડહાપણથી ભરે... ચાટુ વચન બોલતાં પ્રકટપણે દીઠો તે કમળા, મનમાં અદેખાઈ ઉત્પન્ન થવાથી સામું જોવા... નહીં એવી તથા મત્સર ઉત્પન્ન થવાથી કોઈથી મનાવી શકાય નહીં એવી થઈ એમાં કાં... નવાઈ નથી, સ્ત્રીઓનો સ્વભાવ એવો જ હોય છે

કમળાએ પોતાની સખી જેવી વિદ્યાની મદદથી હંસીનું વૃત્તાંત મૂળથી જાણ્યું, અ... હૃદયમાં ખૂંચેલું શલ્ય જેમ કાઢે, તેમ તે હંસીને પાંજરામાંથી કાઢી છૂટી મૂકી કમળા... શોકયભાવથી હંસીને કાઢી મૂકી પણ તે જ હંસીને ભાગ્યયોગથી અનુકૂળ પડ્યું નર... માંથી બહાર નીકળવા પ્રમાણે તે વિદ્યાધર રાજાના ઘરમાંથી બહાર પડેલી હં... શબરસેના અટવી તરફ ચાલી પાછળ 'વિદ્યાધર આવશે' એવી બ્હીકથી ઘ... આકૂળવ્યાકૂળ થએલી હંસી ધનુષ્યથી છૂટેલા બાણની માફક વેગથી ગમન કરતાં થા... ગઈ, અને પોતાના ભાગ્યોદયથી વિશ્રાંતિ લેવા અહિં ઉતરી તેમજ કમળમાં જેમ સંતા... જાય, તેમ તને જોઈ ત્હારા ખોળામાં સંતાઈ ગઈ હે કુમારરાજ! તે હંસી હું જ અને જે મ્હારી પાછળ આવ્યો, અને જેને તેં જીત્યો, તેજ હું કહું છું તે વિદ્યાધર છે"

તિલકમંજરી પોતાની બ્હેનની એવી હકીકત જાણી, બ્હેનના દુઃખથી દુઃખી ... ઘણો જ વિલાપ કરવા લાગી સ્ત્રીઓની રીતિ એવી જ હોય છે તિલકમંજરીએ ...

નાખી દઉં ? અથવા એને સૂતેલાને જ અજગરની માફક ગળી જાઉં ? અથવા અહિં આવીને સૂતેલા પુરૂષને હું શી રીતે મારૂં ? શત્રુ પણ ઘેર આવે તો તેની પરોણાગત કરવી યોગ્ય છે, કેમકે—સત્પુરૂષો આપણે ઘેર આવેલા શત્રુની પણ પરોણાગત કરે છે શુક્ર ગુરૂનો શત્રુ છે, અને મિનરાશી એ ગુરૂનુ સ્વગૃહ કહેવાય છે, એમ છતા પણ શુક્ર જ્યારે મીનરાશિએ આવે ત્યારે ગુરૂ તેને ઉચ્ચ સ્થાન આપે છે, માટે એ પુરૂષ જાગૃત થાય ત્યા સુધી પોતાના ભૂતોના ટોળાને બોલાવુ પછી જે ઉચિત લાગશે તે કરીશ ”

રાક્ષસ એમ વિચાર કરીને ગયો, અને પાયદળનો ઉપરી જેમ તેને લઇ આવે, તેમ ઘણા ભૂતોના ટોળાને તેડી લાવ્યો, તો પણ કન્યાનો પિતા જેમ કન્યાદાન કરી વગર ધાસ્તીએ સૂઇ રહે છે, તેમ તે પુરૂષ પહેલાની માફકજ સૂતો હતો તેને જોઇ રાક્ષસે તિરસ્કારથી કહ્યુ “ અરે અમર્યાદ ! મૂઢ ! બેશરમ ! નિડર ! તું મારા મહેલમાથી ઝટ નીકળ ! નહીં તો મ્હારી સાથે લડાઇ કર ” રાક્ષસના એવા તિરસ્કારભરેલા વચનથી અને ભૂતોના કિલકિલ ધ્વનિથી કુમારની ઊંઘ ઊડી ગઇ પછી કુમારે સુસ્તીમા છતા જ કહ્યુ કે, “ અરે રાક્ષસ ! જેમ ભોજન કરતા માણસના ભોજનમા અતરાય કરવો, તેમ સુખે સૂતેલા મ્હારા જેવા એક પરદેશી માણસની નિદ્રામા તે કેમ ભગ કર્યો ? ૧ ધર્મની નિદા કરનારો, ૨ પક્તિનો ભેદ કરનારો, ૩ વગર કારણે નિદ્રાનો છેદ કરનારો, ૪ ચાલતી કથામા અતરાય કરનારો અને ૫ વગર કારણે રસોઇ કરનારો એ પાચે પુરુષો અતિશય પાતકી છે, માટે મને ફરી ઝટ નિદ્રા આવે તે માટે મ્હારા પગના તળિયા તાજા ઘીના મિશ્રણવાળા ઠડા પાણીથી મસળ ” કુમારના એવા વચન સાભળી રાક્ષસે મનમા વિચાર્યુ કે, “ આ પુરૂષનુ ચરિત્ર જગત્ કરતા કાઇ જૂદા પ્રકારનુ દેખાય છે ! એના ચરિત્રથી ઇંદ્રનુ હૃદય થરથર ધ્રુજે, તો પછી બીજા સાધારણ જીવોની શી વાત ! ઘણી આશ્ચર્યની વાત છે કે, એ મ્હારી પાસેથી પોતાના તળિયા મસળવાની ધારણા રાખે છે ! એ વાત સિંહ ઉપર સવારી કરીને જવા જેવી છે એનુ નિડરપણું કાઇ અજબ પ્રકારનુ છે એમા કાઇ શક નથી એનુ કેવુ જબરૂ સાહસિકપણુ ! કેવુ જબરૂ પરાક્રમ ! કેવી ધીઠાઇ ! અને કેવું નિડરપણું ? અથવા ઘણો વિચાર કરવામા શું લાભ છે ? સપૂર્ણ જગત્‌ને શિરોમણિ સમાન એવો સત્પુરૂષ આજ મ્હારો અતિથિ થયો છે, માટે એના કહ્યા પ્રમાણે હું એક વાર કરૂં ”

એમ ચિંતવી રાક્ષસે કુમારના પગના તળિયા પોતાના કોમળ હાથે ઘી સહિત ઠડા પાણીવડે થોડી વાર મસળ્યા કોઇ કાળે જોવાય, સભળાય કે કલ્પના પણ કરાય નહીં, તેજ પુણ્યશાળી પુરૂષોને સહજમા મળી આવે છે પુણ્યની લીલા કાઇ જૂદા પ્રકારની છે ! “ રાક્ષસ ચાકરની માફક પોતાના પગના તળિયા થાક વિના મસળે છે ” એમ જોઇ કુમારે તરતજ ઊઠીને પ્રીતિથી

"હાય હાય ! હે સ્વામિનિ ! ધનની જાણે રાજધાનીજ ન હોય ! એવી અટવીમા એકલી તાપસપણામા શી રીતે રહી ? દૈવની વિચિત્ર ગતિને ધિક્કાર હોજો. બ્હેન ! આજ સુધી સુખમા રહેલી તે દેવાગનાએ જેમ તિર્યંચના ગર્ભમા રહેવુ, કોઇથી સહન ન કરાય એવો ઘણો દુ ખદાયક પંજરવાસ શી રીતે સહન કર્યો ! હાય હાય ! વડી બ્હેન ! આ ભવમાજ તને તિર્યંચપણુ પ્રાપ્ત થયુ ! દૈવ નટની માફક સુપાત્રની પણ વિડબના કરે છે માટે તને ધિક્કાર થાઓ ! બ્હેન ! પૂર્વભવે તે કૌતુકથી કોઇને વિયોગ પડાવ્યો હશે અને મે તે વાતની ઉપેક્ષા કરી હશે, તેનુ આ કહી ન શકાય તેવુ માઠુ ફળ મળ્યુ હાય હાય ! દુર્દૈવથી ઉત્પન્ન થએલુ અથવા જાણે મૂર્તિમત દુર્ભાગ્યજ ન હોય ! એવુ ત્હારૂ તિર્યંચપણુ હવે શી રીતે દૂર થશે ! " તિલકમજરી એવો વિલાપ કરે છે એટલામા સન્મિત્રની માફક ખેદ દૂર કરનાર ચદ્રચૂડ દેવતાએ તે હસી ઉપર જળ છાટીને પોતાની શકિતથી તેને પૂર્વ પ્રમાણે કન્યા બનાવી જાણે નવી સરસ્વતીજ ઉત્પન્ન થઇ કે શુ ! અથવા લક્ષ્મી જ સમુદ્રમાથી નીકળી કે શુ ! એવી કુમાર વગેરેને ઘણો હર્ષ ઉત્પન્ન કરનારી કન્યા તે વખતે બહુ શોભવા લાગી વિકસ્વર રોમરાજીના બ્હાનાથી જેમના શરીર ઉપર હર્ષના અ કુરો જ ઉત્પન્ન થયા ન હોય એવી તે બન્ને બ્હેનો ઉત્સાહથી એક બીજીને આલિગન કરી રહી પ્રેમનો મહિમા એવોજ છે

પછી રત્નસાર કુમારે કૌતુકથી કહ્યુ "તિલકમજરી ! અમને આ ગમનનુ ઇનામ અવશ્ય મળવુ જોઇએ હે ચદ્રમુખી ! કહે, શુ આપવા યોગ્ય છે ? જે આપવા યોગ્ય હોય તુરત જ આપ ધર્મની માફક ઔચિત્ય દાન વગેરે લેવામા વિલબ કોણ કરે ? ઔચિત્યાદિ દાન, રૂણ ઉતારવુ, હોડ ઠરાવેલો પગાર લેવો, ધર્મ કરવો અને રોગ તથા શત્રુનો ઉચ્છેદ કરવો હોય તો બિલકુલ વખત ન ગાળવો ક્રોધનો ઉદય થયો હોય, નદીના પૂરમા પ્રવેશ કરવો હોય, કાઇ પાપકર્મ કરવુ હોય, અજીર્ણ છતા ભોજન કરવુ હોય, તથા ભયવાળી જગ્યાએ જવુ હોય તો વખત ગાળવો એ જ ઉચિત છે એટલે આ બધા વાના કરવા હોય તો આજનુ કાલ ઉપર મુલત્વી રાખવુ "

કુમારના વિનોદવચન સાભળી તિલકમજરીના મનમા લજ્જા ઉત્પન્ન થઇ, શરીરે કપ છૂટયો, પરસેવો વળ્યો અને રોમરાજિ વિકસ્વર થઇ સ્ત્રીઓની હેલા અને વિલાસ તેણે પ્રગટ કર્યા, તથા કામવિકારથી ઘણી પીડાઇ તો પણ તેણે ધૈર્ય રાખીને કહ્યુ, "અમારા ઉપર સર્વ પ્રકારે ઉપકાર કરનારને હુ સર્વસ્વ આપવા યોગ્ય જ એમ માનુ છુ સ્વામિન્ ! હુ આપને દાનનુ એક આ બ્યાનુ આપુ છુ કેમ આપ નક્કી જાણે" એમ કહી ખુશી થયેલી તિલકમજરીએ જાણે પોતાનુ મૂર્તિમત મન જ ન હોય એવો મોતીનો મનોહર હાર કુમારના ગળામા પહેરાવ્યો પ્રથમ દિનના એ

જે કાંઇ મનુષ્યમાત્ર અને અજાણ એવા મે કરેલા અપમાનથી મને માફી આપ હે રાક્ષસરાજ ! ત્હારી ભક્તિ જોઇ હુ મનમા ઘણો ખુશી થયો, માટે તુ વર માગ ત્હારૂ કાંઇ કષ્ટસાધ્ય કાર્ય હશે તે પણ હુ ક્ષણમાત્રમા કરીશ એમા શક નથી " કુમારના એવા વચનથી અજાયબ પામેલો રાક્ષસ મનમા વિચારવા લાગ્યો કે, " અરે ! આ તો વિપરીત વાત થઇ ! હુ દેવતા છતા મ્હારા ઉપર એ મનુષ્ય પ્રાણી પ્રસન્ન થયો ! મ્હારાથી ન બની શકે એવુ કષ્ટસાધ્ય એ સહજમા સાધવા ઇચ્છે છે ! ઘણી આશ્ચર્યની વાત છે નવાણનુ જળ કુવામા પ્રવેશ કરવા ઇચ્છે છે ! આજ કલ્પવૃક્ષ પોતાની સેવા કરનાર પાસે પોતાનુ વાછિત મેળવવા ઇચ્છે છે ! આજ સૂર્ય પણ પ્રકાશને અર્થે બીજા કોઇની પ્રાર્થના કરવા લાગ્યો ! હું શ્રેષ્ઠ દેવતા છુ મને એ જે કોઇ માનવી છે તે શું આપવાનો હતો ? તથા મ્હારા જેવા દેવતાને માનવી પાસે માગવા જેવું તે શું હોય ? તો પણ કાઇક માગુ મનમા એમ વિચારી રાક્ષસે ઉચ્ચ સ્વરથી જાહેર રીતે કહ્યુ કે, " જે બીજાનું વાછિત આપે, એવો પુરુષ ત્રૈલોક્યમા પણ દુર્લભ છે, તેથી હું માગવાની ઇચ્છા છતા પણ શી રીતે માગુ ? " માગુ એવો વિચાર મનમા આવતા જ મનમાના સર્વે સદ્ગુણો અને " મને આપો " એવું વચન મુખમાથી કાઢતા જ શરીરમાના સર્વ સદ્ગુણો કોણ જાણે ભયથી જ ન જતા હોય તેમ જતા રહે છે

બન્ને પ્રકારના માર્ગણો (બાણ અને યાચક) બીજાને પીડા કરનારા તો ખરા જ, પણ તેમા અંતરાયબી એ છે કે, પહેલો શરીરમા પેસે ત્યારે જ પીડા કરે છે, અને બીજો તો જોતાં વાર જ પીડા ઉપજાવે છે બીજી વસ્તુ કરતા ધૂળ હલકી, ધૂળ કરતા તૃણ હલકુ, તૃણ કરતા કપાસ (રૂ) હલકુ, કપાસ કરતા પવન હલકો, પવન કરતા યાચક હલકો અને યાચક કરતા યાચકને ઠગનારો હલકો છે કેમકે—હે માતા ! બીજા પાસે માગવા જાય એવા પુત્રને તુ જણીશ નહીં, તથા કોઇ માગવા આવે તેની આશાનો ભગ કરનાર એવા પુત્રને તો તૂ ગર્ભમા પણ ધારણ ન કરીશ લોકનો આધાર, ઉદાર એવા હે રત્નસાર કુમાર ! તેટલા સારૂ મ્હારી માગણી જો ફોકટ ન જાય એમ હોય તો હું કાંઇક ત્હારી પાસે માગુ "

રત્નસારે કહ્યું " અરે રાક્ષસરાજ ! મનથી, વચનથી, કાયાથી, ધનથી, પરાક્રમથી, ઉદ્યમથી, અથવા જીવનો ભોગ આપવાથી, જણ ત્હારૂ કાર્ય સધાય એવું હોય તે હું જરૂર કરીશ " તે સાભળી રાક્ષસે આદરથી કહ્યું " હે ભાગ્યશાળી શ્રેષ્ઠિપુત્ર ! એમ હોય તો તું આ નગરીનો રાજા થા હે કુમાર ! ત્હારામા સર્વે સદ્ગુણો ઉત્કર્ષથી રહ્યા છે એમ જોઇ હું તને હર્ષથી આ સમૃદ્ધ રાજ્ય આપુ છું તે તું પોતાની મરજી પ્રમાણે ભોગવ હું ત્હારે વશ થએલો છુ, માટે હમેશા ત્હારી પાસે ચાકર જેવો થઇને રહીશ, અને દ્રવ્ય ઋદ્ધિ, દિવ્ય ભોગ, [illegible] રિવાર તથા બીજી જે વસ્તુ જોઇએ તે આપીશ"

હાર ઘણા જ માનથી સ્વીકાર્યો પોતાના ઇષ્ટ માણસે આપેલી વસ્તુ સ્વીકારવા પ્રેરણા કરનારી પ્રીતિ જ હોય છે હવે, તિલકમંજરીએ શીઘ્ર પોપટની પણ પૂજા કરી ઉત્તમ પુરુષોનુ સાધારણ વચન પણ કોઇ જગ્યાએ મિથ્યા ન થાય ઉચિત આચરણ કરવામા નિપુણ એવા ચદ્રચૂડે તે વખતે કહ્યુ કે, "હે કુમાર! પહેલેથી જ તને ત્હારા ભાગ્યે આપેલી બે કન્યાઓ હુ હમણા તને આપુ છુ, સારા કાર્યોમા વિઘ્ન ઘણા આવે છે, માટે તુ પ્રથમથીજ મનમા સ્વીકારેલી એ બન્ને કન્યાઓનુ તુરત જ પાણિગ્રહણ કર"

ચદ્રચૂડ દેવતા એમ કહી વર અને કન્યાઓને જાણે શોભાનો સમુદાય જ ન હોય! એવા તિલકવૃક્ષના કુજમા પરણવાને માટે હર્ષથી લઇ ગયો ચક્રેશ્વરી દેવીએ રૂપ ફેરવી શીઘ્ર ત્યા જઇ મૂળથી છેડા સુધી એ સર્વ ઉત્તમ વૃત્તાન્ત પ્રથમથી જ જાણ્યુ હતુ, માટે વેગથી પવનને પણ જીતે એવા અતિશય મ્હોટા વિમાનમા ઘણા હર્ષથી બેઠી તે વિમાન રત્નોની પહોળી ઘટાઓથી ટકાર શબ્દ કરતુ હતુ, રત્નમય શોભતી ઘુઘરીઓવડે શબ્દ કરનારી સેંકડો ધ્વજાઓ તે વિમાનને વિષે ફરકતી હતી મનોહર માણિક્ય રત્નોવડે જડેલા તોરણથી તને ઘણી શોભા આવી હતી નૃત્યના, ગીતના અને વાજિત્રના શબ્દથી તે વિમાનની પૂતળીઓ જાણે બોલતી જ ન હોય! એવો ભાસ થતો હતો પાર વિનાની પારિજાત વગેરે પુષ્પોની માળાઓ તેમા ઠેકાણે ઠેકાણે ટગાયલી હતી. હાર, અર્ધહાર વગેરેથી એક ઉત્તમ શોભા તેને આવી હતી, સુદર ચામરો તેને વિષે ઉછળતા હતાં, તેની રચનામા બધી જાતના મણિરત્નો આવેલા હોવાથી તે પોતાના પ્રકાશથી સાક્ષાત્ સૂર્યમડળની માફક ગાઢ અધકારને પણ કાપી નાખતું હતુ એવા વિમાનમા ચક્રેશ્વરી દેવી બેઠી, ત્યારે બીજી તેની બરાબરીની ઘણી દેવીઓ પોતપોતાના વિવિધ પ્રકારના વિમાનમા બેસી તેની સાથે ચાલવા લાગી, અને બીજા ઘણા દેવતાઓ તેની સેવામા તત્પર રહ્યા આ રીતે ચક્રેશ્વરી દેવી તિલકવૃક્ષના કુજમા આવી પહોચી. વર તથા કન્યાઓ ગોત્રદેવીની માફક તેને નમ્યા ત્યારે ચક્રેશ્વરીએ પતિ પુત્રવાળી વૃદ્ધ સ્ત્રી જેમ આશિષ આપે છે, તેમ વરને તથા કન્યાઓને આશીષ આપી કે—"હે વધૂવર! તમે હમેશા પ્રીતિથી સાથે રહો અને ચિરકાર સુખ ભોગવો પુત્ર-પૌત્રાદિ સતતિવડે તમારો જગતમા ઉત્કર્ષ થાઓ"

પછી ઉચિત આચરણ કરવામા ચતુર એવી ચક્રેશ્વરી દેવીએ પોતે અગ્રેસર થઈ ચારી આદિ સર્વ વિવાહની સામગ્રી તૈયાર કરી, અને દેવાગનાઓના ધવલ ગીતો પૂર્વક યથાવિધિ તેમનો વિવાહોત્સવ મ્હોટા આડબરથી પૂર્ણ થયો તે વખતે દેવાગનાઓએ પોપટને વરના ન્હાનાભાઇ તરીકે માનીને તેના નામથી ધવલ ગીતો ગાયા મ્હોટા પુરુષોની સોબતનુ ફળ એવુ આશ્ચર્યકારી થાય છે જેમનુ વિવાહમગળ સાક્ષાત્ ચક્રેશ્વરીએ કર્યુ, તે કન્યાઓનો અને કુમારનો પુણ્યનો ઉદય અદ્ભુત છે પછી ચક્રેશ્વરી દેવીએ બીજી

મનમા શત્રુતા રાખનારા સર્વે રાજાઓને મે જડમૂળથી ઉખેડી નાખ્યા છે, માટે બીજા અગ્નિ તો જળથી ઓલવાય છે, પણ ત્હારો પ્રતાપ રૂપ નવો અગ્નિ શત્રુ ની સ્ત્રીના આસુના જળથી વૃદ્ધિ પામે હે કુમારરાજ ! મ્હારા તથા બીજા દેવતાની સહાય્યથી સપૂર્ણ જગતને વિષે ત્હારૂ ઇંદ્રની માફક એક છત્ર રાજ્ય થાઓ લક્ષ્મીથી ઇદ્ર ની બરાબરી કર નારો તું આ લોકમા સામ્રાજ્ય ભોગવતા છતા, દેવાગનાઓ પણ સ્વર્ગમા ત્હારી કીર્તિના ગીત ગાતી રહો ”

હવે રત્નસાર કુમાર મનમા વિચાર કરવા લાગ્યો કે, “એ રાક્ષસ મ્હારા પુણ્યના ઉદયથી મને રાજ્ય આપે છે પૂર્વે મે તો સાધુ મુનિરાજની આગળ પરિગ્રહ પરિમાણ નામે પાચમું અણુવ્રત લીધુ, ત્યારે રાજ્યના ગ્રહણને નિયમ કર્યો છે, અને હમણા મે એ રાક્ષસની આગળ પોતે કબૂલ કર્યું છે, કે, “જે તું કહીશ, તે હું કરીશ ” આ મ્હોટુ સકટ આવી પડ્યું ! એક તરફ ખાડો અને બીજી તરફ ધાડ, એક તરફ વાઘ અને બીજી તરફ નદી, એક તરફ પારધી અને એક તરફ ફાસો એવી કહેવતો પ્રમાણે હાલ મ્હારી સ્થિતિ થઇ છે પોતાના વ્રતને વળગી રહીશ તો રાક્ષસની માગણી ફોકટ જશે, અને રાક્ષસની માગણી સ્વીકારીશ તો સ્વીકારેલા વ્રતનો ભગ થશે હાય હાય ! અરે રત્નસાર ! તું ઘણા સકટમા પડ્યો ! ! અથવા બીજો ગમે તેવી માગણી કરે તો કોઇ પણ ઉત્તમ પુરુષ, જેથી પોતાના વ્રતનો ભગ ન થાય તે જ વાત કબૂલ કરશે, કારણ કે, પોતાના વ્રતનો ભગ ન થાય, ત્યારે બાકી શું રહ્યુ ! જેથી ધર્મને બાધ આવે એવી સરળતા શા કામની ? જેથી કાન તૂટી જાય, એવું સોનું પહેરવુ તે શા કામનું ? જ્યા સુધી દાત પડવાની વાત બનવાનો સભવ નથી, ત્યા સુધી જ વિચક્ષણ પુરુષે કપૂર ભક્ષણ કરવુ વિચક્ષણ પુરુષોએ સરલતા, શરમ, લોભ વગેરે ગુણો શરીર માફક બાહ્ય જાણવા, અને સ્વીકારેલુ વ્રત પોતાના જીવ સરખુ જાણવું તેમનો નાશ થએ આરાનું શું પ્રયોજન ? રાજાનો નાશ થએ સુભટોનું શું પ્રયોજન ! મૂળ બળી ગયે શાખાનું શું પ્રયોજન ? પુણ્યનો ક્ષય થયે ઔષધનું શું પ્રયોજન ? ચિત્ત શૂ ય થએ શાસ્ત્રોનું શું પ્રયોજન ? હાથ કપાઇ ગએ શસ્ત્રોનું શું પ્રયોજન ? તેમજ પોતાનું સ્વીકારેલુ વ્રત ખડિત થએ દિવ્ય ઐશ્વર્ય, સુખ વગેરેનુ શું પ્રયોજન ? ”

રત્નસાર કુમારે એવો વિચાર કરી રાક્ષસને પરમ આદરથી તેજદાર અને સારભૂત આ રીતે વચન કહ્યુ “ હે રાક્ષસરાજ ! તે કહ્યુ તે ઉચિત છે, પણ પૂર્વે ગુરુ પાસે મે નિયમ સ્વીકાર્યો છે કે, ઘણા પાપોનુ સ્થાનક એવુ રાજ્ય મ્હારે ન સ્વીકારવું યમ અને નિયમ એ બ ને વિરાધ્યા હોય તો તીવ્ર દુ ખ આપે છે તેમા યમ તો આયુષ્યને અ તે જ દુ ખદાયી છે પણ નિયમ જન્મથી માડીને હમેશા દુ ખદાયી છે, માટે હે સત્પુરુષ ! મ્હારા નિયમને બિલકુલ ભગ ન લાગે એવુ તમે તે દુ ખમય કાર્ય મને કહે, હુ તે શીઘ્ર

સૌધર્માવતસક વિમાન જ ન હોય ! એવો સર્વ રત્નમય મહેલ ત્યાં બનાવીને તેમને રહેવાને અર્થે આપ્યો વિવિધ પ્રકારની ક્રીડા કરવાના સારા સ્થાનક જૂદાં જૂદા કરેલા હોવાથી મનોહર દેખાતો, સાત માળ હોવાથી સાત દ્વીપોની માત લક્ષ્મીઓનુ નિવાસ સ્થાનજ ન હોય ! એવો જોવામા આવતો, હજારો ઉત્કૃષ્ટ ગોખથી હજાર નેત્રવાળા ઇંદ્રજ ન હોય ! એવી શોભા ધારણ કરતો, મનનુ આકર્ષણ કરનાર એવા ગોખથી વિધ્યપર્વત સરખો દેખાતો, કોઇ સ્થળે કર્કેતન રત્નોના સમુદાય જડેલા હતા તેથી વિશાળ ગગા નદી સરખો દેખાતો, કોઇ સ્થળે ઊંચી જાતના વૈડૂર્ય રત્નો જડેલા હોવાથી યમુના નદીના જળ જેવો દેખાતો, કોઇ ભાગમા પદ્મરાગ રત્નો જડેલા હોવાથી સધ્યાકાળના જેવો રક્તવર્ણ દેખાતો, કોઈ ઠેકાણે હરિત રત્ન જડેલા હોવાથી લીલા ઘાસવાળી ભૂમિ સરખી મનોવેધક શોભા ધારણ કરતો, કોઇ સ્થળે આકાશ જેવા પારદર્શક સ્ફટિક રત્ન જડેલા હોવાથી સ્થળ છતા આકાશ છે એવી ભ્રાંતિ ઉત્પન્ન કરનારો, કોઇ સ્થળે સૂર્યકાંત મણિ જડેલા હોવાથી સૂર્યકિરણના સ્પર્શવડે ઉત્પન્ન થએલા અગ્નિને ધારણ કરતો, કોઇ સ્થળે ચદ્રકાંતમણિ જડેલા હોવાથી ચદ્રકિરણના સ્પર્શવડે અમૃતની વૃષ્ટિ કરનારો એવો તે મહેલ હતો

પુણ્યનો ઘણો ઉદય હોવાથી ચક્રેશ્વરી દેવીએ જેનુ વાછિત પૂર્ણ કર્યું છે એવો રત્નસાર કુમાર, બે સ્ત્રીઓની સાથે મહેલમા એવુ સર્વોત્કૃષ્ટ અને સર્વ પ્રકારનુ વિષયસુખ ભોગવવા લાગ્યો કે, કેટલાક તપસ્વીઓ પણ પોતાની તપસ્યા વેચીને તે સુખની વાછા કરતા રહ્યા સર્વાર્થસિદ્ધ વૈમાનનુ સુખ મનુષ્ય ભવમા પામવું દુર્લભ છે, તથાપિ રત્નસાર કુમારે તે તીર્થની ભક્તિથી, દિવ્ય ઋદ્ધિના ભોગવવાથી અને બે સુંદર સ્ત્રીઓના લાભથી ચાલતા ભવમા જ સર્વાર્થસિદ્ધપણું મેળવ્યુ ગોભદ્ર દેવતાએ શાલિભદ્રને પિતાના સબધથી સપૂર્ણ ભોગ આપ્યા એમા શુ નવાઇ ! પણ એ ઘણી અજાયબ વાત છે કે, ચક્રેશ્વરીની સાથે કુમારનો માતા, પુત્ર વગેરે કોઇ જાતનો સબધ નહીં છતા દેવીએ કુમારને વાછિત ભોગ પરિપૂર્ણ આપ્યા અથવા પૂર્વ ભવના પ્રબળ પુણ્યનો ઉદય હોય ત્યા આશ્ચર્ય શુ છે ! ભરત ચક્રવર્તીએ મનુષ્ય ભવમા જ ।ગાદેવી ી સાથે ચિરકાળ કામભોગ શુ નથી ભોગવ્યા ?

એક વખતે ચદ્રચૂડ દેવતાએ ચક્રેશ્વરીની આજ્ઞાથી કનકધ્વજ રાજાને વધૂ વરની શુભ વાર્તાની વધામણી આપી ઘણા હર્ષવાળો કનકધ્વજ રાજા પુત્રીઓને જોવાની ઘણા કાળની ઉત્કઠાએ તથા પુત્રીઓ ઉપર રહેલી ઘણી પ્રીતિએ શીઘ્ર પ્રેરણા કરવાને લીધે સાથે સેનાનો પરિવાર લઇ નીકળ્યો થોડા દિવસમા કનકધ્વજ રાજા અત પુર, માડલિક રાજાઓ, મત્રીઓ, શ્રેષ્ઠીઓ વગેરે પરિવાર સહિત તથા સેના સહિત ત્યા આવી પહોચ્યો

શ્રેષ્ઠ શિષ્યો જેમ ગુરૂને નમસ્કાર કરે છે, તેમ કુમાર, પોપટ, કન્યાઓ વગેરે લોકોએ શીઘ્ર સન્મુખ આવી ઉતાવળથી રાજાને પ્રણામ કર્યો ઘણા કાળથી માતાને જોવા ઉત્સુક

કરૂ " પછી રાક્ષસે ક્રોધથી કહ્યુ "અરે ! ફોકટ કેમ બકબક કરે છે ? પહેલી માગણી નિષ્ફળ ગુમાવી હવે મ્હારી પાસે બીજી માગણી કરાવે છે ? અરે પાપી ! જેને માટે સગ્રામ આદિ પાપકર્મ કરવું પડે તે રાજ્યનો ત્યાગ કરવો ઉચિત છે, પણ દેવોએ આપેલા રાજ્યમા પાપ તે ક્યાથી હોય ? અરે મૂઢ ! હું સમૃદ્ધ રાજ્ય દેવા છતા તુ લેવા આળસ કરે છે ? અરે ! સુગધી ઘૃત પાવા છતા ખાલી 'છીં છીં ' એવો શબ્દ કરે છે અરે મૂઢ ! તું ઘણા મિજાસથી મ્હારા મહેલમા સુખે ગાઢ નિદ્રામા સૂતો રહ્યો ! અને મ્હારી પાસેથી પોતાના પગના તળિયા પણ મસળાવ્યા ? હે મરણને કાંઠે આવેલા ! મ્હારૂ કહ્યુ વચન હિતકારી છતા તું માનતો નથી, તો હવે મ્હારા ફળદાયી ક્રોધના કેવા કડવા ફળ છે ? તે જો "

એમ કહી રાક્ષસ, ગીધપક્ષી જેમ નિર્ભયપણે માસનો કટકો ઉપાડીને જાય, તેમ કુમારને ઝટ અપહરીને આકાશમા ઊડી ગયો પછી ક્રોધથી કોઇને ન ગણે એવા રાક્ષસે પોતાના હોઠ ધ્રુજાવતા શીઘ્ર પોતાને સસાર સમુદ્રમા નાખવાની પેઠે કુમારને ઘોર સમુદ્રમા નાખ્યો તે ક્ષણે કુમાર, આકાશમાથી શીઘ્ર અપાર સમુદ્રમા જગમ મૈનાક પર્વતની પેઠે પડ્યો ત્યારે વજ્રપાત જેવો ભયકર અવાજ થયો જાણે કૌતુકથી જ કે શું ! પાતાળમા જઈ પાછો તે જળ ઉપર આવ્યો જળનો સ્વભાવ જ એવો છે પછી "જડમય સમુદ્રમા અજડ (જાણ) કુમાર શી રીતે રહી શકે ? એમ વિચારીને જ કે શુ ? રાક્ષસે પોતાને હાથે કુમારને સમુદ્રમાથી કાઢ્યો, અને કહ્યુ કે, "દુરાગ્રહનુ ઘર અને વિવેકશૂન્ય એવા હે કુમાર ! તુ કેમ ફોકટ મરી જાય છે ! રાજ્ય લક્ષ્મીને કેમ અગીકાર નથી કરતો ? અરે નિદ્ય ! હુ દેવતા છતા મે ત્હારૂ નિદ્ય વચન કબૂલ કર્યું, અને તુ જે કાઇ માનવી છતા મ્હારૂ હિતકારી વચન પણ માનતો નથી ! અરે ! તુ મ્હારૂ વચન હજી જલદી કબૂલ કર, નહીં તો ધોબી જેમ વસ્ત્રને પછાડે, તેમ તને પત્થર ઉપર વારવાર પછાડી પછાડીને યમને ઘેર મોકલી દઈશ, એમા સશય લેશમાત્ર રાખીશ નહીં દેવતાનો કોપ ફોકટ જતો નથી અને તેમા પણ રાક્ષસનો તો ન જ જાય " એમ કહી ક્રોધી રાક્ષસ કુમારને પગે પકડી અને તેનુ મુખ નીચુ કરી તેને પછાડવા માટે શિલા પાસે લઈ ગયો ત્યારે સાહસી કુમારે કહ્યુ "અરે રાક્ષસ ! તુ મનમા વિકલ્પ ન રાખતા પોતાનુ ધાર્યું કર શુ એ વાતમાં વારવાર તુ મને પુછે છે ? સત્પુરુષોનુ વચન તે એક જ હોય છે "

પછી કુમારને પોતાના સત્ત્વનો ઉત્કર્ષ થવાથી આનદ થયો તેના શરીર ઉપરની રોમરાજિ વિકસ્વર થઈ, અને તેજ તો કોઇથી ખમાય નહીં એવુ દેખાવા લાગ્યુ એટલામા રાક્ષસે જાદુગરની માફક પોતાનુ રાક્ષસનુ રૂપ સહર્યું તુરતજ દિવ્ય આભૂષણોથી દેદીપ્યમાન એવુ પોતાનુ વૈમાનિક દેવતાનુ સ્વરૂપ પ્રકટ કર્યું, અને મેઘ જેમ જળની વૃષ્ટિ કરે, તેમ તેણે કુમાર ઉપર પુષ્પવૃષ્ટિ કરી પછી ભાટચારણની માફક કુમારની આગળ

થએની બન્ને કન્યાઓ, વાછરડીઓ પોતાની માતાને જેવા પ્રેમથી આવી મળે છે, તેવ
કહી ન શકાય એવા અતિ પ્રેમથી આવી મળી જગતમા ઉત્તમ એવા કુમારને તથા
દિવ્યઋદ્ધિને જોઇ પરિવાર સહિત કનકધ્વજ રાજાએ તે દિવસ ઘણો કિમતી માન્યો પછ
રત્નસાર કુમારે કામધેનુ સરખી ચક્રેશ્વરી દેવીના પ્રભાવથી પરિવાર સહિત કનકધ્વજ
રાજાની સારી રીતે પરોણાગત કરી કનકધ્વજ રાજા પાછો પોતાની નગરીએ જવા પહેલ
ઉત્સુક હતો તો પણ કુમાર કરેલી પરોણાગત જોઇ તેની ઉત્સુકતા જતી રહી ઠીક જ છે
દિવ્ય ઋદ્ધિ જોઇ કોનુ મન ઠરે ન થાય? કનકધ્વજ રાજાને તથા તેના પરિવારને કુમા
કરેલી નવનવા પ્રકારની પરોણાગતનો લાભ મળવાથી તથા તીર્થની સેવા પણ થત
હોવાથી પોતાના દિવસ લેખે લાગે છે, એમ જણાયુ

એક વખતે સ્વાર્થના જાણ એવા કનકધ્વજ રાજાએ કુમારને પ્રાર્થના કરી કે, "
સત્પુરુષ! ધન્ય એવા તે જેમ મ્હારી આ બે કન્યા કૃતાર્થ કરી, તેમ જાતે આવી
અમારી નગરી પણ કૃતાર્થ કર " એવી ઘણી વિનતિ કરી ત્યારે કુમારે કબૂલ કર
પછી રત્નસાર કુમાર, કન્યાઓ તથા બીજા પરિવાર સાથે રાજા પોતાની નગરી તર
ચાલ્યો તે વખતે વિમાનમા બેસી સાથે ચાલનાર ચક્રેશ્વરી, ચન્દ્રચૂડ વગેરે દેવતાઓ
ભૂમિને વ્યાપનારી સેનાની સ્પર્ધાથી જ ન હોય તેમ પોતે આકાશ વ્યાપી નાખ્યુ સૂર્ય
કિરણ જ્યા પ્રવેશ કરી શકતા નથી એવી ભૂમિ જેમ તાપ પામતી નથી, તેમ ઉપ
વિમાન ચાલતા હોવાથી એ સર્વેએ જાણે માથે એક છત્ર જ ધારણ કર્યુ ન હોય! તે
કોઇને પણ તાપ લાગ્યો નહીં કનકધ્વજ રાજા કુમારની સાથે અનુક્રમે નગરીના નજ
ભાગમા આવ્યો ત્યારે વધૂવરોને જોવા માટે ઉત્સુક થએલા શહેરી લોકોને ઘણો હ
થયો પછી કનકધ્વજ રાજાએ શક્તિથી અને નીતિએ જેમ ઉત્સાહ શોભે છે, તેમ
પ્રિય સ્ત્રીથી શોભતા રત્નસાર કુમારનો ઘણા ઉત્સવથી પોતાની નગરીમા પ્રવેશ કરાવ્
તે નગરી જ્યા ત્યા કેસરના છટકાવ કરેલા હોવાથી તરુણ સ્ત્રી સરખી શોભતી, ઢીંચ
સુધી ફૂલ પાથરેલા હોવાથી તીર્થકરની સમવસરણ ભૂમિ સરખી દેખાતી, ઉછળતી ધ્વજ
રૂપ ભુજાથી જાણે હર્ષવડે નાચતીજ ન હોય! એવી દેખાતી, ધ્વજની ઘુઘરીઓના મ
સ્વરથી જાણે ગીત ગાતી ન હોય! એવી દેખાતી હતી તથા તે નગરીની દેદીપ્યમ
તોરણની પંક્તિ જગતની લક્ષ્મીનુ ક્રીડાસ્થાનજ ન હોય! એવી હતી ત્યાના માણ
ઊંચા ચાટલા ઉપર બેસી સુંદર ગીતો ગાતા હતા પતિ પુત્રવાળી સ્ત્રીઓના હસ
મુખોથી પદ્મસરોવરની શોભા તે નગરીને આવી હતી તથા સ્ત્રીઓના કમળપત્ર સર
નેત્રોથી નીલ કમળના વન સરખી તે નગરી દેખાતી હતી

એવી નગરીમા પ્રવેશ થયા પછી રાજાએ માનનીય પુરુષોમા શ્રેષ્ઠ એવા કુમા
ર્ષથી અનેક જાતના ઘોડા, દાસ, દાસીઓ, ધન વગેરે ઘણી વસ્તુ આપી રીતભાત
પુરુષોની એવીજ રીત હોય છે પછી જેને વિલાસ પ્રિય છે એવો રત્નસાર કુ

ઊભો રહી તે દેવના જય જયકાર બોલ્યો, અને આશ્ચર્યથી ચકિત થએલા કુમારને કહેવા લાગ્યો કે, "હે કુમાર! જેમ મનુષ્યમા શ્રેષ્ઠ ચક્રવર્તી, તેમ તુ સત્વશાળી પુરુષોમાં ઉત્તમ છે તુ પુરુષરત્ન અને અપ્રતિમ શૂરવીર હોવાથી પૃથ્વી આજ ત્હારાવડે ખરેખર રત્નગર્ભા (રત્નવાળી) અને વીરવતી થઈ જેનુ મન મેરુપર્વતની ચૂલાની માફક નિશ્ચળ, એવા તે ગુરુ પાસે ધર્મ સ્વીકાર્યો એ બહુ જ સારી વાત કરી ઇંદ્રનો સેનાપતિ હરિણૈગમેષી નામે ઉત્તમ દેવના બીજા દેવતા પાસે ત્હારી પ્રશસા કરે છે, તે બરોબર છે "

દેવતાનુ એવુ વચન સાભળી રત્નસાર કુમારે આશ્ચર્યથી ચકિત થઇ પૂછયુ કે, "હરિણૈગમેષી નામે શ્રેષ્ઠ દેવતા જેમા કાંઈ વખાણવા જેવુ નથી એવો હુ છુ તો મ્હારી કેમ પ્રશસા કરે છે?" દેવતાએ કહ્યુ સાભળ કહુ એક વખતે જેમ ઘરધણીની ઘરની બાબતમા તકરાર ચાલે છે, તેમ નવા ઉત્પન્ન થએલા હોવાથી સૌધર્મેન્દ્ર અને ઇશાનેન્દ્ર એ બન્નેમા વિમાનની બાબતમા વિવાદ પડયો સૌધર્મેન્દ્રના વિમાન બત્રીશ લાખ, અને ઇશાનેન્દ્રના અઠ્ઠાવીશ લાખ છતા તેઓ માહોમાહે વિવાદ કરવા લાગ્યા માટે આ સસારને ધિક્કાર થાઓ! વિમાનની ઋદ્ધિના લોભિયા એવા તે બ ને જણાના બે રાજાઓની પેઠે બાહુયુદ્ધ તથા બીજા પણ ઘણા સગ્રામ અનેક વાર થયા તિર્યંચોમા કલહ થાય તો મનુષ્યો શીઘ્ર તેમને શાંત પાડે છે, મનુષ્યોમા કલહ થાય તો રાજાઓ વચ્ચે પડીને સમજાવે છે; રાજાઓમા કોઈ સ્થળે કલહ થાય તો દેવતા વચ્ચે પડીને સમાધાન કરે છે, દેવતાઓમા કલહ થાય તો તેમના ઇંદ્ર મટાડે છે; પણ ઇંદ્રો જ જો માહોમાહે કલહ કરે તો તેને વજ્રના અગ્નિ માફક શાત પાડવો અશક્ય છે કોણ અને શી રીતે તેમને રોકી શકે? પછી મહત્તર દેવતાઓએ કેટલોક વખત ગએ છતે માણવક સ્તભ ઉપરની અરિહત પ્રતિમાનુ આધિ, વ્યાધિ, મહાદોષ અને મહાવૈરને મટાડનારૂ ન્હવણજળ તેમના ઉપર છાટ્યુ એટલે તુરત તે બ ને જણા શાત થયા ન્હવણ જળનો એવો મહિમા છે કે, તેથી શુ ન થાય! પછી બન્ને ઇંદ્રોએ માહોમાહેનુ વૈર મૂકી દીધુ ત્યારે તેમના મ ત્રીએ "પૂર્વની વ્યવસ્થા આ રીતે છે" એમ કહ્યુ

ઠીક જ છે, બુદ્ધિશાળી પુરૂષો અવસર જોઈનેજ વાત કરે છે મ ત્રીઓએ વ્યવસ્થા કહી તે આ રીતે—"દક્ષિણ દિશાએ જેટલા વિમાન છે, તેટલા સૌધર્મ ઇંદ્રના છે, અને ઉત્તર દિશાએ જેટલા આવ્યા તે સર્વે ઉપર ઇશાન ઇંદ્રની સત્તા છે પૂર્વ દિશાએ તથા પશ્ચિમ દિશાએ સર્વે મળી તેર ગોળ આકારના ઇંદ્રક વિમાન છે, તે સૌધર્મ ઇંદ્રના છે તે જ બ ને દિશાઓમા ત્રિકોણ અને ચતુષ્કોણ જેટલા વિમાન છે, તેમાના અર્ધા સૌધર્મ ઇંદ્રના અને અર્ધા ઇશાન ઇંદ્રના છે સનત્કુમાર તથા માહેન્દ્ર દેવલોકમા પણ એ જ વ્યવસ્થા છે સર્વે સ્થળે ઇંદ્રક વિમાન તો ગોળ આકારના જ હોય છે " મ ત્રીઓના વચન પ્રમાણે આ રીતે વ્યવસ્થા કરી બ ને ઇંદ્રો ચિત્તમા સ્થિરતા રાખી, વૈર મૂકી માહોમાહે પ્રીતિ કરવા લાગ્યા.

પુણ્યના ઉદયથી સસરાએ આપેલા મહેલમા બીજા રાજાની માફક બે સ્ત્રીઓની સાથે કામ વિલાસ ભોગવવા લાગ્યો મોનાના પાજરામા રહેલો પોપટ ઘણો કૌતુકી હોવાથી વ્યાસની માફક કુમારની સાથે હમેશા સમસ્યાપૂર્તિ, આખ્યાયિકા, પ્રહેલિકા વગેરે વિનોદના પ્રકાર કરતો હતો ત્યા રહેલા કુમારે દેદીપ્યમાન શ્રેષ્ઠ લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિ હોવાથી જાણે માણસ કાયાથીજ સ્વર્ગે ગયો ન હોય ! તેમ પૂર્વની કોઇ પણ વાત સભારી નહીં એવા સુખમા કુમારે એક વર્ષ એક ક્ષણની માફક ગાળ્યુ તેવામા દૈવયોગથી જે વાત થઇ તે કહુ છુ

એક વખત હલકા લોકોને હર્ષ આપનારી રાત્રિના વખતે કુમાર પોપટની સાથે ઘણી વાર સુધી વાર્તાલાપરૂપ અમૃતપાન કરી રત્નજડિત ઉત્તમ શય્યાગૃહમા બિછાના ઉપર સૂતો હતો, અને નિદ્રાવશ થઇ ગયો અધકારથી સર્વ લોકોની દૃષ્ટિને દુ ખ દેનારો મધ્ય રાત્રિનો વખત થયો ત્યારે સર્વે પહેરાયત લોકો પણ નિદ્રાવશ થયા એટલામા દિવ્ય આકાર ધારણ કરનારો, દેદીપ્યમાન અને મૂલ્યવાન શણગારથી શોભતો, ચોર ગતિએ ચાલનારો અને મ્યાનમાથી બહાર કાઢેલી તરવાર હાથમા ધારણ કરનારો એવો કોઇક ક્રોધી પુરુષ લોકોના નેત્રોની માફક મહેલના સર્વે દ્વાર ચારે તરફથી બધ થયા છતા પણ કોણ જાણે કયાથી ત્યા આવી પહોચ્યો ! તે પુરૂષ છુપી રીતે શય્યાગૃહમા પેઠો, તો પણ દૈવ અનુકૂળ હોવાથી કુમાર શીઘ્ર જાગ્યો ઠીકજ છે, સત્પુરૂષોની નિદ્રા થોડા સમયમા તુરતજ જાગૃત થાય એવી હોય છે " આ કોણ છે ? અને શા માટે અને શી રીતે શય્યાગૃહમા પેઠો ? " એવો વિચાર કુમારના મનમા આવે છે, એટલામા ક્રોધથી કોઇને ન ગણે એવા તે પુરૂષે ઉચ્ચ સ્વરે કહ્યુ કે, " અરે કુમાર ! જો તું શૂરો હોય તો સગ્રામ કરવા તૈયાર થા સિહ જેમ ધૂતારા શિયાળિયાના ખોટા પરાક્રમને સહન ન કરે, તેમ હું ત્હારા જેવા એક વણિકના ખોટા ફેલાવેલા પરાક્રમને સહન કરૂ કે શું ? " એમ બોલતા બોલતા જ તે પુરૂષ પોપટનું સુદર પાજરૂ ઉપાડી ઉતાવળથી ચાલવા લાગ્યો કપટી લોકોના કપટ આગળ અક્કલ કામ કરતી નથી હશે, કુમાર પણ મનમા રોષનો આવેશ આવ્યાથી, બિલમાથી જેમ સર્પ બહાર નીકળે તેમ મ્યાનમાથી ખડ્ગ બહાર કાઢીને તે પુરૂષ પાછળ દોડ્યો તે પુરૂષ આગળ અને કુમાર પાછળ એ રીતે ઉતાવળા ચાલતા અને એક બીજાને જોતા એવા તે બન્ને જણા વચ્ચે આવેલા કઠણ પ્રદેશ, ઘર વગેરે વસ્તુને સહજ ઉલ્લઘન કરતા ચાલ્યા

દુષ્ટ ભોમિયો જેમ મુસાફરને આડે માર્ગે લઇ જાય છે, તેમ તે દિવ્ય પુરૂષના તેજના અનુસારથી તેની પાછળ જનારા કુમારને તે પુરૂષ ઘણેજ દૂર કયાય લઇ ગયો પછી કોઇ પણ રીતે તે દાવાગ્નિ સરખો પુરૂષ કુમારને મળ્યો કુમાર ક્રોધથી શીઘ્ર ચોરની માફક તેને જીવતો પકડવા લાગ્યો એટલામા તે ચોર પુરૂષ, કુમારના જોતા જોતા જ ગરૂડ પક્ષીની માફક આકાશમા ઊડી ગયો ! કુમારે આકાશમા ગમન કરનાર તે પુરૂષને કેટલેક

એટલામા ચદ્રશેખર દેવતાએ હરિણૈગમેષી દેવતાને સહજ કૌતુકથી પૂછ્યુ કે, "સપૂર્ણ જગતમા લોભના સપાટામા ન આવે એવો કોઇ જીવ છે ? અથવા ઈંદ્રાદિક પણ લોભવશ થાય છે, તો પછી બીજાની વાત શી ? જેણે ઈંદ્રાદિકને પણ સહજમા ઘરના દાસ જેવા વશ કરી લીધા, તે લોભનુ ત્રણે જગતમા ખરખર અદ્ભૂત એકછત્ર સામ્રાજ્ય છે "

પછી નૈગમેષી દેવતાએ કહ્યુ "હે ચદ્રશેખર ! તુ કહે છે તે વાત ખરી છે, તો પણ એવી કાઇ પણ ચીજ નથી, કે જેની પૃથ્વીને વિષે બિલકુલ સત્તા જ ન હોય હાલમા શ્રેષ્ઠિવર્ય શ્રીવસુસારનો રત્નસાર નામે પુત્ર પૃથ્વી ઉપર છે, તે કોઇ પણ રીતે લોભને વશ થાય તેમ નથી એ વાત બિલકુલ નિસશય છે તે રત્નસાર કુમારે ગુરૂ પાસે પરિગ્રહ પરિમાણ વ્રત ગ્રહણ કર્યું છે તે પોતાના મનને એટલો દૃઢ વળગી રહ્યો છે કે, જેને સર્વ દેવતા અથવા ઈંદ્ર પણ ચલાવી ન શકે દૂર સુધી પ્રસરી રહેલા અપાર લોભરૂપ જળના મહાપુરમા બીજા સર્વ તૃણ માફક વહેતા જાય એવા છે, પરતુ તે કુમાર માત્ર કાળી ચિત્રવેલિની માફક વળે નહીં એવો છે " જેમ સિહ બીજાનો હોકારો સહન કરી શકતો નથી તેમ નૈગમેષી દેવતાનુ વચન ન સહન કરનારો ચદ્રશેખર દેવતા ત્હારી પરીક્ષા કરવા માટે આવ્યો પાજરા સહિત પોપટને તે હરી ગયો નવી એક મેના તેણે તૈયાર કરી એક શૂન્ય નગર પ્રકટ કર્યું, અને એક ભયકર-રાક્ષસરૂપ ધારણ કર્યું તેણે જ તને સમુદ્રમા ફેકયો, અને બીજી પણ ધાસ્તી ઉપજાવી પૃથ્વીને વિષે રત્ન સમાન એવા હે કુમાર ! તે જ ચદ્રશેખર દેવતા હુ છુ માટે હે સત્પુરૂષ ! મ્હારા આ સર્વે દુષ્ટ કૃત્ય માફી આપ અને દેવતાનુ દર્શન નિષ્ફળ જતુ નથી, માટે મને કાંઈક આદેશ કર " કુમારે દેવતાને કહ્યુ "શ્રીધર્મના સમ્યક્ પ્રસાદથી મ્હારા સર્વ કાર્યો સિદ્ધ થયા છે, માટે મ્હારે ત્હારી પાસે માગવા જેવુ કાઇ નથી, પરતુ હે શ્રેષ્ઠ દેવતા ! તુ નદીશ્વર આદિ તીર્થોને વિષે યાત્રાઓ કર એટલે તેથી ત્હારા દેવતાના ભવની સફળતા થશે "

ચદ્રશેખર દેવતાએ તે વાત કબૂલ કરી, પોપટનુ પાજરૂ કુમારના હાથમા આપ્યુ અને કુમારને ઉપાડી ઝટ કનકપુરીમા મૂકયો પછી રાજા આદિ લોકોની આગળ કુમારનો મહિમા પ્રકટ કહીને ચદ્રશેખર દેવતા ઝટ પોતાની જગ્યાએ ગયો પછી રત્નસારે કોઇ પણ રીતે રાજાની પરવાનગી લીધી, અને બ ને સ્ત્રીઓને સાથે લઇ પોતાના નગર તરફ પ્રયાણ કર્યું સામત, મત્રી વગેરે રાજાના લોકો કુમારની સાથે તેને પહોચાડવા આવ્યા તેથી માર્ગમા જાણ પુરૂષો પણ રત્નસારને રાજપુત્ર સમજવા લાગ્યા માર્ગમા આવેલા રાજાઓએ ઠેકાણે ઠેકાણે રત્નસારનો સત્કાર કર્યો વખત જતા કુમાર કેટલેક દિવસે રત્નવિશાળાપુરીમા આવી પહોચ્યો સમરસિહ રાજા પણ રત્નસારની સારી ઋદ્ધિનો [
જોઈ ઘણા શેઠોની ... આવ્યો પછી રાજાએ તથા વસુસાર આદિ મ્હો...
આઓએ ઘણી ... નગરીમા પ્રવેશ કરાવ્યો પૂર્વ

દૂર સુધી જોયો તે ઉપરાત તે અદૃશ્ય થયો કુમારના ભયથી નાસી ગયો કે શું? કોણ જાણે! પછી કુમાર આશ્ચર્યથી મનમા વિચારે છે કે, "એ કોઈ નક્કી મ્હારો વૈરી છે કોણ જાણે વિદ્યાધર, દેવ કે દાનવ હશે! જે કોઈ હશે એ શું મ્હારૂ નુકશાન કરનારો હતો? પણ મ્હારૂ પોપટરૂપી રત્ન હરણ કરવાથી એ આજ સુધી મ્હારો શત્રુ હતો, તે હવે ચોર પણ થયો હાય હાય! જાણ પુરૂષોની પંક્તિમા અગ્રેસર, ધીર, શૂર, એવા હે પોપટ! વ્હાલા દોસ્ત એવા ત્હારા વિના મને હવે સુભાષિત સભળાવી કાનને સુખ કોણ આપશે! અને હે ધીરશિરોમણે! મને માઠી અવસ્થામા ત્હારા વિના બીજો કોણ મદદ આપશે!"

એવો ક્ષણમાત્ર મનમા ખેદ કરીને પાછો કુમાર વિચાર કરવા લાગ્યો કે, "વિષ ભક્ષણ કરવા જેવો આ ખેદ કરવાથી શું સારૂ પરિણામ નીપજવાનુ? નાશ પામેલી વસ્તુની પ્રાપ્તિ ક્દાચ થાય તો તે યોગ્ય ઉપાયની યોજનાથીજ થાય ઉપાયની યોજના પણ ચિત્તની સ્થિરતા હોય તો જ સફળ થાય છે, નહીં તો થતી નથી મંત્ર વગેરે પણ ચિત્તની સ્થિરતા વિના કોઈ કાળે પણ સિદ્ધ થતા નથી, માટે હું હવે એવો નિર્ધાર કરૂ છુ કે, "મ્હારો પોપટ મને મળ્યા વિના હું પાછો વળુ નહીં" પોતાના કર્ત્તવ્યનો જાણ રત્નસાર કુમાર એવો નિશ્ચય કરી પોપટની શોધમા ભમવા લાગ્યો ચોર જે દિશાએ આકાશમાં ગયો, તે દિશાએ થાક વિના ઘણે દૂર સુધી કુમાર ગયો, પરતુ ચોરનો કાંઈ પણ પત્તો લાગ્યો નહીં ઠીકજ છે, આકાશમાર્ગે ગએલાનો પત્તો જમીન ઉપર ક્યાથી લાગે? હશે, તથાપિ "કોઈ પણ ઠેકાણે કોઈ રીતે પોપટનો પત્તો લાગશે" મનમા એવી આશા રાખી કુમારે તપાસ કરવામા કટાળો નહીં કર્યો સત્પુરૂષોની પોતાના આશ્રિતને વિષે કેવી લાગણી હોય છે? પોપટે મુસાફરીમા સાથે રહી અવસરને ઉચિત મધુર સુભાષિત કહી કુમારને માથે જે ઋણ ચઢાવ્યુ હતું તે ઋણ પોપટની તપાસ કરતા અનેક ક્લેશ સહન કરનાર કુમારે ઉતારી નાખ્યુ કુમારે આ રીતે પોપટની શોધમા ભમતા એક આખો દિવસ ગાળ્યો

બીજે દિવસે આગળ સ્વર્ગ સમાન એક નગર તેના જોવામા આવ્યું, તે નગર આકાશ સુધી ઊંચા સ્ફટિકમય દેદીપ્યમાન કોટવડે ચારે તરફથી વીંટાયલું હતું, તેની દરેક પોળને વિષે માણિક્ય રત્નના દરવાજા હતા, રત્નજડિત મ્હોટા મહેલોના સમુદાયોથી તે નગર રોહણ પર્વતની બરાબરી કરતું હતું, મહેલ ઉપર હજારો સફેદ ધ્વજાઓ ફરકતી હતી, તેથી તે સહસ્રમુખી ગગા નદી જેવું દેખાતું હતું ભ્રમર જેમ કમળની સુગધથી ખેંચાય છે તેમ નગરની વિશેષ શોભાથી ખેંચાયલો રત્નસાર કુમાર તેની પાસે આવ્યો બાવના ચદનના બારણા હોવાથી જેની સુગધી આસપાસ ફેલાઈ રહી છે એવા તથા જગતની લક્ષ્મીનું જાણે સુખ જ ન હોય! એવા ગોપુરદ્વારમા કુમાર દાખલ થવા લાગ્યો

કેવી અદ્ભુત છે ! પરસ્પર આદરસત્કાર આદિ ઉચિત કૃત્યો થઈ રહ્યા પછી ઉચિત કૃત્ય કરવામા ચતુર એવા પોપટે રત્નસાર કુમારનો સમગ્ર વૃત્તાંત રાજા વગેરે લોકોની આગળ કહ્યો. કુમારનું આશ્ચર્યકારી સત્વ સાભળી રાજા વગેરે સર્વે લોકો ચકિત થયા, અને કુમારના વખાણ કરવા લાગ્યા એક વખત વિદ્યાનદ નામે ગુરૂરાજ ઉદ્યાનમા સમવસર્યા રત્નસાર કુમાર, રાજા વગેરે લોકો તેમને વદના કરવા માટે હર્ષથી ગયા આચાર્ય મહારાજે ઉચિત દેશના આપી પછી રાજાએ આશ્ચર્ય પામી રત્નસાર કુમારનો પૂર્વભવ ગુરૂ મહારાજને પૂછ્યો ત્યારે ચાર જ્ઞાનના ધણી એવા વિદ્યાનદ આચાર્ય નીચે પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા —

"હે રાજા ! રાજપુર નગરમા ધનથી સપૂર્ણ અને સુદર એવો શ્રીસાર નામે રાજપુત્ર હતો એક શ્રેષ્ઠિપુત્ર, બીજો મત્રિપુત્ર અને ત્રીજો ક્ષત્રિયપુત્ર, એવા ત્રણ રાજપુત્રના દોસ્ત હતા ધર્મ, અર્થ અને કામથી જેમ ઉત્સાહ શોભે છે, તેમ તે ત્રણે મિત્રોથી રાજકુમાર મૂર્તિમત ઉત્સાહ સરખો શોભતો હતો ચારમા ક્ષત્રિયપુત્ર જે હતો, તે પોતાના ત્રણ મિત્રોનુ કલાકૌશલ્ય જોઈ જડમૂઢ એવા પોતાની નિદા કરતો હતો, અને જ્ઞાનને માન આપતો હતો એક વખતે રાણીના મહેલમા કોઇ ચોરે ખાતર પાડયું સુભટોએ તે ચોરને ચોરીના માલ સહિત પકડ્યો ક્રોધ પામેલા રાજાએ ચોરને શૂળી ઉપર ચઢાવવાનો આદેશ કર્યો. શૂળી ઉપર ચઢાવનારા લોકો તે ચોરને વધ કરવા લઇ જવા લાગ્યા એટલામ દયાળુ શ્રીસારકુમારે હરિણીની માફક ભયભીત આખથી આમતેમ જોતા તે ચોરને જોયો "મ્હારી માતાનુ દ્રવ્ય હરણ કરનારો એ ચોર છે, માટે હુ એનો પોતે વધ કરીશ" એમ કહી તે વધ કરનાર લોકોની પાસેથી ચોરને પોતાના તાબામા લઇને કુમાર નગ બહાર ગયો દિલના ઉદાર અને દયાળુ એવા શ્રીસારકુમારે "ફરીથી ચોરી કરીશ નહીં" એમ કહી કોઇ ન જાણે એવી રીતે ચોરને છોડી દીધો સત્પુરુષોની અપરાધી પુરુષને વિ પણ અદ્ભુત દયા હોય છે સર્વે મનુષ્યોને બધા ઠેકાણે પાચ મિત્ર હોય છે અને ચા શત્રુ પણ હોય છે તેમ કુમારને પણ હોવાથી કોઇએ ચોરને છોડાવવાની વાત રાજાને કાને નાખી "આજ્ઞાભગ કરવો એ રાજાનો શસ્ત્ર વિનાનો વધ કહેવાય છે" એ હોવાથી રોષ પામેલા રાજાએ શ્રીસારનો ઘણો તિરસ્કાર કર્યો તેથી ઘણો દુખી થએલે અને રોષ પામેલો શ્રીસાર ઝટ નગરથી બહાર નીકળી ગયો

માની પુરૂષો પોતાની માનહાનિને મરણ કરતા વધારે અનિષ્ટ ગણે છે જ્ઞાન, દર્શ અને ચારિત્ર જેમ ભવ્ય જીવને આવી મળે, તેમ હમેશા મિત્રતા રાખનારા ત્રણે મિત્ર શ્રીસારને આવી મળ્યા કેમકે-સદેશો મોકલવો પડે ત્યારે દૂતની, સકટ આવે બાધવોની માથે આપદા આવી પડે ત્યારે મિત્રોની અને ધન જતું રહે ત્યારે સ્ત્રીની પરીક્ષા કરા

ટલામા દ્વારપાલિકાની માફક કોટ ઉપર બેઠેલી એક સુંદર મેનાએ કુમારને અદર જતા રકાવ્યો કુમારને એથી ઘણુ અજાયબ લાગ્યુ તેણે ઉચ્ચ સ્વરથી પૂછ્યુ કે, "હે દર સારિકે ! તું શા માટે મને વારે છે ?" મેનાએ કહ્યુ "હે મહાપડિત ! ત્હારા ાને માટે રોકુ છુ જો ત્હારે જીવવાની મરજી હોય તો આ નગરની અદર ન જા એમ ન સમજ કે, એ મેના વૃથા મને વારે છે અમે જાતના તો પક્ષી છીએ, તો પક્ષી જાતિમા ઉત્તમપણુ હોતું જ નથી એમ નથી ઉત્તમ જીવો હેતુ વિના એક ન પણ બોલતા નથી હવે તને હુ રોકુ છુ, તેનો હેતુ જાણવાની ઇચ્છા હોય તો સાભળ

આ રત્નપુર નગરમા પરાક્રમ અને પ્રભુતાથી બીજો ઇંદ્ર જ ન હોય ! એવો પુરદર મે રાજા પૂર્વે થયો કોઇથી ન પકડાય એવો હોવાથી જાણે નારનું એક મૂર્તિમત ર્ગ્ય જ ન હોય ! એવો કોઈક ચોર જાતજાતના વેષ કરીને આખા શહેરમા ચોરીઓ તો હતો તે મનમાનતા વિચિત્ર પ્રકારના ખાતર પાડતો હતો, અને ધનના ભરેલા ર વિનાના પાત્રો ઉપાડી જતો હતો કાઠાના ઝાડો જેમ નદીના મહાપુરને રોકી તા નથી, તેમ તલારક્ષ તથા બીજા રખવાળ વગેરે મ્હોટા સુભટો તેને અટકાવી શકયા હે એક દિવસે રાજા સભામા બેઠો હતો એટલામા નગરવાસી લોકોએ આવી પ્રણામ ચોરના ઉપદ્રવ સબધી હકીકત રાજાને સભળાવી, તેથી રાજાને રોષ ચઢ્યો, તેના રાતા થયા, અને તે જ વખતે તેણે મુખ્ય તલારક્ષને બોલાવી ઘણો ઠપકો દીધો તલારક્ષે "હે સ્વામિન્ ! અસાધ્ય રોગ આગળ જેમ કોઇ ઇલાજ ચાલતો નથી, તેમ મ્હારો થવા મ્હારા હાથ નીચેના અમલદારોનો તે ચોર આગળ કોઇ પણ ઉપાય ચાલતો ી, માટે આપને ઉચિત લાગે તે કરો" પછી મ્હોટો પરાક્રમી અને યશસ્વી પુરદર જા પોતે રાત્રિએ છુપી રીતે ચોરની ખોળ કરવા લાગ્યો

એક વખતે રાજાએ કોઈ ઠેકાણે ખાત્ર દઇ પાછો જતા તે ચોરને ચોરીના માલ હિત જોયો ઠીક જ છે, પ્રમાદ મૂકીને પ્રયત્ન કરનારા પુરુષો શું ન કરી શકે ? ધૂતારો ગલો જેમ માછલી પાછળ છાનોમાનો જાય છે, તેમ રાજા છુપી રીતે તે વાતનો ાબર નિર્ણય કરવાને સારૂ તથા તેનુ સ્થાનક પણ જાણવાને માટે તેની પાછળ જવા ગ્યો તે ધૂર્ત ચોરે પાછળ પડેલા રાજાને કોઇ પણ રીતે તુરત જ ઓળખ્યો દૈવ નુકૂળ હોય તો શું ન થાય ? ધીઠો અને તરતબુદ્ધિ એવો તે ચોર ક્ષણમાત્રમા રાજાની જર ચૂકવીને એક મઠમા ગયો તે મઠમા રૂડી તપસ્યા કરનાર કુમુદ નામે એક શ્રેષ્ઠ પસ નિદ્રામા હતો તે મહાશઠ ચોર તાપસ નિદ્રામા હતો તેનો લાભ લઇ પોતાના વને ભારભૂત થએલો ચોરીનો માલ ત્યા મૂકી ક્યાક નાશી ગયો ખાત્રપાડુ ચોરીની ધખોળ કરનાર રાજા આમતેમ તેને ખોળતો મઠમા ગયો એટલે ત્યા ચોરીના માલ હિત તાપસ તેના જોવામા આવ્યો રાજાએ ક્રોધથી તાપસને કહ્યું, "દુષ્ટ અને ચોર

કર્મગતિ વિચિત્ર હોવાથી સાર્થથી ભૂલા પડ્યા ક્ષુધા તૃષાથી પીડાયલા એવા તે ચારે જણા ત્રણ દિવસ સુધી ભમી ભમીને છેવટે એક ગામમા આવ્યા અને ભોજનની તૈયારી કરવા લાગ્યા એટલામા જેનો ભવ થોડો બાકી રહ્યો છે એવા કોઈ જિનકલ્પી મુનિરાજ તેમની પાસે ભિક્ષા લેવાને તથા તેમને ઉત્કૃષ્ટ વૈભવ આપવાને સારૂ આવ્યા રાજકુમાર સ્વભાવે ભદ્રક હોવાથી તેણે ચઢતે ભાવે મુનિરાજને ભિક્ષા આપી અને ભોગફળ કર્મ ઉપાર્જ્યું મુનિરાજને ભિક્ષા આપવાથી બે મિત્રોને આનદ થયો તેમણે મન, વચન કાયાથી દાનને અનુમોદના આપી અથવા ઠીક જ છે, સરખા મિત્રોએ સરખુ પુણ્ય ઉપાર્જન કરવુ ઉચિત છે "સર્વ આપો એવો યોગ ફરીવાર અમને ક્યાથી મળવાનો ?" આ પ્રમાણે તે બન્ને મિત્રોએ પોતાની અધિક શ્રદ્ધા જણાવવાને સારૂ કપટ વચન કહ્યુ

ક્ષત્રિયપુત્રનો સ્વભાવ તુચ્છ હતો, તેથી તે દાનને વખતે બોલ્યો કે, "હે કુમાર ! અમને ઘણી ભૂખ લાગી છે, માટે અમારે સારુ કાઈક રાખો " ખોટી બુદ્ધિથી ક્ષત્રિયપુત્રે કોકટ દાનમા અતરાય કરીને ભોગાતરાય કર્મ બાધ્યું પછી રાજાએ બોલાવ્યાથી તે પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા, અને સુખી થયા મધ્યમ ગુણવાળા તે ચારે જણામા રાજકુમારને રાજ્ય, શ્રેષ્ઠિપુત્રને શ્રેષ્ઠિપદ, મત્રીપુત્રને મત્રીપદ, અને ક્ષત્રિયપુત્રને સુભટોનુ અગ્રેસરપણુ મળ્યું અનુક્રમે તેઓ પોતપોતાનુ પદ ભોગવી મરણ પામ્યા સુપાત્રદાનના પ્રભાવથી શ્રીસાર કુમાર રત્નસાર થયો શ્રેષ્ઠીપુત્ર અને મત્રીપુત્ર રત્નસારની સ્રીઓ થઈ કેમકે, કપટ કરવાથી સ્રીભવ પ્રાપ્ત થાય છે ક્ષત્રિયપુત્ર પોપટ થયો, કારણ કે દાનમા અતરાય કરવાથી તિર્યચપણું મળે છે પોપટમા જે ઘણી ચતુરતા દેખાય છે, તે પૂર્વભવે જ્ઞાનને ઘણું માન દીધુ હતું તેનું ફળ છે શ્રીસારે છોડાવેલો ચોર તાપસ વ્રત પાળી રત્નસારને સહાય્ય કરનારો ચદ્રચૂડ દેવતા થયો "

રાજા આદિ લોકો મુનિરાજના એવા વચન સાભળી પાત્રદાનને વિષે ઘણા આદરવત થયા અને સમ્યક્ પ્રકારે જૈન ધર્મ પાળવા લાગ્યા ઠીક જ છે, તત્ત્વનુ જ્ઞાન થાય ત્યારે કોણ આલસ્ય કરે ? સત્પુરુષોનો સ્વભાવ સૂર્ય સરખો જગતમા શોભે છે કેમકે, સૂર્ય જેમ અધકાર દૂર કરી લોકોને સન્માર્ગે લગાડે છે, તેમ સત્પુરુષો પણ અધકાર દૂર કરી લોકોને તે સન્માર્ગે લગાડે છે ઘણા પુણ્યશાળી રત્નસાર કુમારે પોતાની બે સ્રીઓની સાથે ચિરકાળ સુધી ઉત્કૃષ્ટ ભોગ ભોગવ્યા પોતાના ભાગ્યથી જ ધન જોઇએ તેટલું મળી ગયાથી શુદ્ધ બુદ્ધિવાળા રત્નસારે ધર્મ અને કામ એ બે પુરુષાર્થને જ માહોમાહે બાધા ન આવે તેવી રીતે સમ્યક્ પ્રકારે સાધ્યા કુમારે રથયાત્રાઓ, તીર્થયાત્રાઓ, અરિહતની રૂપાની, સોનાની તથા રત્નની પ્રતિમાઓ, તેમની પ્રતિષ્ઠાઓ, જિનમદિરો, ચતુર્વિધ સઘનું વાત્સલ્ય, બીજા દીન જનો ઉપર ઉપકાર વગેરે સારા કૃત્યો ચિરકાળ સુધી કર્યા એવા

એવા હે હઠચર્મધારી તાપસ ! ચોરી કરી હમણા જ તુ કપટથી સૂઈ રહ્યો છે ! ખોટી નિદ્રા લેનાર તને હુ હમણા જ મરણને શરણ કરીશ એટલે કે મહાનિદ્રા લાવીશ "

રાજાના વજ્રપાત સરખા આવા કઠીણ વચનથી તાપસ ભયભીત થયો, ગભરાયો અને જાગૃત થયો હતો, તો પણ ઉત્તર દઈ શક્યો નહિ નિર્દય રાજાએ સુભટો પાસે બધાવીને તેને સવારમા શૂળીએ ચઢાવવાનો હુકમ કર્યો અરે રે ! અવિચારી કૃત્યને ધિક્કાર થાઓ ! ! ! તાપસે કહ્યુ " હાય હાય ! હે આર્ય પુરુષો ! હુ ચોરી કર્યા વિના તપાસ ન કરવાને લીધે માર્યો જઉ છુ " તાપસનું એ કહેવુ સાચુ હતું, તો પણ તે વખતે અધિક ધિક્કારને પાત્ર થયુ જ્યારે દૈવ પ્રતિકૂળ થાય ત્યારે અનુકૂળ કોણ રહે ! જુઓ રાહુ ચદ્રમાને એકલો જોઇ તેનો ગ્રાસ કરે છે ત્યારે તેની મદદમા કોઇ પણ આવતું નથી પછી યમના વિકરાળ દૂત સરખા તે સુભટોએ તે તાપસને મુંડાવી, ગર્દભ ઉપર ચઢાવી તથા બીજી પણ ઘણી વિટબણા કરી પ્રાણઘાતક સૂળી ઉપર ચઢાવ્યો અરેરે ! પૂર્વભવે કરેલા ખોટા કર્મોનું પરિણામ કેવું ભયકર આવે છે ! ! તાપસ સ્વભાવથી શાત હતો, તે પણ તેને તે વખતે ઘણો ક્રોધ આવ્યો જળ સ્વભાવથી શીતળ છે, તો પણ તેને તપાવીએ તો તે ઘણું જ ગરમ શું ન થાય ? તાપસ તત્કાળ મરણ પામીને રાક્ષસ યોનિમા ગયો મરણ વખતે તેવી અવસ્થામા (રૌદ્રધ્યાનમા) રહેનારા જીવોને વ્યતરની ગતિ મળે છે હીન યોનિમા ઉત્પન્ન થએલા તે દુષ્ટ રાક્ષસે રોષથી ક્ષણમાત્રમા એકલા રાજાને મારી નાખ્યો અરેરે ! અણવિચાર્યું કાર્ય કરવાથી કેવું માઠુ પરિણામ આવે છે ! ! પછી રાક્ષસે નગરવાસી બધા લોકોને બહાર કાઢી મૂકયા રાજાના અવિચારી કૃત્યથી પ્રજાઓ પણ પીડાય છે તે રાક્ષસ હજી પણ જે કોઈ નગરની અદર પ્રવેશ કરે છે, તેને ક્ષણમાત્રમા હણે છે અથવા અતપુરમા પ્રવેશ કરનારની કોણ ક્ષમા કરે ? માટે હે વીરપુરુષ ! તહારુ શુભ ઇચ્છનારી હું તને યમના મુખ સરખી એ નગરીમા પ્રવેશ કરતા અટકાવું છુ "

રત્નસાર કુમારને મૈનાનુ એવું હિતકારી વચન સાભળી અને તેની વાક્ચાતુર્ય જોઈ આશ્ચર્ય લાગ્યુ તો પણ રાક્ષસથી તે લેશમાત્ર પણ ડર્યો નહિ વિવેકી પુરુષે કોઇ કાર્ય કરતા ઉત્સુક, કાયર તથા આળસુ ન થવું એમ છતા કુમાર તે નગરની અદર પ્રવેશ કરવા ઘણોજ ઉત્સુક થયો પછી કોઇનો ડર ન રાખનાર શૂરવીર કુમાર રાક્ષસનું પરાક્રમ જોવાના કૌતુકથી જેમ સગ્રામ ભૂમિમા ઉતરવુ, તેમ શીઘ્ર તે નગરીમા ગયો આગળ જતા કુમારે જોયુ તો, કોઇ ઠેકાણે મલય પર્વત સરખા ચદન કાષ્ઠના ઢગલા પડ્યા હતા યુગલિયાને જોઇએ તેવા પાત્ર આપનાર ભૃગાગ કલ્પવૃક્ષની પેઠે, કોઈ ઠેકાણે સુવર્ણના તથા બીજા પાત્રનાં ઢગલા પડ્યા હતા, ખેતરના ખળામા જેમ અનાજના ઢગલા છે, તેમ કોઈ ઠેકાણે કપૂર સાલ આદિ ધાન્યના ઢગલા પડેલા હતા નિવાસ ... ની માફક સોપારી વગેરે પાર વિનાના કરિયાણા પડ્યા

કૃત્યો કરવા એ જ લક્ષ્મીનું ફળ છે કુમારના સહવાસથી તેની બે સ્ત્રીઓ પણ કુમાર સરખી જ ધર્મનિષ્ઠ થઈ સત્પુરુષોની સાથે સહવાસ કરવાથી શું ન થાય? પછી રત્નસાર કુમાર આયુષ્ય પૂરૂં થયું ત્યારે બે સ્ત્રીઓની સાથે પંડિત મરણવડે દેહ છોડીને અચ્યુત દેવલોકે ગયો શ્રાવકને એ ગતિ ઉત્કૃષ્ટ કહી છે રત્નસારનો જીવ ત્યાંથી ચ્યવી મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા અવતરશે, અને જૈન ધર્મની સમ્યક્ પ્રકારે આરાધના કરી શીઘ્ર મોક્ષસુખ પામશે ભવ્ય જીવોએ આ રીતે કહેલું આશ્ચર્યકારી રત્નસાર કુમારનું ચરિત્ર બરોબર ધ્યાનમા લેવુ, અને પાત્રદાનને વિષે તથા પરિગ્રહપરિમાણવ્રત આદરવાને વિષે ઘણો જ યત્ન કરવો આ રીતે પાત્રદાન ઉપર અને પરિગ્રહપરિમાણ ઉપર રત્નસાર કુમારની કથા કહી

ભોજનાવસરે સુપાત્રદાન વિગેરે.

વિવેકી પુરુષ સાધુ આદિનો યોગ હોય તો ઉપર કહેલી રીતે દરરોજ વિધિ પ્રમાણે અવશ્ય પાત્રદાન કરે તેમજ ભોજનને વખતે અથવા પહેલા આવેલા સાધર્મીઓને પણ શક્તિ પ્રમાણે પોતાની સાથે જમાડે કારણ કે, સાધર્મી પણ પાત્ર જ કહેવાય છે સાધર્મી વાત્સલ્યની વિધિ વગેરે આગળ આવશે તેમજ બીજા પણ ભીખારી વગેરે લોકોને ઉચિત દાન આપવું તેમને નિરાશ કરી પાછા કાઢવા નહીં કર્મબંધ કરાવવો નહીં, ધર્મની હીલના પણ ન કરાવવી, પોતાનું મન નિર્દય ન રાખવું ભોજનને અવસરે દ્વાર બંધ કરવું વગેરે એ મ્હોટા અથવા દયાળુ પુરુષોનું લક્ષણ નથી સાભળવામા પણ એમ છે કે, ચિત્રકૂટને વિષે ચિત્રાંગદ રાજા હતો તેના ઉપર ચઢાઈ કરનાર શત્રુની સેનાએ ચિત્રકૂટ ગઢને ઘેરી નાખ્યો શત્રુઓની અંદર પેસવાની ઘણી ધાસ્તી હોવા છતા પણ ચિત્રાંગદ રાજા દરરોજ ભોજનને વખતે પોળનો દરવાજો ઉઘડાવતો હતો તે મર્મની વાત ગણિકાએ જાહેર કરવાથી શત્રુઓએ ગઢ તાબામા લીધો એવી રીત છે માટે શ્રાવકે અને તેમા પણ વિશેષે કરી ઋદ્ધિવંત શ્રાવકે ભોજનને વખતે દ્વાર બંધ કરવા નહીં, કેમકે— કોણ પોતાનું ઉદરપોષણ કરતો નથી? પરંતુ ઘણા જીવોને નિર્વાહ ચલાવે તેની જ પુરુષમા ગણત્રી છે, માટે ભોજન વખતે આવેલા પોતાના બાંધવ આદિને જરૂર જમાડવા ભોજનને વખતે આવેલા મુનિરાજને ભક્તિથી, યાચકોને શક્તિના અનુસારથી અને દુઃખી જીવોને અનુકંપાથી યથાયોગ્ય સંતુષ્ટ કર્યા પછી જ મ્હોટા પુરુષોને ભોજન કરવું ઉચિત છે

આગમમા પણ કહ્યુ છે કે—સુશ્રાવક ભોજન કરતા દ્વાર બંધ કરે નહીં, કેમકે, જિનેંદ્રોએ શ્રાવકોને અનુકંપાદાનની મનાઇ કરી નથી શ્રાવકે ભયંકર ભવસમુદ્રમા જીવોનો સમુદાય દુઃખથી હેરાન થએલો જોઇ નાતજાતની અથવા ધર્મની મનમા તફાવત ન રાખતા દ્રવ્યથી અન્નાદિક દઇને તથા ભાવથી સન્માર્ગે લગાડીને યથાશક્તિ અનુકંપા કરવી એવું

શ્રીભગવતી આદિ સૂત્રોમાં શ્રાવકના વર્ણનને પ્રસંગે "અવગુઅદુઆરા" એવું વિશેષણ દઇ "શ્રાવકે સાધુ આદિ લોકોને પ્રવેશ કરવા માટે હમેશાં દ્વાર ઉઘાડાં રાખવાં" એમ કહ્યું છે તીર્થંકરોએ પણ સાંવત્સરિક દાન દઇ દીન લોકોનો ઉદ્ધાર કર્યો વિક્રમ રાજાએ પણ પોતાના રાજ્યમાંના સર્વે લોકોને ઋણ વિનાના કર્યા, તેથી તેના નામનો સંવત્ ચાલ્યો દુકાળ આદિ આપદા આવી પડે ત્યારે અનાથ લોકોને સહાય્ય આપવાથી ઘણી ફળપ્રાપ્તિ થાય છે કેમકે—શિષ્યની વિનય ઉપરથી, સુભટની સંગ્રામનો સમય આવવાથી, મિત્રની આપદાનો પ્રસંગ આવવાથી અને દાનની દુર્ભિક્ષ પડવાથી પરીક્ષા થાય છે વિ સંવત્ ૧૩૧૫ માં વર્ષે દુકાળ પડ્યો ત્યારે ભદ્રેશ્વર નગરના રહીશ શ્રીમાલજ્ઞાતિના જગડુ શાહે એક સો બાર સદાવ્રતો રાખી દાન આપ્યું કહ્યું છે કે—દુકાળ પડે છતે હમ્મીરે બાર, વીસળદેવે આઠ, બાદશાહે એકવીસ અને જગડુશાહે હજાર મૂડા ધાન્યના આપ્યા તેમજ અણહિલપુર પાટ્ટણમાં સિંધાક નામે એક મ્હોટો સરાફ થયો તેણે અશ્વ, ગજ, મ્હોટા મહેલ આદિ ઘણી ઋદ્ધિ ઉપાર્જન કરી સંવત્ ૧૪૨૯ મે વર્ષે તેણે આઠ મંદિરો બંધાવ્યાં અને મહાયાત્રાઓ કરી એક વખતે તેણે જ્યોતિષીના કહેવા ઉપરથી આવતા કાળમાં દુકાલ પડવાનો હતો તે તેણે જાણ્યું અને બે લાખ મણ ધાન્ય એકઠું કરી રાખ્યું તેથી દુર્ભિક્ષ પડે ભાવની તેજીથી તેને ઘણો લાભ થયો, ત્યારે ચોવીશ હજાર મણ ધાન્ય તેણે અનાથ લોકોને આપ્યું હજાર બંદીવાન છોડાવ્યા છપ્પન રાજાઓને છોડાવ્યા જિનમંદિરો ઉઘડાવ્યાં શ્રીજયાનંદસૂરિ તથા શ્રી દેવસુંદરસૂરિ એમનાં પગલાં સ્થાપન કર્યાં આ આદિ અનેક તેના ધર્મકૃત્યો જાહેર છે, માટે શ્રાવકે વિશેષે કરી ભોજન વખતે અવશ્ય અનુકંપાદાન કરવું દરિદ્રી ગૃહસ્થે પણ ઘરમાં અન્ન વગેરે એકઠું કરવું કે જેથી કોઇ ગરીબ આવે તો તેની યથાશક્તિ આસનાવાસના કરાય એમ કરતાં તને કાંઇ બહુ ખરચમાં ઉતરવું પડતું નથી કારણ કે, ગરીબ લોકોને થોડામાં પણ સંતોષ થાય છે કેમકે—કોળિયામાંથી એક દાણો નીચે ખરી પડે તો તેથી હાથીના આહારમાં શું ઓછું પડવાનું હતું ? પણ તે એક દાણા ઉપર કીડીનું તો આખું કુટુંબ પોતાનો નિર્વાહ કરી લે છે બીજું એવો નિરવદ્ય આહાર ઉપર કહેલી રીતે કિંચિત્ અધિક તૈયાર કર્યો હોય તો તેથી સુપાત્રનો યોગ મળી આવે શુદ્ધ દાન પણ અપાય છે

તેમજ માતા, પિતા, બાંધવ, બ્હેન, પુત્ર, પુત્રીઓ, પુત્રની સ્ત્રીઓ, સેવક, ગ્લાન, બંધનમાં રાખેલા લોકો તથા ગાય જાનવરો આદિને ઉચિત ભોજન આપીને, પંચપરમેષ્ઠીનું ધ્યાન કરીને તથા પચ્ચખાણનો અને નિયમનો બરોબર ઉપયોગ રાખીને પોતાને રુચતું હોય તેવું ભોજન કરવું કહ્યું છે કે—ઉત્તમ પુરૂષોએ પહેલાં પિતા, માતા, બાળક, ગર્ભિણી, વૃદ્ધ અને રોગી એમને ભોજન કરાવીને પછી પોતે ભોજન કરવું ધર્મના જાણ પુરુષે સર્વે જાનવરોની, તથા બંધનમાં રાખેલા લોકોની સારસંભાળ કરીને પછી પોતે ભોજન કરવું, તે [illegible] ન કરવું

मि पक्खीचउमासवरिसेअत्ति એ વચન વ્યવહારભાષ્ય પીઠિકામા છે अट्ठमिचउद्दसीनाण पचमीचउमास-વગેરે વચન મહાનિશીથમા છે વ્યવહાર સૂત્રના છઠ્ઠા ઉદ્દેશમા पक्खस्स अट्ठमी खलु, मासस्स य पक्खिअ मुणेमव्व એ વચનની વ્યાખ્યા કરતા ચૂર્ણિકારે અને વૃત્તિકારે પાક્ષિક શબ્દનો અર્થ ચતુર્દશી એમજ કર્યો છે જો પખ્ખી અને ચતુર્દશી જૂદા હોય તો આગમમા બે શબ્દ જૂદા આવત, પણ તેમ નથી તેથી અમે એવા નિશ્ચય ઉપર આવીએ છીએ કે, પખ્ખી ચતુર્દશીને દિવસેજ થાય

અગાઉ ચોમાસી પૂનમે અને સવત્સરી પાચમે કરતા હતા, પણ હાલના વખતમા શ્રી કાલિકાચાર્યની આચરણાથી ચોમાસી ચૌદશે અને સવત્સરી ચોથે કરાય છે એ વાત સર્વસમત હોવાથી પ્રામાણિક છે શ્રી કલ્પભાષ્ય આદિ ગ્રથોમા કહ્યું છે કે–કોઇ પણ આચાર્યે કોઈ પણ વખતે મનમા શઠતા ન રાખતા જે કાઈ નિરવદ્ય આચરણ કર્યુ હોય, અને અન્ય આચાર્યોએ તેનો જો પ્રતિષેધ ન કર્યો હોય તો તે બહુમત આચરિત જ સમજવુ તીર્થોદ્ધાર નામના ગ્રથમા પણ કહ્યુ છે કે—શાલિવાહન રાજાએ સઘના આદેશથી શ્રીકાલિકાચાર્ય પાસે ચોદસને દિવસે ચોમાસી અને ચોથને દિવસે સવત્સરી કરવી વીરનિર્વાણ સવત નવસો ત્રાણુમા વર્ષે ચતુર્વિધ શ્રીસઘે ચૌદશને દિવસે ચોમાસી પ્રતિક્રમણ કર્યું તે આચરણ પ્રમાણભૂત છે આ વિષયમા અધિક ચર્ચા જોવી હોય તો પૂજ્ય શ્રી કુલમડનસૂરિએ કરેલો વિચારામૃતસગ્રહ નામનો ગ્રથ જોવો

દેવસીયપ્રતિક્રમણની વિધિ.

પ્રતિક્રમણ કરવાની વિધિ યોગશાસ્ત્રની વૃત્તિમા ચિરતનાચાર્યકૃત ગાથાઓ કહેલી છે, તે ઉપરથી ધારવી, તે નીચે પ્રમાણે છે —

આ મનુષ્યભવમા સાધુએ તથા શ્રાવકે પણ પચવિધ આચારની શુદ્ધિ કરનારૂ પ્રતિક્રમણ ગુરૂની સાથે, અથવા ગુરૂનો યોગ ન હોય તો એકલાએ અવશ્ય કરવુ (૧) ચૈત્યવદન કરી ચાર ભગવાનહ પ્રમુખ ખમાસમણા દઈ ભૂમિને વિષે મસ્તક રાખી સર્વે અતિચારનો मिच्छामिदुक्कड देवो (२)

પ્રથમ સામાયિક લઈ इच्छामि ठामि काउस्सग्ग ઇત્યાદિ સૂત્ર બોલવું અને પછી ભુજાઓ તથા કોણી લાબી કરી રજોહરણ અથવા ચરવળો તથા મુહપત્તિ હાથમા રાખી ઘોડગ વગેરે દોષ ટાળી કાઉસગ્ગ કરે તે વખતે પહેરેલો ચોળપટ્ટો નાભિથી નીચે અને ઢીચણથી ચાર આગળ ઊંચો હોવો જોઇએ (૩-૪) કાઉસગ્ગ કરતા મનમા દિવસે કરેલા અતિચાર અનુક્રમે ચિતવવા પછી નવકારવડે કાઉસગ્ગ પારી લોગસ્સ કહેવો (૫) સડાસક પૂજી નીચે બેસી પરસ્પર ન લાગે તેમ લાબી બે ભુજાઓ કરી મુહપત્તિની તથા

પ્રકૃતિને યોગ્ય અને પરિમિત ભોજન કરવુ.

હવે જે વસ્તુનુ સાત્મ્ય હોય તે વસ્તુ વાપરવી આહાર, પાણી, વગેરે વસ્તુ ભાવથી વિરૂદ્ધ હોય તો પણ કોઇને તે માફક આવે છે, તેને સાત્મ્ય કહે છે જ માડીને પ્રમાણસર વિષભક્ષણ કરવાની ટેવ પાડી હોય તો તે વિષજ અમૃત સ થાય છે અને ખરેખર અમૃત હોય તો પણ કોઈ વખતે ન વાપરવાથી પ્રકૃતિને ન આવતુ હોય તો તે વિષ માફક થાય છે એવો નિયમ છે, તથાપિ પથ્ય વ સાત્મ્ય હોય તો પણ તે જ ઉપયોગમા લેવી, અને અપથ્ય વસ્તુનુ સાત્મ્ય ન હોય વાપરવી "બલિષ્ટ પુરૂષને સર્વ વસ્તુ હિતકારી છે" એમ સમજી કાળકૂટ વિષ ન કરવુ વિષ શાસ્ત્રનો જાણ પુરૂષ સુશિક્ષિત હોય તો પણ કોઈ વખતે વિષ ખા મરણ પામે છે તેમજ કહ્યુ છે કે—જે ગળાની નીચે ઉતર્યું તે સર્વ અશન કહેવા માટે ડાહ્યા લોકો ગળાની નીચે ઉતરે ત્યા સુધી ક્ષણ માત્ર સુખને અર્થે જિહ્વાની લોલુ રાખતા નથી એવુ વચન છે માટે જિહ્વાની લોલુપતા પણ મૂકવી તથા અભક્ષ્ય, અ કાય અને બહુ સાવદ્ય વસ્તુ પણ વર્જવી

પોતાના અગ્નિબળ માફક પરિમિત ભોજન કરવુ જે પરિમિત ભોજન કરે બહુ ભોજન કર્યા જેવુ છે અતિશય ભોજન કરવાથી અજીર્ણ, ઓકારી, જુલાબ મરણ વગેરે પણ થોડી વારમા થાય છે કેમ કે—હે જીભ ! તુ ભક્ષણ કરવાનું અને વાનું માપ રાખ કારણ કે, અતિશય ભક્ષણ કરવાનું અને અતિશય બોલવાનું પ ભયકર નીપજે છે હે જીભ ! જો તુ દોષ વિનાનું તથા પરિમિત ભોજન કરે દોષ વિનાનું તથા પરિમિત બોલે, તો કર્મરૂપ વીરોની સાથે લડતા એવા જીવ થકી જયપત્રિકા મળશે એમ નક્કી જાણ હિતકારી, પરિમિત અને પરિપક્વાન્ન ભક્ષ નારો, ડાબે પાસે શયન કરનારો, હમેશા ફરવા હરવાની મહેનત કરનારો, વિલ લગાડતા મળમૂત્રનો ત્યાગ કરનારો અને સ્ત્રીઓની બાબતમા પોતાનું મન વશમા નારો એવો પુરૂષ રોગોને જીતે છે હવે ભોજન કરવાનો વિધિ વ્યવહારશાસ્ત્ર અનુસારે નીચે પ્રમાણે જાણવો —

ભોજનની વિધિ.

અતિશય પ્રભાત કાળમા, તદ્દન સધ્યાને વખતે અથવા રાત્રિએ તથા ગમન ભોજન ન કરવુ ભોજન કરતી વખતે અન્નની નિંદા ન કરવી ડાબા પગ ઉપર હા ન રાખવો તથા એક હાથમા ખાવાની વસ્તુ લઇ બીજા હાથે ભોજન ન કરવુ

કાયાની પચ્ચીશ પચ્ચીશ પડિલેહણા કરવી ઊઠી, ઊભા રહી વિનયથી વિધિપૂર્વક ગુરૂને વદના કરવી તેમા બત્રીશ દોષ ટાળવા અને પચીશ આવશ્યકની વિશુદ્ધિ સાચવવી પછી સમ્યક્ પ્રકારે શરીર નમાવી બે હાથમા યથાવિધિ મુહપત્તિ અને રજોહરણ અથવા ચર વળે લઈ ગુરૂ આગળ અનુક્રમે પ્રકટપણે અતિચાર ચિતવવા (૮) પછી નીચે બેસી સામાયિક વગેરે સૂત્ર યતનાથી કહે તે પછી ઉઠીને "अब्भुट्ठिओमि" વગેરે પાઠ વિધિ પૂર્વક કહે (૯) પછી વાદણા દઇ પાચ આદિ યતિઓ હોય તો ત્રણ વાર ખમાવે પછી વાદણા દઇ आयरिअ ઇત્યાદિ ત્રણ ગાથાનો પાઠ કહે (૧૦) આ રીતે સામાયિકસૂત્ર તથા કાયોત્સર્ગ સૂત્રનો પાઠ કહી, પછી ચારિત્રાચાર શુદ્ધિને અર્થે કાઉસગ્ગ કરી બે લોગસ્સ ચિતવવા (૧૧) પછી યથાવિધિ કાઉસ્સગ્ગ પારીને સમ્યક્ત્વ શુદ્ધિને અર્થે પ્રગટ લોગસ્સ કહે તેમજ સર્વ લોકને વિષે રહેલા અરિહત ચૈત્યોની આરાધનાને માટે કાઉસ્સગ્ગ કરી તેમા એક લોગસ્સ ચિતવે, અને તેથી શુદ્ધ સમ્યકત્વધારી થઇને કાઉસ્સગ્ગ પારે તે પછી શ્રુતશુદ્ધિને માટે પુખ્ખરવરદી કહે (૧૨-૧૩) પછી પચીશ ઉચ્છ્વાસનો કાઉસ્સગ્ગ કરે અને યથાવિધિ પારે તે પછી સકળ શુભ ક્રિયાના ફળ પામેલા એવા સિદ્ધ પરમાત્માનો સ્તવ કહે (૧૪) પછી શ્રુતસમૃદ્ધિને અર્થે શ્રુતદેવીનો કાઉસ્સગ્ગ કરે, અને તેમા નવકાર ચિતવે તે પછી શ્રુતદેવીની થુઇ સાભળે અથવા પોતે કહે (૧૫) એ જ રીતે ક્ષેત્રદેવતાનો કાઉસ્સગ્ગ કરી તેની થુઇ સાભળે અથવા પોતે કહે પછી પચ મગળ કહી સડાસા પ્રમાર્જીને નીચે બેસે (૧૬) પછી પૂર્વોક્ત વિધિએ જ મુહપત્તિ પડિલેહી ગુરૂને વાદણા દેવા તે પછી "इच्छामो अणुसट्ठिं" કહી ઢીંચણ ઉપર બેસવુ (૧૭) ગુરૂ સ્તુતિ કહી 'नमोऽस्तु वर्द्धमानाय વગેરે ત્રણ થુઈ ઉચ્ચ સ્વરે કહેવી તે પછી નમોત્થુણ કહી પ્રાયશ્ચિતને માટે કાઉસ્સગ્ગ કરવો (૧૮)

રાઇયપ્રતિક્રમણની વિધિ.

આ રીતે દેવસી પ્રતિક્રમણ વિધિ કહ્યો રાઈ પ્રતિક્રમણ વિધિ પણ એ પ્રમાણે જ છે તેમા એટલોજ વિશેષ છે કે-પ્રથમ મિચ્છામિ દુક્કડ દઈને પછી શક્રસ્તવ કહેવુ (૧૯) ઊઠીને યથાવિધિ કાઉસ્સગ્ગ કરે અને તેમા લોગસ્સ ચિતવે તથા દર્શનશુદ્ધિને માટે બીજો કાઉસ્સગ્ગ કરી તેમા પણ લોગસ્સ જ ચિતવે (૨૦) ત્રીજા કાઉસ્સગ્ગમા રાત્રિએ થએલા અતિચાર અનુક્રમે ચિતવે અને પછી પારે તે પછી સિદ્ધસ્તવ કહી સડાસા પ્રમાર્જી બેસે (૨૧) પૂર્વની જેમ મુહપત્તિની પડિલેહણા, વદના તથા લોગસ્સ સૂત્રના પાઠ સુધી કરવુ તે પછી વદના, ખામણા, પાછી વદના કરી થુઈની ત્રણ ગાથા કહી કાઉસ્સગ્ગ કરવો (૨૨) તે કાઉસ્સગ્ગમા આ રીતે ચિતવે કે-"જેથી મ્હારા સયમયોગની હાનિ ન થાય તે તપસ્યાને હુ અગીકાર કરૂ પહેલા છમાસી તપ કરવાની તો મ્હારામા શક્તિ નથી (૨૩) ...

ભોજન કરતી વખતે એ ગૂઠા પાસેની આગળી ઊભી ન રાખવી મો, કપડા અને પગ ધોયા વિના, નગ્નપણે, મેલા કપડા પહેરીને તથા ડાબો હાથ થાળીને લગાડ્યા વિના ભોજન કરવું નહીં એક જ વસ્ત્ર પહેરીને, મસ્તકે ભીનું વસ્ત્ર વીંટીને, અપવિત્ર શરીરે તથા અતિશય જીભની લોલુપતા રાખીને વિચક્ષણ પુરૂષે ભોજન કરવું નહીં પગમા પગરખા પહેરીને, ચિત્ત ઠેકાણે રાખ્યા વિના કેવળ જમીન ઉપર જ અથવા પલગ ઉપર બેસીને, ખૂણા એમા અગર દક્ષિણ દિશામા મુખ કરીને તેમજ પાતળા આસન ઉપર બેસીને ભોજન કરવુ નહીં આસન ઉપર પગ રાખીને, તથા શ્વાન, ચાડાળ અને પતિત લોકોની નજર પડતી હોય તેવી જગ્યાએ ભોજન કરવુ નહીં તેમજ ભાગેલા અથવા મલિન વાસણમા ભોજન કરવું નહીં અપવિત્ર વસ્તુથી ઉત્પન્ન થએલું, ગર્ભહત્યા વગેરે કરનાર લોકોએ જોએલુ, રજસ્વળા સ્ત્રીએ સ્પર્શ કરેલુ, તથા ગાય, શ્વાન, પક્ષી વગેરે જીવોએ સુઘેલુ એવું અન્ન ખાવું નહીં જે ભક્ષ્ય વસ્તુ કયાથી આવી તેની ખબર ન હોય, તથા જે વસ્તુ અજાણી હોય તે ખાવી નહીં એક વાર રાધેલુ અન્ન ફરી વાર ઉનુ કર્યું હોય તો તે પણ ન ખાવુ તથા ભોજન કરતી વેળાએ "બચ બચ" એવો શબ્દ અથવા વાકુચૂકુ મો કરવુ નહીં

કેવુ ભોજન કરવુ ?

ભોજન કરતી વખતે આસપાસ રહેલા લોકોને ભોજન કરવા બોલાવીને પ્રીતિ ઉપ જાવવી. પોતાના ઇષ્ટ દેવનું નામ સ્મરણ કરવુ તથા સરખુ, પહોળુ અને ઘણું ઊંચુ નીચુ નહીં એવા સ્થિર આસન ઉપર બેસીને પોતાની માસી, માતા, બ્હેન અથવા સ્ત્રી વગેરે લોકોએ રાધેલું તથા પવિત્ર અને ભોજન કરેલા લોકોએ આદરથી પીરસેલુ અન્ન એકા તમા જમણો સ્વર વહેતો હોય ત્યારે ખાવું ભોજન કરતી વેળાએ મૌન કરવું, તથા શરીર વાકુચુકુ ન રાખવું, અને પ્રત્યેક ખાવા યોગ વસ્તુ સૂઘવી; કેમકે, તેથી દૃષ્ટિદોષ ટળે છે ઘણું ખારૂ, ઘણું ખાટુ, ઘણું ઉ હુ તથા ઘણું ઠડુ અન્ન ખાવુ નહીં શાક ઘણું ન ખાવું, અતિશય મીઠી વસ્તુ ન ખાવી તથા રુચિકર વસ્તુ પણ ઘણી ન ખાવી અતિશય ઉનું અન્ન રસનો નાશ કરે, અતિશય ખાટુ અન્ન ઇંદ્રિયોની શક્તિ ઓછી કરે, અતિશય ખારૂ અન્ન નેત્રોને વિકાર કરે, અને અતિશય ચીકણું અન્ન ગ્રહણીને (કોઠામાની છઠી કોથળીને) બગાડે કડવા અને તીખા આહારથી કફનો, તૂરા અને મીઠા આહારથી પિત્તનો, સ્નિગ્ધ અને ઉષ્ણ આહારથી વાયુનો તથા ઉપવાસથી બાકીના રોગોનો નાશ કરવો જે પુરુષ શાકભાજી બહુ ન ખાય, ઘીની સાથે અન્ન ખાય, દૂધ આદિ ચીકણી વસ્તુ સેવે, બહુ પાણી ન પીએ, અજીર્ણ વખતે ભોજન ન કરે, લઘુનીતિ કે વડીનીતિની શકા ન હોય–ત્યારે, ચાલતા ખાય નહીં, અને ખાધેલુ પચ્યા પછી અવસરે ભોજન કરે, તેને શરીરે રોગ કદાચ થાય તો બહુ જ

ઓછા એમ કરતા ઓગણત્રીશ દિવસ ઓછા કરીએ તોપણ તેટલી તપસ્યા કરવાની મ્હારામા શક્તિ નથી, તેમજ પચમાસી, ચોમાસી, ત્રિમાસી, બેમાસી, તથા એક માસખમણ પણ કરવાની મ્હારામા શક્તિ નથી (૨૪) માસખમણમા તેર ઊણા કરીએ ત્યા સુધી તથા સોળ ઉપવાસથી માંડી એકેક ઉપવાસ ઓછો કરતા ઠેઠ ચોથભક્ત (એક ઉપવાસ) સુધી તપસ્યા કરવાની પણ મ્હારામા શક્તિ નથી એમજ આંબિલ આદિ, પોરિસિ તથા નવકારસી સુધી ચિતવવુ (૨૫) ઉપર કહેલી તપસ્યામા જે તપસ્યા કરવાની શક્તિ હોય તે હૃદયમા ધારવી, અને કાઉસ્સગ્ગ પારી મુહપત્તિ પડિલેહવી પછી સરળ ભાવથી વાદણા દઈ જે તપસ્યા મનમા ધારી હોય તેનુ યથાવિધિ પચ્ચખ્ખાણ લેવુ (૨૬) પછી इच्छामो अणुसट्ठिं કહી નીચે બેસી ધીમા સ્વરથી ત્રણ થુઈનો પાઠ કહે તે પછી नमोत्थुण વગેરે કહી ચૈત્યવદન કરવુ (૨૭)

પકખી પ્રતિક્રમણની વિધિ.

હવે ચૌદશે કરવાનુ પખ્ખી પ્રતિક્રમણ કહીએ છીએ તેમા પહેલા અગાઉ કહ્યા પ્રમાણે દેવસી પ્રતિક્રમણ સૂત્રના પાઠ સુધી વિધિ કહી, પ્રતિક્રમણ કરી, પછી આગળ કહેવાશે તે અનુક્રમ પ્રમાણે સારી પેઠે કરવુ (૨૮) પ્રથમ મુહપત્તિ પડિલેહવી તથા વદના કરવી, પછી સબુદ્ધા ખામણા તથા અતિચારની આલોચના કરી, પછી વાદના તથા પ્રત્યેક ખામણા કરવા પછી વાદણા પછી પકખીસૂત્ર કહેવુ (૨૯) પ્રતિક્રમણ સૂત્ર કરી ઊભા થઇ કાઉસ્સગ્ગ કરવો તે પછી મુહપત્તિ પડિલેહી, વાદણા દઇ पार्यतिक ખામણા કરે અને ચાર થોભવદના કરે (૩૦) પછી અગાઉ કહેલી વિધિ પ્રમાણે દેવસી વદનાદિક કરવુ તેમા ભુવનદેવતાનો કાઉસ્સગ્ગ કરે અને અજિત શાતિ કહે (૩૧)

ચઉમાસી અને સવચ્છરી પ્રતિક્રમણની વિધિ

એ રીતે જ ચોમાસી પ્રતિક્રમણનો તથા સવત્સરી પ્રતિક્રમણનો વિધિ જાણવો તેમા એટલો વિશેષ કે-પખ્ખી પ્રતિક્રમણ હોય તો પખ્ખી ચોમાસી હોય તો ચોમાસી અને સવત્સરી હોય તો સવત્સરી એવા જૂદા જૂદા નામ બોલવા (૩૨) તેમજ પખ્ખીના કાઉસ્સગ્ગમા બાર, ચોમાસીના કાઉસ્સગ્ગમા વીસ અને સવત્સરીના કાઉસ્સગ્ગમા નવકાર સહિત ચાળીશ લોગ્ગસ્સનો કાઉસ્સગ્ગ ચિતવવો તથા સબુદ્ધખામણા પખ્ખી, ચોમાસી અને સવત્સરીએ અનુક્રમે ત્રણ, પાચ તથા સાત સાધુના અવશ્ય કરવા (૩૩) આ રીતે ચિરતનાચાર્યોક્ત પ્રતિક્રમણ ગાથા કહી

હરિભદ્રસૂરિકૃત આવશ્યક વૃત્તિમા વદનકનિર્યુક્તિની અદર આવેલી चत्तारि पडिक्कमणे એ ગાથાની વ્યાખ્યાને અવસરે સબુદ્ધ ખામણાના વિષયમા કહ્યું છે કે—

નીતિના જાણ પુરુષો પ્રથમ મધુર, વચ્ચે તીખુ અને છેડે કડવુ એવુ દુર્જનની મૈત્રી સરખુ ભોજન ઇચ્છે છે ઉતાવળ ન કરતા પ્રથમ મધુર અને સ્નિગ્ધ રસ ભક્ષણ કરવા, મધ્યે પાતળા, ખાટા અને ખારા રસ ભક્ષણ કરવા તથા અંતે કડવા અને તીખારસ ભક્ષણ કરવા પુરુષે પહેલા પાતળા રસ મધ્યે કડવા રસ અને અંતે પાછા પાતળા રસનો આહાર કરવો તેથી બળ અને આરોગ્ય જળવાય છે

પાણી કેમ અને કયારે પીવુ ?

ભોજનની શરૂઆતમા જળ પીએ તો અગ્નિ મંદ થાય, મધ્યભાગમા પીએ તો રસાયન માફક પુષ્ટિ આપે, અને અંતે પીએ તો વિષ માફક નુકશાન કરે માણસે ભોજન કરી રહ્યા પછી સર્વ રસથી ખરડાયલા હાથે એક પાણીનો કોગળો દરરોજ પીવો પાણી પશુની માફક ગમે તેટલુ ન પીવુ એઠુ રહેવુ પણ ન પીવુ તથા ખોબેથી પણ ન પીવુ, કેમકે, પાણી પરિમિત પીવુ તે જ હિતકારી છે ભોજન કરી રહ્યા પછી ભીને હાથે બે ગાલને, ડાબા હાથને અથવા નેત્રોને સ્પર્શ ન કરવો પરંતુ કલ્યાણને માટે બે ઢીંચણને હાથ લગાડવા

ભોજન પછીના કૃત્યાકૃત્ય

બુદ્ધિશાળી પુરૂષે ભોજન કરી રહ્યા પછી કેટલીક વાર સુધી શરીરનુ મર્દન, મળ મૂત્રનો ત્યાગ, ભાર ઉપાડવો, બેસી રહેવુ, ન્હાવુ વગેરે કરવુ નહીં ભોજન કર્યા પછી તુરત બેસી રહે તો પેટ મેદથી જાડુ થાય, ચતો સૂઇ રહે તો બળની વૃદ્ધિ થાય, ડાબે પાસે સુઇ રહે તો આયુષ્ય વધે, અને દોડે તો મૃત્યુ સામુ આવે ભોજન કરી રહ્યા પછી તુરત બે ઘડી ડાબે પાસે સૂઇ રહેવુ, પણ ઉંઘવુ નહીં અથવા સો પગલા ચાલવુ આ રીતે ભોજનનો લૌકિક વિધિ કહ્યો છે સિદ્ધાંતમા કહેલો વિધિ નીચે પ્રમાણે છે —

સિદ્ધાન્તમા કહેલી ભોજનવિધિ.

સુશ્રાવકો, નિર્વદ્ય, નિર્જીવ અને પરિમિત એવા આહારવડે આત્માનો નિર્વાહ કરનારા હોય છે એ આહાર કરતા સર સર ચબ ચબ શબ્દો ન થાય એવી રીતે તથા નીચે ખાના ખાતા દાણા કે છાંટા ન પડે તેમ, મન, વચન અને કાયાની ગુપ્તિપૂર્વક સાધુની જેમ ઉપયોગપૂર્વક સાદડીના પ્રતર ખોલે તેમ ધીમે અથવા સિંહની જેમ ઉતાવળથી નહીં આ પ્રમાણે એકલો અથવા અનેકની સાથે ધૂમ્ર અને ઇંગાલ દોષો ન લાગે તેમ આહાર કરે

દેવસી પ્રતિક્રમણમા જઘન્ય ત્રણ, પખ્ખી તથા ચોમાસીમા પાચ અને સવત્સરીમા સ
સાધુઓને જરૂર ખમાવવા પાક્ષિકસૂત્ર વૃત્તિ અને પ્રવચનસારોદ્ધારની વૃત્તિમા આવે
વૃદ્ધસામાચારીમા પણ એ પ્રમાણે કહ્યુ છે

હવે પ્રતિક્રમણના અનુક્રમનો વિચાર પૂજ્ય શ્રીજયચદ્રસૂરિકૃત ગ્રથમાથી જાણું
પ્રતિક્રમણ વિધિ ઊપર કહી તે પ્રમાણે છે

ગુરૂની વિશ્રામણા.

તેમજ આશાતના ટાળવા વગેરે વિધિથી મુનિરાજની અથવા ગુણવત તથા અતિ
ધર્મિષ્ઠ શ્રાવક આદિની સેવા કરે વિશ્રામણા એક ઉપલક્ષણ છે, માટે સુખસયમયાત્રા
પૃચ્છા વગેરે પણ કરે પૂર્વભવે પાચસો સાધુઓની સેવા કરવાથી ચક્રવર્તી કરતા અ
બળવાન થએલા બાહુબળિ વગેરેના દૃષ્ટાતથી સેવાનુ ફળ વિચારવુ ઉત્સર્ગ માર્ગે જે
સાધુઓએ કોઈ પાસે પણ સેવા ન કરાવવી, કારણ કે, "संबाहणदंतपहोअणाय"
આગમ વચનમા નિષેધ કર્યો છે અપવાદ—સાધુઓએ સેવા કરાવવી હોય તો સ
પાસે જ કરાવવી તથા કારણ પડે સાધુને અભાવે લાયક શ્રાવક પાસે કરાવવી જો કે મ્હે
મુનિરાજ સેવા કરાવતા નથી, તથાપિ મનના પરિણામ શુદ્ધ રાખી સેવાને બદલે મુનિરા
ખમાસમણુ દેવાથી પણ નિર્જરાનો લાભ થાય છે, અને વિનય પણ સચવાય છે

સ્વાધ્યાય કરવો

તે પછી પૂર્વે કહેલા દિનકૃત્ય આદિ શ્રાવકનો વિધિ દેખાડનારા ગ્રથોની અ
ઉપદેશમાળા, કર્મગ્રથ વગેરે ગ્રથોને ફેરવવારૂપ, શીલાગ વગેરે રથની ગાથા ગણવા
અથવા નવકારની વલયાકાર આવૃત્તિ વગેરે સ્વાધ્યાય પોતાની બુદ્ધિ પ્રમાણે મ
એકાગ્રતાને માટે કરવી

૧૮ હજાર શીલાગ રથનુ સ્વરૂપ

શીલાગ રથ આ ગાથા ઉપરથી જાણવો

करणे ३ जोए ३ सन्ना ४, इंदिअ ५ भूमाइ १० समणधम्मो अ १० ॥ सि
सहस्साण, अट्ठारसगस्स निप्फत्ती ॥ १ ॥

અર્થ —કરણ, કરાવણ, અનુમોદન એ ત્રણ કરણ, એ ત્રણેને મન, વચન
કાયાના ત્રણ યોગથી ...

જેવી ગાડી ખેડવાના કામમા ઉંજવાથી લેપની યુક્તિ હોય છે તે પ્રમાણે સયમ રૂપ રથ ચલાવવાને માટે સાધુઓને આહાર કહ્યો છે અન્ય ગૃહસ્થોએ પોતાને અર્થે કરેલુ તીખુ, કડવુ, તુરૂ, ખાટુ, મીઠુ અથવા ખારૂ એવુ જેવુ અન્ન મળે તેવુ સાધુ ઓએ મીઠા ઘીની માફક ભક્ષણ કરવુ તેમજ રોગ, મોહનો ઉદય, સ્વજનનો ઉપસર્ગ થએ છતે, જીવદયાનુ રક્ષણ કરવાને માટે તપસ્યાને માટે તથા આયુષ્યનો અત આવે શરીરનો ત્યાગ કરવાને અર્થે આહારનો ત્યાગ કરવો

એ વિધિ સાધુ આશ્રયી કહ્યો શ્રાવક આશ્રયી વિધિ પણ યથાયોગ્ય જાણવો બીજે સ્થળે પણ કહ્યુ છે કે—વિવેકી પુરૂષે શક્તિ હોય તો દેવ, સાધુ, નગરનો સ્વામી, તથા સ્વજન સકટમા પડયા હોય, અથવા સૂર્ય ચદ્રને ગ્રહણ લાગ્યુ હોય ત્યારે ભોજન કરવુ નહીં. તેમજ અજીર્ણથી રોગો ઉત્પન્ન થાય છે માટે અજીર્ણ, નેત્રવિકાર વગેરે રોગ થયા હોય તો ભોજન કરવુ નહીં કહ્યુ છે કે—તાવની શરૂઆતમા શક્તિ ઓછી ન થાય એટલી લાઘણ કરવી પણ વાયુથી, થાકથી, ક્રોધથી, શોકથી, કામવિકારથી અને પ્રહાર થવાથી, ઉત્પન્ન થએલા તાવમા લાઘણ કરવી નહીં તથા દેવ, ગુરૂને વદનાદિકનો યોગ ન હોય; તીર્થને અથવા ગુરૂને વદના કરવી હોય, વિશેષ વ્રત પચ્ચખાણ લેવા હોય, મ્હોટુ પુણ્યકાર્ય આરભવુ હોય તે દિવસે, તેમજ અષ્ટમી ચતુર્દશી વગેરે મ્હોટા પર્વના દિવસે પણ ભોજન કરવુ નહીં માસખમણ વગેરે તપસ્યાથી આ લોકમા તથા પરલોકમા ઘણા ગુણ ઉત્પન્ન થાય છે કહ્યું છે કે—તપસ્યાથી અસ્થિર કાર્ય હોય તે સ્થિર, વાકુ હોય તે સરળ, દુર્લભ તથા અસાધ્ય હોય તે સુસાધ્ય થાય છે વાસુદેવ, ચક્રવર્તી વગેરે લોકોના તે તે દેવતાને પોતાનો સેવક બનાવવા વગેરે ઇહલોકના કાર્યો પણ અઠમ વગેરે તપસ્યાથી જ સિદ્ધ થાય છે; પણ તે વિના સિદ્ધ થતા નથી આ રીતે ભોજન વિધિ કહ્યો છે

સુશ્રાવક ભોજન કરી રહ્યા પછી નવકાર સ્મરણ કરીને ઊઠે અને ચૈત્યવદન વિધિ વડે દેવને તથા ગુરૂને યોગ હોય તે પ્રમાણે વાદે ચાલતી ગાથામા मुत्तसंवरणाइ जुत्तीए એ પદમા આદિ શબ્દનુ ગ્રહણ કર્યું છે, તેથી એ સર્વ વિધિ સૂચવ્યો એમ જાણવુ

સ્વાધ્યાયના ભેદ

હવે ગાથાના ઉત્તરાર્ધ ી વ્યાખ્યા કરીએ છીએ-ભોજન કરી રહ્યા પછી દિવસચરિમ અથવા ગ્રથિ સહિત પ્રમુખ પચ્ચખાણ ગુરૂ પ્રમુખને બે વાદણા દઇને અથવા તે વિના ગ્રહણ કરવુ અને ગીતાર્થ મુનિરાજ પાસે અથવા ગીતાર્થ એવા શ્રાવક, સિદ્ધપુત્ર વગેરેની પાસે યોગ હોય તેમ પાચ પ્રકારની સજ્ઝાય કરવી ૧ વાચના, ૨ પૃચ્છના, ૩ પરાવર્ત્તના, ૪ ધર્મકથા અને ૫ અનુપ્રેક્ષા એ સજ્ઝાયના પાચ પ્રકાર છે તેમા નિર્જરાને માટે યથા યોગ્ય સૂત્ર વગેરેનુ દાન કરવુ ( ) ગ્રહણ કરવુ તે વાચના કહેવાય છે

પાચ ઇંદ્રિયોથી ગુણતા ૧૮૦ એકસો એશી થયા તેને પૃથિવીકાય, અપ્કાય, તેઉકાય, વાઉકાય, વનસ્પતિકાય, બેઇંદ્રિય, તેઇંદ્રિય, ચઉરિંદ્રિય, પચેદ્રિય અને અજીવકાય એ દસ ભેદની સાથે ગુણતા ૧૮૦૦ અઢારસો થયા તેને ૧ ક્ષાતિ, ૨ માર્દવ, ૩ આર્જવ, ૪ મુક્તિ (નિર્લોભતા), ૫ તપ, ૬ સયમ, ૭ સત્ય, ૮ શૌચ (પવિત્રતા), ૯ અકિચનતા (પરિગ્રહત્યાગ) અને ૧૦ બ્રહ્મચર્ય એ દસ પ્રકારના સાધુધર્મ ગુણતા ૧૮૦૦૦ અઢાર હજાર થાય એ રીતે શીલાગ રથના અઢાર હજાર અગની ઉત્પત્તિ જાણવી હવે શીલાગ રથની ભાવના આઠ આ રીતે છે —

* जे नो करति मणसा, निज्जिअ आहार सन्न सोइंदी ॥
पुढविकायारम, खतिजुआ ते मुणी वंदे ॥ १ ॥ વગેરે

એનુ વિશેષ સ્વરૂપ યત્ર ઉપરથી જાણવુ હવે સાધુધર્મ રથનો પાઠ આ રીતે છે

† न हणेइ सय साहू मणसा आहार सन्न संवुडओ ॥
सोइंदिअ सवरणो, पुढविजिए खंति सपन्नो ॥ १ ॥

વગેરે સામાચારી રથ, ક્ષમણા રથ, નિયમ રથ, આલોચના તપો રથ, સસાર રથ, ધર્મ રથ, સયમ રથ, વગેરેના પાઠ પણ આ રીતેજ જાણવા વધુ લબાણ થવાની બીકથી તે અત્રે દાખલ કર્યા નથી

નવકાર આદિની અનાનુપૂર્વી અને તેનુ ફલ.

નવકારની વલક ગણનામા તો પાચ પદ આશ્રયી એક પૂર્વાનુપૂર્વી, એક પશ્ચાનુપૂર્વી અને બાકી એકસો ને અઢાર (૧૧૮) અનાનુપૂર્વીઓ આવે છે નવપદ આશ્રયી અનાનુપૂર્વી (૩૬૨૮૭૮) ત્રણ લાખ બાસઠ હજાર આઠસો અઠોતેર થાય છે અનાનુપૂર્વી વગેરે ગણવાનો વિચાર તથા તેનુ સ્વરૂપ પૂજ્યશ્રી જિનકીર્તિસૂરિકૃત સટીક પરમેષ્ઠિ સ્તવથી જાણવુ આ રીતે નવકાર ગણવાથી દુષ્ટ એવા શાકિની, વ્યતર, વૈરી, ગ્રહ, મહા રોગ વગેરેનો શીઘ્ર નાશ થાય છે એ એનુ આ લોકમા પણ પ્રત્યક્ષ ફળ છે પરલોક આશ્રયી એનુ ફળ તો અનત કર્મક્ષય પ્રમુખ છે કેમકે—જે પાપ કર્મની નિર્જરા છ

---

* આહાર આદિ સજ્ઞા અને શ્રોત્ર વગેરે ઇંદ્રિયોને જિતનાર જે મુનિઓ પૃથ્વીકાય વગેરેનો આરભ મનથી પણ નથી કરતા તે ક્ષાતિ વગેરે દશવિધ ધર્મના પાળનાર મુનિઓને હુ વદન કરુ છુ

† આહાર વગેરે સજ્ઞાઓનો શ્રોત્ર આદિ ઇંદ્રિયોનો સવર કરનાર, પૃથ્વીકાય વગેરે આરભને વર્જનાર તથા ક્ષાતિ આદિ દશવિધ ધર્મને પા સાધુ પોતે મનવડે પણ હિંસા ન કરે

કાઇ સશય રહ્યા હોય તે ગુરૂને પૂછવા તે પૃચ્છના કહેવાય છે પૂર્વે ભણેલા સૂ ભૂલી ન જવાય તે માટે વારવાર ફેરવવુ તે પરાવર્તના કહેવાય છે જબૂસ્વામી સ્થવિરોની કથા સાભળવી અથવા કહેવી તે ધર્મકથા કહેવાય છે મનમા જ સૂ વારવાર સ્મરણ કરવુ તે અનુપ્રેક્ષા કહેવાય છે અહિ ગુરૂમુખથી સાભળેલા શા જાણ પુરૂષો પાસે વિચાર કરવા રૂપ સજ્ઝાય વિશેષ કૃત્ય તરીકે જાણવી કારણ તે વિષયના જાણ પુરૂષોની સાથે શાસ્ત્રાર્થના રહસ્યની વાતોનો વિચાર કરવો " યોગશાસ્ત્રનુ વચન છે એ સજ્ઝાય ઘણી ગુણકારી છે કહ્યુ છે કે—સજ્ઝાયથી શ્રેષ્ઠ થાય છે, સર્વ પરમાર્થનુ જ્ઞાન થાય છે, તથા સજ્ઝાયમા રહેલો પુરૂષ ક્ષણે ક્ષણે દશા મેળવે છે પાચ પ્રકારની સજ્ઝાય ઉપર દૃષ્ટાત વગેરેનુ વિવરણ આચારપ્રદીપ કર્યું છે, તેથી અત્રે તે કહ્યો નથી આ રીતે આઠમી ગાથાનો અર્થ અત્રે પૂરો થયો

सज्झाइ जिण पुणरवि, पूयइ पडिक्कमइ कुणइ तह विहिणा ॥
विस्समण सज्झाय, गिह गओ सो कहइ धम्म ॥ ९ ॥

ગાથાર્થ —સધ્યા વખતે ફરીથી અનુક્રમે જિનપૂજા, પ્રતિક્રમણ, તેમજ વિધિ મુનિરાજની સેવા ભક્તિ અને સજ્ઝાય કરવી પછી ઘેર જઇ સ્વજનોને ધર્મોપદેશ કર

ટીકાર્થ —શ્રાવકે હમેશા એકાસણુ કરવા એવો ઉત્સર્ગ માર્ગ છે કહ્યુ શ્રાવક ઉત્સર્ગ માર્ગે સચિત્ત વસ્તુને વર્જનારો, હમેશા એકાસણુ કરનારો તેમજ બ્ર વ્રત પાળનારો હોય છે પરતુ જેનાથી દરરોજ એકાસણુ થઇ ન શકે એમ હોય દિવસના આઠમા ચોઘડીઆમા પહેલી બે ઘડીએ અર્થાત્ બે ઘડી દિવસ બાકી રહે છતે કરવુ છેલ્લી બે ઘડી દિવસ રહે ત્યારે ભોજન કરે તો રાત્રિભોજનનો મહાદોષ લ પ્રસગ આવે છે સૂર્ય અસ્ત થયા પછી રાત્રિએ મોડુ ભોજન કરે તો ઘણા દોષ તેનુ દૃષ્ટાત સહિત સ્વરૂપ મે કરેલી અર્થદીપિકા ઉપરથી જાણવુ ભોજન કરી રહ પાછો સૂર્યનો ઉદય થાય, ત્યા સુધીનુ ચઉવિહાર અથવા દુવિહાર દિવસચરિમ પચ્ચખા એ પચ્ચખાણ મુખ્ય ભાગે દિવસ છતા જ કરવુ જોઈએ, પણ બીજે ભાગે રાત્રિ તો પણ ચાલે એમ છે

શકા —દિવસચરિમ પચ્ચખાણ નિષ્ફળ છે, કારણ કે, એકાશન વગેરે પચ્ચખ તે સમાઇ જાય છે **સમાધાન** —એમ નહી એકાશન વગેરે પચ્ચખાણના આઠ આગાર છે, અને દિવસચરિમના ચાર આગાર છે, માટે આગારનો સક્ષેપ એજ ચરિમમાં મુખ્ય છે તેથી તે સફળ છે દિવસ બાકી છતા કરવાનુ ...

માસની અથવા એક વર્ષની તીવ્ર તપસ્યાથી થાય છે, તેજ પાપની નિર્જરા નવકારની અનાનુપૂર્વી ગુણવાથી અર્ધ ક્ષણમા થાય છે શીલાગ રથ વગેરેના ગણવાથી પણ મન વચન કાયાની એકાગ્રતા થાય છે, અને તેથી ત્રિવિધ ધ્યાન થાય છે સિદ્ધાતમા કહ્યું છે કે-ભગિક શ્રુત ગણનારો પુરૂષ ત્રિવિધ ધ્યાનમા વર્તે છે

આ રીતે સ્વાધ્યાય કરવાથી ધર્મદાસની માફક પોતાને કર્મક્ષયાદિ તથા બીજાને પ્રતિબોધાદિક ઘણો ગુણ થાય છે ધર્મદાસનુ દૃષ્ટાત નીચે પ્રમાણે છે –

ધર્મદાસનુ દૃષ્ટાત.

ધર્મદાસ દરરોજ સધ્યા વખતે દેવસી પ્રતિક્રમણ કરીને સ્વાધ્યાય કરતો હતો તેનો પિતા સુશ્રાવક હોવા છતા સ્વભાવથી જ ઘણો ક્રોધી હતો એક સમયે ધર્મદાસે પોતાના પિતાને ક્રોધનો ત્યાગ કરવાને માટે ઉપદેશ કર્યો તેથી તે ઘણો ગુસ્સે થયો, અને હાથમા લાકડી લઇ દોડતા રાત્રિનો વખત હોવાથી થાભલા સાથે અથડાઈને મરણ પામ્યો અને દુષ્ટ સર્પની યોનિમા ગયો. એક વખતે તે દુષ્ટ સર્પ અધકારમા ધર્મદાસને કરડવાને સારૂ આવતો હતો એટલામા સ્વાધ્યાય કરવા બેઠેલા ધર્મદાસના મુખમાથી એક ગાથા તેણે સાભળી તે એ કે —

*तिव्व पि पुव्वकोडीकयपि सुकय मुहुत्तमित्तेण ।
कोहग्गहिओ हणिउ, ह हा हवइ भवदुगे वि दुही ॥ १ ॥

વગેરે સ્વાધ્યાય ધર્મદાસના મુખથી સાભળતા જ તે સર્પને જાતિસ્મરણજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું પછી તે અનશન કરી સૌધર્મ દેવલોકે દેવતા થયો, અને પુત્રને (ધર્મદાસને) સર્વે કામોમા મદદ આપવા લાગ્યો એક વખત સ્વાધ્યાયમા તલ્લીન ધર્મદાસને ત્યાજ કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું, અને તેટલા જ માટે જરૂર સ્વાધ્યાય કરવો

સ્વજનો આદિને ધર્મોપદેશ.

પછી શ્રાવકે સામાયિક પારીને પોતાને ઘેર જવું, અને પોતાની સ્ત્રી, પુત્ર, મિત્ર, ભાઇ, સેવક, બ્હેન, પુત્રની વહુ, પુત્રી, પૌત્રો, પૌત્રી, કાકો, ભત્રીજો અને વાણોતર તેમજ બીજા સ્વજનોને પણ જેની જેવી યોગ્યતા હોય તે પ્રમાણે ધર્મનો ઉપદેશ કરવો ઉપદેશમા સમ્યક્ત્વ મૂળ બાર વ્રત સ્વીકારવા સર્વે ધર્મકૃત્યોમા પોતાની સર્વ શક્તિવડે યતના વગેરે કરવી જ્યા જિનમદિર તથા સાધર્મિક ન હોય એવા સ્થાનકમા ન રહી કુસગતિ તજવી, નવકાર ગણવા, ત્રિકાળ ચૈત્યવદન તથા જિનપૂજા કરવી અને પચ્ચખ્ખાણ વગેરે અભિગ્રહ લેવા શક્તિ પ્રમાણે ધર્મના સાતે ક્ષેત્રોને વિષે ધન વાપરવું વગેરે વિષય

* ક્રોધી બનેલો પ્રાણી, પૂર્વ ક્રોડ વર્ષ સુધી કરેલા ઘણા પણ સુકૃતને હણીને બન્ને ભવોમા દુ ખી થાય છે

આવશ્યક લઘુવૃત્તિમા કહ્યુ છે એ પચ્ચખાણુ સુખે કરાય એવુ તથા બહુ ફળદાયી છે એના ઉપર નીચે પ્રમાણે એક દૃષ્ટાત છે —

દશાર્ણ નગરમા એક શ્રાવિકા સાજે ભોજન કરીને પ્રતિદિન દિવસચરિમ પચ્ચખાણુ કરતી હતી તેનો ભર્તાર મિથ્યાદૃષ્ટિ હતો તે "સધ્યાએ જમ્યા પછી રાત્રિએ કોઇ કાઇ ભક્ષણ કરતુ નથી જ, માટે એ (દિવસચરિમ) મ્હોટુ પચ્ચખાણુ કરે છે " એવી રીતે શ્રાવિકાની હમેશા હાસી કરતો હતો એક દિવસ શ્રાવિકાએ "તુ ભાગીશ" એમ કહીને ઘણી ના પાડી, તો પણ તેણે દિવસચરિમ પચ્ચખાણ કર્યું રાત્રિએ સમ્યગ્દૃષ્ટિ દેવી પરીક્ષા કરવા માટે તથા શિખામણ દેવાને માટે તેની બ્હેનનુ રૂપ ધારણ કરી તેને ઘેબર વગેરે આપવા લાગી શ્રાવિકાએ ઘણો વાર્યો, તો પણ જીભની લોલુપતાથી તેણે તે ખાવા માડ્યુ એટલામા દેવીએ પ્રહાર કર્યો કે જેથી તેના ડોળા બહાર નીકળી ભૂમિ ઉપર પડ્યા, "મ્હારો અપયશ થશે" એમ ધારી શ્રાવિકાએ કાઉસ્સગ્ગ કર્યો પછી શ્રાવિકાના કહેવાથી દેવીએ તત્કાળ કોઇ એક મરાતા બોકડાના નેત્ર લાવી તે પુરુષને લગાડયા, તેથી તેનુ એડકાક્ષ એવુ નામ પડયુ પછી પ્રત્યક્ષ ખાત્રી થવાથી તે પુરુષ શ્રાવક થયો લોકો કૌતુકથી તેને જોવા માટે આવવા લાગ્યા તેથી તે નગરનુ પણ એડકાક્ષ નામ પડ્યુ તેને જોવાથી ઘણા લોકો શ્રાવક થયા આ રીતે દિવસચરિમ ઉપર એડકાક્ષનુ દૃષ્ટાત કહ્યુ છે

પછી સધ્યા વખતે એટલે છેલ્લી બે ઘડી દિવસ રહે ત્યારે સૂર્યબિબનો અર્ધો અસ્ત થતા પહેલા ફરીથી ત્રીજી વાર યથાવિધિ જિનપૂજા કરવી

તપાગચ્છીય શ્રી રત્નશેખરસૂરિ-વિરચિત 'શ્રાદ્ધવિધિપ્રકરણુ'ની
'શ્રાદ્ધવિધિકૌમુદી' ટીકામા પ્રથમ દિનકૃત્ય
પ્રકાશ સપૂર્ણ થયો

કહેવા દિનકૃત્યમા કહ્યું છે કે—જો ગૃહસ્થ પોતાની સ્ત્રી, પુત્ર વગેરેને સર્વજ્ઞપ્રણીત ધર્મને વિષે ન લગાડે, તો તે ગૃહસ્થ આ લોકમા તથા પરલોકમા તેમના કરેલા કુકર્મોથી લેપાય. કારણ કે, એવો લોકમા રિવાજ છે જેમ ચોરને અન્ન પાન વગેરે સહાય આપનાર માણુસ પણ ચોરીના અપરાધમા સપડાય છે, તેમ ધર્મની બાબતમા પણ જાણુવું, માટે તત્ત્વના જાણ શ્રાવકે દરરોજ સ્ત્રી પુત્ર વગેરેને દ્રવ્યથી યથાયોગ્ય વસ્ત્ર વગેરે આપીને તથા ભાવથી ધર્મોપદેશ કરીને તેમની સારી અથવા માઠી સ્થિતિની ખબર લેવી 'पोष्य पोषकः' એવું વચન છે, માટે શ્રાવકે સ્ત્રી પુત્રાદિકને વસ્ત્રાદિ દાન અવશ્ય કરવુ અન્ય સ્થળે પણ કહ્યુ છે કે—દેશનુ કરેલું પાપ રાજાને માથે, રાજાનું કરેલુ પાપ પુરોહિતને માથે, સ્ત્રીનું કરેલું પાપ ભર્તારને માથે અને શિષ્યનું કરેલુ પાપ ગુરૂને માથે છે સ્ત્રી પુત્ર વગેરે કુટુબના લોકો ઘરના કામમા વળગી રહેલા હોવાથી તથા પ્રમાદી વગેરે હોવાને લીધે તેમનાથી ગુરૂ પાસે જઇ ધર્મ સભળાતો નથી, માટે ગૃહસ્થ ઉપર કહ્યા પ્રમાણે ધર્મોપદેશ કરવાથી તે ધર્મને વિષે પ્રવર્તે છે અહિં ધન્યશ્રેષ્ઠિના કુટુબનું દ્દષ્ટાત નીચે પ્રમાણે જાણવુ —

ધન્યશેઠનુ દ્દષ્ટાત.

ધ ન્યપુર નગરમા રહેનાર ધન્યશેઠ ગુરૂના ઉપદેશથી સુશ્રાવક થયો તે દરરોજ સ ધ્યા વખતે પોતાની સ્ત્રીને અને ચાર પુત્રોને ધર્મોપદેશ કરતો હતો એક પછી એક એમ સ્ત્રી અને ત્રણે પુત્ર પ્રતિબોધ પામ્યા; પણ ચોથો પુત્ર નાસ્તિકની માફક પુણ્ય પાપનુ ફળ કયા છે? એમ કહેતો હોવાથી પ્રતિબોધ ન પામ્યો તેથી ધ ન્યશ્રેષ્ઠીના મનમા ઘણો ખેદ થતો હતો એક વખતે પડોશમા રહેનારી એક વૃદ્ધ સુશ્રાવિકાને મરણુ વખતે તેણે ધર્મ સભળાવ્યો અને એવો ઠરાવ કરી રાખ્યો કે, "દેવતા થઇને ત્હારે મ્હારા પુત્રને પ્રતિબોધ પમાડવો" તે વૃદ્ધ સ્ત્રી મરણુ પામીને સૌધર્મ દેવલોકે દેવી થઇ પછી તેણે પોતાની દિવ્ય ઋદ્ધિ વગેરે દેખાડીને ધન્યશ્રેષ્ઠિના પુત્રને પ્રતિબોધ પમાડ્યો આ રીતે ઘરના સ્વામીએ પોતાના સ્ત્રી પુત્ર વગેરેને પ્રતિબોધ કરવો એમ કરતા પણુ કદાચ તેઓ પ્રતિબોધ ન પામે, તો પછી ઘરના ધણીને માથે દોષ નથી કેમકે—સર્વે શ્રોતા જનોને હિતવચન સાભળવાથી ધર્મ મળે જ છે, એવો નિયમ નથી; પરતુ ભવ્ય જીવો ઉપર અનુગ્રહ કરવાની ઇચ્છાથી ધર્મોપદેશ કરનારને તો જરૂર ધર્મપ્રાપ્તિ થાય છે આ રીતે નવમી ગાથાનો વિસ્તારપૂર્વક અર્થ છે (૯)

पाय अबभविरओ, समए अप्प करेइ तो निद्द ॥
निद्दोवरमे थीतणु-असुइत्ताई विचिंतिज्जा ॥ १० ॥

તે પછી સુશ્રાવકે ઘણું કરીને અબ્રહ્મસેવનથી છૂટા રહીને થોડા વખત ઊંઘ લેવી અને ઊંઘ ઊડી જાય, સ્ત્રીના શરીરનું અશુચિપણું ચિતવવુ (૧૦)

દ્વિતીય પ્રકાશ : રાત્રિકૃત્ય

દિનકૃત્ય કહ્યા પછી, હવે રાત્રિકૃત્ય કહીએ છીએ શ્રાવક મુનિરાજની
અથવા પોષધશાળા વગેરેમા જઇ યત્નાથી પૂજી સામાયિક કરવા વગેરે વિધિ સ
ષડાવશ્યકરૂપ પ્રતિક્રમણ કરે, તેમા સ્થાપનાચાર્યની સ્થાપના, મુહપત્તિ, ચરવળો ઇ
ધર્મોપકરણ ગ્રહણ કરવા તથા સામાયિક કરવુ આ સબધી તથા બીજી કેટલીક
શ્રાદ્ધપ્રતિક્રમણસૂત્ર વૃત્તિમા કાઇક કહી છે, માટે અહિં કહેવામા આવી નથી શ્ર
સમ્યક્ત્વાદિકના સર્વે અતિચારની શુદ્ધિને માટે તથા ભદ્રક પુરુષે અભ્યાસાદિને
દરરોજ બે વખત જરૂર પ્રતિક્રમણ કરવુ વૈદ્યના ત્રીજા રસાયન ઔષધ સરખુ પ્રતિક
છે, માટે કદાચ અતિચાર લાગ્યા ન હોય, તો પણ શ્રાવકે તે ખાસ કરવુ સિદ્ધાતમા
છે કે—પહેલા અને છેલ્લા તીર્થંકરના શાસનમા પ્રતિક્રમણ દરરોજ જરૂરનુ છે,
બાકીના વચલા બાવીસ તીર્થંકરના શાસનમા કારણ હોય તો પ્રતિક્રમણ કરવાનુ કહ્યુ
કારણ હોય તો એટલે મધ્યમ તીર્થંકરના વારામા અતિચાર લાગ્યો હોય તો, બપે
પણ પ્રતિક્રમણ કરે છે અને ન લાગ્યો હોય તો પૂર્વ ક્રોડ વર્ષ પર્યન્ત પણ ન
ત્રણ પ્રકારના ઔષધ કહ્યા છે, તે એ કે —૧ પ્રથમ ઔષધ વ્યાધિ હોય તો મટાડે
ન હોય તો નવો ઉત્પન્ન કરે, ૨ બીજુ ઔષધ વ્યાધિ હોય તો મટાડે અને ન હોય
નવા ઉત્પન્ન ન કરે ૩ ત્રીજુ ઔષધ રસાયન એટલે પૂર્વ થએલો વ્યાધિ હોય તો
મટાડે અને વ્યાધિ ન હોય તો સર્વાંગને પુષ્ટિ આપે, તથા સુખની અને બળની વૃદ્ધિ
તેમજ ભાવિકાળે થનારા દર્દોને બધ પાડે પ્રતિક્રમણ કહેવા ત્રણ પ્રકારના ત્રીજા રસ
ઔષધ સમાન છે તેથી તે અતિચાર લાગ્યા હોય તો તેની શુદ્ધિ કરે છે અને ન લ
હોય તો ચારિત્રધર્મની પુષ્ટિ કરે છે

સામાયિક અને પ્રતિક્રમણની ભિન્નતા વિષે શકા અને સમાધાન.

શકા —આવશ્યકચૂર્ણિમા કહેલો સામાયિક વિધિ તે જ શ્રાવકનુ પ્રતિક્રમણ છે,
પ્રતિક્રમણના છ પ્રકાર તથા બે વખત જરૂર કરવુ એ સર્વ એમા જ (સામાયિક વિધિમ
ઘટાવાય તેમ છે તે એ રીતે કે —પ્રથમ ૧ સામાયિક કરી પછી એક પછી એક
૨ ઇરિયાવહી, ૩ કાયોત્સર્ગ, ૪ ચોવીસત્થો, ૫ વાદણા અને ૬ પચ્ચખાણ કરવાથ
આવશ્યક પુરા થાય છે તેમજ “ સામાઇયમયયસંજ ” એવ વચન છે, તેથી પ્રભાતે

સુશ્રાવક સ્વજનોને ધર્મોપદેશ કરી રહ્યા પછી એક પહોર રાત્રિ ગયા પછી અને મધ્યરાત્રિ થયા પહેલા પોતાની શરીરપ્રકૃતિને અનુકૂળ આવે તે વખતે સૂવાના સ્થળે જઈને શાસ્ત્રોક્ત વિધિ પ્રમાણે થોડી ઊંઘ લે ઊંઘવા જતી વખતે શ્રાવકે કેવુ રહેવુ જોઈએ ? તે વિષે કહે છે અબ્રહ્મ તે સ્ત્રીસભોગ તેથી નીરાળા રહેવુ; કારણ કે યાવજ્જીવ ચતુર્થ વ્રત પાળવાને અસમર્થ એવા તરૂણ શ્રાવકે પણ પર્વતિથિ આદિ ઘણા દિવસોને વિષે બ્રહ્મચારીપણેજ રહેવુ જોઈએ કેમકે, બ્રહ્મચર્યનુ ફળ બહુ જ મ્હોટુ છે મહાભારતમા પણ કહ્યુ છે કે–હે ધર્મરાજ ! એક રાત્રિ સુધી બ્રહ્મચર્ય પાળનાર બ્રહ્મચારીને જે શુભ ગતિ થાય છે, તે શુભ ગતિ હજારો યજ્ઞ કરવાથી પણ થાય કે નહીં ? તે માટે શકા રહે છે

ચાલતી ગાથામા निद्दं એ વિશેષ્ય છે, અને अप्पं એ નિદ્રાનુ વિશેષણ છે તથા એવો ન્યાય છે કે, "કોઈ પણ વિધિ અથવા નિષેધ વિશેષણ સહિતના હોય તો તે વિધિ અથવા નિષેધ પોતાનો સબધ વિશેષણની સાથે રાખે છે" તેથી "ઊંઘ લેવી હોય તો થોડી લેવી" એમ અહિં કહેવાનો ઉદ્દેશ છે, પણ ઊંઘ લેવી એવો કહેવાનો ઉદ્દેશ નથી, કારણ કે દર્શનાવરણીય કર્મનો ઉદય થવાથી ઊંઘ એની મેળે આવે છે માટે ઊંઘ લેવાની વિધિ શાસ્ત્ર શુ કરવા કહે ? જે વસ્તુ બીજે કોઈ પ્રકારે મળતી નથી, તેનો વિધિ શાસ્ત્ર કહે છે, એવો નિયમ છે એ વાત અગાઉ એક વખત કહેવામા આવી છે બહુ નિદ્રા લેનાર માણસ આ ભવથી તથા પરભવથી પણ ભ્રષ્ટ થાય છે ચોર, વૈરી, ધૂતારા, દુર્જન વગેરે લોકો પણ સહજમા તેની ઉપર હુમલો કરી શકે છે થોડી ઊંઘ લેવી એ મહાપુરૂષનુ લક્ષણ છે આગમમા કહ્યુ છે કે—જે પુરૂષ અલ્પાહારી, અલ્પ વચની, અલ્પ નિદ્રા લેનારો તથા ઉપાધિ અને ઉપકરણ પણ અલ્પ રાખનારો હોય છે, તેને દેવતા પણ પ્રણામ કરે છે નીતિશાસ્ત્રાદિકમા કહેલો નિદ્રાવિધિ નીચે પ્રમાણે છે —

નિદ્રાની વિધિ.

જીવોથી ભરેલો, ટૂંકો, ભાગેલો, મેલો, પડપાયાવાળો, તથા બાળવાના લાકડાથી બનાવેલો એવો ખાટલો સૂવાના કામમા વાપરવો નહીં સૂવાના તથા બેસવાના કામમા ચાર સુધી જોડેલા લાકડા હોય તે સારા, પાચ આદિ લાકડાનો યોગ સુનાર ધણીનો તથા તેના કુળનો નાશ કરે છે પોતાના પૂજનિક પુરૂષથી ઊંચે સ્થાનકે ન સૂવુ, તથા પગ ભીના રાખીને, ઉત્તર પશ્ચિમ દિશાએ મસ્તક કરીને વાસની પેઠે લાંબો થઈને, પગ મૂકવાને ઠેકાણે મસ્તક કરીને ન સૂવુ; પરતુ હસ્તિના દતની માફક સૂવુ દેવમદિરમા, રાફડા ઉપર, વૃક્ષની નીચે, સ્મશાનમા તથા વિદિશાએ (ખૂણાની દિશાએ) મસ્તક કરીને ન સૂવુ કલ્યાણની ઇચ્છા કરનાર પુરુષે સૂવાને વખતે મળમૂત્રની શકા હોય તો તે દૂર કરવી મળ મૂત્ર કરવાનુ સ્થાનક કયા છે તે બરોબર જાણવુ પાણી પાસે છે કે નહીં તે જોવુ અને બારણુ બરોબર બધ કરવુ ઇષ્ટદેવને નમસ્કાર કરીને અપમૃત્યુનો ભય

સમાધાન—ઉપર કહ્યુ તે બરાબર નથી, કેમકે, સામાયિક વિધિમા છ આવશ્યક અને કાળ નિયમ સિદ્ધ થતા નથી તે એમ કે—ત્હારા (શકાકારના) અભિપ્રાય મુજબ પણ ચૂર્ણિકારે સામાયિક, ઇરિયાવહી અને વાદણા એ ત્રણ જ ખાસ દેખાડયા છે, બાકીના દેખાડયા નથી તેમા પણ ઇરિયાવહી પ્રતિક્રમણ કહ્યુ છે તે ગમનાગમન સબધી છે, પણ આવશ્યકના ચોથા અધ્યયનરૂપ નથી, કારણ કે, ગમનાગમન તથા વિહાર કરે છતે, રાત્રિએ નિદ્રાના અતે તથા સ્વપ્ન જોવા પછી, તેમજ નાવમા બેસવુ પડે તો તથા નદી ઉતરવી પડે તો ઇરિયાવહી કરવી, એવુ વચન છે બીજુ શ્રાવકને સાધુની માફક ઇરિયાવહીમા કાઉસ્સગ્ગ અને ચઉવીસત્થો જેમ કહ્યા છે, તેમ સાધુની માફક પ્રતિક્રમણ પણ કેમ ન કહેવાય ? વળી શ્રાવકે સાધુનો જોગ ન હોય તો ચૈત્ય સબધી પોષધશાળામા અથવા પોતાના ઘરમા સામાયિક તથા પ્રતિક્રમણ કરવુ એ રીતે આવશ્યકચૂર્ણિમા પણ સામાયિકથી પ્રતિક્રમણ જૂદુ કહ્યુ છે તેમજ સામાયિકનો કાળ પણ નિયમિત નથી કારણ કે, "જ્યા વિશ્રાતિ લે, અથવા નિર્વ્યાપાર પણ બેસે, ત્યા સર્વત્ર સામાયિક કરવુ " તેમજ "જ્યારે અવસર મળે ત્યારે સામાયિક કરવુ " તેથી કાઇ પણ ભગ ન લાગે એવા ચૂર્ણિના પ્રમાણભૂત વચન છે

હવે "**समाइयमुभयसझ**" એવુ જે વચન છે તે સામાયિક પ્રતિમાની અપેક્ષાથી કહ્યું છે કેમકે, ત્યા જ સામાયિકનો નિયમિત કાળ સભળાય છે અનુયોગદ્વાર સૂત્રમા તો ખાસ શ્રાવકને પ્રતિક્રમણ કહ્યુ છે તે એમ કે—સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક તથા શ્રાવિકા એ સર્વ જણ પોતાના ચિત્ત–મન, લેશ્યા–સામાન્ય અધ્યવસાય, તીવ્ર અધ્યવસાય તથા ઇદ્રિયો પણ આવશ્યકને વિષે જ તલ્લીન કરી તથા અર્થ ઉપર બરોબર ઉપયોગ રાખી આવશ્યકની જ ભાવના ભાવતા પ્રભાતકાળે તથા સધ્યાએ પ્રતિક્રમણ કરે વળી તે જ સૂત્રમા કહ્યું છે કે–જે માટે સાધુને અને શ્રાવકને રાત્રિના તથા દિવસના અતભાગે પ્રતિક્રમણ કરવુ પડે છે, માટે પ્રતિક્રમણને આવશ્યક કહે છે માટે સાધુની પેઠે શ્રાવકે પણ શ્રીસુધર્માસ્વામી આદિ આચાર્યની પરપરાથી ચાલતુ આવેલુ પ્રતિક્રમણ મુખ્ય માર્ગે ઉભય કાળ કરવુ કેમકે તેથી દિવસે તથા રાત્રિએ કરેલા પાપોની શુદ્ધિ થતી હોવાથી ઘણી ફળપ્રાપ્તિ થાય છે વળી એમ કહ્યું છે કે—પાતકોને જીવ પ્રદેશમાથી કાઢી નાખનારૂ, કષાયરૂપ ભાવશત્રુને છીતનારૂ, પુણ્યને ઉત્પન્ન કરનારૂ અને મુક્તિનુ કારણ એવુ પ્રતિક્રમણ દરરોજ બે વાર કરવુ પ્રતિક્રમણ ઉપર એક દૃષ્ટાત નીચે પ્રમાણે સભળાય છે

દિલ્લીમા દેવસીરાઇ પ્રતિક્રમણનો અભિગ્રહ પાળનારો એક શ્રાવક રહેતો હતો રાજવ્યાપારમા કાઇ તહોમતમા આવવાથી બાદશાહે તેને સર્વાગે બેડીઓ જડીને બદીખાને નાખ્યો તે દિવસે લાઘણ થઇ હતી તો પણ તેણે સધ્યા વખતે પ્રતિક્રમણ કરવાને સારૂ રખવાળોને સોનાનો ટાક આપ [illegible] ી બે ઘડી સુધી હાથ છોડાવ્યા અને પ્રતિક્રમણ

ટાળવો, પવિત્ર થવું, પછી વસ્ત્ર બરોબર પહેરીને રક્ષામંત્રથી પવિત્ર કરેલી પહોળી પથારીને વિષે સર્વ આહારનો પરિત્યાગ કરીને ડાબે પડખે સૂઈ રહેવું ક્રોધથી, ભયથી, શોકથી, મદ્યપાનથી, સ્રીસંભોગથી, ભાર ઉપાડવાથી, વાહનમાં બેસવાથી તથા માર્ગે ચાલવાથી ગ્લાનિ પામેલા, અતિસાર, શ્વાસ, હેડકી, શૂળ, ક્ષત (ઘા), અજીર્ણ વગેરે રોગથી પીડાયલા, વૃદ્ધ, બાળ, દુર્બળ, ક્ષીણ થએલા અને તૃષાતુર થએલા એટલા પુરુષો એ કોઈ વખતે દિવસે સૂઈ રહેવું ગ્રીષ્મ ઋતુમાં વાયુનો સંચય, હવામાં રૂક્ષતા તથા ટૂંકી રાત્રિ હોય છે, માટે તે ઋતુમાં દિવસે ઊંઘ લેવી લાભકારી છે, પણ બીજી ઋતુમાં દિવસે નિદ્રા લે તો તેથી કફ પિત્ત થાય ઘણી આસક્તિથી અથવા અવસર વિના ઉંઘ લેવી સારી નથી, કેમકે તેવી ઉંઘનો વખત રાત્રિની માફક સુખનો તથા આયુષ્યનો નાશ કરે છે સૂતી વખતે પૂર્વ દિશાએ મસ્તક કરે તો વિદ્યાનો, અને દક્ષિણ દિશાએ કરે તો ધનનો લાભ થાય પશ્ચિમ દિશાએ મસ્તક કરે તો ચિંતા ઉપજે, તથા ઉત્તર દિશાએ કરે તો મૃત્યુ અથવા નુકશાન થાય આ રીતે નીતિશાસ્ત્રાદિકમાં કહેલો શયનવિધિ કહ્યો છે

આગમમાં કહેલો વિધિ આ પ્રમાણે છે —સૂતી વખતે ચૈત્યવંદન વગેરે કરીને દેવને તથા ગુરૂને વંદના કરવી ચઉવિહાર વગેરે પચ્ચખાણ ગંઠિ સહિત ઉચ્ચરવું, તથા પૂર્વે ગ્રહણ કરેલા વ્રતમાં રાખેલા પરિણામનો સંક્ષેપ કરવારૂપ દેશાવકાશક વ્રત સ્વીકારવું દિનકૃત્યમાં કહ્યું છે કે—

પ્રાણાતિપાત, મૃષાવાદ, અદત્તાદાન, મૈથુન અને દિનલાભ (પ્રભાતસમયે વિદ્યમાન પરિગ્રહ), એ સર્વે પૂર્વે નિયમિત નથી તેનો નિયમ કરૂં છું તે એ કે —એકેંદ્રિયને તથા મચ્છર, જૂ વગેરે ત્રસ જીવોને મૂકીને બાકીનો આરંભ જ અને સાપરાધ ત્રસ જીવ સંબંધી તથા બીજો સર્વ પ્રાણાતિપાત, મનને રોકવું અશક્ય છે, માટે વચનથી તથા કાયાથી ગાંઠ ન છોડું ત્યાંસુધી ન કરૂં અને ન કરાવું એ રીતેજ મૃષાવાદ, અદત્તાદાન અને મૈથુનનો પણ નિયમ જાણવો તથા દિનલાભ પણ નિયમિત નહીં હતો, તેનો હમણા નિયમ કરૂં છું તેમજ અનર્થદંડનો પણ નિયમ કરૂં છું શયન, આચ્છાદન વગેરે મૂકીને બાકીના સર્વ ઉપભોગ પરિભોગને, ઘરનો મધ્ય ભાગ મૂકી બાકી સર્વ દિગ્ગમનને ગાંઠ ન છોડું ત્યાં સુધી વચનથી તથા કાયાથી ન કરૂં અને ન કરાવું આ રીતે દેશાવકાશિક સ્વીકારવાથી મ્હોટું ફળ મળે છે, અને એથી મુનિરાજની માફક નિઃસંગપણું પેદા થાય છે આ વ્રત વૈદ્યના જીવ વાનરે જેમ પ્રાણાંત સુધી પાળ્યું, અને તેથી તે જેમ આવતે ભવે સર્વોત્કૃષ્ટ ફળ પામ્યો, તેમ બીજા વિશેષ ફળના અર્થી મનુષ્યે પણ મુખ્ય માર્ગે પાળવું પરંતુ તેમ પાળવાની શક્તિ ન હોય તો અનાભોગાદિ ચાર આગારોમાં ચોથા આગારવડે અગ્નિ સળગવા વગેરે કારણથી તે (દેશાવકાશિક) વ્રત મૂકે, તો પણ વ્રતભંગ ન થાય વૈદ્યના જીવ વાનરનું દૃષ્ટાંત અમે ... પ્રથમાં કહી દેવું

કર્યું એ રીતે એક મહિનામા સાઠ ટાક પ્રતિક્રમણને માટે આપ્યા પોતાનો નિય
પાળવામા તેની એવી દઢતા જાણીને બાદશાહ સતુષ્ટ થયો, અને તેણે તેને બદીખાના
છોડી મૂકી પહેરામણી આપી, અને અગાઉની માફક તેનુ વધુ સન્માન કર્યું આ રી
પ્રતિક્રમણ કરવામા યતના અને દઢતા રાખવી જરૂરની છે

પ્રતિક્રમણના ભેદ અને તેને કરવાનો સમય.

પ્રતિક્રમણના ૧ દેવસી, ૨ રાઈ, ૩ પખ્ખી, ૪ ચોમાસી અને ૫ સવત્સરી એ
પાંચ પ્રકાર છે, એમનો સમય ઉત્સર્ગ માર્ગે કહ્યો છે તે આ પ્રમાણે ગીતાર્થ પુરૂ
સૂર્યબિબનો અર્ધભાગ અસ્ત થાય યારે પ્રતિક્રમણ સૂત્ર કહે છે એ વચન પ્રમા
ભૂત છે તેથી દેવસી પ્રતિક્રમણનો સમય સૂર્યનો અર્ધો અસ્ત એ જ જાણવું
પ્રતિક્રમણનો કાળ એવી રીતે કહ્યો છે કે—આચાર્યો આવશ્યક (પ્રતિક્રમણ) કરવા
વખત થાય છે ત્યારે ઊંઘ તજી દે છે, અને આવશ્યક એ રીતે કરે છે
જેથી દશ પડિલેહણા કરતા વાર જ સૂર્યોદય થાય, અપવાદ માર્ગથી તો દેવ
પ્રતિક્રમણ દિવસના ત્રીજા પહોરથી અર્ધી રાત્રી સુધી કરાય છે યોગશાસ્ત્રની વૃત્તિ
તો દેવસી પ્રતિક્રમણ બપોરથી માડી અર્ધી રાત્રી સુધી કરાય એમ કહ્યું છે તેમજ ર
પ્રતિક્રમણ મધ્ય રાત્રીથી માડી બપોર સુધી કરાય વગી કહ્યું છે કે—" રાઈ પ્રતિક્રમ
આવશ્યક ચૂર્ણિના અભિપ્રાય પ્રમાણે ઉગ્ધાડપોરિસિ સુધી કરાય છે, અને વ્યવહાર સૂત્ર
અભિપ્રાય પ્રમાણે બપોર સુધી કરાય " પાક્ષિક પ્રતિક્રમણ પખવાડિયાના છેડે, ચાતુ
સિક ચોમાસાને અતે અને સાવત્સરિક વર્ષને અતે કરાય છે

શકા —પખ્ખી પ્રતિક્રમણ ચૌદશે કરાય ? કે અમાસ પૂનમે કરાય ?-

ઉત્તર —ચૌદશે જ કરાય એમ અમારુ કહેવુ છે જો અમાસે તથા પૂનમે પખ
પ્રતિક્રમણ કરાય, તો ચૌદશે તથા પખ્ખીને દિવસે પણ ઉપવાસ કરવાનો કહ્યો છે, તે
પખ્ખી આલોયણા પણ છઠવડે થાય અને તેમ કરવાથી આગમ વચનને વિરોધ અ
છે આગમમા કહ્યું છે કે—[1]अठम छठ चउत्थ, सघच्छर चाउमास पक्खेसु बीजु આ
મમા જ્યાં પાક્ષિક શબ્દનુ ગ્રહણ કર્યું છે ત્યા ચતુર્દશી શબ્દ જુદો લીધો નથી અ
જ્યા ચતુર્દશી શબ્દનુ ગ્રહણ કર્યું છે ત્યા પાક્ષિક શબ્દ જૂદો લીધો નથી તે
રીતે –[2]अट्ठमि चउद्दसीसु उपवासकरण એ વચન પાક્ષિક ચૂર્ણિમા છે [3]सो अट्ठ
चउद्दसीसु उपवास करेइ " એ વચન આવશ્યક ચૂર્ણિમા છે [4]चउत्थछट्ठट्ठमकरणे

૧ સવત્સરીએ અઠ્ઠમ ચોમાસીએ છઠ્ઠ અને પખ્ખીએ ઉપવાસ કરવો ૨ આઠમ ચઉદશે ઉ
વાસ કરવો ૩ તે આઠમ ચઉદશે ઉપવાસ કરે ૪ આઠમે તથા પખ્ખીએ ઉપવાસ, ચોમાસીએ
અને સવત્સરીએ અઠ્ઠમ કરવો.

તેમજ ચાર શરણા અંગીકાર કરવા સર્વે જીવરાશિને ખમાવવા અઢારે પાપ સ્થાનકનો ત્યાગ કરવો પાપની નિંદા કરવી પુણ્યની અનુમોદના કરવી પહેલા નવકાર ગણિ-

*जइ मे हुज्ज पमाओ, इमस्स देहस्स इमाइ रयणाए।
आहारमुवहि देह, सव्व तिविहेण वोसिरिअ ॥ १ ॥

આ ગાથાવડે ત્રણ વાર સાગારી અનશન કરવું અને સૂતી વખતે નવકાર ચિંતવવો એકાંત શય્યાને વિષેજ સુવુ, પણ જ્યા સ્ત્રી વગેરેનો સંસર્ગ હોય ત્યા ન સૂવુ કેમકે, વિષયસેવનનો અભ્યાસ અનાદિ કાળનો છે, અને વેદનો ઉદય ખમવો બહુ મુશ્કેલ છે, તેથી કદાચ કામવાસનાથી જીવ પીડાય, કેમ કે—જેમ લાખની વસ્તુ અગ્નિની પાસે મૂકતા તુરત પીગળી જાય છે, તેમ ધીર અને દુર્બળ શરીરવાળા પુરુષ હોય તો પણ તે સ્ત્રી પાસે હોય તો પિગળી જાય છે પુરુષ મનમા જે વાસના રાખીને સૂઈ જાય છે, તેજ વાસનામા તે પાછો જાગૃત થાય ત્યા સુધી રહે છે એવુ ડાહ્યા પુરૂષોનું કહેવુ છે, માટે મોહનો સર્વથા ત્યાગ કરીને વૈરાગ્ય વગેરેની ભાવના ભાવતા ઊંઘ લેવી તેમ કરવાથી ખોટુ સ્વપ્ન અથવા દુઃસ્વપ્ન આવતુ નથી ધર્મની બાબતનાજ સારા સ્વપ્ન આવે છે બીજુ, સૂતી વખતે શુભ ભાવના ભાવે તો, સૂતો માણસ પરાધીન હોવાથી, આપદા ઘણી હોવાથી, આયુષ્ય સોપક્રમ હોવાથી તથા કર્મગતિ વિચિત્ર હોવાથી કદાચ મરણ પામે તો પણ તેની શુભ ગતિજ થાય કેમકે, "છેવટે જેવી મતિ, તેવી ગતિ થાય" એવુ શાસ્ત્રવચન છે અહિં કપટી સાધુએ હણેલા પોસાતી ઉદાયી રાજાનુ દૃષ્ટાંત જાણવુ

કામરાગનો વિજય કેવી રીતે કરવો ?

હવે ચાલતી ગાથાના ઉત્તરાર્ધની વ્યાખ્યા કરીએ છીએ પછી પાછલી રાત્રિએ ઉંઘ ઊડી જાય, ત્યારે અનાદિ કાળના ભવના અભ્યાસના રસથી ઉદય પામતા એવા દુર્જય કામરાગને જીતવાને માટે સ્ત્રીના શરીરનું અશુચિપણું વગેરે મનમા ચિંતવવુ "અશુચિપણું વગેરે" એમા વગેરે શબ્દ કહ્યો છે, માટે જંબૂસ્વામી, સ્થૂળભદ્ર સ્વામી આદિ મ્હોટા ઋષિઓએ તથા સુદર્શન વગેરે સુશ્રાવકોએ દુ:ખથી પળાય એવું શીળ પાળવાને માટે જે મનની એકાગ્રતા કરી તે, કષાય વગેરેનો જય કરવાને માટે જે ઉપાય કર્યા તે, સંસારની અતિશય વિષમ સ્થિતિ, અને ધર્મના મનોરથ મનમા ચિંતવવા તેમા સ્ત્રીના શરીરનુ અપવિત્રપણુ, નિંદ્યપણુ વગેરે સર્વ પ્રસિદ્ધ છે પૂજ્ય શ્રી મુનિસુંદરસૂરિજી મ એ અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમમા કહ્યુ છે કે—અરે જીવ ! ચામડી, હાડકા, મજ્જા, આતરડા, ચરબી, લોહી, માસ, વિષ્ટા વગેરે અશુચિ અને અસ્થિર એવા પુદ્ગળોના સ્કંધ સ્ત્રીના શરીરના આકારે પરિણમ્યા છે,

* જો આ રાત્રીમા આ દેહથી હુ જુદો થાઉં તો આ દેહ આહાર અને ઉપધિ એ સર્વને ત્રિવિધે કરી વોસિરાવુ છુ

તેમા તને રમણીય શુ લાગે છે ? અરે જીવ ! વિષ્ટા વગેરે અપવિત્ર વસ્તુ દૂર થોડી પડેલી જોવામા આવે, તો તુ શુ શુ કરે છે, અને નાક મરડે છે, એમ છતા હે મૂર્ખ ! તે જ અશુચિ વસ્તુથી ભરેલા સ્ત્રીના શરીરની શા સારૂ અભિલાષા કરે છે ? વિષ્ટાની જાણે કોથળીજ ન હોય ! એવી, શરીરના છિદ્રમાથી નીકળતા ઘણા મળથી મલિન થએલી ઉત્પન્ન થએલા કૃમિના જાળાથી ભરેલી, તથા ચપળતાથી, કપટથી અને અસત્યથી પુરુષને ઠગનારી એવી સ્ત્રીને તેની બહારની સફાઇથી મોહમા પડી જે ભોગવે છે, તેથી તેને નરક મળે છે કામવિકાર ત્રણે લોકને વિટબના કરનારો છે, તથાપિ મનમા વિષય સકલ્પ કરવાનુ વર્જે તો કામવિકારને સહજમા જીતાય કહ્યુ છે કે—હે કામદેવ ! હુ ત્હારૂ મૂળ જાણુ છુ તુ વિષય સકલ્પથી ઉત્પન્ન થાય છે, માટે હુ વિષય સકલ્પ જ ન કરૂ કે, જેથી તુ મ્હારા ચિત્તમા ઉત્પન્ન થાય આ રીતે વિષય ઉપર પોતે નવી પરણેલી આઠ શ્રેષ્ઠિ કન્યાઓને પ્રતિબોધ પમાડનાર અને નવાણુ ક્રોડ સોનૈયા જેટલા ધનનો ત્યાગ કરનાર શ્રી જબૂસ્વામીનુ, કોશા વેશ્યાને વિષે આસક્ત થઇ, સાડી બાર ક્રોડ સોનૈયા ખરચી કામવિલાસ કરનાર તત્કાળ દીક્ષા લઇ કોશ્યાના મહેલમા જ ચોમાસુ રહેનાર શ્રી સ્થૂલ ભદ્રસ્વામીનુ, તથા અભયા રાણીએ કરેલા નાનાવિધ અનુકૂળ તથા પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગથી મનમા કિંચિત્ માત્ર પણ વિકાર ન પામનાર સુદર્શન શેઠ વગેરેનુ દષ્ટાત પ્રસિદ્ધ છે, માટે અહિં તે સવિસ્તર કહેવાની કાઇ જરૂરત જણાતી નથી

કષાયાદિને જીતવાની પદ્ધતિ.

હવે કષાય વગેરે દોષનો જય, તે તે દોષની મનમા વિરૂદ્ધ ભાવના વગેરે કરવાથી થાય છે જેમ ક્રોધનો જય ક્ષમાથી, માનનો નિરાભિમાનપણાથી, માયાનો સરળતાથી, લોભનો સતોષથી, રાગનો વૈરાગ્યથી, દ્વેષનો મૈત્રીથી, મોહનો વિવેકથી, કામનો સ્ત્રીના શરીર ઉપરની અશુચિ ભાવના ભાવવાથી, મત્સરનો બીજાની વધી ગએલી સપદા જોવામા આવે તો પણ મનમા અદેખાઇ ન રાખવાથી, વિષયનો ઇંદ્રિયદમનથી, મન વચન કાયાના અશુભ યોગનો ત્રણ ગુપ્તિથી, પ્રમાદનો સાવધાન રહેવાથી અને અવિરતિનો જય વિરતિથી સુખે થાય છે તક્ષક નાગના માથે રહેલો મણિ મેળવવો, અથવા અમૃતપાન કરવુ, એવા ઉપદેશ માફક આ વાત બનવી મુશ્કેલ છે; એવી પણ મનમા કલ્પના ન કરવી સાધુ મુનિરાજ વગેરે તે તે દોષનો ત્યાગ કરીને સદ્ગુણી થએલા ચોખી રીતે દેખાય છે તથા દઢપ્રહારી, ચિલાતીપુત્ર, રોહિણેય ચોર વગેરે પુરૂષોના દાખલા પણ આ વિષય ઉપર જાહેર છે કહ્યુ છે કે—હે લોકો ! જે જગતમા પૂજ્ય થયા તે પહેલા આપણા જેવા જ સાધારણ માણસ હતા, એમ સમજી તમે દોષનો ત્યાગ કરવામા ઘણા ઉત્સાહવત થાઓ કાઇ કોઇ એવુ ખેતર નથી કે, જેમા સત્પુરૂષો ઉત્પન્ન થાય છે, અને શરીર, ઇંદ્રિયો વગેરે વસ્તુ જેમ માણસને સ્વાભાવિક હોય છે, તેમ સાધુપણ સ્વાભાવિક નથી મળતુ; પરતુ જે પુરૂષ ગુણોને ધારણ કરે તે જ સાધુ કહેવાય છે, માટે ગુણોનુ ઉપાર્જન કરો

धन्ना सलाहणिज्जा, सुलसा आणदकामदेवा अ ॥
जेसिं पससइ भयव, दढव्वयत्त महावीरो ॥ २ ॥

પછી પોસહ વિધિએ લીધુ, વિધિએ પાર્યું, વિધિ કરતા જે કાંઈ અવિધિ, ખડના તથા વિરાધના મન વચન કાયાએ થઇ હોય તો "तस्स मिच्छामि दुक्कड" એમ કહેવુ

સામાયિકનો વિધિ પણ આ રીતે જ જાણુવો, તેમા એટલો જ વિશેષ કે-સાગર ચદોને બદલે આ ગાથાઓ કહેવી —

सामइअवयजुत्तो, जावमणे होइ निअमसजुत्तो ॥
छिन्नइ असुह कम्म, सामाइअ जत्तिआवारा ॥ १ ॥

छउमत्थो मूढमणो, कित्तिअमित्त च समरइ जीवो ॥
ज च न सुमरामि अह, मिच्छा मे दुक्कड तस्स ॥ २ ॥

सामाइअ पोसहस-ठिअस्स जीवस्स जाइ जो कालो ॥
सो सफलो वोधव्वो, सेसो ससारफलहेउ ॥ ३ ॥

પછી સામાયિક વિધિએ લીધુ ઇત્યાદિ કહે દિવસ પોસહ પણ આ રીતે જ જાણવો વિશેષ એટલો જ કે, પોષધ દડમા "जाव दिवस पज्जुवासामि" એમ કહેવુ દેવસી પ્રતિક્રમણુ કરી રહ્યા પછી દિવસ પોસો પારી શકાય છે રાત્રિ પોસો પણ આ રીતે જ જાણવો તેમા એટલો જ ફેર છે કે-પોસહ દડકમા जाव दिवससेस रत्तिं पज्जुवासामि એમ કહેવુ બપોર પછી બે ઘડી દિવસ રહે ત્યા સુધી રાત્રિ પોસો લેવાય છે પોસહના પારણાને દિવસે સાધુનો જોગ હોય તો જરૂર અતિથિસવિભાગ વ્રત કરીને પારણુ કરવું આ રીતે પોષધ વિધિ કહ્યો છે

આ રીતે પોષધ આદિ કરીને પર્વ દિનની આરાધના કરવી એની ઉપર નીચ પ્રમાણે દૃષ્ટાત છે —

પૌષધ વ્રત ઉપર ધનેશ્વર શેઠનુ દૃષ્ટાત.

ધ યપુરમા ધનેશ્વર નામે શેઠ ધનશ્રી નામે તેની સ્ત્રી અને ધનસાર નામે તેનો પુત્ર એવુ એક કુટુબ રહેતું હતું ધનેશ્વર શેઠ પરમ શ્રાવક હતો તે કુટુબ સહિત દર પખવાડિયે વિશેષ આરભ વર્જવા વગેરે નિયમ પાળતો હતો, અને "ચતુર્દશી, અષ્ટમી,

અહો ! હે પ્રિયમિત્ર વિવેક ! તુ ઘણા પુણ્યથી મને મળ્યો. ત્હારે કયારે પણ અમારી પાસેથી કયાય પણ ન જવુ હુ ત્હારી સહાય્યથી ઉતાવળથી જન્મને તથા મરણનો ઉચ્છેદ કરૂ છુ કોણ જાણે ફરીથી ત્હારો અને મ્હારો મેળાપ થાય કે ન થાય ઉદ્યમ કરવાથી ગુણોની પ્રાપ્તિ થાય છે, અને પ્રયત્ન કરવો આપણા હાથમા છે, એમ છતા "ફલાણો મ્હોટો ગુણી છે" એ વાત કોણ જીવતો પુરૂષ સહન કરી શકે ? ગુણથી જ સન્માન મળે છે જ્ઞાતિ જાતિના આડબરથી કાઇ ન થાય વનમા ઉત્પન્ન થએલુ પુષ્પ લેવાય છે, અને પ્રત્યક્ષ પોતાના શરીરથી ઉત્પન્ન થએલો મળ નાખી દેવાય છે ગુણથી જ જગતમા મહિમા વધે છે, પણ મ્હોટા શરીરથી અથવા પાકટ-મોટી વયથી વધતો નથી જુઓ, કેવડાના મ્હોટા અને જૂના પાદડા કોરે રહે છે, અને વચ્ચે આવેલા ન્હાના અને નવા પાદડા સુગધી હોવાથી તેને સર્વે સ્વીકારે છે તેમજ, જેથી કષાયાદિકની ઉત્પત્તિ થતી હોય તે વસ્તુનો અથવા પ્રદેશનો ત્યાગ કરવાથી તે તે દોષનો નાશ થાય છે કેમકે જે વસ્તુથી કષાયરૂપ અગ્નિની ઉત્પત્તિ થાય તે વસ્તુ મૂકવી, અને જે વસ્તુથી કષાયનો ઉપશમ થાય તે વસ્તુ અવશ્ય લેવી એમ સભળાય છે કે, સ્વભાવે ક્રોધી એવા ચડરૂદ્ર આચાર્ય ક્રોધની ઉત્પત્તિ ન થવાને માટે શિષ્યોથી જૂદા રહ્યા હતા

નારકી આદિની વેદનાઓ.

હવે, સસારની અતિશય વિષમ સ્થિતિ, પ્રાયે ચારે ગતિમા દુખ ઘણું ભોગવાય છે તે ઉપરથી વિચારવી તેમા નારકી અને તિર્યચ એ બન્નેમા બહુ દુખ છે તે તો પ્રસિદ્ધજ છે કેમકે—સાતે નરકભૂમિમા ક્ષેત્રવેદના અને શસ્ત્ર વિના એક બીજાને ઉપજાવેલી વેદના પણ છે પાચ નરકભૂમિમા શસ્ત્રજન્ય વેદના છે અને ત્રણમા પરમાધર્મી દેવતાની કરેલી વેદના પણ છે નરકમા અહોનિશ પચી રહેલા નારકી જીવોને આખ મિચાય એટલા કાળ સુધી પણ સુખ નથી એક સરખુ દુખ જ છે હે ગૌતમ ! નારકી જીવો નરકમા જે તીવ્ર દુખ પામે છે, તેના કરતા અનતગણુ દુખ નિગોદમા જાણવું તિર્યચ પણ ચાબુક, અકુશ, પરોણા આદિનો માર સહે છે વગેરે મનુષ્ય ભવમા પણ ગર્ભવાસ, જન્મ, જરા, મરણ, નાનાવિધ પીડા, વ્યાધિ, દરિદ્રતા વગેરે ઉપદ્રવ હોવાથી દુખ જ છે કહ્યુ છે કે—હે ગૌતમ ! અગ્નિમા તપાવી લાલ ચોળ કરેલી સોયો એક સરખી શરીરમા ઘોચવાથી જેટલી વેદના થાય છે, તે કરતા આઠગણી વેદના ગર્ભવાસમા છે જીવ ગર્ભમાથી બહાર નીકળતા યોનિયત્રમા પીલાય છે ત્યારે તેને ઉપર કહેવી વેદનાથી લક્ષગણી અથવા ક્રોડાક્રોડગણી વેદના થાય છે બદીખાનામા અટકાવ, વધ, બધન, રોગ, ધનનો નાશ, મરણ, આપદા, મનમા તાપ, અપયશ, નિંદા એવા દુખ મનુષ્ય ભવમા છે કેટલાક જીવો મનુષ્ય ભવ પામીને પણ માઠી ચિતા, સતાપ, દારિદ્ર અને રોગ એથી ઘણો ઉદ્વેગ પામીને મરી જાય છે દેવ ભવમા પણ ચ્યવન, પરાભવ, અદેખાઈ વગેરે છેજ વળી કહ્યુ

અમાવાસ્યા તથા પુંર્ણમા એ તિથિઓને વિષે પરિપૂર્ણ પૌષધ કરનારો હતો " આ રીતે ભગવતી સૂત્રમા તુંગિકા નગરીના શ્રાવકના વર્ણનને પ્રસગે કહ્યું છે, તે પ્રમાણે દર માસે છ પર્વતિથિઓને વિષે તે પૌષધ વગેરે યથાવિધિ કરતો હતો એક વખતે ધનેશ્વરશેઠી અષ્ટમીના પૌષધ કરેલો હોવાથી રાત્રિએ શૂન્ય ઘરમા પ્રતિમા અગીકાર કરીને રહ્યો ત્યારે સૌધર્મેંદ્રે તેની ધર્મની દૃઢતાની ઘણી પ્રશસા કરી તે સાભળી કોઇ મિથ્યાદૃષ્ટિ દેવતા તેની પરીક્ષા કરવા આવ્યો પહેલા તેણે શેઠના દોસ્તનુ રૂપ પ્રકટ કરી " ક્રોડો સોનૈયાનો નિધિ છે તમે આજ્ઞા કરો તો તે હું લઉં " એમ ઘણી વાર શેઠને વિનતી કરી, પછી તે દેવતાએ શેઠની સ્ત્રીનું રુપ પ્રકટ કર્યું અને આલિંગન વગેરે કરીને તેની (શેઠની) ઘણી કદર્થના કરી તે પછી મધ્ય રાત્રી હોવા છતા પ્રભાત કાળનો સૂર્યનો ઉદય તથા સૂર્યના કિરણ વિકુર્વીને તે દેવતાએ શેઠના સ્ત્રી પુત્ર વગેરેના રૂપ પ્રકટ કરી શેઠને પૌષધનું પારણુ કરવાને માટે ઘણી વાર પ્રાર્થના કરી એવા ઘણા અનુકૂળ ઉપસર્ગ કર્યો, તો પણ સઝાય ગણવાને અનુસારે મધ્યરાત્રી છે એમ શેઠ જાણતો હતો, તેથી તિલમાત્ર પણ ભ્રમમા પડયો નહીં તે જોઇ દેવતાએ પિશાચનુ રૂપ લીધુ, અને ચામડી ઉખેડવી, તાડના કરવી, ઉછાળવુ, શિલા ઉપર પછાડવું, સમુદ્રમા ફેંકી દેવુ, વગેરે પ્રાણાતિક પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગ કર્યા, તો પણ શેઠ ધર્મધ્યાનથી ચલિત થયો નહીં કહ્યું છે કે— આ પૃથ્વીને દિશાઓના હસ્તી, કાચબો, કુલપર્વત અને શેષનાગ એમણે પકડી રાખી છે, તો પણ ચલે છે, પરતુ શુદ્ધ અતઃકરણવાળા સત્પુરૂષોનું અગીકાર કરેલુ વ્રત પ્રલય થાય તો પણ ચલે નહીં

પછી દેવતાએ પ્રસન્ન થઇ ધનેશ્વર શેઠને કહ્યુ " હુ સતોષ પામ્યો છુ, તું વાછિત વર માગ " એમ કહ્યુ તો પણ શેઠે પોતાનું ધર્મધ્યાન છોડયુ નહીં તથા અતિશય પ્રસન્ન થએલા દેવતાએ શેઠના ઘરમા ક્રોડો સોનૈયાની અને રત્નોની વૃષ્ટિ કરી તે મહિમા જોઇ ઘણા લોકો પર્વ પાળવાને વિષે આદરવત થયા તેમા પણ રાજાનો ધોબી, ઘાચી, અને એક કૌટુબિક (ખેડૂત નોકર) એ ત્રણે જણા જો કે રાજાની પ્રસન્નતા મેળવવા ઉપર એમણે ઘણું ધ્યાન આપવુ પડતુ હતુ, તો પણ છએ પર્વોને વિષે પોતપોતાનો ધધો તેઓ બધ રાખતા હતા ધનેશ્વર શેઠ પણ નવા સાધર્મી જાણી તેમને પારણાને દિવસે સાથે જમાડી, પહેરામણી આપી જોઇએ તેટલુ ધન વગેરે આપી તેમનો ઘણો આદરસત્કાર કરતો હતો કહ્યુ છે કે—સુશ્રાવક સાધર્મીનું જેવુ વાત્સલ્ય કરે છે, તેવુ વાત્સલ્ય માતા, પિતા અથવા બાધવ જનો પણ કોઇ કાળે કરી ન શકે આ રીતે શેઠનો ઘણો સહવાસ થવાથી તે ત્રણે જણા સમ્યક્ત્વધારી થયા કહ્યુ છે કે—જેમ મેરૂપર્વતે વળગી રહેલુ તૃણ પણ સુવર્ણ બની જાય છે, તેમ સત્પુરૂષોનો સમાગમ કુશીલિયાને પણ સુશીલ કરે છે એક દિવસે કૌમુદી મહોત્સવ થવાનો હતો, તેથી રાજાના લોકોએ " આજે ધોઇને લાવ " એમ કહી ચતુર્દશીને દિવસે રાજાના અને રાણીના વસ્ત્ર તે ધોબીને ધોવા આપ્યા ધોબીએ કહ્યુ, " મને તથા મારા કુટુબને બાધા હોવાથી અમે પર્વને દિવસે વસ્ત્ર ધોવા

છે કે—અદેખાઇ, ખેદ, મદ, અહંકાર, ક્રોધ, માયા, લોભ વગેરે દોષથી દેવતાઓ પણ હણાયેલા છે; તેથી તેમને સુખ કયાથી હોય ? વગેરે

ધર્મના મનોરથો.

ધર્મના મનોરથ આ રીતે ભાવવા —શ્રાવકના ઘરમા જ્ઞાન દર્શનધારી દાસ થવુ સારૂ; પણ મિથ્યાત્વથી ભરેલી બુદ્ધિવાળા ચક્રવર્તી પણ થવુ ઠીક નથી હુ સ્વજના દિકનો સગ મૂકીને કયારે ગીતાર્થ અને સવેગી એવા ગુરૂ મહારાજના ચરણકમળ પાસે દીક્ષા લઇશ ? હુ તપસ્યાથી દુર્બળ શરીરવાળો થઇ કયારે ભયથી અથવા ઘોર ઉપસર્ગથી ન ડરતા સ્મશાન વગેરેને વિષે કાઉસ્સગ્ગ કરી ઉત્તમ પુરૂષોની કરણી કરીશ ? વગેરે અત્રે હમી ગાથાનો વિસ્તારાર્થ સપૂર્ણ થયો

તપાગચ્છીય શ્રી રત્નશેખરસૂરિવિરચિત 'શ્રાદ્ધવિધિપ્રકરણ' ની

શ્રાદ્ધવિધિ 'કૌમુદિ' ટીકામા દ્વિતીય રાત્રિકૃત્ય પ્રકાશ

સપૂર્ણ થયો.

આદિ આરભ કરતા નથી ” રાજાના લોકોએ કહ્યુ કે, “ રાજાની આગળ ત્હારી બાધા તે શી ? રાજાની આજ્ઞાનો ભગ થાય તો પ્રાણાતિક દડ થશે ”

પછી ધોબીના સાથીઓએ તથા બીજા લોકોએ પણ વસ્ત્ર ધોવાને માટે તેને ઘણુ કહ્યુ ધનેશ્વર શેઠે પણ “રાજદડ થવાથી ધર્મની હીલના વગેરે ન થાય,” એમ વિચારી રાયાભિઓગેણ એવો આગાર છે, ઇત્યાદિ યુક્તિ દેખાડી, તો પણ ધોબીએ “ દઢતા વિનાનો ધર્મ શા કામનો ? એમ કહી પોતાના નિયમની દઢતા ન મૂકી એણે એવા દુખના વખતમા પણ કોઇનુ કહ્યુ ન માન્યુ પોતાના માણુસોના કહેવાથી રાજા પણ રૂષ્ટ થયો, અને મ્હારી “ આજ્ઞા તોડશે તો સવાર થતા તને તથા તારા કુટુબને શિક્ષા કરીશ ” એમ કહેવા લાગ્યો એટલામા રાત્રિએ કર્મયોગથી રાજાના પેટમા એવો શૂળરોગ થયો, કે જેથી આખા નગરમા હાહાકાર વર્તી રહ્યો એમ કરતા ત્રણ દિવસ ચાલ્યા ગયા ધર્મના પ્રભાવથી ધોબીએ પોતાનો નિયમ બરોબર પાળ્યો પછી પડવાને દિવસે રાજાના તથા રાણીના વસ્ત્ર ધોયા બીજને દિવસે રાજાના માણુસોએ માગ્યા ત્યારે તે તેણે તુરત આપ્યા એમજ કાંઇ ખાસ કામને સારૂ બહુ તેલનો ખપ પડવાથી રાજાએ શ્રાવક ઘાચીને ચતુર્દશીને દિવસે ઘાણી ચલાવવાનો હૂકમ આપ્યો ઘાચીએ પોતાના નિયમની દઢતા જણાવી, તેથી રાજા ગુસ્સે થયો એટલામા પરચક્ર આવ્યુ રાજાને પોતાની સેના સાથે લઇ શત્રુની સામે જઇ સગ્રામમા ઉતરવુ પડયુ પછી રાજાનો જય થયો પણ એ કામમા રાજા વ્યગ્ર થઇ જવાથી તેલનો ખપ પડયો નહીં અને ઘાચીનો નિયમ સચવાયો

હવે રાજાએ એક વખતે અષ્ટમીને શુભ મુહૂર્તે તે શ્રાવક કણબીને હળ ખેડવાની આજ્ઞા કરી ત્યારે તેણે પોતાનો નિયમ કહ્યો તેથી રાજાને ક્રોધ ચડયો, પણ એટલામા ધારાબધ એક સરખો વર્ષાદ પડવાથી તેનો નિયમ સુખેથી સચવાયો આ રીતે પર્વનો નિયમ અખડ પાળવાના પુણ્યથી તે ત્રણે જણા અનુક્રમે મરણ પામી છઠ્ઠા લાતક દેવલોકે ચૌદ સાગરોપમ આયુષ્યવાળા દેવતા થયા ધનેશ્વર શેઠ સમાધિએ મરણ પામી બારમા અચ્યુત દેવલોકે ગયો પછી તે ચારે દેવતાઓની ઘણી મૈત્રી થઇ શેઠનો જીવ જે દેવતા થયો હતો, તેની પાસે બીજા ત્રણે દેવતાઓએ પોતાના ચ્યવનને અવસરે કબૂલ કરાવ્યુ હતુ કે “ત્હારે પૂર્વભવની માફક આવતે ભવે પણ અમને પ્રતિબોધ કરવો ” પછી તે ત્રણે જણા દેવલોકથી જૂદા જૂદા રાજકુળને વિષે અવતર્યા અનુક્રમે જવાન અવસ્થા પામી મ્હોટા દેશના અધિપતિ થઈ, ધીર, વીર અને હીર એવે નામે જગતમા પ્રસિદ્ધ થયા તેમા ધીર રાજાના નગરમાં એક શેઠને પર્વને દિવસે સદા કાળ પરિપૂર્ણ લાભ થતો હતો, પરતુ અ ય દિવસોએ હાનિ પણ બહુ થતી હતી તેણે એક વખતે જ્ઞાનીને આ વાત પૂછી જ્ઞાનીએ કહ્યું “ તે પૂર્વભવને વિષે દરિદ્રાવસ્થામા સ્વીકારેલા નિયમને દઢપણે વળગી રહી યથાશક્તિ પર્વ દિવસો-સમ્યક્ પ્રકારે પાળ્યા; પરતુ એક વખતે ધર્મ

તૃતીય પ્રકાશ :પર્વકૃત્ય

રાત્રિકૃત્ય કહ્યુ, હવે પર્વકૃત્ય કહીએ છીએ.

पव्वेसु पोसहाई बमअणारमतवविसेमाइ ॥
आसोअचित्तअट्ठाहिअपमुहेसु विसेसेण ॥ ११ ॥

સુશ્રાવકે પર્વોને વિષે તથા ઘણુ કરી આસો મહિનાની તથા ચૈત્ર મહિનાની અઠ્ઠાઈ—(ઓળી)-ને વિષે પૌષધ વગેરે કરવુ, બ્રહ્મચર્ય પાળવુ, આરભ વર્જવો અને ઘણી તપસ્યા વગેરે કરવી (૧૧)

પોષને (ધર્મની પુષ્ટિને) ધ એટલે ધારણ કરે તે પૌષધ કહેવાય છે શ્રાવકે સિદ્ધા તમા કહેલા આઠમ, ચૌદશ વગેરે પર્વોને વિષે પૌષધ આદિ વ્રત જરૂર કરવુ આગમમા કહ્યુ છે કે—જિનમતમા સર્વે કાળ પર્વોને વિષે પ્રશસ્ત યોગ છે જ તેમા પણ શ્રાવકે આઠમ તથા ચૌદશને વિષે અવશ્ય પૌષધ કરવો ઉપર પૌષધ વગેરે કહ્યુ છે માટે વગેરે શબ્દવડે શરીરે આરોગ્ય ન હોવાથી અથવા બીજા એવાજ કાઇ યોગ્ય કારણથી પૌષધ ન કરી શકાય, તો બે વાર પ્રતિક્રમણ, ઘણા સામાયિક, દિશા વગેરેનો અતિશય સક્ષેપ વાળુ દેશાવકાશિક વ્રત વગેરે જરૂર કરવા તેમજ પર્વોને વિષે બ્રહ્મચર્ય પાળવુ, આરભ વર્જવો, ઉપવાસ વગરે તપસ્યા શક્તિ માફક પહેલા કરતા વધારે કરવી ગાથામા આદિ શબ્દ છે તેથી સ્નાત્ર, ચૈત્યપરિપાટી, સર્વ સાધુઓને વદના, સુપાત્રદાન વગેરે કરીને, હમેશા જેટલુ દેવગુરુપૂજન, દાન વગેરે કરાય છે તે કરતા પર્વને દિવસે વિશેષ કરવુ કેમ કે—જો દરરોજ ધર્મની ક્રિયા સમ્યક્ પ્રકારે પાળો તો તો ઘણો લાભ છે, પણ જો તેમ કરી શકાતુ ન હોય, તો પર્વને દિવસે તો અવશ્ય પાળો દસેરા, દીવાળી, અખાત્રીજ વગેરે લૌકિક પર્વોને વિષે જેમ મિષ્ટાન્ન ભક્ષણની તથા વસ્ત્ર, આભૂષણ પહેરવાની વિશેષ યતના રખાય છે, તેમ ધર્મના પર્વ આવે ધર્મને વિષે પણ વિશેષ યતના રાખવી

પર્વ દિવસો અને તેનુ ફલ.

અન્યદર્શની લોકો પણ અગીઆરશ, અમાસ વગેરે પર્વોને વિષે કેટલોક આરભ વર્જે છે, અને ઉપવાસ વગેરે કરે છે, તથા સક્રાતિ, ગ્રહણ વગેરે પર્વોને વિષે પણ પોતાની સર્વ શક્તિથી દાનાદિક આપે છે; માટે શ્રાવકે તો સર્વે પર્વદિવસો અવશ્ય પાળવા જેપ્રએ પર્વ દિન કહ્યા છે, તે આ રીતે —આઠમ ૨, ચૌદશ ૨, પૂનમ ૧ અને અમાસ

સામગ્રીના જોગ છતાં પણ તું ધર્માનુષ્ઠાન કરવામાં આલસ્ય વગેરે દોષથી પ્રમાદી થયો. તેથી આ ભવને વિષે તને આ રીતે લાભહાનિ થાય છે. વળી કહ્યું છે કે-ધર્મને વિષે પ્રમાદ કરનારો માણસ જે કાંઈ પોતાનું નુકશાન કરી લે છે, તે ચોરના લૂટવાથી, અગ્નિના બાળવાથી, અથવા જૂગટામાં હાર ખાવાથી પણ થતું નથી.

જ્ઞાનીનું એવું વચન સાંભળી તે શેઠ પોતાના કુટુંબ સહિત હમેશાં ધર્મકૃત્યોને વિષે સાવધાન રહ્યો, અને પોતાની સર્વ શક્તિથી સર્વે પર્વોની આરાધના કરવા લાગ્યો, અને ઘણો જ થોડો અથવા થોડો આરંભ કરી તથા વ્યવહારશુદ્ધિ બરોબર સાચવીને વ્યાપાર વગેરે બીજ આદિ પર્વને દિવસે જ કરતો હતો, પરંતુ બીજે વખતે નહીં. તેથી સર્વે ગ્રાહકોને વિશ્વાસ પડી ગયો. સર્વે તેની સાથે જ વ્યવહાર કરવા લાગ્યા, પણ બીજાઓની સાથે કોઈ વ્યવહાર કરે નહીં. થોડા દિવસમાં તે ક્રોડો સોનૈયાનો ધણી થયો. કાગડા, કાયસ્થ અને કૂકડા એ ત્રણ જણા પોતાના કુળનું પોષણ કરે છે, અને વણિક, શ્વાન, ગજ તથા બ્રાહ્મણ એ ચારે જણ પોતાના કુળનો નાશ કરે છે. એવી કહેવત છે, તે પ્રમાણે બીજા વણિક લોકોએ અદેખાઇથી રાજા પાસે ચાડી ખાધી કે, “એને ક્રોડો સોનૈયાનું નિધાન મળ્યું.” તેથી રાજાએ શેઠને ધનની વાત પૂછી. શેઠે કહ્યું “મે સ્થૂળ મૃષાવાદ, સ્થૂળ અદત્તાદાન વગેરેનો ગુરુ પાસે નિયમ લીધો છે.” પછી બીજા વાણિયાઓના કહેવાથી રાજાએ “એ ધર્મ ઠગ છે.” એમ વિચારી તેનું સર્વ ધન પોતાના કબજામાં લઈ તેને તથા તેના પરિવારને પોતાના મહેલમાં કબજે રાખ્યો. શેઠે મનમાં વિચાર્યું કે, “આજે પંચમી પર્વ છે, તેથી આજ મને કોઈ પણ રીતે અવશ્ય લાભ થવો જ જોઈએ.”

પ્રભાતવખતે રાજા પોતાના સર્વ ભંડાર ખાલી થએલા અને શેઠનું ઘર સોના મ્હોરોથી તથા ઝવેરાતથી સંપૂર્ણ ભરાઈ ગએલું જોઇ ઘણો આશ્ચર્ય અને ખેદ પામ્યો. પછી તેણે શેઠને ખમાવીને પૂછ્યું કે, “હે શેઠજી! આ ધન શી રીતે ત્હારે ઘેર ગયું?” શેઠે કહ્યું “હે ધણી! હું કાંઇ જાણતો નથી, પરંતુ પર્વને દિવસે પુણ્યના મહિમાથી મને લાભ જ થાય છે.” આ રીતે સર્વ વાત શેઠે કહી, ત્યારે પર્વનો મહિમા સાંભળી જાતિસ્મરણ જ્ઞાન પામેલા રાજાએ પણ છએ પર્વો પાળવાનો યાવજ્જીવ નિયમ લીધો. તે જ વખતે ભંડારીએ આવી રાજાને વધામણી આપી કે, “વર્ષાકાળના વરસાદથી જેમ સરોવર ભરાય છે, તેમ આપણા સર્વ ભંડાર ધનથી હમણાં જ પરિપૂર્ણ થયા છે.” તે સાંભળી રાજા ઘણું અજાયબ થયો અને હર્ષ પામ્યો. એટલામાં ચંચળ એવા કુંડળ આદિ આભૂષણોથી દેદીપ્યમાન એવો એક દેવતા પ્રકટ થઇ કહેવા લાગ્યો કે, “હે રાજન્! ત્હારો પૂર્વ ભવનો મિત્ર જે શેઠનો પુત્ર કે, જે હમણાં દેવતાનો ભવ ભોગવે છે, તેને તું ઓળખે છે? મે પૂર્વ ભવે વચન આપ્યું હતું તેથી તને પ્રતિબોધ કરવાને અર્થે તથા

એ છ પર્વ દરેક માસમા આવે છે, અને દરેક પખવાડિયામા ત્રણુ (આઠમ ૧, ચૌદશ
અને પૂનમ ૧ અથવા અમાસ ૧) પર્વ આવે છે તેમજ "ગણુધર શ્રી ગૌતમસ્વા
મીએ બીજ, પાચમ, આઠમ, અગીઆરસ અને ચૌદશ" એ પાચ પર્વતિથિયો કહી છે
બીજ બે પ્રકારનો ધર્મ આરાધવાને અર્થે, પાચમ પાચ જ્ઞાન આરાધવાને અર્થે, આઠમ
આઠ કર્મ ખપાવવાને અર્થે, અગીઆરશ અગીઆર અગની સેવાને અર્થે તથા ચૌદશ
ચૌદ પૂર્વેની આરાધનાને માટે જાણુવી આ પાચ પર્વમા અમાસ પૂનમ ઉમેરીએ તો
પ્રત્યેક પખવાડિયામા ઉત્કૃષ્ટ છ પર્વ થાય છે આખા વર્ષમા તો અઠ્ઠાઇ, ચોમાસી વગેરે
ઘણા પર્વો છે

આરભ અને સચિત્તાહારનો ત્યાગ.

પર્વને દિવસે આરભ સર્વથા વર્જી ન શકાય તો પણુ થોડામા થોડો વર્જવો અર્થાત્
થોડા આરભમા રહેવુ સચિત્ત આહાર જીવહિસામય હોવાથી, તે કરવામા ઘણો આરભ [illegible]
ચાલતી ગાથામા આરભ વર્જવાનુ કહ્યુ છે, તેથી પર્વને દિવસે સર્વ સચિત્ત આહાર
અવશ્ય વર્જવો એમ સમજવુ માછલાઓ સચિત્ત આહારના નિમિત્તથી સાતમી [illegible]
ભૂમિએ જાય છે, માટે સચિત્ત આહાર મનથી પણુ ઇચ્છવો યોગ્ય નથી એવુ વચન છે
માટે મુખ્ય માર્ગે તો શ્રાવકે હમેશા સચિત્ત આહાર વર્જવો જ જોઇએ, [illegible]
એમ ન કરી શકે તો પર્વને દિવસે તો જરૂર વર્જવો જ જોઇએ. તેમજ પર્વને દિવસે
સ્નાન, માથાના વાળ વગેરે સમારવા, માથુ ગુથવુ, વસ્ત્ર વગેરે ધોવા [illegible]
કરવા, હળ વગેરે ખેડવા, ધાન્ય વગેરેના મૂડા બાધવા, ચરખા વગેરે [illegible]
ખાડવુ, પીસવુ, પાન ફૂલ ફળ વગેરે તોડવા, સચિત્ત ખડી, રમચી [illegible]
આદિ લણુવા, લીંપવુ, માટી વગેરે ખણુવી, ઘર વગેરે બનાવવુ [illegible]
યથાશક્તિ વર્જવા પોતાના કુટુબનો નિર્વાહ આરભ વિના કરી ન શકે તો [illegible]
આરભ તો ગૃહસ્થે કરવો પડે, પણુ સચિત્ત આહારનો ત્યાગ કરવો [illegible]
હોવાથી અને સહજમા કરી શકાય તેમ હોવાથી તે અવશ્ય કરવો. [illegible]
કારણુથી સર્વ સચિત્ત આહારનો ત્યાગ કરી ન શકાય, તો એક બે [illegible] સચિત્ત [illegible]
નામ લઇને મોકળી રાખી બાકીની સર્વ સચિત્ત વસ્તુનો નિયમ કરવો.

અઠ્ઠાઇઓની વિચારણા.

તેમજ આસોની તથા ચૈત્રની અઠ્ઠાઇ, તથા ગાથામા પ્રમુખ શબ્દ છે તેથી,
તથા સવત્સરી ની અઠ્ઠાઇ, (આષાઢ, કાર્તિક અને ફાગણુ એ) ત્રણુ ચોમાસી,
સવત્સરી વગેરે પર્વોને વિષે ઉપર કહેલા વિધિ મુજબ વિશેષ ધર્માનુષ્ઠાન કરવું
પ્રભાત

પર્વ દિવસની આરાધના કરનાર લોકોમા અગ્રેસર એવા એ શેઠને સહાય્ય કરવાને સારુ આ કામ કર્યું; માટે તું ધર્મકૃત્યમા પ્રમાદ ન કર હવે હું ધાચીતા અને કૌટુંબિકના જીવ જે રાજાઓ થયા છે, તેમને પ્રતિબોધ કરવા જઉં છું"

એમ કહી દેવતા ગયો. પછી તે બન્ને રાજાઓને સમકાળે સ્વપ્નમા પૂર્વ ભવ દેખાડ્યો, તેથી તેમને પણ જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું પછી શ્રાવક ધર્મની અને વિશેષે કરી પર્વદિવસોની સમ્યક્ પ્રકારે આરાધના કરવા લાગ્યા પછી તે ત્રણે રાજાઓએ દેવતાના કહેવાથી પોતપોતાના દેશને વિષે અમારિની પ્રવૃત્તિ, સાતે વ્યસનોની નિવૃત્તિ, ઠેકાણે ઠેકાણે નવ નવા જિનમંદિરો, પૂજા, યાત્રા, સાધર્મિક વાત્સલ્ય, પર્વને પહેલે દિવસે પટહની ઉદ્ઘોષણા તથા સર્વ પર્વોને વિષે સર્વે લોકોને ધર્મકૃત્યને વિષે લગાડવા વગેરે ધર્મની ઉન્નતિ એવી રીતે કરી કે, જેથી એક છત્ર સામ્રાજ્ય જેવો જૈનધર્મ પ્રવર્તી રહ્યો, અને તેના પ્રભાવથી તથા શેઠના જીવ દેવતાની મદદથી તે ત્રણે રાજાઓના દેશોમા તીર્થકરની વિહારભૂમિની માફક અતિવૃષ્ટિના, અનાવૃષ્ટિના, દુર્ભિક્ષના, સ્વચક્ર-પરચક્રના, વ્યાધિના, મરકીના તથા દારિદ્ર વગેરેના ઉપદ્રવ સ્વપ્નમા પણ રહ્યા નહીં એવી દુ સાધ્ય વસ્તુ શી છે કે, જે ધર્મના પ્રભાવથી સુસાધ્ય ન થાય? આ રીતે સુખમય અને ધર્મમય રાજ્યલક્ષ્મીને ચિરકાળ ભોગવી તે ત્રણે રાજાઓએ સાથે દીક્ષા લઇ ઘણી તપસ્યાથી શીઘ્ર કેવળજ્ઞાન ઉપાર્જ્યું શેઠનો જીવ દેવતા, તેમનો મહિમા ઠેકાણે ઠેકાણે ઘણો જ વધારવા લાગ્યો. પછી પ્રાયે પોતાનું જ દૃષ્ટાંત કહી ઉપદેશ કરી પૃથ્વીને વિષે સર્વ પર્વરૂપ સમ્યક્ ધર્મનું સામ્રાજ્ય અતિશય વિસ્તાર્યું, અને ઘણા ભવ્ય જીવોનો ઉદ્ધાર કરી પોતે મોક્ષે ગયા શેઠનો જીવ દેવતા પણ અચ્યુત દેવલોકથી ચ્યવી મ્હોટો રાજા થઈ ફરી વાર પર્વનો મહિમા સાંભળવાથી જાતિસ્મરણ જ્ઞાન પામ્યો, અને દીક્ષા લઈ મોક્ષે ગયો આ રીતે પર્વની આરાધના ઉપર કથા કહી અગીઆરમી ગાથાનો અર્થ ઉપર પ્રમાણે છે (૧૧)

તપાગચ્છીય શ્રી રત્નશેખરસૂરિવિરચિત 'શ્રાદ્ધવિધિપ્રકરણ' ની 'શ્રાદ્ધવિધિકૌમુદિ' ટીકામાં તૃતીય 'પર્વકૃત્યપ્રકાશ' પૂર્ણ થયો

સુશ્રાવકે સંવત્સરીની, ચોમાસીની તથા અઠ્ઠાઈની તિથિયોને વિષે પરમ આદરથી જિન રાજની પૂજા, તપસ્યા તથા બ્રહ્મચર્યાદિક ગુણોને વિષે તત્પર રહેવું સર્વે અઠ્ઠાઈઓમાં ચૈત્રની અને આસોની અઠ્ઠાઇઓ શાશ્વતી છે, કારણ કે, તે બન્ને અઠ્ઠાઇઓને વિષે વૈમાનિક દેવતા પણ નંદીશ્વર દ્વીપ આદિ તીર્થોને વિષે તીર્થયાત્રા આદિ ઉત્સવ કરે છે કેમકે એ યાત્રાઓ શાશ્વતી છે તેમાં એક ચૈત્ર માસને વિષે અને બીજી આસો માસને વિષે અઠ્ઠાઇ મહિમારૂપ થાય છે એ બન્ને યાત્રાઓ શાશ્વતી છે તેને સર્વે દેવતાઓ તથા વિદ્યાધરો નંદીશ્વરદ્વીપને વિષે કરે છે, તથા મનુષ્યો પોતપોતાના સ્થાનકોને વિષે કરે છે તેમજ ત્રણ ચોમાસી, સંવત્સરી, છ પર્વતિથિઓ, તથા તીર્થંકરના જન્માદિ કલ્યાણક વગેરેને વિષે યાત્રાઓ કરે છે, તે અશાશ્વતી જાણવી જીવાભિગમ સૂત્રમાં તો આ રીતે કહ્યું છે કે—ઘણા ભવનપતિ, વાણમંતર, જ્યોતિષી અને વૈમાનિક દેવતાઓ તે નંદીશ્વર દ્વીપને વિષે ત્રણ ચોમાસીએ તથા સંવત્સરીએ ઘણા મહિમાથી અઠ્ઠાઈ મહોત્સવ કરે છે

ઉદયતિથિનું પ્રામાણ્ય.

પ્રભાત વખતે પચ્ચખ્ખાણ કરવાની વેળાએ જે તિથિ આવે તે પ્રમાણભૂત ગણાય છે સૂર્યોદયને અનુસરીનેજ લોકમાં પણ દિવસ વગેરે સર્વ વ્યવહાર ચાલે છે કહ્યું છે કે—

चाउम्मासिअ वरिसे, पक्खिअ पचट्ठमीसु नायव्वा ॥
ताओ तिहीओ जासिं, उदेई सूरो न अण्णाओ ॥ १ ॥

पूआ पच्चक्खाण, पडिक्कमण तहय नियमगहण च ॥
जीए उदेइ सुरो, तीइ तिहीए उ कायव्व ॥ २ ॥

उदयमि जा तिही सा, पमाणमियरीइ कीरमाणीए ॥
आणाभगणवत्था, मिच्छत्त विराहण पावे ॥ ३ ॥

પારાશરસ્મૃતિ નામના ગ્રંથમાં પણ કહ્યું છે કે—જે તિથિ સૂર્યોદયની વેળાએ થોડી પણ હોય, તેજ તિથિ સંપૂર્ણ જાણવી, પરંતુ ઉદય વેળાએ નહિ છતાં તે પછી ઘણો કાળ સુધી હોય તો પણ તે સંપૂર્ણ ન જાણવી શ્રીઉમાસ્વાતિ વાચકનું વચન પણ એમ સંભળાય છે કે-તિથિનો ક્ષય થાય તો તેની પૂર્વની તિથિ કરવી, તથા વૃદ્ધિ થાય તો બીજી કરવી, અને શ્રીવીર ભગવાનના જ્ઞાન તથા નિર્વાણ કલ્યાણક લોકોને અનુસરીને કરવા, અરિહંતના જન્માદિ પાંચ કલ્યાણક પણ પર્વતિથિરૂપ જ જાણવા બે ત્રણ કલ્યાણક જે દિવસે હોય તે તો વિશેષ પર્વતિથિ જાણવી

ચતુર્થ પ્રકાશ ચાતુર્માસિકકૃત્ય

પર્વકૃત્ય કહ્યું હવે અડધી ગાથામા ચાતુર્માસિક કૃત્ય કહેવામા આવે છે

पइचउमास समुचिय–नियमगहो पाउसे विसेसेण ॥

વિસ્તારાર્થ —જે શ્રાવકે પરિગ્રહ પરિમાણ વ્રત લીધુ હોય, તેણે દરેક ચોમાસાને વિષે પૂર્વે લીધેલા નિયમમા કાઈક ઓછું કરવું જેણે પરિગ્રહ પરિમાણ વ્રત પૂર્વે ન લીધુ હોય, તેણે પણ દરેક ચોમાસામા યોગ્ય એવા નિયમ અગીકાર કરવા વર્ષાકાળના ચોમાસામા તો ઘણું કરી ઉચિત નિયમ ગ્રહણ કરવા જ તેમા જે નિયમ જે સમયે લીધાથી બહુ ફળ થાય, તથા જે નિયમ ન લીધાથી ઘણી વિરાધના અથવા ધર્મની નિંદા વિગેરે દોષ થાય તે નિયમ તે વખતે ઉચિત કહેવાય છે જેમ વર્ષાકાળમા ગાડા ગાડી ચલાવવાની બાધા વગેરે લેવી તથા વાદળ, વર્ષાદિ થવાથી ઇયળો વગેરે પડવાને લીધે રાયણ તથા આબા વગેરેના ફળનો ત્યાગ કરવો તે ઉચિત નિયમ જાણવા અથવા દેશ, પુર, ગામ, જાતિ, કુળ, વય, અવસ્થા વગેરેની અપેક્ષાએ નિયમોમા ઔચિત્ય જાણવું

બે પ્રકારના નિયમ.

તે નિયમ બે પ્રકારના છે એક દુખે પળાય એવા, તથા બીજા સુખે પળાય એવા ધનવત વ્યાપારી અને અવિરતિ લોકોને સચિત્ત રસનો તથા શાકનો ત્યાગ અને સામાયિકનો સ્વીકાર વગેરે નિયમ દુખે પળાય એવા છે, પરતુ પૂજા, દાન વગેરે નિયમો તેમનાથી સુખે પળાય તેમ છે

દરિદ્રી પુરૂષોની વાત એથી ઊલટી છે એમ છે, તો પણ ચિત્તની એકાગ્રતા હોય તો ચક્રવર્તીએ તથા શાલિભદ્ર વગેરે લોકોએ જેમ દીક્ષાદિ કષ્ટ સહન કર્યા, તેમ સર્વે નિયમ સર્વથી સુખે પળાય તેવા છે કહ્યું છે કે—જ્યા સુધી ધીર પુરૂષો દીક્ષા લેતા નથી, ત્યા સુધી મેરૂપર્વત ઉંચો છે, સમુદ્ર દુસ્તર છે, અને કામની ગતિ વિષમ છે એમ છતા પાળી ન શકાય એવા નિયમ લેવાની શક્તિ ન હોય, તો પણ સુખે પળાય એવા નિયમ તો શ્રાવકે જરૂર લેવા જ જેમ વર્ષાકાળમા કૃષ્ણની માફક તથા કુમારપાળ વગેરેની માફક સર્વ દિશાએ જવાનો ત્યાગ કરવો ઉચિત છે તેમ કરવાની શક્તિ ન હોય તો જે વખતે તે દિશાઓને વિષે ગયા વિના પણ નિર્વાહ થઇ શકે એમ હોય, તે વખતે તે

જિનકલ્યાણકાદિ પર્વોની આરાધના.

સભળાય છે કે—સર્વે પર્વતિથિઓની આરાધના કરવાને અસમર્થ એવા કૃષ્ણ મહારાજે શ્રી નેમિનાથ ભગવાનને પૂછ્યુ કે, "હે સ્વામિન્! આખા વર્ષમા આરાધવા યોગ્ય ઉત્કૃષ્ટ પર્વ કયુ?" ભગવાને કહ્યુ "હે મહાભાગ! જિનરાજના પાચ કલ્યાણકોથી પવિત્ર થએલી માગશર શુદિ અગીઆરશ (મૌન અગીઆરશ) આરાધવા યોગ્ય છે આ તિથિને વિષે પાચ ભરત અને પાચ ઐરવત મળી દશ ક્ષેત્રમા એકેકમા પાચ પાચ પ્રમાણે સર્વ મળી પચાસ કલ્યાણક થયા" પછી કૃષ્ણે મૌન, પૌષધોપવાસ વગેરે કરીને તે દિવસની આરાધના કરી તે પછી "જેવો રાજા તેવી પ્રજા" એવો ન્યાય હોવાથી સર્વ લોકોમાં "એ એકાદશી આરાધવા યોગ્ય છે" એવી પ્રસિદ્ધિ થઈ પર્વતિથિએ વ્રત પચ્ચખ્ખાણ વગેરે કરવાથી મોટુ ફળ મળે છે, કેમકે, તેથી શુભ ગતિનુ આયુષ્ય બધાય છે આગમમા કહ્યુ છે કે—પ્રશ્ન—હે ભગવાન્! બીજ વગેરે તિથિઓને વિષે કરેલુ ધર્માનુષ્ઠાન શુ ફળ આપે છે? ઉત્તર.—હે ગૌતમ! બહુ ફળ થાય છે કેમકે, પ્રાયે આ પર્વતિથિઓને વિષે પરભવનુ આયુષ્ય બધાય છે, માટે એને વિષે જાતજાતની તપસ્યા તથા ધર્માનુષ્ઠાન કરવા, કે જેથી શુભ આયુષ્ય ઉપાર્જન કરાય પ્રથમથીજ આયુષ્ય બધાએલુ હોય તો પાછળથી ઘણુંએ ધર્માનુષ્ઠાન કરવાથી પણ તે ટળતુ નથી જેમ પૂર્વે શ્રેણિક રાજાએ ગર્ભવતી હરણીને હણી, તેના ગર્ભ જૂદો પાડી પોતાના ખભા તરફ દૃષ્ટિ કરતા નરક ગતિનુ આયુષ્ય ઉપાર્જ્યું પાછળથી તેને ક્ષાયિક સમ્યકત્વ થયુ, તો પણ તે આયુષ્ય ટળ્યુ નહીં અન્યદર્શનમા પણ પર્વતિથિએ તેલ ચોપડીને ન્હાવુ, મૈથુન વગેરે કરવાની ના કહી છે વિષ્ણુપુરાણમા કહ્યુ છે કે—હે રાજેદ્ર! ચૌદશ, આઠમ, અમાસ, પુનમ અને સૂર્યની સક્રાતિ એટલા પર્વ કહેવાય છે જે પુરુષ આ પર્વોને વિષે અભ્યગ ન કરે, સ્ત્રી ભોગવે અને માસ ખાય, તે પુરુષ મરણ પામીને વિટ્મૂત્રભોજન નામે નરકે જાય મનુસ્મૃતિમા પણ કહ્યુ છે કે—ઋતુને વિષેજ સ્ત્રીસભોગ કરનારો અને અમાવાસ્યા, અષ્ટમી, પૂર્ણિમા અને ચતુર્દશી એ તિથિયોને વિષે સભોગ ન કરનારો બ્રાહ્મણ હમેશા બ્રહ્મચારી કહેવાય છે; માટે પર્વ આવે તે વખતે પોતાની સર્વ શક્તિવડે ધર્માચરણને સારૂ યત્ન કરવો અવસરે થોડુ પણ પાન ભોજન કરવાથી જેમ વિશેષ ગુણ થાય છે, તેમ અવસરે થોડુ પણ ધર્માનુષ્ઠાન કરવાથી ઘણું ફળ મળે છે વૈદ્યકશાસ્ત્રમા કહ્યુ છે કે—શરદૃઋતુમા જે કાઇ જળ પીધુ હોય, પોષ માસમા તથા મહા માસમા જે કાઇ ભક્ષણ કર્યુ હોય, અને જ્યેષ્ઠ માસમા તથા આષાઢ માસમા જે કાઇ ઊંઘ લીધી હોય, તે ઉપર માણસો જીવે છે વર્ષાઋતુમાં મીઠુ, શરદૃઋતુમા પાણી, હેમત (માગશર પોષ) ઋતુમા ગાયનુ દૂધ, શિશિર (મહા તથા ફાગણ) ઋતુમા આમળાનો રસ, વસત (ચૈત્ર તથા વૈશાખ) ઋતુમા ઘી અને ગ્રીષ્મ (જ્યેષ્ઠ તથા અષાડ) ઋતુમા ગોળ અમૃત સમાન છે પર્વનો મહિમા એવો છે કે—તેથી ઘણું કરીને અધર્મીને ધર્મ કરવાની, નિર્દયને દયા કરવાની, અવિરતિ

તઈ જવુ નહી એમજ સર્વ સચિત્ત વસ્તુનો ત્યાગ કરી ન શકે તો, જે વખતે જે વસ્તુ વિના નિર્વાહ થઈ શકે એમ હોય, તે વખતે તે વસ્તુનો નિયમ લેવો જે માણસને જે ઠેકાણે, જે વખતે જે વસ્તુ મળવાનો સભવ ન હોય, જેમ કે, દરિદ્રી પુરુષને હાથી વગેરે, મરુદેશમા નાગરવેલના પાન વગેરે, તથા આબા વગેરે ફળની ઋતુ ન હોય તો, તે તે ફળો દુર્લભ છે, માટે તે પુરૂષે તે ઠેકાણે તે વખતે તે વસ્તુનો તો નિયમ ગ્રહણ કરવો આ રીતે અછતી વસ્તુનો નિયમ કરવાથી પણ વિરતિ વગેરે મ્હોટુ ફળ થાય છે

અછતી વસ્તુના ત્યાગ વિષે દ્રમકમુનિનુ દૃષ્ટાન્ત.

એમ સભળાય છે કે—રાજગૃહી નગરીમા એક ભીખારીએ દીક્ષા લીધી, તે જોઇ લોકો "એણે ઘણુ ધન છોડીને દીક્ષા લીધી !" એ રીતે તેની હાસી કરવા લાગ્યા તેથી ગુરૂ મહારાજે વિહાર કરવાની વાત કરી ત્યારે અભયકુમારે ચૌટામા ત્રણ ક્રોડ સોનૈયાનો એક મ્હોટો ઢગલો કરી સર્વ લોકોને બોલાવીને કહ્યુ કે, "જે પુરૂષ કૂવા વગેરેનુ પાણી, દેવતા, અને સ્ત્રીનો સ્પર્શ, એ ત્રણ વાના યાવજ્જીવ મૂકી દે, તેણે આ ધનનો ઢગલો ગ્રહણ કરવો" લોકોએ વિચાર કરીને કહ્યુ કે, "ત્રણ ક્રોડ ધન છોડી શકાય, પરતુ પાણી વગેરે ત્રણ વસ્તુ ન છોડાય" પછી મત્રીએ કહ્યુ કે, "અરે મૂઢ લોકો ! તો તમે આ દ્રમક મુનિની હાસી કેમ કરો છો ? એણે તો જળાદિ ત્રણ વસ્તુનો ત્યાગ કરેલો હોવાથી ત્રણ ક્રોડ કરતા પણ વધુ ધનનો ત્યાગ કર્યો છે" પછી પ્રતિબોધ પામેલા લોકોએ દ્રમક મુનિને ખમાવ્યા આ રીતે અછતી વસ્તુનો ત્યાગ કરવા ઉપર દાખલો કહ્યો છે

માટે અછતી વસ્તુના પણ નિયમ ગ્રહણ કરવા જોઇએ, તેમ ન કરે તો તે તે વસ્તુ ગ્રહણ કરવામા પશુની માફક અવિરતિપણુ રહે છે, તે નિયમ ગ્રહણ કરવાથી દૂર થય છે ભર્તૃહરિએ કહ્યુ છે કે—અમે ક્ષમા આપી પણ અપમાન સહન ન કર્યું સતોષથી ઘરમા ભોગવવા યોગ્ય સુખોનો ત્યાગ કર્યો નહી, દુસહ ટાઢ, વાયુ અને તાપ સહન કર્યા પણ કલેશ વેઠીને તપ કર્યું નહી રાત દિવસ ધનનું ધ્યાન કર્યા કર્યું, પણ નિયમિત પ્રાણાયામ કરીને મુક્તિનુ ધ્યાન ધર્યું નહી આ રીતે મુનિઓએ કરેલા તે તે કર્મો તો અમે કર્યા પણ તે તે કર્મોના ફલ તો અમને પ્રાપ્ત ન જ થયા અહોરાત્રમા દિવસે એક વાર ભોજન કરે, તો પણ પચ્ચખ્ખાણ કર્યા વિના એકાશણનુ ફળ મળતુ નથી લોકમા પણ એવી જ રીતિ છે કે, કોઇ માણસ કોઈનુ ઘણું ધન ઘણા કાળ સુધી વાપરે, તો પણ કહ્યા વિના તે ધનનું થોડુ વ્યાજ પણ મળતુ નથી અછતી વસ્તુનો નિયમ ગ્રહણ કર્યો હોય તો, કદાચ કોઇ રીતે તે વસ્તુનો યોગ આવી જાય તોપણ નિયમ લેનાર માણસ તે વસ્તુ લઈ ન શકે, અને નિયમ ન લીધો હોય તો લઈ શકે આ રીતે અછતી વસ્તુનો

લોકોને વિરતિને અંગીકાર કરવાની, કૃપણ લોકોને ધન વાપરવાની, કુશીલ પુરુષોને શીળ પાળવાની અને કોઇ કાળે તપસ્યા ન કરનારને પણ કરવાની બુદ્ધિ થાય છે આ વાત હાલમા સર્વે દર્શનોને વિષે દેખાય છે કેમકે-જે પર્વોના પ્રભાવથી નિર્દય અને અધર્મી પુરુષોને પણ ધર્મ કરવાની બુદ્ધિ થાય છે, એવા સંવત્સરી અને ચોમાસી પર્વો જેણે યથાવિધિ આરાધ્યા, તે પુરુષ જયવંતો રહો; માટે પર્વને વિષે પોષધ વગેરે ધર્માનુષ્ઠાન જરૂર કરવું તેમા પોષધના ચાર પ્રકાર વગેરે વિષય અર્થદીપિકામા કહ્યા છે તેને વિસ્તારના લીધે અત્રે કહ્યા નથી

પૌષધવ્રતના ભેદો અને તેની વિધિ

૧ અહોરાત્રી પોષધ, ૨ દિવસ પોષધ અને ૩ રાત્રિ પોષધ એવા ત્રણ પ્રકારના પોષધ છે તેમા અહોરાત્રી પોષધનો વિધિ એ છે કે-શ્રાવકે જે દિવસે પોષધ લેવો હોય, તે દિવસે સર્વે ગૃહ વ્યાપાર તજવા, અને પોષધના સર્વે ઉપકરણ લઇ પોષધશાળાએ અથવા સાધુની પાસે જવુ પછી અંગનુ પડિલેહણ કરીને વડીનીતિની તથા લઘુનીતિની ભૂમિ પડિલેહવી તે પછી ગુરુની પાસે અથવા નવકાર ગણી સ્થાપનાચાર્યની સ્થાપના કરી ઇરિયાવહી પડિક્કમી. પછી એક ખમાસમણે વંદના કરી પોષધ મુહપત્તિ પડિલેહે પાછુ એક ખમાસમણ દઇ ઊભો રહીને કહે કે, इच्छाकारेण संदिसह भगवन्। पोसह संदेसावेमि ફરી વાર એક ખમાસમણ દઈ કહે કે, पोसह ठावेमि એમ કહી નવકાર ગણી આ મુજબ પોષધ પાઠ ગુરૂ પાસે ઉચ્ચરાવે करेमि भंते ! पोसह आहारपोसह सव्वओ देसओ वा, सरीरसक्कारपोसह सव्वओ, बंभचेरपोसहं सव्वओ, अव्वावारपोसह सव्वओ, चउव्विहे पोसहे ठामि, जाव अहोरत्त पज्जुवासामि, दुविह तिविहेण मणेण वायाए काएण, न करेमि न कारवेमि तस्स भंते पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि, अप्पाण वोसिरामि [એવી રીતે ગુરૂ ન હોય તો પોતે ઉચ્ચરી] મુહપત્તિ પડિલેહી બે ખમાસમણા દઇ સામાયિક કરે ફરી બે ખમાસમણ દઈ જો ચોમાસુ હોય તો કાષ્ઠાસનનો અને બાકીના આઠ માસ હોય તો પાઉંછણગનો બેસણે સંદિસાવેમિ એમ કહી આદેશ માગવો તે પછી ખમાસમણ દઇ સજ્ઝાય કરે પછી પડિક્કમણુ કરી બે ખમાસમણ દઇ बहुवेलं संदिसावेमि એમ કહે તે પછી એક ખમાસમણ દઈ पडिलेहणं करेमि એમ કહે, તથા મુહપત્તિ, પુંછણુ અને પહેરવાનુ વસ્ત્ર પડિલેહે શ્રાવિકા હોય તો મુહપત્તિ, પુંછણુ, ઓઢેલુ કપડુ, કાચળી અને ચણિયો પડિલેહે પછી એક ખમાસમણ દઇ इच्छकारि भगवन् पडिलेहणा पडिलेहावो એમ કહે તે પછી इच्छं કહી સ્થાપનાચાર્યને પડિલેહી સ્થાપીને એક ખમાસમણ દેવુ ઉપધિ મુહપત્તિની પડિલેહણા કરી उपधि संदिसावो એમ કહે પછી વસ્ત્ર, કંબળ વગેરે પડિલેહી, પોષધશાળા પ્રમાર્જી, કાજો ઉપાડીને પરઠવે તે પછી इरियावही पडिक्कमी गमणागमण आलोइ
એક ખમાસમણ દઈ ...

નિયમ ગ્રહણ કરવામા પણ પ્રકટ ફળ દેખાય છે જેમ પલ્લીપતિ વકચૂલને ગુરૂમહારાજે "અજાણ્યા ફળ ભક્ષણ ન કરવા" એવો નિયમ આપ્યો હતો, તેથી તેણે ભૂખ ઘણી લાગી હતી, અને લોકોએ ઘણું કહ્યુ, તોપણ અટવીમા કિંપાકફળ અજાણ્યા હોવાથી ભક્ષણ કર્યા નહીં તેની સાથેના લોકોએ ખાધા, અને તેથી તે લોક મરણ પામ્યા

દરેક ચોમાસામા નિયમ લેવાનુ કહ્યુ, તેમા ચોમાસુ એ ઉપલક્ષણ જાણવુ તેથી પખવાડિયાના અથવા એક, બે ત્રણ માસના તથા એક, બે અથવા તેથી વધુ વર્ષના પણ નિયમ શક્તિ માફક ગ્રહણ કરવા જે નિયમ જ્યાસુધી અને જે રીતે આપણાથી પળાય, તે નિયમ ત્યાસુધી અને તે રીતે લેવો નિયમ એવી રીતે ગ્રહણ કરવા કે, જેથી નિયમ વિના એક ઘડી રહી ન શકે કેમકે, વિરતિ કરવામા મ્હોટા ફળનો લાભ છે, અને અવિરતિપણામા ઘણા કર્મ બધનાદિક હોય છે, એ વાત પૂર્વે કહેવામા આવી છે પૂર્વે જે નિત્ય નિયમ કહેવામા આવ્યા છે, તે જ નિયમ વર્ષાકાળના ચોમાસામા વિશેષે કરી લેવા તેમા દિવસમા બે વાર અથવા ત્રણ વાર પૂજા, અષ્ટપ્રકારી પૂજા, સપૂર્ણ દેવવદન, જિનમદિરે સર્વ જિનબિબની પૂજા અથવા વદના, સ્નાત્ર મહોત્સવ, મહાપૂજા, પ્રભાવના વગેરે અભિગ્રહ લેવા તથા ગુરુને મ્હોટી વદના, દરેક સાધુને વદના, ચોવીશ લોગસ્સનો કાઉસ્સગ્ગ, નવા જ્ઞાનનો પાઠ, ગુરુની સેવા, બ્રહ્મચર્ય, અચિત્ત પાણી પીવુ, સચિત્ત વસ્તુનો ત્યાગ ઇત્યાદિ અભિગ્રહ લેવા તથા વાસી, વિદળ, પૂરી, પાપડ, વડી, સૂકુ શાક, તાદલજા વગેરે પાદડાની ભાજી, ખારેક, ખજૂર, દ્રાક્ષ, ખાડ, સૂઠ, વગેરે વસ્તુનો વર્ષાકાળના ચોમાસામા ત્યાગ કરવો કેમકે, એ વસ્તુમા લીલફૂલ, કુથુઆ, અને ઇયળો વગેરે ઉત્પન્ન થવાનો સભવ રહે છે ઔષધ વગેરે કામમા ઉપર કહેલી વસ્તુ લેવી હોય તો સારી પેઠે તપાસીને ઘણી જ સભાળથી લેવી તેમજ વર્ષાકાળના ચોમાસામા ખાટલો, ન્હાવુ, માથામા ફૂલ વગેરે ગુથાવવા, લીલુ દાતણ, પગરખા વગેરે વસ્તુનો યથાશક્તિ ત્યાગ કરવો ભૂમિ ખોદવી, વસ્ત્ર વગેરે રગવા, ગાડી વગેરે ખેડવા, બીજે ગામે જવુ વગેરેની પણ બાધા લેવી

ઘર, હાટ, ભીંત, થાભલો, કપાટ, પાટ, પાટિયું પાટી, શીંકુ, ઘીના, તેલના તથા પાણી વગેરેના પાણી વગેરેના તથા બીજા વાસણ, ઇધણા, ધાન્ય વગેરે સર્વ વસ્તુઓને નીલફૂલ વગેરે જીવની સસક્તિ ન થાય, તે માટે જેને જે યોગ્ય હોય તે પ્રમાણે કોઇને ચૂનો લગાડવો, કોઇમા રાખ ભેળવવી, તથા મેલ કાઢી નાખવો, તડકામા મૂકવુ, શરદી અથવા ભેજ ન હોય તેવા સ્થાનમા રાખવુ વગેરે સભાળ લેવી પાણીને પણ બે ત્રણ વાર ગાળવા વગેરેથી સભાળવુ ચીકણી વસ્તુ, ગોળ, છાશ, પાણી વગેરેની પણ સારી પેઠે ઢાકણું વગેરે મૂકીને સભાળ કરવી ઓસામણનું તથા સ્નાનનું પાણી વગેરે લીલફૂલ વળેલી ન હોય એવી ધૂળવાળી શુદ્ધ ભૂમિને વિષે છૂટું છૂટું અને થોડુ થોડુ નાખવુ ચૂલાને અને દીવાને ઉઘાડો ન મૂકવો અને તે માટે ખાસ સભાળ લેવી ખાડવુ, દળવુ,

થાય ત્યાં સુધી ભણે, ગણે અથવા પુસ્તક વાંચે એક ખમાસમણ દઈ મુહપત્તિ પડિલેહી કાળ વેળા થાય, ત્યાં સુધી પૂર્વની માફક સજ્ઝાય કરે જો દેવ વાંદવા હોય તો आवस्सइ કહી જિનમંદિર જઈ દેવ વાંદે જો આહાર કરવો હોય તો પચ્ચખાણ પૂર્ણ થયે એક ખમાસમણ દઈ મુહપત્તિ પડિલેહી, પાછું એક ખમાસમણ દઈ કહે કે, पारावह पोरिसी पुरिमड्ढो वा चउहार कओ तिविहार कओ वा आसि, निव्विग्ण आयंबिलेण एगासणेण पाणाहारेणं वा जा काइ वेला तीए આ રીતે કહી, દેવ વાંદી, સજ્ઝાય કરી, ઘેર જઈ, જો ઘર સો હાથ કરતાં વધારે દૂર હોય તો इरियावही पडिक्कमी आगमण આલોઈ સંભવ હોય તે પ્રમાણે અતિથિસંવિભાગ વ્રત સાચવે પછી સ્થિર આસને બેસી, હાથ, પગ તથા મુખ પડિલેહી એક નવકાર ગણી પ્રાસુક અન્ન રાગદ્વેષ ન રાખતાં જમે અથવા પૂર્વે કહી રાખેલા સ્વજને પૌષધશાલામાં લાવેલું અન્ન ખાય; પરંતુ ભિક્ષા ન માગે પછી પૌષધશાળાએ જઈ ઇરિયાવહી પડિક્કમી દેવ વાંદી વાંદણા દઈ તિવિહારનું અથવા ચઉવિહારનું પચ્ચખાણ કરે જો શરીરચિંતા કરવી હોય તો आवस्सइ કહી સાધુની માફક ઉપયોગ રાખવો. જીવ રહિત શુદ્ધ ભૂમીએ જઈ વિધિ માફક મળસૂત્રનો ત્યાગ કરી, શુદ્ધતા કરી પૌષધશાળાએ આવે પછી ઇરિયાવહી પડિક્કમી એક ખમાસમણ દઈ કહે કે, " इच्छाकारेण संदिसह भगवन् गमणागमण आलोउं " પછી " इच्छं " કહી " आवस्सइ " કરી વસતિ થકી પશ્ચિમ તથા દક્ષિણ દિશાએ જઈ દિશાઓ જોઈને अणुजाणह जस्सुग्गहो એમ કહી સંડાસગ અને સ્થંડિલ પ્રમાર્જીને વડીનીતિ તથા લઘુનીતિ વોસિરાવે તે પછી निसिही કહીને પૌષધશાળામાં જાય અને आवत जतेहिं ज खंडिअं ज विराहिअं तस्स मिच्छामि दुक्कडं એમ કહે પછી પાછલો પહોર થાય ત્યાં સુધી સઝાય કરે તે પછી એક ખમાસમણ દઈ પડિલેહણનો આદેશ માગે બીજું ખમાસમણ દઈ પૌષધશાળા પ્રમાર્જવાનો આદેશ માગે પછી શ્રાવકે મુહપત્તિ, પુંછણું, પહેરવાનું વસ્ત્ર પડિલેહવું અને શ્રાવિકાએ મુહપત્તી, પુંછણું, ચણિયો, કાંચળો અને ઓઢેલું વસ્ત્ર પડિલેહવું પછી સ્થાપનાચાર્યની પડિલેહણા કરી પૌષધશાળા પ્રમાર્જીને એક ખમાસમણ દઈ ઉપધિ મુહપત્તિનું પડિલેહણ કરી એક ખમાસમણ દઈ મંડળીમાં ઢીંચણ ઉપર બેસી સઝાય કરે પછી વાંદણા દઈને પચ્ચખાણ કરે બે ખમાસમણ દઈ ઉપધિ પડિલેહવા આદેશ માગે પછી વસ્ત્ર કાંબળી વગેરે પડિલેહીને જો ઉપવાસ કર્યો હોય તો સર્વ ઉપધિને છેડે પહેરવાનું વસ્ત્ર પડિલેહે શ્રાવિકા તો પ્રભાતની માફક ઉપધિનું પડિલેહણ કરે સાંજનો સમય થાય, ત્યારે પથારીને વિષે અંદર તથા બાહિર બાર બાર માત્રાની તથા થંડિલની ભૂમિ પડિલેહે પછી દેવસી પડિક્કમણ કરીને યોગ હોય તો સાધુની સેવા કરી એક ખમાસમણ દઈ પોરસી થાય ત્યાં સુધી સઝાય કરે પોરસી પૂરી થાય ત્યારે એક ખમાસમણ દઈ इच्छाकारेण संदिसह भगवन् बहु पडिपुन्ना पोरिसि राई संथारए ठामि એમ કહે પછી દેવ વાંદી શરીરે મળમૂત્રની શંકા હોય તો તપાસી સર્વે બહારની ઉપધિ પડિલેહે, ઢીંચણ ઉપર

રાધવુ, વસ્ત્ર પાત્ર વગેરે ધોવુ ઇત્યાદિ કામમા પણ સમ્યક્ પ્રકારે જોઈ કરીને સભાળ રાખવી જિનમદિરની તથા પોષધશાળા વગેરેની પણ જોઈએ તેવી રીતે સમારવાવડે ઉચિત યતના રાખવી તેમજ ઉપધાન, માસાદિ પ્રતિમા, કષાયજય, ઇંદ્રિયજય, યોગવિશુદ્ધિ, વીશ સ્થાનક, અમૃત આઠમ, અગીયાર અગ, ચૌદ પૂર્વ વગેરે તપસ્યા તથા નમસ્કાર ફળતપ, ચતુર્વિંશતિકા તપ, અક્ષયનિધિ તપ, દમયતી તપ, ભદ્રશ્રેણી તપ, મહાભદ્રશ્રેણી તપ, સસારતારણ તપ, અઠાઇ, પક્ષખમણ, માસખમણ વગેરે વિશેષ તપસ્યા પણ યથાશક્તિ કરવી રાત્રિએ ચઉવિહાર અથવા તિવિહારનું પચ્ચખ્ખાણ કરવુ પર્વને વિષે વિગઇનો ત્યાગ તથા પોષધ ઉપવાસ વગેરે કરવુ દરરોજ અથવા પારણાને દિવસે અતિથિસવિભાગનો અવશ્ય લાભ લેવો વગેરે

પૂર્વાચાર્યોએ કહેલા ચાતુર્માસિક અભિગ્રહો.

પૂર્વાચાર્યોએ ચોમાસાના અભિગ્રહ કહ્યા છે, તે આ પ્રમાણે—જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર, ચારિત્રાચાર, તપાચાર, અને વીર્યાચાર એના દ્રવ્યાદિ ભેદથી અનેક પ્રકારના ચાતુર્માસિક અભિગ્રહ હોય છે

તેનો અનુક્રમ આ પ્રમાણે —તત્ર જ્ઞાનાચારને વિષે મૂળસૂત્ર વાચવારૂપ સજ્ઝાય કરવી, વ્યાખ્યાન સાભળવુ, સાભળેલા ધર્મનું ચિતવન કરવુ, અને શક્તિ પ્રમાણે અજવાળી પાચમને દિવસ જ્ઞાનની પૂજા કરવી (૧) દર્શનાચારને વિષે જિનમદિરમા કાજો કાઢવો, લીંપવુ, ગુહલી માડવી વગેરે જિનપૂજા, ચૈત્યવદન અને જિનબિબને ઓપ કરીને નિર્મળ કરવા આદિ કાર્યો કરવા (૨) ચારિત્રાચારને વિષે જળોમૂકાવવી નહિ, જૂ તથા શરીરમા રહેલા ગડોળ પાડવા નહિ, કીડાવાળી વનસ્પતિને ખાર ન દેવો, લાકડામા, અગ્નિમા તથા ધાન્યમા, ત્રસ જીવની રક્ષા કરવી કોઈને આળ ન દેવુ, આક્રોશ ન કરવો, કઠોર વચન ન બોલવુ, દેવ ગુરૂના સોગન ન ખાવા, ચાડી ન કરવી તથા પારકો અવર્ણવાદ ન બોલવો પિતાની તથા માતાની દૃષ્ટિ ચૂકવીને કામ ન કરવુ, નિધાન, દાન અને પડેલી વસ્તુને વિષે યતના કરવી દિવસે બ્રહ્મચર્ય પાળવુ, રાત્રિને વિષે પુરૂષે પરસ્ત્રીનો તથા સ્ત્રીએ પરપુરૂષની સેવા ન કરવી, ધન ધાન્ય વગેરે નવવિધ પરિગ્રહનું પરિમાણ જેટલું રાખ્યું હોય તેમા પણ ઘટાડો કરવો દિશાપરિમાણ વ્રતમા પણ કોઈને મોકલવુ, સદેશો કહેવરાવવો, અધોભૂમીએ જવુ વગેરે તજવુ સ્નાન, અગરાગ, ધૂપ, વિલેપન, આભૂષણ, ફૂલ, તાબૂલ, બરાસ, અગર, કેસર, અબર અને કસ્તૂરી એ વસ્તુનું પરિમાણ કરવુ, તથા રત્ન, હીરા, મણિ, સોનું, રૂપું, મોતી વગેરેનુ પરિમાણ કરવુ ખજૂર, દ્રાક્ષ, દાડમ, ઉત્તતિય, નાળિએર, કેળા, મીઠા લિબુ, જામફળ, જાબુ, રાયણ, નારગી, બીજોરા,

સથારાનો ઉત્તરપટ મૂકીને જ્યા પગ મૂકવા હોય ત્યા ભૂમિ પ્રમાર્જીને ધીરે ધીરે પાથરે ત્યાર બાદ ડાબા પગવડે સથારાને સ્પર્શીને મુહપત્તિ પડિલેહી, "निसीहि" એ પદ ત્રણવાર બોલી नमो खमासमणाण अणुजाणह जिट्ठिज्जा એમ કહેતો સથારા ઉપર બેસી નવકારને આતરે ત્રણ વાર करेमि भंते सामाइअ કહે પછી આ ચાર ગાથા કહે

अणुजाणह परमगुरु, गुरुगणरयणेहिं भूसिअसरीरा ॥
बहु पडिपुन्ना पोरिसि, राईं सथारए ठामि ॥ १ ॥

अणुजाणह सथार, बाहुवहाणेण वामपासेण ॥
कुक्कुडिपायपसारण-अतर तु पमज्जए भूमिं ॥ २ ॥

सकोइय सडास, उवट्टते अ कायपडिलेहा ॥
दव्वाईउवओग, ऊसासनिरुंभणा लोए ॥ ३ ॥

जइ मे हुज्ज पमाओ, इमस्स देहस्स इमाइ रयणीए ॥
आहारमुवहिदेह, सव्व तिविहेण वोसिरिअं ॥ ४ ॥

એ ચાર ગાથા કહી "चत्तारि मगल" વગેરે ભાવના ભાવીને નવકારનું સ્મરણ કરતો ચરવળા વગેરેથી શરીરને સથારા ઉપર પ્રમાર્જીને ડાબે પાસે બાહુ ઓશિકે લઈને સુવે જો શરીર ચિંતાએ જવું પડે તો સથારો બીજાને સઘટ્ટાવીને आवस्सइ કરી પહેલા પડિલેહી કાયચિંતા કરે પછી ઈરિયાવહિયા કરી ગમણાગમણ આલોઈ જઘન્યથી પણ ત્રણ ગાથાઓની સજ્ઝાય કરીને નવકારનું સ્મરણ કરતો પૂર્વની માફક સુઈ રહે રાત્રિને પાછલે પહોરે જાગૃત થાય, ત્યારે ઈરિયાવહી પડિક્કમીને કુસુમિણ દુસુમિણનો કાઉસ્સગ્ગ કરે, પછી ચૈત્યવદન કરી આચાર્ય વગેરેને વાંદી પ્રતિક્રમણની વેળા થાય ત્યા સુધી સજ્ઝાય કરે તે પછી પૂર્વની માફક પ્રતિક્રમણથી માડી મડળીમા સજ્ઝાય કરે તે પછી પૂર્વની માફક પ્રતિક્રમણથી માડી મડળીમા સજ્ઝાય કરવા સુધી કરે, જો પોસહ કરવાની ઈચ્છા હોય તો એક ખમાસમણ દઈ इच्छाकारेण सदिसह भगवन् मुहपत्तिअ पडिलेहेमि એમ કહે ગુરુ કહે पडिलेहह પછી મુહપત્તિ પડિલેહી એક ખમાસમણ દઈ इच्छाकारेण सदिसह भगवन् पोसह पारू ? ગુરુ કહે पुणो वि कायव्व પછી કહેવું કે, पोसह पारिअ ગુરુ કહે आयारो न मुत्तव्वो પછી ઉભા રહી નવકાર ગણી ઢીંચણે બેસી તથા ભૂમિએ મસ્તક લગાડી આ ગાથાઓ કહેવી —

सागरचदो कामो, चदवडिंसो सुदसणो धन्नो ॥
जेसिं पोसह पडिमा, अखडिआ जीविअते वि ॥ १ ॥

કાકડી, અખરોટ, વાયમફલ, કોઠ, ટિંબરૂ, બિલીફળ, આમલી, બોર, બિલ્લુક ફળ, ચીભડા, ચીભડી, કેરા, કરમદા, ભોરડ, લિંબૂ, આમ્લવેતસ એમનું અથાણું, અંકુરા, જાતજાતના ફૂલ તથા પત્ર, સચિત્ત, બહુબીજ, અનંતકાય પણ એક પછી એક વર્જવાં તથા વિગઈનું અને વિગઈની અંદર આવનારી વસ્તુનું પરિમાણ કરવું વસ્ત્ર ધોવાં, લિંપવું, ખેત્ર ખણવું, ન્હવરાવવું, બીજાની જૂ કાઢવી, ક્ષેત્ર સંબંધી જાતજાતના કામો, ખાંડવું, દળવું, પાણીમાં ઝીલવું, અન્ન રાંધવું, ઉવટણું લગાડવું વગેરેનો ઘટાડો કરવો તથા ખોટી સાક્ષી પૂરવી નહીં. દેશાવકાશિક વ્રતને વિષે ભૂમિ ખોદવાનું, પાણી લાવવાનું, કપડા ધોવાનું, ન્હાવાનું, પીવાનું, અગ્નિ સળગાવવાનું, દીવો કરવાનું, પવન નાખવાનું, લીલોત્રી કાપવાનું, મ્હોટા વડિલોની સાથે છૂટથી બોલવાનું, અદત્તાદાનનું, તથા સ્ત્રીએ પુરૂષની સાથે તથા પુરૂષે સ્ત્રીની સાથે બેસવું, સૂવું, બોલવું, જોવું વગેરેનું વ્યવહારના સંબંધમાં પરિમાણ રાખવું, દિશિનું માન રાખવું, તથા ભોગોપભોગનું પણ પરિમાણ રાખવું તેમજ સર્વે અનર્થદંડનો સંક્ષેપ કરવો, સામાયિક પૌષધ તથા અતિથિસંવિભાગમાં પણ જે છૂટ રાખી હોય, તેમાં દરરોજ કાંઈ કમી કરવું ખાંડવું, દળવું રાંધવું, જમવું, ખણવું, વસ્ત્રાદિ રંગવું, કાંતવું, પીંજવું, લોઢવું, ઘર વગેરે ધોળાવવું, લીંપવું, ઝાટકવું, વાહન ઉપર ચઢવું, લીખ વગેરે જોવી, પગરખાં પહેરવાં, ખેતર નીંદવું, લણવું, ઓઘણ કરવું, વગેરે કાર્યોને વિષે દરરોજ બનતા સુધી સંવર રાખવો ભણવું, જિનમંદિરે દર્શન કરવું, વ્યાખ્યાન સાંભળવું, ગણવું, એટલા કામોને વિષે તથા જિનમંદિરના સર્વે કામોને વિષે ઉદ્યમ કરવો આઠમ, ચૌદશ, કલ્યાણક તિથિઓમાં તપ વિશેષ કરેલા હોય તેનો લોકોને ધર્મ પમાડવા વર્ષ દિવસમાં ઉદ્યાપન મહોત્સવ કરવો ધર્મને અર્થે મુહપત્તિ, પાણીના ગળણા, તથા ઔષધ વગેરે આપવા, યથાશક્તિ સાધર્મિક વાત્સલ્ય કરવું, અને ગુરૂનો વિનય સાચવવો દર મહિને સામાયિક તથા દર વર્ષે પૌષધ તથા અતિથિસંવિભાગ યથાશક્તિ કરવો " આ રીતે શ્રાવક શ્રાવિકાના ચોમાસા સંબંધી નિયમ કહ્યા છે

રાજકુમારનું કથાનક.

હવે આ વિષય સંબંધી આ પ્રમાણે કથા છે

વિજયપુરમાં વિજયસેન નામે રાજા હતો તેને ઘણા પુત્રો હતા તેમાં વિજયશ્રી રાણીનો પુત્ર રાજ્ય ચલાવવા લાયક થયો, એમ જાણી રાજાએ તેને આદરસન્માન દેવાનું મૂકી દીધું એમ કરવામાં રાજાનો એવો અભિપ્રાય હતો કે, "બીજા પુત્રો અદેખાઈથી એને મારી નાખે નહીં " તેથી રાજકુમારને ઘણું દુઃખ થયું તે મનમાં વિચારવા લાગ્યો કે, " પગથી હણાયલી ધૂળ પણ હણનારને માથે ચઢે છે, માટે મૂંગે મોઢે અપમાન સહન કરનાર માણસ કરતાં ધૂળ ઉત્તમ છે, એવું નીતિશાસ્ત્રનું વચન છે, માટે મ્હારે અહિં

સેકડો આશ્ચર્યથી ભરેલા સંપૂર્ણ પૃથ્વીમંડળને જોતો નથી, તે કૂવાના દેડકા જેવો છે પૃથ્વીમંડળને વિષે ભ્રમણ કરનાર પુરૂષો દેશદેશની ભાષાઓ જાણે છે, દેશદેશના વિચિત્ર રિવાજ જાણે છે, અને વિવિધ પ્રકારના આશ્ચર્યકારી ચમત્કાર જુએ છે" રાજકુમાર એમ વિચારી રાત્રિએ કોઈ ન જાણે તેવી રીતે હાથમાં તરવાર લઈ બહાર નીકળ્યો, અને પૃથ્વીને વિષે પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે ફરવા લાગ્યો કોઈ વખતે અટવીમાં ફરતા બપોરના વખતે ભૂખ-તરસથી બહુ હેરાન થયો એટલામાં સર્વાંગે દિવ્ય આભૂષણ પહેરેલો એક દિવ્ય પુરૂષ આવ્યો તેણે સ્નેહપૂર્વક તેની સાથે કેટલી વાર્તા કરી અને કુમારને એક સર્વે પ્રકારના ઉપદ્રવને દુર કરનારૂં અને બીજુ સર્વ ઉત્તમ વસ્તુને આપનારૂં એવા બે રત્ન આપ્યા કુમારે "તું કોણ છે?" એમ તેને પૂછ્યું, ત્યારે તેણે કહ્યું કે, "જ્યારે તું તારા શહેરમા જઈશ ત્યારે મુનિરાજના વચનથી મ્હારૂં ચરિત્ર જાણીશ"

પછી રાજકુમાર તે રત્નોના મહિમાથી સર્વ ઠેકાણે યથેચ્છ વિલાસ કરતો રહ્યો. એક વખતે પડહનો ઉદ્ઘોષ સાભળવાથી તેના જાણવામાં આવ્યું કે, "કુસુમપુરનો દેવશર્મા નામે રાજા આખના દરદથી ઘણીજ વેદના ભોગવે છે" પછી રાજકુમારે તુરતજ ત્યાં જઈ રત્નના પ્રભાવથી આંખની ઈજા દૂર કરી રાજાએ પ્રસન્ન થઈ રાજકુમારને પોતાનું રાજ્ય તથા પુણ્યશ્રી નામે પુત્રી આપી પોતે દીક્ષા લીધી પછી કુમારના પિતાએ પણ કુમારને રાજ્ય ઉપર બેસારી પોતે દીક્ષા લીધી આ રીતે રાજકુમાર બે રાજ્યો ચલાવવા લાગ્યો. એક વખતે ત્રણ જ્ઞાનના ધણી થએલા દેવશર્મા રાજર્ષિએ કુમારનો પૂર્વભવ આ પ્રમાણે કહ્યો કે —"ક્ષેમાપુરીને વિષે સુવ્રત નામે શેઠ હતો, તેણે ગુરૂની પાસે પોતાની શક્તિ પ્રમાણે ચોમાસા સંબંધી નિયમ લીધા હતા તેનો એક ચાકર હતો, તે પણ દરેક વર્ષાકાળના ચોમાસામાં રાત્રિભોજનનો તથા મદ્ય, મધ, માંસસેવનનો નિયમ કરતો હતો. પછી તે ચાકર મરણ પામ્યો અને તેનો જીવ તું રાજકુમાર થયો, અને સુવ્રત શેઠનો જીવ મ્હોટો ઋદ્ધિવંત દેવતા થયો. તેણે પૂર્વભવની પ્રીતિથી તને બે રત્નો આપ્યા" આ રીતે પૂર્વભવ સાંભળી કુમાર જાતિસ્મરણ જ્ઞાન પામ્યો, અને ઘણા પ્રકારના નિયમ પાળીને સ્વર્ગે ગયો ત્યાંથી ચવીને મહાવિદેહમાં સિદ્ધ થશે આ રીતે ચોમાસાના નિયમ ઉપર કથા કહી છે

ચાતુર્માસિક કૃત્યો અંગે લૌકિક શાસ્ત્રોનું સમર્થન.

લૌકિક ગ્રંથમાં પણ આ વાત કહી છે વસિષ્ઠ ઋષિએ પૂછ્યું કે, "હે બ્રહ્મદેવ! વિષ્ણુ ક્ષીરસમુદ્રમાં શી રીતે નિદ્રા કરે છે? અને તે નિદ્રા કરે ત્યારે શી શી વસ્તુ વર્જવી? અને તે વસ્તુ વર્જવાથી શું શું ફળ થાય?" બ્રહ્મદેવે કહ્યું "હે વસિષ્ઠ! વિષ્ણુ ખરેખર નિદ્રા કરતો નથી અને જાગૃત પણ થતો નથી, પરંતુ વર્ષાકાળ આવે ત્યારે ભક્તિથી વિષ્ણુનો એ સર્વ ઉપચાર કરાય છે હવે વિષ્ણુ યોગનિદ્રામાં રહે, ત્યારે

તિલક કરવાનો ઉત્સવ કરાવવો સંઘનું જોખમ માથે લેનારા, આગળ ચાલનારા, પાછળ રહી રક્ષણ કરનારા તથા મુખ્યપણે સંઘનું કામ કરનારા વગેરે લોકોને યોગ્ય સ્થાનકે રાખવા શ્રી સંઘના ચાલવાના તથા મુકામ વગેરેના જે ઠરાવ થયા હોય, તે સર્વ પ્રસિદ્ધ કરવા માર્ગમાં સર્વે સાધર્મીઓની સારી પેઠે સારસંભાળ કરવી કોઈનું ગાડાનું પૈડું ભાગે, અથવા બીજી કાંઈ હરકત આવે તો પોતે તેમને સર્વ શક્તિએ યોગ્ય મદદ કરવી દરેક ગામમાં તથા નગરમાં જિનમંદિરને વિષે સ્નાત્ર, મ્હોટી ધ્વજા ચઢાવવી ચૈત્યપરિપાટી વગેરે મ્હોટો ઉત્સવ કરવો. જીર્ણોદ્ધાર વગેરેનો પણ વિચાર કરવો તીર્થના દર્શન થયે સોનું, રત્ન, મોતી આદિ વસ્તુવડે વધામણી કરવી લાપશી, લાડુ આદિ વસ્તુ મુનિરાજોને વહોરાવવી સાધર્મિકવાત્સલ્ય કરવું ઉચિતપણે દાન વગેરે આપવું તથા મ્હોટો પ્રવેશોત્સવ કરવો. તીર્થે દાખલ થયા પછી પહેલા હર્ષથી પૂજા, ઢોકન વગેરે આદરથી કરવું અષ્ટ પ્રકારી પૂજા કરવી તથા સ્નાત્ર વિધિથી કરવું માળ પહેરાવવી વગેરે કરવું ઘીની ધારાવડી દેવી પહેરામણી મૂકવી જિનેશ્વર ભગવાનની નવાંગે પૂજા કરવી તથા ફૂલઘર, કેલિઘર વગેરે મહાપૂજા, રેશમી વસ્ત્રમય ધ્વજાનું દાન કોઈને હરકત ન પડે એવું દાન (સદાવર્ત), રાત્રિજાગરણ, ગીત, નૃત્ય વગેરે નાનાવિધ ઉત્સવ, તીર્થપ્રાપ્તિનિમિત્ત ઉપવાસ, છઠ્ઠ વગેરે તપસ્યા કરવી ક્રોડ, લાખ ચોખા વગેરે વિવિધ વસ્તુ વિવિધ ઉજમણામાં મૂકવી

જાતજાતના ચોવીશ, બાવન, બોતેર અથવા એકસો આઠ ફળો અથવા બીજી જાત જાતની એટલી જ વસ્તુઓ તથા સર્વ ભક્ષ્ય અને ભોજ્ય વસ્તુથી ભરેલી થાળી ભગવાન આગળ ધરવી તેમજ રેશમી વગેરે ઉત્તમ વસ્ત્રના ચંદુઆ, પહેરામણી, અંગલૂછણાં, દીવાને સારુ તેલ, ધોતિયાં, ચંદન, કેસર, ભોગની વસ્તુ, પુષ્પ લાવવાની છાબડી, પિંગાનિકા, કળશ, ધૂપધાણું, આરતિ, આભૂષણ, દીવીઓ, ચામર, નાળીવાળા કળશ, થાળીઓ કચોળાં, ઘંટાઓ, ઝલરી, પટહ વગેરે વાજિંત્રો આપવાં સૂતાર વગેરેનો સત્કાર કરવો. તીર્થની સેવા, વિણસતા તીર્થનો ઉદ્ધાર તથા તીર્થના રક્ષક લોકોનો સત્કાર કરવો. તીર્થને ગરાસ આપવો. સાધર્મિક વાત્સલ્ય, ગુરુની ભક્તિ તથા સંઘની પહેરામણી વગેરે કરવું યાચક વગેરેને ઉચિત દાન આપવું જિનમંદિર વગેરે ધર્મકૃત્યો કરવા યાચકોને દાન આપવાથી કીર્તિમાત્ર થાય છે, એમ સમજી તે નિષ્ફળ છે એમ ન માનવું, કેમકે યાચકો પણ દેવના, ગુરુના તથા સંઘના ગુણો ગાય છે માટે તેમને આપેલું દાન બહુ ફળદાયી છે ચક્રવર્તી વગેરે લોકો જિનેશ્વર ભગવાનના આગમનની વધામણી આપનારને પણ સાડાબાર ક્રોડ સોનૈયા વગેરે દાન આપતા હતા સિદ્ધાંતમાં કહ્યું છે કે—સાડાબાર ક્રોડ સોનૈયા જેટલું, ચક્રવર્તીનું પ્રતિદાન જાણવું આ રીતે યાત્રા કરી પાછો વળતો સંઘવી ઘણા ઉત્સવથી પોતાના ઘરમાં પ્રવેશ કરે પછી દેવાહ્વાનાદિ ઉત્સવથી કરે, અને એક વર્ષ સુધી તીર્થોપવાસ વગેરે કરે આ રીતે તીર્થયાત્રાનો વિધિ કહ્યો છે

શું શું વર્જવું ? તે સાભળ જે પુરૂષ ચોમાસામા મુસાફરી ન કરે, માટી ન ખણે, તથા રિંગણા, ચોળા, વાલ, કલથી, તુવેર, કાલિંગડા, મૂળા અને તાદળજો એટલી વસ્તુને ત્યાગ કરે તથા હે વસિષ્ઠ ! જે પુરૂષ ચોમાસામા એક અન્ન ખાય, જે પુરૂષ હમેશા તથા ઘણું કરી ચોમાસામા રાત્રિભોજન ન કરે, તે આ લોકમા તથા પરલોકમા સર્વ અભિષ્ટ વસ્તુ પામે જે પુરૂષ ચોમાસામા મદ્ય માસ વર્જે છે, તે દરેક માસમા સો વર્ષ સુધી કરેલા અશ્વમેધ યજ્ઞનું પુણ્ય પામે છે વગેરે

માર્કંડેયઋષિએ પણ કહ્યું છે કે—હે રાજન્ ! જે પુરૂષ ચોમાસામા તૈલમર્દન કરતો નથી, તે ઘણા પુત્ર તથા ધન પામે છે અને નિરોગી રહે છે જે પુરૂષ પુષ્પાદિકના ભોગ છોડી દે છે, તે સ્વર્ગલોકને વિષે પૂજાય છે જે પુરૂષ કડવો, ખાટો, તીખો, તૂરો, મીઠો અને ખારો એ રસોથી ઉત્પન્ન થતા રસોને વર્જે, તે પુરૂષ કુરૂપતા તથા દૌર્ભાગ્ય કોઇ ઠેકાણે પણ પામતો નથી તાબૂલ ભક્ષણ કરવાનું વર્જે તો ભોગી થાય અને શરીરે લાવણ્ય પામે જે ફળ, શાક અને પાદડાનું શાક વર્જે તે ધન તથા પુત્ર પામે હે રાજન્ ! ચોમાસામા ગોળ ન ખાય તો મધુર સ્વરવાળો થાય તાવડી ઉપર પાકેલું અન્ન ભક્ષણ કરવાનું તજે તો, બહુ સતતિ પામે ભૂમિને વિષે સથારે સૂઇ રહે તો વિષ્ણુનો સેવક થાય દહીં તથા દૂધ વર્જે તો ગોલોક નામે દેવલોકે જાય બપોર સુધી પાણી પીવાનું તજે તો રોગોપદ્રવ ન થાય જે પુરૂષ ચોમાસામા એકાતર ઉપવાસ કરે તે બ્રહ્મલોકમા પૂજાય જે પુરૂષ ચોમાસામા નખ અને કેશ ન ઉતારે તે દરરોજ ગગાસ્નાનનુ ફળ પામે જે પારકુ અન્ન તજે તે અનત પુણ્ય પામે ચામાસામા ભોજન કરતી વેળાએ જે મૌન ન રહે, તે કેવળ પાપજ ભોગવે એમ જાણવુ મૌનપણે ભોજન કરવું ઉપવાસ સમાન છે, માટે ચોમાસામા જરૂર મૌન ભોજન તથા બીજા નિયમ રાખવા ઇત્યાદિ ભવિષ્યોત્તર પુરાણમા કહ્યુ છે

તપાગચ્છીય શ્રી રત્નશેખર સૂરિવિરચિત 'શ્રાદ્ધવિધિપ્રકરણ'ની શ્રાદ્ધવિધિકૌમુદીટીકામા ચતુથ ચાતુર્માસિકકૃત્ય પ્રકાશ સપૂર્ણ થયો.

વિક્રમરાજા આદિના સંઘનું વૃત્તાંત.

શ્રીસિદ્ધસેન દિવાકરે પ્રતિબોધ પમાડેલો વિક્રમાદિત્ય રાજા શત્રુંજયની યાત્રાએ ગયા ત્યારે તેના સંઘમાં એકસો અગનોતેર (૧૬૯) સુવર્ણમય અને પાંચસો (૫૦૦) દાંત, ચંદનાદિમય જિનમંદિર હતા શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર વગેરે પાંચ હજાર (૫૦૦૦) આચાર્ય હતા ચૌદ (૧૪) મુકુટધારી રાજાઓ હતા તથા સીત્તેર લાખ (૭૦૦૦૦૦૦) શ્રાવકનાં કુટુંબ, એક ક્રોડ દસ લાખ નવ હજાર (૧૧૦૦૯૦૦૦) ગાડાં, અઢાર લાખ (૧૮૦૦૦૦૦) ઘોડા, છોતેરસો (૭૬૦૦) હાથીઓ અને આ રીતે જ ઊંટ, બળદ વગેરે હતા કુમારપાળે કાઢેલા સંઘમાં સુવર્ણરત્નાદિમય અઢારસે ચુમ્મોતેર (૧૮૭૪) જિનમંદિર હતા થરાદમાં પશ્ચિમ મંડળિક નામે પ્રસિદ્ધ એવા આભુ સંઘવીની યાત્રામાં સાતસો (૭૦૦) જિનમંદિર હતા, અને તેણે યાત્રામાં બાર ક્રોડ સોનૈયાનો વ્યય કર્યો પેથડ નામા શ્રેષ્ઠીએ તીર્થનાં દર્શન કર્યાં ત્યારે અગીઆર લાખ રૂપામય ટંકનો વ્યય કર્યો, અને તેના સંઘમાં બાવન દેરાસર અને સાત લાખ માણસ હતા વસ્તુપાળ મંત્રીએ કરેલી સાડીબાર યાત્રાઓ પ્રસિદ્ધ છે આ રીતે ત્રિવિધ યાત્રાઓનું સ્વરૂપ કહ્યું છે

સ્નાત્ર મહોત્સવ.

તેમજ જિનમંદિરમાં દરરોજ ઘણા આડંબરથી સ્નાત્રોત્સવ કરવો, તેમ કરવાની શક્તિ ન હોય તો દરેક પર્વને વિષે કરવો, તેમ પણ ન કરી શકાય તો વર્ષમાં એક વાર તો અવશ્ય સ્નાત્રોત્સવ કરવો તેમાં મેરૂની રચના કરવી અષ્ટ મંગળિકની સ્થાપના કરવી નૈવેદ્ય ધરવું તથા ઘણાં બાવનાચંદન, કેશર, સુગંધી પુષ્પો અને ભોગ વગેરે સકળ વસ્તુનો સમુદાય એકઠો કરવો સંગીત આદિની સામગ્રી સારી રીતે તૈયાર કરવી રેશમી વસ્ત્રમય મહાધ્વજા આપવી, અને પ્રભાવના વગેરે કરવી સ્નાત્રોત્સવમાં પોતાની સંપત્તિ, કુળ, પ્રતિષ્ઠા વગેરેને અનુસરી સર્વ શક્તિ વડે ધનનો વ્યય વગેરે કરી સર્વ આડંબરથી જિનમતની ઘણી પ્રભાવના કરવાને સારૂ પ્રયત્ન કરવો સંભળાય છે કે–પેથડ શેઠે શ્રી ગિરનારજી ઉપર સ્નાત્રમહોત્સવને અવસરે છપ્પન ઘડી પ્રમાણ સુવર્ણ આપી ઇંદ્ર-માળા પહેરી અને તેણે શ્રી શત્રુંજય ઉપર તથા ગિરનારજી ઉપર એક જ સુવર્ણમય ધ્વજા આપી તેના પુત્ર ઝાંઝણ શેઠે તો રેશમી વસ્ત્રમય ધ્વજા આપી આ રીતે સ્નાત્રોત્સવનું સ્વરૂપ કહ્યું છે

દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ.

વળી દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિને સારૂ દરેક વર્ષે માળોદ્‌ઘટ્ટન કરવું તેમાં ઇંદ્રમાળા અગર

પંચમ પ્રકાશ   વર્ષકૃત્ય.

ચોમાસા સબંધી કૃત્ય કહ્યુ હવે રહેલી અર્ધ ગાથા તથા તેરમી ગાથા મળી દોઢ ગાથાના અગીઆર દ્વારવડે વર્ષકૃત્ય કહે છે

(मूळगाथा)

पइवरिस संघच्चण–साहम्मिअ भत्तिजत्ततिग ॥ १२ ॥
जिणगिहि एहवण जिणधण–वुड्ढी महपूअधम्मजागरिआ ॥
सुअपूआ उज्जवण, तह तित्थपभावणा सोही ॥ १३ ॥

શ્રાવકે દરવર્ષે જઘન્યથી એક વાર પણ ૧ ચતુર્વિધ શ્રી સઘની પૂજા, ૨ સાધર્મીક વાત્સલ્ય, ૩ તીર્થયાત્રા, રથયાત્રા અને અઠ્ઠાહી યાત્રા એ ત્રણ યાત્રાઓ, ૪ જિનમંદિરને વિષે સ્નાત્રમહોત્સવ, ૫ માળા પહેરવી, ઈંદ્રમાળા વગેરે પહેરવી, પહેરામણી કરવી, ધોતિયા વગેરે આપવા તથા દ્રવ્યની ઉછામણીપૂર્વક આરતી ઉતારવી વગેરે ધર્મકૃત્યો કરીને દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ, ૬ મહાપૂજા, ૭ રાત્રિને વિષે ધર્મજાગરિકા, ૮ શ્રતજ્ઞાનની વિશેષ પૂજા, ૯ અનેક પ્રકારના ઉજમણા, ૧૦ જિનશાસનની પ્રભાવના, અને ૧૧ આલોયણા શ્રી સઘની પૂજા એટલા ધર્મકૃત્યો યથાશકિત કરવા જોઈએ

તેમા શ્રીસઘની પૂજામા પોતાના કુળને તથા ધન વગેરેને અનુસરીને ઘણા આદરથી અને બહુમાનથી સાધુ સાધ્વીના ખપમા આવે એવી આધાકર્મકૃત આદિ દોષ રહિત વસ્તુ ગુરૂમહારાજને આપવી તે વસ્તુ એ કે —વસ્ત્ર, કબળ, પ્રોછનક, સૂત્ર, ઉન, પાત્રા, પાણીના તુંબડા વગેરે પાત્ર, દાડો, દાડી, સોય, કાટાને ખેચી કાઢનારો ચીપીયો, કાગળ, ખડીયા, લેખણીનો સગ્રહ પુસ્તક વગેરે દિનકૃત્યમા કહ્યુ છે કે–વસ્ત્ર, પાત્ર આપવાદિક પાચે પ્રકારનુ પુસ્તક, કબળ, પાદપ્રોછનક, દાડો, સથારો, સિજ્જા તથા બીજુ પણ ઔધિક તથા ઔપગ્રહિક મુહપત્તિ પુછણા વગેરે જે કાઇ શુદ્ધ સયમને ઉપકારી હોય આપવું પ્રવચનસારોદ્ધાર વૃત્તિમા વળી કહ્યુ છે કે–" જે વસ્તુ સયમને ઉપકારી હોય, તે વસ્તુ ઉપકાર કરનારી હોવાથી ઉપકરણ કહેવાય છે તેથી અધિક વસ્તુ રાખવી તે અધિકરણ કહેવાય છે અસયતપણે વસ્તુનો પરિહાર એટલે પરિભોગ (સેવન) કરનારો અસયત કહેવાય છે " અહિ પરિહાર શબ્દનો અર્થ પરિભોગ કરનારો એવો કર્યો તેનુ કારણ કે **परिहारोपरिभोगो** એવુ વચન છે તેથી અસયતપણે જે પરિભોગ કરવો એવો અર્થ થાય છે, એમ પ્રવચનસારોદ્ધાર વૃત્તિમા કહ્યું છે

થયુ ત્યારે વાગ્ભટ્ટ મંત્રી વગેરે સમર્થ લોકો ચાર લાખ, આઠ લાખ ઇત્યાદિ સંખ્યા બોલવા લાગ્યા તે સમયે સોરઠ દેશનો મહુઆનો રહીશ પ્રાગ્વાટ હંસરાજ ધીરૂનો પુત્ર જગડુ, મલિન શરીરે મલિન વસ્ત્ર પહેરી ઓઢીને ત્યાં ઊભો હતો તેણે એકદમ સવા ક્રોડની રકમ કહી આશ્ચર્યથી કુમારપાળ રાજાએ પૂછ્યુ ત્યારે તેણે કહ્યુ કે-મ્હારા પિતાએ નૌકામાં બેસી દેશદેશાંતર વ્યાપાર કરી ઉપાર્જન કરેલા દ્રવ્યથી સવા ક્રોડ સોનૈયાની કિંમતના પાંચ માણિક્ય રત્ન ખરીદ્યા, અને અંત વખતે મને કહ્યુ કે- "શ્રી શત્રુંજય, ગિરનાર અને પાળપટ્ટન એમાં નિવાસ કરનારા ભગવાનને એકેક રત્ન મ્હારે આપવુ, અને બે રત્ન પોતાને સારૂ રાખવા" પછી જગડુશાએ તે ત્રણે રત્નો સુવર્ણજડિત કરી શત્રુંજયનિવાસી ઋષભ ભગવાનને, ગિરનારવાસી શ્રી નેમિનાથજીને તથા પટ્ટણવાસી શ્રી ચંદ્રપ્રભુજીને કંઠાભરણ તરીકે આપ્યા

એક વખતે શ્રી ગિરનારજી ઉપર દિગંબર તથા શ્વેતાંબર એ બન્નેના સંઘ સમકાળે આવી પહોંચ્યા અને બન્ને જણા અમારુ તીર્થ કહી ઝગડો કરવા માંડ્યો ત્યારે 'જે ઇંદ્રમાળા પહેરે તેનુ આ તીર્થ છે' એવા વૃદ્ધ જનોના વચનથી પેથડ શેઠે છપ્પન ધડી પ્રમાણ સુવર્ણ આપી ઇંદ્રમાળા પહેરી, અને યાચકોને ચાર ધડી પ્રમાણ સુવર્ણ આપી તીર્થ પોતાનુ છે એમ સિદ્ધ કર્યુ આ રીતે જ પહેરામણી, નવી ધોતીઓ, જાતજાતના ચંદરવા, અંગલૂછણા, દીપક, તેલ, ઊંચુ ચંદન, કેસર, ભોગ વગેરે જિનમંદિરે ખપમાં આવતી વસ્તુઓ દરવર્ષે શક્તિ પ્રમાણે આપવી તેમજ ઉત્તમ આંગી, વેલબુટ્ટીની રચના, સર્વાંગના આભૂષણ, ફૂલઘર, કેલિઘર, પૂતળીના હાથમાંના ફૂવારા વગેરે રચના તથા વિવિધ પ્રકારના ગાયન, નૃત્ય વિગેરે ઉત્સવવડે મહાપૂજા તથા રાત્રિજાગરણ કરવા જેમ એક શેઠ સમુદ્રમાં મુસાફરી કરવા જતાં એક લાખ દ્રવ્ય ખરચીને મહાપૂજા ભણાવીને મનગમતો લાભ થવાથી બાર વર્ષે પાછો આવ્યો ત્યારે હર્ષથી એક ક્રોડ રૂપિયા ખરચી જિનમંદિરે મહાપૂજા વગેરે ઉત્સવ કર્યો

શ્રુતજ્ઞાનની આરાધના.

તેમજ પુસ્તક વગેરેમાં રહેલા શ્રુતજ્ઞાનની કપૂર આદિ વસ્તુવડે, સામાન્ય પૂજા તો ગમે ત્યારે બની શકે તેમ છે મૂલ્યવાન વસ્ત્ર વગેરે વસ્તુવડે વિશેષ પૂજા તો દર માસે અજવાળી પાંચમને દિવસે શ્રાવકને કરવી યોગ્ય છે તેમ કરવાની શક્તિ ન હોય તો જઘન્યથી વર્ષમાં એક વાર તો અવશ્ય કરવી જ આ વાત જન્મકૃત્યની અંદર આવેલા જ્ઞાનભક્તિદ્વારમાં વિસ્તારથી કહીશુ

ઉદ્યાપન મહોત્સવ

તેમજ નવકાર, આવશ્યક સૂત્ર, ઉપદેશમાળા, ઉત્તરાધ્યયન વગેરે જ્ઞાન, દર્શન અને

એમજ પ્રાતિહારિક, પીઠ, ફલક, પાટ્ વગેરે સયમોપકારી સર્વે વસ્તુઓ સાધુ મુનિરાજને શ્રદ્ધાથી આપવી સોય વગેરે વસ્તુઓ પણ સયમના ઉપકરણ છે એમ શ્રી કલ્પમા કહ્યુ છે તે એવી રીતે કે-असणाई वत्थाइ सूआइ चउक्कगा तिन्नि અર્થ — અનશનાદિક, વસ્ત્રાદિક અને સોયાદિક એ ત્રણ ચતુષ્ક મળીને બાર; જેમ કે ૧ અશન, ૨ પાન, ૩ ખાદિમ અને ૪ સ્વાદિમ એ અશનાદિક ચાર, ૫ વસ્ત્ર, ૬ પાત્ર, ૭ કબલ અને ૮ પાદપ્રોછનક એ વસ્ત્રાદિક ચાર; તથા ૯ સોય, ૧૦ અસ્ત્રો, ૧૧ નરણી અને ૧૨ કાન ખોતરવાની શળી એ સોયાદિક ચાર, આ રીતે ત્રણ ચતુષ્ક મળીને બાર વસ્તુ સયમના ઉપકરણ છે

એમજ શ્રાવક શ્રાવિકારૂપ સઘનો પણ શક્તિ માફક ભક્તિથી પહેરામણી વગેરે આપીને સત્કાર કરે દેવગુરુ વગેરેના ગુણ ગાનારા યાચકાદિકોને પણ ઉચિત લાગે તેમ તૃપ્ત કરે

સઘપૂજા ત્રણ પ્રકારની છે એક ઉત્કૃષ્ટ, બીજી મધ્યમ અને ત્રીજી જઘન્ય જિનમત ધારી સર્વ સઘને પહેરામણી આપે તો ઉત્કૃષ્ટ સઘપૂજા થાય સર્વ સઘને માત્ર સૂત્ર વગેરે આપે તો જઘન્ય સઘપૂજા થાય બાકી રહેલી સર્વે મધ્યમ સઘપૂજા જાણવી તેમા જેને વધારે ધન ખરચવાની શક્તિ ન હોય, તેણે પણ ગુરુ મહારાજને સૂત્ર, મુહપત્તિ વગેરે તથા બે ત્રણ શ્રાવક શ્રાવિકાઓને સોપારી વગેરે આપીને દરવર્ષે સઘપૂજા ભક્તિથી સાચવવી દરિદ્રી પુરુષ એટલુ કરે, તો પણ તેને ઘણો લાભ કેમકે—લક્ષ્મી ઘણી છતા નિયમ આદરવો, શક્તિ છતા ખમવુ, યૌવન અવસ્થામા વ્રત લેવુ, અને દરિદ્રી અવસ્થામા થોડુ પણ દાન આપવુ એ ચારે વસ્તુથી બહુ ફળ મળે છે વસ્તુપાળ મત્રી વગેરે લોકો તો દરેક ચોમાસામા સઘપૂજા વગેરે કરતા હતા અને ઘણા ધનનો વ્યય કરતા હતા, એમ સભળાય છે દિલ્હીમા જગસી શેઠનો પુત્ર મહણસિહ શ્રીતપાગચ્છાધિપ પૂજ્ય શ્રીદેવચદ્રસૂરિજીનો ભક્ત હતો તેણે એકજ સઘ પૂજામા જિનમતધારી સર્વ સઘને પહેરામણી વગેરે આપીને ચોરાશી હજાર ટકનો વ્યય કર્યો બીજે જ દિવસે પડિત દેવમગળગણિ ત્યા પધાર્યા પૂર્વે મહણસિહે બોલાવેલા શ્રીગુરૂ મહારાજે તે ગણિજીને મોકલ્યા હતા તેમના પ્રવેશને વખતે મહણસિહે ટુકમા સઘપૂજા કરી, તેમા છપ્પન હજાર ટકનો વ્યય કર્યો આવી વાર્તાઓ સાભળવામાં આવે છે એ પ્રમાણે સઘપૂજા વિધિ કહી છે

સાધર્મિક વાત્સલ્ય.

સાધર્મિક વાત્સલ્ય પણ સર્વે સાધર્મીક ભાઈઓનુ અથવા કેટલાકનુ શક્તિ પ્રમાણે કરવુ સાધર્મી ભાઈનો યોગ મળવો એ ...

જુદા જુદા પ્રકારના તપ સબધી ઉજમણામા જઘ યથી એક ઉજમણું તો દરવર્ષે યથાવિધિ જરૂર કરવુ કેમકે માણસોની ઉજમણુ કરવાથી લક્ષ્મી સારે સ્થાનકે જોડાય, તપસ્યા પણ સફળ થાય, અને નિરતર શુભ ધ્યાન, ભવ્ય જીવોને સમકિતનો લાભ, જિનેશ્વર મહારાજની ભક્તિ તથા જિનશાસનની શોભા થાય, એટલા ગુણ થાય છે તપસ્યા પૂરી થયા પછી ઉજમણું કરવુ તે નવા બનાવેલા જિનમદિરે કળશ ચઢાવવા સમાન, ચોખાથી ભરેલા પાત્ર ઉપર ફળ મૂકવા સમાન અથવા ભોજન કરી રહ્યા પછી તાબૂલ દેવા સમાન છે શાસ્ત્રમા કહેલા વિધિ પ્રમાણે નવકાર લાખ અથવા ક્રોડ વાર ગણી જિનમદિરે સ્નાત્રોત્સવ, સાધર્મિક વાત્સલ્ય. સઘપૂજા વગેરે ઘણા આડબરથી કર્યું લાખ અથવા ક્રોડ ચોખા, અડસઠ સોનાની અથવા રૂપાની વાડકિયો પાટિયો, લેખણો તથા રત્નો, મોતી, પરવાળા, નાણુ, તેમજ નાળિએર વગેરે અનેક ફળો, જાતજાતના પકવાનો, ધાન્યો તથા ખાદ્ય અને સ્વાદ્ય એવી અનેક વસ્તુઓ, કપડા વગેરે વસ્તુઓ મૂકી નવકારનુ ઉજમણું કરનાર, ઉપધાન વહેવા આદિ વિધિ સહિત માળા પહેરી આવશ્યક સૂત્રનુ ઉજમણું કરનાર, ગાથાની સખ્યા માફક એટલે પાચમો ચુમાલીશ પ્રમુખ મોદક, નાળિએર વાટકિયો વગેરે વિવિધ વસ્તુ મૂકીને ઉપદેશમાળાદિકના ઉજમણા કરનાર, સોનૈયા વગેરે વસ્તુ રાખી લાડવા આદિ વસ્તુની પ્રભાવના કરી દર્શનાદિકના ઉજમણા કરનારા ભવ્ય જીવો પણ હાલના કાળમા દેખાય છે

માળા પહેરવી એ મ્હોટુ ધર્મકૃત્ય છે, કેમ કે—નવકાર, ઇરિયાવહી ઇત્યાદિ સૂત્રો શક્તિ પ્રમાણે તથા વિધિ સહિત ઉપધાન વહ્યા વિના ભણવાંગણવા એ અશુદ્ધ ક્રિયા ગણાય છે શ્રુતની આરાધના માટે જેમ સાધુઓને યોગ વહેવા, તેમજ શ્રાવકોને ઉપધાન તપ જરૂર કરવુ જોઇએ માળા પહેરવી એજ ઉપધાન તપનુ ઉજમણુ છે, કેમકે—કોઇ શેઠ જીવ ઉપધાન તપ યથાવિધિ કરી, પોતાના કઠમા નવકાર આદી સૂત્રની માળા તથા ગુરૂએ પહેરાવેલી સૂતરની માળા ધારણ કરે છે, તે બે પ્રકારની શિવશ્રી (નિરુપદ્રવપણુ અને મોક્ષલક્ષ્મી) ઉપાર્જે છે મુક્તિરૂપ કન્યાની વરમાળા જ ન હોય ! સુકૃતરૂપ જળ એચી કાઢવાની ઘડાની માળા ન હોય ! તથા પ્રત્યક્ષ ગુણોની ગુથેલી માળા જ ન હોય ! એવી માળા પુણ્યવાનથી જ પહેરાય છે આ રીતે અજવાળી પાચમ વગેરે વિવિધ તપસ્યાઓ, ઉજમણા પણ તે તે તપસ્યાના ઉપવાસ વગેરેની સખ્યા પ્રમાણે નાણુ, વાટકિયો, નાળિએર, લાડુ વગેરે જુદી જુદી વસ્તુ મૂકી યથાશ્રુત સપ્રદાયને અવલબીને કરવા

શાસનની પ્રભાવના

તેમજ તીર્થની પ્રભાવનાને માટે શ્રી ગુરુ મહારાજ પધારવાના હોય ત્યારે તેમનુ સામૈયુ, પ્રભાવના વગેરે દર વર્ષે જઘ યથી એકવાર તો શક્તિ પ્રમાણે જરૂર કરવી જ

સબંધ માંહિમાહે પૂર્વે પામેલા છે, પરંતુ સાધર્મિક આદિ સબંધને પામનારા જીવો તો કાઈક ઠેકાણે વિરલાજ હોય છે સાધર્મી ભાઇના મેલાપ પણ ઘણો પુણ્યકારી છે, તો પછી સાધર્મીના શાસ્ત્રમા કહ્યા પ્રમાણે આદરસત્કાર કરે તો ઘણો પુણ્યબધ થાય એમા શુ કહેવુ ? કહ્યુ છે કે—એક તરફ સર્વે ધર્મ અને બીજી તરફ સાધર્મિક વાત્સલ્ય રાખી બુદ્ધિરૂપી ત્રાજવાએ તોળિયે તો બન્ને સરખા ઉતરે છે એમ કહ્યું છે સાધર્મિકના આદર સત્કાર નીચે પ્રમાણે કરવો —

પોતાના પુત્ર વગેરેના જન્મોત્સવ, વિવાહ વગેરે હોય તો સાધર્મીક ભાઈઓને નિમ ત્રણ કરવુ અને ઉત્તમ ભોજન, તાબૂલ, વસ્ત્ર આભરણ વગેરે આપવુ કદાચ તેઓ કોઈ વખતે બહુ મુશ્કેલીમા આવી પડે તો પોતાનુ ધન ખરચીને તેમને આફતમાથી ઉગારવા પૂર્વ કર્મના અતરાયના દોષથી કોઇનુ ધન જતુ રહે તો તેને પાછો પૂર્વની અવસ્થામા લાવવો જે પોતાના સાધર્મિક ભાઇઓને પૈસેટકે સુખી ન કરે, તે પુરૂષની મ્હોટાઈ શા કામની ? કેમકે—જેમણે દીન જીવોના ઉદ્ધાર ન કર્યો, સાધર્મિકોનુ વાત્સલ્ય ન કર્યું અને હૃદયને વિષે વીતરાગનુ ધ્યાન ન કર્યું તેમણે પોતાના જન્મ વૃથા ગુમાવ્યો પોતાના સાધર્મીક ભાઇઓ જો ધર્મથી ભ્રષ્ટ થતા હોય તો, ગમે તે રીતે તેમને ધર્મને વિષે દઢ કરવા જો તેઓ ધર્મકૃત્ય કરવામા પ્રમાદ કરતા હોય તો, તેમને યાદ કરાવવુ, અને અનાચારથી નિવારવા પ્રયત્ન કરવો કેમકે —પ્રમાદ કરે તો યાદ કરાવી, અનાચારને વિષે પ્રવૃત્ત થાય તો નિવારવા, ભૂલે તો પ્રેરણા કરવી, અને વારવાર ચૂકે તો વખતો વખત પ્રેરણા કરવી તેમજ પોતાના સાધર્મિકોને વાચના, પૃચ્છના, પરાવર્ત્તના, અનુપ્રેક્ષા અને ધર્મકથા વગેરેને વિષે જોગ મળે તેમ જોડવા, અને શ્રેષ્ઠ ધર્માનુષ્ઠાનને વિષે સાધારણ પૌષધશાળા વગેરે કરાવવી વગેરે

શ્રાવિકાઓનુ સાધર્મિક વાત્સલ્ય અને સ્ત્રીઓની ઊંચનીચતા.

શ્રાવિકાઓનુ વાત્સલ્ય પણ શ્રાવકની માફક કરવુ કાઇ પણ ઓછુ વધતુ ન કરવુ કેમકે, જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રને ધારણ કરનારી, ઉત્કૃષ્ટ શીલને પાળનારી તથા સતોષ વાળી એવી શ્રાવિકાઓ જૈનધર્મને વિષે મનમા અનુરાગવાળી હોય છે, માટે તેમને સાધર્મિકપણે માનવી

શકા—લોકમા તથા શાસ્ત્રમા સ્ત્રીઓ ઘણી પાપી કહેવાય છે, એઓ તો ભૂમિ વિનાની ઝેરી કેળનુ ઝાડ, મેઘ વિનાની વિજળી, જેના ઉપર ઓષધ ચાલતુ નથી એવી, કારણ વિનાનુ મૃત્યુ, નિમિત્ત વિનાનો ઉત્પાત, ફણા વિનાની સર્પિણી અને ગુફા વિનાની વાઘણ સરખી છે એમને તો પ્રત્યક્ષ રાક્ષસી સમાનજ ગણવી ગુરૂ ઉપરનો તથા ભાઈ ઉપરનો સ્નેહ તૂટવાનુ કારણ એઓજ છે કેમકે—અસત્ય વચન, સાહસિકપણુ, કપટ,

તેમા શ્રીગુરુ મહારાજનો પ્રવેશોત્સવ બધી રીતે ઘણા આડબરથી ચતુર્વિધ સઘ સહિત સામા જઈ તથા શ્રીગુરુ મહારાજનો તથા સઘનો સત્કાર વગેરે કરીને શક્તિ પ્રમાણે કરવો, કેમકે-શ્રીગુરુ મહારાજને સન્મુખ ગમન, વદન, નમસ્કાર અને સુખશાતાની પૃચ્છા કરવાથી ચિરકાળથી સચિત કરેલું પાપ એક ઘડી વારમા શિથિલ બધવાળુ થાય છે પેથડ શેઠે તપા૦ શ્રી ધર્મઘોષસૂરિજીના પ્રવેશોત્સવમા બહોતેર હજાર ટકનો વ્યય કર્યો 'સવેગી સાધુઓનો પ્રવેશોત્સવ કરવો એ વાત અનુચિત છે' એવી ખોટી કપના કરવી નહી, કેમકે સિદ્ધાતમા સામું જઈ તેમનો સત્કાર કર્યાનું પ્રતિપાદન કરે છે એજ વાત સાધુની પ્રતિમાને અધિકારે શ્રી વ્યવહાર ભાષ્યમા કહી છે તે એ કે —

પ્રતિમા પૂરી થાય ત્યારે પ્રતિમાવાહક સાધુ, જ્યા સાધુઓનો સચાર હોય એવા ગામમા પોતાને પ્રકટ કરે, અને સાધુને અથવા શ્રાવકને સદેશો કહેવરાવે

પછી ગામનો રાજા, અધિકારી અથવા તે ન હોય તો શ્રાવક, શ્રાવિકાઓનો અને સાધુ સાધ્વીઓનો સમુદાય તે પ્રતિમાવાહક સાધુનો આદરસત્કાર કરે આ ગાથાનો ભાવાર્થ એવો છે કે-"પ્રતિમા પૂરી થાય ત્યારે જે નજીકના ગામમા ઘણા ભિક્ષાચરો તથા સાધુઓ વિચરતા હોય ત્યા આવી પોતાને પ્રકટ કરે, અને તેમ કરતા જે સાધુ અથવા શ્રાવક જોવામા આવે, તેની પાસે સદેશો કહેવરાવે કે, "મે પ્રતિમા પૂરી કરી અને તેથી હું આવ્યો છુ " પછી ત્યા આચાર્ય હોય તે રાજાને આ વાત જાહેર કરે "અમુક મોટા તપસ્વી સાધુએ પોતાની તપસ્યા યથાવિધિ પૂરી કરી છે, તેથી તેનો ઘણા સત્કારથી ગચ્છમા પ્રવેશ કરવો છે " પછી રાજા, તે ન હોય તો ગામનો અધિકારી, તે ન હોય તો સાધ્વી આદિ ચતુર્વિધ શ્રીસઘ પ્રતિમાવાહક સાધુનો યથાશક્તિ સત્કાર કરે ઉપર ચદરવો બાધવો, મગળ વાજીંત્રો વગાડવા, સુગધી વાસક્ષેપ કરવો વગેરે સત્કાર કહેવાય છે એવો સત્કાર કરવામા ગુણ છે, તે એવો કે —

પ્રવેશને વખતે સત્કાર કરવાથી જૈનશાસન ઘણુ શોભે છે બીજા સાધુઓને શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થાય છે, કે 'જેથી એવી શાસનની ઉન્નતિ થાય છે, તે સત્કૃત્ય અમે પણ એવી રીતે કરીશુ તેમજ શ્રાવક શ્રાવિકાઓની તથા બીજાઓની પણ જિનશાસન ઉપર બહુમાન બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે, "જેમા એવા મ્હોટા તપસ્વીઓ થાય છે, તે જિનશાસન મહા પ્રતાપી છે " તેમજ ખોટા તિર્થિયોની હીલના થાય છે, કેમકે, તેમનામા એવા મહા સત્વવત પુરુષો નથી તેમજ પ્રતિમા પૂરી કરનાર સાધુનો સત્કાર કરવો એ આચાર છે તેમજ તીર્થની વૃદ્ધિ થાય છે, એટલે પ્રવચનનો અતિશય જોઈને ઘણા ભવ્ય જીવો સસાર ઉપર વૈરાગ્ય પામી દીક્ષા લે છે આ રીતે વ્યવહારભાષ્યની વૃત્તિમા કહ્યુ છે તેમજ શક્તિ પ્રમાણે શ્રીસઘની પ્રભાવના કરવી, એટલે બહુમાનથી શ્રીસઘને આમત્રણ કરવુ,

મૂર્ખતા, અતિલોભ, અશુચિપણુ અને નિર્દયપણું એટલા સ્ત્રીઓના દોષ સ્વાભાવિક છે કેમકે—હે ગૌતમ ! જ્યારે અનતી પાપની રાશીઓ ઉદય આવે ત્યારે સ્ત્રીપણુ પમાય છે, એમ તુ સમ્યક્ પ્રકારે જાણુ આ રીતે સર્વ શાસ્ત્રોમા સ્ત્રીઓની નિદા પગલે પગલે જોવામા આવે છે, માટે તેઓથી દૂર રહેવુ એમ છતા તેમનુ દાન સન્માનરૂપ વાત્સલ્ય કરવુ શી રીતે ઘટે ?

સમાધાન —“ સ્ત્રીઓ જ પાપી હોય છે ” એવો એકાત પક્ષ નથી જેમ સ્ત્રીઓમા તેમ પુરુષોમા પણ પાપીપણું સરખુ જ છે કેમકે, પુરુષો પણ ક્રૂર મનવાળા, ઘણા દુષ્ટ, નાસ્તિક, કૃતઘ્ન, પોતાના શેઠની સાથે દુશ્મનાવટ કરનારા, વિશ્વાસઘાતી, જૂઠુ બોલનારા, પારકુ ધન તથા પારકી સ્ત્રી હરણ કરનારા, નિર્દય તથા ગુરૂને પણ ઠગનારા એવા ઘણા જોવામા આવે છે પુરુષ જાતિમા કેટલાક એવા લોકો છે, તેથી સત્પુરુષોની અવજ્ઞા કરવી જેમ ઘટિત નથી, તેમજ સ્ત્રીજાતિમા પણ કેટલીક પાપી સ્ત્રીઓ છે, તેથી સારી સ્ત્રીઓની અવજ્ઞા કરવી એ પણ ઘટિત નથી જેમ ઘણી પાપી તેમ ઘણી ગુણવતી સ્ત્રીઓ પણ છે જેમ તીર્થંકરની માતાઓ ઉત્તમ ગુણવડે યુક્ત હોય છે, માટે તેમની દેવતાના ઇંદ્રો પણ પૂજા કરે છે, અને મુનિયો પણ સ્તુતિ કરે છે લૌકિક શાસ્ત્રના જાણ પણ કહે છે કે-સ્ત્રીઓ એવો કોઈ અદ્ભુત ગર્ભ ધારણ કરે છે કે, જે ત્રણે જગતનો ગુરૂ થાય છે, માટે જ પડિત લોકો સ્ત્રીઓની ઘણી મ્હોટાઈ કબૂલ કરે છે કેટલીક સ્ત્રીઓ પોતાના શીળના પ્રભાવથી અગ્નિને જળ સમાન, જળને સ્થળ સમાન, ગજને શિયાળિયા સમાન, સર્પને દોરડી સમાન અને ઝેરને અમૃત સમાન કરે છે, તેમજ ચતુર્વિધ શ્રીસઘનુ ચોથુ અગ શ્રાવિકાઓ છે શાસ્ત્રમા જે તેમની ઘણી નિંદા સભળાય છે, તે પુરુષોએ તેમને વિષે આસક્તિ ન કરવી એવા ઉપદેશ માટે જ છે સુલસા વગેરે શ્રાવિકાઓના ગુણોની તો તીર્થંકરોએ પણ ઘણી પ્રશસા કરી છે તેમની ધર્મને વિષે રહેલી દઢતા ઇંદ્રોએ પણ સ્વર્ગોને વિષે વખાણી છે, અને જબરા મિથ્યાત્વીઓ પણ એમને સમકિતથી ચલાવી શક્યા નહિ તેમજ કેટલીક શ્રાવિકાઓ ચરમ દેહવાળી તથા કેટલીક બે ત્રણ ભવ કરીને મોક્ષે જનારી શાસ્ત્રમા સભળાય છે, માટે માતાની માફક, બ્હેનની માફક તથા પુત્રીની માફક એમનુ વાત્સલ્ય કરવું ઘટિત જ છે આ વિષય ઉપર અત્રે વધુ વિસ્તારની જરૂર જણાતી નથી

દડવીર્ય રાજાનુ દૃષ્ટાત

સાધર્મિકવાત્સલ્ય કરીને જ રાજાઓ પોતાનુ અતિથિસવિભાગ વ્રત સાચવે છે કેમકે, મુનિયોને રાજપિડ કલ્પતા નથી, આ વિષય ઉપર ભરતના વશમા થએલા ત્રણે ખડના અધિપતિ દડવીર્ય રાજાનું દૃષ્ટાત કહે છે

તિલક કરવુ, ચદન, જવાદિ, કપૂર, કસ્તૂરી વગેરે સુગધી વસ્તુનો લેપ કરવો, સુગધી ફૂલ અર્પણ કરવા, નાળિએર આદિ વિવિધ ફળ આપવા તથા તાબૂલ અર્પણ કરવુ વગેરે પ્રભાવના કરવાથી તીર્થંકરપણુ વગેરે શુભ ફળ મળે છે કહ્યુ છે કે—અપૂર્વજ્ઞાન ગ્રહણ, શ્રુતની ભક્તિ, અને પ્રવચનની પ્રભાવના આ ત્રણ કારણોવડે જીવને તીર્થંકરપણું પ્રાપ્ત થાય છે ભાવના શબ્દ કરતા પ્રભાવના શબ્દમા ‘પ્ર’ એ અક્ષર વધારે છે, તે યુક્તજ છે કેમકે ભાવના તો તેના કરનારનેજ મોક્ષ આપે છે, અને પ્રભાવના તો તેના કરનારને તથા બીજાને પણ મોક્ષ આપે છે

આલોયણા.

વળી ગુરૂનો યોગ હોય તો દરવર્ષે જઘન્યથી એક વાર તો ગુરૂ પાસે જરૂર આલોયણા લેવી કારણ કે પોતાના આત્માની શુદ્ધિ કરવાથી તે દર્પણની માફક નિર્મળ થાય છે આગમમા શ્રી આવશ્યકનિર્યુક્તિમા કહ્યુ છે કે—ચોમાસી તથા સવત્સરીને વિષે આલોયણા તથા નિયમ ગ્રહણ કરવા તેમજ અગાઉ ગ્રહણ કરેલા અભિગ્રહ કહીને નવા અભિગ્રહ લેવા શ્રાદ્ધજીતકલ્પ આદિ ગ્રથોમા આલોયણા વિધિ કહ્યો છે, તે નીચે પ્રમાણે —

પખ્ખી, ચોમાસી અથવા સવત્સરીને દિવસે તેમ ન બને તો, ઘણામા ઘણા બાર વરસ જેટલા કાળે તો અવશ્ય ગીતાર્થ ગુરૂ પાસે આલોયણા લેવી

આલોયણા લેવાને સારૂ ક્ષેત્રથી સાતસો યોજન પ્રમાણ ક્ષેત્રમા તથા કાળથી બાર વરસ સુધી ગીતાર્થ ગુરૂની ગવેષણા કરવી

આલોયણા અર્પનાર ગુરૂનુ લક્ષણ.

હવે આલોયણા આપનાર આચાર્યનુ લક્ષણ કહે છે

આલોયણા આપનાર આચાર્ય ગીતાર્થ એટલે નિશીથ વગેરે સૂત્રના અર્થના જાણ, કૃતયોગી એટલે મન વચન કાયાના શુભ યોગ રાખનારા અથવા વિવિધ તપસ્યા કરનારા, અર્થાત્ વિવિધ પ્રકારના શુભ ધ્યાનથી તથા વિશેષ તપસ્યાથી પોતાના જીવને તથા શરીરને સસ્કાર કરનારા, નિરતિચાર ચારિત્ર પાળનારા, આલોયણા લેનાર પાસે બહુ યુક્તિથી જુદા જુદા પ્રકારના પ્રાયશ્ચિત્ત તથા તપ આદિ કબૂલ કરાવવામા કુશળ, આલોયણા તરીકે આપેલી તપસ્યા વગેરે કરવામા કેટલો શ્રમ પડે છે? તેના જાણ, આલોયણા લેનારનો મ્હોટો દોષ સાભળવામા આવે, તોપણ વિષાદ ન કરનારા, આલોયણા લેનારને જૂદા જૂદા દષ્ટાત કહી વૈરાગ્યના વચનથી ઉત્સાહ આપનારા એવા શાસ્ત્રમા કહ્યા છે

દડવીર્ય રાજા હમેશા સાધર્મીક ભાઇને જમાડી પછી જ પોતે ભોજન કરતો હતો એક વખતે ઇંદ્રે મનમા તેની પરીક્ષા કરવાનું ધાર્યું તેણે જ્ઞાન, દર્શન ચારિત્રરૂપ ત્રણ રત્નોનું સૂચક સુવર્ણની જનોઇ અને બાર વ્રતોના સૂચક બાર તિલકને ધારણ કરનારા તથા ભરતે રચેલા ચાર વેદનો મુખે પાઠ કરનારા એવા તીર્થયાત્રા કરતા આવેલા ક્રોડો શ્રાવક જણાયા દડવીર્ય તેમને ભક્તિથી નિમત્રણ કરી જમાડી રહે છે, એટલામા સૂર્ય આથમ્યો એ રીતે લાગટ આઠ દિવસ શ્રાવક પ્રકટ કર્યા, તેથી રાજાને આઠ ઉપવાસ થયા પણ તેની સાધર્મિક ભક્તિ તો તરુણ પુરુષની શક્તિની માફક દિવસે દિવસે વધતી જ રહી તેથી ઇંદ્ર પ્રસન્ન થયો, અને તેણે તેને દિવ્ય ધનુષ્ય, બાણ, રથ, હાર તથા બે કુડળ આપી શત્રુજયની યાત્રા કરવા તથા તીર્થોદ્ધાર માટે પ્રેરણા કરી દડવીર્યે પણ તે પ્રમાણે કર્યું

સભવનાથ ભગવાન આદિના દૃષ્ટાતો

શ્રી સભવનાથ ભગવાન્ પણ પૂર્વના ત્રીજા ભવમા ધાતકીખડની અદર આવેલા અરવત ક્ષેત્રની ક્ષેમાપુરી નગરીમા વિમળવાહન નામે રાજા હતા ત્યારે તેમણે મ્હોટા દુકાળમા સર્વે સાધર્મીક ભાઈઓને ભોજનાદિક આપીને જિનનામ કર્મ બાધ્યું પછી દીક્ષા લઇ દેહપાત થયે આનત દેવલોકમા દેવતાપણું ભોગવી શ્રી સભવનાથ તીર્થકર થયા તેઓ ફાગણ સુદિ આઠમને દિવસે અવતર્યા, ત્યારે મ્હોટો દુકાળ છતા તે જ દિવસે ચારે તરફથી સર્વ જાતનું ધાન્ય આવી પહોચ્યું, તેથી તેમનું સભવ એવું નામ પડયુ બૃહદ્ ભાષ્યમા કહ્યું છે કે-શ શબ્દનો અર્થ સુખ કહેવાય છે ભગવાનના દર્શનથી સર્વે ભવ્ય જીવોને સુખ થાય છે, માટે તેમને સભવ કહે છે આ વ્યાખ્યાનને અનુસરીને સર્વે તીર્થકરો શભવ નામથી ઓળખાય છે સભવનાથજીને સભવ નામથી ઓળખવાનું બીજુ પણ એક કારણ છે કોઇ વખતે શ્રાવસ્તી નગરીમા કાળ દોષથી દુકાળ પડ્યો ત્યારે સર્વે માણુસો દુઃખી થયા એટલે સેનાદેવીની કુક્ષિમા સભવનાથજી અવતર્યા ત્યારે ઇંદ્રે પોતે આવીને સેનાદેવીની પૂજા કરી, અને જગતને વિષે એક સૂર્ય સમાન એવા પુત્રની પ્રાપ્તિ થયાની તેને (સેનાદેવીને) વધામણી આપી તે જ દિવસે ધાન્યથી પરિપૂર્ણ ભરેલા ઘણા સાર્થો ચારે તરફથી આવ્યા, અને તેથી ત્યા સારૂ સુભિક્ષ થયુ જે માટે તે ભગવાનના સભવથી (જન્મથી) સર્વે ધાન્યોનો સભવ થયો, તે માટે માતાપિતાએ તે ભગવાનનું સભવ નામ આપ્યુ

દેવગિરિ(વર્તમાન દૌલતાબાદ)મા જગસિહ નામે શેઠે પોતાના જેવા સુખી કરેલા ત્રણસોસાઠ વાણોતર પાસે હમેશા બહોતેર હજાર ટકનો વ્યય કરી પ્રતિદિવસ એકેક સાધર્મિક વાત્સલ્ય કરાવતો હતો આ રીતે દર વર્ષે તે શેઠના ત્રણસો સાઠ સાધર્મિક

સ્મરણ રાખનારા, ૩ વ્યવહારવાન્ એટલે પાચ પ્રકારનો વ્યવહાર જાણી પ્રાયશ્ચિત્ત આપ વામા સમ્યક્ પ્રકારે વર્તન કરનારા, પાચ પ્રકારનો વ્યવહાર છે, તે એ કે —(૧) પહેલો આગમ વ્યવહાર તે કેવળી, મન પર્યવજ્ઞાની, અવધિજ્ઞાની, ચતુર્દશપૂર્વી, દશપૂર્વી અને નવપૂર્વીનો જાણવો (૨) બીજો શ્રુત વ્યવહાર તે આઠથી અર્ધપૂર્વ સુધીના પૂર્વધર, અગીઆર અગના ધારક તથા નિશીથાદિક સૂત્રના જાણ વગેરે સર્વે શ્રુતજ્ઞાનીઓનો જાણવો (૩) ત્રીજો આજ્ઞા વ્યવહાર તે ગીતાર્થ બે આચાર્યો દૂર દેશમા રહેલા હોવાથી એક બીજાને મળી ન શકે તો તેનુ કોઇ જાણી ન શકે એવી રીતે જે માહોમાહે આલોયણા–પ્રાયશ્ચિત આપે છે તે પ્રમાણે જાણવો (૪) ચોથો ધારણા વ્યવહાર તે પોતાના ગુરૂએ જે દોષનુ જે પ્રાયશ્ચિત આપ્યુ હોય, તે ધ્યાનમા રાખી તે મુજબ બીજાને આપવું તે રૂપ જાણવો (૫) પાચમો જીતવ્યવહાર તે સિદ્ધાતમા જે દોષનું જેટલુ પ્રાયશ્ચિત્ત કહ્યુ હોય, તે કરતા ઓછુ અથવા અધિક પ્રાયશ્ચિત્ત પરપરાને અનુસરીને આપવુ એ રૂપ જાણવો હાલમા આ જીતવ્યવહાર મુખ્ય છે ૪ આલોયણા લેનાર શરમથી બરાબર ન કહેતો હોય તો તેને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન કરનારી કથાઓ એવી રીતથી કહે કે, તે સાભળતા જ આલોયણા લેનાર શરમ છોડીને સારી રીતે આલોવે ૫ આલોયણા લેનારની સમ્યક્ પ્રકારે શુદ્ધિ કરે એવા ૬ આલોયણા આપી હોય તે બીજાને ન કહેનારા ૭ જે જેટલું પ્રાયશ્ચિત્ત લઇ શકે તેને તેટલુ જ આપનારા ૮ સમ્યક્ આલોયણા અને પ્રાયશ્ચિત્ત ન કરનારને આ ભવમા તથા પરભવમા કેટલુ દુ ખ થાય છે તે જાણનારા, એવા આઠ ગુણવાળા ગુરુ આલોયણા આપવાને સમર્થ છે એમ કહ્યુ છે

આલોયણા કોની પાસે લેવી ?

આલોયણા લેવાના શુભ પરિણામથી ગુરુની પાસે જવા નીકળેલો ભવ્ય જીવ, જો કદાચ આલોયણા લીધા વિના વચ્ચે જ કાળ કરી જાય, તો પણ તે આરાધક થાય છે

સાધુએ અથવા શ્રાવકે પહેલા તો પોતાના ગચ્છના જ જે આચાર્ય હોય, તેમની પાસે જરૂર આલોયણા લેવી તેમનો જોગ ન હોય તો પોતાના જ ગચ્છના ઉપાધ્યાય, તે ન હોય તો પોતાના ગચ્છના જ પ્રવર્તક, સ્થવિર અથવા ગણાવચ્છેદી એમની પાસે આલોયણા લેવી પોતાના ગચ્છમા ઉપર કહેલા પાચેનો જોગ ન હોય તો સભોગિક પોતાની સામાચારીને મળતા એવા બીજા ગચ્છમા આચાર્ય આદિ પાચેમા જેનો જોગ મળે તેની પાસે આલોયણા લેવી સામાચારીને મળતા પરગચ્છમા આચાર્યાદિ પાચેનો યોગ ન હોય તો, ભિન્ન સામાચારીવાળા, પરગચ્છમા પણ સવેગી આચાર્યાદિકમા જેનો યોગ હોય, તેની પાસે આલોયણા લેવી તેમ ન બને તો ગીતાર્થ પાસત્થાની પાસે આલોયણા લેવી, તેમ ન બને તો ગીતાર્થ એવા સારૂપિક પાસે આલોયણા લેવી તેનો પણ જોગ ન મળે તો ગીતાર્થ પશ્ચાત્કૃત પાસે આલોવવું, સફેદ કપડા પહેરનારો, મુંડી, કચ્છ વિનાનો

વાત્સલ્ય થતા હતા થરાદમા શ્રીમાળ આભૂનામા સઘપતિએ ત્રણસો સાઠ સાધર્મી ભાઈ ઓને પોતાના સરખા કર્યા કહ્યુ છે કે—તે સુવર્ણ પર્વતનો[1] તથા રૂપાના પર્વતનો[2] શું ઉપયોગ ? કારણ કે, જેનો આશ્રય કરી રહેલા વૃક્ષો કાષ્ઠમયના કાષ્ઠમય રહે છે, પણ સોના રૂપના થતા નથી એક મલય પર્વતને જ અમે ઘણું માન આપીએ છીએ, કેમકે, તેનો આશ્રય કરી રહેલા આબા, લિબડા અને કુટજ નામના વૃક્ષો પણ ચદનમય થાય છે સારગ નામા શ્રેષ્ઠિએ પચપરમેષ્ઠિ મત્રનો પાઠ કરનારા લોકોને પ્રવાહવડે દરેકને સુવર્ણના ટક આપ્યા એક ચારણને, ખોલ એમ ફરી ફરી કહેવાથી નવ વાર નવકાર ખોલ્યો, ત્યારે તેણે તેને નવ સોનૈયા આપ્યા આ રીતે સાધર્મિક વાત્સલ્યનો વિધિ કહ્યો છે

યાત્રાઓ.

આમજ દરવર્ષે જઘન્યથી એક પણ યાત્રા કરવી યાત્રાઓ ત્રણ પ્રકારની છે તે એ કે—૧ અઠ્ઠાહી યાત્રા ૨ રથયાત્રા અને ૩ તીર્થયાત્રા આ રીતે ત્રણ પ્રકારની યાત્રા પડિત જનો કહે છે તેમા ૧ અઠ્ઠાહી યાત્રાનું સ્વરૂપ પૂર્વે કહ્યુ છે તેમા સવિસ્તર સર્વ ચૈત્યપરિપાટી કરવા વગેરે જે અઠ્ઠાહી યાત્રા તે ચૈત્યયાત્રા પણ કહેવાય છે

૨ સપ્રતિરાજાની રથયાત્રા

રથયાત્રા તો હેમચદ્રસૂરિવિરચિત પરિશિષ્ટપર્વમા કહી છે, તે એ રીતે કે—પૂજ્ય શ્રીસુહસ્તિ આચાર્ય અવતી નગરીમા વસતા હતા, ત્યારે એક વર્ષે સઘે ચૈત્યયાત્રા ઉત્સવ કર્યો ભગવાન્ સુહસ્તી આચાર્ય પણ દરરોજ સઘની સાથે ચૈત્યયાત્રામા આવી મડપને શોભાવતા હતા ત્યારે સપ્રતિ રાજા ન્હાનામા ન્હાના શિષ્યની પેઠે હાથ જોડી સુહસ્તિ સ્વામીની આગળ બેસતો હતો ચૈત્યયાત્રાઉત્સવ થઈ રહ્યા પછી સઘે રથયાત્રા શરૂ કરી કેમકે, યાત્રાનો ઉત્સવ રથયાત્રા કરવાથી સપૂર્ણ થાય છે સુવર્ણની તથા માણિક્ય રત્નોની કાંતિથી દિશાઓને પ્રકાશિત કરનાર એવો સૂર્યના રથ સરખો રથ રથશાળામાથી નીકળ્યો વિધિના જાણ અને ધનવાન શ્રાવકોએ રથમા પધરાવેલી જિનપ્રતિમા સ્નાત્રપૂજા વગેરે કર્યું અરિહતનુ સ્નાત્ર કર્યું, ત્યારે જ મ ઠ યાણકને અવસરે જેમ મેરૂના શિખર ઉપરથી, તેમ રથમાથી સ્નાત્ર જળ નીચે પડવા લાગ્યું, જાણે ભગવાનને કાંઈ વિનતિ જ ન કરતા હોય ? એવા મુખે મુખકોશ બાધેલા શ્રાવકોએ સુગધી ચદનાદિ વસ્તુથી ભગવાનને વિલેપન કર્યું માલતી, કમળ વગેરે ફૂલોની માળાઓથી ભગવાનની પ્રતિમા પૂજાઈ ત્યારે તે શરત્કાળના મેઘોથી વીંટાયેલી ચદ્રકળાની માફક શોભવા લાગી બળતા મલયાગરના ધૂપથી ઉત્પન્ન થએલી ધૂમાડાની રેખાઓથી વિંટાયલી ભગવાનની પ્રતિમા નીલ

[1] મેરૂપર્વત ૨ વૈતાઢ્ય પર્વત

રજોહરણ વગેરે ન રાખનારો, બ્રહ્મચર્ય પાળનારો, ભાર્યા રહિત અને ભિક્ષાવૃત્તિએ નિર્વાહ કરનારો એવો હોય તે સારૂપિક કહેવાય છે સિદ્ધપુત્ર તો શિખા અને ભાર્યા સહિત હોય છે ચારિત્ર તથા સાધુનો વેષ મૂકી ગૃહસ્થ થએલો તે પશ્ચાત્કૃત કહેવાય છે ઉપર કહેલા પાસત્થાદિકને પણ ગુરુની માફક વદન વગેરે યથાવિધિ કરવું કારણ કે ધર્મનું મૂળ વિનય છે જો પાસત્થાદિક પોતાને ગુણ રહિત માને અને તેથી જ તે વદના ન કરાવે, તો તેને આસન ઉપર બેસારી પ્રણામ માત્ર કરવો, અને આલોયણા લેવી પશ્ચાત્કૃતને તો બે ઘડીનું સામાયિક તથા સાધુનો વેષ આપી વિધિ સહિત આલોયણા લેવી ઉપર કહેલા પાસત્થાદિકનો યોગ ન મળે તો રાજગૃહી નગરીમા ગુણશીલાદિક ચૈત્યને વિષે જ્યા ઘણી વાર જે દેવતાએ અરિહત, ગણધર વગેરે મહાપુરુષોને આલોયણા આપતા દીઠા હોય, ત્યા તે સમ્યગ્દૃષ્ટિ દેવતાને અટ્ઠમ વગેરે તપસ્યાથી તેને પ્રસન્ન કરી તેની પાસે આલોયણા લેવી, કદાચ તે સમયનો દેવતા ચવ્યો હોય, અને બીજો ઉત્પન્ન થયો હોય તો તે મહાવિદેહક્ષેત્રમા જઈ અરિહત ભગવાનને પૂછી પ્રાયશ્ચિત્ત આપે છે તેમ ન બને તો અરિહતની પ્રતિમા આગળ આલોઇ પોતે જ પ્રાયશ્ચિત્ત અગીકાર કરે અરિહતની પ્રતિમાનો પણ જોગ ન હોય તો પૂર્વ અથવા ઉત્તર દિશાએ મ્હોડુ રાખીને અરિહતોની તથા સિદ્ધોની સમક્ષ આલોવે પણ આલોયા વગેરે ન રહે કેમકે, શલ્ય સહિત જીવ આરાધક કહેવાતો નથી

પોતે ગીતાર્થ નહીં હોવાથી ચરણશુદ્ધિ તથા આલોયણા આપવાથી થતું હિત ન જાણે, તો તે પુરુષ પોતાને અને આલોયણા લેનારને પણ સસારમા પાડે છે

આલોચના સમયની શુદ્ધિ

જેમ બાળક બોલતું હોય ત્યારે તે કાર્ય અથવા અકાર્ય જે હોય તે સરળતાથી કહે છે, તેમ આલોયણા લેનારે માયા અથવા મદ ન રાખતા આલોવવુ માયા, મદ વગેરે દોષ ન રાખતા વખતે વખતે સવેગભાવનાની વૃદ્ધિ કરી જે અકાર્યની આલોયણા કરે, તે અકાર્ય જરૂર ફરીથી ન કરે જે પુરુષ શરમ વગેરેથી, રસાદિ ગારવમા લપટાઈ રહ્યાથી એટલે તપસ્યા ન કરવાની ઈચ્છાથી અથવા હું બહુશ્રુત છુ એવા અહકારથી, અપમાનની બીકથી અથવા આલોયણા ઘણી આવશે એવા ડરથી ગુરુની પાસે પોતાના દોષ કહીને ન આલોવે તે જરૂર આરાધક કહેવાતો નથી તે તે સવેગ ઉત્પન્ન કરનાર આગમ વચનોનો વિચાર કરી તથા શલ્યનો ઉદ્ધાર ન કરવાના ખોટા પરિણામ ઉપર નજર દઈ પોતાનું ચિત્ત સવેગવાળુ કરવું

આલોયણ

હવે આલોયણા લેનારના

વસ્ત્રોથી પૂજાયલી ન હોય ? એવી રીતે શોભવા લાગી જેની અદર દીપતી દીપશિખાઓ છે એવી ભગવાનની આરતી શ્રાવકોએ કરી તે દીપતી ઔષધીવાળા પર્વતની ટૂક માફક શોભતી હતી અરિહંતના પરમભક્ત એવા તે શ્રાવકોએ ભગવાનને વદના કરી અશ્વની માફક આગળ થઇ પોતે રથ ખેચ્યો તે વખતે નગરવાસી જનોની સ્ત્રીઓએ હલ્લીસક રાસ શરૂ કર્યા શ્રાવિકાઓ ચારે તરફ ઘણા મગળ ગીતો ગાવા લાગી, પાર વિનાનુ કેશ રનુ જળ રથમાથી નીચે પડતુ હોવાથી આગળના રસ્તામા છટકાવ થવા માડયો આ રીતે પ્રત્યેક ઘરની પૂજા ગ્રહણ કરતો રથ, દરરોજ સપ્રતિ રાજાના દ્વારમા હળવે હળવે આવતો હતો તે જોઇ સપ્રતિ રાજા પણ રથની પૂજા કરવાને તૈયાર થાય અને કુસુમ ફળની માફક સર્વાગે વિકસ્વર રોમરાજીવાળો થઈ ત્યા આવે પછી નવા આનદરૂપ સરોવરમા હસની માફક ક્રીડા કરતો સપ્રતિ રાજા, રથમા વિરાજમાન થએલી પ્રતિમાની અષ્ટપ્રકારી પૂજા કરે

કુમારપાલે કરેલી રથયાત્રા

મહાપદ્મ ચક્રીએ પણ પોતાની માતાના મનોરથ પૂર્ણ કરવાને સારૂ ઘણા આડબર થી રથયાત્રા કરી કુમારપાળે કરેલી રથયાત્રા આ રીતે કહી છે —ચૈત્ર માસની આઠમને દિવસે ચોથે પહોરે જાણે ચાલતો મેરૂ પર્વત જ ન હો ! એવો અને સુવર્ણમય મ્હોટા દડ ઉપર રહેલી ધ્વજા, છત્ર, ચામર વગેરે વસ્તુથી દીપતો એવો સુવર્ણમય રથ ઘણી ઋદ્ધિની સાથે નીકળે છે, તે વખતે હર્ષથી નગરવાસી લોકો એકઠા મળીને મગળકારી જય શબ્દ કરે છે શ્રાવકો સ્નાત્ર તથા ચદનનુ વિલેપન કરી સુગધી પુષ્પોથી પૂજા યલી શ્રી પાર્શ્વજિનની પ્રતિમાને કુમારપાળના બધાવેલા મદિર આગળ ઊભા રહેલા રથમા ઘણી ઋદ્ધિથી સ્થાપન કરે છે વાજિત્રના શબ્દથી જગતને પૂર્ણ કરનાર અને હર્ષથી મગળ ગીતો ગાનારી સુદર સ્ત્રીઓની તથા સામતના અને મત્રીઓના મડળની સાથે તે રથ કુમારપાળના રાજમહેલ આગળ જાય પછી રાજા રથની અદર પધરાવેલી પ્રતિમાની પટ્ટવસ્ત્ર, સુવર્ણમય આભૂષણ વગેરે વસ્તુઓથી પોતે પૂજા કરે, અને વિવિધ પ્રકારના ગાયન, નાટક વગેરે કરાવે પછી તે રથ ત્યા એક રાત રહી સિહદ્વારની બહાર નીકળે, અને ફરકતી ધ્વજાઓથી જાણે નૃત્ય જ કરી રહેલો ન હોય ! એવા પટમડપમા આવીને રહે પ્રભાતકાલે રાજા ત્યા આવી રથમા શોભતી જિનપ્રતિમાની પૂજા વગેરે કરે અને ચતુર્વિધ સઘ સમક્ષ પોતે આરતી ઉતારે પછી હાથી જોતરેલો રથ સ્થાનકે સ્થાનકે બધાવેલા ઘણા પટ્ટમડપમા રહેતો નગરમા ફરે વગેરે

તીર્થયાત્રા અને તેની વિધિ.

હવે ૩ તીર્થયાત્રાનુ સ્વરૂપ કહુ છુ તેમા શ્રી શત્રુજય, ગિરનાર વગેરે તીર્થો

૧ ગુરુ થોડી આલોયણા આપશે, એમ ધારી તેમને વૈયાવચ્ચ વગેરેથી પ્રસન્ન કરી પછી આલોયણા લેવી ૨ તેમજ આ ગુરુ થોડી તથા સહેલી આલોયણા આપનારા છે એવી કલ્પના કરી આલોવવું ૩ જે પોતાના દોષ બીજા કોઇએ જોયા હોય, તે જ આલોવે, પણ બીજા છાના ન આલોવે ૪ સૂક્ષ્મ (ન્હાના) દોષ ગણત્રીમા ન ગણવા, અને બાદર (મ્હોટા) દોષની જ માત્ર આલોયણા લેવી ૫ સૂક્ષ્મની આલોયણા લેનાર બાદર દોષ મૂકે નહિ, એમ જણાવવાને સારૂ તૃણગ્રહણાદિ નાના દોષની માત્ર આલોયણા લેવી અને બાદરની ન લેવી ૬ છન્ન એટલે પ્રકટ શબ્દથી ન આલોવવું ૭ તેમજ શબ્દાકુળ એટલે ગુરુ સારી પેઠે ન જાણે એવા શબ્દના આડબરથી અથવા આસપાસના લોકો સાભળે તેવી રીતે આલોવવું ૮ આલોવવું હોય તે ઘણા લોકોને સભળાવે, અથવા આલોયણા લઇ ઘણા લોકોને સભળાવે અવ્યક્ત એટલે છેદ ગ્રથના જાણ નહિ એવા ગુરુ પાસે આલોવવું ૧૦ લોકમા નિદા વગેરે થશે એવા ભયથી પોતાના જેવા જ દોષને સેવન કરનાર ગુરુની પાસે આલોવવુ આ દસ દોષ આલોયણા લેનારે ત્યજવા

આલોયણા લેવાના ફાયદા.

હવે સમ્યક્ પ્રકારે આલોવે તો તેના ગુણ કહે છે—

૧ જેમ ભાર ઉપાડનારને ભાર ઉતારવાથી શરીર હલકુ લાગે છે, તેમ આલોયણા લેનારને પણ શલ્ય કાઢી નાખ્યાથી પોતાનો જીવ હલકો લાગે છે ૨ આનદ થાય છે ૩ પોતાના તથા બીજાઓના પણ દોષ ટળે છે, એટલે પોતે આલોયણા લઇ દોષમાથી છૂટો થાય છે એ જાહેર જ છે, તથા તેને જોઇને બીજાઓ પણ આલોયણ લેવા તૈયાર થાય છે તેથી તેમના દોષ પણ દૂર થાય છે સારી રીતે આલોયણા કરવાથી સરળતા પ્રકટ થાય છે ૫ અતિચારરૂપ મળ ધોવાઇ ગયાથી આત્માની શુદ્ધિ થાય છે ૬ તેમજ આલોયણા લેવાથી દુષ્કર કામ કર્યું એમ થાય છે કેમકે, દોષનુ સેવન કરવુ તે કાઇ દુષ્કર નથી, અનાદિ કાળથી દોષસેવનનો અભ્યાસ પડી ગયો છે, પણ દોષ કર્યા પછી, તે આલોવવા એ દુષ્કર છે કારણ કે મોક્ષ સુધી પહોચે એવા પ્રબળ આત્મવીર્યના વિશેષ ઉલ્લાસથી જ એ કામ બને છે નિશીથચૂર્ણિમા પણ કહ્યુ છે કે-જીવ જે દોષનુ સેવન કરે છે તે દુષ્કર નથી; પણ સમ્યક્ પ્રકારે આલોવે તેજ દુષ્કર છે, માટેજ સમ્યક્ આલોયણાની ગણતરી પણ અભ્યતર તપમા ગણી છે, અને તેથી જ તે માસ ખમણ વગેરેથી પણ દુષ્કર છે લક્ષ્મણા સાધ્વી વગેરેની તેવી વાત સભળાય છે, તે નીચે આપી છે —

લક્ષ્મણા આર્યાનુ દૃષ્ટાત.

આ ચોવીશીથી અતીત કાળની એશીમી ચોવીશીમા એક બહુ પુત્રવાન રાજાને

સમજવા તેમજ તીર્થંકરોની જન્મ, દીક્ષા, જ્ઞાન, નિર્વાણ અને વિહારની ભૂમિઓ પણ ઘણા ભવ્ય જીવોને શુભ ભાવ ઉત્પન્ન કરે છે અને ભવસમુદ્રમાથી તારે છે, માટે તે ભૂમિઓ પણ તીર્થ જ કહેવાય છે આ તીર્થોને વિષે સમ્યકત્વ શુદ્ધિને સારૂ ગમન કરવુ, તે તીર્થયાત્રા કહેવાય છે તેનો વિધિ એ છે કે—એક આહાર, સચિત્ત પરિહાર, ભૂમિ શયન, બ્રહ્મચર્ય વ્રત વગેરે કઠણ અભિગ્રહો યાત્રા કરાય ત્યા સુધી પળાય એવા પ્રથમ ગ્રહણ કરવા પાલખી, સારા ઘોડા, પલંગ વગેરે સમગ્ર ઋદ્ધિ હોય, તો પણ યાત્રા કરવા નીકળેલા ધનાઢ્ય શ્રાવકને પણ શકિત હોય તો પગે ચાલવુંજ ઉચિત છે કેમકે-યાત્રા કરનાર શ્રાવકે ૧ એકાહારી, ૨ સમકિતધારી, ૩ ભૂમિશયનકારી, ૪ સચિત્તપરિહારી, ૫ પાદચારી અને ૬ બ્રહ્મચારી રહેવું લૌકિક શાસ્ત્રમા પણ કહ્યુ છે કે-યાત્રા કરતા વાહનમા બેસે તો યાત્રાનુ અર્ધુ ફળ જાય, પગરખા પહેરે તો ફળનો ચોથો ભાગ જાય, મુંડન ન કરે તો ત્રીજો ભાગ જાય, અને તીર્થે જઈને દાન લે તો યાત્રાનું સર્વ ફળ જતું રહે માટે તીર્થયાત્રા કરનાર પુરુષે એક ટંક ભોજન કરવુ, ભૂમિ ઉપર સૂવું અને સ્ત્રી ઋતુ વતી છતા પણ બ્રહ્મચારી રહેવુ

ઉપર કહ્યા પ્રમાણે અભિગ્રહ લીધા પછી શકિત પ્રમાણે રાજાને ભેટણું વગેરે આપી પ્રસન્ન કરી તેની આજ્ઞા લેવી યાત્રામા સાથે લેવા માટે શકિત પ્રમાણે ઉત્તમ મદિર તૈયાર કરવા સ્વજનના તથા સાધર્મિ ભાઈઓના સમુદાયને યાત્રાએ આવવા માટે નિમત્રણ કરવુ પરમ ભકિતથી સદ્‌ગુરુને પણ નિમત્રણ કરવુ અમારી પ્રવર્તાવવી જિનમદિરોમા મહાપૂજાદિ મહોત્સવ કરાવવા જેની પાસે ભાતુ ન હોય તેને ભાતુ તથા જેને વાહન ન હોય તેને વાહન આપવુ નિરાધાર માણસોને પૈસાનો તથા સારા વચનનો આધાર આપવો **યોગ્ય મદદ આપીશ** એવી ઉદ્‌ઘોષણા કરી ઉત્સાહ વિનાના યાત્રાળુ લોકોને પણ સાર્થવાહની પેઠે હિમ્મત આપવી આડબરથી મ્હોટા અને અદરના ભાગમા ઘણા સમાસવાળી કોઠીઓ, શરાવલા, કનાતો, તબૂઓ, મ્હોટી કઢાઈનુ તથા બીજા પણ પાણીના મ્હોટા વાસણો વગેરે કરાવવા ગાડા, પડદાવાળા રથ, પાલખી, પોઠિયા, ઉંટ, અશ્વ વગેરે વાહનો સજ્જ કરાવવા શ્રીસઘની રક્ષાને સારૂ ઘણા શૂર અનેક સુભટોને સાથે લેવા, અને કવચ શિરસ્ત્રાણ વગેરે ઉપકરણ આપીને તેમનો સત્કાર કરવો ગીત, નૃત્ય, વાજિંત્ર વગેરે સામગ્રી તૈયાર કરાવવી પછી સારા શકુન, નિમિત્ત વગેરે જોઈને ઘણા ઉત્સાહવાળા થઈ સારા મુહૂર્ત ઉપર જવુ

માર્ગમા યાત્રાળુના સર્વ સમુદાયને એકઠો કરવો સારા પકવાન્નો જમાડી તેમને તાબૂલ વગેરે આપવુ તેમને અગે આભૂષણ તથા વસ્ત્રો પહેરાવવા સારા પ્રતિષ્ઠિત, ધર્મિષ્ઠ, પૂજ્ય અને ઘણા ભાગ્યશાળી પુરુષો પાસે સઘવીપણાનું તિલક કરાવવું સઘપૂજા વગેરે મ્હોટો ઉત્સવ કરવો બીજાઓ પાને પણ યોગ્યતા પ્રમાણે સઘવીપણા વગેરેનુ

છઠ્ઠો પ્રકાશ જન્મકૃત્ય

વાર્ષિક કૃત્ય કહ્યુ હવે જ ન્મકૃત્ય ત્રણ ગાથા તથા અઢાર દ્વારવડે કહે છે

जम्मंमि वासठाणं, तिवग्गसिद्धीइ कारणं उचिअं ॥
उचिअं विज्जागहणं, पाणिग्गहणं च मित्ताई ॥ १२ ॥

નિવાસસ્થાન કેવુ અને ક્યા રાખવુ ?

૧ જન્મરૂપ બંદીખાનામા પહેલા નિવાસસ્થાન ઉચિત લેવુ નિવાસસ્થાન કેવુ ઉચિત ? તે વિશેષણવડે કહે છ જેથી ત્રિવર્ગના એટલે ધર્માર્થકામની સિદ્ધિ એટલે ઉત્પત્તિ થાય એવુ તાત્પર્ય કે, જ્યા રહેવાથી ધર્મ, અર્થ અને કામ સધાય ત્યા શ્રાવકે રહેવુ, બીજે ન રહેવુ, કેમકે, તેમ કરવાથી આ ભવથી તથા પરભવથી ભ્રષ્ટ થવાનો સભવ રહે છે વળી કહ્યુ છે કે-ભિલ્લ લોકોની પલ્લીમા, ચોરના રહેઠાણમા, જ્યા પહાડી લોકો રહેતા હોય તેવી જગામા અને હિંસક તથા પાપી લોકોનો આશ્રય કરનારા પાપી લોકોની પાસે સારા માણસે ન રહેવુ કેમકે, કુસગત સજ્જનને એબ લગાડનારી છે જે સ્થાનકે રહેવાથી મુનિરાજો પોતાને ત્યા પધારે, તથા જે સ્થાનકની પાસે જિનમદિર હોય, તેમજ જેની આસપાસ શ્રાવકોની વસ્તી હોય, એવા સ્થાનકમા ગૃહસ્થે રહેવુ જ્યા ઘણાખરા વિદ્વાન લોકો રહેતા હોય, જ્યા શીલ, જીવતર કરતા પણ વધારે વહાલુ ગણાતુ હોય અને જ્યાના લોકો હમેશા સારા ધર્મિષ્ઠ હોય ત્યા સારા માણસે રહેવુ કેમકે સત્પુરુષોની સોબત કલ્યાણને સારૂ છે જે નગરમા જિનમદિર, સિદ્ધાંતના જાણ સાધુ અને શ્રાવકો હોય તથા જળ અને બળતણ પણ ઘણા હોય, ત્યા હમેશા રહેવુ

ત્રણસો જિનમદિર તથા ધર્મિષ્ઠ, સુશીલ અને જાણ એવા શ્રાવક વગેરેથી શોભતુ એવુ અજમેરની નજીક હર્ષપુર નામનુ એક સારૂ નગર હતુ ત્યા રહેનાર અઢાર હજાર બ્રાહ્મણો અને તેમના શિષ્યો છત્રીશ હજાર મ્હોટા શેઠીઆઓ જ્યારે શ્રી પ્રિયગ્રથસૂરિ તે નગરમા પધાર્યા ત્યારે પ્રતિબોધ પામ્યા સારા સ્થળમા રહેવાથી પૈસાવાળા ગુણી અને ધર્મિષ્ઠ લોકોનો સમાગમ થાય છે વળી તેથી ધન, વિવેક, વિનય, વિચાર, આચાર, ઉદારતા, ગભીરપણુ, ધૈર્ય, પ્રતિષ્ઠા વગેરે ગુણો તથા સર્વ રીતે ધર્મકૃત્ય કરવામા કુશળતા પ્રાયે વિના પ્રયત્ને મળે છે એ વાત હમણા પણ સાક્ષાત્ નજરે જણાય છે, માટે અંત માત ગામડા વગેરેમા ધનપ્રાપ્તિ વગેરેથી સુખે નિર્વાહ થતો હોય તો પણ ન રહેવુ

કેમકે જ્યાં જિન, જિનમદિર અને સઘનું મુખકમળ એ ત્રણ વસ્તુ દેખાતી નથી, તેમજ જિનવચન સભળાતું નથી ત્યા ઘણી સપદા હોય તે શા કામની ? જો ત્હારે મૂર્ખતા જોઈતી હોય, તો તું ગામડામા ત્રણ દિવસ રહે, કારણ કે ત્યા નવુ અધ્યયન થાય નહિ, અને પૂર્વે ભણેલુ હોય તે પણ ભૂલી જવાય

એવી વાત સભળાય છે કે-કોઇ નગરનો રહીશ વણિક થોડા વણિકની વસતિવાળા એક ગામડામા જઈ દ્રવ્યલાભને માટે રહ્યો ખેતી તથા બીજા ઘણા વ્યાપાર કરી તેણે ધન મેળવ્યું એટલામા તેનું રહેવાનુ ઘાસનુ ઝુપડુ હતું તે બળી ગયુ આ રીતે ફરી ફરી ધન મેળવ્યા છતા કોઇ વખતે ચોરની ધાડ, તો કોઇ વખતે દુકાળ, રાજદડ વગેરેથી તેનુ ધન જતુ રહ્યુ એક વખતે તે ગામડાના રહીશ ચોરોએ કોઈ નગરમા ધાડ પાડી, તેથી રાજાએ ગુસ્સે થઇ તેમનુ (ચોરોનુ) ગામડુ ભાગી નાખ્યુ, અને શેઠના પુત્રાદિકને સુભટોએ પકડ્યા ત્યારે શેઠ સુભટોની સાથે લડતા માર્યો ગયો આ રીતે કુગ્રામ વાસ ઉપર દાખલો છે રહેવાનુ સ્થાનક ઉચિત હોય, તો પણ ત્યા સ્વચક્ર, પરચક્ર, વિરોધ, દુષ્કાળ, મરકી, અતિવૃષ્ટિ વગેરે પ્રજાની સાથે કલહ, નગર આદિનો નાશ ઈત્યાદિ ઉપદ્રવથી અસ્વસ્થતા ઉત્પન્ન થઇ હોય તો, તે સ્થાન શીઘ્ર છોડી દેવુ તેમ ન કરે તો ધર્માર્થ કામની કદાચ હાનિ થાય જેમ યવન લોકોએ દિલ્હી શહેર ભાગી નાખ્યુ, ત્યારે ભય ઉત્પન્ન થવાથી જેમણે દિલ્હી છોડી, અને ગુજરાત વગેરે દેશમા નિવાસ કર્યો તેમણે પોતાના ધર્મ, અર્થ કામની પુષ્ટિ કરીને આભવ તથા પરભવને સફળ કર્યા, અને જેમણે દિલ્હી છોડી નહિ, તે લોકોએ બદીખાનામા પડવા આદિના ઉપદ્રવ પામી પોતાના બન્ને ભવ પાણીમા ગુમાવ્યા નગર ક્ષય થએ સ્થાન ત્યાગ ઉપર ક્ષિતપ્રતિષ્ઠિતપુર, ચણકપુર, ઋષભપુર વગેરેના દાખલા જાણવા સિદ્ધાતમા કહ્યુ છે કે—ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિત, ચણકપુર, ઋષભપુર, કુશાગ્રપુર, રાજગૃહ, ચપા, પાટલીપુત્ર વગેરે અહિ સુધી રહેવાનુ સ્થાનક એટલે નગર, ગામ વગેરેનો વિચાર કર્યો

સારા નરસા પાડોશની લાભ હાનિ

હવે ઘર પણ રહેવાનુ સ્થાનક કહેવાય છે, માટે તેનો વિચાર કરીએ છીએ સારા માણસે પોતાનુ ઘર જ્યા સારા પાડોશી હોય ત્યા કરવુ તથા બહુ ખૂણામા ગુપ્ત ન કરવુ શાસ્ત્રમા કહેલ વિધિ પ્રમાણે પરિમિત બારણા આદિ ગુણ જે ઘરમા હોય, તે ઘર ધર્માર્થ કામને સાધનાર હોવાથી રહેવાને ઉચિત છે ખરાબ પાડોશી શાસ્ત્રમા નિષિદ્ધ કર્યા છે તે એટલા સારૂ કે—તિર્યચયોનિના પ્રાણી, તલાર, બૌદ્ધ વગેરેના સાધુ, બ્રાહ્મણ, સ્મશાન, વાઘરી, વ્યાધ, ગુપ્તિપાળ, ધાડપાડુ, ભિલ્લ, મચ્છીમાર, જુગારી, ચોર,

છે કે—જે જે ૯ માલીકીનુ દ્રવ્ય આ કામમા અનુચિતપણે આવ્યુ હોય તેનુ પુણ્ય તે ધણીને થાઓ આ રીતે શુભ પરિણામથી કહે તો તે ધર્મકૃત્ય ભાવશુદ્ધ થાય પાયો ખોદવો, પૂરવો, કાષ્ટના દળ પાડવા, પત્થર ઘડાવવા, ચણાવવા વગેરે મહારભ સમારભ જિનમદિર કરાવવામા કરવો પડે છે, એવી શકા ન કરવી કારણ કે, કરાવનારની યતના પૂર્વક પ્રવૃત્તિ હોવાથી તેમા દોષ નથી, તથા જિનમદિર કરાવવાથી નાનાવિધ પ્રતિમા સ્થાપન, પૂજન, સઘનો સમાગમ, ધર્મદેશના કરણ, સમકિત વ્રત વગેરેનો અગીકાર, શાસનની પ્રભાવના, અનુમોદના વગેરે અનત પુણ્યની પ્રાપ્તિ હોવાથી તેના સારા પરિણામ નીપજે છે કહ્યુ છે કે—સૂત્રોક્ત વિધિનો જાણ પુરૂષ યતનાપૂર્વક-કોઇ કામમા પ્રવર્તે, અને જો કદાચ તેમા કાઈ વિરાધના થાય, તો પણ અધ્યવસાયની શુદ્ધિ હોવાને લીધે તે વિરાધનાથી નિર્જરાજ થાય છે દ્રવ્યસ્તવ ઉપર કૂવાનુ દૃષ્ટાત વગેરે અગાઉ કહી ગયા છીએ

જીર્ણોદ્ધાર.

જીર્ણોદ્ધાર કરવાના કામમા પણ ઘણો જ પ્રયત્ન કરવો કેમકે—જેટલુ પુણ્ય નવુ જિનમદિર કરાવવામા છે, તે કરતા આઠગણુ પુણ્ય જીર્ણોદ્ધાર કરાવવામાં છે જીર્ણ જિનમદિર સમરાવવામા જેટલુ પુણ્ય છે તેટલુ નવુ કરાવવામા નથી, કારણ કે નવુ મદિર કરાવવામા ઘણા જીવોની વિરાધના તથા મ્હારૂ મદિર એવી પ્રખ્યાતિ પણ ખરી માટે તેમા જીર્ણોદ્ધારના જેટલુ પુણ્ય નથી તેમજ કહ્યું છે કે—જિનકલ્પી સાધુ પણ રાજા, પ્રધાન, શેઠ તથા કૌટુબિક એમને ઉપદેશ કરી જીર્ણ જિનમદિર સમરાવે, જે પુરૂષો જીર્ણ થયેલા, પડેલા જિનમદિરોનો ભક્તિથી ઉદ્ધાર કરે છે, તેઓ ભયકર સસાર સમુદ્રમાં પડેલા પોતાના આત્માનો ઉદ્ધાર કરે છે આ વાત ઉપર નીચે પ્રમાણે દૃષ્ટાત છે —

શત્રુજયનો જીર્ણોદ્ધાર કરવાનુ પિતાએ અભિગ્રહ સહિત ધાર્યું હતુ, તેથી મત્રી વાગ્ભટ્ટે તે કામ શરૂ કરાવ્યુ, ત્યારે મ્હોટા શેઠીઆ લોકોએ પોતાની ગાઠનુ નાણુ પણ તે કામમા આપ્યુ છ દ્રમ્મની મૂડી રાખનાર ભીમ નામે એક ઘી વેચનાર હતો, તેની પાસે ફરતી ટીપ આવી, ત્યારે તેણે ઘી વેચી મૂડી સહિત દ્રવ્ય આપી દીધુ તેથી તેનુ નામ સર્વની ઉપર લખાયુ અને તેને સુવર્ણનિધિનો લાભ થયો વગેરે વાર્તા જાહેર છે પછી કાષ્ઠમય ચૈત્યને સ્થાનકે શિલામય મદિર તૈયાર થવાની વધામણી દેનારને મત્રીએ બત્રીશ સુવર્ણની જીભો આપી તે ઉપરાત જિનમદિર વીજળી પડવાથી તૂટી પડ્યુ, એવી વાત કહેનારને તો મત્રીએ ચોસઠ સુવર્ણની જીભો આપી તેનુ કારણ કે, મત્રીએ મનમા એમ વિચાર્યું કે-" હુ જીવતા છતા બીજો ઉદ્ધાર કરવા સમર્થ થયો છુ " બીજા જીર્ણોદ્ધારમા બે ક્રોડ સત્તાણુ હજાર એટલુ દ્રવ્ય લાગ્યુ પૂજાને સારૂ ચોવીશ ગામ અને ચોવીશ બગીચાઓ ... વાગ્ભટ્ટ મત્રીના ભાઇ આબડ મત્રીએ ભરૂચમા દુષ્ટ વ્ય

નટ, નાચનાર, ભટ્ટ, ભવૈયા અને કુકર્મ કરનારા એટલા લોકોનો પાડોશ પોતાના ઘર આગળ અથવા, દુકાન આગળ પણ સારા માણસે તજવો તથા એમની સાથે દોસ્તી પણ કરવી નહીં તેમજ દેવમંદિર પાસે ઘર હોય તો દુ ખ થાય, ચૌટામા હોય તો હાનિ થાય, અને ઠગ તથા પ્રધાન એમના ઘર પાસે આપણુ ઘર હોય તો પુત્રનો તથા ધનનો નાશ થાય પોતાનુ હિત ઇચ્છનારો બુદ્ધિશાળી પુરૂષ મૂર્ખ, અધર્મી, પાખંડી, પતિત, ચોર, રોગી, ક્રોધી, ચંડાળ, અહંકારી, ગુરૂની સ્ત્રીને ભોગવનાર, વૈરી, પોતાના સ્વામિને ઠગનાર, લોભી અને મુનિહત્યા, સ્ત્રીહત્યા અથવા બાળહત્યા કરનારા એમનો પાડોશ તજે કુશીલિયા વગેરે પાડોશી હોય તો તેમના વચન સાભળવાથી તથા એમની ચેષ્ટા જોવાથી માણસ પોતે સદ્‌ગુણી હોય, તોપણ તેના ગુણની હાનિ થાય પાડોશણે જેને ખીર સંપાદન કરી આપી, તે સંગમ નામા શાલિભદ્રનો જીવ સારા પાડોશીના દાખલા તરીકે, તથા પર્વદિવસે મુનિને વહોરાવનાર પાડોશણના સાસુ સસરાને ઓટુ સમજાવનારી સોમ ભટ્ટની ભાર્યા ખરાબ પાડોશણના દાખલા તરીકે જાણવી

અતિશય જાહેર સ્થળમા ઘર કરવુ સારૂ નથી કેમકે, આસપાસ બીજુ ઘર ન હોવાથી તથા ચારે તરફ ખુલ્લો ભાગ હોવાથી ચોર વગેરે ઉપદ્રવ કરે છે અતિશય ગીચ વસ્તિવાળા શુભ સ્થળમા પણ ઘર હોય તે પણ સારૂ નહિ કેમકે, ચારે તરફ બીજા ઘરો આવેલા હોવાથી તે ઘરની પોતાની શોભા જતી રહે છે તેમજ આગ વગેરે ઉપદ્રવ થએ ઝટ અંદર જવુ અથવા બહાર આવવુ કઠણ થઇ પડે છે

ભૂમિની પરીક્ષા

ઘરને માટે સારી જગ્યા તે શલ્ય, ભસ્મ, આત્ર વગેરે દોષથી તથા નિષિદ્ધ આયથી રહિત હોવુ જોઇએ તેમજ દૂર્વાઓ, કૂપલા, દર્ભના ગુચ્છ વગેરે જ્યા ઘણા હોય, એવુ તથા સારા વર્ણની અને સારા ગંધની માટી, મધુર જળ તથા નિધાન વગેરે જેમા હોય એવુ હોવુ જોઇએ કહ્યુ છે કે—ઉનાળામા ઠંડા સ્પર્શવાળી અને શિયાળામા ઉન્હા સ્પર્શવાળી, તથા વર્ષાઋતુમા ઠંડા તથા ઉન્હા સ્પર્શવાળી જે ભૂમિ હોય, તે સર્વ શુભ કારી જાણવી એક હાથ ઊંડી ભૂમિ ખોદીને પાછી તેજ માટીથી તે ભૂમિ પૂરી નાખવી જો માટી વધે તો શ્રેષ્ઠ બરાબર થાય તો મધ્યમ અને ઓછી થાય તો અધમ ભૂમિ જાણવી જે ભૂમિમા ખાડો કરીને જળ ભર્યુ હોય તો તે જળ સો પગલા જઈએ ત્યા સુધીમાં જ જેટલુ હતુ તેટલુજ રહે તો તે ભૂમિ સારી આગળ જેટલુ ઓછુ થાય તો મધ્યમ અને તે કરતા વધારે ઓછી થાય તો અધમ જાણવી અથવા જે ભૂમિના ખાડામા રાખેલા પુષ્પ બીજે દિવસે તેવા ને તેવા જ રહે તો તે ઉત્તમ ભૂમિ, અર્ધા સૂકાઇ જાય તો મધ્યમ અને સર્વે સૂકાઇ જાય તો અધમ જાણવી

ઉપદ્રવને ટાળનાર શ્રીહેમચદ્રસૂરિની મદદથી અઢાર હાથ ઊચા શકુનિકાવિહાર નામે પ્રાસાદનો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યો મલ્લિકાર્જુન રાજાના ભડાર સબધી બત્રીશ ઘડી સુવર્ણનો બનાવેલો કલશ શકુનિકાવિહાર ઉપર ચઢાવ્યો તથા સુવર્ણમય દડ, ધ્વજા વગેરે આપ્યા અને મગળિક દીપને અવસરે બત્રીશ લાખ દ્રમ્મ યાચક જનોને આપ્યા પહેલા જીર્ણોદ્ધાર કરી પછી જ નવુ જિનમદિર કરાવવુ ઉચિત છે માટે જ સપ્રતિ રાજાએ પણ પહેલા નેવ્યાશી હજાર જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યા, અને નવા જિનમદિર તો છત્રીશ હજાર કરાવ્યા આ રીતે કુમારપાળ, વસ્તુપાળ, વગેરે ધર્મિષ્ઠ લોકોએ પણ નવા જિનમદિર કરતા જીર્ણોદ્ધાર જ ઘણા કરાવ્યા તેની સખ્યા વગેરે પણ પૂર્વે કહી ગયા છીએ

જિનમદિર તૈયાર થયા પછી વિલબ ન કરતા પ્રતિમા સ્થાપન કરવી શ્રીહરિભદ્ર સૂરિજીએ કહ્યુ છે કે-બુદ્ધિશાળી પુરૂષે જિનમદિરમા જિનબિબની શીઘ્ર પ્રતિષ્ઠા કરાવવી, કેમકે એમ કરવાથી અધિષ્ઠાયક દેવતા તુરત ત્યા આવી વસે છે, અને તે મદિરની આગળ જતા વૃદ્ધિજ થતી જાય છે મદિરમા તાબાની કૂડીઓ, કળશ, ઓરસીઓ, દીવા વગેરે સર્વે પ્રકારની સામગ્રી પણ આપવી, તથા શક્તિ પ્રમાણે મદિરનો ભડાર કરી તેમા રોકડ નાણુ તથા વાડી, બગીચા વગેરે આપવા રાજા વગેરે જો મદિર કરાવનાર હોય તો, તેણે ભડારમા ઘણુ નાણુ તથા ગામ, ગોકુળ વગેરે આપવુ જોઇએ જેમ કે, માલવ દેશના જાકુડી પ્રધાને પૂર્વે ગિરનાર ઉપર કાષ્ઠમય ચૈત્યને સ્થાનકે પાષાણમય જિનમદિર બધાવવુ શરૂ કરાવ્યુ, પણ તે દુર્દૈવથી મરી ગયો તે પછી એકસો પાત્રીસ વર્ષ પસાર થયા ત્યારે સિદ્ધરાજ જયસિહના દડાધિપતિ સજ્જને ત્રણ વર્ષમા સૌરાષ્ટ્ર દેશની ઉપજ સત્તા વીસ લાખ દ્રમ્મ આવી હતી, તે ખરચી જિનપ્રાસાદ પૂરૂ કરાવ્યુ સિદ્ધરાજ જયસિહે ત્રણ વર્ષનુ પેદા કરેલુ દ્રવ્ય સજ્જન પાસે માગ્યુ, ત્યારે તેણે કહ્યું કે, "મહારાજ! ગિરનાર પર્વત ઉપર તે દ્રવ્યનો સગ્રહ કરી રાખ્યો છે " પછી સિદ્ધરાજ ત્યા આવ્યો અને નવુ સુદર જિનમદિર જોઇ હર્ષ પામી બોલ્યો કે, "આ મદિર કોણે બનાવ્યુ?" સજ્જને કહ્યુ "મહારાજા સાહેબે કરાવ્યુ " આ વચન સાભળી સિદ્ધરાજ બહુ જ અજબ થયો પછી સજ્જને જેમ બની તેમ સર્વ વાત કહીને અરજ કરી કે, "આ સર્વે મહાજનો આપ સાહેબનુ દ્રવ્ય આપે છે તે લ્યો, અથવા જિનમદિર કરાવ્યાનુ પુણ્યજ લ્યો આપની મરજી હોય તે મુજબ કરો " પછી વિવેકી સિદ્ધરાજે પુણ્યજ ગ્રહણ કર્યું, અને તેને નેમિનાથજીના મંદિરને ખાતે પૂજાને સારૂ બાર ગામ આપ્યા

તેમજ જીવતસ્વામિની પ્રતિમાનુ મદિર પ્રભાવતી રાણીએ કરાવ્યુ હતુ પછી અનુક્રમે ચડપ્રદ્યોત રાજાએ તે પ્રતિમાની પૂજાને સારૂ બાર હજાર ગામ આપ્યા તે વાત નીચે પ્રમાણે છે

દિવસમા ઊગે તે શ્રેષ્ઠ, પાચ દિવસમા ઊગે તે મધ્યમ અને સાત દિવસમા ઉગે તે અધમ ભૂમિ જાણવી ભૂમિ શલ્યવાળી હોય તો વ્યાધિ પોલી હોય તો દારિદ્ર, ફાટવાળી હોય તો મરણ અને શલ્યવાળી હોય તો દુ ખ આપે છે, માટે શલ્ય ઘણુજ પ્રયત્નથી તપાસવુ, માણસનું હાડકુ વગેરે શલ્ય નીકળે તો તેથીજ માણસની જ હાનિ થાય, ગધેડાનુ શલ્ય નીકળે તો રાજાદિકથી ભય ઉત્પન્ન થાય, શ્વાનનુ શલ્ય નીકળે તો બાળકનો નાશ થાય, બાળકનુ શલ્ય નીકળે તો ઘરધણી મુસાફરીએ જાય, ગાયનુ અથવા બળદનુ શલ્ય નીકળે તો ગાય બળદોનો નાશ થાય અને માણસના કેશ, કપાળ, ભસ્મ વિગેરે નીકળે તો તેથી મરણ થાય વિગેરે

ધ્યાનમા લેવા યોગ્ય કેટલીક વાતો

પહેલો અને ચોથો પહોર મૂકી બીજા અથવા ત્રીજા પહોરે ઘર ઉપર આવનારી ઝાડની અગર ધ્વજા વગેરેની છાયા સદા કાળ દુ ખ આપનારી છે અરિહતની પૂઠ, બ્રહ્મા અને વિષ્ણુનું પડખુ, ચડિકા અને સૂર્ય એમની નજર તથા મહાદેવનું ઉપર કહેલુ સર્વ (પૂઠ, પડખુ અને નજર) વર્જવું વાસુદેવનુ ડાબુ અગ, બ્રહ્માનું જમણું અગ, નિર્માલ્ય, ન્હવણ જળ, ધ્વજની છાયા, વિલેપન, શિખરની છાયા અને અરિહતની દૃષ્ટિ એટલા વાના ઉત્તમ છે તેમજ કહ્યું છે કે—અરિહતની પૂઠ, સૂર્ય અને મહાદેવ એમની દૃષ્ટિ, વાસુદેવનો ડાબો ભાગ એ વર્જવા ચડી સર્વ ઠેકાણે અશુભ છે, માટે તેને સર્વથા વર્જવી ઘરના જમણે પાસે અરિહતની દૃષ્ટિ પડતી હોય અને મહાદેવની પૂઠ ડાબે પાસે પડતી હોય તો તે કલ્યાણકારી છે, પણ એથી વિપરીત હોય તો બહુ દુ ખ થાય તેમા પણ વચ્ચે માર્ગ હોય તો કાઇ દોષ નથી શહેરમા અથવા ગામમા ઇશાનાદિક કોણ દિશામા ઘર ન કરવું તે ઉત્તમ જાતના લોકને અશુભકારી છે, પણ ચડાળ વગેરે નીચ જાતિને ઋદ્ધિકારી છે રહેવાના સ્થાનકના ગુણ તથા દોષ, શકુન, સ્વપ્ન, શબ્દ વગેરે નિમિત્તોના બળથી જાણવા

સારૂ સ્થાન પણ ઉચિત મૂલ્ય આપી તથા પાડોશીની સમ્મતિ વગેરે લઇ ન્યાયથી જ ગ્રહણ કરવું, પણ કોઈનો પરાભવ આદિ કરીને લેવું નહીં તેમ કરવાથી ધર્માર્થ-કામનો નાશ થવાનો સભવ છે આ રીતે જ ઈંટ, લાકડા, પત્થર વગેરે વસ્તુ પણ દોષ વિનાની મજબૂત એવી હોય તે જ ઉચિત મૂલ્ય આપીને વેચાતી લેવી અને મગાવવી તે વસ્તુ પણ વેચનારે એની મેળે તૈયાર કરેલી લેવી, પણ પોતાને માટે તેની પાસે તૈયાર કરાવીને ન લેવી, કેમકે તેથી મહા આરભ વગેરે દોષ લાગવાનો સભવ છે

જિનમદિરની વસ્તુઓના ઉપયોગથી થતી હાનિ અને તે અગે દૃષ્ટાંત

ઉપર કહેલી વસ્તુ જિનમદિર વગેરેની હોય તો લેવી નહીં કેમકે તેથી ઘણી હાનિ

ઉદાયન રાજા તથા જીવતસ્વામીની પ્રતિમાનુ વૃત્તાન્ત.

ચપા નગરીમા લીલપટ એવો એક કુમારનદી નામનો સોની રહેતો હતો તે પાચસો સોનૈયા આપીને સુદર કન્યા પરણતો હતો આ રીતે પરણેલી પાચસો સ્ત્રીઓની સાથે ઇર્ષ્યાવાળો તે કુમારનદી એક થભવાળા પ્રાસાદમા ક્રીડા કરતો હતો એક વખતે પચશૈલ દ્વીપની અદર રહેનારી હાસા તથા પ્રહાસા નામની બે વ્યતરીઓએ પોતાનો પતિ વિદ્યુન્માળી ચવ્યો ત્યારે ત્યા આવી પોતાનુ રૂપ દેખાડીને કુમારનદીને વ્યામોહ પમાડ્યો કુમારનદી ભોગની પ્રાર્થના કરવા લાગ્યો, ત્યારે "પચશૈલ દ્વીપમા આવ" એમ કહી તે બને જણીઓ નાશી ગઈ પછી કુમારનદીએ રાજાને સુવર્ણ આપી પડહ વજડાવ્યો કે, "જે પુરુષ મને પચશૈલ દ્વીપે લઇ જાય, તેને હુ ક્રોડ દ્રવ્ય આપુ" પછી એક વૃદ્ધ ખલાસી હતો, તે કોટિ દ્રવ્ય લઇ, તે પોતાના પુત્રોને આપી, કુમારનદીને વહાણમા બેસારી સમુદ્રમા બહુ દૂર ગયો, અને પછી કહેવા લાગ્યો કે, "આ વડવૃક્ષ દેખાય છે, તે સમુદ્રને કિનારે આવેલી ડુગરની તલાટીએ થએલ છે એની નીચે આપણુ વહાણ જાય, ત્યારે તુ વડની શાખાને વળગી રહેજે ત્રણ પગવાળા ભારડપક્ષી પચશૈલ દ્વીપથી આ વડ ઉપર આવીને સૂઇ રહે છે તેમના વચલે પગે તુ પોતાના શરીરને વસ્ત્રવડે મજબૂત બાધી રાખજે, પ્રભાત થતા ઉડી જતા ભારડપક્ષીની સાથે તુ પણ પચશૈલ દ્વીપે પહોચી જઇશ આ વહાણ તો હવે મ્હોટા ભમરમા સપડાઇ જશે" પછી નિર્યામકના કહેવા પ્રમાણે કરી કુમારનદી પચશૈલ દ્વીપે ગયો ત્યારે હાસા પ્રહાસાએ તેને કહ્યુ કે, "ત્હારાથી આ શરીરવડે અમારી સાથે ભોગ કરાય નહીં માટે અગ્નિ પ્રવેશ વિગેરે કર' એમ કહી તે સ્ત્રીઓએ કુમારનદીને હસ્તપુટમા બેસારી ચપા નગરીના ઉદ્યાનમા મૂકયો પછી તેના મિત્ર નાગિલ શ્રાવકે ઘણો વાર્યો, તો પણ તે નિયાણુ કરી અગ્નિમા પડ્યો, અને મરણ પામી પચશૈલ દ્વીપનો અધિપતિ વ્યતર દેવતા થયો નાગિલને તેથી વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો, અને તે દીક્ષા લઇ કાળ કરી બારમા અચ્યુત દેવલોકે દેવતા થયો.

એક વખતે નદીશ્વર દ્વીપે જનારા દેવતાઓની આજ્ઞાથી હાસા પ્રહાસાએ કુમારનદીના જીવ વ્યતરને કહ્યુ કે, 'તુ પડહ ગ્રહણ કર" તે અહકારથી હુકાર કરવા લાગ્યો; એટલામા પડહ તેને ગળે આવીને વળગ્યો કોઈ પણ ઉપાયે તે પડહ છૂટો પડે નહિ તે વખતે અવધિજ્ઞાનથી જાણીને નાગિલ દેવતા ત્યા આવ્યો, જેમ ઘુઅડ સૂર્યના તેજથી નાસીપાસ થાય તેમ તે દેવતાના તેજથી કુમારનદી વ્યતર નાસવા લાગ્યો, ત્યારે નાગિલ દેવતાએ પોતાનુ તેજ સહરીને કહ્યુ કે, "તુ મને ઓળખે છે?" વ્યતરે કહ્યુ "ઇદ્ર આદિ દેવતાઓને કોણ ઓળખે નહીં?" પછી નાગિલ દેવતાએ પૂર્વભવના શ્રાવકના રૂપે પૂર્વભવ કહી વ્યતરને પ્રતિબોધ પમાડ્યો ત્યારે વ્યતરે કહ્યુ, "હવે મારે

વગેરે થાય છે એવી વાત સભળાય છે કે–કોઈ બે વણિક પાડોશી હતા તેમા એક પૈસાદાર હતો, તે બીજાનો પગલે પગલે પરાભવ કરતો હતો બીજો દરિદ્રી હોવાથી પહેલાનુ નુકશાન કોઇ બીજી રીતે કાંઈ કરી શકયો નહીં ત્યારે તેણે પહેલાનુ ઘર નવું બધાતું હતું, તેની ભીંતમા કોઇ ન જાણે તેવી રીતે જિનમદિરનો પડેલો એક ઈંટનો કટકો નાખ્યો ઘર બધાઇને તૈયાર થયું ત્યારે દરિદ્રી પાડોશીએ શ્રીમત પાડોશીને જે વાત બની હતી તે પ્રમાણે કહી દીધી ત્યારે શ્રીમત પાડોશીએ કહ્યુ કે, "એટલામા શું દોષ છે ?" એવી અવજ્ઞા કરવાથી વિદ્યુત્પાત વગેરે થઇ શ્રીમત પાડોશીનો સર્વ પ્રકારે નાશ થયો કહ્યું છે કે—જિનમદિર, કૂવા, વાવ, સ્મશાન, મઠ અને રાજમદિરનો સરસવ જેટલો પણ પત્થર, ઈંટ કે કાષ્ઠ તજવા,

ઘરનુ માપ વિગેરે

પાષાણમય સ્તભ, પીઠ, પાટિયા, બારસાખ વગેરે વસ્તુઓ ગૃહસ્થને વિરૂદ્ધકારક છે, પરતુ તે ધર્મ સ્થાનકે શુભ જાણવી પાષાણમય વસ્તુ ઉપર કાષ્ઠ અને કાષ્ઠમય વસ્તુ પાષાણુ ।। સ્તભ વગેરે વસ્તુઓ ઘરમા અથવા જિનમદિરમા પ્રયત્નથી વર્જવી હળનુ કાષ્ઠ, ઘાણી, શકટ વગેરે વસ્તુ તથા રહેટ આદિ યત્રો, એ સર્વ કાંટાવાળા વૃક્ષના વડ આદિ પાચ ઉંબરના તથા જેનાથી દૂધ નીકળતું હોય એવા આકડા વગેરે ઝાડના લાકડાનાં વર્જવા વળી ઉપર કહેલી વસ્તુઓ બીજોરી, કેળ, દાડમ, મીઠા લિબુને આપનાર લિબોળી, બે જાતની હળદર, આમલી, બાવળ, બોરડી તથા ધતુરા એમના લાકડા ।। પણ વર્જવી. જો ઉપર કહેલા વૃક્ષોના મૂળો પાડોશથી ઘરની ભૂમિમા પેસે, અથવા એ ઝાડોની છાયા ઉપર આવે તો, તે ઘરધણીના કુળનો નાશ થાય છે ઘર પૂર્વ ભાગમા ઊંચુ હોય તો ધન જતું રહે છે, દક્ષિણ ભાગમા ઊંચુ હોય તો ધનની સમૃદ્ધિ થાય છે, પશ્ચિમ ભાગમા ઊંચુ હોય તો વૃદ્ધિ થાય છે, અને ઉત્તર દિશામા ઊંચુ હોય તો શૂન્ય થાય છે વલયાકારવાળુ, ઘણા ખૂણાવાળુ, અથવા એક, બે કે ત્રણ ખૂણાવાળુ, જમણી તથા ડાબી બાજુએ લાબુ એવા ઘરમા રહેવું નહિ જે કમાડ પોતા ।। મેળે બધ થાય અથવા ઉઘડે તે સારા નહિ

શુભ અને અશુભ ચિત્રો.

ઘરના મૂળ બારણામા ચિત્રમય કળશાદિકની વધુ શોભા સારી કહેવાય છે જે ચિત્રમા યોગિનીના નૃત્યનો આરભ, ભારત રામાયણનો અથવા બીજા રાજાઓનો સગ્રામ, ઋષિના અથવા દેવના ચરિત્ર હોય, તે ચિત્ર ઘરને વિષે સારા ન જાણવા ફળેલા ઝાડ, ફૂલની વેલડીઓ, સરસ્વતી નવનિધાનયુક્ત લક્ષ્મી, કળશ, વધામણા, ચૌદ સ્વપ્નની શ્રેણ

કરવુ શું ?" દેવતાએ કહ્યુ, "હવે તુ ગૃહસ્થપણામા કાયોત્સર્ગ કરી રહેલા ભાવયતિ શ્રી મહાવીરસ્વામીની પ્રતિમા કરાવ એમ કરવાથી તને આવતે ભવે બોધિલાભ થશે" દેવતાનુ આ વચન સાભળી વ્યતરે શ્રી મહાવીરસ્વામીની પ્રતિમા જોઈ, નમસ્કાર કરી મહા હિમવત પર્વતથી આવેલા ગોશીર્ષ ચદનવડે તેવી જ બીજી પ્રતિમા તૈયાર કરી પછી પ્રતિષ્ઠા કરી સર્વાંગે આભૂષણો પહેરાવી તેની પુષ્પાદિક વસ્તુવડે પૂજા કરી, અને જાતિવત ચદનના ડાબડામા રાખી

પછી એક વખતે વ્યતરે સમુદ્રમા એક વહાણના છ મહિનાના ઉપદ્રવ તે પ્રતિમાના પ્રભાવથી દૂર કર્યો, અને તે વહાણના ખલાસીને કહ્યુ કે, "તુ આ પ્રતિમાનો ડાબડો સિંધુસૌવીર દેશમાના વીતભયપત્તનમા લઇ જા, અને ત્યાના ચૌટામા "દેવાધિદેવની પ્રતિમા લ્યો" એવી ઉદ્ઘોષણા કર" ખલાસીએ તે પ્રમાણે કર્યું ત્યારે તાપસનો ભક્ત ઉદાયન રાજા તથા બીજા પણ ઘણા દર્શનીઓ પોતપોતાના દેવનુ સ્મરણ કરી તે ડાબડા ઉપર કુહાડાવડે પ્રહાર કરવા લાગ્યા, અને કુહાડા ભાગી ગયા પણ ડાબડો ઉઘડ્યો નહિ તેથી સર્વે લોકો ઉદ્વિગ્ન થયા બપોરનો અવસર પણ થઇ ગયો એટલામા પ્રભાવતી રાણીએ રાજાને ભોજન કરવા બોલાવવા માટે એક દાસી મોકલી તે જ દાસીને હાથે સદેશો મોકલી રાજાએ પ્રભાવતીને કૌતુક જોવાને સારૂ તેડાવી પ્રભાવતી રાણીએ આવતા જ કહ્યું કે, "આ ડાબડામા દેવાધિદેવ શ્રી અરિહત છે, પણ બીજા કોઈ નથી હમણા કૌતુક જુવો" એમ કહી રાણીએ યક્ષ કદમવડે ડાબડા ઉપર અભિષેક કર્યો અને પુષ્પની એક અજલી મૂકીને કહ્યુ કે, "દેવાધિદેવ મને દર્શન આપો" એમ કહેતા જ પ્રભાતસમયમા જેમ કમળકલિકા પોતાની મેળે ખીલે છે તેમ ડાબડો પોતાની મેળે ઉઘડી ગયો! નહિ કરમાઇ ગએલા ફૂલની માળાવાળી પ્રતિમા અદરથી બ્હાર દેખાઇ, અને જૈનધર્મની ઘણી ઉન્નતિ થઈ પછી વહાણવટીનો સત્કાર કરી પ્રભાવતી રાણી તે પ્રતિમાને પોતાના અતપુરમા લઇ ગઇ, અને પોતે નવા બધાવેલા ચૈત્યમા સ્થાપન કરી દરરોજ ત્રણ ટક પૂજા કરવા લાગી

એક વખતે રાણીના આગ્રહથી રાજા વીણા વગાડતો હતો, અને રાણી ભગવાન્ આગળ નૃત્ય કરતી હતી એટલામા રાજાને રાણીનુ શરીર માથા વિનાનુ જોવામા આવ્યુ તેથી રાજા ગભરાઇ ગયો, અને વીણા વગાડવાની કબિકા તેના હાથમાથી નીચે પડી ગઇ નૃત્યમા રસભગ થવાથી રાણી કોપાયમાન થઈ, ત્યારે રાજાએ યથાર્થ જે હતુ તે કહ્યું એક વખતે દાસીએ લાવેલુ વસ્ત્ર સફેદ છતા પ્રભાવતીએ રાતા રગનુ જોયુ, અને ક્રોધથી દર્પણવડે દાસીને પ્રહાર કર્યો, તેથી તે (દાસી) મરણને શરણ થઇ પછી તે વસ્ત્ર પ્રભાવતીએ જોયુ તો સફેદ જ દેખાયુ, તે દુર્નિમિત્તથી તથા નૃત્ય કરતા રાજાને માથા વિનાનુ

વૃક્ષોથી થતી લાભહાનિ

જે ઘરમા ખજૂરી, દાડમી, કેળ, બોરડી અથવા બિજોરી એમના ઝાડ ઊગે છે, તે ઘરનો સમૂળ નાશ થાય છે ઘરમા જેમાથી દૂધ નીકળે એવા ઝાડ હોય તો તે લક્ષ્મીનો નાશ કરે છે, કાટાવાળા હોય તો શત્રુથી ભય આપે છે, ફળવાળા હોય તો સતતિનો નાશ કરે છે, માટે એમના લાકડા પણ ઘર બનાવવામા વાપરવા નહી, કોઈ ગ્રથકાર કહે છે કે-ઘરના પૂર્વ ભાગમા વડનુ ઝાડ, દક્ષિણ ભાગમા ઉંમર અને પશ્ચિમ ભાગમાં પિંપળો અને ઉત્તર ભાગમા ખાખરાનુ ઝાડ શુભકારી છે

ઘરની બાધણી.

ઘરના પૂર્વ ભાગમા લક્ષ્મીનુ ઘર (ભડાર), અગ્નિ ખુણામા રસોડુ, દક્ષિણ ભાગમા સૂવાનુ સ્થાન, નૈરૃત્ય ખૂણામા આયુધ વગેરેનુ સ્થાન, પશ્ચિમ દિશામા ભોજન કરવાનુ સ્થાનક, વાયવ્ય ખૂણામા ધાન્યનો સગ્રહ કરવાનુ સ્થાન, ઉત્તર દિશામા પાણિયારૂ અને ઇશાન ખૂણામા દેવમદિર કરવુ ઘરના દક્ષિણ ભાગમા અગ્નિ, જળ, ગાય, વાયુ અને દીપક એમના સ્થાન કરવા અને ઉત્તર તથા પશ્ચિમ ભાગમા ભોજન, ધાન્ય, દ્રવ્ય અને દેવ એમના સ્થાન કરવા ઘરના દ્વારની અપેક્ષાએ એટલે જે દિશામા ઘરનુ બારણુ હોય તે પૂર્વ દિશા અને તેને અનુસરતી બીજી દિશાએ જાણવી જેમ છીંકમા તેમ અહિ પણ જેમા સૂર્યનો ઉદય થાય છે, તે પૂર્વ દિશા ન જાણવી તેમજ ઘર બનાવનાર સૂતાર તથા બીજા મજૂર વગેરેને જે ઠરાવ કર્યો હોય, તે કરતા વધુ પણ ઉચિત આપી તેમને રાજી રાખવા, પરતુ કોઈ ઠેકાણે પણ તેમને ઠગવા નહિ જેટલામા પોતાના કુટુબાદિકનો સુખે નિર્વાહ થાય, અને લોકમા પણ શોભા વિગેરે દેખાય, તેટલોજ વિસ્તાર (લાબા પહોળા) ઘર બધાવવામા કરવો સતોષ ન રાખના વધારે ને વધારેજ વિસ્તાર કરવાથી નાહક ધનનો વ્યય અને આરભ વિગેરે થાય છે ઉપર કહ્યા પ્રમાણે કરેલુ ઘર પણ પરિમિત (પ્રમાણવાળા) દ્વારવાળુજ જોઈએ કેમકે, ઘણા બારણા હોય તો દુષ્ટ લોકની આવ જાવ ઉપર નજર ન રહે, અને તેથી સ્ત્રી, ધન વગેરેનો નાશ થવાનો સભવ રહે છે પરિમિત (પ્રમાણવાળા) બારણાના પણ પાટિયા, ઉલાળો, સાકળ, ભૂગળ વગેરે ઘણા મજબૂત કરવા, તેથી ઘર સુરક્ષિત રહે છે; નહિ તો ઉપર કહ્યા પ્રમાણે સ્ત્રી વગેરેનો નાશ થવાનો સભવ રહે છે કમાડ પણ સુખે વસાય અને ઉઘાડાય એવા જોઇએ અને તેવી સ્થિતિમા હોય તો સારા, નહિ તો અધિક અધિક જીવ વિરાધના થાય અને જવુ આવવુ વગેરે કાર્ય જેટલુ તરતજ થવુ જોઈએ તેટલુ શીઘ્ર ન થાય ભીતમા રહેનારી ભૂગળ કોઈ પણ રીતે સારી નહિ, કારણ કે, તેથી પચેદ્રિય વગેરે જીવની પણ વિરાધના થવાનો સભવ છે એવા કમાડ પણ વાસવા હોય તો જીવજતુ વગેરે બરાબર જોઈને વાસવા

પહેલા પ્રાણાતિપાત વિરમણ વ્રતનો ભગ થયો, તેથી વૈરાગ્ય પામી દીક્ષા લેવાની રજા લેવા સારૂ રાજા સમીપ ગઈ રાજાએ "દેવતાના ભવમા તુ મને મમ્યક્ પ્રકારે ધર્મને વિષે પ્રવર્તાવજે" એમ કહી આજ્ઞા આપી પછી પ્રભાવતીએ તે પ્રતિમાની પૂજાને સારૂ દેવદત્તા નામની કુબ્જાને રાખીને પોતે ઘણા ઉત્સવ સહિત દીક્ષા લીધી, અને તે અનશન વડે કાળ કરી સૌધર્મ દેવલોકે દેવતા થઈ પછી પ્રભાવતીના જીવ દેવતાએ ઘણો બોધ કર્યો, તો પણ ઉદાયન રાજા તાપસની ભક્તિ ન મૂકે દષ્ટિરાગ તોડવો એ કેટલો મુશ્કેલ છે! હશે, પછી દેવતાએ તાપસના રૂપે રાજાને દિવ્ય અમૃત ફળ આપ્યુ તેનો રસ ચાખતા જ લુબ્ધ થએલા રાજાને તાપસરૂપી દેવતા પોતે વિકુર્વેલા આશ્રમમા લઈ ગયો ત્યા વેષધારી તાપસોએ ઘણી તાડના કરવાથી તે (રાજા) નાઠો, તે જૈનસાધુઓના ઉપાશ્રયે આવ્યો સાધુઓએ અભયદાન આપ્યુ, તેથી રાજાએ જૈનધર્મ અગીકાર કર્યો પછી દેવતા પોતાની ઋદ્ધિ દેખાડી, રાજાને જૈનધર્મને વિષે દઢ કરી "આપદા આવે મને યાદ કરજે" એમ કહી અદૃશ્ય થયો

હવે ગાધાર નામનો કોઈ શ્રાવક સર્વ ઠેકાણે ચૈત્યવદન કરવા નીકળ્યો હતો ઘણા ઉપવાસ કરવાથી તુષ્ટ થએલી દેવીએ તેને વૈતાઢ્ય પર્વતે લઈ જઈ ત્યાની પ્રતિમાઓને વદાવી, અને પોતાની ઈચ્છા પાર પડે તેવી એકસો આઠ ગોળીઓ આપી તેણે તેમાની એક ગોળી મોમા નાખીને ચિતવ્યુ કે, "હુ વીતભય પાટણ જઉં છુ" ગુટિકાના પ્રભાવથી તે ત્યા આવ્યો કુબ્જા દાસીએ તેને તે પ્રતિમાને વદાવી પછી તે ગાધાર શ્રાવક ત્યા માદો પડ્યો કુબ્જા દાસીએ તેની સારવાર કરી પોતાનુ આયુષ્ય થોડુ રહ્યુ એમ જાણી તે શ્રાવકે સર્વ ગુટિકાઓ કુબ્જા દાસીને આપી દીક્ષા લીધી કુબ્જા દાસી એક ગુટિકા ભક્ષણ કરવાથી ઘણી સુદર થઈ તેથી જ તેનુ સુવર્ણગુલિકા એવુ નામ પ્રસિદ્ધ થયુ બીજી ગોળી ભક્ષણ કરીને તે દાસીએ ચિતવ્યુ કે, "ચૌદ મુકુટધારી રાજાઓએ સેવિત એવો ચડપ્રદ્યોત રાજા મ્હારો પતિ થાઓ, એટલે ઉદાયન રાજા પિતા સમા થશે અને બીજા રાજાઓ તો ઉદાયનના સેવક છે"

પછી દેવતાના વચનથી ચડપ્રદ્યોત રાજાએ સુવર્ણગુલિકાને ત્યા દૂત મોકલ્યો, પણ સુવર્ણગુલિકાએ ચડપ્રદ્યોતને બોલાવ્યાથી તે અનિલવેગ હાથી ઉપર બેસી સુવર્ણગુલિકાને તેડવા માટે ત્યા આવ્યો સુવર્ણગુલિકાએ કહ્યુ કે, "આ પ્રતિમા લીધા વિના હુ ત્યા ન આવુ માટે આ પ્રતિમા સરખી બીજી પ્રતિમા કરાવીને અહિ સ્થાપન કર, એટલે પ્રતિમા સાથે લઈ જવાશે પછી ચડપ્રદ્યોતે ઉજ્જયિનીએ જઈ બીજી પ્રતિમા કરાવી કપિલ નામના કેવળીને હાથે તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવી તે પ્રતિમા સહિત પાછો વીતભય આવ્યો નવી પ્રતિમા ત્યા સ્થાપન કરી જૂની પ્રતિમાને તથા સુવર્ણગુલિકા ચડપ્રદ્યોત કોઈ ન જાણે તેવી રીતે રાત્રિએ પાછો ઘેર આવ્યો પછી સુવર્ણ

આ રીતેજ પાણીની પરનાળ, ખાળ વગેરે !! પણ યથાશક્તિ યતના રાખવી ઘરના પરિમિત બારણા રાખવા વગેરે સબધી શાસ્ત્રમા પણ કહ્યુ છે

જે ઘરમા વેધ આદિ દોષ ન હોય, આખુ દળ (પાષાણુ, ઇટ અને લાકડા) નવુ હોય, ઘણા બારણા ન હોય, ધાન્યને સગ્રહ હોય, દેવપૂજા થતી હોય, આદરથી જળ વગેરેનો છટકાવ થતા હોય, લાલ પડદો હોય, વાળવુ વગેરે સસ્કાર હમેશા થતા હોય, ન્હાના મ્હોટાની મર્યાદા સારી રીતે પળાતી હોય, સૂર્યના કિરણ અદર આવતા ન હોય, દીપક પ્રકાશિત રહેતો હોય, રોગીયોની ચાકરી ઘણી સારી રીતે થતી હોય, અને થાકી ગએલા માણસને થાક દૂર કરાતો હોય, તે ઘરમા લક્ષ્મી વાસો કરે છે આ રીતે દેશ, કાળ, પોતાનુ ધન તથા જાતિ વગેરેને ઉચિત દેખાય એવુ બધાવેલુ ઘર યથાવિધિ સ્નાત્ર, સાધર્મિક વાત્સલ્ય, સઘપૂજા વગેરે કરીને શ્રાવકે વાપરવુ સારા મુહૂર્ત તથા શકુન વગેરેનુ બળ પણ ઘર બધાવવાના તથા તેમા પ્રવેશ કરવાના વખતે જરૂર લેવુ આ રીતે યથાવિધિ બનાવેલા ઘરમા લક્ષ્મીની વૃદ્ધિ વગેરે થવુ દુર્લભ નથી

વિધિપૂર્વક બધાએલા ઘરના લાભ અગે દૃષ્ટાત.

એમ સભળાય છે કે, ઉજ્જયિની નગરીમા દાતાક નામા શેઠે અઢાર ક્રોડ સોનૈયા ખરચી વાસ્તુશાસ્ત્રમા કહેલી રીત પ્રમાણે એક સાત માળવાળો મહેલ તૈયાર કરાવ્યો તેને તૈયાર થતા બાર વર્ષ લાગ્યા હતા તે મહેલમા દાતાક રહેવા ગયો, ત્યારે રાત્રીએ પડુ કે ? પડુ કે ? એવો શબ્દ તેના સાભળવામા આવ્યો તેથી ભય પામી શેઠે મૂલ્ય તરીકે ધન લઇ તે મહેલ વિક્રમરાજાને આપ્યો વિક્રમરાજા તે મહેલમા ગયો અને પડુ કે ? પડુ કે ? એવો શબ્દ સાભળતા જ રાજાએ કહ્યુ–પડ કે તુરતજ સુવર્ણ પૂરૂષ પડ્યો. વગેરે તેમજ વિધિ પ્રમાણે બનાવેલા અને વિધિ પ્રમાણે પ્રતિષ્ઠા કરેલા શ્રીમુનિ સુવ્રત સ્વામિના સ્તૂપના મહિમાથી કોણિક રાજા પ્રબળ સેનાનો ધણી હતો, તથાપિ તે વિશાળા નગરીને બાર વર્ષમા પણ લઇ શકયો નહિ ભ્રષ્ટ થએલા કૂલવાલકના કહેવાથી જ્યારે તેણે સ્તૂપ પાડી નખાવ્યો ત્યારે તે જ વખતે નગરી તાબામા લીધી આ રીતેજ એટલે જેમ ઘરની યુકિત કહી, તે પ્રમાણે દુકાન પણ સારો પાડોશ જોઇ ઘણુ જાહેર નહિ, તથા ઘણુ ગુપ્ત નહિ એવી જગ્યાએ પરિમિત બારણાવાળી પૂર્વે કહેલ વિધિ પ્રમાણે બનાવવી એજ સારૂ છે કેમ કે તેથીજ ધર્મ, અર્થ અને કામ એમની સિદ્ધ થાય છે ઇતિ પ્રથમ દ્વાર સપૂર્ણ (૧)

ઉચિત વિદ્યાનુ ગ્રહણ

ત્રિવર્ગ સિદ્ધિન ...

ચ ડપ્રદ્યોત ળ ને વિષયાસક્ત થયા, તેથી તેમણે વિદિશાપુરીના રહીશ ભાયલસ્વામી શ્રાવ કને તે પ્રતિમા પૂજા કરવાને સારૂ આપી

એક વખતે કબલ શબલ નાગકુમાર ત પ્રતિમાની પૂજા કરવા આવ્યા પાતાળમાની જિનપ્રતિમાઓને વાદવા ી ઇચ્છા કરનાર ભાયલને તે નાગકુમારો દ્રહને માર્ગે પાતાળે લઇ ગયા, તે વખતે ભાયલ પ્રતિમાની પૂજા કરતો હતો, પણ જવાની ઉતાવળથી અર્ધી જ પૂજા થઇ પાતાળમા જિનભક્તિથી પ્રસન્ન થએલ ભાયલે કહ્યુ કે, "જેમ મ્હારા નામની પ્રસિદ્ધિ થાય તેમ કરો" નાગેદ્રે કહ્યુ 'તેમજ થશે' ચડપ્રદ્યોત રાજા વિદિશાપુરીનુ ત્હારા નામને અનુસરી દેવકીયપુર એવુ નામ રાખશે, પણ તું અર્ધી પૂજા કરી અહિ આવ્યો તેથી આવતા કાળમા તે પ્રતિમા પોતાનુ સ્વરૂપ ગુપ્ત જ રાખશે, અને મિથ્યાદૃષ્ટિઓ તેની પૂજા કરશે "આ આદિત્ય ભાયલસ્વામી છે" એમ કહી અન્યદર્શનીઓ તે પ્રતિ માની બહાર સ્થાપના કરશે વિષાદ ન કરીશ દુષમકાળના પ્રભાવથી એમ થશે" ભાયલ, નાગેદ્રનુ આ વચન સાભળી જેવો આવ્યો હતો તેવો પાછો ગયો

હવે વીતભયપાટણમા પ્રાત કાળે પ્રતિમાની માળા સૂકાઇ ગએલી, દાસી જતી રહેલી અને હાથીના મદનો સ્રાવ થએલો જોઇ લોકોએ નિર્ણય કર્યો કે, ચડપ્રદ્યોત રાજા આવ્યો હશે અને તેણે ત પ્રમાણે કર્યું હશે પછી સોળ દેશના અને ત્રણુસો ત્રેસઠ પુરના સ્વામી ઉદાયન રાજાએ મહાસેનાદિક દસ મુકુટધારી રાજાઓને સાથે લઇ ચઢાઇ કરી માર્ગમા ઉન્હાળાની ઋતુને લીધે પાણીની અડચણને લીધે રાજાએ પ્રભાવતીના જીવ જે દેવતા, તેનુ સ્મરણ કર્યું તેણે તુરત આવી પાણીથી પરિપૂર્ણ એવા ત્રણ તળાવો ભરી નાખ્યા અનુક્રમે યુદ્ધ કરવાનો અવસર આવ્યો ત્યારે રથમા બેસીને યુદ્ધ લડવાનો ઠરાવ છતા ચડપ્રદ્યોત રાજા અનિલવેગ હાથી ઉપર બેસીને આવ્યો, તેથી પ્રતિજ્ઞા ભગ કરવાનો દોષ ચડપ્રદ્યોતને માથે પડ્યો પછી હાથીના પગ શસ્ત્રવડે વિધાયાથી તે પડ્યો, ત્યારે ઉદાયને ચડપ્રદ્યોતને બાધી તેના કપાળે મ્હારી દાસીનો પતિ એવી છાપ ચોડી પછી ઉદા યન રાજા ચડપ્રદ્યોતને સાથે લઇ પ્રતિમા લેવાને સારૂ વિદિશા નગરીએ ગયો પ્રતિમાનો ઉદ્ધાર કરવાને ઘણો પ્રયત્ન કર્યો તથાપિ તે કિંચિત્ માત્ર પણ સ્થાનકથી ખસી નહિ પછી પ્રતિમાએ કહ્યું કે, "હુ જઇશ તો વીતભય પાટણમા ધૂળની વૃષ્ટિ થશે, માટે હુ આવતી નથી" તે સાભળી ઉદાયન રાજા પાછો વળ્યો રસ્તામા ચોમાસુ આવ્યું ત્યારે એક ઠેકાણે પડાવ કરી સેનાની સાથે રહ્યો સવત્સરી પર્વને દિવસે ઉદાયન રાજાએ ઉપ વાસ કર્યો રસોઇયાએ ચડપ્રદ્યોતને પૂછ્યુ કે,—'આજે રસોઇ શી કરવાની?' ચડપ્રદ્યો તના મનમા 'એ મને કદાચ અન્નમા વિષે આપશે' એવો ભય ઉત્પન્ન થયો, તેથી તેણે કહ્યુ કે, "તે ઠીક યાદ કરાવ્યું મ્હારે પણ ઉપવાસ છે મ્હારા માતા પિતા શ્રાવક હતા" તે જાણી ઉદાયને કહ્યુ કે, "એનુ શ્રાવકપણું જાણ્યુ ! તથાપિ ...

અર્થ થાય છે કે,-ધર્મ, અર્થ અને કામ એ ત્રણની સિદ્ધિ જેથી થતી હોય, તે વિદ્યા એટલે લખવુ, ભણવુ, વ્યાપાર વગેરે કળાઓનુ ગ્રહણ એટલે અધ્યયન સારી રીતે કરવુ કેમ કે, જેને કળાઓનુ શિક્ષણ ન મળ્યુ હોય તથા તેમનો અભ્યાસ જેણે ન કર્યો હોય, તેને પોતાની મૂર્ખતાથી તથા હાસી કરવા યોગ્ય હાલતથી પગલે પગલે તિરસ્કાર ખમવો પડે છે જેમ કે, કાલિદાસ કવિ પહેલા તો ગાયો ચારવાનો ધધો કરતો હતો એક વખત રાજાની સભામા તેણે સ્વસ્તિક એમ કહેવાને બદલે ઉશરટ એમ કહ્યુ તેથી તે ઘણો ધિક્કારાયો પછી દેવતાને પ્રસન્ન કરી મ્હોટો પડિત તથા કવિ થયો ગ્રથ સુધારવામા, ચિત્રસભા દર્શનાદિક કામોમા જે કળાવાન્ હોય, તે જો કે, પરદેશી હોય તો પણ વાસુદેવાદિકની માફક સત્કાર પામે છે કેમ કે પડિતાઇ અને રાજાપણુ એ બે સરખા નથી, કારણ કે રાજા પોતાના દેશમાજ પૂજાય છે, અને પડિત સર્વ ઠેકાણે પૂજાય છે

સર્વે કળાઓ શીખવી કેમકે દેશ, કાળ વગેરેને અનુસરી સર્વે કળાઓનો વિશેષ ઉપયોગ થવાનો સભવ છે તેમ ન કરે તો કદાચ માણસ પડતી દશામા આવે છે કહ્યુ છે કે—अट्टमट्ट પણ શીખવુ, કારણ કે શીખેલુ નમાસુ જતુ નથી अट्टमट्टना પ્રમાદથી ગોળ અને તુબડુ ખવાય છે સર્વે કળાઓ આવડની હોય તો પહેલા કહેના આજીવિકાના સાત ઉપયોગમાના એકાદ ઉપાયથી સુખે નિર્વાહ થાય, તથા વખતે સમૃદ્ધિ આદિ પણ મળે સર્વે કળાઓનો અભ્યાસ કરવાની શક્તિ ન હોય તો, શ્રાવક પુત્રે જેથી આલોકમા સુખે નિર્વાહ અને પરલોકમા શુભ ગતિ થાય, એવી એક કળાનો પણ સમ્યક્ પ્રકારે અભ્યાસ જરૂર કરવો વળી કહ્યુ છે કે—શ્રુતરૂપ સમુદ્ર અપાર છે, આયુષ્ય થોડુ છે, હાલના જીવ ઓછી બુદ્ધિના છે માટે એવુ કાઇક શીખવુ કે જે થોડુ અને જે સારૂ કાર્ય સાધી શકે એટલુ હોય આ લોકમા ઉત્પન્ન થએલ મનુષ્યને બે વાત જરૂર શીખવી જોઇએ એક તો જેથી પોતાનો સુખે નિર્વાહ થાય તે, અને બીજી મરણ પછી જેથી સદ્ગતિ પામે તે નિદ્ય અને પાપમય વ્યાપારવડે નિર્વાહ કરવો અનુચિત છે મૂળ ગાથામા "ઉચિત" પદ છે, માટે નિદ્ય તથા પાપમય વ્યાપારનો નિષેધ થયો એમ જાણવુ ઇતિ બીજુ દ્વાર સપૂર્ણ ૨

પાણિગ્રહણ

પાણિગ્રહણ એટલે વિવાહ તે પણ ત્રિવર્ગની એટલે ધર્મ, અર્થ અને કામની સિદ્ધિનુ કારણ છે, માટે ઉચિતપણાથી કરવો જોઇએ. તે (વિવાહ) પોતાથી જૂદા ગોત્રમા થએલા તથા કુળ, સારો આચાર, શીલ, રૂપ, વય, વિદ્યા, સપત્તિ, વેષ, ભાષા, પ્રતિષ્ઠા વગેરેથી પોતાની બરાબરીના હોય તેમની સાથેજ કરવો બ તેના કુળ, શીલ વગેરે સરખા ન હોય તો માહોમાહે હીલના, કુટુંબમા કલહ, કલક વગેરેની પ્રાપ્તિ થાય

તે નામ માત્રથી પણ મ્હારો સાધર્મી થયો, માટે તે બંધનમાં હોય ત્યાં સુધી મ્હારૂં સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ કેવી રીતે શુદ્ધ થાય ?" એમ કહી ઉદાયને ચંડપ્રદ્યોતને બંધન થકી મુક્ત કર્યો, ખમાવ્યો, અને કપાળે લેખવાળો પટ્ટ બાંધી તેને અવંતી દેશ આપ્યો. ઉદાયન રાજાના ધર્મિષ્ઠપણાની તથા સંતોષ વગેરેની જેટલી પ્રશંસા કરીએ તેટલી થોડી છે ચોમાસું પુરૂં થયા પછી ઉદાયન રાજા વીતભય પાટણે ગયો સેનાને સ્થાનકે આવેલા વણિક લોકોના રહેઠાણથી દશપુર નામે એક નવું નગર વસ્યું તે નગર ઉદાયન રાજાએ જીવંતસ્વામીની પૂજાને માટે અર્પણ કર્યું તેમજ વિદિશા પુરીને ભાયલસ્વામીનું નામ દઈ તે તથા બીજા બાર હજાર ગામ જીવંતસ્વામીની સેવામાં આપ્યાં

હવે ઉદાયન રાજા, પ્રભાવતીનો જીવ જે દેવતા, તેના વચનથી કપિલ કેવળીએ પ્રતિષ્ઠા કરેલી પ્રતિમાનું નિત્ય પૂજન કરતો હતો એક વખતે પખ્ખી પોષધ હોવાથી તેણે રાત્રિજાગરણ કર્યું ત્યારે તેને એકદમ ચારિત્ર લેવાના દૃઢ પરિણામ ઉત્પન્ન થયા પછી પ્રાતઃકાળે તેણે કપિલ કેવળીએ પ્રતિષ્ઠિત પ્રતિમાની પૂજાને સારૂં ઘણા ગામ, આકર, પુર વગેરે આપ્યાં "રાજ્ય અંતે નરક આપનારૂં છે, માટે તે પ્રભાવતીના પુત્ર અભીચિને શી રીતે આપું ?" મનમાં એવો વિચાર આવ્યાથી રાજાએ કેશિ નામના પોતાના ભાણેજને રાજ્ય આપ્યું, અને પોતે શ્રીવીર ભગવાન પાસે ચારિત્ર લીધું તે વખતે કેશિ રાજાએ દીક્ષા ઉત્સવ કર્યો

એક વખતે અકાળે અપથ્ય આહારના સેવનથી ઉદાયન રાજર્ષિના શરીરે મહા વ્યાધિ ઉત્પન્ન થયો "શરીર એ ધર્મનું મુખ્ય સાધન છે" એમ વિચારી વૈદ્યે ભક્ષણ કરવા કહેલા દહીંનો જોગ મળે, તે માટે ગોવાળોના ગામોમાં મુકામ કરતા તે વીતભય પાટણે ગયા કેશી રાજા ઉદાયન મુનિનો રાગી હતો, તો પણ તેના પ્રધાન વર્ગે તેને સમજાવ્યો કે, "ઉદાયન રાજ્ય લેવા માટે અહિં આવ્યો છે" પ્રધાનોની વાત ખરી માનીને કેશી રાજાએ ઉદાયન મુનિને વિષમિશ્ર દહીં અપાવ્યું પ્રભાવતી દેવતાએ વિષ અપહરી ફરીથી દહીં લેવાની મના કરી દહીંનો ખોરાક બંધ થવાથી પાછો મહાવ્યાધિ વધ્યો દહીંનું સેવન કરતા ત્રણ વાર દેવતાએ વિષ અપહર્યું એક વખતે પ્રભાવતી દેવતા પ્રમાદમાં હતો ત્યારે વિષમિશ્ર દહીં ઉદાયન મુનિના આહારમાં આવી ગયું પછી એક માસનું અનશન કરી કેવળજ્ઞાન થએ ઉદાયન રાજર્ષિ સિદ્ધ થયા પછી પ્રભાવતી દેવતાએ રોષથી વીતભય પાટણ ઉપર ધૂળની વૃષ્ટિ કરી, અને ઉદાયન રાજાનો શય્યાતર એક કુંભાર હતો, તેને સિનપલ્લીમાં લઈ જઈ તે પલ્લીનું નામ કુંભારકૃત પલ્લી એવું રાખ્યું

ઉદાયન રાજાનો પુત્ર અભીચિ, પિતાએ યોગ્યતા છતાં રાજ્ય આપ્યું નહિ તેથી દુઃખી થયો, અને તેની માસીના પુત્ર કોણિક રાજાની પાસે જઈ સુખે રહ્યો ત્યાં સમ્યગ્

છે જેમ પોતનપુર નગરમા શ્રીમતી નામે એક શ્રાવક કન્યા આદર સહિત કોઈ અન્ય ધર્મીની સાથે પરણી હતી તે ધર્મને વિષે ઘણી દઢ હતી, પણ તેનો પતિ પરધર્મી હોવાથી તેના ઉપર રાગ રહિત થયો એક વખતે પતિએ ઘરની અદર ઘડામા સર્પ રાખી શ્રીમતીને કહ્યુ કે, " ફલાણા ઘડામા પુષ્પની માળા છે તે લાવ " નવકાર સ્મરણના મહિમાથી સર્પની પુષ્પમાળા થઇ પછી શ્રીમતીના પતિ વગેરે લોકો શ્રાવક થયા બન્નેના કુલ, શીલ વગેરે સરખા હોય તો ઉત્તમ સુખ, ધર્મ તથા મ્હોટાઈ આદિ મળે છે, એ ઉપર પેથડશેઠ તથા પ્રથમિણિ સ્ત્રી વગેરેના દષ્ટાત સમજવા

વર અને કન્યાના ગુણદોષ.

સામુદ્રિકાદિક શાસ્ત્રોમા કહેલા શરીરના લક્ષણ તથા જન્મપત્રિકાની તપાસ વગેરે કન્યાની તથા વરની પરીક્ષા કરવી કહ્યું છે કે—૧ કુલ, ૨ શીલ, ૩ સગાવહાલા, ૪ વિદ્યા, ૫ ધન, ૬ શરીર અને ૭ વય એ સાત ગુણ વરને વિષે કન્યાદાન કરનારે જોવા એ ઉપરાત કન્યા પોતાના ભાગ્યના આધાર ઉપર રહે છે મૂર્ખ, નિર્ધન, દૂર દેશાતરમા રહેનારો, શૂર, મોક્ષની ઇચ્છા કરનારો અને કન્યાથી ત્રણ ગુણી કરતા પણ વધુ ઉમ્મર વાળો એવા વરને ડાહ્યા માણસે કન્યા ન આપવી ઘણું આશ્ચર્ય લાગે એટલી સપત્તિવાળો, ઘણો જ ઠંડો અથવા ઘણો જ ક્રોધી, હાથે, પગે અથવા કોઈ પણ અગે અપગ તથા રોગી એવા વરને પણ કન્યા ન આપવી કુળ તથા જાતિવડે હીન, પોતાના માતાપિતાથી છૂટા રહેનારા અને જેને પૂર્વે પરણેલી સ્ત્રી તથા પુત્ર હોય એવા વરને કન્યા ન આપવી ઘણું વેર તથા અપવાદવાળા, હમેશા જેટલુ ધન મળે તે સર્વનુ ખરચ કરનારા, આળસ થી શૂન્ય મનવાળા એવા વરને કન્યા ન આપવી પોતાના ગોત્રમા થએલા, જુગાર, ચોરી વગેરે વ્યસનવાળા તથા પરદેશી એવા વરને કન્યા ન આપવી પોતાના પતિ વગેરે લોકોની સાથે નિષ્કપટપણે વર્તનારી, સાસુ વગેરે ઉપર ભક્તિ કરનારી, સ્વજન ઉપર પ્રીતિ રાખનારી, બધુવર્ગ ઉપર સ્નેહવાળી અને હમેશા પ્રસન્ન મુખવાળી એવી કુલ સ્ત્રી હોય છે, જે પુરુષના પુત્ર આજ્ઞામા રહેનારા તથા પિતા ઉપર ભક્તિ કરનારા હોય, સ્ત્રી મન માફક વર્ત્તનારી હોય, અને મન ધરાય એટલી સપત્તિ હોય, તે પુરુષને આ મર્ત્ય લોક સ્વર્ગ સમાન છે

વિવાહના આઠ ભેદ.

અગ્નિ તથા દેવ વગેરેની રૂબરૂ હસ્તમેળાપ કરવો, તે વિવાહ કહેવાય છે તે લોકમા આઠ પ્રકારનો છે ૧ આભૂષણ પહેરાવી તે સહિત કન્યાદાન આપવુ તે બ્રાહ્મ વિવાહ કહેવાય છે ૨ ધન ખરચીને કન્યાદાન કરવુ તે પ્રાજાપત્ય વિવાહ કહેવાય છે ૩ ગાય બળદનુ જોડ આપીને કન્યાદાન કરવુ તે ...

પ્રકારે શ્રાવક ધર્મની આરાધના કરતો હતો, તો પણ "પિતાએ રાજ્ય ન આપી મારુ અપમાન કર્યું" એમ વિચારી પિતાની સાથે બાંધેલા વૈરની આલોચના કરી નહિ, તેથી ૫ દર દિવસ અનશનવડે મરણ પામી એક પલ્યોપમ આયુષ્યવાળો શ્રેષ્ઠ ભવનપતિ દેવતા થયો ત્યાથી ચ્યવી મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા સિદ્ધ થશે પ્રભાવતી દેવતાએ ધૂળની વૃષ્ટિ કરી, ત્યારે ભૂમિમા દટાઈ ગએલી કપિલ કેવળી પ્રતિષ્ઠિત પ્રતિમા કુમારપાળ રાજાએ ગુરુના વચનથી જાણી પછી તેણે પ્રતિમા જ્યા દટાઇ હતી તે જગ્યા ખોદાવી, ત્યારે અ દરથી પ્રતિમા જાહેર થઇ, અને ઉદાયને આપેલો તામ્રપટ્ટ પણ નીકળ્યો યથાવિધિ પૂજા કરી કુમારપાળ તે પ્રતિમાને ઘણા ઉત્સવથી અણહિલપુર પાટણે લઇ આવ્યો નવા કરાવેલા સ્ફટિકમય જિનમ દિરમા તે પ્રતિમાની તેણે સ્થાપના કરી, અને ઉદાયન રાજાએ તામ્રપટ્ટમા જેટલા ગામ, પુર વગેરે આપ્યા હતા, તે સર્વ કબૂલ રાખી ઘણા વખત સુધી તે પ્રતિમાની પૂજા કરી તેથી તેની સર્વ પ્રકારે વૃદ્ધિ થઇ આ રીતે દેવાધિદેવની પ્રતિમાનો તથા ઉદાયન રાજા વગેરેનો સબધ કહ્યો છે

આવી રીતે દેવને ગરાસ આપવાથી નિરતર ઉત્તમ પૂજા વગેરે, તથા જિનમદિરની જોઇએ તેવી સાર સભાળ, રક્ષણ આદિ પણ સારી યુક્તિથી થાય છે કેમકે જે પુરુષ પોતાની યથાશક્તિ પ્રમાણે ઐશ્વર્યવાળુ જિનમદિર કરાવે, તે પુરુષ દેવલોકમા દેવતાઓએ વખણાયો છતો ઘણા કાળ સુધી પરમ સુખ પામે છે એમ પાચમું દ્વાર સમાપ્ત થયું

જિનબિબ

૬ તેમજ રત્નની, ધાતુની, ચદનાદિક કાષ્ઠની, હસ્તિદતની, શિલાની અથવા માટી વગેરેની જિનપ્રતિમા યથાશક્તિ કરાવવી તેનું પરિમાણ જઘન્ય અગુઠા પ્રમાણ જેટલું અને ઉત્કૃષ્ટ પાચસો ધનુષ્ય જાણવું કહ્યુ છે કે-જે લોકો સારી મૃત્તિકાનુ, નિર્મળ શિલાનુ, હસ્તિદતનુ, રૂપાનુ, સુવર્ણનુ, રત્નનુ, માણેકનુ, અથવા ચદનનુ સુદર જિનબિબ શક્તિ માફક આ લોકમા કરાવે છે, તે લોકો મનુષ્યલોકમા તથા દેવલોકમા પરમ સુખ પામે છે, જિનબિબ કરાવનાર લોકોને દારિદ્ર, દુર્ભાગ્ય, નિદ્યજાતિ, નિદ્ય શરીર, માઠી ગતિ, દુર્ગતિ, અપમાન, રોગ અને શોક આટલા વાના ભોગવવા પડતા નથી વાસ્તુ શાસ્ત્રમા કહેલ વિધિ પ્રમાણે તૈયાર કરેલી શુભ લક્ષણવાળી પ્રતિમાઓ આ લોકમા પણ ઉદય વગેરે ગુણ પ્રકટ કરે છે કહ્યુ છે કે-અન્યાયથી ઉપાર્જન કરેલા ધનથી કરાવેલી, પારકી વસ્તુના દળથી કરાવેલી તથા ઓછા અથવા અધિક અગવાળી પ્રતિમા પોતાની તથા પરની ઉન્નતિનો વિનાશ કરે છે

જે મૂળનાયકજીના મુખ, નાક, નયન, નાભિ અથવા કેડ એટલામાથી કોઇ પણ અવયવનો ભગ થયો હોય, તે મૂળનાયકજીનો ત્યાગ કરવો પણ જેના આભૂષણ, વસ્ત્ર,

ની દક્ષિણા તરીકે કન્યા આપે તે દૈવ વિવાહ કહેવાય છે આ ચાર પ્રકારના વિવાહ ર્મને અનુસરતા છે ૫ માતા, પિતા અથવા બધુવર્ગ એમને ન ગણતા માહોમાહે પ્રેમ ધાવાથી કન્યા મનગમતા વરને વરે તે ગાધર્વ વિવાહ કહેવાય છે ૬ કાંઈ પણ ઠરાવ ીને કન્યાદાન કરે, તે આસુરી વિવાહ કહેવાય છે ૭ જબરાઈથી કન્યા હરણ કરવી રાક્ષસ વિવાહ કહેવાય છે ૮ સૂતેલી અથવા પ્રમાદમા રહેલી કન્યાનુ ગ્રહણ કરવુ તે ાચ વિવાહ કહેવાય છે આ ચારે વિવાહ ધર્મને અનુસરતા નથી જો વહુની તથા ની માહોમાહે પ્રીતિ હોય તો છેલ્લા ચાર વિવાહ પણ ધર્મને અનુસરતા જ કહેવાય પવિત્ર સ્ત્રીનો લાભ એ જ વિવાહનુ ફળ છે પવિત્ર સ્ત્રીનો લાભ થાય અને પુરુષ નુ જો બરાબર રક્ષણ કરે તો તેથી સતતિ સારી થાય છે, મનમા હમેશા સમાધાન હે છે, ગૃહકૃત્ય વ્યવસ્થાથી ચાલે છે, કુલીનપણું જળવાઈ રહે છે, આચારવિચાર પવિત્ર હે છે, દેવ, અતિથિ તથા બાધવ જનના સત્કારનુ પુણ્ય થાય છે

સ્ત્રીનુ રક્ષણ

હવે સ્ત્રીનુ રક્ષણ કરવાના ઉપાય કહીએ છીએ તેને ઘરકામમા જોડવી, તેના હાથમા રચ માટે માફકસર રકમ રાખવી, તેને સ્વતત્રતા આપવી નહિ હમેશા માતા સમાન ીઓના સહવાસમા તેને રાખવી આ વગેરે સ્ત્રીના સબધમા પૂર્વે જે યોગ્ય આચરણ હ્યું છે, તેમા આ વાતનો વિચાર ખુલ્લી રીતે કહી ગયા છીએ વિવાહ વગેરેમા જે ખરચ થા ઉત્સવ વગેરે કરવા, તે આપણું કુળ, ધન, લોક વગેરેના ઉચિતપણા ઉપર ધ્યાન ઇ જેટલું કરવું જોઈએ તેટલું જ કરે, પણ વધારે ન કરે કારણ કે, વધુ ખરચ આદિ રવુ તે ધર્મકૃત્યમા જ ઉચિત છે આ રીતે જ બીજે ઠેકાણે પણ જાણવું વિવાહ વગેરેને વિષે જેટલું ખરચ થયું હોય, તે અનુસારે સ્નાત્ર, મહાપૂજા, મહાનૈવેદ્ય, ચતુર્વિધ સઘનો સત્કાર વગેરે ધર્મકૃત્ય પણ આદરથી કરવું સસારને વધારનાર વિવાહ વગેરે પણ આ રીતે પુણ્ય કરવાથી સફળ થાય છે ઇતિ ત્રીજુ દ્વાર સપૂર્ણ (૩)

યોગ્ય મિત્રો.

વળી મિત્ર સર્વ કામમા વિશ્વાસ રાખવા યોગ્ય હોવાથી અવસરે મદદ આદિ કરે છે ગાથામા આદિ શબ્દ છે, તેથી વણિક પુત્ર, મદદ કરનાર નોકર વગેરે પણ ધર્મ, અર્થ તથા કામના કારણ હોવાથી ઉચિતપણાથી જ કરવા તેમનામા ઉત્તમ પ્રકૃતિ, સાધર્મિકપણું, ધૈર્ય, ગભીરતા, ચાતુર્ય, સારી બુદ્ધિ આદિ ગુણ અવશ્ય હોવા જોઈએ આ વાત ઉપરના દષ્ટાતો પૂર્વે વ્યવહારશુદ્ધિ પ્રકરણમા કહી ગયા છીએ (૪)

પરિવાર, લછન અથવા આયુધ એમનો ભગ થયો હોય, તે પ્રતિમાને પૂજવાને કાંઇ પણ હરકત નથી જે જિનબિબ સો વર્ષ કરતા વધારે જૂનુ હોય તથા ઉત્તમ પુરુષે પ્રતિષ્ઠા કરેલુ હોય, તે બિબ કદાચ અગહીણુ થાય, તો પણ તેની પૂજા કરવી કારણ કે, તે બિબ લક્ષણહીણુ થતું નથી પ્રતિમાના પરિવારમા અનેક જાતની શિલાઓનુ વર્ણની વિવિધતા હોય તે શુભ નહિ તેમજ બે, ચાર, છ આદિ સરખા આગળવાળી પ્રતિમા કોઇ કાળે પણ શુભકારી ન થાય એક આગળથી માડી અગીઆર આગળ પ્રમાણુની પ્રતિમા ઘરમા પૂજવા યોગ્ય છે અગીઆર આગળ કરતા વધારે પ્રમાણુની પ્રતિમા જિનમદિરે પૂજવી, એમ પૂર્વાચાર્યો કહી ગયા છે નિરયાવલિ સૂત્રમા કહ્યું છે કે—લેપની, પાષાણુની, કાષ્ઠની, દતની તથા લોઢાની અને પરિવાર વિનાની અથવા પ્રમાણ વિનાની પ્રતિમા ઘરમા પૂજવા યોગ્ય નથી ઘરદેરાસરમાની પ્રતિમા આગળ બળિનો વિસ્તાર (નૈવેદ્ય વિસ્તાર) ન કરવો, પણ દરરોજ ભાવથી ન્હવણુ અને ત્રણુ ટક પૂજા તો જરૂર કરવી

સર્વે પ્રતિમાઓ મુખ્યમાર્ગે તો પરિવાર સહિત અને તિલકાદિ આભૂષણુ સહિત કરવી મૂળનાયકજીની પ્રતિમા તો પરિવાર અને આભૂષણુ સહિત હોવી જોઇએ, તેમ કરવાથી વિશેષ શોભા દેખાય છે, અને પુણ્યાનુબધી પુણ્યનો બધ વગેરે થાય છે કહ્યુ છે કે—જિનપ્રાસાદમા વિરાજતી પ્રતિમા સર્વ લક્ષણુ સહિત તથા આભૂષણુ સહિત હોય તો, મનને જેમ જેમ આહ્લાદ ઉપજાવે છે, તેમ તેમ કર્મનિર્જરા થાય છે જિનમદિર, જિનબિબ વગેરેની પ્રતિષ્ઠા કરાવવામા બહુ પુણ્ય છે કારણુ કે, તે મદિર અથવા પ્રતિમા વગેરે જ્યા સુધી રહે, તેટલો અસખ્યાત કાળ સુધી તેનું પુણ્ય ભોગવાય છે જેમ કે, ભરતચક્રીએ ભરાવેલી અષ્ટાપદજી ઉપરના દેરાસરની પ્રતિમા, ગિરનાર ઉપર બ્રહ્મેદ્રે કરેલ કાચન બલાનકાદિ દેરાસરની પ્રતિમા, ભરતચક્રવર્તીની મુદ્રિકામાની કુલપાક તીર્થે વિરાજતી માણિકયસ્વામીની પ્રતિમા તથા સ્તભનપાર્શ્વનાથ વગેરેની પ્રતિમાઓ હજી સુધી પૂજાય છે કહ્યું છે કે—જળ, ઠડુ અન્ન, ભોજન, માસિક આજીવિકા, વસ્ત્ર, વર્ષની આજીવિકા, જાવજ્જીવની આજીવિકા એ વસ્તુઓના દાનથી અથવા સામાયિક, પોરસી, એકાસણુ, આયબિલ, ઉપવાસ, અભિગ્રહ અને વ્રતથી અનુક્રમે ક્ષણુવાર, એક પહોર, એક દિવસ, એક માસ, છ માસ, એક વર્ષ અને જાવજ્જીવ સુધી ભોગવાય એટલુ પુણ્ય થાય છે; પરતુ જિનમદિર, જિનપ્રતિમા વગેરે કરાવવાથી તો તેના દર્શન વગેરેથી થએલુ પુણ્ય અસખ્યાત કાળ સુધી ભોગવાય છે માટે જ આ ચોવીશીમા પૂર્વકાળે ભરતચક્રવર્તિએ શત્રુજય પર્વત ઉપર રત્નમય ચતુર્મુખથી વિરાજમાન ચોરાશી મડપોથી શોભતુ, એક ગાઉ ઊચુ, ત્રણુ ગાઉ લાબુ એવું જિનમદિર પાચ ક્રોડ મુનિ સહિત જ્યા શ્રીપુડરીકસ્વામી જ્ઞાન અને નિર્વાણુ પામ્યા હતા, ત્યા કરાવ્યુ

તેમજ બાહુબલિની તથા [illegible] ી ટૂકાને વિષે, ગિરનાર ઉપર, આબૂ ઉપર,

चेइअपडिमपइट्ठा सुआइपव्वावणा य पयठवणा ।
पुत्थयलेहणवायण-पोसहसालाइ कारवण ॥ १५ ॥

જિનમન્દિર.

તેમજ (૫) ઊંચા તોરણ, શિખર, મંડપ વગેરેથી શોભતું, ભરત ચક્રવર્તી વગેરેએ જેમ કરાવ્યું તેમ રત્નખચિત, સોનામય, રૂપામય, વગેરે અથવા શ્રેષ્ઠ પાષાણાદિમય મ્હોટો જિનપ્રાસાદ કરાવવો. તેટલી શક્તિ ન હોય તો ઉત્તમ કાષ્ઠ, ઈંટો વગેરેથી જિનમંદિર કરાવવું. તેમ કરવાની પણ શક્તિ ન હોય તો જિનપ્રતિમાને અર્થે ઘાસની ઝુંપડી પણ ન્યાયથી કમાએલા ધનવડે વિધિપૂર્વક બંધાવવી. કેમ કે—ન્યાયથી ઉપાર્જન કરેલા ધનનો ધણી, બુદ્ધિમાન, શુભ પરિણામી અને સદાચારી એવો શ્રાવક ગુરૂની આજ્ઞાથી જિનમંદિર કરાવવાને અધિકારી થાય છે. દરેક જીવે પ્રાયે અનાદિ ભવમાં અનંતા જિનમંદિર અને અનંતી જિનપ્રતિમાઓ કરાવી, પણ તે કૃત્યમાં શુભ પરિણામ ન હોવાને લીધે તેથી ભક્તિનો લવલેશ પણ તેને મળ્યો નહિ. જેમણે જિનમંદિર તથા જિનપ્રતિમા કરાવી નહિ, સાધુઓને પૂજ્યા નહિ, અને દુર્ધર વ્રત પણ અંગીકાર કર્યું નહિ, તેમણે પોતાનો મનુષ્યભવ નકામો ગુમાવ્યો. જે પુરુષ જિનપ્રતિમાને સારૂ એક ઘાસની ઝુંપડી પણ કરાવે, તથા ભક્તિથી પરમ ગુરુને એક ફૂલ પણ અર્પણ કરે, તો તેના પુણ્યની ગણત્રી ક્યાંથી થાય? વળી જે પુણ્યશાળી મનુષ્યો શુભ પરિણામથી મ્હોટું, મજબૂત અને નક્કર પત્થરનું જિનમંદિર કરાવે છે, તેમની તો વાત જ શી? તે અતિ ધન્ય પુરુષો તો પરલોકે સારી ગતિવાળા વિમાનવાસી દેવતા થાય છે. જિનમંદિર કરાવવાનો વિધિ તો પવિત્ર ભૂમિ તથા પવિત્ર દળ (પત્થર, લાકડાં વગેરે), મજૂર વગેરેને ન ઠગવું, મુખ્ય કારીગરનું સન્માન કરવું વગેરે પૂર્વે કહેલ ઘરના વિધિ પ્રમાણે સર્વ ઉચિત વિધિ અહિં વિશેષે કરી જાણવો. કહ્યું છે કે—ધર્મ કરવાને સારૂ ઉદ્યમવાન થએલા પુરૂષે કોઈને પણ અપ્રીતિ થાય એમ કરવું નહીં. આ રીતેજ સંયમ ગ્રહણ કરવો તે શ્રેયસ્કર છે.

આ વાતમાં ભગવાન્ મહાવીરસ્વામીનું દૃષ્ટાંત છે. તે ભગવાને "મ્હારા રહેવાથી આ તાપસોને અપ્રીતિ થાય છે, અને તે અપ્રીતિ અબોધિનું બીજ છે" એમ જાણી ચોમાસાના કાળમાં પણ તાપસનો આશ્રમ તજી દઈ વિહાર કર્યો. જિનમંદિર બનાવવાને અર્થે કાષ્ઠ વગેરે દળ પણ શુદ્ધ જોઈએ. કોઈ અધિષ્ઠાયક દેવતાને રોષ પમાડી અવિધિથી લાવેલું અથવા પોતાને સારૂ આરંભ સમારંભ લાગે એવી રીતે બનાવેલું પણ જે ન હોય તેજ કામ આવે. રાંક એવા મજૂર લોકો વધુ મજૂરી આપવાથી ઘણો સંતોષ પામે છે અને સંતોષવાળા થઈ પહેલાં કરતાં વધારે કામ કરે છે. જિનમંદિર અથવા જિનપ્રતિમા કરાવે ત્યારે ભાવશુદ્ધિને સારૂ ગુરૂ તથા સંઘ સમક્ષ એમ કહેવું કે, "આ કામમાં અવિ

વૈભાર પર્વતે, સમ્મેન શિખરે તથા અષ્ટાપદ વગેરેને વિષે પણ ભરતચક્રવર્તીએ ઘણા જિન પ્રાસાદ, અને પાચસો ધનુષ્ય વગેરે પ્રમાણુની તથા સુવર્ણ વગેરેની પ્રતિમાઓ પણ કરાવી દડવીર્ય, સગર ચક્રવર્તી આદિ રાજાઓએ તે મદિરાના તથા પ્રતિમાઓના ઉદ્ધાર પણ કરાવ્યા, હરિષેણ ચક્રવર્તીએ જિનમદિરથી પૃથ્વીને સુશોભિત કરી સપ્રતિ રાજાએ પણ સો વર્ષ આયુષ્યના સર્વ દિવસની શુદ્ધિના સારૂ છત્રીશ હજાર નવા તથા બાકીના જીર્ણોદ્ધાર મળી સવા લાખ જિનદેરાસર બનાવ્યા સુવર્ણ વગેરેની સવાક્રોડ પ્રતિમાઓ ભરાવી આમ રાજાએ ગોવર્દ્ધન પર્વત ઉપર સાડા ત્રણક્રોડ સોના મ્હોર ખરચી સાત હાથ પ્રમાણ સુવર્ણની પ્રતિમા યુક્ત મહાવીરસ્વામીનુ દેરાસર કરાવ્યુ તેમા મૂળ મડપમા સવા લાખ સુવર્ણ તથા રગમડપમા એકવીસ લાખ સુવર્ણ લાગ્યુ કુમારપાળે તો ચૌદસો ચુવાલીશ નવા જિનમદિર તથા સોળસો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યા છન્નુ ક્રોડ દ્રવ્ય ખરચીને પિતાના નામથી બનાવેલા ત્રિભુવનવિહારમા એકસો પચીસ આગળ ઊચી મૂળનાયકજીની પ્રતિમા અરિષ્ટરત્નમયી હતી ફરતી બહોત્તેર દેરીઓમા ચોદ ભાર પ્રમાણુની ચોવીશ રત્નમયી ચોવીશ સુવર્ણમયી અને ચોવીશ રૂપામયી પ્રતિમાઓ હતી

વસ્તુપાળ મત્રીએ તેરસો તેર નવા જિનમદિર, અને બાવીસો જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યા તથા સવા લાખ જિનબિબ ભરાવ્યા પેથડશાહે ચોરાશી જિનપ્રાસાદ કરાવ્યા તેમ સુરગિરિને વિષે ચૈત્ય નહિ હતુ, તે બનાવવાનો વિચાર કરી વીરમદ રાજાના પ્રધાન વિપ્ર હેમાદેના નામથી તેની પ્રસન્નતાને સારૂ પેથડ શાહે માધાતાપુરમા તથા ઓકારપુરમા ત્રણ વર્ષ સુધી દાનશાળા મડાવી હેમાદે તુષ્ટમાન થયો અને સાત રાજમહેલ જેટલી ભૂમિ પેથડને આપી પાયો ખોદ્યો અને મીઠુ પાણી નીકળ્યુ ત્યારે કોઈએ રાજા પાસે જઇ ચાડી ખાધી કે, " મહારાજ ! મીઠુ પાણી નીકળ્યુ છે માટે વાવ બધાવો " તે વાત જાણતા જ રાતોરાત પેથડ શાહે બાર હજાર ટકનુ મીઠુ પાણીમા નખાવ્યુ, આ ચૈત્ય બનાવવા સારુ સોનૈયાથી ભરેલી બત્રીશ ઊટડીઓ મોકલી પાયામા ચોરાશી હજાર ટકનુ ખરચ થયુ ચૈત્ય તૈયાર થયુ ત્યારે વધામણી આપનારને ત્રણ લાખ ટક આપ્યા આ રીતે પેથડ વિહાર બ યો વળી તે પેથડે જ શત્રુજયપર્વત ઉપર શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનનુ ચૈત્ય એકવીશ ઘડી પ્રમાણ સુવર્ણથી ચારે તરફ મઢાવીને મેરુ પર્વતની માફક સુવર્ણમય કર્યું ગિરનાર પર્વતના સુવર્ણમય બલાનકનો સબધ નીચે પ્રમાણે છે —

ગઈ ચોવીશીમા ઉજ્જયિની નગરીને વિષે ત્રીજા શ્રી સગર તીર્થકરને કેવળીની પર્ષદા જોઇ નરવાહન રાજાએ પૂછ્યુ કે, " હુ કયારે કેવળી થઇશ ? " ભગવાને કહ્યુ " આવતી ચોવીશીમા બાવીશમા તીર્થકર શ્રી નેમિનાથ ભગવાનના તીર્થમા તુ કેવળી થઈશ " નરવાહન રાજાએ દીક્ષા લીધી, અને આયુષ્યને અતે બ્રહ્મેદ્ર થઇ શ્રી નેમિનાથ ભગવાનની વજ્રમૂર્ત્તિકામય પ્રતિમા કરી દશ સાગરોપમ સુધી તેની પૂજા કરી પોતાના

આયુષ્યનો અંત આવ્યો, ત્યારે ગિરનાર પર્વત ઉપર સુવર્ણ રત્નમય પ્રતિમાવાળા ત્રણ ગભારા કરી તેની આગળ એક સુવર્ણમય બલાનક કર્યું; અને તેમા તે વજ્રમૂર્ત્તિકામય પ્રતિમાની સ્થાપના કરી અનુક્રમે સઘને શ્રી રત્નશ્રેષ્ઠી મ્હોટા સઘ સહિત ગિરનાર ઉપર યાત્રા કરવા આવ્યો ઘણા હર્ષથી સ્નાત્ર કરવાથી મૂર્ત્તિકામય (લેપ્યમય) પ્રતિમા ગળી ગઇ તેથી રત્નશેઠી ઘણો ખેદ પામ્યો સાઠ ઉપવાસ કરવાથી પ્રસન્ન થયેલ અબાદેવીના વચનથી સુવર્ણમય બલાનકમાની પ્રતિમા કે, જે કાચા સૂત્રથી વીંટાયલી તે લાવ્યો ચૈત્યના દ્વારમા આવતા પાછળ જોયુ તેથી તે પ્રતિમા ત્યા જ સ્થિર થઇ પછી ચૈત્યનુ દ્વાર ફેરવી નાખ્યુ તે હજી સુધી તેમ જ છે કેટલાક એમ કહે છે કે—સુવર્ણમય બલાનકમા બહોત્તેર મ્હોટી પ્રતિમાઓ હતી તેમા અઢાર સુવર્ણમયી, અઢાર રત્નમયી, અઢાર રૂપામયી અને પાષાણમયી હતી આ રીતે શ્રી ગિરનાર ઉપરના શ્રી નેમિનાથ ભગવાનનો પ્રબધ છે, અત્રે છઠ્ઠું દ્વાર સમાપ્ત થયુ

પ્રતિમાની અજનશલાકા અને પ્રતિષ્ઠા.

૭ તેમજ પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા અજનશલાકા શીઘ્ર કરાવવી, કેમકે ષોડશકમા કહ્યું છે કે-પૂર્વે કહેલ વિધિ પ્રમાણે બનાવેલી જિનપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા તત્કાળ દશ દિવસની અદર કરવી પ્રતિષ્ઠા સક્ષેપથી ત્રણ પ્રકારની છે એક વ્યક્તિ પ્રતિષ્ઠા, બીજી ક્ષેત્રપ્રતિષ્ઠા અને ત્રીજી મહાનામની, સિદ્ધાતના જાણ લોકો એમ કહે છે કે—જે સમયમા જે તીર્થંકરનો વારો ચાલતો હોય, તે સમયમા તે તીર્થંકરની જ એકલી પ્રતિમા હોય તે વ્યક્તિ પ્રતિષ્ઠા કહેવાય છે ઋષભદેવ આદિ ચોવીશેની ક્ષેત્રપ્રતિષ્ઠા કહેવાય છે, અને એકસો સીત્તેર ભગવાનની મહાપ્રતિષ્ઠા કહેવાય છે બૃહદ્ભાષ્યમા કહ્યું છે કે-એક વ્યક્તિપ્રતિષ્ઠા, બીજી ક્ષેત્રપ્રતિષ્ઠા અને ત્રીજી મહાપ્રતિષ્ઠા તે અનુક્રમે એક, ચોવીશ અને એકસો સિત્તેર ભગવાનની જાણવી સર્વે પ્રકારની પ્રતિમાની સામગ્રી સપાદન કરવી, શ્રી સઘને તથા શ્રી ગુરુ મહારાજને બોલાવવા તેમનો પ્રવેશ વગેરે ઘણા ઉત્સવથી કરી સમ્યક્ પ્રકારે તેમનુ સ્વાગત કરવુ ભોજન વસ્ત્ર વગેરે આપી તેમનો સર્વ પ્રકારે સત્કાર કરવો બદીવાનોને છોડાવવા, અમારી પ્રવર્ત્તાવવી કોઈને પણ હરકત ન પડે એવી દાનશાળા ચલાવવી સૂતાર વગેરેનો સત્કાર કરવો ઘણા ઠાઠથી સગીત આદિ અદ્ભુત ઉત્સવ કરવો વગેરે પ્રતિષ્ઠા વિધિ પ્રતિષ્ઠાકલ્પ આદિ ગ્રથોથી જાણવો

પ્રતિષ્ઠામાં સ્નાત્રને અવસરે જન્માવસ્થા ચિતવવી તથા ફળ, નૈવેદ્ય, પુષ્પ, વિલેપન, સગીત વગેરે ઉપચારને વખતે કુમાર આદિ ચઢતી અવસ્થા ચિતવવી છદ્મસ્થપણાના સૂચક વસ્ત્રાદિકવડે શરીરનુ ઢાકવુ કરવુ વગેરે ઉપચારવડે ભગવાનની શુદ્ધ ચારિત્રાવસ્થા ચિતવવી અજનશલાકાવડે નેત્રનુ ઉઘાડવુ કરતાં ભગવાનની કેવળી અવસ્થા ચિતવવી

અંતકાળે સંયમ લેવાનું જેનાથી ન બને, તે શ્રાવક અંતસમય આવે સંલેખના કરી શત્રુંજય આદિ શુભ તીર્થે જાય, અને નિર્દોષ સ્થંડિલને વિષે (જીવજંતુ રહિત ભૂમિને વિષે) શાસ્ત્રોક્ત વિધિ પ્રમાણે ચતુર્વિધ આહારનું પચ્ચખાણ કરી આનંદાદિક શ્રાવકોની માફક અનશન સ્વીકારે કહ્યું છે કે-તપસ્યાથી અને વ્રતથી મોક્ષ થાય છે, દાનથી ઉત્તમ ભોગ મળે છે, દેવપૂજાથી રાજ્ય મળે છે અને અનશન કરી મરણ પામવાથી ઇંદ્રપણું પમાય છે લૌકિક શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે-હે અર્જુન ! વિધિપૂર્વક પાણીમાં અંત વખતે રહે તો તે સાત હજાર વર્ષ સુધી, અગ્નિમાં પડે તો દસ હજાર વર્ષ સુધી, ઝંપાપાત કરે તો સોળ હજાર વર્ષ સુધી, મ્હોટા સંગ્રામમાં પડે તો સાઠ હજાર વર્ષ સુધી, ગાય છોડાવવાને માટે દેહ ત્યાગ કરે તો એંશી હજાર વર્ષ સુધી શુભ ગતિ ભોગવે, અને અંતકાળે અનશન કરે તો અક્ષય ગતિ પામે

પછી સર્વ અતિચારના પરિહારને સારૂ ચાર શરણરૂપ આરાધના કરે દશ દ્વારરૂપ આરાધના એ રીતે કહી છે કે-૧ અતિચારની આળોયણા કરવી, ૨ વ્રતાદિક ઉચ્ચરવા, ૩ જીવોને ખમાવવા, ૪ ભાવિતાત્મા એવો શ્રાવક અઢાર પાપસ્થાનકને વોસરાવે, ૫ અરિહંત આદિ ચારે શરણ કરવા, ૬ કરેલા દુષ્કૃતની નિંદા કરવી, ૭ કરેલા શુભ કર્મોની અનુમોદના કરવી, ૮ શુભ ભાવના ભાવવી, ૯ અનશન આદરવું, અને ૧૦ પંચપરમેષ્ઠિ નવકાર ગણવા, એવી આરાધના કરવાથી જો તે જ ભવમાં સિદ્ધ ન થાય, તો પણ દેવતાપણું તથા શુભ મનુષ્યપણું પામી આઠ ભવની અંદર સિદ્ધ થાય જ, કારણ કે, સાત અથવા આઠ ભવ ગ્રહણ કરે, તેથી વધારે ન કરે એવું આગમવચન છે ઇતિ અઢારમું દ્વાર તથા સોલમી ગાથાનો અર્થ સંપૂર્ણ

હવે પ્રકરણનો ઉપસંહાર કરતા દિનકૃત્યાદિકનું ફળ કહે છે

एअं गिहिधम्मविहिं, पइदिअह निव्वहंति जे गिहिणो ॥
इह भवि परभवि निव्वुइ सुह लहु लहंति धुवं ॥ १७ ॥

આ ઉપર દિનકૃત્ય આદિ છ દ્વારવાળો શ્રાવકનો જે ધર્મવિધિ, તેને નિરંતર જે શ્રાવકો સમ્યક્ પ્રકારે પાળે, તેઓ આ વર્તમાન ભવને વિષે સારી અવસ્થામાં રહી સુખ પામે, તથા પરલોકે સાત આઠ ભવની અંદર સુખના હેતુભૂતપણે સુખની પરંપરારૂપ મુક્તિસુખ તત્કાળ જરૂર પામે છે

તપાગચ્છીય શ્રી રત્નશેખરસૂરિવિરચિત 'શ્રાદ્ધવિધિ પ્રકરણ'ની 'શ્રાદ્ધવિધિકૌમુદી' ટીકામાં છઠ્ઠો જન્મકૃત્ય પ્રકાશ સમાપ્ત થયો

તથા પૂજામા સર્વ પ્રકારના મ્હોટા ઉપચાર કરવાને અવસરે સમવસરણમા રહેલી ભગવાનની અવસ્થા ચિતવવી એમ શ્રાદ્ધસમાચારીવૃત્તિમા કહ્યું છે પ્રતિષ્ઠા કર્યા પછી બાર માસ સુધી મહિને મહિને તે દિવસે ઉત્તમ પ્રકારે સ્નાત્ર વગેરે કરવુ વર્ષ પૂરુ થાય ત્યારે અઠ્ઠાઇ ઉત્સવ કરવો, અને આઉખાની ગાઠ બાધવી તથા ઉત્તરોત્તર વિશેષ પૂજા કરવી વર્ષ ગાઠને દિવસે સાધર્મિવાત્સલ્ય તથા સઘપૂજા વગેરે શક્તિ પ્રમાણે કરવુ પ્રતિષ્ઠા ષોડશકમા તો વળી કહ્યું છે કે ભગવાનની આઠ દિવસ સુધી એક સરખી પૂજા કરવી તથા સર્વ પ્રાણીઓને યથાશક્તિ દાન આપવું આ રીતે સાતમું દ્વાર સમાપ્ત થયુ

પુત્રાદિકનો દીક્ષા મહોત્સવ

તેમજ પુત્ર, પુત્રી, ભાઇ, ભત્રીજો, પોતાનો મિત્ર, સેવક આદિનો દીક્ષાનો તથા વડી દીક્ષાનો ઉત્સવ ઘણા આડબરથી કરવો કેમકે—ભરત ચક્રવર્તીના પાચસો પુત્ર અને સાતસો પૌત્ર એટલા કુમારોએ તે સમવસરણમા સાથે દીક્ષા લીધી શ્રીકૃષ્ણે તથા ચેટક રાજાએ પોતાની સતતિને નહિ પરણાવવાનો નિયમ કર્યો હતો, તથા પોતાની પુત્રી આદિને તથા બીજા થાવચ્ચા પુત્ર વગેરેને ઘણા ઉત્સવથી દીક્ષા અપાવી તે વાત પ્રસિદ્ધ છે દીક્ષા અપાવવી એમા ઘણું પુણ્ય છે કેમકે—જેમના કુળમા ચારિત્રધારી ઉત્તમ પુત્ર થાય છે, તે માતા, પિતા અને સ્વજનવર્ગ ઘણા પુણ્યશાળી અને ધન્યવાદને યોગ્ય છે લૌકિક શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યુ છે કે—જ્યા સુધી કુળમા કોઇ પુત્ર પવિત્ર સન્યાસી થતો નથી, ત્યા સુધી પિડની ઇચ્છા કરનારા પિતૃઓ સસારમા ભમે છે આમ આઠમું દ્વાર સમાપ્ત થયુ

પદસ્થાપના

૯ તેમજ પદસ્થાપના એટલે ગણિ, વાચનાચાર્ય, વાચક, આચાર્ય દીક્ષા લીધેલા પોતાના પુત્ર આદિ તથા બીજા પણ જે યોગ્ય હોય, તેમની પદ સ્થાપના શાસનની ઉન્નતિ વગેરેને સારૂ ઘણા ઉત્સવથી કરાવવી સભળાય છે કે અરિહતના પ્રથમ સમવસરણને વિષે ઇંદ્ર પોતે ગણધરપદની સ્થાપના કરાવે છે વસ્તુપાળ મત્રીએ પણ એકવીશ આચાર્યોની પદસ્થાપના કરાવી હતી નવમું દ્વાર સમાપ્ત

શ્રુતજ્ઞાનની ભક્તિ.

૧૦ તેમજ શ્રીકલ્પ આદિ આગમ, જિનેશ્વર ભગવાનના ચરિત્ર વગેરે પુસ્તકો ન્યાયથી સપાદન કરેલા દ્રવ્યવડે શુદ્ધ અક્ષર તથા સારા પાના વગેરે યુક્તિથી લખાવવા તેમજ વાચન એટલે સવેગી ગીતાર્થ એવા મુનિરાજ પાસે ગ્રથનો આરભ થાય, તે દિવસે ઘણો ઉત્સવ વગેરે કરી અને દરરોજ બહુમાનથી પૂજા કરી વ્યાખ્યાન કરાવવું તેથી

ग्रन्थकारनी प्रशस्ति.

विख्याततपेत्याख्या जगति जगच्चन्द्रसूरयोऽभूवन् ॥
श्रीदेवसुन्दरगुरूत्तमाश्च तदनुक्रमाद्विदिता ॥ १ ॥

જગતમા શ્રીજગતચદ્રસૂરિ તપા એવા નામથી પ્રસિદ્ધ થયા છે તેઓશ્રીના પટ્ટ ઉપર અનુક્રમે પ્રસિદ્ધિને પામેલા શ્રીદેવસુદરસૂરિ પ્રખ્યાત થયા

पञ्च च तेषां शिष्यास्तेष्वाद्या ज्ञानसागरा गुरवः ॥
विविधावचूर्णिलहरिप्रकटनत सान्वयाह्वानाः ॥ २ ॥

એ દેવસુદરસૂરિ મહારાજને પાચ શિષ્યો થયા તેમા પ્રથમ જ્ઞાનરૂપ અમૃતના સમુદ્ર એવા જ્ઞાનસાગરસૂરિ થયા જેઓએ વિવિધ પ્રકારની ઘણા શાસ્રોની અવચૂર્ણિરૂપી લેહેરોને પ્રકટ કરવાથી પોતાનું નામ સાર્થક કર્યું હતુ

श्रुतगतविविधालापकसमुद्धृता सममरश्च सूरीन्द्राः ॥
कुलमण्डना द्वितीयाः श्रीगुणरत्नास्तृतीयाश्च ॥ ३ ॥

બીજા શિષ્ય શ્રી કુળમડનસૂરિ થયા, જેઓ ઘણા સિદ્ધાત ગ્રથોમા રહેલા અનેક પ્રકારોના આલાવા લઇને વિચારામૃતસગ્રહ વિગેરે ઘણા ગ્રથોના બનાવનાર થયા તથા ત્રીજા શિષ્ય શ્રી ગુણરત્નસૂરિ થયા

षड्दर्शनवृत्तिक्रियारत्नसमुच्चयविचारनिचयसृजः ॥
श्रीभुवनसुन्दरादिषु भेजुर्विद्यागुरुत्व ये ॥ ४ ॥

જે ગુણરત્નસૂરિ મહારાજે ષટ્દર્શનસમુચ્ચયની વૃત્તિ, અને હૈમીવ્યાકરણને અનુસારે ક્રિયારત્નસમુચ્ચય, વિગેરે વિચારનિચય એટલે વિચારના સમૂહને પ્રગટ કર્યા છે અને શ્રી ભુવનસુદરાદિક શિષ્યોના વિદ્યાગુરુ થયા હતા

श्रीसोमसुन्दरगुरुप्रवरास्तुर्या अहार्यमहिमान ॥
येभ्य सन्ततिरुच्चैर्भवति द्वेधा सुधर्मभ्य. ॥ ५ ॥

ઘણા ભવ્ય જીવો પ્રતિબોધ પામે છે તેમજ વ્યાખ્યાન વાચનાર તથા ભણનાર મુનિરાજોને કપડા વગેરે વહોરાવી તેમને સહાય્ય કરવી કહ્યું છે કે—જે લોકો જિનશાસનના પુસ્તકો લખાવે, વ્યાખ્યાન કરાવે, ભણે, ભણાવે, સાભળે અને પુસ્તકોની ઘણી યતનાથી રક્ષા કરે, તે લોકો મનુષ્ય લોકના, દેવલોકના તથા નિર્વાણના સુખ પામે છે જે પુરૂષ કેવળીભાષિત સિદ્ધાતને પોતે ભણે, ભણાવે અથવા ભણનારને વસ્ત્ર, ભોજન, પુસ્તક વગેરે આપી સહાય્ય કરે, તે પુરૂષ આ લોકમા સર્વજ્ઞ જ થાય છે જિનભાષિત આગમની કેવળજ્ઞાન કરતા પણ શ્રેષ્ઠતા દેખાય છે કહ્યું છે કે—અહો શ્રુતોપયોગ રાખનાર શ્રુતજ્ઞાની સાધુ જો કદાચ અશુદ્ધ વસ્તુ વહોરી લાવે તો તે વસ્તુને કેવળી ભગવાન પણ ભક્ષણ કરે છે કારણ કે, એમ ન કરે તો શ્રુતજ્ઞાન અપ્રમાણ થાય સાભળવામા છે કે—" અગાઉ દુષમ કાળના વશથી બાર વર્ષ સુધી દુકાળ પડયો તેથી તથા બીજા અનેક કારણોથી સિદ્ધાંત ઉચ્છિન્ન પ્રાય થએલા જોઈ ભગવાન્ નાગાર્જુન, સ્કદિલાચાર્ય વગેરે આચાર્યોએ તેને પુસ્તકારૂઢ કર્યો " માટે સિદ્ધાતને માન આપનાર માણસે તે પુસ્તકને વિષે લખાવવુ, તથા રેશમી વસ્ત્ર આદિ વસ્તુવડે તેની પૂજા કરવી સભળાય છે કે, પેથડ શાહે સાત ક્રોડ તથા વસ્તુપાળ મત્રીએ અઢાર ક્રોડ દ્રવ્ય ખરચીને ત્રણ જ્ઞાનભડાર લખાવ્યા થરાદના સઘવી આભૂએ ત્રણ ક્રોડ ટક ખરચીને સર્વ આગમની એકેક પ્રત સુવર્ણમય અક્ષરથી અને બીજી સર્વ ગ્રથની એકેક પ્રત શાહીથી લખાવી દસમું દ્વાર સમાપ્ત

પોષધશાલા.

૧૧ તેમજ પોષધશાળા એટલે શ્રાવક વગેરેને પોષધ લેવાને સારૂ ખપમા આવતી સાધરણ જગ્યા પણ પૂર્વે કહેલ ઘર બનાવવાની વિધિ માફક કરાવવી સાધર્મિઓને સારૂ કરાવેલી તે પોષધશાળા સારી સગવડવાળી અને નિરવદ્ય યોગ્ય સ્થાનક હોવાથી અવસર ઉપર સાધુઓને પણ ઉપાશ્રય તરીકે આપવી કારણ કે તેમ કરવામા ઘણું પુણ્ય છે કહ્યું છે કે—જે પુરૂષ તપસ્યા તથા બીજા ઘણા નિયમ પાળનાર એવા સાધુ મુનિરાજોને ઉપાશ્રય આપે, તે પુરૂષે વસ્ત્ર, અન્ન, પાન, શયન આસન વગેરે સર્વ વસ્તુઓ મુનિરાજને આપી એમ સમજવું વસ્તુપાળ મત્રીએ નવસો ચોરાશી પોષધશાળાઓ કરાવી સિદ્ધરાજ જયસિહના મુખ્ય મત્રી સાન્તુએ પોતાનો નવો મહેલ વાદિ દેવસૂરિને દેખાડીને કહ્યુંકે "એ કેવો છે ? " ત્યારે શિષ્ય માણિકયે કહ્યુ કે, " જો એની પોષધશાળા કરો તો અમે એને વખાણીએ " મત્રીએ કહ્યુ " એ પોષધશાળા થાઓ " તે શાળામાની બહારની પરશાળમા શ્રાવકોને ધર્મધ્યાન કરી રહ્યા પછી મુખ જોવાને સારૂ એક પુરુષ પ્રમાણ ઊંચા એવા બે આરિસા બે બાજૂએ રાખ્યા હતા અગ્યારમું દ્વાર તથા પદરમી ગાથાનો અર્થ સમાપ્ત થયો

आजम्म समत्त, जहसत्ति वयाइ दिक्खगहण वा ।
आरभ चाउ बम पडिमाई अतिआरहणा ॥ १६ ॥

જેઓનો અતુલ મહિમા છે એવા શ્રી સોમસુંદરસૂરિ ચોથા શિષ્ય થયા જેઓનાથી સાધુ સાધ્વીનો પરિવાર સારી રીતે પ્રવર્ત્યો જેમ સુધર્માસ્વામીથકી ગ્રહણા આસેવનાની રીતિ પ્રમાણે સાધુ સાધ્વી પ્રવર્ત્યા હતા તેમ

यतिजीतकल्पनिवृतश्च पञ्चमाः साधुरत्नसूरिवराः ॥
यैर्मादृशोऽप्यकृष्यत करप्रयोगेण भवकूपात् ॥ ६ ॥

યતિજીતકલ્પવૃતિ વિગેરે ગ્રથોના રચનાર પાચમા શિષ્ય શ્રી સાધુરત્નસૂરિ એવા થયા કે જેઓએ હસ્તાવલબન દઇને સસારરૂપ કૂપથી બુડતા મારા જેવા શિષ્યોનો ઉદ્ધાર કર્યો

श्रीदेवसुन्दरगुरोः पट्टे श्रीसोमसुन्दरगणेन्द्रा. ॥
युगवरपदवीं प्राप्तास्तेषा शिष्याश्च पञ्चैते ॥ ७ ॥

પૂર્વોક્ત પાચ શિષ્યોના ગુરુ શ્રી દેવસુદરસૂરિના પાટે યુગવર પદવીને પ્રાપ્ત થયેલા શ્રી સોમસુદરસૂરિ થયા અને તેઓને પણ પાચ શિષ્યો થયા હતા

मारीत्यनमनिराकृतिमहस्रनामस्मृतिप्रभृतिकृत्यै' ॥
श्रीमुनिसुन्दरगुरवश्चिरन्तनाचार्यमहिमभृत. ॥ ८ ॥

પૂર્વાચાર્યના મહિમાને ધારણ કરનારા, સતિકર સ્તોત્ર રચીને મરકીના રોગને દૂર કરનારા, સહસાવધાનીના નામ વિગેરેથી ઓળખાતા, એવા શ્રી મુનિસુદરસૂરિ પ્રથમ શિષ્ય હતા

श्रीजयचन्द्रगणेन्द्राः निस्तन्द्रा. सङ्घगच्छकार्येषु ॥
श्रीभुवनसुन्दरवरा. दूरविहारैर्गणोपकृत ॥ ९ ॥

સઘના, ગચ્છના કાર્યો કરવાને અપ્રમાદી બીજા શિષ્ય શ્રી જયચદ્રસૂરિ થયા, અને દૂર દેશાવરોમા વિહાર કરીને પણ પોતાના ગચ્છને પરમ ઉપકાર કરનારા ત્રીજા શિષ્ય શ્રી ભુવનસુદરસૂરિ થયા

विषममहाविद्यातद्विडम्बनाब्धौ तरीव वृत्तिर्यै. ॥
विदधे यत् ज्ञाननिधिं मदादिशिष्या उपाजीवन् ॥ १० ॥

જે ભુવનસુદરસૂરિ ગુરુએ વિષમ મહાવિદ્યાઓની વિટબનારૂપ સમુદ્રમા પ્રવેશ કરાવનારી નાવડીની પેઠે વિષમપદની ટીકા કરી છે એવા જ્ઞાનનિધાન ગુરુને પામીને મારા જેવા શિષ્યો પણ પોતાનુ જીવિત સફળ કરે છે

સમ્યક્ત્વ અને અણુવ્રતો.

વિસ્તાર્થ—૧૨-૧૩ આજન્મ એટલે બાલ્યાવસ્થાથી માંડીને જાવજીવ સુધી સમકિત અને અણુવ્રત આદિ યથાશક્તિ પાળવા આનું સ્વરૂપ અર્થદીપિકામાં કહ્યું છે, માટે અત્રે કહ્યું નથી

દીક્ષાનો સ્વીકાર.

૧૪ તેમજ દીક્ષા ગ્રહણ એટલે અવસર આવે ચારિત્ર સ્વીકારવું એનો ભાવાર્થ એ છે કે-શ્રાવક બાલ્યાવસ્થામાં દીક્ષા ન લેવાય તો પોતાને ઠગેલાની પેઠે સમજે કેમકે-જેમણે સર્વ લોકને દુઃખદાયી કામદેવને જીતીને કુમાર અવસ્થામાં જ દીક્ષા લીધી, તે બાળ મુનિરાજોને ધન્ય છે પોતાના કર્મના વશથી મળેલું ગૃહસ્થપણું, સર્વવિરતિના પરિણામ એકાગ્ર ચિત્તથી અહર્નિશ રાખીને પાણીનું બેડું માથે ધારણ કરનારી હલકી સ્ત્રીની માફક પાળવું કહ્યું છે કે-એકાગ્ર ચિત્તવાળો યોગી અનેક કર્મ કરે, તો પણ પાણી લાવનારી સ્ત્રીની માફક તેના દોષથી લેપાય નહિ, જેમ પર પુરુષને વિષે આસક્ત થયેલી સ્ત્રી ઉપરથી પતિની મરજી રાખે છે, તેમ તત્ત્વજ્ઞાનમાં રાચી રહેલા યોગી સંસારને અનુસરે છે જેમ શુદ્ધ વેશ્યા મનમાં પ્રીતિ ન રાખતાં 'આજે અથવા કાલે એને છોડી દઇશ' એવો ભાવ રાખી જાર પુરુષને સેવે છે, અથવા જેનો પતિ મુસાફરી આદિ કરવા ગયો છે, એવી કુલીન સ્ત્રી પ્રેમ રંગમાં રહી પતિના ગુણોનું સ્મરણ કરતી છતી ભોજન પાન વગેરેથી શરીરનો નિર્વાહ કરે છે, તેમ સુશ્રાવક સર્વવિરતિના પરિણામ નિત્ય મનમાં રાખી પોતાને અધન્ય માનતો છતો ગૃહસ્થપણું પાળે જે લોકોએ પ્રસરતા મોહને રોકીને જૈની દીક્ષા લીધી, તે સત્પુરુષોને ધન્ય છે અને તેમનાવડે આ પૃથ્વીમંડળ પવિત્ર થએલું છે

ભાવ શ્રાવકો કેવા હોય ?

ભાવ શ્રાવકના લક્ષણ પણ એ રીતે કહ્યા છે કે-૧ સ્ત્રીને વશ ન થવું, ૨ ઇંદ્રિયો વશ રાખવી, ૩ ધન અનર્થનો હેતુ છે એમ માનવું, ૪ સંસાર અસાર જાણવો, ૫ વિષયનો અભિલાષ રાખવો નહીં, ૬ આરંભ તજવો, ૭ ગૃહવાસ બંધન સમાન ગણવો, ૮ આજન્મ સમકિત પાળવું, ૯ સાધારણ માણસો જેમ ગાડરિયા પ્રવાહે ચાલે છે, એમ વિચારવું ૧૦ આગમના અનુસારે સર્વ ઠેકાણે જવું, ૧૧ દાનાદિ ચતુર્વિધ ધર્મ યથાશક્તિ આચરવો, ૧૨ ધર્મ કરતાં કોઇ અજ્ઞ જન હાસી કરે તો તેની શરમ ન રાખવી, ૧૩ ગૃહકૃત્યો રાગ દ્વેષ ન રાખતાં કરવા, ૧૪ મધ્યસ્થપણું રાખવું, ૧૫ ધનાદિક હોય તો પણ તેમાં જ લપટાઇ ન રહેવું, ૧૬ પરાણે કામોપભોગ સેવવા, ૧૭ વેશ્યા સમાન ગૃહ

एकाङ्गा अप्येकादशाङ्गिनश्च जिनसुन्दराचार्याः ॥
निर्ग्रन्था ग्रन्थकृतः श्रीमज्जिनकीर्त्तिगुरवश्च ॥ ११ ॥

તપશ્ચર્યા કરવાથી એકાંગી (એકવડીયા શરીરવાળા) છે છતા પણ અગીઆર અ પાઠી ચોથા શિષ્ય શ્રી જિનસુંદરસૂરિ થયા, અને નિર્ગ્રંથપણાને ધારણ કરનારા, ગ્રં રચના કરનારા પાચમા શિષ્ય શ્રી જિનકીર્તિસૂરિ થયા

एषां श्रीसुगुरूणां प्रसादतः षट्खतिथिमिते वर्षे ॥
श्राद्धविधिसूत्रवृत्तिं व्यधत्त श्रीरत्नशेखरः सूरिः ॥ १२ ॥

પૂર્વોક્ત પાચ ગુરુઓના પ્રસાદ પામીને સવત ૧૫૦૬ ના વર્ષે આ શ્રાદ્ધવિ સૂત્રની વૃત્તિ શ્રી રત્નશેખરસૂરિએ કરી

अत्र गुणमन्त्रविज्ञायतसजिनहंसगणिवरप्रमुखैः ॥
शोधनलिखनादिविधौ व्यधायी सान्निध्यमुद्युक्तैः ॥ १३ ॥

અહિંયા ગુણરૂપી દાનશાળાના જાણકારોમા મુકુટ સમાન ઉદ્યમવતા શ્રી જિનહંસ ગણિ પ્રમુખોએ લખવા શોધન કરવા વિગેરે કાર્યોમા સાનિધ્ય સહાય કરી છે

विधिवैविध्याच्छ्रुतगतनैयत्यादर्शनाच्च यत्किञ्चित् ॥
अत्रोत्सूत्रमसूत्र्यत तन्मिथ्यादुष्कृतं मेऽस्तु ॥ १४ ॥

વિધિનુ વિવિધપણુ દેખવાથી અને સિદ્ધાતોમા રહેલા નિયમો ન દેખવાથી આ શાસ્ત્રમા જે કઇ ઉત્સૂત્ર લખાયુ હોય તે તે મારા પાપ મિથ્યા થાઓ

विधिकौमुदीनाम्न्यां वृत्तावस्यां विलोकितैर्वर्णैः ॥
श्लोकाः सहस्रषट्कं सप्तशती चैकषष्ट्यधिका ॥ १५ ॥

એ પ્રકારે આ વિધિકૌમુદી નામની વૃત્તિમા રહેલા પ્રત્યેક અક્ષરના ગણવાથી છ હજાર સાતસે અને એકસઠ શ્લોક છે

श्राद्धहितार्थं विहिता श्राद्धविधिप्रकरणस्य सूत्रयुता ॥
वृत्तिरियं चिरसमयं जयताज्जयदायिनी कृतिनाम् ॥ १६ ॥

શ્રાવકોના હિતને માટે શ્રાદ્ધવિધિ પ્રકરણની "શ્રાદ્ધવિધિકૌમુદી" નામની આ ટીકા રચી છે, તે ઘણા કાળ સુધી પંડિતાને જયને આપનારી થઇ જયવતી વર્તો

શ્રી રત્નશેખરસૂરિવિરચિત શ્રી શ્રાદ્ધવિધિ પ્રકરણ સટીક
ગુજરાતી અનુવાદ સમાપ્ત.

વાસમા રહેવુ આ સત્તર પદવાળુ ભાવ શ્રાવકનુ લક્ષણ આવથી સક્ષેપમા જાણવું હવે પ્રત્યેક પદોના ખુલાસા વિસ્તારથી કહીએ છીએ

૧ અનર્થને ઉત્પન્ન કરનાર, ચપળ ચિત્તવાળા અને નરકે જવાના રસ્તા સરખી એવી સ્ત્રીને જાણી પોતાનુ હિત વાછનાર શ્રાવકે તેના વશમા ન રહેવુ, ૨ ઇન્દ્રિયરૂપ ચપળ ઘોડા હમેશા દુર્ગતિના માર્ગે દોડે છે, તેને સસારનુ સ્વરૂપ યથાર્થપણે જાણનાર શ્રાવકે સમ્યગ્ જ્ઞાનરૂપ લગામવડે તેમને ખોટા માર્ગે જતા અટકાવવા ૩ બધા અનર્થોનું, પ્રયાસનુ, કલેશનુ કારણ અને અસાર એવુ ધન જાણીને બુદ્ધિશાળી પુરુષે થોડો પણ દ્રવ્યનો લોભ ન રાખવો ૪ સસાર પોતે દુ ખરૂપ દુ ખદાયી ફળ આપનાર, પરિણામે દુ ખની સતતિ ઉત્પન્ન કરનાર, વિટબણારૂપ અને અસાર છે એમ જાણી તેના ઉપર પ્રીતિ રાખવી નહીં ૫ વિષ સરખા વિષયો ક્ષણ માત્ર સુખ દેનારા છે, એવો હમેશા વિચાર કરનારો પુરુષ સસારથી ડરનારો હોય છે ૬ તીવ્ર આરભ વર્જે, નિર્વાહ ન થાય તો સર્વે જીવ ઉપર દયા રાખી પરાણે થોડો આરભ કરે, અને નિરારભી સાધુઓની સ્તુતિ કરે ૭ ગૃહવાસને પાશ સમાન ગણતો તેમા દુ ખથી રહે અને ચારિત્ર મોહનીય કર્મ ખપાવવાનો ઘણો ઉદ્યમ કરવો ૮ બુદ્ધિશાળી પુરુષ મનમા ગુરુભક્તિ અને ધર્મની શ્રદ્ધા રાખીને ધર્મની પ્રભાવના, પ્રશસા વગેરે કરતો નિર્મળ સમકિત ધારણ કરે ૯ વિવેકથી પ્રવૃત્તિ કરનારો ધીર પુરુષ, 'સાધારણ માણસો ગાડરિયા પ્રવાહથી એટલે જેમ એકે કર્યું તેમ બીજાએ કરવુ એમ અણસમજથી ચાલનારા છે,' એમ જાણી અને ધીર એવા શ્રાવકે પોતે લોકસજ્ઞાનો ત્યાગ કરવો ૧૦ એક જિનાગમ મૂકીને પરલોકનુ બીજુ કોઇ પ્રમાણ નથી, એમ જાણી જાણ પુરુષે સર્વે ક્રિયાઓ આગમને અનુસારે કરવી ૧૧ જીવ પોતાની શક્તિ ન ગોપવતા જેમ ઘણા સમારના કૃત્યો કરે છે, તેમ બુદ્ધિમાન પુરુષ શક્તિ ન ગોપવતા દાનાદિ ચતુર્વિધ ધર્મ જેમ આત્માને બાધા–પીડા ન થાય તેવી રીતે આદરે ૧૨ ચિતામણિ રત્નની માફક દુર્લભ એવી હિતકારી અને નિરવદ્ય ધર્મક્રિયા પામીને સમ્યક્ પ્રકારે આચરણ કરતા આપણને જોઇ અજ્ઞાન લોકો આપણી હાસી કરે, તો પણ તેથી મનમા લજ્જા લાવવી નહિ ૧૩ દેહસ્થિતિના મૂળ કારણ એવી ધન, સ્વજન, આહાર, ગૃહ વગેરે સસારગત વસ્તુઓને વિષે રાગ–દ્વેષ ન રાખતા સસારમા રહેવું ૧૪ પોતાનુ હિત વાછનાર પુરુષે મધ્યસ્થપણામા રહેવું તથા નિત્ય મનમા સમતાનો વિચાર રાખી રાગ–દ્વેષને વશ ન થવુ તથા કદાગ્રહને પણ સર્વથા છોડી દેવો ૧૫ નિત્ય મનમા સર્વ વસ્તુઓની ક્ષણભગુરતાનો વિચાર કરનારો પુરુષ ધનાદિકનો ધણી છતા પણ ધર્મકૃત્યને હરકત થાય એવો તેમનો સબધ ન રાખે ૧૬ સસારથી વિરક્ત થએલા શ્રાવકે ભોગોપભોગથી જીવની તૃપ્તિ થતી નથી, એમ વિચારી સ્ત્રીના આગ્રહથી પરાણે કામભોગ સેવવો ૧૭ વેશ્યાની માફક આશસા રહિત

સમ્યક્ત્વ અને અણુવ્રતો.

વિસ્તાર્થ —૧૨-૧૩ આજન્મ એટલે બાલ્યાવસ્થાથી માડીને જાવજ્જીવ સુધી સમકિત અને અણુવ્રત આદિ યથાશક્તિ પાળવા આનુ સ્વરૂપ અર્થદીપિકામા કહ્યું છે, માટે અત્રે કહ્યુ નથી

દીક્ષાનો સ્વીકાર.

૧૪ તેમજ દીક્ષા ગ્રહણ એટલે અવસર આવે ચારિત્ર સ્વીકારવું એનો ભાવાર્થ એ છે કે-શ્રાવક બાલ્યાવસ્થામા દીક્ષા ન લેવાય તો પોતાને ઠગેલાની પેઠે સમજે કેમકે-જેમણે સર્વ લોકને દુઃખદાયી કામદેવને જીતીને કુમાર અવસ્થામા જ દીક્ષા લીધી, તે બાળ મુનિરાજોને ધન્ય છે પોતાના કર્મના વશથી મળેલું ગૃહસ્થપણું, સર્વવિરતિના પરિણામ એકાગ્ર ચિત્તથી અહર્નિશ રાખીને પાણીનુ બેડુ માથે ધારણ કરનારી હલકી સ્ત્રીની માફક પાળવું કહ્યુ છે કે-એકાગ્ર ચિત્તવાળો યોગી અનેક કર્મ કરે, તો પણ પાણી લાવનારી સ્ત્રીની માફક તેના દોષથી લેપાય નહિ, જેમ પર પુરુષને વિષે આસક્ત થયેલી સ્ત્રી ઉપરથી પતિની મરજી રાખે છે, તેમ તત્વજ્ઞાનમા રાચી રહેલા યોગી સસારને અનુસરે છે જેમ શુદ્ધ વેશ્યા મનમા પ્રીતિ ન રાખતા ‘ આજે અથવા કાલે એને છોડી દઇશ ’ એવો ભાવ રાખી જાર પુરુષને સેવે છે, અથવા જેનો પતિ મુસાફરી આદિ કરવા ગયો છે, એવી કુલીન સ્ત્રી પ્રેમ રગમા રહી પતિના ગુણોનુ સ્મરણ કરતી છતી ભોજન પાન વગેરેથી શરીરનો નિર્વાહ કરે છે, તેમ સુશ્રાવક સર્વવિરતિના પરિણામ નિત્ય મનમા રાખી પોતાને અધન્ય માનતો છતો ગૃહસ્થપણું પાલે જે લોકોએ પ્રસરતા મોહને રોકીને જૈની દીક્ષા લીધી, તે સત્પુરુષોને ધન્ય છે અને તેમનાવડે આ પૃથ્વીમડળ પવિત્ર થએલુ છે

ભાવ શ્રાવકો કેવા હોય ?

ભાવ શ્રાવકના લક્ષણ પણ એ રીતે કહ્યા છે કે -૧ સ્ત્રીને વશ ન થવુ, ૨ ઇંદ્રિયો વશ રાખવી, ૩ ધન અનર્થનો હેતુ છે એમ માનવુ, ૪ સસાર અસાર જાણવો, ૫ વિષયનો અભિલાષ રાખવો નહીં, ૬ આરભ તજવો, ૭ ગૃહવાસ બધન સમાન ગણવો, ૮ આજન્મ સમકિત પાળવુ, ૯ સાધારણ માણસો જેમ ગાડરિયા પ્રવાહે ચાલે છે, એમ વિચારવું ૧૦ આગમના અનુસારે સર્વ ઠેકાણે જવુ, ૧૧ દાનાદિ ચતુર્વિધ ધર્મ યથાશક્તિ આચરવો, ૧૨ ધર્મ કરતા કોઇ અજ્ઞ જન હાસી કરે તો તેની શરમ ન રાખવી, ૧૩ ગૃહકૃત્યો રાગ દ્વેષ ન રાખતા કરવા, ૧૪ મધ્યસ્થપણું રાખવુ, ૧૬ ધનાદિક હોય તો પણ તેમા જ લપટાઇ ન રહેવુ, ૧૬ પરાણે કામોપભોગ સેવવા, ૧૭ વેશ્યા સમાન ગૃહ

વાસમા રહેવુ આ સત્તર પદવાળુ ભાવ શ્રાવકનુ લક્ષણ ભાવથી સક્ષેપમા જાણવુ હવે પ્રત્યેક પદોના ખુલાસા વિસ્તારથી કહીએ છીએ

૧ અનર્થને ઉત્પન્ન કરનાર, ચપળ ચિત્તવાળા અને નરકે જવાના રસ્તા સરખી એવી સ્ત્રીને જાણી પોતાનુ હિત વાછનાર શ્રાવકે તેના વશમા ન રહેવુ, ૨ ઈંદ્રિયરૂપ ચપળ ઘોડા હમેશા દુર્ગતિના માર્ગે દોડે છે, તેને સસારનુ સ્વરૂપ યથાર્થપણે જાણનાર શ્રાવકે સમ્યગ્ જ્ઞાનરૂપ લગામવડે તેમને ખોટા માર્ગે જતા અટકાવવા ૩ બધા અનર્થોનું, પ્રયાસનુ, ક્લેશનુ કારણ અને અસાર એવુ ધન જાણીને બુદ્ધિશાળી પુરુષે થોડો પણ દ્રવ્યનો લોભ ન રાખવો ૪ સસાર પોતે દુખરૂપ દુખદાયી ફળ આપનાર, પરિણામે દુખની સતતિ ઉત્પન્ન કરનાર, વિટબણારૂપ અને અસાર છે એમ જાણી તેના ઉપર પ્રીતિ રાખવી નહીં ૫ વિષ સરખા વિષયો ક્ષણ માત્ર સુખ દેનારા છે, એવો હમેશા વિચાર કરનારો પુરુષ સસારથી ડરનારો હોય છે ૬ તીવ્ર આરભ વર્જે, નિર્વાહ ન થાય તો સર્વે જીવ ઉપર દયા રાખી પરાણે થોડો આરભ કરે, અને નિરારભી સાધુઓની સ્તુતિ કરે ૭ ગૃહવાસને પાશ સમાન ગણતા તેમા દુખથી રહે અને ચારિત્ર મોહનીય કર્મ ખપાવવાનો ઘણો ઉદ્યમ કરવો ૮ બુદ્ધિશાળી પુરુષ મનમા ગુરુભક્તિ અને ધર્મની શ્રદ્ધા રાખીને ધર્મની પ્રભાવના, પ્રશસા વગેરે કરતો નિર્મળ સમકિત ધારણ કરે ૯ વિવેકથી પ્રવૃત્તિ કરનારો ધીર પુરુષ, 'સાધારણ માણસો ગાડરિયા પ્રવાહથી એટલે જેમ એકે કર્યું તેમ બીજાએ કરવુ એમ અણસમજથી ચાલનારા છે,' એમ જાણી અને ધીર એવા શ્રાવકે પોતે લોકસજ્ઞાનો ત્યાગ કરવો ૧૦ એક જિનાગમ મૂકીને પરલોકનુ બીજુ કોઇ પ્રમાણ નથી, એમ જાણી જાણ પુરુષે સર્વે ક્રિયાઓ આગમને અનુસારે કરવી ૧૧ જીવ પોતાની શક્તિ ન ગોપવતા જેમ ઘણા સસારના કૃત્યો કરે છે, તેમ બુદ્ધિમાન પુરુષ શક્તિ ન ગોપવતા દાનાદિ ચતુર્વિધ ધર્મ જેમ આત્માને બાધા-પીડા ન થાય તેવી રીતે આદરે ૧૨ ચિતામણિ રત્નની માફક દુર્લભ એવી હિતકારી અને નિરવદ્ય ધર્મક્રિયા પામીને સમ્યક્ પ્રકારે આચરણ કરતા આપણને જોઇ અજ્ઞાન લોકો આપણી હાસી કરે, તો પણ તેથી મનમા લજ્જા લાવવી નહિ ૧૩ દેહસ્થિતિના મૂળ કારણ એવી ધન, સ્વજન, આહાર, ગૃહ વગેરે સસારગત વસ્તુઓને વિષે રાગ-દ્વેષ ન રાખતા સસારમા રહેવું ૧૪ પોતાનુ હિત વાછનાર પુરુષે મધ્યસ્થપણામા રહેવું તથા નિત્ય મનમા સમતાનો વિચાર રાખી રાગ-દ્વેષને વશ ન થવું તથા કદાગ્રહને પણ સર્વથા છોડી દેવો ૧૫ નિત્ય મનમા સર્વ વસ્તુઓની ક્ષણભગુરતાનો વિચાર કરનારો પુરુષ ધનાદિકનો ધણી છતા પણ ધર્મકૃત્યને હરકત થાય એવો તેમનો સબધ ન રાખે ૧૬ સસારથી વિરક્ત થએલા શ્રાવકે ભોગોપભોગથી જીવની તૃપ્તિ થતી નથી, એમ વિચારી સ્ત્રીના આગ્રહથી પરાણે કામભોગ સેવવો ૧૭ વેશ્યાની માફક આશસા રહિત

શ્રાવક આજે અથવા કાલે છોડી દઇશ એમ વિચાર કરતો પારકી વસ્તુની માફક શિથિલ ભાવથી ગૃહવાસ પાળે આ રીતે કહેલા સત્તર ગુણવાળો પુરુષ, જિનાગમમા ભાવ શ્રાવક કહેવાય છે એ જ ભાવ શ્રાવક શુભ કર્મના યોગથી શીઘ્ર ભાવ સાધુપણું પામે છે આ રીતે ધર્મરત્ન શાસ્ત્રમા કહ્યુ છે

ઉપર કહેલી રીતે શુભ ભાવના કરનારો, પૂર્વે કહેલ દિનાદિ કૃત્યને વિષે તત્પર એટલે "આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચન જ અર્થરૂપ તથા પરમાર્થરૂપ છે, બાકી સર્વ અનર્થ છે,' એવી સિદ્ધાતમા કહેલી રીતિ મુજબ સર્વ કાર્યોમા સર્વ પ્રયત્નથી યતનાવડે જ પ્રવૃત્તિ કરનારો, કોઇ ઠેકાણે પણ જેનુ ચિત્ત પ્રતિબધ પામ્યુ નથી એવો અને અનુક્રમે મોહને જીતવામા નિપુણ થએલો પુરુષ પોતાના પુત્ર, ભત્રીજા વગેરે ઘરનો ભાર ઉપાડવા લાયક થાય ત્યા સુધી અથવા બીજા કાઇ કારણસર કેટલોક વખત ગૃહવાસમા ગાળી, યોગ સમયે પોતાની તુલના કરે પછી જિનમદિરે અઠ્ઠાઇ ઉત્સવ, ચતુર્વિધ સઘની પૂજા, અનાથ વગેરે લોકોને યથાશક્તિ અનુકપા દાન અને મિત્ર સ્વજન આદિને ખમાવવું વગેરે કરીને સુદર્શન આદિ શેઠની માફક વિધિપૂર્વક ચારિત્ર ગ્રહણ કરે કહ્યુ છે કે-કોઇ પુરુષ સર્વથા રત્નમય એવા જિનમદિરવડે સમગ્ર પૃથ્વીને અલકૃત કરે, તે પુણ્ય કરતા પણ ચારિત્રની ઋદ્ધિ અધિક છે તેમજ પાપકર્મ કરવાની પીડા નથી, ખરાબ સ્ત્રી, પુત્ર તથા ધણી એમના દુર્વચન સાભળવાથી થનારૂ દુ ખ નથી રાજા આદિને પ્રણામ કરવો ન પડે, અન્ન, વસ્ત્ર, ધન, સ્થાન એની ચિંતા કરવી ન પડે, જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય, લોકથી પૂજાય, ઉપશમ સુખમા રતિ રહે, અને પરલોક, મોક્ષ આદિ પ્રાપ્ત થાય ચારિત્રમા આટલા ગુણ રહ્યા છે, માટે હે બુદ્ધિશાળી પુરુષો ! તમો તે ચારિત્ર આદરવાને અર્થે પ્રયત્ન કરો ચૌદમુ દ્વાર અત્રે સમાપ્ત થયુ

આરભનો ત્યાગ.

૧૫ હવે કદાચ કોઇ કારણથી અથવા પાળવાની શક્તિ વગેરે ન હોવાથી શ્રાવક જો ચારિત્ર ન આદરી શકે, તો આરભ વર્જનાદિક કરે તે જ કહે છે અથવા દીક્ષા આદરવાનુ ન બને તો આરભનો ત્યાગ કરવો તેમા પુત્રાદિક કોઇ પણ ઘરનો કારભાર ચલાવે એવો હોય તો સર્વ આરભ છોડવો, અને તેમ ન હોય તો સચિત્ત વસ્તુનો આહાર વગેરે કેટલોક આરભ જેમ નિર્વાહ થાય તેમ તજવો બની શકે તો તેને સારુ અન્નનો પાક વિગેરે પણ ન કરે કહ્યુ છે કે-જેને માટે અન્નપાક (રસોઇ) થાય, તેને માટે જ આરભ થાય છે આરભમા જીવહિંસા છે, અને જીવહિંસાથી દુર્ગતિ થાય છે એમ પદરમુ દ્વાર

બ્રહ્મચર્ય વ્રત પાલન.

૧૬ શ્રાવકે યાવજ્જીવ બ્રહ્મચર્ય પાળવું જેમ પેથડશાહે બત્રીશમે વર્ષે બ્રહ્મચર્ય વ્રત સ્વીકાર્યું અને પછી તે ભીમસેનીની મઢીમા ગયો બ્રહ્મચર્ય વગેરેનુ ફળ અર્થદીપિકામા કહ્યુ છે ઇતિ સોળમું દ્વાર

શ્રાવકની ૧૧ પ્રતિમાઓ

૧૭ તેમજ શ્રાવકે પ્રતિમાદિ તપસ્યા કરવી આદિ શબ્દથી સસાર તારણાદિક કઠણ તપસ્યા જાણવી તેમા એકમાસિકી આદિ ૧૧ પ્રતિમાઓ કહી છે તે બતાવે છે—

दसण १ वय २ सामाइअ ३ पोसह, ४ पडिमा ५ अवम ६ सचित्ते ७ ॥
आरम ८ पेस ९ उद्दि ट्ठवज्जए १० समणभूए ११ अ ॥ १ ॥

અર્થ —૧ પહેલી દર્શન પ્રતિમા તે રાજાભિયોગાદિ છ આગાર રહિત શ્રદ્ધાન પ્રમુખ ચાર ગુણે કરી સહિત એવા સમકિતને ભય, લોભ, લજ્જા આદિ દોષવડે અતિચાર ન લગાડતા એક માસ સુધી પાળવુ, અને ત્રિકાળ દેવપૂજા વગેરે કરવું તે રુપ જાણવી બીજી વ્રત પ્રતિમા તે બે માસ સુધી ખડના તથા વિરાધના વગર પાચ અણુવ્રત પાળવા, તથા પ્રથમ પ્રતિમાની ક્રિયા પણ સાચવવી, તે રૂપ જાણવી ત્રીજી સામાયિક પ્રતિમા તે, ત્રણ માસ સુધી ઉભયકાળ પ્રમાદ તજી બે ૮૪ સામાયિક કરવુ તથા પૂર્વે કહેલ પ્રતિમાની ક્રિયા પણ સાચવવી તે રૂપ જાણવી ૪ ચોથી પૌષધ પ્રતિમા તે, પૂર્વોક્ત પ્રતિમાના નિયમ સહિત ચાર માસ સુધી ચાર પર્વતિથિએ અખડિત અને પરિપૂર્ણ પૌષધ કરવો તે રૂપ જાણવી ૫ પાચમી પડિમા પ્રતિમા નામની એટલે કાયોત્સર્ગ પ્રતિમા તે, પૂર્વોક્ત પ્રતિમાની ક્રિયા સહિત પાચ માસ સુધી સ્નાન વર્જી, રાત્રિએ ચઉવિહાર પચ્ચખાણ કરી, બ્રહ્મચર્ય પાળવુ, તથા કાછડી છૂટી રાખી ચાર પર્વતિથિએ ઘરમા, ઘરના દ્વારમા અથવા ચૌટામા પરીષહ ઉપસર્ગથી ન ડગમગતા આખી રાત સુધી કાઉસ્સગ્ગ કરવો તે રૂપ જાણવી હવે કહીશું તે સર્વ પ્રતિમામા પૂર્વોક્ત પ્રતિમાની ક્રિયા સાચવવી પડે તે જાણી લેવુ ૬ છઠી બ્રહ્મચર્ય પ્રતિમા તે છ માસ સુધી નિરતિચાર બ્રહ્મચર્ય પાળવુ તે રૂપ જાણવી ૭ સાતમી સચિત્તપરિહાર પ્રતિમા તે, સાત માસ સુધી સચિત્ત વર્જવુ તે રૂપ જાણવી ૮ આઠમી આરભ પરિહાર પ્રતિમા તે આઠ માસ સુધી પોતે કાઇ પણ આરભ ન કરવો તે રૂપ જાણવી ૯ નવમી પ્રેષણ પ્રતિમા તે નવ માસ સુધી પોતાના નોકર વગેરે પાસે પણ આરભ ન કરાવે તે રૂપ જાણવી ૧૦ દશમી ઉદ્દિષ્ટ પરિહાર પ્રતિમા તે દસ માસ સુધી માથુ મુંડાવવુ, અથવા ચોટલી જ રાખવી, નિધાનમા રાખેલા ધન સબધી કોઇ સ્વજન સવાલ કરે તો તે જાણુમા હોય તો દેખાડ અને

ન હોય તો હું જાણતો નથી એમ કહેવું, બાકી ગૃહકૃત્ય તજવું, તથા પોતાને સારૂ તૈયાર કરેલો આહાર પણ ભક્ષણ કરવો નહી તે રૂપ જાણવી ૧૧ અગ્યારમી શ્રમણભૂત પ્રતિમા તે, અગીઆર માસ સુધી ઘર આદિ છોડવું, લોચ અથવા મુંડન કરાવવું, ઓઘો, પાત્રા આદિ મુનિવેષ ધારણ કરવો, પોતાની આધીનતામાં રહેલા ગોકુળ વગેરેને વિષે વાસ કરવો, અને प्रतिमाप्रतिपन्नाय श्रमणोपासकाय भिक्षा दत्त એમ કહી સાધુની માફક આચાર પાળવો, પણ ધર્મલાભ શબ્દ ન ઉચ્ચારવો તે રૂપ જાણવી આ રીતે અગીઆર શ્રાવક પ્રતિમાનું સ્વરૂપ કહ્યું છે ઇતિ સત્તરમું દ્વાર

અંતિમ આરાધના.

૧૮ તેમજ અંતે એટલે આયુષ્યનો છેડો સમીપ આવે, આગળ કહીશું તે પ્રમાણે સલેખના આદિ વિધિ સહિત આરાધના કરવી, એનો ભાવાર્થ એ છે કે –તે પુરુષે અવશ્ય કરવા યોગ્ય કાર્યનો ભંગ થએ અને મૃત્યુ નજદીક આવે છતે પ્રથમ સલેખના કરી પછી ચારિત્ર સ્વીકાર કરી " વગેરે યથોકત વચન છે, માટે શ્રાવક અવશ્ય કર્ત્તવ્ય જે પૂજા પ્રતિક્રમણ વગેરે ક્રિયા, તે કરવાની શકિત ન હોય તો અથવા મૃત્યુ નજદીક આવી પહોંચે તો દ્રવ્યથી તથા ભાવથી બે પ્રકારે બે સલેખના કરે, તેમાં અનુક્રમે આહારનો ત્યાગ કરવો તે દ્રવ્ય સલેખના અને ક્રોધાદિ કષાયનો ત્યાગ કરવો તે ભાવ સલેખના કહેવાય છે કહ્યું છે કે —શરીર સલેખનાવાળું ન હોય તો મરણ વખતે માત્ર ધાતુનો એકદમ પ્રકોપ થવાથી જીવને આર્ત્તધ્યાન ઉત્પન્ન થાય છે હું ત્હારું આ (શરીર) વખાણુતો નથી શરીર કોનું સારૂ છે ? ત્હારી આગળી ભાગી ગઈ કે શું ? માટે હે જીવ ! તું ભાવ સલેખના કર નજદીક આવેલ મૃત્યુ સ્વપ્ન શકુન તથા દેવતાના વચન વગેરેથી ધારવું કહ્યું છે કે–માઠા સ્વપ્ન, પોતાની હમેશની પ્રકૃતિમાં જૂની રીતનો ફેરફાર, માઠા નિમિત્ત, અવળા ગ્રહ, સ્વરના સંચારમાં વિપરીતપણું એટલા કારણોથી પુરુષે પોતાનું મરણ નજદીક આવેલું જાણવું આ રીતે સલેખના કરી સકળ શ્રાવક ધર્મના ઉદ્યાપનને સારૂ જ જાણે ન હોય ? તેવી રીતે અંતકાળને વિષે પણ ચારિત્ર ગ્રહણ કરે કહ્યું છે કે– જીવ શુભ પરિણામથી એક દિવસ સુધી પણ જો ચારિત્રને પ્રાપ્ત થાય, અને જો મોક્ષને પામે નહીં, તથાપિ વૈમાનિક દેવતા તો જરૂર થાય છે

નળ રાજાના ભાઈ કૂબરનો પુત્ર નવો પરણ્યો હતો, તો પણ હવે " તારૂં આયુષ્ય પાંચ જ દિવસ છે " એમ જ્ઞાનીનું કહેવું સાભળીને તત્કાળ તેણે દીક્ષા લીધી અને છેવટ સિદ્ધપદને પામ્યો હરિવાહન રાજા જ્ઞાનીના વચનથી પોતાનું આયુષ્ય નવ પહોર બાકી જાણી દીક્ષા લઈ સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાને પહોંચ્યો સંથારને અવસરે શ્રાવક દીક્ષા લે ત્યારે પ્રભાવના વગેરેને અર્થે શક્તિ પ્રમાણે ધર્મમાં ધનનો વ્યય કરે થરાદના આભૂ સંઘવીએ જેમ આતુર દીક્ષાને અવસરે તેમ (અંતવખતે) સાત ક્ષેત્રોમાં સાત ક્રોડ ધન વાપર્યું હવે